

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

ΔΙΑΤΡΙΒΗ

για την απόκτηση διδακτορικού διπλώματος του Τμήματος
Διοίκησης Επιχειρήσεων

Όνομα

Καραγιάννη Όλγα

Τίτλος

«Το φαινόμενο της δεύτερης κατοικίας στο πλαίσιο μελέτης του
τουρισμού: Διερεύνηση επιδράσεων στην τοπική βιωσιμότητα στο
νησιωτικό χώρο
-η περίπτωση της Άνδρου»

Συμβουλευτική Επταμελής Επιτροπή

Επιβλέπων:

Πάρις Τσάρτας

Καθηγητής

Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων

Πανεπιστημίου Αιγαίου

Μέλη:

Γιάννης Σπιλάνης

Αναπληρωτής Καθηγητής

Τμήματος Περιβάλλοντος

Γεώργιος Κορρές

Καθηγητής

Τμήματος Γεωγραφίας

Πανεπιστημίου Αιγαίου

ΧΙΟΣ Οκτώβριος 2016

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Συντομογραφίες.....	7
Ευρετήριο πινάκων & διαγραμμάτων	8
Πρόλογος	18
Εισαγωγή.....	18
Α' Μέρος : ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ	24
A.1 ΑΝΑΠΤΥΞΗ, ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ & ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ.....	24
A.1.1. 'Ανάπτυξη', 'βιώσιμη ανάπτυξη' και 'βιωσιμότητα' : ιστορικά πλαίσια	24
1.1.1 Συν-εξέλιξη ανθρώπου και φυσικού του περιβάλλοντος : αιτίες και αντανάκλασεις της σύγχρονης οικολογικής μας κρίσης.....	25
1.1.2 Προγενέστεροι ιστορικά κοινωνικοί στόχοι, οράματα και θεωρήσεις, σύγχρονα συμπεριλαμβανόμενοι στους προβληματισμούς περί 'βιώσιμης ανάπτυξης' (17ος- 20ος αι.).....	28
1.1.2.1 Η παραγωγικότητα της γης.....	28
1.1.2.2 Η πληθυσμιακή αύξηση, τα όρια της φύσης και η κλίμακα της ανθρώπινης δραστηριότητας	29
1.1.2.3 Οι ενεργειακοί πόροι στην κοινωνική οργάνωση και την παραγωγική διαδικασία - Τα όρια στην ανθρώπινη δραστηριότητα	30
1.1.2.3 Ο ρόλος των παραγωγικών συντελεστών στη διαμόρφωση της αξίας των αγαθών.....	32
1.1.2.4 Οι ηθικές και φιλοσοφικές βάσεις της οικονομικής δραστηριότητας	32
1.1.3 'Ανάπτυξη' και 'Βιώσιμη ανάπτυξη': το ιστορικό προώθησης οικουμενικών οραμάτων για την ανθρωπότητα (20ος-21ος αι.)	33
1.1.3.1 Η 'ανάπτυξη' και οι σταδιακοί μετασχηματισμοί της ερμηνείας της προ βιωσιμότητας.....	33
1.1.3.2 Οι κριτικές της 'ανάπτυξης'	37
1.1.3.3 Ο μετασχηματισμός της ανάπτυξης σε 'βιώσιμη'	40
1.1.3.4 Οι κριτικές της 'βιώσιμης ανάπτυξης'	52
1.1.3.4.1 Κριτικές που αφορούν το ασαφές και γενικό περιεχόμενο των εννοιών	52
1.1.3.4.2 Κριτικές που αφορούν την «κηδεμονία» των εννοιών, τις ιδεολογικές και ηθικές τους καταβολές.....	54
1.1.3.4.3 Κριτικές που αφορούν την ευρεία και αβίαστη χρήση ή/και τους χρήστες των εννοιών	55
1.1.3.4.4 Κριτικές που αφορούν α) την σε αρχικά στάδια νοητική σύλληψη και λογική συνοχή των εννοιών, β) την ευρύτερη προβληματική των προσπαθειών για τη μετατροπή τους σε λειτουργικές και γ) τη συνέπεια των οραματισμών τους	56
A.1.2. Βιώσιμη ανάπτυξη & βιωσιμότητα : αντιληπτικά πλαίσια και λειτουργικές προσεγγίσεις.....	61
1.2.1 Το σκεπτικό «κατασκευής» των εννοιών BA & B - η επικοινωνιακή κ πολιτική τους διάσταση	62
1.2.2 Το πλαίσιο της διαδικασίας μετατροπής των εννοιών BA & B σε λειτουργικές	64
1.2.2.1 Οι έννοιες BA & B : από τα συστατικά, τη δομή και τη σημασιολογία, στις ερμηνείες και την προβληματική της χρήσης τους	65

1.2.2.2 Ερωτήματα-προβληματισμοί για τη μετατροπή των εννοιών σε λειτουργικές.....	70
1.2.2.3 Από τις μεμονωμένες εκδοχές στη συστημική θεώρηση.....	73
1.2.2.5 Βιωσιμότητα & επιστήμη.....	77
1.2.2.5.1 Η βιωσιμότητα ως πεδίο πολυεπιστημονικών ή διεπιστημονικών προσεγγίσεων	78
1.2.2.5.2 Ο ρόλος της επιστήμης στην οικολογική μας κρίση.....	79
1.2.2.5.3 Η βιωσιμότητα ως ηθική και το ζήτημα της υποκειμενικότητας των λειτουργικών προσεγγίσεων της στον επιστημονικό χώρο	82
1.2.2.5.4 Επιστημολογία & βιωσιμότητα	83
1.2.3 Η μετατροπή των εννοιών βιώσιμη ανάπτυξη & βιωσιμότητα σε λειτουργικές	87
1.2.3.1 Κριτήρια ταξινόμησης των λειτουργικών προσεγγίσεων	88
1.2.3.2 Ταξινομήσεις λειτουργικών προσεγγίσεων των εννοιών, βάσει απλών και συνθετικών αντιληπτικών πλαισίων : ενδεικτικές προσπάθειες	91
1.2.3.2.1 Απλά αντιληπτικά πλαίσια & τυπολογήσεις των λειτουργικών προσεγγίσεων της βιωσιμότητας	91
1.2.3.2.2 Σύνθετα αντιληπτικά πλαίσια κ τυπολογήσεις των λειτουργικών προσεγγίσεων της βιωσιμότητας	94
A.2 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ & ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΣΕ ΔΕΥΤΕΡΕΣ ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ.....	101
A.2.1 Εισαγωγή	101
A.2.2 Το φαινόμενο ΔΚ : Ιστορικό πλαίσιο – Συμβολικές, λειτουργικές & χωρικές διαστάσεις	101
A.2.3 Μορφές ΔΚ, ορολογίες & στατιστική κάλυψη του φαινομένου	103
A.2.4 Εννοιολογικές οριοθετήσεις & ζητήματα	104
2.4.1 Συσχετισμοί φαινομένων ΔΚ & τουρισμού.....	104
2.4.2 Η διεθνής προβληματική ορισμού & μελέτης της ΔΚ στο τουριστικό πλαίσιο	105
2.4.3 Ορισμοί περί του φαινομένου τουρισμός δεύτερης κατοικίας	106
A.2.5 Οι επιδράσεις/επιπτώσεις του φαινομένου ΔΚ και του ΤΔΚ.....	108
A.2.6 Ο ΤΔΚ στην ελληνική πραγματικότητα	117
2.6.1 Συνοπτικό ιστορικό πλαίσιο εξέλιξης και παρακολούθησης ΔΚ στην Ελλάδα	117
2.6.2 Η έρευνα για τη ΔΚ και τον ΤΔΚ στην Ελλάδα.....	118
2.6.3 Ανάγκες σύγχρονων ερευνητικών προσεγγίσεων ΔΚ & ΤΔΚ στην Ελλάδα	120
2.6.4 Η σύγχρονη πραγματικότητα στην Ελλάδα.....	121
2.6.5 Ζητήματα πολιτικής & διαχείρισης του φαινομένου στην Ελλάδα.....	127
2.6.6 Προοπτικές ΤΔΚ στην Ελλάδα υπό το πρίσμα της βιωσιμότητας	128
A.2.7 Ο ΤΔΚ στον Ελληνικό νησιωτικό χώρο : η περίπτωση των Κυκλάδων	130
2.7.1 Η γεωγραφία των Κυκλάδων	130
2.7.2 Κοινωνία, τουριστικός τομέας & σύγχρονα ζητήματα.....	130
2.7.3 Στοιχεία ΔΚ στις Κυκλάδες.....	131
2.7.4 Συμπεράσματα	139
Β' Μέρος : ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΑΦΕΤΗΡΙΕΣ & ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΩΤΗΜΑ.....	142
Γ' Μέρος : ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ-ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ.....	211
Γ.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ : ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ, ΣΤΟΧΟΙ & ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ ..	211

Γ.1.2 Η επιλογή του νησιωτικού χώρου : Κυκλάδες & Άνδρος.....	216
Γ.2 ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ & ΤΗΝ ΑΤΟΜΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΩΝ.....	218
Γ.2.1 Επιλογές θεωρητικού πλαισίου & ατομική εμπειρία	218
Γ.2.2 Εξειδίκευση & ανάλυση ερευνητικών ερωτημάτων.....	219
Γ.2.3 Επισημάνσεις & προβληματισμοί ως προς τα ερωτήματα της διατριβής...	221
Γ. 3 ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ-ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ...	224
Γ. 3.1 Επιλογή μεθόδου έρευνας-Μελέτη περίπτωσης.....	224
Γ.3.2 Θεωρητικό υπόδειγμα συγκρότησης & λειτουργίας ΔΚ σε επίπεδο προορισμού & Υποθέσεις εργασίας	227
Γ.3.2.1 Παράμετροι υπό έρευνα – Αντιστοιχίσεις με το θεωρητικό υπόδειγμα.....	229
Γ.3.2.2 Άμεσες & Έμμεσες επιδράσεις ΤΔΚ : από τα χαρακτηριστικά της ζήτησης ΔΚ στους επηρεαζόμενους τοπικούς τομείς	233
Γ.3.2.3 Οι δυναμικές της ‘τοπικής βιωσιμότητας’ : μεταβολές σε κοινωνικοοικονομικές δομές & φυσικό περιβάλλον στην περιοχή μελέτης...	234
Γ.3.2.4 Εξειδικευμένες υποθέσεις εργασίας για τον ελληνικό νησιωτικό χώρο & την περιοχή μελέτης	235
Γ.4 ΣΥΝΟΨΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ, ΕΡΕΥΝΕΣ & ΣΤΑΔΙΑ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ.....	237
Γ.4.1 Έρευνα Νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας ΔΚ	243
Γ.4.2 Έρευνα μελών νοικοκυριών ιδιοκτητών ΔΚ	244
Γ.4.3 Έρευνα τοπικών επαγγελματιών.....	245
Γ.5 ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ & ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ ΑΝΑ ΕΡΕΥΝΑ.....	246
Γ.5.1 Εξεταζόμενα πεδία & μεταβλητές έρευνας νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας.....	246
Γ. 5.2 Εξεταζόμενα πεδία & μεταβλητές έρευνας μελών νοικοκυριών ιδιοκτητών ΔΚ	248
Γ.5.3 Εξεταζόμενα πεδία & μεταβλητές έρευνας τοπικών επαγγελματιών	250
Γ.6 ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ & ΔΙΕΝΕΡΓΕΙΑ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ.....	252
Δ’ Μέρος : ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	253
Δ1 . Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ : ΑΝΔΡΟΣ	253
Δ.1 1.Γεωγραφία-φυσική μορφολογία -τοπίο- πόροι	253
Δ.1.2. Ανθρωπογενές περιβάλλον και ανθρώπινες δραστηριότητες-ιστορική εξέλιξη	256
1.2.1 Παραγωγικές δομές και απασχολήσεις των Ανδριωτών και η εξέλιξη τους στο χρόνο από το 11 ^ο μ.Χ.αι. μέχρι σήμερα-παράλληλη δημογραφική εξέλιξη-κοινωνικές δομές.	258
Δ.1.3 Σύγχρονη τουριστική ανάπτυξη.....	270
Δ.1.4. Υφιστάμενο κυρίαρχο αναπτυξιακό πρότυπο, στην Άνδρο, βασισμένο στον παραθερισμό	276
Δ.1.5 Σύγχρονα ζητήματα της Άνδρου σε σχέση με τους θεωρητικούς άξονες της διατριβής.....	284
Δ. 1.6 Σύνοψη: Κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της Άνδρου.....	292
Ε’ Μέρος : ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΕΡΕΥΝΩΝ	296
Ε.1 ΕΡΕΥΝΑ ΝΟΜΙΜΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ.....	296
Ε.1.1 Περιγραφή έρευνας, παραδοχές & περιορισμοί	296
Ε.1.2 Αποτελέσματα της έρευνας.....	299
1.2.1 Γενικές παρατηρήσεις.....	299

1.2.1.1 Το κλίμα στο Πολεοδομικό Γραφείο Άνδρου	299
1.2.1.2 Διαπιστώσεις κατά την άντληση των στοιχείων	300
1.2.2 Ευρήματα	303
1.2.2.1 Συμμετοχή και ποιοτική σύνθεση της ΔΚ στην οικοδομική δραστηριότητα της Άνδρου	303
1.2.2.2 Είδη αδειών και ΔΚ & υλοποιούμενη οικοδομική δραστηριότητα	306
1.2.2.3 Ποιοτικά χαρακτηριστικά κατασκευής ΔΚ : κλίμακες κατασκευών, παλαιότητα, χωροθεσία, κα.	309
1.2.2.4 Ποιοτικά χαρακτηριστικά ζήτησης ΔΚ : εντοπιότητα & τόποι μόνιμης κατοικίας εντολοδόχων αδειών ΔΚ	313
1.2.2.5 Ευρήματα σε χωρικό επίπεδο- οι 3 πρώην Δήμοι Άνδρου & επί μέρους περιοχές	316
1.2.2.6 Ευρήματα ανά υποκατηγορία εντολοδόχων ΔΚ	323
Ε.1.3 Σύνοψη αποτελεσμάτων έρευνας	335
1.3.1 Η οικοδομική δραστηριότητα ΔΚ στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009 : ποσοτικά & ποιοτικά χαρακτηριστικά	335
1.3.2 Η χωρική διάσταση του φαινομένου της ΔΚ στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009	338
1.3.3 Δεδομένα & ποιοτικά χαρακτηριστικά ζήτησης ΔΚ ανά ομάδες εντολοδόχων αδειών	341
Ε.2 ΕΡΕΥΝΑ ΙΔΙΟΚΤΗΤΩΝ & ΧΡΗΣΤΩΝ ΔΚ	343
Ε.2.1 Περιγραφή έρευνας, παραδοχές & περιορισμοί	343
2.1.1 Περιγραφή ερωτηματολογίου και φάσεις υλοποίησης της έρευνας	347
Ε.2.2 Αποτελέσματα της έρευνας	350
2.2.1 Ανταπόκριση στην έρευνα και γενικές παρατηρήσεις	350
2.2.2 Ευρήματα	350
2.2.2.1 Κίνητρα διατήρησης ΔΚ -τουρισμός & ΔΚ	350
2.2.2.2 Κίνητρα επιλογής του νησιωτικού χώρου	356
2.2.2.3 Κίνητρα επιλογής της Άνδρου	358
2.2.2.4 Επισκεψιμότητα ΔΚ	359
2.2.2.5 Ιστορικά στοιχεία – σύνδεση με τον προορισμό & απόκτηση ΔΚ	362
2.2.2.6 Τρόποι απόκτησης ΔΚ & μεταβολές χρήσεων γης & οικημάτων	365
2.2.2.7 Μεταβολές & προβλεπόμενες αλλαγές που αφορούν χρήση των ΔΚ & δραστηριότητες στον προορισμό	370
2.2.2.8 Βασικά χαρακτηριστικά των ΔΚ : κλίμακες, χωροθεσία, παλαιότητα	373
2.2.2.9 Χρήση υποδομών για τη λειτουργία των ΔΚ	380
2.2.2.10 Οικολογικές πρακτικές στην κατασκευή & λειτουργία ΔΚ	383
2.2.2.11 Στοιχεία τοπικής απασχόλησης κατά την κατασκευή ΔΚ	387
2.2.2.12 Στοιχεία δαπανών για την απόκτηση & κατασκευή ΔΚ	389
2.2.2.13 Παράμετροι διαμονής στην Άνδρο- χρήσης, λειτουργία, φιλοξενία σε ΔΚ	391
2.2.2.14 Κατανάλωση τοπικών προϊόντων	396
2.2.2.15 Ετήσιες δαπάνες νοικοκυριών με ΔΚ	397
2.2.2.16 Παράμετροι παρουσίας ιδιοκτητών ΔΚ στη τοπική κοινωνία της Άνδρου	401
2.2.2.17 Βαθμοί ικανοποίησης από τη διατήρηση ΔΚ & τον προορισμό	405

2.2.2.18 Παράμετροι προφίλ ιδιοκτητών ΔΚ.....	405
Ε.2.3 Σύνοψη συμπερασμάτων έρευνας	411
2.3.1 Ατομικές αφετηρίες, κίνητρα & θεωρήσεις ιδιοκτητών ΔΚ.....	411
2.3.2 Τρόποι “παραγωγής” ΔΚ.....	415
2.3.3 Μοτίβα χρήσης ΔΚ- Οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική συμπεριφορά στον προορισμό	418
Ε.3 ΕΡΕΥΝΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΩΝ.....	422
Ε.3.1 Περιγραφή έρευνας	422
3.1.1 Στόχοι και χαρακτηριστικά της έρευνας, περιορισμοί & παραδοχές ...	422
3.1.2 Περιγραφή ερωτηματολογίου	424
Ε.3.2 Αποτελέσματα της έρευνας.....	427
3.2.1 Γενικές παρατηρήσεις : ανταπόκριση των συμμετεχόντων και διαπιστώσεις κατά τη διενέργεια της έρευνας	427
3.2.2 Ευρήματα	429
3.2.2.1 Στοιχεία προφίλ ερωτηθέντων	429
3.2.2.2 Κατηγορίες επαγγελματιών, χρονική παρουσία στο νησί, στοιχεία απασχόλησης	432
3.2.2.3 Βαθμός εμπλοκής επαγγελματιών & ποσοστά τζίρου που αποδίδονται στο φαινόμενο της ΔΚ	435
3.2.2.4 Συγχρωτισμός με ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ	442
3.2.2.5 Επιδράσεις του φαινομένου της ΔΚ στην κοινωνία και οικονομία της Άνδρου : απόψεις και εκτιμήσεις.....	444
3.2.2.6 Επιδράσεις του φαινομένου της ΔΚ στο φυσικό περιβάλλον της Άνδρου : απόψεις και εκτιμήσεις.....	455
3.2.2.7 Βασικά ζητήματα και η ελκυστικότητα της Άνδρου : απόψεις και εκτιμήσεις	466
3.2.2.8 Βαθμός επάρκειας νομοθεσίας και πολιτικών που σχετίζονται με τη διαχείριση του φαινομένου της ΔΚ στην Άνδρο	470
Ε.3.3 Σύνοψη αποτελεσμάτων έρευνας	476
3.3.1 Βαθμός εμπλοκής επαγγελματιών στο φαινόμενο της ΔΚ & εκτιμώμενες κοινωνικοοικονομικές επιδράσεις	477
3.3.2 Απόψεις για τις περιβαλλοντικές επιδράσεις του φαινομένου ΔΚ στην Άνδρο	478
3.3.3 Απόψεις για τη σύγχρονη πραγματικότητα της Άνδρου	480
ΣΤ’ Μέρος : ΣΥΝΟΨΗ-ΕΞΑΓΩΓΗ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ	482
ΣΤ.1 ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΗΣΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΩΝ & ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ	482
ΣΤ. 2 Ποιοτικές επισημάνσεις.....	493
ΣΤ. 3 Αντι επιλόγου... απολογίες & ευχαριστίες !.....	495
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	496
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	506

Συντομογραφίες

BA	Βιώσιμη ανάπτυξη
B	Βιωσιμότητα
ΔΚ	Δεύτερες κατοικίες
ΔΕΠΟΣ	Δημόσια Επιχείρηση Πολεοδόμησης Οικισμού κ Στέγασης
ΕΚΚΕ	Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
ΕΣΥΕ	Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας
ΕΤΝΑ	Εργαστήριο Τοπικής κ Νησιωτικής Ανάπτυξης
ISTOS	Innovation for Sustainable Tourism & Services in South Aegean
ΚΕΠΕ	Κέντρο Προγραμματισμού κ Οικονομικών Ερευνών
ΚΠΣ	Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης
OECD	Organization for Economic Co-operation & Development
ΠΘ	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
RICS	Royal Institution of Chartered Surveyors
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
ΤΔΚ	Τουρισμός Δεύτερης Κατοικίας
ΥΠΕΧΩΔΕ	Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας κ Δημοσίων Έργων
UNEP	United Nations Environmental Programmed
WCED	World Commission on Environment & Development

Ευρετήριο πινάκων & διαγραμμάτων

Πίνακας Α.1 : Εξέλιξη των θεωριών ανάπτυξης	35
Πίνακας Α.2: Πολιτικές-ιδεολογικές βάσεις σε αναπτυξιακά σκεπτικά	36
Πίνακας Α.3 : Ανάπτυξη και Περιβάλλον, σημαντικά γεγονότα την περίοδο 1960-1980 (μετασκευή σε πίνακα από κείμενο UNEP, 2002, p. 1-28)	41
Πίνακας Α.4 : Ανάπτυξη και Περιβάλλον, σημαντικά γεγονότα την περίοδο 1980-1990 (μετασκευή σε πίνακα από κείμενο UNEP, 2002, p. 1-28)	46
Πίνακας Α.5 : Ανάπτυξη και Περιβάλλον, σημαντικά γεγονότα την περίοδο 1990-2002 (μετασκευή σε πίνακα από κείμενο UNEP, 2002, p. 1-28)	48
Πλαίσιο Α.1: Ανάπτυξη- η έννοια & πτυχές του ορισμού της	66
Πλαίσιο Α.2: Σύστημα & συστημική θεώρηση	73
Πίνακας Α.6: Κυρίαρχες και δυνητικά διάδοχες αφετηρίες της ανθρώπινης σκέψης	81
Πίνακας Α.7: Συγκριτική ανάλυση των θεσμικών εκδοχών της βιωσιμότητας.....	91
Πίνακας Α.8: Συγκριτική ανάλυση των ιδεολογικών εκδοχών της βιωσιμότητας ..	92
Πίνακας Α.9: Συγκριτική ανάλυση των ακαδημαϊκών εκδοχών της βιωσιμότητας	92
Πίνακας Α.10: Τυπολόγηση λειτουργικών προσεγγίσεων της βιωσιμότητας, βάσει μεθοδολογικών χαρακτηριστικών	93
Πίνακας Α.11: Τυπολόγηση λειτουργικών προσεγγίσεων της βιωσιμότητας, βάσει στατιστικής μεθόδου/εργαλείων	94
Πίνακας Α.12: Το φάσμα της βιώσιμης ανάπτυξης.....	95
Πίνακας Α.13: Το φάσμα της βιώσιμης ανάπτυξης.....	97
Πίνακας Α.14: Τυπολόγηση λειτουργικών προσεγγίσεων της βιωσιμότητας, βάσει στατιστικής μεθόδου/εργαλείων και κριτηρίων αξιολόγησης	98
Πίνακας Α.15 : Πολυετές πρόγραμμα εργασίας της Επιτροπής για τη βα της UNEP	99
Πίνακας Α.16. Παράμετροι χρήσης & λειτουργικότητας 'ΔΚ'	103
Πίνακας Α.16α. Συγκρίσεις μεταξύ των φαινομένων 'τουρισμός' & 'ΔΚ'.....	105
Πλαίσιο Α.3: Ορισμός 'ΔΚ' & ΤΔΚ	108
Πίνακας Α.17. Συγκρίσεις 'πεδίων' επίπτωσης στις περιοχές υποδοχής μεταξύ ΤΔΚ και 'συμβατικότερων' μορφών τουρισμού : οικονομικές διαστάσεις	109
Πίνακας Α.18. Συγκρίσεις επιδράσεων στις περιοχές υποδοχής μεταξύ ΤΔΚ και 'συμβατικότερων' μορφών τουρισμού : κοινωνικές διαστάσεις.....	111
Πίνακας Α.19. Συγκρίσεις επιδράσεων στις περιοχές υποδοχής μεταξύ ΤΔΚ και 'συμβατικότερων' μορφών τουρισμού : περιβαλλοντικές διαστάσεις.....	113
Πίνακας Α.20 Επιδράσεις ΤΔΚ στις περιοχές υποδοχής (βιβλιογραφία).....	115
Πίνακας Α.21 : Πρότυπα χωρικής ανάπτυξης ΔΚ & επιπτώσεις.....	119
Πίνακας Α.22 : Δείκτες ΔΚ ανά χώρα στην Ευρώπη των 25	122
Πίνακας Α.23 : Δείκτες χωρικής αποτύπωσης ΔΚ σε επίπεδο νομών-κατατάξεις σε απόλυτα & σχετικά μεγέθη.....	124
Πίνακας Α.24 : Δείκτες χωρικής αποτύπωσης νεόδμητων & παλαιότερων ΔΚ – κατατάξεις νομών σε απόλυτα & σχετικά μεγέθη	125
Πίνακας Α.25 : Στατιστικά ΔΚ στα νησιά των Κυκλάδων	133
Διάγραμμα Α1 : Αριθμοί κατοικιών οικοδομικών αδειών σε απόλυτα & ποσοστιαία μεγέθη & σε σχέση με τη πληθυσμιακή εξέλιξη στα νησιά των Κυκλάδων (1997-2010)	136

Πίνακας Α.26 : Δείκτες του φαινομένου ΔΚ στις Κυκλάδες	137
Διάγραμμα Β.1: Κατηγορίες ιδιοκτητών & χρηστών ΔΚ στην Άνδρο	147
Πίνακας Γ.1 : Ερευνητικά ερωτήματα διατριβής.....	220
Πίνακας Γ.2: Αξιολόγηση παραμέτρων ελέγχου τρόπων ‘παραγωγής’ και μοτίβων χρήσης ΔΚ ως προς το είδος επίδρασης στην περιοχή υποδοχής.....	223
Πίνακας Γ.3 : Σύγκριση συνθηκών για διαφορετικές ερευνητικές στρατηγικές ...	224
Πίνακας Γ. 4 : 1 ^η δέσμη υπό έρευνα παραμέτρων : κίνητρα, συμβολισμοί, προσδοκίες, ικανοποίηση από τη ΔΚ και τον προορισμό	230
Πίνακας Γ.5: 2 ^η δέσμη υπό έρευνα παραμέτρων : Α) Τρόποι ‘παραγωγής’ ΔΚ	231
Πίνακας Γ.6: 2 ^η δέσμη υπό έρευνα παραμέτρων : Β) Μοτίβα χρήσης & παράμετροι λειτουργίας σε σχέση με τη ΔΚ.....	231
Πίνακας Γ. 7 : Πλαίσιο αντιστοίχισης υπό έρευνα παραμέτρων.....	233
Πίνακας Γ. 8 : Πλαίσιο αντιστοίχισης επιδράσεων ΔΚ στις περιοχές υποδοχής ..	235
Πίνακας Γ.9 : Εξεταζόμενοι πληθυσμοί ανά επίπεδο ανάλυσης & δεδομένα	238
Σχεδιάγραμμα Γ.1: Στάδια διατριβής, ερευνητική στρατηγική, πληθυσμοί μελέτης & βασικές έννοιες.....	239
Πίνακας Γ.10 : Έρευνες διατριβής.....	240
Πίνακας Γ.11: Αντιστοίχιση ερευνητικών ερωτημάτων, δευτερογενών δεδομένων & δεδομένων της πρωτογενούς έρευνας	241
Πίνακας Γ.12: Έρευνα νόμιμης τοπικής κατασκευαστικής δραστηριότητας	243
Πίνακας Γ.13 : Έρευνα ιδιοκτητών ΔΚ.....	244
Πίνακας Γ.14: Έρευνα επαγγελματιών.....	245
Πίνακας Γ.15 : Εξεταζόμενα πεδία & μεταβλητές έρευνας νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας.....	246
Πίνακας Γ.15 : Πεδία & μεταβλητές έρευνας μελών νοικοκυριών ΔΚ.....	248
Πίνακας Γ.16 : Πεδία & μεταβλητές έρευνας τοπικών επαγγελματιών	250
Πίνακας Δ.1 : Αριθμός ναυτικών της Άνδρου (1974-2005)	259
Πίνακας Δ.2 : Έκδοση ναυτικών φυλλαδίων στην Άνδρο (1974-2005).....	260
Πίνακας Δ.3 : Ξενοδοχειακό δυναμικό σε λειτουργία τις δεκαετίες-χρονικές περιόδους 1951-1960, 1970, 1980, 1990, 2004	261
Πίνακας Δ.4 : Χρονική εξέλιξη ενοικιαζόμενων διαμερισμάτων & δωματίων στην Άνδρο (1986-2016).....	261
Πίνακας Δ.5 : Χρονική εξέλιξη τουριστικής κίνησης Ελλήνων/Αλλοδαπών στην Άνδρο (αφίξεις κ διανυκτερεύσεις) σε νόμιμα ξενοδοχειακού τύπου καταλύματα, για τα έτη 1993-2003.	263
Πίνακας Δ.6 : Εκτιμήσεις (1991, 1997) κ προβλέψεις (2007) για τον ετήσιο αριθμό αφίξεων επισκεπτών της Άνδρου που διαμένουν σε ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα δωμάτια (νόμιμα κ μη) κ camping.....	264
Πίνακας Δ.7 : Εκτιμήσεις (1991, 1997) και προβλέψεις (2007) του ημερησίου πληθυσμού αιχμής της Άνδρου.....	265
Πίνακας Δ.8 : Ετήσια κίνηση επισκεπτών μουσείων κλπ. εκθέσεων Άνδρου, για τα έτη 1981-2015.....	265
Πίνακες Δ.9 ^α : Στοιχεία απογραφής πληθυσμού, ενεργού πληθυσμού συνολικά και ανά τομέα απασχόλησης για τα έτη 1961, 1971, 1981, 1991, 2001 & 2011. ..	267
Πίνακας Δ.9β : Ποσοστιαία συμμετοχή ενεργού πληθυσμού ανά κλάδο & τομέα απασχόλησης για τα έτη 1961, 1971, 1981, 1991, 2001 & 2011.....	268

Πίνακας Δ.10 : Δημογραφική εξέλιξη στην Άνδρο-κοινωνικές & παραγωγικές δομές από το 1470-σήμερα.....	269
Πίνακας Δ. 11 : Κατανομή κλινών Άνδρου (2004)	271
Πίνακας Δ.12 : Τουριστική κίνηση (αφίξεις-διανυκτερεύσεις) ημεδαπών/αλλοδαπών, σε νόμιμα ξενοδοχειακού τύπου καταλύματα του Δήμου Υδρούσας για τα έτη 1993, 2003.	272
Πίνακας Δ.13 : Τουριστική κίνηση (αφίξεις-διανυκτερεύσεις) ημεδαπών/αλλοδαπών, σε νόμιμα ξενοδοχειακού τύπου καταλύματα του Δήμου Άνδρου (Χώρα) για τα έτη 1993, 2003.....	273
Πίνακας Δ.14 : Τουριστική κίνηση (αφίξεις-διανυκτερεύσεις) ημεδαπών/αλλοδαπών, σε νόμιμα ξενοδοχειακού τύπου καταλύματα του Δήμου Κορθίου, για τα έτη 1993, 2003.....	273
Πίνακας Δ. 15 : Αριθμοί εκδοθέντων οικοδομικών αδειών για τις δεκαετίες 1966-1975, 1976-1985, 1986-1995, 1996-σήμερα	277
Πίνακας Δ. 16 : Εξέλιξη αριθμού κατοικιών για την περίοδο 19451-2011	278
Πίνακας Δ.17 : Αριθμός κενών κατοικιών 1981, 1991, 2001, 2011	278
Πίνακας Δ.18 : Εξέλιξη αριθμού νέων παροχών ρεύματος	279
Πίνακας Δ.19 : Αριθμός πολιτικών μηχανικών-αρχιτεκτόνων που δραστηριοποιούνται τακτικά στην Άνδρο, τα τελευταία 10 έτη και βάσει στοιχείων καταγωγής (2005).....	280
Πίνακας Δ.20 : Συμμετοχή πραγματικού αλλοδαπού πληθυσμού στον πραγματικό συνολικό πληθυσμό το 2001, στην Άνδρο ανα γεωγραφική ενότητα	281
Πίνακας Δ.21 : Συμμετοχή του αλλοδαπού πληθυσμού της Άνδρου, το 2001 & 2011, σε επί μέρους ομάδες πληθυσμού.....	281
Πίνακας Δ.22 : Πληθυσμός κατά φύλο και ομάδες ηλικιών, σύνολο ΑΝΔΡΟΥ 1991, 2001	285
Πίνακας Δ.23 : ηλικιακή σύνθεση & αναλογία αλλοδαπών στο σύνολο του πραγματικού πληθυσμού νήσου Άνδρου (2001)	291
Πίνακας Ε.1 : Έρευνα νόμιμης τοπικής κατασκευαστικής δραστηριότητας	297
Πίνακας Ε.2: Σύγκριση δευτερογενών & πρωτογενών στοιχεία οικοδομικών αδειών Άνδρου την περίοδο 1998-2009.....	303
Πίνακας Ε.3: Στοιχεία υλοποίησης οικοδομικής δραστηριότητας ΔΚ στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009	304
Πίνακας Ε.4: Υποκατηγορίες αρχικών χρήσεων αδειών ΔΚ της περιόδου 1998-2009 στην Άνδρο.....	306
Πίνακας Ε.5: Χρήσεις ΔΚ της περιόδου 1998-2009 στην Άνδρο	307
Πίνακας Ε.6: Είδη αδειών και αριθμοί κατοικιών οικοδομικών αδειών Άνδρου 1998-2009.....	308
Πίνακας Ε.7: Κλίμακα «παραγωγής» ΔΚ στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009	309
Πίνακας Ε.8: Κλίμακα «παραγωγής» ΔΚ στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009	310
Πίνακας Ε.9: Μεγέθη ΔΚ στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009.....	311
Πίνακας Ε.10: Κάλυψη γης βάσει μ2 αδειών ΔΚ στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009	312
Πίνακας Ε.11: Σύνολο δομούμενων επιφανειών αδειών ΔΚ στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009	312
Πίνακας Ε.12: Χωροθεσία αδειών ΔΚ στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009.....	313
Πίνακας Ε.13: Εντοπιότητα εντολοδόχων αδειών ΔΚ την περίοδο 1998-2009	314

Πίνακας E.14: Τόποι μόνιμης κατοικίας εντολοδόχων αδειών ΔΚ την περίοδο 1998-2009	315
Πίνακας E.15: Αποπεράτωση αδειών ΔΚ & ΔΚ της περιόδου 1998-2009 στην Άνδρο	316
Πίνακας E.16: Αριθμοί αδειών ΔΚ & ΔΚ της περιόδου 1998-2009, ανά πρώην Δήμο στην Άνδρο.....	317
Πίνακας E.17: Αριθμοί αδειών ΔΚ & ΔΚ εντός οικισμών και εκτός σχεδίου, ανά πρώην Δήμο στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009.....	318
Πίνακας E.18: Αριθμοί αδειών & ΔΚ εντός οικισμών και εκτός σχεδίου, ανά πρώην Δήμο στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009	319
Πίνακας E.19: Μεγέθη ΔΚ ανά πρώην Δήμο στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009.....	320
Πίνακας E.20: Χωρικός εντοπισμός οικοδομικής δραστηριότητας ΔΚ, ανά δημοτικό διαμέρισμα την περίοδο 1998-2009	321
Πίνακας E.21: Πισίνες ανά άδεια, ανά πρώην Δήμο την περίοδο 1998-2009	322
Πίνακας E.22: Δόμηση ΔΚ εντός σχεδίου και εκτός οικισμών ανά ομάδα εντολοδόχων 1998-2009	323
Πίνακας E.23: Δόμηση ΔΚ εντός σχεδίου και εκτός οικισμών ανά τόπο κατοικίας εντολοδόχων, την περίοδο 1998-2009.....	324
Πίνακας E.24: Μεγέθη κατοικιών ανά κατηγορία εντολοδόχων αδειών ΔΚ την περίοδο 1998-2009	325
Πίνακας E.25: Είδη αδειών ΔΚ ανά κατηγορία εντολοδόχων αδειών την περίοδο 1998-2009.....	326
Πίνακας E.26: Χρήσεις αδειών ΔΚ ανά κατηγορία εντολοδόχων αδειών την περίοδο 1998-2009	328
Πίνακας E.27: Χρήσεις ΔΚ ανά κατηγορία εντολοδόχων αδειών την περίοδο 1998-2009	329
Πίνακας E.28: Κλίμακα «παραγωγής» ΔΚ ανά κατηγορία εντολοδόχων αδειών την περίοδο 1998-2009	331
Πίνακας E.29: Χωρικός εντοπισμός ΔΚ της περιόδου 1998-2009 ανά ομάδα εντολοδόχων (α).....	332
Πίνακας E.30: Χωρικός εντοπισμός ΔΚ της περιόδου 1998-2009 ανά ομάδα εντολοδόχων (β).....	333
Πίνακας 31: Χωρικός εντοπισμός ΔΚ της περιόδου 1998-2009 ανά ομάδα εντολοδόχων (γ)	334
Πίνακας E.32 : Δεδομένα ΔΚ 2001	338
Διάγραμμα E.1 : Αναλογίες ΔΚ 2001, ανά πρώην Δήμο & χρονολογία κατασκευής	339
Διάγραμμα E.2 : Εκτιμώμενες αναλογίες ΔΚ 2010, ανά πρώην Δήμο & χρονολογία κατασκευής	339
Πίνακας E.33 : Στοιχεία (2001) & εκτιμήσεις (2010) νοικοκυριών με ΔΚ στην Άνδρο	340
Πίνακας E.34 : Έρευνα ιδιοκτητών ΔΚ	343
Πίνακας E.35 : Στοιχεία (2001) & εκτιμήσεις (2010) νοικοκυριών με ΔΚ στην Άνδρο	344
Διάγραμμα E.3 : Εκτιμώμενες αναλογίες ΔΚ 2010, ανά πρώην Δήμο & χρονολογία κατασκευής	345
Πίνακας E.36 : Θεματικές ενότητες ερωτηματολογίου έρευνας ιδιοκτητών ΔΚ...	347

Πίνακας E.37 : Πλαίσιο αντιστοίχισης θεματικών ενοτήτων έρευνας ιδιοκτητών ΔΚ και ερωτημάτων	349
Πίνακας E.38 : αριθμός ερωτηματολογίων ανά περιοχή & βαθμός ανταπόκρισης	350
Πίνακας E.39 : Λόγοι διατήρησης ΔΚ στην Άνδρο	351
Πίνακας E.40 : Εξειδικευμένα ενδιαφέροντα που «φιλοξενούνται» στις ΔΚ	352
Πίνακας E.41 : Άλλοι λόγοι διατήρησης ΔΚ.....	352
Πίνακας E.42 : Κίνητρα διατήρησης ΔΚ σε σχέση με τα τουριστικά ταξίδια	353
Πίνακας E.43 : Κίνητρα διατήρησης ΔΚ σε σχέση με τα τουριστικά ταξίδια	354
Πίνακας E.44 : Επιρροές της διατήρησης ΔΚ στη συχνότητα άλλων τουριστικών ταξιδιών	356
Πίνακας E.45 : Κίνητρα επιλογής νησιού έναντι πχ. παραθαλάσσιας περιοχής ..	356
Πίνακας E.46 : Κίνητρα επιλογής νησιού	357
Πίνακας E.47 : Κίνητρα επιλογής της Άνδρου ως τόπου διατήρησης ΔΚ	358
Πίνακας E.48 : Ταξίδια & διαμονή στη ΔΚ ανά εποχή	359
Πίνακας E.49 : Χειμερινή επισκεψιμότητα ΔΚ	360
Πίνακας E.50 : Εαρινή επισκεψιμότητα ΔΚ.....	360
Πίνακας E.51 : Θερινή επισκεψιμότητα ΔΚ.....	361
Πίνακας E.52 : Φθινοπωρινή επισκεψιμότητα ΔΚ	361
Πίνακας E.53 : Περίοδοι απόκτησης ΔΚ στην Άνδρο	362
Πίνακας E.54 : Περίοδοι κατασκευής ΔΚ στην Άνδρο	362
Πίνακας E.55 : Επισκεψιμότητα στην Άνδρο πριν την απόκτηση της ΔΚ	363
Πίνακας E.56 : Έτη τακτικής επίσκεψης στην Άνδρο πριν την απόκτηση ΔΚς (για τις μη πατρογονικές κατοικίες)	363
Πίνακας E.57 : Επεξηγηματικά σχόλια για τους τακτικούς-προ της απόκτησης ΔΚ-επισκέπτες.....	364
Πίνακας E.58 : Άλλοι λόγοι διαμόρφωσης επιλογών χωροθέτησης ΔΚ	365
Πίνακας E.59 : Διαδικασίες κατασκευής ΔΚ.....	366
Πίνακας E.60 : Αποκλειστική ή όχι χρήση γης ΔΚ.....	366
Πίνακας E.61 : Αριθμός ΔΚ που μοιράζονται γη	366
Πίνακας E.62 : Έκταση γης ΔΚ.....	367
Πίνακας E.63 : Έκταση γης ΔΚ.....	367
Πίνακας E.64 : Προγενέστερες χρήσεις γης & οικημάτων ΔΚ	368
Πίνακας E.65 : Άλλες προγενέστερες χρήσεις ΔΚ	368
Πίνακας E.66 : Τόπος κατοικίας προγενέστερων ιδιοκτητών ΔΚ	368
Πίνακας E.67 : Άλλες περιπτώσεις τόπου κατοικίας προγενέστερων ιδιοκτητών ΔΚ	369
Πίνακας E.68 : Απασχόληση προγενέστερων γης & κτίσματος ΔΚ.....	369
Πίνακας E.69 : Αύξηση επισκεψιμότητας & προβλέψεις	370
Πίνακας E.70 : Αύξηση διάρκειας διαμονής & προβλέψεις.....	370
Πίνακας E.71 : Επαγγελματική κινητικότητα στην περιοχή & προβλέψεις	371
Πίνακας E.72 : Εποχική μετανάστευση στην περιοχή & προβλέψεις.....	371
Πίνακας E.73 : Εποχική μετανάστευση λόγω συνταξιοδότησης στην περιοχή & προβλέψεις	371
Πίνακας E.74 : Ενοικίαση της ΔΚ & προβλέψεις	372
Πίνακας E.75 : Πώληση της ΔΚ & προβλέψεις	372
Πίνακας E.76 : Οριστική μετανάστευση στην περιοχή & προβλέψεις	372

Πίνακας E.77 : Μέσοι όροι & σύνολα δείγματος χαρακτηριστικών ΔΚ.....	373
Πίνακας E.78 : Μεγέθη ΔΚ	373
Πίνακας E.79 : Κάλυψη εδάφους	374
Πίνακας E.80 : Αριθμός υπνοδωματίων των ΔΚ.....	374
Πίνακας E.81 : Αριθμός κλινών ΔΚ	374
Πίνακας E.82 : Χωροθεσία ανά πρώην Δήμο	375
Πίνακας E.83 : Χωροθεσία ανά πρώην Δήμο & ανά περιοχή	375
Πίνακας E.84 : Απόσταση ΔΚ από τη θάλασσα σε ευθεία γραμμή	376
Πίνακας E.85 : Απόσταση ΔΚ από τη θάλασσα σε ευθεία γραμμή	376
Πίνακας E.86 : Απόσταση ΔΚ από τη θάλασσα μέσω δρόμου	377
Πίνακας E.87 : Χωροθέτηση ΔΚ εντός οικισμών ή εκτός σχεδίου	377
Πίνακας E.88 : Παλαιότητα ΔΚ	377
Πίνακας E.89 : Θέα ΔΚ σε θάλασσα.....	378
Πίνακας E.90 : Παράγοντες διαμόρφωσης επιλογών χωροθέτησης ΔΚ.....	378
Πίνακας E.91 : Άλλοι λόγοι διαμόρφωσης επιλογών χωροθέτησης ΔΚ	379
Πίνακας E.92 : Τρόποι ύδρευσης ΔΚ.....	380
Πίνακας E.93 : Βάθη γεωτρήσεων	380
Πίνακας E.94 : Ετήσια κατανάλωση νερού ΔΚ	381
Πίνακας E.95 : Ετήσια κατανάλωση νερού ΔΚ	381
Πίνακας E.96 : Ύπαρξη πισίνας στη ΔΚ	381
Πίνακας E.97 : Διαχείριση λυμάτων ΔΚ	382
Πίνακας E.98 : Επέκταση δικτύου ΔΕΗ για τη ρευματοδότηση των ΔΚ	382
Πίνακας E.99 : Αριθμός προσθήκης κολώνων της ΔΕΗ που χρειάστηκαν για τη ρευματοδότηση των ΔΚ	383
Πίνακας E.100 : Επιβάρυνση επέκτασης δικτύου ρευματοδότησης για την εξυπηρέτηση των ΔΚ.....	383
Πίνακας E.101 : Οικολογικές πρακτικές στην κατασκευή & λειτουργία των ΔΚ...	384
Πίνακας E.102 : Δενδροφυτεύσεις & αριθμός δένδρων που φυτεύτηκαν από ιδιοκτήτες ΔΚ.....	385
Πίνακας E.103 : Επισκευή αναβαθμίδων από ιδιοκτήτες ΔΚ.....	386
Πίνακας E.104 : Επισκευή αναβαθμίδων από ιδιοκτήτες ΔΚ.....	386
Πίνακας E.105 : Καλλιεργούμενη έκταση που δημιουργήθηκε από την επισκευή αναβαθμίδων.....	386
Πίνακας E.106 : Παλαιά στοιχεία που διατηρήθηκαν στην ιδιοκτησία της ΔΚ.....	387
Πίνακας E.107 : Εργασίες που απαιτήθηκαν για την κατασκευή των ΔΚ.....	388
Πίνακας E.108 : Εργασίες που απαιτήθηκαν ανά κατηγορία εντοπιότητας εργαζομένων-προμηθευτών	389
Πίνακας E.109 : Μέσα κόστη απόκτησης ΔΚ.....	389
Πίνακας E.110 : Κόστη αγοράς έτοιμων ΔΚ.....	390
Πίνακας E.111 : Κόστη αγοράς γης για ανέγερση ΔΚ	390
Πίνακας E.112 : Κόστη κατασκευής ΔΚ	391
Πίνακας E.113 : Κόστη επισκευής/μετασκευής ΔΚ.....	391
Πίνακας E.114 : Μέσα μετακίνησης στην Άνδρο.....	392
Πίνακας E.115 : % γευμάτων σε εστιατόρια στην Άνδρο.....	392
Πίνακας E.116 : Συνολικά στοιχεία φιλοξενουμένων & διανυκτερεύσεων στις ΔΚ του δείγματος.....	393
Πίνακας E.117 : Στοιχεία φιλοξενίας σε ΔΚ τη χειμερινή περίοδο	393

Πίνακας E.118 : Στοιχεία φιλοξενίας σε ΔΚ την εαρινή περίοδο	394
Πίνακας E.119 : Στοιχεία φιλοξενίας σε ΔΚ τη θερινή περίοδο	394
Πίνακας E.120 : Στοιχεία φιλοξενίας σε ΔΚ τη φθινοπωρινή περίοδο	395
Πίνακας E.121 : Απασχόληση προσωπικού για τη λειτουργία των ΔΚ.....	395
Πίνακας E.122 : Καταγωγή απασχολουμένων	395
Πίνακας E.123 : Κατανάλωση τοπικών προϊόντων	396
Πίνακας E.124 : Σχολιασμός τοπικών προϊόντων.....	397
Πίνακας E.125 : Σύνολο & μέσοι όροι ετησίων δαπανών δείγματος νοικοκυριών ΔΚ	397
Πίνακας E.126 : Ετήσιες δαπάνες ταξιδίων στις ΔΚ.....	398
Πίνακας E.127 : Ετήσιες δαπάνες συντήρησης ΔΚ.....	398
Πίνακας E.128 : Ετήσιες δαπάνες καθαριότητας ΔΚ.....	399
Πίνακας E.129 : Ετήσιες δαπάνες δημοσίων υποδομών για τη λειτουργία των ΔΚ	399
Πίνακας E.130 : Ετήσιες δαπάνες αγοράς τροφίμων στην Άνδρο.....	399
Πίνακας E.131 : Ετήσιες δαπάνες αγοράς τοπικών προϊόντων στην Άνδρο.....	400
Πίνακας E.132 : Ετήσιες δαπάνες νοικοκυριών ΔΚ σε εστιατόρια στην Άνδρο	400
Πίνακας E.133 : Ετήσιες δαπάνες ενδομεταφορών στην Άνδρο.....	400
Πίνακας E.134 : Ετήσιες δαπάνες δραστηριοτήτων αναψυχής στην Άνδρο.....	401
Πίνακας E.135 : Άλλες ετήσιες δαπάνες στην Άνδρο.....	401
Πίνακας E.136 : Συμμετοχή ιδιοκτητών ΔΚ σε τοπικές συλλογικές προσπάθειες.	401
Πίνακας E.137 : Συμμετοχή ιδιοκτητών ΔΚ στα τοπικά «κοινά» & ζητήματα πολιτικής.....	402
Πίνακας E.138 : Επιθυμία συμμετοχής ιδιοκτητών ΔΚ στα τοπικά κοινά & ζητήματα πολιτικής.....	402
Πίνακας E.139 : Σχόλια που αφορούν την πρόθεση εμπλοκής σε τοπικά ζητήματα πολιτικής.....	403
Πίνακας E.140 : Συγκρωτισμός ιδιοκτητών ΔΚ με μονίμους κατοίκους Άνδρου ...	403
Πίνακας E.141 : Εκλογικά δικαιώματα ιδιοκτητών ΔΚ στην Άνδρο.....	404
Πίνακας E.142 : Πρόθεση μεταφοράς εκλογικών δικαιωμάτων στην Άνδρο	404
Πίνακας E.143 : Απόψεις για την κατάργηση της εκτός σχεδίου δόμησης.....	405
Πίνακας E.144 : Βαθμός ικανοποίησης από τη διατήρηση ΔΚ στην Άνδρο	405
Πίνακας E.145 : Ηλικία ιδιοκτητών ΔΚ.....	406
Πίνακας E.146 : Φύλο ιδιοκτητών ΔΚ	406
Πίνακας E.147 : Υπηκοότητα ιδιοκτητών ΔΚ	406
Πίνακας E.148 : Οικογενειακή κατάσταση ιδιοκτητών ΔΚ.....	407
Πίνακας E.149 : Ηλικίες παιδιών ιδιοκτητών ΔΚ	407
Πίνακας E.150 : Θέση στο επάγγελμα	407
Πίνακας E.151 : Εισόδημα ιδιοκτητών ΔΚ.....	408
Πίνακας E.152 : Εκπαίδευση-μόρφωση ιδιοκτητών ΔΚ.....	408
Πίνακας E.153 : Χώρα κύριας κατοικίας.....	409
Πίνακας E.154 : Τόπος διατήρησης κύριας κατοικίας	409
Πίνακας E.155 : Κατοχή πρόσθετων « ΔΚ»	410
Πίνακας E.156 : Καταγωγή από την Άνδρο	410
Πίνακας E.157 : Έρευνα επαγγελματιών.....	422
Πίνακας E.158 : αριθμός επιχειρήσεων Άνδρου ανά πρώην Δήμο (2008)	423

Πίνακας E.159 : Περιοχές διενέργειας έρευνας επαγγελματιών & βαθμός ανταπόκρισης.....	427
Πίνακας E.160: Φύλο επαγγελματιών	429
Πίνακας E.161: Ηλικίες επαγγελματιών.....	429
Πίνακας E.162: Οικογενειακή κατάσταση επαγγελματιών	430
Πίνακας E.163: Επίπεδο εκπαίδευσης επαγγελματιών	430
Πίνακας E.164: Εισοδηματικά επίπεδα επαγγελματιών	431
Πίνακας E.165: Θέση στο επάγγελμα	431
Πίνακας E.166: Χρήσεις ΔΚ της περιόδου 1998-2009 στην Άνδρο	432
Πίνακας E.167: Περιοχές διενέργειας έρευνας επαγγελματιών & βαθμός ανταπόκρισης.....	432
Πίνακας E.168: Περιοχές διενέργειας έρευνας επαγγελματιών & βαθμός ανταπόκρισης.....	433
Πίνακας E.169: Έτη διαμονής & άσκησης επαγγέλματος στην Άνδρο	434
Πίνακας E.170: Κατοχή κατοικίας στην Άνδρο.....	434
Πίνακας E.171: Απασχόληση μελών της οικογενείας.....	435
Πίνακας E.172: Στοιχεία απασχολούμενου δυναμικού.....	435
Διάγραμμα E.4: Συνεισφορά ιδιοκτητών ΔΚ στον ετήσιο τζίρο των επαγγελματιών	436
Διάγραμμα E.5: Συνεισφορά επί μέρους ομάδων καταναλωτών στον ετήσιο τζίρο των επαγγελματιών.....	437
Διάγραμμα E.6.: Συνεισφορά επί μέρους ομάδων καταναλωτών στον ετήσιο τζίρο των επαγγελματιών.....	438
(χωρίς το % επαγγελματιών που δεν απάντησαν).....	438
Διάγραμμα E.7.: Συνεισφορά επί μέρους ομάδων καταναλωτών στον φθινοπωρινό και ανοιξιάτικο τζίρο των επαγγελματιών.....	439
Διάγραμμα E.8.: Συνεισφορά επί μέρους ομάδων καταναλωτών στο χειμερινό τζίρο των επαγγελματιών	440
Διάγραμμα E.9: Συνεισφορά επί μέρους ομάδων καταναλωτών στο θερινό τζίρο των επαγγελματιών.....	441
Διάγραμμα E.10.: Συνεισφορά επί μέρους ομάδων ιδιοκτητών ΔΚ στον ετήσιο τζίρο των επαγγελματιών	442
Πίνακας E.173: Συγχρωτισμός επαγγελματιών και ιδιοκτητών ΔΚ.....	443
Πίνακας E.174: Συγχρωτισμός επαγγελματιών με μονίμους κατοίκους της Άνδρου	443
Διάγραμμα E.11: Απόψεις για το βαθμό αναζωογόνησης-ενίσχυσης τοπικών επαγγεμάτων-τομέων (εισόδημα-απασχόληση-επιχειρηματικότητα) εξαιτίας του φαινομένου της ΔΚ στην Άνδρο (επίδραση 1)	444
Διάγραμμα E.12: Απόψεις για το βαθμό ανάπτυξης νέων οικονομικών δραστηριοτήτων εξαιτίας του φαινομένου της ΔΚ στην Άνδρο (επίδραση 2).....	445
Διάγραμμα E.13: Απόψεις για τυχόν υπερβολική εξάρτηση της τοπικής οικονομίας από το φαινόμενο των ΔΚ στην Άνδρο (επίδραση 3).....	445
Διάγραμμα E.14: Απόψεις για το βαθμό γενικότερου εκσυγχρονισμού κατοικιών και βελτίωσης του οικιστικού αποθέματος εξαιτίας του φαινομένου των ΔΚ στην Άνδρο (επίδραση 4).....	446
Διάγραμμα E.15: Απόψεις για την έκταση αναστήλωσης ιστορικών κτηρίων για χρήση ΔΚ (επίδραση 5)	447

Διάγραμμα E.16: Απόψεις για το βαθμό ανάδειξης του τοπικού παραδοσιακού χαρακτήρα με την επισκευή του αγροτικού τοπίου (αιμασιές, μάντρες, κλπ.) εξαιτίας του φαινομένου των ΔΚ (επίδραση 6)	447
Διάγραμμα E.17: Απόψεις για το βαθμό βελτίωσης/ανάπτυξης τοπικών υποδομών (λιμάνια, δρόμοι, δίκτυα) εξαιτίας της επέκτασης και αύξησης ΔΚ (επίδραση 7)	448
Διάγραμμα E.18: Απόψεις για το βαθμό βελτίωσης των τοπικών υπηρεσιών (πχ. μεταφορών, υγείας, ...) λόγω αύξησης της ζήτησης από ιδιοκτήτες ΔΚ (επίδραση 8)	449
Διάγραμμα E.19: Απόψεις για την έκταση της ανόδου τιμών γης και κατοικιών λόγω αυξημένης ζήτησης έτοιμων ΔΚ ή γης για ανοικοδόμηση ΔΚ (επίδραση 9)	449
Διάγραμμα E.20: Απόψεις για το βαθμό ύπαρξης ανταγωνισμού ή συγκρούσεων με άλλες τοπικές οικονομικές δραστηριότητες για τη χρήση γης, χώρων ή υποδομών από ΔΚ, πχ. με τον τουρισμό ή με την κτηνοτροφία (επίδραση 10) ...	450
Διάγραμμα E.21: Απόψεις για την έκταση στην οποία συμβαίνει σταδιακή εκτόπιση των ντόπιων από τα αστικά κέντρα ή άλλες περιοχές χρησιμοποιούμενες από ιδιοκτήτες ΔΚ (επίδραση 11)	451
Διάγραμμα E.22: Απόψεις για το κατά πόσο βιώνουν συνωστισμό τις εποχές αιχμής και αντίστροφα δημιουργία έρημων οικισμών τη χειμερινή περίοδο εξαιτίας του φαινομένου των ΔΚ στην Άνδρο (επίδραση 12)	451
Διάγραμμα E.23: Απόψεις για το βαθμό στον οποίο εντοπίζουν αυξημένες απαιτήσεις/ανάγκες συντήρησης τοπικών υποδομών & παροχής δημοτικών υπηρεσιών για την εξυπηρέτηση ΔΚ (αποκομιδή απορριμμάτων, παροχές ύδρευσης, αποχετευτικό δίκτυο, κα.) (επίδραση 13)	452
Διάγραμμα E.24.: Απόψεις για το βαθμό στον οποίο εντοπίζουν αύξηση των οικονομικών μεταναστών που απασχολούνται στο φαινόμενο (πχ. οικοδομή), με συνέπεια την αλλαγή σύνθεσης του μόνιμου πληθυσμού (επίδραση 14)	453
Διάγραμμα E.25: Απόψεις για το κατά πόσο βιώνουν επίδειξη πλούτου & γενικά αστικών καταναλωτικών προτύπων από τους ιδιοκτήτες ΔΚ (ακριβά οχήματα, μεγάλες & εντυπωσιακές κατοικίες, πισίνες, σκάφη, κλπ.) στην Άνδρο (επίδραση 15)	453
Διάγραμμα E.26: Απόψεις για το βαθμό στον οποίο εντοπίζουν/βιώνουν την ύπαρξη διαφορετικών αντιλήψεων και ενίοτε συγκρούσεων μεταξύ μόνιμων κατοίκων και ιδιοκτητών ΔΚ για τοπικά αναπτυξιακά ζητήματα (επίδραση 16) .	454
Διάγραμμα E.27: Απόψεις για το βαθμό στον οποίο εντοπίζουν απώλεια πολιτισμικής ταυτότητας (τοπικού χρώματος, ηθών & εθίμων, κλπ.) εξαιτίας των παραπάνω επιρροών των ΔΚ στην Άνδρο (επίδραση 17)	455
Διάγραμμα E.28: Απόψεις για βαθμό πίεσης στους τοπικούς φυσικούς πόρους (γη, νερό, βιοποικιλότητα, τοπίο) κυρίως από νέες κατασκευές ΔΚ & τα συνοδευτικά τους έργα (δρόμοι, διαμορφώσεις σε πρανή, δίκτυα, κλπ.)	456
Διάγραμμα E.29: Απόψεις για το κατά πόσο εντοπίζουν διάβρωση-απώλεια εδάφους λόγω εκσκαφών για κατασκευή ΔΚ σε μεγάλες κλίσεις	457
Διάγραμμα E.30: Απόψεις για το κατά πόσο εντοπίζουν δραστική υποβάθμιση σημαντικών ενοτήτων τοπίου με ιδιαίτερη πολιτισμική αξία ή οικολογικά ευαίσθητων, εξαιτίας του φαινομένου των ΔΚ	458
Διάγραμμα E.31: Απόψεις για το κατά πόσο εντοπίζουν επιβάρυνση ακτών ιδιαίτερου κάλλους, παραμορφώσεις του τοπίου & φυσικού αναγλύφου (δόμηση μεγάλων και ψηλών οικοδομών ΔΚ σε κλίσεις και κορυφογραμμές)	459

Διάγραμμα E.32: Απόψεις για το κατά πόσο εντοπίζουν αυθαίρετη διάνοιξη οδών για οικοπεδοποίηση (εκμετάλλευση γης προς οικοδομικής δραστηριότητα) ή ατομικές ΔΚ.....	460
Διάγραμμα E.33: Απόψεις για την έκταση επέκτασης δικτύων -γραμμών ηλεκτρικού ρεύματος & τηλεφώνου εξαιτίας του φαινομένου των ΔΚ.....	461
Διάγραμμα E.34: Απόψεις για το κατά πόσο βιώνουν έλλειψη πόσιμου νερού λόγω υπερκατανάλωσης τη θερινή περίοδο από χρήστες ΔΚ (πισίνες, κήποι, κα.)	462
Διάγραμμα E.35: Απόψεις για το κατά πόσο θεωρούν πως υπάρχει κακή ποιότητα πόσιμου νερού, λόγω υφαλμύρυνσης-αυξημένων γεωτρήσεων-ανεξέλεγκτων βόθρων, εξαιτίας του φαινομένου των ΔΚ	463
Διάγραμμα E.36: Απόψεις για το κατά πόσο θεωρούν ότι υπάρχει επιβάρυνση ενδιαιτημάτων προστατευόμενων ειδών χλωρίδας και πανίδας (πχ. υγρότοποι, περιοχές NATURA, καταφύγια άγριας ζωής, κα.), εξαιτίας του φαινομένου των ΔΚ	464
Διάγραμμα E.37: Απόψεις για το κατά πόσο αυξάνει η θαλάσσια ρύπανση (από αύξηση σκουπιδιών, λυμάτων, σκαφών, κλπ.), εξαιτίας του φαινομένου των ΔΚ	465
Διάγραμμα E.38: Απόψεις για το κατά πόσο αυξάνουν οι πυρκαγιές που μπορούν να αποδοθούν άμεσα ή έμμεσα στο φαινόμενο των ΔΚ	466
Διάγραμμα E.39: Απόψεις για την πρόταση κατάργησης της εκτός σχεδίου δόμησης	467
Πίνακας E.175: Σχόλια για την πρόταση κατάργησης της εκτός σχεδίου δόμησης	468
Διάγραμμα E.40: Είδος σχολίων στο ερώτημα «Τι έχετε εντοπίσει να βελτιώνεται και τι να χειροτερεύει στην Άνδρο τα τελευταία χρόνια ;»	468
Διάγραμμα E.41: Συμπλήρωση της φράσης «Η ελκυστικότητα της Άνδρου για τους επισκέπτες της τα τελευταία χρόνια ...»	469
Διάγραμμα E.42: Συμπλήρωση της φράσης «Η ελκυστικότητα της Άνδρου για τους μόνιμους κατοίκους της τα τελευταία χρόνια ...»	470
Διάγραμμα E.43: Απόψεις για το βαθμό αποτελεσματικότητας της νομοθεσίας καθορισμού χρήσεων γης & χωροταξίας.....	471
Διάγραμμα E.44 : Απόψεις για το βαθμό αποτελεσματικότητας της νομοθεσίας καθορισμού όρων δόμησης κατοικιών εν γένει	472
Διάγραμμα E.45: Απόψεις για το βαθμό αποτελεσματικότητας των πρακτικών της τοπικής αυτοδιοίκησης για τη διαχείριση νερού	473
Διάγραμμα E.46: Απόψεις για το βαθμό αποτελεσματικότητας των πρακτικών της τοπικής αυτοδιοίκησης για τη διαχείριση λυμάτων	474
Διάγραμμα E.47.: Απόψεις για το βαθμό αποτελεσματικότητας των πρακτικών της τοπικής αυτοδιοίκησης για τη διαχείριση απορριμμάτων	475
Διάγραμμα E.48: Απόψεις για το βαθμό αποτελεσματικότητας των πρακτικών της τοπικής αυτοδιοίκησης για τη διαφύλαξη προστατευόμενων περιοχών	475
Πίνακας Στ.1 : Τυπολογία ιδιοκτητών ΔΚ & τρόπων «παραγωγής» ΔΚ	488
Πίνακας Στ.2 : Χωρική εξάπλωση ΔΚ στην Άνδρο, δείκτες & χαρακτηριστικά	491

Πρόλογος

Εισαγωγή

Στα πλαίσια της παρούσας διατριβής επιδιώκεται η διαμόρφωση ενός μεθοδολογικού εργαλείου διερεύνησης των επιδράσεων ενός φαινομένου, εν προκειμένω μιας διακριτής μορφής τουρισμού, σε επίπεδο χωρικής μονάδας, με κριτήρια βιωσιμότητας.

Ο λόγος γίνεται για τον *τουρισμό δεύτερης κατοικίας* (στο εξής ΤΔΚ), ένα σύγχρονα εξελισσόμενο φαινόμενο που, όπως κάθε *‘μορφή’* τουρισμού, συνιστά πτυχή δύο ευρύτερων και κλιμακούμενων φαινομένων της εποχής μας : της *κινητικότητας* και της *παγκοσμιοποίησης*. Ο ΤΔΚ εμφανίζει πολλά «πρόσωπα» : άλλοτε ένα εγχώριο «παραγόμενο» φαινόμενο, συχνά εκφραστής δεσμών καταγωγής των χρηστών δεύτερης κατοικίας (ΔΚ) με την ύπαιθρο, άλλοτε ανεξάρτητο από ρίζες, συχνά υπερτοπικό και διεθνές, σχετιζόμενο με καταναλωτικά πρότυπα και ανάγκες αναψυχής. Με όποιο του «πρόσωπο» ο ΤΔΚ μοιάζει να συναντάται σε μικρότερη ή μεγαλύτερη έκταση σε κάθε άκρη του πλανήτη, αλληλεπιδρώντας ποικιλοτρόπως με τις τοπικές συνθήκες των φυσικών-κοινωνικών ενότητων υποδοχής και επηρεάζοντας τη *βιωσιμότητα* της εξέλιξης τους.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω και σε αδρές γραμμές, η ερευνητική αυτή προσπάθεια εδράζεται στα σύγχρονα πεδία επιστήμης και πολιτικής τουρισμού και βιώσιμης ανάπτυξης, αν και στην ουσία αντικρίζει τους ευρύτερους επιστημονικούς χώρους που διαπραγματεύονται τις έννοιες *‘κινητικότητα’*, *‘προνομιακή μετανάστευση’* ή *‘μετανάστευση αναψυχής’* (*amenity migration*) και *‘παγκοσμιοποίηση’*.

Οι θεματικές της διατριβής εξειδικεύονται, σε ότι αφορά το πεδίο του τουρισμού, στη συγκρότηση και λειτουργία του *τουρισμού δεύτερης κατοικίας* ως διακριτού φαινομένου και τις *επιπτώσεις* της ανάπτυξης του σε επίπεδο προορισμού, ενώ σε ότι αφορά το πεδίο της βιώσιμης ανάπτυξης, στην *αξιολόγηση βιωσιμότητας* (*sustainability assessment*) σε *χωρικό-κοινωνικό επίπεδο*.

Το ερευνητικό ερώτημα συνεπώς υπαγορεύει τη διαμόρφωση ενός μεθοδολογικού εργαλείου *ανάγνωσης, καταγραφής και αξιολόγησης των επιδράσεων* που συνοδεύουν την ανάπτυξη του ΤΔΚ σε επίπεδο προορισμού. Η συμβολή της ανάπτυξης ενός τέτοιου εργαλείου, έγκειται :

- στην *κατανόηση ενός σύγχρονα εξελισσόμενου και υπομελετημένου¹ φαινομένου τουριστικού χαρακτήρα(του ΤΔΚ)*, όπου κατεχοχόν αναπτύσσεται σε περιοχές της υπαίθρου
- στην *κατανόηση του μετασχηματισμού του φυσικού αλλά και του οικονομικοκοινωνικού χώρου μέσα από αλληλεπιδράσεις με σύγχρονα κοινωνικά φαινόμενα* όπως ο ΤΔΚ, αλλά και
- στη διαμόρφωση μιας πλατφόρμας δεδομένων σε σχέση με το εξεταζόμενο φαινόμενο για τη *διαμόρφωση ή και αξιολόγηση πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης ή/και διαχείρισης προορισμών*.

Όπως είναι φανερό, η διεπιστημονική φύση του ερευνητικού ερωτήματος και των πεδίων που προσεγγίζονται, υπαγορεύει το *‘δανεισμό’* οπτικών και ερευνητικών εργαλείων από πληθώρα κλάδων, όπως η οικονομική και η διοικητική επιστήμη (*marketing*), η κοινωνιολογία και η ανθρωπολογία, η γεωγραφία, η περιβαλλοντική επιστήμη, κα.

¹ σχετικά περιορισμένη εμφανίζεται η μελέτη και κατανόηση του φαινομένου παρ’ όλη την έκταση και σημασία του : οι β’ κατοικίες εκτιμάται ότι συγκροτούν παγκοσμίως μεταλύτερο δυναμικό διανυκτερεύσεων για τους ταξιδιώτες από τον επίσημο ξενοδοχειακού τύπου τομέα (Muller, 2004, p. 278).

Σε ότι αφορά την πρώτη θεματική της διατριβής, **η ανάπτυξη και χρήση της δεύτερης κατοικίας** καθίσταται σήμερα ένα εξελισσόμενο κοινωνικό φαινόμενο, ενεργοποιούμενο συνήθως από τις οικονομικά αναπτυγμένες κοινωνίες ή εντός αυτών και άμεσα συνδεδεμένο με αυξήσεις σε εισόδημα, δυνατότητες γεωγραφικής μετακίνησης και ελεύθερο χρόνο. Ενώ η μόνιμη κατοικία και ουσιαστικά η εγκατάσταση σε συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, αποτέλεσε μαζικό εξελικτικό φαινόμενο της ανθρώπινης κοινωνίας εδώ και χιλιετίες², η χρήση δεύτερης κατοικίας με σκοπό την αναψυχή, εντατικοποιείται ως φαινόμενο σχεδόν παράλληλα με τον τουρισμό, κυρίως τις τελευταίες δεκαετίες του προηγούμενου αιώνα (ΕΚΚΕ κ ΕΜΠ, 1998, σελ. 11, Hall and Müller, 2004, p. 8). Σε πολλές περιπτώσεις οι χαρακτηριζόμενες σήμερα 'δεύτερες' κατοικίες, στο παρελθόν υπήρξαν 'πρώτες', είτε για τους σημερινούς κατόχους τους, είτε για προγόνους αυτών, κάτι που τις καθιστά σύμβολα της όχι και τόσο μακρινής εποχής εγκατάλειψης της υπαίθρου και της έντονης αστικοποίησης. Η σύγχρονη εξάπλωση των 'δεύτερων' κατοικιών αντικατοπτρίζει ακριβώς μια αντίστροφη κίνηση, αυτή της ανάγκης επιστροφής των αστών στην ύπαιθρο. Βάσει της οπτικής αυτής, πίσω από το φαινόμενο ανάπτυξης της δεύτερης κατοικίας βρίσκονται συχνά παρεμφερή κίνητρα με αυτά του τουρισμού (ψυχαγωγία, αναψυχή, ελεύθερος χρόνος, επαφή με τη φύση, sports). Η συχνή ανάπτυξη της ΔΚ σε 'τουριστικές' περιοχές αλλά και σε ανέγγιχτες περιοχές της υπαίθρου, επιβεβαιώνει τα παραπάνω.

Η συντριπτική πλειοψηφία δεύτερων κατοικιών στην ύπαιθρο χρησιμοποιείται σήμερα για ανάγκες αναψυχής και εκφράζει αναζητήσεις καλλίτερης ποιότητας ζωής, ενεργοποιώντας περιοδικές 'κινητικότητες' ατόμων από την πρώτη τους κατοικία στη δεύτερη αλλά και **αλληλεπιδρώντας, μέσα από το πλέγμα δραστηριοτήτων που δημιουργούν ή ενισχύουν, με τα τοπικά κοινωνικοοικονομικά και περιβαλλοντικά συστήματα στις περιοχές υποδοχής**. Ωστόσο, διαφορές ενδέχεται να ενυπάρχουν μεταξύ 'τύπων' τουριστών ΔΚ και επιδράσεων που ενεργοποιούν σε τοπικό επίπεδο. Μια σειρά από παράγοντες, όπως τα κίνητρα επιλογής τόσο της ΔΚ, όσο και του χώρου διατήρησης της, οι συμβολισμοί και οι χρησιμότητες που της αποδίδονται από τους ιδιοκτήτες της, οι γνώσεις, επιθυμίες και προσδοκίες σχετικά με τους ρυθμούς και προσανατολισμούς ανάπτυξης της περιοχής, αλλά και παράμετροι profile (εντοπιότητας, φάσης κύκλου ζωής, μορφωτικού και εισοδηματικού επιπέδου), ενδέχεται να διαμορφώνουν 'αποχρώσεις' των επιδράσεων αυτών. Έτσι πχ. στη ΔΚ ενδέχεται να αποδίδονται διαφορετικές *χρησιμότητες* και αξίες από τους εκάστοτε χρήστες, έτσι ώστε, άλλοτε να θεωρείται μια χαμηλού κόστους δυνατότητα διακοπών ή/και αυθεντικών εμπειριών και ή/και οικογενειακής συνένωσης, άλλοτε έκφραση ελιτισμού και αποκλειστικότητας (Hall et al., 2004, p. 14). **Οι διαφορετικοί αυτοί συμβολισμοί της ΔΚ για τους εκάστοτε χρήστες, διαχεόμενοι μεταξύ διαφορετικών επιλογών χωροθεσίας, μορφολογίας αλλά και χρήσης της ΔΚ, ενδέχεται να διαμορφώνουν αντίστοιχα ποικιλία επιρροών στις περιοχές υποδοχής. Συνεπώς οι 'αποχρώσεις' των επιδράσεων του ΤΔΚ στις περιοχές υποδοχής διαφαίνεται πιθανό να επηρεάζονται τόσο από τον τρόπο παραγωγής των ΔΚ, όσο και από τα *μοτίβα* χρήσης τους.** Παραδείγματος χάριν, ενώ στις περιπτώσεις διατήρησης δεσμών καταγωγής με πατρογονικές περιοχές συχνά οι ΔΚ συνιστούν υφιστάμενα κτίσματα, σε άλλες περιπτώσεις όπως πχ. για ημεδαπούς αστούς κοντινών περιοχών ή/και αλλοδαπούς γειτονικών χωρών, η ΔΚ ενδέχεται να κατασκευάζεται εκ νέου είτε ατομικά, δηλαδή κατ' εντολή των επικείμενων χρηστών της ή/και 'βιοτεχνικά', δηλαδή σε μεγαλύτερες 'ποσότητες' από επιχειρηματίες της περιοχής, για την εξυπηρέτηση μεγαλύτερης μερίδας ενδιαφερομένων. Ακόμη πιο διαφορετική αναμένεται να είναι η εικόνα των επιδράσεων από την ανάπτυξη της ΔΚ σε περιπτώσεις όπου 'νέες', παρθένες περιοχές της υπαίθρου χρησιμοποιούνται για την

² Βασική συνιστώσα της Αγροτικής Επανάστασης.

κατασκευή μεγάλων συγκροτημάτων παραθεριστικής κατοικίας, επιδιώκοντας τη μαζική προσέλκυση τουριστών του τύπου αυτού (μαζική παραγωγή).

Σε ότι αφορά τη συσχέτιση της ΔΚ με το τουριστικό φαινόμενο, καθίσταται φανερό πως ενώ τα βασικά συστατικά στοιχεία του τουριστικού κυκλώματος (μεταφορά, ενδομεταφορά, διατροφή, αγορές, δραστηριότητες, κλπ.) ενυπάρχουν στη λειτουργία του φαινομένου ΔΚ, διακριτή συνιστώσα του αποτελεί η ενδυνάμωση ή/και συγκρότηση του κατασκευαστικού τομέα σε τοπικό επίπεδο για την ανάγκη κατασκευής και συντήρησης κατοικιών. Οι ανωτέρω συνάψεις μεταξύ του φαινομένου ΔΚ και 'συμβατικού' τουρισμού, καθιστούν δυνατό να τοποθετηθεί το πρώτο, **στα εννοιολογικά πλαίσια** του δεύτερου, **επιτρέποντας τη χρήση του όρου 'τουρισμός δεύτερης κατοικίας' (ΤΔΚ)** (second homes tourism ή residential tourism). Ωστόσο, περιορισμένη εμφανίζεται η 'τουριστική' οπτική στη βιβλιογραφία του φαινομένου, αποκαλύπτοντας μερική δυστοκία στη συσχέτιση των δύο φαινομένων δείχνοντας την ανάγκη να υπάρξουν απόπειρες συστηματικής θεωρητικής θεμελίωσης της συνάφειας τους. Η προβληματική της συνύπαρξης πληθώρας επιστημονικών κλάδων που εμπλέκονται στη μελέτη του τουρισμού αλλά και της δεύτερης κατοικίας εν μέρει δικαιολογεί τα θεωρητικά κενά στην ερμηνεία και σύζευξη των φαινομένων, ενώ παράλληλα υπαγορεύει μεθοδολογικές προσεγγίσεις πλουραλιστικού χαρακτήρα για τη συνδυασμένη μελέτη τους³.

Ιστορικά στη χώρα μας η ανάπτυξη της δεύτερης κατοικίας συμβαίνει κυρίως τις δεκαετίες '70-'90. Ενώ ήδη από τη δεκαετία '60-'70 εμφανίζεται έντονο επενδυτικό ενδιαφέρον για ακίνητα σε περιοχές τουριστικής ανάπτυξης στην ύπαιθρο (Γετίμης, 2000, σελ. 26), η δεύτερη-παραθεριστική κατοικία μαζικοποιείται ως φαινόμενο τις τρεις τελευταίες δεκαετίες ('80-σήμερα). Το γεγονός αυτό αξιολογείται ως συνέπεια μιας σειράς παραγόντων όπως η έντονη αστικοποίηση και η, εντός των άναρχα δομημένων πόλεων, υποβάθμιση της ποιότητας ζωής, η βελτίωση των μεταφορών (υποδομές και μεταφορικά μέσα), η αύξηση του ελεύθερου χρόνου⁴, η αύξηση των εισοδημάτων, επιρροές από τα καταναλωτικά πρότυπα χαμηλών και μεσαίων στρωμάτων των αναπτυγμένων χωρών του κόσμου, αλλά και οι κατευθύνσεις των εθνικών πολιτικών (ΕΚΚΕ κ ΕΜΠ, 1998, σελ. 11). Με βάση την απογραφή του 2001, **η Ελλάδα συγκαταλέγεται ανάμεσα στις Ευρωπαϊκές χώρες με τα μεγαλύτερα ποσοστά δεύτερων κατοικιών**, τόσο στο σύνολο του κατοικισμού οικιστικού της αποθέματος, όσο και σε σχέση με το συνολικό της πληθυσμό.

Η μέχρι τώρα επιστημονική 'διαπραγμάτευση' του φαινομένου *δευτέρα κατοικία* στην ελληνική βιβλιογραφία, το αντιμετωπίζει ως ένα κυρίαρχα εγχώρια «παραγόμενο» φαινόμενο, δίνοντας έμφαση σε χωρικά χαρακτηριστικά του (γεωγραφική εξάπλωση, ένταση, κα.) καθώς και σε οπτικές όπως η κοινωνική πρόσβαση στο αγαθό 'δευτέρα κατοικία'. Διαφαίνεται πιθανό τα υψηλά ποσοστά δεύτερης κατοικίας στη χώρα μας, που αναφέρθηκαν παραπάνω, να αποτελούν έκφραση του φαινομένου εγκατάλειψης της υπαίθρου και της έντονης αστικοποίησης που σημειώθηκε μεταπολεμικά, μαρτυρώντας τους δεσμούς καταγωγής των κατοίκων των μεγάλων ελληνικών πόλεων με την περιφέρεια, αλλά και συνέπεια των μεταπολεμικών πολιτικών 'εκδημοκρατισμού' της πρόσβασης στο αγαθό ΔΚ στη χώρα μας. Ενδεχόμενα δηλαδή σημαντικό τμήμα⁵ του φαινομένου ΔΚ στη χώρα μας όντως να «παράγεται» ακόμη επιτοπίως. Ωστόσο η σημαντική οικοδομική δραστηριότητα σε αρκετές περιοχές της ελληνικής υπαίθρου, με δεδομένη την αντίστοιχη πληθυσμιακή συρρίκνωση ή και σταθερότητα, καθώς και ο σημαντικός αριθμός διεθνών

³ Στην αντίστοιχη βιβλιογραφία χαρακτηρίζονται ως οριακά ζητήματα ή Frontier issues

⁴ Από τη δεκαετία του '70, καθιερώνεται η αργία του Σαββατοκύριακου, γεγονός που επιδρά θετικά στο φαινόμενο ανάπτυξης της κατοικίας διακοπών (Χειμωνίτη-Τερροβίτη, 2005, σελ. 23)

⁵ Αναφερόμαστε σε τμήμα λειτουργίας και όχι ανάπτυξης της ΔΚ, δηλαδή σε τμήμα του φαινομένου που αντιστοιχεί σε μετακινήσεις ημεδαπών και ιστορικά παλαιότερων ιδιοκτητών ΔΚ και όχι σε νέους ιδιοκτήτες ΔΚ.

μετακινήσεων που σχετίζονται με την απόκτηση και χρήση δεύτερης κατοικίας πιθανότατα αφορά *επιλογές περισσότερο 'τουριστικού' χαρακτήρα* αλλά και *διεθνείς ροές και επιρροές* (περιορισμός των δεσμών καταγωγής με τις επιλεγόμενες περιοχές- αναζήτηση ψυχαγωγίας και καλλίτερης ποιότητας ζωής μέσα από την απόκτηση δεύτερης κατοικίας τόσο για ημεδαπούς-μη εντόπιους, όσο και για αλλοδαπούς). Οι επιλογές αυτές, ιδιαίτερα σε ότι αφορά τον εσωτερικό τουρισμό πιθανόν να περιλαμβάνουν 'είδη' τουρισμού πέραν του συμβατικού παραθερισμού, όπως τουρισμό χειμερινής περιόδου, τουρισμό ειδικών ενδιαφερόντων, κα. Σε ότι αφορά δε τη διεθνοποίηση του φαινομένου ΤΔΚ, ο πολυεθνικός πλέον χαρακτήρας της ιδιοκτησίας δεύτερης κατοικίας σε αρκετές περιοχές της Μεσογείου αποτελεί αποδεικτικό στοιχείο της μετάβασης αυτής (Muller, 2004, p. 274). Όπως προκύπτει, διαμορφώνονται επί **μέρους 'είδη τουρισμών' ΔΚ και στον ελληνικό χώρο**. Διαφαίνονται συνεπώς **ανάγκες αναθεώρησης του πλαισίου διερεύνησης του φαινομένου ΤΔΚ στον ελληνικό χώρο**, κάτι που οφείλει να αποπειραθεί η διατριβή αυτή.

Σε ότι αφορά το δεύτερο πεδίο έδρασης της διατριβής, αυτό της **βιωσιμότητας**, πρόκειται για μια θεματική *μεταξύ επιστημονικού και πολιτικού διαλόγου* στην οποία σχεδόν οι περισσότεροι κλάδοι επιστήμης διεκδικούν συμμετοχή. Η συνειδητοποίηση της παγκοσμίου κλίμακας οικολογικής κρίσης και των αδιεξόδων προς τα οποία κινείται η ανθρωπότητα, συντέλεσε όχι μόνο στον σχηματισμό της έννοιας 'βιωσιμότητα' αλλά και στην υιοθέτηση της ως υπέρτατης αρχής από την παγκόσμια κοινότητα (WCED, 1987 ; UNEP, 2002). Το γεγονός αυτό οδήγησε με τη σειρά του την πολιτική και επιστημονική κοινότητα και τις τοπικές κοινωνίες σε προσπάθειες διατύπωσης *λειτουργικών προσεγγίσεων ή διεργασιακών ορισμών της βιωσιμότητας*. Η πληθώρα επιστημονικών κλάδων που ασχολούνται με το πεδίο της βιώσιμης ανάπτυξης, σε συνδυασμό με την ποικιλία αντιληπτικών πλαισίων και φιλοσοφικών αφητηριών που ενίοτε υιοθετούνται από τους μελετητές, λιγότερο ή περισσότερο ρητά ή/και συνειδητά, συνεπάγονται ένα ευρύ φάσμα εναλλακτικών λειτουργικών προσεγγίσεων της έννοιας.

Η σύζευξη των δύο παραπάνω πεδίων στα οποία 'πατά' η παρούσα διατριβή, 'βιωσιμότητα' και 'τουριστικό φαινόμενο' συγκροτεί μια επίκαιρη και επιδιωκόμενη οπτική. Βασική αιτία, η συνειδητοποίηση πως ο τουρισμός αποτελεί σήμερα ένα από τα κυρίαρχα κοινωνικά φαινόμενα της εποχής μας και μία από τις σημαντικότερες σε όγκο και επιδράσεις οικονομικές δραστηριότητες παγκοσμίως (UNEP, 2005, p. 8 ; Sharpley, 2001, p. 11). Ενώ οι θετικές, κυρίως οικονομικές, επιπτώσεις του τουρισμού, τον καθιστούν συχνά μια προτιμώμενη αναπτυξιακή στρατηγική σε τοπικό επίπεδο, οι δυσμενείς κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις του, κάνουν επιτακτική **την αξιολόγηση των ποικίλων συνιστωσών του υπό το πρίσμα της βιωσιμότητας**.

Η μελέτη κάθε δραστηριότητας ή φαινομένου μέσα από την οπτική της βιωσιμότητας ταυτίζεται με τη μελέτη των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών επιδράσεων του στις περιοχές υποδοχής. Οι επιδράσεις του ΤΔΚ στο βιώσιμο μέλλον των περιοχών υποδοχής, δεν είναι άμοιρες των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και του ευρύτερου ιστορικού-αναπτυξιακού πλαισίου τους, αλλά βρίσκονται σε διαρκή διαδικασία αλληλεπίδρασης. Ούτε και η αρχική 'εμφάνιση' του φαινομένου είναι ασύνδετη με τις ιστορικές πορείες μιας περιοχής. Τόσο ο 'συμβατικός' τουρισμός στην ύπαιθρο όσο και ο ΤΔΚ συνιστούν επακόλουθα της μετα-παραγωγικής φάσης της υπαίθρου (Gallent, 2005, p. 124, Muller et al., p. 15), **ταυτόχρονοι εκφραστές αλλά και παράγοντες μεταβολών της υπαίθρου** (Muller, 2004, p. 25). Η διεθνής βιβλιογραφία για τις ΔΚ μοιάζει να συγκλίνει στο ότι δε συνιστούν ένα *per se* 'θετικό' ή 'αρνητικό' φαινόμενο, εφόσον οι επιδράσεις τους ενδέχεται να ποικίλουν, άμεσα συναρτώμενες με το εθνικό και περιφερειακό πλαίσιο αλλά και με τις τοπικές οικονομικοκοινωνικές και περιβαλλοντικές ιδιαιτερότητες, καθώς και με την ύπαρξη ή μη κατάλληλων πολιτικών (Muller et al., 2004, p. 275 ; Gallent, 2005, p. 35). Η μελέτη του φαινομένου στη διεθνή βιβλιογραφία αναδεικνύει ποικιλία διαφορετικών ζητημάτων *βιωσιμότητας* στις εκάστοτε περιοχές μελέτης. Συνεπώς **η όποια μελέτη του**

φαινομένου ΤΔΚ και αξιολόγηση των επιδράσεων του τοπικά, οφείλει να επιχειρηθεί, αφενός λαμβάνοντας υπόψη την ευρύτερη δυναμική μετασχηματισμού της υπαίθρου, αφετέρου μέσα από συσχετισμούς με συνιστώσες των εκάστοτε τοπικών πλαισίων ανάπτυξης αλλά και την ευρύτερη συγκυρία.

Στο πεδίο πολιτικού διαλόγου στη χώρα μας, η όποια αναγνώριση των συχνά δυσμενών επιπτώσεων της τουριστικής δραστηριότητας που ενεργοποιεί και σύγχρονα το κάλεσμα για βιωσιμότητα, σπανιότερα αφορά τη λειτουργία του φαινομένου 'δεύτερη κατοικία'. Αρκετές περιοχές συνηθίζεται να χαρακτηρίζονται ως 'μη τουριστικές', άρα 'μη-βεβαρυμένες', παρ'όλη την σημαντική έκταση, ένταση και τοπικές επιδράσεις που το φαινόμενο ΔΚ εμφανίζει σ' αυτές. Η πενιχρή θεωρητική θεμελίωση της σύζευξης των πεδίων 'τουρισμός' και 'δεύτερη κατοικία' στην ελληνική βιβλιογραφία όπως προαναφέρθηκε, στερεί την 'τουριστική' οπτική από τη μελέτη του φαινομένου της δεύτερης κατοικίας, διαμορφώνοντας ερευνητικά κενά στη μελέτη των επιδράσεων του στις περιοχές υποδοχής και κατά συνέπεια στο σχεδιασμό και τη διαμόρφωση πολιτικών για τη διαχείριση του. Τα κενά αφορούν όχι μόνο τη χωρική ανάπτυξη-εξάπλωση του φαινομένου ΔΚ, αλλά πολύ ουσιαστικότερα τις επιδράσεις της λειτουργίας του στα τοπικά οικονομικοκοινωνικά και περιβαλλοντικά συστήματα υποδοχής.

Η ανάγκη μελέτης και αξιολόγησης του φαινομένου ΤΔΚ στον ελλαδικό χώρο με κριτήρια βιωσιμότητας εμφανίζεται σήμερα για ένα ακόμη λόγο ιδιαίτερως επίκαιρη. Τα τελευταία χρόνια αναφέρονται ολοένα και συχνότερα στο δημόσιο και πολιτικό διάλογο, οι προοπτικές υποδοχής στη χώρα μας μαζικών επενδύσεων σε οργανωμένα συγκροτήματα κατοικιών διακοπών, τόσο από το εξωτερικό, όσο και από μεγάλες ελληνικές κατασκευαστικές εταιρείες⁶. Θίγεται έτσι για πρώτη φορά το ζήτημα της μαζικοποίησης της 'παραγωγής' παραθεριστικής-δεύτερης κατοικίας στην Ελλάδα, με στόχο την προσέλκυση τουριστών υψηλών εισοδηματικών στρωμάτων από το εξωτερικό. Μια τέτοια προοπτική, περαιτέρω ανάπτυξης της δεύτερης κατοικίας⁷ και ουσιαστικά υιοθέτησης της εξάπλωσης της ως στρατηγικής αναπτυξιακής επιλογής, ανακινεί προβληματισμούς για τις επιδράσεις ενός τέτοιου φαινομένου τόσο σε εθνικό, όσο και σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Ταυτόχρονα η εξελισσόμενη οικονομική κρίση των τελευταίων ετών στην Ελλάδα με τη πτώση της οικοδομικής δραστηριότητας σημαίνει ευρύτερες μεταβολές και στην ύπαιθρο που οφείλουν να συνεκτιμηθούν.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, επί μέρους κύριοι στόχοι της διατριβής αποτελούν :

1. Η συνεισφορά στη θεωρητική σύζευξη μεταξύ των πεδίων 'τουρισμός', και 'δεύτερη κατοικία' : η συγκρότηση του ΤΔΚ σε διακριτή μορφή τουρισμού ή συνιστώσα οργάνωσης μορφών του.

2. Η διερεύνηση των συνιστωσών του φαινομένου ΤΔΚ στον ελληνικό χώρο, μέσα από την επικαιροποίηση του πλαισίου συγκρότησης και λειτουργίας του φαινομένου (υιοθέτηση 'τουριστικής' οπτικής, εξέταση διεθνών επιρροών-διαφορετικοί τύποι 'τουρισμών' δεύτερης κατοικίας'-εθνικές, περιφερειακές και τοπικές πολιτικές επιρροής

3. Η διερεύνηση των μηχανισμών επίδρασης του ΤΔΚ στα χωρικά-κοινωνικά συστήματα υποδοχής και συγκεκριμένα των τρόπων με τους οποίους διαμορφώνεται και διαμορφώνει την οικονομικοκοινωνική πραγματικότητα αλλά και το φυσικό περιβάλλον του προορισμού στα όρια του οποίου αναπτύσσεται

4. Μια όσο το δυνατό ολιστική κατανόηση και αξιολόγηση των μηχανισμών επιρροής του ΤΔΚ στη βιωσιμότητα της περιοχής υποδοχής, λαμβάνοντας υπόψη πως ο

⁶ Η στρατηγική αυτή αναπτυξιακή επιλογή συναρτάται άμεσα με τη δημιουργία περιφερειακών αεροδρομίων σε περιοχές που σήμερα δεν υπάρχουν. Είναι κατανοητό πως η ανάπτυξη τους είναι αλληλένδετη και αμοιβαία υποστηριζόμενη.

⁷ Αν λάβει κανείς υπόψη την ήδη ραγδαία ανάπτυξη δευτέρων κατοικιών πχ. στις νησιωτικές περιοχές χωρίς την ύπαρξη εξειδικευμένων πολιτικών για τη διαχείριση του φαινομένου αυτού

ΤΔΚ αποτελεί μια από τις τοπικές κοινωνικοοικονομικές συνιστώσες ανάμεσα στις άλλες που εξελίσσονται στον εκάστοτε προορισμό.

Η διατριβή χωρίζεται σε 6 μέρη.

Το πρώτο μέρος αφιερώνεται στο θεωρητικό πλαίσιο και συντάχθηκε τα πρώτα χρόνια της ερευνητικής αυτής προσπάθειας. Επιχειρείται εκεί μια σύνθεση της πληθωρικής βιβλιογραφίας περί «βιώσιμης ανάπτυξης» και «βιωσιμότητας», έννοιες που αποτέλεσαν πυξίδες κάθε γραμμής της ερευνητικής αυτής προσπάθειας, αλλά και του φαινομένου των «δεύτερων κατοικιών» όπως αυτό απαντάται στη διεθνή και εγχώρια βιβλιογραφία.

Στο δεύτερο μέρος –ύστερα από παρότρυνση του επιβλέποντα – αναπτύσσεται η προσωπική εμπειρία της γράφουσας σε ότι αφορά το υπό εξέταση φαινόμενο στην Άνδρο, οδηγώντας έτσι και στο κυρίως ερευνητικό ερώτημα της διατριβής.

Στο τρίτο μέρος παρουσιάζεται η ανάλυση των ερευνητικών ερωτημάτων και η μεθοδολογία της διατριβής. Επιλέγεται το θεωρητικό πλαίσιο, εξειδικεύονται και αναλύονται τα ερευνητικά ερωτήματα, συζητείται η επιλογή της μεθόδου έρευνας και αναπτύσσεται ένα θεωρητικό υπόδειγμα συγκρότησης και λειτουργίας του φαινομένου των ΔΚ σε επίπεδο προορισμού, ενώ διατυπώνονται και οι υποθέσεις εργασίας. Τέλος αναλύονται οι έρευνες, τα εξεταζόμενα πεδία και οι μεταβλητές τους, η επεξεργασία των δεδομένων τους καθώς και ο τρόπος διενέργειας τους.

Στο τέταρτο μέρος εξετάζονται οι ιδιαίτερες συνθήκες της γεωγραφικής περιοχής μελέτης σε σχέση με το φαινόμενο.

Στο πέμπτο μέρος παρουσιάζονται τα ευρήματα των ερευνών της διατριβής.

Στο έκτο τέλος μέρος παρουσιάζονται οι απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα και ουσιαστικά τα συμπεράσματα της διατριβής, επισημαίνοντας πεδία για περαιτέρω έρευνα.

Α' Μέρος : ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

A.1 ΑΝΑΠΤΥΞΗ, ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ & ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ

Οι όροι 'αειφορία', 'βιώσιμη ανάπτυξη' (στο εξής ΒΑ) και 'βιωσιμότητα' (στο εξής Β) χρησιμοποιούνται ευρέως στις μέρες μας από όσους διατυπώνουν προβληματισμούς για την εξελικτική πορεία της ανθρωπότητας στον πλανήτη και τις επιδράσεις των δραστηριοτήτων του είδους μας στον φυσικό χώρο διαβίωσης. Στο παρόν κείμενο επιχειρείται η προσέγγιση ποικίλων πτυχών των εννοιών αυτών, σε δύο ενότητες.

Στην πρώτη ενότητα επιδιώκεται η τοποθέτηση των εννοιών ΒΑ και Β και των εμπειροχόμενων σ'αυτές πεδίων διαλόγου κ κοινωνικών στόχων, συμπεριλαμβανομένης και της έννοιας της 'ανάπτυξης', σε ιστορικά πλαίσια. Στην ενότητα αυτή επισημαίνονται και οι βασικότερες κριτικές που αφορούν τις έννοιες.

Στη δεύτερη ενότητα επιχειρείται μια βαθύτερη κατανόηση των εννοιών ΒΑ και Β ως παραγόντων αντανάκλασης της κοινωνικής μας φιλοσοφίας και οργάνωσης αλλά και του ρόλου τους ως αρχών και εννοιών επιρροής και εξέλιξης. Μέσα από μια κριτική και συνθετική προσέγγιση εξετάζονται ποικίλα πλαίσια μέσα στα οποία οι έννοιες γίνονται αντιληπτές και μέσα απ' τα οποία, στη συνέχεια, επιδιώκεται η μετατροπή τους σε λειτουργικές.

Αναλυτικότερα, εξετάζονται το σκεπτικό «κατασκευής» των εννοιών, η επικοινωνιακή και πολιτική τους διάσταση και η σημασιολογία τους, ενώ επισημαίνεται η προβληματική της χρήσης τους στο δημόσιο διάλογο. Ακολούθως, διατυπώνονται μια σειρά από ερωτήματα και προβληματισμοί που συνοδεύουν την υιοθέτηση και τη μετατροπή τους σε λειτουργικές, ενώ επισημαίνεται η διαφαινόμενη ανάγκη κατανόησης τους μέσα από συστημικού χαρακτήρα αντιληπτικά πλαίσια. Ακόμη επιδιώκεται μια ευρύτερη συσχέτιση των πεδίων 'βιωσιμότητα' και 'επιστήμη'.

Στην ίδια ενότητα εξετάζεται επίσης, μια σειρά θεμάτων που αφορούν τη μετατροπή των εννοιών ΒΑ και Β σε λειτουργικές. Σ'αυτά περιλαμβάνονται κριτήρια βάσει των οποίων οι λειτουργικές προσεγγίσεις των εννοιών ταξινομούνται στη βιβλιογραφία, καθώς και ενδεικτικές τέτοιες ταξινομήσεις/τυπολογίες απλές (μικρός αριθμός κριτηρίων) ή σύνθετες (συνδυασμός περισσοτέρων κριτηρίων). Στην ενότητα αυτή τέλος, επιχειρείται η σκιαγράφηση ενός πλέγματος εναλλακτικών ή διαδοχικών αντιληπτικών πλαισίων της βιωσιμότητας, βάσει του βαθμού υιοθέτησης συστημικής κατανόησης τόσο του οικοσυστήματος όσο και του προβλήματος της μη βιωσιμότητας. Επιχειρείται στη συνέχεια μια νέα τυπολόγηση των λειτουργικών προσεγγίσεων της βιωσιμότητας που εντοπίζονται στη βιβλιογραφία και που συνδυάζει ως κριτήρια, τόσο το βαθμό υιοθέτησης συστημικής αντίληψης, όσο και την ευρύτερα ακολουθούμενη μεθοδολογική φιλοσοφία.

A.1.1. 'Ανάπτυξη', 'βιώσιμη ανάπτυξη' και 'βιωσιμότητα' : ιστορικά πλαίσια

Η ενότητα αυτή διαρθρώνεται σε τρεις υποενότητες. Στην πρώτη υποενότητα διερευνάται ιστορικά η αλληλεπίδραση ανθρώπου, κοινωνικής οργάνωσης και θεσμών του με το φυσικό περιβάλλον, βασική συνιστώσα στο πεδίο διαλόγου για τις έννοιες ΒΑ και Β'. Μέσα από την ενότητα αυτή προσεγγίζονται ιστορικά αιτίες και αντανάκλασεις της σύγχρονης οικολογικής μας κρίσης σε ανθρώπινα πεδία διανοήσης και δράσης. Στην δεύτερη υποενότητα επιδιώκεται, μέσα από τη βιβλιογραφία, ο εντοπισμός προγενέστερων ιστορικά κοινωνικών στόχων, οραμάτων και θεωρήσεων που συμπεριλαμβάνονται στο ιδανικό της 'βα' ή συνάδουν με πτυχές της, από τον 17^ο μέχρι τον 20^ο αι. Στην τρίτη υποενότητα εξετάζεται η πιο πρόσφατη ιστορική περίοδος 20^ο-21^ο αι., περίοδος που χαρακτηρίζεται από μια συγκροτημένη προσπάθεια οικουμενικής επικοινωνίας οραμάτων

για την ανθρωπότητα, όπως 'ανάπτυξη', ΒΑ και Β. Στην ίδια υποενότητα περιλαμβάνονται κριτικές που αφορούν ποικίλες εκφάνσεις/παραμέτρους των εννοιών ανάπτυξη, ΒΑ και Β.

1.1.1 Συν-εξέλιξη ανθρώπου και φυσικού του περιβάλλοντος : αιτίες και αντανάκλασεις της σύγχρονης οικολογικής μας κρίσης

Οι έννοιες ΒΑ και Β στις μέρες μας καθίστανται κοινωνικά αναγνωρίσιμες καταρχήν ως συνθήματα προστασίας του φυσικού χώρου ανθρώπινης διαβίωσης.⁸ (οικολογική ή περιβαλλοντική διάσταση της βιωσιμότητας). Η σύγχρονη αντιμετώπιση του περιβάλλοντος χώρου του ανθρώπου ως «αντικειμένου» προστασίας από την ίδια του τη δραστηριότητα αποτελεί ουσιαστικά αναγνώριση αυτοκαταστροφικών ενστίκτων του είδους μας και οφείλει να εξεταστεί μέσα στο ιστορικό πλαίσιο της εξέλιξης μας στον πλανήτη.

Κάθε μορφή ζωής μεταποιεί το περιβάλλον της, γεγονός που αποτελεί απαραίτητη συνθήκη για την επιβίωση της, χωρίς ο άνθρωπος να αποτελεί εξαίρεση της συνθήκης αυτής (Lyne, 1995, p. 36). Η μελέτη της ιστορικής μας εξέλιξης καταδεικνύει πως για το 90% περίπου της ύπαρξης μας στον πλανήτη, μέχρι το 11.000 π.Χ. περίπου, υπήρξαμε κοινωνίες νομάδων κυνηγών-τροφουσυλλεκτών, (Diamond, 1998, p. 16) μετακινούμενοι από περιοχή σε περιοχή, αλλοιώνοντας τοπικά οικοσυστήματα, προκειμένου για την εξασφάλιση της επιβίωσης μας, επιτρέποντας ωστόσο με τη μη μόνιμη εγκατάσταση μας την αναγέννηση των συστημάτων αυτών.

Σταδιακά, σε διαφορετικές χρονικές περιόδους ωστόσο, από το 11.000 π.Χ. μέχρι το 1.500 μ.Χ. περίπου, η πλειοψηφία των ανθρωπίνων κοινωνιών⁹ ανά τις ηπείρους, από την προγενέστερη μορφή κοινωνικής οργάνωσης μεταβαίνει στην μόνιμη εγκατάσταση και την αγροτική παραγωγή τροφής (Αγροτική Επανάσταση). Η μετάβαση αυτή σηματοδοτεί την απαρχή μιας πολύ μικρότερης χρονικής περιόδου στην ιστορία της ανθρωπότητας, με πολύ μεγαλύτερες όμως συνέπειες για τα υπόλοιπα είδη ζωής, αλλά εν τέλει και για τον ίδιο τον άνθρωπο. Στοιχεία του νέου σκηνικού κοινωνικής οργάνωσης αποτελούν η ανακάλυψη τεχνολογιών αποθήκευσης τροφής, η εξημέρωση ζώων, η καλλιέργεια τροφής, ο θεσμός της ιδιοκτησίας, ο καταμερισμός της εργασίας και η εξειδίκευση, η αύξηση του πληθυσμού, η θεαματική αύξηση της παραγωγής, η ανάπτυξη του εμπορίου, η υιοθέτηση του χρήματος ως ανταλλακτικού μέσου, η ανάπτυξη των πόλεων, ο θεσμός της δημόσιας διοίκησης, η εντονότερη ανταλλαγή ιδεών κ η ανάπτυξη νέων τεχνολογιών. Συνέπεια των εξελίξεων αυτών υπήρξε η δημιουργία σημαντικά εντονότερων πιέσεων στο φυσικό περιβάλλον από την ανθρώπινη δραστηριότητα. Ενδιαφέροντα ευρήματα επιστημονικών μελετών ανθρωπίνων πολιτισμών, επιβεβαιώνουν περιβαλλοντικές καταστροφές κ προβλήματα οφειλόμενα στην ανθρώπινη δραστηριότητα από την αρχαιότητα, πχ. για την περιοχή της Μεσογείου και τους πολιτισμούς της αρχαίας Ελλάδας και Ρώμης βλ. Hughes (Hughes, 1994). Οι μελέτες αυτές αποκαλύπτουν ακόμη και την κατάρρευση κοινωνιών εξαιτίας οικολογικών παραγόντων (Diamond J., 2005, p. 10-15), καθιστώντας έτσι σχετικά προφανές πως η αρμονική συνύπαρξη ανθρώπου κ φύσης, ανέκαθεν αποτελούσε απαραίτητη

⁸ Ο όρος 'περιβάλλον', που συχνότερα συναντά κανείς στη συζήτηση περί 'βιώσιμης ανάπτυξης', παραπέμπει σε χωρική διάσταση και ότι αυτή συμπεριλαμβάνει σε αντιδιαστολή με ένα εξεταζόμενο υποκείμενο. Πχ. το λεξικό ΠΑΠΥΡΟΣ LAROUSE ορίζει τη λέξη από τη βιολογική σκοπιά, ως «το σύνολο των φυσικών, χημικών και βιοτικών παραγόντων που επιδρούν σ'ένα οργανισμό ή σε μια βιοκοινότητα και τελικά καθορίζουν τη μορφή και την επιβίωση του» (ΠΑΠΥΡΟΣ Larouse, 2003, p. 1388). Ευρύτερα, ο όρος 'περιβάλλον' ενδέχεται να συμπεριλαμβάνει στοιχεία ανθρωπογενούς δραστηριότητας στο χώρο, αλλά και τους ανθρώπους τους ίδιους (κοινωνικό, οικογενειακό, γλωσσικό, πολιτιστικό, κ)

⁹ Εξαίρεση αποτελούν οι Αβορίγινες της Αυστραλίας και οι ιθαγενείς της Αμερικής που παρέμειναν κυνηγοί-τροφουσυλλέκτες την περίοδο αυτή (Diamond, 1998, p. 16).

προϋπόθεση της ανθρώπινης επιβίωσης και συνεπώς όχι αποκλειστικά σύγχρονο ζήτημα¹⁰. Ο ανθρώπινος πληθυσμός στον πλανήτη από 10 εκατ. το 8.000 π.Χ. περίπου (Mebratu, 1998, p. 494), αυξήθηκε αργά φθάνοντας το 1.650 μ.Χ. στο 0,5 δις. (Meadows et al., 1992, p. 23).

Η επόμενη και πιο κρίσιμη περίοδος εξέλιξης της ανθρώπινης κοινωνικής οργάνωσης υπήρξε εκείνη της Βιομηχανικής Επανάστασης. Κυρίαρχο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της περιόδου αυτής αποτέλεσε η τεχνολογική ανακάλυψη των δυνατοτήτων χρήσης σημαντικών αποθεμάτων ενέργειας που βρίσκονταν αποθηκευμένα στα ορυκτά καύσιμα, παρέχοντας έτσι θεαματικές διευκολύνσεις στις ανθρώπινες δραστηριότητες. Ραγδαίες αλλαγές τρόπου ζωής ακολούθησαν σε χρονικά πλαίσια τόσο σύντομα, όσο ποτέ άλλοτε στην ιστορία της ανθρωπότητας. Η μεγέθυνση της παραγωγής αγαθών, η δραματική πληθυσμιακή αύξηση, η ανθρώπινη εξάπλωση του σε κάθε άκρη της Γης, η δημιουργία παγκόσμιων αγορών αγαθών, ο πρωταγωνιστικός ρόλος που αποδόθηκε κοινωνικά στην τεχνολογία και την επιστήμη, αποτέλεσαν κεντρικές κοινωνικές αλλαγές της εποχής. Κυρίαρχο ρόλο στις εξελίξεις αυτές διαδραμάτισαν οι κοινωνίες της Ευρωπαϊκής ηπείρου, για λόγους που αποτελούν αντικείμενο σύγχρονων ιστορικών αναζητήσεων (Diamond, 1998) Ο πληθυσμός της Γης σε σχέση με το 1.650 μ.Χ. υπερτριπλασιάστηκε το 1.900 φτάνοντας το 1,6 δις, ενώ ξαναδιπλασιάστηκε μόλις μέσα σε 70 χρόνια, φτάνοντας το 1970 στα 3,6 δις. (Meadows, 1992, p. 23).

Η χρονική περίοδος των τελευταίων 50 ετών της ανθρωπότητας στη Γη, θεωρείται, από οικολογική σκοπιά, η καταστροφικότερη φάση της ιστορίας της. Στις χωρίς προηγούμενο πιέσεις στα οικοσυστήματα από την ανθρώπινη δραστηριότητα, προερχόμενες από τις ανάγκες ενός τρόπου ζωής που υιοθετούν οι ισχυρότερες χώρες της Δύσης και του Βορρά, αλλά και στη ραγδαία πληθυσμιακή αύξηση, αποδίδονται περιβαλλοντικά προβλήματα παγκοσμίου πλέον κλίμακας, όπως η τρύπα του όζοντος και η κλιματική αλλαγή. Τα προβλήματα αυτά δεν θίγουν απλώς κάποιες από τις υπόλοιπες μορφές ζωής στον πλανήτη αλλά θέτουν ουσιαστικά σε κίνδυνο, μεσομακροπρόθεσμα, τους ίδιους τους μηχανισμούς υποστήριξης των ζωτικών λειτουργιών των ανθρώπων.

Οι φάσεις της ανθρώπινης πορείας και κοινωνικής οργάνωσης στη Γη μπορούν συνεπώς να ιδωθούν συνδεδεμένες με την αντιμετώπιση μεταβαλλομένων σπανιοτήτων και διαφορετικής κλίμακας περιβαλλοντικών προβλημάτων : α) η περίοδος των κυνηγών τροφουσλλεκτών με τη σπανιότητα τροφής και προσωρινές, αναστρέψιμες ωστόσο, περιβαλλοντικές πιέσεις σε τοπικό επίπεδο, β) η περίοδος των πρώτων αγροτικών κοινωνιών με ποιότητες σπανιοτήτων γης και ενέργειας και εντονότερες πιέσεις, που συχνά οδήγησαν σε μη αναστρέψιμες περιβαλλοντικές αλλοιώσεις, σε τοπικό ωστόσο κυρίως επίπεδο και γ) η περίοδος των βιομηχανικών και μετα-βιομηχανικών κοινωνιών με σπανιότητες σε ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και κυρίως σπανιότητες που αφορούν τους μηχανισμούς αναγέννησης και αυτοκάθαρσης των οικοσυστημάτων από τα κατάλοιπα των συνεχώς επεκτεινομένων ανθρωπίνων δραστηριοτήτων, οδηγώντας σε μη αναστρέψιμα περιβαλλοντικά προβλήματα παγκοσμίου εμβελείας.

Η παράλληλη, με την ιστορική εξέλιξη ανθρώπου και κοινωνικής του οργάνωσης, θεώρηση του φυσικού χώρου και των υπολοίπων ειδών ζωής, αντικατοπτρίζεται στην εξέλιξη των ποικίλων ανθρωπίνων πεδίων διανοήσης κ δράσης όπως των *θρησκειών, ιδεολογιών και κοσμοθεωριών* αλλά και των τρόπων απόκτησης κ χειρισμού γνώσης (*επιστήμη κ πολιτική*).

¹⁰ Από τις γνωστότερες ίσως περιπτώσεις είναι αυτή του ανθρώπινου πολιτισμού της νήσου του Πάσχα στον Ειρηνικό ωκεανό γύρω στα 900 μ.Χ. και ο οποίος εκτιμάται πως γύρω τα τέλη του 1600 κατέρρευσε λόγω αποψίλωσης των δασών του νησιού. (Diamond, 2005, p. 79-119). Ο Diamond στο βιβλίο του "Collapse : How societies choose to fail or survive" (Diamond, 2005) αναφέρει και μια σειρά άλλων πολιτισμών οι οποίοι είτε κατέρευσαν εξαιτίας της εξάντλησης των φυσικών τους πόρων, είτε αντιμετωπίζουν ακόμη και σήμερα σοβαρά οικονομικοκοινωνικά προβλήματα με οικολογικές ρίζες.

Η φύση από την αρχαιότητα κατείχε κεντρική θέση σε παραδοσιακές τοπικές *θρησκείες και αντιλήψεις* (παγανισμός κ ασιατικές θρησκείες) πριν την εξάπλωση Ιουδαϊσμού κ Χριστιανισμού ως κυριάρχων ανθρωποκεντρικών θρησκειών Ανατολής κ Δύσης. Ενώ οι τελευταίες έχουν πολύ συχνά κατηγορηθεί ως φορείς περιβαλλοντικής υποβάθμισης, προάγοντας την επικυριαρχία του είδους μας στη Γη, (Lyne, 1967, p. 38) οι πρώτες, αν και σύγχρονα χαρακτηριζόμενες αρνητικά ως «πρωτόγονες», θέτουν ως θεμελιώδη αξία στη λατρεία τους την αρμονική συνύπαρξη κ επικοινωνία ανθρώπου κ φύσης. Αυτή η «ολιστική» θεώρηση ίσως αποτελεί το πιο σημαντικό μήνυμα των παραδοσιακών γηγενών δοξασιών και το πιο συναφές με το επίκαιρο σύνθημα της 'βα' (Mebratu, 1998, p. 498), αν όχι την αρχαιότερη καταβολή της και μια ξεχασμένη από τους σύγχρονους ανθρώπους παρακαταθήκη.

Η θεώρηση της φύσης σήμερα ως «αντικειμένου» προστασίας βασίζεται σε μία σύλληψη του ανθρώπου, ως έμβιου όντος, εκτός φύσης. Ένας τέτοιος νοητικός διαχωρισμός που τοποθετεί τον άνθρωπο στο επίκεντρο του σύμπαντος, ανώτερο των υπολοίπων μορφών ζωής και αξιωματικά διαχειριστή τους, κατέστη δυνατός στα πλαίσια των θεαματικών τεχνολογικών ανακαλύψεων της Βιομηχανικής περιόδου. Η θεαματική μεγέθυνση της παραγωγής αγαθών για την εξυπηρέτηση των ανθρωπίνων αναγκών και επιθυμιών, συνοδευόμενη από έναν ανερχόμενο κοινωνικό ρόλο της επιστήμης και τεχνολογίας, εξαιτίας των δυνατοτήτων που παρείχαν για αυξημένη δυνατότητα «ελέγχου» της φύσης, αλλά και η ευρύτατη εξάπλωση των μηχανισμών της αγοράς, αναδιαμόρφωσε κατάλληλα θρησκευτικές κ πολιτικές ιδεολογίες και ενίσχυσε την αντίληψη της 'διαφορετικότητας', αν όχι ανωτερότητας του ανθρώπου σε σχέση με τα υπόλοιπα έμβια όντα. Στη θεώρηση αυτή, που κυριάρχησε στις Δυτικές και Βόρειες χώρες, αλλά και προβλήθηκε ως πρότυπο στον υπόλοιπο πλανήτη, κάτω από τις έννοιες-συνθήματα αρχικά 'πρόοδος' και αργότερα 'ανάπτυξη', αποδίδονται συχνά, στη συζήτηση περί βα, οι δυσμενείς επιδράσεις της ανθρωπίνης δραστηριότητας στην υγεία των συνεξελισσόμενων βιοκοινοτήτων (Norgaard, 1994, p. 51).

Η εξέλιξη της *οικονομικής σκέψης* αποτελεί ένα ακόμη πεδίο αντανάκλασης των θεωρήσεων του ανθρώπου για το φυσικό χώρο διαβίωσης του. Η φύση αναγνωρίζεται ως βασική πηγή αξίας από την αρχαιότητα μέχρι και την ανάπτυξη της φυσιοκρατικής σχολής σκέψης (17^{ος}-18^{ος} αι.), με εξαίρεση την εμποροκρατική σχολή (16^{ος}-17^{ος} αι.) που δίνει έμφαση στη συσσώρευση πολύτιμων μετάλλων, το εμπόριο και τις στρατιωτικές κατακτήσεις, ενώ τους 18^ο -19^ο αι. η κλασική σχολή οικονομικής σκέψης δίνει έμφαση παράλληλα με τη φύση, στην εργασία ως πρωταρχική πηγή πλούτου (Daly, 1995, p. 116). Είναι η χρονική περίοδος, από τον 17^ο αι και ύστερα, που «νομιμοποιεί» το ιδανικό της 'προόδου'. Η επικράτηση της νεοκλασικής σχολής οικονομικής σκέψης, περί τα τέλη του 19^{ου} αι. και τον 20^ο αι. και ουσιαστικά μέχρι σήμερα, οδηγεί σε παραγνώριση του κρίσιμου ρόλου των φυσικών πόρων στην οικονομία, εξισώνοντας τους με τους λοιπούς παραγωγικούς συντελεστές (εργασία, μηχανές), ενώ δίνει έμφαση στον ατομικό ανταγωνισμό κ την επιδίωξη της ευημερίας μέσω της συσσώρευσης υλικού πλούτου. Στα πλαίσια των παραδοχών της σχολής αυτής, τουλάχιστον μέχρι τις δεκαετίες 1960-1970, η φύση αποτελεί ένα απεριόριστο αλλά και υποκαταστάσιμο πλέγμα πόρων προς χρήση για τις ανάγκες κ επιθυμίες της ανθρωπότητας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο ιστορικός J. R. McNeill στο βιβλίο του "Something New Under the Sun", «...αν ο Ιουδαϊκός-Χριστιανικός μονοθεϊσμός απομάκρυνε τη φύση από τη θρησκεία, οι Αγγλοι κ Αμερικάνοι οικονομολόγοι (περίπου μετά το 1880), απομάκρυναν τη φύση από τα οικονομικά» (Daly, 2004, p. Xx, αναφερόμενος στον McNeill¹¹)

Ο σταδιακός διαχωρισμός ανθρώπου - φύσης από το παρελθόν έως σήμερα αναγνωρίζεται ολοένα και περισσότερο στον επιστημονικό διάλογο τις τρεις τελευταίες δεκαετίες ως αιτία της προβληματικής όδευσης της ανθρωπότητας και κυρίως των δυτικών

¹¹

"Something New Under the Sun", New York : Norton, 2000, pp. 334-336

και βόρειων χωρών,. Χαρακτηριστικός είναι ο τίτλος της ιστορικού χαρακτήρα έκθεσης των Ηνωμένων Εθνών με τίτλο “*Integrating Environment and Development*” (UNEP, 2002), όπου περιγράφονται τα σχετικά με την έννοια ‘βιώσιμη ανάπτυξη’, ως νέου υποδείγματος για την ανθρωπότητα, γεγονότα της τελευταίας περίπου 30ετίας και στα οποία θα αναφερθούμε στην μεθεπόμενη υποενότητα.

1.1.2 Προγενέστεροι ιστορικά κοινωνικοί στόχοι, οράματα και θεωρήσεις, σύγχρονα συμπεριλαμβανόμενοι στους προβληματισμούς περί ‘βιώσιμης ανάπτυξης’ (17ος-20ος αι.)

Η έννοια της ΒΑ, στην πλειοψηφία των χρήσεων της στον επιστημονικό διάλογο, ενσωματώνει, ταυτόχρονα με τους στόχους της περιβαλλοντικής προστασίας και διατήρησης, στόχους οικονομικής αποδοτικότητας και κοινωνικής δικαιοσύνης (κοινωνική και οικονομική διάσταση της βιωσιμότητας). Η επιδίωξη της ταυτόχρονης ικανοποίησης των επί μέρους αυτών στόχων ενεργοποιεί μια ποικιλία πεδίων διαλόγου στη σύγχρονη βιβλιογραφία, αναφορικά με προτεινόμενες προσεγγίσεις και τις αφετηρίες των υποθέσεων τους. Αρκετές πτυχές ωστόσο, των φαινομενικά σύγχρονων αυτών κοινωνικών στόχων και των εμπεριεχομένων σε αυτούς θεωρήσεων και πεδίων διαλόγου, μπορεί κανείς να διακρίνει ανατρέχοντας στην ιστορία της ανθρώπινης σκέψης και κυρίως της οικονομικής, τη χρονική περίοδο από τον 17^ο μέχρι και τα μέσα του 20^{ου} αι.

Η μελέτη της ιστορίας της ανθρώπινης σκέψης, από τον 17^ο μέχρι και τον 20^ο αι., στις ισχυρές ηπείρους Ευρώπης και Αμερικής αποκαλύπτει περιοδικά, την ύπαρξη διαφοροποιημένων των κυρίαρχων, θεωρήσεων και απόψεων. Οι θεωρήσεις αυτές ενίοτε προτείνουν ολότελα διαφορετικά μονοπάτια σκέψης ή και κομίζουν προβληματισμούς για την πορεία της ανθρωπότητας σε σχέση με το φυσικό της χώρο. Πρόκειται για εναλλακτικές, των κυρίαρχων της εποχής, θεωρήσεις, προβληματισμούς και προτάσεις διανοητών, συχνά προφητικών των σημερινών συνθηκών, που στην εποχή τους αγνοήθηκαν δεδομένης της συχνά λιγότερο ή περισσότερο ριζικής διαφοροποίησης τους. Σύμφωνα με συνεισφέροντες διανοητές στο πεδίο της βΑ σήμερα, στη συνθήκη αυτή αποδίδονται θεμελιώδεις αδυναμίες και αδιέξοδα της κυρίαρχης νεοκλασικής σχολής σκέψης, αλλά και η σημερινή οικολογική μας κρίση. (Harris, 1995, p. 1). Οι εναλλακτικές αυτές, της εποχής τους, θεωρήσεις άπτονται μιας ποικιλίας θεμάτων τα οποία με δεδομένη την ατζέντα των εννοιών βΑ κ β αποκτούν σήμερα νέο κύρος. Τα κυριότερα από αυτά σχετίζονται με την έμφαση στην παραγωγικότητα της γης, ως βασική πηγή αξίας των αγαθών, την πληθυσμιακή αύξηση, το ρόλο των ενεργειακών πόρων στην παραγωγική διαδικασία αλλά και του συνόλου των παραγωγικών πόρων στη διαμόρφωση της αξίας των αγαθών, καθώς και τις ηθικές και φιλοσοφικές βάσεις της οικονομικής δραστηριότητας. Εξετάζουμε ακολούθως αναλυτικότερα κάθε πεδίο.

1.1.2.1 Η παραγωγικότητα της γης

Η παραγωγικότητα της γης, αποτέλεσε κεντρικό ζήτημα για τη φυσιοκρατική σχολή οικονομικής σκέψης, στη Γαλλία του 17^{ου}-18^{ου} αι. Για τη σχολή αυτή αφετηριακή υπήρξε η θέση πως οι φυσικοί πόροι και κυρίως η καλλιεργήσιμη γη αποτελεί την ύψιστη πηγή υλικού πλούτου. Οι φυσιοκράτες χαρακτήριζαν τη γη ως παραγωγική και τις κατασκευαστικές δραστηριότητες ως μη παραγωγικές γιατί θεωρούσαν πως η γη δημιουργούσε πλεόνασμα ενώ οι μηχανές απλώς μεταποιούσαν υπάρχοντα υλικά (Christensen, 1995, p. 6). Παρεμφερείς απόψεις συναντά κανείς και σε μεταγενέστερους διανοητές που εντάσσονται στην κλασική σχολή οικονομικής σκέψης όπως ο Thomas

Robert Mathus¹², (1766-1834) και David Ricardo¹³ (1772-1823), οι οποίοι αναγνώριζαν την αδυναμία των μηχανών να παράγουν χωρίς υλικά και ενέργεια (Christensen, 1995, p.6).

Οι θέσεις των φυσιοκρατών αλλά και των κλασικών, στα μεταγενέστερα οικονομικά υποδείγματα φαίνεται να κατέχουν περιορισμένο ρόλο, με δεδομένη την κυριαρχία του νεοκλασικού μοντέλου όπου η αξία διαμορφώνεται με βάση τη ζήτηση ή τη σχετική χρησιμότητα. Ωστόσο οι θέσεις τους για τη φύση ως ύψιστη πηγή πλούτου ανακτούν σταδιακά το κύρος τους σύγχρονα, αποτελώντας μια βασική αφετηρία σκέψης στο χώρο των βιοφυσικών ή οικολογικών οικονομικών. (Cleveland, 1995, p. 29).

Η ιδέα της βιωσιμότητας στην αγροτική δραστηριότητα έχει αρκετά παλαιά καταγεγραμμένες ρίζες στις ανθρώπινες πρακτικές και στην Αμερικάνικη ήπειρο (Mitcham, 1995, p. 319-320). Το σκεπτικό της χρήσης της γης από τους αγρότες, χωρίς να εξαντλούνται οι παραγωγικές της δυνατότητες, υπήρξε κεντρικό στην κρατική πολιτική και την αγροτική εκπαίδευση στην Αμερική, γεγονός που άλλωστε συνδέθηκε με την ίδρυση κρατικού τμήματος Αγροτικής δραστηριότητας μετά τα μέσα του 19^{ου} αι. και τη χρηματοδότηση των πρώτων πανεπιστημιακών ιδρυμάτων. Και ενώ οι πρώτες θεωρίες που διατυπώθηκαν μέσω των καναλιών αυτών, προκειμένου για την ανανέωση κ διαρκή αποδοτικότητα των εδαφών, υποστήριξαν το “scientific farming” με τη χρήση ανόργανων λιπασμάτων, η σταδιακή αναγνώριση εξάρτησης από την βιομηχανική παραγωγή χημικών λιπασμάτων, οδήγησε στην κριτική τους και στην διατύπωση προτάσεων ‘οργανικής καλλιέργειας’, ιδέα που σαφώς παραπέμπει στη σύγχρονη φιλοσοφία περί βιωσιμότητας. Η έναρξη του κινήματος αυτού αποδίδεται στον Βρετανό σύμβουλο αγροτικής παραγωγής στην Ινδία του 1920, Sir Albert Howard, ο οποίος υποστήριξε πως οι Ινδοί παραγωγοί μπορούσαν να διατηρήσουν της ανεξαρτησία τους και να αυξήσουν τις αποδόσεις τους με τη χρήση οργανικού compost. Ο όρος ωστόσο, ‘οργανική καλλιέργεια’ ανήκει στον J.I. Rodale (1898-1971), ο οποίος το 1942 ίδρυσε περιοδικό που προώθησε τη φιλοσοφία και πρακτική της καλλιέργειας αυτής, κριτικάροντας την μονοκαλλιέργεια και την ομοιόμορφη αγροτική παραγωγή. Η συνέχεια του έργου του Rodale από τον γιό του Robert, ο οποίος ενεργοποίησε τον όρο ‘regeneration’ και ασχολήθηκε με την ανάπτυξη τεχνικών αναζωογόνησης του εδάφους, σηματοδότησε τη μετάβαση στη χρήση του όρου «εναλλακτική αγροτική παραγωγή», αλλά και στο σκεπτικό μιας αγροτικής παραγωγής “low input”¹⁴ που συνδέεται στενά με τη σημερινή θεώρηση περί βιώσιμης αγροτικής παραγωγής.

1.1.2.2 Η πληθυσμιακή αύξηση, τα όρια της φύσης και η κλίμακα της ανθρώπινης δραστηριότητας

Όσον αφορά το ζήτημα της πληθυσμιακής αύξησης πρωτοποριακές θέσεις για την εποχή τους και πολύ κοντά σε σημερινούς προβληματισμούς, εντοπίζονται στην απαρχή των θεωρήσεων περί πολιτικής οικονομίας, τον 18^ο αιώνα. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τους οικονομολόγους Robert Wallace¹⁵, Richard Cantillon¹⁶ (1680?-1734) και ξανά τους

¹² Ο Malthus, Άγγλος ιερωμένος και καθηγητής της Πολιτικής Οικονομίας, υπήρξε ένας από τους σημαντικούς κλασικούς συγγραφείς (Θεοχάρης, 1985, σελ. 347, υποσημ. 1)

¹³ Ο Ricardo, Άγγλος χρηματιστής και πολιτικός υπήρξε μαζί με τον Adam Smith από τους κυριότερους συγγραφείς της Κλασικής Σχολής της Πολιτικής Οικονομίας (Θεοχάρης, 1985, σελ. 293, υποσημ. 1)

¹⁴ Ο όρος αυτός σηματοδοτεί την μετάβαση από μια αγροτική δραστηριότητα υψηλών εισροών, δηλαδή υψηλού κόστους κ τεχνολογίας, σε μια αγροτική δραστηριότητα χαμηλών εισροών, δηλαδή χαμηλής τεχνολογίας κ κόστους. Ο όρος που συχνότερα χρησιμοποιείται σήμερα είναι “low-input sustainable agriculture” (Mitcham, 1995, p. 320).

¹⁵ Ο Wallace στο έργο του με τίτλο “Various prospects of mankind, nature and providence” (1761) υποστήριξε πως εμπόδιο σε ένα κόσμο ισότητας θα γινόταν σταδιακά η μείωση της βρεφικής θνησιμότητας, αφού θα οδηγούσε σε πληθυσμιακή αύξηση, η οποία με τη σειρά της θα δημιουργούσε

Thomas Robert Malthus¹⁷, (1766-1834) και David Ricardo¹⁸ (1772-1823), (Harrison, 1992, p. 44 ; Mebratu, 1998, p. 498 ; Lumley and Armstrong, 2004, p. 369) Οι επιστήμονες αυτοί υπήρξαν από τους πρώτους που διατύπωσαν ανησυχίες για τη μεγέθυνση της ανθρωπότητας στον πλανήτη αλλά και αμφιβολίες για το κατά πόσο μια τέτοια μεγέθυνση των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων ήταν δυνατή, δεδομένων των ορίων της «φύσης» και θεωρούνται τρόπων τινά «πρόγονοι» της σχολής “limits to growth”, του 1970. Μαζί με τον Malthus η οικονομολόγος-φεμινίστρια Harriet Martineau (1802-1876) και ο οικονομολόγος John Stuart Mill (1806-1873) υπήρξαν από τους διανοητές εκείνους που εξέφρασαν σύνθετους προβληματισμούς τόσο για τις προοπτικές ευημερίας της ανθρωπότητας στο μέλλον, όσο και για τη δυνατότητα της Γης να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις και τη μεγέθυνση του ανθρώπινου είδους. (Lumley and Armstrong, 2004, p. 371).

Στη νεώτερη ιστορία της ανθρώπινης σκέψης κ ουσιαστικά λίγο μετά τα μέσα του 20^{ου} αι., συναντά κανείς εκ νέου διατυπώσεις προβληματισμών σχετικά με την πληθυσμιακή αύξηση, αλλά και τη γιγάντωση της κλίμακας των ανθρωπογενών οικονομικών συστημάτων, θίγοντας και στις δύο περιπτώσεις ξανά ζητήματα ανθρωπογενούς κλίμακας.

Γνωστοί εκπρόσωποι των πρώτων, που συχνά χαρακτηρίζονται ως Νεο-μαλθουσιανοί, είναι ο Garret Hardin, με το κλασικό του κείμενο “Tragedy of the Commons” (Hardin, 1968,) οι E. και Elrich κ.α.

Οι διανοητές που προβληματίζονται με ζητήματα ανθρώπινης κλίμακας, εμπίπτουν στο πεδίο διαλόγου μεταξύ πολιτικής οικονομίας και λειτουργικής κλίμακας και τοποθετούνται στην ‘αναρχική’ σχολής σκέψης, ή στη φιλελεύθερη πολιτική οικονομία. Το ζήτημα που απασχολεί κυρίως τους εκπροσώπους αυτής της σχολής είναι η γιγάντωση της κλίμακας των ανθρωπογενών οικονομικών συστημάτων και της επίδρασης αυτής τόσο στο φυσικό περιβάλλον, όσο και στον άνθρωπο. Η διαφοροποίηση της από τον ορθόδοξο καπιταλισμό και σοσιαλισμό είναι ακριβώς αυτή η έμφαση στην λειτουργική κλίμακα, ζήτημα το οποίο οι εκπρόσωποι της υποστηρίζουν πως οφείλουμε να αντιμετωπίσουμε ως διακριτό και θεμελιώδες για την εξέλιξη της ανθρωπότητας (Mebratu, 1998, p. 499, quoting Roszak 1989). Τα βασικότερα προβλήματα που εντοπίζει η σχολή αυτή στα κυρίαρχα συστήματα πολιτικής οικονομίας, είναι η απάνθρωπη κλίμακα παραγωγής και διανομής τους, η γραφειοκρατία και η απρόσωπη και συγκεντρωτική τους φύση, συνθήκες οι οποίες λειτουργούν καταστροφικά για την ανθρώπινη φύση και το φυσικό περιβάλλον. Αντιπροσωπευτικό της σχολής αυτής σκέψης είναι το γνωστό βιβλίο του Schumacher “Small is beautiful» (1973).

1.1.2.3 Οι ενεργειακοί πόροι στην κοινωνική οργάνωση και την παραγωγική διαδικασία - Τα όρια στην ανθρώπινη δραστηριότητα

Όσον αφορά το ρόλο των ενεργειακών πόρων στην παραγωγική διαδικασία αλλά και την πολιτιστική εξέλιξη των κοινωνιών, επισημάνσεις κ σχετικούς προβληματισμούς εντοπίζουμε κυρίως σε μη οικονομολόγους διανοητές του 19^{ου} αι.-αρχές 20^{ου} αι.. Οι

φαινόμενα υπερπληθυσμού και συνεπώς θα οδηγούσε σε σκληρές και αφύσικες πρακτικές προκειμένου για την αποκατάσταση ισορροπίας (Harrison, 1992, p. 44)

¹⁶ Ο Cantillon θεωρείται από πολλούς ως ο πρώτος μεγάλος θεωρητικός της οικονομικής επιστήμης και εμπνευστής των Malthus, Adam Smith, Hume κ.α. (Lumley and Armstrong, 2004, p. 369)

¹⁷ Είναι γνωστή η θεωρία της πληθυσμιακής αύξησης του Malthus (1798), σύμφωνα με την οποία ο πληθυσμός αυξάνεται με γεωμετρικό/εκθετικό ρυθμό, ενώ η παραγωγή τροφής με αριθμητικό ρυθμό, γεγονός που εν τέλει επιβάλλει με τον ένα ή άλλο τρόπο την ανάγκη ρύθμιση της πληθυσμιακής αύξησης. (Harrison, 1992, p. 44)

¹⁸ Ο Ricardo υποστήριξε πως τα όρια της ανθρώπινης δραστηριότητας καθορίζονται από την επιδείνωση της αποδοτικότητας του εδάφους καθώς η παραγωγή αγαθών επεκτείνεται (Cleveland, 1991, p. 214)

επιστήμονες αυτοί λαμβάνοντας υπόψη τη διατύπωση των νόμων της θερμοδυναμικής στις αρχές του 19^{ου} αι., ασχολήθηκαν με το ζήτημα της χρήσης της ενέργειας στις ανθρώπινες δραστηριότητες. Ενδεικτικά αναφέρουμε τον φυσικό Joseph Henry και τον βιολόγο-φιλόσοφο Herbert Spencer, οι οποίοι έδωσαν έμφαση στις ενεργειακές ροές ως βάσεις για την κοινωνική και οικονομική δράση καθώς και τον Γερμανό χημικό Ostwald ο οποίος επιχείρησε να ενσωματώσει τους νόμους της θερμοδυναμικής σε μία γενική θεωρία συσχετισμού ενεργειακών χρήσεων, οικονομικής και πολιτισμικής εξέλιξης. (Martinez-Alier and Schlurmann, 1995, p. 22, Cleveland, 1995, p. 30). Αξίζει επίσης να σημειωθεί ο Rudolf Clausius, ο οποίος στα τέλη του ιδίου αιώνα κριτικάριζε την απερισκεπτη ανθρώπινη χρήση μη ανανεώσιμων ορυκτών καυσίμων.

Όσον αφορά τη χρήση ενέργειας στην αγροτική παραγωγή αναφέρουμε τον ίδιο αιώνα τον Ουκρανό σοσιαλιστή Sergei Podolinsky, που συνδύασε μια οικολογική προσέγγιση με τη Μαρξιστική θεωρία αξίας, καταλήγοντας στο συμπέρασμα πως τα όρια στη μεγέθυνση της παραγωγής δεν καθορίζονται από τις σχέσεις μεταξύ των παραγωγικών συντελεστών αλλά από φυσικούς κ οικολογικούς νόμους. Επισημαίνουμε ακόμη τον Liebig, ιδρυτή της αγροτικής χημείας που προέβλεψε την εξάρτηση της ευρωπαϊκής γεωργίας από τη χρήση μη ανανεώσιμων εισαγόμενων πόρων. (Martinez-Alier and Schlurmann, 1995, p. 22 ; Cleveland, 1995, p. 30).

Αρχές του 20^{ου} αι. μια αυξημένη βιβλιογραφία εντοπίζεται αναφορικά με την ανάλυση του ρόλου των φυσικών πόρων στις ανθρώπινες δραστηριότητες. Αξιοσημείωτοι χαρακτηρίζονται ο Josef Popper-Lynkeus που έθιξε το συσχετισμό της χρήσης ενέργειας με την οικονομική ανάπτυξη (Martinez-Alier and Schlurmann, 1995, p. 22 ; Cleveland, 1995, p. 30) και ο χημικός Soddy, ο οποίος το 1903 διατύπωσε σοβαρή κριτική έναντι των οικονομολόγων όσον αφορά την ταύτιση εκ μέρους τους πραγματικού κ χρηματικού κεφαλαίου. (Daly, 1995). Από το 1950 και αυξανόμενος αριθμός επιστημόνων από ποικίλους χώρους ασχολείται με το συσχετισμό ζητημάτων ενέργειας και ανθρώπινης δραστηριότητας. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τον κοινωνιολόγο W.F. Cottrel (1950), τον γεωφυσικό Hubbert γνωστό για τις ακριβείς προβλέψεις του όσον αφορά την παραγωγή πετρελαίου στις ΗΠΑ, ενώ μετά την πρώτη πετρελαϊκή κρίση του 1970, επισημαίνουμε τους H.T. Odum (1976), Constanza, τον γεωλόγο E. Cook, τους Hannon και R. Ayres και τους πιο γνωστούς ίσως, για τις επιρροές τους στην οικονομική σκέψη και στην μετέπειτα ιδρυθείσα σχολή των οικολογικών οικονομικών, N. Georgescu-Roegen και H. Daly. (Cleveland, 1995, p. 31 ; Meadows et al., 2004)

Όσον αφορά τα όρια στην ανθρώπινη δραστηριότητα επιβαλλόμενα από τη σπανιότητα των ενεργειακών πόρων, εντοπίζουμε τους πρώτους προβληματισμούς μετά την ενεργειακή κρίση στα μέσα με τέλη της δεκαετίας του 1970. Χαρακτηριστικά, ο Mitcham τον Amory Lovins και τα γνωστά του στη βιβλιογραφία επιχειρήματα περί "soft energy paths". Βάσει αυτών οι ρυθμοί παραγωγής κ χρήσης ενέργειας της εποχής δεν είναι δυνατό να συνεχιστούν επ'αόριστο, δεδομένης της μείωσης της διαθεσιμότητας των μη ανανεώσιμων ενεργειακών πόρων αλλά και της ρύπανσης που προκαλούν. Κάτι τέτοιο με τη σειρά του καθιστά αδύνατη την αυτο-συντηρούμενη μεγέθυνση που υποστήριξε ο Rostow, τόσο για τις αναπτυσσόμενες όσο και για τις αναπτυγμένες χώρες (Mitcham, 1995, p. 319).

Σε μια παράλληλη ιστορικά αλλά και εννοιολογικά ρίζα καταγωγής των εννοιών BA και B εντάσσεται και η συζήτηση περί 'ενδιάμεσης τεχνολογίας' της δεκαετίας του 1960, η οποία μετεξελίχθηκε την επόμενη δεκαετία σε «κατάλληλη» ή «εναλλακτική» (Mitcham, 1995, p. 320).

Η εκτεταμένη αναγνώριση των τελευταίων δεκαετιών, από την επιστημονική και πολιτική κοινότητα, της σημαντικής εξάρτησης της οικονομικής και κοινωνικής μας εξέλιξης από τις μη ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, των ιδιαίτερα δυσμενών συνεπειών της χρήσης τους στο φυσικό περιβάλλον και της ανάγκης στροφής σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας αποτελούν κεντρικές θεωρήσεις των οραμάτων περί BA και B.

1.1.2.3 Ο ρόλος των παραγωγικών συντελεστών στη διαμόρφωση της αξίας των αγαθών

Όσον αφορά το ρόλο τόσο των ενεργειακών πόρων αλλά και των λοιπών παραγωγικών συντελεστών (λοιποί φυσικοί πόροι, ανθρώπινη εργασία) στη διαμόρφωση της αξίας των αγαθών, εντοπίζουμε σαφή «ίχνη» θεωρήσεων τόσο στη φυσιοκρατική σχολή όσο και στους κλασσικούς οικονομολόγους όπως ο Adam Smith (1723-1790) και ο David Ricardo. Κατ' αντιδιαστολή, σύμφωνα με τη νεοκλασική σχολή σκέψης η αξία διαμορφώνεται με βάση την ατομική ζήτηση ή τη χρησιμότητα. Έντονη κριτική έχει ασκηθεί στη θέση αυτή, με δεδομένη την επίδραση της κυρίαρχης νεοκλασικής σχολής σκέψης στην επικρατούσα κοινωνική μας οργάνωση και τη σύγχρονη οικολογική κρίση. (Harris, 1995, p. 2 ; Judson, 1995, p. 15).

Οι παραπάνω εξελίξεις του 18^{ου}-19^{ου} αι. που αφορούν την αναγνώριση της βαρύτητας των ενεργειακών πόρων στις ανθρώπινες δραστηριότητες, παράλληλα με την άνοδο του τεχνοκρατικού κινήματος στην Αμερική και τον Καναδά γύρω στο 1930, οδήγησαν σε προσεγγίσεις μέτρησης ζωτικών οικονομικών μεγεθών/παραμέτρων σε ενεργειακές μονάδες αντί σε νόμισμα. Στοιχεία των προσεγγίσεων αυτών συνάδουν με σημερινές θεωρήσεις και στόχους βιωσιμότητας, όπως η ενεργειακή αποδοτικότητα και το dematerialisation (Haake et al., 1999, p. 193-207).

1.1.2.4 Οι ηθικές και φιλοσοφικές βάσεις της οικονομικής δραστηριότητας

Όσον αφορά τέλος τις ηθικές και φιλοσοφικές βάσεις της οικονομικής δραστηριότητας εντοπίζουμε στην εξεταζόμενη χρονική περίοδο (17^{ος}-20^{ος} αι.) θεωρήσεις ακόμη γνωστότερων διανοητών.

Τον 18^ο αιώνα, στην Αμερική και την Ευρώπη, η επιθυμία για βελτίωση της ευημερίας της ανθρωπότητας, οδήγησε στην προώθηση του μηχανισμού των αγορών, μια μεθόδευση που συνδέθηκε στενά με ιδεολογίες περί αλήθειας και ελευθερίας, ενώ παράλληλες προτάσεις διατυπώθηκαν από οικονομολόγους της εποχής για αναδιανομή του πλούτου μέσω φορολόγησης των ιδιοκτητών γης και εν συνεχεία διανομή των φόρων αυτών στους εργαζόμενους-μη ιδιοκτήτες γης. Ο Adam Smith¹⁹ (1723-1790), αν και γνωστός για τη μεταφορά του «αόρατου χεριού» που χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα στην προώθηση φιλελεύθερων οικονομικών συστημάτων, υπήρξε από τους διανοητές εκείνους που ασχολήθηκαν ιδιαίτερα με ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης και διατύπωσαν προτάσεις πολιτικής ελεγχόμενης ανάπτυξης για την ενδυνάμωση των φτωχών έναντι των πλουσίων, τους οποίους ο ίδιος ο Smith απεχθανόταν (Lumley and Armstrong, 2004, p. 369-372). Οι επιρροές του υπήρξαν σημαντικές σε πληθώρα διανοητών του 19^{ου} αιώνα στις δύο ισχυρές ηπείρους όπως ο, Quesnay, ο Condorset, ο Galiani, ο Von Hayek, ο Marx, ο George²⁰, ο Darwin, αλλά και στους ήδη αναφερθέντες Βικτωριανούς Malthus, Martineau και Mill. Χαρακτηριστικές επίσης υπήρξαν οι θέσεις του Charles Darwin (1809-1882) ο οποίος επεσήμανε τον αλτρουϊσμό, το ενδιαφέρον για το συνάνθρωπο, ως ένα ατομικό ανθρώπινο χαρακτηριστικό που προάγει την επιβίωση του είδους.

Οι παραπάνω διανοητές αυτοί αλληλοεπέδρασαν στην ανάπτυξη των θεωριών τους και στις ιδέες τους για την επιστήμη, την πολιτική, τα οικονομικά και τη φιλοσοφία. Για τους εξ αυτών Βικτωριανούς, η διατήρηση/προστασία της φύσης παράλληλα με την διανομή του πλούτου δεν υπήρξε ένα παράδοξο αλλά ένα ηθικό καθήκον, ενώ η λογική του ατομικού συμφέροντος του Adam Smith μπορούσε να γίνει αποδεκτή στο βαθμό που δεν ερχόταν σε

¹⁹ Ο Smith, σκωτικής καταγωγής, καθηγητής της Λογικής και της Θητικής Φιλοσοφίας, θεωρείται ιδρυτής της κλασσικής σχολής. (Θεοχάρης, 1985, σελ. 219, υποσημ. 1)

²⁰ Ο Henry George στην Αμερική, υποστήριξε στο έργο του "Progress and Poverty" (1879) πως ο υπερπληθυσμός δεν ήταν αιτία της φτώχειας αλλά αντίθετα αποτέλεσμα της. (Harrison, 1992, p. 42)

σύγκρουση με τη δικαιοσύνη. Ο τρόπος με τον οποίο οι διανοητές αυτοί οραματίστηκαν και διατύπωσαν τις θεωρίες τους σχετικά με τη συνεξέλιξη και αλληλεπίδραση ανθρώπου κ περιβάλλοντος, σύμφωνα με τους Lumley και Armstrong, θεωρείται πως αντιπροσωπεύει την καταγωγή των οραμάτων της βιωσιμότητας στον 19^ο αι. (Lumley and Armstrong, 2004, p. 367).

Τέλος, δεν θα πρέπει να παραλείψουμε να αναφερθούμε στους Simonde de Sismondi (1773-1842), John Ruskin (1819-1900), John A. Hobson (1858-1940) και τον Richard H. Tawney (1880-1962). (Smith, 1995, p. 10-14), τέσσερις οικονομολόγους του 19^{ου} και 20^{ου} αι., οι οποίοι, σε παράλληλο μήκος κύματος με τις σύγχρονες θεωρήσεις περί 'βα' και 'β', αμφισβήτησαν ευθέως τη λογική του Adam Smith, όσον αφορά την επίτευξη της κοινωνικής ευημερίας μέσω του ατομισμού και της χρησιμότητας και την εξίσωση της ευτυχίας με την κατανάλωση αγαθών.

Κλείνοντας την υποενότητα αυτή που αφιερώθηκε στον εντοπισμό προγενέστερων κοινωνικών στόχων, θεωρήσεων και προβληματισμών που συνάδουν με πτυχές των εννοιών βα κ β τη χρονική περίοδο από τον 17^ο μέχρι τον 20^ο αι., δεν θα πρέπει να παραλείψουμε να αναφερθούμε στην πιο σύγχρονη και βασική συστατική έννοια της βα, 'ανάπτυξη'. Όπως ήδη αναφέραμε, οι σημαντικές τεχνολογικές ανακαλύψεις της περιόδου 17^{ου} –19^ο αι. που συνοδεύτηκαν από θεαματική μεγέθυνση της παραγωγής αγαθών μέσω της εκβιομηχάνισης, ενίσχυσαν μια θετική, γραμμική θεώρηση της εξελικτικής μας πορείας στη γη στα πλαίσια της οποίας, η συνεχής βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης ήταν δυνατή για όλους με τη βοήθεια της επιστήμης και της τεχνολογίας. (Lyne, 1967, p.38). Μια σειρά από προσδοκίες αλλά και συχνά ψευδαισθήσεις πυροδοτήθηκαν από τις εξελίξεις αυτές για το μέλλον του είδους μας, οι οποίες εκφράστηκαν και επικοινωνήθηκαν με τη μορφή σύνθετων εννοιών κ λέξεων ευρύτατα γνωστών κ χρησιμοποιούμενων ακόμη κ σήμερα : πρόοδος, εκσυγχρονισμός, ανάπτυξη, η δυνατότητα διαρκούς καλύτερευσης των συνθηκών ζωής για τους ανθρώπους. Οι θεωρήσεις αυτές περί 'εκσυγχρονισμού' και 'προόδου' που κυριάρχησαν στην Ευρώπη και την Αμερική, σύμφωνα με κριτικούς των εννοιών όπως οι Sachs, Escobar, Norgaard, κα., νομιμοποίησαν τις αποικιοκρατικές δραστηριότητες των κοινωνιών των ηπείρων αυτών σε κάθε σημείο του πλανήτη, όπου οι γηγενείς λαοί βρισκότουσαν «σε καθυστέρηση» στην παγκόσμια πορεία κ λογική αυτή (Norgaard, 1994, p. 52). Σύμφωνα με τους ίδιους η υιοθέτηση της έννοιας της 'προόδου' ως υπέρτατου στόχου για την ανθρωπότητα και η κοινωνική θεσμοθέτηση της, μέσω συγκεκριμένων πολιτικών δράσεων εκ μέρους της πολιτικής ηγεσίας των ΗΠΑ περί τα τέλη του 19^{ου} αι., ταυτίζεται χωροχρονικά με την ενεργοποίηση του όρου 'οικονομική ανάπτυξη'²¹.

Λεπτομερέστερα στην έννοια της 'ανάπτυξης' και στην σταδιακή μετεξέλιξη της σε 'βιώσιμη' αναφερόμαστε στην παρακάτω ενότητα, ανάλυση που ιστορικά καλύπτει τη χρονική περίοδο από τον 20^ο αι. μέχρι περίπου τις ημέρες μας.

1.1.3 'Ανάπτυξη' και 'Βιώσιμη ανάπτυξη': το ιστορικό προώθησης οικουμενικών οραμάτων για την ανθρωπότητα (20ος-21ος αι.)

1.1.3.1 Η 'ανάπτυξη' και οι σταδιακοί μετασχηματισμοί της ερμηνείας της προ βιωσιμότητας

Η 'ανάπτυξη' αποτελεί μια από τις πιο πολυχρησιμοποιημένες έννοιες στον επιστημονικό, πολιτικό αλλά και στον ευρύτερο δημόσιο διάλογο αλλά και μια έννοια που

²¹ Η θεσμοθέτηση της έγκειται στον κρατικό ρόλο προώθησης και διάχυσης της επιστήμης και της τεχνολογίας, σε δημόσιες επενδύσεις και σε μια διαχειριστική πολιτική από τεχνοκράτες (Norgaard, 1994, p. 51)

έχει δεχθεί έντονες κριτικές. Άλλοτε γίνεται αντιληπτή ως ένα ιδανικό ή μια ιστορική διαδικασία, άλλοτε ως μια στρατηγική ή ένα επιθυμητό αποτέλεσμα, ενώ κατά κύριο λόγο ταυτίζεται με βελτιώσεις στην ευημερία, τις συνθήκες ζωής και τις ευκαιρίες (Edelman and Haugerud, 2005, p. 1). Οι θεωρητικοί και οι ασκούντες πολιτική σχετικά με την 'ανάπτυξη' «παλεύουν» με την έννοια εδώ κέντε δεκαετίες τουλάχιστον (Lele, 1991, p. 609) και ενώ μερικοί ταυτίζουν ή μετρούν την ανάπτυξη με αύξηση στο ΑΕΠ, άλλοι συμπεριλαμβάνουν οποιοδήποτε αριθμό κοινωνικά επιθυμητών φαινομένων στη θεώρησή τους.

Όπως ίσως είναι αναμενόμενο, η ιστορία της 'ανάπτυξης' έχει ειπωθεί με πολλούς διαφορετικούς τρόπους στη βιβλιογραφία, εκφράζοντας τις ποικίλες θεωρήσεις της από τους γράφοντες. Η ίδια ιστορική εξέλιξη του είδους μας και της κοινωνικής μας οργάνωσης, μπορεί να ιδωθεί ως θεωρία ανάπτυξης και ως τέτοια αντιμετωπίστηκε, με κεντρικό άξονα τον καπιταλισμό, από τους Hegel και Marx. (Leys, 2005, p. 109) Ωστόσο μια τέτοια παράδοση σκέψης δεν αποτελεί ευρέως αναγνωρίσιμο σημείο αναφοράς των θεωριών 'ανάπτυξης'. Τα περισσότερα κείμενα στη βιβλιογραφία εντοπίζουν χρονικά την 'ανάπτυξη' κοντά στα μέσα του 20^{ου} αι. και χωρικά στον πολιτικό χώρο της Αμερικάνικης ηπείρου, επιλέγοντας σύμφωνα με την Leys, «...μια ανιστορική και αφιλοσοφική εκδοχή της έννοιας», για λόγους που μάλλον σχετίζονται με το ψυχοπολεμικό κλίμα της εποχής (Leys, 2005, p. 110). Σε κάθε περίπτωση, όπως αναφέραμε και στην προηγούμενη ενότητα, αναγνωρίζεται μάλλον ευρέως πως η 'ανάπτυξη' αποτελεί βελτιωμένο μετασχηματισμό και διάδοχη έννοια της 'προόδου'. (Norgaard, 1994, p. 51 ; Leys, 2005, p. 6)

Σύμφωνα με την πιο διευρυμένη οπτική η ιστορία της 'ανάπτυξης', βάσει των Edelman και Haugerud, είναι δυνατό να διακριθεί χονδρικά σε τρεις φάσεις (Edelman and Haugerud, 2005, p. 5-7). Η πρώτη φάση τοποθετείται μεταξύ 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα όπου και εντοπίζονται οι πρώτες προσπάθειες κατανόησης της ανόδου του καπιταλισμού (του 15^{ου} κ 16^{ου} αι.) και των θεαματικών βελτιώσεων στην ανθρώπινη ζωή της περιόδου του βιομηχανικού καπιταλισμού (περί τα τέλη του 18^{ου} αι.), και επομένως προκύπτουν οι ποικίλες εκδοχές της έννοιας της προόδου, συμπεριλαμβανομένων αυτών του Διαφωτισμού, των Hegel, Marx, κ.α. Η δεύτερη φάση τοποθετείται γύρω στα μέσα του 20^{ου} αι. και συνδέεται με το τέλος εποχής της αποικιοκρατίας και την ανάγκη αντιμετώπισης των αναγκών των νεο αναφευομένων κρατών. Είναι η περίοδος της θεσμοθέτησης των χρηματοοικονομικών οργανισμών της συμφωνίας Bretton Woods (δηλαδή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Παγκόσμιας Τράπεζας) και της κυριαρχίας της μακροοικονομικής Κεϋνσιανής θεωρίας, που υποστήριζε τον κεντρικό ρόλο του κράτους, με βασικό εργαλείο τις δημόσιες δαπάνες, προκειμένου για την απαραίτητη μεταπολεμικά οικονομική μεγέθυνση και καταπολέμηση της ανεργίας. Η τρίτη περίοδος τοποθετείται γύρω στο 1970 και συνδέεται με την άρση των ελέγχων στην μετακίνηση κεφαλαίων που μέχρι τότε προωθειότο μέσω του συμφώνου του Bretton Woods και την συνεπακόλουθη σταδιακή αποδυνάμωση των κρατικών μηχανισμών στην προώθηση της εθνικής ανάπτυξης. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την καινοτόμο προσέγγιση του οικονομικού νεοφιλελευθερισμού, όπου ο προγενέστερα κυρίαρχος ρόλος του κράτους στις οικονομικές δραστηριότητες εκχωρείται στους μηχανισμούς της αγοράς.

Κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων περιόδων, διάστημα που ουσιαστικά η έννοια της 'ανάπτυξης' επικοινωνείται και προωθείται παγκοσμίως, από τον πολιτικό χώρο της Αμερικής, οι στόχοι της ανάπτυξης φαίνεται σταδιακά να περιορίζονται (Edelman and Haugerud, 2005, p. 8), ενώ οι στρατηγικές για την επίτευξη τους, υφίστανται σημαντικές μετατροπές. Η αύξηση των επιπέδων κατανάλωσης των ασθενέστερα οικονομικά χωρών, στα επίπεδα των βιομηχανικών κρατών, κεντρικός αναπτυξιακός στόχος της δεκαετίας του '60, μέσω της οικονομικής μεγέθυνσης και του εκσυγχρονισμού, δίνει τη θέση του στις αρχές της δεκαετίας του '70 στην μεγέθυνση με αναδιανομή. Στο τέλος της δεκαετίας του '70 η αναπτυξιακή ατζέντα στοχεύει στην ικανοποίηση των βασικών αναγκών και τελικά τη δεκαετία του '80 περιλαμβάνει δημοσιονομική λιτότητα και προγράμματα δομικής

αναπροσαρμογής, ενώ στα τέλη της δεκαετίας η απελευθέρωση των αγορών αποδυναμώνει τον πρωταγωνιστικό μέχρι τότε ρόλο του κράτους στην αναπτυξιακή διαδικασία. Στους πίνακες που ακολουθούν αφενός τοποθετούνται χρονικά οι ποικίλες παράμετροι (αναπτυξιακά υποδείγματα, θεωρητικές προσεγγίσεις, βασικές έννοιες και στρατηγικές) των διαφόρων θεωριών ανάπτυξης, όπως μετασχηματίστηκαν την περίοδο '60-μέσα '80 (πίνακας 1.1), αφετέρου παρουσιάζονται οι πολιτικές-ιδεολογικές βάσεις των διαφορετικών αναπτυξιακών σκεπτικών που κατά καιρούς και χώρους υιοθετήθηκαν:

Πίνακας Α.1 : Εξέλιξη των θεωριών ανάπτυξης

χρονική περίοδος	αναπτυξιακά υποδείγματα	Επιλεγθείσες θεωρητικές προσεγγίσεις ή μοντέλα	Βασικές έννοιες-στρατηγικές
1950-1960	Εκσυγχρονισμός	Στάδια Διάχυση	Οι κοινωνίες περνούν μέσα από παρεμφερή αναπτυξιακά στάδια όπως οι δυτικές χώρες Εξάπλωση των δυνάμεων μεγέθυνσης από τις αναπτυγμένες περιοχές, κέντρα ανάπτυξης, Trickle down αποτέλεσμα, κρατική παρέμβαση, περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη
1950-1960	Εξάρτηση	Νεοαποικιοκρατία Δυισμός Δομική ενίσχυση	Υποανάπτυξη εξαιτίας της εκμετάλλευσης από τις αναπτυγμένες χώρες, δυτικές πολιτισμικές επιρροές Η φτώχεια είναι λειτουργικό χαρακτηριστικό της διεθνούς οικονομικής μεγέθυνσης, φτωχοί κ πλούσιοι μεταξύ χωρών και στο εσωτερικό χωρών, περιφερειακές ανισότητες Εγχώριες αγορές, υποκατάσταση εισαγωγών, κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, προστασία, κρατική συμμετοχή
μέσα 1970-μέσα 1980	Οικονομικός νεοφιλελευθερισμός	Ελεύθερη αγορά Δομική προσαρμογή Ένας κόσμος	Μακροοικονομική θεωρία της προσφοράς, ελεύθερος ανταγωνισμός, ιδιωτικοποιήσεις Επικέντρωση στις δυνάμεις της αγοράς και σε ανταγωνιστικές εξαγωγές Νέο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, απορύθμιση, διεθνοποίηση της παραγωγής
αρχές 1970-1980	Εναλλακτική ανάπτυξη	Βασικές ανάγκες Grassroots	Προτεραιότητες σε τροφή, στέγη, νερό, υγεία κ εκπαίδευση Ανθρωποκεντρική ανάπτυξη, τοπικός έλεγχος στη λήψη αποφάσεων, ενίσχυση, μη

		Φύλα Βιώσιμη ανάπτυξη	κυβερνητικές οργανώσεις Οι γυναίκες στην ανάπτυξη, σχέσεις μεταξύ των φύλων, ενίσχυση Περιβαλλοντική διαχείριση, ενδογενεακή, διαγενεακή ισότητα
--	--	--------------------------	---

Πηγή : Telfer, 2001, p. 39

Πίνακας Α.2: Πολιτικές-ιδεολογικές βάσεις σε αναπτυξιακά σκεπτικά

Συντηρητικές	Φιλελεύθερες	Ριζοσπαστικές
Αγορά ανταγωνισμός-ελεύθερη αγορά ελάχιστος κρατικός ρόλος	Μη δομικές-μεταρρυθμιστικές άμεση αντιμετώπιση της φτώχειας βασικές ανάγκες	Κοινωνικός αγώνας Μαρξιστικές Η πάλη των τάξεων οδός για την ανάπτυξη
Απολυταρχικές ισχυρός κρατικός ρόλος σε συνεργασία με κεφάλαιο top down ανάπτυξη	Δομικές μεταρρυθμιστικές ευρείες μεταρρυθμίσεις για μεγαλύτερη κοινωνική αναδιανομή δύναμης και πλούτου μεταρρυθμίσεις στις χρήσεις γης	Αρχηγικές Λενινιστικές αρχηγικός ρόλος των πολιτικών ελίτ στην οικονομία προκειμένου για την οργάνωση της παραγωγής στο όνομα των πολιτών

Πηγή : Telfer, 2001, p. 38, after Goldsworthy (1988)

Αναλυτικότερα, όσον αφορά τη φιλοσοφία και τις στρατηγικές των κατά καιρούς υιοθετούμενων αναπτυξιακών πορειών, είναι δυνατό σύμφωνα με τον Goulet να διακρίνουμε τέσσερις βασικές γενικές κατευθύνσεις (Goulet, 1995, quoting Griffin, p. 47) :

α) **μεγέθυνση**. Στα πλαίσια της κατεύθυνσης αυτής δίνεται έμφαση στην αύξηση της παραγωγής έτσι ώστε να δημιουργείται μεγαλύτερη «πίτα» για όλους, είτε μέσω αύξησης της αποταμίευσης ή και με εισαγωγή κεφαλαίων. Τα κεφάλαια αυτά αξιοποιούνται επενδύμενα σε παραγωγικούς συντελεστές και σε παραμέτρους αύξησης της παραγωγικότητας, συνεπώς σε τεχνολογίες. Οι προσωρινά εμφανιζόμενες οικονομικές ανισότητες, σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή είτε σταδιακά θα αμβλυνθούν μέσω του trickle down effect, είτε μπορούν να αντιμετωπιστούν με διορθωτικά πολιτικά μέτρα.

β) **αναδιανομή με μεγέθυνση**. Η κατεύθυνση αυτή αποτελεί λογική συνέχεια της προηγούμενης όπου εδώ το ζητούμενο είναι όχι η μέγιστη αλλά η βέλτιστη οικονομική μεγέθυνση, αυτή που ενδογενώς περιέχει στόχους ισότητας. Εργαλεία της προσέγγισης αυτής είναι οι επενδύσεις στην εκπαίδευση, η δημιουργία θέσεων εργασίας, η έμφαση στον τομέα της διατροφής και της υγείας, και μια ευρύτερη φιλοσοφία αντιμετώπισης των επενδύσεων αυτών ως παραγωγικών, αλλά και αντιμετώπισης της μεγέθυνσης ταυτόχρονη με δίκαιη διανομή.

γ) **βασικές ανθρώπινες ανάγκες (basic human needs BHN)**. Η έμφαση της προσέγγισης αυτής δεν βρίσκεται ούτε στην μεγιστοποίηση ούτε στη βέλτιστη οικονομική μεγέθυνση με

κριτήρια αναδιανομής, αλλά στην ικανοποίηση βασικών ανθρωπίνων αναγκών, για ομάδες πληθυσμών που βρίσκονται κάτω από κάποιο καθορισμένο όριο φτώχειας. Για την προσέγγιση αυτή η μεγέθυνση δεν ανταποκρίνεται απαραίτητα σε 'ανάπτυξη'.

Και οι τρεις παραπάνω προσεγγίσεις συνδέουν την 'ανάπτυξη' με στόχους οικονομικής ευημερίας για σημαντικά ποσοστά πληθυσμών, τεχνολογικής αποδοτικότητας και μοντέρνων θεσμών.

δ) παραδοσιακή ανάπτυξη. Πρόκειται για μια ριζικά διαφορετική θεώρηση της ανάπτυξης, στα πλαίσια της οποίας, η μορφή της οφείλει να καθορίζεται από τις παραδοσιακές αντιλήψεις, παραγωγικές δυνάμεις και συστήματα αξιών και όχι να αποτελεί μίμηση ενός προκαθορισμένου μοντέλου πχ. δυτικοκεντρικού τρόπου ζωής.

1.1.3.2 Οι κριτικές της 'ανάπτυξης

Όπως ήδη αναφέραμε η έννοια της 'ανάπτυξης' έχει δεχθεί κριτικές. Σύμφωνα με τους Edelman και Haugerud είναι δυνατό να διακρίνουμε δύο βασικές «σχολές» κριτικής : α) αυτή της αναζήτησης *εναλλακτικών της ανάπτυξης οδών* (alternatives to development) και β) αυτή της αναζήτησης *εναλλακτικών οδών ανάπτυξης* (development alternatives) (Edelman and Haugerud, 2005, p. 51). Και οι δύο σχολές σκέψης παρουσιάζουν συνάψεις όσον αφορά τις κριτικές τους επί της έννοιας. Διαφοροποιούνται ωστόσο, ως προς προτεινόμενες εναλλακτικές πορείες της ανθρωπότητας και της οικονομικοκοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης καθώς και όσον αφορά προβληματισμούς που συνοδεύουν τις προτάσεις αυτές. Για τους λόγους αυτούς παρουσιάζουμε εκτενώς την πρώτη, ως αντιπροσωπευτικότερη των δύο, όσον αφορά βασικές κατηγορίες κριτικής της 'ανάπτυξης', ενώ παρουσιάζουμε περιληπτικά και τις δύο σχολές, όσον αφορά τις εξελικτικές πορείες που προτείνουν.

Στην πρώτη κατηγορία κριτικών της 'ανάπτυξης' ανήκουν σύγχρονοι γνωστοί οικονομολόγοι και διανοητές, όπως οι S. Latouche, W. Sachs, A. Escobar, κα. Οι διανοητές αυτοί ουσιαστικά απορρίπτουν την έννοια, θεωρώντας την όχι απλώς αποτυχημένη και κενή περιεχομένου, αλλά «εργαλείο» εκμετάλλευσης των ασθενών χωρών από τις ισχυρές. Οι ίδιοι χαρακτηρίζουν την εποχή μας ως χρονικό κατώφλι για το πέρασμα στην εποχή της «μετά-ανάπτυξης» (Sachs, 1992, Sachs, 2000 Escobar, 2005, p. 341-352) ή «άπο-ανάπτυξης» (Latouche, 2005, p. 40). Ακολουθεί μια χαρακτηριστική της σχολής αυτής σκέψης, ιστορική παρουσίαση της έννοιας της 'ανάπτυξης' από τον Wolfgang Sachs, εμπλουτισμένη κατά τόπους από παρατηρήσεις του Richard Norgaard. (Sachs, 1992, p. 156-161; Sachs, 2000, p. 1-29 ; Norgaard, 1994, p. 32-59)

Μια κριτική ανάγνωση της ιστορίας εκ μέρους του Wolfgang Sachs, θέλει το παγκόσμιο ιδανικό της 'ανάπτυξης' να προωθείται συστηματικά από τον πολιτικό χώρο της Αμερικάνικης ηπείρου μετά το τέλος των δύο παγκοσμίων πολέμων και για 40 περίπου χρόνια, ως όχημα για την κυριαρχία της επί των υπολοίπων χωρών, μέσω του εμπορίου, των επενδύσεων και ποικίλων βοηθητικών ενισχύσεων. (Sachs, 2000, p. 4-12). Σύμφωνα με τον Sachs η αρχή της μεταπολεμικής περιόδου σηματοδότησε το τέλος της Ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας και την έναρξη του «αντι-αποικιοκρατικού ιμπεριαλισμού» (Sachs, 2000, p. 7). Το ιδανικό της 'προόδου', που αποτέλεσε το νομιμοποιητικό σύνθημα της προηγούμενης περιόδου και εμπεριείχε τόσο οικονομικές βλέψεις όσο και ένα κοινωνικό χαρακτήρα (εκπολιτισμός), έδωσε τη σκυτάλη στο ιδανικό της 'ανάπτυξης' που ανταποκρινόταν πλέον, κυρίως σε οικονομικές ποιότητες και ως εκ τούτου εκτιμάτο με οικονομικά κριτήρια. Η νέα κοσμοθεωρία που παρείχε ένα ιδανικό αλληλεγγύης στα νεοαναφερόμενα κράτη, ήθελε αυτό να μετράται σε επίπεδα οικονομικής απόδοσης της κάθε χώρας. Ο βασικότερος δείκτης συνεπώς της 'ανάπτυξης' υπήρξε και εν πολλοίς ακόμη θεωρείται, το ΑΕΠ ή το κατά κεφαλή ΑΕΠ και οι ρυθμοί αύξησης αυτού. Ο όρος 'ανάπτυξη', μεταφορά από τη βιολογία, αναδιαμόρφωσε τη σύλληψη της ιστορίας, ως πλέον, μιας

διαδικασίας ωρίμανσης που οι κοινωνίες των ανθρώπων διανύουν, κινούμενες σε διαρκώς βελτιούμενα ομοιογενή επίπεδα. (Sachs, 1992, p. 158 ; Norgaard, 1994, p. 58) Υπό τη λογική αυτή όλα τα έθνη κλήθηκαν κατά κάποιον τρόπο να συμμετάσχουν σ' ένα αγώνα δρόμου προς το ιδανικό της, με τη βοήθεια των εξ αυτών 'αναπτυγμένων', που θα αποτελούσαν έκτοτε το μέτρο σύγκρισης. Για τις «τραυματισμένες» από τον πόλεμο χώρες της Ευρώπης η συμμετοχή στην αναπτυξιακή διαδικασία αποτέλεσε μια λογική συνέχεια ανασυγκρότησης, ενώ για τα Ηνωμένα Έθνη η υιοθέτηση ενός παγκοσμίου στόχου όπως η 'ανάπτυξη' αντιμετωπίστηκε και ως στρατηγική παγκόσμιας ειρήνης (Sachs, 2000, p. 8). Για τους ηγέτες των νέων κρατών η αποδοχή του image των ισχυροτέρων χωρών, ως επιθυμητού στόχου για το μέλλον τους, αποτέλεσε έκφραση της ανάγκης τους για διεθνή αναγνώριση και δικαιοσύνη ύστερα από τη μεγάλη περίοδο αποικιοκρατίας²². Έτσι οι «υποανάπτυκτες» χώρες, με τη βοήθεια εμπειρογνομόνων από τις «αναπτυγμένες» χώρες, επιδόθηκαν στην εφαρμογή ποικίλων αναπτυξιακών προγραμμάτων. Πολύ συχνά στα πλαίσια των διαδικασιών αυτών, οι διαφορετικές κουλτούρες τοπικών κοινωνιών θεωρήθηκαν όχι απλώς ως χαρακτηριστικό υπο-ανάπτυξης αλλά υπονομευτικό της αναπτυξιακής διαδικασίας και συνεπώς η περιθωριοποίηση ή η εξάλειψη τους αντιμετωπίστηκε ως αναπόφευκτη. Αρκετές καταστράφηκαν άμεσα με τη χρήση βίας ή την εισαγωγή ασθενειών, ενώ άλλες βλήθηκαν από την απώλεια ενός θετικού οράματος για το μέλλον τους. Σε κάθε περίπτωση η πολιτισμική ομοιογένεια φαινόταν αναπόφευκτη αν όχι επιθυμητή, στα πλαίσια της πορείας προς την 'ανάπτυξη'. (Norgaard, 1994, p. 60). Μια 15-20ετία μετά την υιοθέτηση του παγκόσμιου ιδανικού της ανάπτυξης, αρχές της δεκαετίας του '70, τα πρώτα αποτελέσματα της αναπτυξιακής διαδικασίας δεν φάνηκαν να αποδίδουν τους επιθυμητούς καρπούς, παρόλη την χωρίς προηγούμενο οικονομική μεγέθυνση παγκοσμίως. Οι στόχοι περιορισμού της φτώχειας, βελτίωσης της διατροφικής κατάστασης και της ανεργίας όχι απλώς δεν προσεγγίζονταν αλλά η κατάσταση φαινόταν να χειροτερεύει και η ψαλίδα μεταξύ των χωρών να μεγαλώνει. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Norgaard για τα πρώτα αποτελέσματα της αναπτυξιακής διαδικασίας "... αντί για ομοιογενή ανάπτυξη, διαφορές μεταξύ εθνών και μεταξύ κοινωνικών ομάδων στο εσωτερικό κρατών επιτάθηκαν" (Norgaard, 1994, p. 58). Δεδομένου πως η οικονομική μεγέθυνση επέτεινε τα προβλήματα διανομής του εισοδήματος πολλαπλασιάζοντας τα φαινόμενα των ανισοτήτων, σταδιακά η έννοια της ανάπτυξης μεταβλήθηκε έτσι ώστε να λάβει υπόψη της θέματα αναδιανομής καθώς και την ικανοποίηση των βασικών αναγκών των υπό-ανάπτυξη χωρών. Σταδιακά η έννοια ξαναμεταβλήθηκε προκειμένου να συμπεριλάβει ζητήματα συμμετοχής, ισότητας, ανεπίσημων οικονομικών τομέων, τη θέση των γυναικών, εμφανίζοντας όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Sachs «...εννοιολογικό πληθωρισμό...» (Sachs, 2000, p. 9). Όσον αφορά τις μεταβολές των στρατηγικών για την προσέγγιση των στόχων της έννοιας, όπως ο ίδιος χαρακτηριστικά αναφέρει, σε μια ανά δεκαετία παρουσίαση της περιόδου 1970-1990 : τη δεκαετία του '70 κυριάρχησαν οι προσεγγίσεις των «βασικών αναγκών» και της προώθησης εξαγωγών, τη δεκαετία του '80 η προσέγγιση της δομικής προσαρμογής και τη δεκαετία του '90 οι πολιτικές χάριτος από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. (Sachs, 2000, p. 10).

Ολοκληρώνουμε την κριτική της 'ανάπτυξης' με δύο αποσπάσματα από κείμενα του Sachs :

«...Σύντομα η ανάπτυξη σήμαινε όλα και τίποτα, η έννοια έπαψε να υποδηλώνει οτιδήποτε συγκεκριμένο εκτός από καλές προθέσεις. Δεν είχε κανένα περιεχόμενο, αλλά

²² Σύμφωνα με τον Sachs η προοπτική, για τις ασθενέστερες χώρες που για μεγάλη χρονική περίοδο υπήρξαν αποικίες των πλουσιότερων χωρών, να φθάσουν οικονομικοκοινωνικά τις τελευταίες, αποκατέστησε προσωρινά την αυτοεκτίμηση και περηφάνεια τους και συνεπώς η συμμετοχή των ασθενέστερων χωρών στην αναπτυξιακή διαδικασία αποτέλεσε έκφραση της επιθυμίας τους για αναγνώριση και δικαιοσύνη. (Sachs, 2000, p. 8)

διατηρούσε μια λειτουργία : δικαιολογούσε οποιαδήποτε ενέργεια στο όνομα κάποιου ανώτερου εξελικτικού ρόλου. Ωστόσο, ότι η έννοια έχανε σε σημασιολογική ακρίβεια, κέρδιζε σε πολιτική ευελικία. Αντίθετα στρατόπεδα υποστήριζαν την ανάπτυξη, ο αγώνας αναφορικά με τη σημασία αντικατόπτριζε από δω και στο εξής αγώνα αναφορικά με τις πολιτικές. Συγκεκριμένα, οι ασυνέπειες είχαν να κάνουν ξανά και ξανά με το ρόλο της μεγέθυνσης, με έμφαση στην μεγέθυνση του ΑΕΠ έναντι έμφασης στην κοινωνική ή αργότερα περιβαλλοντική ποιότητα. Ενώ η πρώτη προσέγγιση υμνούσε τον θετικισμό της μεγέθυνσης, η τελευταία επικεντρωνόταν στον μη-οικονομικό πλούτο. Ενώ η πρώτη πίεζε για εκροές, η τελευταία γιάτρευε τις συνέπειες. Μπορεί έτσι να εξαχθεί πως η ανάπτυξη μπορεί να είναι ταυτόχρονα η πληγή και η θεραπεία». (Sachs, 2000, p. 9)

Ακόμη και αναφερόμενος στην εξέλιξη των σκέψεων περί ανάπτυξης που ενσωματώνουν νέες λειτουργικές προσεγγίσεις της όπως αυτή της 'ανθρώπινης ανάπτυξης', πχ. Human Development Index (UN) ο Sachs αναφέρει :

«...ακόμη κι αυτές οι οπτικές, ωστόσο, μαζί και με πιο πρόσφατες δημιουργίες όπως η προσέγγιση του κοινωνικού κεφαλαίου, δεν μπορούν να αποφύγουν τη σκιά του αναπτυξιακού δόγματος. Ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI), όπως και το ΑΕΠ, είναι δείκτες ελλειμμάτων: ταξινομούν τις χώρες ιεραρχικά, υποθέτοντας πως υπάρχει ένας μόνο τρόπος κοινωνικής εξέλιξης». (Sachs, 2000, p. 10)

Σύμφωνα σχολή αυτή της 'άπο-ανάπτυξης' ή 'μετα-ανάπτυξης' καθοριστικές της εξέλιξης της ανθρωπότητας προβλέπεται πως θα υπάρξουν οι συνισταμένες των κοινωνικών ρευμάτων που σταδιακά δημιουργούνται ανά τον κόσμο και οδηγούν σε κοινωνικές μεταρρυθμίσεις με αντιπροσωπευτικά αυτών τα ρεύματα της Λατινικής Αμερικής (Escobar, 2005, p. 348-349)

Στη δεύτερη σχολή κριτικών της 'ανάπτυξης', εντάσσονται ποικίλες εκδοχές 'εναλλακτικής' ανάπτυξης, όπως συμμετοχική, αυθεντική, αποσυνδεδεμένη της αγοράς, «δίκαιου» εμπορίου (fair trade) κτλ. Οι προσεγγίσεις αυτές διαφέρουν ουσιαστικά από τους θεωρητικούς της μετα ή άπο-ανάπτυξης, δεδομένης της προσπάθειας τους, μέσω τοπικών, περιφερειακών και εθνικών προσπαθειών ολοκλήρωσης, να «...ξανα-ενσωματώσουν την οικονομία στην κοινωνία». (Edelman and Haugerud, 2005, p. 51). Συχνά οι προσεγγίσεις αυτές περί εναλλακτικής ανάπτυξης αποτελούν μέρος πρακτικών, κοινωνικών ρευμάτων, μη κυβερνητικών οργανώσεων και άλλων πολιτικών κοινωνικών οργανώσεων. Στην δεύτερη αυτή κατηγορία κριτικών της 'ανάπτυξης' είναι δυνατό να εντοπιστούν δύο υποκατηγορίες (Edelman and Haugerud, 2005, p. 51). Η πρώτη προτείνει μια «τρίτη» εκδοχή αναπτυξιακής πορείας, μεταξύ καπιταλισμού και σοσιαλισμού και οι θεωρητικοί της, σύμφωνα με τους Edelman και Haugerud, δεν αμφισβητούν τις υποθέσεις του μακροοικονομικού νεοφιλελεύθερου μοντέλου, αλλά ούτε προτείνουν ένα αναβαθμισμένο ρόλο του κράτους ως μέσου για εκδημοκρατισμό, κοινωνική δικαιοσύνη και βελτιώσεις σε προσβάσεις στις αγορές. Η δεύτερη περιλαμβάνει διανοητές που υποστηρίζουν πιο ριζικές εναλλακτικές οδούς ανάπτυξης και συγκεκριμένα πρεσβεύουν πως η κοινωνική δικαιοσύνη απαιτεί διεθνείς μηχανισμούς και θεσμούς που θα ελέγχουν την παγκόσμια αγορά. Κάτι που ωστόσο δεν προκύπτει σήμερα εξαιτίας του ελέγχου των μηχανισμών αυτών από πολυεθνικά οικονομικά συμφέροντα και οδηγεί «...στην αμυντική γραμμή της εθνικής αλληλεγγύης ως του μοναδικού μέσου διεκδίκησης μιας αξιοπρεπούς κοινωνίας. Κάτι τέτοιο δε συμβαίνει ενώ ο παγκόσμιος νεοφιλελευθερισμός οικουμενικά επαναπροσδιορίζει και σε πολλές περιπτώσεις φθείρει τη δυνατότητα των κρατών-εθνών για αυτόνομη λήψη αποφάσεων» (Edelman and Haugerud, 2005, p. 51, quoting Faux, 2004).

1.1.3.3 Ο μετασχηματισμός της ανάπτυξης σε 'βιώσιμη'

Επιστρέφοντας, μετά την καταγραφή των κριτικών της 'ανάπτυξης', στην ιστορική εξέλιξη του περιεχομένου της, βρισκόμαστε στον τελευταίο νοητικό μετασχηματισμό της σε 'βιώσιμη'.

Μια πρώιμη και περιορισμένης ίσως εμβέλειας (οικονομικής διάστασης μόνο) σύνδεση βιωσιμότητας και ανάπτυξης εντοπίζεται σύμφωνα με τον Mitcham στις μεταπολεμικές **θεωρίες περί οικονομικής ή τεχνολογικής μεγέθυνσης και ανάπτυξης** (Mitcham, 1995, p. 318) με χαρακτηριστική αναφορά στην κλασσική θεωρία του Walt W. Rostow (1960) "The Take-off into **Self-sustained Growth**". Στα πλαίσια της θεωρίας αυτής, η διαδικασία οικονομικής ανάπτυξης ολοκληρώνεται επιτυχώς με τη μετάβαση από ένα παραδοσιακό χαρακτήρα κοινωνίας σε μια κοινωνία μαζικής κατανάλωσης, με ανάλογες οικονομικές και πολιτικές δομικές μεταβολές. Η μετάβαση αυτή εξασφαλίζει από εκεί και στο εξής τη διατήρηση ενός σταθερού ρυθμού μεγέθυνσης ή όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Rostow «...η οικονομική μεγέθυνση μπορεί από εκεί και στο εξής να **αυτο-συντηρείται**» (Mitcham, 1995, p. 318, quoting Rostow).

Είναι ωστόσο η χρονική περίοδος των τριών περίπου τελευταίων 10ετιών του προηγούμενου αιώνα, που αποτελεί το πιο άμεσο σημείο αναφοράς μετασχηματισμού της ανάπτυξης σε 'βιώσιμη' ή και «γέννησης» του όρου 'βιωσιμότητα'. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας '60-'70, διατυπώνονται συστηματικά στο δημόσιο διάλογο και την επιστημονική βιβλιογραφία προβληματισμοί για την εξέλιξη της σχέσης ανθρώπου κ περιβάλλοντος, αντικατοπτρίζοντας ζυμώσεις στους κόλπους κυρίως της επιστημονικής κ της επιχειρηματικής κοινότητας των Δυτικών χωρών. Σχετικού χαρακτήρα, δημοσιεύσεις με επιρροή, διεθνή συνέδρια κ διασκέψεις, διεθνείς συμβάσεις, ανακηρύξεις και συμφωνίες για διεθνείς στόχους, ιδρύσεις οργανισμών και σχεδιασμοί συστημάτων παρακολούθησης, κυοφορούνται μέσα από σημαντικές περιβαλλοντικές καταστροφές, διεθνή γεγονότα καθώς και τεχνολογικά επιτεύγματα της εποχής. Στον πίνακα 1.3 στην σελίδα που ακολουθεί, αποτυπώνονται τα γεγονότα σταθμοί της εικοσαετίας '60-'80 μιας περιόδου που ουσιαστικά αποτελεί το ιστορικό «φόντο» της γέννησης των εννοιών β α κ β. Από αυτά τα συνηθέστερα αναφερόμενα είναι η δημοσίευση του κλασσικού σήμερα άρθρου του βιολόγου Garret Hardin στο περιοδικό Science, "The tragedy of the Commons", (Hardin, 1968, p. 1243-1248), η παγκόσμια διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το ανθρώπινο περιβάλλον στη Στοκχόλμη το 1972, όπου για πρώτη φορά έκαναν την εμφάνιση τους στον πολιτικό και επιστημονικό διάλογο όροι όπως 'environmentally sound development', 'eco-development', τονίζοντας την ανάγκη για διαφορετικές προσεγγίσεις των αναπτυξιακών ζητημάτων (Khosla, 1995 p. 7), η ίδρυση την ίδια χρονιά του προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών για το περιβάλλον (UNEP), (UNEP, 2002, p.4), καθώς και η δημοσίευση της γνωστής έκθεσης "Limits to Growth", των Meadows, Meadows και Randers, κατ'εντολή της ομάδας "Club of Rome" (Meadows et al., 1992).

Πίνακας Α.3 : Ανάπτυξη και Περιβάλλον, σημαντικά γεγονότα την περίοδο 1960-1980 (μετασκευή σε πίνακα από κείμενο UNEP, 2002, p. 1-28)

	Δημοσιεύσεις με επιρροή	Διεθνείς διασκέψεις-συνέδρια	Συμβάσεις-συνθήκες-ανακηρύξεις-καθιέρωση διεθνών στόχων	Ίδρυση οργανισμών/ομάδων/συστημάτων παρακολούθησης	Τεχνολογικά επιτεύγματα	Περιβαλλοντικές καταστροφές	Διεθνή γεγονότα
1962	"Silent spring", της Rachel Carson						
1968	"The Tragedy of the Commons", Garret Hardin						
1971			Διεθνής σύμβαση προστασίας υγρότοπων διεθνούς σημασίας (Ramsar)				
1972	"Limits to growth"	Παγκόσμια διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το ανθρώπινο περιβάλλον, Στοκχόλμη	Σύμβαση UNESCO προστασίας διεθνούς πολιτιστικής κ φυσικής κληρονομιάς Σύμβαση διεθνούς εμπορίου για τα υπό εξαφάνιση είδη άγριας χλωρίδας κ πανίδας (CITES) Ανακήρυξη του πρώτου θαλασσίου πάρκου κοραλλιογενών υφάλων, Αυστραλία	Ίδρυση του Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον (UNEP)	Ο Αμερικάνικος δορυφόρος Landsat μπαίνει σε τροχιά	Ξηρασία στην Sahel σκοτώνει εκατομμύρια ανθρώπους	Πρώτη πετρελαϊκή κρίση
1974			Σύμβαση του Coyococ (UNEP, UNCTAD), αναθεωρήσεις στην περιβαλλοντική σκέψη, η πρώτη παράγραφος της σύμβασης προλόγισε την WCS (βλ. 1980)				
197					Αγοραία διάθεση		

5					του πρώτου προσωπικού υπολογιστή	
1976					διαρροή διοξινών από εργοστάσιο παραγωγής ζιζανιοκτόνων Ιταλία καταστροφικός σεισμός, Ανατολική Κίνα, σημαντικές ανθρώπινες απώλειες περισσότεροι από 1 εκατ. άνθρωποι άστεγοι από καταστροφικό σεισμό Γουατεμάλα	
1977		Διεθνές συνέδριο των ΗΕ για την ερημοποίηση (Nairobi, Kenya)			Διαρροή τοξικών χημικών στα υπόγεια κατοικιών στο Love Canal των ΗΠΑ	
1978					Πλημμύρα στη Βεγγάλη σκοτώνει 1.300 ανθρώπους κ καταστρέφει 1,3 εκατ. Κατοικίες	
1979		Πρώτη παγκόσμια διάσκεψη για το κλίμα στη Γενεύη	σύμβαση για την προστασία των αποδημητικών ειδών άγριας ζωής (CMS)		Σοβαρό ατύχημα σε πυρηνική εγκατάσταση στις ΗΠΑ Πετρελαιοκηλίδα 640 χλμ. στον κόλπο του Μεξικού	

Ωστόσο ο όρος 'βιώσιμη ανάπτυξη' δεν κάνει τυπικά την εμφάνιση του πριν το 1980, όπου χρησιμοποιείται πρώτη φορά ως υπότιτλος²³ στο κείμενο της Παγκόσμιας στρατηγικής για τη διατήρηση του περιβάλλοντος, κοινή πρωτοβουλία UNEP, IUCN και WWF. Το κείμενο αυτό (World Conservation Strategy), προϊόν της συνεργασίας μεταξύ των ανωτέρω φορέων, στα πλαίσια μιας προσπάθειας ολοκλήρωσης των εννοιών 'περιβάλλον' κ 'ανάπτυξη' υπό την ομπρέλα της 'διατήρησης', χαρακτηρίζεται σύμφωνα με τον Khosla ως μια από «...τις σημαντικότερες διανοητικές καινοτομίες του 20^{ου} αι.» (Khosla, 1995, p. 8). Η έννοια της χρονικής συνέχειας όπως επισημάνθηκε στη στρατηγική, παρείχε μια ενοποιητική πλατφόρμα για τη συνύπαρξη ανθρώπου κ περιβάλλοντος και έδωσε χώρο να μορφοποιηθούν ποικίλα θέματα όπως η αποδοτικότητα, η διανομή και η ισότητα, η διατήρηση και διαχείριση πόρων καθώς η διαγενεακή ευθύνη. Ωστόσο τυπικά, ο όρος βα πέραν της αναφοράς του στον υπότιτλο της στρατηγικής, δεν χρησιμοποιείται συστηματικά στο κείμενο της, ούτε αναλύεται το περιεχόμενο του (Khosla, 1995, p. 7-8).

Η συστηματική παρουσία και επικοινωνία των όρων βα κ β ταυτίζεται με τη δημοσίευση το 1987 της έκθεσης της Διεθνούς Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών (WCED), με τίτλο "Our Common Future" (UNEP, 1987), γνωστή και ως Brudtland report, λαμβάνοντας το όνομα της από την προεδρεύουσα της Επιτροπής, πρωθυπουργού της Νορβηγίας, Gro Harlem Brudtland. Η Επιτροπή συστήνεται το 1983, ύστερα από απόφαση της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών προκειμένου να διερευνήσει και να αναφέρει τα σχετικά με την παγκόσμια προβληματική της σχέσης ανάπτυξης και περιβάλλοντος στο χρονικό ορίζοντα της νέας χιλιετίας. (UNEP, 1987, p. 1). Η Επιτροπή μετά τη σύσταση της ταξιδεύει ανά την υφήλιο και διοργανώνει δημόσιες συζητήσεις με τοπικές κοινωνίες πολλών χωρών ενώ το έργο της ολοκληρώνεται με την σύνταξη και δημοσίευση της έκθεσης "Our common future".

Η εν λόγω έκθεση, αποτέλεσε την τρίτη κατά σειρά έκθεση, όπως χαρακτηρίστηκαν «ανεξάρτητων επιτροπών», των οποίων ηγήθηκαν διακεκριμένοι Ευρωπαίοι σοσιαλοδημοκράτες πολιτικοί²⁴ (Mithcam, 1995, p.316). Στα πλαίσια της έκθεσης αυτής, η έννοια της βα αντιμετωπίστηκε ως κεντρικό θέμα και βασικός κοινωνικός και διακυβερνητικός στόχος, ενώ επισημάνθηκαν κάποιες οικονομικές, τεχνολογικές και πολιτικές προϋποθέσεις για την προσέγγιση της. Τομείς που θίχτηκαν ήταν η πληθυσμιακή αύξηση και το ανθρώπινο δυναμικό, ζητήματα διατροφικής ασφάλειας, η προστασία των ειδών και των οικοσυστημάτων, ενεργειακά θέματα, η βιομηχανία και ζητήματα αποδοτικότερης οικονομικά αλλά και περιβαλλοντικά παραγωγής της, η αστική γιγάντωση και οι προκλήσεις της, μέσα από τις οπτικές της διεθνούς οικονομίας, της ανάγκης για ειρήνη, ευημερία, ασφάλεια, ισότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και προστασία του περιβάλλοντος. Ο ορισμός που δίνεται στην έννοια της βα στο κείμενο αυτό, είναι, σχεδόν 20 χρόνια μετά, ο συχνότερα χρησιμοποιούμενος στη βιβλιογραφία²⁵.

²³ Ο ακριβής τίτλος που χρησιμοποιήθηκε είναι "Living Resource Conservation for Sustainable Development (Khosla, 1995, p. 7-8)

²⁴ Η πρώτη έκθεση είχε τίτλο "Common Crisis" (1980) και συντάχθηκε από την Ανεξάρτητη Επιτροπή σε Διεθνή Αναπτυξιακά Ζητήματα με πρόεδρο τον Willy Brandt, πρώην πρωθυπουργό της Δυτικής Γερμανίας, η δεύτερη είχε τίτλο "Common Security" (1982) και συντάχθηκε από την Ανεξάρτητη Επιτροπή για τον Αποπλισμό και για θέματα Ασφάλειας με πρόεδρο τον Olof Palme, πρώην πρωθυπουργό της Σουηδίας. Όλες οι Επιτροπές αυτές δεν απευθύνονται μόνο σε κυβερνητικούς και αναπτυξιακούς ειδικούς, αλλά και στο ευρύ κοινό. (Mithcam, 1995, p. 316-317)

²⁵ Ο ακριβής ορισμός της βα, σύμφωνα με την έκθεση αυτή έχει ως εξής : «Βιώσιμη ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη που επιτρέπει την ικανοποίηση των αναγκών των παρόντων γενεών, χωρίς να υπονομεύει τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες» (UNEP, 1987, p.43)

Μεταγενέστερες κριτικές και συσχετισμοί των δύο αυτών σημαντικών κειμένων-World Conservation Strategy (1980) και Our Common Future (1987)- ακολούθησαν την κυκλοφορία τους. Όσον αφορά το πρώτο κείμενο, παρ'όλη την ιδιαίτερη αξία του ως μιας προσέγγισης συγκερασμού των επιδιώξεων της αναπτυξιακής κοινότητας και του περιβαλλοντικού κινήματος, οι κριτικές υπογράμμισαν την αδυναμία του να θίξει ευαίσθητα ζητήματα όπως αυτά που σχετίζονται με τη διεθνή οικονομική και πολιτική τάξη, τον πόλεμο και τους εξοπλισμούς, την πληθυσμιακή αύξηση και το φαινόμενο της αστικοποίησης. (Lele, 1991, p. 610, quoting Khosla, 1987). Όσον αφορά το κείμενο της Παγκόσμιας Στρατηγικής για τη Διατήρηση της Φύσης, οι κριτικές επισήμαναν πως αυτό βασίστηκε κυρίως στην προσφορά, αγνοώντας την κρίσιμη ανάγκη, προκειμένου για την εφαρμογή ενός μοντέλου ανάπτυξης που να είναι βιώσιμο, δομικών αλλαγών στη ζήτηση (Lele, 1991, p. 610, quoting Sunkel, 1987) και σύμφωνα με τον Lele «...έθεσε το ζήτημα της οικολογικής βιωσιμότητας, παρά της βιώσιμης ανάπτυξης». (Lele, 1991, p. 610). Η έκθεση Our Common Future (1987), θεωρήθηκε πως αντιμετώπισε μάλλον επιτυχέστερα και λεπτομερέστερα τα ζητήματα αυτά.

Η δεκαετία του '90 που ακολούθησε χαρακτηρίστηκε από αυξημένη προσπάθεια κατανόησης της έννοιας 'βιώσιμη ανάπτυξη' και μετατροπής της σε λειτουργική, ενώ αυτό συνέβη εν μέσω κλιμακούμενων ρυθμών παγκοσμιοποίησης εμπορίου κ τεχνολογίας (UNEP, 2002, p. 13). Φορείς των προσπαθειών αυτών υπήρξαν τόσο περιβαλλοντικού προσανατολισμού όσο και διεθνείς αναπτυξιακοί οργανισμοί και οργανώσεις, όπως το UNEP, το WWF, το IUCN, το World Watch Institute (WWI), το Global Tomorrow Coalition (GTC), η World Bank (WB), το International Monetary Fund (IMF), κα. Χαρακτηριστικά κείμενα της περιόδου αυτής υπήρξαν το "Caring for the Earth" (1991), συνεργασία των UNEP, WWF και IUCN και η "Agenda 21", (1992), «προϊόν» της Παγκόσμιας Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη στο Ρίο ντε Τζανέιρο της Βραζιλίας. Το πρώτο κείμενο επεσήμανε την πολυπλοκότητα του φαινομενικά απλού οραματισμού της βα ορίζοντας την ως «... βελτίωση της ποιότητας ανθρώπινης ζωής εντός των ορίων της φέρουσας ικανότητας των υποστηρικτικών της οικοσυστημάτων». (Munro, 1995, p. 29), θέτοντας δύο βασικές παραμέτρους προκειμένου για την μετατροπή της βα σε λειτουργική, τη γνώση των οικοσυστημάτων και της φέρουσας ικανότητας τους. Το κείμενο της "Agenda 21", (UNEP, 1992), όπως υποδηλώνει ο τίτλος του, μιας ατζέντας για τον 21^ο αι., αποτέλεσε μια σημαντική προσπάθεια μεθόδευσης της πολιτικής εφαρμογής της βα και είναι το εξίσου συχνά αναφερόμενο στη βιβλιογραφία περί βα κ β, μαζί με την έκθεση "Our Common Future". Η διάσκεψη του Ρίο ντε Τζανέιρο στη Βραζιλία το 1992, αποτέλεσε λογική συνέχεια της πρώτης παγκόσμιας διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το ανθρώπινο περιβάλλον, το 1972 στη Στοκχόλμη και ουσιαστική προσπάθεια παγκόσμιας συνεργασίας και επίτευξης διεθνών συμφωνιών σε συγκεκριμένους λειτουργικούς τομείς, προκειμένου για "...το συμφέρον όλων και την προστασία της ακεραιότητας του παγκοσμίου περιβαλλοντικού κ αναπτυξιακού συστήματος». (UNEP, 1992,...).

Σε κάθε περίπτωση, ανεξαρτήτως του ποιοί φορείς διεκδικούν την «κηδεμονία» των εννοιών βα και β, οι δεκαετίες 1980-2000 αποτελούν το χρονικό πεδίο στο οποίο η χρήση των εννοιών εξαπλώνεται και κερδίζει κύρος και αποδοχή. Τα σημαντικότερα γεγονότα, στη λογική του προηγούμενου πίνακα 1.3, όπως δημοσιεύσεις με επιρροή, διεθνή συνέδρια κ διασκέψεις, διεθνείς συμβάσεις, ανακηρύξεις και συμφωνίες για διεθνείς στόχους, ιδρύσεις οργανισμών και σχεδιασμοί συστημάτων παρακολούθησης, καθώς και σημαντικές περιβαλλοντικές καταστροφές, διεθνή γεγονότα και τεχνολογικά επιτεύγματα της περιόδου αυτής, παρουσιάζονται στους δύο πίνακες 1.4 και 1.5 που ακολουθούν στις επόμενες σελίδες.

Η έννοια της Β, ενώ αρχικά εμφανίζεται να σχετίζεται με το ιδανικό της ‘ανάπτυξης’, σταδιακά τις τελευταίες δεκαετίες έρχεται να «φιλτράρει» ποικίλα συστατικά της πεδία και τομείς ανθρώπινης δραστηριοποίησης ή και να χαρακτηρίσει οποιαδήποτε έκφανση της ανθρώπινης ύπαρξης πχ. βιώσιμη βιομηχανία, βιώσιμος τουρισμός, βιώσιμη κατανάλωση, βιώσιμη κατασκευή, βιώσιμη διαχείριση, βιώσιμες χρήσεις γης, βιώσιμη αγροτική καλλιέργεια και πολλά άλλα. Μια από τις αρκετά ευρείες χρήσεις της Β αποτελεί η **θεώρηση περί ‘βιώσιμης κοινωνίας’** που συνδέθηκε με το έργο του Lester Brown, “Building a Sustainable Society (1981), ιδρυτή του Worldwatch Institute (Mitcham, 1995, p. 321) και έκτοτε συναντάται συχνά στη βιβλιογραφία.

Μπορούμε ίσως να κλείσουμε την παρούσα υποενότητα, για την σε ιστορικούς όρους παρουσίαση της έννοιας β, με την επισήμανση του Mitcham, πως όπως η φιλοσοφία ανέκαθεν υπηρέτησε ταυτόχρονα, υποστηρικτικά αλλά και κριτικά, ποικίλα ιδανικά που προσφέρουν κατευθυντήριες οδεύσεις στην ανθρώπινη ύπαρξη, έτσι στις μέρες μας το ιδανικό της ΒΑ καθοδηγεί σημαντικό μέρος της σκέψης και της πολιτικής για την επιστήμη και την τεχνολογία, ενώ έχει καταστεί έννοια συνώνυμη με το ‘κοινό καλό’. (Mitcham, 1995, p. 311)

Πίνακας Α.4 : Ανάπτυξη και Περιβάλλον, σημαντικά γεγονότα την περίοδο 1980-1990 (μετασκευή σε πίνακα από κείμενο UNEP, 2002, p. 1-28)

	Δημοσιεύσεις με επιρροή	Διεθνείς διασκέψεις-συνέδρια	Συμβάσεις-συνθήκες-ανακηρύξεις-καθιέρωση διεθνών στόχων	Ίδρυση οργανισμών/ομάδων/συστημάτων παρακολούθησης	Τεχνολογικά επιτεύγματα	Περιβαλλοντικές καταστροφές-Διεθνή γεγονότα
1980	Δημοσίευση της Παγκόσμιας στρατηγικής για τη Διατήρηση της Φύσης (World Conservation Strategy)συνεργασία IUCN, WWF, UNEP Δημοσίευση της επιτροπής Brandt "Βορράς-Νότος : ένα πρόγραμμα επιβίωσης"			Ίδρυση του Παγκοσμίου Προγράμματος για το Κλίμα		
1982			Σύμβαση του ΟΗΕ για το δίκαιο της θάλασσας (UNCLOS)			
1983						Τυφώνας στην Ταϊλάνδη σκοτώνει 10.000 ανθρώπους
1984						Λοιμός στην Αιθιοπία από παρατεταμένη ξηρασία Χημικό ατύχημα στην Ινδία (Bhopal) σκοτώνει χιλιάδες ανθρώπους Τυφώνας στις Φιλιππίνες σκοτώνει 1.300 ανθρώπους κ αφήνει

1985		Διεθνές συνέδριο για την αξιολόγηση του ρόλου του διοξειδίου του άνθρακα κα. αερίων του θερμοκηπίου (Βιλλαχ Αυστρία)	Σύμβαση της Βιέννης για την προστασία του στρώματος όζοντος	μέτρηση της τρύπας του όζοντος για πρώτη φορά	άστεγους 1,12 εκατ.
1986			Η Διεθνής Επιτροπή Φαλαινοθηρίας εφαρμόζει μορατόριουμ στην εμπορική φαλαινοθηρία		Το μεγαλύτερο πυρηνικό ατύχημα στην ιστορία στο Τσέρνομπιλ της Σοβιετικής Ένωσης Μόλυνση του Ρίνου από τοξικά αέρια εξαιτίας πυρκαγιάς στο Basel της Ελβετίας, θάνατος ψαριών έως την Ολλανδία
1987	Δημοσίευση της έκθεσης "Our common future" της επιτροπής Brudtland όπου η ιδέα της βιώσιμης ανάπτυξης προωθείται συστηματικά	Δημιουργία ομάδας εργασίας από την UNEP για μελέτη σύμβασης βιοποικιλότητας- Εκπόνηση σύμβασης για τη βιοποικιλότητα	Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ για τις ουσίες που φθείρουν την στρώση του όζοντος		
1988		Αναγνώριση από την UNEP της κλιματικής αλλαγής ως παγκοσμίου ζητήματος			Ο τυφώνας Gilbert σκοτώνει 350 ανθρώπους αφήνει 750 άστεγους κ προκαλεί ζημίες 10 δις \$ σε Καραϊβική, Αμερική κ

1989			Σύμβαση Basel για τη διασυνοριακή μετακίνηση κ διάθεση επικίνδυνων αποβλήτων	Δημιουργία διακυβερνητικού πάνελ για την κλιματική αλλαγή (IPCC)	Μεξικό Διαρροή 10 εκατ. λίτρων πετρελαίου από το Exxon-Valdez, στο Prince William Sound Πτώση του τείχους του Βερολίνου
------	--	--	--	--	---

Πίνακας Α.5 : Ανάπτυξη και Περιβάλλον, σημαντικά γεγονότα την περίοδο 1990-2002 (μετασκευή σε πίνακα από κείμενο UNEP, 2002, p. 1-28)

	Δημοσιεύσεις με επιρροή	Διεθνείς διασκέψεις-συνέδρια	Συμβάσεις-συνθήκες-ανακηρύξεις-καθιέρωση διεθνών στόχων	Ίδρυση οργανισμών/ομάδων/συστημάτων παρακολούθησης	Τεχνολογικά επιτεύγματα	Περιβαλλοντικές καταστροφές-Διεθνή γεγονότα
1990	η πρώτη αναφορά του IPCC προειδοποιεί για επιδείνωση του φαινομένου υπερθέρμανσης του πλανήτη	Δεύτερη παγκόσμια διάσκεψη για το κλίμα, Γενεύη	η οικο-αποδοτικότητα (ecoefficiency) θεσπίζεται ως στόχος για τη βιομηχανία	Δημιουργία συστήματος παρακολούθησης του παγκόσμιου κλίματος (GCOS)		
1991	Δημοσίευση της έκθεσης "Caring for the Earth" από τους IUCN, WWF, UNEP			Ίδρυση του GEF (Global Environment Facility), πειραματικής συνεργασίας μεταξύ UNEP, UNDP, World Bank, για τη χρηματοδότηση αναπτυξιακών προγραμμάτων χωρών κ οικονομιών σε μετάβαση		Εκατομμύρια λίτρα πετρελαίου διαρρέουν κ καίγονται κατά τη διάρκεια του πολέμου στον Περσικό κόλπο
1992		Διεθνές συνέδριο	Σύμβαση για την			

		ΟΗΕ για το Περιβάλλον κ την Ανάπτυξη, Ριο ντε Τζανέιρο	βιοποικιλότητα Σύμβαση πλαίσιο για την κλιματική αλλαγή (ΟΗΕ)			
1993		Παγκόσμιο συνέδριο για τα ανθρώπινα δικαιώματα, Αυστρία	Σύμβαση για τα χημικά όπλα			Το διαδικτυο αριθμεί μόνο 50 σελίδες
1994		Πρώτη συνάντηση του Factor 10 Club, Γαλλία Διεθνές συνέδριο για τον πληθυσμό κ την ανάπτυξη, Αίγυπτος Διεθνές συνέδριο για τη βιώσιμη ανάπτυξη μικρών αναπτυσσομένων νησιωτικών κρατών, Μπαρμπάντος	Σύμβαση του ΟΗΕ για την καταπολέμηση της ερημοποίησης			Διαρροή χιλιάδων τόννων αργού πετρελαίου σε τούνδρα στην χερσόνηση Κόρι
1995	η δεύτερη αναφορά του IPCC, διαμόρφωση εδάφους για το μετέπειτα πρωτόκολλο του Κυότο	Διεθνής διάσκεψη για την Κοινωνική Ανάπτυξη, Δανία Διεθνές συνέδριο για τις γυναίκες, Κίνα	Έτος της θαλάσσιας χελώνας	Δημιουργία διεθνούς συμβουλίου για τη Βιώσιμη ανάπτυξη		

Πίνακας Α.5 : Ανάπτυξη και Περιβάλλον, σημαντικά γεγονότα την περίοδο 1990-2002 (συνέχεια)

(μετασκευή σε πίνακα από κείμενο UNEP, 2002, p. 1-28)

	Δημοσιεύσεις με επιρροή	Διεθνείς διασκέψεις-συνέδρια	Συμβάσεις-συνθήκες-ανακηρύξεις-καθιέρωση διεθνών στόχων	Ίδρυση οργανισμών/ομάδων/συστημάτων παρακολούθησης	Τεχνολογικά επιτεύγματα	Περιβαλλοντικές καταστροφές-Διεθνή γεγονότα
1996		Συνέδριο του ΟΗΕ για τις ανθρώπινες εγκαταστάσεις, Τουρκία Διεθνές συνέδριο για τη διατροφή, Ιταλία	Σύμφωνο για αποκλεισμό των πυρηνικών δοκιμών	Δημιουργία του ISO 14000 για την περιβαλλοντική διαχείριση στη βιομηχανία		
1997		Διάσκεψη με τίτλο "Rio+5", Αμερική (απολογισμός 5 ετών μετά το Ρίο-εφαρμογή Agenda 21))	Πρωτόκολλο του Κυότο			
1998			Σύμβαση του Rotterdam αναφορικά με την προγενέστερη σύμβαση περί της διαχείρισης των επικίνδυνων χημικών κ ζιζανιοκτώνων στο διεθνές εμπόριο			Εκτεταμένες πυρκαγιές σε δασικές εκτάσεις σε Αμαζόνιο κ Ινδονησία Η θερμότερη χρονιά της χιλιετίας
1999			Παγκόσμια σύμβαση για τις προδιαγραφές απασχόλησης, ανθρωπίνων δικαιωμάτων κ περιβαλλοντικής προστασίας			Ο παγκόσμιος πληθυσμός ανέρχεται στα 6 δις

2000	Διάσκεψη της χιλιετίας, Αμερική Διεθνής διάσκεψη για το νερό, Χάγη	Πρωτόκολλο της Καρθαγένης για την βιοποικιλότητα		Νέο ρεκόρ για το μέγεθος της τρύπας του όζοντος, η οποία αγγίζει την άκρη της Νότιας Αμερικής Το διαδίκτυο αριθμεί 50 εκατ. Σελίδες
2001	η τρίτη αναφορά του IPCC, αναπροσαρμόζει ανοδικά τις εκτιμήσεις για την υπερθέρμανση του πλανήτη	Σύμβαση της Στοκχόλμης για τους δύσκολα διασπώμενους ρυπογόντες οργανικές ενώσεις		Τρομοκρατική ενέργεια στους Δίδυμους Πύργους κ στο Πεντάγωνο στην Αμερική
2002	Διεθνής διάσκεψη για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, Γιοχάνεσμπουργκ			

1.1.3.4 Οι κριτικές της 'βιώσιμης ανάπτυξης'

Παρόλη την ευρύτατη αποδοχή της έννοιας ΒΑ από αρκετούς διανοητές, πολιτικούς, επιστήμονες, οργανώσεις και άτομα, ως ενός ιδανικού καθοδήγησης για την αντιμετώπιση της προβληματικής της συνύπαρξης ανθρώπου και περιβάλλοντος, δεν παύει να υπάρχει και μια κατηγορία κριτικών που την απορρίπτει (Sauve, 2004 ; Sachs, 1994, 2000) ή παραπέμπει στην αντικατάσταση της (Frazier, 1997, p. 190 ; Newton and Freyfogle, 2005, p. 24). Οι κριτικές της βΑ είναι εν πολλοίς κριτικές έναντι της 'ανάπτυξης', αν και όχι αποκλειστικά. Για τους ανήκοντες στα «στρατόπεδα» κριτικής της 'ανάπτυξης' η κριτική επί της βΑ αποτελεί μια λογική και χρονική συνέχεια κριτικής της αρχικής έννοιας. Για λοιπούς διανοητές, επιστήμονες, πολιτικούς ή κοινωνικές οργανώσεις, φορείς και άτομα, η υιοθετούμενη κριτική επιχειρηματολογία τους εμφανίζει αρκετές συνάψεις με των προηγούμενων.

Ανεξαρτήτως φορέων μπορεί κανείς να διακρίνει ποικίλες κριτικές για τη ΒΑ και Β στη βιβλιογραφία, οι οποίες ακολουθούν την ιστορική εξέλιξη των εννοιών, τις προσπάθειες για τη μετατροπή τους σε λειτουργικές²⁶ αλλά και τα αποτελέσματα της μέχρι τώρα υιοθέτησης τους στις ατζέντες κοινωνικοπολιτικών οργανισμών. Ενδεικτικά διακρίνουμε τεσσερις κατηγορίες κριτικής που σχετίζονται με **1) τον ασαφή κ γενικό χαρακτήρα των εννοιών** (τι λέγεται), **2) την «κηδεμονία» των εννοιών, τις ιδεολογικές και ηθικές τους καταβολές** (ποιός το λέει κ γιατί), **3) την ευρεία και αβίαστη χρήση ή/και τους χρήστες των εννοιών** (πως χρησιμοποιείται αυτό που λέγεται) και **4) α)την σε αρχικά στάδια νοητική σύλληψη, λογική συνοχή των εννοιών και συνέπεια των οραματισμών τους και β) την ευρύτερη προβληματική των προσπαθειών για τη μετατροπή τους σε λειτουργικές** (οι διαδικασίες κατασκευής των λεγομένων (α) και γεφύρωσης τους με την πραγματικότητα (β)).

Όλες οι παραπάνω κριτικές, λιγότερο ή περισσότερο, συνδέονται μεταξύ τους ή και επικαλύπτονται, ωστόσο στο παρόν κείμενο γίνεται μια απόπειρα να παρουσιαστούν σε συνοπτικές διακριτές κατηγορίες. Στην επόμενη ενότητα του κειμένου θα ακολουθήσει μια βαθύτερη προσέγγιση των εννοιών, η οποία θα επιχειρήσει να ενσωματώσει τις κριτικές αυτές.

1.1.3.4.1 Κριτικές που αφορούν το ασαφές και γενικό περιεχόμενο των εννοιών

(τι λέγεται)

Οι έννοιες ΒΑ & Β έχουν ευρύτατα κριθεί για το **ασαφές και γενικό τους περιεχόμενο**. (Sauve, 2004, p. 11-14 ; Mebratu, 1998, p. 494 503 ; Lele, 1991, p. 607, 609-610 ; Mitcham, 1995, p. 317, 322; Frazier, 1997, p. 182-183, Newton and Freyfogle, 2005, p. 24). Είναι ωστόσο ο ασαφής χαρακτήρας της ΒΑ²⁷ που επέτρεψε την αρχική σύγκλιση αντίθετα εκφραζόμενων συμφερόντων (φιλο-περιβαλλοντικά και φιλο-αναπτυξιακά) ή και απόψεων εκπροσώπων από διαφορετικούς χώρους γνώσης και ιδεολογιών και ως τέτοιος αναγνωρίστηκε προσωρινά τουλάχιστον, από επικοινωνιακή σκοπιά επιτυχής. Στις

²⁶ Για τη μετατροπή των εννοιών σε λειτουργικές βλ. ενότητα 2.

²⁷ Όπως αναφέραμε προηγούμενα ο ορισμός της έννοιας που δόθηκε από την επιτροπή Brundtland, είναι ο συχνότερα χρησιμοποιούμενος στη βιβλιογραφία, αποτελώντας ουσιαστικά το *minimum* σημείο συμφωνίας μεταξύ των γραφόντων.

μεταγενέστερες όμως φάσεις όπου επιδιώχθηκε ποικιλοτρόπως η μετατροπή της σε λειτουργική, διαπιστώθηκε η προβληματική της συνθήκης αυτής.

Το γεγονός πως η έννοια της 'ανάπτυξης', όπως παρουσιάσαμε στις προηγούμενες υποενότητες, έχει κατά καιρούς υποστεί σημαντικούς μετασχηματισμούς, όσον αφορά τους στόχους της και τις υιοθετούμενες στρατηγικές για την επίτευξη τους, σύμφωνα με αρκετούς διανοητές, αφήνει πολλά περιθώρια για διαφοροποιημένες θεωρήσεις της βα. (Sauve, 2004, p. 12 ; Frazier, 1997, p. 184).

Ο Sachs θεωρεί τη νοητική μετασκευή της 'ανάπτυξης' σε 'βιώσιμη' τη δεκαετία του 1980 «...ένα επόμενο γύρο εννοιολογικού πληθωρισμού της έννοιας», ενώ τη σύνδεση μεταξύ των δύο όρων «...ένα πεδίο σημασιολογικής σύγχυσης». (Sachs, 2000, p. 11). Παρεμφερείς χαρακτηρισμούς συναντάμε και σε κείμενα άλλων διανοητών, που χαρακτηρίζουν τη ΒΑ ως μια έννοια με «πληθωριστικές» τάσεις, ένα όρο «πλαστικό» (Mitcham, 1995, p. 322, quoting Uwe Porksen), ή μια έννοια «σφουγγάρι» στην οποία απορροφήθηκαν οι υψηλότερες αξίες και οι καλλίτερες προθέσεις του κόσμου όπως «αλληλεγγύη, υπευθυνότητα, ισότητα, ειρήνη, κλπ.» (Sauve, 2004, p. 12, quoting Lenoir, Jaquard A.).

Επιπρόσθετες κριτικές, όσον αφορά τον ασαφή χαρακτήρα της έννοιας ΒΑ, κάνουν λόγο για μη ξεκάθαρη χρήση του όρου των 'αναγκών' ως συστατικού της, μη καθιστώντας καθόλου σαφές αν πρόκειται για ανάγκες επιβίωσης ή πολυτέλειας και «...θολώνοντας έτσι το επιχείρημα πως μπορεί να μην υπάρξει βιωσιμότητα, χωρίς περιορισμό στον πλούτο». (Sachs, 2000, p. 12).

Όσον αφορά τέλος τη χρήση του όρου Β, που συχνά προτιμάται από τη ΒΑ, για τους λόγους που μόλις παρουσιάσαμε, οι ασάφειες προκύπτουν καταρχήν από την ανάγκη ενός ουσιαστικού απαραίτητου για να αποκτήσει νόημα η χρήση της. Η ευρεία δε χρήση του επιθέτου της βιωσιμότητας έναντι πολλών ουσιαστικών, όπως βιώσιμη αγροτική παραγωγή, βιώσιμη κοινωνία, βιώσιμος πλανήτης, βιώσιμος τουρισμός, βιώσιμη κατανάλωση, βιώσιμη διαχείριση, βιώσιμες μεταφορές, βιώσιμες επιχειρήσεις, αποτελεί επίσης αντικείμενο κριτικής, δεδομένης της ασάφειας που κάθε φορά προκύπτει αναφορικά με το ποιο είναι το αντικείμενο της βιωσιμότητας (τι πρέπει να διατηρείται ;), ποιο το υποκείμενο της βιωσιμότητας (ποιός να το διατηρεί ;), χωροχρονικές παράμετροι (γεωγραφική διάσταση και χρονική διάσταση, δηλαδή που και πότε) και οι μεταξύ των παραμέτρων αυτών προκύπτοντες συσχετισμοί. (Newton and Freyfogle, 2005, p. 25 ; Frazier, 1997, p. 183)

Παραθέτουμε αντιπροσωπευτικό, της κατηγορίας αυτής κριτικών, απόσπασμα από κείμενο του Norgaard:

«Το κάλεσμα για βιωσιμότητα αργά στη δεκαετία του 1980 μοιάζει πολύ αφηρημένο σε σχέση με νωρίτερα καλέσματα για συγκεκριμένους ελέγχους. Τα προγενέστερα περιβαλλοντικά κινήματα προσεκτικά στόχευσαν την περιορισμένη πολιτική τους δύναμη σε συγκεκριμένα προβλήματα. Οι πολιτικές της ΒΑ παίρνουν διαφορετική πορεία. Οι περιβαλλοντολόγοι θέλουν τη διατήρηση των περιβαλλοντικών συστημάτων. Οι καταναλωτές θέλουν τη διατήρηση της κατανάλωσης. Οι εργαζόμενοι θέλουν τη διατήρηση των εργασιών. Οι καπιταλιστές και οι σοσιαλιστές θέλουν τους δικούς τους '-ισμούς' ενώ αριστοκράτες, αυτοκράτορες, γραφειοκράτες και τεχνοκράτες θέλουν τους δικούς τους '-κρατισμούς'....Με τον όρο να σημαίνει κάτι διαφορετικό για τον καθένα, η αποστολή της ΒΑ βρίσκεται μπροστά σε μια κακόφωνη αρχή». (Norgaard, 1987, p. 606-607)

1.1.3.4.2 Κριτικές που αφορούν την «κηδεμονία» των εννοιών, τις ιδεολογικές και ηθικές τους καταβολές

(ποιός το λέει κ γιατί)

Όπως είναι ίσως σαφές οι τελευταίες κριτικές αφήνουν αιχμές για τους **κηδεμόνες των εννοιών** καθώς και τις **ηθικές και ιδεολογικές καταβολές** τους, κάνοντας λόγο για «... κύκλους προνομίων και δύναμης» που αποδέχονται και προωθούν μεν όρους οι οποίοι επισημαίνουν το ηθικό καθήκον της δικαιοσύνης στο χρόνο (διαγενεακή ισότητα), παραμελώντας ωστόσο τη δικαιοσύνη στον παρόντα κοινωνικό χώρο (ενδογενεακή ισότητα). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Sachs : «Περιορισμοί επιβαλλόμενοι από τις παρούσες γενεές στις μελλοντικές έλαβαν προτεραιότητα, έναντι περιορισμών που επιβάλλονται από ισχυρές ομάδες σε λιγότερο ισχυρές ομάδες ενδογενεακά».(Sachs, 2000, p. 11).).

Σχετικά λοιπόν με την κηδεμονία τους, οι έννοιες έχουν συχνά κατηγορηθεί στη βιβλιογραφία, όχι μόνο από εκτός ισχυρών ηπειρών γράφοντες, ως «δυτικοκεντρικές», δεδομένου πως έχουν αποτελέσει «προϊόν» της δυτικής κουλτούρας και τρόπου ζωής, όπως άλλωστε και η έννοια της ‘ανάπτυξης’. (Mitcham, 1995, p. 323 ; Norgaard, 1998, Sauve, 2004, p. 13, βλ. Βιβλίο Sustainability in question). Συνάφειες με τις παραπάνω παρουσιάζουν κριτικές που αφορούν **το ιδεολογικό υπόβαθρο των εννοιών**, σύμφωνα με τις οποίες υιοθετείται από τους «δημιουργούς» τους μια οπτική περιορισμού, στα πλαίσια της αφαιρετικής λογικής των νεοκλασικών οικονομικών, του φυσικού περιβάλλοντος σε πόρο, σε μια προοπτική διαχείρισης, αγνοώντας τις άλλες συνιστώσες της σχέσης μας με αυτό (ποικίλες οι κριτικές των οικολογικών οικονομικών για τη θεώρηση αυτή) (Sauve, 2004, p. 12 ; Mitcham, 1995, p. 323). Η σχηματική δε παρουσίαση της ΒΑ, μέσω της λογικής αυτής, γίνεται συνήθως με τέτοιο τρόπο²⁸ έτσι ώστε η οικονομία να μην «...θεωρείται ούτε καν δημιούργημα της κοινωνίας, αλλά ως ενότητα διακριτή από την κοινωνία, που της επιβάλλει τους νόμους της και καθορίζει τη σχέση της κοινωνίας με το περιβάλλον», αντικατοπτρίζοντας για μια φορά ακόμη καταβολές δυτικής σκέψης. (Sauve, 2004, p. 12 ; Mebratu, 1998, p. 513.).

Παρεμφερούς χαρακτήρα κριτικές, από θετικής κατεύθυνσης επιστήμονες, επισημαίνουν πως η υιοθέτηση των εννοιών εμφανίζει παρεμφερή προβληματική με αυτή της διατήρησης (conservation), έννοιας του περασμένου αιώνα. Σύμφωνα με τις κριτικές αυτές οι έννοιες ΒΑ & Β μεθοδεύονται με ένα τέτοιο τρόπο που ουσιαστικά παρακάμπτει τη σοφία και τις εμπειρίες του πιο πρόσφατου παρελθόντος, «θολώνοντας» το τοπίο αναφορικά με αναγκαίες αυτοκριτικές του «...καπιταλιστικού μας ήθους και του κατάφορου ατομισμού μας.»²⁹ (Newton and Freyfogle, 2005, p. 24). Στην ίδια γραμμή σκέψης βρίσκονται και κριτικές από το χώρο των κοινωνικών επιστημών, που εκφράζουν

²⁸ Οι συνήθειες παρουσιάσεις περιλαμβάνουν είτε τρεις κύκλους (οικονομία, περιβάλλον, κοινωνία) είτε ένα τρίγωνο όπου οι άκρες του συμβολίζουν τους τρεις πυλώνες αυτούς, χωρίς να υποδηλώνεται κάποια λογική ιεραρχία προτεραιτήτων σχετικά με τις παραμέτρους αυτές.

²⁹ Οι επιστήμονες αυτοί θεωρούν πως η έννοια της βιωσιμότητας ουσιαστικά δεν λαμβάνει υπόψη της σε ικανοποιητικό βαθμό οικολογικές παραμέτρους (δηλαδή την αλληλεπίδραση ανθρώπου κ περιβάλλοντος) και δεν ασκεί ικανοποιητικά κριτική στο παρόν καπιταλιστικό μοντέλο παραγωγής κ κατανάλωσης, στο οποίο αποδίδεται σημαντικό μερίδιο ευθύνης για την σύγχρονη κρίση. Παρομοιάζουν τη σύγχρονη συζήτηση για τη βιωσιμότητα και τις κριτικές της με την παλαιότερη συζήτηση για την έννοια conservation μεταξύ των οπαδών του Pinchot και του Leopold..... Κριτικάρουν επίσης τις λειτουργικές προσεγγίσεις της βιωσιμότητας του τύπου του οικολογικού αποτυπώματος, ως πολύ κοντινέστερης σκέψης των οπαδών του Pinchot.

προβληματισμούς για το κατά πόσο η έννοια της ΒΑ μας «...αποσπά από τα πραγματικά προβλήματα και τις πιθανές λύσεις τους επικεντρώνοντας την προσοχή μας στα λάθος ζητήματα.» (Robinson, 2004, p. 376 ; Newton and Freyfogle, 2005, p. 24). Δηλαδή τόσο όσο αφορά τη βιοφυσική διάσταση του ζητήματος της βιωσιμότητας, όσο και την κοινωνική, εκφράζονται σημαντικοί ενδοιασμοί για τον τρόπο που προσεγγίζονται στα κείμενα προώθησης τους οι έννοιες. Καταρχήν για τον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα τους που μοιάζει να χάνει την ουσία του προβλήματος, δηλαδή την ανάγκη υιοθέτησης μιας νέας ηθικής και ενός νέου τρόπου σύνδεσης και επικοινωνίας με το φυσικό μας περιβάλλον. Κατά δεύτερο για τη μη εξέταση ζητημάτων εξουσίας, εκμετάλλευσης και αναδιανομής παραγνωρίζοντας τις ανάγκες για πιο θεμελιώδεις κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές, κάτι που εκφράζεται σήμερα μέσα απ' το κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης (Robinson, 2004, p. 376, αναφορά στον Klein, 2000). Και συνεπώς σύμφωνα με την κριτική αυτή «...η βα είναι η κλασική περίπτωση τεχνολογικής προσέγγισης, η οποία διαιωνίζει την υποβόσκουσα ασθένεια, αντιμετωπίζοντας μόνο τα συμπτώματα» (Robinson, 2004, p. 377).

1.1.3.4.3 Κριτικές που αφορούν την ευρεία και αβίαστη χρήση ή/και τους χρήστες των εννοιών

(πως χρησιμοποιείται αυτό που λέγεται)

Μια ενδεχόμενη διακριτή, ωστόσο συμπεριλαμβάνουσα και στοιχεία των προηγούμενων, κατηγορία κριτικής έχει να κάνει με την ευρεία, εύκολη, υιοθέτηση και χρήση των εννοιών ΒΑ & Β ή και τους ίδιους τους χρήστες της. Σε αρκετά κείμενα στη βιβλιογραφία γίνεται λόγος για την ταχύτητα και ευκολία με την οποία υιοθετήθηκαν οι έννοιες, με ένα τρόπο επιφανειακό, ως υπερκείμενοι στόχοι στις ατζέντες ποικίλων διεθνών, περιφερειακών, εθνικών και τοπικών κοινωνικών σχηματισμών. (Frazier, 1997, p. 183 ; Lele, 1991, p. 607)

Αναλυτικότερα, όσον αφορά τη χρήση των εννοιών, ποικίλοι ορισμοί για τη ΒΑ & Β κατά καιρούς δόθηκαν και δίνονται, από διαφορετικούς χρήστες, διεθνείς οικονομικούς και μη οργανισμούς, περιβαλλοντικές οργανώσεις και λοιπούς κοινωνικούς εταίρους, στα πλαίσια ενσωμάτωσης των ιδανικών των εννοιών στη λειτουργική δομή τους. Οι διαφορετικές προσεγγίσεις ορισμών και μεθοδολογιών, αποδίδονται βάσει της βιβλιογραφίας κριτικής τους, σε αντικατοπτρισμούς θεμελιωδών χαρακτηριστικών, αν όχι συμφερόντων σχετικών με την ύπαρξη και τον τρόπο λειτουργίας των φορέων αυτών. (Mebratu, 1998, p. 518; Robinson, 2004, p. 374). Δυστυχώς δε, πολύ συχνά οι εκάστοτε ορισμοί συνεπάγονται περιορισμένα πλαίσια ερμηνείας που δεν ανταποκρίνονται στο εύρος των εννοιών ή πάσχουν από λογική συνοχή. (Mebratu, 1998, p. 518 ; Lele, 1991, p. 616). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Munro :

« Οι όροι ΒΑ και Β έχουν χρησιμοποιηθεί προκειμένου να χαρακτηρίσουν περίπου οποιοδήποτε μονοπάτι σε ένα δίκαιο, άνετο και ασφαλές μέλλον, κάτι για το οποίο καθένας εύχεται. Όμως όπως κάθε άλλες ξαφνικά δημοφιλείς λέξεις και φράσεις, έχουν παρεξηγηθεί και κακο-χρησιμοποιηθεί με αυξανόμενη συχνότητα. Ακόμη χειρότερα, έχουν χρησιμοποιηθεί για να παραπληροφορήσουν έτσι ώστε να εξασφαλίσουν πλεονεκτήματα για στενά ειδικά συμφέροντα». (Munro, 1995, p. 27)

Η χρήση των εννοιών έχει συχνά συσχετιστεί με απόπειρες προώθησης από ποικίλους φορείς, δραστηριοτήτων που είναι μη βιώσιμες, κάτι που έχει χαρακτηριστεί ως

«διακοσμητικός περιβαλλοντισμός» (Robinson, 2004, p. 374) καθώς και με προσπάθειες διαφήμισης μιας υποτιθέμενα νέας πορείας από αυτούς που δεν θέλουν αληθινά να αλλάξουν το παρόν μοντέλο ανάπτυξης (Gligo, 1995, p. 73).

Καθίσταται έτσι φανερό για μια ακόμη φορά η επικάλυψη της κατηγορίας αυτής κριτικών με τις δύο προηγούμενες κατηγορίες που χαρακτηρίζουν τις έννοιες ασαφείς και θολές, σημαίνουσες διαφορετικά πράγματα κ συνθήκες αναλόγως του κάθε φορά χρήστη τους (Norgaard, 1988, p. 607).

Συναφής και συνδεδεμένη των ομάδων κριτικής αυτών, είναι η έκφραση προβληματισμών από τον Norgaard για τη χρήση των εννοιών βα κ β, όπου όπως και στην περίπτωση των εννοιών 'πρόοδος', 'έκσυγχρονισμός' ή 'ανάπτυξη', λειτούργησαν ως «...ενός είδους χαλί κάτω από το οποίο παλαιές αντιλήψεις και νέες αντιθέσεις καλύφθηκαν οδηγώντας σε αποκλίσεις από πορείες ουσιαστικής επεξεργασίας τους». (Norgaard, 1988, p. 613).

1.1.3.4.4 Κριτικές που αφορούν α) την σε αρχικά στάδια νοητική σύλληψη και λογική συνοχή των εννοιών, β) την ευρύτερη προβληματική των προσπαθειών για τη μετατροπή τους σε λειτουργικές και γ) τη συνέπεια των οραματισμών τους

(οι διαδικασίες κατασκευής των λεγομένων και γεφύρωσης τους με την πραγματικότητα)

Οι έννοιες της BA & B γίνονται αντιληπτές **ως οράματα** για ένα υγιές μέλλον του είδους μας στον πλανήτη, στα πλαίσια μιας γόνιμης αλληλεπίδρασης μας με τις υπόλοιπες μορφές ζωής, ή και **ως διαδικασίες ή κριτήρια** για την προσέγγιση των οραμάτων αυτών. Ο συνεπακόλουθος διάλογος για τη Β και τη ΒΑ στη βιβλιογραφία βάσει του σκεπτικού αυτού, προϋποθέτει ή επιβάλλει για την κατανόηση και πρακτική επιδίωξη τους, την παρουσίαση από τους συμμετέχοντες σ'αυτόν, δομημένων και λογικών σκεπτικών που γεφυρώνουν διαδικασίες, κριτήρια και οράματα στο όνομα της. Με την διάσταση αυτή σχετίζεται μια ομάδα κριτικής των εννοιών BA & B που έχει να κάνει : α) με τη νοητική σύλληψη και τη λογική συνοχή των εννοιών στα αρχικά στάδια προώθησης τους, β) με την μεταγενέστερη αλλά και παρούσα προβληματική της μετατροπής των εννοιών σε λειτουργικές και γ) με τη συνέπεια των οραματισμών που οι έννοιες επικοινωνούν. Αναλυτικότερα :

α) η εξ αρχής νοητική σύλληψη και λογική συνοχή (κατασκευή των εννοιών)

Η έννοια της ΒΑ, τουλάχιστον στα αρχικά στάδια παρουσίασης και προώθησης της, χαρακτηρίστηκε από μια μερίδα διανοητών, ως **ένα σχήμα οξύμωρο**, δεδομένου πως η συστατική της έννοια, αυτή της 'ανάπτυξης', τουλάχιστον με τη συμβατική της ερμηνεία³⁰, ευθύνεται για τη σημερινή μας οικολογική κρίση (Sauve, 2004, p. 12-13, βλ. Sustainability in question). Για τους κριτικούς λοιπόν της 'ανάπτυξης', ο νοητικός μετασχηματισμός της σε 'βιώσιμη', επικοινωνούμενος ως οικουμενικός ανθρώπινος στόχος, αποτέλεσε μια προσπάθεια «...να σώσει την 'ανάπτυξη' από τον εαυτό της...» (Mitcham, 1995, p. 324). Δεδομένου πως η 'ανάπτυξη' για πολλούς, ακόμη και σήμερα, ταυτίζεται με οικονομική μεγέθυνση, η μετατροπή της σε 'βιώσιμη' μοιάζει «...να σημαίνει βελτίωση, αλλά όχι αμφισβήτηση της συνεχούς οικονομικής μεγέθυνσης» (Robinson, 2004, p. 370)

³⁰ *Ενός δηλαδή δυτικού τρόπου ζωής που βασίζεται εν πολλοίς στην θεσμική κυριαρχία επιστήμης και τεχνολογίας στην κοινωνική οργάνωση, στοχεύοντας σε διαρκή οικονομική μεγέθυνση και συνεπαγόμενη υπερκαταναλωτισμό.*

Δεν είναι τυχαίο ίσως πως συχνά στη βιβλιογραφία αλλά και τον πολιτικό διάλογο προτιμάται από αρκετούς η χρήση της έννοιας Β έναντι της ΒΑ, η οποία, σύμφωνα με τον Robinson επικεντρώνει την προσοχή εκεί όπου έπρεπε να είναι, στην δυνατότητα των ανθρώπων να συνεχίσουν να ζουν στα πλαίσια των περιβαλλοντικών περιοριστικών ορίων (Robinson, 2004, p. 370).

β) προβληματική των προσπαθειών για τη μετατροπή των εννοιών σε λειτουργικές (η γεφύρωση θεωρητικών λεγομένων και πραγματικότητας)

Οι περισσότερες από τις κατηγορίες κριτικών των εννοιών που ήδη παρουσιάστηκαν παραπάνω, σχετίζονται λιγότερο ή περισσότερο με την μετατροπή των εννοιών σε λειτουργικές³¹. Ωστόσο είναι δυνατό να παρουσιάσει κανείς σε διακριτή κατηγορία τις κριτικές που σχετίζονται με τις ποικίλες προσπάθειες, για τη 'λειτουργικοποίηση' των εννοιών, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις διαφορετικές πορείες συλλογισμών, προκειμένου για μια ρεαλιστική αναγωγή των εννοιών, αλλά και στις θεωρητικές υποθέσεις επί των οποίων οι νοητικές αυτές πορείες θεμελιώνονται. Το τμήμα της βιβλιογραφίας που ασχολείται με τη λειτουργικοποίηση των εννοιών είναι σημαντικό και θα αναφερθούμε σε αυτό σε επόμενη ενότητα. Στην παρούσα υποενότητα θα αρκεστούμε να επισημάνουμε περιληπτικά την προβληματική των προσπαθειών αυτών και τις βασικές γραμμές κριτικής τους στη βιβλιογραφία.

Κάνοντας μια γενική αναφορά στην ευρύτερη επιστημονική και πολιτική προσπάθεια λειτουργικοποίησης των εννοιών, σύμφωνα με τον Lele, το κίνημα της βιωσιμότητας αποτυγχάνει στο να αναπτύξει μια σειρά από έννοιες, κριτήρια και πολιτικές που να είναι ολοκληρωμένες και συνεπείς (Lele, 1991, p.613). Μια σειρά από **βασικές αδυναμίες στη λειτουργική διαχείριση** των εννοιών ΒΑ & Β αφορούν **καταρχήν τη συχνή ταύτιση σκοπών και μέσων τους**, κατά δεύτερο **τις θεωρητικές υποθέσεις** επί των οποίων θεμελιώνονται και αναπτύσσονται **οι συνδυαστικές μεταξύ οραμάτων και πραγματικότητας νοητικές ακολουθίες** ή σκεπτικά, αλλά και κατά τρίτο τις ίδιες τις ακολουθίες αυτές.

Η συχνή **ταύτιση σκοπών και μέσων ή λειτουργικών στόχων** είναι κάτι που έχει επισημανθεί τόσο στη βιβλιογραφία κριτικής των εννοιών ΒΑ & Β (Lele, 1991, p. 611 ; Newton and Freyfogle, 2005, p. 25), όσο και στη βιβλιογραφία κριτικής της λειτουργικής διαχείρισης της έννοιας της ανάπτυξης (Lele, 1991, p. 609 ; Telfer, 2002, p. 38-39). Αναλυτικότερα όπως αναφέρει ο Lele, η έννοια της ανάπτυξης ταυτίζεται με μια διαδικασία κατευθυνόμενης αλλαγής και οποιοσδήποτε ορισμοί της έννοιας της ανάπτυξης οφείλουν να περιλαμβάνουν : α) τους σκοπούς αυτής της διαδικασίας ή/και την ιδεολογία της, και β) τα μέσα ή τη στρατηγική για την επίτευξη των σκοπών αυτών. Δυστυχώς ωστόσο η διάκριση μεταξύ σκοπών και μέσων πολύ συχνά δεν διατυπώνεται στη ρητορική της ανάπτυξης. Κάτι τέτοιο, οδηγεί σε ασαφείς, αδιαφανείς και προβληματικές διόδους σκέψης για τη μετατροπή των εννοιών σε λειτουργικές και συνεπώς σε παρεξηγήσεις, διαστρεβλώσεις και κακές χρήσεις τους. Παράδειγμα τέτοιας ερμηνείας, σύμφωνα με τον Lele αποτελεί η θεώρηση της ΒΑ ως μιας διαδικασίας *διαρκούς* οικονομικοκοινωνικής αλλαγής. Στην περίπτωση ωστόσο που η ανάπτυξη θεωρείται ως μεγέθυνση, κάτι τέτοιο είναι προφανές πως έρχεται σε αντίθεση με την αναγνώριση ύπαρξης ορίων σε φυσικούς πόρους και μια τέτοια θεώρηση δεν μπορεί να ισχύει παρά μόνο για συγκεκριμένες περιοχές (πχ. «Τρίτες»

³¹ *Τι σημαίνει λειτουργικοποίηση μιας έννοιας...βλ. Κιην Οι κριτικές αυτές αφορούν συνεπώς το σημαντικό εκείνο τμήμα της βιβλιογραφίας για τη βα και τη β που ασχολείται με την απόδοση λειτουργικών ορισμών στις έννοιες, προκειμένου δηλαδή για την μεταφορά τους από τη θεωρία στην πράξη.*

Χώρες) και για πεπερασμένους χρονικούς ορίζοντες³². Σύμφωνα με τον Lele δεν είναι δυνατή η συνέχιση μιας ουσιαστικής συζήτησης για τη ΒΑ, αν κανείς δεν δηλώνει ρητά τους στόχους της αλλαγής αυτής και γιατί η αλλαγή αυτή θα πρέπει να συνεχίζεται επ' αόριστο. Η ανάμιξη λειτουργικών στόχων (μέσων) και σκοπών της ΒΑ, είναι φανερή, συνεχίζει ο Lele, σε ποικίλα κείμενα για τη ΒΑ. Όπως ενδεικτικά αναφέρει για προσέγγιση της UNEP, αναφορικά με τη ΒΑ : «Ενώ η παροχή φαγητού, νερού, καλής υγείας και στέγης έχουν παραδοσιακά υπάρξει οι θεμελιώδεις σκοποί των περισσότερων αναπτυξιακών μοντέλων, δεν είναι σαφές αν η αυτοδυναμία, η αποτελεσματικότητα κόστους, η καταλληλότητα της τεχνολογίας και η έμφαση στον ανθρώπινο παράγοντα (στις «Τρίτες» Χώρες) αποτελούν πρόσθετους σκοπούς ή λειτουργικές προϋποθέσεις (άρα και λειτουργικούς στόχους) για την επίτευξη των παραδοσιακών.» (Lele, 1991, p. 611)

Όσον αφορά τις νοητικές ακολουθίες που συνδέουν τη θεωρία με την πράξη, δηλαδή συνιστούν τις λειτουργικές προσεγγίσεις τη βιωσιμότητας, αλλά και τις θεωρητικές υποθέσεις επί των οποίων θεμελιώνονται οι προσεγγίσεις αυτές, επισημαίνονται οι εξής γραμμές κριτικής στη βιβλιογραφία.

Σχετικά με τις **θεωρητικές υποθέσεις** των επιστημονικών προσεγγίσεων της βιωσιμότητας, υπάρχει μια διακριτή κατηγορία προβληματισμών αναφορικά με το κατά πόσο το ζήτημα της βιωσιμότητας είναι ένα εξ ολοκλήρου «επιστημονικό» ζήτημα ή αν ακόμη είναι η επιστημονική κοινότητα σε θέση να ορίσει τη βιωσιμότητα με ένα αμερόληπτο τρόπο. (Lele and Norgaard, 1996 ; Munro, 1995, Norgaard, 1994). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Lele και Norgaard :

«Οι φυσικοί επιστήμονες ενθαρρύνονται από περιβαλλοντικούς και αναπτυξιακούς οργανισμούς να ορίσουν και να λειτουργικοποιήσουν την έννοια της βιωσιμότητας με ένα «επιστημονικό» τρόπο. Μια τέτοια προσέγγιση είναι γεμάτη κινδύνους, δεδομένου του γεγονότος πως αξίες, γνώμες και κοινωνικές επιρροές αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της επιστήμης, ιδιαιτέρως της εφαρμοσμένης επιστήμης. Συνεπώς, οι προσπάθειες των φυσικών επιστημόνων να ορίσουν τη βιωσιμότητα, ιδιαιτέρως όσον αφορά τι πρέπει να είναι βιώσιμο, δεν είναι δυνατό να είναι αμερόληπτες.» (Lele and Norgaard, 1996, p. 354)

καθώς και :

«Ατομικές και κοινωνικές αξίες και κοινωνικοπολιτισμικοί παράγοντες που τις καθορίζουν φαίνεται να είναι ενσωματωμένες σε κάθε επίπεδο της συζήτησης για τη βιωσιμότητα-στόχοι, κοσμοθεωρίες, μοντέλα και μεταβλητές-καθιστώντας τον επιστημονικό ορισμό της αδύνατο.» (Lele and Norgaard, 1996, p. 356)

Οι διατυπώνοντες τις κριτικές αυτές, συνήθως προτείνουν την αντιμετώπιση της ανωτέρω προβληματικής, δεχόμενοι επιρροές από τους κλάδους της φιλοσοφίας και κοινωνιολογίας των επιστημών. Πιο συγκεκριμένα προτείνουν i) τη διαφανή διατύπωση των υποθέσεων που κάθε φορά γίνονται στα όποια προτεινόμενα μοντέλα λειτουργικοποίησης των εννοιών, τόσο έναντι της επιστημονικής και της πολιτικής κοινότητας, όσο και έναντι των κοινωνιών τις οποίες οι εκάστοτε μεθοδολογίες και μοντέλα αφορούν, (Lele and Norgaard, 1996, p. 361;)ii) την υιοθέτηση ποικιλίας μεθοδολογικών προσεγγίσεων των εννοιών, κάτι που ο Norgaard χαρακτηριστικά αναφέρει ως «μεθοδολογικό πλουραλισμό» (Norgaard.; Lele and Norgaard, 1996, p. 361) ή ακόμη και iii)

³² *Με τις θεωρήσεις αυτές συμφωνούν και οι ανήκοντες στο χώρο των οικολογικών οικονομικών, στους οποίους θα αναφερθούμε στην επόμενη ενότητα συσχετισμού βιωσιμότητας κ επιστήμης.*

τον καθορισμό των στόχων της βιωσιμότητας από τις εκάστοτε τοπικές κοινωνίες οι οποίες αποτελούν το αντικείμενο μελέτης ή εφαρμογής πολιτικών³³. (Lele and Norgaard, 1996, p. 362 ; Bell and Morse, 2005).

Μια ακόμη κατηγορία κριτικής της λειτουργικής διαχείρισης των εννοιών BA και B, αναφερόμενη στις πιο συγκεκριμένες θεωρητικές υποθέσεις επί των οποίων θεμελιώνονται τα συνήθη σκεπτικά προσέγγισης τους, αλλά και τη λογική της ροής των ίδιων των σκεπτικών αυτών, διατυπώνεται από τον Lele (Lele, 1991). Αναλυτικότερα, όπως αναφέρει, οι περισσότερες λειτουργικές προσεγγίσεις της BA & B, θεμελιώνονται στις εξής θεωρητικές υποθέσεις : α) το συσχετισμό μεταξύ των προβλημάτων της φτώχειας και της περιβαλλοντικής υποβάθμισης και β) τη συλλογιστική των συνηθέστερα τιθέμενων σκοπών της 'ανάπτυξης', με έμφαση στη βιωσιμότητα και τις συμμετοχικές διαδικασίες.

Όσον αφορά το συσχετισμό μεταξύ των ζητημάτων της φτώχειας και της περιβαλλοντικής υποβάθμισης (α υπόθεση), η κριτική αναφέρεται στην επιλεκτική υπογράμμιση του τεχνικού μέρους της λύσης στο πρόβλημα της μη βιωσιμότητας για τους φτωχούς λαούς, ενώ τα ζητήματα που αφορούν την περιβαλλοντική υποβάθμιση εκ μέρους των πλουσιότερων λαών ακροθιγώς αναφέρονται. (Lele, 1991, p. 613)

Όσον αφορά τη συλλογιστική των σκοπών της 'ανάπτυξης' (β υπόθεση), ο Lele επισημαίνει κριτικά την τοποθέτηση της οικονομικής μεγέθυνσης σε λειτουργικό στόχο ή μέσο προκειμένου για την προσέγγιση της BA, ευρέως στη βιβλιογραφία. Κάτι τέτοιο υποδηλώνει την αποδοχή υπόθεσης σύμφωνα με την οποία η οικονομική μεγέθυνση θεωρείται συνεπής τόσο με την απομάκρυνση της φτώχειας όσο και με τη βιωσιμότητα. Αναφορικά με το πρώτο σκέλος, η οικονομική μεγέθυνση παρουσιάζεται ως βασική προϋπόθεση για την καταπολέμηση της φτώχειας, η οποία με τη σειρά της ευθύνεται για την περιβαλλοντική υποβάθμιση. Συνεπώς η οικονομική μεγέθυνση παρουσιάζεται ως βασική προϋπόθεση για την αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής υποβάθμισης, ενώ παράλληλα εκφράζονται απόψεις, πως η οικονομική μεγέθυνση είναι δυνατή χωρίς περιβαλλοντική υποβάθμιση, κάτι που ωστόσο η πράξη μέχρι τώρα διαψεύδει. Επιπλέον, δεν θα πρέπει να ξεχνούμε σχετικά, τις πολιτικές ανάπτυξης του παρελθόντος που κατέδειξαν πως η οικονομική μεγέθυνση δεν επιφέρει οπωσδήποτε περιορισμό της φτώχειας, συνειδητοποίηση που άλλωστε επαναπροσανατόλισε την αναπτυξιακή διαδικασία τη δεκαετία του '70 στην προσέγγιση των βασικών αναγκών. Συνεπώς η όλη συλλογιστική, σύμφωνα με τον Lele, φαντάζει στρεβλή. Με τις κριτικές τοποθετήσεις αυτές έναντι του συσχετισμού φτώχειας και περιβαλλοντικής καταστροφής φαίνεται να συμφωνεί και ο Sachs, ο οποίος επισημαίνει πως η περιβαλλοντική υποβάθμιση είναι αποτέλεσμα δύο αντίθετων δυνάμεων : « από τη μία πλευρά της επιτυχίας και της κυριαρχίας (των πλουσίων) έναντι της οριακής ύπαρξης και αδυναμίας (των φτωχών)», δεδομένου πως στην πρώτη περίπτωση, οργανισμοί και καταναλωτές του πλούσιου κόσμου, διαθέτουν την οικονομική δύναμη να κινητοποιούν, αν είναι απαραίτητο και μεταξύ μεγάλων αποστάσεων, τεράστιες ποσότητες πόρων, παράγοντας ρύπανση και αναταράξεις στην πορεία, ενώ άνθρωποι με περιορισμένη αγοραστική δύναμη, φθείρουν τα τοπικά οικοσυστήματα στα οποία ανήκουν, έχοντας συχνά χάσει τα παραδοσιακά ή οποιουδήποτε άλλου είδους δικαιώματα που θα ήταν δυνατό να τους εξασφαλίσουν ικανές πηγές πόρων

³³ *Ούτως ή άλλως οι συμμετοχικές διαδικασίες αναγνωρίζονται ευρέως στη βιβλιογραφία της 'ανάπτυξης' και της βα, ως απαραίτητες και καθοριστικής σημασίας για την επιτυχία των εκάστοτε προγραμμάτων πολιτικής. Ειδικά για τη βα και τα προγράμματα λειτουργικοποίησης της, ολοένα και συχνότερα αναγνωρίζεται η ανάγκη προσέγγισης των ποικίλων ομάδων συμφερόντων (Stakeholders) τους οποίους τα προγράμματα αυτά αφορούν. (Bell and Morse,)*

για επιβίωση.» Για τον Sachs κάτι τέτοιο δεν παύει να αποτελεί το ένα και αυτό αποτέλεσμα της οικονομικής ανάπτυξης (με τη συμβατική της ερμηνεία-μεγέθυνση) (Sachs, 2000, p. 18)

Όσον αφορά δε το συσχετισμό της 'ανάπτυξης' με τη 'βιωσιμότητα' (β υπόθεση), ο Lele επισημαίνει την αναγκαιότητα, συμφωνίας του τι κάθε φορά πρέπει να παραμένει βιώσιμο, αποσαφήνισης μεταξύ οικολογικής και κοινωνικής βιωσιμότητας και των μεταξύ τους λειτουργικών συνδέσεων και πιθανών ανταλλαγών, προκειμένου να μην κινδυνεύει με ακύρωση η πολιτική και επικοινωνιακή δυναμική των εννοιών (Lele, 1991, p. 614-615). Τέλος, όσον αφορά την υιοθέτηση συμμετοχικών διαδικασιών ή διαδικασιών αποκέντρωσης, στις λειτουργικές προσεγγίσεις της BA & B, σε αντικατάσταση των αρχικά εμφανιζομένων κοινά αποδεκτών σκοπών της ισότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης, εντοπίζεται μια τριπλή προβληματική. Καταρχήν –οι αναλύοντες και οι προσεγγίσεις τους- μοιάζουν να υπονοούν πως η ύπαρξη συμμετοχικών διαδικασιών ή διαδικασιών αποκέντρωσης είναι έννοιες ισοδύναμες με την κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα, υπόθεση κατ'ελάχιστο απλοϊκή δεδομένου πως η ύπαρξη τους συνιστά αναγκαία αλλά όχι ικανή συνθήκη για τους σκοπούς αυτούς. Κατά δεύτερο, ο ίδιος ο τρόπος που υλοποιούνται οι συμμετοχικές διαδικασίες αντικατοπτρίζει «...στενόμυαλες και απατηλές προσεγγίσεις της κυρίαρχης σχολής υποστηρικτών της BA» (Lele, 1991, p. 615) σε σχέση με την πολυπλοκότητα του εν λόγω ζητήματος, ενώ μοιάζει να υπονοεί πως η συμμετοχή τοπικών ΜΚΟ στην εφαρμογή προγραμμάτων βιωσιμότητας, συνεπάγεται αυτομάτως την επιτυχία τους. Επιπλέον, δεν υπάρχουν ικανές αποδείξεις, αν όχι αντενδείξεις, αναφορικά με το συσχετισμό μεταξύ συμμετοχικών διαδικασιών / κοινωνικής ισότητας / δικαιοσύνης και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας. Π.χ. η ισότητα στην πρόσβαση πόρων, εκτός αν συνυπάρχουν θεσμοί για βιώσιμη διαχείριση τους, δεν εξυπακούεται πως εξασφαλίζει μια βιώσιμη χρήση τους. (Lele, 1991, p. 616)

γ) η συνέπεια των οραματισμών που επικοινωνούν οι έννοιες (βάσει των εκάστοτε λειτουργικών ορισμών)

Λαμβάνοντας υπόψη τις κατηγορίες κριτικής α) και β) που παρουσιάστηκαν παραπάνω, είναι ίσως δυνατό να διακρίνουμε μια περαιτέρω κατηγορία κριτικής που βασίζεται σε συνδυασμό των προηγούμενων και λειτουργεί ως προέκταση τους.

Οι στεκόμενοι κριτικά έναντι της **συνέπειας των οραματισμών** που οικουμενικά επικοινωνούν η BA & B, κάνουν λόγο πως οι έννοιες «...συντηρούν παραισθήσεις...» (Robinson, 2004, p. 375. Diamond, Nash, Parayil). Λαμβάνοντας υπόψη το συχνά αναφερόμενο στη βιβλιογραφία απόσπασμα από την έκθεση της Επιτροπής Budtland, 'Our Common Future' πως προκειμένου για τη BA μια «...νέα εποχή οικονομικής μεγέθυνσης είναι απαραίτητη...».(UNEP, 1987, p. 14, 18, 214..), αμφισβητείται συχνά στη βιβλιογραφία το κατά πόσο είναι δυνατό και συνεπές να συζητάμε για οικονομική μεγέθυνση στις ασθενέστερες χώρες, στο όνομα της BA, χωρίς σημαντικό περιορισμό της μεγέθυνσης και κατανάλωσης στις ισχυρότερες. (Diamond, Parayil, Nath, Daly). Ερωτήματα που προκύπτουν σχετικά έχουν να κάνουν με το κατά πόσο είναι εφικτή ή πλανητικά βιώσιμη η περαιτέρω οικονομική μεγέθυνση, προκειμένου για την καταπολέμηση της φτώχειας, ακόμη και με την χρήση εργαλείων όπως η οικο-αποδοτικότητα, το dematerialization, ο βιο-μημιτισμός, ή η κοινωνική ευθύνη, κα. (Robinson, 2004, p. 376) Ακόμη και όταν η BA ταυτίζεται με στόχους εκπαίδευσης (βλ. Γιοχάνεσμπουργκ, Nath).

Μια ακόμη συναφής κατηγορία κριτικής σχολιάζει το κατά πόσο είναι ρεαλιστικά τα οράματα της βιωσιμότητας στα πλαίσια της σύγχρονης παγκοσμιοποιημένης καπιταλιστικής πραγματικότητας της ελεύθερης αγοράς (Redclift, 1987; Goulet, 1995, p. 56;

Lele, 1991) ή αν οι παρόντες τρόποι απόκτησης και διαχείρισης της γνώσης (επιστήμη κ πολιτική) είναι δυνατό να οδηγήσουν στις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις για την επίτευξη των οραμάτων αυτών.

Τέλος, όσον την ευρεία χρήση της Β έναντι της ΒΑ, τουλάχιστον με τους τρόπους που η έννοια χρησιμοποιήθηκε αλλά και μέχρι σήμερα χρησιμοποιείται χαρακτηρίζοντας οποιαδήποτε ανθρώπινη δραστηριότητα (βλ. υποενότητα 1.3.4.1 για το ασαφές κ γενικό περιεχόμενο των εννοιών και 1.3.4.3 για την εύκολη και αβίαστη χρήση τους) διατυπώνεται μια ακόμη γραμμή κριτικής στη βιβλιογραφία αναφορικά με **τη συνέπεια των οραματισμών** της. Αναφερόμαστε στο πως και κατά πόσο οι σχετικές μεμονωμένες «βιωσιμότητες» των όποιων τομέων ή πεδίων ανθρώπινης δραστηριοποίησης είναι δυνατό να συμβάλλουν στη ΒΑ, ή για το αν εν τέλει οι σχετικές αυτές βιωσιμότητες, αντιμετωπιζόμενες σ'ένα ευρύτερο, αθροιστικό πλαίσιο, οδηγούν σε μια πλανητικά βιώσιμη ή μη ανάπτυξη. (Lele, 1991, p. 608).

Κλείνοντας την υποενότητα αυτή, που αφορά τις κριτικές που σχετίζονται με τη ΒΑ και τη Β, πρέπει να επισημάνουμε πως οι ποικίλοι προβληματισμοί που εμπεριέχονται σε αυτές εν τέλει συγκλίνουν. Καταλήγουν λιγότερο ή περισσότερο στο να επισημαίνουν ανησυχίες για τη χρήση των εννοιών με τέτοιους τρόπους, ώστε να «...αποφεύγονται ερωτήματα που αφορούν εξουσία, εκμετάλλευση και αναδιανομή» (Robinson, 2003, p. 376), να «...αγνοείται η ανάγκη για πιο θεμελιώδη κοινωνική και πολιτική αλλαγή» (Robinson, 2003, p. 376) και συνεπώς να χρησιμοποιούνται οι έννοιες ως «..μια κλασσικές περιπτώσεις τεχνολογικής προσέγγισης, ...διδαιωνίζοντας την υποβόσκουσα ασθένεια και αντιμετωπίζοντας μόνο τα συμπτώματα» (Robinson, 2004, p. 377). Σύμφωνα με αρκετούς, οι έννοιες κινδυνεύουν να χάσουν την κοινωνική τους εμβέλεια κ να μετατραπούν σε κλισέ (Mebratu, 1998, p. 503, quoting Holmberg ; Lele, 1991, p. 618), ενώ εκφράζονται έντονες ανησυχίες πως οι έννοιες εν τέλει όχι μόνο δεν θα συνεισφέρουν στην αντιμετώπιση των σοβαρών προβλημάτων που αφορούν την υποβάθμιση των φυσικών πόρων του πλανήτη, αλλά αντίθετα θα οδηγήσουν στην περαιτέρω επιδείνωση τους. (Lele, 1991, p. 608; Gligo, 1995, p. 73).

A.1.2. Βιώσιμη ανάπτυξη & βιωσιμότητα : αντιληπτικά πλαίσια και λειτουργικές προσεγγίσεις

Ίσως μπορεί κανείς να υποστηρίξει πως οι ποικίλες κριτικές πάνω σε ορισμούς ή σε σχηματικές παρουσιάσεις των εννοιών ΒΑ & Β, αποτελούν ένα θεωρητικό παιχνίδι μεταξύ φιλολογούντων, ανεξάρτητο από την πραγματικότητα της ζωής. Ωστόσο ξεκινώντας κανείς από διαφορετικές εννοιολογικού χαρακτήρα αφηγήσεις, με βάση τα σημεία αναφοράς των κριτικών αυτών, μπορεί να οδηγηθεί σε εναλλακτικά μονοπάτια σκέψης, αναπαράστασης της πραγματικότητας και προτάσεων πολιτικής όσον αφορά τη νέα κοσμοθεώρηση ή υπόδειγμα. Όπως άλλωστε είδαμε στην πρώτη ενότητα του κειμένου για την τοποθέτηση των εννοιών και των βασικών εμπεριεχομένων σε αυτές πεδίων διαλόγου σε ιστορικά πλαίσια, (η εξέλιξη της ανθρώπινης σκέψης εκ των υστέρων κρινόμενη σύμφωνα με τον Kuhn)

Στα πλαίσια αυτής της λογικής, στην ενότητα αυτή επιχειρείται μια βαθύτερη κατανόηση των εννοιών ΒΑ & Β, ως παραγόντων αντανάκλασης της κοινωνικής μας φιλοσοφίας κ οργάνωσης αλλά και του ρόλου τους ως φορέων επιρροής και εξέλιξης. Μέσα από μια κριτική και συνθετική προσέγγιση εξετάζονται ποικίλα πλαίσια μέσα στα οποία οι

έννοιες γίνονται αντιληπτές και μέσα απ' τα οποία, στη συνέχεια, επιδιώκεται η μετατροπή τους σε λειτουργικές. Το κείμενο διακρίνεται σε τρεις υποενότητες.

Αναλυτικότερα στην πρώτη εξετάζεται το σκεπτικό «κατασκευής» των εννοιών, η επικοινωνιακή και πολιτική τους διάσταση.

Στη δεύτερη υποενότητα διερευνάται το πλαίσιο της διαδικασίας μετατροπής των εννοιών σε λειτουργικές. Αναλύονται η σημασιολογία των εννοιών και των συστατικών τους και επισημαίνεται η προβληματική της χρήσης τους στο δημόσιο διάλογο, διατυπώνονται μια σειρά από ερωτήματα και προβληματισμοί που συνοδεύουν την υιοθέτηση και τη μετατροπή τους σε λειτουργικές, ενώ επισημαίνεται η διαφαινόμενη ανάγκη κατανόησης τους μέσα από συστημικού χαρακτήρα αντιληπτικά πλαίσια. Ακόμη στην υποενότητα αυτή επιδιώκεται η κατανόηση του ευρύτερου πλαισίου για τη μετατροπή των εννοιών σε λειτουργικές που φέρνει τη συζήτηση σε μια ευρύτερη συσχέτιση των πεδίων 'βιωσιμότητα' κ' 'επιστήμη'.

Στην τρίτη υποενότητα εξετάζεται μια σειρά θεμάτων που αφορούν τη μετατροπή των εννοιών BA & B σε λειτουργικές. Σ' αυτά περιλαμβάνονται κριτήρια βάσει των οποίων οι λειτουργικές προσεγγίσεις των εννοιών ταξινομούνται στη βιβλιογραφία, καθώς και ενδεικτικές τέτοιες ταξινομήσεις/τυπολογήσεις απλές (μικρός αριθμός κριτηρίων) ή σύνθετες (συνδυασμός περισσοτέρων κριτηρίων). Στην ενότητα αυτή τέλος, επιχειρείται η διατύπωση μιας εκδοχής διαδικασίας που σκιαγραφεί ένα φάσμα εναλλακτικών ή διαδοχικών αντιληπτικών πλαισίων της βιωσιμότητας, βάσει του βαθμού υιοθέτησης συστημικής κατανόησης τόσο του οικοσυστήματος όσο και του προβλήματος της μη βιωσιμότητας. Βάσει της προτεινόμενης εκδοχής διαδικασίας, επιχειρείται στη συνέχεια μια νέα τυπολόγηση των λειτουργικών προσεγγίσεων της βιωσιμότητας που εντοπίζονται στη βιβλιογραφία και που συνδυάζει ως κριτήρια, τόσο το βαθμό υιοθέτησης συστημικής αντίληψης, όσο και την ευρύτερα ακολουθούμενη μεθοδολογική φιλοσοφία.

1.2.1 Το σκεπτικό «κατασκευής» των εννοιών BA & B - η επικοινωνιακή κ πολιτική τους διάσταση

Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης λειτουργεί ως γέφυρα μεταξύ δύο πεδίων : α) των ανθρωπίνων αναγκών, των επιθυμιών για διαρκείς βελτιώσεις στην ποιότητα ζωής και των προσπαθειών του ανθρώπου γι' αυτές (ανάπτυξη?) και β) των ορίων του φυσικού χώρου και πόρων, βάσει των οποίων ο άνθρωπος δύναται να επιδιώξει τις βελτιώσεις αυτές³⁴. Η μεν πρώτη ανάγκη του είδους μας υπήρξε, από τις πρωταρχικές φάσεις της εξέλιξης μας στον πλανήτη μέχρι και σήμερα, συνειδητή και κινητήριος. Οι δε περιοριστικοί παράγοντες ικανοποίησης των αναγκών αυτών, υπαγορευόμενοι από το φυσικό χώρο διαβίωσης, τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά του, μπορεί κανείς να υποστηρίξει πως από την πρώτη μορφή κοινωνικής οργάνωσης, των κυνηγών-τροφοσυλλεκτών, ήταν επίσης κατανοητοί ως τέτοιοι, τουλάχιστον σε τοπικό επίπεδο και για πεπερασμένους χρονικούς ορίζοντες. Ωστόσο, η ύπαρξη ορίων σε παγκόσμια κλίμακα και οι συχνά μη αναστρέψιμες αλλοιώσεις στο φυσικό περιβάλλον, αποτέλεσαν ιστορικά πολύ πιο πρόσφατη συνειδητοποίηση. Η συνειδητοποίηση αυτή υπήρξε παράλληλη με την χωρίς προηγούμενο πληθυσμιακή αύξηση, κατανάλωση των φυσικών πόρων και φθορά των υποστηρικτικών μηχανισμών ζωής. Αν και η διάχυτη τεχνολογική αισιοδοξία εξακολουθεί να αμβλύνει ευρέως τη βαρύτητα της συνειδητοποίησης αυτής, ακόμη και σήμερα. Σε κάθε περίπτωση, οι προσεγγίσεις προστασίας του φυσικού μας περιβάλλοντος από την ίδια μας

³⁴

Ο ορισμός της έννοιας από την Επιτροπή Brundtland τοποθετεί την έννοια στις δύο αυτές βάσεις

τη δραστηριότητα, βασική γραμμή της ΒΑ, προκειμένου εν τέλει για την επιβίωση του είδους μας στη Γη, αντικατοπτρίζουν μια **βαθιά αναγνώριση της προβληματικής της φύσης μας ή και της κοινωνικής μας οργάνωσης**. Όπως αναφέρει σχετικά ο Hardin στο κλασσικό του κείμενο “The Tragedy of the Commons” :

«Κατά κάποιο τρόπο, είναι κάτι που έχει μαθευτεί χιλιάδες χρόνια πίσω, ωστόσο η φυσική επιλογή προτιμά τις δυνάμεις της ψυχολογικής άρνησης. Το άτομο επωφελείται ως άτομο μέσω της ικανότητάς του να αρνείται την αλήθεια, παρ’όλο που η κοινωνία, ως σύνολο της οποίας αποτελεί μέρος, υποφέρει». (Hardin, 1968)

Πρόκειται για την αδυναμία μας, να τοποθετήσουμε συλλογικά συμφέροντα πάνω από ατομικά, γεγονός που οδηγεί διαρκώς στην απειλή των φυσικών πόρων, μια συμπεριφορά η οποία ωστόσο δεν παύει, μέσω της παρούσας κοινωνικής οργάνωσης, σε ατομικό επίπεδο να φαντάζει λογική. (Redclift, 1987, p. 9).

Συνεπώς η έννοια της ΒΑ, αποτελεί κυρίαρχα μια έννοια με πολιτική και ηθική χροιά, που οφείλει να ταυτίζεται με τη δρομολόγηση μιας κοινωνικής και πολιτικής διαδικασίας αλλαγής της ανθρώπινης σκέψης και δράσης (Trzyna, 1995, p. 20). Η «κατασκευή» της έννοιας αντικατοπτρίζει την προσπάθεια δημιουργίας μιας **οικουμενικής εμβελείας επικοινωνιακής πλατφόρμας, προκειμένου για την επιδίωξη παγκόσμιας συνεργασίας για την προστασία του περιβάλλοντος, αλλά και συγκερασμού της με τις αναπτυξιακές ανάγκες και επιθυμίες των εθνών, των κοινωνιών και των ατόμων**. Η Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, στην οποία αποδίδεται η οικουμενική επικοινωνία της έννοιας ΒΑ, στα πλαίσια του έργου της την περίοδο 1984-1987, αντιμετώπισε αντίθετα εκφραζόμενα συμφέροντα ή συγκρουόμενες θέσεις. Από τη μία πλευρά οι φιλοπεριβαλλοντικές θέσεις, υποστήριζαν τη θέσπιση ορίων στην μεγέθυνση ή όχι άλλη μεγέθυνση, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι απειλές ρύπανσης, οι ανάγκες προστασίας των φυσικών πόρων και τα δικαιώματα των μελλοντικών γενεών. Από την άλλη πλευρά οι εκπροσωπούντες, κυρίως τις χώρες του «Τρίτου Κόσμου», οικονομολόγοι, υποστήριζαν την ανάγκη ανάπτυξης με τη συμβατική μορφή της μεγέθυνσης, προκειμένου για την εξάλειψη της φτώχειας στο παρόν, ώστε να είναι δυνατό τα έθνη αυτά να ανακτήσουν το ρόλο που τους αρμόζει στα διεθνή δρώμενα. Η έκθεση της Επιτροπής Brundtland προκειμένου να γεφυρώσει τις διαφορές αυτές δεν πρότεινε απλώς όρια, ούτε απλώς ανάπτυξη, αλλά «βιώσιμη ανάπτυξη» και μετέφερε την έμφαση στη συζήτηση, από το τι *δεν πρέπει* να κάνουμε στο τι *πρέπει* και *μπορεί* να γίνει, μετασηματίζοντας την προσέγγιση της προηγούμενης δεκαετίας ’60-’70 από “limits to growth” σε “sustainable development” (Mitcham, 1995, p. 315-317).

Η έννοια της ΒΑ συνεπώς «κατασκευάστηκε» πάνω σε μια λογική που έχει ρίζες στην ψυχολογία της επικοινωνίας και του πολιτικού διαλόγου : ήταν απαραίτητο να υπάρξει σύγκλιση μεταξύ των αντικρουόμενων συμφερόντων, έστω και ευρείς κοινοί στόχοι, προκειμένου να υπάρξει πεδίο συνεργασίας³⁵. Πάνω στα όρια της λογικής αυτής είναι που συγκλίνουν τόσο κριτικές επί της έννοιας ΒΑ, όσο και η αναγνώριση των ισχυρών πλεονεκτημάτων της. Η έννοια, βάσει αντιπροσωπευτικών χαρακτηρισμών από διανοητές στη βιβλιογραφία «...διαθέτει ένα μελετημένο ή δημιουργικό χαρακτήρα διαφορούμενης έννοιας...» (Mitcham, 1995, p. 317) ή «...εποικοδομητικής ασάφειας...» (Robinson, 2004, p. 374). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Robinson η πληθώρα των διαφορετικών ορισμών της ΒΑ στη βιβλιογραφία :

³⁵ Η έκθεση “Our Common Future”, υποστηρίζει μια πολιτική μεγέθυνσης στις «Τρίτες» Χώρες και απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου

«... υποδηλώνει πως οποιαδήποτε προσπάθεια να οριστεί η έννοια επακριβώς, ακόμη και αν κάτι τέτοιο ήταν δυνατό, θα είχε ως αποτέλεσμα τον αποκλεισμό εκείνων των οποίων οι απόψεις δεν θα εκφράζονταν στον ορισμό αυτό». (Robinson, 2004, p. 374)

Ενώ :

«...είναι ίσως λογικό για αρκετούς ορισμούς της ΒΑ, να προκύπτουν από προσπάθειες εφαρμογής της αντί να βασίζονται σε αυστηρούς έξωθεν καθοριζόμενους ορισμούς. Και ενώ κάτι τέτοιο από την πλευρά της επιστήμης φαντάζει διανοητικά απογοητευτικό, ίσως αυτή να είναι η κατάλληλη προσέγγιση στον πολύπλοκο κόσμο της πολιτικής και των πολιτικών της ΒΑ. Με άλλα λόγια, η έλλειψη ακριβούς ορισμού του όρου ΒΑ ενδέχεται να αποτελέσει μια σημαντική πολιτική ευκαιρία». (Robinson, 2004, p. 374)

Παρόλο το θολό κ ασαφή χαρακτήρα της ΒΑ, όπως αποδόθηκε στον γνωστό και συχνότερα χρησιμοποιούμενο ορισμό της Επιτροπής Brudtland, υπάρχουν αρκετοί που αναγνωρίζουν **την πολιτική συνεισφορά και δυναμική της έννοιας**, αντικατροπτριζόμενη αφενός στην ανάπτυξη μιας «παγκόσμιας ματιάς» για το μέλλον του πλανήτη μας (Mebratu, 1998, p. 494, Daly,), αφετέρου στην επίτευξη μιας αρχικής συμφωνίας, μεταξύ κοινωνικών εταίρων από ποικίλους και συχνά ανταγωνιστικούς χώρους, για την ανάγκη αλλαγών (Tisdell, 1988, p. 382; Lele, 1991, p. 607; Daly, 1996). Η αρκετά ευρεία αποδοχή και χρήση των όρων καθίσταται προφανής από την ενσωμάτωση τους, ως μεθερμηνευόμενων στόχων για το κοινό «καλό» της ανθρωπότητας, στις εθνικές πολιτικές των περισσότερων χωρών της Δύσης καθώς και ποικίλων διεθνών, περιφερειακών, εθνικών και τοπικών κοινωνικών εταίρων. Το γεγονός αυτό, της επίτευξης φαινομενικής έστω συμφωνίας μεταξύ κοινωνικών εταίρων από ποικίλους κ συχνά ανταγωνιστικούς χώρους, αποτελεί το δυνατό σημείο των εννοιών και θεωρείται, όπως ήδη επισημίναμε **μία πολιτική, τρόπων τινά, επιτυχία τους.**

1.2.2 Το πλαίσιο της διαδικασίας μετατροπής των εννοιών ΒΑ & Β σε λειτουργικές

Η πειστικότητα του νέου υποδείγματος ανάπτυξης (της βιώσιμης ανάπτυξης) και επομένως η πολιτική του δύναμη πηγάζει από την αναγνώριση νέων ευρημάτων/ιδεών σχετικά με φυσικά κ κοινωνικά φαινόμενα και τις μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις. Οι νέες αυτές ιδέες επιβάλλουν, στη συνέχεια της αρχικής συναίνεσης, μεταξύ των όποιων φορέων, σε ευρύς σκοπούς για την ανθρωπότητα, τη συμφωνία σε λειτουργικά συμπεράσματα σχετικά με την πλατφόρμα της βιώσιμης ανάπτυξης, σχεδόν ανεξάρτητα από θεμελιώδη ηθικά πιστεύω κ προτεραιότητες αυτών. (Lele, 1991, p. 608). Όπως ίσως είναι αναμενόμενο, ο διάλογος για τη β α κ τη β και οι προσπάθειες για την προσέγγιση των οραμάτων τους στην πράξη, χαρακτηρίζονται από μια έντονη προβληματική, ενέχουν σοβαρές δυσκολίες και εμπεριέχουν μεγάλο μέρος αβεβαιοτήτων. Σύμφωνα με τον Lele, η βιβλιογραφία της β α και της β χαρακτηρίζεται πολύ συχνά από τη διατύπωση πολιτικών «συνταγών» εν ονόματι των εννοιών, που προκύπτουν από υποκειμενικές αντί για συναινετικές ιδέες σχετικά με στόχους κ μέσα, γεγονός που καθιστά αυτές ανεπαρκείς ή/και αντιπαραγωγικές (Lele, 1991, p. 608) Δεν λείπουν κ οι απόψεις εκείνες στη βιβλιογραφία που θεωρούν τη λειτουργικοποίηση των εννοιών αδύνατη, τουλάχιστον εντός των υπάρχοντων θεσμικών κοινωνικών δομών. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Norgaard :

«Βρίσκω αδύνατο να σκεφτόμαστε αναφορικά με την απόδοση λειτουργικών ορισμών στη βα γιατί «λειτουργικός» υπονοεί τη λειτουργία εντός των υπαρχόντων θεσμών ή τουλάχιστον συνεπών με την ισχύουσα πορεία της θεσμικής εξέλιξης. Κατά τη δική μου κρίση, υπάρχει περιορισμένη δυνατότητα για περαιτέρω βελτίωση της μοντέρνας κοινωνικής λογικής ώστε να ανταποκριθούμε καλλίτερα στα περιβαλλοντικά μας διλήματα αυξάνοντας τις υπευθυνότητες των γραφειοκρατιών ή ξανασχεδιάζοντας τα όρια ευθυνών και των καναλιών συντονισμού τους. Είναι αδύνατο να ορίσουμε τη βα με λειτουργικό τρόπο, στη λεπτομέρεια και το επίπεδο ελέγχου που υποθέτει η λογική του μοντερνισμού.» (Norgaard, 1994, p. 22)

Ανεξαρτήτως του αν συμφωνεί κανείς με την παραπάνω λογική, είναι βέβαιο πως προκειμένου για την -με όποιο τρόπο- λειτουργικοποίηση των εννοιών, είναι απαραίτητη μια βαθιά και κριτική εξέταση του ευρύτερου πλαισίου στο οποίο μια τέτοια διαδικασία τοποθετείται. Στην υποενότητα λοιπόν αυτή καταρχήν εξετάζουμε τη σημασιολογία των εννοιών βα κ β κ των συστατικών τους, την προβληματική της χρήσης τους στο δημόσιο διάλογο και μια σειρά από ερωτήματα και προβληματισμούς που συνοδεύουν την υιοθέτηση και τη μετατροπή τους σε λειτουργικές. Ακόμη συζητάμε ζητήματα που σχετίζονται με ευρύτερα αντιληπτικά πλαίσια των εννοιών, θίγοντας τη διαφαινόμενη ανάγκη κατανόησης τους μέσα από συστημικού χαρακτήρα αντιληπτικά πλαίσια και προχωρώντας σε μια ευρύτερη συσχέτιση των πεδίων 'βιωσιμότητα' κ 'επιστήμη'.

1.2.2.1 Οι έννοιες BA & B : από τα συστατικά, τη δομή και τη σημασιολογία, στις ερμηνείες και την προβληματική της χρήσης τους

Όπως είδαμε στην προηγούμενη υποενότητα, η έννοια της βα και το συνοδευτικό της κριτήριο β, όπως και κάθε ανθρώπινη νοητική κατασκευή, επινοήθηκε προκειμένου να επικοινωνήσει ένα μήνυμα και να προκαλέσει κάποιου είδους συνεννόηση σε σχέση με το μήνυμα αυτό. Στην περίπτωση των εν λόγω εννοιών, το μήνυμα ήταν αυτό της αναγκαιότητας μιας υγιούς συνύπαρξης ανθρώπου και φυσικού χώρου. Οι θεμελιώδεις δηλαδή σκοποί της έννοιας μοιάζουν να προϋπάρχουν της δημιουργίας της, δίνοντας ένα αξιωματικό χαρακτήρα στην περιεχόμενο της. Ωστόσο στην πράξη οι περισσότερες έννοιες υφίστανται σταδιακά μια νοητική εξέλιξη αν όχι φθορά σε σχέση με το αρχικό τους περιεχόμενο, αντικατοπτρίζοντας την κοινωνική τους διαχείριση. Αναφερόμενοι σχετικά στις έννοιες βα κ β, αφιερώνουμε την ενότητα αυτή στη διάκριση μεταξύ της σημασιολογίας³⁶, των ερμηνειών και χρήσεων των εννοιών στη βιβλιογραφία και τον δημόσιο διάλογο και στην επισήμανση κ εντοπισμό της προβληματικής που αυτή η ποικιλία χρήσεων συνεπάγεται.

Η έννοια της 'βα', συντίθεται από τους όρους 'βιώσιμη' και 'ανάπτυξη'. Δεδομένου πως το ουσιαστικό είναι η 'ανάπτυξη' και το επίθετο που τη χαρακτηρίζει, σάν να αποτελεί μια διακριτή μορφή της, είναι η 'βιώσιμη', δεν θα πρέπει να ξεχνάμε πως εξακολουθούμε να μιλάμε για 'ανάπτυξη', μια έννοια η οποία όπως είδαμε στις προηγούμενες ενότητες έχει δεχθεί σημαντικούς μετασχηματισμούς και κριτική. Η προβληματική στην έννοια της βα εν πολλοίς οφείλεται στην εμπεριεχόμενη σ'αυτή έννοια της 'ανάπτυξης', ωστόσο η συζήτηση

³⁶ Η σημασιολογία αφορά τη μελέτη της σημασίας, του νοήματος των λέξεων, των γλωσσικών μονάδων και των συνδυασμών τους (κλάδος της γλωσσολογίας) (ΠΑΠΥΡΟΣ LAROUSSE, 2003, σελ. 1571)

και οι κατά καιρούς αναλύσεις στη βιβλιογραφία συχνά τείνουν να αποσιωπούν το γεγονός αυτό. (Newton and Freyfogle, 2005, p. 24)

Ανάπτυξη

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο D.Goulet «Δεν υπάρχει κοινά αποδεκτή συμφωνία για το πως η 'ανάπτυξη' ορίζεται, ποιοί είναι οι στόχοι της και ποιές οι στρατηγικές για την επίτευξη της». (Goulet, 1995, p. 47). Ενδεικτικά αναφέρουμε τις ποικίλες ερμηνείες της έννοιας βάσει του ηλεκτρονικού λεξικού της Οξφόρδης (www.askoxford.com). Σύμφωνα με αυτές η ανάπτυξη μπορεί εναλλακτικά να ερμηνευτεί ή να γίνει αντιληπτή ως :

1. μια πράξη/δράση (της διαδικασίας ανάπτυξης) ή μία κατάσταση (της ανάπτυξης)
2. μια νέα ιδέα ή ένα νέο προϊόν
3. ένα νέο στάδιο σε μια μεταβαλλόμενη κατάσταση
4. μια περιοχή γης με νέες κατασκευές πάνω της

Οι εκδοχές της 'ανάπτυξης' που χρησιμοποιούνται στον σύγχρονο διάλογο περί βα, λαμβάνοντας υπόψη τους μετασχηματισμούς της έννοιας κατά την ιστορική της εξέλιξη, κάνουν λόγο για αυθεντική, εναλλακτική, παραδοσιακή ανάπτυξη, γνήσιο πλούτος, γνήσια πρόοδος κα., επιδιώκοντας έτσι να υπογραμμίσουν διαφοροποιημένες από τις παραδοσιακές θεωρήσεις της έννοιας. Ενδεικτικά αναφέρουμε μερικές τέτοιες προσεγγίσεις ακολούθως :

Πλαίσιο Α.1: Ανάπτυξη- η έννοια & πτυχές του ορισμού της

'Ανάπτυξη'

«'Ανάπτυξη' είναι κάθε και όλα τα είδη των δραστηριοτήτων και των διαδικασιών που αυξάνουν την ικανότητα των ανθρώπων ή του περιβάλλοντος τους να ικανοποιούν τις ανθρώπινες ανάγκες ή να αυξάνουν την ποιότητα της ανθρώπινης ζωής. Η ανάπτυξη είναι ένα σύνθετο σύνολο δραστηριοτήτων άλλοτε με κοινωνικούς, άλλοτε με οικονομικούς σκοπούς, μερικώς βασισμένη σε υλικούς πόρους, μερικώς σε διανοητικούς πόρους που στο σύνολο τους καθιστούν τους ανθρώπους ικανούς να προσεγγίσουν το πλήρες δυναμικό τους και να απολαύσουν μια καλή ζωή.»(Munro, 1995, p. 28)

Γνήσιος πλούτος

«Μερικά από τα συστατικά μιας ερμηνευτικής σύλληψης του γνήσιου πλούτου συμπεριλαμβάνουν :

- α) την κοινωνική παροχή βασικών αγαθών για όλους
- β) ένα τρόπο παραγωγής που δημιουργεί 'σωστούς τρόπους ζωής' για όλους
- γ) τη χρήση υλικών αγαθών ως βοηθητικών μέσων για ένα ποιοτικό εμπλουτισμό του ψυχικού κ πνευματικού πλούτου των ανθρώπων
- δ) την επιδίωξη υλικών αγαθών σε συνάρτηση με τις δυνατότητες αυτών να συντηρούν τη ζωή και να ενισχύουν την ύπαρξη ανθρώπων και όχι την υλική κατοχή εκ μέρους τους
- ε) προτεραιότητα στον δημόσιο πλούτο που αφορά πολύ περισσότερο από τα ατομικά πλούτη, το κοινό καλό.» (Goulet, 1995, p. 46-47)

'Αυθεντική ανάπτυξη'

«Η 'ανάπτυξη' δημιουργεί ποικίλες συγκρούσεις αξιών σχετικά με την ερμηνεία μιας 'καλής ζωής'. ...Ένα μοντέλο (ανάπτυξης) μπορεί να εξυμνεί τη συνεργασία, τη φιλία,

την υγεία και τα υψηλά επίπεδα ισότητας, προσεγγίσιμα μέσα σ'ένα αυστηρό συλλογικό καθεστώς συνεπούς χρήσης πόρων. Άλλα, μπορεί υποστηρίζουν την υλική άνεση, τα εγωιστικά κίνητρα και τον ανταγωνισμό, με τις συνεπαγόμενες ανισότητες και εξαρτάται από την αφθονία πόρων.

Μια δεύτερη κατηγορία συγκρούσεων, βασίζεται στα θεμέλια της δικαιοσύνης σε μία κοινωνία. Πρέπει η δικαιοσύνη και η νομιμότητα να βασίζονται σε κληρονομική δικαιοδοσία, στην πλειοψηφική δύναμη ή σε κάποιο κοινωνικό συμβόλαιο ; Πρέπει τα πολιτικά δικαιώματα και οι ατομικές ελευθερίες να υπερισχύουν έναντι συλλογικών κοινωνικοοικονομικών δικαιωμάτων που στοχεύουν στην εξασφάλιση των αναγκών και του κοινού καλού ; Είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα καθαρά λειτουργικής σημασίας ή είναι σκοποί με αυτόνομη αξία ;

Μια τρίτη κατηγορία συγκρούσεων επικεντρώνεται στα κριτήρια που μια κοινωνία υιοθετεί για να οριοθετήσει τη στάση της απέναντι στη φύση. Αντιμετωπίζεται η φύση απλά ως πρώτη ύλη για εκμετάλλευση από τους ανθρώπους ή ως μια ευρύτερη μήτρα ζωής στην οποία οι άνθρωποι φιλοξενούνται, κινούνται και τους ρυθμούς και νόμους της οποίας οφείλουν να σέβονται ; Πρέπει η ανθρώπινη στάση ζωής απέναντι στη φύση να είναι χειραγώγησης και εκμετάλλευσης ή αναζήτησης αρμονίας ;

Το να παρέχει κανείς ικανοποιητικές απαντήσεις όσον αφορά την αντίληψη και τους θεσμούς που σχετίζονται με τις τρεις αυτές κατηγορίες ερωτήσεων είναι αυτό που αποτελεί την 'αυθεντική ανάπτυξη'. Προκύπτει συνεπώς πως το κάθε έθνος που διαθέτει ένα υψηλό εισόδημα ανά κάτοικο, δεν είναι απαραίτητως αναπτυγμένο.» (Goulet, 1995, p. 51)

Ανάπτυξη κ Οικολογικά οικονομικά

«Ανάπτυξη είναι η ποιοτική αλλαγή, η συνειδητοποίηση των δυνατοτήτων, η εξέλιξη προς μια βελτιωμένη, αλλά όχι μεγαλύτερη δομή ή σύστημα-μια αύξηση στην ποιότητα αγαθών κ υπηρεσιών και όπου η ποιότητα μετράται με την ικανότητα αύξησης της ανθρώπινης καλής ύπαρξης (well-being) από μια δεδομένη ποσότητα ροής φυσικών πόρων προς την οικονομία κ πίσω στο περιβάλλον ως waste (Throughput)». (Daly and Farley, 2004, p. 6)

Σε κάθε περίπτωση αυτό που διαφοροποιεί τις σύγχρονες προσεγγίσεις της ανάπτυξης από τις παραδοσιακές είναι, καταρχήν μια έμφαση σε ποιοτικά και όχι μόνο ποσοτικά χαρακτηριστικά, σχετικά πάντα με την ικανοποίηση των ανθρωπίνων αναγκών. Το γεγονός αυτό αντικατοπτρίζει μια προσπάθεια αποδέσμευσης της έννοιας από την οικονομική μεγέθυνση, που παραδοσιακά αποτέλεσε και εν πολλοίς ακόμη αποτελεί θεμελιώδη λειτουργικό σκοπό της ανάπτυξης. Επιπρόσθετα χαρακτηριστικά διαφοροποίησης από τις παραδοσιακές προσεγγίσεις αποτελούν η αναγνώριση του δικαιώματος στον ορισμό των αναπτυξιακών ιδανικών από την εκάστοτε τοπική κοινωνία (βλ. Agenda 21) και του κρίσιμου ρόλου των συμμετοχικών διαδικασιών στην αναπτυξιακή διαδικασία.

Λαμβάνοντας την πληθώρα εναλλακτικών ερμηνειών της έννοιας και των λειτουργικών προσεγγίσεων της, όπως είναι ίσως φανερό, η χρήση της στον επιστημονικό, πολιτικό ή και δημόσιο διάλογο καθίσταται προβληματική.

Βιωσιμότητα

Ο όρος βιωσιμότητα (sustainability), σύμφωνα με το λεξικό του Cambridge (www.dicitionary.cambridge.org) εκφράζει την ιδιότητα (του εκάστοτε υποκειμένου) να συνεχίζει (την ύπαρξη ή και δράση του) για μεγάλο χρονικό διάστημα. Προφανώς το τι

ακριβώς είναι που συνεχίζεται έχει κάθε φορά να κάνει, με το ουσιαστικό το οποίο η έννοια συνοδεύει. Σύμφωνα με το κείμενο του IUCN "Caring for the Earth", η βιωσιμότητα είναι «...το χαρακτηριστικό μιας διαδικασίας ή μιας κατάστασης που της επιτρέπει να διατηρείται στο διηνεκές.» (Trzyna, 1995, p. 15).

Σύμφωνα με τους Newton και Freyfogle η προβληματική της χρήσης του όρου 'βιωσιμότητα' στο δημόσιο ή τον επιστημονικό διάλογο για την ανάπτυξη και το περιβάλλον, καθίσταται προφανής όταν περιορίσουμε τον όρο στη ρίζα του ρήματος του, δηλαδή την αγγλική λέξη sustain³⁷. Το ρήμα προέρχεται από τη γαλλική λέξη Sustenir και τη λατινική Sustinere, που σημαίνει κρατώ ή υποστηρίζω κάτι από κάτω και συνδέει ένα υποκείμενο (που πράττει την υποστήριξη) με ένα αντικείμενο (που υποστηρίζεται). (Newton and Freyfogle, 2005, p. 25). Είναι προφανές πως η έννοια της βιωσιμότητας για να διαθέτει ολοκληρωμένο νόημα χρειάζεται τον καθορισμό ενός υποκειμένου και ενός αντικειμένου ενώ αναλόγως της εκάστοτε επιλογής αυτών δύναται να ερμηνευτεί ποικιλοτρόπως.

'Βιωσιμότητα' και 'ανάπτυξη'

Οι συνήθεις χρήσεις και δυναμικές ερμηνείες της βιωσιμότητας που συναντά κανείς στο πεδίο διαλόγου για τη συνύπαρξη ανθρώπου και περιβάλλοντος είναι οι ακόλουθες :

α) οικολογική ή περιβαλλοντική βιωσιμότητα.

Σύμφωνα με τον Lele, η οικολογική βιωσιμότητα, ορίζεται ως «...η ύπαρξη οικολογικών συνθηκών απαραίτητων για την υποστήριξη της ανθρώπινης ζωής, σε ένα συγκεκριμένο επίπεδο ευημερίας και για τις μελλοντικές γενnees.» (Lele, 1991, p. 609) Οι οικολογικές συνθήκες αυτές, περιλαμβάνουν τα υποστηρίζοντα οικοσυστήματα της ζωής, τις λειτουργίες που επιτελούν για την δική τους συντήρηση και τις υπηρεσίες που προσφέρουν στις υπόλοιπες μορφές ζωής. Τα οικοσυστήματα αποτελούν τις μοναδικές πηγές των αναγκαιοτήτων της ζωής, όπως ο αέρας, το καθαρό νερό, η τροφή, τα υλικά για την ένδυση, τη διατροφή, τη θέρμανση, ενώ οι υπηρεσίες τους συμπεριλαμβάνουν την αναγέννηση του εδάφους, τη γονιμοποίηση των φυτών, την παγκόσμια κυκλοφορία του άνθρακα, του οξυγόνου κα. απαραίτητων στοιχείων για τη ζωή. (Munro, 1994, p.. 29) βλ. ecological economics Daly

β) κοινωνική βιωσιμότητα

Η συζήτηση περί κοινωνικής βιωσιμότητας κάνει λόγο για κοινωνικά όρια της αναπτυξιακής διαδικασίας, τοποθετώντας έτσι το περιεχόμενο της σ' ένα αντίστοιχο πλαίσιο με την ανωτέρω συζήτηση περί οικολογικών ορίων της ανάπτυξης (Mitcham, 1995) Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Munro «...η ανάγκη διατήρησης κοινωνικών θεσμών και νόμων στα πλαίσια ενός μοντέλου σταδιακής εξέλιξης, αποτελεί τον κοινωνικό περιορισμό της ανάπτυξης.» (Munro, 1995, p. 33) Το κοινωνικό σύστημα περιλαμβάνει τον ανθρωπογενή κόσμο και αναφέρεται σε πεδία όπως η ηθική, τα συστήματα αξιών, η γλώσσα, η εκπαίδευση, το εθνικό δίκαιο μιας κοινωνίας κα. Ο Barbier (1987) ορίζει την κοινωνική βιωσιμότητα ως «...την ικανότητα διατήρησης επιθυμητών κοινωνικών αξιών, παραδόσεων, θεσμών, πολιτισμικών ή οποιονδήποτε άλλων κοινωνικών χαρακτηριστικών.» (Lele, 1991, p. 610) Το ζήτημα της βιωσιμότητας ή μη βιωσιμότητας συνεπώς αφορά το κατά πόσο η αλληλεπίδραση των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων με το υπάρχον κοινωνικό

³⁷ Η ακριβής μετάφραση του ρήματος στα ελληνικά προτείνει τη χρήση των λέξεων συγκρατώ, στηρίζω, βαστάζω, συντηρώ, διατηρώ, κρατώ σε μεγάλη διάρκεια κλπ. (Oxford English-Greek Learner's Dictionary, p. 742)

σύστημα-πλαίσιο γίνεται μέσα σε αποδεκτά όρια ή «...αν ασκεί πιέσεις στα πλαίσια αυτά περαιτέρω της κοινωνικής αντοχής για αλλαγή.» (Munro, 1995, p. 32)

γ) οικονομική βιωσιμότητα

Η οικονομική βιωσιμότητα, μια έννοια με την οποία υπάρχει ευρύτερα μεγαλύτερη εξοικείωση, εξαρτάται από τη σχέση μεταξύ ωφέλους και κόστους, προϋποθέτει ωφέλη μεγαλύτερα από κόστη, ενώ επηρεάζεται από τη διαθεσιμότητα και τα κόστη των εισροών, τα κόστη εξαγωγής ή/και επεξεργασίας τους, αλλά και από τη ζήτηση για τα προϊόντα της όποιας παραγωγικής διαδικασίας αφορά. (Munro, 1995, p. 34) Είναι προφανές πως οι παραπάνω παράγοντες δεν παραμένουν σταθεροί στο χρόνο ούτε στο χώρο, διαμορφώνοντας ποικίλα επίπεδα βιωσιμότητας. Οι προβλέψεις τόσο όσο αφορά τους παράγοντες διαμόρφωσης της ζήτησης, όσο και τους παράγοντες προσφοράς αγαθών ή τομέων προφανώς αποτελούν κρίσιμες παραμέτρους για την οικονομική βιωσιμότητα.

Βιώσιμη ανάπτυξη

Η κυριολεκτική και minimum ερμηνεία της έννοιας ΒΑ αντιστοιχεί στη θεώρηση μιας διαρκούς 'ανάπτυξης' (Lele, 1991, p. 609). Μια τέτοια ερμηνεία αφήνει πολλά αναπάντητα ερωτηματικά, ίσως όχι πολύ λιγότερα από αυτά που αφήνουν οι συνηθέστερα χρησιμοποιούμενοι ορισμοί της ΒΑ στη βιβλιογραφία. Σύμφωνα με τους Daly & Farley (Daly and Farley, 2004, p. 6) βιώσιμη ορίζεται η ανάπτυξη χωρίς μεγέθυνση, δηλαδή μια ποιοτική βελτίωση στην ικανότητα ικανοποίησης αναγκών & επιθυμιών, χωρίς ποσοτική αύξηση στο throughput πέρα από την περιβαλλοντική φέρουσα ικανότητα

Στον επιστημονικό, τον πολιτικό αλλά και το δημόσιο διάλογο, η έννοια ΒΑ χρησιμοποιείται και ερμηνεύεται με διαφορετικούς τρόπους, γεγονός που όπως είδαμε στις προηγούμενες υποενότητες αποτέλεσε αιτία κριτικής της. Σύμφωνα με τον Lele είναι δυνατό κανείς να διακρίνει δύο κατηγορίες χρήσεων της έννοιας. (Lele, 1991, p. 608-609)

Στην πρώτη περίπτωση ο όρος ΒΑ ενέχει το περιεχόμενο της οικολογικά βιώσιμης ή περιβαλλοντικά ασφαλούς ανάπτυξης, περιλαμβάνοντας αφενός τους εκάστοτε οικονομικοκοινωνικούς στόχους της 'ανάπτυξης', αφετέρου την αρχή της οικολογικής βιωσιμότητας, όπως την περιγράψαμε παραπάνω. Πρόκειται δηλαδή για την προσθήκη του σκοπού της οικολογικής βιωσιμότητας ή του περιορισμού που επιβάλλει η οικολογική διάσταση στους όποιους παραδοσιακούς αναπτυξιακούς σκοπούς. Ένας τέτοιος ορισμός της 'βΑ', σύμφωνα με τον Lele, διαθέτει ουσιαστική σημασία.

Στη δεύτερη περίπτωση η έννοια της ΒΑ ερμηνεύεται ως «βιώσιμη μεγέθυνση», «βιώσιμη αλλαγή» ή και ως 'επιτυχημένη' 'ανάπτυξη' και αποτελεί ασήμαντο ή και αντιφατικό ορισμό της έννοιας. Αναλυτικότερα, η προβληματική του ορισμού όπου η βΑ θεωρείται ως «βιώσιμη μεγέθυνση», εντοπίζεται στην παραγνώριση των ορίων της μεγέθυνσης (Daly and Farley, 2004, p...) , ενώ μια τέτοια θεώρηση δεν μπορεί παρά να εκφράζει μια «...βραχυπρόθεσμη και τοπική εκδοχή της έννοιας έναντι της παγκόσμιας διάστασης της.» (Lele, 1991, p. 609) (πχ. για ασθενείς οικονομικά χώρες). Στην περίπτωση που η βΑ θεωρείται ως «βιώσιμη αλλαγή», το ασήμαντο του ορισμού της βασίζεται στο επιχείρημα πως για να προσφέρει κανείς ουσιαστικά, χρησιμοποιώντας τον στο διάλογο περί βΑ, θα πρέπει να ορίζει κάθε φορά τους σκοπούς της αλλαγής αυτής αλλά και το γιατί θα πρέπει μια τέτοια αλλαγή να συνεχίζεται στο διηνεκές. Τέλος στην περίπτωση που η βΑ θεωρείται ως μια ανάπτυξη «επιτυχημένη», τονίζοντας κυρίως την ανάγκη σχεδιασμού της με τέτοιους τρόπους ώστε να προκύπτει κοινωνικό/οικονομικό όφελος πχ. με συμμετοχικές διαδικασίες, κάτι τέτοιο καθίσταται διττά προβληματικό. Αφενός είναι δυνατό να αγνοεί την περιβαλλοντική παράμετρο, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα, αφετέρου δεν μας λέει

τίποτε συγκεκριμένο για τους συνολικούς σκοπούς της διαδικασίας αυτής, ενώ αποτελεί μια διαδικαστικού χαρακτήρα παράμετρο που ούτως ή άλλως είναι προϋπόθεση επιτυχούς εφαρμογής οποιουδήποτε αναπτυξιακού προγράμματος.

Κλείνοντας την υποενότητα αυτή, θα πρέπει να αναφερθούμε στις τρεις εμπειροχόμενες αρχές των εννοιών βα κ β, οι οποίες αντικατοπτρίζουν την ηθική τους διάσταση και προκύπτουν από τους διεθνώς αποδεκτούς ορισμούς των εννοιών: αρχή της ενδογεννεακής ισότητας, της διαγεννεακής ισότητας και αρχής της προφύλαξης.

1.2.2.2 Ερωτήματα-προβληματισμοί για τη μετατροπή των εννοιών σε λειτουργικές

Η μέχρι τώρα ανάλυση της σημασιολογίας των εννοιών βα κ β, των συστατικών τους και των ποικίλων χρήσεων τους στη βιβλιογραφία και το δημόσιο διάλογο, η πολύπλοκη φύση τους, αλλά και οι συσχετισμοί μεταξύ των επί μέρους εμπειροχόμενων σ' αυτές στόχων, γεννούν μια σειρά από ερωτήματα και προβληματισμούς που αφορούν άμεσα τις προσπάθειες για τη μετατροπή των εννοιών σε λειτουργικές.

Τα βασικότερα ερωτήματα αναλύονται ακολούθως :

Ποιά ανάπτυξη;- Όπως είδαμε τόσο στην ενότητα για την έννοια της ανάπτυξης, στις κριτικές αυτής κ της βα, αλλά και στην προηγούμενη ενότητα για την επικοινωνιακή κ πολιτική διάσταση της έννοιας, πρόκειται για μια έννοια –ανάπτυξη-με ρευστό περιεχόμενο, η οποία είναι δυνατό να ορίζεται κάθε φορά διαφορετικά απ' τον καθένα. Συνεπώς είναι απαραίτητο, προκειμένου για γόνιμες αντιπαραθέσεις στο διάλογο της βα, να αποσαφηνίζεται το περιεχόμενο της.

Βιωσιμότητα τίνος και γιατί, για ποιόν και από ποιόν ; (αντικείμενα, υποκείμενα, φορείς υλοποίησης της βιωσιμότητας)- Όπως είδαμε στην προηγούμενη ενότητα ο όρος 'βιωσιμότητα' αποκτά ολοκληρωμένο νόημα εφόσον συνδέεται με συγκεκριμένο/α υποκείμενο/α και αντικείμενο/α. Η εκτεταμένη χρήση του στη βιβλιογραφία και το δημόσιο διάλογο, ως επιθετικού προσδιορισμού ποικίλων ουσιαστικών, είναι δυνατό να οδηγεί την κουβέντα της βιωσιμότητας σε ποικίλα και ενδεχομένως αντικρουόμενα μονοπάτια, ενώ συχνά δημιουργεί συγχύσεις ή αφήνει λογικά κενά. Κρίνεται συνεπώς σκόπιμο, προκειμένου για γόνιμο διάλογο επί λειτουργικών προσεγγίσεων της βιωσιμότητας, η εκάστοτε αντιμετώπιση των ερωτημάτων αυτών.

Όσον αφορά την επιλογή των κάθε φορά αντικειμένων της βιωσιμότητας θα πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας πως η επιλογή μιας ανθρώπινης δραστηριότητας σε κάποια δεδομένη χρονική περίοδο και από ή για μια συγκεκριμένη τοπική κοινωνία είναι δυνατό από μια άλλη τοπική κοινωνία να είναι απορριπτέα ή να είναι απορριπτέα από την ίδια τοπική κοινωνία σε μια άλλη χρονική περίοδο.

Όσον αφορά το ερώτημα της βιωσιμότητας για ποιόν και από ποιόν, θα πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας πως είναι απαραίτητο να αποσαφηνίζεται η συνεργασία ποιών ομάδων είναι απαιτητή καθώς και ποιές ομάδες συμφερόντων ωφελούνται ή ενδεχομένως πλήττονται από την υιοθετούμενη προσέγγιση. Εδώ δεν θα πρέπει να ξεχνούμε πως η βιωσιμότητα δεν εξαρτάται μόνο από την ανθρώπινη δραστηριότητα αλλά και από ποικιλία άλλων παραγόντων εκτός του ανθρωπίνου ελέγχου. Επίσης υπάρχουν σημαντικά ποσοστά αβεβαιότητας και έλλειψης γνώσης έναντι αρκετών παραμέτρων που επιδρούν στην πλανητική οικοσυστημική βιωσιμότητα, ζήτημα, το οποίο όλες οι προσεγγίσεις οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη και στο οποίο υπεισέρχεται η προαναφερθείσα αρχή της προφύλαξης.

Βιωσιμότητα με ποιό τρόπο ; Όπως είδαμε στην προηγούμενη υποενότητα η έννοια της βιωσιμότητας χρησιμοποιείται στον δημόσιο και επιστημονικό διάλογο ποικιλοτρόπως ερμηνευόμενη. Έτσι πχ., όπως αναφέρουν οι McCool και Moissey, η σύνδεση βιωσιμότητας

και ο τουρισμού είναι δυνατό να ερμηνευτεί με τρεις διαφορετικούς τρόπους. (McCool and Moisse, 2001, p. 3-5). Ο πρώτος τρόπος ερμηνεύει τον βιώσιμο τουρισμό, ως οικονομική δραστηριότητα που διατηρείται σε λειτουργία στο διηνεκές, ο δεύτερος τον ερμηνεύει ως μια μορφή οικονομικής δραστηριότητας μικρής κλίμακας, ευαίσθητης έναντι του πολιτισμού και του φυσικού περιβάλλοντος και που ωφελεί την τοπική κοινωνία, ενώ ο τρίτος αντιμετωπίζει τον βιώσιμο τουρισμό ως ένα εργαλείο/μέσο οικονομικοκοινωνικής ανάπτυξης και προστασίας των οικοσυστημάτων και όχι ως αυτοσκοπό. Στα πλαίσια της τρίτης ερμηνείας ο τουρισμός αντιμετωπίζεται ως τμήμα ενός ευρύτερου σχεδίου πολιτικής για την επίτευξη μιας βιώσιμης κοινωνίας. Συνεπώς είναι δυνατό να παρατηρήσουμε πως **οι εκάστοτε λειτουργικές προσεγγίσεις της βιωσιμότητας βασίζονται σε συγκεκριμένες ερμηνείες της έννοιας, βάσει συγκεκριμένων αντιληπτικών πλαισίων.** Δηλαδή το ερώτημα *βιωσιμότητα με ποιό τρόπο* καθίσταται διπλό και ουσιαστικά απαντάται τόσο με τη σαφή διατύπωση του αντιληπτικού πλαισίου της βιωσιμότητας που μας οδηγεί σε συγκεκριμένες κατανοήσεις κ ερμηνείες της, όσο και του τρόπου μέσα από τον οποίο στη συνέχεια η έννοια προσεγγίζεται λειτουργικά. Η επικοινωνία και η αποτελεσματική αντιπαράθεση απόψεων για τη βιωσιμότητα συνεπώς απαιτεί την αποσαφήνιση και αυτών των παραμέτρων.

Επίσης, ο καθορισμός του τρόπου λειτουργικής προσέγγισης της βιωσιμότητας, όταν αφορά την αποτύπωση μη βιώσιμων τάσεων και τη σύνδεση τους με συγκεκριμένους στόχους είναι απαραίτητο να επιδιώκει την αξιολόγηση της συμβατότητας μεταξύ των επί μέρους στόχων, αλλά και μεταξύ των στόχων αυτών και των τάσεων που χαρακτηρίζουν το ευρύτερο περιβάλλον στο οποίο εντάσσονται τα εξεταζόμενα αντικείμενα και υποκείμενα της έννοιας.

Βιωσιμότητα για πόσο ;(χρονική διάσταση της βιωσιμότητας) Σύμφωνα με εκτιμήσεις επιστημόνων ο μέσος χρόνος ζωής των θηλαστικών είναι περίπου ένα εκατομμύριο χρόνια, ενώ η ζωή του Ήλιου εκτιμάται σε μερικά δισεκατομμύρια χρόνια ακόμη (Daly, 2004, p. 62, παραπομπή 1, Bintliff, ed. Structure and Contigency). Οι προβλέψεις αυτές, όπως αναφέραμε και πρωτύτερα διέπονται από μεγάλα ποσοστά αβεβαιότητας. Στην ευρύτερη αυτή μορφή του, το ερώτημα *βιωσιμότητα για πόσο*, φαντάζει αναπάντητο.

Τοποθετούμενο ωστόσο σε πιο περιορισμένους χρονικούς ορίζοντες, δεν θα πρέπει να αποκλείονται οι περιπτώσεις που, στα πλαίσια της εξέλιξης, μια δραστηριότητα όχι δεν θα μπορεί να είναι πλέον βιώσιμη αλλά ίσως δεν θα επιθυμούμε τη συνέχιση της. Πχ. με τα σύγχρονα δεδομένα και τη λιγότερη ή περισσότερη κατανόηση των ορίων στις ανθρώπινες δραστηριότητες, δεν θα πρέπει ίσως στο άμεσο μέλλον να θεωρείται απίθανο, τοπικές κοινωνίες των νησιών να θέτουν ως στόχους βιωσιμότητας όχι την αύξηση των τουριστών αλλά τη μείωση τους ή όχι την αύξηση της κατασκευής παραθεριστικών κατοικιών αλλά τον πτωτικό ρυθμό τους.

Έτσι το ερώτημα *βιωσιμότητα με ποιό τρόπο και βιωσιμότητα για πόσο* μοιάζουν να συγκλίνουν οδηγώντας μας σε βαθύτερη κατανόηση της έννοιας β. Η αντίληψη της βιωσιμότητας ως ιδιότητας ενός συστήματος να επιβιώνει και να προσαρμόζεται στις αλλαγές, μέσα στο πολύπλοκο ευρύτερο πλέγμα ζωής που συνιστά το πλανητικό οικοσύστημα, γίνεται κατανοητή από την κάθε στιγμή επιβίωση του συστήματος αυτού. Ωστόσο ένα σύστημα μπορεί σήμερα να επιβιώνει και σε κάποια ακόλουθη μονάδα χρόνου να καταρρέει. Η αξιολόγηση της βιωσιμότητας ενός συστήματος συνεπώς, δεν θα πρέπει να ταυτίζεται με την κάθε στιγμή επιβίωση του, αλλά θα πρέπει να σχετίζεται με την, ανά πάσα στιγμή, ικανότητα του συστήματος να διατηρεί όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά σε αυτό και το περιβάλλον του, ώστε να μπορεί να επιβιώνει δυναμικά για πάντα. Δηλαδή η έννοια βιωσιμότητα πρέπει να θεωρείται πιο δυναμική κ ευρύτερη της επιβίωσης.

Όσον αφορά τους βασικότερους προβληματισμούς που αφορούν τη μετατροπή των εννοιών β κ β σε λειτουργικές επισημαίνουμε τα εξής βασικά σημεία.

Βιωσιμότητες κ βιώσιμο οικοσύστημα. Η χρήση των εννοιών β και β στον επιστημονικό και δημόσιο διάλογο μοιάζει να βασίζεται στην υπόθεση πως κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα με κάποιες τροποποιήσεις είναι δυνατό να μετατραπεί σε βιώσιμη για το είδος μας, ενσωματώνοντας λιγότερο ή περισσότερο επιτεύξεις που αφορούν περιβαλλοντικές αποδόσεις, κοινωνικούς στόχους και οικονομικές ποιότητες. Συχνά στη βιβλιογραφία οι εκάστοτε εξεταζόμενες δραστηριότητες αξιολογούμενες μέσω ποικίλων μεθοδολογικών εργαλείων χαρακτηρίζονται λιγότερο ή περισσότερο βιώσιμες, βάσει συγκεκριμένων τιμών δεικτών ή συγκρινόμενες μεταξύ τους. Ωστόσο γεννάται ο εύλογος ίσως προβληματισμός για το κατά πόσο οι επί μέρους βιωσιμότητες σε μικρο και μέσο κλίμακες είναι δυνατό να μας δώσουν εν τέλει τη βιωσιμότητα σε μακρο κλίμακα, δηλαδή να μας δώσουν ένα βιώσιμο πλανητικό οικοσύστημα. Παραδείγματος χάριν κατά πόσο η επιδίωξη της αύξησης της γεννητικότητας στην Ευρώπη, μέσω σχετικής πολιτικής κινήτρων, συμβιβάζεται με το ζήτημα της παγκόσμιας πληθυσμιακής αύξησης,....., κ. Με βάση δε το κυρίαρχο διαχειριστικό και πολιτικό σκεπτικό της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης, είναι δυνατό προβληματισμοί τέτοιου είδους να μας οδηγήσουν σε λογικές κατάστρωσης πλανητικών master plans όπου οι επί μέρους βιωσιμότητες με κάποιο τρόπο θα συνδέονται μεταξύ τους σε τοπικά, εθνικά, περιφερειακά και στο παγκόσμιο εν τέλει επίπεδο³⁸.

Επιπλέον λαμβάνοντας υπόψη την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, καθώς και την πολλές φορές αδυναμία οριοθέτησης επί μέρους οικοσυστημάτων, που συγκροτούν ευρύτερα οικοσυστήματα και τελικά το πλανητικό οικοσύστημα³⁹, πολύ συχνά η βιωσιμότητα μιας περιοχής επιδρά ή βασίζεται στη μη βιωσιμότητα άλλων περιοχών, κάτι που μπορούμε να ονομάσουμε *το φαινόμενο της εξαγωγής μη-βιωσιμότητας*⁴⁰.

Το ερώτημα δηλαδή που και πάλι φαίνεται να προκύπτει εδώ είναι, τοποθετούμενο σε απλοϊκή μαθηματική σκέψη, αν το άθροισμα των επί μέρους (επί ποικίλων αντικειμένων) βιωσιμοτήτων, είναι δυνατό να μας δώσει μια πλανητικά βιώσιμη εξέλιξη. Ο προβληματισμός αυτός βρίσκεται σε συνάφεια με τις δυσκολίες που συχνά προκύπτουν σε επί μέρους προσεγγίσεις λειτουργικοποίησης της βιωσιμότητας πχ. των 3 πυλώνων (περιβάλλον, οικονομία, κοινωνία), όπου βάσει ποικίλων λογικών και παραδοχών επιχειρούνται «αθροίσεις» των αποτελεσμάτων για κάθε πυλώνα, ώστε να προκύψει τελικά μια ενιαία «τιμή» βιωσιμότητας.

Η βιωσιμότητα ως εφικτός στόχος μέρους ανθρωπίνων δραστηριοτήτων-τα κριτήρια επιλογής των αντικειμένων της βιωσιμότητας. Σε συνέχεια του προηγούμενου πεδίου προβληματισμού και υποθέτοντας πως δεν είναι δυνατό όλες οι ανθρώπινες δραστηριότητες να καταστούν βιώσιμες με μια λογική συνεισφοράς στην παγκόσμια βιωσιμότητα, οφείλει κανείς να οδηγηθεί στη λογική της απόρριψης κάποιων εξ αυτών και της επιλογής συνέχισης ή ανάπτυξης κάποιων άλλων. Προκύπτει λοιπόν εδώ ένα νέο πεδίο προβληματισμού που αφορά τα κριτήρια επιλογής των δραστηριοτήτων αυτών. Η συζήτηση

³⁸ Το πρωτόκολλο του Κυότο για τις εκπομπές ρύπων αντιπροσωπεύει μια τέτοια προσέγγιση πλανητικού master plan για τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου.

³⁹ Ο πλανήτης μας συνιστά μια απέραντη αλυσίδα ζωής όπου το κάθε είδος και στοιχείο του, δυναμικά χρειάζεται όλα τα υπόλοιπα για να διατηρεί τις συνθήκες που του επιτρέπουν να επιβιώνει. Το ζήτημα των σημαντικών δυσκολιών οριοθέτησης μεταξύ οικοσυστημάτων, ή εναλλακτικά οι δυσκολίες στην κατανόηση και κάλυψη γνώσης αναφορικά με τη σύνδεση των ειδών μεταξύ τους και των στοιχείων που είναι απαραίτητα για τη διατήρηση των ενδιαιτημάτων τους, συχνά αναφέρεται ως εμπόδιο στις προσπάθειες λειτουργικοποίησης των εννοιών β κ β και της κατά συνέπεια ενσωμάτωσής τους στην κοινωνική μας οργάνωση ως κριτηρίων σχεδιασμού κ πολιτικής.

⁴⁰ Η ακόμη το φαινόμενο των συγκρουόμενων βιωσιμοτήτων ή της εισαγωγής βιωσιμότητας.

φαίνεται να μας ξαναφέρνει στα ερωτήματα που εξετάσαμε προηγουμένως- βιωσιμότητα τίνος και για ποιόν.

Στην ευρύτερη εκδοχή της η έννοια β δεν μπορεί παρά να είναι ανθρωποκεντρική, δεδομένου πως κατασκευάστηκε και χρησιμοποιείται από τον άνθρωπο και εν τέλει το βασικό της υποκείμενο της είναι αυτός. Στη βιβλιογραφία ακόμη και οι προσεγγίσεις της βαθιάς οικολογίας όταν συνδέονται με διαχειριστικές λογικές, άρα με προσεγγίσεις λειτουργικοποίησης της βιωσιμότητας, έχουν υποστεί κριτική ως ανθρωποκεντρικές, εμπιρεύοντας την υπόθεση πως ο άνθρωπος είναι σε θέση να καθορίσει τι είναι αυτό που πρέπει να προστατεύεται κάθε φορά. (Elder, 1994, p. 351)

Ο ολιστικός χαρακτήρας των εννοιών βα κ β. Η σύντομη συζήτηση που προηγήθηκε σχετικά με τα παραπάνω ερωτήματα και πεδία προβληματισμού αποκαλύπτει τον ολιστικό χαρακτήρα των εννοιών. Το πλήθος των ερωτημάτων και προβληματισμών αυτών και οι μεταξύ τους συνδέσεις, αλληλεξαρτήσεις και επιρροές, κάνουν το πρόβλημα της βιωσιμότητας να μοιάζει απείρως σύνθετο αν όχι ανεπίλυτο, τουλάχιστο με τους παρόντες συμβατικούς τρόπους κατανόησης και τις συνήθειες μεθοδολογικές προσεγγίσεις. Η ανάγκη ολιστικών τρόπων κατανόησης μοιάζει να συνδέεται άμεσα με την πιθανότητα επιτυχούς λειτουργικοποίησης των οραμάτων που οι έννοιες βα κ β επικοινωνούν.

1.2.2.3 Από τις μεμονωμένες εκδοχές στη συστημική θεώρηση

Όπως είδαμε λεπτομερώς στην προηγούμενη υποενότητα οι έννοιες της βα κ β μοιάζει αφάνταστα δύσκολο να προσεγγιστούν λειτουργικά μέσα σε αναλυτικά αντιληπτικά πλαίσια. Σχεδόν αξιωματικά οι έννοιες φαίνεται να απαιτούν ένα συστημικό τρόπο κατανόησης της συνύπαρξης ανθρώπου κ περιβάλλοντος.

Οι συστημική θεώρηση αποδίδεται ως γνωστική προσέγγιση στον κλάδο του management και η γέννηση της εντοπίζεται χωροχρονικά στις ΗΠΑ κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου πολέμου, υπό τον τίτλο «επιχειρησιακή έρευνα». Αρχικά χρησιμοποιήθηκαν στη βιβλιογραφία των θεωριών αυτών και των εφαρμογών τους, τίτλοι όπως «συστημική ανάλυση», ωστόσο σύγχρονα αναγνωρίζεται πως ο όρος ανάλυση αποτελεί ατυχή επιλογή διότι έρχεται σε αντίθεση με το «συστημικό πνεύμα». Με βάση αυτό είναι απαραίτητη μια ολιστική αντίληψη/κατανόηση του συστήματος η οποία υπέρκειται του απλού άθροισματος των στοιχείων του, δηλαδή της απλής καρτεσιανής αποσύνθεσης του, προσέγγιση η οποία είναι δυνατό να χαρακτηριστεί ως 'αντι-συστημική'. (UNEP, Σπιλάνης, 1996, σελ. 15). Ας δούμε παρακάτω μερικούς ορισμούς της έννοιας 'σύστημα':

Πλαίσιο Α.2: Σύστημα & συστημική θεώρηση

Συστημική θεώρηση-ορισμοί της έννοιας 'σύστημα'

Ως σύστημα ορίζεται ένα σύνολο στοιχείων και σχέσεων μεταξύ των στοιχείων, όπου καθένα επιτελεί τη δική του ξεχωριστή λειτουργία, αλλά όλα μαζί αποτελούν μια λειτουργική ενότητα, και όπου το παραγόμενο αποτέλεσμα δεν είναι το άθροισμα των επιμέρους λειτουργιών αλλά είναι κάτι πιο σύνθετο και πολύπλοκο, κάτι που οφείλεται στην συνέργια των στοιχείων. (Σπιλάνης, 1996β, σελ. 37)

Ως σύστημα ορίζεται μια συνεκτική συλλογή τριών ειδών οντοτήτων: α) των στοιχείων, β) των ιδιοτήτων που έχουν τα στοιχεία και γ) των σχέσεων μεταξύ των στοιχείων και των ιδιοτήτων τους. (Σοφούλης, 1999, σελ. 40)

Ως σύστημα ορίζεται «...μια εγκεφαλική δημιουργία, με συγκεκριμένο στόχο, δημιουργημένη από στοιχεία επιλεγμένα σε δυναμική αλληλεξάρτηση, που στοχεύει να περιγράψει και να αναπαραστήσει μια πραγματικότητα ή ένα σύνθετο φαινόμενο.» (Σπιλάνης, UNEP, 1996, σελ. 16)

Υπό το πρίσμα της λογικής της διάκρισης επιστημονικών κλάδων, γυρω στα τέλη της δεκαετίας του '70, όταν η συστημική είχε γνωρίσει παγκόσμια ανάπτυξη, τέθηκε το ερώτημα αν πρόκειται για μια νέα «επιστήμη». Καθώς η απάντηση στο ερώτημα αυτό θα μπορούσε να μας οδηγήσει σε μία απέραντη συζήτηση για το τι είναι η επιστήμη και τι αντιπροσωπεύει η τμηματοποίηση της σε κλάδους, κάτι που ας σημειωθεί, με τη λογική των συστημάτων, φαντάζει 'αντι-συστημικό', θα αρκεστούμε εδώ να πούμε πως οι θεωρίες συστημάτων χαρακτηρίζονται ως διεπιστημονικές προσεγγίσεις χρησιμοποιώντας συχνά στοιχεία από διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους. (UNEP, Σπιλάνης, 1996, σελ. 15)

Η συστημική στο κείμενο του UNEP με τίτλο «Μέθοδοι και εργαλεία για τις μελέτες συστημικής ανάλυσης και ανάλυσης προοπτικής στη Μεσόγειο» θεωρείται «τέχνη», ενώ αξιοσημείωτες σχετικά είναι οι παρακάτω παρατηρήσεις που εντοπίζουμε σ' αυτό :

«...«Για τον J-P Lemoigne:

- ένα σύστημα σύνετο είναι, εξ ορισμού, ένα σύστημα που θεωρούμε ως μη απλοποιήσιμο σε ένα μοντέλο τέλει, όσο πολύπλοκο, στοχαστικό και επιτηδευμένο και αν είναι το μοντέλο αυτό, όποιο και αν είναι το μέγεθος του, ο αριθμός των συνιστωσών του, η ένταση των αλληλεπιδράσεων...
- Η έννοια του συνθέτου συνεπάγεται αυτή της πιθανής μη-προβλεψιμότητας, της πιθανής εμφάνισης του καινούργιου στο εσωτερικό του φαινομένου που θεωρούμε σύνθετο. Για τον παρατηρητή του, είναι σύνθετο ακριβώς γιατί περιέχει τη δυνατή μη προβλεψιμότητα των συμπεριφορών του. Δεν αξιώνει λοιπόν ένα λανθάνοντα ντετερμινισμό που θα επέτρεπε σ' ένα «νου αρκετά ισχυρό» να προβλέψει με υπολογισμό το μέλλον αυτού του φαινομένου, ούτε ως πιθανότητα.»

Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί στον ορισμό αυτό ο ρόλος του παρατηρητή (ή του συστημιστή), από τον οποίο προκύπτει η άποψη ότι **η πολυπλοκότητα δεν αποτελεί τόσο μια φυσική ιδιότητα των φαινομένων, όσο η εκδήλωση των ορίων του νου εκείνου που τα παρατηρεί.**» (UNEP, Σπιλάνης, 1996, π. 16)

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία λοιπόν, είναι δυνατό να διακρίνουμε τη συστημική θεώρηση ως αντιληπτικό πλαίσιο, από τη συστημική «τέχνη» ως μεθοδολογική προσέγγιση⁴¹.

Η συστημική ως αντιληπτικό πλαίσιο καταρχήν φιλοδοξεί να οδηγήσει σε κατανόηση της πραγματικότητας, ενώ ως «τέχνη» να αναπαραστήσει την πραγματικότητα αυτή. Έτσι πχ. η σύγχρονη κατανόηση της Γης ως ενός συστήματος, αποτελούμενου από μυριάδες στοιχεία με ποικίλες ιδιότητες και πολύπλοκες μεταξύ τους σχέσεις και αλληλεπιδράσεις, υπό τον τίτλο 'οικοσύστημα', συνιστά μια συστημική θεώρηση της, που ολοένα και συχνότερα εκφράζεται στον ευρύτερο διάλογο. Επίσης η συνύπαρξη ανθρώπου και περιβάλλοντος είναι δυνατό να γίνει κατανοητή ως ένα σύστημα, μια ολότητα που

⁴¹

Με το αντικείμενο αυτό θα ασχοληθούμε στην υποενότητα που ακολουθεί.

διαρκώς μεταβάλλεται βάσει της μεταξύ ανθρώπου κ περιβάλλοντος αλληλεπίδρασης/συνεξέλιξης.

Με βάση τον ορισμό του 'συστήματος' από το UNEP, ένα σύστημα κατασκευάζεται (εγκεφαλική δημιουργία) από τον συστημιστή **για συγκεκριμένο σκοπό** που συνήθως αφορά την απόκτηση γνώσης ή και συνακόλουθα δράσης. Η χρήση της συστημικής «τέχνης» για την αναπαράσταση του Γήινου οικοσυστήματος ή επί μέρους συστημάτων του, χρησιμοποιείται συχνά ως μεθοδολογική γλώσσα των ειδικών που ασχολούνται με ζητήματα βιωσιμότητας. Η γνωστή έκθεση της ομάδας Club of Rome, "Limits to Growth" (Meadows et al., 1972), σταθμός στην ιστορία των εννοιών βα κ β, αποτέλεσε την πρώτη, ευρέως γνωστή, συστημικής φιλοσοφίας προσέγγιση, προκειμένου για την εξαγωγή πιθανών σεναρίων εξέλιξης της ζωής μας στη Γη⁴², επιδιώκοντας την ευαισθητοποίηση του κόσμου και προτρέποντας για δράση.

Η κατασκευή του συστήματος, με βάση τον ίδιο ορισμό, βασίζεται στην επιλογή, εκ μέρους του συστημιστή, **των σημαντικότερων στοιχείων και των μεταξύ τους σχέσεων** που καλλίτερα θα αποδώσουν, θα αναπαραστήσουν την πραγματικότητα, δεδομένου πως δεν είναι δυνατό να συμπεριληφθούν στο σύστημα όλα τα στοιχεία και όλες οι μεταξύ τους σχέσεις⁴³.

Σύμφωνα με το παραπάνω κείμενο του UNEP, ορισμένοι συγγραφείς εισάγουν επιπλέον, στη συστημική θεώρηση, την έννοια του 'στόχου' -του συστήματος-, κάτι που συχνά μπορεί να ιδωθεί ως διφορούμενο, δεδομένου πως ο στόχος του συστημιστή είναι ο καθοριστικός για την επιλεγόμενη οπτική γωνία (Σπιλάνης, 1996, σελ. 17). Η αναγνώριση αυτή συνδέεται με την αναγνώριση ενός βαθμού υποκειμενικότητας (σιωπηρών υποθέσεων) εκ μέρους του συστημιστή, όπως άλλωστε κάθε εκδοχή αναπαράστασης του πραγματικού κόσμου, η οποία επηρεάζεται από τον εκάστοτε συγκεκριμένο στόχο (του συστημιστή), γεγονός που επίσης επισημαίνεται στο κείμενο. Είναι δυνατό και ενδιαφέρον ίσως να διατυπώσουμε σε σχέση με τις δύο αυτές παραμέτρους (στόχος του συστημιστή κ στόχος του συστήματος) δύο παράλληλες σκέψεις.

Πρώτον, όσον αφορά τη συζήτηση περί βιωσιμότητας, η συστημική θεώρηση μοιάζει να μας οδηγεί σε μια μεταβίβαση αυτού που αντιλαμβανόμαστε ως στόχο της ανθρώπινης επιβίωσης, στην επιβίωση του ευρύτερου συστήματος στο οποίο ο άνθρωπος ανήκει και το οποίο αποτελεί άλλωστε τη βάση για τη δική του επιβίωση. Κάτι τέτοιο φαντάζει συναφές με τη διάκριση μεταξύ του στόχου του συστημιστή και του στόχου του συστήματος. Η μεταβίβαση του στόχου από την ανθρώπινη επιβίωση, στην επιβίωση του συστήματος ωστόσο, δεν παύει να καθιστά την έννοια της βιωσιμότητας ανθρωποκεντρική, δεδομένου πως το σύστημα γίνεται αντιληπτό ως βάση επιβίωσης του ανθρώπου και τα κριτήρια σχεδιασμού των όποιων δράσεων ενσωματώνουν τον απώτερο αυτό στόχο.

Δεύτερον, η διάκριση μεταξύ στόχου του συστημιστή και στόχου του συστήματος είναι δυνατό να ιδωθεί ως συναφής με οπτικές που έρχονται από το χώρο της ερμηνευτικής ή γνωσιολογίας, κλάδο της φιλοσοφίας που μελετά τη διαδικασία με την οποία «...το γινώσκον/νοούν υποκείμενο σχετίζεται με το γινωσκόμενο αντικείμενο και, κατά συνέπεια, με τη φύση των γνώσεων και την εκτίμηση/αξιολόγηση τους.» (ΠΑΠΥΡΟΣ LAROUSE, 2003, σελ. 401). Στα πλαίσια της ερμηνευτικής προσέγγισης, είναι εξίσου σημαντικά αυτά που ο ερευνητής μαθαίνει μελετώντας το αντικείμενο του, όσο και αυτά

⁴² *Αξίζει ίσως να σημειωθεί και όπως είδαμε στις προηγούμενες υποενότητες, πως οι κοινωνικές ζυμώσεις που οδήγησαν σε αμφισβήτηση της ανθρώπινης πορείας στον πλανήτη, εντοπίζονται χρονικά στην ίδια περίοδο με τη γέννηση των συστημικών θεωρήσεων, δηλαδή μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.*

⁴³ *Η συχνή επιθυμία του συστημιστή να συμπεριλάβει υπερβολικά πολλά στοιχεία στη μελέτη ενός δεδομένου συστήματος, ονομάζεται «συστημικός πειρασμός». (Σπιλάνης, 1996, σελ. 17)*

που μαθαίνει για τον εαυτό του πραγματοποιώντας τη διαδικασία αυτή. (Norgaard, 1994, p. 227). Η ερευνητική αυτή φιλοσοφία μοιάζει να βρίσκεται κοντά στη συστημική φιλοσοφία, επιδιώκοντας να συμπεριλάβει σχεδόν ταυτόχρονα δύο θεωρήσεις (την οπτική του συστημική και την οπτική του συστήματος), αν όχι και περισσότερες. Μια τέτοια προσέγγιση που μοιάζει να διανοίγει μια ευρύτερη πλουραλιστικού χαρακτήρα οπτική, τονίζει πως αυτό που είναι σημαντικό στην ερμηνεία, είναι αυτό που μαθαίνεται από τη διαλεκτική ή την ανταλλαγή μεταξύ του «ερμηνευτή», από τη δική του πολιτισμική θέση και του «ερμηνευομένου», οδηγώντας σε νέες κατανοήσεις και για τους δύο.

Η Β, ως επιθυμητός στόχος για το εκάστοτε εξεταζόμενο σύστημα, δεν μπορεί λοιπόν παρά να αποκτά νόημα μέσα από τη λογική της λειτουργίας του. Στα πλαίσια αυτής -της λογικής-, ποικίλες εκφάνσεις της ανθρώπινης ύπαρξης κ δραστηριοποίησης μέσα στο οικοσύστημα είναι δυνατό να θεωρηθούν ως μεταβλητές που επιδρούν σ' αυτό διαμορφώνοντας το, αλλά ταυτόχρονα επηρεάζονται και περιορίζονται από άλλα στοιχεία του. Η συνήθης αξιολόγηση/μέτρηση του συστήματος ως προς το στόχο της β⁴⁴ στη βιβλιογραφία και τον πολιτικό διάλογο, υιοθετεί μια αντίληψη αυτού, βάσει της οποίας αυτό διακρίνεται σε οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό. Στη συνέχεια, με τη λογική αυτή, επιδιώκεται η περιγραφή της δομής των υποσυστημάτων αυτών (στοιχεία και μεταξύ τους σχέσεις) αλλά και των τρόπων με τους οποίους αυτά αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, κάτι το οποίο στη βιβλιογραφία της β αναγνωρίζεται ως ιδιαιτέρως σημαντικό και θα μπορούσε ίσως να χαρακτηριστεί ως *το μαύρο κουτί της βιωσιμότητας*⁴⁵. Ο στόχος της β, στην συνέχεια γίνεται κατανοητός ως στόχος για το καθένα υποσύστημα (οικονομική, κοινωνική, περιβαλλοντική βιωσιμότητα). Στα πλαίσια της προσπάθειας κατανόησης του πως τα επί μέρους υποσυστήματα επηρεάζονται μεταξύ τους, υπό το πρίσμα του στόχου της β, είναι στη συνέχεια δυνατό κανείς να αντιληφθεί πως η περιβαλλοντική βιωσιμότητα καθορίζεται αφενός από οικολογικές συνθήκες, αφετέρου από κοινωνικές συνθήκες. (Lele, 1991, p. 609-610).

Οι πρώτες αναφέρονται στους βιοφυσικούς παράγοντες που καθορίζουν τόσο τις αντιδράσεις του περιβάλλοντος στις ανθρώπινες δραστηριότητες όσο και την έκταση της ανθρώπινης ικανότητας να χρησιμοποιεί το περιβάλλον. Η δεύτερη κατηγορία συνθηκών, περιλαμβάνει τις **κοινωνικές συνθήκες της οικολογικής βιωσιμότητας ή μη βιωσιμότητας** και σύμφωνα με τον Lele ίσως εκεί έγκειται και η συνεισφορά της συζήτησης για τη βιωσιμότητα της συνύπαρξης ανθρώπου –περιβάλλοντος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα για την κατανόηση της διαφοροποίησης μεταξύ οικολογικών και κοινωνικών συνθηκών της μη βιωσιμότητας μπορεί να αποτελέσει η περίπτωση της διάβρωσης του εδάφους. Η απειλή αυτή που υπονομεύει την αγροτική βάση της ανθρώπινης κοινωνίας και αποτελεί μια περίπτωση οικολογικής μη βιωσιμότητας, ενδέχεται να προκαλείται από καλλιέργειες σε οριακά αποδοτικές γαίες, χωρίς ικανά μέσα διατήρησης του εδάφους (οικολογική αιτία). Ωστόσο ενδέχεται να οφείλεται στην έλλειψη άλλων επιλογών εκ μέρους των αγροτών, γεγονός που αποτελεί την κοινωνική αιτία της οικολογικής μη βιωσιμότητας. (Lele, 1991, p. 610). Αυτό που επισημαίνει εδώ ως ιδιαιτέρως σημαντικό ο Lele είναι η **ανάγκη διάκρισης**

⁴⁴ Η χρήση του όρου β⁴⁴ παραπέμπει, απαντώντας στο ερώτημα βιωσιμότητα για ποιόν, στον άνθρωπο.

⁴⁵ Στα πλαίσια των περισσότερων λειτουργικών προσεγγίσεων της βιωσιμότητας των 3 πυλώνων, επισημαίνεται η ανάγκη κατανόησης των συνδέσεων μεταξύ των πυλώνων αυτών και για το λόγο αυτό συχνά υιοθετούνται δείκτες που διαπερνούν αυτή τη λογική διαμερισματοποίησης μεταξύ τους (cross-cutting δείκτες). Αντίστοιχα η, από πολλούς γράφοντες, προσθήκη στους τρεις πυλώνες ενός πυλώνα που αφορά την πολιτική διάσταση αντικατοπτρίζει την ανάγκη αυτή ή ακόμη και η χρήση εργαλείων του τύπου DPSR ή PSR αντικατοπτρίζει την ανάγκη κατανόησης του τρόπου σύνδεσης μεταξύ επί μέρους στοιχείων ή υποσυστημάτων του οικοσυστήματος.

μεταξύ της κοινωνικής βιωσιμότητας και των κοινωνικών συνθηκών της οικολογικής (μη) βιωσιμότητας, πχ. ένας πόλεμος που καταστρέφει μια ανθρώπινη κοινωνία ενδέχεται να αποτελεί ένα παράδειγμα κοινωνικής μη βιωσιμότητας και μια τέτοια κατάσταση μπορεί να έχει κοινωνικές ή οικολογικές αιτίες (Lele, 1991, p. 610).

Η διάκριση αυτή, μεταξύ οικολογικών κ κοινωνικών συνθηκών της μη βιωσιμότητας και κοινωνικής μη-βιωσιμότητας από τον Lele, αντικατοπτρίζει ακριβώς τη δυσκολία μιας συστημικής/ολιστικής κατανόησης της ζωής, όπου η διάκριση μεταξύ αιτίας και αποτελέσματος καθίσταται αν όχι αφάνταστα δύσκολη ή και πολλές φορές αδύνατη, σχεδόν ασυμβίβαστη με τη θεώρηση αυτή. Είναι η ίδια αυτή δυσκολία που υπαγορεύει ενός τέτοιου είδους εξάσκηση της συστημικής ως «τέχνης», ώστε να επιδιώκεται και να ενσωματώνεται σ' αυτή, όχι μόνο η κατανόηση των στοιχείων του εκάστοτε συστήματος (εγκεφαλική δημιουργία), αλλά και των μεταξύ τους σχέσεων. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Viederman :

«Τα προβλήματα της βιωσιμότητας είναι εκ φύσεως συστημικά. Σ' ένα σύστημα δεν υπάρχουν υπο-προϊόντα, παρενέργειες ούτε 'εξωτερικότητες' (externalities), αντιλήψεις που ανήκουν σε ένα πολύ περιορισμένο υπόδειγμα (paradigm). ...Ωστόσο η συμβατική επιστήμη αντικατοπτρίζει το πιο περιορισμένο υπόδειγμα (paradigm) και επομένως είναι ακατάλληλα εξοπλισμένη να αντιμετωπίσει τα σημαντικά ζητήματα που αφορούν τη βιωσιμότητα.» (Viederman, 1995, p. 38)

Ο συσχετισμός μεταξύ συστημικής θεώρησης και βιωσιμότητας και οι δυσκολίες μας να κατανοήσουμε την έννοια και να την προσεγγίσουμε λειτουργικά, οδηγεί τη συζήτηση στο συσχετισμό μεταξύ βιωσιμότητας και επιστήμης, αντικείμενο της επόμενης υποενότητας.

1.2.2.5 Βιωσιμότητα & επιστήμη

Οι συσχετισμοί μεταξύ των πεδίων 'βιωσιμότητα' και 'επιστήμη' είναι συχνό στη βιβλιογραφία, ενώ η «γέννηση» νέων επιστημονικών υποκλάδων φανερώνει τόσο επιρροές της έννοιας β στην επιστήμη, όσο και προσανατολισμούς και προσεγγίσεις της επιστημονικής έρευνας που σχετίζονται με τη β.

Όσον αφορά συσχετισμούς των δύο πεδίων στη βιβλιογραφία επισημαίνουμε τέσσερα βασικά σημεία. Το πρώτο σχετίζεται την αναγνώριση της ανάγκης διεπιστημονικών ή πολυεπιστημονικών προσεγγίσεων προκειμένου για τις όποιες επιδιώξεις στόχων βιωσιμότητας, ενώ το δεύτερο περιλαμβάνει μια ευρύτερη κριτική συζήτηση για τις βάσεις, τη δομή και το ρόλο της Δυτικής επιστήμης στη σύγχρονη πραγματικότητα κ κοινωνική μας οργάνωση. Το τρίτο αφορά την κατανόηση των εννοιών β κ βα ως αρχών ηθικής, το συσχετισμό τους με τα διαφορετικά συστήματα αξιών ανθρώπων και κοινωνιών και επομένως το ζήτημα του πως οι χώροι αυτοί έρχονται σε επαφή με την 'επιστήμη'. Επιπλέον σ' αυτό συμπεριλαμβάνονται ζητήματα αξιολογικών κρίσεων που υπεισέρχονται στα όποια επιστημονικά μεθοδολογικά εργαλεία για τη μετατροπή της βιωσιμότητας σε λειτουργική. Το τέταρτο τέλος σημείο αφορά το συσχετισμό της επιστημολογίας με τη βιωσιμότητα.

1.2.2.5.1 Η βιωσιμότητα ως πεδίο πολυεπιστημονικών ή διεπιστημονικών προσεγγίσεων

Στη βιβλιογραφία της β και της βα, η αναγνώριση της ανάγκης άρσης της κλαδικής απομόνωσης των επιστημών, αλλά και της απομόνωσης τους από το κοινωνικό γίγνεσθαι, συνιστά μια από τις συχνότερες αναφορές. (Trzyna, 1995, p. 19-20 ; Viederman, 1995, p. 38 ; Daly and Farley, 2004, p...; Norgaard, 1994 ; Goodwin, 1995, p. xxi ; Merrem and Gill, 1998, p. 121) Οι πυλώνες της βιωσιμότητας, όπως συνήθως ορίζονται και περιλαμβάνουν μια οικονομική, μια κοινωνική και μία περιβαλλοντική οπτική, μαρτυρούν την ανάγκη πολυεπιστημονικών, διεπιστημονικών ή προσεγγίσεων που δεν εμπίπτουν σε σαφείς επιστημονικούς χώρους. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Goodwin, προλογίζοντας βιβλίο που περιλαμβάνει μια σειρά επιστημονικών άρθρων των οικολογικών οικονομικών :

« Μερικοί άνθρωποι που σκέφτονται και γράφουν για τα οικολογικά οικονομικά, την καταναλωτική κοινωνία, **τη βιώσιμη ανάπτυξη** και άλλα οριακά ζητήματα (**frontier issues**) έρχονται στα θέματα αυτά από άλλους επιστημονικούς κλάδους, όπως την ανθρωπολογία, την κοινωνιολογία, τη γεωγραφία, την πολιτική επιστήμη, την ιστορία και τη φιλοσοφία. Άλλοι διανοητές των οριακών ζητημάτων είναι δύσκολο να τοποθετηθούν. Ξεπερνούν τα συνήθη όρια μεταξύ «διανοητών» και «ακτιβιστών» όπως και τα όρια των επιστημονικών κλάδων πχ. οικονομικά και φιλοσοφία, ή κοινωνιολογία ή οικολογία. Όπως συχνά προκύπτει κομμάτια από την απαραίτητη νέα θεωρία γεννιούνται στην πράξη, πριν να γενικοποιηθούν και να συνοψιστούν εννοιολογικά. Συνεπώς υπάρχουν γράφοντες στα ζητήματα αυτά που αναγνωρίσαμε ως οριακές περιοχές που πιο ξεκάθαρα αναγνωρίζονται ως ακτιβιστές παρά ως ακαδημαϊκοί.» (Goodwin, 1995, p. Xxii)

Οι Daly και Farley στο βιβλίο τους "Ecological Economics" (Daly and Farley, 2004, p. Xxiii) διακρίνουν μεταξύ πολυεπιστημονικής έρευνας (multi-disciplinary research), ενδοεπιστημονικής έρευνας (inter-disciplinary research) και διεπιστημονικής έρευνας (trans-disciplinary research). Η πολυεπιστημονική έρευνα περιγράφει την ανεξάρτητη έρευνα ενός προβλήματος/ζητήματος από ομάδες διακριτών επιστημονικών κλάδων που καταλήγει σε συνδυασμό των αποτελεσμάτων τους. Η ενδοεπιστημονική έρευνα περιγράφει τη συνεργασία μεταξύ ερευνητών διαφορετικών επιστημονικών κλάδων προκειμένου για την αντιμετώπιση ενός προβλήματος/ζητήματος και στην πορεία οδηγεί συχνά στη μείωση των επικοινωνιακών δυσκολιών μεταξύ τους, συνιστώντας ένα βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση. Τέλος στα πλαίσια της διεπιστημονικής έρευνας, οι ερευνητές αποδέχονται πως τα όρια μεταξύ των διαφορετικών επιστημονικών κλάδων από τους οποίους προέρχονται, αποτελούν ακαδημαϊκές «κατασκευές», άσχετες με το τι συμβαίνει έξω από τα πανεπιστήμια. Οι ερευνητές της διεπιστημονικής έρευνας επιτρέπουν στην εξέταση του εκάστοτε προβλήματος/ζητήματος να καθορίσει τα κατάλληλα εργαλεία αντί αντιστρόφως. Τα οικολογικά οικονομικά, που από πολλούς γράφοντες αποκαλούνται 'η επιστήμη της βιωσιμότητας' (Merrem and Gill, 1998, Dodds, 1997) διεκδικούν τον τρίτο τίτλο. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Daly και Farley "

«...τα οικολογικά οικονομικά δεν είναι ένας επιστημονικός κλάδος, ούτε φιλοδοξεί να γίνει. Ελλείψει καλλίτερου όρου τα θεωρούμε μια **διεπιστήμη (?)** (transdiscipline). Πιστεύουμε πως η δομή της γνώσης που βασίζεται στη διάκριση των επιστημονικών κλάδων συνιστά ένα πρόβλημα διαμερισματοποίησης, μια δυσκολία που πρέπει να ξεπεραστεί, αντί για μια προϋπόθεση που πρέπει να πληρωθεί. Τα αληθινά προβλήματα δεν σέβονται τα ακαδημαϊκά όρια.» (Daly and Farley, 2004, p. Xvii)

1.2.2.5.2 Ο ρόλος της επιστήμης στην οικολογική μας κρίση

Το δεύτερο σημείο στη συζήτηση του συσχετισμού των πεδίων βιωσιμότητας κ επιστήμης, ουσιαστικά περιλαμβάνει μια κριτική θεώρηση των βάσεων και της δομής της Δυτικής επιστήμης και του ρόλου που αυτή διαδραμάτισε στην σύγχρονη οικολογική μας κρίση. Χαρακτηριστική της κατηγορίας αυτής είναι η γραφή του Norgaard, όπου στο βιβλίο του με τίτλο “Development Betrayed” (1995) καθώς και σε μια σειρά άρθρων (Norgaard, 1987, p. 606-620 ; Norgaard, 1992, p. 76-86 ; Norgaard, 1995, p. 62-66, p. 80-82 ; Norgaard and Lele, 1996, p. 354-365) ανοίγει αυτή τη βαθιά συζήτηση θίγοντας το ρόλο του μοντερνισμού (ενός προϊόντος της μοντέρνας οικονομικής κ πολιτικής σκέψης) στην δυτική επιστήμη και τη χρήση της, ενώ προτείνει ένα συστημικής λογικής τρόπο κατανόησης και εξήγησης της συνεξέλιξης (coevolution) κοινωνικών και περιβαλλοντικών συστημάτων.

Αναλυτικότερα ο Norgaard, καταρχήν αποδίδει τις περιβαλλοντικές καταστροφές και τις κοινωνικές αδικίες που σύγχρονα εγείρουν ιδανικά όπως η βα, **στην κυριαρχία ορισμένων αξιωματικών αντιλήψεων του μοντερνισμού**, ενός ρεύματος σκέψης που βασιζέται εν πολλοίς στις επιτυχίες της Δυτικής επιστήμης και βάσει αυτής, στην πολιτική αναδιοργάνωση της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής τους τρεις τελευταίους αιώνες. Εντοπίζει τρία σημεία/αρχές με τις οποίες η μοντέρνα λογική «προδίδει» το ιδανικό της προόδου και ενός βιώσιμου μέλλοντος (Norgaard, 1994, p. 7-9), γραμμές σκέψης από τις οποίες, σύμφωνα με τον Norgaard, πηγάζουν και ποικίλες κριτικές της έννοιας της ‘ανάπτυξης’.

Η πρώτη βασίζεται στην πίστη πως η Δυτική επιστήμη σταδιακά προχωράει, παράγοντας ολοένα καλλίτερες τεχνολογίες και τρόπους οργάνωσης και συνεπώς βελτιώνοντας τις συνθήκες για τις μελλοντικές γενεές. Πρόκειται για την ίδια αντίληψη που οδήγησε στη, μέχρι πρόσφατα, παραγνώριση των επιδράσεων της δραστηριότητας μας στις προοπτικές των μελλοντικών γενεών, καθώς και για μια αντίληψη που νομιμοποίησε κοινωνικές αδικίες επί τμημάτων των παρόντων γενεών, με τη λογική πως οι ανήκοντες σ’ αυτά, εργαζόμενοι σκληρά και μη αμφισβητώντας το σύστημα, θα είχαν την ευκαιρία να προσφέρουν ένα καλλίτερο μέλλον στα παιδιά τους.

Η δεύτερη αρχή βασίζεται στη συνδυζόμενη κυριαρχία των αντιλήψεων του αντικειμενισμού και του μονισμού. Ο αντικειμενισμός συνίσταται στην άποψη πως αξίες και γεγονότα μπορούν να ιδωθούν ανεξάρτητα. Ο μονισμός συνίσταται στην άποψη πως οι ανεξάρτητες επιστήμες –φυσική, χημεία, βιολογία, οι εφαρμοσμένες επιστήμες όπως η γεωπονία, οι κατασκευές, η δασοπονία και οι κοινωνικές επιστήμες όπως τα οικονομικά- μπορούν να οδηγήσουν σε μοναδικές απαντήσεις κατά την αντιμετώπιση σύνθετων προβλημάτων. Ο συνδυασμός αυτών των δύο αντιλήψεων οδηγεί στο συμπέρασμα πως όταν τα νομοθετικά σώματα καθορίζουν στόχους, μπορούν να εκχωρήσουν την επίλυση των προβλημάτων που σχετίζονται με τους στόχους αυτούς σε ειδικούς επιστήμονες, κάτι που με τη σειρά του οδήγησε στη σταδιακή κυριαρχία κεντρικών τεχνοκρατιών και απέκλεισε φωτισμένους διανοητές ποικίλων χώρων από τη συμμετοχή τους στην κοινωνική λήψη αποφάσεων. Οι τεχνοκρατίες αυτές, ενισχυμένες από την δημόσια πίστη στον αντικειμενισμό και τον μονισμό, εξυπηρέτησαν ισχυρά συμφέροντα υποβιβάζοντας τη δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων σε πολύ περιορισμένα πεδία (Norgaard, 1994, p. 7).

Η τρίτη αρχή με την οποία η μοντέρνα λογική «προδίδει» το ιδανικό της προόδου και ενός βιώσιμου μέλλοντος βασίζεται στην άποψη πως οι πολιτισμικές διαφορές σταδιακά εκλείπουν καθώς οι άνθρωποι ανακαλύπτουν την αποτελεσματικότητα της Δυτικής κουλτούρας. Στα πλαίσια της αντίληψης αυτής οι μη αναγνωριζόμενες κοινωνίες την

ανωτερότητα της Δυτικής κουλτούρας, θεωρούνται πως αποτελούν είτε απέλπιδες εκδοχές κοινωνικής εξέλιξης, είτε εμπόδια στην πρόοδο για το σύνολο της ανθρωπότητας και συνεπώς με τη στάση τους αυτή νομιμοποιούν την καταστολή τους.

Σύμφωνα με τον Norgaard οι ρίζες της οικολογικής μας κρίσης βρίσκονται ακριβώς στα τρία αυτά χαρακτηριστικά του μοντερνισμού και εν τέλει έχουν να κάνουν με την ακαταλληλότητα της ιστορικής μας κατανόησης και των προσδοκιών μας από την Δυτική επιστήμη και όχι αυτά καθεαυτά τα μοντέλα σκέψης και γνώσης που εκείνη μας φέρνει, αν και συχνά οι υπερβολικές αυτές προσδοκίες καλλιεργούνται από τους ίδιους τους επιστήμονες. Αντικατοπτρισμό της λογικής αυτών των αρχών συνιστά η διαμερισματοποίηση της επιστήμης, κάτι που σύμφωνα με τον Norgaard προάγει την ανευθυνότητα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει :

«Είναι δυνατό να διακρίνουμε τις επιστήμες σε φυσικές κ κοινωνικές. Στη συνέχεια μπορούμε να χαρακτηρίσουμε τις φυσικές επιστήμες ως 'σκληρές', δηλαδή να αναγνωρίσουμε πως οι εξελίξεις στη φυσική, στη χημεία και τη μοριακή βιολογία υπήρξαν συνεπείς με τις υψηλές μας προσδοκίες. Στις κοινωνικές επιστήμες, ή γενικότερα στις επιστήμες που προσπαθούν να κατανοήσουν πολύπλοκα συστήματα, συμπεριλαμβανομένων και των οικολογικών συστημάτων, η γνώση μας χαρακτηρίζεται 'μαλακή', οι προσδοκίες μας δεν έχουν υλοποιηθεί. Επίσης αναγνωρίζουμε πως οι 'σκληρές' επιστήμες έχουν παράγει νέες τεχνολογίες οι οποίες συνεργάζονται πολύ αποτελεσματικά σ' ένα επίπεδο, ενώ καταστρέφουν κοινωνικά και οικολογικά σε ευρύτερη κλίμακα όταν ενσωματώνονται σε ανθρώπινα περιβάλλοντα.

Αυτός ο διαχωρισμός της επιστήμης σε ειδικότητες με ανεξάρτητες ευθύνες προάγει την ανευθυνότητα. Οι ανεξάρτητες επιστήμες αναγνωρίζονται για τις επιτυχίες τους ενώ αποδίδουν αναποδοτικότητα και αποτυχίες σε άλλα βασίλεια γνώσης. Ποιά είναι η αξία των ανεξάρτητων γνώσεων από τις φυσικές επιστήμες που επιτεύχθηκαν με αναλύσεις κάτω από ελεγχόμενες συνθήκες σε εργαστήρια, σε κλειστά συστήματα, αν οι γνώσεις αυτές δεν μπορούν να συντεθούν και να επεκταθούν ώστε να δουλέψουν σε κοινωνικά και περιβαλλοντικά συστήματα χωρίς να τα καταστρέφουν ;

...Αν πρέπει να έχουμε υποκατηγορίες θα ήταν καλλίτερα αν θυμίζαμε στους εαυτούς μας πως έχουμε 'α-φυσικές' (unnatural) και 'α-κοινωνικές' (unsocial) επιστήμες, οικολογικές και 'αν-οικολογικές' (unecological) επιστήμες και συστημικές και 'α-συστημικές' (unsystemic) επιστήμες.» (Norgaard, 1994, p. 8-9)

Αν και οι αντιλήψεις αυτές έχουν αποδυναμωθεί μεταξύ των επιστημόνων, δεν παύουν να αποτελούν τη βάση τόσο του δημόσιου διαλόγου και της κοινωνικής οργάνωσης, όσο και της συλλογικής λήψης αποφάσεων στις σύγχρονες κοινωνίες. **Η κυριαρχία απλών ερμηνειών αιτίας κ αποτελέσματος αποτελούν μέρος του προβλήματος της μη βιωσιμότητας** και η σύγχρονη έκφραση του βρίσκεται στη διαμάχη μεταξύ των πολιτισμικών ντετερμινιστών και των περιβαλλοντικών ντετερμινιστών που αδυνατούν να συλλάβουν τους ανθρώπους κ τη φύση μαζί⁴⁶. Έτσι, η φιλελεύθερη Δυτική σκέψη προχωρά

⁴⁶ Σύμφωνα με τους Norgaard και Daly, ο όρος περιβαλλοντικός ντετερμινισμός αποτελεί τον τρόπο εκείνο κατανόησης και σκέψης βάσει του οποίου είναι οι περιβαλλοντικοί παράγοντες που εν τέλει θεωρούνται οι καθοριστικοί των ανθρωπίνων δυνατοτήτων, ενώ ο όρος πολιτισμικός ντετερμινισμός αντιστοιχεί στον τρόπο εκείνο κατανόησης κ σκέψης βάσει του οποίου είναι η συνεχής απόκτηση νέων γνώσεων μέσω της επιστήμης που καθορίζει τα όρια χειραγώγησης της φύσης για την ικανοποίηση των αναγκών μας και συνεπώς τα όποια προβλήματα αντιμετωπίζουμε σήμερα θα αντιμετωπιστούν σύντομα με τη βοήθεια της επιστήμης. (Norgaard, 1994, p. 75-76), (Daly and Farley, 2004, p. 47)

με βάση μια ατομιστική λογική προς τον καθολικισμό (globalism) οικονομίας, κοινωνίας και επιδράσεων στο φυσικό περιβάλλον, χωρίς να λαμβάνει υπόψη τις επιρροές επί των κοινωνιών και των εναλλακτικών δυνατοτήτων κατασκευής του μέλλοντος μας και συνεπώς ο μοντερνισμός οδηγεί σε περιβαλλοντικές και πολιτισμικές καταστροφές.

Είναι απαραίτητο, σύμφωνα με τον Norgaard, οι όποιες ουσιαστικές προσεγγίσεις για τη βιωσιμότητα ή για την αντιμετώπιση της μη βιωσιμότητας, να βασιστούν σε ένα συνεξελικτικό (Coevolutionary) πλαίσιο κατανόησης, με τη λογική του οποίου «...αντί να έχουμε εξωγενείς εισροές, τα πάντα ...σχετίζονται μεταξύ τους. Τίποτα δεν είναι εξωγενές.» (Norgaard, 1994, p. 35). Σύμφωνα με τον ίδιο, μια υπό το αντιληπτικό αυτό πλαίσιο ανάγνωση της ιστορίας της ζωής στον πλανήτη και ουσιαστικά της συνεξέλιξης ανθρώπου κ περιβάλλοντος θα μας οδηγήσει σε μια επανερμηνεία και νέα ανάλυση της εξέλιξης της κοινωνικής μας δομής. Ακολουθώντας τη διαδικασία αυτή θα οδηγηθούμε στην εξερεύνηση της κοινωνικής φύσης της γνώσης, σε μια κριτική αξιολόγηση τόσο της κατανόησης της δημοκρατικής διαδικασίας, όσο και της εφαρμογής της. Τα συμπεράσματα της αξιολόγησης αυτής, όσον αφορά τις προσεγγίσεις βιωσιμότητας, σύμφωνα με τον Norgaard, θα πρέπει να μας οδηγήσουν σε μια συνεξελικτική κοσμοαντίληψη/κοσμοθεωρία (Coevolutionary cosmology), σ'έναν αντιληπτικό πλουραλισμό και κατ'επέκταση σ' ένα μεθοδολογικό πλουραλισμό⁴⁷ (methodological pluralism) με ενσωμάτωση της ερμηνευτικής προσέγγισης⁴⁸ στην επιστημονική έρευνα.

Κλείνοντας την αναφορά στη γραφή του Norgaard, για τον συσχετισμό μεταξύ βιωσιμότητας και επιστήμης, παραθέτουμε σε σχηματική παρουσίαση ακολούθως στον πίνακα 2.1, τις κυρίαρχες αφητηρίες της ανθρώπινης σκέψης, στη λειτουργία των οποίων οφείλεται, σύμφωνα με τον συγγραφέα, η σημερινή μη-βιωσιμότητα, καθώς και τις προτάσεις του για δυνητικά διάδοχες αφητηρίες:

Πίνακας Α.6: Κυρίαρχες και δυνητικά διάδοχες αφητηρίες της ανθρώπινης σκέψης

Κυρίαρχες αφητηρίες		Δυνητικά διάδοχες αφητηρίες	
Ατομισμός	Τα συστήματα αποτελούνται από μη μεταβαλλόμενα μέρη και συνιστούν απλώς το άθροισμα των μερών τους	Ολιστικότητα	Τα τμήματα ενός συστήματος δεν μπορούν να γίνουν κατανοητά χωριστά από το σύνολό τους και τα σύνολα τους διαφέρουν από το απλό άθροισμα των μερών τους
Μηχανισμός	Οι σχέσεις μεταξύ των μερών είναι καθορισμένες κ σταθερές και τα συστήματα περνούν διαδοχικά από τη μία ισορροπία στην άλλη, ενώ οι αλλαγές τους είναι αναστρέψιμες	(άνευ τίτλου)	Τα συστήματα μπορεί να είναι μηχανικά, αλλά μπορεί να είναι και ντετερμινιστικά χωρίς όμως να είναι προβλέψιμα ή ομαλά μεταβαλλόμενα γιατί είναι χαοτικά ή απλώς

⁴⁷ βλ. Norgaard, 1994, p.....

⁴⁸ Για την ερμηνευτική ή γνωσιολογική προσέγγιση, βλ. προηγούμενη υποενότητα για τη συστημική θεώρηση.

			πολύ διακεκομμένα. Τα συστήματα μπορούν επίσης να είναι εξελικτικά (evolutionary)
Καθολικισμός (Παγκοσμιοτισμός)	Τα διαφορετικά, σύνθετα φαινόμενα είναι αποτέλεσμα των παγκόσμια ισχυόντων αρχών που τα υποθάλπουν και οι οποίες - αρχές-είναι λίγες σε αριθμό και μη μεταβαλλόμενες στο χρόνο και το χώρο	Contextualism	Τα φαινόμενα είναι αβέβια και εξαρτόμενα από ένα μεγάλο αριθμό παραγόντων που συνδέονται με το χώρο και το χρόνο. Παρόμοια φαινόμενα μπορούν να προκύψουν σε διαφορετικούς χρόνους και χώρους εξαιτίας ευρύτατα διαφορετικών παραγόντων
Αντικειμενισμός	Μπορούμε να στεκόμαστε χωριστά από αυτό που προσπαθούμε να καταλάβουμε	Υποκειμενισμός	Τα συστήματα δεν μπορούν να γίνουν κατανοητά ξεχωριστά από εμάς και τις δραστηριότητες μας, τις αξίες μας και το πως τα γνωρίζαμε και συνεπώς δρούσαμε επ' αυτών στο παρελθόν
Μονισμός	Οι ξεχωριστοί ατομικοί τρόποι κατανόησης των περίπλοκων συστημάτων ενοποιούνται σε ένα συνεπές/συνεκτικό σύνολο	Πλουραλισμός	Τα πολύπλοκα συστήματα μπορού να γίνουν κατανοητά μέσω εναλλαγών σε μοντέλα σκέψης που αναγκαστικά αποτελούν απλοποιήσεις της πραγματικότητας. Τα εκάστοτε διαφορετικά μοντέλα είναι ενδογενώς ασυμπτωτικά.

Πηγή : Norgaard, 1994, p. 62

1.2.2.5.3 Η βιωσιμότητα ως ηθική και το ζήτημα της υποκειμενικότητας των λειτουργικών προσεγγίσεων της στον επιστημονικό χώρο

Το τρίτο σημείο συσχετισμού των πεδίων βιωσιμότητας κ επιστήμης, αφορά δύο εκ πρώτης όψews μη συνδεόμενα ζητήματα. Το πρώτο έχει να κάνει με την κατανόηση των

εννοιών BA & B ως αρχών ηθικής, του συσχετισμού τους με τα διαφορετικά συστήματα αξιών ανθρώπων και κοινωνιών και του πως οι χώροι αυτοί έρχονται σε επαφή με την 'επιστήμη'. Το δεύτερο έχει να κάνει με ζητήματα αξιολογικών κρίσεων που υπεισέρχονται στα όποια επιστημονικά μεθοδολογικά εργαλεία για τη μετατροπή της βιωσιμότητας σε λειτουργική.

Όσον αφορά το πρώτο σημείο, η κατανόηση των εννοιών βα κ β ως αρχών ηθικής συνιστά μια ευρεία συζήτηση στη βιβλιογραφία και αντανακλάται στις βασικές εμπειροχόμενες αρχές τους, αυτές της ενδογενεακής και διαγενεακής ισότητας. Το πως δε αυτές οι αρχές είναι δυνατό να ενσωματωθούν στους υπάρχοντες κοινωνικούς χώρους ανά τον πλανήτη έχει σαφώς να κάνει με τα διαφορετικά συστήματα αξιών και πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων και σαφώς εμπίπτει στις κοινωνικές επιστήμες, όπως την νομική, την κοινωνιολογία, την ανθρωπολογία, την ψυχολογία, την πολιτική επιστήμη, κα. Η συζήτηση αυτή μας φέρνει και πάλι στα όρια μεταξύ των επιστημονικών κλάδων, θέτοντας για μια φορά ακόμη το ζήτημα της πολυεπιστημονικής φύσης της βιωσιμότητας.

Όσον αφορά το δεύτερο σημείο, δηλαδή τα ζητήματα αξιολογικών κρίσεων που υπεισέρχονται στα όποια επιστημονικά μεθοδολογικά εργαλεία για τη μετατροπή της βιωσιμότητας σε λειτουργική, οι άμεσες αναφορές στη βιβλιογραφία είναι μάλλον περιορισμένες και εντοπίζονται κυρίως σε γράφοντες του χώρου των οικολογικών οικονομικών (Merrpem and Gill, 1998, p. 124-127, Munro, Robinson). Αξίζει να αναφερθεί ένα επιστημονικό άρθρο που αναφέρεται εξ' ολοκλήρου στο ζήτημα αυτό, με τίτλο "Sustainability and the Scientist's Burden", στο επιστημονικό περιοδικό Conservation Biology από τους Lele και Norgaard (Lele and Norgaard, 1996, p. 354-365).

Παρόμοιοι προβληματισμοί εμπριέχονται στη βιβλιογραφία κριτικής των εννοιών BA & B, με την οποία ασχοληθήκαμε σε προηγούμενη υποενότητα και στα πλαίσια της οποίας εντοπίσαμε μια διακριτή κατηγορία συγγραφέων που διατυπώνουν προβληματισμούς για το κατά πόσο το ζήτημα της βιωσιμότητας είναι ένα εξ ολοκλήρου «επιστημονικό» ζήτημα ή αν ακόμη είναι η επιστημονική κοινότητα σε θέση να ορίσει τη βιωσιμότητα με ένα αμερόληπτο τρόπο. (Lele and Norgaard, 1996 ; Munro, 1995)(Norgaard, 1994) Κατά αντιδιαστολή, είδαμε στην προηγούμενη υποενότητα για τη συστημική, πως η παραδοχή υποκειμενικών κρίσεων εκ μέρους του συστημιστή είναι κάτι που επισημαίνεται και διατυπώνεται ως συμβαίνον και παραδεκτό. Ίσως αυτό να αποτελεί και την αιτία του γεγονότος πως η συστημική θεωρείται «τέχνη» και όχι «επιστήμη».

1.2.2.5.4 Επιστημολογία & βιωσιμότητα

Σχεδόν όλες οι παραπάνω συζητήσεις συνιστούν μια κατηγορία προβληματισμών που εμπίπτουν στον φιλοσοφικό κλάδο της επιστημολογίας, δηλαδή «...του επιστημονικού κλάδου που μελετά την ιστορία, τις αρχές και τη μεθοδολογία των επιστημών.» (ΠΑΠΥΡΟΣ LAROUSE, 2003, σελ. 588).

Την ίδια χρονική περίοδο των κοινωνικών ζυμώσεων που έφεραν στο προσκήνιο τις έννοιες βα κ β και πιο συγκεκριμένα γύρω στη δεκαετία του 1960, ένα νέο επιστημολογικό ρεύμα κάνει την εμφάνιση του αμφισβητώντας τον κυρίαρχο μέχρι τότε λογικό θετικισμό⁴⁹. Οι προβληματισμοί που το ρεύμα αυτό εκφράζει έχουν να κάνουν με «...τις πολιτισμικές βάσεις τόσο της γνώσης όσο και της διαδικασίας σκέψης.» (Merrpem and Gill, 1998, p. 126). Κλασικό του ρεύματος αυτού είναι το δοκίμιο του T.S. Kuhn « Η δομή των

⁴⁹ Η νέα αυτή τάση χαρακτηρίζεται ως «ιστορικισμός» ή «σχετικισμός» και συνδέει επιστήμονες από διαφορετικές αφετηρίες, όπως ο Kuhn, ο Feyerabend, ο Hanson, ο Toulmin, ο Polyanni. (Κάλλας, 2004, σελ. 19)

Επιστημονικών Επανάστασεων», που εισήγαγε τους ευρέως χρησιμοποιούμενους στη βιβλιογραφία της βιωσιμότητας και όχι μόνο, όρους όπως 'επιστημονική κοινότητα' (scientific community), 'υπόδειγμα' (paradigm)⁵⁰, 'κανονική επιστήμη' (normal science)⁵¹ και 'ιδιόρρυθμη επιστήμη' (extraordinary science)⁵² (Kuhn, 2004, σελ.26-27).

Το βασικό σκεπτικό του παραπάνω δοκιμίου αλλά και του ευρύτερου επιστημολογικού ρεύματος, σε σχέση με το λογικό θετικισμό, συνίσταται στα εξής : 1) Η ιστορία των επιστημών αποτελεί το βασικό οπλοστάσιο της επιστημολογίας. Οι φιλοσοφικές αναλύσεις και οι «ορθολογικές κατασκευές» πρέπει να αντλούνται και να ελέγχονται με βάση τα ιστορικά δεδομένα. 2) Κεντρικό θέμα της επιστημολογίας είναι η δυναμική της επιστημονικής ανάπτυξης και αλλαγής. 3) Η ανάπτυξη της επιστήμης είναι μια ασυνεχής διαδικασία, μια ακολουθία περσσότερο ή λιγότερο βίαιων ανατροπών. 4) Η επιστήμη είναι ένα ανθρώπινο δημιούργημα, ένα πολιτισμικό φαινόμενο, όπως όλα τα άλλα (πχ. τέχνη, θρησκεία, πολιτική, κα.), που ωστόσο έχει πολύ περισσότερα κοινά σημεία με αυτά απ' ό,τι αφήνεται να εννοηθεί, δεδομένου πως βρίσκεται σε διαρκή αλληλεπίδραση μ' όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής και η εξέλιξη του επηρεάζεται σημαντικά από παράγοντες θεωρητικά ξένους προς αυτό (μεταφυσικές πεποιθήσεις, κοινός νους, πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες), 5) μονάδα ανάλυσης της επιστημολογίας παύει να είναι η μεμονωμένη επιστημονική θεωρία. Τη θέση της παίρνει ένα ευρύ σφαιρικό δίκτυο θεωριών, μεθοδολογικών και μεταφυσικών πεποιθήσεων, αξιών, κριτηρίων, κλπ., μια κοσμοθεωρία, ένα παράδειγμα, στην ορολογία του Kuhn. Η σημασία των επιστημονικών όρων, η μεθοδολογία, τα επιστημονικά «γεγονότα» κλπ. είναι όλα «διαποτισμένα» από το παράδειγμα, καθορίζονται δηλαδή από τη θέση τους μέσα στο παράδειγμα. 6) Η επιστημονική αλλαγή προκαλεί αλλαγή της σημασίας των χρησιμοποιούμενων όρων. Δύο διαδοχικές θεωρίες (παραδείγματα) εκφράζονται στη δική τους γλώσσα. Δεν υπάρχει αντικειμενικός τρόπος σύγκρισης των θεωριών, ούτε δυνατότητα αποκατάστασης πλήρους επικοινωνίας μεταξύ των επιστημόνων. Οι δύο θεωρίες είναι ασύμμετρες, δεν έχουν δηλαδή κοινό μέτρο σύγκρισης. 7) Στα πλαίσια του νέου ρεύματος η έννοια της αντικειμενικής αλήθειας παύει να είναι λειτουργική. Η κλασική έννοια της προόδου γίνεται προβληματική, οπωσδήποτε δεν μπορεί πια να νοηθεί ως προσέγγιση σ' ένα τελικό σκοπό, την πλήρη αλήθεια. (Κάλφας, 2004, σελ. 35-36). Η σχέση θεωρίας-πραγματικότητας (ο άκρατος εμπειρισμός του λογικού θετικισμού) παύει να έχει μεγάλη σημασία και τη θέση της παίρνει η εσωτερική δομή της πλατιάς θεωρίας, του παραδείγματος. Το βασικό αξίωμα

⁵⁰ Ο όρος *paradigm*, παράδειγμα με την ακριβή μετάφραση, μάλλον υπόδειγμα σημασιολογικά, χρησιμοποιείται ευρύτατα στη βιβλιογραφία της βιωσιμότητας κ βα. Σύμφωνα με τον Kuhn το παράδειγμα αντιστοιχεί στο «...σύνολο των πεποιθήσεων, των αναγνωρισμένων αξιών κ τεχνικών που ασπάζονται τα μέλη μιας δεδομένης ομάδας επιστημόνων.» Το παράδειγμα συνεπώς δεν ταυτίζεται με μια επιστημονική θεωρία, έχει μια πολύ σφαιρικότερη διάσταση. Περικλείει «...νόμους, θεωρίες, εφαρμογές και πειραματισμό ταυτόχρονα» και αποτελείται «...από ένα ισχυρό πλέγμα εννοιολογικών, θεωρητικών, πειραματικών και μεθοδολογικών παραδοχών», ακόμη και «σχεδόν-μεταφυσικών». Το βασικό χαρακτηριστικό μιας επιστημονικής κοινότητας είναι η αποδοχή ενός κοινού παραδείγματος. (Κάλφας, 2004, σελ. 27)

⁵¹ Ο όρος *normal science*, κανονική επιστήμη, χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη σύνδεση μιας δεδομένης επιστημονικής κοινότητας με ένα μοναδικό Παράδειγμα που με τη σειρά της δημιουργεί μια ιδιαίτερα αυστηρή παράδοση επιστημονικής έρευνας. Στη φυσιολογική επιστήμη αφιερώνεται όλος σχεδόν ο χρόνος και η δημιουργικότητα των περισσότερων επιστημόνων. (Κάλφας, 2004, σελ. 26-27)

⁵² Ο όρος *extraordinary science*, ιδιόρρυθμη επιστήμη, αντιδιαστέλλεται από την φυσιολογική, δεδομένου πως στα πλαίσια της πρώτης, δεν έχουμε την επικράτηση ενός παραδείγματος, αλλά μια κατάσταση αντιδικίας ανάμεσα σε ασυμβίβαστα ή αντιθετικά παραδείγματα. Είναι μια κατάσταση ρευστή, όπου τα ίδια τα θεμέλια της επιστήμης αμφισβητούνται, μια κατάσταση κρίσης, σύμφωνα με την ορολογία του Kuhn. (Κάλφας, 2004, σελ. 27)

της νέας αντίληψης είναι ότι, τόσο η σημασία των επιστημονικών όρων, όσο και αυτό που εκλαμβάνεται ως παρατήρηση ή ως γεγονός είναι «επιβαρυμένα» από τη θεωρία (theory-laden) (Κάλφας, 2004, σελ. 37)

Στα πλαίσια της οπτικής αυτής τοποθετείται από πολλούς, οικονομολόγους και μη, συμμετέχοντες στη βιβλιογραφία της BA & B, η διαφοροποίηση των θέσεων των οικολογικών οικονομικών από τα νεοκλασσικά οικονομικά. Τα οικολογικά οικονομικά, σύμφωνα με τους Daly κ Farley αναζητούν ενός είδους επιστροφή στην αρχή συγκρότησης των οικονομικών ως μίας ηθικής φιλοσοφίας με βασική επιδίωξη την βελτίωση της ποιότητας ζωής αυτής και των επομένων γενεών, ζητώντας παράλληλα το τέλος της μεγέθυνσης (Daly κ Farley, 2004, p.6). Όπως οι ίδιοι αναφέρουν :

«Τα νεοκλασσικά οικονομικά γεννήθηκαν με πρωταρχικό στόχο το να ερμηνεύσουν την οικονομία της αγοράς, ενώ τα οικολογικά οικονομικά παίρνουν μια πιο περιεκτική και δραστική θέση, περιγράφοντας τη φύση των σπάνιων πόρων και των σκοπών για τους οποίους θα έπρεπε να χρησιμοποιούνται οι πόροι αυτοί, ενώ προληπτικά περιγράφουν κατάλληλους θεσμούς για την αποδοτική κατανομή τους σ'ένα πλαίσιο δίκαιης κατανομής και βιώσιμης κλίμακας. Ουσιαστικά τα οικολογικά οικονομικά εντοπίζουν:

- την ανάγκη βελτίωσης του μηχανισμού της αγοράς ως κατανομητικού θεσμού
- την έλλειψη θεσμών για τον περιορισμό της κλίμακας
- την ατροφία των θεσμών για τη διακυβέρνηση της διανομής (αντιτράστ κ προοδευτική φορολογία)»(Daly and Farley, 2004, p. xxvi-xxvii, p. 6)

Τα οικολογικά οικονομικά ουσιαστικά κριτικάρουν την νεοκλασσική οικονομική σχολή σκέψης όσον αφορά τις παραλείψεις της σχετικά με το βιοφυσικό σύστημα στο οποίο το οικονομικό εμπεριέχεται, έχοντας μεγάλο μερίδιο ευθύνης για τη σύγχρονη οικολογική μας κρίση. Οι βασικές διαφωνίες των συμμετεχόντων στη σχολή των οικολογικών οικονομικών, βάσει των οποίων πολλοί στη βιβλιογραφία κάνουν λόγο για αλλαγή παραδείγματος (paradigm shift) αφορούν τις ακόλουθες παραδοχές των νεοκλασσικών οικονομολόγων :

- ότι η μεγέθυνση θα λύσει το οικονομικό πρόβλημα
- ότι η τεχνολογία πάντα θα βρίσκει υποκατάστατα για κάθε εξαντλημένο πόρο
- ότι οι μηχανισμοί της αγοράς μπορούν να καταλείμουν όλα τα είδη αγαθών αποδοτικά
- ότι οι νόμοι της θερμοδυναμικής είναι ανεξάρτητοι από τα οικονομικά (Daly and Farley, 2004, p. xviii)

Η επιστημολογική οπτική είναι επίσης συμβατή με τη θεώρηση της συστημικής, που εξετάσαμε νωρίτερα και επέδρασε αναλόγως στις παραδοσιακές αντιλήψεις του management και στην εφαρμογή τεχνικών του στην αναπτυξιακή διαδικασία και τις λειτουργικές προσεγγίσεις της βιωσιμότητας. Πιο συγκεκριμένα, στα πλαίσια των συμβατικών επιστημονικών παραδόσεων και κυρίως της οικονομικής επιστήμης της νεοκλασσικής φιλοσοφίας, βάσει μιας ντετερμινιστικής οπτικής του κόσμου, η αναπτυξιακή διαδικασία γινόταν αντιληπτή ως μια σχεδιασμένη πορεία προς την επίτευξη συγκεκριμένων optimum στόχων. Ωστόσο σύγχρονες λειτουργικές επιστημονικές προσεγγίσεις της βιωσιμότητας, όπως πχ. η υιοθέτηση της complexity theory⁵³ κάνουν λόγο

⁵³ Ο όρος complexity theory αποτελεί τον τίτλο που δίνεται σε μια διαρκή πολυεπιστημονική προσπάθεια διερεύνησης της φύσης πολύπλοκων συστημάτων. Το ερευνητικό επίκεντρο βρίσκεται στην ανάπτυξη μαθηματικών συστημάτων αναπαράστασης που ενσωματώνουν ως προωθητικούς παράγοντες

για «...ευέλικτες θεσμικές οργανώσεις και στρατηγικές management που προάγουν την συνεχή προσαρμοστικότητα και εκμάθηση, ως χαρακτηριστικά στα οποία αποδίδονται οι μεγαλύτερες πιθανότητες να καθοδηγήσουν συστήματα σε βιώσιμα αποτελέσματα.» ή ακόμη «...για προσεγγίσεις επίλυσης προβλημάτων, που ενσωματώνουν χαρακτηριστικά αλληλεπίδρασης, που παρέχουν πληροφόρηση, που επιτρέπουν στους συμμετέχοντες να μαθαίνουν και να προσαρμόζονται συνεξελισσόμενοι και που ακόμη ενθαρρύνουν καινοτομίες και θεσμικές αλλαγές.» (Merrym and Gill, 1998, p. 128). Όπως οι ίδιοι αναφέρουν για τις προσεγγίσεις αυτές:

«...εδώ η αίσθηση της πλήρους γνώσης και ελέγχου αντιμετωπίζονται ως απaráδεκτα μη ρεαλιστική. Οι αλλαγές στα σενάρια σχεδιασμού της βιώσιμης ανάπτυξης καθοδηγούνται από τις ανισορροπίες, όπως οι δομικές αλλαγές στις κοινωνίες, στις σχέσεις αστικού και φυσικού περιβάλλοντος, στην ετερογένεια των αξιών και μεταβαλλομένων αξιών, στις μη γραμμικές συσχετίσεις και στις τεχνολογικές καινοτομίες. Αυτοί είναι οι ίδιοι παράγοντες που οι συμβατικές διαδικασίες σχεδιασμού, οι οποίες βασίζονται στις νεοκλασικές οικονομικές θεωρήσεις, υποθέτουν πως παραμένουν σταθεροί ή ανύπαρκτοι.» (Merrym and Gill, 1998, p. 129)

Κλείνοντας την υποενότητα αυτή που συσχετίζει τα πεδία της επιστημολογίας και της βιωσιμότητας οφείλουμε να αναφερθούμε στο ζήτημα της επιρροής του «κινήματος της βιωσιμότητας», όπως συχνά αποκαλείται, στην επιστημονική εκπαίδευση, έρευνα και τη «γέννηση» νέων επιστημονικών κλάδων.

Όσον αφορά τη διαμερισματοποίηση της επιστήμης σε κλάδους αρκετά στεγανούς μεταξύ τους και εκτιμήσεις για τις επιδράσεις της συνθήκης αυτής, στη σύγχρονη οικολογική μας κρίση έχουμε ήδη καλύψει το θέμα. Όσον αφορά την επιστημονική εκπαίδευση και τον τρόπο που αυτή σχετίζεται με την καλλιέργεια ικανοτήτων επίλυσης κρίσιμων ζητημάτων της ζωής, όπως η μη-βιωσιμότητα, χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Daly k Farley :

«...τα πανεπιστήμια εκπαιδεύουν τους φοιτητές τους στα πλαίσια στενών θεωρήσεων που αφορούν συγκεκριμένους κάθε φορά επιστημονικούς κλάδους και όχι να αντιμετωπίζουν ένα πρόβλημα ευρύτερα χρησιμοποιώντας κάθε φορά τα κατάλληλα εργαλεία που μπορεί να προέρχονται από ποικίλους κλάδους. Συνέπεια της κατάστασης αυτής (εκπαίδευση σε ένα κλάδο) είναι μια αφύσικη υποκειμενικότητα (abnormal subjectivity or autism) όσον αφορά την αντιμετώπιση προβλημάτων και την κατανόηση καταστάσεων. Μια αποτελεσματική αντιμετώπιση προβλημάτων επιβάλλει την παραγωγή μιας αμοιβαία κατανοητής γλώσσας προκειμένου για την επικοινωνία μεταξύ διαφορετικών επιστημονικών κλάδων. Διαφορετικά κάθε κλάδος παραμένει απομονωμένος στο δικό του αυτιστικό κόσμο, ανίκανος να αντιληφθεί τη ζωή γύρω του και πολύ περισσότερο να επιλύσει τα προβλήματα που την απειλούν. (Daly and Farley, 2004, p. Xxii)

«...για το λόγο αυτό τα οικολογικά οικονομικά χρησιμοποιούν ερεθίσματα κ μεθοδολογίες από αρκετούς επιστημονικούς κλάδους προκειμένου να επιτύχουν μια διεπιστημονική προσέγγιση στα οικονομικά.» (Daly and Farley, 2004, p. Xxi)

την εκμάθηση και την αυτο-οργάνωση. Η προσέγγιση αυτή αμφισβητεί ή ερευνά τις τις πιθανότητες λειτουργίας μηχανισμών ενεργού ελέγχου έτσι ώστε να παράγονται προβλέψιμα μονοπάτια για πολύπλοκα συστήματα (Merrym and Gill, 1998, p. 128)

Όσον αφορά τις συνήθεις κατευθύνσεις προς τις οποίες προτρέπουν οι ειδικοί, ή από τις οποίες αποτρέπουν νέους μελετητές στο χώρο της επιστημονικής έρευνας, αναφέρουμε σχετικό απόσπασμα οδηγιών προς φοιτητές και επιβλέποντες καθηγητές προκειμένου για την επιλογή ερευνητικού ερωτήματος και τη διαδικασία συγγραφής ενός thesis:

«...Ιδανικά, η μεταπτυχιακή έρευνα στο marketing ή σ' ένα σχετικό πεδίο θα πρέπει:»

μεταξύ άλλων

«...να τοποθετείται σε μια περιοχή κοντά στο κυρίαρχο ρεύμα ενός επιστημονικού κλάδου και όχι στα όρια του ή μεταξύ δύο επιστημονικών κλάδων. Το να βρίσκεται κανείς κοντά στο κυρίαρχο ρεύμα καθιστά ευκολότερο το να βρει επιβλέπων καθηγητή, να κερδίσει ακαδημαϊκές θέσεις και να γίνουν δεκτά άρθρα από την έρευνα αυτή σε επιστημονικά περιοδικά.» (Perry, 2000, p. ..)

Τέλος όσον αφορά τις επιρροές του «κινήματος της βιωσιμότητας» στη γέννηση νέων επιστημονικών κλάδων, οφείλουμε να αναφέρουμε μια σειρά από νέους κλάδους που περιλαμβάνουν την περιβαλλοντική ιστορία (environmental history), τα οικολογικά οικονομικά (ecological economics), τα περιβαλλοντικά οικονομικά (environmental economics), την οικολογία της ψυχαγωγίας (recreation ecology) και αρκετούς άλλους.

Κλείνοντας την ευρύτερη υποενότητα που συσχετίζει τα πεδία της επιστήμης και της βιωσιμότητας και βάσει των σημαντικότερων συμπερασμάτων στα οποία οδηγηθήκαμε, επισημαίνουμε μια σειρά από κατευθυντήριες που είναι δυνατό να ενσωματωθούν στις επιστημονικές λειτουργικές προσεγγίσεις της βιωσιμότητας. Αναλυτικότερα, κρίνεται χρήσιμη ή και απαραίτητη : i) η υιοθέτηση διεπιστημονικής φιλοσοφίας/συστημικής σκέψης, ii) η διαφανής διατύπωση των υποθέσεων και αξιολογικών κρίσεων που κάθε φορά γίνονται στις όποιες προτεινόμενες μεθοδολογίες, συμπεριλαμβανομένου και του background του εκάστοτε μελετητή, προκειμένου τόσο για την πληρέστερη και συνεπέστερη ενημέρωση της επιστημονικής και της πολιτικής κοινότητας, όσο και των κοινωνιών τις οποίες οι εκάστοτε μεθοδολογίες και μοντέλα αφορούν, iii) η υιοθέτηση ποικιλίας μεθοδολογικών προσεγγίσεων (μεθοδολογικός πλουραλισμός) και του σκεπτικού της ερμηνευτικής, iv) η επιδίωξη διαδικασιών καθορισμού στόχων βιωσιμότητας, όπως αυτοί γίνονται αντιληπτοί, από τις εκάστοτε τοπικές κοινωνίες και οι οποίες άλλωστε αποτελούν το αντικείμενο μελέτης ή εφαρμογής πολιτικών και τέλος v) μεθοδολογικός προσανατολισμός που αντικατοπτρίζει έμφαση στη διαδικασία και λιγότερο σε ακριβώς προσδιορισμένους ποσοτικούς στόχους.

1.2.3 Η μετατροπή των εννοιών βιώσιμη ανάπτυξη & βιωσιμότητα σε λειτουργικές

Σε συνέχεια της εξέτασης ενός ευρύτατου πλαισίου που παρείχε από περιορισμένες (σημαιολογικού χαρακτήρα) έως ευρείες οπτικές (επιστήμη κ βιωσιμότητα), προκειμένου για λειτουργικές προσεγγίσεις των εννοιών βα κ β, προχωρούμε στην ενότητα αυτή να εξετάσουμε συγκεκριμένες κατηγοριοποιήσεις των προσεγγίσεων αυτών.

Η ενότητα διακρίνεται σε τέσσερις υποενότητες. Στην πρώτη εξετάζουμε ορισμένες κατηγορίες κριτηρίων βάσει των οποίων οι λειτουργικές προσεγγίσεις των εννοιών βα κ βα στη βιβλιογραφία, είναι δυνατό να ταξινομηθούν. Στη δεύτερη εξετάζουμε ορισμένες

ενδεικτικές προσπάθειες ταξινόμησης/τυπολόγησης των λειτουργικών προσεγγίσεων, βάσει απλών και σύνθετων αντιληπτικών πλαισίων των εννοιών. Στην τρίτη προτείνουμε μια εκδοχή διαδικασίας που σκιαγραφεί ένα φάσμα εναλλακτικών ή διαδοχικών αντιληπτικών πλαισίων της βιωσιμότητας, βάσει του βαθμού υιοθέτησης συστημικής κατανόησης τόσο του οικοσυστήματος όσο και του προβλήματος της μη βιωσιμότητας. Στην τέταρτη τέλος υποενότητα επιχειρούμε, βάσει της προηγηθείσας ανάλυσης, μια νέα τυπολόγηση των λειτουργικών προσεγγίσεων της βιωσιμότητας, που συνδυάζει ως κριτήρια τόσο το βαθμό υιοθέτησης συστημικής αντίληψης, όσο και την ευρύτερα ακολουθούμενη μεθοδολογική φιλοσοφία.

1.2.3.1 Κριτήρια ταξινόμησης των λειτουργικών προσεγγίσεων

Οι κατά καιρούς εμφανιζόμενες στη βιβλιογραφία λειτουργικές προσεγγίσεις των εννοιών βα κ β, γίνονται βάσει κάποιων συχνότερα ή σπανιότερα υιοθετούμενων κριτηρίων. Τα κριτήρια αυτά άλλοτε είναι φανερά, άλλοτε είναι δυνατό να προκύψουν μέσα από μια προσεκτική εξέταση των προσεγγίσεων. Άλλοτε είναι εντελώς διακριτά μεταξύ τους, ενώ άλλοτε είναι δυνατό να αλληλοεπικαλύπτονται ή και να συνδυάζονται στα πλαίσια των προσπαθειών τυπολόγησης λειτουργικών προσεγγίσεων των εννοιών. Παραδείγματα συνδυασμού κριτηρίων που οδηγούν σε τυπολογίες λειτουργικών προσεγγίσεων θα παρουσιάσουμε στην παρακάτω υποενότητα. Στην υποενότητα αυτή τα παρουσιάζουμε σε διακριτές εναλλακτικές κατηγορίες. Διακρίνουμε τέσσερις χρονονδρικά κατηγορίες, οι οποίες παρουσιάζονται παρακάτω και αφορούν ή σχετίζονται με :

1) Το εξεταζόμενο υποκείμενο ή αντικείμενο/πεδία εφαρμογής. Με βάση το κριτήριο αυτό είναι δυνατό να διακρίνουμε λειτουργικές προσεγγίσεις :

- σε χωρικό επίπεδο, πχ. σε παγκόσμιο επίπεδο, σε περιφερειακό, σε επίπεδο ηπείρου, σε εθνικό, σε τοπικό, κλπ.
- σε παραγωγικούς τομείς, πχ. στη γεωργία, στον τουρισμό, στη βιομηχανία, στην παραγωγή ενέργειας, κλπ.
- σε εκφάνσεις ανθρώπινης δραστηριότητας, πχ. στην κατανάλωση, στην ψυχαγωγία, κλπ.
- σε ανθρώπινες κοινωνικές μονάδες πχ. σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, σε επίπεδο επιχείρησης, σε επίπεδο νοικοκυριού, σε ατομικό επίπεδο, κλπ.

2) το φορέα διαχείρισης κ το φορέα υλοποίησης. Ο φορέας διαχείρισης ενδέχεται να συμπίπτει με τον φορέα υλοποίησης ή όχι. Με βάση το κριτήριο αυτό είναι δυνατό να διακρίνουμε λειτουργικές προσεγγίσεις διαχειριζόμενες ή υλοποιούμενες από :

- αναπτυξιακούς οργανισμούς, φορείς ή υπηρεσίες, πχ. διεθνείς, περιφερειακούς, διακρατικούς, εθνικούς, τοπικούς δημόσιους ή κρατικούς, κλπ.
- περιβαλλοντικούς οργανισμούς, φορείς ή υπηρεσίες, πχ. διεθνείς, περιφερειακούς, διακρατικούς, εθνικούς, τοπικούς, κλπ.
- κοινωνικούς οργανισμούς, φορείς ή υπηρεσίες, πχ. διεθνείς, περιφερειακούς, διακρατικούς, εθνικούς, τοπικούς, κλπ.
- δημοσίου ή ιδιωτικού συμφέροντος,
- επιστημονικούς φορείς/επιστημονικούς κλάδους,
- τοπικές κοινωνίες,
- λοιπές οργανώσεις

3) τα αντιληπτικά πλαίσια της βιωσιμότητας: επιστημολογικές/ιδεολογικές/φιλοσοφικές αφετηρίες της προσέγγισης, ως αντιληπτικά πλαίσια και η αντίληψη της βιωσιμότητας ως συστημικής ιδιότητας.

Οι φιλοσοφικές αφετηρίες της προσέγγισης είναι δυνατό να αλληλοεπικαλύπτονται ως κατηγορία κριτηρίων ταξινόμησης των λειτουργικών προσεγγίσεων, με τους φορείς σχεδιασμού ή/και υλοποίησης, δεδομένου πως ο τρόπος διαχείρισης ενός προγράμματος βιωσιμότητας από ένα συγκεκριμένο κοινωνικό σχηματισμό, συνήθως καθορίζεται από ιδεολογικές κ φιλοσοφικές αφετηρίες που σχετίζονται με την εξαρχής συγκρότηση και τη δραστηριότητα του φορέα αυτού.

Με βάση το κριτήριο αυτό είναι δυνατό να διακρίνουμε λειτουργικές προσεγγίσεις όπου:

- η βιωσιμότητα αντιμετωπίζεται κυρίως ως επιστημονικό ζήτημα. Εδώ εντάσσονται οι επιστημολογικού χαρακτήρα προσεγγίσεις της βιωσιμότητας πχ. η βιωσιμότητα ως ζήτημα των θετικών επιστημών ή των κοινωνικών και εφαρμοσμένων επιστημών ή η βιωσιμότητα ως πολυεπιστημονικό ή διεπιστημονικό ζήτημα
- η βιωσιμότητα τοποθετείται στο φάσμα ηθικών/φιλοσοφικών αξιών/ιδεολογιών. Εδώ είναι δυνατό κανείς να διακρίνει δύο σχολές σκέψης, αυτή που υποστηρίζει την ανάγκη μιας νέας οικοκεντρικής ηθικής για τη βιωσιμότητα και μια ομάδα άλλων σχολών σκέψης που υποστηρίζουν πως τα υπάρχοντα συστήματα ηθικής επαρκούν για την αντιμετώπιση του περιβαλλοντικού ζητήματος. Οι τελευταίες περιλαμβάνουν τις σχολές του παραδοσιακού ανθρωπισμού⁵⁴, της βαθιάς οικολογίας⁵⁵, του οικοφεμινισμού⁵⁶ (Callicott, 1995, p. 344) και του οικοσοσιαλισμού⁵⁷ (Mebratu, 1998, p. 506-507)
- η βιωσιμότητα αντιμετωπίζεται ως συστημική ιδιότητα ή ποιότητα. Στα πλαίσια της λογικής αυτής, η βιωσιμότητα δεν αντιμετωπίζεται ούτε ως ζήτημα που εμπίπτει

⁵⁴ Οι παραδοσιακοί ανθρωπιστές αντιμετωπίζουν το περιβάλλον ως μια πηγή φυσικών πόρων που προορίζονται για χρήση προκειμένου να αυξήσουν την ανθρώπινη ευημερία. Αναγνωρίζουν πως κάποιοι άνθρωποι εμέσως επιδρούν σε άλλους, μέσω των αρνητικών επιπτώσεων της δράσης τους στο περιβάλλον. Ωστόσο υποστηρίζουν πως η λύση στο πρόβλημα αυτό μπορεί να βρεθεί στην παλαιά ηθική που βασίζεται στο ενδιαφέρον για όλους τους ανθρώπους. (Callicott, 1995, p. 345)

⁵⁵ Το κίνημα της βαθιάς οικολογίας, ιδρύθηκε από τον Arne Naess και υποστηρίζει πως οι άνθρωποι αποτελούν τμήμα ενός ευρύτερου οικολογικού συστήματος και είναι η συνειδητοποίηση αυτής της αλληλοσύνδεσης και όχι η ηθική που είναι κρίσιμη για τη διατήρηση της υγείας και της ακεραιότητας των οικοσυστημάτων. Σύμφωνα με τους εκπροσώπους της βαθιάς οικολογίας, η 'ηθική', υπονοεί ξεχωριστές ομάδες που πρέπει να σέβεται η μία την άλλη, μια προσέγγιση που οδηγεί σε μια στενή αντίληψη του εαυτού. (Callicott, 1995, p. 345)

⁵⁶ Οι οικοφεμινιστές υποστηρίζουν πως η ιδεολογία που οδηγεί τους άντρες στην κυριαρχία της φύσης είναι η ίδια που είναι υπεύθυνη για την κυριαρχία των ανδρών επί των γυναικών. Η λύση στα περιβαλλοντικά προβλήματα, συνεπώς είναι η ίδια που το φεμινιστικό κίνημα προάγει σχετικά με την απελευθέρωση των γυναικών : η κατάρριψη της πατριαρχίας. Οι οικοφεμινιστές υποστηρίζουν πως η αιτία των περιβαλλοντικών προβλημάτων δεν είναι ο ανθρωποκεντρισμός, αλλά ο ανδροκεντρισμός. Επιπλέον οι οικοφεμινιστές ενίστανται σε όποια ηθική θεώρηση και συνεπώς θεωρία περιβαλλοντικής ηθικής γιατί οι θεωρίες είναι ενδογενώς μεροληπτικές ως προς την ανδρική σκοπιά και χρησιμοποιούνται για να νομιμοποιήσουν την εξουσία. Αντ' αυτού προτιμούν την ανάλυση που σχετίζεται με τα εκάστοτε πλαίσια (Contextual analysis) των καταστάσεων. (Callicott, 1995, p. 345)

⁵⁷ Η ιδεολογία του οικοσοσιαλισμού προέρχεται από τον μαρξισμό, θεωρεί ως αιτία της περιβαλλοντικής κρίσης τον καπιταλισμό, θεωρεί πως η λύση βρίσκεται σε μια φιλοσοφία κοινωνικής ισότητας (social egalitarianism) και οι πλέον αρμόδιοι για να προάγουν τη λύση αυτή εντοπίζονται στο χώρο του εργατικού κινήματος. (Mebratu, 1998, p. 506)

αμιγώς στον επιστημονικό χώρο, ούτε ως ζήτημα που σχετίζεται με ηθικές, φιλοσοφικές αξίες και ιδεολογίες. Η βιωσιμότητα γίνεται αντιληπτή στα πλαίσια της συστημικής σκέψης, ως ιδιότητα ή ποιότητα ενός συστήματος να προσαρμόζεται στις αλλαγές, να μαθαίνει και να αναδιοργανώνεται, ή να διατηρεί ικανοποιητικά επίπεδα αυτονομίας.

Θα πρέπει να σημειώσουμε πως τα εναλλακτικά κριτήρια που παρουσιάστηκαν στην κατηγορία αυτή, ενδέχεται να λειτουργούν και συνδυαστικά.

4) μεθοδολογικές παράμετρος. Αυτά είναι δυνατό να περιλαμβάνουν το περιεχόμενο ή τους εξεταζόμενους άξονες/τομείς στα πλαίσια της μεθοδολογίας, τη στρατηγική, το σκεπτικό, τη μεθοδολογική έμφαση και κριτήρια αξιολόγησης των μεθοδολογιών. Ακολουθώντας αυτή την κατηγορία κριτηρίων είναι δυνατό να διακρίνουμε λειτουργικές προσεγγίσεις βάσει:

- *εξεταζομένων αξόνων ή τομέων, μεμονωμένα ή συνθετικά, ή συστημικών χαρακτηριστικών* πχ. προσεγγίσεις της βιωσιμότητας ανά πυλώνα (οικονομικός, κοινωνικός, περιβαλλοντικός) ή τομεακά (αγροτική παραγωγή, ενεργειακή παραγωγή, τουρισμός, βιομηχανία, κατασκευές, κλπ.) ή συνδυαστικά ή και, όπως αναφέραμε προηγούμενα, στα πλαίσια της συστημικής σκέψης, ως ποιοτικών χαρακτηριστικών/ιδιοτήτων του εξεταζόμενου αντικειμένου/συστήματος.
- *στρατηγικών κατευθύνσεων διαχείρισης.* Στην κατηγορία αυτή κριτηρίων εντάσσονται οι ποικίλες προσεγγίσεις της βιωσιμότητας στο γνωστό φάσμα από την πολύ ασθενή έως την πολύ ισχυρή βιωσιμότητα με μια αντίστροφη πορεία στο φάσμα αυτό, από την αποδοχή της πλήρους υποκατάστασης μορφών κεφαλαίου μεταξύ τους έως την πλήρη απόρριψη της υποκατάστασης μορφών κεφαλαίου και την αντίστοιχη έμφαση σε στρατηγικές οικονομικής μεγέθυνσης, έως θέσεις μηδενικής ή αρνητικής μεγέθυνσης, προκειμένου για την επίλυση του προβλήματος της μη βιωσιμότητας.
- *μεθοδολογιών θετικιστικού ή κανονιστικού χαρακτήρα ή μεθοδολογική έμφαση στη διαδικασία.* Η πρώτη διάκριση (θετικιστικές-κανονιστικές μεθοδολογίες) βασίζεται αντίστοιχα σε θετικιστικού ή κανονιστικού χαρακτήρα ερμηνείες της έννοιας της βιωσιμότητας. Ο θετικιστικός χαρακτήρας συμπίπτει με την θετικιστική εκδοχή της επιστήμης, δηλαδή τη θεώρησης της «...ως ενός κορμού συστηματοποιημένης γνώσης που αφορά το τι είναι», ενώ αντίστοιχα ο κανονιστικός χαρακτήρας συμπίπτει με την κανονιστική ή ρυθμιστική εκδοχή της, δηλαδή τη θεώρηση της «... ως ενός κορμού συστηματοποιημένης γνώσης που αφορά το τι θα έπρεπε να είναι.» (Merrym and Gill, 1998, p. 123, αναφορά στον Keynes). Έτσι οι πρώτες χρησιμοποιούνται συνήθως ως διαγνωστικά εργαλεία βιωσιμότητας, ενώ οι δεύτερες ως ρυθμιστικά ή εργαλεία πολιτικής της βιωσιμότητας. Οι μεθοδολογίες που δίνουν έμφαση στη διαδικασία και όχι τόσο σε συγκεκριμένους στόχους, βασίζονται σε επιρροές από τη συστημική θεώρηση αλλά και τη φιλοσοφία και κοινωνιολογία της επιστήμης, ζητήματα που ήδη θίξαμε νωρίτερα στο κείμενο. Η έμφαση βρίσκεται στην υιοθέτηση μεθοδολογικού πλουραλισμού και συμμετοχικών διαδικασιών προκειμένου για την κατανόηση της πολύπλοκης φύσης των ζητημάτων της βιωσιμότητας, την παραδοχή των υποκειμενικοτήτων των συμμετεχόντων στη διαδικασία, την ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεγγύης, της κοινωνικής εκμάθησης, της ανθεκτικότητας στις αλλαγές, της αυτονομίας και της αυτο-οργάνωσης κ αυτο-διαχείρισης των συστημάτων, επιδιώκοντας δηλαδή ευρύτερους ποιοτικούς στόχους που παραπέμπουν στην αντιμετώπιση όχι μόνο

των συμπτωμάτων των προβλημάτων της μη-βιωσιμότητας, αλλά και των αιτιών της.

- μεθοδολογικής γλώσσας πχ. χρήση απλών μαθηματικών, όπως απλών (stand alone) δεικτών, ή σύνθετων αθροιστικών μεθοδολογιών, οικονομετρικών μοντέλων ή άλλων συνδυαστικών εργαλείων, κλπ.,
- κριτηρίων αξιολόγησης, πχ. αξιολογήσεις εναλλακτικών στατιστικών εργαλείων για τη μέτρηση της βιωσιμότητας βάσει κριτηρίων όπως αξιοπιστία, προσβασιμότητα, ερμηνευσιμότητα, συνοχή, οικονομική αποδοτικότητα, κα.

Κλείνοντας την υποενότητα αυτή θα πρέπει να σημειώσουμε πως τα εναλλακτικά κριτήρια και της τελευταίας κατηγορίας αυτής, ενδέχεται να λειτουργούν και συνδυαστικά.

1.2.3.2 Ταξινομήσεις λειτουργικών προσεγγίσεων των εννοιών, βάσει απλών και συνθετικών αντιληπτικών πλαισίων : ενδεικτικές προσπάθειες

Στη βιβλιογραφία των λειτουργικών προσεγγίσεων των εννοιών βα κ βα, συναντούμε ποικίλες εκδοχές τυπολόγησης τους, βάσει απλών κριτηρίων αλλά και βάσει συνδυασμού κριτηρίων, αντανακλώντας αντίστοιχα την υιοθέτηση απλών και περισσότερο σύνθετων αντιληπτικών πλαισίων (conceptual frameworks). Στην υποενότητα αυτή θα παρουσιάσουμε ενδεικτικές προσπάθειες τέτοιων τυπολογήσεων, ξεκινώντας με απλές ή και αρκετά εξειδικευμένες/επικεντρωμένες τυπολογήσεις και προχωρώντας σε συνθετότερες.

1.2.3.2.1 Απλά αντιληπτικά πλαίσια & τυπολογήσεις των λειτουργικών προσεγγίσεων της βιωσιμότητας

Η Mebratu στο άρθρο της “Sustainability and Sustainable Development: Historical and Conceptual Review” (Mebratu, 1998, p. 493) προτείνει τρία διαφορετικά αντιληπτικά πλαίσια για τη λειτουργική προσέγγιση των εννοιών, βάσει κριτηρίων που σκιαγραφούν θεσμικές εκδοχές, ιδεολογικές εκδοχές και ακαδημαϊκές εκδοχές των εννοιών. Τις παρουσιάζουμε παρακάτω :

Πίνακας Α.7: Συγκριτική ανάλυση των θεσμικών εκδοχών της βιωσιμότητας

Θεσμικό όργανο	Κινητήριοι παράγοντες	Επίκεντρο της λύσης	Πλατφόρμα της λύσης	Εργαλεία (Ηγεσία)
WCED	Πολιτική συναίνεση	Βιώσιμη μεγέθυνση	Κράτος-έθνος	Κυβερνήσεις κ διεθνείς οργανισμοί
IIED	Ανάπτυξη της υπαίθρου	Πρωτογενές περιβαλλοντικό ενδιαφέρον (PECO)	Κοινωνίες	Κρατικές κ διεθνείς ΜΚΟ
WBCSD	Επαγγελματικά συμφέροντα	Οικο-αποδοτικότητα	Επιχειρήσεις κ βιομηχανία	Επιχειρηματική ηγεσία

Πηγή : Mebratu, 1998, p. 504

Πίνακας Α.8: Συγκριτική ανάλυση των ιδεολογικών εκδοχών της βιωσιμότητας

Ιδεολογία	Θεωρία απελευθέρωσης	Πηγή της περιβαλλοντικής κρίσης	Επίκεντρο της λύσης	Ηγετικό κέντρο
Οικο-θεολογία	Φιλελεύθερη θεολογία	η ασέβεια στη Θεία πρόνοια	πνευματική αφύπνιση	εκκλησία κ σχηματισμοί της
Οικο-φεμινισμός	Ριζικός φεμινισμός	ο ανδροκεντρισμός	gynocentric αξιολογική ιεραρχία	το γυναικείο κίνημα
Οικο-σοσιαλισμός	Μαρξισμός	ο καπιταλισμός	κοινωνική ισότητα	το εργατικό κίνημα

Πηγή : Mebratu, 1998, p. 506

Πίνακας Α.9: Συγκριτική ανάλυση των ακαδημαϊκών εκδοχών της βιωσιμότητας

Ακαδημαϊκός κλάδος	Κινητήριοι παράγοντες (επιστημολογικός προσανατολισμός)	Πηγή της περιβαλλοντικής κρίσης	Επίκεντρο της λύσης	Εργαλεία (Μηχανισμοί των λύσεων)
Περιβαλλοντικά οικονομικά	Οικονομικός αφαιρετισμός (reductionism)	η υποτίμηση των περιβαλλοντικών αγαθών	η ενσωμάτωση των εξωτερικοτήτων	ο μηχανισμός της αγοράς
Βαθιά οικολογία	Οικολογικός αφαιρετισμός	η ανθρώπινη κυριαρχία επί της φύσης	η ευβλάβια κ ο σεβασμός στη φύση	βιοκεντρική ισότητα
Κοινωνική οικολογία	Αφαιρετική κ ολιστική	η κυριαρχία επί των ανθρώπων κ της φύσης	η συνεξέλιξη φύσης κ ανθρωπότητας	η επανεξέταση της κοινωνικής ιεραρχίας

Πηγή : Mebratu, 1998, p. 506

Οι ταξινομήσεις της Mebratu, ουσιαστικά αντανakλούν το σύνθετο χαρακτήρα της έννοιας 'βιωσιμότητα', η οποία είναι δυνατό να προσεγγισθεί μέσα από ποικίλα αντιληπτικά πλαίσια. Τα πλαίσια αυτά είναι δυνατό να «δομούνται» σε ποικίλες εκφάνσεις της ανθρώπινης φύσης, συμπεριλαμβανομένης της επιστήμης, των φιλοσοφιών/ιδεολογιών, της θεσμικής/πολιτικής οργάνωσης, κα.

Δύο απλού χαρακτήρα, ωστόσο αρκετά πιο 'τεχνικές' ταξινομήσεις λειτουργικών προσεγγίσεων της βιωσιμότητας, εντοπίζουμε στην έκδοση του OECD με τίτλο "Measuring Sustainable Development, Integrated economic, environmental and social frameworks" (2004) από τον Enrico Giovannini. Οι ταξινομήσεις αυτές είναι επικεντρωμένες σε μεθοδολογικά χαρακτηριστικά των λειτουργικών προσεγγίσεων. Η πρώτη είναι μια

τυπολόγηση που προτάθηκε στον οδηγό SEEA (Handbook on Integrated Environmental and Economic Accounts), κοινή έκδοση των UN, OECD, IMF, EU και WB. και παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας Α.10: Τυπολόγηση λειτουργικών προσεγγίσεων της βιωσιμότητας, βάσει μεθοδολογικών χαρακτηριστικών

τύπος	μεθοδολογία	σημειώσεις
<i>η προσέγγιση των τριων πυλώνων</i>	Οι τρεις πυλώνες, οικονομία, κοινωνία και περιβάλλον, πρέπει να είναι βιώσιμοι	δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο αντικείμενο της βιωσιμότητας, όλα τα συστήματα πρέπει να είναι βιώσιμα
<i>η οικολογική προσέγγιση</i>	η βιωσιμότητα του οικονομικού κ κοινωνικού υποσυστήματος είναι δευτερεύουσα έναντι της βιωσιμότητας του παγκοσμίου περιβάλλοντος	το οικονομικό και το κοινωνικό σύστημα είναι υποσυστήματα του παγκοσμίου περιβάλλοντος
<i>η κεφαλαιακή προσέγγιση</i>	συνδυασμός στοιχείων για τον επανορισμό ενός κεφαλαίου που ενσωματώνει και άλλες εκτός των οικονομικών παραμέτρων Στοιχεία από τις φυσικές επιστήμες (κυρίως οικολογία και γεωγραφία) και άλλες κοινωνικές εκτός των οικονομικών επιστήμες.	ο ορισμός ενός νέου κεφαλαίου/εξέλιξη μιας μεθοδολογίας από τα οικονομικά

Πηγή :πινακοποίηση από κείμενο του Giannini, 2004, p.9

Η δεύτερη είναι μια προτεινόμενη τυπολόγηση των λειτουργικών προσεγγίσεων που περιλαμβάνονται στον παραπάνω οδηγό του OECD (2004) και παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα :

Πίνακας Α.11: Τυπολόγηση λειτουργικών προσεγγίσεων της βιωσιμότητας, βάσει στατιστικής μεθόδου/εργαλείων

τύπος	παραδείγματα	Σημειώσεις
πλαίσια ενσωματωμένων εθνικών λογαριασμών και δεικτών (integrated national accounts-type frameworks and indicators)	μήτρες εισροών-εκροών, περιβαλλοντικοί λογαριασμοί, μήτρες κοινωνικών λογιστικών	-
άλλα λογιστικά σύνολα (other accounting aggregates)	γνήσια αποταμίευση, το οικολογικό αποτύπωμα, κα.	απλούστερες προσεγγίσεις στοχευμένες στη μέτρηση της φθοράς του κεφαλαίου
αυτόνομοι δείκτες (stand-alone indicators)	η πλειοψηφία των προσεγγίσεων βιωσιμότητας σε χωρικό επίπεδο	-

Πηγή : πινακοποίηση από κείμενο του Giannini, 2004, p.10-11

1.2.3.2.2 Σύνθετα αντιληπτικά πλαίσια κ τυπολογήσεις των λειτουργικών προσεγγίσεων της βιωσιμότητας

Συνθετότερα αντιληπτικά πλαίσια της βιωσιμότητας, παρέχουν αντίστοιχα συνθετότερες τυπολογήσεις των λειτουργικών προσεγγίσεων της έννοιας. Αναφέρουμε τρεις περιπτώσεις τέτοιων τυπολογήσεων.

Η πρώτη βασίζεται σ' ένα αντιληπτικό πλαίσιο της βιωσιμότητας που συνδυάζει φιλοσοφικά, ιδεολογικά και δεοντολογικά κριτήρια που οδηγούν σε αντίστοιχες πολιτικές-οικονομικές και διαχειριστικές πολιτικές και παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα :

Πίνακας Α.12: Το φάσμα της βιώσιμης ανάπτυξης

Τεχνοκρατική αντίληψη		Οικοκεντρική αντίληψη		
"Αφθονίας"	Συμβιβαστικός	Κοινοτισμός	Βαθιά Οικολογία	
Εξαντλητική χρησιμοποίηση πόρων, προσανατολισμός βασισμένος στη μεγέθυνση.	Διατήρηση πόρων και θέση "διαχειριστική".	Θέση διαφύλαξης πόρων.	Ακραία θέση διαφύλαξης.	Πράσινες ετικέτες
Αντί-πράσινη οικονομία, αδέσμευτες ελεύθερες αγορές.	Πράσινη οικονομία, πράσινες αγορές κατευθυνόμενες από οικονομικά κίνητρα και εργαλεία ρύθμισης (π.χ. τέλη ρύπανσης κ.α.).	Βαθιά πράσινη οικονομία, σταθερή οικονομία ρυθμιζόμενη από μακρο-περιβαλλοντικά πρότυπα και συμπληρωμένη από οικονομικά εργαλεία.	Πολύ βαθιά πράσινη οικονομία, ουσιαστικά ρυθμιζόμενη ώστε να ελαττώσει την κατανάλωση πόρων.	Τύπος της οικονομίας
Βασικός στόχος οικονομικής πολιτικής η μεγιστοποίηση οικονομικής μεγέθυνσης (μέγιστο ΑΕΠ).	Τροποποιημένη οικονομική ανάπτυξη (προσαρμοσμένη η πράσινη λογιστική για μέτρηση ΑΕΠ).	Μηδενική οικονομική ανάπτυξη: μηδενική πληθυσμιακή ανάπτυξη.	Ελαττωμένη κλίμακα μείωση της οικονομίας και του πληθυσμού.	Στρατηγικές διαχείρισης
Δεχόμενοι ως αξίωμα ότι η αδέσμευτη ελεύθερη οικονομία σε συνδυασμό με την τεχνολογική πρόοδο θα εξασφαλίσει άπειρες πιθανότητες υποκατάστασης ικανές να μετριάσουν όλα τα περιοριστικά "όρια σπανιότητας".	Αποσύνδεση σημαντική αλλά απορρίπτεται η άπειρη υποκατάσταση. Κανόνες αιεφορίας: κανόνας σταθερού κεφαλαίου. Γι' αυτό μερικές αλλαγές κλίμακας.	Αποσύνδεση και όχι αύξηση στην κλίμακα. Προοπτικές "συστημάτων"- "υγεία" ολοκλήρου του οικοσυστήματος πολύ σημαντική; υπόθεση Γαίας και συνέπειες.	Ελάττωση κλίμακας απαραίτητη: σε ακραία περίπτωση για κάποιους υπάρχει μια κατά γράμμα ερμηνεία της Γαίας σαν ένα προσωπικό παράγοντα στον οποίο οφείλουμε ηθικές υποχρεώσεις.	

Υποστήριξη για παραδοσιακό δεοντολογικό διαλογισμό: δίκαια και ενδιαφέροντα των τωρινών ατόμων, οργανική αξία (π.χ. αναγνωρίσιμη αξία των ατόμων) στη φύση.	Προέκταση του δεοντολογικού διαλογισμού: κίνητρο "το ενδιαφέρον για τους άλλους - ισότητα μεταξύ ίδιας γενιάς και μεταξύ γενεών (π.χ. τωρινοί φτωχοί και μελλοντικοί άνθρωποι): οργανική αξία στη φύση.	Παραπέρα προέκταση του δεοντολογικού διαλογισμού: ενδιαφέροντα για συλλογικό όφελος να έχουν μεγαλύτερη προτεραιότητα από το ιδιωτικό όφελος: βασική αξία του οικοσυστήματος και δευτερεύουσα αξία των λειτουργιών και υπηρεσιών των συστατικών.	Αποδοχή της βιοηθικής (π.χ. ηθικά δικαιώματα/ ενδιαφέροντα δίνονται σε όλα τα μη-ανθρώπινα είδη ακόμα στα αβιοτικά κομμάτια του περιβάλλοντος); εσωτερική αξία της φύσης (π.χ. πολύτιμη από μόνη της χωρίς να λογαριάζουμε την ανθρώπινη πείρα).	Δεοντολογία
Πολύ ασθενής βιωσιμότητα	Ασθενής βιωσιμότητα	Ισχυρή βιωσιμότητα	Πολύ ισχυρή βιωσιμότητα	Χαρακτηρισμοί βιωσιμότητας

Πηγή: Σπιλάνης 1995, σελ. 45-46 από τον Turner et al., 1994, p. 31.

Η δεύτερη τυπολόγηση που βρίσκεται αρκετά κοντά στην προηγούμενη, παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα :

Πίνακας Α.13: Το φάσμα της βιώσιμης ανάπτυξης

Τύποι	οπτική	ηθική/όρια ανθρώπινης δράσης	θησκευτικές επιρροές-ιδεολογικά κινήματα	προσανατολισμός ανθρώπινης δράσης	επίκεντρο της λύσης	εργαλεία	σημειώσεις
ασθενέστερη βιώσιμη ανάπτυξη (weaker sd)	ανθρωποκεντρική, ο άνθρωπος αντιμετωπίζεται εκτός φύσης	η φύση αντιμετωπίζεται ως ανθρωπίνος 'πόρος'-οι άνθρωποι έχουν το δικαίωμα κυριαρχίας επί της φύσης	Ιουδο-Χριστιανική θρησκεία	η κατανόηση της φύσης προκειμένου να αποτελεί αντικείμενο χρήσης/διαχείρισης από τον άνθρωπο	επιστήμη και τεχνολογία-τεχνολογική αισιοδοξία-αποδεκτή ή επιθυμητή η συνεχής οικονομική μεγέθυνση	υπηρεσίες περιβαλλοντικής διαχείρισης, πιο αποδοτική χρήση των πόρων, καλλίτερες τεχνικές αξιολόγησης προγραμμάτων και βάσει περιβαλλοντικών παραμέτρων, οικονομικές προσαρμογές που να συμπεριλαμβάνουν περιβαλλοντικές παραμέτρους/ανησυχίες.	όχι αναπροσδιορισμός των εννοιών πρόοδος και οικονομική ανάπτυξη/καταστολή, αντιμετώπιση των συμπτωμάτων-η κυρίαρχη προσέγγιση της βιωσιμότητας
ενδιάμεση βιώσιμη ανάπτυξη (moderate sd)							
<i>κινούμαστε ενδιάμεσα στο φάσμα μεταξύ της ασθενέστερης και ισχυρότερης προσέγγισης</i>							
ισχυρότερη βιώσιμη ανάπτυξη (stronger sd)	βιοκεντρική ισότητα (biocentric egalitarianism)	η Γη είναι περιορισμένη, όλες οι μορφές ζωής έχουν ίσα δικαιώματα	βαθιά οικολογία (deep ecology)	κριτική και επαναπροσδιορισμός των εννοιών 'ανάπτυξη', 'πρόοδος', 'πλούτος', 'ευημερία'	ανάγκη αλλαγής κοινωνικής φιλοσοφίας και κατασκευής ενός οικονομικού συστήματος λιγότερο καταστρεπτικού για τη φύση	επικοινωνία συνθηκών αποσυγκέντρωσης και μικρής κλίμακας στην ανθρώπινη δραστηριότητα, έμφαση στην αυτονομία και την ενδοστρέφεια	αντιμετώπιση των αιτιών της μη-βιωσιμότητας, ανάγκη πρόληψης, η μειοψηφία των προσεγγίσεων της βιωσιμότητας

Πηγή: πινακοποίηση από κείμενο των Williams and Millington, 2004, p. 99-104

Η τρίτη τυπολόγηση αποτελεί ουσιαστικά συνέχεια του πίνακα...και είναι μια προσέγγιση αξιολόγησης εναλλακτικών, όσον αφορά τη χρήση στατιστικών εργαλείων/μεθοδολογιών, λειτουργικών προσεγγίσεων της βιωσιμότητας με βάση μια σειρά κριτηρίων. Αναλυτικότερα :

Πίνακας Α.14: Τυπολόγηση λειτουργικών προσεγγίσεων της βιωσιμότητας, βάσει στατιστικής μεθόδου/εργαλείων και κριτηρίων αξιολόγησης

Κριτήρια αξιολόγησης	πλαίσια ενοποιημένων εθνικών λογαριασμών και δεικτών	άλλα λογιστικά σύνολα	αυτόνομοι δείκτες (stand-alone indicators)
Σχετικότητα (relevance)	++	++	+++
ακρίβεια (accuracy)	+++	+	++
αξιοπιστία (credibility)	+++	+	++
επικαιρότητα (timeliness)	++	++	+++
προσβασιμότητα (accessibility)	++	+++	++
ερμηνευσιμότητα (interpretability)	++	++	++
συνοχή (coherence)	+++	+	+
αποδοτικότητα κόστους (cost-efficiency)	+	++	++

Πηγή : Giovannini, 2004, p. 11

Προσεγγίσεις της ΒΑ από τους ΕΕ, WB και UNEP

Οι έννοιες της βα και της β στην πλειοψηφία της βιβλιογραφίας τους φαίνεται να εμπεριέχουν μία λιγότερο ή περισσότερο δεδομένη θεματολογία. Η εξέταση των στρατηγικών τριών διεθνών οργανισμών για τη βα, υποστηρίζει τη διαπίστωση αυτή.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, βάσει της στρατηγικής της για τη βα, όπως αυτή αναθεωρήθηκε το 2005 (EU Strategy for sustainable development) θέτει 6 τομείς προτεραιότητας στους οποίους εντοπίζει μη βιώσιμες τάσεις εντός της επικράτειας της. Αυτοί περιλαμβάνουν την κλιματική αλλαγή, την υγεία, τον κοινωνικό αποκλεισμό και τη γήρανση του πληθυσμού, τους φυσικούς πόρους και τις μεταφορές. (<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/i28117.htm>) Η έμφαση στη στρατηγική της βρίσκεται στη συνεχή αξιολόγηση οικονομικών, κοινωνικών κ περιβαλλοντικών επιπτώσεων κάθε νομοθετικής δράσης της, στην προσπάθεια ενσωμάτωσης των επιπτώσεων καθεμιάς από αυτές τις κατηγορίες στις τιμές των προϊόντων της κάθε παραγωγικής δράσης, σε επενδύσεις σε επιστημονικές και τεχνολογικές καινοτομίες και η καλλίτερη επικοινωνία μεταξύ επιχειρήσεων και πολιτών. Σημαντικό σημείο που επισημαίνεται επίσης είναι η εξωτερική διάσταση της βιωσιμότητας, δηλαδή η ανάγκη σεβασμού κ υιοθέτησης των πολιτικών αυτών και εκτός των ορίων της επικράτειας της Ένωσης. Τέλος η καταπολέμηση της φτώχειας στον πλανήτη και η προαγωγή της ανάπτυξης αποτελεί επί μέρους στόχο των στρατηγικής για τη βα στην ΕΕ.

Η Διεθνής Τράπεζα, στα πλαίσια του προγράμματος της για τη βα με τίτλο "Environmentally and Socially Sustainable Development" (ESSD) θέτει πέντε τομιακές στρατηγικές υπό τους τίτλους 1)Περιβάλλον, 2)Αγροτική ανάπτυξη κ ανάπτυξη της υπαίθρου, 3) Βιώσιμη διαχείριση δασών, 4) Υδατικοί πόροι, 5) Κοινωνική ανάπτυξη.

(www.worldbank.com), με επί μέρους ανά τομέα στόχους. Όσον αφορά τον πρώτο τομέα οι στόχοι περιλαμβάνουν την βελτίωση της ποιότητας ζωής σχετικά με τους περιβαλλοντικούς παράγοντες (υγεία, τρόποι ζωής, ευαισθησία), τη βελτίωση της ποιότητας της μεγέθυνσης μέσω της περιβαλλοντικής διαχείρισης και την προστασία της ποιότητας των περιφερειακών και παγκόσμιων κοινών αγαθών, όπως το κλίμα, τα δάση, τις υδατικές πηγές, τη βιοποικιλότητα. Όσον αφορά το δεύτερο τομέα οι στόχοι αφορούν την υποστήριξη μιας ευρείας βάσης ανάπτυξης της υπαίθρου, κυρίως με τη χρήση της τεχνολογίας αλλά και με θεσμικές μεταρρυθμίσεις, τη βελτίωση της κοινωνικής ευημερίας, τη διαχείριση των ρίσκων και τον περιορισμό της ευαισθησίας των κοινωνιών της υπαίθρου καθώς και με τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων. Όσον αφορά τον τρίτο τομέα οι στόχοι είναι αριθμητικοί και περιλαμβάνουν τον περιορισμό της φτώχειας με την ανάπτυξη αγρο-δασοπονίας, την αύξηση των εκτάσεων που υφίστανται βιώσιμη διαχείριση, την προστασία και διατήρηση δασικών περιοχών. Όσον αφορά τον τέταρτο τομέα, ο βασικός στόχος έχει να κάνει με την υποστήριξη χωρών με προβλήματα νερού σε συνδυασμό με τη χρήση του ως παράγοντα οικονομικής μεγέθυνσης και περιορισμού της φτώχειας. Τέλος, όσον αφορά τον πέμπτο τομέα τρεις επί μέρους ποιοτικότεροι στόχοι καθορίζονται, που αφορούν κοινωνίες συνεκτικές και αλληλέγγυες και θεσμούς υπόλογους, διαφανείς κ υπεύθυνους.

Η Επιτροπή για τη β, του Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον, μετά το 2003 διαρθρώνει το πρόγραμμα της για τη β σε επτά διετείς κύκλους, κατά τη διάρκεια των οποίων επικεντρώνεται σε διαφορετικούς τομείς. Αναλυτικότερα οι τομείς προτεραιότητας παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα :

Πίνακας Α.15 : Πολυετές πρόγραμμα εργασίας της Επιτροπής για τη β της UNEP

Διετίες	Θεματικοί τομείς
2004/2005	Νερό Υγιεινή Ανθρώπινες εγκαταστάσεις
2006/2007	Ενέργεια για βιώσιμη ανάπτυξη Βιομηχανική ανάπτυξη Ατμοσφαιρική ρύπανση/ατμόσφαιρα Κλιματική αλλαγή
2008/2009	Γεωργία Ανάπτυξη της Υπαίθρου Γη Ξηρασία Ερημοποίηση Αφρική
2010/2011	Μεταφορές Χημικά Διαχείριση αποβλήτων Εξόρυξη Ένα δεκαετές πλαίσιο προγραμμάτων για βιώσιμους τρόπους κατανάλωσης κ παραγωγής
2012/2013	Δάση Βιοποικιλότητα Βιοτεχνολογία Τουρισμός

	Βουνά
2014/2015	Ωκεανοί κ θάλασσες Θαλάσσιοι πόροι Μικρά αναπτυσσόμενα νησιωτικά κράτη Διαχείριση καταστροφών και Ευαισθησίας
2016/2017	Ετήσια αξιολόγηση της εφαρμογής της Agenda 21 και του προγράμματος περαιτέρω υλοποίησης της και του προγράμματος εφαρμογής του Johannesburg

A.2 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ & ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΣΕ ΔΕΥΤΕΡΕΣ ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ

A.2.1 Εισαγωγή

Στην παρούσα ενότητα επιδιώκεται να παρουσιαστούν βασικές πτυχές του φαινομένου ΔΚ στο πλαίσιο μελέτης του τουρισμού, διεθνώς αλλά και στον ελληνικό χώρο. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζονται οι χρήσεις εκείνες της ΔΚ που παρουσιάζουν συνάφειες με τις τουριστικές, ως προς τα κίνητρα απόκτησης και διατήρησης, εντός της ελληνικής επικράτειας.

Το κείμενο διαρθρώνεται σε τέσσερις ενότητες και επί μέρους υπο-ενότητες. Στην πρώτη ενότητα, προσεγγίζεται το ιστορικό πλαίσιο του φαινομένου ΔΚ, σε συνδυασμό με τις μεταβαλλόμενες συμβολικές, λειτουργικές και χωρικές διαστάσεις του. Στη δεύτερη ενότητα επιδιώκεται η θεωρητική θεμελίωση του υπό εξέταση φαινομένου στο πλαίσιο μελέτης του τουρισμού. Στην τρίτη ενότητα, που αποτελεί και το κυρίως μέρος του κειμένου, επιδιώκεται μια αδρή σκιαγράφιση της ιστορικής εξέλιξης του φαινομένου στην Ελλάδα, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες και το παράλληλο ιστορικό-αναπτυξιακό πλαίσιο της γεωγραφικής περιοχής μελέτης. Παρουσιάζονται τα βασικά ευρήματα της διαθέσιμης βιβλιογραφίας, ενώ εντοπίζονται τα ερευνητικά κενά ως προς τις σύγχρονες ανάγκες μελέτης του φαινομένου. Εξετάζεται η σύγχρονη έκταση του φαινομένου στον ελληνικό χώρο, σε αντιπαραβολή με τις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες, ενώ ακολουθεί μια απόπειρα χωρικής αποτύπωσης των ΔΚ σε επίπεδο νομών της χώρας, παρουσιάζοντας και σχολιάζοντας βασικά διαθέσιμα μεγέθη που αποδίδουν παραμέτρους ενδιαφέροντος. Στα πλαίσια της ενότητας αυτής συζητούνται επίσης ζητήματα πολιτικής και διαχείρισης του φαινομένου στην Ελλάδα, αλλά και οι προοπτικές και επιδράσεις του υπό το πρίσμα της βιωσιμότητας. Το κείμενο κλείνει με τη διατύπωση βασικών συμπερασμάτων και προβληματισμών.

A.2.2 Το φαινόμενο ΔΚ : Ιστορικό πλαίσιο – Συμβολικές, λειτουργικές & χωρικές διαστάσεις

Η διατήρηση και χρήση ΔΚ εξ ορισμού προϋποθέτει μετακίνηση από την 'κύρια' κατοικία και αναμφίβολα λαμβάνει διαφορετικά περιεχόμενα στο χρόνο και την ιστορία της ανθρώπινης κοινωνικής οργάνωσης. Εξαιρώντας την περίοδο της νομαδικής-τροφοσυλλεκτικής κοινωνικής οργάνωσης όπου η διαρκής μετακίνηση αποτελεί τη νόρμα και η κατοίκηση καθίσταται περιστασιακή, το φαινόμενο ΔΚ, αποκτά υπόσταση την περίοδο της μόνιμης κατοίκησης (Αγροτική Επανάσταση), ενώ η χρήση της ΔΚ πιθανότερα σχετίζεται με την *εργασία*⁵⁸.

Η διατήρηση και χρήση ΔΚ και οι μετακινήσεις προς αυτή με κυρίαρχα κίνητρα, συναφή αυτών που ενεργοποιούν την τουριστική μετακίνηση (πχ. ξεκούραση, αναψυχή, αλλαγή περιβάλλοντος), διανύουν, ως προς βασικές παραμέτρους, τροχιές παράλληλες με το τουριστικό φαινόμενο. Έτσι οι πρώτες ΔΚ του περιεχομένου αυτού, όπως και τα τουριστικά ταξίδια, αποτελούν προνόμιο ελίτ, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τις ΔΚ που ανήκουν στις κοινωνικές τάξεις των ευγενών του 18ου αι. και διατηρούνται σε λουτροπόλεις ή σε

⁵⁸ Η Αγροτική Επανάσταση συντελέστηκε με την παράλληλη ανάπτυξη γεωργίας και κτηνοτροφίας. Στα πλαίσια άσκησης των εργασιών κτηνοτροφίας, οι άνθρωποι συχνά μετακινούντο εποχιακά, πχ. από ψυχρότερες σε θερμότερες και πιο εύφορες περιοχές τους χειμερινούς μήνες, για χρήση βοσκότοπων, κάνοντας χρήση κάποιου είδους δεύτερης κατοικίας.

παράκτιες περιοχές, προκειμένου για την εποχιακή διαφυγή από τη ζωή της πόλης (Hall and Müller, 2004, p. 8, αναφορά στον Corrock, 1977).

Η σταδιακά εντεινόμενη αστικοποίηση, επακόλουθο των διαδοχικών σταδίων της Βιομηχανικής Επανάστασης, προσδίδει μερικώς διαφοροποιημένο περιεχόμενο στο φαινόμενο ΔΚ. Αφενός, η υπαίθρος σταδιακά εγκαταλείπεται από τους μέχρι τότε κατοίκους της, καθιστώντας σε πολλές περιπτώσεις τις *πρώτες* κατοικίες, *δεύτερες*. Αφετέρου, στα πλαίσια της σταδιακής βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου στα οικονομικά ισχυρά κράτη, η ΔΚ μετατρέπεται από αγαθό πολυτελείας σε προσβάσιμη δυνατότητα για τα ευρύτερα κοινωνικά στρώματα (Παναγιωτάτου, 1998, σελ. 11, Hall and Müller, 2004, p. 8). Η τάση αυτή κορυφώνεται τις τελευταίες δεκαετίες του προηγούμενου αιώνα και κυρίως από το 1960 έως σήμερα.

Ιδωμένες σύγχρονα οι ΔΚ είναι δυνατό να διακριθούν, αν και με συχνές επικαλύψεις, ως προς λειτουργίες-χρησιμότητες, συμβολισμούς, αλλά και χωροθεσία. Έτσι, οι ΔΚ καθίστανται σύμβολα της σύγχρονης εποχής εγκατάλειψης της υπαίθρου ή της μετά-παραγωγικής (post production) της φάσης και της μετατροπής της σε «καταναλωτικό αγαθό» ((consumption landscape) (Gallent, 2005, p. 124, Muller et al., 2004, p. 15), ταυτόχρονα εκφραστές αλλά και φορείς αλλαγών στην υπαίθρο (Muller, 2004, p. 25), στις περιπτώσεις που η διατήρηση τους συνδέει τον ιδιοκτήτη ή χρήστη τους με τη γεωγραφική περιοχή *καταγωγής* του, ή με συγγενικά πρόσωπα⁵⁹. Ωστόσο, υφίστανται και οι περιπτώσεις όπου οι επιλογές που αφορούν τη ΔΚ καθορίζονται από *επενδυτικά* κριτήρια, όπως πχ. στις Βορειότερες Ευρωπαϊκές χώρες (κυρίως Γαλλία, Γερμανία, Ολλανδία, Σκανδιναβικές χώρες), στοχεύοντας στην αποκόμιση εισοδήματος από τη μίσθωση της κύριας κατοικίας για περιορισμένα χρονικά διαστήματα (Ball, 2005, p. 9). Σε πολλές περιπτώσεις, η ΔΚ μπορεί να σχετίζεται με *αλλαγές φάσεων του κύκλου ζωής* (συνταξιοδότηση-retirement migration ή δημιουργία οικογένειας), ή ακόμη να διατηρείται για *λόγους σπουδών ή επαγγελματικής κατάρτισης*. Δε λείπουν δε, εξ αυτών, οι περιπτώσεις όπου οι ΔΚ σταδιακά μετασηματίζονται σε πρώτες, καθιστώντας την αρχικά εποχική ή περιστασιακή μετανάστευση σε αυτές σε οριστική (Hall and Muller, p. 8). Τέλος, δεν παύουν να υφίστανται και σύγχρονα, περιπτώσεις όπου η χρήση τους έχει να κάνει με την απόσταση του εργασιακού χώρου από το χώρο της κύριας κατοικίας (Ball, 2005, p. 9) ή *ειδικά εργασιακά σχήματα* στα πλαίσια των οποίων ενδέχεται κανείς να μοιράζει το χρόνο του μεταξύ δύο κατοικιών, για λιγότερο ή περισσότερο καθορισμένα χρονικά διαστήματα. Ως προς τη σύγχρονη χωρική διάσταση του φαινομένου, δε λείπουν οι περιπτώσεις που οι ΔΚ εντοπίζονται σε αστικά κέντρα, ανήκουν σε μόνιμους κατοίκους της υπαίθρου, και χρησιμοποιούνται για αναψυχή στην πόλη ή προκειμένου για τη χρήση υπηρεσιών που δεν διατίθενται στον τόπο μόνιμης κατοικίας τους. Ακόμη, η χωροθέτηση τους μπορεί να σχετίζεται με την πρώτη κατοικία, στις περιπτώσεις όπου βρίσκεται σε χρονοαποστάσεις τέτοιες που την καθιστούν συχνά επικέψιμη, κατοικία Σαββατοκύριακου ή ανεξάρτητη από αυτή σε μακρινότερους, ελκυστικούς και συχνά τουριστικούς προορισμούς, πχ. κατοικία διακοπών-εποχικής μετανάστευσης.

Συμπερασματικά, αν εκτός των παραπάνω ιδιαιτεροτήτων και διαφορετικών περιπτώσεων, συνυπολογίσει κανείς την πληθώρα κινητών μορφών που μπορεί να λάβουν σύγχρονα οι ΔΚ, (πχ. κινητές κατοικίες, όπως τροχόσπιτα, ή πλωτές κατοικίες, όπως σκάφη) (Hall and Muller, p. 5), καθίσταται φανερός ο πολυσχιδής χαρακτήρας και η πολυπλοκότητα του φαινομένου.

⁵⁹ *Ιδιαίτερα δε για τις κατοικίες της υπαίθρου που στο παρελθόν υπήρξαν 'πρώτες', είτε για τους σημερινούς κατόχους τους, είτε για προγόνους αυτών.*

A.2.3 Μορφές ΔΚ, ορολογίες & στατιστική κάλυψη του φαινομένου

Μεγάλη είναι η ποικιλία όρων που χρησιμοποιούνται προκειμένου για αναφορά στις δεύτερες κατοικίες. Π.χ. κατοικίες διακοπών ή παραθεριστικές ή θερινές (summer/vacation homes), κατοικίες του σαββατοκύριακου (week-end homes), ενώ στα αγγλικά υπάρχουν ακόμη περισσότεροι όροι όπως cottages, recreational homes, κα.

Σε μερικές χώρες η στατιστική καταγραφή του φαινομένου της δεύτερης κατοικίας κρίνεται ικανοποιητική (Hall and Müller, 2004, p. 5), ωστόσο σημαντικές διαφορές στον ορισμό της έννοιας 'δεύτερη κατοικία', μεταξύ εθνικών ή τοπικών αρχών, συνεπάγονται ουσιαστικά την ανυπαρξία συγκρίσιμων μεταξύ περιοχών στατιστικών στοιχείων⁶⁰.

Είναι δυνατό να διακρίνουμε τις δεύτερες κατοικίες σε 3 ομάδες : **στατικές** (πχ. κατοικίες), **ημι-κινητές** (πχ. τροχόσπιτα) κ **κινητές** (πχ. πλωτά μέσα) (Hall and Müller, 2004, p. 5) Οι περισσότερες προσεγγίσεις του φαινομένου της δεύτερης κατοικίας από τις εθνικές στατιστικές, καθώς επίσης κ από επιστημονικές έρευνες, αφορούν τον πρώτο τύπο δεύτερης κατοικίας ενώ επίσης, συνήθως, δεν συμπεριλαμβάνονται στη μελέτη των δεύτερων κατοικιών, το *time-sharing* καθώς κ οι *δεύτερες κατοικίες που βρίσκονται εντός πόλεων*⁶¹ (Hall and Müller, 2004, p. 5). Το ενδιαφέρον συνήθως εστιάζεται για προφανείς λόγους στο ρόλο και τη δυναμική της δεύτερης κατοικίας όταν αυτή αναπτύσσεται στην ύπαιθρο αλλά και τις περιφερειακές περιοχές των πόλεων.

Τέλος, αμήχανη διαφαίνεται η αντιμετώπιση των χρηστών δεύτερης κατοικίας που με δεδομένη τη σύγχρονη κινητικότητα και σύγχρονα εργασιακά σχήματα, μοιράζουν το χρόνο τους μεταξύ περισσότερων της μιας κατοικίας είτε ισόποσα, είτε θεωρούν ως κύρια κατοικία μια εξ αυτών στην οποία κατοικούν μικρότερα χρονικά διαστήματα (Hall and Müller, 2004, p. 6) .

Σε ότι αφορά μια περαιτέρω διάκριση των μορφών δεύτερης κατοικίας, βάσει λειτουργικότητας, χωροχρονικών χαρακτηριστικών και μορφών κινητικότητας, παρουσιάζουμε τους εξής επί μέρους τύπους :

Πίνακας A.16. Παράμετροι χρήσης & λειτουργικότητας 'ΔΚ'

Λειτουργικότητα	Συχνότητα επισκέψεων	Διάρκεια παραμονής	Μορφή κινητικότητας	Χωροθεσία σε σχέση με την κύρια κατοικία
Κατοικία Σαββατοκύριακου	Υψηλή	Βραχεία	Κυκλική	Εξαρτώμενη
Κατοικία διακοπών	Χαμηλή	Μακρά	Εποχική μετανάστευση	Ανεξάρτητη
Μελλοντική μόνιμη κατοικία	Μειούμενη	Αυξανόμενη	Μόνιμη μετανάστευση	Ανεξάρτητη

Πηγή : Müller (Hall and Müller, 2004, p. 8)

⁶⁰ Χαρακτηριστικά παραδείγματα διαφορετικής αντιμετώπισης της έννοιας 'δεύτερη κατοικία' συνιστούν η σε μερικές περιοχές καταγραφή πλωτών μέσων ή τροχόσπιτων, ενώ σε άλλες περιοχές οι κενές κατοικίες δεν καταχωρούνται ως δεύτερες εκτός αν είναι κατειλημμένες την ημέρα της απογραφής κατοικιών.

⁶¹ Οι κατοικίες αυτές είναι συχνά δεύτερες για ανθρώπους που κατοικούν είτε στην ύπαιθρο, είτε εκτός των εθνικών συνόρων και δεν αποτελούν αντικείμενο ιδιαίτερης έρευνας, δεδομένου του περιορισμένου αριθμού τους, σύμφωνα με τους Hall και Müller, (Hall and Müller, 2004, p. 5), αλλά ας συμπληρώσουμε κ των περιορισμένων επιπτώσεων τους σε σχέση με το μέγεθος και τη δυναμική των αστικών ιστών στους οποίους εντάσσονται.

Είναι φανερό πως η μελέτη των δεύτερων κατοικιών υπαγορεύει την εξέταση σαφώς **διαφορετικών κατηγοριών χρηστών** κ των ενδεχόμενα **διαφορετικών επιρροών** που συνεπάγεται η παρουσία τους στις εκάστοτε περιοχές υποδοχής.

A.2.4 Εννοιολογικές οριοθετήσεις & ζητήματα

2.4.1 Συσχετισμοί φαινομένων ΔΚ & τουρισμού

Όπως έγινε φανερό από την προηγούμενη ενότητα, εκτός των περιπτώσεων όπου η διατήρηση και χρήση ΔΚ σχετίζεται με εργασιακούς, εκπαιδευτικούς ή επενδυτικούς λόγους, το φαινόμενο ΔΚ εμφανίζει αλληπάλληλες χρονικές, χωρικές και μορφολογικές επικαλύψεις με το φαινόμενο του τουρισμού. Ωστόσο, έγινε επίσης φανερό πως το φαινόμενο ΔΚ, ακόμη και στις περιπτώσεις που ενεργοποιείται και διαμορφώνεται από τουριστικά κίνητρα, δεν παύει κατά κάποιους τρόπους, να ξεφεύγει από τα στενά πλαίσια κατανόησης και ερμηνείας του τουρισμού. Το γεγονός αυτό ενδεχόμενα αιτιολογεί τη στάση ορισμένων ερευνητών οι οποίοι, όπως αναφέρει ο Τσάρτας, θεωρούν το φαινόμενο ως «...μη τοποθετούμενο εννοιολογικά στην κατηγορία του τουρισμού» (Τσάρτας κα., 2001, σελ. 45-46).

Μια απόπειρα συσχετισμού των δύο φαινομένων, όπως αυτή που ακολουθεί σε μορφή πίνακα στην επόμενη σελίδα, οδηγεί σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα, ως προς τα κοινά σημεία αλλά και τις διαφοροποιήσεις που εμφανίζουν.

Επιχειρώντας τώρα, το συσχετισμό μεταξύ διαφορετικών 'μορφών' τουρισμού και έκφρασης του φαινομένου ΔΚ, μπορεί να δει κανείς πως το τελευταίο μπορεί να «παράγεται» εγχωρίως, υπό την έννοια πως τα υποκείμενα ζήτησης ΔΚ είναι ημεδαποί, με ή χωρίς καταγωγή από την περιοχή υποδοχής, ενεργοποιώντας ρεύματα επισκεπτών στην περιοχή υποδοχής εμπιπτοντα πλησιέστερα στον *εσωτερικό τουρισμό*. Άλλες φορές ενδέχεται να κινητοποιείται από υποκείμενα ζήτησης του εξωτερικού, κινητοποιώντας ρεύματα αλλοδαπών επισκεπτών προς τον προορισμό όπου βρίσκονται οι εκάστοτε ΔΚ, εμπιπτοντα πλησιέστερα στον *εισερχόμενο τουρισμό*.

Υπό την οπτική της χωρικής ανάπτυξης του φαινομένου της ΔΚ, αν αυτή εντοπίζεται στην ύπαιθρο, είναι ενδεχομένως δυνατό να γίνεται λόγος για μορφές *τουρισμού της υπαίθρου*, ενώ αν εντοπίζεται εντός αστικών κέντρων για *αστικό τουρισμό*. Τέλος, με κριτήριο τα κίνητρα της μετακίνησης, εφόσον η ΔΚ χρησιμοποιείται για τις θερινές διακοπές είναι δυνατό να γίνεται λόγος για *τουρισμό διακοπών ή παραθερισμό*, ενώ αν σχετίζεται με κάποιο ειδικό ενδιαφέρον πχ. διατήρηση ΔΚ σε θέρετρο ski προκειμένου για την συμμετοχή σε δραστηριότητες βουνού, για *τουρισμό ειδικών ενδιαφερόντων (special interest tourism)*. Τέλος, αν οι ΔΚ διατηρούνται σε τόπους καταγωγής είναι δυνατό να τοποθετήσουμε μερικώς το φαινόμενο στις κατηγορίες *visit friends and family* ή και *roots travel* (Hall, 2005, p. 131).

Ως προς τη χωροχρονική συνύπαρξη τουρισμού και ΔΚ, η διαθέσιμη βιβλιογραφία που προέρχεται κυρίως από τους εφαρμοστές της θεωρίας του *area tourism life cycle*. Σύμφωνα με τα ευρήματα τους, άλλοτε ενδέχεται σε μία περιοχή που αρχικά κυριαρχείται από τον ΤΔΚ να ακολουθεί ανάπτυξη 'συμβατικότερων' μορφών τουρισμού (Wolfe, 1952 σε συνδυασμό με Butler, 2005, p. 20-21), άλλοτε ο ΤΔΚ να αναπτύσσεται σε ήδη τουριστικές περιοχές σε ύστερες και μάλλον φάσεις τουριστικού κορεσμού, λειτουργώντας ως 'σταθεροποιητικός' παράγοντας (Strapp, 1988 σε συνδυασμό με Lagiewski, 2005). Σημαντική, ενδιαφέρουσα και σε κάθε περίπτωση ανεπαρκώς μελετημένη, διαγράφεται η

χωροχρονική συσχέτιση αλλά και η διάδραση του ΤΔΚ με τον μαζικό τουρισμό, αλλά και με τις μορφές τουρισμού ειδικών ενδιαφερόντων.

Στα πλαίσια του κειμένου αυτού, στο εξής όπου αναφέρεται ο όρος ΔΚ περιλαμβάνει τις περιπτώσεις εκείνων που βρίσκονται σε συνάφεια με τον τουρισμό.

Πίνακας Α.16α. Συγκρίσεις μεταξύ των φαινομένων 'τουρισμός' & 'ΔΚ'

Πεδία συσχέτισης	Κοινά σημεία-ομοιότητες	Διαφοροποιήσεις
Χρήση υποδομών & ανωδομών & ενεργοποίηση δραστηριοτήτων στην περιοχή υποδοχής	στις υποδομές κ ανωδομές μεταφορών, εστίασης, αναψυχής κλπ. υποστηρικτικών υπηρεσιών τουρισμού	- στο κατάλυμα - στην ενεργοποίηση δραστηριοτήτων υποστηρικτικών του κατασκευαστικού τομέα κ της αγοράς ακινήτων
Κίνητρα για την πραγματοποίηση της μετακίνησης (ταξιδίων)	διακοπές, αναψυχή-ελεύθερος χρόνος, επαφή με τη φύση, ευνοϊκότερες κλιματολ.συνθήκες, ειδικά ενδιαφέροντα, κα.	(Αρκετές φορές η ζήτηση για β' κατοικία ενεργοποιείται για επενδυτικούς λόγους ή για συνταξιοδότηση)
Οργάνωση & επαναληπτικότητα ταξιδίου	ενδέχεται και στις δύο περιπτώσεις να είναι χωρίς διαμεσολάβηση και επαναλαμβανόμενο	το ταξίδι στη δεύτερη κατοικία οργανώνεται κυρίως ατομικά και έχει επαναλαμβανόμενο χαρακτήρα
Επιπτώσεις στις περιοχές υποδοχής	συναφείς επιπτώσεις (οικονομικο-κοινωνικές, χωρικές-περιβαλλοντικές)	στην περίπτωση της ΔΚ, ενδέχεται να έχουν πιο μόνιμο χαρακτήρα
Δαπάνη	σε δαπάνες μεταφοράς, εστίασης κ αναψυχής	στις δαπάνες που αφορούν την αγορά-κατασκευή-συντήρηση της κατοικίας
Χωροχρονική συνύπαρξη τουρισμού & ΔΚ- Πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης	-συχνή συνύπαρξη ή συσχετισμός συσχετίζονται (άλλοτε η περιοχή κυριαρχείται από τον ΤΔΚ και ακολουθεί ανάπτυξη 'συμβατικότερων' μορφών τουρισμού άλλοτε ο ΤΔΚ αναπτύσσεται σε ήδη τουριστικές περιοχές σε ύστερες φάσεις) -στα πρότυπα επιδρούν εθνικοί κ διεθνείς παράγοντες επιρροής	στο αναπτυξιακό πρότυπο της ΔΚ, συνήθως υπερισχύουν εθνικοί, περιφερειακοί κ τοπικοί παράγοντες επιρροής

Πηγή : μερική τροποποίηση και πινακοποίηση από τον Τσάρτα, (1998).

2.4.2 Η διεθνής προβληματική ορισμού & μελέτης της ΔΚ στο τουριστικό πλαίσιο

Τόσο ο τουρισμός, όσο και η ΔΚ συνιστούν πολυεπιστημονικά πεδία έρευνας, στα οποία ενσκήπτουν επιστήμονες παρεμφερών κλάδων, όπως ενδεικτικά, του περιφερειακού σχεδιασμού και κυρίως της υπαίθρου, της γεωγραφίας της υπαίθρου, της ανθρωπογεωγραφίας, (Hall and Müller, 2004, p. 5-6), του περιβάλλοντος, του οικιστικού/πολεοδομικού σχεδιασμού, της χωροταξίας, των χρήσεων γης, του σχεδιασμού έργων υποδομής, της κινητικότητας, της μετανάστευσης, κα. Ωστόσο, ο επικρατέστερος ορισμός του τουρισμού (WTO, 1995) βρίσκεται σε αντίστοιξη με την έννοια της κατοικίας

και του συνήθους περιβάλλοντος, γεγονός που ενδεχομένως ερμηνεύει τη σχετική αμηχανία ερευνητικής ένταξης του στο τουριστικό πλαίσιο για το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα της μελέτης του. Εξάιρεση αποτελεί η κυκλοφορία σημαντικών τόμων που κινούνται προς αυτή την κατεύθυνση συσχετισμού των δύο φαινομένων την τελευταία 10ετία (Muller et al., 2004, Gallent, 2005, McIntyre, 2006, McWatters, 2009). Άλλωστε, ο όρος 'τουρίστας' για τους ιδιοκτήτες-χρήστες των ΔΚ μοιάζει να καθίσταται μη λειτουργικός (Svenson, 2004, p. 69), αν λάβουμε υπόψη πως η έννοια του τουρίστα συνδέεται με την παρουσία μιας ροής 'άνωνυμων' ή αλλιώς 'άγνωστων', στον πληθυσμό υποδοχής, επισκεπτών, ενώ αντίθετα η έννοια του ιδιοκτήτη δεύτερης κατοικίας πολύ συχνά ταυτίζεται με την παρουσία 'γνωστών' στον πληθυσμό υποδοχής επισκεπτών, είτε αυτοί κατάγονται από την περιοχή, είτε γίνονται σταδιακά γνωστοί.

Η μελέτη της διεθνούς βιβλιογραφίας του τουρισμού και της ΔΚ αποκαλύπτει την παράλληλη διεξαγωγή δύο συναφών αν και ευρύτερων επιστημονικών συζητήσεων που άμεσα σχετίζονται με την παραπάνω προβληματική. Και οι δύο, εγείρουν το ζήτημα της *ορθής ερευνητικής αντιμετώπισης του τουρισμού* και ουσιαστικά για το που αρχίζουν και που τελειώνουν τα όρια του φαινομένου. Η πρώτη αναφέρεται, με αφορμή τη μελέτη της ΔΚ, στο συσχετισμό των πεδίων της μετανάστευσης και του τουρισμού, θεωρώντας πως ο τελευταίος αδικαιολόγητα μελετάται διακριτά από τον πρώτο που είναι και όχι μόνο ευρύτερος αλλά και γηραιότερος (Williams and Hall, 2000; Bell and Ward, 2000; O'Reilly, 2003; Muller, 2004; Hall, 2005, Illes and Michalko, 2008), προτείνοντας όρους σε σχέση με το φαινόμενο της ΔΚ, όπως amenity migration, seasonal migration, retirement migration. Η δεύτερη επιστημονική συζήτηση υποβάλει το αίτημα ένταξης όλων των παραπάνω φαινομένων αλλά και άλλων που σήμερα συνιστούν διακριτούς κλάδους κάτω από την «ομπρέλα» της έννοιας *κινητικότητα*⁶². (Bell and Ward, 2000; Uriely, 2001; O'Reilly, 2003; Muller, 2004; Hall, 2005, Urry, 2005). Στα πλαίσια της συζήτησης αυτής, με δεδομένη την άνευ προηγουμένου σύγχρονη κινητικότητα, ο Urry επισημαίνοντας τον κυρίαρχο ρόλο της στη σύγχρονη ζωή, διατυπώνει την ανάγκη επαναπροσδιορισμού της ερευνητικής μονάδας της κοινωνιολογίας από την 'κοινωνία', με την έννοια της στατικής χωρικής εγκατάστασης, στην 'κινητικότητα' (sociology of mobilities) (Urry, 2000, p. 1-5). Ως προς τα φαινόμενα, κατοίκηση, τουρισμός και ΔΚ, εισαγάγεται η έννοια της πολλαπλής κατοίκησης multiple dwelling, ενώ οι Lash και Urry, υποστηρίζουν πως η εποχή μας χαρακτηρίζεται υπό μία έννοια ως το 'τέλος του τουρισμού', θεωρώντας πως οι περισσότεροι άνθρωποι είναι τουρίστες τον περισσότερο χρόνο, είτε κινούνται πραγματικά είτε συμμετέχουν σ' ένα είδος επίπλαστης κινητικότητας, μέσα από την 'κατανάλωση' οπτικών σημείων και εικόνων (Lash and Urry, 1994, pp. 258-259).

2.4.3 Ορισμοί περί του φαινομένου τουρισμός δεύτερης κατοικίας

Σε ότι αφορά την επίσημη αντιμετώπιση του φαινομένου ΔΚ, εκ μέρους φορέων εντεταλμένων στη μελέτη του τουρισμού, με βάση το εγχειρίδιο των βασικών εννοιών του τουρισμού, του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού του 1995, ως προς τα κριτήρια χαρακτηρισμού μιας μετακίνησης ως τουριστικής, τίθεται ένα περιοριστικό πλαίσιο που θέτει σε οριακή θέση, αν όχι σε αμφισβήτηση την αντιμετώπιση της ΔΚ ως τμήματος του τουριστικού φαινομένου⁶³. Ωστόσο, η αυξανόμενη σημασία του φαινομένου διεθνώς

⁶² Η κινητικότητα υπό την ευρύτερη έννοια, ανθρώπων, αγαθών, εμπορευμάτων, κεφαλαίων, ιδεών, τεχνολογίας, κα. (Urry, 2005)

⁶³ Τίθενται ως καθοριστικές παράμετροι-προϋποθέσεις, η μετακίνηση εκτός του τόπου μόνιμης κατοικίας και εκτός του συνήθους περιβάλλοντος, (το οποίο καθορίζεται εν συνεχεία βάσει της συχνότητας

φαίνεται να ενισχύει σταδιακά την αναγνώριση ανάγκης μελέτης του στο πλαίσιο του τουρισμού, καθώς σύμφωνα με κοινή έκδοση των WTO και της Επιτροπής Στατιστικών Θεμάτων των Ηνωμένων Εθνών, το 2008, ο αντίστοιχος ορισμός του συνήθους περιβάλλοντος σε σχέση με την τουριστική μετακίνηση, εξαιρεί από αυτό τις μετακινήσεις σε ΔΚ (WTO, UN, 2008, P. 19). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην ίδια έκδοση : “Trips to vacation homes are usually tourism trips. Recognizing the growing importance of these trips in an increasing number of countries, and because of the specificities of the corresponding expenditures and activities, tourism statistics compilers are encouraged to measure them separately for analytical purposes and cross country comparisons.” (WTO, UN, 2008, p.13). Αντίστοιχα, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η οδηγία της ΕΕ οδηγίας 95/57/ΕΚ του Συμβουλίου για τη στατιστική καταμέτρηση του τουρισμού, θεωρεί τη ΔΚ τουριστικό κατάλυμα και τη διαμονή των ιδιοκτητών και φιλοξενούμενων σε αυτή τουριστική δραστηριότητα (ΕΕ, 1995).

Καταλληλότερος ίσως φαντάζει ο χαρακτηρισμός της ΔΚ ως ενός *οριακού φαινομένου (frontier issue) τουρισμού*, τοποθετούμενου μεταξύ τουρισμού και κατοίκησης (Καραγιάννη, 2008). Σε κάθε περίπτωση, λαμβάνοντας υπόψη τις συνάφειες και επικαλύψεις που τα δύο φαινόμενα παρουσιάζουν, σε συνδυασμό με τις σύγχρονες τάσεις μελέτης του τουριστικού φαινομένου (βλ. προηγ. υποενότητα) καθίσταται δυνατό να τοποθετηθεί η ΔΚ στα εννοιολογικά πλαίσια του τουρισμού, επιτρέποντας τη χρήση του όρου *τουρισμός δεύτερης κατοικίας* (ΤΔΚ) (second homes tourism ή residential tourism). Η υιοθέτηση του όρου ΤΔΚ πάντως, δεν γίνεται αβίαστα αλλά με επίγνωση της προβληματικής που εμφανίζει η διασύνδεση των δύο αυτών φαινομένων.

Στο πλαίσιο που ακολουθεί στην επόμενη σελίδα, προτείνονται ως ενδεικτικοί, δύο ορισμοί, μερικώς τροποποιημένοι από δημοσίευση για τη μελέτη του φαινομένου στη Δανία, χώρα στην οποία το φαινόμενο ΔΚ, αντιμετωπίζεται ως εθνικά κυρίαρχη μορφή τουρισμού (Gunther, 2002)

Συμπερασματικά και κλείνοντας την ενότητα αυτή, λαμβάνοντας υπόψη τα όσο συζητήθηκαν περί ΔΚ και τουρισμού, διαφαίνεται αναγκαία η υιοθέτηση θεωρητικής ευελιξίας εκ μέρους των εμπλεκόμενων ερευνητών και η αποφυγή υιοθέτησης ‘στεγανών’ στη μελέτη του φαινομένου ΔΚ, ως προς πεδία που δεν συνάδουν παραδοσιακά με τους επιστημονικούς τους χώρους, κάνοντας πράξη το σύγχρονα επιθυμητό περί πολυεπιστημονικών ή διεπιστημονικών προσεγγίσεων.

επισκέψεων σε μια περιοχή ή/και σε συνδυασμό με την απόσταση), τη χρονική διάρκεια της διαμονής (λιγότερο από 12 μήνες και για περισσότερο από 24 ώρες) και τα κίνητρα της μετακίνησης (αναψυχή ή εργασία ή άλλο λόγο), εξαιρώντας την άσκηση οιασδήποτε δραστηριότητας η οποία θα αμειφθεί στον τόπο προορισμού. Συνεπώς, ένας τόπος που κανείς επισκέπτεται πχ. εβδομαδιαία, αποτελεί μέρος του συνήθους περιβάλλοντος του σύμφωνα με τον εν λόγω ορισμό και συνεπώς αποκλείεται από το χαρακτηρισμό της τουριστικής μετακίνησης. Αν και οι ΔΚ προβλέπονται ως τουριστικό κατάλυμα στο εγχειρίδιο αυτό, είναι προφανές πως η παραπάνω θεώρηση τείνει να εξαιρέσει αρκετές ΔΚ που χρησιμοποιούνται από τους ιδιοκτήτες τους τα Σαββατοκύριακα..

Πλαίσιο Α.3: Ορισμός 'ΔΚ' & ΤΔΚ

Δεύτερες κατοικίες (ΔΚ) θεωρούνται ιδιοκτησίες που ανήκουν ή μισθώνονται για μακρά χρονικά διαστήματα ως περιστασιακές κατοικίες για ένα νοικοκυριό που συνήθως κατοικεί αλλού'. (Gunther, 2002). Ποικίλων μορφών οικήματα κοντά σε περιοχές της υπαίθρου (παράκτιες, ορεινές, κα.)

Τουρισμός δεύτερης κατοικίας (ΤΔΚ) ορίζεται η χρήση των ΔΚ για ανάγκες αναψυχής, ξεκούρασης, αλλαγής περιβάλλοντος, αλλά και για την ικανοποίηση ειδικών ενδιαφερόντων, από τους ιδιοκτήτες, φίλους ή συγγενείς των ιδιοκτητών ή ατόμων που πραγματοποιούν διακοπές σε αυτές μισθώνοντας τες. Περιλαμβάνει όλες τις σχέσεις, συμπεριφορές και δράσεις που αποτελούν αποτέλεσμα του ταξιδιού και της διαμονής σε ΔΚ. Όλες οι ομάδες χρηστών ΔΚ που ταξιδεύουν από τις κύριες κατοικίες τους προς ΔΚ είναι τουρίστες, ανεξαρτήτως αν είναι ιδιοκτήτες, φίλοι ή συγγενείς του ιδιοκτήτη ή άτομα που πραγματοποιούν διακοπές μισθώνοντας τες.' (τροποποίηση από Gunther, 2002)

Η μόνιμη κατοίκηση σε ΔΚ δεν θεωρείται τουριστική δραστηριότητα

A.2.5 Οι επιδράσεις/επιπτώσεις του φαινομένου ΔΚ και του ΤΔΚ

Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζονται οι ομοιότητες και διαφορές επιδράσεων και επιπτώσεων των φαινομένων τουρισμού και ΔΚ στις περιοχές υποδοχής, τόσο σε ότι αφορά τις οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις, όσο και τις περιβαλλοντικές. Θίγονται επίσης και οι πολιτικές διαστάσεις των φαινομένων σε αντιπαραβολή.

Σε ότι αφορά τις οικονομικές διαστάσεις των δύο φαινομένων είναι εύλογες και σχετικά προφανείς οι ομοιότητες θετικών επιδράσεων που έχουν να κάνουν με την κατασκευή καταλυμάτων και αντίστοιχα ΔΚ. Η βασική διαφορά μεταξύ των 2 φαινομένων σε ότι αφορά την οικονομική διάσταση είναι ο ιδιόκτητος χαρακτήρας του καταλύματος σε ότι αφορά τη διαμονή σε ΔΚ, δηλαδή ο ατομικός έναντι του επιχειρηματικού χαρακτήρα χρήσης. Σημαντικότερες ενδέχεται να είναι στην περίπτωση του φαινομένου των ΔΚ οι επιδράσεις στην αγορά γης, τον τοπικό κατασκευαστικό τομέα και τις συναφείς υπηρεσίες στη φάση μεγέθυνσης του φαινομένου. Όλες οι παραπάνω επιδράσεις "φιλτράρονται" από ποικιλία παραμέτρων που έχουν να κάνουν με το τοπικό θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις δράσεις κατασκευής και λειτουργίας ΔΚ και συμβατικών τουριστικών καταλυμάτων, τον τυχόν ευρύτερο σχεδιασμό αλλά και την κοινωνική αντιμετώπιση των δύο φαινομένων.

Πίνακας Α.17. Συγκρίσεις ‘πεδίων’ επίπτωσης στις περιοχές υποδοχής μεταξύ ΤΔΚ και ‘συμβατικότερων’ μορφών τουρισμού : οικονομικές διαστάσεις

Πρόελευση επιπτώσεων	Ομοιότητες (πεδία επίπτωσης)	Διαφορές ΤΔΚ	Ενδεικτικές παράμετροι επιρροής
Ανάπτυξη ΔΚ	<p>Δαπάνη-απασχόληση για κατασκευή καταλυμάτων</p> <p>Τιμές γης Τοπικός κατασκευαστικός τομέας και συναφείς υπηρεσίες</p> <p>Φορολογικά έσοδα Δαπάνες δημόσιου τομέα για κατασκευή υποδομών</p> <p>Χαρακτήρας τοπικής οικονομίας (συντά κυρίαρχη-μονοκαλλιεργούμενη οικονομική δραστηριότητα)</p>	<p>Το κατάλυμα είναι ιδιόκτητη κατοικία (ατομικός χαρακτήρας χρήσης έναντι επιχειρηματικού χαρακτήρα χρήσης)</p> <p>Πιθανά εντονότερες επιδράσεις στην αγορά γης, τον τοπικό κατασκευαστικό τομέα και συναφείς υπηρεσίες</p>	<p>-Ατομικά χαρακτηριστικά ιδιοκτητών ΔΚ & θεωρήσεις (profile, κίνητρα, χρησιμότητες)</p> <p>-Πολιτικές χρήσεων γης, χωροταξίας, φορολογίας (αναδιανεμητικά συστήματα)</p> <p>-Ένταση και έκταση ανάπτυξης ΔΚ-, χωροταξικές (πχ. χρήση υφιστάμενου ή δημιουργία νέου οικιστικού αποθέματος, εντός ή εκτός οικισμών, κα.) & παράμετροι τεχνολογίας (πχ. παραδοσιακή αρχιτεκτονική)</p> <p>-Τοπική ανταπόκριση ή ανοχή</p>
Λειτουργία ΤΔΚ	<p>Δαπάνη –απασχόληση για βελτίωση-συντήρηση καταλύματος</p> <p>Δαπάνες για αγορά αγαθών & υπηρεσιών του τουριστικού κυκλώματος</p> <p>Δαπάνες/επιβαρύνσεις για συντήρηση υποδομών</p> <p>Φορολογικά έσοδα</p>	<p>Εξαιρείται η δαπάνη για κατάλυμα αν και εδώ υπάρχει η δαπάνη συντήρησης των ΔΚ</p> <p>Επαναλαμβανόμενος χαρακτήρας των δαπανών τουριστικού κυκλώματος</p>	<p>-Τοπικός σχεδιασμός υπηρεσιών τουριστικού κυκλώματος (πχ. δημόσιες μεταφορές)</p> <p>-Τοπικά παραγόμενα προϊόντα</p> <p>-Απόσταση από την κύρια κατοικία,</p> <p>-Διάρκειες και συχνότητες παραμονής</p>

Σε ότι αφορά τις κοινωνικές επιδράσεις του ΤΔΚ, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία (McIntyre, 2006, p. 10-13 ; Muller et al., 2004, p. 19-22, Gallent et al., p. 36-41, Stroud, 1995, 44-65) δύο βασικά κοινά πεδία επιρροής, με ‘συμβατικότερες’ μορφές τουρισμού, συνιστούν η **ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας τοπικά**, τόσο από εντόπιους, όσο και από

‘εισαγόμενους’ επιχειρηματίες ή/και ελεύθερους επαγγελματίες, καθώς και **οι χρήσεις της γης**. Στην περίπτωση ωστόσο του ΤΔΚ, η ανάπτυξη επιχειρηματικότητας πιθανότατα αφορά περισσότερο, έναντι άλλων μορφών τουρισμού, τον τοπικό τομέα κατασκευών. Σε σχέση με τις χρήσεις γης, εδώ ο ΤΔΚ αναμένεται να επιδρά μάλλον περισσότερο στις χρήσεις των οικημάτων, λόγω της αυξημένης ζήτησης για κατοικίες, συμπεριλαμβανομένων ωστόσο και συγκρούσεων μεταξύ διαφορετικών χρήσεων όπως πχ. αγροτικές δραστηριότητες, όπως εκτροφή ζώων κοντά σε περιοχές ΔΚ.

Σε ότι αφορά το πλαίσιο της επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης της τοπικής κοινωνίας με τους εποχικούς επισκέπτες-ιδιοκτήτες ΔΚ, αλλά και τυχόν ‘εισαγόμενους’ φορείς των οικονομικών δραστηριοτήτων που ενεργοποιεί τοπικά το φαινόμενο (πχ. προσέλκυση εργατικού δυναμικού για την υποστήριξη της οικοδομικής δραστηριότητας) αναμένεται να δημιουργούνται **συνθετότεροι συσχετισμοί και πιθανά εντονότερες επιρροές**, έναντι ‘συμβατικότερων’ μορφών τουρισμού. Η κατοχή ιδιοκτησίας στην περιοχή συνιστά παράμετρο ανάπτυξης **διαρκέστερων ίσως σχέσεων** με τον τοπικό πληθυσμό, επαγγελματιών, συνύπαρξης ή ακόμη και φιλίας. Επίσης **οι τυχόν διαφορές profile** (μορφωτικών, εισοδηματικών, κα.) μεταξύ εποχικών επισκεπτών-ιδιοκτητών ΔΚ και τοπικού πληθυσμού ή/και **η επίδειξη καταναλωτικών προτύπων** (μορφή κατοικίας, τεκμήρια διαβίωσης στην περιοχή υποδοχής όπως ΙΧ, κα.) ή **κοινωνικών συμπεριφορών** αναμένεται να έχουν **εντονότερες επιρροές** σε σχέση με παραδοσιακότερους τουρίστες που διαμένουν σε μισθωμένα καταλύματα. Ένα σημαντικό πεδίο έρευνας κοινωνικού χαρακτήρα για τον ΤΔΚ, είναι **η αποδοχή του φαινομένου από την τοπική κοινωνία**. Αξιοσημείωτη επίσης εδώ παράμετρος είναι η συχνή **σταδιακή εμπλοκή των ιδιοκτητών ΔΚ σε τοπικές δραστηριότητες-εκδηλώσεις καθώς και σε τοπικά ζητήματα πολιτικής**. Ιδιαίτερος συνηθισμένο και αντιφατικό φαινόμενο καθίστανται οι εκ μέρους τους προσπάθειες να περιορίσουν την περαιτέρω ανάπτυξη ΔΚ στην περιοχή, έτσι ώστε να διατηρηθεί ο ελκυστικός χαρακτήρας της. Δεδομένου δε πως ενίοτε οι ιδιοκτήτες ΔΚ αντιπροσωπεύουν ισχυρά ή ισχυρότερα εισοδηματικά και πολιτικά, έναντι του τοπικού πληθυσμού group, **οι αντιπαραθέσεις μεταξύ τοπικής κοινωνίας και ‘εποχικής κοινωνίας’ σε πολιτικά επίπεδα καθίστανται μια διακριτή κυοφορούμενη επίδραση κοινωνικού χαρακτήρα του ΤΔΚ στην περιοχή υποδοχής**. (Gallent, 2005, p. 38, McIntyre, 2006, p....., Muller et al., 2004, p. 22, Halseth, 2004, p. 50).

Επιπλέον, ιδιαίτερα σημαντική παράμετρος σε σχέση με τις κοινωνικές επιδράσεις που δημιουργεί ο ΤΔΚ συνιστά η κατοχή δεσμών καταγωγής ή/και σχέσεων με συγγενείς στην περιοχή όπου αυτός αναπτύσσεται. Ενδεχομένως δημιουργούνται διαφορετικοί συσχετισμοί με την τοπική, μόνιμα διαμένουσα κοινωνία, έναντι ιδιοκτητών ΔΚ για τους οποίους δεν συντρέχει τέτοια συνθήκη.

Πίνακας Α.18. Συγκρίσεις επιδράσεων στις περιοχές υποδοχής μεταξύ ΤΔΚ και ‘συμβατικότερων’ μορφών τουρισμού : κοινωνικές διαστάσεις

Πρόβλεψη επιπτώσεων	Ομοιότητες (πεδία επίπτωσης)	Διαφορές ΤΔΚ	Ενδεικτικές παράμετροι επιρροής
Ανάπτυξη ΔΚ & Λειτουργία ΤΔΚ	Τοπική επιχειρηματικότητα	Πιθανά περισσότερο στον τοπικό κατασκευαστικό τομέα	-Ατομικά χαρακτηριστικά ιδιοκτητών & θεωρήσεις (profile, κίνητρα, χρησιμότητες)
	Χρήσεις της γης (συγκρούσεις)	Εδώ συμπεριλαμβάνονται ίσως περισσότερο οι χρήσεις οικημάτων	-Πολιτικές χρήσεων γης, χωροταξίας, φορολογίας (αναδιανεμητικά συστήματα)
	Πλαίσια επικοινωνίας & αλληλεπιδράσεις μεταξύ επισκεπτών και ντόπιων	Οι επισκέπτες είναι και ιδιοκτήτες κατοικιών στην περιοχή (εποχικοί κάτοικοι)-πιθανά εντονότερες επιδράσεις & πιο σύνθετοι συσχετισμοί (ποικιλία σχέσεων, διαφορές profile, ...)	-Ένταση και έκταση ανάπτυξης ΔΚ-, χωροταξικές (πχ. χρήση υφιστάμενου ή δημιουργία νέου οικιστικού αποθέματος, εντός ή εκτός οικισμών, κα.) & παράμετροι τεχνοτροπίας (πχ. παραδοσιακή αρχιτεκτονική)
	<u>Ενδεικτικά ζητήματα</u> αποδοχή του ΤΔΚ από τους ντόπιους διαμορφούμενες σχέσεις-ενσωμάτωση ιδιοκτητών ΔΚ στην τοπική κοινωνία, διαφορές σε καταναλωτικά πρότυπα, απόψεις ντόπιων-ιδιοκτητών ΔΚ για αναπτυξιακές πορείες της περιοχής υποδοχής	Εμπλοκή των ιδιοκτητών ΔΚ σε τοπικές δραστηριότητες	-Τοπική ανοχή-ανταπόκριση στο φαινόμενο
		Πολιτική εμπλοκή των ιδιοκτητών-συχνά αντιπαραθέσεις με τοπική κοινωνία για ζητήματα ανάπτυξης & προστασίας του περιβάλλοντος	-Τοπικός σχεδιασμός υπηρεσιών τουριστικού κυκλώματος (πχ. δημόσιες μεταφορές)
			-Τοπική παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων
			-Διάρκειες και συχνότητες παραμονής στη ΔΚ
			-Απόσταση ΔΚ από την κύρια κατοικία

Τέλος, σε ότι αφορά τις κοινωνικές επιδράσεις που δημιουργεί σε τοπικό επίπεδο ο ΤΔΚ θα πρέπει ακόμη μια φορά να επισημανθεί **η βαρύτητα του ιστορικού-αναπτυξιακού πλαισίου της ευρύτερης περιοχής μελέτης**. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Gallent et

al., χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα την ανάπτυξη ΤΔΚ στην περιοχή της Ουαλίας⁶⁴, ιδιαίτερα συχνά ο ΤΔΚ χρησιμοποιείται ως 'αποδιοπομπαίος τράγος' έναντι τοπικών κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων και ουσιαστικά αποσάθρωσης τοπικών κοινωνιών, αγνοώντας πως τα ζητήματα αυτά προϋπάρχουν και οφείλονται σε παραμέτρους όπως η φθίνουσα τοπική οικονομική βάση, ο περιορισμός της σημασίας της οικογενειακής ζωής, κ.α. (Gallent et al., 2005, p. 39)

⁶⁴ Η Ουαλία συνιστά χαρακτηριστικό παράδειγμα τοπικής κοινωνίας που δεν αποδέχθηκε με ευκολία την ανάπτυξη του ΤΔΚ. Στην ανάπτυξη του, αποδόθηκαν μια σειρά δυσμενών συνεπειών, όπως ο ανταγωνισμός στην αγορά κατοικίας μεταξύ τοπικού πληθυσμού και ενδιαφερομένων για αγορά ΔΚ και αυξήσεις στις τιμές γης και ακινήτων, καθώς και ο περιορισμός του τοπικού πληθυσμού που εξακολουθούσε να ομιλεί την τοπική διάλεκτο, εξαιτίας της έντονης παρουσίας Βρετανών ιδιοκτητών ΔΚ. Βαθύτερη αιτία μη αποδοχής του φαινομένου ωστόσο χαρακτηρίζεται από συμμετέχοντες στη μελέτη της περιοχής, η προαιώνια κοινωνικοπολιτική σύγκρουση μεταξύ Βρετανών και Ουαλών, η οποία οδήγησε σε τρομοκρατικές-εμπρηστικές ενέργειες σε βάρος ιδιοκτητών ΔΚ κυρίως σε απομονωμένες περιοχές της Βόρειας Ουαλίας, την περίοδο 1979-1990. (Gallent et al., 2005, p.

Πίνακας Α.19. Συγκρίσεις επιδράσεων στις περιοχές υποδοχής μεταξύ ΤΔΚ και ‘συμβατικότερων’ μορφών τουρισμού : περιβαλλοντικές διαστάσεις

Πρόελευση επιπτώσεων	Ομοιότητες (πεδία επίπτωσης)	Διαφορές ΤΔΚ (πεδία επίπτωσης)	Ενδεικτικές παράμετροι επιρροής
Ανάπτυξη ΔΚ & Λειτουργία ΤΔΚ	<p>Χρήση-κατανάλωση πόρων (γη, νερό, βιοποικιλότητα, τοπίο,...)</p> <p>Ελκυστικότητα της περιοχής</p> <p><u>Ενδεικτικά ζητήματα</u></p> <p>Διατάραξη της άγριας ζωής</p> <p>Αύξηση των αποβλήτων-απορριμμάτων</p> <p>Υποβάθμιση του τοπίου</p> <p>Συγκρούσεις για τη χρήση της γης μεταξύ ΔΚ και ‘παραγωγικών’ δραστηριοτήτων</p>	<p>Πιθανά υψηλότερη κατανάλωση πόρων/άτομο</p>	<p>-Ποσότητες & ποιότητες φυσικών πόρων τοπικά</p> <p>-Ατομικά χαρακτηριστικά ιδιοκτητών ΔΚ & θεωρήσεις (profile, κίνητρα, χρησιμότητες)</p> <p>-Πολιτικές χρήσεων γης, χωροταξίας, φορολογίας (αναδιανεμητικά συστήματα)</p> <p>-Ένταση, έκταση, ανάπτυξης ΔΚ, χωροταξικές (πχ. χρήση υφιστάμενου ή δημιουργία νέου οικιστικού αποθέματος) & παράμετροι τεχνοτροπίας (πχ. παραδοσιακή αρχιτεκτονική)</p> <p>-Τοπική ανταπόκριση ή ανοχή</p> <p>-Απόσταση από την κύρια κατοικία,</p> <p>-Διάρκειες και συχνότητες παραμονής</p> <p>-Τοπικός σχεδιασμός υπηρεσιών τουριστικού κυκλώματος (πχ. δημόσιες μεταφορές)</p> <p>-Τοπικά παραγόμενα προϊόντα</p>

Πολιτικές επιδράσεις

Σε ότι αφορά τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις του ΤΔΚ, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, (Muller et al., 2004, p. 22-25 ; Gallent et al., 2005, 61-64 ; Stroud, 1995, p. 19-43) προκύπτουν κυρίως από την αυξημένη κατανάλωση και χρήση τοπικών φυσικών πόρων. Πέραν της **γης και του νερού**, φυσικοί πόροι λογίζονται και η **βιοποικιλότητα**, καθώς και το **τοπίο**. Κι έτσι ενώ η **μετατροπή υφισταμένων οικημάτων σε ΔΚ** μπορεί να χαρακτηρίζεται ως θετική επίπτωση, κυρίως σε περιπτώσεις όπου αναστηλώνονται ερειπωμένα ιστορικά

κτήρια ή χώροι που παρέμεναν ακρησιμοποίητοι, σε άλλες περιπτώσεις όπου για την απόκτηση μιας ιδιοκτησίας ανταγωνίζονται ντόπιοι με ενδιαφερόμενους εκτός περιοχής για την απόκτηση ΔΚ, η χρήση υφισταμένων οικημάτων για τη χρήση τους ως ΔΚ είναι δυνατό να ιδωθεί ως αρνητική επίπτωση. Ιδιαίτερως αν λάβουμε υπόψη πως ένα σταθερά διαμένον νοικοκυριό που ασκεί παραγωγική δραστηριότητα στην περιοχή θεωρείται συνήθως πιο επιθυμητό τόσο από κοινωνικοοικονομική σκοπιά, όσο και από περιβαλλοντική, σε σχέση με ένα νοικοκυριό που διαμένει εποχικά και επισκέπτεται την περιοχή κυρίως για λόγους 'κατανάλωσης'.

Στην περίπτωση τώρα της κατασκευής νέων κατοικιών και ιδιαίτερα σε παρθένες ή/και οικολογικά ευαίσθητες περιοχές της υπαίθρου, όπως και άλλων μορφών 'νέων' εγκαταστάσεων, δημιουργούνται μάλλον εξ ορισμού δυσμενείς επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον (Gallent, 2005, p. 63). Ωστόσο το ζήτημα αυτό θεωρείται σχεδόν αποκλειστικά πεδίο διαχείρισης των τοπικών υπηρεσιών σχεδιασμού, με κυρίαρχο στόχο την ελαχιστοποίηση των δυσμενών επιπτώσεων των νέων εγκαταστάσεων στο φυσικό περιβάλλον (Gallent, 2005, p. 63). Μια ακόμη πτυχή που χρήζει ιδιαίτερης επισήμανσης σε σχέση με την επίδραση των νέων κατασκευών ιδιαίτερα στην ύπαιθρο, είναι **η συχνή αλλαγή ύφους και φυσιογνωμίας των περιοχών υποδοχής με την κατασκευή νέων κατοικιών 'αστικού' ύφους έναντι του παραδοσιακού ύφους της υπαίθρου** (Gallent, 2006, p. 63). Εντοπίζεται συνεπώς **μια σημαντική συνάφεια και με τις περισσότερες μορφές τουρισμού που συνοδεύονται από ανάπτυξη νέων κατασκευών στο χώρο: η ελκυστικότητα** μιας περιοχής που κινητοποιεί το αρχικό ενδιαφέρον για απόκτηση ΔΚ σε αυτή, τείνει σταδιακά να υπονομεύεται από το ίδιο αυτό το ενδιαφέρον των τουριστών ΔΚ, οι οποίοι αναλόγως της τοπικής διαθεσιμότητας και του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου, ενεργοποιούν ενίοτε την εντατική κατασκευή νέων κατοικιών, αλλάζοντας σταδιακά το χαρακτήρα της περιοχής⁶⁵ (Gallent, 2005, p. 64 ; Muller et al., 2004, p. 20)). Προφανώς, και το πεδίο αυτό εμπίπτει στη διαμόρφωση καλών πρακτικών διαχείρισης του ΤΔΚ σε τοπικό επίπεδο. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Gallent :

Ο ρόλος που διαδραματίζουν οι αγοραπωλησίες ΔΚ στην αύξηση της ζήτησης και των **πιέσεων για νέες κατασκευές, είναι ίσως η καθοριστικότερη περιβαλλοντική επίπτωση** σε πολλές περιοχές και κυρίως σ' αυτές με περισσότερο 'ευαίσθητα' τοπία. (Gallent, 2005, p. 64)

Τέλος, σημαντική παράμετρος για ζητήματα τοπικής και όχι μόνο βιωσιμότητας είναι **η περιβαλλοντική συμπεριφορά** που επιδεικνύουν οι ιδιοκτήτες ΔΚ σε ότι αφορά τη χρήση και λειτουργία τους. Εδώ μάλλον εμπίπτουν οι περισσότεροι κρίκοι της αλυσίδας του τουριστικού κυκλώματος, όπως οι τοπικές υπηρεσίες εστίασης, οι ενδομεταφορές, ο τοπικός κλάδος των τροφίμων, κα. **σε απόλυτη συσχέτιση ωστόσο με την ενεργοποίηση του τοπικού παραγωγικού δυναμικού αλλά και την καλή λειτουργία του τοπικού αυτοδιοικητικού συστήματος**. Παραδείγματος χάριν, σε σχέση με τις ενδομεταφορές των ιδιοκτητών ΔΚ στην περιοχή υποδοχής, οι όποιες προτιμήσεις τους αλληλεπιδρώντας με την

⁶⁵ Η εμπειρία του φαινομένου κατασκευής νέων κατοικιών για χρήση αναψυχής στις ΗΠΑ είναι αρκετά παλαιότερη των περισσότερων Ευρωπαϊκών χωρών. Αξιοσημείωτη είναι η δυσαρέσκεια που εκφραζόταν έναντι των ιδιοκτητών ΔΚ ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αι. Όπως αναφέρει ο Butler «Δυσαρέσκεια για τους ιδιοκτήτες ΔΚ εκφραζόταν ξανά...ο οποίος έγραφε, για τη συνήθεια των ντόπιων να πωλούν ιδιοκτησία στους 'cottagers', «ο καθένας είναι τόσο απορροφημένος με το να τηγανίζει το δικό του ψάρι που δεν βλέπει πως η φωτιά από την οποία όλα εξαρτώνται ήδη σβήνει»(Butler, 2005, p. 24)

τοπική προσφορά και τον τοπικό σχεδιασμό διαμορφώνουν καταναλωτικές συμπεριφορές με σημαντικές περιβαλλοντικές επιδράσεις. Έτσι, η ύπαρξη ικανής ποσότητας και ποιότητας υπηρεσιών δημόσιων μέσων μεταφοράς για την εξυπηρέτηση των τουριστών ΔΚ, σε συνδυασμό με μέτρα ενθάρρυνσης της χρήσης των δημόσιων μέσων (πχ. απαγόρευση κυκλοφορίας ή/και στάθμευσης σε χώρους αιχμής, καμπάνιες σωστής περιβαλλοντικής συμπεριφοράς, κα.) θα μπορούσε να οδηγήσει σε περιορισμένη χρήση ιδιόκτητων ΙΧ, κάτι που με τη σειρά του θα μπορούσε να συνεισφέρει θετικά τόσο στο ενεργειακό ισοζύγιο της περιοχής και τον περιορισμό των αερίων του θερμοκηπίου, όσο και σε προβλήματα συνωστισμού και στάθμευσης κατά τις περιόδους αιχμής. Άλλο παράδειγμα συνιστά η διαθεσιμότητα, η ποιότητα και η τιμή τοπικά παραγόμενων ειδών διατροφής, έτσι ώστε να περιορίζονται οι διαρροές που προκύπτουν με την ανάγκη 'εισαγωγής' στην περιοχή ειδών διατροφής από άλλες περιοχές.

Συνοψίζοντας, παρατίθενται στους παρακάτω πίνακες οι βασικότερες θετικές και αρνητικές επιδράσεις του ΤΔΚ στις περιοχές υποδοχής, βάσει της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, επιχειρώντας παράλληλα την αξιολόγηση καθεμίας ως προς τις μεγαλύτερες βαρύτητες πρωτογενώς από οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική σκοπιά, σε τοπικό πάντα επίπεδο:

Πίνακας Α.20 Επιδράσεις ΤΔΚ στις περιοχές υποδοχής (βιβλιογραφία)

Θετικές επιδράσεις	Οικονομική βαρύτητα	Κοινωνική βαρύτητα	Περιβαλλοντική βαρύτητα
Αναζωογόνηση-ενεργοποίηση τοπικών παραγωγικών τομέων (εισόδημα-απασχόληση-επιχειρηματικότητα)	✓	✓	
Αύξηση φορολογικών εσόδων	✓	✓	
Βελτίωση οικιστικού αποθέματος	✓		✓
Βελτίωση/ανάπτυξη τοπικών υποδομών	✓	✓	✓
Διεύρυνση της οικονομικής βάσης-παράμετρος μελλοντικής εξασφάλισης- διατήρησης της τοπικής κοινωνίας	✓	✓	✓
Διάσωση-αναστήλωση ιστορικών κτηρίων για χρήση ΔΚ-ανάδειξη πολιτισμικών τοπίων & τοπικού παραδοσιακού χαρακτήρα	✓	✓	✓

Αρνητικές επιδράσεις	Οικονομική	Κοινωνική	Περιβαλλοντική
Πληθωρισμός τιμών γης και κατοικιών που συνεπάγεται δυσχέρεια	✓	✓	✓

απόκτησης κατοικίας από νέους ντόπιους			
Σταδιακή εκτόπιση των ντόπιων από τα κέντρα των περιοχών ή/και χρησιμοποιούμενες περιοχές από τους ιδιοκτήτες ΔΚ		✓	
Συνωστισμός τις εποχές αιχμής και αντίστροφα δημιουργία πόλεων 'φαντασμάτων' τη χειμερινή περίοδο		✓	
Αυξημένα κόστη παροχής & συντήρησης υποδομών (επιβάρυνση ντόπιου πληθυσμού)	✓	✓	
Απώλεια πολιτισμικής ταυτότητας		✓	
Πιέσεις στους τοπικούς φυσικούς πόρους (γη, νερό, βιοποικιλότητα, τοπίο) κυρίως από νέες κατασκευές σε απομακρυσμένες & ευαίσθητες περιοχές	✓	✓	✓
Επίδειξη αστικών καταναλωτικών προτύπων από τους ιδιοκτήτες ΔΚ	✓	✓	✓

Αμφιλεγόμενες επιδράσεις	Οικονομική βαρύτητα	Κοινωνική βαρύτητα	Περιβαλλοντική βαρύτητα
Υπεραξίες γης και ακινήτων για τους ντόπιους	✓	✓	✓
Διαφορές profile μεταξύ επισκεπτών-ιδιοκτητών ΔΚ και ντόπιων	✓	✓	✓
Διαφορετικές αντιλήψεις και ενίοτε συγκρούσεις μεταξύ ντόπιων και επισκεπτών για τοπικά αναπτυξιακά ζητήματα	✓	✓	✓

A.2.6 Ο ΤΔΚ στην ελληνική πραγματικότητα

2.6.1 Συνοπτικό ιστορικό πλαίσιο εξέλιξης και παρακολούθησης ΔΚ στην Ελλάδα

Η εξέλιξη της ΔΚ και του ΤΔΚ στην Ελλάδα (1970-σήμερα), τοποθετείται στο ευρύτερο πλαίσιο που αφορά την κατοικία και την οικιστική πολιτική, οι οποίες με τη σειρά τους αναμφίβολα αντικατοπτρίζουν ευρύτερες πολιτικές και οικονομικοκοινωνικές συνθήκες και ανακατατάξεις.

Στον ελληνικό χώρο, η πολιτική κατοικίας που ασκήθηκε μεταπολεμικά και για 10ετίες συνίστατο στην ενθάρρυνση και κινητοποίηση του μικρού ιδιωτικού κεφαλαίου προς την κατεύθυνση της κάλυψης αναγκών κατοικίας (Χειμωνίτη-Τερροβίτη, 2001, σελ. 48-49) (Γετίμης, 2000, σελ. 25, Σηφουνάκης, 2005, σελ. 43), γεγονός που οδήγησε σε άνθηση της οικοδομικής δραστηριότητας στη χώρα μας. Αξιοσημείωτο είναι πως το οικιστικό κεφάλαιο της Ελλάδας είναι κυρίως μεταπολεμικό, δεδομένου πως το 85% περίπου των κτηρίων κατοικιών, βάσει των στοιχείων της απογραφής κτηρίων 2001, κατασκευάστηκαν μετά το 1946. Κατά γενική ομολογία, η ασκούμενη πολιτική της μεταπολεμικής περιόδου, τουλάχιστον μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '70, χαρακτηρίστηκε από την αδυναμία επαρκούς κρατικής παρέμβασης (Χειμωνίτη-Τερροβίτη, 2001, σελ. 48-49), στηρίχθηκε στην παράδοση της μικροϊδιοκτησίας της γης και τη μικροκομματική της εκμετάλλευση, ενώ λειτούργησε εξυπηρετώντας μακροοικονομικούς στόχους⁶⁶ (Χειμωνίτη-Τερροβίτη, 2001, σελ. 48-49 ; Γετίμης, 2000, σελ. 176-177).

Το φαινόμενο της ΔΚ με τουριστικό περιεχόμενο αποκτά δυναμική στον ελληνικό χώρο τις δεκαετίες '70-'90 (Γετίμης, 2000, σελ. 26). Ενώ ήδη από τη δεκαετία '60-'70 εμφανίζεται έντονο επενδυτικό ενδιαφέρον για ακίνητα σε περιοχές τουριστικής ανάπτυξης στην ύπαιθρο (Γετίμης, 2000, σελ. 26), **η δεύτερη και κυρίως παραθεριστική κατοικία μαζικοποιείται τις τρεις τελευταίες δεκαετίες ('80-σήμερα)**. Το γεγονός αυτό αξιολογείται ως συνέπεια μιας σειράς παραγόντων όπως η έντονη αστικοποίηση και η, εντός των άναρχα δομημένων πόλεων, υποβάθμιση της ποιότητας ζωής, η βελτίωση των μεταφορών (υποδομές και μεταφορικά μέσα), η αύξηση του ελεύθερου χρόνου⁶⁷, η αύξηση των εισοδημάτων, επιρροές από τα καταναλωτικά πρότυπα χαμηλών και μεσαίων στρωμάτων των αναπτυγμένων χωρών του κόσμου, αλλά και οι κατευθύνσεις των εθνικών πολιτικών (Παναγιωτάτου, 1998, σελ. 11).

Η παρακολούθηση του φαινομένου σε εθνικό, περιφερειακό αλλά και τοπικά επίπεδα, βάσει των εθνικών στατιστικών, παραμένει έως και σήμερα εν μέρει προβληματική, καθώς ως βασικός δείκτης δεν έπαψε για αρκετές δεκαετίες από την εμφάνιση του φαινομένου, να αποτελεί ο αριθμός κενών κατοικιών στα πλαίσια της απογραφής πληθυσμού και κατοικιών⁶⁸ (Παναγιωτάτου, 1998; ΚΕΠΕ, ΠΘ, 1998; Χειμωνίτη-

⁶⁶ Κατά γενική ομολογία, η οικοδομική δραστηριότητα λειτούργησε μεταπολεμικά ως ευρύτερος αναπτυξιακός μοχλός (Γετίμης, 2000, σελ. 30), ενώ η δυναμική του κλάδου κ η σύγχρονη σημασία του για την Ελληνική οικονομία είναι γνωστή. Όπως αναφέρει ο Αγγελίδης οι αναπτυξιακές επιλογές της χώρας μας μετά τον πόλεμο κ υπό την επιρροή της Αμερικανικής Αποστολής στην Ελλάδα, έδωσαν προτεραιότητα σε οικονομικούς τομείς που δεν απαιτούσαν για ν' αναπτυχθούν σημαντικές επενδύσεις σε πάγια κεφάλαια κ τεχνολογία κ που θα μπορούσαν ταχύτερα να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση της ανεργίας, όπως η οικοδόμηση, ο αγροτικός τομέας κ η ελαφρά βιομηχανία καταναλωτικών προϊόντων (Αγγελίδης, 2000, σελ. 52)

⁶⁷ Από τη δεκαετία του '70, καθιερώνεται η αργία του Σαββατοκύριακου, γεγονός που επιδρά θετικά στο φαινόμενο ανάπτυξης της κατοικίας διακοπών (Χειμωνίτη-Τερροβίτη, 2005, σελ. 23)

⁶⁸ Η προβληματική έγκειται στο γεγονός πως ένα ποσοστό των κενών κατοικιών αφορά τόσο δεύτερες κατοικίες που εξυπηρετούν ανάγκες του νοικοκυριού μη τουριστικού περιεχομένου (όπως εργασία ή σπουδές), όσο και κατοικίες που προορίζονται για ενοίκιαση ή πώληση καθώς και αυτές που χρήζουν επισκευών ή είναι

Τερροβίτη, 2001, 2005). Και ενώ ο αριθμός των κενών κατοικιών κατά τις 10ετίες '50-'60, για τις επαρχιακές περιοχές, όπου και βρισκόταν ο μεγαλύτερος αριθμός τους, εξέφραζε τον κοινωνικό μαρασμό τους εξαιτίας της εγκατάλειψης (εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση), από τη δεκαετία του '70 και μετά, εύλογα, ο αυξανόμενος αριθμός κενών κατοικιών στις περιοχές αυτές συνδέθηκε με την εξάπλωση της παραθεριστικής κατοικίας ιδιοκτησίας κυρίως ημεδαπών (Χειμωνίτη-Τερροβίτη, 2001, σελ. 37; Χειμωνίτη-Τερροβίτη, 2005, σελ. 23)). Μόλις στα πλαίσια της τελευταίας απογραφής του 2001 οι κενές επιμερίζονται σε δεύτερες και εξοχικές μαζί κατοικίες. Η εικόνα ωστόσο παραμένει όχι και τόσο ξεκάθαρη, δεδομένου πως και εντός αυτής της κατηγορίας ενίοτε περιλαμβάνονται και περιπτώσεις όπου ο ιδιοκτήτης τις χρησιμοποιεί και για την άσκηση επαγγελματικών δραστηριοτήτων (πχ. κτηνοτρόφοι). Στα πλαίσια της επόμενης απογραφής πληθυσμού και κατοικιών, το 2011, η κατηγορία αυτή θα διαιρεθεί περαιτέρω διαφοροποιώντας τις εξοχικές από τις δεύτερες, διευκολύνοντας έτσι την παρακολούθηση του φαινομένου (ΕΣΥΕ, υπεύθυνος απογραφής, προφορική επικοινωνία)

2.6.2 Η έρευνα για τη ΔΚ και τον ΤΔΚ στην Ελλάδα

Οι δύο γνωστότερες μελέτες εθνικής εμβέλειας για τη δεύτερη-παραθεριστική κατοικία (ΔΠΚ) στην Ελλάδα (Παναγιωτάτου, 1998; ΚΕΠΕ & ΠΘ, 1998), εκπονήθηκαν από αναγνωρισμένους εθνικούς φορείς και ιδρύματα (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (στο εξής ΕΚΚΕ), Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (στο εξής ΚΕΠΕ), Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (στο εξής ΕΜΠ) και Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (στο εξής ΠΘ)) σε συνεργασία με το Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (στο εξής ΥΠΕΧΩΔΕ), ολοκληρώθηκαν το 1998 και εστίασαν κυρίως σε χωρικές διαστάσεις, υπό την οπτική της μεγέθυνσης του φαινομένου. Εμπλοκή σε αυτές είχαν κύρια επιστήμονες των επιστημών του χώρου, χωροτάκτες-πολεοδόμοι, τοπογράφοι, αλλά και των οικονομολόγοι, κοινωνιολόγοι, και σε περιορισμένο βαθμό εξειδικευμένοι στο πεδίο του τουρισμού. Στα πλαίσια τους το φαινόμενο μελετήθηκε με βάση τα δευτερογενή στατιστικά στοιχεία σε εθνικό επίπεδο και εν συνεχεία επιλέχθηκαν ως μελέτες περίπτωσης χαρακτηριστικές περιοχές του περιαστικού και του παράκτιου χώρου, αλλά και τουριστικοί προορισμοί.

Οι βασικές θεματικές ενότητες που εξετάστηκαν στα πλαίσια των μελετών αυτών ήταν :

- *Οι τρόποι παραγωγής της ΔΠΚ.* Κυρίαρχος διαπιστώθηκε εκείνος της κατάκτησης γης, αγοράς αγροτεμαχίου, ιδιοκατασκευής ή κατά παραγγελία οικοδόμησης, είτε εντός, είτε εκτός σχεδίου (Παναγιωτάτου, Β' φάση, σελ. 3). Παράλληλοι αν και δευτερεύοντες η ανακαίνιση-συντήρηση-επέκταση υπαρχουσών κατοικιών, η δόμηση πολυκατοικιών σε ήδη συγκροτημένους παραθεριστικούς οικισμούς και η δόμηση οργανωμένων παραθεριστικών-τουριστικών συγκροτημάτων (Παναγιωτάτου, Β' φάση, σελ. 3)
- *Η χωροταξική κατανομή και τα πρότυπα χωρικής ανάπτυξης ΔΠΚ και οι επιπτώσεις στο πολεοδομικό και φυσικό περιβάλλον,* ανά πρότυπο χωρικής ανάπτυξης ΔΚ με κυρίαρχους τύπους σε σειρά παράθεσης και αντίστοιχες επιπτώσεις όπως παρουσιάζονται στον πίνακα 2 στην επόμενη σελίδα. Σύμφωνα με τη μελέτη των ΚΕΠΕ & ΠΘ, πιο πρόσφατα παρατηρείται μια τάση μετατόπισης χωρικών προτιμήσεων από τις ακτές προς ορεινές, παραδοσιακές αγροτικές και δασικές, ιστορικοπολιτιστικής σημασίας και ειδικού ενδιαφέροντος περιοχές (ΚΕΠΕ & ΠΘ, Γ φάση, σελ. 5), ενώ η ΔΠΚ δεν αποτελεί πλέον ανάγκη μόνο των κατοίκων των μεγάλων αστικών κέντρων, αλλά και των μικρότερων ημιαστικών και αγροτικών (β' φάση, σελ. 11).

εγκαταλελειμμένες (Χειμωνίτη-Τερροβίτη, 2001, σελ. 37-39). Είναι ίσως λογικό να υποθέσει κανείς πως οι κατηγορίες αυτές και κυρίως η πρώτη, μάλλον αφορούν περισσότερο κενές κατοικίες που εντοπίζονται στα αστικά κέντρα.

- Χαρακτηριστικά ζήτησης της παραθεριστικής κατοικίας (χρήσεις και χρήστες). Κυριότεροι προδιοριστικοί παράγοντες ζήτησης για ΔΠΚ, αποτελούν το φαινόμενο της αστικοποίησης και η χειροτέρευση των περιβαλλοντικών συνθηκών στα αστικά κέντρα, η οικονομική κατάσταση των νοικοκυριών, το επίπεδο εκπαίδευσης και η κατοχή ΙΧ (ΚΕΠΕ & ΠΘ, γ' φάση, σελ. 8). Ως προς τα ταξίδια προς ΔΠΚ, αναφέρεται πως τείνουν αυξανόμενα αλλά μικρότερης διάρκειας, ενώ επίσης αυξητικές τάσεις παρουσιάζει η παράνομη εκμετάλλευση τους για περιορισμένα χρονικά διαστήματα προκειμένου για την αποκόμιση εισοδήματος, αλλά και η μετατροπή τους σε μόνιμες κατοικίες κυρίως στον περιαστικό χώρο, κατά τη φάση της συνταξιοδότησης. Να διαφέρουν ως προς τα συμπεράσματα τους σε ότι αφορά την κοινωνική πρόσβαση στην ΔΠΚ εμφανίζονται οι δύο μελέτες, δεδομένου πως η μελέτη των ΕΚΚΕ & ΕΜΠ, θεωρεί μύθο την πεποίθηση πως η ΔΠΚ είναι διαδεδομένη, καθώς αφορά περισσότερο μεσαίες και υψηλές κοινωνικο-εισοδηματικές τάξεις και αποκλείει τα χαμηλά και μικρομεσαία στρώματα (β' φάση, σελ. 7), ενώ σύμφωνα με τη μελέτη του ΠΘ, η ΔΠΚ από «προνόμιο υψηλών και μεσαίων εισοδημάτων έγινε κεκτημένο δικαίωμα και των λοιπών κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων» (ΚΕΠΕ & ΠΘ, γ' φάση, σελ. 11)

Πίνακας Α.21 : Πρότυπα χωρικής ανάπτυξης ΔΚ & επιπτώσεις

Πρότυπα χωρικής ανάπτυξης ΔΠΚ	Επιπτώσεις σε πολεοδομικό & φυσικό περιβάλλον	Κοινωνικού & οικονομικού χαρακτήρα επιπτώσεις
Ανοργάνωτη συνεχή εκτατική ανάπτυξη της ΔΠΚ σε ζώνες του ευρύτερου περιαστικού χώρου, συνήθως παράκτιες και ανεξάρτητα από προϋπάρχοντες οικισμούς	Άναρχη αστικοποίηση και τάσεις εκταταμένης υποβάθμισης πολεοδομικού & φυσικού περιβάλλοντος	Εγκλωβισμός των οικιστών σε ένα περιβάλλον σταδιακά μεταβαλλόμενο σε αστικό, με εντονότατα συχνά προβλήματα ελλείψεων σε υποδομές
Ανοργάνωτη ανάπτυξη χωρικά εστιασμένη στην περιφέρεια υφιστάμενων οικισμών με επέκταση των ορίων τους σε περιοχές τουριστικού και παραθεριστικού ενδιαφέροντος	Υψηλή πυκνότητα δόμησης και υπερβολική συγκέντρωση δραστηριοτήτων.	Εποχιακή ανεπάρκεια δικτύων και υποδομών. Ανεπάρκεια προστασίας πολιτιστικών και κοινωνικοοικονομικών δομών από τουρισμό και παραθερισμό. Ζητήματα συγκρούσεων χρήσεων και αρνητικές επιπτώσεις στον αγροτικό τομέα
Εντός ορίων υφισταμένων οικισμών ανάπτυξη, παραδοσιακών ή μη, στον ευρύτερο νησιωτικό ή ηπειρωτικό χώρο,	<i>Ομοίως</i>	
Διάσπαρτη ανάπτυξη σε ευρύτερες ζώνες παραθεριστικού ή τουριστικού ενδιαφέροντος και τέλος,	Υπερκατανάλωση φυσικών πόρων και προστασίας συγκεκριμένων ευαίσθητων ζωνών τοπίου, ακτών, οικολογικών ενοτήτων	Προβλήματα προστασίας συγκεκριμένων πολιτιστικών ενοτήτων. Ζητήματα συγκρούσεων χρήσεων και αρνητικές επιπτώσεις στον αγροτικό τομέα
Ανάπτυξη εκτός υφισταμένων οικισμών, με τη μορφή	<i>Ομοίως</i>	

<p>οργανωμένων συγκροτημάτων επιχειρηματικού ή συνεταιριστικού χαρακτήρα, ως μέρος της εκτός σχεδίου χωρικά εστιασμένης δόμησης σε τόπους υψηλού τουριστικού ενδιαφέροντος και εκλυσιμότητας</p>	
--	--

Πηγή : Πίνακοποίηση από Παναγιωτάτου, 1998

Και οι δύο μελέτες, καταλήγουν σε κατευθύνσεις πολιτικής και προτεινόμενα μέτρα για τη διαχείριση της χωρικής εξάπλωσης του φαινομένου και των αντίστοιχων επιπτώσεων.

2.6.3 Ανάγκες σύγχρονων ερευνητικών προσεγγίσεων ΔΚ & ΤΔΚ στην Ελλάδα

Οι παραπάνω αναγνωρισμένες σε εθνικό επίπεδο μελέτες για την ΠΔΚ στην Ελλάδα, χρονολογούνται πλέον άνω της 10ετίας. Εύλογα για την εποχή τους έδωσαν κατά προτεραιότητα βάρος στην αντιμετώπιση ενός ανεξέλεγκτα μεγενθυνόμενου φαινομένου και των χωρικών-περιβαλλοντικών επιπτώσεων του και ασχολήθηκαν λιγότερο με τη λειτουργική του διάσταση και την αξιολόγηση των κοινωνικοοικονομικών του επιδράσεων τοπικά. Ενδεικτική η πιο πρόσφατη μελέτη του ΕΚΚΕ (2001) για τα ποιοτικά χαρακτηριστικά και τις τάσεις ζήτησης του εσωτερικού τουρισμού, σε ότι αφορά τα αλληλοεπικαλυπτόμενα πεδία εσωτερικού τουρισμού και παραθερισμού, που επισημαίνει σχετικά :

- την έλλειψη συστηματικών αποτιμήσεων των επιδράσεων τους και της συμβολής τους στην οικονομική ανάπτυξη σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, ενώ πολύ περισσότερο
- την ανεπαρκή εκτίμηση της κοινωνικής και πολιτισμικής διάστασης της παρουσίας μεγάλου αριθμού ημεδαπών τουριστών στους εκάστοτε προορισμούς, καθώς και συσχέτιση του εσωτερικού τουρισμού, πόσω μάλλον του παραθερισμού, με τις ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού (Τσάρτας, κα., 2001, σελ. 43-44), (Iakovidou & Turner, 1995).

Χωρίς να έχουν λυθεί μέχρι και σήμερα τα ζητήματα της χωρικής υφής και μεγέθυνσης του φαινομένου, καθίσταται φανερό η ανάγκη διερεύνησης των επιδράσεων του για τις περιοχές υποδοχής και ως προς τη λειτουργική διάσταση του φαινομένου. Η διερεύνηση αυτή οφείλεται να συμβεί με ολιστικό τρόπο, συνεκτιμώντας κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις, λαμβάνοντας υπόψη τα εκάστοτε τοπικά ιστορικά-αναπτυξιακά πλαίσια και τυχόν ιδιαιτερότητες. Σημαντικές παράμετροι αξιολόγησης καθίστανται μεταξύ άλλων, ο βαθμός αναζωογόνησης των εκάστοτε τοπικών οικονομιών εξαιτίας του φαινομένου, σε συνάρτηση με το χρονικό ορίζοντα διάρκειας αυτής, αλλά και ο βαθμός ενδεχόμενης σταδιακής εξάρτησης της τοπικής οικονομίας από τις δραστηριότητες του φαινομένου (μονοκαλλιέργεια), η ενίσχυση τοπικών παραγωγικών κλάδων ή κλάδων παροχής υπηρεσιών, η αναπλήρωση σε ανθρώπινο κεφάλαιο μέσω της δημιουργίας θέσεων εργασίας, το μακροχρόνιο της τοπικής αναπτυξιακής δυναμικής, οι ευρύτερες επιδράσεις στην τοπική ποιότητα ζωής (Partalidou & Iakovidou, 2008) κα. Σε ότι αφορά τα τοπικά περιβαλλοντικά συστήματα επιβάλλεται η αξιολόγηση του ΤΔΚ με κριτήρια βιωσιμότητας, εξετάζοντας το συνετό της διαχείρισης των φυσικών πόρων (νερό, γη, βιοποικιλότητα, τοπίο, κα.), τη διαχείριση των απορριμμάτων και των λυμάτων, αλλαγές στις χρήσεις γης, κα. Λαμβάνοντας υπόψη για τον ελληνικό χώρο, πως συχνά ο ΤΔΚ αναπτύσσεται σε περιοχές της υπαίθρου, οι οποίες μεταπολεμικά σε σημαντικό βαθμό

υπέστησαν πληθυσμιακή αφάιμαξη και μαρασμό, η αξιολόγηση της συνεισφοράς του φαινομένου στην τοπική βιωσιμότητα οφείλει να τοποθετηθεί στο πλαίσιο αυτό.

Κλείνοντας, η μελέτη του ΤΔΚ στην Ελλάδα, οφείλεται να λάβει υπόψη τις σύγχρονες εξελίξεις και το διεθνοποιημένο πλαίσιο στο οποίο το φαινόμενο εξελίσσεται. Ο ΤΔΚ ενδέχεται πλέον να είναι τόσο εσωτερικός όσο και διεθνής, να ενεργοποιεί ρεύματα επισκεπτών τόσο τη θερινή περίοδο, όσο και άλλες περιόδους, ενώ σταδιακά ενδέχεται να μετασχηματίζεται κατά κάποιο ποσοστό σε μόνιμη μετανάστευση. Καθίσταται φανερά αναγκαία η σύγχρονη μελέτη και αξιολόγηση του φαινομένου στην Ελλάδα σε αναθεωρημένα πλαίσια.

2.6.4 Η σύγχρονη πραγματικότητα στην Ελλάδα

i. Συγκριτική θέση στο ευρωπαϊκό πλαίσιο

Σύμφωνα με τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής κατοικιών (2001) το σύνολο των κατοικιών της χώρας που χαρακτηρίζονται ως δεύτερες ή εξοχικές, ανέρχεται σε 924.877 κατοικίες, σε σύνολο 1.441.690 κενών κατοικιών και 5.465.167 κανονικών κατοικιών, αντιπροσωπεύοντας το 17% των τελευταίων (έναντι 15% το 1991, βάσει των εκτιμήσεων της μελέτης ΚΕΠΕ και ΠΘ). Σε κάθε περίπτωση η Ελλάδα συγκαταλέγεται ανάμεσα στις Ευρωπαϊκές χώρες με τα μεγαλύτερα ποσοστά δεύτερων και κενών κατοικιών (Ball, 2005, 2007), τόσο στο σύνολο του κατοικισμού οικιστικού της αποθέματος, όσο και σε σχέση με το συνολικό της πληθυσμό. Αναλυτικά στοιχεία για τις 25 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρατίθενται στον παρακάτω πίνακα. Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά και τους αντίστοιχους δείκτες, η Ελλάδα, βρίσκεται ανάμεσα στις τρεις πρώτες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μαζί με την Πορτογαλία και την Ισπανία (% κενών και δεύτερων κατοικιών στο σύνολο των κανονικών κατοικιών και στο σύνολο του πληθυσμού-δείκτες ανά 100 κατοίκους).

Πίνακας Α.22 : Δείκτες ΔΚ ανά χώρα στην Ευρώπη των 25

	(1)	(2)	(3)=(2)/(1)	(4)	5)=(4)/(1)	(6)=(2)+(4)	(7)=(6)/(1)			
Χώρες	Σύνολο κατοικ.	Κανονικές κατ.**	Κενές	% στις κανον.	Δεύτερες	% στις κανον.	Κενές+Δεύτερες	% στις κανον.	σύνολο πληθ.	Κενές+δ.εύτερες/100 κατοίκους
Βέλγιο	4.302.631	4.083.991	-	-	-	-	-	-	10.296.350	-
Ισραήλ	4.366.293	4.366.293	363.390	8,32%	175.225	4,01%	538.615	12,34%	10.230.060	5,27%
Γερμανία*	38.957.100	38.690.300	3.166.800	8,18%	-	-	3.166.800	8,18%	76.888.100	4,12%
Εσθονία	628.615	604.388	37.438	6,19%	29.043	4,81%	66.481	11,00%	1.370.052	4,85%
Ελλάδα	5.484.149	5.465.167	1.327.270	24,29%	114.420	2,09%	1.441.690	26,38%	10.628.113	13,56%
Ελλάδα***	5.484.149	5.465.167	516.813	9,46%	924.877	16,92%	1.441.690	26,38%		
Ισπανία	20.958.000	20.943.411	3.398.754	16,23%	3.360.631	16,05%	6.759.385	32,27%	40.847.371	16,55%
Γαλλία	28.699.868	28.699.868	1.991.060	6,94%	2.900.736	10,11%	4.891.796	17,04%	58.513.700	8,36%
Ουγγαρία	1.287.958	1.279.617	-	-	-	-	-	-	3.791.316	-
Ιταλία	27.366.921	27.291.993	5.638.705	20,66%	-	-	5.638.705	20,66%	56.982.706	9,90%
Κύπρος	293.985	292.934	20.736	7,08%	49.805	17,00%	70.541	24,08%	685.280	10,29%
Λατβία	795.700	795.700	-	-	-	-	-	-	2.377.383	-
Λιθουανία	1.312.998	1.262.390	47.575	3,77%	24.173	1,91%	71.748	5,68%	3.459.655	2,07%
Ουγγαρία	4.322.324	4.064.653	276.665	6,81%	64.479	1,59%	341.144	8,39%	10.193.686	3,35%
Ολλανδία	7.256.348	6.848.750	310.224	4,53%	82.490	1,20%	392.714	5,73%	15.985.538	2,46%
Αυστρία	2.684	-	-	-	-	-	-	-	8.032.926	-
Πολωνία	12.538.668	12.523.583	618.601	4,94%	272.290	2,17%	890.891	7,11%	38.230.080	2,33%
Πορτογαλία	5.055.022	5.019.425	543.777	10,83%	924.419	18,42%	1.468.196	29,25%	10.356.117	14,18%
Σλοβενία	779.452	777.772	78.300	10,07%	34.361	4,42%	112.661	14,49%	1.969.459	5,72%
Σλοβακία	1.896.554	1.867.116	172.269	9,23%	44.307	2,37%	216.576	11,60%	5.379.455	4,03%
Φινλανδία	2.512.442	2.512.442	201.263	8,01%	15.799	0,63%	217.062	8,64%	5.081.354	4,27%
Ην. Βασίλειο	25.506.006	25.403.351	827.291	3,26%	178.432	0,70%	1.005.723	3,96%	25.447.988	3,95%
Βουλγαρία	3.688.802	3.680.126	533.118	14,49%	328.726	8,93%	861.844	23,42%	7.902.616	10,91%
Ρουμανία	8.983.822	8.962.563	941.322	10,50%	855.449	9,54%	1.796.771	20,05%	21.458.740	8,37%
Λιχτενστάιν	14.263	14.243	293	2,06%	1.349	9,47%	1.642	11,53%	32.244	5,09%
Ελβετία	3.581.001	3.569.181	121.533	3,41%	419.819	11,76%	541.352	15,17%	7.288.010	7,43%
* συμπεριλαμβανομένης της Α. Γερμανίας από το 1991										
** οι κανονικές κατοικ. σύμφωνα με την κωδικοποίηση της EUROSTAT αποτελούν άθροισμα των κατοικούμενων, των κενών, των δευτέρων κ των αγνώστου κατ. Κατοικιών										
*** στη γραμμή αυτή παρουσιάζονται τα στοιχεία δευτέρων κατοικιών που αναφέρει η ΕΣΥΕ κ τα υπ όλοιπα στοιχεία βάσει της λογικής της EUROSTAT.										

Πηγή : Καραγιάννη, 2007

ii. Παρουσίαση & σχολιασμός των βασικών διαθέσιμων εθνικών μεγεθών

1. απόπειρα χωρικής αποτύπωσης σε επίπεδο νομών

Μια αδρή χωρική αποτύπωση του φαινομένου ΔΚ σε επίπεδο νομών για την ελληνική επικράτεια, επιχειρείται ακολούθως. Η παρουσίαση αυτή σε καμία περίπτωση είναι δυνατό μόνο σε περιορισμένο βαθμό να φωτίσει το πολυσχιδές και περίπλοκο χαρακτήρα του φαινομένου και των χωρικών του ιδιαιτεροτήτων και επιπτώσεων. Λαμβάνοντας υπόψη, εκτός του αριθμού των ΔΚ, στις οποίες περιλαμβάνονται οι εξοχικές αλλά και οι δευτερεύουσες, (εκείνες που ενδέχεται να χρησιμοποιούνται και για επαγγελματικούς λόγους), στο εξής ΔΕΚ, μεγέθη όπως ο μόνιμος πληθυσμός και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ανά νομό, είναι δυνατό να γίνουν κάποιες επισημάνσεις.

Στους πίνακες 4^α και 4β που ακολουθούν, κατατάσσονται διττά οι νομοί της Ελλάδας και αντιπαραβάλλονται ως προς τις κατατάξεις τους αυτές. Πιο συγκεκριμένα, στον πρώτο

πίνακα αρχικά κατατάσσονται ως προς τον απόλυτο αριθμό αποθέματος ΔΕΚ και το μόνιμο πληθυσμό και εν συνεχεία ως προς σχετικά μεγέθη, χρησιμοποιώντας ως δείκτη τον αριθμό ΔΕΚ ανά μόνιμο κάτοικο και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Στον πίνακα β, κατατάσσονται αρχικά ως προς το σύνολο κενών και δευτερευουσών κατοικιών νεώτερης κατασκευής (1971-σήμερα), ενώ αναφέρεται και το παλαιότερης ηλικίας απόθεμα ανά νομό και εν συνεχεία οι νομοί κατατάσσονται ως προς το υψηλότερο σύγχρονο απόθεμα ανά 100 μόνιμους κατοίκους. Επιχειρείται μια απλουστευμένη ομαδοποίηση και στους δύο πίνακες στη συνέχεια, διακριτή με τις έντονες διακεκομμένες γραμμές, χωρίζοντας σε 4 κατηγορίες νομών.

Ως προς τα απόλυτα μεγέθη του φαινομένου, αναμενόμενη χαρακτηρίζεται η συγκέντρωση τους (βλ. πρώτη ομάδα), καταρχήν στον παράκτιο χώρο, τόσο σε μεγάλα αστικά κέντρα, όπως η Αττική (πρωτεύουσα της χώρας), όσο και η Θεσσαλονίκη, υποδεικνύοντας τη ζήτηση ΔΚ κοντά στη θάλασσα, αλλά και τους τύπους ΔΚ του περιαστικού χώρου⁶⁹, όσο και σε νομούς σε μικρή γεωγραφική απόσταση από αυτά, πχ. νομός Ευβοίας, Κορινθίας, Χαλκιδικής για τη Θεσσαλονίκη, καθώς και σε νομούς που διαθέτουν τουριστικά θέλγητρα και ανάπτυξη, πχ. Χαλκιδική, Κυκλάδες, Ηράκλειο, Λακωνία, κα. Σαφής είναι μάλλον και η εικόνα της τέταρτης ομάδας, στην οποία οι ΔΕΚ είναι λιγότερες, καθώς εντοπίζονται σε μη παράκτιες-παραμεθόριες περιοχές της χώρας, οι οποίες ακόμη τουλάχιστον δεν παρουσιάζουν ελκυστικότητα λόγω της γειννίας τους με κράτη ρευστών πολιτικών και οικονομικοκοινωνικών συνθηκών. Λαμβάνοντας υπόψη τη σημασία των νεόδμητων ΔΚ στις κατατάξεις των νομών, η εικόνα δεν μεταβάλλεται σημαντικά, καθώς τα πρωτεία διεκδικούν εύρωστοι περιαστικοί ή/και τουριστικοί νομοί.

Ως προς τα σχετικά μεγέθη του φαινομένου, η εικόνα εμφανίζεται μερικώς τροποποιημένη, αν και διακρίνονται κάποιες σταθερές.

⁶⁹ Συμπεριλαμβανομένων ωστόσο και περιπτώσεων ΔΚ που διατηρούνται για ανάγκες σποινδόν ή επαγγελματικούς.

Πίνακας Α.23 : Δείκτες χωρικής αποτύπωσης ΔΚ σε επίπεδο νομών-κατατάξεις σε απόλυτα & σχετικά μεγέθη

α/α	νομοί	εξοχικές ή δευτερεύουσες κατοικίες (Ε ή ΔΚ)	μόνιμος πληθυσμός	α/α	νομοί	αρ Ε ή ΔΚ ανά μόνιμο κάτοικο	% στις κανονικές κατοικίες	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ
1	ΑΤΤΙΚΗ	180.234	3.894.573	1	ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	0,54	46%	15.922
2	ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	52.344	96.849	2	ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	0,38	49%	11.130
3	ΚΥΚΛΑΔΩΝ	41.362	109.956	3	ΚΥΚΛΑΔΩΝ	0,38	45%	22.076
4	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	37.313	1.084.001	4	ΣΑΜΟΥ	0,27	35%	14.234
5	ΕΥΒΟΙΑΣ	36.349	207.305	5	ΦΩΚΙΔΟΣ	0,26	39%	14.351
6	ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	35.497	144.527	6	ΑΡΚΑΔΙΑΣ	0,25	37%	19.167
7	ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	27.416	166.566	7	ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	0,25	38%	21.282
8	ΑΧΑΙΑΣ	25.193	318.928	8	ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	0,22	34%	17.651
9	ΑΡΚΑΔΙΑΣ	23.133	91.326	9	ΧΙΟΥ	0,21	31%	15.911
10	ΛΕΣΒΟΥ	21.723	108.288	10	ΛΑΚΩΝΙΑΣ	0,21	32%	12.691
11	ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	21.715	219.092	11	ΛΕΥΚΑΔΟΣ	0,21	33%	14.809
12	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	21.438	205.005	12	ΛΕΣΒΟΥ	0,20	30%	13.950
13	ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	21.172	291.225	13	ΓΡΕΒΕΝΩΝ	0,20	33%	13.026
14	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	19.658	161.027	14	ΛΑΣΙΘΙΟΥ	0,18	28%	18.915
15	ΛΑΚΩΝΙΑΣ	19.403	92.811	15	ΕΥΒΟΙΑΣ	0,18	30%	15.978
16	ΗΛΕΙΑΣ	18.672	183.521	16	ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	0,16	29%	13.463
17	ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ	18.350	169.542	17	ΖΑΚΥΝΘΟΥ	0,13	26%	19.528
18	ΚΑΒΑΛΑΣ	16.092	141.499	18	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	0,12	22%	15.921
19	ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	15.739	188.506	19	ΚΕΡΚΥΡΑΣ	0,12	18%	14.817
20	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	14.666	132.689	20	ΚΑΒΑΛΑΣ	0,11	21%	15.423
21	ΛΑΡΙΣΗΣ	14.457	282.156	21	ΡΕΘΥΜΝΗΣ	0,11	21%	16.213
22	ΛΑΣΙΘΙΟΥ	13.856	75.736	22	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	0,11	22%	12.500
23	ΒΟΙΩΤΙΑΣ	13.305	123.913	23	ΑΡΤΗΣ	0,11	22%	12.474
24	ΠΙΕΡΙΑΣ	13.261	126.412	24	ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ	0,11	21%	14.756
25	ΚΕΡΚΥΡΑΣ	13.035	111.081	25	ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	0,11	21%	15.225
26	ΧΑΝΙΩΝ	12.865	148.450	26	ΒΟΙΩΤΙΑΣ	0,11	22%	29.106
27	ΣΑΜΟΥ	11.763	43.841	27	ΠΙΕΡΙΑΣ	0,10	22%	13.032
28	ΧΙΟΥ	11.126	53.106	28	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	0,10	20%	17.742
29	ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ	10.982	120.265	29	ΠΡΕΒΕΖΗΣ	0,10	21%	14.393
30	ΣΕΡΡΩΝ	10.691	194.483	30	ΗΛΕΙΑΣ	0,10	23%	10.575
31	ΚΟΖΑΝΗΣ	10.395	153.939	31	ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ	0,10	21%	15.760
32	ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ	10.176	102.392	32	ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	0,10	21%	11.607
33	ΦΩΚΙΔΟΣ	9.854	37.866	33	ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ	0,09	20%	11.026
34	ΡΕΘΥΜΝΗΣ	8.873	78.957	34	ΧΑΝΙΩΝ	0,09	17%	18.416
35	ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	8.448	37.756	35	ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΑΣ	0,08	17%	20.231
36	ΕΒΡΟΥ	8.279	149.283	36	ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	0,08	17%	20.366
37	ΑΡΤΗΣ	7.983	73.620	37	ΑΧΑΙΑΣ	0,08	16%	15.237
38	ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	7.401	19.518	38	ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	0,07	15%	18.553
39	ΓΡΕΒΕΝΩΝ	6.453	32.567	39	ΚΟΖΑΝΗΣ	0,07	15%	18.778
40	ΠΕΛΛΗΣ	5.969	143.957	40	ΕΒΡΟΥ	0,06	12%	13.993
41	ΠΡΕΒΕΖΗΣ	5.920	58.144	41	ΣΕΡΡΩΝ	0,05	12%	11.415
42	ΗΜΑΘΙΑΣ	5.083	142.471	42	ΦΛΩΡΙΝΗΣ	0,05	12%	14.877
43	ΖΑΚΥΝΘΟΥ	5.031	38.883	43	ΛΑΡΙΣΗΣ	0,05	12%	15.481
44	ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	4.698	43.601	44	ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	0,05	11%	13.760
45	ΛΕΥΚΑΔΟΣ	4.523	21.888	45	ΚΙΛΚΙΣ	0,05	11%	16.049
46	ΔΡΑΜΑΣ	4.422	102.184	46	ΑΤΤΙΚΗ	0,05	10%	27.934
47	ΚΙΛΚΙΣ	4.085	86.424	47	ΔΡΑΜΑΣ	0,04	9%	12.766
48	ΞΑΝΘΗΣ	3.425	102.959	48	ΠΕΛΛΗΣ	0,04	10%	13.090
49	ΡΟΔΟΠΗΣ	2.881	111.237	49	ΗΜΑΘΙΑΣ	0,04	9%	14.469
50	ΦΛΩΡΙΝΗΣ	2.840	54.109	50	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	0,03	8%	17.317
51	ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	2.669	53.702	51	ΞΑΝΘΗΣ	0,03	8%	13.144
52	ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ	10	1.961	52	ΡΟΔΟΠΗΣ	0,03	6%	11.645
	ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΑΣ	922.228	10.934.097		ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ	0,01	1%	

Πηγή : Επεξεργασία δευτερογενών στατιστικών στοιχείων (ΕΣΥΕ) από τους συγγραφείς

Πίνακας Α.24 : Δείκτες χωρικής αποτύπωσης νεόδμητων & παλαιότερων ΔΚ – κατατάξεις νομών σε απόλυτα & σχετικά μεγέθη

α/α	ΝΟΜΟΙ	κενές & δευτερεύουσες (κ & δ) χρονολογίας κατασκευής από 1971-2001	κενές & δευτερεύουσες (κ & δ) χρονολογίας κατασκευής προ 1971	ΝΟΜΟΙ	(κ & δ) κατοικίες χρον. Κατ. 1971-2001 ανά 100 μόνιμους κατοίκους	(κ & δ) κατοικίες χρον. Κατ. Προ 1971 ανά 100 μόνιμους κατοίκους
1	ΑΤΤΙΚΗΣ	226.873	116.762	ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	23,22	23,56
2	ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	70.262	8.511	ΚΥΚΛΑΔΩΝ	22,42	25,60
3	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	55.031	23.017	ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	17,45	21,79
4	ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	33.559	10.737	ΚΕΡΚΥΡΑΣ	17,25	7,43
5	ΕΥΒΟΙΑΣ	29.993	17.224	ΓΡΕΒΕΝΩΝ	14,84	16,41
6	ΚΥΚΛΑΔΩΝ	24.648	25.904	ΕΥΒΟΙΑΣ	14,47	20,83
7	ΑΧΑΪΑΣ	23.997	16.546	ΦΩΚΙΔΟΣ	13,71	5,24
8	ΚΕΡΚΥΡΑΣ	19.159	11.394	ΠΙΕΡΙΑΣ	11,52	17,83
9	ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	18.140	16.700	ΣΑΜΟΥ	10,90	20,01
10	ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	16.598	13.619	ΛΕΥΚΑΔΟΣ	10,78	10,26
11	ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ	15.542	10.187	ΛΑΣΙΘΙΟΥ	10,46	19,06
12	ΑΙΤΩΛΙΑΣ ΚΑΙ ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	15.297	15.308	ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	10,24	15,28
13	ΗΛΕΙΑΣ	14.957	9.194	ΚΑΒΑΛΑΣ	10,17	8,43
14	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	14.841	15.316	ΠΡΕΒΕΖΗΣ	9,93	8,31
15	ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	14.583	19.536	ΑΡΚΑΔΙΑΣ	9,75	20,65
16	ΠΙΕΡΙΑΣ	14.559	4.783	ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	9,31	11,73
17	ΚΑΒΑΛΑΣ	14.388	8.533	ΒΟΙΩΤΙΑΣ	9,29	9,36
18	ΛΑΡΙΣΗΣ	12.802	10.013	ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ	9,27	7,48
19	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	11.981	15.079	ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ	9,17	9,09
20	ΒΟΙΩΤΙΑΣ	11.514	6.992	ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	8,81	9,61
21	ΚΟΖΑΝΗΣ	10.329	6.692	ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	8,76	6,03
22	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	10.030	9.516	ΧΙΟΥ	8,27	7,22
23	ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ	9.490	5.249	ΗΛΕΙΑΣ	8,15	3,78
24	ΑΡΚΑΔΙΑΣ	8.904	19.896	ΛΑΚΩΝΙΑΣ	7,94	6,01
25	ΧΑΝΙΩΝ	8.891	10.969	ΛΕΣΒΟΥ	7,85	5,64
26	ΕΒΡΟΥ	8.749	7.770	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	7,66	7,17
27	ΛΕΣΒΟΥ	8.502	21.665	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	7,56	7,47
28	ΛΑΣΙΘΙΟΥ	7.923	11.669	ΑΧΑΪΑΣ	7,52	5,13
29	ΣΕΡΡΩΝ	7.399	9.965	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	7,44	4,44
30	ΛΑΚΩΝΙΑΣ	7.367	17.692	ΖΑΚΥΝΘΟΥ	7,41	6,99
31	ΠΕΛΛΗΣ	6.973	4.932	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	7,24	7,25
32	ΗΜΑΘΙΑΣ	5.794	4.109	ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	6,98	7,39
33	ΠΡΕΒΕΖΗΣ	5.776	2.584	ΚΟΖΑΝΗΣ	6,71	3,15
34	ΔΡΑΜΑΣ	5.684	5.141	ΡΕΘΥΜΝΗΣ	6,65	5,52
35	ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ	5.446	8.384	ΑΡΤΗΣ	6,23	5,19
36	ΡΕΘΥΜΝΗΣ	5.247	7.586	ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	6,23	5,73
37	ΦΩΚΙΔΟΣ	5.193	6.213	ΧΑΝΙΩΝ	5,99	6,97
38	ΓΡΕΒΕΝΩΝ	4.834	2.747	ΕΒΡΟΥ	5,86	4,97
39	ΣΑΜΟΥ	4.779	11.223	ΑΤΤΙΚΗΣ	5,83	5,20
40	ΑΡΤΗΣ	4.587	5.334	ΔΡΑΜΑΣ	5,56	4,35
41	ΧΙΟΥ	4.393	11.060	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	5,08	5,03
42	ΞΑΝΘΗΣ	4.121	3.123	ΠΕΛΛΗΣ	4,84	5,42
43	ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	4.060	3.263	ΛΑΡΙΣΗΣ	4,54	5,25
44	ΚΙΛΚΙΣ	3.878	3.365	ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ	4,53	5,12
45	ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	3.868	6.732	ΚΙΛΚΙΣ	4,49	3,00
46	ΡΟΔΟΠΗΣ	3.490	3.846	ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	4,45	3,89
47	ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	3.405	4.717	ΦΛΩΡΙΝΗΣ	4,41	3,43
48	ΖΑΚΥΝΘΟΥ	2.880	3.535	ΗΜΑΘΙΑΣ	4,07	3,55
49	ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	2.391	2.821	ΞΑΝΘΗΣ	4,00	2,12
50	ΦΛΩΡΙΝΗΣ	2.386	2.934	ΣΕΡΡΩΝ	3,80	3,03
51	ΛΕΥΚΑΔΟΣ	2.359	3.344	ΡΟΔΟΠΗΣ	3,14	2,88
52	ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ	2	405	ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ	0,10	2,29

Πηγή : Επεξεργασία στοιχείων απογραφής κατοικιών και πληθυσμού (ΕΣΥΕ, 2001) από τους συγγραφείς

Καταρχήν αναμενόμενα υποχωρούν σε πολύ χαμηλότερη κατάταξη τα 2 μεγαλύτερα αστικά κέντρα της χώρας, Αττική και Θεσσαλονίκη.

Εξακολουθεί το φαινόμενο και σε σχετικά μεγέθη, ως προς τον αριθμό μόνιμων κατοίκων, να παραμένει εντονότερο σε παράκτιους, αλλά και τουριστικούς νομούς, πχ. Χαλκιδική και Κυκλάδες, ενώ πιθανά η ένταξη στην κατηγορία αυτή νομών όπως η Ευρυτανία, η Φωκίδα και η Χίος, να οφείλεται στον μεταπολεμικό πληθυσμιακό μαρασμό των περιοχών αυτών και το υψηλό απόθεμα κατοικιών που μετατράπηκαν από πρώτες σε δεύτερες.

Στην κατηγορία αυτή, λαμβάνοντας υπόψη το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, συνυπάρχουν τόσο νομοί άνω του εθνικού μέσου όρου, όσο και χαμηλότερων επιδόσεων, υποδεικνύοντας για μια φορά ακόμη πως το φαινόμενο ενδέχεται να διαθέτει έκταση τόσο σε ελκυστικές περιοχές εύρωστων αστικών νομών, όσο και σε παρακμασμένες περιοχές της υπαίθρου, αλλά και ισχυρές οικονομικά τουριστικές περιοχές της. Σημαντική συνέπεια εμφανίζει και η τέταρτη κατηγορία νομών, δηλαδή με χαμηλότερη και τη σχετική ένταση του φαινομένου σε παρεμφερείς νομούς της παραμεθορίου, με χαμηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ, με εξαίρεση το νομό Θεσσαλονίκης, για λόγους που ήδη αναλύθηκαν.

Σε ότι αφορά τους νομούς που και στις δύο κατατάξεις βρίσκονται στις ενδιάμεσες θέσεις, δυσχερής εμφανίζονται απόπειρες γενικεύσεων, καθώς στην απόλυτη ή σχετική σημασία του φαινομένου υπεισέρχονται παράμετροι της ευρύτερης κοινωνικοοικονομικής εξέλιξης των περιοχών αυτών, που υπαγορεύουν περαιτέρω ανάλυση ανά νομό.

2. Η εγχώρια διάσταση του φαινομένου ΤΔΚ

Τα μόνα διαθέσιμα στοιχεία για τον αριθμό ταξιδίων, διανυκτερεύσεων και δαπανών που πραγματοποιούνται εντός Ελλάδας προς ή σε ΔΚ, αφορούν την εγχώρια ζήτηση και εντοπίζονται στην έρευνα εθνικής εμβελείας για την τουριστική ζήτηση (έρευνα διακοπών) ημεδαπών της ΕΣΥΕ που πραγματοποιείται ετησίως στην Ελλάδα από το 1999 έως σήμερα. Σύμφωνα με την έρευνα αυτή για τα έτη 1999-2008 (ΕΣΥΕ, 1999-2008) :

- τα ταξίδια των Ελλήνων, άνω των 4 διανυκτερεύσεων που κατευθύνονται σε ΔΚ, κυμάνθηκαν από 31-40% και το 2008 ανήλθαν στο 35%, επί του συνόλου των ταξιδίων άνω των 4 διανυκτερεύσεων, που πραγματοποιούνται τόσο εντός όσο και εκτός της χώρας,
- τα ταξίδια των Ελλήνων άνω των 4 διανυκτερεύσεων που κατευθύνονται σε ΔΚ, κυμάνθηκαν από 33-45% και το 2008 ανήλθαν σε 41% επί του συνόλου των ταξιδίων άνω των 4 διανυκτερεύσεων που πραγματοποιούνται στο εσωτερικό,
- στο 37-49% κυμάνθηκαν οι διανυκτερεύσεις που πραγματοποιήθηκαν σε ΔΚ, στο σύνολο ταξιδίων άνω των 4 διανυκτερεύσεων (εντός και εκτός) της χώρας την περίοδο 1999-2008 από τους Έλληνες και το 2008, ανήλθαν σε 48%
- στο 41-57% κυμάνθηκαν οι διανυκτερεύσεις που πραγματοποιήθηκαν σε ΔΚ, στο σύνολο ταξιδίων άνω των 4 διανυκτερεύσεων εντός της χώρας την περίοδο 1999-2008 από τους Έλληνες και το 2008 ανήλθαν σε 55%
- οι δαπάνες για ταξίδια άνω των 4 διανυκτερεύσεων από Έλληνες προς ΔΚ κυμάνθηκαν επί του συνόλου των δαπανών για ταξίδια ημεδαπών άνω των 4 διανυκτερεύσεων εντός και εκτός Ελλάδας, από το 1999 μέχρι το 2006 από 21-31% και το 2006 ανήλθαν σε 27%
- οι δαπάνες για ταξίδια άνω των 4 διανυκτερεύσεων από Έλληνες προς ΔΚ κυμάνθηκαν επί του συνόλου των δαπανών για ταξίδια ημεδαπών άνω των 4 διανυκτερεύσεων μόνο στο εσωτερικό, από το 1999 μέχρι το 2006 από 27-42% και το 2006 ανήλθαν σε 36% και τέλος
- οι δαπάνες για ταξίδια άνω της 1 διανυκτέρευσης από Έλληνες προς ΔΚ επί του συνόλου των δαπανών για ταξίδια ημεδαπών άνω της 1 διανυκτέρευσης συνολικά εντός και εκτός

Ελλάδας, το 2007 ανήλθαν σε 29% και το 2008 σε 31%, ενώ αντίστοιχα επί συνόλου δαπανών για ταξίδια ημεδαπών άνω της 1 διανυκτέρευσης μόνο εντός Ελλάδας, ανήλθαν το 2007 σε 36% και το 2008 σε 40% αντίστοιχα.

2.6.5 Ζητήματα πολιτικής & διαχείρισης του φαινομένου στην Ελλάδα

Όπως ήδη αναφέρθηκε, πληθώρα κειμένων, επισημαίνει την προβληματική και τις δυσμενείς επιπτώσεις της οικιστικής πολιτικής και ανάπτυξης στην Ελλάδα. Η ακολουθούμενη πολιτική «...εσκεμμένη ή μάλλον εξ υπολοίπου...», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Χειμωνίτη-Τερροβίτη (Χειμωνίτη-Τερροβίτη, 2001, σελ. 65), ενώ είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί μια γενική επάρκεια κατοικιών⁷⁰, δεν έπαψε να λειτουργεί αποσπασματικά και μη ενταγμένα σε μια πολιτική βιώσιμης ανάπτυξης και μακροχρόνιας προοπτικής και οδήγησε σταδιακά στα ογκώδη σήμερα προβλήματα υποβάθμισης αστικών και μη οικιστικών συνόλων (Παναγιωτάτου, 1998, ΚΕΠΕ & ΠΘ, 1998), Σηφουνάκης, 2005, σελ. 45-47). Αντιπροσωπευτική παράμετρος και ιδιομορφία της ελληνικής πρακτικής, η εκτός σχεδίου δόμηση, η οποία επέτρεψε για 10ετίες την κερδοσκοπία επί της γης και έναντι της οποίας διατυπώνονται ολοένα και συχνότερα στο δημόσιο και επιστημονικό διάλογο αιτήματα για τον περιορισμό αν όχι την εξ ολοκλήρου κατάργηση της.

Η ζήτηση για ΔΚ, στα πλαίσια αναζήτησης αναψυχής σε ποιοτικότερα περιβάλλοντα έναντι του προβληματικά μεγενθυμένου αστικού χώρου, αλλά και η κατασκευή ΔΚ στο προαναφερθέν πλαίσιο, συχνά συνετέλεσε στη μεταφορά ακριβώς αυτών των χωροταξικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων από τα αστικά κέντρα στον περιαστικό χώρο αλλά και την ύπαιθρο, τον παράκτιο και νησιωτικό χώρο. (Αγγελίδης, 2001, Γετίμης, 2002 Χειμωνίτη-Τερροβίτη, 2001, 2005, Σηφουνάκης, 2005, ΚΕΠΕ & ΠΘ, 1998, Παναγιωτάτου, 1998). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η μελέτη για την ΔΠΚ του ΠΘ, «...από ένα κατεχοχόν κερδοσκοπικό αντικείμενο, όπως ήταν στις πρώτες μεταπολεμικές 10ετίες, κυρίως λόγω ανυπαρξίας εναλλακτικών δυνατοτήτων για επένδυση, έχει εξελιχθεί σε διαρκές καταναλωτικό αγαθό αμφίβολης απόδοσης σε όρους ωφελιμότητας σε σχέση με το κόστος του, ενώ αποτελεί σε μεγαλύτερη έκταση από τη μόνιμη κατοικία δραστηριότητα επιζήμια για το περιβάλλον, ως προϊόν αυθαίρετης δόμησης, κακής αισθητικής και κτηριοδομικής ποιότητας, ανύπαρκτης πολεοδομικής και χωροταξικής οργάνωσης, ανεπαρκούς εξυπηρέτησης με υποδομή και υπηρεσίες.» (ΚΕΠΕ & ΠΘ, Γ' φάση, σελ. 12)

Στο παραπάνω προβληματικό πλαίσιο ήρθε σύγχρονα να προστεθεί η ζήτηση για κατασκευή οργανωμένων συγκροτημάτων ΔΚ του τύπου condo hotels, golf και spa resorts. Οι ελληνικές αρχές θέλοντας να ικανοποιήσουν τη ζήτηση για αυτές τις κατηγορίες επενδύσεων στον ελληνικό χώρο, αν όχι πιεζόμενες από αντίστοιχα lobbies συμφερόντων, προχώρησαν τον περασμένο χρόνο στη σύνταξη ειδικού χωροταξικού σχεδίου για τον τουρισμό, προβλέποντας ευνοϊκές σχετικές ρυθμίσεις, τιτλοφορώντας αυτού του είδους τις ΔΚ 'τουριστικές' (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2007). Ύστερα ωστόσο από έντονες και οργανωμένες αντιδράσεις περιβαλλοντικών οργανώσεων αλλά και λοιπών κοινωνικών φορέων, συμπεριλαμβανομένων και του χώρου του τουρισμού, οι ελληνικές αρχές αναγκάστηκαν να αποσύρουν το εν λόγω νομοσχέδιο (βλ. Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, 2009).

Ανεξαρτήτως των όποιων αναπτυξιακών στρατηγικών κατευθύνσεων σχετικά με τη μεμονωμένη ή οργανωμένη ανάπτυξη της ΔΚ στον ελληνικό χώρο, σύμφωνα με τη μελέτη ΕΚΚΕ & ΕΜΠ, (Β' φάση, σελ. 36), αλλά και πληθώρα άλλων εθνικών κειμένων, θεμελιώδης

⁷⁰ Με επί μέρους ωστόσο ανεπάρκειες κ ποιοτικά προβλήματα, όπως αναφέρει η Χειμωνίτη-Τερροβίτη (Χειμωνίτη-Τερροβίτη, 2001, σελ. 65)

προϋπόθεση αποτελεί, η εκπόνηση σχεδίων χρήσεων γης κάτι που για 10ετίες εκκρεμεί στην Ελλάδα και που σαφώς αναδεικνύει την αποσπασματική και βραχυπρόθεσμης οπτικής αντιμετώπιση του εθνικού χώρου.

2.6.6 Προοπτικές ΤΔΚ στην Ελλάδα υπό το πρίσμα της βιωσιμότητας

Σε ότι αφορά την προοπτική του φαινομένου και στοιχεία ζήτησης στο ευρύτερο ευρωπαϊκό πλαίσιο, σύμφωνα με το European Housing Review (Ball, 2005, p. 10 ; Ball, 2007, p. 24) των RICS,:

- οι αγορές δεύτερης κατοικίας στην Ευρώπη είναι πλέον πολύ περισσότερο διεθνώς προσανατολισμένες απ'ότι υπήρξαν στο παρελθόν σημαντικό μερίδιο αγοράς φαίνεται να εκπροσωπούν οι συνταξιούχοι Ευρωπαίοι,
- όλοι οι παράγοντες επιρροής φαίνεται επί του παρόντος να λειτουργούν αναζωογονητικά για την ανάπτυξη δεύτερης κατοικίας . (Ball, 2005, p. 10).
- σημαντικά ενισχυτικός του φαινομένου καθίσταται ο ρόλος των φθηνών αερομεταφορών, κάτι που ωστόσο αφήνει ακόμη εκτός τα ελληνικά νησιά , την Πορτογαλία και την Τουρκία
- μια σειρά από διαρκή και καταναλωτικά αγαθά που αφορούν την κατασκευή και λειτουργία της κατοικίας έχουν καταστεί σημαντικά φθηνότερα,
- η ίδια η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής ένωσης παρέχει τη δυνατότητα στους πολίτες της την αγορά κατοικίας σε οποιοδήποτε σημείο της Ευρωπαϊκής επικράτειας, ενώ η παράλληλη ενίσχυση των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών της μέσω των πλαισίων στήριξης, βελτιώνει τις ευρύτερες συνθήκες διαβίωσης στις περιοχές επιρροής καθιστώντας τις πιο προσβάσιμες κ περισσότερο εκλυστικές.

Σε ότι αφορά το σύγχρονο προφίλ των υποψηφίων αγοραστών δεύτερης κατοικίας και τα κριτήρια τους στην διεθνή αγορά, σύμφωνα με στοιχεία κατασκευαστικών εταιρειών (Δρουσιώτη, 2006):

- πρόκειται για Βορειοευρωπαίους συνήθως άνω των 50, με οικογένεια, επενδυτές μεσαίων προς υψηλά εισοδήματα, αρκετοί εκ των οποίων συνταξιούχοι,
- καθοριστικοί παράγοντες στις προτιμήσεις τους είναι το κλίμα, η ασφάλεια, το ευρύτερο περιβάλλον, η ευκολία πρόσβασης, οι τύποι διαθέσιμων κατοικιών, οι παρεχόμενες υπηρεσίες (τηλεπικοινωνιακά δίκτυα, υποδομές περιβάλλοντος, κα.),
- σε ότι αφορά την Ελλάδα, οι Ευρωπαίοι που κυρίως αγοράζουν δεύτερες κατοικίες είναι Βρεττανοί, Γερμανοί, Ιταλοί και Σουηδοί, ενώ σύμφωνα με στοιχεία του IOBE, ως το 2014 αναμένεται να έχουν μετακινηθεί στην Ελλάδα άνω των 2 εκατ. ατόμων από τη Βόρεια Ευρώπη, αριθμός που αντιστοιχεί σε 1 εκατ. νέες κατοικίες.

Ωστόσο, όλα τα παραπάνω δεδομένα, βρίσκονται σε άμεση αλληλεπίδραση με τη δυσμενή διεθνή αλλά και ελληνική οικονομική συγκυρία, και οι οιοσδήποτε προβλέψεις για το μέλλον του φαινομένου παρουσιάζουν υψηλό βαθμό αβεβαιότητας.

Η συνεκτίμηση όλων των παραπάνω δεδομένων, σχετικά με τις προοπτικές του φαινομένου στην Ελλάδα, οφείλεται σε κάθε περίπτωση, να γίνει θέτοντας ως βάση την αρχή της βιωσιμότητας ως υπέρτατης και κριτηρίου αξιολόγησης κάθε ανθρώπινης δραστηριότητας στο χώρο (WCED, 1987 ; UNEP, 2002). Η διεθνής μελέτη του ΤΔΚ, αναδεικνύει όχι μόνο αρνητικές αλλά και θετικές κοινωνικές και οικονομικές τοπικές και εθνικές επιδράσεις (Wallace et al., 2005 ; Gallent et al., 2005, Hall and Muller, 2004; McIntyre, 2007), καθοριζόμενες από τα εκάστοτε νομοθετικά πλαίσια που διέπουν τη μεγέθυνση και λειτουργία του φαινομένου. Η ανάπτυξη του ΤΔΚ δεν συνιστά ένα per se 'θετικό' ή 'αρνητικό' φαινόμενο, εφόσον οι επιδράσεις του ενδέχεται να ποικίλουν, άμεσα

συναρτώμενες με το εθνικό και περιφερειακό πλαίσιο, με τις τοπικές οικονομικοκοινωνικές και περιβαλλοντικές ιδιαιτερότητες, καθώς και με την ύπαρξη ή μη κατάλληλων πολιτικών (Muller et al., 2004, p. 275 ; Gallent, 2005, p. 35, p. 50). Σε ότι αφορά την ιδιαιτερότητα της χωρικής μεγέθυνσης του φαινομένου στον ελληνικό χώρο, παράδειγμα καλής πρακτικής θα μπορούσε να αποτελέσει η ενθάρρυνση της επανάχρησης-μέσω ανακαινίσεων- υπάρχοντος stock κατοικιών έναντι της εκτεταμένης κατασκευής νεόδμητων κατοικιών.

Σε κάθε περίπτωση, οι μέχρι τώρα δυσμενείς επιπτώσεις από την εξέλιξη του φαινομένου στην Ελλάδα, σε συνδυασμό με τις προοπτικές υποδοχής από τη χώρα μας μαζικών επενδύσεων σε οργανωμένα συγκροτήματα κατοικιών διακοπών, τόσο από το εξωτερικό, όσο και από μεγάλες ελληνικές κατασκευαστικές εταιρείες, καλούν για ουσιαστικούς προβληματισμούς και πολιτικές μεταρρυθμίσεις, ενσωματώνοντας την εμπειρία του εθνικού παρελθόντος, αλλά και τη διεθνή γνώση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Το φαινόμενο της ΔΚ με τουριστικό περιεχόμενο στην Ελλάδα αποτελεί σύγχρονα, ένα σημαντικής έκτασης και εν εξελίξει φαινόμενο. Σε ότι αφορά το σύγχρονο πλαίσιο εξέτασης του φαινομένου 'ΤΔΚ' υπό το πρίσμα της τοπικής βιωσιμότητας, είναι απαραίτητο να υπάρξουν οι ερευνητικές προσεγγίσεις εκείνες που θα το αξιολογούν ενιαία, λαμβάνοντας υπόψη, τη μεγέθυνση αλλά και λειτουργία του, συνεκτιμώντας οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές παραμέτρους, καθώς και τη διεθνή του διάσταση.

Η αναμόρφωση του ελληνικού θεσμικού πλαισίου (καθορισμός χρήσεων γης και χωροταξικός σχεδιασμός), η πολιτική αντιμετώπιση της ελληνικής ιδιαιτερότητας της εκτός σχεδίου δόμησης, που οδήγησε στην σημαντική υποβάθμιση φυσικών και πολιτισμικών πόρων εθνικής και τοπικής σημασίας, καθώς και οι πιέσεις μεγάλων κατασκευαστικών εταιρειών και παραγόντων της αγοράς του real estate διεθνώς, για την κατασκευή οργανωμένων συγκροτημάτων του τύπου condo hotels και golf resorts, αναμένεται να αποτελέσουν τα σημαντικότερα ζητήματα ως προς τη σύγχρονη εξέλιξη του φαινομένου στην Ελλάδα. Αν και χρονίζει η διατύπωση από ειδικούς και επιστήμονες του χώρου σχετικά με το περιβαλλοντικά απαραίτητο των μέτρων περιορισμού της ανοργάνωτης δόμησης, αυτά αναμένεται να επιβαρύνουν με σημαντικό πολιτικό κόστος όποιους φορείς και πρόσωπα επιδιώξουν να τα προωθήσουν.

Ο παραδοσιακά υψηλός βαθμός εξάρτησης της ελληνικής οικονομίας από τον τοπικό κατασκευαστικό τομέα, σε συνδυασμό με την τρέχουσα παγκόσμια οικονομική κρίση και το κρίσιμο δημοσιονομικό έλλειμμα της χώρας, αναμένεται να δυσχεράνουν ακόμη περισσότερο την υιοθέτηση των απαραίτητων σχετικών νομοθετικών ρυθμίσεων.

Εν κατακλείδι, προκειμένου για μια αποτελεσματική αλλά και βιώσιμη διαχείριση του ΤΔΚ στον ελληνικό χώρο, απαιτείται η ενσωμάτωση της γνώσης από τη μέχρι τώρα εθνική εμπειρία αλλά και επιστημονική μελέτη του διεθνώς.

A.2.7 Ο ΤΔΚ στον Ελληνικό νησιωτικό χώρο : η περίπτωση των Κυκλάδων

2.7.1 Η γεωγραφία των Κυκλάδων

Το νησιωτικό σύμπλεγμα των Κυκλάδων συνιστά έναν από τους 51 νομούς της Ελλάδας και μαζί με το Νομό Δωδεκανήσου, συγκροτούν το Νότιο Αιγαίο, μια από τις 13 Διοικητικές Περιφέρειες της χώρας και μία από τις 4 εξ ολοκλήρου νησιωτικές. Η μεγάλη απόσταση από τα ευρωπαϊκά κέντρα ανάπτυξης, η ανυπαρξία συνόρων με άλλα ευρωπαϊκά κράτη και η γεωγραφική διάσπαση του χώρου, καθιστούν το Νότιο Αιγαίο μια εξαιρετικά απομονωμένη και ιδιαίτερη Ευρωπαϊκή Περιφέρεια (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2006). Σε σύνολο 9.837 νησιωτικών εδαφών (νησιά, νησίδες, βραχονησίδες, ερημονήσια), ο Νομός Κυκλάδων κατέχει την πρώτη θέση όσον αφορά τον αριθμό των νησιωτικών εδαφών που καταλαμβάνει με 2.242 νησιωτικά εδάφη (Μέργος, κα.:2004), ενώ περιλαμβάνει 24 κατοικούμενα νησιά.

Σε ότι αφορά το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον της ευρύτερης περιοχής του Νοτίου Αιγαίου, η σπουδαιότητα και η μοναδικότητα του έγκειται, μεταξύ άλλων στο φυσικό τοπίο, από πλευράς ποικιλότητας, κλίμακας και μορφής, στη χλωρίδα και την πανίδα, καθώς και στον οικιστικό πλούτο των νησιών, τόσο από πλευράς αισθητικής, όσο και ιστορικής και χωροταξικής αξίας (ΥΠΕΧΩΔΕ:2006).

Ανθρώπινη παρουσία

Αδιάλειπτη υπήρξε η ανθρώπινη παρουσία στον Κυκλαδικό χώρο από την αρχαιότητα, γεγονός που επιβεβαιώνει πλούτος αρχαιολογικών ευρημάτων αλλά και το αξιόλογο αγροτικό τοπίο που χαρακτηρίζει την περιοχή (Μενδώνη κα., 1998) Βασικές παραγωγικές δραστηριότητες υπήρξαν από την αρχαιότητα η γεωργοκτηνοτροφία και η ναυτιλία. Τα νησιά των Κυκλάδων κατά την ένταξη τους στο νέο ελληνικό κράτος το 1830 παρουσίαζαν πληθυσμιακή ευρρωστία και σημαντική ναυτιλιακή και εμπορική δραστηριότητα (Μέργος κα.: 2004) ,(Σπιλάνης κα:2004). Μετά το Β' παγκόσμιο πόλεμο, ο νομός παρουσιάζει σημαντική πληθυσμιακή συρρίκνωση, ωστόσο τις τελευταίες δεκαετίες σημειώνεται αισθητή ανάκαμψη, η οποία αποδίδεται στις ευκαιρίες απασχόλησης που παρείχε η σταδιακή εξάπλωση του τουριστικού φαινομένου (Σπιλάνης: 2000; ΥΠΕΧΩΔΕ, 2006 ; Μέργος κα.: 2004).

2.7.2 Κοινωνία, τουριστικός τομέας & σύγχρονα ζητήματα

Ο σύγχρονος πληθυσμός των Κυκλάδων ανέρχεται σύμφωνα με την απογραφή του 2011, στις 117.840 άτομα (περίπου το 1% του πληθυσμού της χώρας) ανακάμπτοντας ήδη από τη δεκαετία του 1980 και πλησιάζοντας τα επίπεδα της δεκαετίας του 1950 οπότε και σημειώθηκε η μεγαλύτερη πτώση του. (Μέργος κα. 2004 : σελ. 81, Σπιλάνης 2000: σελ. 54). Ωστόσο το 70% περίπου του πληθυσμού του νομού κατοικούν σε μόλις 6 από τα 24 νησιά, μαρτυρώντας σημαντικές ανισότητες στο εσωτερικό του νομού.

Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία (2001-σε λίγους μήνες θα είναι διαθέσιμα τα στοιχεία του 2011) η πλειοψηφία του ενεργού πληθυσμού του Νομού απασχολείται στον τριτογενή τομέα (περίπου το 60% των απασχολουμένων) ο οποίος παρουσιάζει αυξητικές τάσεις τις τελευταίες 10ετίες, ενώ ακολουθούν ο δευτερογενής (περίπου 29% των απασχολουμένων) και με σταθερά φθίνοντες ρυθμούς που υπερβαίνουν τους αντίστοιχους εθνικούς ο πρωτογενής τομέας (περίπου το 11% των απασχολουμένων) (ΕΣΥΕ : 2001). Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία (2008), το κατά κεφαλήν ΑΕΠ του Νομού τον καθιστά 2^ο σε εθνική κατάταξη, υπερβαίνοντας το εθνικό ΑΕΠ κατά

29%. Σημαντικές ωστόσο εκτιμώνται και πάλι οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των νησιών που απαρτίζουν το Νομό.

Σύμφωνα με την έκθεση του επιχειρησιακού προγράμματος 2007-2012, στα κοινά προβλήματα των νησιών της Χωρικής Ενότητας «Κρήτης – Νήσων Αιγαίου» περιλαμβάνονται (σελ. 18-19):

- Η ύπαρξη σημαντικών διαπεριφερειακών, ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων μεταξύ των οποίων και ανισοκατανομή ανθρώπινων και φυσικών πόρων και υποδομών.
- Η υψηλή εποχικότητα δραστηριοτήτων, που σε μεγάλο βαθμό στηρίζονται στον τουρισμό.
- Η ευάλωτη οικονομία η οποία βασίζεται κατά κύριο λόγο στον τριτογενή τομέα.
- Οι έντονες πιέσεις στη δόμηση, τόσο για οικιστικές όσο και για τουριστικές λειτουργίες.
- Η υπερεκμετάλλευση των περιορισμένων φυσικών πόρων.

Σε ότι αφορά τους κυριότερους κινδύνους υποβάθμισης του τοπίου των νησιών στην ευρύτερη περιφέρεια (Νοτίου Αιγαίου), συμπεριλαμβάνονται η de facto αστικοποίηση που δημιουργεί η άναρχη τουριστική ανάπτυξη (με τη μεγέθυνση των οικιστικών κέντρων, την κατασκευή τουριστικών ανωδομών και υποδομών, κυρίως κατά μήκος της ακτογραμμής), οι εκτεταμένες ή/και σημειακές εξορυκτικές δραστηριότητες, η κατασκευή έργων υποδομής καθώς και η ανεξέλεγκτη διάθεση στερεών απορριμμάτων (ΥΠΕΧΩΔΕ: 2006).

Το σύμπλεγμα των Κυκλάδων αποτελεί σύγχρονα έναν από τους πιο δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς της Ελλάδας, τόσο για τον εσωτερικό, όσο και για τον εισερχόμενο τουρισμό, συγκαταλέγεται δε όπως είδαμε στους «δυναμικούς» νομούς με βάση το κατά κεφαλή ΑΕΠ και το ρυθμό μεταβολής του (Μέργος κα. 2004: σελ. 119), αλλά και ένα από τους νομούς με «ειδίκευση» στον τουρισμό (Σπιλάνης 2000: σελ. 166). Σε ό,τι αφορά το προσφερόμενο προϊόν, κυριαρχεί ο τουρισμός παραλίας (ΕΟΤ, Β' βάση: 2003). Μια σειρά παραμέτρων, σε σχέση με τη λοιπή περιφέρεια στην οποία ανήκει, αλλά και τη χώρα σε σύνολο, όπως η σημαντική συμμετοχή του ημεδαπού τουρισμού στην περιοχή, το μικρό μέγεθος των καταλυμάτων, τα σημαντικά ποσοστά ενοικιαζομένων δωματίων και ο χαμηλότερος βαθμός εξάρτησης από τους tour operator (Παπανίκος:2000), παραπέμπει σε πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης λιγότερο οργανωμένου χαρακτήρα. Σημαντικό ρόλο διαφαίνεται να παρουσιάζει στην περιοχή και το φαινόμενο της 'δεύτερης κατοικίας' (Καραγιάννη:2005), διογκώνοντας, συχνά απαρατήρητα από τις συνήθεις τουριστικές στατιστικές, το δυναμικό φιλοξενίας, αλλά και το ρεύμα τακτικών επισκεπτών-τουριστών στην περιοχή.

Τα βασικότερα προβλήματα που αφορούν τον τουριστικό τομέα στην ευρύτερη Περιφέρεια στην οποία ανήκουν οι Κυκλάδες σχετίζονται με τη χαμηλή ποιότητα του προσφερόμενου προϊόντος και των δημόσιων υποδομών & υπηρεσιών, την αδυναμία διαφοροποίησης από το κλασικό μοντέλο 3S (sea, sand, sex), η οποία εκφράζεται άλλωστε με χαμηλή τουριστική δαπάνη και διάρκεια παραμονής, καθώς και έντονη εποχικότητα (ΥΠΕΧΩΔΕ: 2006).

2.7.3 Στοιχεία ΔΚ στις Κυκλάδες

Βάσει των πιο πρόσφατα διαθέσιμων στατιστικών στοιχείων της απογραφής κατοικιών της Ελλάδας (2001), οι Κυκλάδες αποτελούν το νομό με τα υψηλότερα ποσοστά ΔΚ τόσο σε απόλυτα όσο και σε σχετικά μεγέθη στο σύνολο της χώρας.

Πιο συγκεκριμένα, ο νομός κατατάσσεται στην τρίτη θέση ως προς τον αριθμό ΔΕΚ, ύστερα από την Αττική (το συγκρότημα της πρωτεύουσας) και τον νομό Χαλκιδικής (τον βασικότερο και εγγύτερο παραθαλάσσιο προορισμό αναψυχής και διακοπών της

συμπρωτεύουσας Θεσσαλονίκης) (Karayiannis et al, 2010). Σε ότι αφορά την ένταση του φαινομένου σε σχετικά μεγέθη, ο νομός κατατάσσεται στη δεύτερη θέση με βάση το δείκτη αριθμός δευτέρων και εξοχικών κατοικιών/κάτοικο με τιμή 0,38 και στην τρίτη θέση με βάση το ποσοστό ΔΚ στο σύνολο του αποθέματος των κανονικών κατοικιών του νομού με ποσοστό 45% (Karayiannis et al, 2010). Επιχειρώντας τώρα μία αξιολόγηση σχετικά με το νεόδμητο ή μη των κατοικιών που χρησιμοποιούνται ως ΔΚ μεταξύ των ελληνικών νομών και πάλι ο Νομός Κυκλάδων αναδεικνύεται σε πρωταγωνιστική θέση. Πιο συγκεκριμένα τοποθετείται στη δεύτερη θέση ως προς τον αριθμό ΔΚ που έχουν δομηθεί την περίοδο 1971-2001/100 κατοίκους με τιμή 22,42, ενώ λαμβάνει την πρώτη θέση στην κατάταξη ως προς τον αριθμό ΔΚ που έχουν δομηθεί προ της περιόδου 1970 με τιμή 25,60 (Karayiannis et al, 2010), δείκτης που καταδεικνύει πιθανότατα σε σημαντικό ποσοστό πρώτες κατοικίες που μετατράπηκαν σε δεύτερες, λόγω της αστυφιλίας που μεταπολεμικά εντάθηκε σε ολόκληρη την ελληνική επαρχία.

Στους πίνακες που ακολουθούν επιχειρείται μια αποτύπωση του φαινομένου μεταξύ των νησιών που απαρτίζουν τον νομό, σε απόλυτα μεγέθη, σε ιστορικούς αλλά και σχετικούς όρους, καθώς και η εκτίμηση της διαχρονικής του εξέλιξης την τελευταία 10ετία.

Στον πίνακα..., παρουσιάζονται βασικά στοιχεία των νησιών (έκταση, ακτογραμμή, πληθυσμός 2001 & 2011) και οι αριθμοί κανονικών, δευτέρων και κενών κατοικιών (απογραφή 2001). Ακόμη υπολογίζονται το ποσοστό των ΔΚ ανά νησί που έχουν κατασκευαστεί τις πιο πρόσφατες δεκαετίες και τα ποσοστά αναλογίας ΔΚ προς κανονικές κατοικίες (με μερικές ελλείψεις λόγω μη διαθεσιμότητας στοιχείων). Τα 24 νησιά ταξινομούνται σε φθίνουσα κατάταξη βάσει του αριθμού ΔΚ και εν συνεχεία ομαδοποιούνται σε 3 κατηγορίες μεταξύ διακεκομμένων γραμμών βάσει της ταξινόμησης αυτής. Παρατηρούμε τα εξής :

- Το απόθεμα ΔΚ ανέρχεται σε 41,5 περίπου χιλιάδες ΔΕΚ (κάτι λιγότερο από τις μισές κατοικίσιμες), εκ των οποίων ένα ποσοστό άνω του 1/3 (36%) έχουν κατασκευαστεί σχετικά πιο πρόσφατα, δηλαδή την 20ετία 1981-2001. Αν δε ληφθεί ως πιο αξιόπιστος δείκτης του μεγέθους του φαινομένου ο αριθμός κενών κατοικιών, τότε το μέγεθος του φαινομένου αναπροσαρμόζεται σε 50,5 χιλιάδες περίπου ΔΚ, δηλαδή άνω των μισών κατοικίσιμων κατοικιών του νομού.
- Σε απόλυτα μεγέθη το φαινόμενο αναδεικνύεται πιο έντονο σε νησιά με δυναμισμό στον τουρισμό και εμφάνιση τουριστικού κορεσμού (μεγάλη μείωση της φυσικής τους χωρητικότητας και υπερεντατική χρήση φυσικών και πολιτισμικών πόρων) (Salfo et al., 2003, p. 158), όπως η Πάρος, η Σαντορίνη και η Μύκονος, αλλά και σε νησιά πιο κοντά στον εσωτερικό τουρισμό και την παραθεριστική κατοικία τα οποία κατεχοχόν εξυπηρετούν τη ζήτηση από το λεκανοπέδιο της Αττικής, όπως η Τήνος, η Άνδρος, η Τζιά η Κύθνος. Η Σύρος αν και εμπίπτει στην τελευταία αυτή κατηγορία των παραθεριστικών νησιών, εφόσον αποτελεί το διοικητικό κέντρο του νομού με εντονότερα χαρακτηριστικά αστικής ανάπτυξης, πιθανά να παρουσιάζει άλλες ιδιαιτερότητες πχ. εσωτερική ζήτηση για ΔΕΚ ή ζήτηση από κοντινά νησιά, πέραν δηλαδή της ζήτησης από την πρωτεύουσα. Στα παραπάνω νησιά μαζί με τη Νάξο, εντοπίζεται το 75% του οικιστικού αποθέματος ΔΕΚ στο σύνολο του νομού.

Πίνακας Α.25 : Στατιστικά ΔΚ στα νησιά των Κυκλάδων

islands	surface in km ²	coastline in km	population 2001	population 2011	conventional homes 2001	second homes (SH) 2001	% SH built between 1981-2001	% SH/conventional homes 2001	vacant homes 2001
NAXOS	390,00	133,00	17.357	19.440	14.197	6.584	34%	46%	7.627
PAROS	194,52	111,00	12.514	13.710	10.582	4.964	46%	47%	6.009
SANTORINI	75,79	67,00	13.725	15.250	10.933	4.086	36%	37%	5.794
TINOS	194,21	114,00	8.115	8.590	8.309	3.968	35%	48%	4.965
MYKONOS	85,48	89,00	9.274	10.190	7.275	3.624	54%	50%	4.418
ANDROS	379,67	176,00	9.285	9.170	7.423	2.992	26%	40%	3.621
SYROS	83,63	84,00	19.793	21.390	12.581	2.880	42%	23%	4.382
MILOS	150,60	139,00	4.736	4.960	4.377	2.066	23%	47%	2.427
TZIA	132,00	88,00	2.162	2.420	2.869	1.787	42%	62%	2.021
SERIFOS	73,23	83,00	1.262	1.480	2.329	1.673	20%	72%	1.724
KYTHNOS	99,26	111,00	1.538	1.310	2.370	1.593	39%	67%	1.707
SIFNOS	73,18	75,00	2.574	2.570	2.370	1.392	20%	59%	1.450
KIMOLOS	35,71	45,00	838	920	1.223	792	18%	65%	808
AMORGOS	120,67	126,00	1.852	1.940	1.526	663	31%	43%	746
IOS	107,80	87,00	1.862	2.030	1.567	629	32%	40%	867
ANTIPAROS	34,83	49,00	1.011	1.190	954	567	70%	59%	600
FOLEGANDROS	32,07	42,00	676	780	693	355	19%	51%	412
SIKINOS	41,03	40,00	238	260	429	311	31%	72%	316
ANAFI	38,35	38,00	272	240	382	244	19%	64%	256
DONOUSA	13,48	31,00	166	*	201	90	32%	45%	119
HERAKLEIA	17,60	29,00	133	*	142	83	48%	58%	90
SHINOUSA	7,78	8,51	197	*	173	78	60%	45%	95
KOYFONHSIA	5,70	*	376	*	217	70	26%	32%	98
THIRASIA	9,30	17,00	268	*					
TOTALS			110.224	117.840	93.122	41.491	36%	45%	50.552

Πηγή : Ίδια επεξεργασία από πίνακες απογραφής πληθυσμού και κατοικιών ΕΣΥΕ 2001, 2011 μελέτη τουριστικής ανάπτυξης Νοτίου Αιγαίου, ΕΟΤ (2003)(στοιχεία έκτασης και ακτογραμμής νησιών)

- Άλλα νησιά που εμπίπτουν στην ίδια αναπτυξιακή κατηγορία με τη Νάξο, και πιο συγκεκριμένα μεταξύ των νησιών τα οποία χαρακτηρίζονται από δυναμική στον πληθυσμό, περιβαλλοντικές πιέσεις, ελλείψεις σε βασικούς πόρους (π.χ. υδατικούς) και πολύμορφη τουριστική ανάπτυξη σε ό,τι αφορά το είδος των καταλυμάτων (τάξη, κατηγορία, επίσημες- παράνομες κλίνες) (Salfo et al, 2003, p. 158). όπως η Μήλος, η Σέριφος, η Σίφνος, η Αμοργός, η Ίος, λαμβάνουν χαμηλότερες θέσεις στην κατάταξη σε απόλυτα μεγέθη.
- Τέλος χαμηλότερα κατατάσσονται νησιά, μάλλον αναμενόμενα, με μικρότερο εδαφικό και πληθυσμιακό μέγεθος, τα οποία μέχρι πρόσφατα εξασφάλιζαν σχετικά υψηλό βαθμό αυτάρκειας βασιζόμενης στην αγροτική οικονομία, με το χαρακτηριστικό τους αυτό σταδιακά να ανατρέπεται και να αυξάνεται η ζήτηση για μικρές τουριστικές μονάδες και ενοικιαζόμενα δωμάτια, όπως η Φολέγανδρος, η

Σίκινος, η Ανάφη, η Δονούσα, η Ηρακλειά, η Σχοινούσα και τα Κουφονήσια, με σημαντική εδώ εξαίρεση την Κίμωλο και την Αντίπαρο οι οποίες λόγω της γειτνίασης τους με την Πάρο και τη Μήλο αντίστοιχα πιθανόν δέχονται σημαντικότερες πιέσεις- σε απόλυτα μεγέθη- από τη ζήτηση για ΔΚ και βρίσκονται υψηλότερα στην κατάταξη.

- Παρατηρώντας ωστόσο τους δείκτες ποσοστιαίας συμμετοχής των ΔΚ ανά νησί στο σύνολο του συνολικού κατοικίσιμου stock αλλά και ως προς το πιο σύγχρονο της κατασκευής τους οι αρχικές κατατάξεις μοιάζουν να μεταβάλλονται μερικώς δίνοντας το προβάδισμα σε αρκετά μικρότερα σε μέγεθος, πληθυσμό και αναπτυξιακή κατάταξη νησιά (βλ. γκρι σκίαση) όπως την Σχοινούσα, την Ηρακλειά, τη Σίκινο, την Ανάφη, τη Σέριφο, μαρτυρώντας ποιοτικές διαφοροποιήσεις σε ότι αφορά τις πιέσεις από το φαινόμενο. Σε υψηλή θέση βρίσκονται πάντα και ως προς αυτούς τους δείκτες τα νησιά της Πάρου, της Σύρου, της Κύθνου και της Σύρου.

Δεδομένης της μη ύπαρξης αξιόπιστης πηγής πληροφόρησης για την εξέλιξη του stock ΔΚ, για το μεσοδιάστημα μεταξύ απογραφών, δηλαδή πρώτου παρέλθει κάθε φορά 10ετία, η συζήτηση για την εξέλιξη του φαινομένου (τουλάχιστον μέχρις ότου καταστούν διαθέσιμα τα στοιχεία της νέας απογραφής του 2011) φαντάζει δυσχερής. Ωστόσο, για τις περιπτώσεις νομών όπως οι Κυκλάδες λόγω της σχετικής σταθερότητας στην πληθυσμιακή τους εξέλιξη είναι ίσως δυνατή η αξιοποίηση της μοναδικής πηγής πληροφόρησης συνολικά για τη δόμηση, δηλαδή της μηνιαίας καταγραφής της νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας.

Πιο συγκεκριμένα, αν και στα πλαίσια καταγραφής της δραστηριότητας αυτής δεν υφίσταται διάκριση μεταξύ των χρήσεων μόνιμης ή δευτερεύουσας κατοικίας, στην περίπτωση του Νομού Κυκλάδων είναι πιθανότατα εύλογο να κάνουμε την παραδοχή πως με δεδομένη τη σχετικά μικρή πληθυσμιακή άνοδο μεταξύ των 2 τελευταίων απογραφών, του 2001 και 2011, ένα σημαντικό ποσοστό κατοικιών που αδειοδοτείται πιθανότατα εμπίπτει στην κατηγορία των ΔΚ. Αν και πάλι δεν υφίσταται γνώση για το κατά πόσο οι αδειοδοτούμενες κατοικίες πράγματι αποπερατώνονται, η νόμιμη κατασκευαστική δραστηριότητα κατοικιών της περιόδου, κρίνεται ενδεικτική για το μεσοδιάστημα μεταξύ των 2 τελευταίων απογραφών και σκόπιμο να παρουσιαστεί. Όταν τα στοιχεία της πιο πρόσφατης απογραφής καταστούν διαθέσιμα τους προσεχείς μήνες θα μπορέσουν να αποδώσουν πιο αξιόπιστα την εξέλιξη του φαινομένου στην περιοχή τη 10ετία που παρήλθε και θα έχει ενδιαφέρον να αντιπαρατεθούν με τα στοιχεία που παρουσιάζουμε στο παρόν κείμενο.

Κάνοντας μία ακόμη παραδοχή, ότι μια κατοικία χρειάζεται τουλάχιστον 1-4 χρόνια να αποπερατωθεί από την έκδοση της αδείας της, παρουσιάζονται ακολούθως τα στοιχεία της νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας σε αριθμούς κατοικιών για τον νομό Κυκλάδων ανά νησί από το έτος 1997 (δηλαδή 3-4 έτη πριν την απογραφή του 2001) έως και το 2010 (τελευταίο μέχρι στιγμής έτος που υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας σε ετήσια βάση) στους παρακάτω πίνακες.

Πριν το σχολιασμό των αποτελεσμάτων, θα πρέπει πάντως να επισημανθεί πως οι αριθμοί κατοικιών που παρουσιάζονται, αφορούν άδειες νεόδμητων κατασκευών αλλά και προσθηκών σε υπάρχουσες κατοικίες και όχι επισκευές ή αναπαλαιώσεις καθώς αυτό το στοιχείο δεν υπήρξε διαθέσιμο (αν και θα παρουσίαζε μεγάλο επίσης ενδιαφέρον). Πάντως το ποσοστό νέων κατασκευών και προσθηκών αντιπροσωπεύει την πλειοψηφία των αδειών που εκδίδονται, δηλαδή περίπου το 70-80% των αδειών για όλη την εξεταζόμενη περίοδο, ενώ οι επισκευές και αναπαλαιώσεις ένα ποσοστό που κυμαίνεται από 10-14%. Συνεπώς όπως προκύπτει, η αδειοδοτούμενη οικοδομική δραστηριότητα αφορά στη συντριπτική της

πλειοψηφία νέες κατασκευές και προσθήκες και σημαντικά λιγότερο επισκευές και αναπλάσεις υφιστάμενων κατασκευών.

Όπως παρατηρούμε λοιπόν στον πίνακα, η εξέλιξη της νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας όπως αυτή αποτυπώνεται στον δείκτη του αριθμού κατοικιών που αδειοδοτούνται, αποκαλύπτει μία σημαντική κατασκευαστική δραστηριότητα κατοικίας, άνω των 40 χιλιάδων για την περίοδο 1997-2010 για το σύνολο του νομού, που αντιστοιχεί σχεδόν στο ήμισυ του οικιστικού αποθέματος του 2001 και σχεδόν στον διπλασιασμό του αποθέματος ΔΕΚ.

Τα νησιά που φαίνεται να δέχονται τις μεγαλύτερες πιέσεις σε απόλυτα μεγέθη εξακολουθούν να είναι – όπως και στην εικόνα του προηγούμενου πίνακα της απογραφής- με μικροδιαφορές στην κατάταξη, τα τουριστικά νησιά, Πάρος, Μύκονος, Σαντορίνη αλλά και τα λεγόμενα παραθεριστικά νησιά όπως η Σύρος, η Τήνος, η Άνδρος και η Τζιά, με τη Νάξο και πάλι σε υψηλή θέση όπως και την παρουσίαση των στοιχείων της απογραφής. Με μικροδιαφορές σε γενικές γραμμές διατηρείται η κατάταξη του προηγούμενου πίνακα της απογραφής και για τα υπόλοιπα νησιά του νομού.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το δεύτερο τμήμα ωστόσο του πίνακα ... δεξιότερα, όπου κατατάσσονται τα νησιά ως προς το ποσοστό εκτιμώμενης μεταβολής του αποθέματος κατοικιών τους στο σύνολο τους από το 2001 κάνοντας την παραδοχή πως όντως η αδειοδοτούμενη οικοδομική δραστηριότητα περιόδου 1997-2010 υλοποιείται. Η εκτιμώμενη αυτή μεταβολή αντιπαραβάλλονται με την αντίστοιχη πληθυσμιακή εξέλιξη των νησιών. Παρατηρούμε σημαντικές αλλαγές στην κατάταξη των νησιών σε ότι αφορά τις σχετικές πιέσεις από το φαινόμενο, με τα μικρότερα όπως τα Κουφονήσια, τη Σχοινούσα την Αντίπαρο, τη Φολέγανδρο, τη Σίκινο και την Ηρακλειά να ανέρχονται στην κατάταξη, και αντίστροφα νησιά με μεγαλύτερο όγκο κατοικιών να τοποθετούνται σε χαμηλότερη κατάταξη όπως πχ. τη Νάξο, τη Σαντορίνη, τη Σύρο, την Τήνο, κα. Ωστόσο κάποια νησιά όπως η Πάρος και η Τζιά, αλλά και η Μύκονος διατηρούνται υψηλά και σε αυτή την ταξινόμηση, μαρτυρώντας έντονες πιέσεις σ' αυτά και σε σχετικούς όρους.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει σε κάθε περίπτωση η μεγάλη απόκλιση μεταξύ των ποσοστών μεταβολής των κατοικιών σε κάθε νησί και της πληθυσμιακής τους μεταβολής η οποία δεν φαίνεται να δικαιολογεί τέτοιου ποσοστού ζήτηση οικοδομικής δραστηριότητας για τον μόνιμο πληθυσμό, ενισχύοντας την αρχική υπόθεση πως μεγάλο ποσοστό της θα πρέπει να αποδοθεί στο φαινόμενο της ΔΚ (ενδεχομένως και σε άτυπα τουριστικά καταλύματα που να μην απέχουν πολύ από το υπό εξέταση φαινόμενο). Τοποθετώντας τα νησιά σε φθίνουσα κατάταξη ως προς τις μεγαλύτερες αποκλίσεις μεταξύ εκτιμώμενου ποσοστού μεταβολής κατοικιών το 2011 και πληθυσμιακής μεταβολής για την ίδια περίοδο, με γκρι επισήμανση βρίσκονται τα νησιά που εκτιμάται πως αντιμετωπίζουν εντονότερες πιέσεις από το φαινόμενο και σε κάθε περίπτωση βρίσκονται άνω του μέσου όρου του νομού.

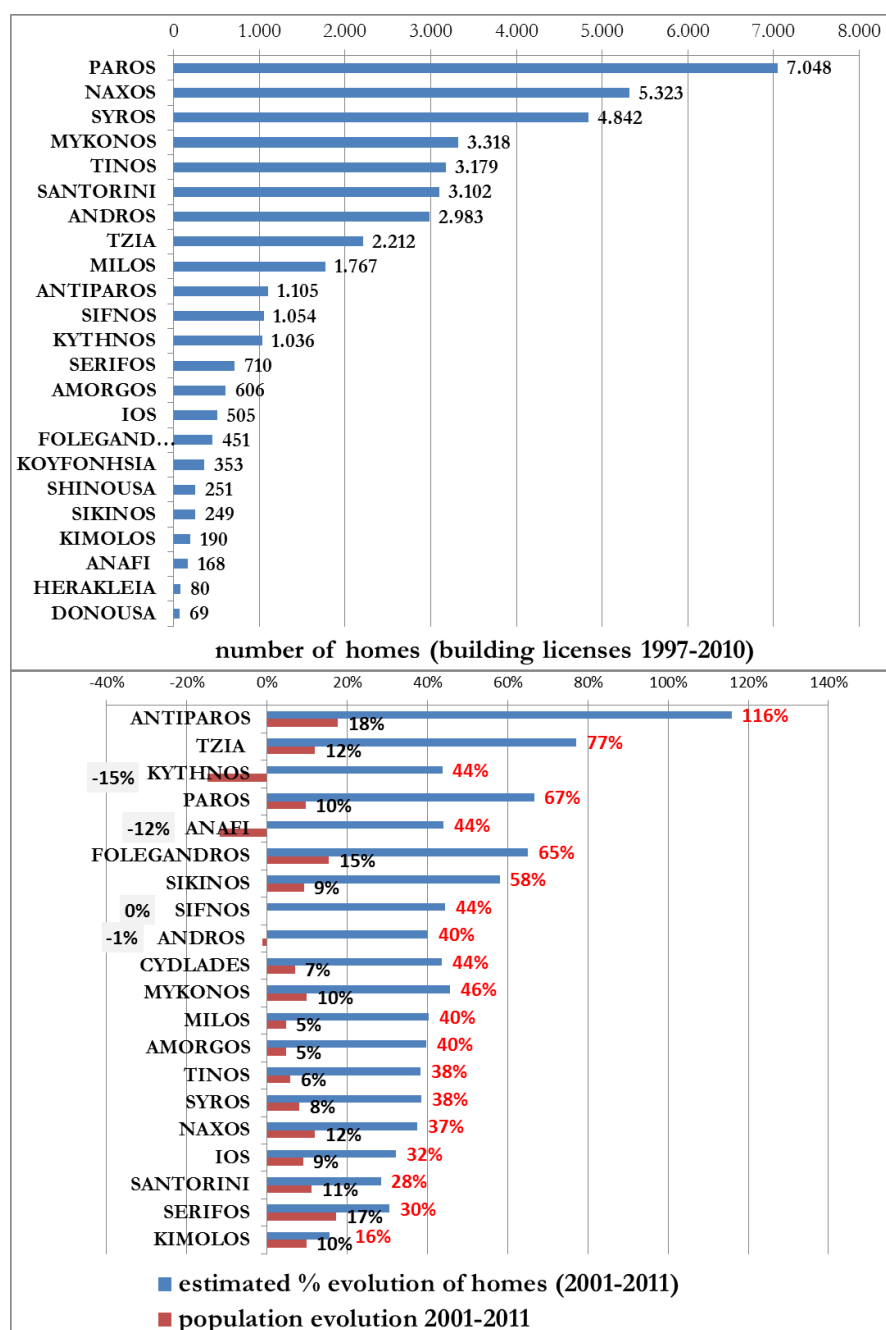
Υιοθετώντας μια σειρά δεικτών τώρα προκειμένου για την αξιολόγηση των περιβαλλοντικών και κοινωνικών πιέσεων του φαινομένου, όπως αυτές εκτιμάται πως αποτυπώνονται στη νόμιμη οικοδομική δραστηριότητα κατοικιών ανά νησί ανά μ2 έκτασης και ακτογραμμής- περιβαλλοντικοί δείκτες - και ανά κάτοικο- κοινωνικός δείκτης - εξετάζουμε στον πίνακα τα αποτελέσματα ανά νησί σε φθίνουσα κατάταξη.

Βάσει των δύο παραπάνω περιβαλλοντικών κριτηρίων στη μέχρι τώρα ομάδα νησιών που δέχονται τις μεγαλύτερες πιέσεις παραμένουν γνωστά τουριστικά νησιά, Σαντορίνη, Μύκονος, Πάρος, η πρωτεύουσα του νομού η Σύρος αλλά και το μεγαλύτερο σε μέγεθος Κυκλαδονήσι η Νάξος. Στην ομάδα υψηλών πιέσεων παραμένει και η Τζιά, ενώ η Τήνος ως

προς το δείκτη της ακτογραμμής. Η διαφοροποίηση και πάλι έγκειται κυρίως στη συμμετοχή της ομάδας των μικρών νησιών, όπως τα Κουφονήσια, η Αντίπαρος και η Σχοινούσσα.

Τέλος, ως προς τις κοινωνικές πιέσεις υψηλότερες φαίνεται να είναι για τα μικρότερα νησιά, Σχοινούσσα, Αντίπαρο, Κουφονήσια, Σίκινο, Φολέγανδρο και Ανάφη, ενώ σε υψηλές κατατάξεις παραμένουν και η Τζιά και η Κύθνος.

Διάγραμμα Α1 : Αριθμοί κατοικιών οικοδομικών αδειών σε απόλυτα & ποσοστιαία μεγέθη & σε σχέση με τη πληθυσμιακή εξέλιξη στα νησιά των Κυκλάδων (1997-2010)

Πηγή : Ιδία επεξεργασία από πίνακες νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας ΕΣΥΕ 1997-2010, απογραφή πληθυσμού 2001, 2011

Πίνακας Α.26 : Δείκτες του φαινομένου ΔΚ στις Κυκλάδες

islands	number of homes (licences 1997-2010)/surface (m ²)	islands	number of homes (licences 1997-2010)/coastline (m)	islands	number of homes (licences 1997-2010)/redident (2001)	number of homes (licences 1997-2010)/redident (2011)
KOUFONHSIA	61,93	PAROS	63,50	SHINOUSA	1,27	*
SYROS	57,90	SYROS	57,64	ANTIPAROS	1,09	0,93
SANTORINI	40,93	SANTORINI	46,30	SIKINOS	1,05	0,96
MYKONOS	38,82	NAXOS	40,02	TZIA	1,02	0,91
PAROS	36,23	MYKONOS	37,28	KOYFONHSIA	0,94	*
SHINOUSA	32,26	SHINOUSA	29,49	KYTHNOS	0,67	0,79
ANTIPAROS	31,73	TINOS	27,89	FOLEGANDROS	0,67	0,58
TZIA	16,76	TZIA	25,14	ANAFI	0,62	0,70
TINOS	16,37	ANTIPAROS	22,55	HERAKLEIA	0,60	*
SIFNOS	14,40	ANDROS	16,95	PAROS	0,56	0,51
FOLEGANDRO	14,06	SIFNOS	14,05	SERIFOS	0,56	0,48
NAXOS	13,65	MILOS	12,71	DONOUSA	0,42	*
MILOS	11,73	FOLEGANDROS	10,74	SIFNOS	0,41	0,41
KYTHNOS	10,44	KYTHNOS	9,33	TINOS	0,39	0,37
SERIFOS	9,70	SERIFOS	8,55	MILOS	0,37	0,36
ANDROS	7,86	SIKINOS	6,23	MYKONOS	0,36	0,33
SIKINOS	6,07	IOS	5,80	AMORGOS	0,33	0,31
THIRASIA	5,48	AMORGOS	4,81	ANDROS	0,32	0,33
KIMOLOS	5,32	ANAFI	4,42	NAXOS	0,31	0,27
DONOUSA	5,12	KIMOLOS	4,22	IOS	0,27	0,25
AMORGOS	5,02	THIRASIA	3,00	SYROS	0,24	0,23
IOS	4,68	HERAKLEIA	2,76	KIMOLOS	0,23	0,21
HERAKLEIA	4,55	DONOUSA	2,23	SANTORINI	0,23	0,20
ANAFI	4,38	KOUFONHSIA		THIRASIA	0,19	*

Πηγή : Ιδία επεξεργασία από πίνακες νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας ΕΣΥΕ 1997-2010, απογραφή πληθυσμού 2001, 2011 μελέτη τουριστικής ανάπτυξης Νοτίου Αιγαίου, ΕΟΤ (2003)(στοιχεία έκτασης και ακτογραμμής νησιών)

Τα αναπάντητα ερωτήματα & οι ενδείξεις της Άνδρου

Όπως προέκυψε και από την παραπάνω ανάλυση, η επιστημονική αποτύπωση του μεγέθους αλλά και σημαντικών ποιοτικών χαρακτηριστικών του φαινομένου της ΔΚ, παρουσιάζει σήμερα στη χώρα μας σημαντικές δυσκολίες που σχετίζονται κυρίως με την άντληση κατάλληλων στατιστικών στοιχείων.

Επιχειρώντας μια σύνοψη, οι βασικές τρέχουσες πηγές πληροφόρησης για το φαινόμενο είναι : ι) η απογραφή πληθυσμού και κατοικιών της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας (ΕΣΥΕ) η οποία αποτελεί ουσιαστικά τη μόνη αξιόπιστη πηγή πληροφόρησης για το απόθεμα ΔΚ, που ωστόσο διεξάγεται ανά δεκαετία, και ιι) οι πίνακες της νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας που ενημερώνονται μηνιαίως από την ΕΣΥΕ σχετικά με την

αδειοδοτούμενη (αλλά όχι απαραίτητα πραγματοποιούμενη) οικοδομική δραστηριότητα, συγκεντρώνοντας στοιχεία σε αριθμούς αδειών, μ2 και κατοικιών, από τα πολεοδομικά γραφεία της χώρας.

Σε ότι αφορά την πρώτη πηγή πληροφόρησης, προκειμένου για οιαδήποτε διαχείριση του φαινομένου είναι απαραίτητο να υπάρχει βραχύτερα από τη 10ετία πληροφορία για την εξέλιξη του όγκου και της χωρικής συγκέντρωσης των ΔΚ. Επιπλέον δεν υπήρχε τουλάχιστον μέχρι την απογραφή του 2011 διαφοροποίηση μεταξύ των εξοχικών και δευτερευουσών κατοικιών (αντιμετωπιζόνταν ως ενιαία κατηγορία) μη επιτρέποντας έτσι τη σαφή διαφοροποίηση των ΔΚ που η χρήση τους κινητοποιείται από κίνητρα συναφή με αυτά του τουρισμού και όχι πχ. για επαγγελματικούς ή άλλους λόγους. Σε ότι αφορά τη δεύτερη πηγή πληροφόρησης, ενώ τα στοιχεία της αδειοδοτούμενης κατασκευαστικής δραστηριότητας θα μπορούσαν να γεφυρώσουν το κενό αυτό, δυστυχώς δεν παρέχουν πληροφόρηση διακριτά για τις ΔΚ, αλλά συνολικά για όλες τις κατοικίες. Ακόμη δεν παρέχεται η πληροφορία του αριθμού των κατοικιών που προκύπτουν από επισκευές ή αναπαλαιώσεις υφιστάμενων χώρων. Επιπλέον δεν καθίσταται γνωστό, τι ποσοστό της αδειοδοτούμενης δραστηριότητας όντως υλοποιείται. Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες του ελληνικού θεσμικού πλαισίου (ανυπαρξία πλαισίου καθορισμού χρήσεων γης, προστασίας φυσικών και πολιτισμικών πόρων, 'εκτός σχεδίου' δόμηση), δεν υφίστανται απαντήσεις σε σημαντικά ερωτήματα, όπως το ποιός είναι ο όγκος της εκτός σχεδίου δόμησης αλλά και της δόμησης εντός ή σε σημαντική εγγύτητα με περιοχές υψηλής οικολογικής αξίας (ακτές, περιοχές IBA, NATURA, κα.)

Η κατάσταση δυσχεραίνεται περαιτέρω για την παρακολούθηση των μεγεθών στα νησιά, εφόσον τα διαθέσιμα στοιχεία δεν παρέχονται σε επίπεδο νησιού αλλά σε επίπεδο δήμου και κοινότητας απαιτώντας πρόσθετη επεξεργασία για την αποτύπωση και συγκριτική αξιολόγηση της δόμησης ανά νησί.

Τέλος, ιδιαίτερου ενδιαφέροντος πληροφορία που δεν είναι διαθέσιμη αποτελούν και οι τόποι προέλευσης των ιδιοκτητών ΔΚ και βασικά το κατά πόσο συνιστούν τμήμα εσωτερικού ή διεθνούς τουρισμού.

Καθίσταται προφανές πως η ικανοποίηση των παραπάνω αναγκών σε πληροφορία είναι εφικτή μόνο με εκτεταμένη πρωτογενή έρευνα. Τα ερωτήματα αυτά, σε συνδυασμό με σημαντικά επιπλέον ποιοτικής φύσεως επιχειρείται να απαντηθούν με τη διεξαγωγή μελέτης περίπτωσης σε ένα από τα νησιά των Κυκλάδων που συγκεντρώνουν σημαντικό όγκο ΔΕΚ, την Άνδρο και διεξάχθηκε την περίοδο 2010-2011 με συνδυασμό καταγραφής ποσοτικών και ποιοτικών στοιχείων από τις οικοδομικές άδειες κατοικιών στο πολεοδομικό γραφείο της Άνδρου και διενέργειας συνεντεύξεων με τους αρμοδίους μηχανικούς για διασταύρωση των στοιχείων ενδιαφέροντος. Οι πρώτες ενδείξεις (Καραγιάννη, υπό δημοσίευση...) αποκαλύπτουν :

- Συντριπτική συμμετοχή του φαινομένου της ΔΚ στην οικοδομική δραστηριότητα του τόπου. Πιο συγκεκριμένα πρόκειται είτε για αμιγή ζήτηση για ΔΚ (ιδιωτικά κατασκευαζόμενες ΔΚ) είτε για εκτιμώμενη ζήτηση για ΔΚ (κατοικίες προς πώληση ή ενοικίαση που κατασκευάζονται σε μικρές ομάδες από 2-4 συνήθως κατοικίες από εργολάβους). Τα ποσοστά αυτά ανέρχονται περίπου στο 90% των αδειοδοτούμενων κατοικιών της περιόδου 1998-2009 και υπολογίζονται σε 2.252 κατοικίες
- Σημαντικό όγκο αποπερατούμενης δραστηριότητας που ανέρχεται στο άνω του 60% της αδειοδοτούμενης δραστηριότητας ΔΚ, με 1.370 κατοικίες για την ίδια

περίοδο. Ωστόσο ένα ποσοστό 15% των αδειών παραμένουν ανεκτέλεστες και ένα ποσοστό 7% ημιτελείς πολύ συχνά για αρκετές 10ετίες αφήνοντας ανεξίτηλα σημάδια στο τοπίο του νησιού (βλ. ακόλουθη φωτογραφία)

(Φωτό : Σταματημένες οικοδομές ΔΚ στην Άνδρο)

- Σημαντικά υψηλή αναλογία νεόδμητης δραστηριότητας ΔΚ με ποσοστά που αγγίζουν το 81% έναντι 8% επισκευαζόμενων υφιστάμενων κατοικιών.
- Υψηλά ποσοστά εκτός σχεδίου δόμησης που κυμαίνονται περίπου στο 60 % των αδειών της περιόδου.
- Κυριαρχία της εγχώριας ζήτησης για ΔΚ με 95% της ζήτησης να προέρχεται από Έλληνες, εκ των οποίων άνω των μισών από την Αθήνα και κάτω των μισών Έλληνες που διαθέτουν δεσμούς καταγωγής από την Άνδρο και συμμετοχή ενός ποσοστού 5% διεθνούς ζήτησης για ΔΚ στην Άνδρο κυρίαρχα από Ευρωπαϊκές χώρες.

Θα πρέπει ωστόσο εδώ να διευκρινιστεί πως υπάρχουν και οι αγοραπωλησίες υφιστάμενων κατοικιών που αγοράζονται προκειμένου να χρησιμοποιηθούν ως ΔΚ, οι οποίες θα έδιναν μια εικόνα για τις περιπτώσεις επανάχρησης υφιστάμενου οικιστικού stock για ΔΚ και που δεν καλύφθηκαν στα πλαίσια της παρούσας έρευνας.

2.7.4 Συμπεράσματα

Η Ελλάδα αποτελεί μια από τις ευρωπαϊκές χώρες με τα υψηλότερα ποσοστά ΔΚ, τόσο στο σύνολο του οικιστικού της αποθέματος, όσο και ανά κάτοικο.

Ο μεγαλύτερος όγκος ΔΚ χωρικά εντοπίζεται στον παράκτιο περιαστικό χώρο και σε ελκυστικές περιοχές της υπαίθρου, παράκτιες, νησιωτικές, κα., συχνά τουριστικού ενδιαφέροντος, είτε κοινωνικοοικονομικά εύρωστες είτε παρακμασμένες.

Η ΔΚ στην Ελλάδα συνιστά ένα σαφώς εγχώριο φαινόμενο, κρίνοντας από τα σταθερά υψηλά ποσοστά στις αναλογίες ταξιδίων, διανυκτερεύσεων και δαπάνης, για την περίοδο 1999-2009, που πραγματοποιούνται από Έλληνες στο εσωτερικό της χώρας σε ΔΚ, στα πλαίσια ταξιδίων άνω των 4 διανυκτερεύσεων. Αν και δεν είναι δυνατή η με βεβαιότητα εκτίμηση, είναι εύλογο να υποτεθεί, βάσει της ιστορίας της κοινωνικοοικονομικής εξέλιξης της χώρας, πως ένα σημαντικό ποσοστό ΔΚ στην ελληνική επαρχία προήλθε από τη

μετατροπή κύριων-πατρογονικών κατοικιών σε δευτερες, με την εκτεταμένη μεταπολεμική αστυφιλία.

Η περίπτωση των Κυκλάδων ωστόσο ανέδειξε και σημαντικά ποσοστά αδειοδοτούμενης οικοδομικής δραστηριότητας κατοικιών μεταξύ των 2 τελευταίων απογραφών. Σημαντικό μερίδιο στην κινητοποίηση της δραστηριότητας αυτής θα πρέπει να αποδοθεί, με δεδομένη τη σχετική πληθυσμιακή σταθερότητα την ίδια περίοδο στην περιοχή, στη ζήτηση ή την εκτιμώμενη ζήτηση για ΔΚ. Αν η αδειοδοτηθείσα δραστηριότητα αυτή όντως υλοποιήθηκε τα έτη που παρήλθαν, αυτό θα σημάνει σχεδόν υπερδιπλασιασμό του stock ΔΚ στον Νομό, κάτι που τα στοιχεία της πρόσφατης απογραφής του 2011 θα μπορέσουν να επιβεβαιώσουν.

(φωτό: διάσπαρτη δόμηση ΔΚ στην Άνδρο σε μικρά συγκροτήματα σε περιοχές εκτός σχεδίου σε κλίσεις και κορυφογραμμές σε συστηματικά καμένη κτηνοτροφικής χρήσης γη)

Σε κάθε περίπτωση η εν λόγω ογκώδης οικοδομική δραστηριότητα αφορά στη συντριπτική της πλειοψηφία νέες κατασκευές και προσθήκες και σημαντικά λιγότερο επισκευές και αναπλάσεις υφιστάμενων κατασκευών, μαρτυρώντας ένα ελληνικό τομέα ΔΚ εντάσεως νέων κατασκευών και περιορισμένου βαθμού επανάχρησης και ανάπλασης του υφιστάμενου οικιστικού stock.

Τα νησιά που φαίνεται να δέχονται τις μεγαλύτερες πιέσεις σε απόλυτα μεγέθη από την εκτιμώμενη οικοδομική δραστηριότητα για ΔΚ είναι τα κατά τα γνωστά τουριστικά νησιά, όπως η Πάρος, η Μύκονος, η Σαντορίνη αλλά και τα λεγόμενα παραθεριστικά νησιά όπως η Σύρος, η Τήνος, η Άνδρος και η Τζιά, και η Νάξος. Σε κάθε περίπτωση ενδιαφέρον παρουσιάζει η μεγάλη απόκλιση μεταξύ των ποσοστών μεταβολής των κατοικιών σε κάθε νησί και της πληθυσμιακής τους μεταβολής, η οποία δεν φαίνεται να δικαιολογεί τέτοιου ποσοστού ζήτηση οικοδομικής δραστηριότητας για τον μόνιμο πληθυσμό, ενισχύοντας την αρχική υπόθεση πως μεγάλο ποσοστό της θα πρέπει να αποδοθεί στο φαινόμενο της ΔΚ

Η επιστημονική αποτύπωση του μεγέθους αλλά και σημαντικών ποιοτικών χαρακτηριστικών του φαινομένου της ΔΚ, παρουσιάζει σήμερα στη χώρα μας σημαντικές δυσκολίες που σχετίζονται κυρίως με την άντληση κατάλληλων στατιστικών στοιχείων όπως φάνηκε εκτενώς στις αναλύσεις που προηγήθηκαν. Κρίσιμα ερωτήματα όπως η εξέλιξη του όγκου ΔΚ μεταξύ απογραφών, τα ποσοστά της υλοποιούμενης εκτός σχεδίου δόμησης, η προέλευση της ζήτησης για ΔΚ με βάση τα υπάρχοντα συστήματα καταγραφών παραμένουν αδιευκρίνητα.

Οι πρώτες σχετικές ενδείξεις ύστερα από εκτεταμένη πρωτογενή έρευνα για τη ΔΚ στην Άνδρο αποκάλυψαν σημαντικό όγκο νεόδμητης κατασκευαστικής δραστηριότητας για ΔΚ μεταξύ των 2 τελευταίων απογραφών, υψηλά ποσοστά εκτός σχεδίου δόμησης και κυρίαρχο ρόλο της εθνικής ζήτησης στην περιοχή με σημαντικό ακόμη το ρόλο της γεωγραφικής καταγωγής στην επιλογή του τόπου κατασκευής και διατήρησης ΔΚ.

Το φαινόμενο της ΔΚ με τουριστικό περιεχόμενο στην Ελλάδα αποτελεί σύγχρονα, ένα σημαντικής έκτασης και εν εξελίξει φαινόμενο. Σε ότι αφορά το σύγχρονο πλαίσιο εξέτασης του υπό το πρίσμα της τοπικής βιωσιμότητας στην Ελλάδα, είναι απαραίτητο να υπάρξουν οι ερευνητικές προσεγγίσεις εκείνες που θα το αξιολογούν ενιαία, λαμβάνοντας υπόψη, όχι μόνο τη μεγέθυνση αλλά και λειτουργία του, συνεκτιμώντας οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές παραμέτρους, καθώς και τη διεθνή του διάσταση.

Η ανάπτυξη της ΔΚ δεν συνιστά ένα *per se* 'θετικό' ή 'αρνητικό' φαινόμενο, εφόσον οι επιδράσεις της ενδέχεται να ποικίλουν, άμεσα συναρτώμενες με το εθνικό και περιφερειακό πλαίσιο, με τις τοπικές οικονομικοκοινωνικές και περιβαλλοντικές ιδιαιτερότητες, καθώς και με την ύπαρξη ή μη κατάλληλων πολιτικών (Muller et al., 2004, p. 275 ; Gallent, 2005, p. 35, p. 50). Σε ότι αφορά την ιδιαιτερότητα της χωρικής μεγέθυνσης του φαινομένου στον ελληνικό χώρο, παράδειγμα καλής πρακτικής θα μπορούσε να αποτελέσει η ενθάρρυνση της επανάχρησης-μέσω ανακαινίσεων- υπάρχοντος stock κατοικιών έναντι της εκτεταμένης κατασκευής νεόδμητων κατοικιών.

Σε κάθε περίπτωση, η αναμόρφωση του ελληνικού θεσμικού πλαισίου (καθορισμός χρήσεων γης και χωροταξικός σχεδιασμός), η πολιτική αντιμετώπιση της ελληνικής ιδιαιτερότητας της εκτός σχεδίου δόμησης, που οδήγησε στην σημαντική υποβάθμιση φυσικών και πολιτισμικών πόρων εθνικής και τοπικής σημασίας, καθώς και οι πιέσεις μεγάλων κατασκευαστικών εταιρειών και παραγόντων της αγοράς του real estate διεθνώς, για την κατασκευή οργανωμένων συγκροτημάτων του τύπου *condo hotels* και *golf resorts*, αναμένεται να αποτελέσουν τα σημαντικότερα ζητήματα ως προς τη σύγχρονη εξέλιξη του φαινομένου στην Ελλάδα.

Η εδώ και 10ετίες εκκρεμούσα κατάρτιση και εφαρμογή ολοκληρωμένου σχεδιασμού χρήσεων γης στην Ελλάδα, σαφώς καταδεικνύει την αποσπασματική και βραχυπρόθεσμη οπτική αντιμετώπισης του εθνικού χώρου. Αν και αντίστοιχα εκκρεμούν εδώ και δεκαετίες, σύμφωνα με ειδικούς και επιστήμονες του χώρου, τα περιβαλλοντικά απαραίτητα μέτρα περιορισμού της ανοργάνωτης δόμησης στην Ελλάδα, αυτά αναμένεται να επιβαρύνουν με σημαντικό πολιτικό κόστος όποιους φορείς και πρόσωπα επιδιώξουν να τα προωθήσουν. Ο παραδοσιακά υψηλός βαθμός εξάρτησης της ελληνικής οικονομίας από τον τοπικό κατασκευαστικό τομέα, σε συνδυασμό με την τρέχουσα παγκόσμια οικονομική κρίση και το κρίσιμο δημοσιονομικό έλλειμμα της χώρας, αναμένεται να δυσχεράνουν ακόμη περισσότερο την υιοθέτηση των απαραίτητων σχετικών νομοθετικών ρυθμίσεων.

Εν κατακλείδι, προκειμένου για μια αποτελεσματική αλλά και βιώσιμη διαχείριση της ΔΚ στον ελληνικό χώρο, είτε στην παραδοσιακή ατομική μορφή της, είτε στις πιο σύγχρονες οργανωμένες μορφές της, απαιτείται η ενσωμάτωση της γνώσης από τη μέχρι τώρα εθνική εμπειρία αλλά και επιστημονική μελέτη του διεθνώς.

Β' Μέρος : ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΑΦΕΤΗΡΙΕΣ & ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΩΤΗΜΑ

Εισαγωγή

Η επαφή μου με το φαινόμενο της λεγόμενης «δεύτερης» κατοικίας, όπως ίσως και αρκετών Ελλήνων των μεταπολεμικών γενεών, ξεκινά από τα παιδικά μου χρόνια (10ετία 1970), όταν ο πατέρας μου κατασκεύασε ένα «εξοχικό» για την οικογένεια μας στην παραθαλάσσια περιοχή της Κινέτας, λίγα χιλιόμετρα έξω από την Αθήνα. Αν και στο τόπο καταγωγής της μητέρας μου, τη Χίο, η γιαγιά και ο παππούς διατηρούσαν κατοικία σε χωριό και κάποια παιδικά καλοκαίρια τα περάσαμε εκεί, το σπίτι της Κινέτας είναι αυτό που κυριάρχησε στη μνήμη μου ως εμπειρία τακτικών επισκέψεων και εποχικής κατοίκησης στην εξοχή.

Το σπίτι αυτό δεν βρισκόταν πάνω στη θάλασσα, ούτε είχε θέα σε αυτή, όμως λίγα λεπτά περπάτημα ήταν αρκετά για να μας φέρουν στην ακτή της περιοχής. Για τους γονείς μου ήταν μια διέξοδος από τη ζωή της πόλης αλλά και μία ευκαιρία για τα παιδιά τους, εμένα και τον αδελφό μου, που τότε διανύαμε την παιδική μας ηλικία, να περνούμε εκεί τις θερινές μας διακοπές. Υπό τη συνθήκη αυτή της ιδιόκτητης κατοικίας μπορούσαν κι εκείνοι να μας επισκέπτονται τα Σαββατοκύριακα και να περνούν μαζί μας τις δικές τους διακοπές από τις επαγγελματικές υποχρεώσεις.

Πολλές από τις παιδικές μου μνήμες με γυρίζουν στο χώρο αυτό, στο σπίτι, στην ευρύτερη περιοχή, την ακτογραμμή. Οι εικόνες πολλές..., η γειτονιά, το παιχνίδι στην αλάνα και τη θάλασσα, οι φίλοι, οι πρώτοι έρωτες, οι πρώτες διαδικασίες πιο ελεύθερης κοινωνικοποίησης, μνήμες ενηλικίωσης, συναντίληψη εαυτού και χώρου. Στην κέντρο της Αθήνας, στην οδό Πατησίων που ζούσαμε μόνιμα, δεν μπορούσαμε να παίξουμε, στην Κινέτα ήμασταν ελεύθεροι, υπήρχε σύνδεση με τη φύση, με το χώρο και τους ανθρώπους, με τελείως διαφορετικούς όρους.

Πολλά όνειρα έχω δει κατά τη διάρκεια της ενήλικης ζωής μου, που με γυρίζουν πίσω στο χώρο εκείνης της πρώτης μας εξοχικής κατοικίας. Το σπίτι αυτό πουλήθηκε όταν εγώ κι ο αδελφός μου ήμασταν πλέον ενήλικες, λίγο πριν ο πατέρας μου φτιάξει ένα νέο «εξοχικό» στην Άνδρο, χρησιμοποιώντας παραθαλάσσια γη που ο δικός του πατέρας είχε αγοράσει αρκετά χρόνια πριν στο νησί.

Το νησί της Άνδρου είχαμε επισκεφθεί και αρκετά παλαιότερα, γύρω στη δεκαετία του '80 όταν ήδη στην ιδιοκτησία της οικογενείας μου ανήκε η γη αυτή αλλά όχι ακόμη σπίτι. Η ανάμνηση του νησιού μάλλον αχνή, ίσως και κάπως επισκιασμένη από μεγάλη τρομάρα που πήρα ως παιδί περνώντας το Κάβο Ντόρο με τρικυμία σε κάποιο από αυτά τα μεμονωμένα τότε ταξίδια. Θυμάμαι ακόμη το φοβερό κούνημα του πλοίου και τα νερά που περνούσαν την πρύμνη και έμπαιναν στο κατάστρωμα...

Γύρω στο 1993, ήταν η περίοδος που το σπίτι μας στην Άνδρο κατασκευάστηκε, με επίβλεψη του πατέρα μου που ως μηχανικός ασκούσε τότε και το επάγγελμα του κατασκευαστή. Το σπίτι κατασκευάστηκε σχετικά γρήγορα, κοντά σε μια ερημική βορεινή παραλία του νησιού, περίπου 15 χιλιόμετρα από το λιμάνι Γαύριο της Άνδρου. Κατά τη διάρκεια της κατασκευής του σπιτιού, τους θερινούς μήνες περνούσαμε τις διακοπές μας σε κάποια ενοικιαζόμενα διαμερίσματα σχετικά κοντά στο λιμάνι. Αυτή υπήρξε η πρώτη μου ενήλικη επαφή με το νησί. Η αναχώρηση του πλοίου, που ενείχε κάτι το οριστικό και ο αέρας, υπήρξαν βασικά συστατικά της πρώτης αυτής εμπειρίας, πιο συστηματικής, επαφής με το νησί.

Η δημιουργία δεύτερης-εξοχικής κατοικίας στην Άνδρο σήμανε την έναρξη ενός κύκλου περιοδικών ταξιδιών της οικογενείας μου προς το νησί. Το ταξίδι με το πλοίο

υπήρξε έκτοτε μια εμπειρία προετοιμασίας, σχεδόν τελετουργικής μύησης προς την Άνδρο. Η επαφή με τη θάλασσα λειτουργούσε ως ένα ξεκάθαρο βήμα μετάβασης, από... προς..., από τη μόνιμη κατοικία, την εργασία και την καθημερινότητα (την Αθήνα) προς το νησί, προς κάτι γοητευτικά νέο που σταδιακά γνωρίζαμε. Η αίσθηση του νησιού άρρηκτα συνδεδεμένη με την άφιξη του πλοίου που οριστικοποιούσε τη μετάβαση αυτή αλλά και με την αναχώρηση του, που την καθιστούσε προσωρινά οριστική. Ο συνήθως ξηρός, βορεινός, δροσερός αέρας μέσα στο κατακαλόκαιρο, επέτρεπε μια χαλάρωση και ξεκούραση ανείπωτη. Θυμάμαι όχι μόνο την αίσθηση αλλά και τον ήχο του, καθώς σφύριζε περνώντας μέσα από τις χαραμάδες των παραθυρόφυλλων, διαπερνώντας κάθε χώρο και «ακουμπώντας» όλες μας τις δραστηριότητες. Ο αέρας για μένα ήταν το νησί! Το μέρος που φτιάχτηκε το σπίτι υπέροχο και η εμπειρία του νησιού ήταν πρωτόγνωρη, τουλάχιστον υπό την οπτική πως κατείχαμε πλέον ένα σπίτι εκεί και δεν ήμασταν απλοί, περιστασιακοί επισκέπτες.

Τα 10 επόμενα χρόνια της ζωής μου τα πέρασα μεταξύ Αθήνας και Άνδρου, κι αν και ο χρόνος που ζούσα στην πρωτεύουσα υπερετερούσε, στο νου μου και στην καρδιά μου υπήρχε πλέον σχεδόν διαρκώς η Άνδρος, ως ένας ιδεατός παράδεισος, ένα «εκεί» που ήθελα να είμαι.

Μετά το πέρας της 10ετίας αυτής, επέλεξα, αλλά και οι συγκυρίες μου επέτρεψαν να μετακομίσω μόνιμα στην Άνδρο, όπου και κατοικώ πλέον τα τελευταία 9 χρόνια. Όπως ήταν φυσικό, η οπτική μου σταδιακά μεταβλήθηκε, μεταφέρθηκα πλέον στο «εκεί» και η νέα αυτή εμπειρία μου έδωσε την ευκαιρία να μάθω πολλά, για τον εαυτό μου καταρχήν αλλά και σχετικά με το νησί, τους ντόπιους, τους «ξένους» και την πολύπλευρη αυτή συνάντηση. Αλλά ας πάρουμε τα πράγματα με τη σειρά.

Η περίοδος της τακτικής επαφής με την Άνδρο

Από το 1994 ξεκινά η τακτική μου επαφή με την Άνδρο, ως μέλος οικογενείας που κατέχει ΔΚ στο νησί. Επισκεπτόμουν το νησί είτε με την οικογένεια μου, είτε ανεξάρτητα, κατά τη διάρκεια των διακοπών του καλοκαιριού αλλά και αρκετά Σαββατοκύριακα, κυρίως τους ανοιξιάτικους και φθινοπωρινούς μήνες, αρχικά τουλάχιστον.

Σταδιακά ανέπτυξα γνωριμίες στην Άνδρο, τόσο με άλλους κατόχους ΔΚ, όσο και με ντόπιους. Το νησί και η ζωή εκεί, στο πλαίσιο που διαμόρφωναν αυτές μου οι επισκέψεις, με έκαναν να νιώθω ευτυχής... η επαφή με τη φύση ήταν το κυρίαρχο στοιχείο της εμπειρίας αυτής, οι ανοιχτοί ορίζοντες, η θάλασσα, ο αέρας, οι μυρωδιές. Η ξεκούραση που βίωνα εκεί ήταν μοναδική. Θυμάμαι κατά τη διάρκεια μιας περιόδου που δούλευα στην Αθήνα εκτενή ωράρια, αρκετές φορές έπεφτα για ύπνο το Σάββατο το μεσημέρι στην Άνδρο και ξυπνούσα νωρίς το πρωί της Κυριακής... άλλος άνθρωπος!

Σταδιακά θα έλεγα πως ανέπτυξα κάποιου είδους εξάρτηση από την εμπειρία αυτή, ήθελα να πηγαίνω με κάθε ευκαιρία, όσο πιο συχνά ήταν δυνατό και επιτρεπτό από τις επαγγελματικές μου υποχρεώσεις στην Αθήνα. Η Άνδρος είχε μετατραπεί σε ένα παράδεισο μέσα μου, μια γεωγραφική ενότητα όπου αρκούσε η μετάβαση σε αυτή για να νιώσω πλήρης, ευτυχής. Άρχισε τότε δειλά να διαμορφώνεται στο νου μου η επιθυμία να μετοικήσω μόνιμα εκεί. Η σχέση μου με ντόπιο που κράτησε για 7 χρόνια περίπου, από το 1994 έως το 2001, με έφερε ακόμη πιο κοντά στο νησί και την τοπική κοινωνία, αν και δεν κατάφερα εκείνη την περίοδο να μεταφερθώ μόνιμα, όπως θα ήθελα. Για όλο το διάστημα αυτό, περίπου κάθε Σαββατοκύριακο του χρόνου αλλά και όλες μου τις διακοπές τις περνούσα στην Άνδρο.

Η περίοδος της συστηματικής παρατήρησης: έρευνα & μόνιμη κατοίκηση στην Άνδρο

Το 2001 ξεκίνησα ένα μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ) στο Τμήμα Διοίκησης Τουρισμού και Τουριστικών Επιχειρήσεων. Σκεπτόμουν έντονα και την πιθανότητα να ασκήσω τουριστικό επάγγελμα στην Άνδρο. Όπως έμοιαζε λογικό, προσπάθησα να χρησιμοποιήσω το παράδειγμα της Άνδρου σε κάθε μου ερευνητική εργασία στα πλαίσια των μαθημάτων στο ΕΑΠ. Είχα έτσι την ευκαιρία να συλλέξω ενδιαφέροντα στοιχεία για ποικιλία ζητημάτων που αφορούσαν το τουριστικό profile αλλά και ευρύτερα κοινωνικοοικονομικά και περιβαλλοντικά δεδομένα του νησιού. Ταυτόχρονα, η παρατηρητικότητα μου ενεργοποιήθηκε συνειδητά πλέον και οξύνθηκε. Όχι μόνο για να μπορέσω να δώσω απαντήσεις στα εκάστοτε ερευνητικά ερωτήματα των εργασιών μου, αλλά και από μια φυσική κατά κάποιο τρόπο περιέργεια που η τριβή με το χώρο και τους ανθρώπους γεννούσε. Ήθελα να κατανοήσω καλύτερα τον τόπο αυτό με τον οποίο ολοένα και περισσότερο συνδεόμουν και φαινόταν να αποκτά μεγάλη σημασία στη ζωή μου.

Η σχέση μου με μη ντόπιο, που ωστόσο είχε νωρίτερα μετοικήσει μόνιμα από την Αθήνα στην Άνδρο, ερευνητή και ακτιβιστή σε περιβαλλοντικά ζητήματα, σήμανε εν τέλει ύστερα από σημαντικές ανακατατάξεις στην προσωπική μου ζωή την οριστική μου μετακόμιση το 2004 στην Άνδρο. Το πέρασμα από την περιστασιακή κατοίκηση στη μόνιμη, υπήρξε μια ιδιαίτερα σημαντική και γόνιμη για μένα εμπειρία και αποτελεί ακόμη ένα ανοικτό «κεφάλαιο» της ζωής μου⁷¹.

Η μετάβαση στο νησί αλλά και η σπουδή μου γι αυτό, με αποκορύφωμα την μεταπτυχιακή διατριβή που ολοκλήρωσα το 2005 σταδιακά μου αποκάλυψε τη βαρύνουσα σημασία που το φαινόμενο της ΔΚ διαδραμάτιζε στην εξέλιξη του. Το θέμα της διατριβής αφορούσε τις απόψεις και αντιλήψεις διαφορετικών ομάδων συμφερόντων στην Άνδρο για τις λεγόμενες «νέες» ή «εναλλακτικές» μορφές τουρισμού, ζήτημα φαινομενικά ανεξάρτητο από το φαινόμενο της ΔΚ. Ωστόσο, στα πλαίσια δευτερογενών στοιχείων που συγκέντρωσα και επεξεργάστηκα, αλλά και της πρωτογενούς μου έρευνας, διαφάνηκε πόσο μεγάλη σημασία σε σχέση με τη μη ικανοποιητική ανάπτυξη αυτών των μορφών τουρισμού, αλλά και του τουρισμού εν γένει στο νησί, διαδραμάτιζε, μεταξύ άλλων, το κυρίαρχο αναπτυξιακό πρότυπο της Άνδρου. Ένα πρότυπο μονοκαλλιέργειας σχεδόν, που βασιζόταν στην εντατική κατασκευή νέων παραθεριστικών κατοικιών και ουσιαστικά στη μεγέθυνση του φαινομένου της ΔΚ.

Με την ολοκλήρωση του μεταπτυχιακού στο ΕΑΠ, αποφάσισα σε συνεργασία με τον επιβλέποντα καθηγητή μου να επιδιώξω υποψηφιότητα για διδακτορική διατριβή στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, ασχολούμενη πλέον με το κυρίως ερευνητικό μου ενδιαφέρον, το φαινόμενο της ΔΚ και μελέτη περίπτωσης την Άνδρο.

Συνοψίζοντας, η παρουσία, οι δραστηριότητες και οι ερευνητικές εργασίες μου στην Άνδρο την περίοδο 2001-2004, ουσιαστικά διαμόρφωσαν το κυρίως ερευνητικό μου

⁷¹ Η εμπειρία της μετάβασης στην Άνδρο παραμένει μέσα μου ενεργή. Αν και θεωρώ πως έχω δει και κατανοήσει αρκετά πλέον τον τόπο και τους ανθρώπους, δεν λείπουν στιγμές που καινούργιες θεάσεις και παρατηρήσεις προκύπτουν. Σε ακόμη πιο προσωπικό επίπεδο, συχνά αναρωτιέμαι αν έχω βρει ισορροπία στην «νέα» αυτή κατάσταση της μετοίκησης στην Άνδρο. Το που ανήκω, το κατά πόσο έχω ενσωματωθεί το που είναι ο «δικός» μου τόπος παραμένει μέσα μου αβέβαιο. Επιλέγω μεν να ζω στην Άνδρο για πολλούς λόγους, ωστόσο νομίζω πως όχι απλά δεν έχει βρεθεί νέα ισορροπία εκεί, αλλά πως ίσως δεν προκύψει και ποτέ. Η Αθήνα, ο τόπος γέννησης μου, σπουδών και εργασίας για πολλά χρόνια, ο τόπος που διαμένουν η οικογένεια μου και κάποιοι φίλοι, δεν έχει πάψει να αποτελεί έναν τόπο αναφοράς για μένα παρόλο που δεν ζω πλέον εκεί. Με το παραπάνω σκεπτικό λοιπόν αναφέρω πως η μετοίκηση μου στην Άνδρο αποτελεί ανοικτό κεφάλαιο της ζωής μου.

ενδιαφέρον που αφορά το φαινόμενο της ΔΚ και το πώς το τελευταίο επηρέασε αλλά και εξακολουθεί να επηρεάζει την ευρύτερη εξέλιξη του νησιού. Η εμπειρία της προσωπικής μετάβασης από την περιστασιακή επίσκεψη στην Άνδρο, στην εποχική και εν συνεχεία στην μόνιμη κατοίκηση, από το 2004 μέχρι σήμερα, με «προίκισαν» με πολύτιμες πληροφορίες και ουσιαστικά με βοήθησαν να διαμορφώσω τη μεθοδολογική προσέγγιση της σπουδής του φαινομένου. Βασικό ζητούμενο η εκτίμηση των επιδράσεων του φαινομένου της ΔΚ - υπό την οπτική του τουρισμού- στο κοινωνικοοικονομικό και χωρικό-περιβαλλοντικό σύστημα της Άνδρου.

Στο κείμενο που ακολουθεί γίνεται προσπάθεια να παρατεθούν παρατηρήσεις μου, βιώματα και συλλογισμοί που σχετίζονται με πτυχές του φαινομένου της ΔΚ στην Άνδρο για το σύνολο της περιόδου που συνδέομαι με το νησί⁷². Μοιραία αυτά διαμορφώθηκαν σταδιακά και σχεδόν σε καμία περίπτωση δεν υπήρξαν ενιαία ή αμετάβλητα. Καταστάλαξαν μέσα από τις φάσεις που προσωπικά διήλθα, ξεκινώντας από τακτικός επισκέπτης της Άνδρου, συνεχίζοντας ως εποχικός κάτοικος και εν τέλει μόνιμος. Με την ιστορική αυτή «λογική», το κείμενο που ακολουθεί διακρίνεται σε τρεις ενότητες και επί μέρους υποενότητες.

Στην πρώτη παρουσιάζονται παρατηρήσεις που προκύπτουν τα πρώτα χρόνια συστηματικής επαφής με την Άνδρο και το φαινόμενο και συγκεκριμένα, η εμπειρία των συχνών ταξιδιών, περιγραφικά στοιχεία των ιδιοκτητών και νομέων ΔΚ, καθώς και στοιχεία των τρόπων «παραγωγής», των μοτίβων επισκεψιμότητας των ΔΚ και των λειτουργιών που αυτές επιτελούν.

Στη δεύτερη ενότητα κατατίθενται πιο όψιμες παρατηρήσεις, βιώματα και συλλογισμοί και συγκεκριμένα, πτυχές της «συνάντησης» της τοπικής κοινωνίας με τους ιδιοκτήτες και νομείς των ΔΚ, διαφαινόμενες αλλαγές στο χώρο, την τοπική κοινωνία και οικονομία της Άνδρου που μπορούν να αποδοθούν στο φαινόμενο της ΔΚ, καθώς και διαχειριστικές πτυχές του, συμπεριλαμβάνοντας θεσμούς και ασκούμενες πολιτικές της κεντρικής και περιφερειακής διοίκησης, και πολιτικές και εθιμικές πρακτικές της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Στην τρίτη και τελευταία ενότητα κατατίθεται η ανανεωμένη οπτική που αναπόφευκτα προκύπτει από τη μετοίκηση μου στο νησί, παρουσιάζοντας νέες παρατηρήσεις και εμπειρίες και μια νέα θέαση του φαινομένου της ΔΚ

Αν και οι παρατηρήσεις που ακολουθούν τοποθετούνται για τις ανάγκες της παρουσίασης σε διακριτές μεταξύ τους κατηγορίες, δεν παύουν να διαπλέκονται αενάως και ποικιλότροπα μεταξύ τους.

A. Αρχικές παρατηρήσεις : μία πρώτη κατηγοριοποίηση

A.1 Το ταξίδι στην Άνδρο

Ο δεσμός μου με την Άνδρο ξεκίνησε με ένα ταξίδι και διατηρήθηκε με πολλά στο διάβα των τελευταίων σχεδόν 20 χρόνων. Τα τακτικά αυτά ταξίδια, ως μέρος μιας «νέας» ρουτίνας, αποτέλεσαν ένα πρωταρχικό πεδίο πολύτιμων παρατηρήσεων και μελέτης του φαινομένου της ΔΚ. Κατά τη διάρκεια τους, είχα την ευκαιρία να παρατηρήσω αρκετά πράγματα σχετικά με την περιοδική μετάβαση των ιδιοκτητών ΔΚ στην Άνδρο, αλλά και τη «συνάντηση» με την τοπική κοινωνία. Και βεβαίως μέσα από αυτοπαρατήρηση.

⁷² Ουσιαστικά όλη την περίοδο από το 1994-σήμερα (2013)

Κρίνοντας από την προσωπική μου εμπλοκή αλλά και από αρκετές συζητήσεις με άλλους τακτικούς επισκέπτες του νησιού με ΔΚ⁷³, η εμπειρία της μετάβασης, του ταξιδιού προς Άνδρο, ξεκινούσε για τον καθέναν ήδη στο χώρο της μόνιμης έδρας. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων δηλαδή στην Αθήνα, όταν λίγες μέρες προτού έρθει η πολυπόθητη Παρασκευή όπου θα φεύγαμε για την Άνδρο αρχίζανε οι πρώτες σκέψεις για το ταξίδι. Πως θα είναι ο καιρός, τι θα πάρουμε μαζί, σχέδια για το τι θα κάναμε εκείνο το Σαββατοκύριακο. Ίσως και κάποια τηλέφωνα μεταξύ μας να δούμε ποιος θα έρθει, ποιος όχι αυτή τη φορά, μήπως κάποιος γνωστός μας εξυπηρετούσε φέρνοντας μας στο λιμάνι της Ραφήνας, εφόσον δεν θα παίρναμε αυτοκίνητο, κλπ. Η κατά κάποιο τρόπο μονόδρομη πορεία από Αθήνα προς Ραφήνα, μέσω της Λ. Μαραθώνος έμοιαζε να μας φέρνει σταδιακά πιο κοντά στην επιθυμία μας. Όσο πλησιάζαμε νιώθαμε πιο ελαφριοί, χαρούμενοι. Συχνά στη διαδρομή κατά στις στάσεις των αυτοκινήτων είχαμε την ευκαιρία στιγμιαία να δούμε από το παράθυρο, σε άλλα οχήματα, το πρόσωπο κάποιου γνωστού ή φίλου, κι ο χώρος άρχιζε ήδη να γίνεται γνώριμος...

Η επόμενη μας συνάντηση ήταν στα πρακτορεία της Ραφήνας λίγο πριν μπούμε στο πλοίο. Πολλά τα συναπαντήματα, οι σταδιακά γνωστοί και ενίοτε φίλοι-άνθρωποι των πρακτορείων, γνώριμοι και φίλοι ιδιοκτήτες ΔΚ ... το αίσθημα οικειότητας και προσμονής μεγάλωνε. Το λιμάνι της Ραφήνας έμοιαζε με προθάλαμο μετάβασης στην Άνδρο.

Η κορύφωση στο πλοίο, όπου όλοι πια βεβαιωμένα μεταβαίναμε στο νησί. Ο καθένας, ύστερα από τόσες πολλές εμπειρίες ταξιδιού προς την Άνδρο αλλά και των διαφορετικών πλοίων της γραμμής, είχε αναπτύξει τις προτιμήσεις του στο που θα καθίσει.

Αναλόγως τη διεύθυνση και ένταση του ανέμου σταδιακά έμαθα να προτιμώ την αριστερή ή δεξιά πλευρά του καταστρώματος ώστε να προστατευτώ από τον αέρα στο εκτεθειμένο στο βοριά πέρασμα του Κάβο Ντόρο, καθώς προτιμούσα συνήθως να κάθομαι έξω. Αρκετοί από μας αναζητούσαμε φίλους και γνωστούς. Εκείνους που είχαν σκύλους ή κάπνιζαν ή ήθελαν να απολαύσουν την επαφή με τη θάλασσα και τον αέρα, τους έβρισκε κανείς έξω, άλλους στα κλειστά σαλόνια του πλοίου, κάποιοι μοναχικοί διάβαζαν, άλλοι συγκροτούσαν μικρές ενίοτε φωνακλάδικες παρέες.

Σε κάθε περίπτωση την ιδιότυπη αυτή «ομάδα» ανθρώπων μπορούσε κανείς να συναντήσει στο λιμάνι και στο πλοίο, κάθε Παρασκευή απόγευμα. Και βεβαίως στα ταξίδια της επιστροφής τις Κυριακές, κατά τη διάρκεια των ανοιξιάτικων και φθινοπωρινών μηνών. Πολύ συχνά δε -τους συναντούσε κανείς- στα βραδινά πλοία, τα λεγόμενα «τοπικά» που πραγματοποιούσαν δρομολόγια μόνο για τους επιβάτες της Άνδρου (Ραφήνα-Άνδρο και Άνδρο-Ραφήνα).

Συνηθισμένοι διάλογοι κατά τη διάρκεια των ταξιδιών της μετάβασης στην Άνδρο ήταν του είδους «πόσο θα καθίσετε ; που θα πάτε για μπάνιο; που για φαγητό ;» όπως συνήθεις ήταν και μοιρασιές και ανταλλαγές πληροφοριών που αφορούσαν κάποιες νέες εμπειρίες στο νησί ή γνώσεις για ζητήματα γύρω από τη ζωή εκεί και τους ντόπιους. Στο ταξίδι της επιστροφής, ξανασυναντιόμασταν αρκετοί από μας, λιγότερο ή περισσότερο «χορτάτοι» από την εμπειρία του Σαββατοκύριακου, ενίοτε ηλιοκαμένοι, συχνά μελαγχολικοί που η εμπειρία τούτη και γι' αυτή την εβδομάδα έκλεινε τον κύκλο της. Συζητούσαμε πως τα περάσαμε, που πήγαμε, τι είδαμε και κυρίως πότε θα ξαναερχόμασταν... Δεν έλειπαν συχνά και οι διατυπώσεις απόψεων για διάφορα ζητήματα του νησιού πχ. το ακτοπλοϊκό ή τα σκουπίδια ή τους επιχειρηματίες του νησιού και συχνά ακουγόντουσαν κριτικά σχόλια για τους ντόπιους, τους Ανδριώτες. Υπήρχε ήδη ξεκάθαρο

⁷³ Τουλάχιστον τους ημεδαπούς που δεν διέθεταν καταγωγή από το νησί με τους οποίους είχα την ευκαιρία να συγχρωτιστώ περισσότερο, αρχικά τουλάχιστον

ένα αίσθημα διαχωρισμού ημών⁷⁴ από τους ντόπιους, άλλωστε ήταν ικανά αισθητό πως οι Ανδριώτες μας θεωρούσαν «ξένους» όλους εμάς με τα εξοχικά, κάτι που συχνά ακουγόταν σε καθημερινές συζητήσεις τους.

Θυμάμαι πως πολλές γνωριμίες έκανα κατά τη διάρκεια των ταξιδιών αυτών, όπου έμοιαζε να ωριμάζει τόσο φυσικά η διαδικασία του να χαιρετήσεις κάποιον, με τον οποίο μπορεί να μην είχατε κανονικά συστηθεί. Η τακτική εμπειρία του ταξιδιού, καθιστούσε σταδιακά πολλές φυσιογνωμίες οικείες πλέον, γνωστές. Όπως άλλωστε ολοένα και πιο γνώριμοι καθίσταντο οι χώροι του κάθε πλοίου, των λιμανιών και σημαντικών τμημάτων του νησιού.

Σαφές θεωρώ καθίσταται πως πρόκειται για ένα ταξίδι διαφορετικό από το τυπικό τουριστικό ταξίδι. Εδώ υπάρχει ένας επαναλαμβανόμενος κύκλος μετακίνησης προς και από ένα συγκεκριμένο τόπο και εν συνεχεία προς τον εκάστοτε προσωπικό χώρο εντός αυτού (την κατοικία). Μια τελετουργία γνώριμη, οικεία, που μοιάζει να συγκερνά μια συστηματική φυγή από μία συγκεκριμένη ταυτότητα καθημερινότητας και την ευκαιρία για μια νέα κατοίκηση, με άλλους όρους, σε άλλους τόπους. Η φυγή φαντάζει εξασφαλισμένη : το ταξίδι γίνεται περισσότερο τακτικά ενώ παράλληλα με δικλείδες ασφαλείας : οι χώροι μετάβασης (δρόμοι, λιμάνια, ο τελικός προορισμός δηλαδή η Άνδρος) καθίστανται σταδιακά γνώριμοι, οικείοι, ενώ στο τέλος της διαδρομής υπάρχει το προσωπικό καταφύγιο του καθενός, η ΔΚ.

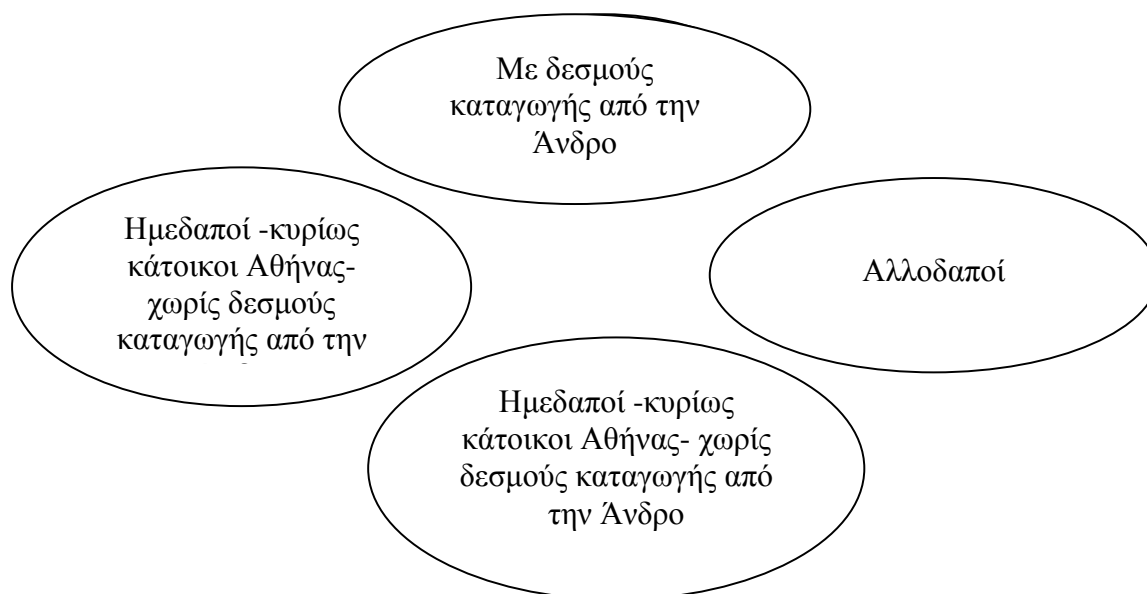
Σκεπτόμενη τα παραπάνω, αρκετές φορές αναρωτήθηκα, εμείς οι άνθρωποι με τις ΔΚ είμαστε τουρίστες τελικά ή όχι σε τούτο τον τόπο, την Άνδρο ; Το ερώτημα σαφώς εγείρει μια θεωρητική συζήτηση την οποία είχα την ευκαιρία να εντοπίσω και στη βιβλιογραφία του φαινομένου, στην οποία γίνεται εκτενής αναφορά σε άλλη ενότητα της διατριβής⁷⁵. Κρίνοντας πάντως από την προσωπική μου πορεία, τα ταξίδια μου για τουρισμό σε άλλους προορισμούς μειώθηκαν έκτοτε δραματικά καθώς η ανάγκη για μετακίνηση και αλλαγή, για φυγή από τη ρουτίνα, φάνηκε να ευοδώνεται ιδιαιτέρως ικανοποιητικά μέσα από τα τακτικά ταξίδια την Άνδρο.

A.2 Ιδιοκτήτες και νομείς ΔΚ : χαρακτηριστικά και ιδιαιτερότητες

A.2.1 Κατηγορίες ιδιοκτητών & νομείων ΔΚ

Σχετικά γρήγορα μου έγινε σαφές και φανερό πως οι ιδιοκτήτες ΔΚ και οι νομείς-χρήστες αυτών, τουλάχιστον με βάση την καταγωγή αλλά και τον τόπο μόνιμης κατοικίας, διακρίνονται μεταξύ τους σε τρεις αδρές κατηγορίες (ενίοτε ωστόσο επικαλυπτόμενες). Παρουσιάζονται στο παρακάτω απλό διάγραμμα :

Διάγραμμα Β.1: Κατηγορίες ιδιοκτητών & χρηστών ΔΚ στην Άνδρο

Σε ότι αφορά την πρώτη κατηγορία, τους ημεδαπούς με σχέσεις καταγωγής από την Άνδρο, συχνά οι ΔΚ υπήρξαν πατρογονικές και συχνότατα στο παρελθόν κύριες-μόνιμες κατοικίες για προηγούμενες γενεές⁷⁶.

Τόσο στην πρώτη όσο και στη δεύτερη κατηγορία, αυτή των ημεδαπών χωρίς καταγωγή από την Άνδρο, οι ιδιοκτήτες και νομείς ΔΚ διαφάνηκε να κατοικούν κατά κύριο λόγο στην Αθήνα, τουλάχιστον οι περισσότεροι από αυτούς που σταδιακά γνώριζα στα ταξίδια μου προς και από την Άνδρο.

Τέλος η τρίτη κατηγορία, αυτή των αλλοδαπών ιδιοκτητών και νομέων ΔΚ, φάνηκε να αποτελεί μια ακόμη πιο διακριτή ομάδα, τουλάχιστον ως προς τη μη σύνδεση της με σχέσεις καταγωγής με το νησί, αλλά και τη μόνιμη έδρα των μελών της σε χώρες του εξωτερικού.

Όπως είναι φυσικό, εντός των τριών αυτών κατηγοριών, δεν έλειψαν και εξαιρέσεις ως προς τα αρχικά κριτήρια ομαδοποίησης, πχ. Ανδριώτες που διατηρούν κατοικίες στην Άνδρο και κατοικούν στο εξωτερικό, ή αλλοδαποί που διατηρούν ΔΚ στο νησί και κατοικούν μόνιμα στην Αθήνα ή ακόμη και ημεδαποί μη έχοντες καταγωγή από την Άνδρο που διαμένουν εκτός Αθήνας. Η αίσθηση μου πάντως ήταν και εξακολουθεί να είναι πως οι περιπτώσεις αυτές είναι μάλλον περιορισμένες.

Καθώς η τριβή μου με τις διαδικασίες του φαινομένου της ΔΚ μεγάλωνε, μου έγιναν φανερές ποικιλία ακόμη υποκατηγοριών, λαμβάνοντας υπόψη εισοδηματικά και επαγγελματικά κριτήρια αλλά και κριτήρια που σχετίζονταν με το είδος των κατοικιών, καθώς επίσης και με άλλες χωροθετικές και γεωγραφικές παραμέτρους⁷⁷.

Στις αρχικές φάσεις παρατήρησης δεν είχα σαφή εικόνα για τη σημασία των διαφοροποιήσεων μεταξύ των τριών βασικών κατηγοριών ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ, πόσω μάλλον για τις υποκατηγορίες τους. Αρκετά αργότερα, τα χαρακτηριστικά αυτά που έκαναν στα μάτια μου τις παραπάνω κατηγορίες λιγότερο ή περισσότερο να διαφέρουν, φάνηκε σε κάποιο βαθμό να επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο αυτές σχετίζονται, συνδιαλέγονται και ουσιαστικά αλληλεπιδρούν με τη μόνιμη κοινωνία της Άνδρου. Για το λόγο αυτό στις ενότητες που ακολουθούν συχνά διαφοροποιώ τις παρατηρήσεις μου για καθεμιά από αυτές.

Σίγουρα πάντως, καθώς ούτε εγώ διέθετα καταγωγή από το νησί και κατοικούσα στην Αθήνα, ήμουν σε θέση να κατανοήσω καλύτερα τους μη έχοντες καταγωγή Αθηναίους, περισσότερο από κάθε άλλη κατηγορία, τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια της επαφής μου με το νησί.

A.2.2 Κίνητρα επιλογής περιοχής : Γιατί η Άνδρος ;

Ένα ευρύ φάσμα κινήτρων φάνηκε από αρκετές περιπτώσεις γνωριμιών μου να υπαγορεύει την επιλογή της Άνδρου ως τόπου τακτικής επίσκεψης και διακοπών.

Για αρκετούς μεν ντόπιους, που όμως πια δεν κατοικούν μόνιμα εκεί, η Άνδρος συνιστά καταρχήν τόπο καταγωγής και οικογενειακής μνήμης, ένα κομμάτι από το παρελθόν τους, ένα τόπο όπου συχνά κατοικούν ακόμη συγγενείς και φίλοι.

Για τους ανθρώπους της δικής μου «κατηγορίας» δηλαδή για τους μη έχοντες δεσμούς καταγωγής με την Άνδρο, τα κίνητρα επιλογής της Άνδρου φαντάζουν ενδεχομένως περισσότερο ξεκάθαρα, χωρίς βεβαίως να αποκλείεται πως αρκετά εξ αυτών ισχύουν και για την προηγούμενη κατηγορία. Η φυσική ομορφιά του νησιού, η γειτνίαση με

⁷⁶ Ας σημειωθεί πως η μετανάστευση προς Αθήνα εντάθηκε σημαντικά στην Άνδρο όπως και στη λοιπή ελληνική ύπαιθρο μεταπολεμικά.

⁷⁷ Θα γίνει εκτενέστερη αναφορά στα είδη ΔΚ σε επόμενη ενότητα.

την Αθήνα, ο περιορισμένος συμβατικός τουρισμός και ουσιαστικά η διατήρηση ενός χαρακτήρα αυθεντικότητας, θεωρώ πως συνιστούν τα βασικότερα.

Παρεμφερή, απέκτησα την αίσθηση πως είναι τα κίνητρα και των αλλοδαπών ιδιοκτητών και νομέων ΔΚ, για τους οποίους η Άνδρος αποτελεί ένα νησί σε μία τουριστική χώρα, αλλά και ένα κομμάτι τουριστικού «παραδείσου» ταυτισμένου με τις Κυκλάδες. Επιπλέον ενδεχομένως διευκόλυνση, αν όχι κίνητρο, ειδικά για την κατηγορία αυτή να αποτέλεσε και η κατασκευή του νέου αεροδρομίου «Ελ. Βενιζέλος» στην περιοχή των Σπάτων, καθιστώντας έτσι την Άνδρο το πλησιέστερο νησί στον διεθνή αερολιμένα της πρωτεύουσας, μέσω του λιμένα της Ραφήνας⁷⁸.

Πάντως δεν έλειψαν και οι περιπτώσεις λιγότερο συνειδητών επιλογών και μάλλον «τυχαίας» επιλογής της Άνδρου, από ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ.

Αριστερά ο κόλπος της Παλαιόπολης ΒΔ ακτή και δεξιά η παραλία Πλάτανος ΒΑ ακτή

Συμπερασματικά, σε ότι αφορά τα κίνητρα επιλογής της Άνδρου, πέραν του κοινού τόπου που διαμορφώνουν οι ελκυστικές πτυχές του νησιού (ένα Κυκλαδονήσι, με φυσική ομορφιά, γαλήνη, περιορισμένο τουρισμό, ένα ιδανικό προορισμό για οικογενειακού χαρακτήρα διακοπές, με σημαντική γειτνίαση στην ηπειρωτική χώρα και μάλιστα στην Αθήνα) μεταξύ των κατηγοριών ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ η σημαντικότερη ίσως διαφοροποίηση διαφάνηκε στους έχοντες καταγωγή, καθώς για εκείνους η Άνδρος αντιπροσωπεύει κάτι πολύ παραπάνω από ένα τόπο διακοπών : ένα κομμάτι προσωπικής και κληρονομικής «ιστορίας», ένα οικογενειακό δεδομένο, ένα στοιχείο ταυτότητας.

A.2.3 Κίνητρα απόκτησης-χρήσης & συμβολισμοί ΔΚ: Γιατί ΔΚ;

Μπορεί κανείς να διαχωρίσει την επιλογή ενός τόπου όπου συχνά επισκέπτεται για λόγους ξεκούρασης, αναψυχής, ακόμη και επιστροφής σε οικογενειακές ρίζες, από τη διατήρηση αυτής καθεαυτής μιας κατοικίας, μιας «δεύτερης» κατοικίας. Έτσι, αν και η τακτική επίσκεψη σε τόπο διακοπών συχνά μετεξελίσσεται σε απόκτηση ιδιόκτητου καταλύματος εκεί, δεν λείπουν και οι περιπτώσεις ανθρώπων οι οποίοι παραμένουν σταθεροί επισκέπτες προορισμών, κατά τη διάρκεια διακοπών και Σαββατοκύριακων, χωρίς να αποκτούν ιδιόκτητο κατάλυμα εκεί.

Έτσι και στην Άνδρο είχα την ευκαιρία να γνωρίσω ανθρώπους που ναι μεν επέλεξαν την Άνδρο αλλά δεν επέλεξαν να διατηρήσουν δεύτερη κατοικία εκεί. Η

⁷⁸ Που είναι άλλωστε και το μόνο λιμάνι από το οποίο πραγματοποιούνται δρομολόγια από την Αττική για Άνδρο.

διατήρηση τώρα ΔΚ⁷⁹, φάνηκε και φαίνεται να ενέχει ιδιαίτερο περιεχόμενο, σαφώς ευρύτερο της προφανούς λειτουργίας της ως ιδιόκτητου καταλύματος για διακοπές.

Τα χρόνια των τακτικών μου επισκέψεων η εμπειρία του νησιού ήταν (πλέον) διαφορετική και η κατοχή κατοικίας έμοιαζε να αντικατοπτρίζει μία δέσμευση με την περιοχή, αν όχι με τους ανθρώπους της, επιβεβαιώνοντας πάντως πως δεν ήμασταν πια απλοί, περιστασιακοί, αδέσμευτοι επισκέπτες. Ή μήπως ήμασταν ;

Ο τόπος, τουλάχιστον για εμάς τους μη έχοντες καταγωγή όπου δεν μας «βάραιναν» οικογενειακά παρελθόντα στο νησί, έμοιαζε να εξιδανικεύεται. Η αίσθηση της εξοχής, ένα αίσθημα αγνότητας και ήσυχης ζωής, μετέτρεπε στα μάτια μας το νησί σε όαση και έμοιαζε να διευκολύνει εσωτερικές μεταβάσεις σε χώρους ηρεμίας, γαλήνης, θετικότητας. Έτσι, ο εξωτερικός αυτός χώρος, η Άνδρος, έμοιαζε να καλλιεργεί εσωτερικές μετατοπίσεις. Και η κατοικία έμοιαζε να λειτουργεί ως σημείο επαφής μεταξύ αυτού του εξωτερικού και εσωτερικού κόσμου.

Υπό την οπτική αυτή ίσως κανείς να μπορεί να γενικεύσει υποστηρίζοντας πως η διατήρηση της ΔΚ για αναψυχή και τουρισμό, εξασφαλίζει την ύπαρξη ενός προσωπικού χώρου μέσα στον ευρύτερο επιλεγμένο χώρο διακοπών και αναψυχής. Ίσως ακόμη πως κινητοποιείται από μία διάθεση «οικειοποίησης» της φυσικής ομορφιάς ενός τόπου. Λαμβάνοντας υπόψη έτσι τις όποιες ιδιαιτερότητες ενός προορισμού αυτό που διαφοροποιείται είναι το «φόντο», ο ευρύτερος χώρος που φιλοξενεί δηλαδή τον ατομικό αυτό χώρο και ενδεχομένως του προσδίδει και κάποια ιδιαίτερη απόχρωση. Έτσι πχ. στην περίπτωση της Άνδρου, η διατήρηση ΔΚ μπορεί να εκφράζει επιθυμίες του είδους, «αγοράζω ένα μπαλκόνι στο Αιγαίο», εξασφαλίζω το βίωμα ενός τρόπου ζωής «παραδοσιακού», σε άλλους ρυθμούς, μακριά από την πίεση και την αστική καθημερινότητα που οι περισσότεροι σήμερα άνθρωποι των πόλεων βιώνουν στον τόπο μόνιμης κατοικίας τους. Συνάμα, η διατήρηση ΔΚ σε σ' ένα νησί δίνει εξ ορισμού τη δυνατότητα όλες οι παραπάνω αρετές να βιώνονται σε έναν απομονωμένο κυριολεκτικά μικρόκοσμο. Η ΔΚ μοιάζει λοιπόν να λειτουργεί ως μια νησίδα ατομικότητας σε έναν τουριστικό, εξιδανικευμένης ενίοτε ομορφιάς τόπο και ως ένας χώρος απομόνωσης μέσα σ' έναν ευρύτερο τόπο απομόνωσης⁸⁰.

Όμως η ΔΚ δεν είναι μόνον αυτό. Κρίνοντας από την προσωπική μου εμπειρία και την επαφή με άλλους ιδιοκτήτες, η ΔΚ μας παρείχε πολλά περισσότερα από την απομόνωση, την επαφή με τη φύση, την αλλαγή παραστάσεων από τη ζωή στην πόλη, την ξεκούραση, τη διασκέδαση και τη γνωριμία με άλλο κόσμο. Προσέφερε ακόμη ένα χώρο οικογενειακής συνένωσης, ένα μέρος φιλοξενίας αγαπημένων προσώπων, ενώ το ίδιο το σπίτι συγκροτούσε ένα πεδίο δημιουργικότητας σχεδόν συλλογικής. Ο καθένας είχε άποψη για το πώς θα γινόταν η διακόσμηση, η χρήση και η λειτουργία των χώρων, ποια βεράντα εξυπηρετούσε για τον ένα ή τον άλλο σκοπό...ενώ μέχρι να βρεθούν ισορροπίες στις διάφορες χρήσεις έμοιαζε να επιδιόμαστε όλοι μαζί σε ένα οικογενειακό και χωροτακτικό «πείραμα» μιας νέας συμβίωσης...

Η ΔΚ δεν παύει πάντως να αποτελεί κι ένα σύμβολο status και για αρκετές περιπτώσεις ανθρώπων, ένας τρόπος να επιδείξουν στο στενό ή ευρύτερο περιβάλλον τους την οικονομική τους επιτυχία. Ιδιαίτερα, για τους προερχόμενους από χαμηλότερα εισοδηματικά στρώματα έχοντες καταγωγή από την Άνδρο που «τα κατάφεραν» και

⁷⁹ Κρίνοντας πάντα από την προσωπική μου εμπειρία και κυρίως την κατηγορία ιδιοκτητών ΔΚ χωρίς σχέσεις καταγωγής, ομάδα με την οποία τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια των τακτικών επισκέψεων ήμουν πιο κοντά.

⁸⁰ Που ούτως ή άλλως προσφέρει ένα νησί, ακόμη περισσότερο δε για όσους τα σπίτια τους βρίσκονται σε ερημικές τοποθεσίες.

ισχυροποιήθηκαν μέσα από το ναυτικό ή άλλα επαγγέλματα, συχνά⁸¹, επιλογές χωροθεσίας, κλίμακας και τεχνοτροπίας κατασκευής εξυπηρετούν πέραν των όποιων άλλων ατομικών συμβολισμών⁸² και μια διάθεση κατοχής ιστορικών κτηρίων αν όχι επίδειξης οικονομικής ανόδου.

*Δεσπόζουσες ΔΚ στην ευρύτερη περιοχή της Χώρας
Πάνω : ο γνωστός κόκκινος πύργος της Μεσσαριάς,
Κάτω : επέκταση παλαιάς κατοικίας δίπλα στον πρωτοβιομηχανικό νερόμυλο της Άνδρου
στην περιοχή Στενιών (σημ.: εντυπωσιακού μεγέθους διαμορφώσεις με μετὰ μόλις μίας
κατοικίας εντυπωσιακά μεγάλης έκτασης- βλ. μεταξύ των τόξων)*

Φωτογραφίες : Βαγγέλης Λουκίσας

⁸¹ Ας λάβουμε εδώ υπόψη την έντονη κοινωνική στρωμάτωση που υπήρχε για αιώνες (γαιοκτήμονες-κολλήγοι, πλοιοκτήτες-ναυτικοί) στην Άνδρο (τουλάχιστον από τον 17^ο-20^ο αι.).

⁸² Σκέψεις σχετικά θα διατυπωθούν σε επόμενη υποενότητα που αφιερώνεται στους τρόπους παραγωγής και τις χωροταξικές παραμέτρους επιλογής ΔΚ.

A.2.4 Μελλοντικά σχέδια σε σχέση με τη ΔΚ και την Άνδρο

Η σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό σύνδεση με τον τόπο και τους ανθρώπους της Άνδρου, που αναμφίβολα σημαίνει η διατήρηση ΔΚ εκεί, δρομολογεί με τη σειρά της ένα λιγότερο ή περισσότερο συνυφασμένο μέλλον για τους ιδιοκτήτες και χρήστες της, με την ίδια την κατοικία αλλά και με τον τόπο και τους ανθρώπους του.

Κρίνοντας από την προσωπική μου εμπειρία και τις επαφές μου με άλλους ιδιοκτήτες ΔΚ, η ανάγκη των περισσότερων μας ήταν να βρισκόμαστε όσο πιο τακτικά γίνεται στην Άνδρο. Σταθερός μας στόχος ήταν η εξεύρεση δυνατοτήτων μετάβασης και χρόνου στην Άνδρο. Οι διαδικασίες σύνδεσης με τον τόπο αλλά και η ανάγκη για περαιτέρω σύνδεση έμοιαζαν προφανείς και εύλογες.

Στην σκέψη αρκετών από μας κλωθογύριζε και η πιθανότητα ανάπτυξης επαγγελματικών δραστηριοτήτων στο νησί ή δυνατοτήτων να δουλεύουμε από την Άνδρο έτσι ώστε να παρατείνεται η διαμονή μας εκεί.

Για κάποιους πιο κοντά στη μέση και τρίτη ηλικία συζητείτο έντονα η πρόθεση εποχικής ή και οριστικής μετανάστευσης στην Άνδρο, όταν τα παιδιά τους μεγάλωναν και οι ίδιοι συνταξιοδοτούνταν. Και κάποιοι σταδιακά το έκαναν. Έμειναν αρκετούς μήνες το χρόνο, από την άνοιξη μέχρι και το φθινόπωρο συνήθως. Κάποιοι έχοντας εξασφαλίσει τις απαραίτητες συνθήκες, μετακόμιζαν οριστικά.

Σε κάθε περίπτωση, οι παραπάνω αυτές προθέσεις αλλά και δράσεις κινητοποιούσαν αρκετές κινήσεις για την βελτίωση των σπιτιών πχ. προσθήκες χώρων ή αλλαγές κατάλληλες να υποστηρίξουν αυτά τα σχέδια, αλλά και κινήσεις αναζήτησης ανθρώπων ή καταστάσεων που θα τα διευκόλυναν.

A.2.5 Βαθμοί ικανοποίησης από τη ΔΚ και την Άνδρο

Δεν έτυχε να συναντήσω, τουλάχιστον στα πρώτα χρόνια της επαφής μου με τους ανθρώπους των ΔΚ, δυσαρέσκεια από την εμπειρία της Άνδρου. Έμοιαζε να κυριαρχεί το στοιχείο του ενθουσιασμού, σχεδόν του «έρωτα» με το νησί σε αρκετούς από μας. Ίσως κάποια παράπονα που αφορούσαν ζητήματα κατασκευής σπιτιών και υποδομών του νησιού, όπου υπήρχε γενικά η αίσθηση πως οι Ανδριώτες δεν αγχώνονται, δεν είναι αποδοτικοί, δεν είναι συνεπείς, «οι ρυθμοί εδώ είναι αλλιώς». Πάντως αυτή την έλλειψη «αποδοτικότητας», τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια των επαφών με το νησί, είχα την αίσθηση τη βλέπαμε ως γραφική και με συμπάθεια και μάλλον τη «συγχωρούσαμε» στο πλαίσιο αυτό. Οι περισσότεροι από μας, άνθρωποι των πόλεων, επαγγελματίες σε ανταγωνιστικές συνθήκες, ήμασταν αλλιώς μαθημένοι. Την ασυνέπεια κάποιου συνεργάτη, υπαλλήλου, που δεν θα ανεχόμασταν εύκολα στη δική μας έδρα, στο νησί μαθαίναμε να την αποδεχόμαστε και σχεδόν ισότιμα να την εναλλάσσουμε με την πίεση να γίνουν οι δουλειές μας, γρήγορα, σωστά και αποδοτικά. Μαθαίναμε την επαφή με μια άλλη κοινωνία, με ανθρώπους διαφορετικής κουλτούρας, εν τέλει τη διαπραγμάτευση με μια διαφορετικότητα. Η διατήρηση της πρόσβασης στα θετικά της Άνδρου, σχεδόν υποσυνείδητα υπαγόρευε και την αποδοχή κάποιων δυσμενών που υπό άλλους όρους μάλλον δεν θα αποδεχόμασταν.

Αρκετά αργότερα συνάντησα και ανθρώπους που εξέφραζαν δυσαρέσκεια από την εμπειρία της Άνδρου. Η τριβή με τον τόπο και τους ανθρώπους, όπως ήταν ίσως φυσικό, η φυσική φθορά, το ξέφτισμα του ενθουσιασμού με την Άνδρο, αλλά και τα ίδια τα προβλήματα του τόπου, που έμοιαζε να δυσκολεύεται να αναγνωρίσει τη μεγέθυνση αυτού του φαινομένου και να διαχειριστεί τις ανάγκες σε υποδομές, συχνά δημιουργούσαν

διαφωνίες και δυσαρέσκειες. Αλλά και οι διαφορές νοοτροπίας, μικροτοπικισμοί αλλά και ανταγωνιστικότητα μεταξύ ιδιοκτητών ΔΚ αλλά και μεταξύ αυτών και των ντόπιων, έδειχναν συχνά τα όρια αυτής της συνύπαρξης μέσα στα πολύ διακριτά όρια του νησιού.

Ακόμη, οι ελλείψεις στις υποδομές υγείας, η φυσική απομόνωση του νησιού για αρκετούς ηλικιωμένους ιδιοκτήτες ΔΚ, έφεραν και στη δική μου αντίληψη ανθρώπους που σκεπτόντουσαν κάποια στιγμή να αποσυνδεθούν από την Άνδρο, είτε περιορίζοντας τις επισκέψεις τους είτε να αποκοπούν τελείως πουλώντας τα σπίτια τους (κυρίως οι αλλοδαποί)⁸³. Για εκείνους τους ηλικιωμένους που μετοικούσαν εποχικά ή μόνιμα, έμοιαζε να βρίσκονται εντός τους σε σύγκρουση αντίρροπες δυνάμεις : η γοητεία της ζωής στην Άνδρο και η απομόνωση του νησιού, με τους φόβους και τις ανασφάλειες της ηλικίας αλλά και της ζωής μακριά από τις αστικές υποδομές.

Έτσι, αρκετά αργότερα, αντιλήφθηκα πως η ικανοποίηση από την Άνδρο, αλλά και οι όποιοι δεσμοί με τον τόπο, μοιάζει τελικά να ακολουθούν με κάποιο τρόπο τους φυσικούς κύκλους της ζωής.

A.2.6 Γνώση τοπικού πλαισίου – προσδοκίες εξέλιξης της περιοχής

Σημαντικές παράμετροι, συν-διαμορφωτικές της θέασης, συμπεριφοράς αλλά και των μελλοντικών σχεδίων του καθενός σχετικά με την περιστασιακή, εποχική ή μόνιμη κατοίκηση μας στην Άνδρο, σταδιακά σχημάτισα την εντύπωση ότι αποτελούν, η γνώση μας για τοπικά ζητήματα, οι προσωπικές μας βλέψεις για αυτά και ο βαθμός ή μη εμπλοκής μας σε αυτά. Είτε τα ζητήματα αυτά ήταν κοινωνικοοικονομικά, είτε περιβαλλοντικά, είτε σχετιζόντουσαν με την ιστορία του τόπου και τις ιδιαιτερότητες που είχαν αναπτυχθεί με το χρόνο.

Συχνά ανέκυπταν συζητήσεις για την εξέλιξη του νησιού και τις ιδιαιτερότητες του, στα πλαίσια των προσπαθειών μας να καταλάβουμε *που* πηγαίναμε και *τι* συνέβαινε στην Άνδρο, *ποιοι* ήταν οι άνθρωποι της τοπικής κοινωνίας, με κάποιο τρόπο ανιχνεύοντας τις δικές μας τοποθετήσεις εκεί⁸⁴. Οι απορίες μας για διάφορα ζητήματα συνήθως έβρισκαν απαντήσεις στις εκδοχές των γνωστών, συνεργαζόμενων ή έμπιστων στον καθέναν μας ντόπιων. Είχα την αίσθηση για αρκετούς από μας πως δεν μπαίναμε σε βάθος και ακούσε μια πληροφορία από τους ντόπιους ως εξήγηση, παρόλο που αυτή ενίοτε μπορεί να βασιζόταν σε κουτσομπολιά, παρέχοντας μέρος της εικόνας και όχι πλήρως τις διαστάσεις ενός ζητήματος. Είχα δηλαδή την αίσθηση πως όσοι από μας αποκτούσαμε κατοικίες στην Άνδρο, τουλάχιστον την πρώτη περίοδο, είχαμε επιφανειακή ανάμιξη με τα τοπικά

⁸³ Το δραματικό ζήτημα των σκουπιδιών ειδικά το καλοκαίρι του 2012 έφερε σε απόγνωση αρκετό κόσμο (θα αναφερθώ αναλυτικότερα σε αυτό παρακάτω). Είχα την ευκαιρία να ακούσω από φίλους αλλοδαπούς ιδιοκτήτες ΔΚ πως σκεπτόντουσαν σοβαρά αν το ζήτημα δεν λυθεί το επόμενο διάστημα να ξεκινήσουν διαδικασίες πώλησης των σπιτιών τους. Επίσης, τα τελευταία χρόνια είχα δύο περιπτώσεις γνωστών μου αλλοδαπών που επιχείρησαν επαναπατρισμό. Μία αλλοδαπή αγγλίδα που μετά από 10 χρόνια παραμονής αποφάσισε να επιστρέψει στην Αγγλία προκειμένου να έχει την ασφάλεια καλής υγειονομικής περιθαλψης και οικείων προσώπων. Ένας ακόμη Άγγλος, ο οποίος ζει μόνιμα στην Άνδρο τα τελευταία 12 χρόνια, αφού έχασε τη σύντροφο του και βρίσκεται κοντά στην ηλικία των 80 ετών διαθέτει προς πώληση το σπίτι του προκειμένου να επιστρέψει κι εκείνος στη χώρα του. Εκείνος εμπιστεύεται το ελληνικό σύστημα υγείας και συχνά μου έχει πει πως ενδεχομένως στην Ελλάδα έχουμε καλύτερους γιατρούς απ' ότι στην Αγγλία, όχι όμως νοσηλευτική υποστήριξη κι έτσι τον απασχολεί η περίπτωση που θα χρειαστεί περίθαλψη στην Ελλάδα.

⁸⁴ Αν και οι εμπειρίες μου αφορούν κυρίως μη έχοντες καταγωγή από την Άνδρο, τόσο ημεδαπούς, όσο και αλλοδαπούς, αρκετά αργότερα απέκτησα την αίσθηση πως σε κάποιο βαθμό αφορούσαν και έχοντες καταγωγή.

ζητήματα. Μας ενδιέφερε κυρίως η «καλοπέραση» μας, μας χαρακτήριζε μία τάση «εύκολης» κριτικής, αστικής οπτικής, όταν κάτι συνέβαινε, αποφεύγοντας εν τέλει την ουσιαστική εμπλοκή στα τοπικά ζητήματα.

Συχνά θυμάμαι να κάνουμε συζητήσεις για τη διαφαινόμενη πορεία του νησιού, για το γεγονός πως δεν είχε έντονο τουρισμό, τι εμείς επιθυμούσαμε σχετικά, πως βλέπαμε άλλους ανθρώπους που έφτιαχναν εξοχικά στο νησί. Τακτικές ήταν στις συζητήσεις μας και κάποιου είδους συγκρίσεις μεταξύ ιδιοκτητών ΔΚ. Παραδείγματος χάριν το κατά πόσο κάποιος είχε χτίσει ένα καλαίσθητο ή όχι σπίτι, ενώ αρκετά συχνά εκφράζονταν ενοχλήσεις για την παρουσία νέων ενδιαφερομένων οι οποίοι κατασκεύαζαν ή αγόραζαν ΔΚ σε «ήσυχες» και απομονωμένες περιοχές, χαλώντας την ησυχία των μέχρι τότε προνομιούχων ιδιοκτητών ΔΚ, η γνωστή κατάσταση “keep the paradise for myself”.

Εκ των υστέρων σκεπτόμενη την περίοδο αυτή, έχω την αίσθηση πως μάλλον δεν αναγνωρίζαμε την όποια συμμετοχή μας σε διάφορα προβλήματα που αντιμετώπιζε το νησί (πχ. απορρίμματα, συνωσιτισμός και γενικότερα κοινωνικές και περιβαλλοντικές πιέσεις και αναταράξεις). Τείναμε να έχουμε άποψη για όλα, και κρίναμε εύκολα τους ντόπιους για έλλειψη ικανοτήτων διαχείρισης. Ο μη «ορθολογικός» τρόπος λειτουργίας των ζητημάτων στην Άνδρο ενίοτε μας εξόργιζε και δημιουργούσε μία διάθεση εμπλοκής στα τοπικά προκειμένου για την επίλυση τους. Αρκετά αργότερα έκανα τη σκέψη πως ίσως αυτός ο μη «βέλτιστος» τρόπος λειτουργίας να διαφύλαξε ένα τρόπο ζωής που αποτελούσε και το βασικό θέλημα της Άνδρου: την ηρεμία και τους αργούς ρυθμούς, ενός τόπου όπου μεγαλύτερη σημασία δινόταν στην κοινωνική συνοχή απ’ ότι στην επίλυση των προβλημάτων⁸⁵.

A.2.7 Λοιπά στοιχεία προφίλ

Στα πολυάριθμα ταξίδια μου προς και από την Άνδρο, όπου τα πρώτα χρόνια κυρίως, είχα την ευκαιρία να συναναστραφώ με ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ, έμοιαζε να ανήκουν σχεδόν σ’ όλες τις οικογενειακές καταστάσεις και ηλικίες (λαμβάνοντας υπόψη και τα εξαρτημένα μέλη), μοναχικοί, ζευγάρια, οικογένειες με παιδιά, συνταξιούχοι. Προφανώς δεν υπήρξε δυνατό να έχω ξεκάθαρη εικόνα, ως προς αρκετές άλλες παραμέτρους προφίλ, όπως το εισόδημα, η μόρφωση, η τυχόν καταγωγή από την Άνδρο, κ.α. Ωστόσο, κάποια από αυτά έγιναν μέσω της παρατήρησης λιγότερο ή περισσότερο ορατά σε επί μέρους περιπτώσεις.

Πάντως, σε ότι αφορά την οικογενειακή κατάσταση και τις ηλικίες, φάνηκε μάλλον να κυριαρχούν οικογενειάρχες με παιδιά, αλλά και ανήκοντες στην τρίτη ηλικία. Στην πλειοψηφία τους δηλαδή, οι «αρχηγοί» των νοικοκυριών εκτιμώ πως κυμαίνονταν από 40 έως 70, με τους αλλοδαπούς πιο κοντά στο άνω άκρο αυτού του διαστήματος. Διακριτή σχημάτιστα την εντύπωση πως είναι η ομάδα των ηλικιωμένων αρκετοί από τους οποίους διαμένουν στον νησί το μισό χρόνο περίπου, από την περίοδο του Πάσχα, μέχρι σχεδόν το πέρας του φθινοπώρου. Ανήκοντες τώρα σε ενεργές επαγγελματικά ηλικιακές κατηγορίες, φάνηκε να είναι κυρίως οι ημεδαποί και μάλλον λιγότεροι αλλοδαποί⁸⁶. Σε κάθε περίπτωση οι νεώτερης ηλικίας συμμετέχοντες στο φαινόμενο της ΔΚ φάνηκε να είναι τα μέλη των οικογενειών στην ιδιοκτησία των οποίων βρίσκονται οι ΔΚ, μάλλον ανήκοντες σε όλες τις

⁸⁵ Εδώ βέβαια αναφέρομαι κυρίως στην κοινωνική ανοχή και πάντως σε μια γενικότερη προσπάθεια να μην υπάρχουν κατά μέτωπο συγκρούσεις, αυτή ήταν τότε η εικόνα μου για τους ντόπιους και σε μεγάλο βαθμό διατηρείται μετά από τόσα χρόνια η ίδια.

⁸⁶ Η ομάδα αυτή εξακολουθώ να διατηρώ την εντύπωση πως παραμένει ακόμη σημαντικά μικρότερη σε σχέση με τις υπόλοιπες στο σύνολο της.

κατηγορίες γεωγραφικής προέλευσης (δηλαδή ντόπιοι, ημεδαποί χωρίς καταγωγή και αλλοδαποί)⁸⁷.

Ίσως θα ήταν εύλογο να υποθεθεί σε ότι αφορά το εισόδημα, πως οι ιδιοκτήτες ΔΚ χωρίς καταγωγή από την Άνδρο, τόσο ημεδαποί όσο και αλλοδαποί, ανήκουν σε μεσαία και υψηλά εισοδηματικά στρώματα. Για τους Ανδριώτες, αντίστοιχα ίσως θα ήταν εύλογο να υποθέσει κανείς πως ανήκουν σε ποικίλα εισοδηματικά στρώματα, καθώς η διατήρηση πατρογονικών κατοικιών δεν αποτελεί απαραίτητα προϊόν οικονομικής ευμάρειας. Προφανώς υπήρχαν περιπτώσεις ιδιαίτερα εύπορων Ανδριωτών και βέβαια ήταν ήδη και σε μένα ακουστές, από τα πρώτα χρόνια των επισκέψεων μου στο νησί, οι περιπτώσεις οικονομικά επιφανών Ανδριωτών όπως εφοπλιστών και καπεταναίων, οι οποίοι δεν διέμεναν μόνιμα αλλά επισκέπτονταν την Άνδρο κατά τη διάρκεια των διακοπών τους.

Σε κάθε περίπτωση για ένα σημαντικό ποσοστό ταξιδευτών ιδιοκτητών ΔΚ στην Άνδρο με τα πλοία της γραμμής, αποκόμιζα την αίσθηση, δεδομένων των ακριβών τζίπ και μεγάλων ΙΧ που έβλεπα να εισέρχονται και να βγαίνουν από τα πλοία στα λιμάνια της Ραφήνας και της Άνδρου τα Σαββατοκύριακα και τις αργίες, πως ανήκαν σε ανώτερες και μεσαίες τάξεις αν όχι σε περιπτώσεις υπερχρεωμένων νοικοκυριών, που η οικονομική κρίση στην Ελλάδα σύγχρονα αποκάλυψε.

A.3. Τρόποι «παραγωγής» ΔΚ

Πολύ σημαντικό και πολύπλευρο ρόλο στην εξέλιξη αλλά και τις επιδράσεις του φαινομένου της ΔΚ σχημάτισα την εντύπωση πως διαδραματίζει ο τρόπος και ουσιαστικά η πορεία μέσα από την οποία οι ιδιοκτήτες ΔΚ αποκτούν τις κατοικίες αυτές. Αν και συχνά η πορεία αυτή μοιάζει κοινή και με μικρές παραλλαγές, ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύνδεση της με την προσωπική ιστορία του καθενός ως προς την επιλογή της Άνδρου, δηλαδή το πώς κανείς βρέθηκε στο νησί και με ποιο τρόπο μπήκε στη διαδικασία να αποκτήσει ΔΚ εκεί.

Μια συστάδα παραμέτρων, που προέκυψαν από παρατήρηση και συλλογισμό, συγκροτούν κατά την άποψη μου σημαντικές πτυχές των τρόπων «παραγωγής» των ΔΚ. Συνοπτικά περιλαμβάνουν *το καθεστώς απόκτησης, τη χωροθεσία και τις όποιες αλλαγές χρήσης χώρων* (που συνεπάγεται η χρήση της ΔΚ), *την παλαιότητα τυχόν υπάρχοντων κτισμάτων, την κλίμακα των όποιων κατασκευών, αλλά και επί μέρους οικονομικές και οικολογικές παραμέτρους* σχετικές με τη διαμόρφωση και χρήση των ΔΚ.

Σχετικά με *το καθεστώς απόκτησης*, είχα την ευκαιρία να παρατηρήσω πληθώρα επί μέρους περιπτώσεων στην Άνδρο. Κληρονομική γη⁸⁸ επί της οποίας ανεγείρονται νέα

⁸⁷

Ενδεχομένως οριακή κατηγορία συνιστούν αρκετοί νέοι Ανδριώτες που έχουν εγκαταλείψει την οικογενειακή εστία σπουδάζοντας ή εργαζόμενοι πχ. στην Αθήνα ή σε άλλα μέρη της Ελλάδας και που επισκέπτονται την Άνδρο κατά τη διάρκεια αργιών, διακοπών ή/και Σαββατοκύριακων. Ακόμη και για αυτούς που ολοκληρώνουν τις σπουδές τους και βρίσκουν εργασία στην Αθήνα, οι επισκέψεις αυτές στην Άνδρο έχουν ένα χαρακτήρα *επαναπατρισμού* αν όχι επιστροφής σε μία κατοικία που μάλλον δεν θεωρείται *δεύτερη* αλλά *κύρια*, ακόμη κι αν δεν κατοικείται πλέον από αυτούς ως τέτοια. Η θέση της στο νοητικό χάρτη των ανθρώπων, μέσα από ένα εγγεγραμμένο παρελθόν, είναι αυτή της κύριας-πρώτης κατοικίας για λόγους που έχουν να κάνουν με την καταγωγή, τους οικογενειακούς δεσμούς και τις μνήμες. Για τους λόγους αυτούς και η κατηγορία αυτή δεν κρίθηκε σκόπιμο να εξεταστεί στα πλαίσια των ερευνών της διατριβής. Σε κάθε περίπτωση πάντως αντικατοπτρίζει πόσο «φτωχή» είναι η ορολογία που χρησιμοποιούμε αναφερόμενοι σε «πρώτες» ή κύριες και σε «δεύτερες» κατοικίες.

κτίσματα, ανάπλαση παλαιών κληρονομικών κτισμάτων, αγορά γης και ανέγερση ή αγορά νέων κτισμάτων που σε αρκετές περιπτώσεις διατίθενται προς πώληση από εργολάβους-επενδυτές στην αγορά ΔΚ, αλλά και αγορές παλαιών κτισμάτων που αναπλάθονται ή σε αυτά προστίθενται νέες κατασκευές. Σε ότι αφορά τις κατασκευές, εξαιρώντας τις έτοιμες προς διάθεση κατοικίες, η επίβλεψη τους γινόταν και γίνεται είτε απευθείας από τους ιδιοκτήτες και μελλοντικούς χρήστες, είτε με ανάθεση σε μηχανικούς, αρχιτέκτονες ή εργολάβους.

Σχετικά με τη χωροθεσία η εντύπωση που αρχικά αποκόμισα ήταν πως υπήρχε σημαντικός αριθμός νέων κατασκευών σε περιοχές εκτός σχεδίου, κατεχοχόν για εξυπηρέτηση της ζήτησης για ΔΚ⁸⁹. Κατοικίες που υλοποιούνταν, είτε για ατομική χρήση, είτε στα πλαίσια μικρών επιχειρηματικών σχημάτων, δηλαδή μικρών και μεσαίων συγκροτημάτων για εκμετάλλευση από ιδιώτες εργολάβους.

*Μικρά συγκροτήματα κατοικιών σε περιοχές εκτός σχεδίου
Αριστερά Άνω Γαύριο, δεξιά Γαύριο-Άνω Άγιος Πέτρος- ΒΔ ακτές*

Η επιλογή του εκτός σχεδίου ή εντός οικισμών, αποκόμισα την αίσθηση πως σχετιζόταν άμεσα με την ανάγκη και επιθυμία για «ησυχία» και απομόνωση, σε αντιδιαστολή με τη ζωή της πόλης, στην πρώτη περίπτωση και την ανάγκη «αληθινής» γειτονίας στη δεύτερη.

Ιδιαίτερος σημαντική παράμετρος σε συνάρτηση με τη χωροθεσία μιας ΔΚ, σχημάτισα την εντύπωση πως αποτελούσε και αποτελεί η *θέα*. Θάλασσα θέλαμε να βλέπουμε, μάλλον οι περισσότεροι από εμάς, που κατά κόρον επιλέγαμε κατοικίες πλησιέστερα στις ακτογραμμές, ώστε να χορταίνουμε τη θέα της αλλά και να βρισκόμαστε το συντομότερο κοντά της. Χαρακτηριστική ήταν σε κάθε ξενάγηση που μοιραία προέκυπτε με κάθε νέα γνωριμία με ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ, η επίδειξη της θέας από διάφορα σημεία του σπιτιού, ίσως η σημαντικότερη αρετή αυτής της νέας κατοίκησης στις συνειδήσεις όλων.

Ενδιαφέρουσα σύνδεση προκύπτει εδώ μεταξύ των δύο τελευταίων χαρακτηριστικών των τρόπων «παραγωγής» ΔΚ, δηλαδή του εντός οικισμών/εκτός σχεδίου και της ύπαρξης ή μη θέας θάλασσας. Λαμβάνοντας κανείς υπόψη το ιστορικό παρελθόν της πειρατίας για αιώνες στο Αιγαίο, αρκετοί οικισμοί του νησιού βρίσκονται σκοπίμως σε θέσεις μη ορατές από τη θάλασσα και συνεπώς με περιορισμένη τη θέα προς αυτή. Μένει

⁸⁸ Είτε αυτή μαρτυρούσε σχέση καταγωγής είτε όχι, αν και στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, τουλάχιστον μέχρι τις πιο πρόσφατες 10ετίες οι κληρονομίες αφορούσαν ντόπιο πληθυσμό (προφορική επικοινωνία με Υποθηκοφύλακα Γαυρίου Ανδρου)

⁸⁹ Ιδιαίτερα σημαντική παράμετρος από πολλές σκοπιές αποτελεί η επιλογή περιοχών εντός οικισμών ή εκτός σχεδίου. Η συζήτηση για την ιδιαιτερότητα και ελληνική πρωτοτυπία της εκτός σχεδίου δόμησης κρατά εδώ και πολλές 10ετίες και η δυσκολία αντιμετώπισης του ζητήματος από την ελληνική Πολιτεία αντικατοπτρίζει εν πολλοίς την οικονομική και κοινωνική ιστορία της χώρας μας.

να εξακριβωθεί κατά πόσο αυτό «ευνοεί» συγκεκριμένους οικισμούς έναντι άλλων ή εν τέλει πριμοδοτεί την εκτός σχεδίου δόμηση. Αναμφίβολα πάντως, οι εν λόγω επιλογές, ιδιαίτέρως συχνά καθορίζονται από τα βαλάντια του καθενός.

Σε ότι αφορά τη χωροθέτηση ΔΚ εντός συγκεκριμένων γεωγραφικών περιοχών, σχημάτισα την εντύπωση πως μπορεί να καθορίζεται από συγκεκριμένα χαρακτηριστικά προφίλ των ιδιοκτητών ΔΚ. Παραδείγματος χάριν, διαπίστωσα πως για τους έχοντες καταγωγή από την Άνδρο, η επιλογή ιδιαίτέρως συχνά λάμβανε χώρα εντός ή κοντά σε οικισμούς καταγωγής⁹⁰. Χαρακτηριστική τέτοια περίπτωση η κατηγορία των απογόνων εύπορων εφοπλιστικών οικογενειών με συγκέντρωση κυρίως στην περιοχή της Χώρας αλλά και σε γειτονικούς οικισμούς πχ. Λάμυρα, Στενιές, Αποίκια, κα. Αντίστοιχα στις κατηγορίες των ημεδαπών μη εχόντων καταγωγή από την Άνδρο και των αλλοδαπών, φάνηκε να διαμορφώνονται γεωγραφικές «μικροκοινότητες» σε ευθεία σχέση με την αγοραστική τους δύναμη αλλά και προσωπικές προτιμήσεις κυρίως σε ότι αφορά το τοπίο. Ιδιαίτέρως για τους αλλοδαπούς ιδιοκτήτες ΔΚ διαπίστωσα την ύπαρξη κάποιων νέων «γειτονιών» σε διάφορες περιοχές της Άνδρου με κάπως πιο εμφανείς τις γεωγραφικές συγκεντρώσεις

- «κοινότητας» Βρετανών πχ. στην περιοχή Φελλού
- «κοινότητας» Ελβετών πχ. στον οικισμό του Βιταλίου
- «κοινότητας» Γερμανών πχ. κοντά σε οικισμούς της Βόρειας Άνδρου αλλά και της Κεντρικής όπως τους οικισμούς Κάτω Υψηλού και Μεσαθουρίου⁹¹.

Σε ότι αφορά την παράμετρο της *αλλαγής χρήσης χώρων*, θα έλεγα πως στην πλειοψηφία των περιπτώσεων στην Άνδρο, οι χώροι, είτε δομημένοι, είτε αδόμητοι, συνιστούν εγκαταλελειμένες ιδιοκτησίες χωρίς τρέχουσα χρήση. Πρόκειται δηλαδή μάλλον για επανάχρηση, παρά για την αλλαγή κάποιας χρήσης⁹². Σε ότι αφορά τις εκτός σχεδίου ΔΚ, πρόκειται κυρίως για αγροτικές ή κτηνοτροφικές γαίες επί των οποίων χτίζονται νέες κατοικίες ή για παλαιά αγροτικά κτίσματα (κονάκια, στάνες, κα.) τα οποία αναπλάθονται και επεκτείνονται για την ικανοποίηση των χρήσεων μιας ΔΚ. Για τις εντός οικισμού ΔΚ, είτε πρόκειται για ερείπια παλαιών εγκαταλελειμένων κτισμάτων (κατοικιών, ή συνδυασμού αγροτικών εργαστηρίων και κατοικιών), είτε για καλοδιατηρημένες παλαιές κατοικίες που μέχρι τελευταία κατοικούντο, είτε ακόμη για νεόδμητες ΔΚ που δομούνται επί γης που είχε παραμείνει ακόμη αδόμητη.

Εστιάζοντας στην *παλαιότητα των κτισμάτων* ενδιαφέρει καταρχήν το αν κανείς επιλέγει μία νεόδμητη έναντι μιας παλαιάς κατοικίας⁹³. Η διάκριση των υποομάδων σε έχοντες καταγωγή, λοιπούς ημεδαπούς και αλλοδαπούς μου δημιουργήθηκε η εντύπωση πως ανταποκρίνεται και σε αυτή τη διαφοροποίηση. Πιο συγκεκριμένα, η εντύπωση που αποκόμισα, τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια της τακτικής μου επαφής με το νησί, ήταν πως οι

⁹⁰ Αναφέρομαι στις νεόδμητες ΔΚ, οι πατρογονικές ούτως ή άλλως αποτελούν το «ίχνος» αυτής καθεαυτής της καταγωγής.

⁹¹ Και μεταξύ αυτών μοτίβα επιλογής περιοχών καθώς κάποιοι Αυστριακοί προτιμούν τις περιοχές με νερό και πράσινο, ενώ άλλοι στο άνυδρο τοπίο του νησιού όπου κυριαρχεί η αυξημένη δυνατότητα επιλογών σε ακτές και ο δυτικός προσανατολισμός

⁹² Βέβαια στις περισσότερες περιπτώσεις στη βιβλιογραφία αναφέρεται η αλλαγή χρήσης αγροτικής ή κτηνοτροφικής γης, θα ήταν ίσως πιο σωστό να αναφέρεται πως πρόκειται για μη χρησιμοποιούμενη για το σκοπό αυτό γη, δηλαδή εγκαταλελειμμένη αγροτική ή κτηνοτροφική γη.

⁹³ Νεόδμητες εδώ ίσως έχει νόημα να θεωρούνται οι κατοικίες που έχουν δομηθεί μετά τη 10ετία του 1980, οπότε και το φαινόμενο της ΔΚ κάνει την εμφάνιση του πιο συστηματικά στην Άνδρο και αφορά πλέον όχι μόνον ντόπιους αλλά και μη έχοντες καταγωγή. Από αυτή τη χρονική περίοδο και μετά ίσως είναι λογικό κανείς να υποθέσει πως ο κυριότερος όγκος δόμησης κατοικιών στοχεύει να ανταποκριθεί στη ζήτηση για ΔΚ-υπόθεση που επιχειρήσα μέσω της έρευνας μου στην Πολεοδομία να επιβεβαιώσω, τουλάχιστον για την περίοδο 1998-2009.

περισσότερες νεόδμητες κατοικίες ανήκαν σε ημεδαπούς μη έχοντες καταγωγή από την Άνδρο και οι παλαιές, εκτός των κληρονομικών κατοικιών των Ανδριωτών, σε αλλοδαπούς. Λογικό άλλωστε μοιάζει να υποτεθεί πως οι ΔΚ των εχόντων καταγωγή, στην πλειοψηφία των περιπτώσεων είναι προϋπάρχουσες και κληρονομικές, συνεπώς αν όχι παλαιές, συγκριτικά παλαιότερες, χωρίς ωστόσο να εξαιρούνται εντελώς από την κατηγορία των νεόδμητων κατοικιών.

Αναπαλαιούμενη (αριστερά) και νεόδμητη (δεξιά) ΔΚ- είναι φανερές οι διαφορές ένταξης στο τοπίο. Αριστερά περιοχή Φελλού, δεξιά περιοχή Πισολιμνιώνα

Φαίνεται αντίστοιχα λογικό, οι ημεδαποί χωρίς καταγωγή και οι αλλοδαποί ιδιοκτήτες ΔΚ να κινητοποιούν σε μεγαλύτερο βαθμό τη νέα δόμηση. Μένει να αποκαλυφθεί στην έρευνα σε ποιο βαθμό συμμετέχουν οι δύο αυτές τελευταίες υποομάδες στις αναπλάσεις υφιστάμενων χώρων.

Αρκετά πιθανή μοιάζει εδώ η σύνδεση μεταξύ *παλαιότητας* των *κτισμάτων* που χρησιμοποιούνται για ΔΚ και χωροθεσίας εντός/εκτός οικισμών, δηλαδή η υπόθεση πως οι περισσότερες προς ανάπλαση παλαιές κατοικίες βρίσκονται εντός οικισμών και οι νεόδμητες εκτός σχεδίου. Με μια ματιά άλλωστε παρατηρεί κανείς πως αρκετές αν όχι οι περισσότερες παλαιές κατοικίες βρίσκονται εντός οικισμών, ενώ οι περισσότερες νεόδμητες εκτός σχεδίου. Όπως δε ειπώθηκε και πριν, είναι λογικό να υποτεθεί πως τα κτίσματα που ανοικοδομήθηκαν μέχρι και τη 10ετία του '70 αφορούν χρήσεις που σχετίζονται με μόνιμη κατοίκηση, καθώς αργότερα εμφανίζεται πιο συστηματική ζήτηση και στην Άνδρο για τουρισμό και ΔΚ και η σχετική ανοικοδόμηση. Έτσι, το γεγονός πως οι περισσότερες οικοδομικές άδειες μέχρι το 1975 αφορούν αποκλειστικά δόμηση σε περιοχές εντός οικισμών⁹⁴, μαρτυρά τη στενή σχέση μεταξύ ΔΚ, τουριστικών χρήσεων και εκτός σχεδίου δόμησης.

Σε συνάφεια με τα παραπάνω εμφανίζεται και η «ορατότητα» των ΔΚ, καθώς οι περισσότερες διακριτές στο μάτι ΔΚ υπήρξαν και στα πλαίσια των δικών μου παρατηρήσεων οι νεόδμητες που βρίσκονται σε περιοχές εκτός σχεδίου. Οι επαναχρησιμοποιούμενοι δομημένοι χώροι ως ΔΚ καθιστούν το διαχωρισμό τους σαφώς δυσχερέστερο, καθώς εντός οικισμών βρίσκονται μικτά τοποθετημένες πρώτες και δεύτερες κατοικίες. Αν και συχνά μια βόλτα σε οικισμούς της Άνδρου το χειμώνα είναι

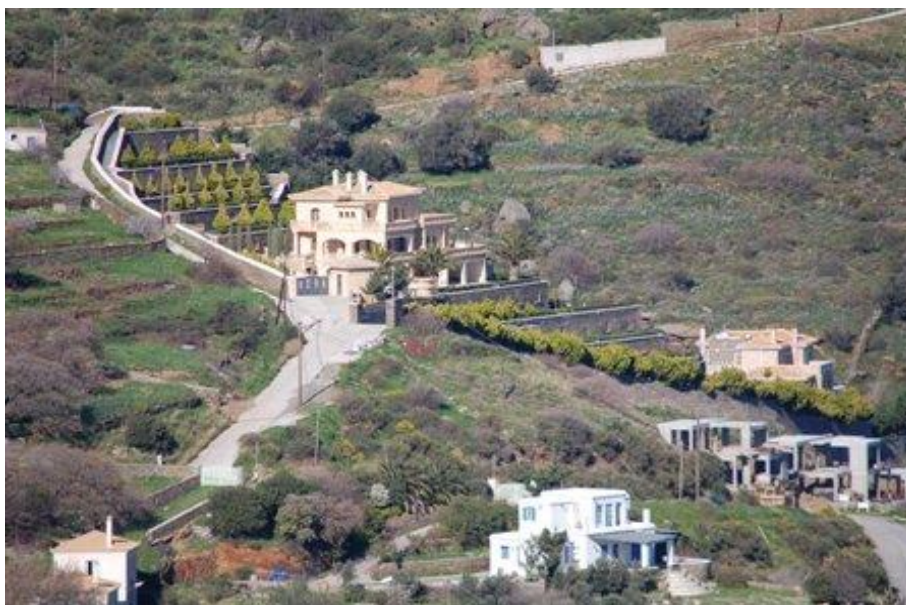
⁹⁴ Προφορική επικοινωνία με την δημοτική υπάλληλο Μαριλένα Ξανθού η οποία πρόσφατα τακτοποίησε τους φακέλους των οικοδομικών αδειών στο Πολεοδομικό Γραφείο Άνδρου της αντίστοιχης περιόδου.

ικανή να αποκαλύψει τις κλειστές για το χειμώνα κατοικίες, δηλαδή αυτές που χρησιμοποιούνται ως «δεύτερες»⁹⁵.

Περιοχή Αποικίων : κλειστές το χειμώνα κατοικίες με πρόσθετα εξώφυλλα

Σε ότι αφορά την κλίμακα τεχνοτροπία των όποιων κατασκευών, συμπεριλαμβανομένου και του τρόπου τοποθέτησης των κτισμάτων στο φυσικό ανάγλυφο του χώρου, της αρχιτεκτονικής μορφής των κτισμάτων, των υλικών κατασκευής αλλά και των διαμορφώσεων του περιβάλλοντος χώρου των ΔΚ, πληθώρα περιπτώσεων παρατήρησα στην Άνδρο ως προς τα παραπάνω χαρακτηριστικά.

Δεσπόζουσες ευμεγέθεις με εκτεταμένες διαμορφώσεις ΔΚ στην περιοχή Στενιών

⁹⁵ Κατά τη φάση της μόνιμης μου κατοίκησης στο νησί, εξαιτίας του γεγονότος ότι περπατάω αρκετά μου αποκάλυψε την εικόνα αυτή. Οικισμοί ολόκληροι «κλείνουν» το χειμώνα, κάτι που βλέπει κανείς με τα διπλά κουφώματα, δηλαδή ξύλινες τάβλες ή και μουσαμάδες που τοποθετούνται και κλείνουν ερμητικά τις κατοικίες για προστασία από την υγρασία του χειμώνα. Οι ίδιες κατοικίες αυτές όταν διαθέτουν σχετικά περιποιημένους κήπους ή αυλές σημαίνει πως χρησιμοποιούνται τους μήνες καλοκαιρίας. Αντίθετα κατοικίες κλειστές με σημαντικές φθορές μάλλον εικάζεται πως είναι κενές.

Μικρές, μεσαίες, μεγάλες κατοικίες, καλά ενταγμένες στο φυσικό ανάγλυφο ή δεσπόζουσες στο τοπίο, πέτρινες ή σοβαντισμένες, με σημαντικές επεμβάσεις στους περιβάλλοντες χώρους ή τις ελάχιστες. Θεωρώ πάντως πως αυτές οι ποιότητες είναι βασικές του τρόπου «παραγωγής» των ΔΚ, καθώς αντικατοπτρίζουν τα προφίλ, το πώς καθορίζουν εαυτούς οι ιδιοκτήτες ΔΚ, τις προσδοκίες αλλά και τους οραματισμούς σχετικά τη διαμονή τους στο νησί, ενώ αποτελούν και επιλογές με σημαντικές κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις. Πολύ συχνά υπήρξαν και παραμένουν εμφανή σε αρκετές ΔΚ στοιχεία σύγχρονων καταναλωτικών προτύπων πλουτισμού, όπως πισίνες, μεγάλοι ξενώνες ή/και εκτεταμένες διαμορφώσεις περιβάλλοντος χώρου και μεγάλα γκαράζ που στεγάζουν ακριβά και μεγάλα οχήματα και σκάφη αναψυχής.

A.4 Μοτίβα χρήσης & λειτουργίες ΔΚ

Κάτω από αυτή την ενότητα παρατηρήσεων τοποθετώ την *επισκεψιμότητα* μαζί με τις *μορφές και τα μέσα κινητικότητας*, καθώς αυτά συνδέονται με τις μετακινήσεις των ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ προς και εντός της Άνδρου, τους τρόπους που οι ΔΚ χρησιμοποιούνται αλλά και τις *λειτουργίες* που εν τέλει με το πέρασμα του χρόνου επιτελούν.

Ως προς την *επισκεψιμότητα*, ήδη αναφέρθηκα στις προηγούμενες ενότητες στη τακτική μετάβαση αρκετών ιδιοκτητών με ΔΚ στην Άνδρο, κυρίως των ημεδαπών με μόνιμη έδρα στην Αθήνα, τα Σαββατοκύριακα της άνοιξης, του φθινοπώρου, των καλοκαιρινών μηνών και κάπως πιο αραιά τους χειμερινούς μήνες. Για τους αλλοδαπούς είχα και έχω την αίσθηση, όπως άλλωστε μοιάζει και λογικό πως αυτού του είδους η τακτική επισκεψιμότητα δεν είναι εφικτή, πάντως στις όποιες επισκέψεις τους φαίνεται να διαμένουν για κάποιο αριθμό ημερών, σαφώς περισσότερων του τριημέρου και πάντως σίγουρα πέραν του ενός Σαββατοκύριακου.

Σε ότι αφορά τις αργίες, όλες οι κατηγορίες ιδιοκτητών ΔΚ φαίνεται να «ξεκλέβουν» μέρες για να μεταβούν και να διαμείνουν στο νησί, σχεδόν όλες τις εποχές του χρόνου, αν και κυρίως τους μήνες καλοκαιρίας. Και πάλι οι πιο συχνοί επισκέπτες, είχα και έχω την

εντύπωση είναι οι ημεδαποί με ή χωρίς καταγωγή, για ευνόητους λόγους. Σε ότι αφορά τις διακοπές όλες οι κατηγορίες στην πλειοψηφία τους μοιάζει να πραγματοποιούν διακοπές τους μήνες Ιούλιο-Αύγουστο για αριθμούς ημερών που, αναλόγως των επαγγελματικών υποχρεώσεων του καθενός, μπορεί να κυμαίνονται από 1 εβδομάδα έως και 1 μήνα. Ιδίως για τους έχοντες παιδιά, η ευκολία του ιδιόκτητου σπιτιού και της γνωριμίας με τον τόπο, η σταδιακή δημιουργία φίλων και συντροφιών, το οικείο και «ασφαλές» κλίμα που αυτό δημιουργεί, είχα και έχω την αίσθηση πως ωθεί αρκετούς να εξαντλούν τις διακοπές τους στην Άνδρο. Για τους συνταξιούχους τώρα, ανεξαρτήτως εθνικότητας και καταγωγής, όπου εκ των πραγμάτων η διαθεσιμότητα χρόνου είναι σαφώς μεγαλύτερη, συνάντησα περιπτώσεις διαμονής από 3 έως και 7 μήνες ετησίως στην Άνδρο. Το γεγονός αυτό καθιστά την κατηγορία των εποχικών αυτών στην ουσία κατοίκων, οριακή ως προς το φαινόμενο της ΔΚ, καθώς για αρκετούς υφίσταται δυσκολία διάκρισης του ποια είναι η «πρώτη» και ποιά η «δεύτερη» τους κατοικία⁹⁶.

Σε ύστερες φάσεις της τακτικής μου επαφής με την Άνδρο, είχα την ευκαιρία να συναντήσω ανθρώπους, κυρίως αλλοδαπούς, οι οποίοι διαμένουν στην Άνδρο να μεν 6-7 μήνες το χρόνο αλλά τους φθινοπωρινούς, χειμερινούς και μέρος της άνοιξης, απολαμβάνοντας τον πιο ήπιο χειμώνα της Ελλάδας σε σχέση με τις δικές τους βορειευρωπαϊκές συνήθως χώρες.

Επιγραφή έξω από κατοικία αλλοδαπού (Ολλανδού) ιδιοκτήτη ΔΚ στην περιοχή Κατακόλου

Σε ότι αφορά τις *μορφές κινητικότητας* προς και εντός του νησιού η εικόνα που είχα και εξακολουθώ να έχω είναι πως αρκετοί φέρουν ΙΧ σχεδόν σε κάθε τους ταξίδι στην Άνδρο. Ωστόσο δεν είναι λίγοι αυτοί που αφήνουν και κάποιο 2^ο-3^ο ή 4^ο ΙΧ, συνήθως παλαιότερο ή μεταχειρισμένο ώστε να πραγματοποιούν τις μετακινήσεις τους εντός του νησιού⁹⁷. Σε κάθε περίπτωση η μετάβαση στην Άνδρο γίνεται αποκλειστικά με οχηματαγωγά πλοία⁹⁸. Στο

⁹⁶ Για τους ηλικιωμένους οι παράγοντες έλξης προς τις πόλεις τους χειμερινούς μήνες συνήθως είναι οι φροντίδες υγείας, ζητήματα θέρμανσης, η λοιπή οικογένεια που συνήθως ζει στην πόλη και η όποια κοινωνική ζωή.

⁹⁷ Υπάρχουν 2 χώροι στάθμευσης κοντά στο λιμάνι του Γαυρίου που τους περισσότερους εκτός των θερινών μηνών είναι γεμάτα αυτοκίνητα. Η λύση της διατήρησης δεύτερου ΙΧ, φαίνεται πως ενισχύεται ως επιλογή περισσότερο τώρα με την οικονομική κρίση και δεδομένου πως το κόστος της μεταφοράς αυτοκινήτων με το πλοίο είναι αρκετά υψηλό.

⁹⁸ Μάλλον μηδαμινές και έκτακτες είναι οι περιπτώσεις ιδιοκτητών ταχυπλόων ή ιστιοπλοϊκών που ενίοτε ταξιδεύουν προς και από το νησί με αυτά τους τα μέσα.

λιμάνι της Ραφήνας, το μοναδικό από το οποίο πραγματοποιούνται δρομολόγια για Άνδρο⁹⁹, είναι οφθαλμοφανές το φαινόμενο της στάθμευσης ΙΧ τα Σαββατοκύριακα, από ανθρώπους που είτε διαθέτουν άλλο μέσο στην Άνδρο ή η περιοχή που διαμένουν στο νησί δεν υπαγορεύει τη χρήση αυτοκινήτου. Σε κάθε περίπτωση πάντως, το ΙΧ ήταν και είναι το βασικό μεταφορικό μέσο που χρησιμοποιούν οι περισσότεροι ιδιοκτήτες ΔΚ στην Άνδρο, λαμβάνοντας υπόψη τις περιορισμένες δημόσιες συγκοινωνίες εντός του νησιού.

*Δημοτικός χώρος ελεύθερης στάθμευσης Γαυρίου όπισθεν Λυκείου
Αριστερά γενική άποψη, δεξιά πινακίδες γαλλικού οχήματος*

Σε ότι αφορά τώρα τις λειτουργίες που σταδιακά οι ΔΚ επιτελούν για τους ιδιοκτήτες και χρήστες τους, αναφέρθηκα νωρίτερα στα *κίνητρα απόκτησης* και τους *συμβολισμούς* των ΔΚ. Ωστόσο για αρκετούς, οι λειτουργίες των κατοικιών στην Άνδρο μοιάζει να αποκαλύπτονται σταδιακά με το πέρασμα του χρόνου, τις υποχρεώσεις που γεννά το κάθε σπίτι και τις αλλαγές στη ζωή του καθενός. Θα' λεγε κανείς πως η όλη αυτή διαδικασία περνά από συγκεκριμένες φάσεις και ενέχει έναν δικό της *κύκλο ζωής*.

Με βάση τις παρατηρήσεις μου, αρχικά σ' αυτό τον κύκλο μάλλον θα τοποθετούσα τη δημιουργική φάση, η οποία περιλαμβάνει τη διακόσμηση του «νέου» σπιτιού, τους «καινούργιους» χώρους του καθενός εντός του, επιλογές του είδους που θα εργαζόμαστε, που θα ξεκουραζόμαστε, που οι όμορφες θέες, οι ευκολίες, ουσιαστικά το βίωμα μιας νέας διαδικασίας κατοίκησης. Θυμάμαι χαρακτηριστικά την πρώτη βραδιά που κοιμήθηκα στο νέο μας σπίτι, τις πρώτες ανατολές του ήλιου, τις πρώτες εναλλαγές του καιρού σε σχέση με το σπίτι, τα χρώματα, τους ήχους, τις μυρωδιές, την πρώτη φορά που διάβασα ένα βιβλίο εκεί ή που εργάστηκα. Η χαρά ήταν μεγάλη και οι «ανακαλύψεις» πολλές.

Την αρχική δημιουργικότητα, την ευκαιρία της νέας κατοίκησης διαδέχεται μια κατά κάποιο τρόπο νέα ρουτίνα διαβίωσης σε αυτό τον καινούργιο προσωπικό χώρο, μια ρουτίνα που σαφώς «χρωματίζουν» διαφορετικά οι εποχές του χρόνου, πχ. το άνοιγμα και η συντήρηση σπιτιού και κήπου το καλοκαίρι και η εξωστρεφής ζωή γύρω από την απόλαυση της θάλασσας σε αντιδιαστολή με την υγρασία και το κρύο του κλειστού σπιτιού, το άναμμα του τζακιού, τις βόλτες στη φύση το χειμώνα, κα.

Αν ο δεσμός με τη ΔΚ και το νησί εν γένει, προχωρούν ικανοποιητικά και αν η όποια προσωπική εξέλιξη του καθενός το επιτρέπει, για αρκετούς η ύστερη φάση είναι αυτή της εποχικής κατοίκησης ή και της μόνιμης, σε φάση συνταξιοδότησης, ή και νωρίτερα.

Πέραν πάντως της όποιας εξέλιξης και φάσεων για τους περισσότερους θεωρώ πως οι ΔΚ καθίστανται μια πλατφόρμα οικογενειακής συνένωσης αλλά και σύσφιξης φιλικών και

⁹⁹ Προφανώς και όχι μόνο, από τη Ραφήνα πραγματοποιούνται δρομολόγια και για Τήνο, Μύκονο και Εύβοια.

κοινωνικών σχέσεων. Είτε με ενήλικα μέλη που ζουν πλέον χωριστά από την οικογένεια, είτε με πιο μακρινούς συγγενείς, ακόμη και με εξαρτημένα μέλη, καθώς στον χώρο αυτό η απόλαυση, το παιχνίδι, η αναψυχή συνιστούν θεμελιώδεις προτεραιότητες. Οι περισσότεροι από μας καλούσαμε βεβαίως και φίλους στις ΔΚ μας, είτε Σαββατοκύριακα, είτε σε αργίες και διακοπές κυρίως. Πολύ συχνά οι καλεσμένοι φίλοι, μαγεύονταν από την εμπειρία και σύντομα έβρισκαν ή έφτιαχναν κι εκείνοι ΔΚ στο νησί. Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις που παρέες γνωστών έφτιαχναν και φτιάχνουν μαζί συγκροτήματα ή αγοράζουν κατοικίες σε κοντινές περιοχές. Σε πολλές περιπτώσεις, κατά το ελληνικό έθιμο, οι γονείς φτιάχνουν από πάνω ή δίπλα ένα ή δύο ακόμη σπίτια, εξοχικά για τα παιδιά τους. Ή ακόμη κατασκευάζουν κατοικίες για εκμετάλλευση, μίσθωση ή πώληση. Δεν λείπουν τέλος και περιπτώσεις ανθρώπων που γνώρισα, κυρίως αλλοδαπών, οι οποίοι είτε παραχωρούν, είτε μισθώνουν τα ίδια τους τα σπίτια τις περιόδους που εκείνοι δεν τα χρησιμοποιούν, σε γνωστούς, φίλους ή και αγνώστους πάντως συνήθως σε ομοεθνείς τους, εξασφαλίζοντας έτσι ένα επιπλέον εισόδημα¹⁰⁰.

B. Όψιμες παρατηρήσεις, βιώματα & προβληματισμοί

B.1 «Ντόπιοι» & «ξένοι»: το πλαίσιο συνάντησης

Το χαρακτηρισμό «ξένοι», είχα πολύ συχνά την ευκαιρία να ακούσω¹⁰¹ να χρησιμοποιείται από τους Ανδριώτες όταν αναφέρονται στους ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ. Υιοθετώντας τον όρο, επιχειρώ σε αυτή την ενότητα να ομαδοποιήσω αρκετές παρατηρήσεις που συγκέντρωσα όλη την περίοδο παρουσίας μου στο το νησί και αφορούν τη «συνάντηση» της μόνιμης κοινωνίας της Άνδρου και των ιδιοκτητών και νομέων ΔΚ.

Κανένας από τους όρους που αναγκαστικά χρησιμοποιούνται εδώ, όπως *ντόπιοι*, *τοπική κοινωνία* και *ξένοι* δεν στερείται προβληματικής. Ο όρος *ντόπιοι*, αφορά μεν τη μόνιμη κοινωνία, ωστόσο αρκετοί μόνιμοι κάτοικοι του νησιού ενδεχομένως να μη διαθέτουν σχέσεις καταγωγής, αντίθετα με αρκετούς ιδιοκτήτες ΔΚ. Αλλά και ο όρος *κοινωνία*, υποκρύπτει επί μέρους διακριτές ομαδοποιήσεις, σχηματισμούς και διαφορετικότητες που απαντώνται άλλωστε σε κάθε τόπο. Ούτε και οι επισκέπτες, *οι ξένοι*, δεν ανήκουν όπως ήδη συζητήθηκε σε κάποια ομοιόμορφων χαρακτηριστικών κατηγορία. Είναι σημαντικό λοιπόν κατά τη χρήση των παραπάνω όρων να λαμβάνονται υπόψη όλες αυτές τις ιδιαιτερότητες και έχοντας κατά νου πως αυτό που κατ' ελάχιστο καθιστά τους μόνιμους κατοίκους *κοινωνία* είναι η διαμονή τους στον κοινό χώρο και τους ιδιοκτήτες ΔΚ *ομάδα*, η περιοδική κινητικότητα τους προς και από το νησί για λόγους που ήδη συζητήθηκαν.

Το πλαίσιο στο οποίο «συμβαίνει», εξελίσσεται και με το οποίο διαρκώς αλληλεπιδρά το φαινόμενο της ΔΚ, αναμφίβολα διαμορφώνει η κοινωνικοοικονομική εξέλιξη της Άνδρου. Εντός αυτού πραγματοποιείται η συνάντηση μεταξύ ντόπιων και «ξένων»-ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ. Βασικές συνιστώσες του πλαισίου αυτού, αποτελούν η εγκατάλειψη της αγροτικής ζωής και η πληθυσμιακή συρρίκνωση τη μεταπολεμική περίοδο¹⁰², που αντίστοιχα σήμαναν εγκατάλειψη γης αλλά και αρκετών κατοικιών και βοηθητικών κτισμάτων στην Άνδρο. Οι συνθήκες αυτές σε συνδυασμό με τη γειτνίαση της Άνδρου με την Αττική, το χαμηλό τουριστικό προφίλ και το καταπληκτικό φυσικό της

¹⁰⁰ Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων αδήλωτο ωστόσο.

¹⁰¹ Και ακόμη έχω.

¹⁰² Όπως άλλωστε και στα περισσότερα μέρη της ελληνικής υπαίθρου.

περιβάλλον ευνόησαν τη μετατροπή της Άνδρου σε νησί παραθεριστικής κατοικίας (Καραγιάννη, 2005), από τα μέσα της 10ετίας του '80 και κορύφωση τις τρεις τελευταίες.

Σε κάθε περίπτωση θεωρώ πως οι παρατηρήσεις που αφορούν τη συνάντηση τοπικής κοινωνίας και ιδιοκτητών και νομέων-«ξένων» ΔΚ, στο προαναφερθέν πλαίσιο περιέχουν σημαντικές ποιότητες επιδράσεων του φαινομένου της ΔΚ στην εξέλιξη της Άνδρου. Αν και ο όρος «ξένοι» στέκει κάπως αμήχανα για τους έχοντες καταγωγή ιδιοκτήτες ΔΚ από την Άνδρο, η εντύπωση που σχημάτισα με τον καιρό είναι πως ο ντόπιος και μόνιμος πληθυσμός αντιμετωπίζει σχεδόν όλες τις κατηγορίες ιδιοκτητών ΔΚ ως λιγότερο ή περισσότερο «ξένες», με κάποιου είδους διαβαθμίσεις. Σαφώς η καταγωγή φαίνεται να αποτελεί έναν διαφοροποιητικό παράγοντα, όπως άλλωστε και η τακτική επισκεψιμότητα και οι διάρκειες παραμονής επηρεάζοντας τις θεωρήσεις εκ μέρους των ντόπιων. Έτσι πχ. οι έχοντες καταγωγή που διαμένουν μεγάλα χρονικά διαστήματα στο νησί ή πηγαινοέρχονται, σχεδόν μοιράζοντας το χρόνο τους μεταξύ Άνδρου και Αθήνας τείνουν να αντιμετωπίζονται ως λιγότερο «ξένοι», έναντι των εχόντων καταγωγή που πχ. ζουν στο εξωτερικό και πραγματοποιούν μόνο τις διακοπές τους στην Άνδρο ή στην Αθήνα και επισκέπτονται πολύ αραιά το νησί¹⁰³. Πιο «ξένοι» μάλλον θεωρούνται οι Αθηναίοι που δεν έχουν καταγωγή από την Άνδρο κι ακόμη περισσότερο οι αλλοδαποί ιδιοκτήτες ΔΚ.

Εν κατακλείδι το πλαίσιο συνάντησης επισκεπτών και μόνιμης κοινωνίας φαίνεται να διαφοροποιείται για καθεμιά από τις υποκατηγορίες ιδιοκτητών ΔΚ που πρότεινα, δηλαδή τους έχοντες καταγωγή από την Άνδρο, τους λοιπούς ημεδαπούς και τους αλλοδαπούς. Ακολουθούν επί μέρους παρατηρήσεις και συλλογισμοί για καθεμιά από αυτές παρακάτω.

B.1.1 Μη Ανδριώτες ιδιοκτήτες ΔΚ: συναλλαγές & κοινωνικοποίηση (;)

Για τους μη έχοντες καταγωγή ιδιοκτήτες ΔΚ από την Άνδρο, εύλογα κανείς συμπεραίνει πως η εκ μέρους τους αγορά, κατασκευή και διατήρηση ΔΚ περιέχει κάποιου είδους οικονομικές συναλλαγές με τους ντόπιους, που ενίοτε αποτελούν τις πρώτες μορφές επαφής¹⁰⁴.

Σχεδόν πάντα οι ενδιαφερόμενοι έρχονται σε συνεννόηση με κάποιο ντόπιο, είτε απευθείας είτε με τη βοήθεια κάποιου μεσάζοντα για την αγορά ιδιοκτησίας. Ντόπιοι ιδιοκτήτες αποχωρίζονται γη και κτίσματα, άλλοτε με πόνο καρδιάς, άλλοτε με ανακούφιση, με λιγότερη ή περισσότερη συναίνεση από το οικογενειακό τους περιβάλλον. Σε πολλές αν όχι σε όλες τις περιπτώσεις οι συναλλαγές λειτουργούν ως ευκαιρίες δια βίου οικονομικής εξασφάλισης και ποικιλίας επαγγελματικών και κοινωνικών διεξόδων, εν τέλει κάποιου είδους επαγγελματικής και κοινωνικής κινητικότητας.

Κρίνοντας από την οικογενειακή εμπειρία, ο παππούς μου ήδη από τη 10ετία του '80 είχε αγοράσει γη στο νησί. Φαίνεται πως υπήρχαν κάποιοι Ανδριώτες ήδη από την περίοδο εκείνη που συστηματικά προωθούσαν την πώληση γης σε ενδιαφερόμενους. Την

¹⁰³ Αξίζει βέβαια εδώ να σημειωθεί πως ο κλειστός χαρακτήρας της τοπικής κοινωνίας που ευνοήθηκε την περίοδο της ναυτιλιακής ακμής της Άνδρου, εκφράστηκε με έντονους τοπικισμούς στο εσωτερικό του νησιού με αποτέλεσμα «ξένος» να θεωρείται ακόμη και κάποιος από το διπλανό χωριό. Είχα την ευκαιρία να ακούσω τέτοιες διηγήσεις από ντόπιους που περιέγραφαν στα μάρκα τους πως πχ. οι Στενιώτες, καταγόμενοι από το γνωστό χωριό καπεταναίων και «παράδειγμα» κλειστής κοινωνίας, αναζητούσαν «δικούς τους» στα βαπόρια ρωτώντας «...είναι κανένας δικός μας εδώ ;» εννοώντας όχι Ανδριώτη αλλά Στενιώτη!

¹⁰⁴ Εξαιρώντας ίσως τους ανθρώπους οι οποίοι και προ της απόκτησης ΔΚ στην Άνδρο υπήρξαν τακτικοί επισκέπτες για αναψυχή, ή εκείνους οι οποίοι για διάφορους λόγους διατηρούσαν πρότερες σχέσεις με το νησί.

περίοδο που επισκεπτόμουν τακτικά το νησί και είχα αποκτήσει αρκετούς γνωστούς είχα την ευκαιρία να βρεθώ σε πολλές συζητήσεις που αφορούσαν συναλλαγές για ακίνητα. Οι συζητήσεις αφορούσαν τις «προνομιακές» ιδιοκτησίες του καθενός, δηλαδή αυτές που είχαν θέα, ήταν κοντά σε θάλασσα, είχαν δρόμο πρόσβασης κλπ. Ήταν κοινός τόπος πως αρκετοί ντόπιοι κερδοσκοπούσαν από την αγοραπωλησία γης και κτισμάτων, είτε απευθείας ως ιδιοκτήτες, είτε ως μεσάζοντες μεταξύ ενδιαφερομένων για ΔΚ και πωλητών γης και ακινήτων.

Το πώς βλέπουν πραγματικά οι μεν τους δε, ήταν κάτι που αρκετές φορές με απασχόλησε ως ερώτημα. Θεωρώ πως σε καμία περίπτωση δεν επιτρέπονται εύκολες γενικεύσεις. Στα πλαίσια της εμπειρίας μου στο νησί συνάντησα πλήθος διαφορετικών περιπτώσεων : από συναινετικούς και μάλλον γνήσια φιλικά διακείμενους ντόπιους που πωλούσαν τις ιδιοκτησίες τους, κερδοσκόπους που συνεχώς άλλαζαν τις τιμές των ακινήτων τους μόλις διαπίστωναν πως υπάρχει αγοραστικό ενδιαφέρον, κάθε λογής μεσάζοντες, ανθρώπους ευθείς και ειλικρινείς, αλλά και πολλούς άλλους με δουλική συμπεριφορά που στην πλειοψηφία των περιπτώσεων αντιμετώπιζαν τους υποψήφιους αγοραστές με βάση την αγοραστική τους δύναμη και μόνο. Δεν έχω αποφύγει σκέψεις του είδους πως ίσως οι ντόπιοι μας αντιμετώπιζαν και μας αντιμετωπίζουν ως ένα είδος σύγχρονων αποικιοκρατών. Σίγουρα πάντως η ζήτηση για ΔΚ, τουλάχιστον πριν την οικονομική κρίση, έμοιαζε να δίνει στους ντόπιους ιδιοκτήτες και μεσάζοντες στην πώληση ακινήτων, μια ευκαιρία για «γρήγορα-εύκολα» χρήματα. Μάλλον όμως κι εμείς, οι ενδιαφερόμενοι και ιδιοκτήτες ΔΚ, στην πλειοψηφία των περιπτώσεων και τουλάχιστον στα αρχικά στάδια, κυρίως ενδιαφερόμασταν να αποκτήσουμε ένα κομμάτι της φυσικής ομορφιάς του τόπου και αρκετά λιγότερο για την τοπική κοινωνία¹⁰⁵.

Εξετάζοντας κάπως «ιστορικά» την εξέλιξη της δράσης των ιδιοκτητών ΔΚ, την αγορά γης διαδέχονται και πάλι κάποιου είδους επαγγελματικές συναλλαγές. Αυτές περιλαμβάνουν την επιλογή του όποιου μηχανικού, αρχιτέκτονα ή/και εργολάβου και εν συνεχεία την επιλογή των συνεργείων, των υλικών και των λοιπών προμηθευτών για την υλοποίηση του ονείρου της ΔΚ. Η επιλογή ή όχι ντόπιων επαγγελματιών συνιστά μια καθοριστική επιλογή τριβής με την τοπική κοινωνία. Στο βαθμό δε που ένας ιδιοκτήτης ΔΚ αναθέτει σε εργολάβο την υλοποίηση της κατασκευής, η προσωπική του επαφή με τα όποια τοπικά ή μη συνεργεία και επαγγελματίες μοιραία είναι πιο περιορισμένη.

Αίσθηση μου πάντως είναι πως οι περισσότεροι εξ ημών επιλέγαμε ντόπιους επαγγελματίες για διάφορους λόγους : για λόγους αρχής, δηλαδή σεβόμενοι τον τόπο και επιθυμώντας την κοινωνικοποίηση μας στην Άνδρο, για λόγους οικονομικούς¹⁰⁶, αλλά και για πρακτικούς λόγους που αφορούσαν τη μελλοντική συντήρηση των κατοικιών μας. Με τον τρόπο αυτό γνωρίζαμε λιγότερο ή περισσότερο ντόπιο κόσμο, πάντα σε επαγγελματικά ωστόσο πλαίσια. Αποκτούσαμε τους δικούς μας «έμπιστους» που στην πλειοψηφία των περιπτώσεων συνδέονταν μαζί μας με κάποιου είδους οικονομική συναλλαγή. Βάσει των παρατηρήσεων μου, ελάχιστες γνήσιες προσωπικές σχέσεις και φιλίες προέκυπταν μέσα στο πλαίσιο αυτό. Ήμασταν περισσότερο φίλοι μεταξύ μας οι «όμοιοι» ιδιοκτήτες ΔΚ παρά με τους ντόπιους. Τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια.

Την ολοκλήρωση της κατοικίας ακολουθεί η λειτουργία της. Εδώ κάποια στιγμή οι οικονομικές συναλλαγές με τους επαγγελματίες της οικοδομής ολοκληρώνονται και αρχίζει μια νέα ρουτίνα που αφορά πλέον τη λειτουργία του σπιτιού και τη συστηματική διαβίωση

¹⁰⁵ Τουλάχιστον οι μη έχοντες καταγωγή.

¹⁰⁶ Ήταν κατά περίπτωση πιο φθηνό.

στο νησί¹⁰⁷. Στο μεσοδιάστημα έχουν βέβαια εγκαθιδρυθεί και κάποιες συναλλακτικές σχέσεις με επαγγελματίες των τοπικών εμπορικών αγορών και οι οποίες διευρύνονται και συστηματοποιούνται. Συνήθως επιλέγουμε ένα φούρνο, ένα super market, ένα βενζινάδικο, ένα πρακτορείο, κάποιες καφετέριες ή εστιατόρια, κλπ. Με τους ανθρώπους αυτούς μιλάμε πλέον τακτικά κυρίως ωστόσο στα πλαίσια των εμπορικών μας συναλλαγών.

Κρίνοντας από την προσωπική μου εμπειρία, τα χρόνια των τακτικών επισκέψεων δεν κατάφερα να αναπτύξω ιδιαίτερες φιλίες στο νησί με ντόπιους, αρκετές γνωριμίες αλλά όχι φιλίες. Την περίοδο που ανέπτυξα σχέση με ντόπιο, ναί μεν οι κοινωνικές επαφές με ντόπιους διευρύνθηκαν αλλά δεν θεωρώ πως προέκυψαν ουσιαστικές φιλίες. Είχα έντονη την αίσθηση πως στη μικρή κοινωνία του τόπου υπήρχε ενός είδους «περιορισμένη» φιλία τα όρια της οποίας καθόριζε η οικογενειακή εξουσία, οι συσχετισμοί των ντόπιων οικογενειών αλλά και των τοπικών επαγγελματικών σχέσεων και διαπλοκών.

Δεν θα μπορούσα εύκολα στην ανάλυση αυτή να αναπτύξω διαφοροποιήσεις για τους αλλοδαπούς ιδιοκτήτες ΔΚ στην Άνδρο. Σίγουρα το εμπόδιο της γλώσσας και η λιγότερο τακτική επαφή με τους ντόπιους δημιουργούν μια πρόσθετη απόσταση. Άλλωστε περισσότερο «φέρνουν» και προς το συμβατικό τουρισμό, απ' την άλλη πάλι αρκετοί από αυτούς, ιδιαίτερα οι ηλικιωμένοι, ζουν αρκετούς μήνες το χρόνο στο νησί.

B.1.2 Ανδριώτες ιδιοκτήτες ΔΚ: «επαναδιαπραγμάτευση» με την τοπική κοινωνία

Για τους έχοντες καταγωγή έγιναν ήδη εκτενείς αναφορές ως προς το ιδιαίτερο περιεχόμενο που ενέχει η διατήρηση ΔΚ τους στην Άνδρο. Σε ότι αφορά τις δικές μου παρατηρήσεις, για τη συνάντησή τους με τη μόνιμη κοινωνία και τις υποομάδες της, ως μη έχουσα καταγωγή η ίδια από το νησί, θεωρώ πως στερούνταν κατανόησης, τουλάχιστον την πρώτη περίοδο τακτικής επαφής, των όποιων ιδιαίτερων «κωδίκων» μεταξύ των ντόπιων και μη μόνιμων κατοίκων και των ντόπιων-ιδιοκτητών ΔΚ. Με την πάροδο του χρόνου και τη μετοίκηση μου στην Άνδρο περισσότερα πράγματα μου αποκαλύφθηκαν. Θεωρώ πάντως πως ούτως ή άλλως δεν θα μπορούσαν να υπάρξουν, «εύκολες» περιγραφές και ερμηνείες.

Ως προς το πόσο ζωντανή μένει η «ρίζα» του καθενός στην Άνδρο, μου δόθηκε η εντύπωση πως καθορίζεται από επί μέρους ποιότητες, όπως το αν στην Άνδρο εξακολουθούν να διαμένουν συγγενείς, γονείς, θείοι, αδέρφια ή αν η όποια καταγωγή δεν συνδέεται με εναπομείναντες συγγενείς. Επιπλέον με το κατά πόσο έχει παντρευτεί Ανδριώτη ή Ανδριώτισα¹⁰⁸ αν έρχεται τακτικά και δείχνει αγάπη για το νησί. Οι παράγοντες αυτοί φαίνεται να παίζουν σημαντικό ρόλο, κρίνοντας το πόσο πιο κοντά τοποθετείται κανείς στην τοπική κοινωνία. Το αν η κατοικία είναι κληρονομική ή όχι επίσης θεωρώ πως παίζει κάποιο ρόλο, καθώς στην πρώτη περίπτωση συνδέεται με μνήμες όχι μόνο των ιδιοκτητών και κληρονόμων της αλλά και του περιγυρού, της γειτονιάς.

Στην περίπτωση λοιπόν των εχόντων καταγωγή ιδιοκτητών ΔΚ, η οικονομική διάσταση των σχέσεων με τους ντόπιους μπορεί να ενυπάρχει, ωστόσο θεωρώ πως η κυριαρχία της ενδεχόμενα περιορίζεται, παρόλο που και πάλι μπορεί να πραγματοποιούνται εργασίες συντήρησης ή/και επέκτασης των ΔΚ. Η βαρύτητα των

¹⁰⁷ Στην πραγματικότητα βέβαια η βελτίωση των κατοικιών δεν σταματά ποτέ. Ο καθένας κάτι συντηρεί κάθε χρόνο ή επεκτείνει ή αλλάζει, βάσει της μέχρι τώρα εμπειρίας του από τη χρήση της ΔΚ και τις ανάγκες που γεννιούνται στην πορεία της ζωής του.

¹⁰⁸ «Πήρε ξένη ή ξένο» συχνά άκουγα να λένε οι ντόπιοι για ντόπιους, είτε αυτοί ήταν μόνιμοι κάτοικοι, είτε όχι.

οικονομικών συναλλαγών ίσως είναι μεγαλύτερη για έχοντες καταγωγή που δεν διαθέτουν κατοικία, οπότε μισθώνουν ή κατασκευάζουν, σαφώς δε για περιπτώσεις όπου ενώ διαθέτουν ήδη ΔΚ κατασκευάζουν και τρίτη. Δεν ήταν λίγες αυτές οι περιπτώσεις, που αρκετά αργότερα συνάντησα, με κλασσικό το παράδειγμα οικονομικά επιτυχημένων Ανδριωτών, ναυτικών ή εφοπλιστών που τα τελευταία χρόνια κατασκεύασαν στην Άνδρο εντυπωσιακές, ευμεγέθεις κατοικίες σε δεσπόζοντα και προνομακά σημεία¹⁰⁹.

Σε γενικές γραμμές κατά τη διάρκεια της προσωπικής μου παρουσίας στην Άνδρο συνάντησα ποικιλία περιπτώσεων εχόντων καταγωγή ΔΚ στην Άνδρο, όπως ανθρώπους με κληρονομική ιδιοκτησία στο νησί αλλά και όχι, ανθρώπους με εν ζωή συγγενείς, φίλους, επομένως με σημεία αναφοράς, δεσμούς και αναμνήσεις στην Άνδρο, αλλά και αντίθετες περιπτώσεις. Τέλος, ανθρώπους που η επαφή τους με την Άνδρο παρέμεινε ζωντανή και την επισκεπτόταν συχνά αλλά και περιπτώσεις με πολύ αραιές επισκέψεις στο νησί.

Αρκετά αργότερα μπόρεσα να «οσμιστώ» και κάποιους πρόσθετους συσχετισμούς μεταξύ των ντόπιων που «έφυγαν» και των ντόπιων που «έμειναν», καθώς σε αυτή ακριβώς τη διαφοροποίηση πιστεύω πως βρίσκεται μια κρίσιμη πτυχή. Το κατά πόσο κάποιος από τους ιδιοκτήτες ΔΚ με καταγωγή από το νησί θεωρείται «κοντινός» έχει νομίζω να κάνει και με κάτι πιο ακόμη πιο «άυλο» που σχετίζεται με το πώς «κυκλοφορεί» στο νησί, δηλαδή το κατά πόσο κοινωνεί επιδεικτικά στον ανδρικό περίγυρο τη διαφορετικότητα της επιλογής του να μη ζει στην Άνδρο (και συνήθως του να ζει στην Αθήνα). Ακόμη, πολύ σημαντικό παράγοντα πρόσληψης κάποιου ως λιγότερο ή περισσότερο «ξένου», σχημάτισα την εντύπωση πως αποτελούν οι λεγόμενες συγκρίσεις ζωής, κυρίως ως προς την όποια κοινωνική ή/και επαγγελματική κινητικότητα έχει επιτευχθεί σε καθεμία από τις δυο πλευρές.

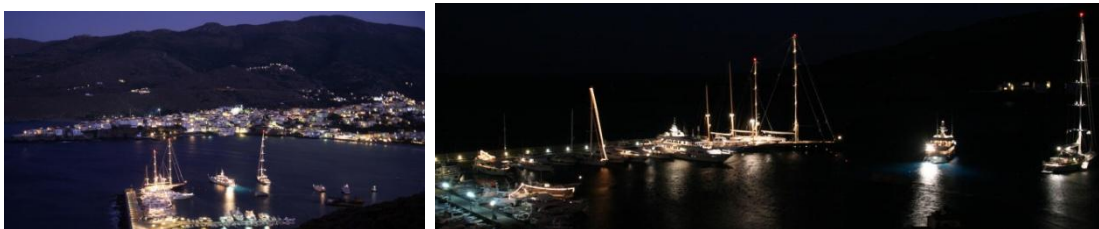
Ακόμη μεταγενέστερα, είχα την ευκαιρία να αντιληφθώ και την ιδιαίτερη σημασία της ιστορίας του νησιού και κυρίως της κοινωνικής και οικονομικής ευημερίας αλλά και της διαστρωμάτωσης που δημιούργησε η ναυτιλία. Οι εφοπλιστές και σε μικρότερο βαθμό οι καπεταναίοι φαίνεται πως διαδραμάτιζαν πολύ σημαντικό ρόλο στα τεκταινόμενα του νησιού, καθώς υπήρξαν η ισχυρότερη κοινωνική τάξη τουλάχιστον για τους τελευταίους δύο αιώνες. Πέραν κάποιων κοινωφελών παροχών των εφοπλιστών προσωπικά δεν σχημάτισα την εντύπωση πως ακόμη ρυθμίζουν τη ζωή του τόπου και διαθέτουν τόσο ισχυρή επιρροή. Κατά την άποψη μου, περισσότερο επιβιώνει στις συνειδήσεις αρκετών μονίμων κατοίκων ως αντίληψη, γεγονός που έχει τη δική του σημασία, παρά στην πραγματικότητα. Κι έτσι ενώ για πολλά χρόνια άκουγα από τους επαγγελματίες του τουρισμού και όχι μόνο, πως η Άνδρος δεν «ανθεί» τουριστικά γιατί οι εφοπλιστές δεν θέλουν τον τουρισμό, ως προς το φαινόμενο της ΔΚ μου φάνηκε να διαμορφώνονται άλλες ιδιαιτερότητες και συσχετισμοί.

Πιο συγκεκριμένα, από τη μία πλευρά υπάρχει η κατηγορία των εύπορων εφοπλιστών του νησιού οι οποίοι δεν κατοικούν πλέον μόνιμα στο νησί. Ιδιοκτήτες ΔΚ κι αυτοί, ενίοτε ιστορικών αρχοντικών αλλά και πιο απλών κατοικιών, πάντως άμεσα συνδεδεμένοι με την ιστορία του νησιού. Αρκετοί από αυτούς πραγματοποιούν «εντυπωσιακές» στα μάτια της τοπικής κοινωνίας εμφανίσεις, επισκεπτόμενοι το νησί κυρίως το καλοκαίρι¹¹⁰, με ακριβά οχήματα, σκάφη αναψυχής, κότερα και θαλαμηγούς, που μπορεί κανείς να δει αγκυροβολημένα και φωταγωγημένα για εβδομάδες στο λιμάνι της Χώρας. Ο ντόπιος κόσμος συχνά συζητά τίνος είναι το κάθε σκάφος και θαλαμηγός και

¹⁰⁹ Αρκετές φορές με φίλους και γνωστούς συζητούσαμε πως ίσως αυτός ήταν ένας τρόπος να επενδύσουν τα κεφάλαια τους και σε άλλους οικονομικούς κλάδους πέραν της ναυτιλίας.

¹¹⁰ Και μάλλον την περίοδο Αυγούστου-Σεπτεμβρίου.

βεβαίως στις συνειδήσεις όλων, τα μεγέθη και η πολυτέλεια αντικατοπτρίζουν την οικονομική ισχύ του εκάστοτε ιδιοκτήτη.

Κότερα και θαλαμηγοί στο λιμάνι της Χώρας, Ιούλιος 2011

(Πηγή : <http://www.androsfilm.blogspot.gr/2011/07/9.html>)

Από την άλλη υπάρχουν οι εργαζόμενοι-«έμπιστοι» των εφοπλιστών, καπεταναίων και ανωτέρων μελών των πληρωμάτων στα βαπόρια ή στα γραφεία τους, οι οποίοι επίσης διατηρούν συχνά πατρογονικές ΔΚ, ενίοτε ευμεγέθεις και διαρκώς βελτιούμενες. Οι μεταξύ των πρώτων (εφοπλιστών-συχνά εργοδοτών) και των δεύτερων (ναυτικών- εργαζομένων στους εφοπλιστές) «υπόγειοι» ανταγωνισμοί, αλλά και οι συσχετισμοί και ανταγωνισμοί αυτών με τη μόνιμη κοινωνία έγιναν ορατοί με το χρόνο και σε μένα. Διαπίστωσα σταδιακά την ύπαρξη μιας ιδιαίτερης «χημείας» μεταξύ των ομάδων αυτών- ιδιοκτητών ΔΚ και της μόνιμης κοινωνίας και το γεγονός πως τελικά υφίσταται ένα πολύ πιο πολύπλοκο πλαίσιο συνάντησης αυτών, από αυτό που είχα αρχικά αντιληφθεί.

Φυσικά δεν υπάρχουν μόνον οι εφοπλιστές και οι ναυτικοί και πάντως μεγαλύτερο ρόλο φαίνεται η παρουσία τους να διαδραματίζει στην περιοχή της Χώρας και των γύρω οικισμών. Υπάρχουν κι άλλοι μικρόκοσμοι εντός του νησιού που αλληλεπιδρούν ποικιλοτρόπως με το φαινόμενο της ΔΚ. Υπάρχει το αρβανίτικο στοιχείο που ίχνη του επιβιώνουν στο βόρειο-βορειοδυτικό τμήμα του νησιού. Εκεί που η γειννίαση με το λιμάνι, ο δυτικός προσανατολισμός και η αφθονία όμορφων παραλιών σε συνδυασμό με τη διαθεσιμότητα γης ευνόησαν την πρώτη εξάπλωση του φαινομένου της ΔΚ. Υπάρχει ακόμη και το Γαύριο και το Μπασιί, το λιμάνι και το πιο συμβατικά τουριστικό μέρος του νησιού αντίστοιχα, όπου το φαινόμενο της ΔΚ αναμειγνύεται με την κυρίως τουριστική κίνηση της Άνδρου. Τέλος, το πιο ζωντανό αγροτικά μέχρι πρόσφατα τμήμα του νησιού, η νότια Άνδρος, η περιοχή του Κορθίου, όπου το φαινόμενο της ΔΚ μου δόθηκε η εντύπωση κάπως πιο ξεκάθαρα να είναι επιτοπίως «παραγόμενο», δηλαδή να εκπορεύεται από έχοντες καταγωγή-ιδιοκτήτες ΔΚ.

Η αίσθηση που απέκτησα με τον καιρό είναι πως στο φυσικό χώρο του νησιού, με φίλτρο τις όποιες τοπικές ιστορικές-κοινωνικές ιδιαιτερότητες αλλά και την ιστορική παρουσία των οικογενειών κάθε περιοχής, μέσα από τις διαδικασίες συντήρησης, επέκτασης, δημιουργίας αλλά και λειτουργίας ΔΚ των εχόντων καταγωγή, εγγράφονται σύγχρονοι κοινωνικοί και οικονομικοί συσχετισμοί μεταξύ αυτών και της μόνιμης κοινωνίας. Ενδιαφέρον δε παρουσιάζουν και οι συσχετισμοί μεταξύ εχόντων καταγωγή-ιδιοκτητών ΔΚ και μη εχόντων καταγωγή ημεδαπών ή αλλοδαπών ΔΚ και πιο συγκεκριμένα, το πώς οι πρώτοι θεωρούν «ξένους» τους δεύτερους, κι έτσι πιο κοντινούς στην τοπική-μόνιμη κοινωνία τους εαυτούς τους.

Συνοψίζοντας, υπάρχει κάτι που φαίνεται να διαφοροποιεί τους έχοντες καταγωγή σημαντικά από τις λουιτές κατηγορίες ιδιοκτητών ΔΚ, σε ότι αφορά το πλαίσιο συνάντησης τους με την μόνιμη κοινωνία. Κι αυτό είναι ενός είδους λιγότερο ή περισσότερο συνειδητή αλλά και αμφίδρομη «επαναδιαπραγμάτευση» μιας αντίστοιχα λιγότερο ή περισσότερο εγκαθιδρυμένης «θέσης» στην τοπική κοινωνία.

B.1.3 Συμπεριφορικές πτυχές «ξένων» & «ντόπιων»

Περισσότερες ποιότητες της συμπεριφοράς των ιδιοκτητών ΔΚ έγιναν σε μένα ορατές με την πάροδο του χρόνου και πολύ περισσότερο βέβαια από τη μόνιμη κατοίκηση μου και πλέον στην Άνδρο. Οι παρατηρήσεις μου έχουν να κάνουν με καταναλωτικές πρακτικές και πρότυπα των ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ στην Άνδρο, ευρύτερες συμπεριφορές, συνήθειες και τρόπους αναψυχής τους. Ακόμη, με την ενεργό συμμετοχή τους σε τοπικές συλλογικότητες και εμπλοκή στα «κοινά» του νησιού. Σε ότι αφορά τη μόνιμη κοινωνία, είχα την ευκαιρία αντίστοιχα να παρατηρήσω πτυχές της διάδρασης με τους ιδιοκτήτες ΔΚ και συγκεκριμένες στάσεις και συμπεριφορές.

Αναφέρθηκα ήδη στις καταναλωτικές συνήθειες του κάθε ιδιοκτήτη ΔΚ στην Άνδρο, που λειτουργούν ως ένα διαρκές πεδίο επαφής με την τοπική κοινωνία και τους επαγγελματίες της. Ο κύκλος της κατανάλωσης που επιδρά στο νησί, εξαιρώντας τον κύκλο κατασκευής της ΔΚ, ξεκινά ήδη από το λιμάνι της Ραφήνας. Το αν κάποιος πχ. αγοράζει τα εισιτήρια της επιστροφής του από τα πρακτορεία της Ραφήνας ή της Άνδρου. Το αν ψωνίζει κάποια τρόφιμα και χρειαζόμενα του σπιτιού από την Αττική ή την Άνδρο. Πολλές υπήρξαν οι φορές που άκουσα τα, ενδεχομένως εύλογα, δυσμενή σχόλια των ντόπιων που κοιτούσαν τα ξέχειλα με αγαθά ΙΧ ανήκοντα σε ιδιοκτήτες ΔΚ να καταφτάνουν στην Άνδρο¹¹¹.

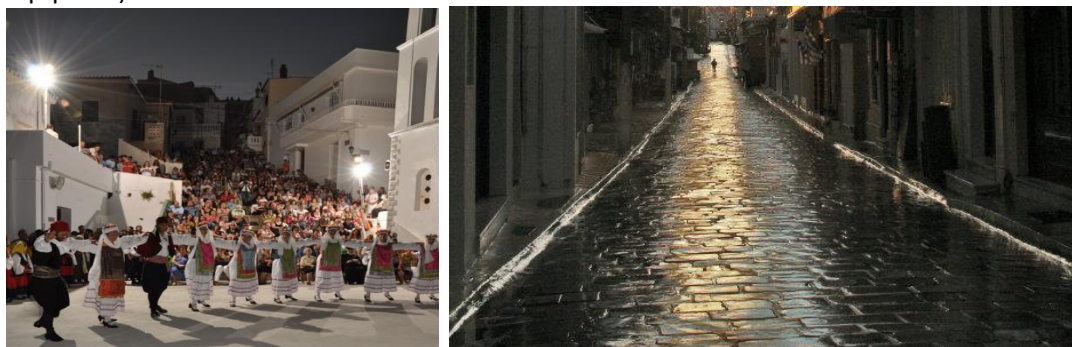
Η σημασία ωστόσο της καταναλωτικής συμπεριφοράς δεν διαμορφώνει απλά και μόνο επιδράσεις στην τοπική οικονομία και τους επαγγελματίες. Ενίοτε εντάσσεται σε τοπικούς συσχετισμούς και αναπαράγει υφιστάμενα κοινωνικά σχήματα και οικογενειακές και επαγγελματικές «συμμαχίες». Αυτό δηλαδή που ενίοτε συμβαίνει είναι, οι έμπιστοι στον καθένα μας ντόπιοι να επηρεάζουν τις επιλογές μας συστήνοντας και μεσολαβώντας για τη συνεργασία μας με άλλους επαγγελματίες... «ο γνωστός του γνωστού...». Και με κάποιο τρόπο σχεδόν ασυνείδητα πολύ συχνά αυτό μας εντάσσει λιγότερο ή περισσότερο σε τοπικές διαμάχες και συσχετισμούς.

Ένας ακόμη σημείο τριβής και επιρροών είναι το λεγόμενο demonstration effect που αποδίδεται και στους τουρίστες. Μεγάλες, ενίοτε πολυτελείς κατοικίες σε περίοπτες θέσεις, πισίνες, σκάφη αναψυχής, μεγάλα πολυτελή αυτοκίνητα κα. αποτελούν μερικά από τα αγαθά που συχνά οι ιδιοκτήτες ΔΚ επιδεικνύουν λιγότερο ή περισσότερο συνειδητά στους μονίμους κατοίκους της Άνδρου. Αναπόφευκτες οι συγκρίσεις, συχνές οι ζήλιες, ο θαυμασμός και οι τάσεις μίμησης εκ μέρους της τοπικής κοινωνίας. Η αίσθηση μου πάντως είναι πως αυτού του είδους οι επιδράσεις είναι πολύ πιο ισχυρές από αυτές που αποδίδονται στους τουρίστες, καθώς οι ιδιοκτήτες και νομείς ΔΚ έχουν τακτική παρουσία στο νησί, διαθέτουν «έδρα» και πληρούν αρκετές προϋποθέσεις ώστε να θεωρούνται σε κάποιο βαθμό, έστω και σε εποχική βάση, μέλη της τοπικής κοινωνίας.

Ένα ακόμη πεδίο συσχετισμών, αλληλένδετο με το προηγούμενο συγκροτούν η γενικότερη συμπεριφορά και οι τρόποι αναψυχής των ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ στην Άνδρο. Δημιουργική εργασία στο σπίτι, βόλτες στη φύση, μπάνια σε συγκεκριμένες παραλίες, για άλλους ψαρέματα, φαγητό έξω, καφέδες και ποτά σε τοπικά καφενεία, ποικιλία επιλογών, λιγότερο ή περισσότερο εξωστρεφών, που φέρνουν σε πιο στενή συναναστροφή τους μεν με τους δε. Ωστόσο το πλαίσιο είναι εξ ορισμού άνισο : οι μεν βρίσκονται εδώ για αναψυχή, οι δε συνήθως εργάζονται περισσότερο εντατικά τους χρόνους αυτούς. Κατά τη διάρκεια των περιόδων αιχμής, που κυρίως συρρέουν οι χρήστες των ΔΚ, οι ευκαιρίες για «ισότιμες» επαφές μεταξύ «ξένων» και ντόπιων σαφώς φθίνουν.

¹¹¹ Αγαθά προφανώς αγορασμένα εκτός Άνδρου.

Οι περίοδοι αυτές ακόμη και για τους επαγγελματίες που δεν συνδέονται άμεσα με το φαινόμενο της ΔΚ, είναι φορτωμένες κούραση, εντάσεις και πίεση. Ταυτόχρονα η αυξημένη κίνηση στους δρόμους, στα αστικά κέντρα και γενικότερα στους δημόσιους χώρους αναμφίβολα επηρεάζει τους μόνιμους κατοίκους που τη χειμερινή περίοδο βιώνουν τελείως διαφορετικό το περιβάλλον τους. Η αίσθησή μου είναι πως οι ιδιοκτήτες και νομείς ΔΚ γίνονται δεκτοί ως κάποιου είδους οικεία «πελατεία» από τους ντόπιους, η παρουσία της οποίας συνδέεται με ευκαιρίες διαβίωσης, επιφέρει επιβάρυνση και αναπόφευκτες συγκρίσεις.

Αριστερά, καλοκαιρινή παράσταση σε κεντρική πλατεία της Χώρας, Ιούλιος 2012 (Πηγή : <http://www.androsfilm.blogspot.gr/2012/07/14.html#more>), δεξιά η συνηθισμένη εικόνα του κεντρικού πεζόδρομου της Χώρας το χειμώνα από το απόγευμα και μετά (Πηγή: http://www.androsfilm.blogspot.gr/2010/02/blog-post_10.html)

Με βάση την προσωπική μου εμπειρία, τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια μου στο νησί και σε ότι αφορά τους μη έχοντες καταγωγή, οι συναναστροφές πέραν των επαγγελματικών συναλλαγών ήταν κυρίως με άλλους ιδιοκτήτες ΔΚ και ελάχιστα με ντόπιους. Πιστεύω πως πέραν όλων των άλλων παραμέτρων, σε κάποιο βαθμό γι αυτή την κατάσταση υφίσταται αμφίδρομη «ευθύνη»: και η τοπική κοινωνία μάλλον χαρακτηρίζεται «κλειστή», αλλά και οι ιδιοκτήτες ΔΚ μάλλον ενδιαφέρονται περισσότερο για τις κατοικίες τους και τη φυσική ομορφιά του νησιού, παρά για τους ανθρώπους του νησιού.

Ένα ακόμη πεδίο συσχετισμών μεταξύ της μόνιμης κοινωνίας και των ιδιοκτητών ΔΚ αποτελεί ο βαθμός συμμετοχής σε τοπικές συλλογικές προσπάθειες ή το περιεχόμενο συγκρότησης τυχόν εξαρχής τέτοιων προσπαθειών από τους τελευταίους και γενικότερα η όποια εμπλοκή τους στα κοινά της Άνδρου. Οι παρατηρήσεις μου εδώ μπόρεσαν να κατασταλάξουν σε αρκετά ύστερες φάσεις της παρουσίας μου στο νησί.

Νομίζω πως στις αρχικές φάσεις δημιουργίας μιας ΔΚ στην Άνδρο, η πλειοψηφία των ιδιοκτητών ΔΚ, δεν συμμετέχει σε τοπικές συλλογικές προσπάθειες ενεργά, πολύ περισσότερο στα τοπικά κοινά. Κάπως αργότερα, εφόσον προσκληθούν από ντόπιους που ήδη συμμετέχουν σε τέτοιες προσπάθειες ενδεχομένως ανταποκρίνονται, ωστόσο η συμμετοχή τους συχνά εξαντλείται στην καταβολή μιας συνδρομής ή στην φυσική παρουσία στις όποιες εκδηλώσεις. Περιπτώσεις πιο ουσιαστικής συμμετοχής και διεκδίκησης που είχα την ευκαιρία να συναντήσω εκ μέρους ιδιοκτητών ΔΚ, αφορούσαν κυρίως εξυπηρετήσεις των κατοικιών και ιδιοκτησιών τους πχ. κάποια βελτίωση δρόμου, ή δημοτικές παροχές σχετιζόμενες με ύδρευση, αποχέτευση ή αποκομιδή απορριμμάτων. Σε μικρό βαθμό ίσως και περιπτώσεις καταγγελιών που υποβάλλονταν από ιδιοκτήτες ΔΚ και αφορούσαν περιβαλλοντικές πιέσεις και καταστροφές που στην πλειοψηφία των περιπτώσεων βρισκόντουσαν στην περιοχή εμβελείας τους, ή περιπτώσεις που αφορούσαν διαμάχες με γείτονες.

Στις περιπτώσεις που υπάρχει κάποιου είδους συμμετοχή σε συλλογικές προσπάθειες και κοινά εκ μέρους των ιδιοκτητών και νομέων ΔΚ και τη διάδραση τους με τη μόνιμη κοινωνία, καταθέτω τις εξής ακόλουθες δύο οπτικές. Αρκετές περιπτώσεις αφορούν τη συμμετοχή ιδιοκτητών και νομέων ΔΚ σε πολιτιστικούς συλλόγους των περιοχών τους, αντιμετωπίζοντας τις διάφορες εκδηλώσεις αυτών ως «γραφικές» αλλά και την εμπλοκή τους εκεί ως ένα τρόπο να διατηρήσουν καλές σχέσεις και γειτονία με τους ντόπιους. Άλλοτε γιατί η εκάστοτε συλλογική προσπάθεια παρέχει κάποιου είδους ψυχαγωγία του γούστου τους (πχ. Κινηματογραφική Λέσχη Άνδρου) ή κάποιου είδους υπηρεσία που σχετίζεται με τις ιδιοκτησίες τους, τη διαμονή τους στο νησί και τις αρετές του (πχ. Σύλλογος Εθελοντών Δασοφυροσβεστών Άνδρου). Συχνά οι ιδιοκτήτες και νομείς ΔΚ διατυπώνουν την άποψη πως δεν υπάρχει ορθολογική διαχείριση των ζητημάτων στην Άνδρο από τις τοπικές αρχές και τους ανθρώπους και η εμπλοκή τους στην όποια συλλογική προσπάθεια δύναται να συνεισφέρει προς κάποια διορθωτική κατεύθυνση. Ή πως με τις γνώσεις τους και τις γνωριμίες τους μπορούν να κατευθύνουν τα πράγματα προς τη «σωστή» κατεύθυνση.

Προβολές της Κινηματογραφικής Λέσχης Σάββατο, αριστερά στο θερινό χώρο, δεξιά στον χειμερινό- το κοινό είναι σε μεγάλο ποσοστό ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ (Πηγή: <http://www.androsfilm.blogspot.gr/search/label/%CE%9B%CE%95%CE%A3%CE%A7%CE%97>)

Από την πλευρά τους οι ντόπιοι-μόνιμοι συχνά επιθυμούν την εμπλοκή των κοντινών τους ιδιοκτητών ΔΚ σε τοπικούς συλλόγους, επειδή λόγω της οικονομικής τους επιφάνειας δύναται να υποστηρίξουν έργα και δραστηριότητες των συλλόγων αυτών. Ταυτόχρονα οι ίδιοι οι μόνιμοι κάτοικοι που «φέρνουν» τα νεόκοπα μέλη στη συλλογικότητα αυτή, συχνά αισθάνονται να κερδίζουν σε αίγλη και ισχύ στα μάτια των συντοπιτών τους αναλόγως της ισχύος και του κύρους που εκτιμάται ευρύτερα πως διαθέτουν οι γνωστοί τους αυτοί ιδιοκτήτες ΔΚ. Ωστόσο, σε ότι αφορά την εμπλοκή των ιδιοκτητών ΔΚ στα κοινά της Άνδρου, εκφράζουν την άποψη πως δεν θα έπρεπε να έχουν ισότιμο δικαίωμα εμπλοκής δεδομένου πως δεν κατοικούν όλο το χρόνο στο νησί και δεν συλλαμβάνουν σε όλη τους τη διάσταση τα όποια ζητήματα¹¹². Οι θεωρήσεις αυτές τείνουν να τροποποιούνται όταν τα ζητήματα στα οποία οι «ξένοι» εμπλέκονται θίγουν και δικά τους συμφέροντα, επιβάλλοντας τρόπων τινά «ανίερες» συμμαχίες.

¹¹² Η χειμερινή διαμονή στο νησί γίνεται μέσα από τις κουβέντες αυτές αντιληπτή ως άθλος τουλάχιστον βάσει αυτής της θεώρησης των μονίμων κατοίκων της Άνδρου. Ομολογώ ότι το πρώτο διάστημα που μετακόμισα στην Άνδρο διαφωνούσα με αυτή τη θεώρηση. Καθώς περνούν τα χρόνια έχουν αυτοί οι μήνες αρχίσει να με δυσκολεύουν κι εμένα (βλ. περισσότερα στην επόμενη ενότητα που αφορά τις παρατηρήσεις μου μετά τη μετοίκηση στην Άνδρο)

Πλακέτες ευεργετών ιδιοκτητών ΔΚ στην Άνδρο

Σε ότι αφορά τους μη εμπλεκόμενους ιδιοκτήτες ΔΚ στα κοινά της Άνδρου μπορώ να πω πως η «αγάπη» τους για τον τόπο βασιζέται σε μεγάλο βαθμό στην ικανοποίηση που παίρνουν από την ησυχία, ηρεμία και μάλλον αποστασιοποίηση από τα προβλήματα που η καθημερινότητα τους ενέχει στον τόπο της μόνιμης κατοικίας τους. Εμπλεκόμενος κανείς σε τοπικές προβληματικές και παίρνοντας θέση ρισκάρει να απωλέσει την ησυχία και ηρεμία αυτή, καθώς καλείται ενίοτε να εναντιωθεί σε ομάδες ανθρώπων και μέσα από αρκετές συζητήσεις που είχα με ιδιοκτήτες ΔΚ θεωρώ πως αυτός είναι και ο ισχυρότερος λόγος μη εμπλοκής τους.

Σε ότι αφορά τώρα τους συσχετισμούς μεταξύ των ιδιοκτητών ΔΚ και των διαφόρων υποομάδων που αυτοί συγκροτούν καταθέτω μερικές ακόμη παρατηρήσεις. Οι ιδιοκτήτες ΔΚ πολύ συχνά κάνουν παρέα μεταξύ τους, ίσως κυρίως. Νομίζω πως οι έχοντες καταγωγή ιδιοκτήτες ΔΚ σχετίζονται περισσότερο με την μόνιμη κοινωνία και ίσως λιγότερο με τους μη έχοντες καταγωγή ιδιοκτήτες ημεδαπούς ΔΚ και τους αλλοδαπούς¹¹³. Σε όλες πάντως τις υποκατηγορίες ιδιοκτητών και νομέων ΔΚ, η προσωρινή-εποχική ζωή στην Άνδρο φαίνεται να δίνει την ευκαιρία για μία «πρόβα» γειτονίας που αναμφίβολα έχει ατονήσει στις πόλεις όπου ενδεχόμενα οι περισσότεροι κατοικούν. Η χαρά και ευδαιμονία που μοιράζονται

¹¹³ Η έρευνα που πραγματοποιώ σε δείγμα ιδιοκτητών ΔΚ, θα παράσχει κάποιες ενδείξεις.

ευρισκόμενοι στην Άνδρο φαίνεται να ευνοεί τη συγκρότηση ενός πεδίου μοιρασιάς, ανταλλαγών και εν τέλει φιλίας μεταξύ πολλών από αυτούς. Δεν λείπουν βέβαια οι μεταξύ τους συγκρίσεις αλλά οι συγκρούσεις.

Ειδικά για το συγχρωτισμό μεταξύ αλλοδαπών ιδιοκτητών ΔΚ, αντιλήφθηκα σχετικά γρήγορα τη διατήρηση δύο αντιφατικών μεταξύ τους τάσεων. Κάποιοι, ενίοτε ομοεθνείς, συνδέονται κυρίως μεταξύ τους και ελάχιστα με άλλες υποομάδες πχ. κοινότητα Άγγλων στην περιοχή Φελλού που διοργανώνει για τους αλλοδαπούς ιδιοκτήτες ΔΚ κάθε φορά που έχει πανσέληνο τα λεγόμενα “moonlight dinners” ή θεατρικές παραστάσεις για «εσωτερική» κυρίως «κατανάλωση». Άλλοι πάλι αλλοδαποί απεχθάνονται το να συγχρωτίζονται αποκλειστικά με «δικούς» τους και επιδιώκουν την ανάπτυξη σχέσεων με ντόπιους, προκειμένου αφενός να ενταχθούν, αφετέρου να γνωρίσουν καλύτερα την τοπική κουλτούρα, ως μέρος της εμπειρίας τους στην Άνδρο.

Θεατρική παράσταση Βρετανών εποχικών κατοίκων της Άνδρου τον Ιούνιο του 2011 (Πηγή: <http://www.androsfilm.blogspot.gr/2011/06/troy-story.html>) Απόσπασμα από την παράσταση στο σύνδεσμο <http://www.youtube.com/watch?v=zqdfwzUUAFM>

Δεν έλειψαν με το πέρασμα του χρόνου, περιπτώσεις ιδιοκτητών ΔΚ που ήρθαν στην αντίληψη μου, όπου σταδιακά βίωναν κάποιου είδους απογοήτευση ή φυσική «φθορά» στο συγχρωτισμό τους με την κοινωνία της Άνδρου. Είχα στις περιπτώσεις αυτές την ευκαιρία να δω πως η αλληλεπίδραση με τη μόνιμη κοινωνία μπορεί να προβάλει ως ένας λόγος απογοήτευσης από το νησί, αν και οι περιπτώσεις αυτές ήταν μάλλον περιορισμένες.

B.2 Αλλαγές σε χώρο τοπική κοινωνία & οικονομία

Θεωρώντας πως οι όποιες αλλαγές επιφέρει το φαινόμενο της ΔΚ στην Άνδρο έχουν πολλές πτυχές, δηλαδή δεν χαρακτηρίζονται μονοσήμαντα ως κοινωνικές, οικονομικές ή περιβαλλοντικές¹¹⁴, βάσει των παρατηρήσεων μου αλλά και δευτερογενών στοιχείων που επεξεργάστηκα, τις παρουσιάζω αλληλένδετες στις παρακάτω υποενότητες.

¹¹⁴ Όπως συνήθως διακρίνονται στη βιβλιογραφία.

B.2.1 Πλαίσιο & νέες κοινωνικές ομάδες

Βάσει των στοιχείων που ήδη παρουσιάστηκαν στην υποενότητα που περιγράφει την κοινωνικοοικονομική εξέλιξη της Άνδρου, η γειτνίαση της με την Αττική σε συνδυασμό με την οικονομική συγκυρία και στην ουσία την ευμάρεια των 10ετιών 1980-2000, καθώς και την απελευθέρωση της τραπεζικής δανειοδότησης, σταδιακά ευνόησαν τη μεγέθυνση του φαινομένου της ΔΚ στο νησί.

Σε ένα πρώτο στάδιο οι παραπάνω συνθήκες οδήγησαν στην εμπλοκή πολλών περισσότερων Ανδριωτών στην αγορά ακινήτων, με τον ένα ή άλλο τρόπο, δηλαδή είτε ως πωλητές, είτε ως μεσάζοντες, είτε ως επενδυτές στον κατασκευαστικό κλάδο. Η άνθηση της οικοδομικής δραστηριότητας στην Άνδρο τις 10ετίες 1990-2010 ενδυνάμωσε καθοριστικά τα επαγγέλματα της οικοδομής. Με τη σειρά της η άνθηση του οικοδομικού τομέα κινητοποίησε την απασχόληση φθηνού μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού. Ουσιαστικά η ανοικοδόμηση σημαντικού αριθμού ΔΚ στην Άνδρο εμπλούτισε την κοινωνία της με τρεις νέες κοινωνικές και επαγγελματικές ομάδες : τους επαγγελματίες της αγοράς ακινήτων και της οικοδομής, τους ιδιοκτήτες ΔΚ και τους οικονομικούς μετανάστες. Οι τελευταίοι είτε απασχολούνται στον οικοδομικό τομέα είτε στη συντήρηση ΔΚ, είτε σε αγροτικές εργασίες.

Βλέπουμε λοιπόν μια σημαντική μεταβολή στη σύνθεση της κοινωνίας της Άνδρου. Καταρχήν την «ενσωμάτωση» σε αυτήν, ενός νέου τμήματος που διαβιεί εποχικά και περιστασιακά στο νησί, των ιδιοκτητών ΔΚ. Η παρουσία τους, τόσο σε πρώιμο στάδιο όπου εκφράζουν ζήτηση για κατοικίες, όσο και μεταγενέστερα οπότε λειτουργούν τις κατοικίες αυτές, συμβάλει στο μετασχηματισμό της τοπικής οικονομίας. Σε μεγάλο βαθμό ενισχύονται «νέες» επαγγελματικές ομάδες κυρίως του δευτερογενούς τομέα, αλλά και αρκετές υφιστάμενες, κυρίως του τριτογενούς τομέα. Άδηλο παραμένει το πώς συνδιαλέγονται οι χρήστες των ΔΚ με τον ούτως ή άλλως συρρικνούμενο τις τελευταίες 10ετίες πρωτογενή τομέα.

Ενδιαφέρον εδώ μοιάζει και το «πάντρεμα» των ιδιαιτεροτήτων της κοινωνικής ιστορίας της Άνδρου μέχρι την ανάπτυξη του φαινομένου της ΔΚ στο νησί. Ήδη έκανα κάποιες αναφορές στα πολλά και διαφορετικά «πρόσωπα» της Άνδρου που ενίοτε ταυτίζονται και με συγκεκριμένες γεωγραφικές της περιοχές, το ναυτικό, το αγροτικό, το αρβανίτικο, το τουριστικό.

Κάτι που έγινε σχετικά γρήγορα αισθητό, ήταν οι συχνές ρατσιστικές τοποθετήσεις των ντόπιων για τους Αλβανούς που σταδιακά εγκαθιδρύονταν και ισχυροποιούνταν στο νησί. Παρόλο που και οι ίδιοι έκαναν ενίοτε χρήση των υπηρεσιών τους δεν δυσκολεύονταν να εκφράσουν κάποιου είδους απέχθεια και ξενοφοβία¹¹⁵. Χαρακτηριστικό αντίστοιχα μου φάνηκε και το γεγονός πως ολόκληρα παρακλάδια οικογενειών από συγκεκριμένες περιοχές της Αλβανίας μετοικούσαν στην Άνδρο και εγκαθίσταντο σε συγκεκριμένες της περιοχές πχ. από το Μπεράτι στα Αποίκια. Ενδεχόμενα η παρουσία ολόκληρων τμημάτων οικογενειών των μεταναστών με αρκετά νεαρά μέλη, σε αντίθεση με τη γηρασμένη

¹¹⁵ Ενδιαφέρον ίσως παρουσιάζει εδώ ο συσχετισμός του αρβανίτικου ανδριακού και του αλβανικού στοιχείου. Είναι γνωστό από προγενέστερες έρευνες πως οι αρβανίτες, ο εποικισμός της Άνδρου από τους οποίους ξεκινά ήδη από τον 15^ο αιώνα, αντιμετωπιζόντουσαν από τους Ανδριώτες ως κατώτεροι, τραχείς και αμόρφωτοι. Οι Αρβανίτες έζησαν για αιώνες στους οικισμούς της βόρειας και κεντρικής Άνδρου διατηρώντας τη γλώσσα τους και τα έθιμα τους. Την αρβανίτικη γλώσσα αν και δεν μιλιέται πια, καταλαβαίνουν πολλοί απόγονοι αρβανίτικων οικογενειών στο νησί. Λόγω της ομοιότητας της με τη σύγχρονη αλβανική, αρκετοί από απογόνους των Αρβανιτών της Άνδρου καταλαβαίνουν και τη γλώσσα που μιλούν οι σύγχρονοι Αλβανοί μετανάστες στο νησί. Η παρουσία των Αλβανών στην Άνδρο πιθανόν αναβιώνει τα αισθήματα κατωτερότητας των Αρβανιτών του νησιού.

κοινωνία της Άνδρου και την εγκατάλειψη των παραδοσιακών παραγωγικών δραστηριοτήτων, να αναβίωνε προαιώνιους και ανομολόγητους «φόβους» οικογενειακής και εδαφικής κυριαρχίας. Σημασία έχει εδώ να ληφθεί υπόψη η παρούσα συγκυρία της κρίσης, που στην Άνδρο έχει ήδη εκφραστεί με σημαντική πτώση της οικοδομικής δραστηριότητας και ανεργία στον οικοδομικό κλάδο. Η εξέλιξη αυτή, σε συνδυασμό και με το γεγονός πως η συντριπτική πλειοψηφία των Αλβανών στην Άνδρο απασχολούνται στην οικοδομή, είναι λογικό να δημιουργεί νέους συσχετισμούς και έναν εντεινόμενο ανταγωνισμό μεταξύ ντόπιων και μεταναστών έναντι μιας φθίνουσας αγοράς εργασίας.

Αναμφίβολα νομίζω, όσοι ζούμε και συμμετέχουμε στην κοινωνία αυτή γινόμαστε μάρτυρες σημαντικών μετασχηματισμών και στην ουσία της γέννησης μιας «νέας» εποχικής αλλά και της σταδιακής κυοφορίας μιας κατά κάποιο τρόπο «υβριδικής» κοινωνίας.

B.2.2 Χωρικές αλλαγές , περιβαλλοντικά ζητήματα, υποδομές & κοινωνικοί συσχετισμοί

Οι παραπάνω κοινωνικές και επαγγελματικές ομάδες, μέσω της φυσικής τους παρουσίας και των δραστηριοτήτων τους, εκφράζονται στο χώρο, τον μεταβάλλουν, ενώ συνάμα διαπλέκονται με άλλες (ομάδες και δραστηριότητες) και διαμορφώνουν νέους κοινωνικούς συσχετισμούς.

Ίσως η πιο ορατή αλλαγή στο χώρο είναι η εμφάνιση νέων κατοικιών (δηλαδή ΔΚ) διάσπαρτα στο νησί, συχνά σε ερημικές περιοχές και εκτός οικισμών. Εμφανείς είναι οι χωρικές συγκεντρώσεις τους στο λιμάνι και κοντά στα αστικά κέντρα του νησιού.

*Χωρικές συγκεντρώσεις ΔΚ
Αριστερά περιοχή Κυπρί, δεξιά Γαύριο, κάτω Μπασιί*

Αρκετές είναι και οι περιπτώσεις ΔΚ, συνήθως διάσπαρτα χωροθετημένων, κοντά σε παραλίες και την ακτογραμμή, κυρίως στο βόρειο-βορειοδυτικό τμήμα του νησιού αλλά και πιο κεντρικά-νοτιοδυτικά.

*ΔΚ στην ακτογραμμή
Αριστερά Μπατσι, δεξιά Όρμος Βιταλίου*

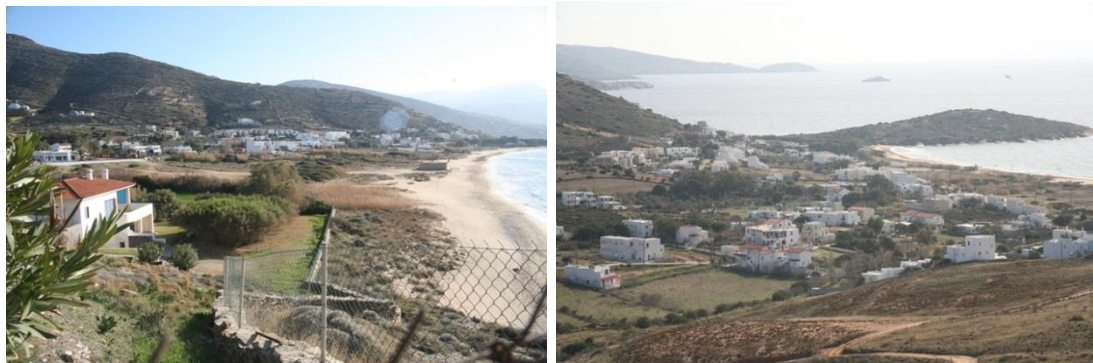
*ΔΚ στην ακτογραμμή
Αριστερά Πίσω Γιάλια πριν και δεξιά μετά τη δόμηση ΔΚ (από άλλη οπτική γωνία)
φωτογραφίες : Αλέξανδρος Μαθής*

Σαφώς πιο «αναγνωρίσιμες» καθίστανται οι ΔΚ όσο βρισκόμαστε σε περιοχές εκτός σχεδίου και πιο απομακρυσμένες από τα αστικά κέντρα.

*Συγκροτήματα ΔΚ στην ακτογραμμή
Κάτω Μυρμηγκιές, πάνω από την παραλία Φυγομούνη
φωτογραφίες : Βαγγέλης Λουκίσας*

Για κάποιες περιοχές η εικόνα δεν είναι ολότελα «καθαρή» με την έννοια πως η χρήση των ΔΚ αναμιγνύεται με την τουριστική, κατά κύριο λόγο στην ευρύτερη περιοχή Γαυρίου και Μπατσίου και λιγότερο στη Χώρα.

*Συνυπάρχουσες χρήσεις : τουρισμός και ΔΚ-Κάμπος και παραλία Κάτω Αγίου Πέτρου
Αριστερά ΔΚ στην ακτογραμμή, στο βάθος ενοικιαζόμενα και άλλες ΔΚ-Δεξιά άλλη άποψη*

Η δόμηση και λειτουργία των ΔΚ «γεννά» ανάγκες για συγκεκριμένες υποδομές, δρόμους, ρευματοδότηση, ύδρευση, αποχέτευση, αποκομιδή απορριμμάτων. Η διάνοιξη πολλών νέων δρόμων είναι γεγονός και στην Άνδρο. Γρήγορα αντιλήφθηκα πως αυτό το ζήτημα αποτελούσε ένα πολύ συνηθισμένο σημείο τριβής μεταξύ διαφορετικών ομάδων της μόνιμης και εποχικής κοινωνίας. Από τη μία πλευρά οι ιδιοκτήτες γης και κατοικιών που ενδιαφερόντουσαν να πωλήσουν τις ιδιοκτησίες τους και ήθελαν την διάνοιξη οδών ή τη βελτίωση τους. Στην ίδια μάλλον πλευρά και αρκετοί ιδιοκτήτες ΔΚ με παρόμοιες επιθυμίες, αλλά και περιπτώσεις εναντίωσης σε οδούς που με κάποιο τρόπο «έθιγαν» τις ιδιοκτησίες τους πχ. απαιτούσαν δίοδο μέσα από τη γη τους ή συνεπάγονταν αύξηση της κίνησης και συνεπώς περιορισμό της ησυχίας τους. Από την άλλη πλευρά οι όποιες τοπικές αντιδράσεις στις διανοίξεις οδών, είτε για καθαρά ατομικούς λόγους, είτε εξαιτίας κάποιας περιβαλλοντικής ευαισθησίας. Τέλος, οι τοπικές αρχές που συχνά καλούνταν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις αυτές, ενίοτε προσβλέποντας στην αποκόμιση πολιτικής ισχύος και ψήφων, σταθμίζοντας αμφίβολα το περιβαλλοντικό κόστος αλλά και την οικονομική τους διάσταση. Και σίγουρα σπανίως εντάσσοντας αυτές τις ενέργειες σε έναν ολοκληρωμένο σχεδιασμό για την Άνδρο.

*Ιδιωτικές οδοί & δίκτυα ρευματοδότησης
Αριστερά Κάτω Αγίου Πέτρου- Δεξιά Γαύριο*

Εμφανής υπήρξε και είναι και η επέκταση των δικτύων ρευματοδότησης στις ποικίλες περιοχές που αναφέρθηκαν και στις οποίες δομήθηκαν νέες ΔΚ. Οι εναέριες συνδέσεις και επεκτάσεις του δικτύου δεν νομίζω πως μπορεί να θεωρηθούν από κανέναν ως καλαίσθητες. Ένα πρόσθετο ζήτημα και αρκετά επίκαιρο συνιστά το ζήτημα της συντήρησης των δικτύων αυτών που λόγω της οικονομικής κρίσης και των περικοπών εμφανίζει έντονη προβληματική. Συχνές είναι πλέον οι πυρκαγιές λόγω σπινθήρων από τους μονωτήρες των δικτύων ρευματοδότησης τις εποχές της αυξημένης υγρασίας, εξαιτίας του γεγονότος ότι δεν καθαρίζονται τακτικά από τη σκόνη και την αλμύρα.

Ένα άλλο πολύ σημαντικό ζήτημα είναι αυτό της ύδρευσης. Προβλήματα διαφαίνονται σε αρκετές περιοχές έντονα τα τελευταία χρόνια. Βέβαια στις τουριστικές περιοχές δεν μπορούν αποκλειστικά να αποδοθούν στις ΔΚ αλλά μάλλον στο συνδυασμό τουρισμού και ΔΚ που άλλωστε εμφανίζουν αιχμή την ίδια περίοδο. Είναι γνωστά τα προβλήματα με την ύδρευση στο λιμάνι του Γαυρίου όπου όχι μόνο υπήρχε έλλειψη νερού αλλά και κακή ποιότητα¹¹⁶. Εξαιτίας των γεωτρήσεων στην περιοχή τελικά το νερό κατέστη υφάλμυρο. Σημαντικά προβλήματα υδροδότησης παρατηρούνται και στην τουριστική περιοχή του Μπασιού. Ακόμη και στην ευρύτερη περιοχή της Χώρας, παρόλο που στο τμήμα αυτό του νησιού υφίσταται αφθονία υδατικών αποθεμάτων τόσο επιφανειακών όσο και υπόγειων. Τα προβλήματα εδώ εντοπίζονται κυρίως τους θερινούς μήνες και ιδιαίτερα τον Αύγουστο και είναι ιδιαίτερα έντονα σε συγκεκριμένους οικισμούς που διαθέτουν αρκετές ΔΚ, όπως στο Μεσαθούρι, στα Λάμυρα και στα Υψηλού.

Γεγονός πάντως είναι πως η εκτεταμένη εκτός σχεδίου δόμηση συνεπάγεται αντίστοιχα εκτεταμένο αριθμό, κατεχορήγην παράνομων, γεωτρήσεων καθώς στις περιοχές αυτές δεν υπάρχουν υποστηρικτικά δίκτυα. Μάλλον ελάχιστες εξαιρέσεις υπάρχουν περιπτώσεων που γίνεται αξιοποίηση βρόχινου νερού και λιγότερες ακόμη αγοράς νερού.

Δύο ακόμη πολύ σημαντικά ζητήματα είναι αυτά της διαχείρισης απορριμμάτων και λυμάτων. Σε ότι αφορά το πρώτο, σημαντικές εξελίξεις τα τελευταία 2 χρόνια έκαναν το σύνολο της κοινωνίας της Άνδρου, μόνιμης και εποχικής, να το συνειδητοποιήσει¹¹⁷. Η ραγδαία αύξηση του αριθμού των ΔΚ στο νησί, εύλογα κατανοεί κανείς πως, αυξάνει σημαντικά τον όγκο των απορριμμάτων που είναι αναγκαίο να απορροφηθούν και οι τοπικές του αρχές να διαχειριστούν.

Κατάληψη χωματερής & διαμαρτυρίες κατοίκων περιοχής Πιτροφού (κοντά στον ΧΑΔΑ), στην κεντρική αγορά της Χώρας Άνδρου, 2006

Αριστερά : κοντά στην είσοδο του ΧΑΔΑ στην περιοχή Σταυροπέδας, Κέντρο και δεξιά : διαδήλωση στην κεντρική αγορά Χώρας Άνδρου, Φωτογραφίες : Δημήτρης Χέλμης

¹¹⁶ Πρόσφατα έγιναν έργα μεταφοράς νερού από την περιοχή του Αμολόχου στο Γαύριο και ξαναενεργοποιήθηκαν δημόσιες βρύσες στο Γαύριο.

¹¹⁷ Προ 2ετίας κατέρρευσε η επί 40 χρόνια λειτουργούσα χωματερή του νησιού, εντός ρεματιάς που καταλήγει στη θάλασσα και εντός αρχαιολογικού χώρου. Τόνοι σκουπιδιών χύθηκαν στη θάλασσα προκαλώντας ανυπολόγιστη περιβαλλοντική ζημία. Η απαγόρευση της χρήσης της πλέον από τις αρμόδιες, εκτός νησιού, αρχές, δημιούργησαν εκτός των άλλων προβλημάτων σημαντική κοινωνική αναταραχή.

*Χώρος ανεξέλεγκτης διάθεσης απορριμμάτων Άνδρου (ΧΑΔΑ)
Αριστερά αεροφωτογραφία – Δεξιά άποψη πριν την κατολίωση της χωματερής αρχές του
2011 (αριστερή φωτογραφία πηγή :*

<http://wikimapia.org/22196069/el/%CE%A7%CE%91%CE%94%CE%91-%CE%86%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%BF%CF%85>)

Μία από τις συχνές αναφλέξεις στο ΧΑΔΑ Άνδρου, προ της κατολίωσης

Ακόμη, η διάσπαρτη ανοικοδόμηση ΔΚ, μοιραία δημιουργεί σημαντικές ανάγκες επέκτασης του δικτύου αποκομιδής των απορριμμάτων. Το πρόβλημα των απορριμμάτων αισθάνθηκαν σε μεγάλο βαθμό και οι ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ, τα τελευταία χρόνια με τις κινητοποιήσεις κατοίκων της περιοχής που βρισκόταν η χωματερή, όταν την κατέλαβαν το 2006 εμποδίζοντας τη λειτουργία της, με συνέπεια να γεμίσουν για πολλές μέρες οι κάδοι με αμάζευτα απορρίμματα. Την περίοδο αυτή είχα ήδη μετακομίσει στο νησί και άρχιζα να καταλαβαίνω την έλλειψη ουσιαστικής γνώσης, κατανόησης αλλά και εμπλοκής των ιδιοκτητών ΔΚ στα τοπικά ζητήματα. Νομίζω πως μέχρι τις κινητοποιήσεις αυτές κανείς από τους ιδιοκτήτες ΔΚ δεν γνώριζε τι πραγματικά γίνονται τα σκουπίδια που όλοι παράγουμε και ποια είναι η διαχείρισή τους στο νησί¹¹⁸.

¹¹⁸ Θυμάμαι χαρακτηριστικά συζήτηση με αρκετούς ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ, μεταξύ των οποίων γνωστή δημοσιογράφου και σημερινής πολιτικού που διαθέτει εξοχική κατοικία στο νησί, κατά τη διάρκεια κοινού μας ταξιδιού στο πλοίο. Κατηγορούσαν δριμύτατα τους ντόπιους που επέτρεπαν την κατάληψη της χωματερής και μάλιστα «τέτοια εποχή», εννοώντας τη θερινή περίοδο. Από την πλευρά μου προσπαθούσα να τους εξηγήσω, ίσως μάταια, πως αυτός ήταν ένας τρόπος να «ακουστεί» το πρόβλημα και να γίνει κατανοητό από μεγαλύτερη μερίδα κόσμου και πως ίσως ήταν ο

Σε ότι αφορά το ζήτημα της διαχείρισης των λυμάτων, αυτό αποτελεί μία ακόμη περιβαλλοντική «πληγή» για την Άνδρο. Στις μεν ελάχιστες περιοχές που υφίστανται δημοτικά δίκτυα αποχέτευσης δεν υφίσταται βιολογικός καθαρισμός με εξαίρεση την περιοχή Κορθίου και πολύ πρόσφατα την περιοχή της Χώρας (Σεπτέμβριος 2016) όπου ελάχιστες κατοικίες είναι συνδεδεμένες με το δίκτυο. Στις δε περιοχές που δεν υφίστανται δίκτυα «βασιλεύουν» οι βόθροι παντός τύπου, στεγανοί ή απορροφητικοί. Οι μεν στεγανοί βόθροι σε κάποιες περιπτώσεις αδειάζουν με βυτία από τους ιδιοκτήτες τους, χωρίς κανείς να γνωρίζει και να ελέγχει που απορρίπτεται το περιεχόμενό τους. Σε κάποιο βαθμό το τελευταίο διάστημα τροφοδοτείται από αυτούς ο βιολογικός καθαρισμός του Κορθίου. Οι δε απορροφητικοί βόθροι αναμφίβολα επιβαρύνουν λιγότερο ή περισσότερο τους υδροφορείς του νησιού. Το περιεχόμενο αμφότερων συχνά καταλήγει σε ρεματιές και ακτές της Άνδρου. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του οικισμού των Στενιών την οποία είχα την ευκαιρία να βιώσω την περίοδο 2002-2003 κατά τη διάρκεια των επισκέψεων μου στο σπίτι που ενοικίαζε ο σύντροφός μου εκεί. Ο οικισμός των Στενιών είναι από τους λίγους συνεκτικούς οικισμούς του νησιού. Όπως και οι περισσότεροι οικισμοί της Άνδρου δεν διαθέτει δίκτυο αποχέτευσης και οι περισσότερες κατοικίες φαίνεται πως διαθέτουν στεγανούς βόθρους, κατά συνέπεια απαιτείται η συστηματική τους εκκένωση, αναλόγως πάντα της χωρητικότητας τους και της χρήσης των κατοικιών τις οποίες εξυπηρετούν. Αρκετοί κάτοικοι και χρήστες των κατοικιών του οικισμού αυτού, τη χειμερινή περίοδο και συγκεκριμένα τις μέρες βροχόπτωσης ανοίγουν τους βόθρους τους και αφήνουν τα λύματα να ρεύσουν, αφού κυλήσουν σε αρκετά σοκάκια του χωριού, στη ρεματιά που βρίσκεται χαμηλότερα και καταλήγει σε μια από τις πιο πολυσύχναστες παραλίες της περιοχής της Χώρας. Πρόκειται για ένα κοινό «μυστικό» που κάθε κάτοικος του χωριού γνωρίζει, αλλά και πλήθος αιρετών του νησιού.

Πολλές συζητήσεις είχα την ευκαιρία να ακούσω για όλες αυτές τις ανάγκες σε υποδομές που μοιραία έφερε η μεγέθυνση του φαινομένου της ΔΚ στο νησί, αλλά και για τις ανάγκες διαρκούς συντήρησής τους. Συχνότερες όλων ήταν μάλλον οι συζητήσεις για τους δρόμους πρόσβασης προς τις ΔΚ που εμφάνιζαν ζημίες με τις χειμερινές βροχοπτώσεις και οι απαιτήσεις προς τη δημοτική αρχή να τις συντηρήσει. Ή σχετικά με προβλήματα υδροδότησης, μειωμένων παροχών και διακοπών νερού. Τέλος ενδιαφέρουσα και πολύ συνηθισμένη υπήρξε και εξακολουθεί να είναι η επιθυμία για κάδους απορριμμάτων και ανακύκλωσης πιο κοντά στη γειτονιά κάποιων, αλλά όχι και έξω ακριβώς από το σπίτι τους ώστε να μη μυρίζουν.

μόνος τρόπος που είχαν να ασκήσουν αποτελεσματικά πίεση προς τις πολιτικές αρχές και την κοινή γνώμη προκειμένου να αλλάξει κάτι. Η κατάσταση ούτως ή άλλως έμοιαζε απαράδεκτη δεδομένου πως για χρόνια υφίστατο ανεξέλεγκτη απόρριψη παντός είδους απορριμμάτων, πόσω μάλλον σε περιοχή εντός ρεματιάς που καταλήγει στη θάλασσα και εντός αρχαιολογικού χώρου. Ήταν η πρώτη περίοδος που είχα μετακομίσει στην Άνδρο μόνιμα και είχα αρχίσει να αντιλαμβάνομαι και την οπτική των ντόπιων και κυρίως της μερίδας πολιτών που βίωναν τα προβλήματα λειτουργίας της χωματερής στην περιοχή τους (συχνές αναφλέξεις των απορριμμάτων που δημιουργούσαν νέφη διοξινών κοντά στα σπίτια τους). Η αίσθηση που συστηματικά αποκόμιζα την περίοδο εκείνη από τους ιδιοκτήτες ΔΚ είναι πως «έφεραν» με ακόμη ένα τρόπο τη νοοτροπία των διαδοχικών black box που κυριαρχεί στα αστικά κέντρα. Στα πλαίσια της νοοτροπίας αυτής η κατοικία του καθενός γίνεται κατανοητή ως ένας χώρος ανεξάρτητος, αυτόνομος, στον οποίο «έρχονται» διάφορα αγαθά και παρέχονται διάφορες υπηρεσίες, όπως ρεύμα, νερό, αποκομιδή απορριμμάτων, ταχυδρομείο, κλπ. Τις υπηρεσίες αυτές τις απολαμβάνουμε και σχεδόν τις θεωρούμε δεδομένες, αγνοώντας το από πού και υπό ποιες συνθήκες έρχονται ή τι συνέπειες συνεπάγονται για το συνολικό περιβαλλοντικό και κοινωνικοοικονομικό σύστημα στο οποίο ανήκουμε.

B.2.3 Επιρροές σε καθημερινή ζωή, τοπικές δραστηριότητες & οικονομία

Η πιο φανερή ίσως αλλαγή στην καθημερινότητα της τοπικής κοινωνίας της Άνδρου που σχετίζεται με το φαινόμενο της ΔΚ είναι αυτή της κατά κύματα και συγκεκριμένες χρονικές στιγμές παρουσίας των ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ στο νησί. Τη χειμερινή ηρεμία και ερημιά σε αρκετές περιοχές «ταρακουνούν» ροές ταξιδευτών ιδιοκτητών ΔΚ προς την Άνδρο τα Σαββατοκύριακα, τις όποιες αργίες, κυρίως τους ανοιξιάτικους μήνες και με ιδιαίτερη ένταση τους καλοκαιρινούς μήνες. Αρκεί κανείς να βρεθεί στο λιμάνι του Γαυρίου για να βιώσει πως την Παρασκευή το απόγευμα και το Σάββατο το πρωί ξαφνικά το νησί πλημμυρίζει κόσμο και αυτοκίνητα.

Τους θερινούς μήνες η παρουσία των ιδιοκτητών ΔΚ διαπλέκεται με αυτή των τουριστών που στην Άνδρο είναι κυρίως ημεδαποί. Αναφέρθηκε ήδη η μελέτη του Επιμελητηρίου Κυκλάδων που παρέχει ενδείξεις συσχετισμού της παρουσίας τουριστών και ιδιοκτητών και νομέων ΔΚ. Σίγουρα πάντως το «ζωντάνεμα» του νησιού τους θερινούς μήνες και τα Σαββατοκύριακα σε πολύ μεγάλο βαθμό συνδέεται με το φαινόμενο της ΔΚ. Για τους ντόπιους αυτό σημαίνει από τη μία δουλειά και έσοδα, αλλά και κούραση και ένταση, ιδίως τους μήνες αιχμής, Ιούλιο και Αύγουστο¹¹⁹.

Οι αλλαγές που βιώνει κανείς ως μόνιμος κάτοικος σχετίζονται φυσικά με μια αύξηση της κυκλοφορίας των οχημάτων, προβλήματα στάθμευσης στα αστικά κέντρα του νησιού, γενικότερα ένα μάλλον πιο «φασαριόζικο» κλίμα και μια εντυπωσιακή «εισαγωγή» αστικής οδικής συμπεριφοράς - από την Αθήνα στην Άνδρο. Τα πρώτα χρόνια που επισκεπτόμουν τακτικά το νησί, «έφερε» και η δική μου οδήγηση ποιότητες των προτύπων οδήγησης στην πόλη : βιασύνη, ανυπομονησία, νευρικότητα. Θυμάμαι χαρακτηριστικά να αγανακτώ φτάνοντας στην Άνδρο όταν κατά μήκος του κεντρικού δρόμου του λιμανιού οι ντόπιοι οδηγοί σταματούσαν στη μέση του δρόμου για να μιλήσουν με κάποιον οδηγό διερχόμενου οχήματος ή με κάποιο πεζό, χωρίς να νιώθουν και ιδιαίτερα σοβαρή πίεση να ελευθερώσουν το δρόμο ώστε να μην περιμένουν οι υπόλοιποι οδηγοί από πίσω. Σταδιακά έμαθα να σέβομαι το γεγονός πως οι ρυθμοί είναι αλλιώςτικοι στην Άνδρο και η κοινωνική επαφή σημαντικότερη από τον κώδικα οδικής κυκλοφορίας¹²⁰.

Σε ότι αφορά τις τοπικές παραγωγικές δραστηριότητες και το πώς αυτές συνδέθηκαν με το φαινόμενο της ΔΚ, βάσει της προσωπικής μου εμπειρίας, νομίζω πως υπήρξαν διάφορες φάσεις κατά την εξέλιξη του φαινομένου. Εξαιρώντας προς στιγμήν τις εμπορικές δραστηριότητες, για τις οποίες έγινε ήδη αναφορά, θεωρώ πως ο πρωτογενής τομέας της Άνδρου, σε πρώτη φάση, παράμεινε σχετικά ασύνδετος με το φαινόμενο της ΔΚ¹²¹. Αρχικά, η όποια σύνδεση υπήρχε, λειτουργούσε κυρίως μέσω του τριτογενούς τομέα, καθώς η αγροτική και κάποια είδη της κτηνοτροφικής παραγωγής¹²² της Άνδρου, τα

¹¹⁹ Κατά γενική ομολογία η Άνδρος, όπως και άλλα νησιά, διαθέτει πολύ μικρή τουριστική περίοδο η οποία εντοπίζεται κυρίως τους μήνες Ιούλιο-Αύγουστο. Πάντως η παρουσία των ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ υφίσταται όλο το χρόνο, ενώ υπάρχουν και οι εποχικοί κάτοικοι των ΔΚ που διαμένουν στο νησί αρκετούς μήνες το χρόνο. Παρόλο που κι αυτοί ενεργοποιούν κάποια καταναλωτική κίνηση, έχω την αίσθηση πως η παρουσία τους δεν εκτιμάται ως ιδιαίτερα προσοδοφόρα από τους ντόπιους. Περισσότερες πληροφορίες αναμένεται να δώσει η έρευνα που έκανα στους επαγγελματίες των κεντρικών αγορών του νησιού.

¹²⁰ Τώρα μάλλον κι εγώ αγανακτώ με αυτούς που βιάζονται...!

¹²¹ Και πιστεύω πως εξακολουθούν να υπάρχουν πολλά ακόμη περιθώρια βελτίωσης.

¹²² Το αιγοπρόβειο κρέας από όσο γνωρίζω «πάντα» διατίθεται και στα τοπικά κρεοπωλεία, με άτυπους ή νόμιμους τρόπους.

λεγόμενα τοπικά προϊόντα, προσφέρονται στην πελατεία της ΔΚ μέσα από τις υπηρεσίες εστίασης και διασκέδασης.

Θυμάμαι τα πρώτα χρόνια που είχαμε το σπίτι στην Άνδρο, το πως γνωρίσαμε σταδιακά τα τοπικά προϊόντα μέσα από τα γεύματα που κάναμε στα εστιατόρια και τις ταβέρνες. Η αναζήτηση έκτοτε ντόπιου τυριού ή αλλαντικών ή νωπών προϊόντων θυμάμαι πως για αρκετό καιρό υπήρξε δυσχερής, ενδεχόμενα γιατί τα προϊόντα αυτά δεν είχαν τυποποίηση, διατίθεντο πολύ περιορισμένα στην τοπική αγορά και κυρίως μέσα από άτυπα οικογενειακά δίκτυα. Σταδιακά ωστόσο κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών δημιουργήθηκαν οι πρώτες μονάδες τυποποίησης τυριού στην Άνδρο και σε μεγάλο βαθμό κάλυψαν τη ζήτηση που εκφραζόταν από τους επισκέπτες. Σήμερα υπάρχουν τρία τυροκομεία προϊόντα των οποίων βρίσκει κανείς στα περισσότερα καταστήματα τροφίμων του νησιού.

Σε κάθε περίπτωση ωστόσο, με το πέρασμα του χρόνου ο καθένας από μας τους ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ σταδιακά ανέπτυξε τις δικές του γνωριμίες και προσβάσεις σε οικογένειες αγροτών και προμηθεύονταν και άτυπα τα τοπικά προϊόντα. Πιστεύω πως αρκετές ντόπιες οικογένειες «ανακάλυψαν» αντίστοιχα με το πέρασμα του χρόνου την ύπαρξη της «αγοράς» των ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ. Η αγορά αυτή κυριολεκτικά έρχεται «στα πόδια» των τοπικών παραγωγών και είναι σε θέση να απορροφήσει τμήματα της παραγωγής τους, προσφέροντας ένα πρόσθετο και ενίοτε σημαντικό εισόδημα σε αρκετές οικογένειες της Άνδρου¹²³.

Σίγουρα και ο τριτογενής τομέας της Άνδρου, ενδυναμώθηκε και ωφελήθηκε από την μεγέθυνση και λειτουργία του φαινομένου της ΔΚ. Αναφέρθηκα ήδη σε επαγγελματικές κατηγορίες που κατά γενική ομολογία ενισχύθηκαν, όπως ο εμπορικός τομέας της διατροφής, των οικοδομικών υλικών, του εξοπλισμού κατοικιών, αλλά και η παροχή υπηρεσιών κάθε λογής, δικηγόροι, συμβολαιογράφοι, μηχανικοί, αρχιτέκτονες, υδραυλικοί, ηλεκτρολόγοι, τράπεζες, μεταφορές, κα.

Εκείνο που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι ο συσχετισμός, που είχα την ευκαιρία να διαπιστώσω, μεταξύ του φαινομένου της ΔΚ και του τουρισμού της Άνδρου. Κάποιες φορές ήρθε στην αντίληψη μου ένα είδος «σύγκρουσης» μεταξύ των δύο φαινομένων για τη χρήση των υποδομών μεταφοράς. Πιο συγκεκριμένα σε περιόδους αυξημένης κίνησης και συγκεκριμένα Καθαρή Δευτέρα και Πάσχα, ξενοδοχείοι και παράγοντες του τουριστικού τομέα της Άνδρου διαμαρτυρήθηκαν έντονα στις τοπικές αρχές, καθώς πελάτες τους που επιθυμούσαν να επισκεφθούν το νησί τις μέρες αυτές, δεν έβρισκαν εισιτήρια στα πλοία. Τα περισσότερα εισιτήρια καθώς φαίνεται ήταν «κλεισμένα» από ιδιοκτήτες ΔΚ. Ίσως είναι λογικό να υποθέσει κανείς πως από το τουριστικό κύκλωμα, οι κατηγορίες επαγγελματιών που λιγότερο ωφελούνται από το φαινόμενο της ΔΚ, είναι οι ιδιοκτήτες ξενοδοχείων κλπ. καταλυμάτων. Περισσότερο ωφελούνται οι επαγγελματίες της εστίασης, των λοιπών υπηρεσιών αναψυχής και σίγουρα πάντως τα πρακτορεία εισιτηρίων.

Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη πως το φαινόμενο της ΔΚ δημιουργεί πρόσθετη-έμμεση κατανάλωση παντός είδους αγαθών και υπηρεσιών στο νησί. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω του πολλαπλασιαστικού μηχανισμού και προκύπτει από την ενίσχυση των επαγγελματικών ομάδων της οικοδομής αλλά και τον πληθυσμό των αλλοδαπών οικονομικών μεταναστών¹²⁴. Σε ότι αφορά την ισχύ του κατασκευαστικού

¹²³ Πολλές αγροτικές οικογένειες της Άνδρου παράγουν ή μεταποιούν τοπικά προϊόντα ούτως ή άλλως για αυτοκατανάλωση.

¹²⁴ Όλοι οι προσελκυσθέντες επαγγελματίες και εργαζόμενοι είναι λογικό εφόσον διαβιούν πλέον στην Άνδρο να διαμένουν σε ιδιόκτητες ή μισθωμένες κατοικίες και καταναλώνουν όλες τις υπηρεσίες που είναι απαραίτητες για την άσκηση επαγγέλματος και τη διαβίωση των οικογενειών τους στο νησί.

τομέα τοπικά, νομίζω φανερό σε όλους υπήρξε και εξακολουθεί σε κάποιο βαθμό να είναι η «κουλτούρα» της οικοδομής στην Άνδρο και η κερδοσκοπία επί της γης της. Παντού κανείς βλέπει δραστηριότητες, επιγραφές, μεταφερόμενα είδη, καταστήματα, οχήματα, ανθρώπους και ποικίλα άλλα «ίχνη» της οικοδομικής δραστηριότητας.

Συνοψίζοντας, υποθέτω πως κανείς δεν αμφιβάλει ότι το φαινόμενο της ΔΚ έδωσε «τροφή» στην τοπική οικονομία. Ωστόσο, καταθέτω τη γενικότερη μου αίσθηση πως σταδιακά στην Άνδρο διαμορφώθηκε μιας αυξημένη εξάρτηση κι ένα είδος μονοκαλλιέργειας της τοπικής οικονομίας σχετικό προς την εκμετάλλευση γης και την οικοδομική δραστηριότητα. Ως προς το ζήτημα της αυξημένης εξάρτησης προκύπτει από το γεγονός πως τα περισσότερα επαγγέλματα ενισχύθηκαν μέσα από τη μεγέθυνση και εξάπλωση των ΔΚ, φαινόμενο που σε κάποιο βαθμό υπόκειται στην οικονομική συγκυρία αλλά και που δεν μπορεί να μεγεθύνεται αενάως¹²⁵. Το μέγεθος της προβληματικής αυτής θα έχουμε αναμένεται να εκτυλιχθεί το επόμενο χρονικό διάστημα, με δεδομένη την οικονομική κρίση. Η σημαντική συμμετοχή του οικοδομικού κλάδου στην τοπική οικονομία της Άνδρου είναι λογικό να δημιουργήσει κλυδωνισμούς και στα λοιπά τμήματα της, σε βαθμό, που τα επόμενα χρόνια θα αποκαλύψουν¹²⁶. Μερικά πρώτα σημάδια της κρίσης έχουν φανεί στο νησί : αρκετές ημιτελείς οικοδομές που προορίζονταν να διατεθούν στην αγορά της ΔΚ, αλλά και αρκετές ολοκληρωμένες που παραμένουν αδιάθετες.

B.3 Η συνθετότητα των αλλαγών

Αυτό που κατάλαβα σταδιακά και ήδη επισημάνθηκε είναι πως καθεμία από όλες τις επιρροές που συζητήθηκαν στις προηγούμενες ενότητες και αποδίδονται λιγότερο ή περισσότερο στο φαινόμενο των ΔΚ, είναι σχεδόν πάντα πολύπλευρες και σε άμεση εξάρτηση με τις τοπικές ιδιαιτερότητες, αλλά και μεταξύ τους.

Ας πάρουμε για παράδειγμα τις επιλογές χωροθέτησης μιας ΔΚ εντός οικισμού ή εκτός σχεδίου και αντίστοιχα παλαιάς ή νεόδμητης κατοικίας. Πέραν των πολυσυζητημένων περιβαλλοντικών επιπτώσεων και της οικονομικής διάστασης για τους ιδιοκτήτες γης κυοφορούν σε τοπικό επίπεδο κι άλλες σημαντικές κοινωνικές και οικονομικές επιδράσεις.

Καταρχήν η οικονομική επίδραση αφορά τόσο τα οικονομικά του τοπικού ιδιωτικού όσο και του δημόσιου τομέα. Από τη μία πλευρά δηλαδή ενισχύοντας κατηγορίες επαγγελματιών της οικοδομής, κι από την άλλη επηρεάζοντας αμφίδρομα τον τοπικό δημοτικό κορβανά : τόσο μέσω της είσπραξης δημοτικών τελών, όσο και μέσω της ανάγκης δημοτικών παροχών και εξυπηρέτησης δικτύων.

Αναλυτικότερα, στην περίπτωση της χωροθέτησης εντός οικισμού (όπου συχνά ο δρόμος δεν φτάνει έξω από κάθε κατοικία) και της ανάπλασης μιας παλαιάς κατοικίας, πέραν των όποιων σύγχρονων ειδικοτήτων της οικοδομής, ενδεχόμενα «πριμοδοτούνται» και κάποια παλαιότερα επαγγέλματα, όπως αγωγιάτες ή παραδοσιακοί τεχνίτες.

Σε ότι αφορά δε τα οικονομικά του τοπικού δημόσιου τομέα, και στις δύο περιπτώσεις, δηλαδή είτε εντός οικισμού, είτε εκτός σχεδίου οι αρχές εισπράττουν δημοτικά-ανταποδοτικά τέλη προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις ανάγκες συντήρησης δικτύων δημοτικού φωτισμού, δρόμων, ύδρευσης, αποχέτευσης (όταν αυτά υπάρχουν) και πάντως

¹²⁵ Αναφέρομαι στη διαρκή κατασκευή νέων ΔΚ.

¹²⁶ Πάντως ακόμη κι αν διακοπεί τελείως η οικοδομική δραστηριότητα, εξακολουθεί να υπάρχει κάποιος βαθμός στήριξης της τοπικής οικονομίας από το φαινόμενο της ΔΚ, εξαιτίας της τακτικής παρουσίας των ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ, που σημαίνει κάποιου είδους κατανάλωση διαφόρων αγαθών και υπηρεσιών.

αποκομιδής απορριμμάτων. Ωστόσο, όταν μια ΔΚ βρίσκεται σε περιοχή εκτός σχεδίου, δηλαδή αρκετά συχνά μακριά από οικισμούς και ιδιαίτερα στις περιπτώσεις ερημικών τοποθεσιών όπου βρίσκονται μεμονωμένες κατοικίες, οι δημοτικές αρχές καλούνται να καλύψουν σαφώς υψηλότερα κόστη καταρχήν λόγω μη ύπαρξης υποδομών (δρόμων, δικτύων κλπ.) Τα αυξημένα κόστη έχουν να κάνουν αφενός με τη δημιουργία νέων υποδομών, αφετέρου με τη λειτουργία τους που ενίοτε λόγω απόστασης, αλλά και μη επιμερισμού σε περισσότερες κατοικίες τείνει να είναι πιο επιβαρυντική. Αντίθετα σε περιπτώσεις ΔΚ που βρίσκονται εντός οικισμών, με ενίοτε προϋφιστάμενα δίκτυα, οι ίδιες δαπάνες τείνουν να είναι χαμηλότερες και να επιμερίζονται σε περισσότερες κατοικίες.

Επιπλέον, η χωροθέτηση εντός οικισμού ή εκτός σχεδίου και η χρήση υφιστάμενου παλαιού κτίσματος έναντι μιας νεόδμητης ΔΚ, φαίνεται να ενέχουν και συμβολικές διαστάσεις, αντικατοπτρίζοντας συσχετισμούς του εκάστοτε ιδιοκτήτη ΔΚ με την τοπική κοινωνία. Κατά κάποιο τρόπο δηλαδή, η αγορά, ή ανάπτυξη ή επέκταση ενός σπιτιού εντός ενός υφιστάμενου οικισμού συντηρεί τη συνήθη μορφή γειτονίας με τον όποιο μόνιμο-ντόπιο πληθυσμό. Αντίθετα η διατήρηση ΔΚ σε απομακρυσμένες περιοχές, δυσπρόσιτες ή κοντά σε ερημικές παραλίες καθιστά τις κατοικίες αυτές διακριτές, ξέχωρες από την ντόπια κοινωνία και τους χρήστες τους με κάποιο τρόπο απόμακρους, πιο διακριτά περιστασιακούς, «εκτός» της τοπικής κοινωνίας κατοίκους. Η παραπάνω συνθήκη ενδεχομένως να ενισχύεται στις περιπτώσεις που μια κατοικία είναι νεόδμητη, έναντι μιας παλαιάς κατοικίας όπου σχεδόν πάντα έχει την «ιστορία» της στη γειτονιά. Αναμφίβολα υπεισέρχεται εδώ και η τεχνοτροπία κατασκευής¹²⁷, που με τη σειρά της εντείνει ή αμβλύνει τις διαφοροποιήσεις και «γειτνιασίες» αυτές.

*Συγκρότημα κατοικιών στην παραλία του Ζόργκου
Φωτογραφία : Βαγγέλης Λουκίσας*

Κλείνοντας την υποενότητα αυτή, νομίζω εύλογα μπορεί να υποστηριχθεί, πως οι όποιες αλλαγές φέρνει το φαινόμενο της ΔΚ, σχετίζονται και διαπλέκονται με την υφιστάμενη τοπική πραγματικότητα και το ιστορικό και κοινωνικοοικονομικό παρελθόν της κάθε περιοχής. Συνάμα, τα όποια ζητήματα και επιρροές αποδίδονται στο φαινόμενο της ΔΚ, εντάσσονται στο ευρύτερο θεσμικό-νομοθετικό πλαίσιο που διέπει πληθώρα επί μέρους ζητήματων, Το ζήτημα διαχείρισης και θεσμικού πλαισίου στο οποίο εντάσσεται το φαινόμενο αναλύω εκτενέστερα παραβάλλοντας τις σχετικές παρατηρήσεις μου στην παρακάτω υποενότητα.

¹²⁷ Στην τεχνοτροπία κατασκευής τοποθετώ μια σειρά επί μέρους παραμέτρων, όπως τον τρόπο τοποθέτησης των κτισμάτων στο φυσικό ανάγλυφο του χώρου, την αρχιτεκτονική μορφή των κτισμάτων, την κλίμακα, τα υλικά κατασκευής αλλά και τις διαμορφώσεις της γης.

B.4 Διαχειριστικές πτυχές : Πολιτεία, Τοπική Αυτοδιοίκηση, Θεσμοί & Τοπική κοινωνία

Το φαινόμενο της ΔΚ, όπως έγινε φανερό από τη μέχρι τώρα συζήτηση, «ακουμπά» σε πληθώρα επί μέρους ζητημάτων. Αναμφίβολα, η όποια διαχείριση του σε μεγάλο βαθμό καθορίζεται από συναφή των παραπάνω ζητημάτων νομοθετικά πλαίσια, εθιμικές πρακτικές και πολιτικές. Ενδεικτικά, από τις εκάστοτε καθορισμένες ή μη χρήσεις γης και χωροτακτικές πολιτικές, την οικοδομική νομοθεσία και τις εκάστοτε νομοθετικές ρυθμίσεις που διέπουν την πληθώρα χρησιμοποιούμενων υποδομών και πόρων, όπως οδών, ρεύματος, νερού, διαχείρισης απορριμμάτων και λυμάτων. Ακόμη, η όποια διαχείριση του φαινομένου της ΔΚ, πλαισιώνεται από τις εκάστοτε κοινωνικές και οικονομικές πολιτικές σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Σε κάθε περίπτωση, η διαχείριση του φαινομένου της ΔΚ είναι και ζήτημα κλίμακας.

B.4.1 Κλίμακα φαινομένου & χρήσεις γης στην Άνδρο

Σε ότι αφορά την κλίμακα του φαινομένου, υπήρξε ορατή η μεγέθυνση του από τα πρώτα χρόνια των επισκέψεων μου στην Άνδρο. Ανάμεσα στα διάφορα ταξίδια μου, έβλεπα πολλές νέες κατοικίες να «ξεφυτρώνουν» σε διάφορα σημεία του νησιού και έμοιαζε προφανές πως επρόκειτο για ΔΚ. Βεβαίως υπήρχαν και περιπτώσεις αγοράς παλαιών κατοικιών που προστίθενται στις νεόδμητες που αν και λιγότερο «ορατές», σίγουρα συνέβαλαν στη μεγέθυνση του φαινομένου.

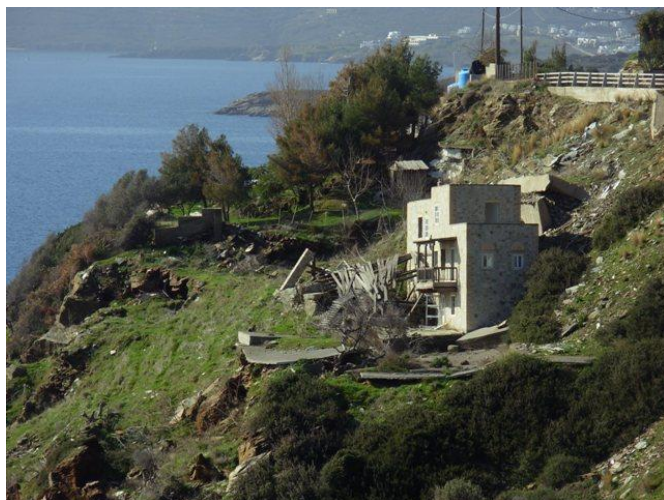
Τα πρώτα στατιστικά στοιχεία για δόμηση κατοικιών στην Άνδρο επιχείρησα να συγκεντρώσω κατά τη διάρκεια εκπόνησης της μεταπτυχιακής μου διατριβής την περίοδο 2004-2005. Βάσει των τότε εκτιμήσεων μου 150-200 νέες κατοικίες λάμβαναν άδεια κατασκευής στην Άνδρο ετησίως. Λαμβάνοντας υπόψη την πληθυσμιακή συρρίκνωση του νησιού τις προηγούμενες και τη σχετική σταθερότητα τις τελευταίες 10ετίες, ήταν εύλογο να υποθέσει κανείς πως επρόκειτο για ΔΚ, μαρτυρώντας έναν αξιοσημείωτο ρυθμό μεγέθυνσης του φαινομένου στο νησί¹²⁸.

Σε ότι αφορά το ζήτημα του καθορισμού χρήσεων γης και της χωροταξίας στην Άνδρο, ομοίως είχα την ευκαιρία να συγκεντρώσω κάποια πρώτα στοιχεία στα πλαίσια της μεταπτυχιακής μου εργασίας. Αναζητώντας πληροφορίες για το ευρύτερο νομοθετικό και θεσμικό πλαίσιο που διέπει τη χωροθέτηση των ΔΚ στον ελληνικό νησιωτικό χώρο και ειδικότερα στην Άνδρο, εντόπισα την πρώτη απόπειρα ολοκληρωμένης χωροταξικής μελέτης του νησιού. Η σύνταξη της Ειδικής Χωροταξικής Μελέτης, διήρκησε από το 1992-2000, χρηματοδοτήθηκε από τότε Κοινοτικό πρόγραμμα, το Envrirreg και πέρασε από 5 φάσεις. Εν τέλει ποτέ δεν επικυρώθηκε οριστικά, καθώς συνάντησε δριμύτατες αντιδράσεις από την τοπική κοινωνία, οι οποίες εκφράστηκαν με ποικίλες πιέσεις προς κάθε κατεύθυνση (Κεντρική Διοίκηση, τοπικές αρχές). Χαρακτηριστική είναι η διαδήλωση μερίδας πολιτών της Άνδρου το 2003 κάτι εξαιρετικά ασυνήθιστο για την κοινωνία του νησιού, που κατέβηκαν στην περιοχή της Χώρας κρατώντας μαύρες σημαίες ως ένδειξη διαμαρτυρίας για την τότε επικείμενη έγκριση του χωροταξικού¹²⁹.

¹²⁸ Βέβαια η αδειδότηση δεν σημαίνει απαραίτητα και αποπεράτωση μιας κατασκευής. Περισσότερο φως στην κλίμακα και τους ρυθμούς ανάπτυξης της ΔΚ προσπάθησα να ρίξω με την έρευνα μου, στα πλαίσια της παρούσας διατριβής, στο Πολεοδομικό Γραφείο Άνδρου που παρουσιάζεται σε επόμενη ενότητα

¹²⁹ Ίσως μια ακόμη απόδειξη ότι στη συνείδηση του κόσμου ανάπτυξη σήμαινε οικοδομική δραστηριότητα.

Είχα την ευκαιρία κατά τη διάρκεια της πολύχρονης παρουσίας μου στο νησί να παραβρεθώ σε πολυάριθμες συζητήσεις για το περίφημο εκείνο χωροταξικό της Άνδρου, που θα «κατέστρεφε» σύμφωνα με την άποψη πολλών το νησί. Τα βασικότερα ζητήματα για τους ντόπιους ιδιοκτήτες γης ήταν ο χαρακτηρισμός σημαντικών τμημάτων του νησιού ως αγροτικών γαιών, απαγορεύοντας ουσιαστικά σε αυτές τη δόμηση, ο καθορισμός ζωνών αποκλειστικής προστασίας λόγω οικολογικής αξίας ή ιδιαίτερου φυσικού κάλλους που ομοίως «στερούσε» στους ιδιοκτήτες τους κερδοσκοπικές πρακτικές, το θέμα της απαγόρευσης της δόμησης σε κλίσεις άνω του 35% θα καθιστούσε πολλές ιδιοκτησίες μη οικοδομήσιμες

*Δεύτερη κατοικία γνωστού δημοσιογράφου που λόγω τοποθέτησης σε σαθρό έδαφος κατολίσθησε και κατέστη επικίνδυνη προς κατοίκηση
Αριστερά κοντινό πλάνο, δεξιά μακρινό*

Σε κάποια εκδήλωση είχα την ευκαιρία να γνωρίσω έναν εκ των επιστημόνων που συμμετείχε στη σύνταξη της χωροταξικής αυτής μελέτη, ο οποίος εκφράστηκε ιδιαίτερα αρνητικά για τον χειρισμό του όλου ζητήματος από τους εκπροσώπους των ΟΤΑ αλλά και με απογοήτευση για την εξέλιξη της Άνδρου.....

Κάτι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό και συνδεδεμένο άμεσα με τις προσπάθειες καθορισμού χρήσεων γης στην Άνδρο, υπήρξε το γεγονός πως σε 2 αλληπάλληλες χρονικές φάσεις όπου συζητείτο έντονα η πιθανότητα να ψηφιστεί το χωροταξικό της Άνδρου, η έκδοση των οικοδομικών αδειών «εκτινάχθηκε» στα ύψη. Σκοπός ήταν όσοι προλάβαιναν να λάβουν οικοδομική άδεια με τους προγενέστερους όρους δόμησης ώστε να μην «πληγούν» από τους νέους περιορισμούς της νομοθεσίας. Ενδεικτικό είναι το γεγονός πως από τις 8 προτεινόμενες από την Ειδική Χωροταξική Μελέτη της Άνδρου, περιοχές του νησιού για απόλυτη προστασία-δηλαδή απαγόρευση της δόμησης σ' αυτές, σύμφωνα με την αρχή της διαφύλαξης με τη μορφή του πολιτιστικού αποθέματος, έχουν ήδη, λιγότερο ή περισσότερο χρησιμοποιηθεί για δόμηση κατοικιών ή καταλυμάτων.

Ακόμη πιο «κραυγαλέα» είναι η περίπτωση της πρόσφατης νομιμοποίησης αυθαιρέτων κατασκευών, όχι μόνο στην Άνδρο που ακόμη «τρέχει» ως διαδικασία του κράτους, ώστε να εισπραχθούν πρόσθετοι πόροι για την αποπληρωμή του δυσβάστακτου ελληνικού χρέους. Το παράλογο της όλης διαδικασίας είναι αφενός το μήνυμα που για πολλοστή φορά αποστέλλεται στους Έλληνες, ότι δηλαδή οι αυθαιρέσιες τους κάποια στιγμή μέσα από κάποια διαδικασία θα νομιμοποιηθούν και βεβαίως το γεγονός πως κοστίζει για κάποιον

σήμερα φθηνότερα να νομιμοποιήσει μια αυθαίρετη κατασκευή από το να εκδώσει κανονική οικοδομική άδεια.

Β.4.2 Κερδοσκοπία επί της γης, οικοδομική δραστηριότητα & νομοθετικό πλαίσιο

Σε άμεση σύνδεση με τον καθορισμό χρήσεων γης βρίσκεται η ισχύουσα νομοθεσία της οικοδομικής δραστηριότητας, όχι μόνο στην Άνδρο αλλά σε όλη την Ελλάδα. Μερικά από τα βασικότερα ζητήματα εδώ είναι η ελληνική ιδιαιτερότητα της εκτός σχεδίου δόμησης, η δόμηση σε ακτογραμμή και παραλίες, οι πολυάριθμες διανοίξεις νέων οδών, ενίοτε εντός ρεμάτων, οι ημιτελείς οικοδομές, η δόμηση σε μεγάλες κλίσεις και κορυφογραμμές, καθιστώντας υπόγειους χώρους ισόγειους, κα. Και οι πέντε παραπάνω πρακτικές υπήρξαν εύκολα ορατές στην Άνδρο.

ΔΚ σε περιοχές με κλίση & άνω των 2 ορόφων και υπόγειοι χώροι που καθίστανται ισόγειοι- Περιοχή Άνω Άγιος Πέτρος

*Σταματημένες (αριστερά) & ημιτελείς (δεξιά) ΔΚ
Αριστερά περιοχή Γαυρίου- Δεξιά περιοχή Μπατσιού-Απροβάτου*

Ημιτελείς ΔΚ στην Πούντα Απροβάτου

(φωτογραφία : Βαγγέλης Λουκίσας)

Αυτό που βίωσα πολλές φορές, καταρχήν κατά την εποχή των τακτικών μου επισκέψεων στο νησί και αφότου είχα γνωριστεί με αρκετό ντόπιο κόσμο, ήταν η αγωνία και η προσπάθεια των ντόπιων να καταστήσουν τη γη τους οικοπεδική και μεταβιβάσιμη ή αλλιώς «άρτια και οικοδομήσιμη», είτε αυτή βρισκόταν εντός οικισμών, είτε εκτός σχεδίου. Βασικοί περιορισμοί που θα έπρεπε να αρθούν και προϋποθέσεις που έπρεπε να εξασφαλιστούν, ήταν αλλά και εξακολουθούν να είναι οι εξής :

- το εκάστοτε τμήμα γης να έχει το κατάλληλο μέγεθος, για εντός οικισμού σαφώς μικρότερο και για εκτός σχεδίου τουλάχιστον 4 στρέμματα
- να «απαλλαγεί» η γαία τους από οιονδήποτε χαρακτηρισμό της ως δασική, αφού αυτό την καθιστά μη οικοδομήσιμη,
- να εξασφαλιστεί σε αυτή πρόσβαση και πρόσοψη σε δρόμο, καθώς η έλλειψη δρόμου σημαίνει μειωμένο αγοραστικό ενδιαφέρον και ενίοτε την καθιστά «μη άρτια»
- να εξασφαλιστεί η υποδομή του ηλεκτρικού ρεύματος και λιγότερο ίσως του νερού εφόσον για αυτό το ζήτημα υπάρχει η «εύκολη» λύση της γεώτρησης

Ενδιαφέρον εδώ παρουσιάζουν για μένα δύο ποιότητες καθοριστικές της στάσης των εμπλεκομένων μερών, δηλαδή Πολιτείας, θεσμών και πολιτών. Από τη μία πλευρά υπάρχουν ιδιαιτέρως συχνά «θολά» σημεία στη νομοθεσία ή κενά πχ. στην Άνδρο πολλοί παραδοσιακοί οικισμοί δεν έχουν ακόμη καθορισμένα όρια με συνέπεια κάποιος που έχει ιδιοκτησία σε αυτούς να μην είναι ποτέ σίγουρος αν αυτή βρίσκεται εντός του οικισμού ή τελικά εκτός σχεδίου¹³⁰. Από την άλλη πλευρά οι πολίτες- ιδιοκτήτες γης καταφεύγουν στους πιο ευφάνταστους τρόπους ώστε να υπερβούν τους εκάστοτε περιορισμούς, ώστε να είναι σε θέση να «αξιοποιήσουν» τις ιδιοκτησίες τους.

Είχα αρκετές φορές την ευκαιρία να ακούσω σε συζητήσεις να αναφέρονται προσπάθειες είτε να «μεγαλώσει» μια ιδιοκτησία, ζητώντας από τον εκάστοτε τοπογράφο να προσθέσει τα τετραγωνικά μέτρα που έλειπαν για την αρτιότητα, είτε να «εξασφαλιστεί» ότι βρίσκεται εντός οικισμού ή εκτός σχεδίου.

Ουσιαστικά, όλες οι παραπάνω «ιδιότητες» δεν είναι εκ των προτέρων σαφείς για κάθε ιδιοκτησία. Αντίθετα απαιτούν ενέργειες εκ μέρους των ιδιοκτητών τους και κυρίως συναλλαγές με τοπικές και περιφερειακές αρχές οι οποίες είναι επιφορτισμένες με την τήρηση των σχετικών νομοθεσιών και τις προβλεπόμενες διαδικασίες. Πολλές κουβέντες στις συναναστροφές μου στην Άνδρο, είχα την ευκαιρία να ακούσω σχετικά με «λαδώματα» υπηρεσιών και διαμεσολαβήσεις πολιτικών και ισχυρών προσώπων για ποικίλες «διευκολύνσεις» γνωστών και προστατευομένων τους, αναπαράγοντας το γνωστό πελατειακό ελληνικό πολιτικό σύστημα και στην Άνδρο.

Σε ότι αφορά το ζήτημα των διανοίξεων νέων δρόμων στην Άνδρο αναφέρθηκα ήδη εκτενώς. Με μια βόλτα στο νησί, εύκολα διαπιστώνει κανείς τη διάνοιξη αρκετών νέων δρόμων τα τελευταία χρόνια, είτε ιδιωτικών, είτε κοινόχρηστων. Αυτό που αξίζει ίσως να αναφερθεί είναι πως αρκετοί διανοίγονται προκειμένου να εξυπηρετήσουν «νέες» οικοπεδικές περιοχές. Εφαρμόζοντας την πρακτική της κατάτμησης μεγάλων εκτάσεων σε μικρότερες, οι διανοίξεις δρόμων «επιτρέπουν» τη μεταβίβαση υποσυνόλων αυτών¹³¹ που

¹³⁰ Η διαδικασία προβλέπει ο ενδιαφερόμενος να κάνει αίτημα στις αρμόδιες περιφερειακές αρχές, να γίνει αυτοψία και να αποφασιστεί μετά από πολλούς μήνες αν η ιδιοκτησία του βρίσκεται εντός ή εκτός.

¹³¹ Συνήθως «κόβονται» στα 4 στρέμματα, που εξακολουθεί να αποτελεί το ελάχιστο όριο για την αρτιότητα σε περιοχές εκτός σχεδίου.

αλλιώς δεν θα μεταβιβάζονταν. Οι δρόμοι αυτοί διανοίγονται στην πλειοψηφία των περιπτώσεων μάλλον παράνομα, από ομάδες ιδιοκτητών της περιοχής, ή τις τοπικές αρχές. Στην τελευταία περίπτωση, η διάνοιξη των οδών αποτελεί έναν τρόπο να αποκομίσουν οι ιθύνοντες αιρετοί πολιτική ισχύ, με τη μορφή ευρύτερης υποστήριξης ισχυρών τοπικών παραγόντων που ευνοούνται από τις δράσεις αυτές και εν τέλει ψήφων. Χαρακτηριστικό της όλης προβληματικής είναι το γεγονός πως η μη νομιμότητα των δρόμων αυτών συχνά δημιουργεί προβλήματα στη μεταβίβαση ιδιοκτησιών από τα τοπικά Υποθηκοφυλάκεια, γεννώντας μεγάλες προστριβές μεταξύ αρμοδίων Υποθηκοφυλάκων, πολιτών και αιρετών¹³². Προς αυτή την κατεύθυνση κινήθηκε και η πρωτοβουλία του πρώην Επαρχείου Άνδρου που προ 4ετίας περίπου προχώρησε στην καταγραφή των δρόμων του νησιού, ώστε αυτοί να «χαρακτηριστούν» και να διευκολύνουν τις οικοπεδικές συναλλαγές.

Μια πολύ ενδιαφέρουσα εμπειρία μπορεί κανείς να βιώσει επισκεπτόμενος το Πολεοδομικό Γραφείο Άνδρου. Αρκετές παρατηρήσεις παρουσιάζονται στη συνέχεια της διατριβής στην έρευνα που πραγματοποίησα εκεί. Ωστόσο και νωρίτερα, σε επισκέψεις μου εκεί, είτε για τη λήψη στοιχείων στα πλαίσια του μεταπτυχιακού, είτε για προσωπικές δουλειές, είχα την ευκαιρία να «εισπράξω» ένα ιδιότυπο κλίμα. Η ένταση που υπήρχε στο χώρο ήταν σχεδόν σε όλες τις επισκέψεις μου εμφανής. Πολίτες που διαμαρτύρονταν για την καθυστέρηση κάποιας υπόθεσης τους ήταν ο κανόνας. Άλλοτε πίεζαν ευγενικά, άλλοτε με απειλές, ενώ η απόκριση των αρμοδίων υπαλλήλων παρουσίαζε κι αυτή ποικιλία. Η αίσθησή μου ήταν πάντως πως επικρατούσε ένα χαοτικό κλίμα και συνθήκες εργασίας, που νομίζω πως σε μεγάλο βαθμό αντικατοπτρίζουν την προβληματική των θεσμών αλλά και συγκρούσεις μεταξύ ποικίλων ομάδων συμφερόντων της τοπικής κοινωνίας.

B.4.3 Πόροι, υποδομές & θεσμικό πλαίσιο

Συνδεδεμένα και με τα παραπάνω είναι βεβαίως και τα ζητήματα χρήσης των φυσικών πόρων και των λοιπών τοπικών υποδομών για την εξυπηρέτηση των ΔΚ, δηλαδή ρεύμα, νερό, διαχείριση απορριμμάτων και λυμάτων και στα οποία ήδη έγιναν αναφορές σε προηγούμενες ενότητες. Εδώ ωστόσο εξετάζονται από τη θεσμική-διαχειριστική τους σκοπιά.

Η εμπειρία της Άνδρου σχετικά θα έλεγα πως απλώς επιβεβαιώνει την έλλειψη κουλτούρας σχεδιασμού, αλλά και κοινωνικής συνείδησης, που γενικότερα χαρακτηρίζει την ελληνική πραγματικότητα. Η δυσχέρεια χωροταξικού σχεδιασμού είδαμε πως συναρτήθηκε άμεσα με τη ζήτηση και προσφορά γης και ΔΚ. Η άναρχη δόμηση και επέκταση των ΔΚ μοιραία σήμανε με τον τρόπο αυτό και άναρχη χρήση των τοπικών πόρων και σημαντικές ανάγκες σε νέες υποδομές.

Ως προς το ζήτημα της ρευματοδότησης των νεόδμητων κυρίως κατοικιών σε περιοχές εκτός σχεδίου, κατά τη διάρκεια της παρουσίας μου στο νησί είχα την ευκαιρία να δω αρκετές επεκτάσεις του δικτύου σε διάφορες περιοχές του νησιού. Αρκετές φορές με προβλημάτισε ο τρόπος με τον οποίο τοποθετούνται οι κολώνες από αισθητική σκοπιά.

¹³² Βέβαια εδώ υπάρχουν και περιπτώσεις παλαιών ιδιοκτησιών με κατοικίες όπου είναι σύνηθες φαινόμενο στους παλαιούς τίτλους ιδιοκτησίας να μην αναφέρεται η πρόσοψη σε δρόμο, ενώ αυτός υπήρχε και ήταν μονοπάτι. Γενικότερα είναι προβληματική η έλλειψη κοινών χαρτών αναφοράς σε σχέση με τις νομοθετικές διαδικασίες. Ελλείψει τους, η νομοθεσία τείνει ενίοτε να λειτουργεί με «παράλογο» τρόπο καθώς σε πολλές περιπτώσεις διευκολύνει ή αφήνει περιθώρια για την υπέρβαση της, ενώ σε άλλες ταλαιπωρεί πολίτες που κινούνται εντός του πνεύματος της.

Θα άξιζε επίσης κανείς να ερευνήσει σε ποιο βαθμό αυτές χρηματοδοτήθηκαν από τη ΔΕΗ, την τοπική αυτοδιοίκηση και τους ιδιώτες-ιδιοκτήτες ακινήτων. Αλλά και τους τρόπους με τους οποίους λαμβάνεται μια τέτοια σημαντική απόφαση επέκτασης ενός δικτύου ρευματοδότησης. Το ζήτημα συχνά συνδέεται άμεσα με τις διανοίξεις οδών που αποτελούν και βασική προϋπόθεση επέκτασης των δικτύων, ενίοτε σε ευαίσθητες οικολογικά ή σε ιδιαίτερου φυσικού κάλλους περιοχές. Ανεξαρτήτως πάντως της οικολογικής ή αισθητικής αξίας κάθε περιοχής, με την τοποθέτηση κολονών η αισθητική όχληση είναι σχεδόν αναπόφευκτη. Η έκθεση δε στις καιρικές συνθήκες, ειδικά στην Άνδρο που επικρατούν κατά καιρούς ιδιαίτερα ισχυροί άνεμοι, συχνά ευθύνεται για βλάβες και διακοπές ρεύματος και συνεπάγεται επισκευές, επεμβάσεις και συντηρήσεις απαιτητικές σε πόρους. Το ζήτημα των πυρκαγιών που ξεκινά από μονωτήρες της ΔΕΗ, λόγω ελλιπούς συντήρησης τους ήδη αναφέρθηκε.

Σε ότι αφορά το ζήτημα της διαχείρισης υδάτων τώρα και τις πιεστικές ανάγκες που δημιουργούνται κυρίως τους θερινούς μήνες λόγω αυξημένης ζήτησης¹³³, τα χρόνια που συνδέομαι με το νησί, αρκετές φορές αντιλήφθηκα, μέσα από το δημόσιο διάλογο, την ύπαρξη προβλημάτων υδροδότησης σε αρκετές περιοχές. Τα προβλήματα αυτά εντείνονται χρόνο με το χρόνο, ενώ λαμβάνοντας υπόψη την αφθονία υδατικών αποθεμάτων που διαθέτει το νησί στο σύνολο του, εκφράζονται συχνά απόψεις πως βασικές αιτίες των προβλημάτων είναι η ανεπαρκής συντήρηση των δικτύων και ο μη ορθολογικός σχεδιασμός «εκμετάλλευσης» των πόρων. Για την πρακτική των εκτεταμένων γεωτρήσεων σε ΔΚ εκτός σχεδίου έγινε ήδη αναφορά. Συχνά πραγματοποιούνται σε πολύ μεγάλα βάθη, ενώ αποτελεί κοινό μυστικό πως αρκετές εξ αυτών είναι παράνομες. Πολύ συχνά βρίσκονται σε πολύ κοντινές αποστάσεις η μία από την άλλη, γεγονός που κατά τους ειδικούς μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα ζημιογόνο, αλλά και να τις καταστήσει μεταξύ τους «ανταγωνιστικές». Στις περιπτώσεις δε παράκτιας δόμησης ΔΚ, αρκετές γεωτρήσεις γίνονται κυριολεκτικά δίπλα στη θάλασσα θέτοντας σε κίνδυνο υφαλμύρωσης τους υπόγειους υδροφορείς.

Οι αδειοδοτικές διαδικασίες για τις γεωτρήσεις κινούνται από τις περιφερειακές αρχές και συγκεκριμένα το Τμήμα Υδάτων της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, ωστόσο σύμφωνα με προσωπική μου εμπειρία η διαδικασία εξαντλείται στην προσκόμιση εγγράφων στην αρμόδια υπηρεσία και δεν υφίσταται κανενός είδους έλεγχος κατά την υλοποίηση των γεωτρήσεων, πόσω μάλλον της κατανάλωσης νερού που πραγματοποιείται από τη λειτουργία τους.

Εδώ θα πρέπει να αναφερθούν και οι περιπτώσεις οικισμών που αρδεύονται και μέσα από τα λεγόμενα «παραδοσιακά» δικαιώματα νερού που είναι συνδεδεμένα με συγκεκριμένες ιδιοκτησίες, κάνοντας χρήση του τοπικού εθιμικού δικαίου. Σε αρκετές περιοχές της Άνδρου υπάρχει αυτό το εξαιρετικά ενδιαφέρον και ιδιόμορφο σύστημα που επιτρέπει σε κάποιους για συγκεκριμένες ώρες να νέμονται νερά πηγών ή ρεμάτων. Το σύστημα διαμορφώθηκε προ αιώνων και εν πολλοίς απηχούσε την κοινωνικοοικονομική ισχύ συγκεκριμένων περιοχών και οικογενειών, ενώ εξυπηρετούσε γεωργία και κτηνοτροφία. Οι νομείς των νερών αυτών στην Άνδρο αποκαλούνται «νερουλάδες» ή «ποτιστάδες» και σε συγκεκριμένες περιοχές του νησιού έχουν συγκροτήσει τοπικούς Συλλόγους¹³⁴, προκειμένου να διαφυλάξουν τα δικαιώματα τους. Τα τελευταία χρόνια υφίσταται μια σημαντική δημόσια διαμάχη για το κατά πόσο αυτά τα εθιμικά δικαιώματα νερού θα πρέπει να καταργηθούν, δεδομένου πως ο αγροτικός τομέας της Άνδρου δεν εμφανίζει δυναμισμό, συχνά δε υπό το πρίσμα πως αυτή η διανομή νερού δεν είναι

¹³³ Τόσο για την εξυπηρέτηση του τουρισμού όσο και τη χρήση των ΔΚ.

¹³⁴ πχ. Σύλλογος Αρδευομένων εκ πηγών Μελιού και Βασιλικών Κοινότητας Λαμύρων και Σύλλογος Αρδευομένων Μεσσαριάς «οι πηγές Κούμουλου»

κοινωνικά δίκαιη. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, τα νερά θα πρέπει να διανεμηθούν ξανά, με κυρίαρχο στόχο να καλυφθούν οι αυξημένες σύγχρονες ανάγκες σε νερό, που αρκετά συχνά δημιουργούνται εξαιτίας της αύξησης των ΔΚ και βεβαίως δεν αφορούν τη γεωργία. Ενδιαφέρον εδώ παρουσιάζει και ο ελάχιστος βαθμός συμμετοχής κατοίκων της Άνδρου που κατέχουν τέτοια δικαιώματα νομής νερού για άρδευση, στη σχετικά πρόσφατη καταγραφή δικαιωμάτων υδροληψίας παντός είδους, βάσει ευρωπαϊκής οδηγίας¹³⁵. Διάχυτα κυριαρχεί και συζητείται η ανησυχία για την ιδιωτικοποίηση και φορολόγηση των πόρων αυτών.

Σε ότι αφορά το ζήτημα της διαχείρισης απορριμμάτων αναφέρθηκε εκτενώς σε αρκετά σημεία του κειμένου. Είναι μάλλον ξεκάθαρο πως η απόρριψη απορριμμάτων ήταν ανέκαθεν «νομιμοποιημένη» στη χώρα μας. Η πρόσφατη οικολογική καταστροφή στην Άνδρο με την κατολίσθηση της χωματερής στη θάλασσα έφερε περίτρανα το πρόβλημα στο προσκήνιο αλλά και στις συνειδήσεις του κόσμου. Τα σημαντικά πρόστιμα προσπάθησε να αποφύγει να καταβάλει η δημοτική αρχή της Άνδρου προβαίνοντας σε λιγότερο ή περισσότερο αποτελεσματικές και «εντυπωσιακές» δράσεις διαχείρισης, συχνά με τη βοήθεια ευαισθητοποιημένων ιδιωτών και τοπικών φορέων. Τη στιγμή αυτή τα απορρίμματα της Άνδρου δεματοποιούνται και στοιβάζονται κοντά στην πρώην χωματερή του νησιού ενώ έχουν δρομολογηθεί οι διαδικασίες χωροθέτησης Χώρου Υγειονομικής Ταφής Υπολειμμάτων. Άδηλο είναι το κατά πόσο έχουν πραγματικά αυξηθεί τα ποσοστά ανακύκλωσης και κομποστοποίησης των απορριμμάτων.

Η κατολίσθηση των σκουπιδιών στον ΧΑΔΑ Άνδρου, τον Φεβρουάριο του 2011

Η βλαβερή πάντως για την δημόσια υγεία «ελεύθερη» καύση των απορριμμάτων που έλαβε χώρα εκτεταμένα το προηγούμενο έτος, τόσο από ιδιώτες όσο και από τις αρμόδιες δημοτικές αρχές, έδειξε για ακόμη μια φορά την προχειρότητα των λύσεων που επιλέγονται και την σημαντική αδυναμία να υιοθετηθούν δράσεις πρόληψης αλλά και ενημέρωσης του κόσμου, δεδομένου ότι απαιτούν σχεδιασμό και οργάνωση (πχ. εκτεταμένη καμπάνια για την ανακύκλωση και κομποστοποίηση- ευαισθητοποίηση του κόσμου και τακτική ενημέρωση). Έχοντας συμμετάσχει σε τοπική κίνηση πολιτών για την ανακύκλωση και την κομποστοποίηση και ύστερα από αλληπάλληλες συναντήσεις με τη δημοτική αρχή, είχα την ευκαιρία να δω αρκετά πράγματα από πρώτο χέρι. Οι προσπάθειες πάντα κυμαίνονταν στο

¹³⁵ Προφορική επικοινωνία με τον αρμόδιο γεωπόνο του Δήμου Άνδρου που είναι επιφορτισμένος με τη συγκέντρωση και αποστολή των σχετικών εγγράφων στις αρμόδιες περιφερειακές και κεντρικές υπηρεσίες.

μήκος κύματος μιας προσωρινότητας χωρίς όραμα και μακροπρόθεσμους στόχους. Ο θυμός του κόσμου υπήρξε έντονος όλο αυτό το διάστημα, ενώ η μαζική θερινή προσέλευση ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ, μαζί με το τουριστικό ρεύμα δημιούργησε δραματικές καταστάσεις. Αξιοσημείωτο είναι σε κάθε περίπτωση το γεγονός πως για την ετήσια παραγωγή των απορριμμάτων μονίμων και εποχικών κατοίκων δεν υπάρχει κανενός είδους σταθερό σύστημα καταμέτρησης και για τις όποιες μελέτες γίνονται απλώς εκτιμήσεις. Το γεγονός δε πως είναι άγνωστος ο ακριβής αριθμός των ΔΚ στο νησί, καθιστά αδύνατη οιαδήποτε αξιόπιστη εκτίμηση της συνεισφοράς τους στο ζήτημα.

Σωροί με καμένα & φλεγόμενα σκουπίδια στην περιοχή της Χώρας 12/2011
(αριστερή & κάτω φωτογραφία, πηγή : http://www.androsfilm.blogspot.gr/2011/12/blog-post_690.html)

Σε ότι αφορά το ζήτημα της διαχείρισης λυμάτων ήδη έκανα κάποιες αναφορές σε προηγούμενες ενότητες. Εξαιρώντας τους 2 βιολογικούς καθαρισμούς που λειτουργούν πολύ πρόσφατα στη Χώρα και εν μέρει στο Κόρθι, στα λοιπά 2 σημαντικότερα ίσως από άποψη τουρισμού αστικά κέντρα, το λιμάνι του Γαυρίου και το Μπατσι, τα λύματα ρίχνονται χωρίς ουδεμία επεξεργασία στη θάλασσα. Είναι κοινό «μυστικό» το που, μεταξύ των ντόπιων, στο μεν Γαύριο λίγο έξω από τον φάρο του Γαυρίου, στο δε Μπατσι έξω από τον κόλπο της Κολώνας και μέχρι πολύ πρόσφατα στη Χώρα στην περιοχή της Πλακούρας, όπου η μυρωδιά είναι ενίοτε ανυπόφορη.

Περιοχή «Πλακούρα» : Το σημείο όπου ρέουν ακάθαρτα τα λύματα της Χώρας
Φωτογραφίες Μάκης Σπυριδονόπουλος, (Πηγή :
http://www.androsfilm.blogspot.gr/2009/09/blog-post_09.html)

Αλλά και στους λοιπούς οικισμούς του νησιού, παραθαλάσσιους και μη, ακολουθώντας πάντα την άναρχη εξάπλωση των ΔΚ, κυριαρχούν όπως ήδη ανέφερα οι βόθροι, στεγανοί, απορροφητικοί ή συνδυασμός των δύο, χωρίς σχεδιασμό που να λαμβάνει υπόψη τους υπόγειους υδροφορείς. Συχνές είναι οι συζητήσεις μεταξύ κατοίκων του νησιού τόσο μονίμων, όσο και εποχικών για χωροθετήσεις ΔΚ και των απαραίτητων υποδομών των λυμάτων τους ενίοτε κοντά ή πάνω από πηγές νερού. Φαίνεται πως δεν υπάρχει ικανή νομοθεσία και μηχανισμοί που να συναρτούν τη χωροθέτηση και λειτουργία των ΔΚ ή και οποιασδήποτε κύριας κατοικίας, με τη διαφύλαξη των πολύτιμων και απαραίτητων σε όλους μας φυσικών πόρων.

Τα κενά ευθύνης και εξουσίας που δημιουργεί ο τρόπος λειτουργίας των αρμοδίων τοπικών, περιφερειακών και κεντρικών υπηρεσιών της δημόσιας διοίκησης είναι προφανή. Η Άνδρος φυσικά δεν αποτελεί μοναδική τέτοια περίπτωση στην Ελλάδα.

B.4.4 Ζητήματα κοινωνικής & οικονομικής πολιτικής

Στην ουσία όλες οι δραστηριότητες μιας κοινωνίας «μοιράζονται» λιγότερο ή περισσότερο δίκαια και διεκδικούν τη χρήση των τοπικών πόρων και υποδομών. Η παραπάνω λοιπόν προβληματική στη διαχείριση πόρων και υποδομών στην Άνδρο δεν μπορεί παρά να επηρεάζει και όλες τις άλλες, πέραν αυτών της ΔΚ, οικονομικές δραστηριότητες και να διαμορφώνει κοινωνικές προεκτάσεις τους στην Άνδρο. Αναμφίβολα, όλες οι παραπάνω λιγότερο ή περισσότερο συνειδητές επιλογές διαχείρισης ή η απουσία τους, αντικατοπτρίζουν αντίστοιχα, λιγότερο ή περισσότερο συνειδητές κοινωνικές και πολιτικές προτεραιότητες, σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Η αίσθηση μου όλα τα χρόνια που βρίσκομαι στην Άνδρο είναι πως δεν ασκείται σε τοπικό επίπεδο κανενός είδους συνειδητή κοινωνική ή οικονομική πολιτική, δηλαδή με ένα τρόπο σαφή, που να ενέχει κάποιου είδους σχεδιασμό και μακροπρόθεσμο όραμα. Εναλλακτικά θα έλεγα πως κυριαρχούν διαδικασίες άτυπου σχεδιασμού (informal planning) ωθούμενες από μάλλον βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα ιδιωτικά συμφέροντα μικρών και μεγαλύτερων ομάδων. Η αναρχία που κυριαρχεί στο χώρο και τις χρήσεις του, είναι ενδεικτική αυτής της κατάστασης στην Άνδρο. Με ελάχιστες εξαιρέσεις, σχεδόν όπου και να βρεθεί κανείς, με λίγη παρατηρητικότητα, θα ανακαλύψει την εντυπωσιακή ανάμιξη ποικίλων χρήσεων, αγροτικές και κτηνοτροφικές, τουρισμού, ΔΚ, εμπορικές, μεταποιητικές,

περιβαλλοντικών υποδομών, κα. Επίσης οι χρήσεις αυτές πραγματοποιούνται εντός περιοχών που διαθέτουν σημαντικούς περιβαλλοντικούς ή άλλους πόρους, δημιουργώντας σημαντικές επιβαρύνσεις και μη αναστρέψιμες καταστροφές. Η επικράτηση αυτής της αναρχίας στις χρήσεις γης, ιδιαίτερα συχνά δημιουργεί ανταγωνισμούς μεταξύ διαφορετικών οικονομικών δραστηριοτήτων και συγκρούσεις μεταξύ κοινωνικών ομάδων και τοπικών αρχών και σίγουρα διαιωνίζει και επιτείνει την αδυναμία εξεύρεσης λύσεων.

Ίσως ο τομέας που αξίζει περισσότερη συζήτηση εδώ είναι ο πρωτογενής, δηλαδή κυρίαρχα γεωργία, κτηνοτροφία και αλιεία. Κι αυτό καθώς οι τομείς αυτοί ανθούσαν στην Άνδρο για αιώνες, λαμβάνοντας υπόψη το συγκριτικό πλεονέκτημα της αφθονίας υδατικών αποθεμάτων. Αλλά και γιατί εμφάνιζαν στο παρελθόν διασύνδεση και συμπληρωματικότητα με τη σημαντική δραστηριότητα της ναυτιλίας, το πιο «εξωστρεφές» κομμάτι της οικονομίας του νησιού¹³⁶.

Περιοχή : κοιλάδα Παραπορτίου- Συνύπαρξη χρήσεων & φυσικοί πόροι: παραλία, εκβολή μεγάλου ποταμού στα ριζά του οικισμού της Χώρας, γήπεδα, υγρότοπος, πρώην σφαγεία-νυν χώρος κομποστοποίησης απορριμμάτων, οικοσύστημα αμμοθινών στο οποίο διαβιεί το προστατευόμενο κρινάκι της άμμου-rangratiium maritimum

*Αριστερά πάνω : συνολική άποψη, Δεξιά πάνω : κρινάκι της άμμου
Αριστερά & δεξιά κάτω : μπάζωμα των αμμοθινών για τη δημιουργία χώρου
στάθμευσης του σταδίου Άνδρου το 2004*

Κάτω φωτογραφίες : Αλέξανδρος Μαβής

¹³⁶ Η Άνδρος στο μακράν παρελθόν της εξήγαγε κατά περιόδους πληθώρα προϊόντων, μετάξια, σύκα, κρασί, λεμόνια, κρεμμύδια, ακόμη και μεταλλικό νερό. Ο γεωργοκτηνοτροφικός τομέας συντηρούσε τις τοπικές διατροφικές ανάγκες και σε συνεργασία με τη ναυτιλία επέτρεπε εξαγωγές των πλεονασμάτων και εισαγωγές άλλων χρήσιμων προϊόντων. Σε κάθε περίπτωση η συνεργασία τοπικού γεωργοκτηνοτροφικού τομέα και ναυτιλίας έμοιαζε να αποτελεί ένα αποδοτικό σχήμα για τη δημιουργία πρόσθετων εισοδημάτων από εμπόριο και μεταφορές.

Ο περιορισμός των τομέων αυτών σύγχρονα και η τριτογενοποίηση της οικονομίας είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός, όχι μόνο στην Άνδρο αλλά σε εθνικό επίπεδο. Το ζήτημα της συρρίκνωσης του πρωτογενούς τομέα, η ανάγκη εξασφάλισης διατροφικής αυτάρκειας σε εθνικό επίπεδο, αλλά η επιθυμία να καταστεί ο τομέας αυτός ανταγωνιστικός στην ευρωπαϊκή και διεθνή αγορά, με τη δημιουργία διαφοροποιημένων και ποιοτικών προϊόντων, αποτελούν ζητήματα που πολύ συχνά θίγονται στις δημόσιες πολιτικές συζητήσεις. Αρκετά υπήρξαν και τα χρηματοδοτικά προγράμματα με πόρους από την Ευρωπαϊκή Ένωση που στόχευσαν και στοχεύουν προς αυτές τις κατευθύνσεις, ενεργοποιώντας κυρίαρχα τον ιδιωτικό τομέα. Βεβαίως πέραν των εθνικών και περιφερειακών πολιτικών και δράσεων υπάρχουν περιθώρια διαμόρφωσης τοπικών πολιτικών και δράσεων που ενίοτε μπορούν να κάνουν σημαντική διαφορά.

Ιδιαίτερα σε ότι αφορά τον αγροτικό και κτηνοτροφικό τομέα στην Άνδρο, τη διαπλοκή του με το φαινόμενο της ΔΚ και τη συσχέτιση αυτών με πολιτικές διαχείρισης και τοπικές δράσεις ή την απουσία τους, συνοψίζω τις βασικότερες παρατηρήσεις μου στις ακόλουθες δύο υποενότητες.

B.4.4.1 Συνιστώσες του αγροτικού τομέα στην Άνδρο & διαπλοκή με το φαινόμενο ΔΚ

Ήδη από το 2005 που ολοκλήρωσα τη μεταπτυχιακή μου διατριβή, μέσα από την έρευνα που πραγματοποίησα, συνειδητοποίησα πως σε μεγάλο βαθμό στις συνειδήσεις των μόνιμων κατοίκων της Άνδρου, η κερδοσκοπία επί της γης και η οικοδομική δραστηριότητα αποτελούσαν τις πλέον προσοδοφόρες επιλογές και επαγγελματικές διεξόδους που το νησί μπορούσε να προσφέρει. Λίγο ως πολύ αρκετοί κατείχαν ιδιοκτησίες είτε γης, είτε οικημάτων κι αυτό, εξαιτίας της ζήτησης για ΔΚ, τους έδινε ξαφνικά τη δυνατότητα μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα να «βγάλουν» χρήματα, ενίοτε πολύ περισσότερα από τους κόπους μιας ζωής. Ιδιαίτερα όσοι διέθεταν παραθαλάσσιες ιδιοκτησίες, ή με θέα στη θάλασσα βρισκότουσαν σε προνομιακή θέση. Αλλά και για όσους δεν κατείχαν ιδιοκτησίες, η ενασχόληση με την οικοδομή αποτελούσε μια πολλά υποσχόμενη επιχειρηματική επιλογή κι ένα «σταθερό» και καλό μεροκάματο για τους εργάτες. Όσο βέβαια η ζήτηση για γη και ΔΚ, ήταν ανοδική ή σταθερή.

Στα ζητήματα αυτά αναφέρθηκα και νωρίτερα. Αυτό που έχει σημασία εδώ να αναφερθεί είναι πως για τους νέους της Άνδρου, οι «παλαιές» επαγγελματικές επιλογές των προγόνων τους¹³⁷, έμοιαζαν στο πλαίσιο αυτές «παράλογες» για να μην πούμε ξεπεσμένες, με σαφώς μικρότερη κοινωνική αίγλη και αναγνώριση. Τα «γρήγορα» και περισσότερα χρήματα από τις νέες επαγγελματικές αυτές δραστηριότητες, έδιναν τη δυνατότητα να αποκτήσει κανείς ένα ωραίο αυτοκίνητο, ίσως και ατομική κατοικία, ελευθερίες από την παραδοσιακή-«εξαρτημένη» συνύπαρξη με την οικογένεια. Θυμάμαι αρχές της 10ετίας του 2000 που κυκλοφορούσα αρκετά στο λιμάνι του Γαυρίου να παρατηρώ πολλά νέα μεγάλα και σύγχρονα αυτοκίνητα, στην πλειοψηφία τους 4x4, τα οποία είχαν αγοραστεί από παράγοντες και μικροεργολάβους της οικοδομής¹³⁸.

Ενδιαφέρουσα σύνδεση με τα παραπάνω παρουσιάζει για μια φορά ακόμη το φαινόμενο της εκτός σχεδίου δόμησης. Στην ουσία η εκτός σχεδίου γη, ήταν ανέκαθεν η αγροτική και κτηνοτροφική γη. Όπως αναφέρω σε άλλο σημείο της διατριβής, η εκτός σχεδίου νομοθεσία εκ των πραγμάτων αντικατέστησε το σχεδιασμό χρήσεων γης στην

¹³⁷ Τόσο στη γεωργία, κτηνοτροφία και αλιεία και ίσως λιγότερο στη ναυτιλία.

¹³⁸ Είναι σχετικά εύκολο κανείς, εφόσον ζει ή επισκέπτεται πολύ συχνά ένα τόπο, να συνδέσει ανθρώπους με χώρους, αυτοκίνητα κλπ. Από ένα σημείο και μετά, έγινε σχεδόν ανταντακλαστικό το να βλέπω ένα αυτοκίνητο και αυτόματα να το συνδέω με τον ιδιοκτήτη του.

ύπαιθρο. Δηλαδή ενώ αρχικά η εκτός σχεδίου δόμηση αφορούσε αποκλειστικά αγροτικές χρήσεις, σταδιακά με νομοθετικές ρυθμίσεις έφτασε να αφορά κάθε άλλη χρήση. Η κατάσταση αυτή με τη σειρά της, επέτρεψε η αγροτική γη να καταστεί δυνητικά οικοπεδική. Δεν είναι τυχαίος ο όρος *αγροτεμάχιο* που χρησιμοποιείται για τη γη εκτός σχεδίου. Όλα τα παραπάνω σήμαναν μια ευκαιρία για τα αγροτικά στρώματα του πληθυσμού να επιδοθούν σε κερδοσκοπία επί της γης τους. Αυτό συνέβη και στην Άνδρο μέσα από την ευκαιρία που έδωσε προς αυτή την κατεύθυνση η ζήτηση για ΔΚ. Αναφέρθηκα ήδη εκτενώς σε αυτό, ωστόσο αυτό που έχει σημασία να επισημανθεί είναι πως η όποια απαγόρευση ή περιορισμός της δόμησης από όποια χωροταξική μελέτη ή νέα νομοθεσία εκλαμβάνεται από την τοπική κοινωνία ως κοινωνική αδικία. Είναι κοινός τόπος πως αρκετοί ντόπιοι κέρδισαν πολλά χρήματα μέσα από αυτές τις διαδικασίες, άνθρωποι που έδωσαν ταυτόχρονα δουλειές σε πολλές ντόπιες οικογένειες και οι οποίοι ενίοτε λειτουργούν στα μάτια της τοπικής κοινωνίας ως πρότυπα επιτυχημένων συντοπιτών. Πολλοί από αυτούς διαθέτουν ισχυρές διασυνδέσεις σε δημόσιες υπηρεσίες και την τοπική αυτοδιοίκηση. Είναι φανερό πως η όποια προσπάθεια μεταρρύθμισης σε θεσμικό επίπεδο, με σκοπό την ενίσχυση των αγροτικών χρήσεων, χωρίς τη δημιουργία αναδιανεμητικών μηχανισμών για τους ιδιοκτήτες των ιδιωτικών γαιών οι οποίες θα απωλέσουν τις παραπάνω «αρετές», θα συνεχίσει να συναντά σημαντικές αντιδράσεις σε τοπικό επίπεδο.

Αυτό που δεν φαίνεται να μπορεί να κάνει μέχρι στιγμής η Πολιτεία και οι θεσμοί μοιάζει προσωρινά να φέρνει η οικονομική κρίση. Κάποια αγροτική δραστηριότητα φαίνεται να αναβιώνει και στην Άνδρο το τελευταίο διάστημα, κυρίως σε πεδινές εκτάσεις, όχι μόνο για αυτοκατανάλωση, αλλά και για ζωοτροφές και εμπορική διάθεση.

*Καλλιέργεια ζωοτροφών στην περιοχή Καλιβαρίου, 2012
Φωτογραφία : Βαγγέλης Λουκίσας*

Καταθέτω και πάλι εδώ την προσωπική εμπειρία των πρώτων χρόνων τακτικών επισκέψεων στην Άνδρο όπου με δυσκολία βρίσκαμε ντόπια λαχανικά και φρούτα. Η εντύπωση που μου είχε δημιουργηθεί ήταν πως ναι μεν υπήρχε κάποια παραγωγή, αλλά αυτή χρησιμοποιείτο για αυτοκατανάλωση ή για ανταλλαγές μεταξύ των ντόπιων. Στα τοπικά *super market* «βασίλευαν» τα εισαγόμενα ζαρζαβατικά και φρούτα κάθε είδους και όλων των εποχών. Νομίζω ήταν εμφανής τα πρώτα χρόνια η κουλτούρα ξενομανίας ή πάντως ελλιπούς εκτίμησης της ντόπιας παραγωγής. Οι τοπικοί παραγωγοί έμοιαζε από την πλευρά τους να μην αντιλαμβάνονται πως υπήρχε ζήτηση για τα προϊόντα τους από αυτή τη σχετικά «νέα» αγορά ή να μην διασυνδέονται με τους εμπόρους του νησιού. Αλλά ούτε και οι τοπικές αρχές φάνηκε με κάποιο τρόπο να αντιλαμβάνονται αυτή την ευκαιρία που δημιουργούσε το φαινόμενο της ΔΚ, πόσω μάλλον να προσπαθούν να φέρουν σε μια γόνιμη συνάντηση τα δύο μέρη. Καθώς περνούσε ο καιρός δειλά-δειλά δημιουργήθηκε μια

υποτυπώδης λαϊκή αγορά στη βορεινή άκρη του λιμανιού του Γαυρίου, που λειτουργεί μέχρι σήμερα. Βέβαια η διάθεση των αγροτικών προϊόντων γίνεται πάνω στις καρότσες των αγροτικών οχημάτων των παραγωγών και δεν υπάρχουν σταθεροί πάγκοι.

Τα τελευταία χρόνια έκαναν την εμφάνιση τους και στα ράφια των τοπικών super market αρκετά ντόπια αγροτικά προϊόντα νωπά ή μεταποιημένα. Πορτοκάλια και λεμόνια, γενικότερα φρούτα εποχής, κηπευτικά εποχής, μέλι, μαρμελάδες, γλυκά του κουταλιού, τουρσιά, ζυμαρικά και σε περιορισμένο βαθμό κρασί, ξύδι, λικέρ και λάδι. Σε ότι αφορά τα νωπά πάντως, είναι εντυπωσιακό το γεγονός πως σε περιοχές όπως τα Λιβάδια της Άνδρου, πεδινή περιοχή κοντά στη Χώρα που φημίζεται για τα εσπεριδοειδή της και υπάρχουν πολλά μεγάλα κτήματα με λεμονιές, πορτοκαλιές κα., τα προϊόντα να μένουν αδιάθετα. Είναι συνήθης η εικόνα των καρπών που πέφτουν στη γη, ενώ στα τοπικά καταστήματα πωλούνται εισαγόμενοι αντίστοιχοι, ακόμη και από μακρινές χώρες του εξωτερικού. Η εξήγηση είναι σχετικά απλή : στα πλαίσια λειτουργίας της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, τα μεροκάματα για να μαζευτούν οι τοπικοί καρποί δεν καλύπτονται από τις τιμές πώλησης στους εμπόρους, γεγονός που καθιστά πχ. τα λεμόνια από την Αργεντινή πιο ανταγωνιστικά από αυτά της Άνδρου, ακόμη και εντός της ανδριακής αγοράς.

Μια ακόμη σημαντική αλλαγή των τελευταίων χρόνων είναι η αύξηση του αριθμού των παραγωγών που με τα αυτοκίνητα τους γυρίζουν το νησί και διαθέτουν τα προϊόντα τους όχι μόνο στους ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ αλλά και στους ντόπιους και τις τοπικές επιχειρήσεις, ιδιαίτερα τη θερινή περίοδο. Ενθαρρυντικό είναι και το γεγονός πως τα τελευταία χρόνια στο νησί δημιουργήθηκαν δύο συνεταιρισμοί γυναικών που μεταποιούν αγροτικά προϊόντα και τα διαθέτουν στην τοπική αγορά, καθώς και τρία καταστήματα «παραδοσιακών» προϊόντων που μεταποιούν και μεταπωλούν μεταξύ άλλων και ντόπια προϊόντα. Η έρευνα μου, στα πλαίσια της διατριβής στους τοπικούς επαγγελματίες, αναμένεται να δώσει περισσότερα στοιχεία για το βαθμό διασύνδεσης του φαινομένου της ΔΚ και της τοπικής παραγωγής.

Η έδρα του συνεταιρισμού τοπικών προϊόντων γυναικών Μπαταίου

Συνοψίζοντας, σε κανένα επίπεδο δεν αντιλήφθηκα να υπάρχουν συγκροτημένες πολιτικές ενίσχυσης ή υποστήριξης του τοπικού αγροτικού τομέα εκ μέρους της τοπικής αυτοδιοίκησης. Όλες οι αλλαγές που βίωσα κατά τη διάρκεια της παρουσίας μου στο νησί φάνηκε να κινητοποιούνται από την ιδιωτική πρωτοβουλία.

B.4.4.2 Συνιστώσες της κτηνοτροφίας της Άνδρου & διαπλοκή με το φαινόμενο ΔΚ

Σε ότι αφορά την κτηνοτροφία της Άνδρου, αυτή εμφανίζει μια δυναμική ωστόσο υπό μάλλον στρεβλές συνθήκες και με πολύπλευρες επιδράσεις. Το εμφανέστερο όλων είναι καταρχήν το φαινόμενο της ελεύθερης και ανεξέλεγκτης βόσκησης αιγοπροβάτων που ισχύει στην Άνδρο.

Φωτογραφία αντιπροσωπευτική των οικονομικών δραστηριοτήτων στην Άνδρο : κτηνοτροφία βασισμένη στην ελεύθερη βόσκηση & τουριστικές υπηρεσίες μίσθωσης σκαφών (βάρκες που μισθώνονται χωρίς την ανάγκη διπλώματος οδήγησης...!)

Σε ώριμη πλέον φάση της παρουσίας μου στο νησί αντιλήφθηκα πιο ολοκληρωμένα την ισχύουσα κατάσταση στο νησί. Τα βασικότερα είδη που εκτρέφονται είναι αιγοπρόβατα, χοίροι, αγελάδες και όρνιθες. Χοίροι και όρνιθες σε μεγάλο ποσοστό, κρίνοντας από τις δικές μου γνωριμίες ντόπιων, εκτρέφονται για αυτοκατανάλωση και σε κάποιο βαθμό¹³⁹ για εμπορική διάθεση. Οι αγελάδες εκτρέφονται για την παραγωγή τυροκομικών προϊόντων. Τη μερίδα του λέοντος φαίνεται να κατέχει η εκτροφή αιγοπροβάτων που σε μεγάλο βαθμό συντηρείται από τις Κοινοτικές επιδοτήσεις. Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, ο αριθμός των αιγοπροβάτων στην Άνδρο εκτιμάται στα 35.000 κεφάλια¹⁴⁰.

Σε κάθε περίπτωση, οι κτηνοτρόφοι επιδοτούνται ανάλογα με το μέγεθος των κοπαδιών τους και στην προσπάθειά τους να μεγιστοποιήσουν τα οικονομικά τους οφέλη από αυτή τη δραστηριότητα αντί να κάνουν ενσταβλισμένη κτηνοτροφία, προϋπόθεση άλλωστε για τις επιδοτήσεις, καταφεύγουν στην εθιμική πρακτική της ελεύθερης βόσκησης. Η ελεύθερη βόσκηση σημαίνει εξοικονόμηση τροφής, καθώς εναλλακτικά ο κτηνοτρόφος θα πρέπει να καλλιεργήσει ζωοτροφή ή να την αγοράσει.

¹³⁹ Κυρίως τα μεταποιημένα προϊόντα των χοίρων-λουκάνικα σε χοιρινό λίπος, καπνιστά, κα.
¹⁴⁰ Προφορική επικοινωνία με υπάλληλο του Υπουργείου την άνοιξη του 2010.

Σε μια πρώτη φάση των επισκέψεων μου στην Άνδρο, η εικόνα των ελεύθερων ζώων που κατά καιρούς συναντούσα στο δρόμο μου έμοιαζε χαριτωμένη¹⁴¹. Σε αρκετές συζητήσεις αλλά και κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων που έκανα με περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένους ειδικούς και μη, στα πλαίσια της μεταπτυχιακής μου διατριβής, είχα την ευκαιρία να ακούσω περί των δυσμενών συνεπειών αυτής της δραστηριότητας. Η ελεύθερη και στην ουσία ανεξέλεγκτη βόσκηση των ζώων συνεπάγεται τη σταδιακή αποψίλωση περιοχών και τη συχνή καταστροφή των ξηρολιθίων κα. αγροτικών κατασκευών της υπαίθρου από τις κινήσεις των ζώων. Σε συνδυασμό με την κτηνοτροφική πρακτική της καύσης εκτεταμένων ημι-δασωμένων περιοχών προκειμένου αυτές να καταστούν βοσκότοποι, συντελεί με τις βροχές στο λεγόμενο φαινόμενο της διάβρωσης. Η σταδιακή απώλεια εδάφους καθώς δεν φύεται πλέον βλάστηση για να το συγκρατεί καθιστά εν τέλει άγονες τις περιοχές αυτές. Πράγματι σε αρκετές περιοχές του νησιού η εικόνα αυτή είναι εμφανής, ενώ οι πυρκαγιές καθ' όλη τη διάρκεια των φθινοπωρινών μηνών κατακαίνε κάθε χρόνο σημαντικές εκτάσεις.

Τρεις εμφανείς ζώνες κτηνοτροφικής έκτασης : καμένη, διαβρωμένη, με χαμηλή βλάστηση – περιοχή Αμμολόχου

Η συσχέτιση όλων των παραπάνω με το φαινόμενο της ΔΚ και τα ζητήματα τοπικής διαχείρισης είναι τόσο άμεση όσο και έμμεση.

Σε ένα πρώτο «επιφανειακό» επίπεδο, δεν λείπουν τόσο συναλλαγές μεταξύ κτηνοτρόφων και ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ, όσο και συγκρούσεις. Δηλαδή οι πρώτοι πωλούν προϊόντα τους στους δεύτερους. Εδώ βέβαια υπεισέρχονται και τα ζητήματα τοπικής πολιτικής ή μάλλον απουσίας της. Δεδομένου του προβλήματος της μη ύπαρξης κατάλληλων χώρων Σφαγείων στο νησί, ζήτημα που εκκρεμεί εδώ και χρόνια, η διάθεση των προϊόντων δεν γίνεται αβίαστα. Σχεδόν αναγκαστικά η πλειοψηφία της τοπικής παραγωγής πωλείται σε εμπόρους οι οποίοι αγοράζουν τα ζώα και οι διαδικασίες σφαγής και τυποποίησης λαμβάνουν χώρα εκτός Άνδρου. Συχνή είναι η εμπειρία της μεταφοράς κοπαδιών ζώων με τα πλοία της γραμμής μέσα σε φορτηγά, η οποία συνδέεται με έντονη

¹⁴¹ Βέβαια η πρακτική του «παστουρώματος», βάσει της οποίας τα δύο πόδια από τα 4 του ζώου, μπροστινό και πισινό δένονται με σκοινί ώστε αυτά να μην μπορούν να τρέξουν και επομένως να απομακρυνθούν πολύ από την περιοχή ελέγχου του κτηνοτρόφου προβληματίζει, καθώς πολλές φορές τα ζώα έμπλεκαν σε πλέγματα ή άλλα εμπόδια και τραυματιζόντουσαν.

δυσσομία εντός των γκαράζ του πλοίου, για όλους εμάς που ταξιδεύουμε τακτικά. Το γεγονός της αδυναμίας διάθεσης της κτηνοτροφικής παραγωγής τοπικά, καθώς λείπουν οι απαραίτητοι μηχανισμοί, συνεπάγεται τη γνωστή κατάσταση-παράδοξο, οι παραγωγοί να πωλούν το κρέας των ζώων τους σε εξευτελιστικά χαμηλές τιμές σε χονδρεμπόρους εκτός Άνδρου, ενώ στα κρεοπωλεία οι τιμές αυτές να είναι ανισόρροπα πολλαπλάσιες. Άδηλο παραμένει σε ποιό βαθμό οι τοπικοί κτηνοτρόφοι τροφοδοτούν εν τέλει τις τοπικές επιχειρήσεις (κρεοπωλεία, εστιατόρια, κα.). Σίγουρα σε κάποιο βαθμό με ίδια και υποτυπώδη μέσα σφάζουν και πωλούν το κρέας σε ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ, κυρίως την περίοδο του Πάσχα. Για να μπορέσει κανείς να πει με ασφάλεια σε ποιο βαθμό το φαινόμενο της ΔΚ, είτε άμεσα (μέσα από απευθείας αγορές), είτε έμμεσα (μέσω πωλήσεων σε τοπικούς κρεοπώλες ή εστιατόρια) απορροφά την τοπική κτηνοτροφική παραγωγή απαιτούνται εκτεταμένες έρευνες.

Δεν λείπουν βέβαια και οι «συγκρούσεις» μεταξύ κτηνοτρόφων και ιδιοκτητών ΔΚ. Οι τελευταίοι «τιμούν» σε μεγάλο βαθμό την ομορφιά, την ησυχία που απολαμβάνουν στο νησί και ενίοτε ενοχλούνται από τις δυσάρεστες οσμές γειτονικών χοιροστασίων ή από ζημιές που κάνουν ελεύθερα αιγοπρόβατα στους κήπους τους. Πολυάριθμες ήταν οι περιπτώσεις που και στον κήπο της οικογενειακής μας κατοικίας αλλά και σε φίλων, είχαν μπει κατσίκια και είχαν καταστρέψει νέες καλλιέργειες και δένδρα. Ή αντίστροφα περιπτώσεις όπου σκύλοι ιδιοκτητών ΔΚ «χάλαγαν» πρόβατα ή κατσίκια ντόπιων.

Εδώ όμως και πάλι έχει αξία να δούμε τα πράγματα σε ένα πιο βαθύ επίπεδο. Για μια φορά ακόμη, οι δραστηριότητες της πώλησης γης ή κατασκευής ΔΚ φαντάζουν πολύ πιο προσοδοφόρες από οιαδήποτε κτηνοτροφική δραστηριότητα και βεβαίως δεν υπήρξαν λίγες περιπτώσεις κτηνοτρόφων που ενεπλάκησαν στις διαδικασίες αυτές.

Γ. Η αλλαγή «θέσης» : από εποχική, μόνιμη κάτοικος

Τέλη του 2004 μετακόμισα στην Άνδρο. Η χαρά ήταν μεγάλη : ένα όνειρο 10 ετών περίπου γινόταν πραγματικότητα. Ήμουν πλέον εδώ, βίωνα όλη αυτή την ομορφιά γύρω μου χωρίς ημερομηνία λήξης, χωρίς υποχρέωση να φύγω σύντομα...Αρχικά μετακόμισα στο σπίτι του συντρόφου μου που ζούσε σε μικρό ορεινό οικισμό της Κεντρικής Άνδρου. Είχα έτσι σταδιακά την ευκαιρία να γνωρίσω καλύτερα την περιοχή της Χώρας, τη πρωτεύουσα του νησιού, καθώς ήταν το κοντινότερο αστικό κέντρο, αλλά συνάμα κι ένα ορεινό και αγροκτηνοτροφικό τμήμα της Άνδρου στην ευρύτερη περιοχή που κατοικούσα.

Οι αλλαγές που με τον καιρό έγιναν ορατές στη ζωή μου είχαν να κάνουν τόσο με μικρά καθημερινά πράγματα όσο και με πιο σύνθετα, όπως τον αυτοπροσδιορισμό μου, την επαγγελματική και κοινωνική μου ζωή. Παράλληλα είχα τώρα την ευκαιρία να βρεθώ στην «αντιπέρα όχθη» και να παρατηρήσω από άλλη οπτική γωνία, αυτή του μόνιμου κατοίκου, τη μέχρι τώρα δική μου «ομάδα», τους ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ. Νέες, αρκετά ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις προέκυψαν και δεν έχουν σταματήσει να προκύπτουν.

Γ.1 Νέες εμπειρίες & η τοπική κοινωνία από πιο κοντά

Σε μια πρώτη φάση υπήρξαν μερικές βασικές αλλαγές στην καθημερινότητα μου αλλά και μια νέα-ανανεωμένη ματιά στην τοπική κοινωνία.

Μια από σημαντικότερες αλλαγές που σταδιακά και σχεδόν ασυναίσθητα συνέβησαν, ήταν η αύξηση της βαρύτητας των καιρικών συνθηκών στις καθημερινές μου επιλογές μετακίνησης και δραστηριοτήτων, κάτι σαφώς λιγότερο καθοριστικό στην Αθήνα.

Η επιλογή του να ζήσω πλέον σε ένα αγροτικό χωριό σήμαινε και για μένα την ενασχόληση με την καλλιέργεια της γης, στοχεύοντας στην επίτευξη μερικής διατροφικής αυτάρκειας. Ο αγροτικός κύκλος ήταν στην ουσία ένας ακόμη τρόπος σύνδεσης με τις καιρικές συνθήκες και τη γη.

Το πιο εντυπωσιακό για τη δική μου αστική οπτική ήταν το πόσο εκτεταμένη φαινόταν να είναι η διατροφική αυτάρκεια των κατοίκων του χωριού. Σχεδόν όλοι κατείχαν ζώα, αιγοπρόβατα, χοίρους, κότες και κάποιοι ακόμη και αγελάδες και μελίτσια. Είχαν το δικό τους γάλα, τυρί, βούτυρο, τα δικά τους κρέατα, τα δικά τους λαχανικά και φρούτα κάθε εποχή, το δικό τους λάδι, κρασί και ρακί, τα δικά τους ξύλα για θέρμανση. Μάζευαν ακόμη κάθε λογής βότανα και άγρια βρώσιμα φυτά. Στα μάτια μου έμοιαζαν «πλούσιοι», βεβαίως μέσα από μια αρκετά κουραστική και απαιτητική ζωή. Η σημαντικότερη δραστηριότητα τους φαινόταν να είναι η κτηνοτροφία, καθώς οι συζητήσεις γύρω από τα ζώα τους ήταν οι πιο συνηθισμένες. Αυτό που επίσης μου φάνηκε να κυριαρχεί στις κοινωνικές συζητήσεις και συνεντεύξεις τους ήταν η σημασία των χρημάτων, το ποιος έχει χρήματα και γενικότερα το πώς θα μπορούσαν να «βγουν» περισσότερα. Η τηλεόραση ήταν ανοιγμένη σχεδόν συνέχεια σε κάθε σπίτι. Τα αστικά πρότυπα διαβίωσης έμοιαζαν να ακουμπούν ολοένα και περισσότερο το χωριό, κυρίως μέσα από τα λιγοστά νέα μέλη του¹⁴².

Έμαθα πολλά μέσα από την εμπειρία μου στο νέο αυτό τόπο, το πώς να καλλιεργώ τη γη, να αναγνωρίζω άγρια χόρτα και βότανα, να φτιάχνω μαρμελάδες, τουρσιά, τυρί και κάθε λογής τοπικά προϊόντα. Η καθημερινότητα μου συναρτήθηκε άμεσα με τις εποχές του χρόνου.

Μία ακόμη σημαντική εμπειρία υπήρξε αυτή της γειτονίας στο χωριό. Η συνύπαρξη με ανθρώπους τελείως διαφορετικών καταβολών. Σαφώς υπήρξαν και συμπάθειες και αντιπάθειες. Θα έλεγα πως σε γενικές γραμμές οι περισσότεροι άνθρωποι του χωριού υπήρξαν ευγενικοί και μάλλον φιλόξενοι και δοτικοί. Η εικόνα που είχα για την περιοχή της Χώρας ανατρεπόταν. Δηλαδή η εικόνα ανθρώπων που ήταν αφιλόξενοι καθώς δεν ήθελαν τον τουρισμό, φαινόταν να μην ισχύει εδώ. Ωστόσο, οι αντιπαλότητες, οι ανταγωνισμοί, οι συμμαχίες παντός τύπου και πολύ συχνά η έλλειψη ουσιαστικής συνεννόησης και επικοινωνίας ήταν επίσης ορατές.

Στο επίπεδο της «εικόνας» μου στην τοπική κοινωνία, αυτό που σταδιακά διαπίστωνα ήταν πως η παρουσία μου στην Άνδρο, τόσο αρχικά όσο και μετά τη μετακόμιση μου στο νησί, ταυτιζόταν σε μεγάλο βαθμό με τη μέχρι τώρα πορεία και παρουσία των πιο κοντινών μου ανθρώπων και μάλλον των ανδρών. Αρχικά, δηλαδή της οικογενείας μου και κυρίως του πατέρα μου και μετά του συντρόφου μου. Στη πρώτη περίπτωση ενός ακόμη οικονομικά επιφανούς Αθηναίου που είχε χτίσει σπίτι στην Άνδρο και διέθετε έκταση στο νησί και στη δεύτερη και πάλι ενός Αθηναίου που μετακόμισε στην Άνδρο, δεν ασκούσε συγκεκριμένο και σαφές επάγγελμα, ενός «οικολόγου»-ακτιβιστή που συμμετείχε στα κοινά, εξέφραζε άποψη και ενίοτε αντιδρούσε σε τοπικές δράσεις¹⁴³. Από τα πρώτα χρόνια που μετακόμισα στο νησί ανέπτυξα τη συνήθεια να κάνω πεζοπορίες στα παλαιά μονοπάτια του νησιού. Αραιά συναντούσα και κάποιο ντόπιο. Η πρώτη αντίδραση ήταν μάλλον εντυπωσιασμού καθώς χρησιμοποιούσα τα παλαιά μονοπάτια και δεν είχαν συνηθίσει να βλέπουν πια κόσμο να τα χρησιμοποιεί. Η κλασική ερώτηση ήταν «από πού

¹⁴² Αξίζει να σημειωθεί πως ο δρόμος και το ηλεκτρικό ρεύμα στο μικρό αυτό ορεινό οικισμό του νησιού ήρθε τη δεκαετία του 1980.

¹⁴³ Όλα αυτά τα χρόνια, γνωρίζοντας σταδιακά κι άλλο κόσμο, μαθαίναμε τους κατά καιρούς χαρακτηρισμούς του από την τοπική κοινωνία, δηλαδή αυτού του «οικολόγου», του ακτιβιστή, και βεβαίως συχνά χαρακτηρισμούς δαιμονοποίησης όπως αυτού που «έκανε καταγγελίες», που «δεν ήθελε την ανάπτυξη του τόπου» και μου «αμολούσε φίδια».

έρχεται... και αμέσως μετά...τίνος είσαι ;” Όταν τους έλεγα που ζούσα με ρωτούσαν για τον έναν ή άλλο γείτονα και έσπευδαν να βρουν κοντινούς συγγενείς και «κουμπαριές» κάθε είδους. Η οικογένεια, οι συγγένειες και η σύνδεση με τον τόπο έμοιαζαν βασικοί άξονες αυτό- και έτερο- προσδιορισμού για τους ντόπιους. Αλλά και η ανάγκη «ταυτοποίησης» κάθε «ξένου» και σύνδεσης του με κάποιο σημείο αναφοράς τόσο εντός όσο και εκτός του νησιού, η ανάγκη μιας «ετικέτας».

Σταδιακά άρχισα να συμμετέχω σε διάφορες τοπικές εθελοντικές δράσεις στην περιοχή της Χώρας. Πιο συγκεκριμένα στην τοπική Κινηματογραφική Λέσχη και αργότερα στον τοπικό σύλλογο εθελοντικής δασοपुरόσβεσης. Για πρώτη φορά στη ζωή μου βίωνα πως η ατομική συμμετοχή σε κάτι συλλογικό μπορούσε να κάνει διαφορά στη σχετικά αυτή μικρή κλίμακα του τόπου, σε αντίθεση με την Αθήνα όπου ένιωθα να με «καταπίνει» το μέγεθος της πόλης. Ταυτόχρονα εργαζόμουν για τη διατριβή και έκανα και μικρές έρευνες, ενώ ασχολήθηκα με πολλούς τρόπους με τα μονοπάτια και τις πεζοπορίες. Μετά από τέσσερα περίπου χρόνια διαμόρφωσα και προσωπικό μου χώρο εργασίας, σε παλαιό οίκημα εντός του χωριού. Νομίζω πως κάπως έτσι μου δόθηκαν κάποιες πρόσθετες «ετικέτες» από την τοπική κοινωνία.

Γ.2 Νέα ματιά στο φαινόμενο της ΔΚ

Η μέχρι τώρα ομάδα των ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ στην οποία «ανήκα» και μέσω των δραστηριοτήτων της οποίας συνδεόμουν με την Άνδρο και την τοπική της κοινωνία, σταδιακά έλαβε μια νέα θέση στη ζωή μου. Οι φίλοι και γνωστοί με τα εξοχικά στην Άνδρο με έβλεπαν με κάποια ίσως «ζήλια» που κατάφερα να κάνω το κοινό όνειρο πραγματικότητα. Εξακολουθούσα να τους βλέπω, πολύ πιο αραιά και όχι τόσο στα ταξίδια, καθώς η μεταφορά μου προς και από Αθήνα γινόταν πλέον άλλες μέρες της εβδομάδας. Περισσότερο τους έβλεπα το καλοκαίρι, σε διακοπές και αργίες. Λόγω και της γεωγραφικής μου μετακίνησης εντός του νησιού, σταδιακά «έχασα» κάποιους και γνώρισα άλλους.

Το νησί το απολάμβανα περισσότερο όταν άδειαζε από τον εποχικό κόσμο, ήδη από την περίοδο των τακτικών μου επισκέψεων όταν είχα την ευκαιρία να μένω λίγο περισσότερο. Ήταν σαν να βίωνα ένα μοναδικό προνόμιο, το να μη φεύγω μαζί με τους υπόλοιπους. Είχα ήδη αρχίσει τότε να βλέπω το φαινόμενο του ερχομού και του φευγιού ρευμάτων ανθρώπων στο νησί με άλλο μάτι, κάπως νομίζω πιο κοντά στο πως το βίωναν και οι μόνιμοι του κάτοικοι. Σαν δηλαδή μιας μορφή «παραβίασης» που ανάτρεπε τελείως την ηρεμία του τόπου. Γνωρίζοντας ήδη τότε αρκετούς ντόπιους, είχα την ευκαιρία να ακούσω μεταξύ τους διαλόγους, μόλις έβλεπαν να αποβιβάζονται στο νησί από το πλοίο οι επισκέπτες-ιδιοκτήτες ΔΚ, του είδους «...ήρθαν!» ή «ήρθαν οι ‘‘άγριοι’’».

Μετακομίζοντας πλέον μόνιμα στο νησί και απολαμβάνοντας το νέο αυτό προνόμιο πιο εκτεταμένα, άρχισα να βιώνω κι εγώ προσωπικά αισθήματα δυσαρέσκειας. Κι έτσι, ενώ την περίοδο που ερχόμουν ως επισκέπτης στο νησί, όταν κατέβαινα από το πλοίο ένιωθα μια απέραντη χαρά, τώρα όταν έβλεπα τα κύματα επισκεπτών να κατακλύζουν το λιμάνι, ειδικά τις εποχές αιχμής, Ιούλιο και Αύγουστο, ένιωθα μάλλον άγχος και πίεση. Μπορούσα τώρα να «δω» πως η οδήγηση των «Αθηναίων» ήταν βιαστική, πιεστική και η παρουσία τους σήμαινε ουρές στα καταστήματα και πρόβλημα στη στάθμευση και την κίνηση. Σχεδόν ασυναίσθητα άρχισα να «μπαίνω στα παπούτσια» των μόνιμων κατοίκων και να ανακαλύπτω πτυχές της δικής τους οπτικής¹⁴⁴.

¹⁴⁴ Αξιοσημείωτη είναι μια προσωπική εμπειρία που είχα σχετική με τα παραπάνω όταν είχα ήδη μετακομίσει για λίγο καιρό στην Άνδρο. Περνώντας από ένα χωριό για να πάω στο λιμάνι, ένας ντόπιος είχε κλείσει το δρόμο. Αφού περίμενα για κάποια ώρα χωρίς να κορνάρω, αποφάσισα να

Ένα ακόμη στοιχείο που νομίζω εν πολλοίς αποτυπώνει τις διαφορετικές οπτικές μεταξύ μονίμων κατοίκων και εποχικών, μπόρεσα να διακρίνω πίσω από ένα αντιφατικό δίπτυχο σχολίου και ερώτησης που εισέπραττα πλέον συχνά ως μόνιμη κάτοικος της Άνδρου. Σχόλιο και ερώτηση που διατυπώνονταν τόσο από φίλους και γνωστούς στην Αθήνα, όσο και από γνωστούς ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ. Από τη μία πλευρά λοιπόν, μόλις κάποιος πληροφορείτο πως έμενα μόνιμα στην Άνδρο σχολίαζε «...α! τέλεια !τυχερή ! έκανες την καλύτερη δουλειά ! σίγουρα περνάς τέλεια εκεί!, οι ρυθμοί ζωής εκεί είναι άλλοι ! «άραξες» στο νησί », κα.. Από την άλλη άκουγα συχνά και την ερώτηση «... το χειμώνα πως τα περνάτε ; ή, τι κάνετε το χειμώνα ; πως περνά ο χρόνος σας ;». Νομίζω τόσο το σχόλιο, όσο και η ερώτηση έχουν ως αφετηρίες συγκεκριμένες στερεότυπες αντιλήψεις και οπτικές των εποχικών επισκεπτών, ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ, όχι μόνο στην Άνδρο. Πως δηλαδή η ζωή στο νησί είναι εξ ορισμού τέλεια, εφόσον η εικόνα που έχουν δημιουργήσει για αυτό είναι του τόπου διακοπών, διασκέδασης, χαλάρωσης, έλλειψης άγχους, κλπ. Η ερώτηση πάλι του τι κάνει κανείς το χειμώνα στο νησί, αν και μοιάζει διαφορετική, θεωρώ πως έχει την ίδια «αφετηρία». Βάσει αυτής, η εικόνα του νησιού το χειμώνα δεν είναι η επιθυμητή, η απολαυστική, η ωραία, αλλά η μίζερη, η θλιβερή, η άδεια. Γι αυτό και προκύπτει το ερώτημα τι κάνεις τότε (δηλαδή τη συγκεκριμένη χειμερινή περίοδο) εκεί. Υπονοώντας δηλαδή πως τι άλλο μπορεί να κάνει κανείς στο νησί αλλά και να είναι το νησί πέρα από τόπος διακοπών, διασκέδασης, χαλάρωσης, θάλασσας. Εν ολίγοις νησί σημαίνει *καλοκαίρι*.

Επρόκειτο για τις ίδιες οπτικές που μπορούσα τώρα να «διαβάσω» και σε άλλες επικοινωνίες που είχα πλέον με τους ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ. Μένοντας μόνιμα στο νησί, οι περισσότερες εργασίες μου, δραστηριότητες και ρουτίνα διαμορφώνονταν εκεί. Δεν ήταν πλέον διακοπές η διαμονή μου στην Άνδρο, ήταν η κανονική μου ζωή. Δεν έπαυα να απολαμβάνω τη φυσική ομορφιά που με περιέβαλε και να νιώθω τυχερή κι ευτυχής για αυτό, όμως δούλευα και ζούσα εκεί. Όταν οι φίλοι και γνωστοί ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ ερχόντουσαν στο νησί δεν είχα απεριόριστο χρόνο να τους δω, να πάμε για μπάνιο, για φαγητό, για διασκέδαση. Δεν μπορούσα πια να μοιραστώ μαζί τους τόσο χρόνο όσο πριν. Και σίγουρα δεν μοιραζόμουν πια την ίδια νοοτροπία και οπτική βάσει της οποίας αντιμετώπιζαν το νησί. Η Άνδρος δεν ήταν πλέον ένα ευχάριστο-ιδανικό «διάλειμμα» στη ζωή μου αλλά το εδώ και τώρα μου, η καθημερινή μου ζωή. Συνεπώς δεν με ενδιέφερε μόνο η ψυχαγωγία μου στο νησί πχ. το που θα κολυμπήσω και που θα πάω για φαγητό, αλλά και το πώς θα ζήσω καλύτερα εκεί και πιο ολοκληρωμένα. Η Άνδρος έμπαινε σε πιο ρεαλιστικές βάσεις στη ζωή μου, δεν ήταν εξ ορισμού μια «γη της Επαγγελίας», αλλά ένας τόπος διαβίωσης με τις δικές του ιδιαιτερότητες, όπως κάθε άλλος.

Γ.3 Πρόσφατες παρατηρήσεις & σκέψεις

Έχοντας ζήσει πλέον στην Άνδρο μόνιμα τα τελευταία 9 χρόνια, πολλές αισθάνομαι ότι είναι οι συνειδητοποιήσεις και οι αλλαγές οπτικής τόσο στην προσωπική μου ζωή, όσο

κορνάρω για να τον ειδοποιήσω πως περίμενα και δεδομένου ότι δεν έβλεπα κανέναν. Αφού καθυστέρησε αρκετά ακόμη να εμφανιστεί και να μετακινήσει το αυτοκίνητο του, εμφανίστηκε, είδε εικάζω την πινακίδα του οχήματος μου που δεν ήταν ντόπια-ήταν της Αθήνας_ και αναφώνησε «.....αμάν ! Φέρατε την Αθήνα μαζί σας!». Παρόλο που ένιωσα να με αδικεί η συμπεριφορά του, καθώς εκείνος είχε κλείσει το δρόμο, ενώ μπορούσε να έχει παρκάρει στην άκρη και να κάνει την όποια δουλειά είχε, βρήκα ενδιαφέρουσα την αντίδραση καθώς αποκαλύπτει νομίζω τυπικούς χαρακτηρισμούς των ντόπιων για τους επισκέπτες

και σε ότι αφορά τη διαβίωση μου εκεί, τη τοπική κοινωνία και τους εποχικούς της κατοίκους- ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ.

Όποτε ταξιδεύω σε άλλα μέρη ασυναίσθητα αναζητώ τον ορίζοντα της θάλασσας και δεν είναι λίγες οι φορές που στη θέα ενός άγνωστου κάμπου «προβάλλω» την όψη της. Συνειδητοποιώ έτσι το μεγάλο βαθμό στον οποίο η θέα της θάλασσας και το τοπίο της Άνδρου έχει εισχωρήσει στη ψυχή μου. Αλλά και όσες φορές βρίσκομαι στην Αθήνα τείνω να παρατηρώ τη λιγοστή βλάστηση ανάμεσα στα πεζοδρόμια, με αυτή «ταυτίζομαι» πλέον, αναγνωρίζω φυτά και χόρτα που παλαιότερα ούτε που θα πρόσεχα¹⁴⁵.

Ένα άλλο εντυπωσιακό στοιχείο είναι η αυθόρμητη τάση μου, κυρίως τις πρώτες μέρες που επισκέπτομαι την Αθήνα να χαιρετήσω κάθε άνθρωπο που συναντώ και πάντως να τον κοιτάξω, όπως άλλωστε συμβαίνει με τους περισσότερους ανθρώπους στην Άνδρο. Καθώς κάτι τέτοιο είναι αδιανόητο στην πόλη, αρκούν λίγες μέρες διαμονής εκεί για να διαπιστώσω πως μπορώ να συνδεθώ ξανά με τις συμπεριφορές του παρελθόντος και να γίνω ένας άνθρωπος με κώδικες συμπεριφοράς της πόλης, που δεν κοιτά στα μάτια τους περαστικούς και σίγουρα δεν χαιρετά αγνώστους¹⁴⁶. Το ίδιο συμβαίνει και με τα αυτοκίνητα, καθώς όταν βλέπω κάποιο όχημα στην Αθήνα τείνω να το ταυτίζω με κάποιο γνωστό που διαθέτει αντίστοιχο στην Άνδρο και τον οποίο αυτόματα περιμένω να συναντήσω.

Θεωρώ πάντως, ύστερα από την εμπειρία μόνιμης κατοίκησης μου στην Άνδρο, πως η άποψη ότι στον «μικρό» τόπο οι άνθρωποι είναι πιο κοντά, «σηκώνει» πολύ συζήτηση. Νομίζω πως όσοι κατοικούμε μόνιμα στην Άνδρο είμαστε με κάποιους τρόπους πιο κοντά αλλά και με κάποιους πιο μακριά μεταξύ μας. Και εξηγώ ακολούθως γιατί.

Τον τελευταίο καιρό προβληματιζόμενη για το τι σημαίνει να «ανήκεις» σε αυτή την τοπική κοινωνία της Άνδρου και τις σχέσεις αυτής με παντός είδους «ξένους» και μη εποχικούς επισκέπτες, καταστάλαξε μέσα μου μια αίσθηση πως όλοι οι κάτοικοι του νησιού βαδίζουμε σε μια μεγάλη κοινή «βεράντα, πλατεία». Δηλαδή πως όλοι οι κοινόχρηστοι χώροι της χωρικής αυτής ενότητας «ανήκουν» σε όλους εμάς που κατοικούμε μόνιμα εδώ με κάποιο τρόπο, καθώς καθίστανται σταδιακά οικείοι, γνώριμοι με ένα τρόπο που ποτέ δεν βίωσα στην πόλη. Σχεδόν πάντα κάποιο γνωστό θα δεις και θα μιλήσεις, υπάρχει ένα διάχυτο αίσθημα ασφάλειας και ταυτόχρονα μοιάζει να δημιουργείται μια ιδεατή κοινωνική «αρένα» στους χώρους αυτούς όπου ο καθένας μπορεί να συναπαντήσει ανθρώπους που τον αφορούν επαγγελματικά, φιλικά ή ακόμη και συγγενείς του. Όλα τα πεδία διασταυρώνονται στον ίδιο χώρο και χρόνο, εκεί που συνήθως στις πόλεις είναι διακριτά, αλλού ο χώρος εργασίας, αλλού οι φιλικές επαφές, αλλού οι οικογένεια και σε διαφορετικούς χρόνους. Εδώ είναι όλα μαζί και ο καθένας αποκτά μια κοινωνική ταυτότητα που συμπυκνώνει όλες του αυτές τις επί μέρους ταυτότητες: εδώ όλα μοιάζουν διάφανα... Όμως αυτό ταυτόχρονα δημιουργεί ένα καθρέφτη ψευδαισθήσεων, καθώς κανείς συλλέγοντας σχεδόν υποσυνείδητα πληροφορίες για κάθε συνάνθρωπο του (τίνος είναι,

¹⁴⁵ Θυμάμαι χαρακτηριστικά μια φορά που ανακάλυψα ένα φυτό τοματιάς να έχει φυτρώσει σε μια σχισμή πεζοδρομίου επί της Λεωφόρου Κηφισίας και το οποίο φωτογράφισα, κάτι που στο παρελθόν ούτε θα πρόσεχα, ούτε θα αναγνώριζα.

¹⁴⁶ Θυμάμαι πόσο εντύπωση μου είχε κάνει όταν ήμουν ακόμη έφηβη, τη 10ετία του 1980, όπου πρωτοεπισκεπτόμουν την Άνδρο με τους γονείς μου και πλησιάζαμε στην περιοχή που θα γινόταν το σπίτι. Ο πατέρας μου μας εξηγούσε πως εδώ «πρέπει να χαιρετάς» όταν περνάς από ένα μέρος καθώς θεωρείται αγένεια να μην το κάνεις ακόμη κι αν δεν γνωρίζεις τους ανθρώπους που συναντάς. Εκ των υστέρων σκέφτομαι πως την απλή συνήθεια του να χαιρετάς σε ένα μικρό τόπο, κυρίως όταν είσαι «άγνωστος»-επισκέπτης, ουσιαστικά διαμορφώνουν τόσο η μικρή κλίμακα της κοινωνίας και του τόπου αλλά και το γεγονός πως ο τόπος αυτός είναι «δικός τους» και το να τους χαιρετάς χωρίς να τους γνωρίζεις δηλώνει κάποιου είδους αναγνώριση της συνθήκης αυτής.

δηλαδή σε ποια οικογένεια ανήκει, τι δουλειά κάνει, με ποιους κάνει παρέα κλπ.) τείνει να νομίζει πως τον γνωρίζει κι έτσι πολύ συχνά να τον χαρακτηρίζει και να τον κατηγοριοποιεί χωρίς ουσιαστικά να τον έχει ποτέ γνωρίσει, ίσως και ποτέ να του έχει μιλήσει. Είχα ιδιαίτερα συχνά την αίσθηση πως οι άνθρωποι στην Άνδρο δεν γνωρίζονται και πως λειτουργεί πολύ έντονα το λεγόμενο «χαλασμένο» τηλέφωνο πχ. έχω ακούσει ή μου έχουν πει γι αυτόν... κλπ. Από μια πλευρά λοιπόν πιο κοντά όλοι λοιπόν, κινούμενοι στους ίδιους-κοινούς χώρους, βλέποντας ο ένας τις δραστηριότητες του άλλου καθώς εκφράζονται στους χώρους αυτούς αλλά και πιο μακριά καθώς αυτή η «εικόνα» σε συνδυασμό με τοπικούς συσχετισμούς και ακούσματα, συχνά εμποδίζει αν όχι ακυρώνει αληθινές συναντήσεις και ανταλλαγές.

Μια παρατήρηση των τελευταίων ετών, σε συνάφεια με τα παραπάνω μου έδωσε στοιχεία για τον τρόπο με τον οποίο «αναγνωρίζονται» οι μόνιμοι κάτοικοι μεταξύ τους τις περιόδους αιχμής, σε σχέση με τους εποχικούς ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ, ίσως και τους τουρίστες. Παρατήρησα λοιπόν το εξής φαινόμενο : το χειμώνα οι λιγότεροι πια ντόπιοι-μόνιμοι κάτοικοι της Άνδρου χαιρετιόμαστε πχ. στην αγορά της Χώρας λιγότερο ή περισσότερο εγκάρδια ή και με κάποιους καθόλου. Το καλοκαίρι σε πολυσύχναστα μέρη όπου ο μόνιμος πληθυσμός αναμιγνύεται με τον εποχικό, ο τρόπος με τον οποίο χαιρετιούνται οι μόνιμοι μεταξύ τους τείνει να έχει μια ξεχωριστή εγκαρδιότητα. Το βίωσα αρκετές φορές στη θάλασσα όταν συναντούσα κάποιο λιγότερο ή περισσότερο γνωστό μόνιμο κάτοικο, ανάμεσα πλέον σε πολλούς «αγνώστους» επισκέπτες. Ο χαιρετισμός που λάμβανα είχε μια άλλη ποιότητα, ένα είδος «κρυφής» κατανόησης και σύνδεσης και συχνά συνοδευόμενος από σχόλια του είδους «...πολύς κόσμος ήρθε! Φασαρία...!, που θα πάει..., θα φύγουν και θα ηρεμήσουμε, ...σε λίγες μέρες πάλι μόνοι μας θα είμαστε». Αισθάνθηκα δηλαδή τη δημιουργία ενός είδους «νέας» αλληλεγγύης μεταξύ των γνωστών-μόνιμων κατοίκων εν μέσω καλοκαιριού όπου οι γνώριμοι χώροι αλλάζουν με τη συρροή σημαντικού αριθμού επισκεπτών.

Σε μια κοινή διαχωριστική γραμμή άλλωστε κινούνται και συνήθεις διάλογοι μεταξύ επισκεπτών και ντόπιων. Οι πρώτοι εκφράζουν το θαυμασμό τους προς τους δεύτερους για τη φυσική ομορφιά του νησιού συχνά χρησιμοποιώντας φράσεις του είδους... «τι τυχεροί που ζείτε εδώ ! είναι Παράδεισος !». Και βεβαίως είναι τυπικές και οι απαντήσεις των δεύτερων στους πρώτους ... «ελάτε να ζήσετε όμως εδώ το χειμώνα και τα λέμε...!, αλήθεια γιατί δεν έρχεστε ;!»¹⁴⁷.

Αν μπορώ να καταθέσω ένα βασικό συμπέρασμα για τους ιδιοκτήτες ΔΚ, λαμβάνοντας φυσικά υπόψη και την προσωπική μου εμπειρία, θα έλεγα πως τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια της επαφής με την Άνδρο (είμαστε) είναι με κάποιο τρόπο «ερωτευμένοι» με τον χώρο και ως εκ τούτου η εμπειρία (μας) τους από αυτόν είναι ελλειπής, μάλλον εξιδανικευμένη ή πάντως ωραιοποιημένη. Η επαφή με τη φύση αποτελεί το σημαντικότερο ίσως συστατικό της και η ιδιαίτερη σημασία της όμορφης θέας ενδεχομένως συνιστά αντικατοπτρισμό μιας συγκεκριμένης τοποθέτησης απέναντι στη ζωή του τόπου : σε μεγάλο βαθμό (παραμένουμε) παραμένουν θεατές.

¹⁴⁷ Τα βασικότερα ζητήματα για τους μόνιμους κατοίκους όπως τα βίωσα αλλά είχα και την ευκαιρία να τα ακούσω από τους ντόπιους είναι το ζήτημα των μειωμένων δρομολογίων το χειμώνα, των υποδομών υγείας και μάλιστα σε συνδυασμό με το πρώτο πχ. δηλαδή αν υπάρχει κάποιο σοβαρό πρόβλημα υγείας που χρήζει ανάγκης άμεσης μεταφοράς σε νοσοκομείο στην Αθήνα. Ακόμη, των υποδομών παιδείας και γενικά των διεξόδων διασκέδασης.

Αντί σύνοψης

Όσο μπορώ να θυμηθώ τη ζωή μου, από την παιδική ηλικία μέχρι και την ενηλικίωση, υπήρξε σχεδόν πάντα συνδεδεμένη με κάποιου είδους «δεύτερη» κατοικία που ανήκε στην οικογένεια μου ή σε φίλους, συγγενείς, γνωστούς, άλλοτε σε τόπους καταγωγής, άλλοτε απλώς και μόνο κοντά στην Αθήνα. Στα πλαίσια ενός αστικού τρόπου ζωής με τον οποίο γαλουχήθηκα, η ΔΚ υπήρξε για μένα και την οικογένεια μου ένας τόπος ξεκούρασης, αναψυχής, παιχνιδιού, συγγενικών και φιλικών μαζώξεων και ποικίλων μοιρασιών. Πολυάριθμες είναι οι αναμνήσεις μου από τις περιοχές και το χώρο των ΔΚ, άμεσα συνδεδεμένες με συγκεκριμένες φάσεις της ζωής και της προσωπικής μου εξέλιξης. Και κυρίως χρόνοι που βιώθηκαν με κάποιες ποιότητες «ελευθερίας» από αρκετούς θεσμούς που κυριαρχούν στη σύγχρονη καθημερινότητα, το σχολείο, την εργασία, τη ρουτίνα, την ίδια τη ζωή στην πόλη.

Η επαφή και η σύνδεση μου με την Άνδρο, διαρκεί εδώ και δύο περίπου 10ετίες και σηματοδοτήθηκε από την κατασκευή εκεί μιας ΔΚ από τον πατέρα μου. Αρχικά με αραιές επισκέψεις μέχρι να κατασκευαστεί το σπίτι, πολύ τακτικά από το 1994 μέχρι το 2004, οπότε πια και μετακόμισα οριστικά στο νησί. Τα τελευταία 13 χρόνια παρατηρώ συνειδητά πτυχές, αυτού που αποκαλώ 'φαινόμενο της ΔΚ' στην Άνδρο, στα όρια του οποίου τοποθετώ μια πλούσια σειρά ζητημάτων. Ενδεικτικά, τις επί μέρους κατηγορίες ιδιοκτητών και νομέων ΔΚ, τα κίνητρα επιλογής της Άνδρου και διατήρησης μιας ΔΚ εκεί, τους τρόπους «παραγωγής» των ΔΚ, τα μοτίβα χρήσης, συμβολισμούς και λειτουργίες τους, πτυχές της συνάντησης των ανθρώπων διατηρούν ΔΚ εκεί με την τοπική κοινωνία, κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις του φαινομένου στην Άνδρο αλλά και διαχειριστικές πτυχές του.

Το ενδιαφέρον μου για το φαινόμενο της ΔΚ κινητοποιείται διττά, τόσο εξαιτίας των σπουδών μου (μεταπτυχιακή διατριβή το 2005 και διδακτορική μέχρι σήμερα), όσο και γιατί με αφορμή μια ΔΚ κυοφορήθηκαν ραγδαίες μεταβολές στην προσωπική μου οπτική και σε επιλογές ζωής. Με λίγα λόγια, το φαινόμενο της ΔΚ δεν υπήρξε για μένα απλά ένα ενδιαφέρον ερευνητικό πεδίο, αλλά μια εμπειρία που κινητοποίησε σημαντικές αλλαγές στη ζωή μου. Τα τελευταία 12 χρόνια που ζω πλέον μόνιμα στο νησί είχα την ευκαιρία να παρατηρήσω το φαινόμενο από διαφορετική οπτική γωνία, αυτή του μόνιμου κατοίκου και να την αντιπαραβάλω με αυτή που για χρόνια κι εγώ διατηρούσα, αυτή του επισκέπτη. «Μεταφράζοντας» την εμπλοκή μου στο φαινόμενο με ερευνητικούς μεθοδολογικούς όρους μπορεί κανείς να αναφερθεί σε ένα μίγμα στοιχείων αυτοπαρατήρησης και συμμετοχικής παρατήρησης.

Όπως προσωπικά βίωσα τη χρήση και λειτουργία μιας ΔΚς στην ενήλικη ζωή μου, αλλά και βάσει των παρατηρήσεων μου στην Άνδρο, μια ΔΚ και ο τόπος που αυτή διατηρείται, μπορούν να ιδωθούν σε πολλαπλά επίπεδα. Σε πιο συμβολικά και εσωτερικά επίπεδα, μια ΔΚ ενίοτε λειτουργεί σαν «πλατφόρμα» ανανέωσης, δημιουργίας και επαναδημιουργίας ενός προσωπικού χώρου (σε συνέχεια της πρώτης κατοικίας) εντός ενός ευρύτερου καμβά φυσικής ομορφιάς, εν προκειμένω της Άνδρου. Η φύση, το αίσθημα αγνότητας και ήσυχης ζωής ενός νησιού, μετατρέπει τη ΔΚ σε προσωπική όαση και μοιάζει να διευκολύνει εσωτερικές μεταβάσεις σε χώρους ηρεμίας, γαλήνης, θετικότητας. Υπ' αυτή την οπτική, η ΔΚ μπορεί να γίνει κατανοητή και ως ένας χώρος φυγής, προστασίας, ενός είδους ησυχαστήριο, ένα «κέλυφος» ατομικότητας στο οποίο υλοποιούνται εσωτερικές διεργασίες. Ως προς την επαφή των ανθρώπων που έχουν ή χρησιμοποιούν ΔΚ με τον τόπο διατήρησης της, η ΔΚ μπορεί να νοηθεί ως ενός είδους «ρίζα» σε έναν τρόπο ζωής πιο κοντά στη φύση, πιο απλό, πιο αληθινό, πιο αυθεντικό, πιο «παραδοσιακό», ή ως ενός

είδους επιστροφή σε αξίες του παρελθόντος, μέσα από σύγχρονους όρους. Μια ΔΚ ωστόσο δεν παύει να λειτουργεί κι ως ένα σύμβολο κύρους, γοήτρου, επίδειξης οικονομικής ισχύος και αισθητικής. Αλλά και ως μέσο απόλαυσης μιας κάποιας αισθητικής αξίας, εν προκειμένω «ενός μπαλκονιού στο Αιγαίο». Πολύ πιο εμφανώς ίσως, η ΔΚ λειτουργεί ως ένας χώρος οικογενειακής συνένωσης με θετικές προοπτικές, ένας χώρος παιχνιδιού, καλλιέργειας της φιλίας και της συντροφικότητας. Η φυσική απομόνωση του νησιού προσδίδει το δικό της ιδιαίτερο περιεχόμενο στις λειτουργίες αυτές.

Ιδωμένο στο χρόνο, το φαινόμενο της ΔΚ φαίνεται να εκτυλίσσεται στην Άνδρο ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Η γειννίαση του νησιού με την πολυπληθή και υποβαθμισμένη Αττική, η φυσική ομορφιά του, η έλλειψη έντονου τουρισμού, η αφθονία γης και ακινήτων, η αναζήτηση προσοδοφόρων δραστηριοτήτων από τους ντόπιους, αλλά και το γενικότερο κλίμα «ευημερίας» και θετικών προσδοκιών στην ελληνική κοινωνία, φαίνεται να αποτελούν μερικούς από τους βασικότερους παράγοντες που τροφοδότησαν τη ζήτηση για ΔΚ και στην Άνδρο. Για σχεδόν τρεις 10ετίες «ξένοι» και ντόπιοι εμπλέκονται σε μια ανταλλαγή γης, κατοικιών, χρημάτων και εν τέλει τρόπων ζωής. Προκειμένου να ικανοποιήσουν οι μεν τις ανάγκες τους για φυσική ομορφιά, αναψυχή, διαφυγή από το άστυ και την καθημερινότητα, οι δε για οικονομική «εξασφάλιση», πλουτισμό, μια ευκαιρία για «καλύτερη» και μάλλον πιο αστικών προτύπων ζωή. Καθώς το φαινόμενο εξελίσσεται στην Άνδρο, η τοπική κοινωνία του νησιού εμπλουτίζεται με τρεις νέες κοινωνικές και επαγγελματικές ομάδες : τους ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ, τους επαγγελματίες της οικοδομής και τους οικονομικούς μετανάστες. Οι κοινωνικές αλλά και οι οικονομικές δομές μεταβάλλονται καθώς εδραιώνεται ισχυρά η νέα τάξη των επαγγελματιών της οικοδομής, ενώ η ομάδα των οικονομικών μεταναστών προμηθεύει την πρώτη με φθινό εργατικό δυναμικό. «Τροφοδότη» της ισχύος και παρουσίας των δύο αυτών ομάδων, φαίνεται να αποτελεί η ομάδα των ιδιοκτητών και νομέων ΔΚ, χωρίς την ζήτηση και παρουσία της οποίας, για οιονδήποτε λόγο, η εικόνα δεν θα μπορούσε παρά να είναι διαφορετική και κάθε πρόβλεψη μάλλον παρακινδυνευμένη.

Ίσως είναι σαφές πως οι όροι «ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ», «τοπική κοινωνία» ή αντίστοιχα «ξένοι» και «ντόπιοι» εκφράζουν μια εύκολη ομαδοποίηση, καθώς «φιλοξενούν» αρκετούς επί μέρους διαχωρισμούς και διαφορετικότητες. Μεταξύ των ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ βρίσκονται και έχοντες καταγωγή από την Άνδρο, κάτοικοι πλέον της Αθήνας, ίσως η πρώτη ιστορικά κατηγορία ιδιοκτητών ΔΚ, για τους οποίους η Άνδρος αντιπροσωπεύει κάτι πολύ παραπάνω από ένα τόπο διακοπών : ένα κομμάτι προσωπικής και κληρονομικής «ιστορίας», ένα οικογενειακό δεδομένο, ένα στοιχείο ταυτότητας. Μεταξύ των ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ βρίσκονται ακόμη μη έχοντες καταγωγή ημεδαποί, επίσης κάτοικοι Αθήνας αλλά και αλλοδαποί, κυρίως Βορειοευρωπαίοι. Εύλογο ίσως να υποτεθεί πως οι τελευταίες αυτές «ομάδες» βρίσκονται με πιο ξεκάθαρα κίνητρα στην περιοχή, «απαλλαγμένα» από κάποιο ιστορικό παρελθόν, ενώ έπονται χρονικά των εχόντων καταγωγή. Πέραν της ίσως απλοϊκής αυτής κατηγοριοποίησης, ενυπάρχουν κι άλλες, βάσει διαφορετικών κριτηρίων, όπως άλλων στοιχείων προφίλ, ή διαφορετικών ατομικών θεωρήσεων. Αντίστοιχα, στους κόλπους της μόνιμα διαμένουσας κοινωνίας της Άνδρου, βρίσκονται ποικίλες επί μέρους κοινωνικές και επαγγελματικές ομάδες¹⁴⁸, άρρηκτα συνδεδεμένες με την ιστορική πορεία του νησιού, καθεμιά από τις οποίες «συναντιέται» και διαπλέκεται με πολλούς και διαφορετικούς

¹⁴⁸ Αγρότες, κτηνοτρόφοι, αλιείς, ναυτικοί, εφοπλιστές, έμποροι, πάροχοι υπηρεσιών, ιδιοκτήτες γης και ακινήτων, επαγγελματίες της οικοδομής, επαγγελματίες του τουρισμού, τοπικοί σύλλογοι, αιρετοί, συλλογικότητες και ιδρύματα.

τρόπους με τις υπόλοιπες, αλλά και τους ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ. Τα πολλά και διαφορετικά «πρόσωπα» του νησιού, ενίοτε «ίχνη» του παρελθόντος του, το αρβανίτικο, το ναυτιλιακό, το γεωργοκτηνοτροφικό, το τουριστικό, κα. συνεισφέρουν τις δικές τους επιρροές στις διαδράσεις αυτές.

Βάσει της προσωπικής μου εμπειρίας στο νησί, για τη συνάντηση μη συνδεόμενων με σχέσεις καταγωγής από την Άνδρο ιδιοκτητών και νομέων ΔΚ και μόνιμης κοινωνίας, σχημάτισα την εντύπωση πως σε μεγάλο βαθμό παραμένει στα όρια των οικονομικών συναλλαγών και τις προσπάθειες των πρώτων για στοιχειώδη κοινωνικοποίηση. Πιο πολύπλευρη εισέπραξα τη συνάντηση εχόντων καταγωγή ιδιοκτητών ΔΚ και μόνιμης -και κυρίως έχουσας καταγωγή- τοπικής κοινωνίας, καθώς μπορεί να γίνει κατανοητή ως ενός είδους «αναμέτρηση» μεταξύ αυτών που «έφυγαν» από την Άνδρο και αυτών που «έμειναν» σ' αυτή. Η συνάντηση αυτή μοιάζει στα δικά μου μάτια σαν μια λιγότερο ή περισσότερο συνειδητή και αμφίδρομη «επαναδιαπραγμάτευση» των εχόντων καταγωγή ιδιοκτητών και νομέων ΔΚ μιας αντίστοιχα λιγότερο ή περισσότερο εγκαθιδρυμένης «θέσης» τους στην τοπική κοινωνία.

Οι τρόποι που η ΔΚ «παράγεται» και ως φαινόμενο επιδρά σε τοπική κοινωνία, οικονομία και περιβάλλον, φαίνεται να συναρτώνται άμεσα με το ευρύτερο νομοθετικό, θεσμικό πλαίσιο, τις τοπικές διαχειριστικές και εθιμικές πρακτικές και ιδιαιτερότητες που είναι ορατές στην Άνδρο (και όχι μόνο). Τα βασικότερα ζητήματα αποτελούν ο θεσμός της εκτός σχεδίου δόμησης, η έλλειψη καθορισμού χρήσεων γης και η συνακόλουθη αδυναμία άσκησης οιασδήποτε συγκροτημένης, μακροπρόθεσμης και ισόρροπης κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής εκ μέρους των ποικίλων εταίρων. Συνέπεια αυτών, η εκτεταμένη αντιμετώπιση και διαχείριση της γης ως ενός κερδοσκοπικού αγαθού και η ενδυνάμωση του τοπικού οικοδομικού κλάδου, καθιστώντας αυτές 'επιλογές διαβίωσης', πιο προσοδοφόρες και κοινωνικά επιθυμητές. Οι διάσπαρτες σε εκτός σχεδίου περιοχές ΔΚ μοιραία ανακινούν ζητήματα που επιτακτικά χρήζουν διαχείρισης και αφορούν τις αυξημένες ανάγκες πόρων και υποδομών, όπως δρόμοι, δίκτυα ηλεκτροδότησης, ύδρευση, αποχέτευση και αποκομιδή απορριμμάτων. Καθένα από αυτά εμφανίζει τη δική του προβληματική στην Άνδρο και συζητήθηκαν εκτενώς στο κείμενο.

Σε κάθε περίπτωση, η διαρκής μεγέθυνση του φαινομένου της ΔΚ στην Άνδρο, όπως αυτή εκφράζεται από τους αριθμούς αύξησης των ΔΚ τις τελευταίες 10ετίες, «θρέφει» μάλλον επιλεκτικά την τοπική οικονομία και κοινωνία και αναμφίβολα τις εξαρτά από την εξέλιξη του. Η πρόσφατη οικονομική κρίση, που ήδη διαφαίνεται και στο νησί με ραγδαία συρρίκνωση της ζήτησης για ΔΚ και συνακόλουθη πτώση της οικοδομικής δραστηριότητας, αναμένεται να δοκιμάσει την ανθεκτικότητα της τοπικής οικονομίας και σίγουρα φέρνει την κοινωνία της Άνδρου σε σταυροδρόμια «νέων» οικονομικών επιλογών.

Αντιμετωπίζοντας το φαινόμενο της ΔΚ με κάπως αφαιρετική ματιά και σε ιστορική προοπτική, αναδύονται θέματα ευρύτερα και κάπως διαχρονικά. Ζητήματα ταυτότητας, εντοπιότητας, κινητικότητας και μετανάστευσης, το ζήτημα της αστικοποίησης και της παγκοσμιοποίησης, ο «διάλογος» του τοπικού με το εθνικό και το παγκόσμιο, σχέσεις κυριαρχίας ανταγωνισμού και συνύπαρξης στο χώρο, η διαρκής ανατροφοδότηση και διαπλοκή θεσμών και ανθρωπίνων δραστηριοτήτων, ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης, κα.

Το παράδειγμα της ΔΚ επιβεβαιώνει και στην Άνδρο τη δυνατή ανθρώπινη ανάγκη περιστασιακής διαφυγής και διαλειμμάτων, «μετανάστευσης» από τον κυρίαρχο αστικό τρόπο ζωής. Η ΔΚ στην Άνδρο, όπως και σε άλλα μέρη της υπαίθρου στον αναπτυσσόμενο

κόσμο, συνδέεται με ζητήματα καταγωγής, οικογένειας και πάντως εκφράζει ενός είδους αναζήτηση μιας «άλλης» ταυτότητας, μιας επιστροφής σε βασικούς δεσμούς και αξίες αρχέγονες, τη φύση, την ελευθερία, τη σύνδεση με ένα τόπο.

Οι ευρύτερες παγκόσμιες συνθήκες, το ιστορικό-πολιτικό παρελθόν αλλά και η σχετική θέση κάθε τόπου στον εθνικό και παγκόσμιο χάρτη, όπως και της Άνδρου, σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, διαμορφώνουν ροές κινητικότητας ανθρώπων, αγαθών, κεφαλαίων, ιδεών, ωθούν στην εγκατάλειψη παλαιών και στην ανάπτυξη νέων δραστηριοτήτων σε αυτόν. Υπό αυτή την οπτική, το φαινόμενο της ΔΚ στην Άνδρο κυοφορείται μέσα από πολλές και διαδοχικές κινητικότητες. Πρώτο, το μεταπολεμικό μεταναστευτικό ρεύμα από την Άνδρο στην Αθήνα και η εγκατάλειψη των τοπικών παραγωγικών δραστηριοτήτων που συνεπάγεται την εξασφάλιση βασικών πόρων για την ανάπτυξη των ΔΚ, δηλαδή διαθέσιμης γης και ακινήτων. Ύστερο το ρεύμα Αθηναίων που αποζητούν ΔΚ στην Άνδρο, προϊόν των αστικών προτύπων διαβίωσης και της οικονομικής ευημερίας των τελευταίων 10ετιών που μοιραία συνεπάγονται ζήτηση για ποιοτικά περιβάλλοντα έστω και εποχικής διαβίωσης. Παράλληλο μεταναστευτικό ρεύμα αυτό των επαγγελματιών της οικοδομής εκτός Άνδρου που προσβλέποντας σε επαγγελματικές ευκαιρίες έλκονται εκεί. Αλλά και ένα ρεύμα επαγγελματικής κινητικότητας εντός Άνδρου, με την ίδια λογική. Τέλος το ρεύμα των οικονομικών μεταναστών που τροφοδοτούν όλες τις δραστηριότητες με φθινό εργατικό δυναμικό. Η μεταβολή της τοπικής κοινωνίας εν τέλει πραγματοποιείται λιγότερο ή περισσότερο από όλες τις εμπλεκόμενες στο φαινόμενο κοινωνικές ομάδες και στο προαναφερθέν πλαίσιο αναμφίβολα εκφράζει ένα τμήμα «διαλόγου» του τοπικού με το εθνικό και το παγκόσμιο.

Στα πλαίσια της προσωπικής μου πορείας στην Άνδρο και της ευκαιρίας αλλαγής οπτικής γωνίας μέσα από τη μετοίκηση μου εκεί, βίωσα ποικίλες «συναντήσεις» μεταξύ των εμπλεκόμενων στο φαινόμενο της ΔΚ ομάδων, σχέσεις οικονομικών συναλλαγών, κυριαρχίας, ανταγωνισμού, συγκρούσεων και εν τέλει ποικίλες τοπικές «πραγματικότητες».

Σ' ένα πρώτο πιο επιφανειακό επίπεδο φανερά λειτουργούν ξεκάθαρες σχέσεις συναλλαγής και αμοιβαία οφέλη: κερδοσκοπία από αγοραπωλησίες γης και οικοδομική δραστηριότητα, απασχόληση, επιχειρηματικότητα, κέρδη, αναψυχή. Υπάρχει ακόμη άσκηση πίεσης από τις εμπλεκόμενες ομάδες για τις επιδιώξεις αυτές, συχνά οδηγώντας σε παντός είδους καταστρατηγήσεις και υπερβάσεις νομοθεσίας. Όπως επίσης και ανταγωνισμοί και συγκρούσεις για τις χρήσεις των τοπικών πόρων, στα πλαίσια των ποικίλων «μοιρασιών» που μοιραία προκύπτουν. Με γνώμονα τα παραπάνω βραχυπρόθεσμα οφέλη, φαίνεται να διαιωνίζονται πρότυπα διαβίωσης και πλουτισμού βασισμένα στην απρόσκοπτη συνέχιση εκμετάλλευσης της γης, τη ανεξέλεγκτη δόμηση και λειτουργία ΔΚ, που δεν μπορεί μακροπρόθεσμα παρά να οδηγήσουν σε μία ακόμη περίπτωση «τραγωδίας των κοινών»¹⁴⁹, εκτός και αν η οικονομική κρίση των τελευταίων ετών κινητοποιήσει νέες δραστηριότητες και πραγματικότητες τοπικά.

Σ' ένα βαθύτερο επίπεδο, οι σχέσεις μεταξύ εμπλεκόμενων ομάδων στο φαινόμενο της ΔΚ διατηρούν ισχυρές συμβολικές διαστάσεις. Και κυρίως μεταξύ μονίμων κατοίκων της Άνδρου και ιδιοκτητών και νομέων ΔΚ. Κατά τη μετοίκηση μου στην Άνδρο, σταδιακά μου έγινε φανερό η οπτική των εναπομεινάντων ντόπιων και κυρίως των αγρο-κτηνοτροφικών οικογενειών. Στην πλειοψηφία τους απαρτιζόμενες από άτομα μέσης και τρίτης ηλικίας, μοιάζει να νιώθουν κατάλοιπα ενός τρόπου ζωής που παρήκμασε και του οποίου δεν φαίνεται συνέχεια. Για μερικούς, η φωτεινή διέξοδος της πόλης αποτελεί τον αντίποδα και ενδεχομένως μετανιώνουν που δεν έφυγαν, αρκετοί απλά νιώθουν πως δεν είχαν άλλη

¹⁴⁹ Είναι γνωστό το κείμενο του βιολόγου Garret Hardin "The tragedy of the commons" (1968) στη βιβλιογραφία των επιστημών περιβάλλοντος

επιλογή και νομίζω λίγοι νιώθουν πραγματικά απολύτως συμφιλιωμένοι με το παρόν τους στην Άνδρο. Οι «επιστρέφοντες» γηγενείς- ιδιοκτήτες ΔΚ, είναι το παράδειγμα των «δικών» τους ανθρώπων που προτίμησαν αυτή την επιλογή και η μεταξύ τους συνάντηση πραγματοποιείται στο πλαίσιο αυτό.

Λαμβάνοντας υπόψη πως οι ελληνικές μεγαλουπόλεις αποτελούν «προϊόν» μόλις των τελευταίων 10ετιών, ίσως τελικά αυτή η εθνική πρακτική της μαζικής μετακίνησης προς «εξοχικές»-ΔΚ (πατρογονικές ή μη) να εκφράζει αυτούς ακριβώς τους διαρρηγμένους δεσμούς και κινήσεις αναζήτησης μιας προέλευσης. Ενώ για τους εναπομείναντες ντόπιους να συνιστά ένα δεδομένο που προκαλεί αμηχανία, που ενδεχομένως ανακινεί, αμφισβητεί, ή και εν μέρει επιβεβαιώνει το δικό τους κοσμοθεώρημα και τις επιλογές ζωής. Αλλά βεβαίως υπάρχει και η αναχώρηση των «χαρούμενων» επισκεπτών και τιμητών των τρόπων ζωής της επαρχίας, τις Κυριακές, στο τέλος των αργιών και του καλοκαιριού, κίνηση που μοιάζει να ακυρώνει την αρχική επιβεβαίωση. Η διαφορά της εικόνας που παρουσιάζει η Άνδρος, αλλά και όλα τα νησιά και τα επαρχιακά μέρη, μεταξύ θερινών και χειμερινών μηνών, δημιουργεί στη μόνιμη κοινωνία εντόνως αντιφατικά συναισθήματα, ανακούφιση ή και για κάποιους χαρά αλλά για αρκετούς θλίψη, έλλειψη, μοναξιά...

Η ερώτηση που συχνά ακούνε όλοι όσοι μετοικούν σε επαρχιακά μέρη, ερώτηση που κι εγώ πολλές φορές ακούω από χείλη φίλων, γνωστών και νέων γνωριμιών, «...πως τα περνάτε το χειμώνα στο νησί ;», νομίζω υποκρύπτει μια επικύρωση του αστικού τρόπου ζωής. Η κάθε Άνδρος δεν νοείται υπό την οπτική αυτή παρά σαν ένα διάλειμμα στη σύγχρονη ζωή, όταν ο καιρός είναι καλός και μπορούμε να πάμε στη θάλασσα. Όταν όλα τα εποχικά μαγαζιά είναι ανοιχτά και δεν θα στερηθούμε αγαθά και υπηρεσίες σαν αυτά που απολαμβάνουμε στην πόλη. Στο πλαίσιο αυτό, η Άνδρος όπως και κάθε τουριστικός τόπος τείνει να αντιμετωπίζεται ως ένα *τοπίο*, που εξ ορισμού προϋποθέτει την ύπαρξη θεατών και γενικότερα μια στάση θέασης. Ο φυσικός χώρος λειτουργεί ως φόντο και όχι ως «πραγματικός», δηλαδή όχι ένας χώρος που ζούμε εντός του, αλλά ένα τοπίο που ζούμε «πάνω» του.

Κλείνοντας το μάλλον μακροσκελές τελικά αυτό κείμενο, θεωρώ πως καμιά από τις παρατηρήσεις μου που αφορούν το φαινόμενο της ΔΚ δεν έμεινε ανείπωτη. Εκτός ίσως από ένα βασικό ερώτημα που πολλές φορές με απασχόλησε και μοιραία περικλείει πολλά επί μέρους. *Θα μπορούσε άραγε να είναι αλλιώς ;* Τι θα είχε γίνει αν οι θεσμοί στην Άνδρο λειτουργούσαν διαφορετικά; Αν υπήρχε σαφής καθορισμός χρήσεων γης; Αν δεν ίσχυε η πρακτική της εκτός σχεδίου δόμησης και οι περισσότερες νεόδμητες ΔΚ είτε δομούντο εντός οικισμών, είτε αποτελούσαν ανακαινισμένα παλαιά οικήματα ; Αν η όποια επέκταση των ΔΚ είχε ως βασική προϋπόθεση τη δυνατότητα εξυπηρέτησης τους σε υποδομές ; Αν καλλιεργείτο ισχυρή διασύνδεση των τοπικών παραγωγικών τομέων με την αγορά των ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ; Αν είχαν προβλεφθεί κάποιοι μηχανισμοί «συνάντησης» της μόνιμης κοινωνίας με τη νέα αυτή κοινωνική ομάδα των ιδιοκτητών και νομέων ΔΚ, σε επίπεδα άλλα, πέραν αυτών των οικονομικών συναλλαγών ; Τι θα γινόταν αν υπήρχε ένα όριο στην επέκταση των ΔΚ και συνάμα ένα όριο στο βαθμό που η τοπική κοινωνία θα απασχολείτο σε και θα εξαρτιόνταν από το φαινόμενο αυτό ;

Δεν μπορώ παρά να υποθέσω πως το φαινόμενο των ΔΚ θα είχε αξιοποιηθεί διαφορετικά από την τοπική κοινωνία της Άνδρου και θα είχαν ενδεχομένως αναδυθεί άλλες ποιότητες στην πορεία εξέλιξης της.

Γ.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ : ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ, ΣΤΟΧΟΙ & ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Στα πλαίσια της παρούσας διατριβής επιδιώκεται η διαμόρφωση ενός μεθοδολογικού εργαλείου διερεύνησης και ερμηνείας των επιδράσεων μιας συγκεκριμένης μορφής τουρισμού, σε επίπεδο χωρικής μονάδας, με κριτήρια βιωσιμότητας. Ο λόγος γίνεται για τον τουρισμό σε 'δεύτερες κατοικίες' (ΤΔΚ), ένα σύγχρονα εξελισσόμενο φαινόμενο που, όπως κάθε 'μορφή' τουρισμού, αναμφίβολα συνιστά στά πτυχή δύο ευρύτερων και κλιμακούμενων φαινομένων της εποχής μας : της *κινητικότητας* και της *παγκοσμιοποίησης*.

Ο ΤΔΚ άλλοτε εγχώρια «παραγόμενο» φαινόμενο, συχνά εκφραστής δεσμών καταγωγής των χρηστών δεύτερης κατοικίας (ΔΚ) με την ύπαιθρο, άλλοτε διεθνές-κινητοποιούμενο από οικονομικά ισχυρές κοινωνίες, συναντάται σε μικρότερη ή μεγαλύτερη έκταση σε κάθε άκρη του πλανήτη, αλληλεπιδρώντας ποικιλοτρόπως με τις τοπικές συνθήκες των φυσικών-κοινωνικών ενοτήτων υποδοχής και επηρεάζοντας τη βιωσιμότητα της εξέλιξής τους. Συνεπώς σε αδρές γραμμές, η ερευνητική αυτή προσπάθεια εδράζεται στα σύγχρονα πεδία *επιστήμης και πολιτικής τουρισμού και βιώσιμης ανάπτυξης*, αν και στην ουσία αντικρίζει τους ευρύτερους επιστημονικούς χώρους *διαπραγμάτευσης των εννοιών κινητικότητα, παγκοσμιοποίηση και προνομιακή μετανάστευση (amenity migration) ή μετανάστευση αναψυχής (retirement migration)*.

Οι θεματικές της διατριβής εξειδικεύονται, σε ότι αφορά το πεδίο του τουρισμού, στη *συγκρότηση και λειτουργία του τουρισμού δεύτερης κατοικίας* ως διακριτού φαινομένου και τη *διερεύνηση και ερμηνεία των επιδράσεων που δημιουργεί η μεγέθυνση και λειτουργία του σε επίπεδο προορισμού, υπό την οπτική της βιωσιμότητας (sustainability)*. Το βασικό ερευνητικό ζήτημα υπαγορεύει τη διαμόρφωση ενός μεθοδολογικού εργαλείου ανάγνωσης βασικών ποσοτικών και ποιοτικών παραμέτρων του φαινομένου της «δεύτερης κατοικίας» (ΔΚ) και καταγραφής των επιδράσεων που συνοδεύουν τη μεγέθυνση και λειτουργία του ΤΔΚ σε επίπεδο προορισμού. Η συμβολή της ανάπτυξης ενός τέτοιου εργαλείου, έγκειται :

- στην κατανόηση ενός σύγχρονα εξελισσόμενου και μέχρι πρόσφατα υπομελετημένου φαινομένου τουριστικού χαρακτήρα, όπου κατεξοχήν αναπτύσσεται σε περιοχές της υπαίθρου, του ΤΔΚ
 - στην κατανόηση του μετασχηματισμού ενός τουριστικού προορισμού, ιδωμένου ως ένα περιβαλλοντικό και κοινωνικοοικονομικό σύστημα, μέσα από αλληλεπιδράσεις με σύγχρονα κοινωνικά φαινόμενα όπως ο ΤΔΚ, αλλά και
 - στην παροχή πολύτιμων δεδομένων για τη διαμόρφωση ή και αξιολόγηση πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης ή/και διαχείρισης τουριστικών προορισμών.
- Όπως είναι φανερό, η διεπιστημονική φύση του ερευνητικού ερωτήματος και των πεδίων που προσεγγίζονται, υπαγορεύει το 'δανεισμό' οπτικών και ερευνητικών εργαλείων από πληθώρα κλάδων, όπως η οικονομική και η διοικητική επιστήμη, η κοινωνιολογία και η ανθρωπολογία, η γεωγραφία, η περιβαλλοντική επιστήμη, κα.

Σε ότι αφορά την πρώτη θεματική της διατριβής, η ανάπτυξη και χρήση της δεύτερης κατοικίας καθίσταται σήμερα ένα εξελισσόμενο κοινωνικό φαινόμενο, ενεργοποιούμενο

συνήθως από τις οικονομικά αναπτυγμένες κοινωνίες ή εντός αυτών και άμεσα συνδεδεμένο με αυξήσεις σε εισόδημα, δυνατότητες γεωγραφικής μετακίνησης και ελεύθερο χρόνο. Ενώ η μόνιμη κατοικία και ουσιαστικά η εγκατάσταση σε συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, αποτέλεσε μαζικό φαινόμενο εξέλιξης της ανθρώπινης κοινωνίας εδώ και χιλιετίες, η χρήση δεύτερης κατοικίας με σκοπό την αναψυχή, εντατικοποιείται ως φαινόμενο σχεδόν παράλληλα με τον τουρισμό, κυρίως τις τελευταίες δεκαετίες του προηγούμενου αιώνα (ΕΚΚΕ κ ΕΜΠ, 1998, σελ. 11, Hall and Müller, 2004, p. 8). Σε πολλές περιπτώσεις οι χαρακτηριζόμενες σήμερα 'δεύτερες' κατοικίες, στο παρελθόν υπήρξαν 'πρώτες', είτε για τους σημερινούς κατόχους τους, είτε για προγόνους αυτών, κάτι που τις καθιστά σύμβολα της όχι και τόσο μακρινής εποχής εγκατάλειψης της υπαίθρου και της έντονης αστικοποίησης. Η σύγχρονη εξάπλωση των 'δεύτερων' κατοικιών αντικατοπτρίζει ακριβώς μια αντίστροφη κίνηση, αυτή της ανάγκης επιστροφής των αστών στην ύπαιθρο. Βάσει της οπτικής αυτής, πίσω από το φαινόμενο ανάπτυξης της δεύτερης κατοικίας βρίσκονται συχνά παρεμφερή κίνητρα με αυτά του τουρισμού (ψυχαγωγία, αναψυχή, ελεύθερος χρόνος, επαφή με τη φύση, sports). Η συχνή ανάπτυξη της ΔΚ σε 'τουριστικές' περιοχές αλλά και σε ανέγγιχτες περιοχές της υπαίθρου, επιβεβαιώνει τα παραπάνω.

Η συντριπτική πλειοψηφία δεύτερων κατοικιών στην ύπαιθρο χρησιμοποιείται σήμερα για ανάγκες αναψυχής και εκφράζει αναζητήσεις καλλίτερης ποιότητας ζωής, ενεργοποιώντας περιοδικές 'κινητικότητες' ατόμων από την πρώτη τους κατοικία στη δεύτερη αλλά και αλληλεπιδρώντας, μέσα από το πλέγμα δραστηριοτήτων που δημιουργούν ή ενισχύουν, με τα τοπικά κοινωνικοοικονομικά και περιβαλλοντικά συστήματα στις περιοχές υποδοχής. Ενδέχεται δε να ενυπάρχουν, διαφορές μεταξύ 'τύπων' τουριστών ΔΚ και επιδράσεων που ενεργοποιούν σε τοπικό επίπεδο. Μια σειρά από παράγοντες, όπως τα κίνητρα επιλογής τόσο της ΔΚ, όσο και του χώρου διατήρησης της, οι συμβολισμοί και οι χρησιμότητες που της αποδίδονται από τους ιδιοκτήτες της, οι γνώσεις, επιθυμίες και προσδοκίες σχετικά με τους ρυθμούς και προσανατολισμούς εξέλιξης της περιοχής, αλλά και παράμετροι profile (εντοπιότητας, φάσης κύκλου ζωής, μορφωτικού και εισοδηματικού επιπέδου), ενδέχεται να διαμορφώνουν 'αποχρώσεις' των επιδράσεων αυτών. Έτσι πχ. στη ΔΚ ενδέχεται να αποδίδονται διαφορετικές χρησιμότητες και αξίες από τους εκάστοτε χρήστες, έτσι ώστε, άλλοτε να θεωρείται μια χαμηλού κόστους δυνατότητα διακοπών ή/και αυθεντικών εμπειριών και ή/και οικογενειακής συνένωσης, άλλοτε έκφραση ελιτισμού και αποκλειστικότητας (Hall et al., 2004, p. 14).

Οι διαφορετικοί αυτοί συμβολισμοί της ΔΚ για τους εκάστοτε χρήστες, συνδυαζόμενοι με διαφορετικές επιλογές χωροθεσίας, μορφολογίας αλλά και χρήσης ΔΚ, ενδέχεται να διαμορφώνουν αντίστοιχα ποικιλία επιρροών στις περιοχές υποδοχής. Συνεπώς οι 'αποχρώσεις' των επιδράσεων του ΤΔΚ στις περιοχές υποδοχής διαφαίνεται πιθανό να επηρεάζονται τόσο από τον τρόπο παραγωγής των ΔΚ, όσο και από τα *μοτίβα* χρήσης τους. Παραδείγματος χάριν, ενώ στις περιπτώσεις διατήρησης δεσμών καταγωγής με πατρογονικές περιοχές συχνά οι ΔΚ συνιστούν υφιστάμενα κτίσματα, σε άλλες περιπτώσεις όπως πχ. για ημεδαπούς αστούς κοντινών περιοχών ή/και αλλοδαπούς γειτονικών χωρών, η ΔΚ ενδέχεται να κατασκευάζεται εκ νέου είτε ατομικά, δηλαδή κατ' εντολή των επικείμενων χρηστών της ή/και 'βιοτεχνικά', δηλαδή σε μεγαλύτερες 'ποσότητες' από επιχειρηματίες της περιοχής, για την εξυπηρέτηση μεγαλύτερης μερίδας ενδιαφερομένων. Ακόμη πιο διαφορετική αναμένεται να είναι η εικόνα των επιδράσεων από την ανάπτυξη της ΔΚ σε περιπτώσεις όπου 'νέες', παρθένες περιοχές της υπαίθρου χρησιμοποιούνται για την κατασκευή μεγάλων συγκροτημάτων παραθεριστικής κατοικίας, επιδιώκοντας τη μαζική προσέλκυση τουριστών του τύπου αυτού (μαζική παραγωγή).

Σε ότι αφορά τη συσχέτιση της ΔΚ με το τουριστικό φαινόμενο, καθίσταται φανερό πως ενώ τα βασικά συστατικά στοιχεία του τουριστικού κυκλώματος (μεταφορά, ενδομεταφορά, διατροφή, αγορές, δραστηριότητες, κλπ.) ενυπάρχουν στη λειτουργία του φαινομένου ΔΚ, διακριτή συνιστώσα του αποτελεί η ενδυνάμωση ή/και συγκρότηση του κατασκευαστικού τομέα σε τοπικό επίπεδο για την ανάγκη κατασκευής και συντήρησης κατοικιών. Οι ανωτέρω συνάφειες μεταξύ του φαινομένου ΔΚ και 'συμβατικού' τουρισμού, καθιστούν δυνατό να τοποθετηθεί το πρώτο, στα εννοιολογικά πλαίσια του δεύτερου, επιτρέποντας τη χρήση του όρου 'τουρισμός δεύτερης κατοικίας' (ΤΔΚ) (second homes tourism ή residential tourism). Ωστόσο, μάλλον περιορισμένη εμφανίζεται η 'τουριστική' οπτική στη βιβλιογραφία του φαινομένου, με εξαίρεση δημοσιεύσεις των τελευταίων ετών, αποκαλύπτοντας μερική δυστοκία στη συσχέτιση των δύο φαινομένων.

Η προβληματική της συνύπαρξης πληθώρας επιστημονικών κλάδων που εμπλέκονται στη μελέτη του τουρισμού αλλά και της δεύτερης κατοικίας εν μέρει δικαιολογεί τα θεωρητικά κενά στην ερμηνεία και σύζευξη των φαινομένων, ενώ παράλληλα υπαγορεύει σύνθετες και πολυεπιστημονικού χαρακτήρα μεθοδολογικές προσεγγίσεις για τη συνδυασμένη μελέτη τους.

Ιστορικά στη χώρα μας η ανάπτυξη της δεύτερης κατοικίας συμβαίνει κυρίως τις δεκαετίες '70-'90. Ενώ ήδη από τη δεκαετία '60-'70 εμφανίζεται έντονο επενδυτικό ενδιαφέρον για ακίνητα σε περιοχές τουριστικής ανάπτυξης στην ύπαιθρο (Γετίμης, 2000, σελ. 26), η δεύτερη-παραθεριστική κατοικία μαζικοποιείται ως φαινόμενο τις τρεις τελευταίες δεκαετίες ('80-σήμερα). Το γεγονός αυτό αξιολογείται ως συνέπεια μιας σειράς παραγόντων όπως η έντονη αστικοποίηση και η, εντός των άναρχα δομημένων πόλεων, υποβάθμιση της ποιότητας ζωής, η βελτίωση των μεταφορών (υποδομές και μεταφορικά μέσα), η αύξηση του ελεύθερου χρόνου, η αύξηση των εισοδημάτων, επιρροές από τα καταναλωτικά πρότυπα χαμηλών και μεσαίων στρωμάτων των αναπτυγμένων χωρών του κόσμου, αλλά και οι κατευθύνσεις των εθνικών πολιτικών (ΕΚΚΕ κ ΕΜΠ, 1998, σελ. 11). Με βάση την απογραφή του 2001, η Ελλάδα συγκαταλέγεται ανάμεσα στις Ευρωπαϊκές χώρες με τα μεγαλύτερα ποσοστά δεύτερων κατοικιών, τόσο στο σύνολο του κατοικίσιμου οικιστικού της αποθέματος, όσο και σε σχέση με το συνολικό της πληθυσμό.

Η μέχρι τώρα επιστημονική 'διαπραγμάτευση' του φαινομένου δεύτερη κατοικία στην ελληνική βιβλιογραφία, το αντιμετωπίζει ως ένα κυρίαρχα εγχώρια «παραγόμενο» φαινόμενο, δίνοντας έμφαση σε χωρικά χαρακτηριστικά του (γεωγραφική εξάπλωση, ένταση, κα.) καθώς και σε οπτικές όπως η κοινωνική πρόσβαση στο αγαθό 'δευτέρα κατοικία'. Διαφαίνεται πιθανό τα υψηλά ποσοστά δεύτερης κατοικίας στη χώρα μας, που αναφέρθηκαν παραπάνω, να αποτελούν έκφραση του φαινομένου εγκατάλειψης της υπαίθρου και της έντονης αστικοποίησης που σημειώθηκε μεταπολεμικά, μαρτυρώντας τους δεσμούς καταγωγής των κατοίκων των μεγάλων ελληνικών πόλεων με την περιφέρεια, αλλά και συνέπεια των μεταπολεμικών πολιτικών 'εκδημοκρατισμού' της πρόσβασης στο αγαθό ΔΚ στη χώρα μας. Ενδεχόμενα δηλαδή σημαντικό τμήμα του φαινομένου ΔΚ στη χώρα μας όντως να «παράγεται» ακόμη επιτοπίως.

Ωστόσο η σημαντική οικοδομική δραστηριότητα σε αρκετές περιοχές της ελληνικής υπαίθρου, με δεδομένη την αντίστοιχη πληθυσμιακή συρρίκνωση ή και σταθερότητα, καθώς και ο σημαντικός αριθμός διεθνών μετακινήσεων που (στοιχεία ΕΣΥΕ) σχετίζονται με την απόκτηση και χρήση δεύτερης κατοικίας πιθανότατα αφορά επιλογές περισσότερο 'τουριστικού' χαρακτήρα αλλά και διεθνείς ροές και επιρροές (περιορισμός των δεσμών καταγωγής με τις επιλεγόμενες περιοχές- αναζήτηση ψυχαγωγίας και καλλίτερης ποιότητας

ζωής μέσα από την απόκτηση δεύτερης κατοικίας τόσο για ημεδαπούς-μη εντόπιους, όσο και για αλλοδαπούς). Οι επιλογές αυτές, ιδιαίτερα σε ότι αφορά τον εσωτερικό τουρισμό πιθανόν να περιλαμβάνουν 'είδη' τουρισμού πέραν του συμβατικού παραθερισμού, όπως τουρισμό χειμερινής περιόδου, τουρισμό ειδικών ενδιαφερόντων, κα.

Σε ότι αφορά τη διεθνοποίηση του φαινομένου ΤΔΚ, ο πολυεθνικός πλέον χαρακτήρας της ιδιοκτησίας δεύτερης κατοικίας σε αρκετές περιοχές της Μεσογείου αποτελεί αποδεικτικό στοιχείο της μετάβασης αυτής (Muller, 2004, p. 274). Όπως προκύπτει, διαμορφώνονται επί μέρους 'είδη τουρισμών' ΔΚ και στον ελληνικό χώρο. Διαφαίνονται συνεπώς ανάγκες αναθεώρησης του πλαισίου διερεύνησης του φαινομένου ΤΔΚ στον ελληνικό χώρο, κάτι που επιδιώκεται στην παρούσα διατριβή.

Σε ότι αφορά το δεύτερο πεδίο έδρασης της ιατριβής, αυτό της βιωσιμότητας, πρόκειται για μια θεματική μεταξύ επιστημονικού και πολιτικού διαλόγου στην οποία σχεδόν οι περισσότεροι κλάδοι επιστήμης διεκδικούν συμμετοχή. Η συνειδητοποίηση της παγκοσμίου κλίμακας οικολογικής κρίσης και των αδιεξόδων προς τα οποία κινείται η ανθρωπότητα, συντέλεσε όχι μόνο στον σχηματισμό της έννοιας 'βιωσιμότητα' αλλά και στην υιοθέτηση της ως υπέρτατης αρχής και κριτηρίου αξιολόγησης κάθε ανθρώπινης δραστηριότητας από την παγκόσμια κοινότητα (WCED, 1987 ; UNEP, 2002). Το γεγονός αυτό οδήγησε με τη σειρά του την πολιτική και επιστημονική κοινότητα και τις τοπικές κοινωνίες σε προσπάθειες διατύπωσης λειτουργικών προσεγγίσεων ή διεργασιακών ορισμών της βιωσιμότητας. Η πληθώρα επιστημονικών κλάδων που ασχολούνται με το πεδίο της βιώσιμης ανάπτυξης, σε συνδυασμό με την ποικιλία αντιληπτικών πλαισίων και φιλοσοφικών αφητηριών που ενίοτε υιοθετούνται από τους μελετητές, λιγότερο ή περισσότερο ρητά ή/και συνειδητά, συνεπάγονται ένα ευρύ φάσμα εναλλακτικών λειτουργικών προσεγγίσεων της έννοιας.

Η σύζευξη των δύο παραπάνω πεδίων, 'βιωσιμότητα' και 'τουριστικό φαινόμενο' συγκροτεί μια επίκαιρη και επιδιωκόμενη οπτική. Βασική αιτία, η συνειδητοποίηση πως ο τουρισμός αποτελεί σήμερα ένα από τα κυρίαρχα κοινωνικά φαινόμενα της εποχής μας και μία από τις σημαντικότερες σε όγκο και επιδράσεις οικονομικές δραστηριότητες παγκοσμίως (UNEP, 2005, p. 8 ; Sharpley, 2001, p. 11). Οι θετικές, κυρίως οικονομικές, επιπτώσεις του τουρισμού, τον καθιστούν συχνά ως μια προτιμώμενη αναπτυξιακή στρατηγική σε τοπικό επίπεδο, παράλληλα, οι δυσμενείς κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις του, κάνουν επιτακτική την αξιολόγηση των ποικίλων συνιστωσών του τουριστικού φαινομένου υπό το πρίσμα της βιωσιμότητας. Η μελέτη κάθε δραστηριότητας ή φαινομένου υπό την οπτική της βιωσιμότητας ταυτίζεται με τη μελέτη των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών επιδράσεων αυτών.

Οι επιδράσεις του ΤΔΚ στο βιώσιμο μέλλον των περιοχών υποδοχής, δεν είναι άμοιρες των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και του ευρύτερου ιστορικού-αναπτυξιακού πλαισίου τους, αλλά βρίσκονται σε διαρκή διαδικασία αλληλεπίδρασης. Ούτε και η αρχική 'εμφάνιση' του φαινομένου είναι ασύνδετη με τις ιστορικές πορείες μιας περιοχής. Τόσο ο 'συμβατικός' τουρισμός στην ύπαιθρο όσο και ο ΤΔΚ συνιστούν επακόλουθα της μετα-παραγωγικής φάσης της υπαίθρου (Gallent, 2005, p. 124, Muller et al., p. 15), ταυτόχρονοι εκφραστές αλλά και παράγοντες μεταβολών της (Muller, 2004, p. 25). Συνεπώς, η ανάπτυξη του ΤΔΚ δεν συνιστά ένα *per se* 'θετικό' ή 'αρνητικό' φαινόμενο, εφόσον οι επιδράσεις του ενδέχεται να ποικίλουν, άμεσα συναρτώμενες με το εθνικό και περιφερειακό πλαίσιο αλλά και με τις τοπικές οικονομικοκοινωνικές και περιβαλλοντικές ιδιαιτερότητες, καθώς και με την ύπαρξη ή μη κατάλληλων πολιτικών (Muller et al., 2004, p. 275 ; Gallent, 2005, p. 35). Η μελέτη του φαινομένου στη διεθνή βιβλιογραφία επιβεβαιώνει τη συνθήκη αυτή,

αναδεικνύοντας ποικιλία διαφορετικών ζητημάτων βιωσιμότητας στις εκάστοτε περιοχές μελέτης.

Συνεπώς η όποια μελέτη του φαινομένου ΤΔΚ και αξιολόγηση των επιδράσεων του τοπικά, οφείλει να επιχειρηθεί, αφενός λαμβάνοντας υπόψη την ευρύτερη δυναμική μετασχηματισμού της εξεταζόμενου χώρου και κοινωνίας, αφετέρου λαμβάνοντας υπόψη την πληθώρα συσχετισμών με συνιστώσες των εκάστοτε τοπικών πλαισίων ανάπτυξης.

Στο πεδίο πολιτικού διαλόγου στη χώρα μας, η όποια αναγνώριση των συχνά δυσμενών επιπτώσεων της τουριστικής δραστηριότητας που ενεργοποιεί σύγχρονα το κάλεσμα για βιωσιμότητα, σπανιότερα αφορά τη λειτουργία του φαινομένου 'δεύτερη κατοικία'. Αρκετές περιοχές συνηθίζεται να χαρακτηρίζονται ως 'μη τουριστικές', άρα 'μη-βεβαρυμένες', παρ'όλη την σημαντική έκταση, ένταση και τοπικές επιδράσεις που το φαινόμενο ΔΚ εμφανίζει σ' αυτές. Η πενιχρή θεωρητική θεμελίωση της σύζευξης των πεδίων 'τουρισμός' και 'δεύτερη κατοικία' στην ελληνική βιβλιογραφία όπως προαναφέρθηκε, στερεί την 'τουριστική' οπτική από τη μελέτη του φαινομένου της δεύτερης κατοικίας, διαμορφώνοντας ερευνητικά κενά στη μελέτη των επιδράσεων του στις περιοχές υποδοχής και κατά συνέπεια στο σχεδιασμό και τη διαμόρφωση πολιτικών για τη διαχείριση του. Τα κενά αφορούν όχι μόνο τη χωρική ανάπτυξη-εξάπλωση του φαινομένου ΔΚ, αλλά πολύ ουσιαστικότερα τις επιδράσεις της λειτουργίας του στα τοπικά οικονομικοκοινωνικά και περιβαλλοντικά συστήματα υποδοχής.

Η ανάγκη μελέτης και αξιολόγησης του φαινομένου ΤΔΚ στον ελλαδικό χώρο με κριτήρια βιωσιμότητας εμφανίζεται σήμερα για ένα ακόμη λόγο ιδιαίτερως επίκαιρη. Τα τελευταία χρόνια αναφέρονται ολοένα και συχνότερα στο δημόσιο και πολιτικό διάλογο, οι προοπτικές υποδοχής στη χώρα μας μαζικών επενδύσεων σε οργανωμένα συγκροτήματα κατοικιών διακοπών, τόσο από το εξωτερικό, όσο και από μεγάλες ελληνικές κατασκευαστικές εταιρείες. Θίγεται έτσι για πρώτη φορά το ζήτημα της μαζικοποίησης της 'παραγωγής' παραθεριστικής-δεύτερης κατοικίας στην Ελλάδα, με στόχο την προσέλκυση τουριστών υψηλών εισοδηματικών στρωμάτων από το εξωτερικό. Μια τέτοια προοπτική, περαιτέρω ανάπτυξης της δεύτερης κατοικίας και ουσιαστικά υιοθέτησης της εξάπλωσης της ως στρατηγικής αναπτυξιακής επιλογής, ανακινεί προβληματισμούς για τις επιδράσεις ενός τέτοιου φαινομένου τόσο σε εθνικό, όσο και σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Συνοψίζοντας, όπως υπαγορεύτηκε από τα παραπάνω δεδομένα, κύριοι στόχοι της διατριβής υπήρξαν οι εξής :

1. η συνεισφορά στη θεωρητική σύζευξη των πεδίων 'τουρισμός' και 'δεύτερη κατοικία'.
2. η διερεύνηση ποσοτικών και ποιοτικών συνιστωσών του φαινομένου ΤΔΚ στον ελληνικό χώρο, μέσα από την επικαιροποίηση του πλαισίου συγκρότησης και λειτουργίας του φαινομένου (υιοθέτηση 'τουριστικής' οπτικής, εξέταση διεθνών επιρροών-διαφορετικοί τύποι 'τουρισμών' δεύτερης κατοικίας'-εθνικές, περιφερειακές και τοπικές πολιτικές επιρροής, κ.α.)
3. η διερεύνηση των μηχανισμών αλληλεπίδρασης του ΤΔΚ με τα χωρικά-κοινωνικά συστήματα υποδοχής και συγκεκριμένα των τρόπων με τους οποίους διαμορφώνεται από και διαμορφώνει την κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα και το φυσικό περιβάλλον τους, υπό την οπτική της βιωσιμότητας.

(ποιος, τι, που/ ύπαιθρος, πότε σύγχρονα, γιατί)

Γ.1.2 Η επιλογή του νησιωτικού χώρου : Κυκλάδες & Άνδρος

Το ζήτημα της διατριβής χωρικά εξειδικεύεται στον ελληνικό νησιωτικό χώρο για πληθώρα λόγων.

Ο νησιωτικός χώρος, υποσύνολο του χώρου της υπαίθρου, βάσει της βιβλιογραφίας χαρακτηρίζεται εν γένει από μικρές κλίμακες, σχετική απομόνωση, ευθραυστότητα και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον. Συχνά, μοναδικά και υψηλής περιβαλλοντικής αξίας νησιωτικά οικοσυστήματα, στα οποία απαντώνται σπάνια και ενδημικά είδη χλωρίδας και πανίδας, αντιμετωπίζονται ως παγκόσμιοι φυσικοί πόροι και κοιτίδες βιοποικιλότητας που χρήζουν βιώσιμης διαχείρισης, υπαγορεύοντας το σχεδιασμό ειδικών προστατευτικών πολιτικών. Ακόμη, υψηλής αισθητικής αξίας νησιωτικά τοπία αποτελούν καθοριστικούς πόλους έλξης τουριστών τη θερινή κυρίως περίοδο. Ωστόσο, ο νησιωτικός χώρος, ιδωμένος σύγχρονα ως τόπος μόνιμης διαβίωσης, αντιμετωπίζεται ως «λιγότερο ευνοημένη περιοχή» και συνιστά υπό αυτή την έννοια μια χωρική ενότητα με ανάγκες εφαρμογής διακριτών κοινωνικοοικονομικών πολιτικών.

Όπως είναι φανερό, η συνδυαστική μελέτη τουρισμού και ΔΚ στο προαναφερθέν πλαίσιο του νησιωτικού χώρου παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς πρόκειται για φαινόμενα που επιδρώντας ποικιλοτρόπως στις τοπικές νησιωτικές κοινωνίες, διαφαίνεται να λειτουργούν τόσο ως μέρος λύσης όσο και προβλήματος.

Και στην περίπτωση του ελληνικού νησιωτικού χώρου το φαινόμενο της ΔΚ, συνιστά επακόλουθο της μετά-παραγωγικής φάσης του φάσης που σε μεγάλο βαθμό συντελέστηκε, όπως στις περισσότερες περιοχές της υπαίθρου, με πληθυσμιακή συρρίκνωση και αστυφιλία, μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Σε πιθανά εκτεταμένο βαθμό το φαινόμενο της ΔΚ στον ελληνικό νησιωτικό χώρο, συνδέεται με δεσμούς καταγωγής, αν και πλέον αναμφίβολα σχετίζεται και με την τουριστική εξέλιξη.

Μερικοί από τους βασικούς λόγους που επιλέχθηκε η μελέτη του ΤΔΚ στον ελληνικό νησιωτικό χώρο, συνοψίζονται ως εξής :

- Σύγχρονα ιδωμένος ο νησιωτικός χώρος αδιαμφισβήτητα αποτελεί εθνικό υποδοχέα τουρισμού και πόρο, ενώ η ένταση του φαινομένου της ΔΚ σχεδόν σε όλα τα νησιά και κατά κύριο λόγο σε εκείνα που βρίσκονται εγγύτερα στην ηπειρωτική χώρα , τον καθιστούν ένα σημαντικό χώρο μελέτης. Αξίζει να σημειωθεί πως ένα 20% των ΔΚ σε όλη τη χώρα εντοπίζονται στο νησιωτικό χώρο, σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής κατοικιών του 2001.
- Η διαπλοκή τουρισμού και ΔΚ ενυπάρχει στα περισσότερα νησιά και η συνδυαστική μελέτη τους σε εθνικό επίπεδο εμφανίζεται ελλιπή. Σύμφωνα με τα δευτερογενή δεδομένα που παρουσιάζονται στη διατριβή είναι αξιοσημείωτη η οικοδομική δραστηριότητα που αποδίδεται στο φαινόμενο της ΔΚ στα ελληνικά νησιά και συνεπώς πρόκειται για ένα διακριτό και εν εξελίξει φαινόμενο. Η αδειοδότηση της κατασκευής κατά μέσο όρο, 5,1 χιλιάδων νέων κατοικιών ετησίως στο Νότιο Αιγαίο την τελευταία 12ετία & 2 χιλιάδων στο Βόρειο, ένα σημαντικό ποσοστό των οποίων εκτιμάται πως αφορά ΔΚ (νόμιμη οικοδομική δραστηριότητα 1997-2010), αναμφίβολα συνεισφέρει στον κοινωνικοοικονομικό και περιβαλλοντικό μετασχηματισμό των νησιών του Αρχιπελάγους.
- Σε ότι αφορά τις γενεσιουργές αιτίες του φαινομένου, τουλάχιστον από τη σκοπιά της ζήτησης, δηλαδή τα κίνητρα διατήρησης ΔΚ στο νησιωτικό χώρο και τους συμβολισμούς που αποδίδονται στις ΔΚ, ενδεχόμενα ο χαρακτήρας του νησιωτικού

χώρου να προσδίδει ιδιαίτερο περιεχόμενο. Πιο συγκεκριμένα, η φυσική απομόνωση των νησιών ενδεχόμενα επιτρέπει επιτυχέστερη ικανοποίηση των γνωστών τουριστικών κινήτρων «φυγής». Επιπλέον, το image των νησιών ως «κιβωτών παράδοσης», ή/και τουριστικών «παραδείσων», ενδέχεται να λειτουργεί ως μέσο ικανοποίησης αναγκών για επιστροφή στην παράδοση ή στις ρίζες, ενώ μια ΔΚ σε ένα νησί, να εξυπηρετεί ανάγκες εξασφάλισης μιας θέας διακοπών ή «οικειοποίησης» ενός «παραδείσου».

Σε ότι αφορά την επιλογή των Κυκλάδων, το νησιωτικό αυτό σύμπλεγμα αποτελεί το νησιωτικό νομό με τα υψηλότερα ποσοστά ΔΚ στην Ελλάδα-21% των κενών-24% των ΔΚ (41,5-50,5 χιλιάδες κατοικίες) (πλην Κρήτης και Εύβοιας), σύμφωνα με την απογραφή του 2001.

Επιπλέον το 41% των νέων κατοικιών η κατασκευή των οποίων αδειοδοτείται την τελευταία 10ετία στο Αιγαίο (πλην Κρήτης και Εύβοιας), εντοπίζεται στις Κυκλάδες (άνω των 3 χιλ. κατοικιών ετησίως), σύμφωνα με τα στοιχεία της νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας 1997-2006.

Οι Κυκλάδες παρουσιάζουν τέλος, υψηλή οικολογική αξία, φυσικό και ανθρωπογενές τοπίο και αρχαιολογικό πλούτο ενώ συνάμα δέχονται σημαντικές πιέσεις από την τουριστική ανάπτυξη, καθώς αποτελούν από τους σημαντικότερους υποδοχείς τουρισμού σε εθνικό επίπεδο.

Η επιλογή της Άνδρου εμφάνισε ενδιαφέρον για πληθώρα λόγων :

- Καταρχήν συνιστά ένα από τα εγγύτερα στην Αττική νησιά και εύλογα πόλο έλξης για ΔΚ.
- Εμφάνισε διαφορετική αναπτυξιακή πορεία σε σχέση με άλλα νησιά του συμπλέγματος, καθώς ο κλειστός χαρακτήρας της τοπικής κοινωνίας που δημιουργήθηκε με την εμπλοκή στη ναυτιλία, σε συνδυασμό με την αφθονία υδάτων και τη διατροφική αυτάρκεια, κράτησε την Άνδρο μακριά από την τουριστική ανάπτυξη τουλάχιστον μέχρι τα μέσα με τέλη της 10ετίας του '80. Η ύστερη τουριστική ανάπτυξη του νησιού επέτρεψε την εξαγωγή μάλλον ευκρινέστερων συμπερασμάτων για τις επιδράσεις του φαινομένου της ΔΚ.
- Εμφανίζει τη 2^η μεγαλύτερη σε όγκο αδειοδότηση κατασκευών κατοικίας στις Κυκλάδες την τελευταία 10ετία (220 νέες κατοικίες ετησίως) εξαιρώντας τα 'συμβατικού' τουρισμού νησιά (Πάρο, Σαντορίνη, Μύκονο, Νάξο, Σύρο), μαζί με Τήνο (241 κατοικίες ετησίως) και Κέα (169 κατοικίες ετησίως).
- Διαθέτοντας ικανοποιητικό μέγεθος, γεωμορφολογική ποικιλία και επάρκεια φυσικών πόρων και ικανή 'μάζα' ιδιοκτητών ΔΚ (3 χιλ. περίπου ΔΚ 2001), αποτέλεσε ικανή κλίμακα μελέτη περίπτωση για τις επιδράσεις του φαινομένου.
- Ο τοπικός πρωτογενής τομέας εξακολουθεί να διαδραματίζει ακόμη ρόλο (αναπτυξιακή κατάσταση της Άνδρου στον τύπο II Αξιολόγηση ΠΕΠ Νοτίου Αιγαίου 1989-1993, Ετήσια Έκθεση Συμβούλου Αξιολόγησης (ENVIPLAN – HELMICO), γεγονός που αξιολογείται ως σημαντική παράμετρος για τη μελέτη των επιδράσεων του ΤΔΚ στην τοπική βιωσιμότητα.

Συνοπτικά, μερικά από τα βασικότερα στοιχεία που φανέρωσαν την υπόσταση του φαινομένου στην Άνδρο και το δυναμισμό του εκεί υπήρξαν τα εξής :

- Βάσει της απογραφής του 2001, περίπου 3 χιλ. ΔΚ εντοπίστηκαν στην Άνδρο, εκ των οποίων 65% περίπου κατασκευασμένες προ του 1955 (οι πρώτοι ιδιοκτήτες ΔΚ είναι πιθανότερα γηγενείς-αστυφιλία)
- 220 νέες κατοικίες αδειοδοτήθηκαν ετησίως στην Άνδρο την τελευταία 10ετία (στοιχεία αδειοδοτήσεων), ενώ προστίθενται περίπου 150-200 νέες παροχές ΔΕΗ ετησίως (μέχρι το 2010)
- οι τρέχουσες ξενοδοχειακές κλίνες και αυτές των ενοικιαζομένων διαμερισμάτων ανέρχονται σε 4,8 χιλ. περίπου, ενώ οι αντίστοιχες σε ΔΚ εκτιμώνται σε 15 χιλ.
- το 17,5% του ενεργού πληθυσμού του νησιού (στοιχεία 2001) απασχολείται στον κατασκευαστικό τομέα, ενώ το 10% του ενεργού πληθυσμού είναι οικονομικοί μετανάστες
- είναι περιστασιακά αισθητά κάποια φαινόμενα ανταγωνισμού μεταξύ 'συμβατικού' τουρισμού και ΔΚ για τη χρήση των υποδομών μεταφοράς, ενώ
- ανολοκλήρωτη παραμένει μέχρι σήμερα η διαδικασία χωροταξικού σχεδιασμού εδώ και 20 σχεδόν χρόνια- ενδεικτική των πιέσεων των ομάδων συμφερόντων που εμπλέκονται στην εκμετάλλευση γης, αναμφίβολα συναφής με την εξέλιξη του νησιού σε προορισμό με ΔΚ.

Ένας ακόμη σημαντικός λόγος ως προς την επιλογή της Άνδρου ως γεωγραφικής περιοχής μελέτης αποτέλεσε το γεγονός πως η γράφουσα τη διατριβή, βίωσε το φαινόμενο της ΔΚ από το 1994-2004 εκεί, ως τακτικός επισκέπτης-μέλος οικογενείας με ΔΚ στην περιοχή, ενώ τα 10 τελευταία χρόνια ως μόνιμος κάτοικος Άνδρου, αλλάζοντας κατά κάποιο τρόπο οπτική γωνία. Ποικιλία παρατηρήσεων και εμπειριών προέκυψαν από τη μακρόχρονη αυτή παρουσία στο χώρο και την εμπλοκή στο φαινόμενο, τόσο φυσικά όσο και στα πλαίσια επί μέρους ερευνητικών εργασιών, που επέτρεψαν παρατηρήσεις χρήσιμες για το σχεδιασμό της μεθοδολογίας της διατριβής. Οι παρατηρήσεις αυτές κατατίθενται σε ξεχωριστό κεφάλαιο της διατριβής ως μία κατά κάποιο «έρευνα» συμμετοχικής παρατήρησης μακράς διάρκειας.

Γ.2 ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ & ΤΗΝ ΑΤΟΜΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΩΝ

Γ.2.1 Επιλογές θεωρητικού πλαισίου & ατομική εμπειρία

Ήδη έγιναν αναφορές στην τουριστική βιβλιογραφία και συγκεκριμένα στη βιβλιογραφία που αφορά τις επιδράσεις του τουρισμού, τα κίνητρα των τουριστών, τις επιδράσεις του τουρισμού σε επίπεδο προορισμών, αλλά και την εξέλιξη των τουριστικών προορισμών στα αρχικά κεφάλαια της διατριβής.

Παρουσιάστηκαν επίσης ο κορμός γνώσης που σταδιακά συσσωρεύεται σχετικά με την έννοια της νησιωτικότητας, καθώς και η πιο πρόσφατη αλλά και παλαιότερη βιβλιογραφία του φαινομένου των ΔΚ.

Όλα τα παραπάνω συνιστούν το πολυεπιστημονικό θεωρητικό πλαίσιο της διατριβής, ενώ σε αυτά προστίθενται οι ήδη αναφερθείσες οπτικές και αρχές από την ογκώδη βιβλιογραφία περί βιώσιμης ανάπτυξης και τη σχετικά πρόσφατη «αίρεση» των οικολογικών οικονομικών (ecological economics) που επίσης παρουσιάστηκαν στο θεωρητικό τμήμα της διατριβής..

Ακόμη, προηγήθηκε το τμήμα της διατριβής που περιλαμβάνει την ατομική εμπειρία της γράφουσας και συγκεκριμένα διαπιστώσεις που προέκυψαν από την προσωπική εμπλοκή και τη μακρόχρονη συμμετοχική παρατήρηση στην Άνδρο. Τα βασικά πεδία παρατήρησης συνοπτικά υπήρξαν :

- το ταξίδι από την κύρια στη ΔΚ
- οι κατηγορίες ιδιοκτητών ΔΚ
- τα κίνητρα επιλογής της περιοχής και διατήρησης μιας ΔΚ
- τα μελλοντικά σχέδια σε σχέση με την ΔΚ και τον προορισμό
- η γνώση του τοπικού πλαισίου, οι προσδοκίες εξέλιξης της περιοχής και ο βαθμός εμπλοκής
- οι τρόποι «παραγωγής» ΔΚ
- τα μοτίβα χρήσης και οι λειτουργίες των ΔΚ
- το πλαίσιο συνάντησης «ντόπιων» και «ξένων»
- οι μεταβολές στην τοπική οικονομία και κοινωνία σε σχέση με το φαινόμενο της ΔΚ
- οι πιέσεις στους φυσικούς πόρους και το τοπίο
- διαχειριστικές πτυχές του φαινομένου και διαπλοκές με τοπικές παραγωγικές δραστηριότητες καθώς και
- η αλλαγή οπτικής της γράφουσας με τη μόνιμη μετοίκηση στην Άνδρο

Η σύνθεση του παραπάνω υλικού οδήγησε στη διατύπωση των επί μέρους μεγάλων ερευνητικών ερωτημάτων και στην ανάλυση αυτών σε σκέλη που παρουσιάζονται ακολούθως.

Γ.2.2 Εξειδίκευση & ανάλυση ερευνητικών ερωτημάτων

Βάσει λοιπόν των προγενέστερων τμημάτων της διατριβής έγινε δυνατή η ουσιαστικότερη διατύπωση και ανάλυση του ερευνητικού ζητήματος της διατριβής που εν συνεχεία οδήγησε στη διατύπωση σαφών ερευνητικών υποθέσεων.

Επαναδιατυπώνοντας λοιπόν το αρχικό ερώτημα στο παρακάτω πλαίσιο, ζητούμενο της διατριβής υπήρξε :

Βασικό ερευνητικό ερώτημα της διατριβής

Η διερεύνηση του κατά πόσο και υπό ποιες προϋποθέσεις το φαινόμενο της ΔΚ στο πλαίσιο μελέτης του τουρισμού, στο συγκεκριμένο χωρικό πλαίσιο του νησιωτικού χώρου, μέσω των ενεργοποιούμενων μηχανισμών επιδράσεων στα τοπικά κοινωνικοοικονομικά και περιβαλλοντικά συστήματα, δύναται να συμβάλλει στη βιώσιμη εξέλιξη τους

Εν συνεχεία διατυπώθηκαν τα εξής «μεγάλα» ερευνητικά ερωτήματα – στόχοι της διατριβής :

Πίνακας Γ.1 : Ερευνητικά ερωτήματα διατριβής

Ερωτήματα	Στόχοι	Φύση των ερωτημάτων
1. Σε διάλογο με το υφιστάμενο τοπικό πλαίσιο, τι αλλάζει στον προορισμό (τοπικό κοινωνικοοικονομικό & περιβαλλοντικό σύστημα) σε σχέση με τη μεγέθυνση & λειτουργία του φαινομένου της ΔΚ ;	Εντοπισμός & εκτίμηση τοπικών επιδράσεων που αποδίδονται στο φαινόμενο της ΔΚ συνεκτιμώντας τοπικές ιδιαιτερότητες και πλαίσιοΤ	Εμπειρικό, ποσοτικό & ποιοτικό
2. Ποιοί οι συσχετισμοί του φαινομένου της ΔΚ με τον τουρισμό ;	οποθέτηση του φαινομένου της ΔΚ στο θεωρητικό πλαίσιο του τουρισμού σε ότι αφορά τα κίνητρα και τις «μορφές» τουρισμού	Θεωρητικό, εμπειρικό, ποσοτικό & ποιοτικό
3. Ποιοι οι συσχετισμοί του φαινομένου της ΔΚ με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της νησιωτικότητας ;	Διερεύνηση τυχόν ιδιαίτερου ρόλου που διαδραματίζει η επιλογή του νησιωτικού χώρου	Θεωρητικό, ποιοτικό

Η περαιτέρω ανάλυση των παραπάνω «μεγάλων» ερευνητικών οδήγησε στα εξής σκέλη/ερώτημα :

I. Οι τοπικές επιδράσεις του ΤΔΚ ≈ Μεταβολές σε τοπική οικονομία, κοινωνία και φυσικό περιβάλλον στον προορισμό

1. Πως το φαινόμενο της ΔΚ επιδρά στη μεταβολή της σύνθεσης του τοπικού κοινωνικού ιστού/ποιες οι μεταβολές του ; Ποιες άλλες κοινωνικές επιδράσεις του φαινομένου της ΔΚ είναι ορατές ;
2. Πως το φαινόμενο της ΔΚ επιδρά στο τοπικό παραγωγικό σύστημα/ποιες μεταβολές επιφέρει σε επί μέρους οικονομικούς τομείς ;
3. Πως, σε ποιους φυσικούς πόρους ασκούν οι συνδεδεμένες με το φαινόμενο της ΔΚ πιέσεις ; Ποιες οι πιέσεις αυτές σε γη, νερό, βιοποικιλότητα, τοπίο ;
4. Ποιες οι πιέσεις και τα τυχόν οφέλη στους τοπικούς ανθρωπογενείς πόρους (τοπίο, πολιτισμική κληρονομιά) ;

ερμηνευτικά ερωτήματα :

5. Ποιές οι επί μέρους κατηγορίες ιδιοκτητών ΔΚ ; Διαφαίνονται τυχόν διαφοροποιήσεις στις επιδράσεις τους κι αν ναι ερμηνεύονται από συγκεκριμένες και αν ναι από ποιες παραμέτρους επιρροής ;
6. Ποιος ο ρόλος των τοπικών ιδιαιτεροτήτων (κοινωνικών, οικονομικών, περιβαλλοντικών) του προορισμού αλλά και των πολιτικών που σχετίζονται με το φαινόμενο στις επιδράσεις του τοπικά ;

II. 'Τουρισμός & ΔΚ: Ποιοί οι συσχετισμοί του φαινομένου της ΔΚ με τον τουρισμό ;

7. Ποιες μορφές τουρισμού /τουριστικά κίνητρα εμπεριέχονται στο εξεταζόμενο φαινόμενο ;
8. Ποιοι οι χωροχρονικοί συσχετισμοί τουριστικού φαινομένου και ΔΚ στον προορισμό; (θεωρία area life-cycle, Butler)

9. Γιατί επιλέγεται η διέξοδος της ΔΚ έναντι 'συμβατικότερων' τουριστικών επιλογών ; ποιες οι λειτουργίες & συμβολικές διαστάσεις της ΔΚ σε σχέση με τη συμβατική τουριστική εμπειρία ;

III. Νησιωτικότητα' & ΔΚ : Συσχετισμοί νησιωτικότητας και ΔΚ

10. Έχει ιδιαίτερη σημασία η επιλογή του, σε γειννίαση με την ηπειρωτική χώρα, νησιωτικού χώρου για τους ιδιοκτήτες ΔΚ ;
11. Η νησιωτικότητα (τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του νησιωτικού χώρου) διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην επιλογή ΔΚ ; πχ.
- τα νησιά αντιμετωπιζόμενα ως τουριστικοί παράδεισοι & κιβωτοί παράδοσης, νοηματοδοτούν την απόκτηση ΔΚ με τη λογική του «αγοράζω μερίδιο στον τουριστικό παράδεισο & στον παραδοσιακό τρόπο ζωής» ;
 - Τα κίνητρα φυγής «εξυπηρετούνται» επιτυχέστερα σε ένα νησί; (φυσική απομόνωση, η φυγή «εξασφαλίζεται» ?)

Γ.2.3 Επισημάνσεις & προβληματισμοί ως προς τα ερωτήματα της διατριβής

Όπως ήδη επισημάνθηκε σε προηγούμενη ενότητα της διατριβής δεν εντοπίζεται στη βιβλιογραφία ένα αποδεκτό θεωρητικό μοντέλο συγκρότησης και λειτουργίας του φαινομένου των ΔΚ σε επίπεδο προορισμού. Το γεγονός αυτό σε μεγάλο βαθμό θα πρέπει να αποδοθεί στη φύση του υπό εξέταση φαινομένου και στη δυσκολία οριοθέτησης αλλά και τοποθέτησης του μεταξύ κατοίκησης και τουρισμού.

Η διατύπωση ενός τέτοιου μοντέλου επιχειρείται ακολούθως και αποτελεί μια πρώτη τέτοια προσπάθεια που σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να θεωρηθεί εξαντλητική και η οποία εν πολλοίς βασίζεται στην πιο πρόσφατη βιβλιογραφία του φαινομένου αλλά και σε συμπεράσματα που προέκυψαν από την πολυετή συμμετοχική παρατήρηση της γράφουσας σχετικά με το φαινόμενο. Αν και η βιβλιογραφία του τουρισμού δεσπόζει στο επιλεχθέν θεωρητικό πλαίσιο, διαφαίνεται εδώ η ανάγκη εξέτασης πτυχών του φαινομένου που «ξεπερνούν» τη στενή στατιστική οριοθέτηση του τουρισμού (πχ. ιδιοκτήτες ΔΚ που μετατράπηκαν σε μόνιμους κατοίκους). Πολύ μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει εδώ το διαδοχικό φάσμα κινητικότητας τουρισμού, εποχικής μετανάστευσης και μόνιμης μετανάστευσης, ιδίως υπό το πρίσμα της βιωσιμότητας.

Μία ακόμη σημαντική παράμετρος για την ολοκληρωμένη και συνεπή μελέτη του φαινομένου σε επίπεδο προορισμού στην οποία έχουν ήδη γίνει αρκετές αναφορές, έχει να κάνει με το διαχρονικό ρόλο που διαδραματίζουν τα εκάστοτε ιστορικά-αναπτυξιακά και θεσμικά πλαίσια (εθνικά, περιφερειακά και τοπικά) & οι τοπικές ιδιαιτερότητες των περιοχών υποδοχής, που ήδη επισημάνθηκε. Είναι χαρακτηριστική η τελείως διαφορετική εξέλιξη και διαχείριση του φαινομένου πχ. στην Δανία όπου τα ζητήματα αιχμής που αφορούν τις ΔΚ έχουν να κάνουν με κοινωνικές διαστάσεις (κοινωνική πρόσβαση στο αγαθό),, σε σχέση με την Ελλάδα όπου σε μεγάλο βαθμό τα κυρίαρχα ζητήματα σχετίζονται με τις περιβαλλοντικές επιδράσεις του φαινομένου.

Κρίνεται συνεπώς καθοριστικής σημασίας η σε βάθος διερεύνηση των εκάστοτε τοπικών κοινωνικοοικονομικών και περιβαλλοντικών ιδιαιτεροτήτων και των πολιτικών διαχείρισης που σχετίζονται με το φαινόμενο των ΔΚ και η ανάγκη συνεκτίμησής τους, προκειμένου να δοθούν αξιόπιστες απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται.

Παράλληλα ωστόσο, σημαντική δυσκολία εμφανίζει η όποια προσπάθεια για «απομόνωση» των επιδράσεων του φαινομένου από τις ευρύτερες μεταβολές του

εξεταζόμενου χώρου (συγκεκριμένα στην περιοχή μελέτης η μετά-παραγωγική φάση της υπαίθρου /post production σε consumption landscape) και από τις επιδράσεις άλλων δραστηριοτήτων & φαινομένων σε τοπικό επίπεδο (πχ. συμβατικότερες μορφές τουρισμού) Ιδιαίτερη σημασία έχει να εντοπιστούν οι ενδεχόμενες ομοιότητες στην εξέλιξη του φαινομένου σε διαφορετικά χωρικά και κοινωνικοοικονομικά πλαίσια και οι εκάστοτε διαφορές που ενδέχεται να καθορίζονται από αυτά.

Μία ακόμη δυσκολία στα πλαίσια της επιδίωξης να δοθούν απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα της διατριβής ως προς τις επιδράσεις του φαινομένου τοπικά, είναι πως στην πραγματικότητα οι διακρίσεις μεταξύ οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών επιδράσεων εξαιτίας οιοδήποτε φαινομένου, καθίστανται δυσλειτουργικές, καθώς ενδέχεται να υπεισέρχονται λιγότερο ή περισσότερο σε όλα τα πεδία. Έτσι, ένα πλέγμα επιλογών χωροθετικών παραμέτρων και τεχνοτροπίας κατασκευής όπως η κατασκευή ΔΚ σε περιοχή εκτός οικισμού, σε δεσπόζουσα θέση, μεγάλης κλίμακας, ενέχει ταυτόχρονα οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές προεκτάσεις, καθώς η ΔΚ κατασκευάζεται σε χώρο 'εκτός' του υπάρχοντος κοινωνικού ιστού, δηλαδή 'έξω' από το χώρο κατοίκησης της τοπικής κοινωνίας (κοινωνική προέκταση), απαιτεί τη δημιουργία υποδομών σε περιοχές όπου συχνά δεν διατίθενται (ύδρευση, αποχέτευση, ρευματοδότηση, κλπ.) επιβαρύνοντας έτσι τη λειτουργία του δημόσιου τομέα (οικονομική προέκταση), ενώ ενδέχεται να διαταράσσει ισορροπίες τοπικών οικοσυστημάτων ή/και την αισθητική αξία του τοπίου (περιβαλλοντική προέκταση).

Στον πίνακα που ακολουθεί επιχειρείται ενδεικτική αξιολόγηση των υπό έλεγχο παραμέτρων, των τρόπων 'παραγωγής' και των μοτίβων χρήσης της ΔΚ, ως προς οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις που δημιουργούν σε τοπικό επίπεδο.

Πίνακας Γ.2: Αξιολόγηση παραμέτρων ελέγχου τρόπων ‘παραγωγής’ και μοτίβων χρήσης ΔΚ ως προς το είδος επίδρασης στην περιοχή υποδοχής

Διαστάσεις	Παράμετροι ελέγχου (ενδεικτικά)	Οικονομική	Κοινωνική	Περιβαλλοντική
Μεγέθυνση/ Κατασκευαστική	Δαπάνη για την αγορά ή κατασκευή κατοικίας	X	x	
	Απασχολούμενο δυναμικό για την κατασκευή	X	x	
	Χωροθεσία & μέγεθος κατοικίας,		x	X
	Τεχνοτροπία κατασκευής		x	X
	Εντοπιότητα απασχολούμενου δυναμικού για την κατασκευή	X	x	
	Κατανάλωση-χρήση πόρων			X
	Χρήση περιβαλλοντικών υποδομών			X
Λειτουργία	Τουριστική δαπάνη (μέγεθος & σύνθεση) Δαπάνη συντήρησης της κατοικίας	X	x	
	Καταγωγή απασχολούμενου δυναμικού για τη συντήρηση και λειτουργία της ΔΚ	X	x	
	Μοτίβο-εποχικότητα χρήσης	X	x	X
	Συγχρωτισμός με ντόπιους		x	
	Συμμετοχή σε τοπικές δράσεις Τεκμήρια διαβίωσης στην περιοχή υποδοχής		x	
	Κατανάλωση-χρήση πόρων	X	x	X
	Περιβαλλοντικές δράσεις ατομικές ή συλλογικές (ανακύκλωση, κομποστοποίηση απορριμμάτων, κα.)	X	x	X

Σε κάθε περίπτωση, ο εντοπισμός και η εκτίμηση των τοπικών επιδράσεων που απορρέουν από το φαινόμενο των ΔΚ είναι απαραίτητο να λαμβάνει υπόψη του τόσο τη *μεγέθυνση* του φαινομένου όσο και τη *λειτουργία* του. Δηλαδή τόσο τη δυναμική που

δημιουργεί η διαρκής αύξηση του αριθμού και των χρηστών των ΔΚ, όσο και η λειτουργία αυτών σε επίπεδο προορισμού. Χαρακτηριστική είναι εδώ η βαρύτητα που δόθηκε στις μελέτες εθνικής εμβελείας για το φαινόμενο της ΔΚ στην Ελλάδα τις προηγούμενες 10ετίες, κυρίως στη μεγέθυνση και χωρική εξάπλωση τους.

Τέλος σε ότι αφορά την αξιολόγηση των επιδράσεων του φαινομένου που εντοπίζονται στην έρευνα, οφείλουμε να επισημάνουμε πως δεν είναι αξιολογήσιμες όλες οι επιδράσεις. Άλλωστε είναι μεγάλος ο αριθμός εναλλακτικών πλαισίων αξιολόγησης βασισμένος σε αντίστοιχη ποικιλία θεωρητικών πλαισίων & σχολών σκέψης σχετικά.

Γ. 3 ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ-ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζεται αναλυτικά η μεθοδολογία της διατριβής. Λαμβάνοντας υπόψη την ανάλυση που προηγήθηκε παρουσιάζεται η επιλεχθείσα ερευνητική στρατηγική και διατυπώνεται ένα αρχικό θεωρητικό υπόδειγμα συγκρότησης, λειτουργίας και επιδράσεων του φαινομένου της ΔΚ σε επίπεδο προορισμού. Η διατύπωση του υποδείγματος συνοδεύεται από συγκεκριμένες υποθέσεις εργασίας και προτεινόμενες παραμέτρους ενδιαφέροντος.

Ακολουθεί διαγραμματική απεικόνιση της ερευνητικής στρατηγικής συνδεδεμένη με τα επί μέρους στάδια της διατριβής, τα επίπεδα ανάλυσης, τους πληθυσμούς μελέτης και τα ερευνώμενα πεδία. Εν συνεχεία παρουσιάζεται αναλυτικότερα κάθε έρευνα, οι πηγές άντλησης των δεδομένων, οι εξεταζόμενες ανά έρευνα μεταβλητές και τα ερευνητικά και ερμηνευτικά εργαλεία. Τέλος παρουσιάζονται οι μέθοδοι επεξεργασίας των δεδομένων και ερμηνείας των αποτελεσμάτων ανά έρευνα.

Γ. 3.1 Επιλογή μεθόδου έρευνας-Μελέτη περίπτωσης

Η σύγκριση μεταξύ εναλλακτικών ή/και συμπληρωματικών ερευνητικών στρατηγικών στην κοινωνική έρευνα παρουσιάζεται περιεκτικά στον παρακάτω πίνακα :

Πίνακας Γ.3 : Σύγκριση συνθηκών για διαφορετικές ερευνητικές στρατηγικές

Στρατηγική	Τύπος ερευνητικού ερωτήματος	Απαιτείται έλεγχος των συμπεριφορικών δεδομένων ;	Επικεντρωνόμαστε σε σύγχρονα γεγονότα ;
Πείραμα	Πως, γιατί ;	Ναι	Ναι
Μελέτη ?	Ποιος, τι, που, πόσοι, πόσο ;	Όχι	Ναι
Ανάλυση αρχείων	Ποιος, τι, που, πόσοι, πόσο ;	Όχι	Ναι/όχι
Ιστορία	Πως, γιατί ;	Όχι	Όχι
Μελέτη περίπτωσης	Πως, γιατί ;	Όχι	Ναι

(Yin, 2003, p. 5, quoting COSMOS CORPORATION)

Σύμφωνα με τον Yin, τα ερευνητικά ερωτήματα ενδέχεται να είναι διερευνητικά (τι ;) (exploratory), περιγραφικά (ποιος, τι, που, πόσοι, πόσο ;) (descriptive) ή ερμηνευτικά (πως, γιατί ;) (explanatory), p. 3-7.

Το βασικό ερευνητικό ερώτημα της διατριβής εμπεριέχει στην ουσία και τις τρεις κατηγορίες ερωτημάτων. Καλεί τόσο για τη διερεύνηση των τρόπων με τους οποίους συγκροτείται και λειτουργεί το φαινόμενο της ΔΚ σε επίπεδο προορισμού (τι, πως ;), για τις συγκεκριμένες επιδράσεις του τοπικά (ποιος, τι, που, πόσο, πόσοι ;), όσο και για τις ερμηνευτικές παραμέτρους των επιδράσεων αυτών (γιατί ;) με ιδιαίτερη έμφαση στο τοπικό ιστορικό-αναπτυξιακό πλαίσιο και τις ιδιαιτερότητες της περιοχής μελέτης αλλά και τις επί μέρους κατηγορίες εμπλεκόμενων ιδιοκτητών ΔΚ.

Όπως έγινε φανερό από τη μέχρι τώρα παρουσίαση το φαινόμενο των ΔΚ και οι επιδράσεις του στις περιοχές υποδοχής συνιστούν μια πολύπλοκη και δυναμική πραγματικότητα κι ένα πεδίο που ακουμπά σε πληθώρα ερευνητικών κλάδων. Μία από τις καταλληλότερες μεθοδολογικές στρατηγικές στις περιπτώσεις πολύπλοκων κοινωνικών φαινομένων είναι η 'μελέτη περίπτωσης', μέθοδος η οποία επιτρέπει στους ερευνητές να διατηρούν μια ολιστική και ρεαλιστική άποψη φαινομένων της καθημερινής ζωής (Yin, 2003, p. 2). Ως προς τα βασικά χαρακτηριστικά της μελέτης περίπτωσης, πρόκειται για μία εμπειρική μέθοδο που :

- ερευνά σύγχρονα φαινόμενα εντός του πλαισίου της «αληθινής» ζωής και ιδιαίτερα
- όταν τα όρια μεταξύ των φαινομένων και του πλαισίου δεν είναι σαφώς διακριτά
- αντιμετωπίζει την ιδιαίτερη από τεχνική σκοπιά κατάσταση στα πλαίσια της οποίας υπάρχουν σαφώς περισσότερες μεταβλητές από πηγές άντλησης πληροφόρησης (data points)
- βασίζεται σε πολλαπλές πηγές πληροφόρησης και αντλεί δεδομένα που χρήζουν επιβεβαίωσης μέσω της διαδικασίας του τριγωνισμού (triangulation) και συνεπώς
- ωφελείται από αρχικές αναπτύξεις θεωρητικών προϋποθέσεων, οι οποίες καθοδηγούν τη συλλογή και ανάλυση των δεδομένων (Yin, p. 13-14)

Πρόκειται με λίγα λόγια για ερευνητική προσέγγιση ολιστικού χαρακτήρα που περιλαμβάνει όχι μόνο μια λογική ερευνητικού σχεδιασμού αλλά και μεθόδων συλλογής και ανάλυσης των ευρημάτων.

Εξετάζοντας ένα ένα τα παραπάνω χαρακτηριστικά γίνεται φανερό πως η μελέτη περίπτωσης συνιστά την καταλληλότερη επιλογή ερευνητικής στρατηγικής για το θέμα της διατριβής. Σε ότι αφορά το σύγχρονο χαρακτήρα και τη διάκριση ορίων μεταξύ φαινομένου και πλαισίου αναφοράς, ο ΤΔΚ σαφώς συνιστά ένα σύγχρονο φαινόμενο άρρηκτα συνδεδεμένο με την ιστορική πορεία των κοινωνιών και των περιοχών της υπαίθρου αλλά και την αστικοποίηση σε παγκόσμιο επίπεδο. Η συγκρότηση, η λειτουργία και οι επιδράσεις του ΤΔΚ καθορίζονται και αποτελούν σαφώς ιστορική συνέπεια των πλαισίων αυτών. Ωστόσο κυφορούν συνάμα περαιτέρω αλλαγές στο αρχικό αυτό γενεσιουργό πλαίσιο της μετα-παραγωγικής φάσης της υπαίθρου. Τα όρια φαινομένου και πλαισίου αναφοράς είναι αναμφίβολα ρευστά.

Σε ότι αφορά το σύνθετο χαρακτήρα του φαινομένου και τη σημαντική διάχυση των επιδράσεων του σε τοπικό επίπεδο, ήδη ενδιαφέροντα ευρήματα παρείχε η βιβλιογραφική ανασκόπηση του θέματος και η συμμετοχική παρατήρηση της γράφουσας. Υπήρξε εύλογο η παρακολούθηση του φαινομένου και των επιδράσεων του αντίστοιχα να αναζητηθεί στα

ποικίλα επίπεδα που αυτό εκφράζεται σε τοπικό επίπεδο και αναμφίβολα οδήγησε όπως θα δούμε ακολούθως στη διατύπωση λογικών υποθέσεων και την αναζήτηση και καταγραφή πολλών διαφορετικών συστάδων δεδομένων, ποσοτικών και ποιοτικών. Η διασταύρωση της εγκυρότητας των ποικίλων δεδομένων σε πολλαπλά επίπεδα άντλησης, δηλαδή η λογική του τριγωνισμού (triangulation) αποτέλεσε ένα ακόμη εργαλείο της διατριβής.

Στην πραγματικότητα βέβαια, η ίδια η μελέτη περίπτωσης της Άνδρου, όπως θα αναλυθεί στις επόμενες ενότητες συμπεριέλαβε σχεδόν όλες τις άλλες ερευνητικές μεθόδους, πλην του πειράματος και συγκεκριμένα την ανάλυση αρχείων, μελέτες και ιστορία. Όλες οι μέθοδοι αυτές μαζί με τον κορμό παρατηρήσεων μακρόχρονης συμμετοχικής παρατήρησης της γράφουσας, εξυπηρέτησαν τη συγκέντρωση δεδομένων σε πολλαπλά επίπεδα, στα οποία εκφράζεται το υπό εξέταση φαινόμενο.

Κάτι που θα πρέπει ακόμη να επισημανθεί είναι το γεγονός πως στην παρούσα διατριβή επιλέχθηκε ως ερευνητική μέθοδος η μελέτη περίπτωσης της Άνδρου, δηλαδή μία μονή μελέτη περίπτωσης (single case study). Ενδεχομένως η συμπερίληψη κι άλλων περιπτώσεων νησιών να παρείχε ενδιαφέροντα συγκριτικά στοιχεία και να επέτρεπε την εξαγωγή πλούσιων συμπερασμάτων.

Σύμφωνα με τον Yin, επισημαίνονται πέντε διαφορετικές λογικές που ενισχύουν την επιλογή μιας μονής μελέτης περίπτωσης (Yin, 2003, p. 41-43) :

1. Όταν πρόκειται για μία κρίσιμη/καθοριστική περίπτωση (critical case) προκειμένου για τον έλεγχο μιας καλά διατυπωμένης θεωρίας, ενίοτε για τη διατύπωση εναλλακτικών ερμηνειών σχετικά, συνεισφέροντας έτσι πολύ σημαντικά στην ανάπτυξη της θεωρίας
2. Όταν πρόκειται για μια εξαιρετική περίπτωση (extreme or unique case)
3. Όταν πρόκειται για μια αντιπροσωπευτική ή τυπική περίπτωση (representative or typical case) ώστε να υπάρξει συνεισφορά σε δεδομένα που αφορούν αυτή ακριβώς την περίπτωση
4. Όταν πρόκειται για μια αποκαλυπτική περίπτωση (revealing case) όπου ένας ερευνητής έχει πρόσβαση και δυνατότητα να μελετήσει ένα φαινόμενο στο οποίο δεν υπάρχει εύκολα πρόσβαση από την επιστημονική κοινότητα, οπότε αναμένεται σημαντική συνεισφορά στην ανάπτυξη της θεωρίας και τέλος
5. Όταν πρόκειται για μία περίπτωση βάρους χρόνου (longitudinal case) όπου μελετάται η ίδια περίπτωση σε διαφορετική χρονική στιγμή, οπότε αναμένεται σημαντική συνεισφορά στην αλλαγή των συνθηκών με το χρόνο.

Στην περίπτωση της παρούσας διατριβής φαίνεται να συντρέχουν οι 3 τελευταίες από τις 5 συνολικά παραπάνω συνθήκες . Πιο συγκεκριμένα :

- η Άνδρος είναι δυνατό να χαρακτηριστεί ως μια τυπική περίπτωση ελληνικού νησιού στο οποίο εμφανίζεται σημαντικό το φαινόμενο των ΔΚ, (typical case study)
- η προσωπική συμμετοχή της γράφουσας τη διατριβή στο φαινόμενο των ΔΚ στο νησί, επέτρεψε τη συγκέντρωση και κατάθεση πολύτιμων πληροφοριών και επέτρεψε τη σε βάθος θεώρηση του φαινομένου (revealing case study), πολύ περισσότερο δε λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός πως το φαινόμενο των ΔΚ καλύπτεται ελλιπέστατα από δευτερογενή δεδομένα ευρύτερα στον ελληνικό χώρο ενώ

- η μακρόχρονη παρουσία της γράφουσας στην περιοχή μελέτης και ιδιαίτερα σε μία περίοδο ραγδαίας μεγέθυνσης του φαινομένου εξαιτίας των ευρύτερων συνθηκών ευημερίας, σε συνδυασμό με την έναρξη εδώ και λίγων ετών μιας φάσης ύφεσης του φαινομένου εξαιτίας της γενικότερης οικονομικής ύφεσης σε εθνικό επίπεδο, παρείχαν ενδιαφέροντα στοιχεία για τις συνθήκες εξέλιξης του φαινομένου (longitudinal case study)

Ωστόσο υπήρξαν μερικοί ακόμη λόγοι που ενίσχυσαν την επιλογή της μονής μελέτης περίπτωσης της Άνδρου :

- η ύστερη και μάλλον περιορισμένη τουριστική της ανάπτυξης φάνηκε να επέτρεψε ευκρινέστερα ερευνητικά ευρήματα, σε σχέση με άλλα νησιά που η τουριστική δραστηριότητα συχνά «επισκιάζει» τις υπόλοιπες
- η πολύπλοκη φύση του υπό έρευνα φαινομένου, αλλά και η έλλειψη πολλών σημαντικών στοιχείων αναγκαίων για την εξαγωγή έγκυρων συμπερασμάτων δεν ευνόησαν την επιλογή πολλαπλής μελέτης περίπτωσης. Όπως θα φανεί ακολούθως, ο όγκος των απαιτούμενων δεδομένων μόνο για την Άνδρο υπήρξε μεγάλος και η συγκέντρωση τους ιδιαίτερα χρονοβόρα και επίπονη.

Γ.3.2 Θεωρητικό υπόδειγμα συγκρότησης & λειτουργίας ΔΚ σε επίπεδο προορισμού & Υποθέσεις εργασίας

Αξιοποιώντας τη βιβλιογραφική ανασκόπηση του ερευνητικού πεδίου της ΔΚ, την ατομική εμπειρία της γράφουσας από το φαινόμενο και προκειμένου για την προσέγγιση απαντήσεων έναντι των ερευνητικών ζητημάτων, διατυπώνεται ένα θεωρητικό υπόδειγμα συγκρότησης και λειτουργίας του ΤΔΚ σε σχέση με την περιοχή υποδοχής, καθώς και κάποιες αρχικές υποθέσεις εργασίας. Ο χαρακτήρας του υποδείγματος είναι μάλλον γενικός και ενδεχόμενα θα μπορούσε να χρησιμεύσει σε ποικιλία προορισμών. Εν συνεχεία διατυπώνονται επί μέρους υποθέσεις εργασίας για το συγκεκριμένο χωρικό πλαίσιο μελέτης, δηλαδή τον ελληνικό νησιωτικό χώρο.

Το μοντέλο υιοθετεί συνδυαστικά την ‘οικονομική’ οπτική, ποιοτικές παραμέτρους της ‘κοινωνικής’ και ‘περιβαλλοντικής’ διάστασης, προσδίδοντας και ‘γεωγραφικό’ χαρακτήρα με τη συνεκτίμηση των εκάστοτε ιδιαίτερων παραμέτρων των περιοχών υποδοχής. Η έμφαση δίνεται αρχικά στη σκοπιά της ζήτησης όπως αυτή εκφράζεται από τους ενδιαφερόμενους για απόκτηση/διατήρηση ΔΚ στον προορισμό. Επιπλέον, η μορφή του προτεινόμενου μοντέλου βασίζεται σε μια ευρύτερη ‘ιστορική’ και δυναμική θεώρηση των κοινωνικών φαινομένων, στα πλαίσια της οποίας, τα σύγχρονα φαινόμενα, εν προκειμένω ο ΤΔΚ, οφείλεται να μελετώνται σε συνάρτηση με το ευρύτερο ιστορικό-αναπτυξιακό πλαίσιο των περιοχών εμφάνισης και επιρροής τους, κι όχι αποκομμένα από αυτό. Εφόσον δε (τα φαινόμενα αυτά) σταδιακά συνιστούν παραμέτρους κοινωνικοοικονομικής και χωρικής αλλαγής¹⁵⁰, οφείλεται να αντιμετωπίζονται ερευνητικά ως τέτοια.

Συνοπτικά το θεωρητικό μοντέλο βασίζεται στις εξής βασικές υποθέσεις εργασίας :

¹⁵⁰ Για το λόγο αυτό, όπως θα δούμε σύντομα παρακάτω, επιλέγεται να εξεταστούν όχι μόνο οι ‘τρέχοντες’ ιδιοκτήτες ΔΚ, αλλά και ‘νέοι’ μόνιμοι κάτοικοι, οι οποίοι μετατράπηκαν από χρήστες ΔΚ, σε νέους ‘εντόπιους’, κάτι που η μελέτη του φαινομένου διεθνώς έχει καταδείξει ως συνήθες επακόλουθο της ανάπτυξης ΤΔΚ σε περιοχές της υπαίθρου.

- η μεταβολή βασικών παραμέτρων της τοπικής βιωσιμότητας εκφράζεται με μεταβολές του φυσικού περιβάλλοντος και του τοπικού κοινωνικοοικονομικού συστήματος, οι οποίες εξαρτώνται από επιδράσεις των εκάστοτε τοπικά ασκούμενων κοινωνικοοικονομικών δραστηριοτήτων και φαινομένων,
- ο ΤΔΚ, ενίοτε κυρίαρχο αναπτυξιακό φαινόμενο σε τοπικό επίπεδο, επιδρά τόσο άμεσα, όσο και έμμεσα στα τοπικά κοινωνικοοικονομικά και περιβαλλοντικά συστήματα στις περιοχές υποδοχής, είτε μέσω της *μεγέθυνσης του* (διάσταση κλίμακας), η οποία καθορίζεται από τους τοπικούς τρόπους 'παραγωγής' ΔΚ, είτε μέσω της *λειτουργικής του διάστασης*, η οποία καθορίζεται από τους τρόπους χρήσης της, αλλά και λειτουργίας των ιδιοκτητών της σε σχέση με αυτή. Παράμετροι τόσο της διάστασης που αφορά τη μεγέθυνση του ΤΔΚ, όσο και της λειτουργικής του διάστασης εκφράζονται μέσα από παραμέτρους της ζήτησης (κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές προτιμήσεις/συμπεριφορές) των χρηστών ΔΚ τοπικά.
- **Διαφορετικοί τύποι ιδιοκτητών ΔΚ**, ενδέχεται να εκδηλώνουν διαφορετικές προτιμήσεις/συμπεριφορές/χαρακτηριστικά ζήτησης σε ότι αφορά την 'παραγωγή', αλλά και σε σχέση με τη χρήση και τις λειτουργίες της και συνεπώς να **επιδρούν με διαφορετικό τρόπο στις περιοχές υποδοχής**

Σχηματικά παρουσιάζονται ακολούθως τα ανωτέρω :

Αναλυτικότερα το θεωρητικό μοντέλο παρουσιάζεται ακολούθως :

Καταρχήν όπως ήδη κατέδειξε η διεθνής βιβλιογραφική ανασκόπηση, ο οποίος μορφή σχηματισμός και εξέλιξη του ΤΔΚ σε μια περιοχή υποδοχής, εμπίπτει και διαμορφώνεται μέσα σε ευρύτερα πλαίσια, θεσμικά, ιστορικά και αναπτυξιακά, στη σφαίρα επιρροής των οποίων βρίσκεται η υπό εξέταση περιοχή, κάτι που οφείλεται να αποτυπωθεί στο θεωρητικό μοντέλο (σχηματικά η διάστικτη περιοχή).

Θεωρώντας λοιπόν πως ο ΤΔΚ αναπτύσσεται εντός των προαναφερθέντων πλαισίων, επιλέγουμε ως αφετηρία ενεργοποίησης του φαινομένου τους ιδιοκτήτες ΔΚ¹⁵¹, οι οποίοι εκφράζοντας τη ζήτηση τους για το αγαθό ΔΚ, κινητοποιούν στην περιοχή υποδοχής την ανάπτυξη δραστηριοτήτων εξυπηρέτησης του φαινομένου. Στην πραγματικότητα, η ανταπόκριση της προσφοράς στη ζήτηση διαδραματίζει εξ ίσου σημαντικό ρόλο, διαμορφώνοντας υπηρεσίες για την εξυπηρέτηση του φαινομένου (πχ. η τυχόν απόρριψη της ζήτησης από τους τοπικούς ιδιοκτήτες γης, ή η μη προσφορά υπηρεσιών που σχετίζονται με την κατασκευή κατοικιών σε τοπικό επίπεδο, πιθανόν να αποθάρρυνε το όποιο εξωτερικό ενδιαφέρον για την ανάπτυξη ΔΚ στην περιοχή).

Σε ότι αφορά τους ιδιοκτήτες ΔΚ θα θεωρήσουμε ως **συνιστώσες διαμόρφωσης των επιλογών ζήτησης (συμπεριφορικό πλέγμα βιωσιμότητας) σε σχέση με τη ΔΚ και την περιοχή υποδοχής μια πληθώρα παραγόντων** ξεκινώντας από τα ηλικιακά, μορφωτικά, εισοδηματικά, γεωγραφικά profile, καθώς και ηλικιακής φάσης, τα κίνητρα που κινητοποιούν την απόκτηση ή/και λειτουργία της ΔΚ, τις χρησιμότητες και τους συμβολισμούς που τις αποδίδουν, τα κίνητρα επιλογής της περιοχής ανάπτυξης ΔΚ, τη γνώση που διαθέτουν και τις επιθυμίες και προσδοκίες για ρυθμούς και προσανατολισμούς εξέλιξης της περιοχής επιλογής, καθώς και τους παρόντες βαθμούς ικανοποίησης τόσο από τη ΔΚ, όσο και από την περιοχή επιλογής. Κάθε μια από τις παραπάνω παραμέτρους

¹⁵¹ Στην πραγματικότητα ωστόσο μπορεί να προηγηθεί η κινητοποίηση της προσφοράς, κυρίως όμως στις περιπτώσεις μεγάλων οργανωμένων συγκροτημάτων ΔΚ, που με τη σειρά τους κινητοποιούν τη ζήτηση.

ενδέχεται σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό να συσχετίζεται με συγκεκριμένες επιλογές τρόπων 'παραγωγής'¹⁵² και μοτίβων χρήσης της ΔΚ, όπως αυτές εκφράζονται μέσα από κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές παραμέτρους συμπεριφοράς των ιδιοκτητών ΔΚ.

Θα θεωρηθεί λοιπόν πως οι διαφορετικές επιλογές/συμπεριφορές των ιδιοκτητών ΔΚ, όπως αυτές εκφράζονται είτε σε σχέση με την 'παραγωγή' των ΔΚ, είτε με τα μοτίβα χρήσης τους, επιδρούν με διαφορετικό τρόπο στο κοινωνικοοικονομικό και περιβαλλοντικό σύστημα στην περιοχή υποδοχής. Σε ότι αφορά τους τρόπους 'παραγωγής' συμπεριλαμβάνονται παράμετροι χωροθεσίας, κλίμακας, τεχνοτροπίας, χαρακτήρα παραγωγής, αλλαγών χρήσεων, οικονομικές και οικολογικές. Σε ότι αφορά τα μοτίβα χρήσης και λειτουργίας σε σχέση με τη ΔΚ συμπεριλαμβάνονται παράμετροι επισκεψιμότητας περιοχής & ΔΚ, λειτουργιών που η ΔΚ επιτελεί, καταναλωτικών μοτίβων σε σχέση με τη χρήση της, καθώς και οικονομικές, κοινωνικές και οικολογικές παράμετροι.

Βάσει της υιοθετούμενης οπτικής θεωρείται πως οι συγκροτούμενοι τρόποι 'παραγωγής' ΔΚ, αποτελούν σημείο αλληλεπίδρασης παραμέτρων της ζήτησης ΔΚ (επικείμενοι ιδιοκτήτες ΔΚ και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους), της προσφοράς (τοπικός κατασκευαστικός τομέας) αλλά και του ευρύτερου θεσμικού και τοπικού αναπτυξιακού πλαισίου (χρήσεις γης, νομοθεσία, τοπική αποδοχή του φαινομένου, κλπ.). Παράλληλα θεωρείται πως τα συγκροτούμενα μοτίβα χρήσης της ΔΚ και λειτουργιών σε σχέση με αυτή, βρίσκονται σε διαλογική σχέση μεταξύ της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες των λοιπών κρίκων του τουριστικού κυκλώματος (μεταφορά, ενδομεταφορές, εστίαση, αναψυχή, αγορές, κα.) και της τοπικής προσφοράς. Έτσι το φαινόμενο του ΤΔΚ θεωρείται πως ενισχύει σε επίπεδο προορισμού τους τοπικούς τομείς των κατασκευών (μεγέθυνση ΔΚ) και των αμιγώς και μη τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών (λειτουργία ΤΔΚ). Επιπλέον, μέσω των φορολογικών δαπανών οι οποίες επιβαρύνουν άπαξ τους ιδιοκτήτες ΔΚ αλλά και της πάγιας φορολόγησης αυτών μέσω των δημοτικών τελών, θεωρείται πως ο ΤΔΚ, επηρεάζει τη λειτουργία του τοπικού δημόσιου τομέα, ενώ εδώ δεν θα πρέπει να παραλείψουμε να αναφέρουμε τη ζήτηση για υποδομές και εξυπηρετήσεις που δημιουργεί η ανάπτυξη της ΔΚ από το τοπικό αυτοδιοικητικό σύστημα.

Βάσει της παραπάνω οπτικής, η δυναμική του φαινομένου ΤΔΚ θεωρείται πως 'εγγράφεται' στην περιοχή υποδοχής αθροιστικά, με τη μορφή άμεσων επιδράσεων που πηγάζουν από το συμπεριφορικό πλέγμα/χαρακτηριστικά ζήτησης των ιδιοκτητών ΔΚ και έμμεσων επιδράσεων που πηγάζουν από τις ενισχυόμενες και επηρεαζόμενες από τον ΤΔΚ τοπικές κοινωνικοοικονομικές δραστηριότητες, στους τοπικούς φυσικούς πόρους και το κοινωνικοοικονομικό σύστημα. Εν τέλει οι παραπάνω επιδράσεις συμμετέχουν σε βάθος χρόνου, μαζί με άλλα φαινόμενα, στη διαμόρφωση, εξέλιξη και μεταβολή των τοπικών κοινωνικοοικονομικών δομών και του φυσικού συστήματος στην περιοχή υποδοχής, επιδρώντας με τη σειρά τους στο βιώσιμο μέλλον της εξεταζόμενης γεωγραφικής ενότητας.

Γ.3.2.1 Παράμετροι υπό έρευνα – Αντιστοιχίσεις με το θεωρητικό υπόδειγμα

Σύμφωνα με την αρχική και γενική υπόθεση εργασίας, διαφορετικοί 'τύποι' ιδιοκτητών ΔΚ ενδέχεται να διαμορφώνουν διαφορετικές συμπεριφορές και να επιδρούν με

¹⁵² Ο όρος παραγωγή, βρίσκεται εντός εισαγωγικών επειδή σ' αυτόν αποδίδεται στην παρούσα συζήτηση μια μεταφορική χροιά, εφόσον πχ. οι ήδη κατέχοντες ΔΚ από πατρογονική κληρονομιά, δεν επιλέγουν τον τρόπο παραγωγής της, αλλά εμπίπτουν σε προγενέστερες επιλογές παραγωγής κατοικίας άλλων ιστορικών και θεσμικών πλαισίων.

διαφορετικό τρόπο στην περιοχή υποδοχής. Αναλυτικότερα, η πρώτη δέσμη παραμέτρων που προτείνεται να εξεταστούν παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα :

Πίνακας Γ. 4 : 1^η δέσμη υπό έρευνα παραμέτρων : κίνητρα, συμβολισμοί, προσδοκίες, ικανοποίηση από τη ΔΚ και τον προορισμό

Κίνητρα & χρησιμότητες	Συμβολισμοί	Σχέδια σε σχέση με τη ΔΚ	Γνώση τοπικού πλαισίου / Προβλέψεις & επιθυμίες για την εξέλιξη της περιοχής	Βαθμοί ικανοποίησης
Επιλογή περιοχής Γειτνίαση με πρώτη κατοικία Ειδικά ενδιαφέροντα Απόκτησης-χρήσης Διατήρηση δεσμών καταγωγής Αναψυχή-ελεύθερος χρόνος Διακοπές Αναζήτηση καλλίτερου κλίματος Ειδικά ενδιαφέροντα Μετανάστευση	Επιστροφή στις ρίζες-πεδίο οικογενειακής συνένωσης Επιστροφή στην ύπαιθρο-αυθεντικός τρόπος διαβίωσης Φυγή από τον αστικό τρόπο ζωής Γόητρο-τάσεις μόδας	Άμεσα & Μελλοντικά Αμετάβλητη χρήση Ανάπτυξη επαγγελματικών δραστηριοτήτων στην περιοχή Μετανάστευση Μετανάστευση συνταξιοδότησης Επένδυση-αποκόμιση εισοδήματος	Γνώσεις τοπικού πλαισίου Αναπτυξιακών τάσεων & των τοπικών προβλημάτων Προβλέψεις-επιθυμίες Σταθερή-Εντατική-πολύ εντατική ανάπτυξη Τομείς ανάπτυξης Τοπικές δραστηριότητες Τοπικά προκύπτοντα ζητήματα	Από τη ΔΚ Από την περιοχή

Παρ' όλο τον αρχικό σχεδιασμό της έρευνας (υπόθεση εργασίας για το ελληνικό πλαίσιο), όπου υιοθετείται μια καταρχήν τυπολογία σε σχέση με την εντοπιότητα και την περιοχή 'πρώτης' κατοικίας, η εξέταση της πληθώρας παραμέτρων είναι αναμενόμενο να δώσει νέες τυπολογίες βάσει άλλων κριτηρίων.

2^η δέσμη υπό έρευνα παραμέτρων : τρόποι 'παραγωγής' και μοτίβα χρήσης ΔΚ/ Μεγέθυνση και λειτουργικές διαστάσεις του ΤΔΚ

Ο δεύτερος κρίκος της αιτιακής αλυσίδας της ερευνητικής υπόθεσης συνδέει τις παραπάνω παραμέτρους με την οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική συμπεριφορά/χαρακτηριστικά ζήτησης των ιδιοκτητών ΔΚ σε σχέση τόσο με εναλλακτικούς τρόπους 'παραγωγής' ΔΚ, όσο και με μοτίβα και συνιστώσες λειτουργίας της ΔΚ. Έτσι συγκεκριμένα ατομικά χαρακτηριστικά των ιδιοκτητών ΔΚ, ενδέχεται να οδηγούν σε επιλογές συγκεκριμένων τρόπων 'παραγωγής', χρήσης ΔΚ και λειτουργίας σε σχέση με

αυτή, οι οποίες εκφράζονται μέσα από συγκεκριμένες επιλογές και αναμένεται να επιδρούν με διαφορετικούς τρόπους στις περιοχές υποδοχής. Η έρευνα των τρόπων 'παραγωγής' και των μοτίβων λειτουργίας και χρήσης σε σχέση με τη ΔΚ, αναδεικνύουν αντίστοιχα τη *μεγέθυνση και λειτουργικές διαστάσεις του φαινομένου ΤΔΚ*. Αναλυτικά, η δεύτερη δέσμη παραμέτρων που θα ερευνηθούν παρουσιάζεται στους παρακάτω πίνακες :

Πίνακας Γ.5: 2^η δέσμη υπό έρευνα παραμέτρων : Α) Τρόποι 'παραγωγής' ΔΚ

Χωροθετικές παράμετροι	Παράμετροι παλαιότητας τεχνοτροπίας	Παράμετροι κλίμακας-Λειτουργικότητας, ιστορικές, κα.	Οικονομικές παράμετροι	Οικολογικές παράμετροι
Σε σχέση με την 'πρώτη' κατοικία Εντός-εκτός οικισμών Απόσταση από τη θάλασσα/παραλία Απόσταση από οικολογικά ευαίσθητες περιοχές Απόσταση από μνημεία ιστορικής ή/και αισθητικής αξίας	Επιλογή νέων-προς αναπαλαίωση-υφιστάμενων κατοικήσιμων χώρων Διατήρηση ή ανάδειξη πολιτισμικών στοιχείων (πχ. αναστήλωση παραδοσιακών κτισμάτων) (βάσει κριτηρίων) Επιρροές στο τοπίο Χρήση παραδοσιακών τεχνοτροπιών Δημιουργία αναβαθμίδων	<u>Κλίμακα-λειτουργικότητα</u> Μέγεθος ΔΚ Διαθέσιμες κλίνες Χώροι αναψυχής & δραστηριοτήτων (πχ. πισίνα, γήπεδα,...) <u>Αλλαγές χρήσεων γης & οικημάτων</u> Προγενέστερη χρήση χώρου ΔΚ <u>Τρόποι απόκτησης</u> Αγορά Κληρονομιά-παροχή <u>Παραγωγή</u> Ατομικού χαρακτήρα Βιοτεχνικού χαρακτήρα Μαζικού χαρακτήρα	Δαπάνες αγοράς γης/κατοικίας ή/και ανέγερσης Φορολογικές δαπάνες	Υιοθέτηση βιοκλιματικών πρακτικών δόμησης Κάλυψη γης Υδρευση-Αποχέτευση (γεωτρήσεις, χρήση βιολογικού καθαρισμού, κα.) Δενδροφύτευση Διατήρηση ή ανάδειξη παραδοσιακών οικολογικών πρακτικών (πχ. αναβαθμίδες)

Πίνακας Γ.6: 2^η δέσμη υπό έρευνα παραμέτρων : Β) Μοτίβα χρήσης & παράμετροι λειτουργίας σε σχέση με τη ΔΚ

Επισκεψιμότητα & μορφές κινητικότητας	Λειτουργίες	Καταναλωτικά μοτίβα σε σχέση με τη ΔΚ	Οικονομικές παράμετροι	Κοινωνικές & οικολογικές παράμετροι
Εποχικότητα	Διακοπές	Κατανάλωση αγαθών	Ετήσιες δαπάνες	Τεκμήρια

<p>Συχνότητα επισκέψεων</p> <p>Διάρκεια διαμονής</p>	<p>Συνδυασμός εργασίας & διακοπών</p> <p>Φιλοξενία φίλων & συγγενών</p> <p>Εποχική ενοικίαση</p> <p>Μελλοντική μετανάστευση</p>	<p>& υπηρεσιών τοπικού τουριστικού κυκλώματος (ενδομεταφορές, εστίαση, αναψυχή, αγορές,...)</p> <p>Προμήθεια ειδών διατροφής (τοπικά προϊόντα,...)</p> <p>Εκτίμηση Κατανάλωση πόρων (νερό, ενέργεια,...)</p> <p>Εκτίμηση παραγωγής απορριμμάτων</p>	<p>συντήρησης & λειτουργίας ΔΚ</p> <p>Ύψος & σύνθεση ετήσιων δαπανών κατανάλωσης αγαθών & υπηρεσιών τοπικού τουριστικού κυκλώματος</p> <p>Ύψος ετησίων δαπανών ειδών διατροφής στην περιοχή υποδοχής (εκτιμήσεις ποσοστών προς τοπικούς παραγωγούς)</p> <p>Ετήσιες δαπάνες νερού, ρεύματος, δημοτικών τελών</p>	<p>διαβίωσης στην περιοχή υποδοχής (πχ. είδος ΙΧ, ταχυπλόου,...)</p> <p>Δραστηριότητες αναψυχής</p> <p>Διοργάνωση-συμμετοχή σε τοπικές εκδηλώσεις ή τοπικές συλλογικές προσπάθειες</p> <p>Δημιουργούμενες σχέσεις-Συγχρωτισμός με ντόπιους</p> <p>Βαθμός συμμετοχής στα 'κοινά' της περιοχής υποδοχής</p> <p>Υιοθέτηση περιβαλλοντικών πρακτικών (πχ. ανακύκλωση, κομποστοποίηση, εποχική καλλιέργεια,...)</p>
--	---	---	---	--

Τέλος, στον πίνακα που ακολουθεί συγκεντρώνονται οι υπό έρευνα παράμετροι για το εξεταζόμενο δείγμα ιδιοκτητών ΔΚ, οι οποίες θα επιχειρηθεί να αντιστοιχηθούν μέσα από ελέγχους συσχέτισης, προκειμένου να προκύψουν συμπεράσματα για ποιότητες και δυναμικές του φαινομένου ΤΔΚ, από την πλευρά της ζήτησης.

Πίνακας Γ. 7 : Πλαίσιο αντιστοίχισης υπό έρευνα παραμέτρων

Εξεταζόμενοι τύποι ιδιοκτητών ΔΚ	Αφιετηρίες & προοπτικές: Ατομικές θεωρήσεις	Μεγέθυνση & λειτουργικές διαστάσεις του ΤΔΚ (μέσα από τις επιλογές των ιδιοκτητών ΔΚ	Άμεσες επιδράσεις σε τοπικούς πόρους & κοινωνικοοικονομικό σύστημα
<p>Γηγενείς/ με δεσμούς καταγωγής</p> <p>Μη εντόπιοι ημεδαποί</p> <p>Μη εντόπιοι αλλοδαποί</p> <p>Ηλικιακό, μορφωτικό, εισοδηματικό & Profile φάσης κύκλου ζωής</p>	<p>Κίνητρα επιλογής περιοχής, απόκτησης-χρήσης-χρησιμότητες</p> <p>Συμβολισμοί</p> <p>Άμεσα & μελλοντικά σχέδια σε σχέση με τη ΔΚ</p> <p>Προβλεπόμενοι και επιθυμητοί προσανατολισμοί & ρυθμοί εξέλιξης της περιοχής</p> <p>Βαθμός ικανοποίησης από την περιοχή</p> <p>Βαθμός ικανοποίησης από τη ΔΚ</p>	<p>Τρόποι 'παραγωγής' ΔΚ (συνιστώσες ενδεικτικά)</p> <p>Κλίμακας Χωροθετικές Τεχνοτροπίας Χρήσεων γης Καθεστώτος απόκτησης & χαρακτήρα παραγωγής (ατομικός, βιοτεχνικός, μαζικός)</p> <p>Μοτίβα χρήσης ΔΚ (συνιστώσες ενδεικτικά)</p> <p>Συχνότητα χρήσης Εποχικότητα χρήσης Διάρκειες διαμονής Χρήστες-φιλοξενία Χρήση αγαθών και υπηρεσιών τουριστικού κυκλώματος Καταναλωτικές-κοινωνικές-περιβαλλοντικές επιλογές</p>	<p>(μέσο-επίπεδο)</p> <p>-από τη μεγέθυνση ΔΚ -από τη λειτουργία ΔΚ Κατανάλωση/χρήση πόρων (γη, νερό, βιοποικιλότητα, τοπίο,...)</p> <p>Δημιουργούμενες ή ενισχυόμενες δράσεις προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος</p> <p>Ενισχυόμενες δραστηριότητες τοπικά δημιουργούμενη δαπάνη</p> <p>Πτυχές δημιουργούμενης απασχόλησης</p> <p>Κοινωνικός μετασχηματισμός: 'νέες' κοινωνικές ομάδες-Συσχετισμοί & Διαμορφούμενες σχέσεις με τον τοπικό πληθυσμό</p> <p>Εμπλοκή στα τοπικά ζητήματα</p>

Γ.3.2.2 Άμεσες & Έμμεσες επιδράσεις ΤΔΚ : από τα χαρακτηριστικά της ζήτησης ΔΚ στους επηρεαζόμενους τοπικούς τομείς

Η μελέτη των επιδράσεων του ΤΔΚ στην περιοχή υποδοχής οφείλει να συμπεριλάβει όχι μόνο τις άμεσες επιδράσεις που δημιουργούν οι εκάστοτε οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές συμπεριφορές ιδιοκτητών ΔΚ, τόσο όσο αφορά τρόπους 'παραγωγής', όσο και μοτίβα χρήσης της ΔΚ, αλλά και τις έμμεσες επιδράσεις του φαινομένου. Οι έμμεσες επιδράσεις του φαινομένου θεωρείται πως προκύπτουν από τους εκάστοτε επηρεαζόμενους από τον ΤΔΚ τοπικούς τομείς. Οι βασικοί τομείς που αναμένεται ότι ενισχύονται από τη μεγέθυνση και λειτουργία του ΤΔΚ, περιλαμβάνουν τόσο **τον τοπικό**

τομέα κατασκευών, όσο και τους περισσότερους **κρίκους του τουριστικού κυκλώματος (μεταφορά, ενδομεταφορές, εστίαση, αναψυχή, αγορές)**. Σε ότι αφορά τον τομέα των κατασκευών θα πρέπει να συνεκτιμηθούν και ιδανικά να ελεγχθούν μια σειρά παραμέτρων που αφορούν την αγορά γης, τις αλλαγές χρήσεων γης, τυχόν μονοκαλλιέργειες και υψηλή εξάρτηση από τον τομέα σε τοπικό επίπεδο αλλά και αλλαγές στις κοινωνικές δομές.

Τέλος, σε ότι αφορά την επιρροή του ΤΔΚ στον τοπικό δημόσιο τομέα, οφείλεται να ληφθεί υπόψη, αφενός η **εκ πρώτης όψεως οικονομική ενίσχυση του** μέσω του ισχύοντος φορολογικού συστήματος, τόσο για την αγορά και ανέγερση ΔΚ, όσο και για τη διατήρηση της (δημοτικά τέλη). Αφετέρου, μια σειρά από δημόσιες δαπάνες που επιβαρύνουν τις τοπικές αυτοδιοικήσεις και ενεργοποιούνται από τον ΤΔΚ και που ενδέχεται να περιορίζουν ή ακόμη και να υπερκερνούν τις εκ των προτέρων φαινομενικές οικονομικές ενισχύσεις του τοπικού δημόσιου τομέα. Πρόκειται για **σημαντικές δαπάνες επέκτασης και συντήρησης υποδομών που αναμφίβολα επιβαρύνουν τις τοπικές αυτοδιοικήσεις και εν τέλει τις τοπικές κοινωνίες στις περιοχές υποδοχής**, ιδιαίτερα στο ελληνικό πλαίσιο της άναρχης δόμησης και της έλλειψης σχεδιασμού.

Η διερεύνηση πτυχών της κοινωνικοοικονομικής και περιβαλλοντικής συμπεριφοράς των ιδιοκτητών ΔΚ, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από τα χαρακτηριστικά ζήτησης σε τοπικό επίπεδο, τόσο όσον αφορά τους τρόπους 'παραγωγής' της ΔΚ, όσο και παραμέτρους μοτίβων χρήσης της, δύναται να αποκαλύψει ποιότητες και βαθμούς ενίσχυσης των τοπικών τομέων.

Η διερεύνηση των επιχειρηματικών profile και η άντληση στοιχείων για τις ποικίλες επιδράσεις του ΤΔΚ από τοπικούς επαγγελματίες αλλά και ειδικούς πληροφορητές (key informants) σχετικά με τοπικά κοινωνικοοικονομικά και περιβαλλοντικά ζητήματα, δύναται να φωτίσει τις άμεσα και έμμεσα δημιουργούμενες επιδράσεις του ΤΔΚ στην περιοχή υποδοχής.

Γ.3.2.3 Οι δυναμικές της 'τοπικής βιωσιμότητας' : μεταβολές σε κοινωνικοοικονομικές δομές & φυσικό περιβάλλον στην περιοχή μελέτης

Ο προ-τελευταίος κρίκος της αιτιακής αλυσίδας της ερευνητικής υπόθεσης συσχετίζει τις άμεσες και έμμεσες επιδράσεις του ΤΔΚ με το μετασχηματισμό των τοπικών κοινωνικοοικονομικών δομών και του φυσικού περιβάλλοντος στην περιοχή υποδοχής. Η ακριβής μέτρηση των επιδράσεων του ΤΔΚ στον τοπικό μετασχηματισμό δεν είναι εφικτός στόχος, ωστόσο με βάση τα δεδομένα των ερευνών που θα υλοποιηθούν και βάσει δευτερογενών δεδομένων διαθέσιμων ή επεξεργασμένων είναι δυνατό να σχηματιστούν βάσιμες εκτιμήσεις. Ενδεικτικό πλαίσιο αντιστοίχισης δεδομένων που είναι διαθέσιμα σε επίπεδο προορισμού αλλά και θα προκύψουν από τις έρευνες και εκτιμήσεων για επιδράσεις του ΤΔΚ σε κρίσιμες παραμέτρους βιωσιμότητας παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα :

Πίνακας Γ. 8 : Πλαίσιο αντιστοίχισης επιδράσεων ΔΚ στις περιοχές υποδοχής

Μετασχηματισμός των τοπικών κοινωνικοοικονομικών δομών & του φυσικού περιβάλλοντος	Πηγές	Εκτιμήσεις επιδράσεων του ΤΔΚ στον τοπικό μετασχηματισμό (βάσει πρωτογενών & δευτερογενών δεδομένων)
Εξέλιξη της σύνθεσης τοπικών παραγωγικών δραστηριοτήτων	Δευτερογενή στοιχεία & στοιχεία όλων των ερευνών	Ενισχυόμενες δραστηριότητες από τον ΤΔΚ τοπικά
Εξέλιξη στοιχείων απασχόλησης	Δευτερογενή στοιχεία	Δημιουργούμενη ή ενισχυόμενη απασχόληση από τον ΤΔΚ τοπικά
Εξέλιξη του κοινωνικού ιστού / της πληθυσμιακής σύνθεσης μόνιμων κατοίκων-χρηστών ΔΚ-οικονομικών μεταναστών	Δευτερογενή στοιχεία & έρευνα νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας	Εξέλιξη αναλογίας χρηστών ΔΚ, μόνιμων κατοίκων, οικονομικών μεταναστών απασχολούμενων στις δραστηριότητες του ΤΔΚ
Πτυχές λοιπών κοινωνικών επιδράσεων (καταναλωτικά πρότυπα, συνωστισμός, κ.α.)	Δευτερογενή στοιχεία, όλες οι έρευνες	Εκτιμήσεις επιρροών των δραστηριοτήτων ΤΔΚ
Πτυχές εξέλιξης κατανάλωσης/χρήσης πόρων (χρήσεις γης, νερού, τοπίο, βιοποικιλότητα)	Δευτερογενή στοιχεία & εκτιμήσεις βάσει όλων των ερευνών	Εκτιμήσεις συμμετοχής των δραστηριοτήτων του ΤΔΚ σ' αυτές
Εξέλιξη & εποχική σύνθεση παραγωγής απορριμμάτων-λυμάτων	Δευτερογενή στοιχεία & εκτιμήσεις βάσει όλων των ερευνών	Εκτιμήσεις συμμετοχής των δραστηριοτήτων του ΤΔΚ
Ανακύπτοντα περιβαλλοντικά προβλήματα (διάβρωση, πιέσεις σε βιοποικιλότητα, τοπίο)	Δευτερογενή στοιχεία & εκτιμήσεις βάσει όλων των ερευνών	Εκτιμήσεις για τη συμμετοχή των δραστηριοτήτων του ΤΔΚ σ' αυτά
Εξέλιξη της κοινωνικής συμμετοχής & ανταπόκρισης στα τοπικά προβλήματα	Δεδομένα έρευνας ιδιοκτητών ΔΚ	Εκτιμήσεις επιδράσεων του ΤΔΚ σ' αυτή
Εξέλιξη των πολιτικών διαχείρισης των τοπικών περιβαλλοντικών & κοινωνικών προβλημάτων	Πρωτογενή & δευτερογενή στοιχεία	Εκτιμήσεις επιρροών του ΤΔΚ σ' αυτές

Γ.3.2.4 Εξειδικευμένες υποθέσεις εργασίας για τον ελληνικό νησιωτικό χώρο & την περιοχή μελέτης

Όπως ήδη διατυπώθηκε, η όποια ανάπτυξη θεωρητικού υποδείγματος για τη μελέτη του ΤΔΚ, τις επιδράσεις του στην περιοχή υποδοχής και την αξιολόγηση τους με κριτήριο την τοπική βιωσιμότητα, οφείλει να ενταχθεί στα εκάστοτε ευρύτερα ιστορικά-αναπτυξιακά, θεσμικά και ιδιαίτερα τοπικά πλαίσια και να συνυπολογίσει το 'διάλογο' των εξεταζόμενων παραμέτρων με αυτά.

Για τις ανάγκες της παρούσας διατριβής οφείλουν συνεπώς να μελετηθούν το ευρύτερο ιστορικό-αναπτυξιακό πλαίσιο της νησιωτικής περιφέρειας μελέτης, καθώς και το

ισχύον θεσμικό πλαίσιο¹⁵³ που επηρεάζει το φαινόμενο του ΤΔΚ σ' αυτή. Εμπíπτουν εδώ, πολιτικές χρήσεων γης, χωροταξίας, προστασίας ευαίσθητων περιοχών, βιώσιμης ανάπτυξης, καθώς και πτυχές της οικιστικής πολιτικής. Τέλος οφείλεται να διατυπωθούν και να συνεκτιμηθούν οι όποιες τοπικές κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές ιδιαιτερότητες και η γεωπολιτική θέση του νησιού που επιλέγεται ως μελέτη περίπτωσης.

Συνοπτικά αναφορικά με το ιστορικό αναπτυξιακό πλαίσιο του ελληνικού νησιωτικού χώρου, είναι γνωστό πως και ο περιορισμός της ανταγωνιστικότητας του πρωτογενούς τομέα με το άνοιγμα των παγκόσμιων αγορών οδήγησε στη σταδιακή εγκατάλειψη της γης και σε έντονη πληθυσμιακή συρρίκνωση, αλλά και στη σταδιακή εξάπλωση του τουριστικού φαινομένου και την τελευταία δεκαετία, όπως προκύπτει από την έντονη οικοδομική δραστηριότητα τοπικά, στον ΤΔΚ. Βάσει της οπτικής αυτής είναι δυνατό να διατυπωθούν περαιτέρω υποθέσεις εργασίας για τη μελέτη της δυναμικής του ΤΔΚ στον ελληνικό αλλά και τον ελληνικό νησιωτικό χώρο. Αναλυτικότερα, είναι δυνατό να συναχθεί πως η ΔΚ συνιστά στις αρχικές φάσεις εμφάνισης της, ένα μάλλον εγχωρίως 'παραγόμενο' φαινόμενο, εκφράζοντας τη μεταπολεμική σταδιακή εγκατάλειψη της υπαίθρου και τη μετανάστευση προς αστικά κέντρα. Δύο κατηγορίες ιδιοκτητών ΔΚ διαγράφονται πιθανές στη φάση αυτή : οι διατηρώντες δεσμούς καταγωγής είτε κληρονόμοι πατρογονικών κατοικιών ή γης, αλλά οι αστοί γειτονικών στις εκάστοτε περιοχές υποδοχής πόλεων, μη έχοντες δεσμούς καταγωγής, που αναζητούν την ικανοποίηση αναγκών αναψυχής στην ύπαιθρο με την απόκτηση ιδιόκτητου καταλύματος. Εντονότερη ίσως τα τελευταία χρόνια είναι η διατήρηση ΔΚ στην ελληνική ύπαιθρο από διεθνείς αστούς και μη, στα πλαίσια επιδιώξεων ικανοποίησης αναγκών αναψυχής και διαχείμασης σε περιοχές καλλίτερων κλιματολογικών συνθηκών.

Η υφιστάμενη αναλογία του παραπάνω μίγματος χρηστών ΔΚ με βασικό κριτήριο την καταγωγή σε σχέση με την περιοχή διατήρησης της ΔΚ, διαφαίνεται πιθανό να μεταβάλλεται όπως απεικονίζεται στο παρακάτω σχεδιάγραμμα :

Επί μέρους υπόθεση 1 : Διαγραμματική απεικόνιση για το μίγμα ιδιοκτητών ΔΚ και τις τάσεις εξέλιξης του στην ελληνική ύπαιθρο:

Η επιβεβαίωση ή μη της παραπάνω ερευνητικής υπόθεσης θα παράσχει στοιχεία για την εποχική μεταβολή της διάρθρωσης του κοινωνικού ιστού της περιοχής μελέτης, ενώ θα αναδείξει τάσεις για τον περαιτέρω κοινωνικό μετασχηματισμό, με όποιες προεκτάσεις αυτός έχει για την εξεταζόμενη περιοχή υποδοχής του ΤΔΚ.

Ειδικότερα για τον ελληνικό νησιωτικό χώρο, δεδομένης της ιδιαίτερης σημασίας των παράκτιων οικοσυστημάτων του αλλά και της μεγάλης αισθητικής αξίας του τοπίου του, κάτι που κατά γενική ομολογία συνιστά πόρο εθνικής σημασίας, αλλά και μια σειρά άλλων παραγόντων για τις διαφαινόμενες προοπτικές ανάπτυξης του φαινομένου (αναπτύχθηκαν σε προηγούμενη ενότητα), οφείλεται να εξεταστούν και να επιβεβαιωθούν μια σειρά από παραμέτρους που σχετίζονται με τον τρόπο 'παραγωγής' της ΔΚ τοπικά. Έτσι είναι δυνατό να διατυπωθεί μια ακόμη υπόθεση εργασίας για την ανάπτυξη του ΤΔΚ στον ελληνικό νησιωτικό χώρο διαγραμματικά απεικονιζόμενη ακολούθως:

¹⁵³ Αλλά και η στην πράξη εφαρμογή του ή μη.

Επί μέρους υπόθεση 2: Διαγραμματική απεικόνιση τρόπων 'παραγωγής' ΔΚ και εξέλιξης τους στον ελληνικό νησιωτικό πλαίσιο:

A) χωροχρονική εξέλιξη χωροθεσίας ΔΚ

B) χρονική εξέλιξη τύπων παραγωγής με βάση την κλίμακα παραγωγής

Η επιβεβαίωση ή μη της παραπάνω ερευνητικής υπόθεσης θα παράσχει στοιχεία για επιδράσεις της δόμησης ΔΚ στους φυσικούς πόρους της περιοχής υποδοχής, αλλά και τις οικονομικές και κοινωνικές προεκτάσεις που ο χωρικός αυτός μετασχηματισμός ενδέχεται να επιφέρει σε τοπικό επίπεδο.

Γ.4 ΣΥΝΟΨΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ, ΕΡΕΥΝΕΣ & ΣΤΑΔΙΑ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Η γεωγραφική περιοχή της μελέτης περίπτωσης όπως ήδη αναφέρθηκε είναι το Κυκλαδονήσι της Άνδρου και στις παρακάτω ενότητες παρουσιάζονται αναλυτικά οι έρευνες της διατριβής. Είναι μάλλον προφανές πως δεν είναι δυνατό να καλυφθούν διεξοδικά ούτε όλοι οι επηρεαζόμενοι από το φαινόμενο της ΔΚ τοπικοί τομείς, ούτε όλες οι εκφάνσεις του φαινομένου. Γίνεται υποχρεωτικά μια επιλογή μεταξύ διαφορετικών ομάδων εμπλεκόμενων στο φαινόμενο αλλά και διαφορετικών μεθόδων και πηγών πληροφόρησης ώστε να μπορέσει να εξαχθούν όσο το δυνατό σφαιρικότερα και περισσότερο αξιόπιστα δεδομένα και συμπεράσματα. Η ύπαρξη περισσότερων του ενός πληθυσμών μελέτης καθιστά τη μονή αυτή μελέτη περίπτωσης embedded (case study) (Yin, 2003, p. 43).

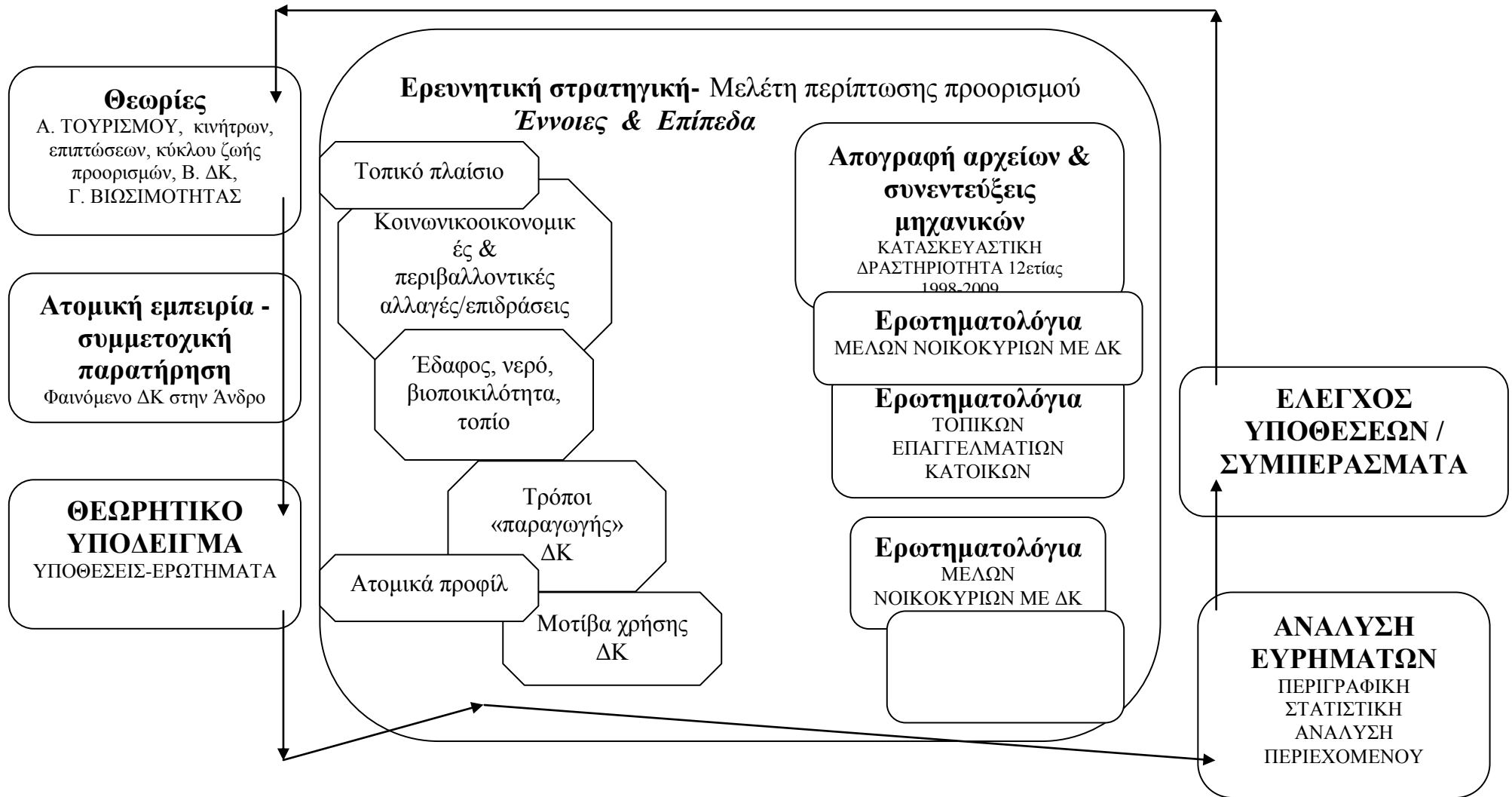
Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται συγκεντρωτικά οι πληθυσμοί μελέτης στα διάφορα επίπεδα ανάλυσης που ήδη προτάθηκαν στο θεωρητικό υπόδειγμα, στο άνω τμήμα του πίνακα ανά διαθέσιμα δευτερογενή δεδομένα και στο κάτω τμήμα του πίνακα ανά αντλούμενα από τις έρευνες πρωτογενή δεδομένα.

Πίνακας Γ.9 : Εξεταζόμενοι πληθυσμοί ανά επίπεδο ανάλυσης & δεδομένα

Εξεταζόμενοι πληθυσμοί ανά επίπεδο ανάλυσης & διαθέσιμα δευτερογενή δεδομένα					
Δευτερογενή δεδομένα	συνολικό σύστημα		Ενδιάμεσες μονάδες ανάλυσης		άτομα
	προορισμός		κοινωνικοοικονομικό & περιβαλλοντικό σύστημα	επαγγελματικές ομάδες	μέλη νοικοκυριών με ΔΚ
	δευτερογενή ιστορικά κοινωνικοοικονομικά δεδομένα, αναπτυξιακές μελέτες & χωροταξικού σχεδιασμού, νομοθεσία & τοπικές πολιτικές		δευτερογενή ιστορικά δεδομένα απασχόλησης, κατασκευαστικής δραστηριότητας, αριθμού επιχειρήσεων, φυσικού περιβάλλοντος κα.		δευτερογενή δεδομένα απογραφής κατοικιών
Εξεταζόμενοι πληθυσμοί των ερευνών ανά επίπεδο ανάλυσης & αντλούμενα πρωτογενή δεδομένα					
Πρωτογενή δεδομένα	συνολικό σύστημα		Ενδιάμεσες μονάδες ανάλυσης		άτομα
	προορισμός		κοινωνικοοικονομικό & περιβαλλοντικό σύστημα	επαγγελματικές ομάδες	
	κατασκευαστική δραστηριότητα ΔΚ	ειδικοί πληροφορητές	μηχανικοί, έμποροι, επαγγελματίες δευτερογενούς τομέα		μέλη νοικοκυριών με ΔΚ
	απογραφή δεδομένων νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας 12ετίας 1998-2009	έρευνα άντλησης στοιχείων, απόψεων & εκτιμήσεων για κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις στον προορισμό από το φαινόμενο της ΔΚ	1. έρευνα εκτιμήσεων για το βαθμό εμπλοκής/ωφελειών από το φαινόμενο των ΔΚ & απόψεων και εκτιμήσεων για κοινωνικοοικονομικές & περιβαλλοντικές επιδράσεις στον προορισμό 2. ποιοτικά δεδομένα από τη μακρόχρονη συμμετοχική παρατήρηση		έρευνα κινήτρων επιλογής ΔΚ και προορισμού, τρόπων παραγωγής και χρήσης ΔΚ, κοινωνικοοικονομικής & περιβαλλοντικής συμπεριφοράς στον προορισμό, συγχρωτισμού με ντόπιους, κα. μικρές μελέτες περίπτωσης ιδιοκτητών ΔΚ χαρακτηριστικές κοινωνικοοικονομικών επιδράσεων

Στο ακόλουθο διάγραμμα διατυπώνονται τα στάδια της διατριβής σε συνδυασμό με την επιλεχθείσα ερευνητική στρατηγική, τα επίπεδα ανάλυσης, τους πληθυσμούς μελέτης, τις ερευνητικές μεθόδους και τις βασικές έννοιες/μεταβλητές.

Σχεδιάγραμμα Γ.1: Στάδια διατριβής, ερευνητική στρατηγική, πληθυσμοί μελέτης & βασικές έννοιες

Στον επόμενο πίνακα παρουσιάζονται και συνοπτικά οι έρευνες της διατριβής, οι πηγές άντλησης των δεδομένων, οι παράμετροι ενδιαφέροντος ανά έρευνα, το είδος της έρευνας, η μέθοδος δειγματοληψίας και τα επί μέρους ερευνητικά εργαλεία.

Πίνακας Γ.10 : Έρευνες διατριβής

Έρευνες	Πηγές-Πληθυσμοί μελέτης	Παράμετροι ενδιαφέροντος	Είδος έρευνας	Δειγματοληψία-εργαλεία
1. Τοπικής κατασκευαστικής δραστηριότητας	-Τοπικό Πολεοδομικό Γραφείο/ οικοδομικές άδειες -Εμπλεκόμενοι ανά οικοδομική άδεια μηχανικοί	<i>1. Βαθμός συμμετοχής του φαινομένου στην τοπική κατασκευαστική δραστηριότητα 2. Τρόποι «παραγωγής» ΔΚ (αναλυτικότερα στον πίνακασελ....) 3. Εμπλεκόμενες ομάδες</i>	Ποσοτική-περιγραφική στατιστική	<i>Απογραφή οικοδομικών αδειών κατοικιών την περίοδο 1998-2009 ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ/ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ με εμπλεκόμενους ανά άδεια μηχανικούς</i>
2. Μελών οικογενειών ιδιοκτητών ΔΚ	Πεδίο/ μέλη οικογενειών με ΔΚ	<i>1. Τρόποι «παραγωγής» ΔΚ 2. Προγενέστερες χρήσεις γης & κτισμάτων 3. Μοτίβα χρήσης ΔΚ 4. Παράμετροι οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής συμπεριφοράς που αφορούν τον προορισμό 5. Ατομικές αφετηρίες & θεωρήσεις (αναλυτικότερα στον πίνακα ..., σελ.....)</i>	Ποσοτική-περιγραφική στατιστική Ποιοτική-ανάλυση περιεχομένου	<i>Σκόπιμη δειγματοληψία με χρήση quota στο πλήθος των νοικοκυριών με ΔΚ, δηλαδή βασισμένη σε ποσοτώσεις που υπαγορεύουν : -η ύπαρξη διαφορετικών ομάδων ιδιοκτητών ΔΚ, έχοντες καταγωγή, λοιποί ημεδαποί, αλλοδαποί -η γεωγραφική κατανομή των ΔΚ (απογραφή 2001) - ευρήματα της τοπικής κατασκευαστικής δραστηριότητας που προηγείται ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ</i>
3. Επαγγελματιών	-Κεντρικές αγορές αστικών κέντρων - επιλεγμένοι ελεύθεροι επαγγελματίες	<i>1. Βαθμός εμπλοκής στο φαινόμενο της ΔΚ-οικονομικές απολαβές 2. Συγχρωτισμός με ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ 3. Απόψεις και εκτιμήσεις για κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις του φαινομένου της ΔΚ στην Άνδρο</i>	Ποσοτική-περιγραφική στατιστική Ποιοτική-ανάλυση περιεχομένου	<i>Απογραφή καταστημάτων κεντρικών αγορών & δειγματοληψία διαθέσιμου δείγματος λοιπών επαγγελματιών ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ</i>

Ακολουθεί ο πίνακας με τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα σε αντιστοιχία με τις έρευνες και τις παραμέτρους μέσω των οποίων επιχειρούνται οι απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά. Στα στοιχεία που λαμβάνονται υπόψη συμπεριλαμβάνεται και η ατομική εμπειρία της

γράφουσας μέσα από διαδικασίες συμμετοχικής παρατήρησης αλλά και τα μέχρι σήμερα διαθέσιμα δευτερογενή δεδομένα.

Πίνακας Γ.11: Αντιστοίχιση ερευνητικών ερωτημάτων, δευτερογενών δεδομένων & δεδομένων της πρωτογενούς έρευνας

Ερευνητικά ζητήματα	Επί μέρους ερωτήματα	Πηγές άντλησης πληροφόρησης- έρευνες	Εξεταζόμενες παράμετροι συνοπτικά
Α. Ποιες μεταβολές & πιέσεις σε τοπική οικονομία, κοινωνία και φυσικό περιβάλλον ανιχνεύονται από τη μεγέθυνση & λειτουργία του φαινομένου της ΔΚ ;	1. Πως το φαινόμενο της ΔΚ επιδρά στη μεταβολή της σύνθεσης του τοπικού κοινωνικού ιστού/ποιες οι μεταβολές του ; Ποιες άλλες κοινωνικές επιδράσεις του φαινομένου της ΔΚ είναι ορατές ;	ατομική εμπειρία συμμετοχικής παρατήρησης μικρές επί μέρους μελέτες περίπτωσης ιδιοκτητών ΔΚ Δευτερογενή δεδομένα	ποιοτικές παράμετροι επιρροών της παρουσίας & δράσης ιδιοκτητών ΔΚ στην τοπική κοινωνία πληθυσμιακή εξέλιξη & επί μέρους κοινωνικών ομάδων τις τελευταίες 10ετίες
	2. Πως το φαινόμενο της ΔΚ επιδρά στο τοπικό στο τοπικό παραγωγικό σύστημα/ποιες μεταβολές επιφέρει σε επί μέρους οικονομικούς τομείς ;	έρευνα νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας έρευνα τοπικών επαγγελματιών έρευνα ιδιοκτητών ΔΚ Δευτερογενή δεδομένα	στοιχεία εξέλιξης τοπικού κατασκευαστικού τομέα στοιχεία συμμετοχής του φαινομένου ΔΚ στο τζίρο επί μέρους επαγγελματικών κατηγοριών, ανά εποχή, απόψεις & εκτιμήσεις στοιχεία παραμέτρων οικονομικής συμπεριφοράς ιδιοκτητών ΔΚ στοιχεία απασχόλησης στους τοπικούς παραγωγικούς τομείς τις τελευταίες 10ετίες
	3. Πως, σε ποιους φυσικούς πόρους ασκούν οι συνδεόμενες με το φαινόμενο της ΔΚ πιέσεις ; Ποιες οι πιέσεις αυτές σε γη, νερό, βιοποικιλότητα, τοπίο ;	έρευνα νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας Δευτερογενή δεδομένα	ποσοτικά & ποιοτικά στοιχεία δόμησης ΔΚ στοιχεία εκθέσεων & μελετών
	4. Ποιες οι πιέσεις και τα τυχόν οφέλη στους τοπικούς ανθρωπογενείς πόρους (τοπίο, πολιτισμική κληρονομιά) ;	έρευνα νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας έρευνα ειδικών πληροφορητών Δευτερογενή δεδομένα	ποσοτικά & ποιοτικά στοιχεία δόμησης ΔΚ απόψεις & εκτιμήσεις στοιχεία εκθέσεων & μελετών
	5. Ποιές οι επί μέρους κατηγορίες ιδιοκτητών ΔΚ ;(έλεγχος υπόθεσης εργασίας)	έρευνα νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας	ποσοτικά & ποιοτικά στοιχεία δόμησης ΔΚ

	<p>Διαφαίνονται τυχόν διαφοροποιήσεις στις επιδράσεις τους κι αν ναι ερμηνεύονται από συγκεκριμένες και αν ναι από ποιες παραμέτρους επιρροής ;</p>	<p>έρευνα ιδιοκτητών ΔΚ</p>	<p><i>Profile</i> εισοδηματικά, μορφωτικά, κύκλου ζωής, κίνητρα επιλογής ΔΚ και χώρου, Γνώση του τοπικού πλαισίου, παρόντα και μελλοντικά σχέδια σε σχέση με τη ΔΚ και τον προορισμό,...</p>
	<p>6. Ποιος ο ρόλος των τοπικών ιδιαιτεροτήτων (κοινωνικών, οικονομικών, περιβαλλοντικών) του προορισμού αλλά και των πολιτικών που σχετίζονται με το φαινόμενο στις επιδράσεις του τοπικά ;</p>	<p>Ατομική εμπειρία συμμετοχικής παρατήρησης</p> <p>Δευτερογενή δεδομένα</p>	<p>Στάσεις της τοπικής κοινωνίας που σχετίζονται με το φαινόμενο</p> <p>Ιδιαίτερα κοινωνικοοικονομικά & περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά του προορισμού & Πολιτικές χρήσεων γης-χωροταξίας, δόμησης, διαχείρισης νερού, απορριμμάτων, κα.</p>
<p>Β.ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ & ΔΚ: Τοποθέτηση του φαινομένου στα θεωρητικά πλαίσια του τουρισμού</p>	<p>7. Ποιες μορφές τουρισμού /τουριστικά κίνητρα εμπεριέχονται στο εξεταζόμενο φαινόμενο ;</p>	<p>έρευνα ιδιοκτητών ΔΚ</p>	<p>Κίνητρα επιλογής ΔΚ και προορισμού</p>
	<p>8. Ποιοι οι χωροχρονικοί συσχετισμοί τουριστικού φαινομένου και ΔΚ στον προορισμό; (θεωρία area life-cycle, Butler)</p>	<p>Δευτερογενή δεδομένα</p>	<p>Κλίνες, αφίξεις & διανυκτερεύσεις σε αμιγώς τουριστικά καταλύματα – χρονολογικές σειρές</p> <p>Εκτιμήσεις κλινών, αφίξεων & διανυκτερεύσεων σε ΔΚ – χρονολογικές σειρές</p>
	<p>9. Γιατί επιλέχθηκε η διέξοδος της ΔΚ έναντι 'συμβατικότερων' τουριστικών επιλογών ; ποιες οι λειτουργίες & συμβολικές διαστάσεις της ΔΚ σε σχέση με τη συμβατική τουριστική εμπειρία ;</p>	<p>έρευνα ιδιοκτητών ΔΚ</p>	<p>Καταγραφή απόψεων & αντιλήψεων ιδιοκτητών ΔΚ</p>
<p>Γ.Συσχετισμοί νησιωτικότητας και φαινομένου ΔΚ</p>	<p>10. Έχει ιδιαίτερη σημασία η επιλογή του παράκτιου νησιωτικού χώρου για τους ιδιοκτήτες ΔΚ ;</p> <p>11. Η νησιωτικότητα (τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του νησιωτικού χώρου) διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην επιλογή τους για</p>	<p>έρευνα ιδιοκτητών ΔΚ</p>	<p>Καταγραφή απόψεων & αντιλήψεων ιδιοκτητών ΔΚ</p>

	κατοχή ΔΚ ;		
--	-------------	--	--

Σε ότι αφορά επιδράσεις ποιοτικού χαρακτήρα στην τοπική κοινωνία από τις επί μέρους ομάδες ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ ενσωματώνεται στην αντίστοιχη έρευνα επί μέρους μικρές μελέτες περίπτωσης.

Στις επόμενες υποενότητες παρουσιάζονται αναλυτικά οι επί μέρους έρευνες

Γ.4.1 Έρευνα Νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας ΔΚ

Τα στοιχεία της έρευνας αυτής παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα :

Πίνακας Γ.12: Έρευνα νόμιμης τοπικής κατασκευαστικής δραστηριότητας

Πηγές	Χαρακτηριστικά έρευνας			Δεδομένα-Μέθοδος & είδος έρευνας
	Αντικείμενα έρευνας & δειγματοληψία	Χρονικός ορίζοντας	Χωρική κλίμακα	
-Τοπικό Πολεοδομικό Γραφείο/ -Εμπλεκόμενοι ανά οικοδομική άδεια μηχανικοί	Α. Απογραφή οικοδομικών αδειών κατοικιών Σύνολο οικοδομικών αδειών περιόδου : 2.846 Β. Συνεντεύξεις με πολιτικούς μηχανικούς και αρχιτέκτονες Σύνολο συνεντεύξεων : 30	1998 έως 2009 (η άνευ στοιχείων περίοδος μετά την απογραφή του 2001)	Όλο το νησί	Στοιχεία οικοδομικών αδειών Ποσοτική-ποιοτική/περιγραφική στατιστική
Ερωτήματα	<ol style="list-style-type: none"> 1. Πόσες οικοδομικές άδειες και αριθμός κατοικιών προορίζονται για ΔΚ ; 2. Πόσες εξ αυτών αποπερατώθηκαν και σε ποιο χρονικό ορίζοντα ; 3. Πως αυτές κατανέμονται σε χωρικό επίπεδο ; 4. Ποια τα βασικά χαρακτηριστικά τους ως προς παραμέτρους τεχνοτροπίας κατασκευής (νεόδμητες/αναπαλαιούμενες, αυτόνομες/σε συγκροτήματα, για ιδιόχρηση/για εκμετάλλευση), κλίμακα (μεγάλες/μικρές, μ2 και μ2 κάλυψης γης), χωροθεσίας (εντός-εκτός σχεδίου) ; 5. Πόσες εξ αυτών χρησιμοποιούνται ήδη ως ΔΚ ; 6. Σε ποιές κατηγορίες εμπίπτουν οι ιδιοκτήτες τους, ως προς την εντοπιότητα/τόπο μόνιμης κατοικίας τους; 			

Γ.4.2 Έρευνα μελών νοικοκυριών ιδιοκτητών ΔΚ

Τα στοιχεία της έρευνας αυτής παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα :

Πίνακας Γ.13 : Έρευνα ιδιοκτητών ΔΚ

Πηγές	Δειγματοληψία- μέγεθος δείγματος	Χρονικός ορίζοντας δειγματοληψίας	Χωρική κλίμακα δειγματοληψίας	Δεδομένα- Μέθοδος & είδος έρευνας
Πεδίο	<p>Σκόπιμη δειγματοληψία & διαθέσιμου δείγματος με χρήση <i>quota</i> στο πλήθος των νοικοκυριών με ΔΚ, δηλαδή βασισμένη σε αναλογίες που υπαγορεύουν οι εξής παράμετροι :</p> <ul style="list-style-type: none"> - η υπόθεση εργασίας για τη χρονική εξέλιξη του φαινομένου (αρχικά γηγενείς, αργότερα αστοί γειτονικών περιοχών και διεθνείς αστοί) - η γεωγραφική κατανομή των ΔΚ (απογραφή 2001) - οι ποσοστώσεις παλαιότητας των ΔΚ (απογραφή 2001) - μορφολογικά/χωροθετικά ευρήματα από την έρευνα της νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας που προηγείται <p style="text-align: center;">115 ιδιοκτήτες ΔΚ</p>	Όλη η περίοδος εμφάνισης του φαινομένου σε αναλογίες θα προκύψουν από το διαθέσιμο & σκόπιμο δείγμα	Όλα τα δημοτικά διαμερίσματα, υιοθετώντας γεωγραφική ποσόστωση (<i>quota</i>)	<p>Ερωτηματολόγιο</p> <p>Ποσοτική- περιγραφική στατιστική</p> <p>Ποιοτική- ανάλυση προφορικού λόγου</p>
Θεματικές ενότητες	<p>1. Ατομικές αφηγήσεις & θεωρήσεις ιδιοκτητών ΔΚ Κίνητρα επιλογής περιοχής & απόκτησης-χρήσης ΔΚ, - Συμβολισμοί ΔΚ - Μελλοντικά σχέδια σε σχέση με τη ΔΚ και τον προορισμό - Γνώση τοπικού πλαισίου / Προβλέψεις & επιθυμίες για την εξέλιξη της περιοχής - Βαθμοί ικανοποίησης από τη ΔΚ και τον προορισμό - Profile εισοδηματικά, μορφωτικά, ηλικιακά-φάσης κύκλου ζωής, εντοπιότητας</p> <p>2. Τρόποι «παραγωγής» ΔΚ Χωροθετικές παράμετροι - Παράμετροι παλαιότητας –τεχνοτροπίας - Παράμετροι κλίμακας- Λειτουργικότητας & Αλλαγών χρήσης, καθεστώτος απόκτησης & χαρακτήρα παραγωγής - Οικονομικές & οικολογικές παράμετροι σε σχέση με τον τρόπο παραγωγής ΔΚ</p> <p>3. Μοτίβα χρήσης ΔΚ Επισκεψιμότητα, μορφές κινητικότητας, μοτίβα φιλοξενίας (πληρότητες ΔΚ) - Λειτουργίες που επιτελεί η ΔΚ - Καταναλωτικά μοτίβα & οικολογικές πρακτικές σε σχέση με τη λειτουργία/χρήση της ΔΚ</p> <p>4. Λοιπές παράμετροι οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής συμπεριφοράς στον προορισμό</p>			

<p>Οικονομική συμπεριφορά στον προορισμό, δραστηριότητες αναψυχής στον προορισμό</p> <ul style="list-style-type: none"> - Διοργάνωση-συμμετοχή σε τοπικές εκδηλώσεις ή τοπικές συλλογικές προσπάθειες - Δημιουργούμενες σχέσεις-Συγχρωτισμός με ντόπιους- Βαθμός συμμετοχής στα 'κοινά' της περιοχής
--

Γ.4.3 Έρευνα τοπικών επαγγελματιών

Τα στοιχεία της έρευνας αυτής παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα :

Πίνακας Γ.14: Έρευνα επαγγελματιών

Πηγές	Δειγματοληψία-αναμενόμενο μέγεθος δείγματος	Χρονικός ορίζοντας δειγματοληψίας	Χωρική κλίμακα δειγματοληψίας	Δεδομένα-Μέθοδος & είδος έρευνας
Πεδίο	<p>Απογραφή καταστημάτων επί των αγορών των 4 αστικών κέντρων του νησιού & Δειγματοληψία διαθέσιμου δείγματος επί μέρους επαγγελματιών που δεν διαθέτουν κατάστημα αλλά κρίθηκε σκόπιμο να εξεταστούν.</p> <p>Πιο συγκεκριμένα σε ότι αφορά τις πρόσθετες, εκτός αγορών ομάδες επαγγελματιών κρίθηκε σκόπιμο να συμπεριληφθούν στην έρευνα:</p> <ul style="list-style-type: none"> - τοπικοί παραγωγοί (πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα) - ελεύθεροι επαγγελματίες της οικοδομής - λοιποί επαγγελματίες που εμπλέκονται στον τουρισμό (ξενοδόχοι, εστιατόρια, μεταφορείς, ταξιτζήδες, κα.) <p>Περίπου 300 επαγγελματίες</p>	Φθινόπωρο 2011-φθινόπωρο 2012	<p>Όλες οι κεντρικές αγορές σε επίπεδο πρώην Δήμων</p> <p>Επιλεγμένοι επαγγελματίες στο χώρο εργασίας τους</p>	<p>Ερωτηματολόγιο</p> <p>Ποσοτική Περιγραφική στατιστική</p> <p>Ποιοτική-ανάλυση προφορικού λόγου</p>
Κατηγορίες ερωτημάτων	<ol style="list-style-type: none"> 1. Εμπλοκή στο φαινόμενο της ΔΚ και οικονομικές απολαβές - % τζίρου ετησίως και ανά εποχή που προέρχεται από ιδιοκτήτες ΔΚ, τουρίστες, μόνιμο πληθυσμό 2. Εκτιμήσεις, απόψεις και αντιλήψεις για το βαθμό ισχύος συγκεκριμένων οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών επιδράσεων που αναφέρει η διεθνής βιβλιογραφία και αποδίδονται στο φαινόμενο της ΔΚ, στην Άνδρο 3. Συγχρωτισμός με ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ 4. Απόψεις για τα σύγχρονα ζητήματα που αντιμετωπίζει το νησί & την εξέλιξη της ελκυστικότητας του 5. Απόψεις για το βαθμό επάρκειας των πολιτικών διαχείρισης ζητημάτων που σχετίζονται με το φαινόμενο της ΔΚ στην Άνδρο 6. Στοιχεία προφίλ - Profile εισοδηματικά, μορφωτικά, ηλικιακά, οικογενειακά, εντοπιότητας 7. Ειδικά για τους επαγγελματίες του τουρισμού-βαθμός τυχόν ανταγωνισμού με το φαινόμενο της ΔΚ 			

Γ.5 ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ & ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ ΑΝΑ ΕΡΕΥΝΑ

Στις επόμενες ενότητες παρουσιάζονται ανά έρευνα τα εξεταζόμενα πεδία και οι αντίστοιχες μεταβλητές κατηγοριοποιούμενες σε ποσοτικές (απόλυτες ή αναλογικές και ισοδιαστημάτων) και ποιοτικές (ονομαστικές και τακτικές) (Μπριασούλη,

Γ.5.1 Εξεταζόμενα πεδία & μεταβλητές έρευνας νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας

Πίνακας Γ.15 : Εξεταζόμενα πεδία & μεταβλητές έρευνας νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας

α/α	περιγραφή μεταβλητής	είδος	χρησιμότητα		επεξήγηση
			ταξινόμησης	ερμηνείας	
1	έτος αδείας	απόλυτη	√	μη ερμηνεύσιμη	ταξινόμηση για εξακρίβωση του αν πρόκειται για ΔΚ (βάσει συνεντεύξεων μηχανικών)
2	αριθμός αδείας	Ισοδιαστημάτων			
3	όνομα μηχανικού	Ονομαστική			
4	όνομα εντολοδόχου αδείας	Ονομαστική	√	√	ταξινόμηση & χωρικός εντοπισμός λοιπών μεταβλητών
5	πρώην δήμος	Ονομαστική			
6	δημοτικό διαμέρισμα	Ονομαστική			
7	τοποθεσία	Ονομαστική	√	√	ο αριθμός νεόδμητων δείκτης πίεσης στους φυσικούς πόρους
8	είδος αδείας	Ονομαστική			
9	είδος αδείας σε 4 κατηγορίες (νέες, επισκευές, κλπ.)	Ονομαστική	√	√	χαρακτηριστικά ζήτησης/προσφοράς ΔΚ ("τρόποι παραγωγής")
10	τύπος κατοικίας (ανεξάρτητη ή σε συγκρότημα)	Ονομαστική			
11	αριθμός κατοικιών	απόλυτη	√	√	1. αθροιστικά & χωρικά δείκτης πίεσης στους φυσικούς πόρους 2. χαρακτηριστικά ζήτησης/προσφοράς ΔΚ ("τρόποι παραγωγής")
12	αρ. κατοικιών για ιδιωτική χρήση	απόλυτη			
13	αρ. κατοικιών για επένδυση	απόλυτη			
14	αρ. κατοικιών για μίσθωση	απόλυτη			
15	αρ. κατοικιών για πώληση	απόλυτη			
16	αρ. κατοικιών για μίσθωση ή πώληση	απόλυτη			
17	αριθμός ορόφων	απόλυτη	√	√	1. κλίμακες ΔΚ ("τρόποι παραγωγής" ΔΚ) & 2. δείκτης πίεσης στο τοπίο

18	κάλυψη γης σε μ2	απόλυτη	√	√	1. αθροιστικά & χωρικά δείκτης πίεσης στους φυσικούς πόρους 2. κλίμακες ΔΚ ("τρόποι παραγωγής ΔΚ")
19	συνολική επιφάνεια δόμησης σε μ2	απόλυτη			
20	συνολική επιφάνεια δόμησης σε μ2\αρ. Κατοικιών	απόλυτη			
21	βοηθητικοί χώροι σε μ2	απόλυτη			
22	ημιυπαίθριοι χώροι σε μ2	απόλυτη			
23	κατηγορίες συνολικής επιφανείας δόμησης σε μ2	ονομαστική			
24	εντός σχεδίου/εκτός οικισμών	ονομαστική	√	√	δείκτης πίεσης στους φυσικούς πόρους & το τοπίο
25	πρόοδος εργασιών	ονομαστική	√	√	αθροιστικά δείκτης έκτασης του φαινομένου & ιστορικό δεδομένο, οι σταματημένες οικοδομές δείκτης επιβάρυνσης του τοπίου
26	περίοδοι ολοκλήρωσης	ονομαστική			
27	έτος ολοκλήρωσης	απόλυτη			
28	αριθμός κατοικιών που προστίθενται στο stock μετά το 2001	απόλυτη	√	√	αθροιστικά δείκτης έκτασης του φαινομένου & ιστορικό δεδομένο
29	ύπαρξη πισίνας	ονομαστική	√	√	1. χαρακτηριστικά ΔΚ ("τρόποι παραγωγής" ΔΚ) & 2. δείκτης πίεσης στο νερό
30	αριθμός πισινών ανά άδεια	Απόλυτη			
31	μ3 πισίνας	Απόλυτη			
32	ύπαρξη δεξαμενής νερού	ονομαστική	√	√	χαρακτηριστικά ΔΚ ("τρόποι παραγωγής" ΔΚ)
33	μ3 δεξαμενής νερού	Απόλυτη			
34	μικτός χαρακτηρισμός τύπου χρήσης με βάση τον αριθμό κατοικιών & ιδιόχρηση ή επένδυση	ονομαστική	√	√	δυναμικές επί μέρους κατηγορίες ΔΚ - επενδυτική εμπλοκή στο φαινόμενο - έκβαση χρήσεων
35	μικτός χαρακτηρισμός τύπου χρήσης με βάση τον αριθμό κατοικιών & στοιχεία χρήσης	ονομαστική			
36	έκβαση για τις προς πώληση κατοικίες	ονομαστική			
37	καταγωγή εντολοδόχων	ονομαστική	√	√	
38	καταγωγή εντολοδόχων σε 3 κατηγορίες	ονομαστική			1. προέλευση ζήτησης για ΔΚ, 2. ταξινόμηση επί μέρους μεταβλητών
39	μόνιμη κατοικία εντολοδόχου	ονομαστική			

40	μόνιμη κατοικία εντολοδόχου σε 7 κατηγορίες	ονομαστική		
----	---	------------	--	--

Γ. 5.2 Εξεταζόμενα πεδία & μεταβλητές έρευνας μελών νοικοκυριών ιδιοκτητών ΔΚ

Πίνακας Γ.15 : Πεδία & μεταβλητές έρευνας μελών νοικοκυριών ΔΚ

α/α	Θεματικές ενότητες--ερευνητικά ζητούμενα	Συνοπτική περιγραφή ερωτημάτων	μεταβλητές	
1	Κίνητρα επιλογής ΔΚ	Λόγοι διατήρησης ΔΚ-ικανοποιούμενες ανάγκες	ονομαστικές	
2	Κίνητρα επιλογής περιοχής	Λόγοι επιλογής της Άνδρου	ονομαστικές	
3	Διερεύνηση ρόλου 'νησιωτικότητας'	Λόγοι προτίμησης νησιού έναντι άλλου μη νησιωτικού προορισμού	ονομαστικές	
4	Λειτουργίες-χρήση ΔΚ	Επισκεψιμότητα, φιλοξενία, δραστηριότητες, αλλαγές στην προσωπική ζωή σε σχέση με τη ΔΚ	ονομαστικές & απόλυτες	
5	Συσχετισμοί τουρισμού - ΔΚ	Διερεύνηση τυχόν πρότερης σχέσης με τον προορισμό (repeaters) -Εξέλιξη λοιπών τουριστικών ταξιδιών του νοικοκυριού	ονομαστικές & τακτικές	
6	Παράμετροι τρόπων «παραγωγής» ΔΚ	Ιστορικά & γεωγραφικά- χωροθετικά στοιχεία	Έτη απόκτησης ΔΚ, περιοχή, γειτνίαση με θάλασσα, χωροθέτηση εντός οικισμών ή εκτός σχεδίου	απόλυτες & ονομαστικές
7		Κλίμακα	Μέγεθος σε μ2, κάλυψη γης, αριθμός υπνοδωματίων, έκταση γης	απόλυτες
8		Μορφολογία	Διερεύνηση παλαιότητας, ανεξάρτητη ή σε συγκρότημα, παράμετροι αλλαγής χρήσεων, πολυτελούς κατασκευής, διατήρησης παλαιών στοιχείων σε γη και κτίσμα, παράμετροι διαμορφώσεων περιβάλλοντος χώρου	απόλυτες & ονομαστικές
9		Οικονομικές	Ποσοτικές & ποιοτικές παράμετροι : Κόστη αγοράς, κατασκευής, ανάπλασης ή συντήρησης της ΔΚ, , επαγγελματικές κατηγορίες που απασχολήθηκαν, τρόποι απόκτησης ΔΚ, ανάγκες επέκτασης δικτύων	απόλυτες & ονομαστικές
10				
11	Κοινωνικές	Ποσοτικές και ποιοτικές παράμετροι :		

12			Χωροθέτηση ΔΚ εντός οικισμών ή εκτός σχεδίου, χρήση παλαιάς ή νεόδμητης ΔΚ, αλλαγή χρήσης γης και κτίσματος	ονομαστικές
13		Περιβαλλοντικές	Μέγεθος ΔΚ, κάλυψη γης, γειτνίαση με τη θάλασσα, παλαιότητα, αλλαγή χρήσης, διαχείριση ύδρευσης και αποχέτευσης, περιβαλλοντικές πρακτικές	ισοδιαστημάτων & ονομαστικές
14		Ερμηνευτικές	Λόγοι επιλογής της συγκεκριμένης ΔΚ, χωροθετικά και μορφολογικά	ονομαστικές
15	Οικονομική συμπεριφορά		Επισκεψιμότητα, προτιμήσεις ενδομεταφορών, εστίασης, φιλοξενίας, απασχόληση προσωπικού, αγορά τοπικών προϊόντων, ετήσιες δαπάνες-συγχρωτισμός με διαφορετικές ομάδες πληθυσμού, συμμετοχή σε τοπικές δραστηριότητες και τα «κοινά» της περιοχής	απόλυτες, τακτικές & ονομαστικές
16	Κοινωνική συμπεριφορά			
17	Περιβαλλοντική συμπεριφορά		Ετήσια κατανάλωση νερού, ύπαρξη πισίνας, πρακτικές διαχείρισης λυμάτων, επέκταση δικτύων, οικολογικές πρακτικές, δενδροφύτευση, αγορά τοπικών προϊόντων	απόλυτες & ονομαστικές
18	Profile	Προσωπικές αφετηρίες	Τυχόν δεσμοί με το νησί πριν την απόκτηση ΔΚ, τυχόν καταγωγή από την Άνδρο	ονομαστικές
19		Profile	Φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, υπηκοότητα, εκπαίδευση, επάγγελμα, εισόδημα, περιοχή μόνιμης κατοικίας, κατοχή άλλων ΔΚ	απόλυτες & ονομαστικές
20		Μελλοντικά σχέδια	Προγραμματιζόμενες αλλαγές στην προσωπική ζωή σε σχέση με τη ΔΚ και τον προορισμό	ονομαστικές
21	Γνώση & απόψεις για το τοπικό πλαίσιο & εμπλοκή & προθέσεις		Απόψεις για τα βασικά ζητήματα που αντιμετωπίζει το νησί, πεδία προσωπικής συνεισφοράς, αν ασκούνται εκλογικά δικαιώματα στην Άνδρο, απόψεις για την κατάργηση της εκτός σχεδίου δόμησης	ονομαστικές & τακτικές

22	Ικανοποίηση από την επιλογή διατήρησης ΔΚ στην περιοχή	Βαθμός ικανοποίησης από τη διατήρηση ΔΚ στην Άνδρο	τακτικές
----	--	--	----------

Γ.5.3 Εξεταζόμενα πεδία & μεταβλητές έρευνας τοπικών επαγγελματιών

Πίνακας Γ.16 : Πεδία & μεταβλητές έρευνας τοπικών επαγγελματιών

α/α	Θεματικές ενότητες--ερευνητικά ζητούμενα	Συνοπτική περιγραφή ερωτημάτων	μεταβλητές
1	επαγγελματικό προφίλ	έτη διαμονής στο νησί, ασκούμενο επάγγελμα και τα έτη άσκησης του, την κατοχή ή όχι κατοικίας στην Άνδρο, απασχολούμενο προσωπικό, με διάκριση ως προς απασχολούμενα μέλη της οικογένειας, μόνιμους και εποχικούς υπαλλήλους, έχοντες καταγωγή και οικονομικούς μετανάστες	απόλυτες & ονομαστικές
2	συνεισφορά φαινομένου ΔΚ στον ετήσιο τζίρο	κατανομή του τζίρου τους μεταξύ μόνιμου πληθυσμού, τουριστών και ιδιοκτητών ΔΚ, ετησίως αλλά και για κάθε εποχή του χρόνου ξεχωριστά/ κατανομή του τζίρου που προέρχεται από ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ σε τρεις ομάδες : έχοντες καταγωγή από την Άνδρο, λοιπούς ημεδαπούς και αλλοδαπούς	αναλογικές
3	ερώτημα σε επαγγελματίες του τουρισμού	εκτίμηση των συμμετεχόντων για το βαθμό στον οποίο διακρίνουν ανταγωνισμό μεταξύ του τουρισμού και του φαινομένου της ΔΚ και δυνατότητα σχολιασμού	τακτικές & ονομαστικές
4	συγκρισιμότητα με ιδιοκτήτες ΔΚ ανά επί μέρους κατηγορίες	βαθμός συγκρισιμότητας με ιδιοκτήτες ΔΚ και διάκριση αυτών σε έχοντες καταγωγή, λοιπούς ημεδαπούς και αλλοδαπούς	τακτικές
5	απόψεις & εκτιμήσεις για συγκεκριμένες οικονομικές και κοινωνικές επιδράσεις της ΔΚ, βάσει της βιβλιογραφίας	<ul style="list-style-type: none"> ο Ενίσχυση τοπικών επαγγελμάτων ο Ανάπτυξη νέων οικονομικών δραστηριοτήτων ο Υπερβολική εξάρτηση της τοπικής οικονομίας ο Εκσυγχρονισμός κατοικιών ο Διάσωση-αναστήλωση ιστορικών κτηρίων ο Ανάδειξη τοπικού χαρακτήρα ο Βελτίωση τοπικών υποδομών ο Βελτίωση τοπικών υπηρεσιών ο Αύξηση τιμών γης και κατοικιών ο Συγκρούσεις με άλλες οικονομικές 	τακτικές

		<p>δραστηριότητες</p> <ul style="list-style-type: none"> ο Σταδιακή εκτόπιση ντόπιων από τα αστικά κέντρα ή άλλες περιοχές ο Συνωστισμός τις εποχές αιχμής ο Αυξημένες απαιτήσεις και ανάγκες συντήρησης τοπικών υποδομών ο Αύξηση οικονομικών μεταναστών ο Επίδειξη πλούτου και αστικών καταναλωτικών προτύπων ο Διαφορετικές αντιλήψεις και ενίοτε συγκρούσεις μεταξύ ντόπιων και επισκεπτών για τοπικά ζητήματα ο Απώλεια πολιτισμικής ταυτότητας
6	<p>απόψεις & εκτιμήσεις για συγκεκριμένες περιβαλλοντικές επιδράσεις που αποδίδονται στο φαινόμενο της ΔΚ στην Άνδρο, βάσει της βιβλιογραφίας</p>	<ul style="list-style-type: none"> ο Πιέσεις στους φυσικούς πόρους (γη, νερό, βιοποικιλότητα, τοπίο) από τις νέες κατασκευές και τα συνοδευτικά τους έργα ο Διάβρωση, απώλεια εδάφους από τις εκσκαφές για την ανέγερση ΔΚ σε μεγάλες κλίσεις ο Δραστική υποβάθμιση σημαντικών ενοτήτων τοπίου με ιδιαίτερη πολιτισμική αξία ή οικολογικά ευαίσθητων εξαιτίας της δόμησης ΔΚ ο Επιβάρυνση ακτών ιδιαίτερου κάλλους, παραμορφώσεις του τοπίου και του φυσικού αναγλύφου με δόμηση μεγάλων και ψηλών οικοδομών ΔΚ σε κλίσεις και κορυφογραμμές ο Αυθαίρετη διάνοιξη οδών για οικοπεδοποίηση ή ατομικές ΔΚ ο Επέκταση δικτύων-γραμμών ηλεκτρικού ρεύματος και τηλεφώνου για τις ανάγκες κατασκευής ΔΚ ο Έλλειψη πόσιμου νερού λόγω υπερκατανάλωσης τη θερινή περίοδο από χρήστες ΔΚ ο Κακή ποιότητα πόσιμου νερού λόγω υφαλμύρυνσης-αυξημένων γεωτρήσεων-ανεξέλεγκτων βόθρων στις ΔΚ ο Επιβάρυνση ενδιαιτημάτων προστατευόμενων ειδών χλωρίδας και πανίδας λόγω εκτεταμένης ανοικοδόμησης και λειτουργίας ΔΚ στις περιοχές αυτές ο Αυξημένη θαλάσσια ρύπανση λόγω των ΔΚ ο Αυξημένες πυρκαγιές που μπορούν να αποδοθούν άμεσα ή έμμεσα στις ΔΚ
7	<p>απόψεις & επιθυμίες ως προς συγκεκριμένα σύγχρονα ζητήματα</p>	<ul style="list-style-type: none"> ο Ερώτημα τοποθέτησης ως προς την πρόταση κατάργησης της εκτός σχεδίου δόμησης

	του νησιού	ο Ερώτημα σχετικά με τα βασικά ζητήματα και προβλήματα που αντιμετωπίζει το νησί σύγχρονα, καθώς το ποια ζητήματα εντοπίζει ο ερωτώμενος να βελτιώνονται και ποια να χειροτερεύουν τα τελευταία χρόνια	
		ο Ερώτημα εκτίμησης της εξέλιξης της ελκυστικότητας του νησιού τα τελευταία χρόνια τόσο από τη σκοπιά του μόνιμου κατοίκου, όσο και για λογαριασμό των επισκεπτών	
	απόψεις για το βαθμό επάρκειας ασκούμενων πολιτικών που αφορούν τη διαχείριση του φαινομένου στην περιοχή	ο Την ισχύουσα νομοθεσία καθορισμού χρήσεων γης και χωροταξίας	
		ο Την ισχύουσα νομοθεσία όρων δόμησης κατοικιών στην Άνδρο	
		ο Τις πρακτικές της τοπικής αυτοδιοίκησης για τη διαχείριση νερού, λυμάτων, απορριμμάτων	
		ο Τις πρακτικές της τοπικής αυτοδιοίκησης που αφορούν τη διαχείριση προστατευόμενων περιοχών στην Άνδρο	
8			
9	ατομικό προφίλ	φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, εισοδηματικό, μορφωτικό και εντοπιότητας	απόλυτες & ονομαστικές

Γ.6 ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ & ΔΙΕΝΕΡΓΕΙΑ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Δεδομένου του ποιοτικού χαρακτήρα της έρευνας, όπως έγινε φανερό από την κυριαρχία ονομαστικών και τακτικών μεταβλητών που επιλέχθηκαν ανά έρευνα η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων παραμένει σε καθαρά περιγραφικό επίπεδο, παρουσιάζοντας δηλαδή βασικά μεγέθη, κατανομές συχνοτήτων και μέσους όρους. Όπου στάθηκε δυνατό οι ποιοτικές μεταβλητές «ποσοτικοποιήθηκαν» προκειμένου για την ευκολότερη επεξεργασία τους στο στατιστικό πακέτο SPSS, ενώ αρκετές και κυρίως αυτές που αφορούσαν ανοικτά ερωτήματα ομαδοποιήθηκαν κάνοντας χρήση των τεχνικών ανάλυσης του προφορικού λόγου.

Σε περιορισμένη έκταση έγινε έλεγχος συσχέτισης και συγκεκριμένα σε ότι αφορά τα στοιχεία προφίλ των ερωτηθέντων με συγκεκριμένες μεταβλητές στα πλαίσια μιας προσπάθειας να ελεγχθούν οι αρχικές υποθέσεις εργασίας περί πιθανών διαφορών μεταξύ διαφορετικών ομάδων ιδιοκτητών ΔΚ.

Στις περισσότερες έρευνες υπήρξε μια περίοδος δειγματοληπτικού ελέγχου προκειμένου για το σχεδιασμό των βέλτιστων δυνατών πρωτοκόλλων, ερωτηματολογίων και οδηγού συνέντευξης. Αναλυτικότερα τα χαρακτηριστικά, η πορεία και τα αποτελέσματα κάθε έρευνας παρουσιάζονται στην επόμενη ενότητα.

Δ' Μέρος : ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Δ1 . Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ : ΑΝΔΡΟΣ

Δ.1 1.Γεωγραφία-φυσική μορφολογία -τοπίο- πόροι

(Αναστασίου, 2004, σελ. 15-24), (ΕΧΜ, 1993, σελ. 27-36), (Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων, 2001, σελ. 26-54)

Η Άνδρος αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα σε έκταση (όγδοο κατά σειρά) νησιά του Αιγαίου ενώ παράλληλα το πιο βόρειο και δεύτερο σε μέγεθος, μετά την Νάξο, Κυκλαδονήσι. Βρίσκεται γεωγραφικά τοποθετημένη μεταξύ Εύβοιας και Τήνου και ορίζει μαζί με την Εύβοια το θαλάσσιο πέρασμα από το νότιο στο βόρειο Αιγαίο, γνωστό ως στενό του Καφηρέα ή Κάβο-Ντόρο. Μαζί με την Κέα, αποτελούν τις φυσικές γέφυρες σύνδεσης της χέρσου Ελλάδας με το Αιγαίο.

Το μέγεθος του νησιού είναι 380 τετραγωνικά χιλιόμετρα περίπου και η ακτογραμμή 148,2 χιλιόμετρα, ενώ απέχει μόλις 37 ναυτικά μίλια από το λιμάνι της Ραφήνας.

Όσον αφορά την φυσική μορφολογία του νησιού συναντάμε έναν σύνθετο χαρακτήρα με κατά τόπους κλασσικά ξηρά κυκλαδίτικα τοπία και κατά τόπους πλούσιες σε βλάστηση περιοχές εξαιτίας του σημαντικού υδατικού πλούτου που διαθέτει το νησί. Η ακτογραμμή γενικά είναι βραχώδης και αλίμενη, με εξαίρεση τον βαθύ κόλπο του Γαυρίου, του Κάτω Κάστρου της Χώρας, καθώς και τους Όρμους Κορθίου, Μπατσίου και Παλαιόπολης, ενώ διακόπτεται από σημαντικές αριθμητικά (περίπου 100, 50 οδικά προσβάσιμες) αμμώδεις παραλίες. Οι αλλεπάλληλοι ορεινοί όγκοι, με τη μορφή μικρών οροσειρών, που διατρέχουν το νησί από τα νοτιοδυτικά προς τα βορειοανατολικά, χαρακτηρίζουν το ανάγλυφο του. Οι οροσειρές αυτές, με ψηλότερες κορυφές στο κεντρικό τμήμα του νησιού, το Πέταλο (997μ), την Κουβάρα (990μ), τον Γερακώνα (736μ), τους Άγ. Σαράντα (718μ) και τη Ράχη (681μ), καταλήγουν απότομα σε μικρές κοιλάδες ή στενές ρεματιές δημιουργώντας συχνά βαθιά φαράγγια, όπου διοχετεύεται το άφθονο πηγαίο νερό του νησιού. Ανάμεσα τους σχηματίζονται εύφορες κοιλάδες μέσα από τις οποίες διέρχονται τα επιφανειακά και υπόγεια –με τη μορφή φυσικών πηγών-ύδατα, σχηματίζοντας συχνά ποτάμια τα οποία κυρίως τους μήνες της βροχόπτωσης εκβάλλουν στη θάλασσα. Μερικά δε από τα ποτάμια αυτά παρουσιάζουν διαρκή καθ'όλη τη διάρκεια του έτους ροή, όπως ο Ποταμός της Βουρκωτής ή Άχλα, ο Ποταμός των Γιαλίων, ο Ποταμός των Λειβαδίων ή Μεγάλος Ποταμός, ο Ποταμός της Άρνης, ο Ποταμός των Λουριών κα. Αξιόλογοι παράκτιοι υγροβιότοποι σχηματίζονται στις εκβολές των χειμάρων συχνά και με τη μορφή ελών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τέλος φυσικοί σπηλαιώδεις σχηματισμοί (κυρίως στις περιοχές Αλαδινού και Βιταλίου).

Το κλίμα του νησιού παρόμοιο με εκείνο όλων των μεγάλων νησιών του συμπλέγματος που έχουν έντονο ανάγλυφο, παρουσιάζει τοπικά μικροκλίματα, τα οποία ενδυναμώνονται επιπροσθέτως από την ύπαρξη των τρεχούμενων νερών (πηγές και ρέματα). Σε γενικές γραμμές το κλίμα χαρακτηρίζεται ήπιο, με την επικράτηση κυρίως βορείων ανέμων καθ'όλη τη διάρκεια του έτους. Το καλοκαίρι είναι πολύ ζεστό και ξηρό, ωστόσο συνοδεύεται από δυνατούς βόρειους ανέμους (μελτέμια) κυρίως την περίοδο Ιουλίου-Σεπτέμβριου, γεγονός στο οποίο οφείλεται η χαμηλή θερμοκρασία του αέρα. Το χειμώνα ο συνδυασμός των βορείων ανέμων και του έντονου ορεινού αναγλύφου του νησιού δίνει μεγαλύτερη σχετική υγρασία στις βόρειες και ανατολικές πλαγιές των περιοχών στις οποίες δεσπάζουν οι ορεινοί όγκοι, ενώ παρατηρούνται στις περιοχές αυτές και χιονοπτώσεις σχεδόν κάθε χρόνο. Το ύψος της βροχής είναι σημαντικό και είναι ένα

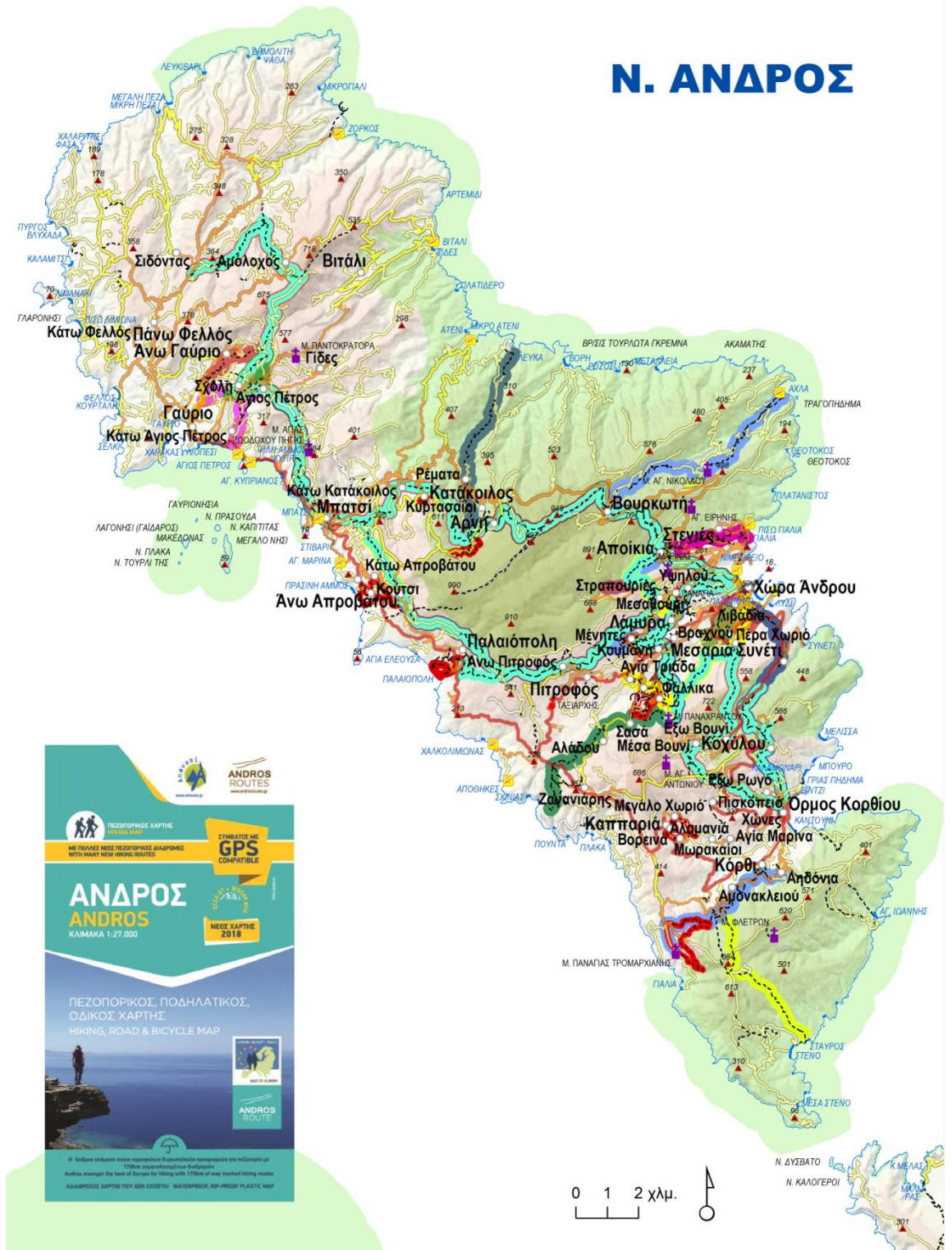
από το μεγαλύτερα των Κυκλάδων τους χειμερινούς μήνες (μέσο ετήσιο ύψος βροχόπτωσης 600 χιλιοστά).

Σημαντικές θεωρούνται και οι ποσότητες νερού του νησιού σε υπόγειους υδροφορείς. Η κατείδυση του νερού στο υπέδαφος ευνοεί την ανάπτυξη πηγών με ποικίλες παροχές δίνοντας έτσι τη δυνατότητα φυσικής ύδρευσης πολλών οικισμών στο νησί. Ονομαστές πηγές διαθέτει η Άνδρος και όσον αφορά ιαματικές ιδιότητες, ενδεικτικά αναφέρουμε τη Σάριζα στα Αποίκια, τη Λεζίνα, την πηγή Ζανάκη στους Μένητες, Κούμουλος στους Μένητες, Μελίτι και Μετόχι στις Στραπουργιές κα. Ο σημαντικός αριθμός παραδοσιακών νερόμυλων οι οποίοι σώζονται ως τις μέρες μας μαρτυρούν και ιστορικά τον αξιόλογο υδάτινο πλούτο του νησιού.

Συνέπεια της σύνθετης γεωμορφολογίας και του κλίματος του νησιού είναι η ύπαρξη σημαντικών οικοσυστημάτων που σχηματίζουν μεγάλες ενιαίες ζώνες με αξιόλογα στοιχεία χλωρίδας και πανίδας. Πάνω από το 1/3 της έκτασης του νησιού είναι χαρακτηρισμένο ως περιοχή Natura (ζώνες προστασίας για τα πτηνά και καταφύγια άγριας ζωής), ακολουθεί στην επόμενη σελίδα χάρτης του νησιού όπου με πράσινο χρώμα υποδεικνύονται οι περιοχές Natura.

Πολλά προστατευόμενα είδη κατοικούν ή διέρχονται από το νησί. Σημαντικός αριθμός θηλαστικών παρατηρείται, με 7 είδη καταγεγραμμένα εκ των οποίων σημαντικότερη η μεσογειακή φώκια, από τα σπανιότερα απειλούμενα θηλαστικά στον κόσμο, σημαντική ερπετοπανίδα με καταγεγραμμένα 14 είδη αμφιβίων και ερπετών εκ των οποίων 4 υπό εξαφάνιση, 38 χερσαία μαλάκια καταγεγραμμένα, πλούσια ορνιθοπανίδα η οποία αριθμεί πάνω από 200 είδη πουλιών, 9 εκ των οποίων υπό εξαφάνιση με σημαντικότερο τον μαυροπετρίτη, από τα πλέον απειλούμενα πουλιά της Ευρώπης, καθώς και ασπόνδυλα με σημαντικότερη ως είδος προτεραιότητας της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ- μαζί με τη μεσογειακή φώκια-, την πεταλούδα *Callimorpha quadripunctata*. Σημαντικό τέλος βοτανολογικό ενδιαφέρον παρουσιάζει το όρος Πέταλο, το οποίο συμπεριλαμβάνεται στους σημαντικότερους βιοτόπους της Ελλάδας και στο οποίο έχουν εντοπιστεί 13 τουλάχιστον ενδημικά και σπάνια είδη φυτών και μυκήτων.

Ν. ΑΝΔΡΟΣ

Πηγή : χάρτης Anavasi & Andros Routes, έκδοση 2018

Δ.1.2. Ανθρωπογενές περιβάλλον και ανθρώπινες δραστηριότητες-ιστορική εξέλιξη

ι) Πολιτιστική κληρονομιά-ιστορικά μνημεία και πόροι από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα-ανθρωπογενές αγροτικό τοπίο της Άνδρου.

(Αναστασίου, 2004, σελ. 25-53) (Πασχάλης, 1995, σελ. 198), (Επαρχείο Άνδρου, 2003, σελ. 4-5)

Ευρήματα που μαρτυρούν την ιστορία του ανθρώπινου βίου στην Άνδρο έχουμε από την προϊστορική εποχή. Τη νεολιθική, πρῶιμη και μέση χαλκοκρατία, γνωρίζουν ιδιαίτερη ακμή τρεις οικισμοί της Άνδρου, στις περιοχές Μικρογιάλι, Πλάκα και Στρόφιλα, όπου και σώζονται σήμερα αντίστοιχοι **αρχαιολογικοί χώροι, ωστόσο μη αξιοποιημένοι για το κοινό των επισκεπτών του νησιού**. Ελάχιστα ευρήματα έχουμε από τη Μυκηναϊκή περίοδο, ωστόσο από τη Γεωμετρική έχουμε ιδιαίτερη ανάπτυξη των οικισμών Υψηλής και Ζαγοράς (η μεγαλύτερη προϊστορική πόλη που έχει έρθει στο φως στο νησιωτικό Αιγαίο), όπου επίσης βρίσκονται αντίστοιχοι αρχαιολογικοί χώροι μη αξιοποιημένοι για το κοινό. Στη σημερινή Παλαιόπολη, ακμάζουσα πρωτεύουσα του νησιού την Ελληνιστική περίοδο, εντοπίζεται ο ομώνυμος αρχαιολογικός χώρος, ενώ ευρήματα φιλοξενούνται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Χώρας και στο Μουσείο Παλαιόπολης που πριν 2 έτη λειτούργησε στην περιοχή. Της ίδιας περιόδου χρονολογείται και ο πύργος του Αγίου Πέτρου που σώζεται μερικώς σήμερα. Στην Παλαιόπολη επίσης ανευρέθηκαν ερείπια πρωτοχριστιανικών βασιλικών. Το 12^ο μ.Χ. αιώνα ανθεί στο νησί η μεταξουργία και το διάστημα αυτό παρουσιάζεται έντονη ναοδομική δραστηριότητα. Εκκλησίες της περιόδου που σώζονται και σήμερα, είναι αυτή του Ταξιάρχη στη Μεσσαριά, Μελίδας στο Υψηλού, η Παναγιά στο Μεσαθούρι και ο Άγιος Νικόλαος στο Κόρθι, κα.. Της περιόδου της Φραγκοκρατίας (1207-1566) χρονολογούνται οι δύο οχυρωμένες πόλεις με σκοπό την προστασία από την πειρατεία: το Μέσα Κάστρο, στην ανατολική ακτή της κεντρικής Άνδρου και το Επάνω Κάστρο στην περιοχή του Κορθίου. Από τα βυζαντινά χρόνια και μέχρι την ύστερη Τουρκοκρατία ιδρύονται τα καστρομονάστηρα της Άνδρου: η Μονή Παναχράντου κοντά στο χωριό Φάλλικα σε υψόμετρο 600 μέτρων η οποία λειτουργεί μέχρι σήμερα, η Μονή Αγ. Νικολάου όπου σώζεται ανακαινισμένη, με επεκτάσεις και λειτουργεί επίσης μέχρι τις μέρες μας, καθώς και η Μονή Ζωοδόχου Πηγής ή Αγίας στην περιοχή Κυπρί, λειτουργεί επίσης μέχρι σήμερα και διαθέτει μεταξύ άλλων μία ιδιαίτερα αξιόλογη βιβλιοθήκη όπου φυλάσσονται σπάνια έντυπα και χειρόγραφα καθώς και δώδεκα πατριαρχικά σιγίλια. Ως εξαιρετικό δείγμα Βυζαντινής τέχνης του 16^{ου} μ.Χ. αιώνα χρονολογείται και η Μονή Παντοκράτορος (Σωτήρος) στο χωριό Γίδες, η οποία σήμερα σώζεται μερικώς και δεν έχει αποκατασταθεί. Του 17^{ου} αιώνα χρονολογείται τέλος η Μονή Αγ. Μαρίνας η οποία με διακοπή λειτουργίας 1,5 αιώνα ξαναλειτούργησε το 1976 και συνεχίζει τη λειτουργία της έως σήμερα. Το 17^ο αιώνα κατά τη διάρκεια μιας περιόδου φεουδαρχίας, με εναλλαγή Τούρκων διοικητών, με φράγκικους και ελληνικούς αρχοντικούς οίκους στην τοπική εξουσία, αλλά και την ύπαρξη πειρατείας, κάνουν την εμφάνισή τους στην Ανδριώτικη ύπαιθρο επιβλητικές ιδιότυπες κατασκευές καστροειδούς μορφής, οχυρωμένες κατοικίες γαιοκτημόνων και προκριτών. Σώζονται σήμερα οι πύργοι Μπίστη-Μουβελά στ' Απατούρια, Καΐρη στη Μεσσαριά, Μαστρογιαννούλη στον Αμόλοχο, κα. Τον 18^ο αιώνα όπου καθιερώνεται η κοινοτική αυτοδιοίκηση από εκλεγμένους Ανδριώτες κοτζαμπάσηδες της τάξης των γαιοκτημόνων, ανθεί η μεταξουργία ξανά, ενώ στο τέλος του αιώνα αναπτύσσεται γοργά η ναυτιλία, δραστηριότητα που θα καθορίσει την μετέπειτα πορεία αλλά και τις κοινωνικές δομές του νησιού τους επόμενους αιώνες. Το 1813 ιδρύεται

η Σχολή της Αγίας Τριάδας στο Κόρθι, η οποία σώζεται ανακαινισμένη ως Περιβαλλοντικό Κέντρο σήμερα. Το 1836 ιδρύεται η περίφημη ανωτέρα σχολή, το Ορφανοτροφείο (σήμερα στεγάζει το Δημοτικό Σχολείο της Χώρας) από τον πρωτεργάτη της Επανάστασης στην Άνδρο, διάσημο Ανδριώτη κληρικό, θεολόγο, φιλόσοφο και διδάσκαλο, Θεόφιλο Καΐρη. Την ίδια χρονιά ιδρύεται ένα από τα πρώτα εργοστάσια στο χώρο των Κυκλάδων, το ατμοκίνητο-από το 1857-μεταξουργείο στο Νιμπορείο της Χώρας. Μνημεία του τέλους του 19^{ου} αιώνα στην Άνδρο, που μαρτυρούν επίσης τη μετάβαση στον ατμό, είναι ο ατμόμυλος και το μακαρονοποιείο στο χωριό Στενιές (Φάμπρικα). Τα μνημεία αυτά σώζονται μερικώς χωρίς κάποια αποκατάσταση επίσης.

Τα μουσεία, τα ιδρύματα και οι λοιποί χώροι του νησιού, στους οποίους παρουσιάζονται ευρήματα από την μακρά ιστορία του νησιού βρίσκονται κυρίως στη Χώρα της Άνδρου, αλλά και στα υπόλοιπα δημοτικά διαμερίσματα του νησιού. Πιο συγκεκριμένα στη Χώρα βρίσκεται το Αρχαιολογικό Μουσείο, η Καΐρειος Βιβλιοθήκη, το Ναυτικό Μουσείο και το Μουσείο Λαογραφίας και Χριστιανικής Τέχνης. Στο ίδιο δημοτικό διαμέρισμα επίσης βρίσκονται το ιδιαιτέρως αξιόλογο, όσον αφορά τις συλλογές παγκοσμίου εμβελείας καλλιτεχνών που φιλοξενεί κάθε χρόνο τους θερινούς μήνες στο νησί, Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης Γουλανδρή και το Ίδρυμα Κυδωνιέως με ενδιαφέροντα που εστιάζονται κυρίως στα εικαστικά, τη μουσική, το θέατρο και τη λογοτεχνία, με τη διοργάνωση σε ετήσια βάση θερινών εκθέσεων (θεσμός «Πλόες») Ελλήνων ζωγράφων που έχουν συμβάλει στη διαμόρφωση των σύγχρονων εικαστικών αναζητήσεων. Στο δημοτικό διαμέρισμα Υδρούσας και συγκεκριμένα στην Παλαιόπολη λειτουργεί το ομώνυμο Αρχαιολογικό Μουσείο. Τέλος στην περιοχή του Κορθίου λειτουργούν, στη Μονή Αγ. Τριάδας το Μουσείο Υφαντικής Τέχνης και στο χωριό Αϊδόνια στη βυζαντινή εκκλησία των Αγίων Σαράντα, το Εκκλησιαστικό Μουσείο.

Πέρα από τα παραπάνω συγκεκριμένα σημαντικά ιστορικά και θρησκευτικά μνημεία, η ανθρώπινη παρουσία στην Άνδρο άφησε διάχυτα τα σημάδια της στην ύπαιθρο του νησιού. Ένα αξιόλογο ανθρωπογενές αγροτικό τοπίο γεννημένο από τις πρακτικές της αγροτικής ζωής «δένει» με τη φύση της Άνδρου. Διάσπαρτες αγροικίες από άκρη σε άκρη του νησιού, απειράριθμες «αιμασιές» (αναβαθμίδες συγκράτησης των επικλινών εδαφών με πέτρα), καθώς και ξερολιθιές (όρια ιδιοκτησιών) ακόμη και στα πιο δυσπρόσιτα ορεινά μέρη και γκρεμούς μαρτυρούν την πληθυσμιακή ακμή του νησιού τους προηγούμενους αιώνες. Αλώνια, κρήνες, πηγάδια, περιστερώνες, ελαιοτριβεία, ανεμόμυλους, υδρόμυλους συναντούμε σε επίσης πολλές περιοχές του νησιού. Ιδιαίτερη μνεία αξίζουν τόσο τα ελαιοτριβεία της Άνδρου (65 το 1830 και 82 σύμφωνα με καταγραφή του 2000), (Σπένες, 2002, σελ. 30) που συνδέονται και μαρτυρούν το σημαντικό αριθμό ελαιοδέντρων που υπάρχουν στο νησί (198.000 περίπου (Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων, 2001, σελ. 142)), όσο και οι πολυάριθμοι νερόμυλοι του νησιού (σύγχρονη καταγραφή υπολογίζει τον αριθμό τους στην Άνδρο, στους 200), μνημειακά σύνολα προβιομηχανικής τεχνολογίας, μάρτυρες των ενεργειακών δυνατοτήτων της Άνδρου, ανέκαθεν επικεντρωμένων στο άφθονο τρεχούμενο νερό. Χτισμένοι οι περισσότεροι στις αρχές του 19^{ου} αι. αποτελούν ξεχωριστό φαινόμενο στο Αιγαίο, όπου ο νερόμυλος σαν κύρια πηγή ενέργειας, υπερκέρασε κατά πολύ τον ανεμόμυλο για την παραγωγή αλευριού.

Το ανθρωπογενές αγροτικό τοπίο της Άνδρου πλαισιώνεται τέλος από εκατοντάδες ξωκκλήσια και από ένα πυκνό δίκτυο παραδοσιακής επικοινωνίας μονοπατιών, («στενές»), λιθόστρωτων δρόμων και λιθόκτιστων τοξωτών γεφυριών. Το δίκτυο αυτό παραδοσιακά συνέδεε τους οικισμούς τόσο μεταξύ τους, όσο και με τις ακτές, τις πηγές, τα βοσκοτόπια, τις καλλιέργειες και τους μακρινούς τόπους λατρείας. Μια ομάδα διαδρομών (μήκους 70 χλμ) συντηρήθηκε και αποκαταστάθηκε το 1998 από τη Νομαρχία και το Δήμο ενώ από το 2013

και μέχρι σήμερα (2016) το δίκτυο συντηρεί τοπικός φορέας εθελοντών επεκτείνοντας στο στα 160km, επιτυγχάνοντας τη λήψη Ευρωπαϊκού σήματος ποιότητας για τμήμα του δικτύου, τη συνεχόμενη διαδρομή 100km Andros Route.

1.2.1 Παραγωγικές δομές και απασχολήσεις των Ανδριωτών και η εξέλιξη τους στο χρόνο από το 11^ο μ.Χ.αι. μέχρι σήμερα-παράλληλη δημογραφική εξέλιξη-κοινωνικές δομές.

(α) 11^ο αι. μέχρι και μέσα 20^{ου} αι. (1950)

(Αναστασίου, 2004, σελ. 29-37), (Σπέης, 2002, σελ. 30) (Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων, 2001, σελ. 142)

Οι σημαντικότερες και καθοριστικότερες για τις κοινωνικές δομές παραγωγικές δραστηριότητες των Ανδριωτών υπήρξαν, για το χρονικό διάστημα από τον 11ομ.Χ. αιώνα μέχρι και τα μέσα περίπου του 20^{ου} αιώνα, **η μεταξουργία, η γεωργία-κτηνοτροφία και η ναυτιλία.**

Αναλυτικότερα, από τον 11^ο αιώνα, μετά από μία μακρά περίοδο ανασφάλειας εξ αιτίας των επιδρομών των Σαρακηνών, η Άνδρος ακμάζει και γίνεται κέντρο σηροτροφίας και μεταξουργίας. Μεγάλη είναι η αγοραστική κίνηση μεταξωτών υφασμάτων πολυτελείας στις χώρες του Βυζαντίου και στη Δύση. Την ακμή αυτή όπως είδαμε παραπάνω συνόδευσε η έντονη ναοδομική δραστηριότητα (11^ο-13^ο αι.). Το 1470 ο πληθυσμός εκτιμάται σε 2.000 περίπου άτομα. Από τα μέσα του 15^{ου} αι. η ενετική διοίκηση ενθαρρύνει τη δημογραφική τόνωση του τόπου και την ενίσχυση της παραγωγής οπότε και λαμβάνει χώρα ο εποικισμός της βόρειας Άνδρου από Αλβανούς. Το 16^ο-17^ο αι. με τη διαίωνηση της φεουδαρχίας στο νησί, ο πληθυσμός εμφανίζεται κατά πολύ αυξημένος και καταγράφονται περί τα 1860 νοικοκυριά. Το 17^ο αιώνα με την προαναφερθείσα εναλλαγή Τούρκων διοικητών, με φράγκικους και ελληνικούς αρχοντικούς οίκους στην τοπική εξουσία, καθοριστικό ρόλο φαίνεται να διαδραματίζει η οικονομικά ισχυρή τάξη των γαιοκτημόνων και προκριτών. Τον 18^ο αιώνα, με τα αυξημένα προνόμια που παραχωρεί η τουρκική εξουσία, καθιερώνεται η κοινοτική αυτοδιοίκηση με εκλεγμένους Ανδριώτες κοτζαμπάσηδες από την τάξη των γαιοκτημόνων και ανθεί η μεταξουργία ξανά. Στο τέλος του αιώνα αναπτύσσεται γοργά **η ναυτιλία, δραστηριότητα που θα καταστεί κυρίαρχη, οικονομικά, για τον τόπο τους επόμενους αιώνες.** Παράλληλα με την οικονομική άνθηση του νησιού, η παραχώρηση στον πληθυσμό πολιτικών και θρησκευτικών προνομίων συνοδεύεται από άνθηση στα γράμματα. Τα πρώτα μετεπαναστατικά χρόνια στο νησί τη διοίκηση αναλαμβάνει η Δημογεροντία της Άνδρου, στην οποία σημαντικό πολιτικό ρόλο αρχίζει να διαδραματίζει η ανερχόμενη κοινωνική τάξη των ναυτικών με εκπροσώπους τους τους караβοκυραίους. Στα μέσα του 19^{ου} αι. η Άνδρος αριθμεί πλέον 18.000-20.000 κατοίκους και η ιστιοφόρα ναυτιλία της παρουσιάζει πρωτοφανή δυναμισμό, περιορίζοντας το ρόλο του πρωτογενούς τομέα στη διαμόρφωση της παραγωγικής βάσης του τόπου. Την ίδια περίοδο ωστόσο η λειτουργία ατμοκίνητου μεταξουργείου στο Νιμπορειό της Χώρας, αποτελεί τεκμήριο για το δυναμισμό και την αντοχή της παραδοσιακής μεταξουργικής παραγωγής στο νησί, στην ανατολή της εποχής της εκβιομηχάνισης. Στον τομέα της ναυτιλίας στα τέλη του 19^{ου} αι. καθοριστικής σημασίας για τη μετάβαση από το ιστίο στον ατμό και γενικότερα για την οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή του νησιού, είναι η δράση των -γνωστών μέχρι και σήμερα-εφοπλιστικών οικογενειών Εμπερικού, Μωραϊτή, Καμπάνη, Γουλανδρή, Μαρή, Κυδωνιέων, κ.α.. Μαζί με τους Κεφαλλονίτες, οι Ανδριώτες παίρνουν στα χέρια τους το εμπόριο του Δούναβη, γεγονός που επενεργεί καθοριστικά στην ενίσχυση της ελληνικής ναυτιλίας. Επιπλέον η λειτουργία του ατμόμυλου και μακαρονοποιείου-που περιγράψαμε παραπάνω-μαρτυρεί την ένταξη της Άνδρου στη διεθνή εμπορική αγορά σιταριού. Την ίδια

χρονική περίοδο σημειώνεται εξαγωγή σχιστόπλακων στη Σύρο, την Αθήνα, τον Πειραιά και τη Σμύρνη ως οικοδομικού υλικού, ιδιαίτερα στην οδοποιία, ενώ παράλληλα παρατηρείται αθρόα μεταναστευτική κίνηση Ανδριωτών προς τη Σμύρνη, την Κωνσταντινούπολη και την Αλεξάνδρεια, ιδιαίτερα νέων γυναικών που εργάζονταν ως τροφοί. Από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, οι ατμοπλοϊκές εταιρείες της Άνδρου μονοπωλούν σχεδόν τη μεταφορά επιβατών και εμπορευμάτων στην Αμερική, διαμορφώνοντας έδρες στον Πειραιά, το Λονδίνο, την ίδια εποχή που καθιερώνεται στο νησί η κατά κάποιο τρόπο «μονοκαλλιέργεια» του ναυτικού επαγγέλματος, ιδιαίτερα στα χωριά της κεντρικής Άνδρου και στη Χώρα. Δημογραφικά η Άνδρος κινείται στα επίπεδα του 19^{ου} αι., σταθεροποιώντας αλλά και αυξάνοντας την περίοδο αυτή την οικονομική της ευρωστία. Στη διάρκεια του μεσοπολέμου η ανδριώτικη πρωτεύουσα γίνεται το δεύτερο λιμάνι της χώρας από άποψη νηολογήσεων. Οι επιπτώσεις του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου για το νησί ερμηνεύονται σε σημαντικές απώλειες πλοίων, και ανθρωπίνων ζώων, καθώς και καταστροφών από τους βομβαρδισμούς της Χώρας το 1944. Μετά την Κατοχή αρχίζει και συνεχώς διογκώνεται το μεταναστευτικό ρεύμα προς τα αστικά κέντρα Αθήνας και Πειραιά με συνέπεια τη σημαντική πληθυσμιακή συρρίκνωση.

(β) 1950-2016 : η τουριστική εξέλιξη της Άνδρου και ο περιορισμός της ναυτιλίας-μεταβολές στις λοιπές παραγωγικές δομές

ι) η τουριστική εξέλιξη της Άνδρου και ο περιορισμός της ναυτιλίας

Η στήριξη της οικονομίας του νησιού όπως είδαμε στο πιο πρόσφατο παρελθόν του, κυρίως στην ναυτιλία, με την παράλληλη συνύπαρξη γεωργίας-κτηνοτροφίας και εμπορίου εξηγεί και την έλλειψη τουριστικού προσανατολισμού του νησιού. Οι προαναφερθέντες οικονομικοί πόροι εξασφάλιζαν τέτοιες συνθήκες διαβίωσης, ώστε να μην υπάρξει επιτακτική ανάγκη για την εξεύρεση άλλων πηγών εισοδημάτων (όπως σε άλλες νησιωτικές περιοχές της χώρας). Ακόμη και σήμερα, αν και ολοένα λιγότερο, είναι γνωστή η Άνδρος για την «αφιλόξενη» στάση των κατοίκων της Χώρας, των «εφοπλιστών», που ως συνηθίζεται να λέγεται δεν επιθυμούσαν τον τουρισμό στο νησί τους. Ο τουρισμός ωστόσο κάνει την εμφάνισή του, ως πρόσθετη πηγή εσόδων για τους ντόπιους, δειά τις δεκαετίες 1950-1960, όπου και ιδρύονται τα πρώτα ξενοδοχεία στο νησί, ενώ ουσιαστικά αρχίζει να διαδραματίζει σοβαρό ρόλο για την τοπική κοινωνία από την δεκαετία του 1980. Η ναυτιλία παράλληλα, εμφανίζει σταδιακά σημεία συρρίκνωσης, έχοντας ωστόσο διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στις κοινωνικές δομές και αντιλήψεις διαμορφώνοντας επιρροές που διαρκούν μέχρι και σήμερα. Στους παρακάτω πίνακες, ο περιορισμός της σημασίας του ναυτικού επαγγέλματος για τους Ανδριώτες αποτυπώνεται τόσο στη θεαματική μείωση των εν ενεργεία ναυτικών στο χρονικό διάστημα από το 1974, όσο στην αντίστοιχη μείωση του αριθμού εκδιδομένων ναυτικών φυλλαδίων¹⁵⁴.

Πίνακας Δ.1 : Αριθμός ναυτικών της Άνδρου (1974-2005)

Έτη	Εν ενεργεία	Συνταξιούχοι	Σύνολο
1974	2.856	1.140	3.996
1984	1.601	1.494	3.095
1994	888	1.540	2.428

Πηγή : Χαζάπη, 1996, σελ. 170, (Οίκος του Ναύτου, Τμήμα Π.Ο.Ν. Άνδρου)

¹⁵⁴ Αν και τα τελευταία χρόνια με την οικονομική κρίση υπάρχει ξανά στροφή των νέων στο επάγγελμα.

Σημείωση : Δεν στάθηκε δυνατό να μας διευκρινήσουν αν στους αριθμούς αυτούς συμπεριλαμβάνονται οι έμμεσα ασφαλισμένοι).				
Έτη	Εν ενεργεία	Συνταξιούχοι	Σύνολο	
2005	<u>226</u>	932	1.157	(άμεσα ασφαλισμένοι)
			968	(έμμεσα ασφαλισμένοι)
Σύνολο			2.125	
Πηγή : Οίκος του Ναύτου, Τμήμα Π.Ο.Ν. Άνδρου				

Πίνακας Δ.2 : Έκδοση ναυτικών φυλλαδίων στην Άνδρο (1974-2005)

Έτη	Αριθμός ναυτικών φυλλαδίων
1974-1980	423
1981-1990	355
1991-2000	161
2001-7/2005	23

Πηγή : Λιμεναρχείο Άνδρου

Τα πρώτα επίσημα στοιχεία που μαρτυρούν τουριστική κίνηση στην Άνδρο προέρχονται από το μητρώο του Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου Ελλάδος, τη δεκαετία του 1950, όπου και ιδρύονται τα πρώτα ξενοδοχεία, ενώ πρόσθετα στοιχεία μας παρέχει ο οδηγός Greek Travel Pages, για την ύπαρξη ξενοδοχείων από το 1975. Την περίοδο των αρχών της δεκαετίας του 1950 η πρώτη μορφή τουρισμού που παρουσιάζεται επισήμως στο νησί θα έλεγε κανείς σήμερα, πως κατατάσσεται στις «εναλλακτικές» ή στις ειδικές μορφές τουρισμού (ιαματικός τουρισμός). Αναπτύσσεται στην περιοχή των Αποικίων όπου βρίσκεται η ακόμη και σήμερα γνωστή πηγή μεταλλικού νερού ΣΑΡΙΖΑ, και όπου προσέρχονταν επισκέπτες κυρίως με κίνητρα βελτίωσης της υγείας τους. Ξενοδοχεία την ίδια δεκαετία κατασκευάζονται και λειτουργούν στη Χώρα, στο Γαύριο, στο Μπατσί. Το 1961 κατασκευάζεται και λειτουργεί το ΞΕΝΙΑ της Χώρας, τοποθετώντας την Άνδρο ως επιλεγόμενο προορισμό της εθνικής στρατηγικής τουριστικής ανάπτυξης της Ελλάδας.

Στη συνέχεια και σταδιακά τις δεκαετίες '75-'95, όπως αποτυπώνεται τόσο στην εξέλιξη του ξενοδοχειακού δυναμικού αλλά και σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες πολλών εκ των ερωτηθέντων στα πλαίσια της διατριβής, εμφανίζει σημαντική άνοδο ο μαζικός τουρισμός θερινών διακοπών κυρίως στην περιοχή Μπατσίου. Δυστυχώς η αδυναμία παροχής των στοιχείων τουριστικής κίνησης, εκ μέρους της ΕΣΥΕ, για το χρονικό διάστημα από το 1984 (όπου συγκεντρώνονται στατιστικά στοιχεία) μέχρι το 1992 σε επίπεδο νησιού, αφήνει κενά στην αποτύπωση της τουριστικής ανάπτυξης του νησιού για την περίοδο αυτή, όπου στην ουσία ακμάζει ο αλλοδαπός μαζικός θερινός τουρισμός στην Άνδρο. Στη μέση περίπου της παραπάνω περιόδου 1975-1995, ξεκινά επίσης με δυναμικούς ρυθμούς η κατασκευή της ανωδομής των ενοικιαζόμενων δωματίων του νησιού κυρίως στο δημοτικό διαμέρισμα Υδρούσας (Μπατσί και Γαύριο).

Παράλληλα με την εμφάνιση του μαζικού τουρισμού στο νησί και σταδιακά αναπτύσσεται ο **παραθερισμός** κυρίως Αθηναίων, δεδομένης της γειτνίασης της Άνδρου με την πρωτεύουσα. Από τη δεκαετία του 1990 και μετά, ο μαζικός τουρισμός (group αλλοδαπών) φαίνεται να δίνει τη σκυτάλη στο πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης του παραθερισμού ημεδαπών, κυρίως σε ενοικιαζόμενες και ιδιόκτητες κατοικίες. Η αύξηση του ανταγωνισμού από φθηνότερους και ποιοτικότερους προορισμούς μαζικού τουρισμού,

η μη δημιουργία αεροδρομίου στο νησί και η μη συνδεσή του νησιού με το λιμάνι του Πειραιά, ενώ κατά πολλούς (όπως προέκυψε και από την παρούσα έρευνα και θα δούμε παρακάτω) η έλλειψη επαγγελματισμού των Ανδριωτών επιχειρηματιών του τουρισμού - για τους περισσότερους μία δεύτερη πηγή εσόδων-, αποτέλεσαν σημαντικούς παράγοντες που συνετέλεσαν σύμφωνα με αρκετές προφορικές μαρτυρίες στην εγκατάλειψη του νησιού από τους tour operators και τα τουριστικά γραφεία. Η γειτνίαση του νησιού με την πρωτεύουσα, όπως προαναφέραμε, αλλά και σε μεγάλο βαθμό η ικανοποιητική διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος του (αποφυγή των δυσμενών συνεπειών που βίωσαν άλλα νησιά από τον μαζικό τουρισμό), μετέτρεψαν την Άνδρο σε πόλο έλξης Αθηναίων κυρίως τη θερινή περίοδο, αλλά και καθ'όλη τη διάρκεια του έτους (Σαββατοκύριακα, αργίες, διακοπές). Η παρουσία της ιδιαίτερης αυτής ομάδας τακτικών επισκεπτών της Άνδρου, ένα σημαντικό ποσοστό των οποίων επιδιώκουν την απόκτηση ιδιόκτητης εξοχικής κατοικίας στο νησί, ουσιαστικά συνετέλεσε στη μετάβαση από το ένα (μαζικός τουρισμός αλλοδαπών) στο άλλο πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης (παραθερισμός ημεδαπών). (βλ. πίνακα ακολούθως συνηγορούν τα στοιχεία αφίξεων και διανυκτερεύσεων ως προς την αναλογία Ελλήνων-Αλλοδαπών τουριστών της Άνδρου, όπως καταγράφονται στα ξενοδοχειακού τύπου καταλύματα. Πιθανολογούμε πως αν υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία για τη δεκαετία του '80 οι διαφοροποιήσεις αυτές θα ήταν ακόμη εντονότερες, δείχνοντας τη μεγαλύτερη σημασία του αλλοδαπου τουρισμού την περίοδο εκείνη).

Η συγκεντρωτική εξέλιξη του αριθμού των ξενοδοχείων στην Άνδρο παρουσιάζεται στον πίνακα παρακάτω, για τις δεκαετίες '50, '60, '70, '80, '90, 2000 μέχρι και 2015, ενώ στον επόμενο πίνακα παραθέτουμε αντίστοιχα τα διαθέσιμα στοιχεία εξέλιξης του αριθμού των ενοικιαζομένων δωματίων από το 1986 μέχρι και το 2016.

Πίνακας Δ.3 : Ξενοδοχειακό δυναμικό σε λειτουργία τις δεκαετίες-χρονικές περιόδους 1951-1960, 1970, 1980, 1990, 2004

	ξ	δ	κ	Μεταβολή από τη προηγούμενη μέτρηση (%)
1951-1960	7	85	156	
1970	8	187	345	121%
1980	9	229	417	21%
1990	19	507	930	123%
2000	22	678	1240	33%
2010	29	765	1381	11%
2015	27	719	1319	-4%
ξ: ξενοδοχεία, δ:δωμάτια, κ:κλίνες				

Πηγές : Μητρώο Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου Ελλάδας, *Greek Travel Pages* (1976, 1980, 1985, 1994), ΕΣΥΕ (2010, 2015)

Πίνακας Δ.4 : Χρονική εξέλιξη ενοικιαζομένων διαμερισμάτων &δωματίων στην Άνδρο (1986-2016)

έτη	αριθμός επιχειρήσεων	αριθμός δωματίων	αριθμός κλινών	ΣΥΝΟΛΑ
1986	46	230	535	

1990	192	1.009	2.299
1995	202	1.284	2.788
<i>Πηγή : Χαζάπη, 1997, σελ. 168 (Γραφείο Πληροφοριών Ε.Ο.Τ. Σύρου)</i>			
2005	220*		3.000*
ΕΚ ΤΩΝ ΟΠΟΙΩΝ			
	145	στο Δήμο Υδρούσας	
	55	στο Δήμο Άνδρου	760
	20	στο Δήμο Κορθίου	
**			500** <u>3.500</u>
<u>2016</u>	<u>153</u>		
ΕΚ ΤΩΝ ΟΠΟΙΩΝ			
	110	στο Δήμο Υδρούσας	2000-2500
	33	στο Δήμο Άνδρου	250-300
	8	στο Δήμο Κορθίου	100 <u>2350-2600</u>
***Κατοικίες στον ισότοπο AIRBNB με & χωρίς άδεια από ΕΟΤ (2016)	130		<u>650</u>
<u>εκτιμώμενο σύνολο σημερινού δυναμικού ενοικιαζομένων κατοικιών, διαμερισμάτων & δωματίων</u>			<u>3000-3250</u>
* Δεν στάθηκε δυνατό να μας δώσουν στοιχεία από τον Ε.Ο.Τ. Σύρου, ενώ τα στοιχεία που μας δόθηκαν από τις παρακάτω πηγές είναι προσεγγιστικά			
**	εκτίμηση της ΣΕΕΔΕ για τον αριθμό παρανόμων ενοικ.κλινών στην Άνδρο		
***	Εκτίμηση για 5 περίπου κλίνες ανά κατοικία δίνει 650 κλίνες στη στήλη δεξιά		
<i>Πηγές : Συνομοσπονδία Επιχειρήσεων Ενοικιαζομένων Δωματίων Ελλάδος (ΣΕΕΔΕ), Σύλλογος Ενοικιαζομένων Δωματίων Χώρας Άνδρου, η Αγία Θελασσινή</i>			

Η τουριστική κίνηση (αφίξεις και διανυκτερεύσεις σε ξενοδοχεία και σε λοιπά καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου με νόμιμη άδεια λειτουργίας) από το 1993 μέχρι το 2015 παρουσιάζεται στον πίνακα παρακάτω. Παρατηρούμε πως οι αφίξεις και διανυκτερεύσεις συνολικά σε επίπεδο νησιού, παρουσιάζουν από το 1993 μέχρι σήμερα (2003) μία σχετικά σταθερότητα, εκτός της περιόδου 1997-2000 όπου έχουμε μια ανοδική πορεία (21.359 αφίξεις και τις 57.641 διανυκτερεύσεις το 1998) και κυμαίνονται γύρω στις 16.000-16.500 αφίξεις κατά μέσο όρο και 45.000-55.000 διανυκτερεύσεις το χρόνο. Από το 2003 και για την επόμενη δεκαετία εμφανίζονται μικτές τάσεις από έτος σε έτος. Χρονιές με αύξηση τόσο στις αφίξεις όσο και στις διανυκτερεύσεις αλλά και χρονιές με μείωση, δείχνοντας ενδιαφέρουσες αυξήσεις στις διανυκτερεύσεις τα έτη 2009 και 2010. Ίσως το πιο ενδιαφέρον εύρημα η αύξηση της αναλογίας αλλοδαπών στο μίγμα επισκεπτών σε αυτή τη κατηγορία καταλυμάτων τις πιο πρόσφατες χρονιές, χωρίς ωστόσο να φτάνουν τα επίπεδα των αρχικών ετών που διαθέτουμε δεδομένα (1993-94). Σε κάθε περίπτωση φαίνεται να κυριαρχεί ο ημεδαπός τουρισμός.

Πίνακας Δ.5 : Χρονική εξέλιξη τουριστικής κίνησης Ελλήνων/Αλλοδαπών στην Άνδρο (αφίξεις κ διανυκτερεύσεις) σε νόμιμα ξενοδοχειακού τύπου καταλύματα, για τα έτη 1993-2003.

έτος	μεταβλητή	Σύνολο	Έλληνες	Αλλοδαποί	% Ελλήνων στο σύνολο
2015	αφίξεις	16,532	11,645	4,887	70,44%
	διανυκτερεύσεις	59,506	38,081	21,425	64,00%
2014	αφίξεις	18,147	13,804	4,343	76,07%
	διανυκτερεύσεις	47,18	33,298	13,882	70,58%
2013	αφίξεις	16,861	13,19	3,671	78,23%
	διανυκτερεύσεις	47,81	33,928	13,882	70,96%
2012	αφίξεις	15,766	12,541	3,225	79,54%
	διανυκτερεύσεις	43,423	31,374	12,049	72,25%
2011	αφίξεις	19,762	16,125	3,637	81,60%
	διανυκτερεύσεις	54,897	42,224	12,673	76,91%
2010	αφίξεις	22,691	18,933	3,758	83,44%
	διανυκτερεύσεις	58,711	46,126	12,585	78,56%
2009	αφίξεις	13,643	10,739	2,904	78,71%
	διανυκτερεύσεις	58,159	45,545	12,614	78,31%
2008	αφίξεις	18,493	15,088	3,405	81,59%
	διανυκτερεύσεις	53,666	40,904	12,762	76,22%
2007	αφίξεις	16,07	13,487	2,583	83,93%
	διανυκτερεύσεις	48,657	39,901	8,756	82,00%
2006	αφίξεις	14,033	11,985	2,048	85,41%
	διανυκτερεύσεις	47,666	40,094	7,572	84,11%
2005	αφίξεις	13384	11425	1959	85,36%
	διανυκτερεύσεις	44,713	37,157	7,556	83,10%
2003	αφίξεις	16.703	13.454	3.249	80,55%
	διανυκτερεύσεις	45.695	33.264	12.431	72,80%
2002	αφίξεις	16.754	13.826	2.928	82,52%
	διανυκτερεύσεις	47.589	36.274	11.315	76,22%
2001	αφίξεις	17.469	13.886	3.583	79,49%
	διανυκτερεύσεις	48.955	35.027	13.928	71,55%
2000	αφίξεις	20.366	15.852	4.514	77,84%
	διανυκτερεύσεις	60.164	45.587	14.577	75,77%
1999	αφίξεις	21.332	16.404	4.928	76,90%

	διανυκτερεύσεις	57.133	42.967	14.166	75,21%
	αφίξεις	21.359	15.920	5.439	74,54%
1998	διανυκτερεύσεις	57.641	41.402	16.239	71,83%
	αφίξεις	17.280	13.037	4.243	75,45%
1997	διανυκτερεύσεις	53.981	37.349	16.632	69,19%
	αφίξεις	16.915	13.352	3.563	78,94%
1996	διανυκτερεύσεις	52.276	37.756	14.520	72,22%
	αφίξεις	16.182	12.672	3.510	78,31%
1995	διανυκτερεύσεις	54.150	39.004	15.146	72,03%
	αφίξεις	18.268	12.359	5.909	67,65%
1994	διανυκτερεύσεις	62.195	33.884	28.311	54,48%
	αφίξεις	16.417	11.902	4.515	72,50%
1993	διανυκτερεύσεις	55.700	32.034	23.666	57,51%

Πηγή : ΕΣΥΕ, στατιστικά τουριστικής κίνησης 1993-2015.

Η πραγματική έκταση του τουρισμού της Άνδρου ωστόσο δεν αποτυπώνεται πλήρως στα παραπάνω στατιστικά στοιχεία για δύο βασικά λόγους : α) εξαιτίας της ύπαρξης παραοικονομίας στην Άνδρο, όπως και σ' όλη την Ελλάδα και β) γιατί η Άνδρος τις δεκαετίες αυτές σταθερά παρουσιάζει σημαντική άνοδο αφίξεων παραθεριστών που διαμένουν είτε σε ιδιόκτητες είτε σε ενοικιαζόμενες εξοχικές κατοικίες και οι οποίες δεν προσμετρούνται διακριτά και συγκεντρωμένα σε κανενός είδους επίσημη στατιστική. Συνεπώς από τα επίσημα στατιστικά του τουρισμού της ΕΣΥΕ αγνοείται ένα σημαντικό τμήμα αγοράς τουριστών, το οποίο είναι ενεργό καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και για το οποίο δυστυχώς μόνο εκτιμήσεις μπορεί κανείς να κάνει. Παραθέτουμε σχετικό πίνακα συνολικών εκτιμήσεων από τη Ειδική Χωροταξική Μελέτη της Άνδρου για τους ετήσιους επισκέπτες του νησιού.

Πίνακας Δ.6 : Εκτιμήσεις (1991, 1997) κ προβλέψεις (2007) για τον ετήσιο αριθμό αφίξεων επισκεπτών της Άνδρου που διαμένουν σε ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα δωμάτια (νόμιμα κ μη) κ camping.

(σε αριθμό ατόμων)			
1991	1997	2007	
67.911	88.438	137.341	
Πηγή : ΥΠΕΧΩΔΕ, Ειδική Χωροταξική Μελέτη Νήσων Άνδρου, Τήνου, Μυκόνου, κείμενα Β' φάσης Σημ.: στους αριθμούς αυτούς δεν συμπεριλαμβάνονται οι παραθεριστές σε ιδιότητα καταλύματα			

Πρόσθετες εκτιμήσεις, από την ίδια πηγή, του ημερησίου πληθυσμού αιχμής της Άνδρου για το 1991 και το 1997 και προβλέψεις για το 2007, στις οποίες
[264]

συμπεριλαμβάνονται και εκτιμήσεις για τους παραθεριστές που διαμένουν σε β' κατοικία, παραθέτουμε στον πίνακα παρακάτω:

Πίνακας Δ.7 : Εκτιμήσεις (1991, 1997) και προβλέψεις (2007) του ημερησίου πληθυσμού αιχμής της Άνδρου

	(σε αριθμό ατόμων)		
	1991	1997	2007
πληθυσμός απογραφής	8.781	10.009*	
εκτίμηση ημερησίου πληθυσμού αιχμής	18.705	20.787	31.255

Πηγή : ΥΠΕΧΩΔΕ, Ειδική Χωροταξική Μελέτη Νήσων Άνδρου, Τήνου, Μυκόνου, κείμενα Β' φάσης
 Σημ.: στους αριθμούς αυτούς συμπεριλαμβάνονται και εκτιμήσεις για τους παραθεριστές που διαμένουν σε ιδιόκτητα καταλύματα
 * στοιχεία απογραφής πληθυσμού του 2001

Μέσα στην εξεταζόμενη χρονική περίοδο παράλληλα με τις παραπάνω μορφές τουρισμού (μαζικός κ παραθερισμός), ένα ρεύμα **πολιτιστικού τουρισμού** ενεργοποιείται σταδιακά στην Άνδρο, με κύριο πόλο έλξης το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, το οποίο κατασκευάζεται και λειτουργεί από το 1986 με πρωτοβουλία του ιδρύματος Βασίλη και Ελίζας Γουλανδρή (γνωστή εφοπλιστική οικογένεια της Χώρας). Η λειτουργία του Μουσείου φαίνεται να δημιουργεί κατά κάποιο τρόπο ένα καλό «εναλλακτικό» παράδειγμα για την προσέλκυση άλλου τύπου τουρισμού στο νησί, ενώ τη δράση του συνδράμουν από το 1989 η Καίρειος Βιβλιοθήκη, το 1990 το Αρχαιολογικό Μουσείο της Χώρας και τέλος το 1994 το Ίδρυμα Κυδωνιέως, με το θεσμό εκθέσεων Ελλήνων ζωγράφων «Πλόες». Στατιστικά στοιχεία της κίνησης των Μουσείων και Ιδρυμάτων αυτών παρατίθενται στον πίνακα 8 παρακάτω.

Πίνακας Δ.8 : Ετήσια κίνηση επισκεπτών μουσείων κλπ. εκθέσεων Άνδρου, για τα έτη 1981-2015

Έτη	Αρχαιολ. Μουσείο	Ίδρυμα Κυδωνιέως	Καίρειος Βιβλιοθήκη	Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης	Ναυτικό Μουσείο
1981	**	-	-	-	50
1982	**	-	-	-	100
1983	**	-	-	-	100
1984	**	-	-	-	230
1985	**	-	-	-	400
1986	**	-	-	9.321	469
1987	**	-	-	7.350	599
1988	**	-	-	12.060	700
1989	**	-	469	**	700
1990	14.833	-	2.047	**	2.000
1991	8.083	-	2.413	**	3.500
1992	7.940	-	1.498	**	5.000
1993	12.643	-	1.459	15.216	6.000
1994	13.041	9.000	1.641	16.618	7.000
1995	12.648	22.200	1.422	14.636	8.000
1996	9.085	22.300	1.382	18.940	8.000

1997	7.400	18.250	***	17.932*	***
1998	12.095	20.000	1.950	18.635*	***
1999	10.000	17.700	***	19.453*	***
2000	12.730	21.500	1.950	19.895*	***
2001	11.000	21.000	***	20.402*	***
2002	9.205	22.200	1.48	20.850*	***
2003	7.922	20.600	***	21.915*	5.300
2004	8.247	18.100	3.381	21.502*	4.350
2005	***		***	***	2.050
2006	***		2012	***	***
2007	***		***	***	***
2008	***		2420	***	***
2009	***		***	***	***
2010	***		2750	***	***
2011	***		***	***	***
2012	***		1535	***	***
2013	***		***	***	***
2014	***		1345	***	***
2015	***		***	***	***

Πηγές : (Χαζάπη, 1997, σελ. 169), μέχρι το έτος 1996

από το 1996 μέχρι το 2004 οι πηγές είναι οι παρακάτω :

Αρχαιολογικό Μουσείο Άνδρου, Ίδρυμα Κυδωνιέως, Ίδρυμα Βασ. κ' Ελίζας Γουλιανδρή, Καίρειος Βιβλιοθήκη, Ναυτικό Μουσείο.

για τα έτη αυτά υπολογίζεται πως η συνολική κίνηση προσαυξάνεται περίπου ένα *

20% και το οποίο αφορά εισιτήρια μηδενικής χρέωσης (ηλικιωμένων, παιδιών κλπ.)

** άγνωστος αριθμός λόγω ελευθέρως εισόδου επισκεπτών

*** δεν δόθηκαν στοιχεία

Η εκτίμηση ωστόσο του ακριβούς μεγέθους του τουριστικού ρεύματος που ενεργοποιούν με τη λειτουργία τους οι παραπάνω φορείς, καθίσταται δυσχερής, λόγω αδυναμίας απομόνωσης του αριθμού των επισκεπτών της Άνδρου που επιλέγουν το νησί με αποκλειστικό κίνητρο την επίσκεψη στους χώρους αυτούς.

Η συντήρηση τέλος ενός δικτύου 12 παραδοσιακών πεζοπορικών διαδρομών μήκους 85 χλμ το 1997, με πρωτοβουλία της Αναπτυξιακής Εταιρείας Άνδρου και του Υπουργείου Αιγαίου φαίνεται να ενεργοποιεί ένα περιορισμένο ρεύμα πεζοπορικού τουρισμού, που σταδιακά όμως ατονεί λόγω της έλλειψης συντήρησης και πλήρους σήμανσης των διαδρομών. Ο πεζοπορικός τουρισμός ενδυναμώνεται σταδιακά από το 2013 και μετά με την ενεργοποίηση τοπικού εγχειρήματος για τα μονοπάτια (Andros Routes) και τη λήψη της Ευρωπαϊκής πιστοποίησης Leading Quality Trails-Best of Europe της διαδρομής 100km Andros Route. Παράλληλα εξελίσσεται και η δραστηριοποίηση μοναστηριών του νησιού, ενεργοποιώντας ρεύματα **θρησκευτικού τουρισμού**. Αξιόπιστη εκτίμηση των τμημάτων αυτών αγοράς και πάλι, για τους ήδη παραπάνω αναφερθέντες λόγους αλλά και εξαιτίας ανυπαρξίας σχετικών ερευνών, δεν είναι δυνατή.

ι) μεταβολές στις λοιπές παραγωγικές δομές-δημογραφικές εξελίξεις (1950-2011)

Παράλληλα με την αμιγώς τουριστική εξέλιξη του νησιού, όπως αναλύθηκε παραπάνω εκτενώς, προχωρούμε στην εξέταση, για την ίδια χρονική περίοδο (1950-2011) τις μεταβολές στις παραγωγικές δομές κ τα δημογραφικά στοιχεία της Άνδρου, όπως αυτά αποτυπώνονται στα διαθέσιμα στοιχεία στις απογραφές πληθυσμού της περιόδου. Με τη βοήθεια του παρακάτω, παρατηρούμε τα εξής:

Πίνακες Δ.9^α : Στοιχεία απογραφής πληθυσμού, ενεργού πληθυσμού συνολικά και ανά τομέα απασχόλησης για τα έτη 1961, 1971, 1981, 1991, 2001 & 2011.

χρονολογίες	1961	1971	1981	1991	2001	2011
σύνολο πληθυσμού	12.928	10.457	8.317	8.781	9.285	9.221
σύνολο ενεργού πληθυσμού	3.980	*	2.379	2.825	3.575	3.554
γεωργία-κτηνοτρ.-αλιεία, δάση, θήρα	2.261	*	901	808	560	479
σύνολο α' γενούς τομέα	2.261		901	816	567	479
οικοδομήσεις κ δημόσια έργα	*	*	327	377	617	659
σύνολο β' γενούς τομέα	*		487	576	842	831
εμπόριο	*	*	**	298	360	444
εστιατόρια-ξενοδοχεία**	*	*	244	123	234	317
μεταφορές-αποθηκ.-επικοινων.	*	*	432	332	332	198
τράπεζες ασφάλειες	*	*	21	157	227	534
λοιπές υπηρεσίες & Δημ. Διοίκηση, εκπαίδευση, υγεία	*	*	155	306	496	445
σύνολο γ' γενούς τομέα	*		852	1.216	1.649	1.783
* : δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία						
** : για το 1981 στα εστιατόρια και ξενοδοχεία συμπεριλαμβάνεται και η απασχόληση στο εμπόριο, δεδομένου πως δεν διαχωρίζεται στους πίνακες της ΕΣΥΕ						
Πηγή : ΕΣΥΕ, απογραφές πληθυσμού 1961, 1971, 1981, 1991, 2001, 2011.						

► Ο συνολικός πληθυσμός της Άνδρου παρουσιάζει μείωση τις δεκαετίες '70 και '80 με ρυθμούς της τάξης του 20% περίπου (19% μείωση το 1971, έναντι του 1961 και 20% μείωση το 1981, έναντι του 1971. Ενδιαφέρουσες διαπιστώσεις μελέτης εξέλιξης των κοινωνικοοικονομικών δομών της Άνδρου το δεύτερο μισό του 20^{ου} αι. αναφέρουν σχετικά (Χαζάπη, 1996, σελ. 61-62 (Πολέμης, 1973, Τουντασάκη, 1993)): «Μεγάλο μέρος της

ευθύνης για τη μείωση του πληθυσμού από το 1961 φαίνεται να φέρει η αστυφιλία, ενώ η σοβαρότητα του δημογραφικού προβλήματος εστιάζεται στο γεγονός ότι το ¼ των κατοίκων έφυγε από την Άνδρο, όχι αναγκαστικά με σκοπό την αναζήτηση εργασίας, αλλά επειδή η οικονομική ευρρωστία επέτρεπε τη μετακίνηση.»

Από τη δεκαετία του 1981 και μετά ωστόσο ο πληθυσμός εμφανίζει μικρή αύξηση της τάξης του 6% το 1991 και ανέρχεται σε 8.781 άτομα, ενώ το 2001 εμφανίζει περαιτέρω αύξηση της τάξης του 6% -σε σχέση με το 1991- και ανέρχεται σε 9.285 άτομα. Η μικρή αυτή αυξητική τάση ωστόσο φαίνεται το 2011 να σταματά καθώς έχουμε μικρή μείωση του πληθυσμού κατά μια μόλις ποσοστιαία μονάδα.

Πίνακας Δ.9β : Ποσοστιαία συμμετοχή ενεργού πληθυσμού ανά κλάδο & τομέα απασχόλησης για τα έτη 1961, 1971, 1981, 1991, 2001 & 2011.

χρονολογίες	1961	1971	1981	1991	2001	2011
σύνολο πληθυσμού	12.928	10.457	8.317	8.781	9.285	9.221
σύνολο ενεργού πληθυσμού	3.980	*	2.379	2.825	3.575	3.554
χρονολογίες	1961 % στον ενεργό πληθυσμό	1971 % στον ενεργό πληθυσμό	1981 % στον ενεργό πληθυσμό	1991 % στον ενεργό πληθυσμό	2001 % στον ενεργό πληθυσμό	2011 % στον ενεργό πληθυσμό
σύνολο α' γενούς τομέα	57%	*	37,87%	28,88%	15,86%	13,48%
οικοδομήσεις κ δημόσια έργα		*	13,75%	13,35%	17,26%	18,54%
σύνολο β' γενούς τομέα			20,47%	20,39%	23,55%	23,38%
εμπόριο	*	*		10,55%	10,07%	12,49%
εστιατόρια-ξενοδοχεία**	*	*	10,26%	4,35%	6,55%	8,92%
μεταφορές-αποθηκ.-επικοινων.	*	*	18,16%	11,75%	9,29%	5,57%
τράπεζες ασφάλειες	*	*	0,88%	5,56%	6,35%	15,03%
λοιπές υπηρεσίες & Δημ. Διοίκηση, εκπαίδευση, υγεία	*	*	6,52%	10,83%	13,87%	12,52%
σύνολο γ' γενούς τομέα			35,81%	43,04%	46,13%	50,17%

► Η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα, μέχρι το 1980 είναι κυρίαρχη για τους Ανδριώτες σε όρους απασχόλησης. Αναλυτικότερο, ο τομέας αυτός παρουσιάζει σταδιακά σημαντική πτώση την περίοδο 1961-2011. Από 57% του ενεργού πληθυσμού που απασχολείται στον τομέα αυτό το 1961, το 1981 έχουμε μία απασχόληση της τάξης του 38% περίπου, το 1991 29% περίπου, ενώ το 2001 και το 2011 η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα αφορά μόλις το 15,66% και 13,48% αντίστοιχα του ενεργού πληθυσμού.

► Ο περιορισμός του πρωτογενούς τομέα για το χρονικό διάστημα αυτό φαίνεται να υποκαθίσταται από απασχόληση στον τριτογενή τομέα, εμπόριο, τουρισμό και υπηρεσίες κ στον δευτερογενή τομέα και ουσιαστικά στις κατασκευές (οικοδομή). Κυρίαρχη απασχόληση για τον ενεργό πληθυσμό του νησιού τόσο το 2001 όσο και το 2011 καθίσταται εκείνη στον τομέα των κατασκευών, όπου από 13,5% περίπου τις δεκαετίες 1981-1991, ενισχύεται σε 17,26% το 2001 και 18,54% το 2011. Ο τριτογενής τομέας σταδιακά ενισχύεται και κυριαρχεί απασχολώντας το 50,17% του μόνιμου πληθυσμού της Άνδρου το 2011. Θα πρέπει εδώ να επισημάνουμε ωστόσο πως ο κατασκευαστικός τομέας με τη δυναμική και λειτουργία του λειτουργώντας πολλαπλασιαστικά- μαζί με τον αμιγή τουρισμό ενδέχεται να ευθύνονται και για την αύξηση στην απασχόληση των Ανδριωτών στον τριτογενή τομέα.

Κλείνοντας της υποενότητα αυτή υπογραμμίζουμε, με βάση τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν, πως ο τουρισμός για την Άνδρο αναδεικνύεται ως βασική οικονομική δραστηριότητα, τις τελευταίες τρεις δεκαετίες ενδυναμώνοντας με τη λειτουργία του καθοριστικά την οικοδομική δραστηριότητα β'- παραθεριστικής κατοικίας.

Η οικονομική κρίση ωστόσο που ταλανίζει την ελληνική κοινωνία τα τελευταία χρόνια πλήττει σημαντικά και την οικοδομική δραστηριότητα. Η δυναμική της λειτουργίας του κλάδου σε τοπικό επίπεδο και η επιρροή του στο τοπικό κοινωνικοοικονομικό σύστημα θα φανεί στα δεδομένα των επομένων ετών.

(α) + (β) : Σχηματική σύνοψη διαθεσίμων στοιχείων δημογραφικών εξελίξεων κ οικονομικοκοινωνικών δομών της Άνδρου από τον 11^ο αι. μέχρι σήμερα

Ολοκληρώνοντας την αναδρομή στις οικονομικοκοινωνικές δομές και τις δημογραφικές εξελίξεις της Άνδρου από το 1470 έως σήμερα, προχωρούμε σε μια σχηματική σύνοψη των υποενότητων α) και β) που προηγήθηκαν. Οι εξελίξεις, όπως αποτυπώνονται στον παρακάτω πίνακα περιγράφουν σε αδρές γραμμές το ιστορικό και κοινωνιολογικό «στίγμα» του νησιού τους τελευταίους αιώνες προσεγγίζοντας ένα πιθανό απόηχο στάσεων και συμπεριφορών της σημερινής Ανδριώτικης κοινωνίας.

Πίνακας Δ.10 : Δημογραφική εξέλιξη στην Άνδρο-κοινωνικές & παραγωγικές δομές από το 1470-σήμερα

χρονολογία-περίοδος	Πληθυσμός (σε άτομα ή νοικοκυριά)	Παραγωγικές, κοινωνικοπολιτικές δομές-συνθήκες
1470	2.000 άτομα	ακμή σηροτροφίας-μεταξουργίας
16ος-17ος αιώνας	1.860 νοικοκυριά	φεουδαρχία-ισχυρή τάξη γαιοκτημόνων
μέσα 19ου αιώνα	18.000-20.000 άτομα	κοτζαμπάσηδες της Άνδρου, άνθηση μεταξουργίας-ναυτιλία- πρωτοφανής ακμή της ιστιοφόρου ναυτιλίας
1889	18.448	μετάβαση από την ιστιοφόρο στην ατμοκίνητη ναυτιλία
1920	16.895	ένταξη της Άνδρου στη διεθνή εμπορική

		αγορά σιταριού
1928	17.593	κατοχή μονοπωλίου σχεδόν στις μεταφορές επιβατών και εμπορευμάτων προς Αμερική-κυρίαρχο το ναυτικό επάγγελμα για σημαντικό τμήμα του νησιού
1940	17.935	
1950	14.705	αρχή επίσημης εμφάνισης του τουρισμού στο νησί (ιαματικός τουρισμός στα Αποίκια, πρώτα ξενοδοχεία σε Χώρα, Γαύριο και Μπατσί, ίδρυση ΞΕΝΙΑ στη Χώρα
1961	12.928	
1971	10.457	σταδιακή άνοδος του τουρισμού στο νησί
1981	8.317	μαζικός τουρισμός στην περιοχή Μπατσίου-παραθερισμός σημαντική αύξηση παραθερισμού κ κατασκευής παραθεριστικών κατοικιών-περιορισμός πρωτογενούς τομέα, πτώση απασχόλησης στη ναυτιλία. Προς τα τέλη του '90, πτώση του μαζικού τουρισμού.
1990	8.781	
2001	9.285	(συμπεριλαμβάνονται και ανήκοντες σε άλλους Δήμους της Χώρας) (+1228 από το 1991)
2011	9.221	
Πηγές : (α) ΕΣΥΕ (απογραφές πληθυσμού 1889, 1920, 1928, 1950, 1960, 1970, 1980, 1990, 2001, 2011), (β) (Αναστασίου, 2004, σελ. 29-37)		

Δ.1.3 Σύγχρονη τουριστική ανάπτυξη

ι) φυσιογνωμία & χωρική αποτύπωση των τουριστικών ροών στο εσωτερικό του νησιού

Το σημερινό image της Άνδρου παραπέμπει κυρίως σ' ένα σχετικά ήσυχο, οικογενειακό, κοντινό στην Αθήνα νησιωτικό προορισμό, με ικανοποιητικά διατηρημένο ακόμη φυσικό περιβάλλον. Οι δυνατότητες επίσκεψης στα μουσεία τους θερινούς κυρίως μήνες, στα μοναστήρια του νησιού, καθώς και τα πεζοπορικά μονοπάτια αποτελούν πρόσθετους πόλους έλξης που διανθίζουν την εικόνα του.

Η χωρική αποτύπωση των διαφορετικών «προσώπων» του νησιού συμπορεύεται με την παλαιότερη διοικητική διαίρεση της Άνδρου σε 3 Δήμους, βάσει του νομοσχεδίου Καποδίστρια (που με τον νόμο Καλλικράτη συγχωνεύτηκαν σε ένα Δήμο, τον Δήμο Άνδρου), όπου και διακρίνονται:

(1) ο πρώην Δήμος Υδρούσας. Καλύπτει το 52% της συνολικής έκτασης του νησιού (Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων, 2001, σελ.323), συγκρατεί το 34% του πληθυσμού, 3.355 κατοίκους (στοιχεία 2001), ενώ οι διαμένοντες στο δημοτικό διαμέρισμα αυτό, αντιπροσωπεύουν με βάση στοιχεία απασχόλησης της απογραφής 2001 ανά δημοτικό

διαμέρισμα το 31% του αγροκτηνοτροφικού τομέα του νησιού, το 37% του κατασκευαστικού τομέα και το 37% του τομέα εμπορίου-ξενοδοχείων-εστιατορίων. Καλύπτει ένα κυρίως δυτικού προσανατολισμού τμήμα του νησιού και περιλαμβάνει το λιμάνι- Γαύριο-, την περιοχή Μπατσίου, που αποτελεί και το παραδοσιακά πιο τουριστικό μέρος του νησιού, με τα περισσότερα καταλύματα, επιχειρήσεις εστίασης, διασκέδασης και γενικότερα ανωδομές κλασσικού τύπου τουρισμού, ενώ στο ίδιο δημοτικό διαμέρισμα ανήκουν αρκετοί ακόμη οικισμοί και χωριά. Στα όρια του δήμου αυτού βρίσκονται οι περισσότερες και οι πιο προστατευμένες από τους βόρειους άνεμους παραλίες του νησιού, ένα σημαντικό τμήμα της προτεινόμενης προς προστασία περιοχής NATURA, που αναφέρθηκε παραπάνω, καθώς και τμήμα των πολιτιστικών πόρων της Άνδρου (Παλαιόπολη, η πρωτεύουσα του νησιού στην αρχαιότητα, με αξιόλογα ευρήματα στο πρόσφατα ιδρυθέν αρχαιολογικό της μουσείο, Πύργος του Αγ.Πέτρου, ελληνιστικής περιόδου, κα.) Το 73% των επίσημα καταχωρημένων κλινών (ξενοδοχεία και ενοικιαζόμενα δωμάτια) της Άνδρου βρίσκονται στο δημοτικό διαμέρισμα Υδρούσας, (βλ. Πίνακα 11, παρακάτω), ενώ σ'αυτό το τμήμα του νησιού, είναι εντονότερο το τουριστικό ρεύμα παραθεριστών τις τελευταίες δεκαετίες και η οικοδομική δραστηριότητα για την ανέγερση β'-παραθεριστικής κατοικίας που το συνοδεύει.

Πίνακας Α. 11 : Κατανομή κλινών Άνδρου (2004)					
	Ξενοδοχεία		Ενοικιαζ.διαμ.-δωμ.		
	Δωμάτια	Κλίνες	Κλίνες	Σύνολα κλινών	%
Δήμος Άνδρου	155	283	760	1.043	24%
Δήμος Υδρούσας	528	970	2.165	3.135	73%
Δήμος Κορθίου			100	100	2%
Σύνολα	683	1.253	3.025	4.278	100%

Πηγή : ΞΕΕ, ΣΕΕΔΕ, Σύλλογος Ενοικιαζομένων Χώρας η Αγία Θελασσινή

Τόσο οι αφίξεις, όσο οι διανυκτερεύσεις στο δημοτικό διαμέρισμα αυτό, ωστόσο μόνο αυτές που καταγράφονται σε νόμιμα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (δηλαδή μη συμπεριλαμβανομένων των ενοικιαζομένων ή ιδιόκτητων κατοικιών), (βλ. Πίνακα παρακάτω), σε απόλυτα μεγέθη, εμφανίζουν πτώση το 2003, έναντι του 1993, ύψους 30% στις αφίξεις (6.618 το 2003 από 9.395 το 1993) και 53% στις διανυκτερεύσεις (15.433 το 1993 από 33.099 το 2003). Μεγαλύτερη μείωση εμφανίζουν οι αφίξεις και διανυκτερεύσεις αλλοδαπών (1.083 αφίξεις και 3.601 διανυκτερεύσεις, το 2003 έναντι 2.994 αφίξεων και 16.823 διανυκτερεύσεων το 1993). Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία (2003) της ΕΣΥΕ το 40% των αφίξεων και το 34% των διανυκτερεύσεων επί συνόλου νησιού, πραγματοποιούνται εκεί. Αντίστοιχα, δέκα έτη πριν, το 1993, το ειδικό βάρος της τουριστικής κίνησης στο δημοτικό διαμέρισμα αυτό εμφανίζεται μεγαλύτερο (57% των αφίξεων και 59% των διανυκτερεύσεων στο σύνολο των αφίξεων και διανυκτερεύσεων του νησιού), αντικατοπτρίζοντας τους διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης αυτού του δημοτικού διαμερίσματος από τα υπόλοιπα και το ενδεχομένως διαφορετικό είδος τουρισμού που δεχόταν στο παρελθόν (μαζικός αλλοδαπός τουρισμός). Η μειωμένη συμμετοχή αλλοδαπών που διαμένουν στο δημοτικό διαμέρισμα αυτό, στις συνολικές-σε επίπεδο νησιού- αφίξεις και διανυκτερεύσεις σήμερα (2003) ποσοστό (16% στις συνολικές αφίξεις, 23% στις συνολικές διανυκτερεύσεις) έναντι του 1993 (32% στις συνολικές αφίξεις και 51% στις συνολικές διανυκτερεύσεις) μαρτυρά το σημερινό περιορισμό της σημασίας του αλλοδαπού τουρισμού για το νησί τόσο συνολικά, όσο και χωρικά (ενδεχομένως λόγω

προτίμησης των σύγχρονων τουριστών για μη «τουριστικά» μέρη που βρίσκονται κυρίως στα υπόλοιπα 2 δημοτικά διαμερίσματα).

Πίνακας Δ.12 : Τουριστική κίνηση (αφίξεις-διανυκτερεύσεις) ημεδαπών/αλλοδαπών, σε νόμιμα ξενοδοχειακού τύπου καταλύματα του Δήμου Υδρούσας για τα έτη 1993, 2003.

έτη		Σύνολο	μεταβολή %	Ελληνες	Αλλοδαποί	% Ελλήνων στο σύνολο	% συνολικών α/δ στο σύνολο του νησιού
2003	α	6.618	-30%	5.535	1.083	84%	40%
	δ	15.433	-53%	11.832	3.601	77%	34%
1993	α	9.395		6.401	2.994	68%	57%
	δ	33.099		16.276	16.823	49%	59%

α : αφίξεις, δ : διανυκτερεύσεις

Πηγή : ΕΣΥΕ, στατιστικά τουριστικής κίνησης 1993,2003.

(2) ο πρώην Δήμος Άνδρου, Καλύπτει το 27% της συνολικής έκτασης του νησιού (Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων, 2001, σελ.322), συγκρατεί το 41% του πληθυσμού, 4.107 κατοίκους (στοιχεία 2001), ενώ οι διαμένοντες στο δημοτικό διαμέρισμα αυτό αντιπροσωπεύουν με βάση στοιχεία απασχόλησης της απογραφής 2001 ανά δημοτικό διαμέρισμα το 26% του αγροκτηνοτροφικού τομέα του νησιού, το 44% του κατασκευαστικού τομέα, το 40% του τομέα εμπορίου-ξενοδοχείων-εστιατορίων. Καταλαμβάνει το κεντρικό και κυρίως ανατολικού προσανατολισμού τμήμα, συμπεριλαμβάνει ουσιαστικά την πρωτεύουσα του νησιού, την λεγόμενη Χώρα, τόπο γνωστών εφοπλιστικών οικογενειών με πλούσια νεοκλασικά αρχοντικά, κοσμοπολίτικη ατμόσφαιρα, πολιτιστικές υποδομές-μουσεία (αρχαιολογικό, ναυτικό και μοντέρνας τέχνης, πολιτιστικό ίδρυμα Κυδωνιέως, Καϊρείος βιβλιοθήκη, κα), αποτελώντας το πιο εκλεπτυσμένο πρόσωπο του νησιού και προσελκύει με τις υποδομές αυτές, το ρεύμα πολιτιστικού τουρισμού που προαναφέρθηκε. Στο τμήμα αυτό του νησιού συμπεριλαμβάνονται ο παλαιότερος τουριστικός οικισμός του νησιού, τα Αποίκια (Πηγή Σάριζα), ενώ πολλά ακόμη αξιόλογα γραφικά χωριά και παραδοσιακοί οικισμοί. Το ρεύμα παραθεριστών που ενεργοποιείται εδώ πιθανολογούμε πως αφορά ακόμη κυρίως Ανδριώτες παραθεριστές που διαμένουν μόνιμα στην Αθήνα ή το εξωτερικό και επισκέπτονται τον τόπο καταγωγής τους για διακοπές και λιγότερο παραθεριστές μη Ανδριώτες. Τρία σημαντικής ιστορικής σημασίας ενεργά μοναστήρια βρίσκονται στην περιοχή, ενεργοποιώντας το ρεύμα θρησκευτικού τουρισμού που επίσης προαναφέραμε. Δύο αρχαιολογικοί οικισμοί ιδιαίτερης σημασίας της γεωμετρικής εποχής, βρίσκονται στα γεωγραφικά όρια του δήμου Άνδρου, η Ζαγορά και η Υψηλή, ενώ τέλος το μεγαλύτερο τμήμα των πεζοπορικών διαδρομών που αποκαταστάθηκαν ανήκουν σ'αυτό το δημοτικό διαμέρισμα. Το 24% των επίσημα καταχωρημένων κλινών του νησιού βρίσκονται στην περιοχή αυτή. Οι αφίξεις και οι διανυκτερεύσεις εδώ εμφανίζονται αυξημένες σε απόλυτα μεγέθη το 2003, έναντι του 1993 κατά 42% στις αφίξεις (9.678 το 2003 από 6.794 το 1993) (βλ. Πίνακα παρακάτω) και 33% στις διανυκτερεύσεις (29.278 το 1993 από 22.042 το 2003), δίνοντας τη σχετική πλειοψηφία των αφίξεων-58%- και διανυκτερεύσεων-64%- σε επίπεδο νησιού και πάντα μόνο σε νόμιμα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου, στο δημοτικό διαμέρισμα αυτό. Η αύξηση αυτή δε, αφίξεων και διανυκτερεύσεων, αφορά τόσο αλλοδαπούς, όσο και ημεδαπούς. Αντίστοιχα, δέκα έτη πριν, το 1993, το ειδικό βάρος της τουριστικής κίνησης στο δημοτικό διαμέρισμα αυτό εμφανίζεται μικρότερο (41% των

αφίξεων και 40% των διανυκτερεύσεων), αντικατοπτρίζοντας και πάλι τους διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης αυτού του τμήματος του νησιού από τα υπόλοιπα και το διαφορετικό είδος τουρισμού (πολιτιστικός) που δέχεται σήμερα.

Πίνακας Δ.13 : Τουριστική κίνηση (αφίξεις-διανυκτερεύσεις) ημεδαπών/αλλοδαπών, σε νόμιμα ξενοδοχειακού τύπου καταλύματα του Δήμου Άνδρου (Χώρα) για τα έτη 1993, 2003.

έτη		Σύνολο	μεταβολή %	Ελληνες	Αλλοδαποί	% Ελλήνων στο σύνολο	% συνολικών α/δ στο σύνολο του νησιού
2003	α	9.678	42%	7.575	2.103	78%	58%
	δ	29.278	33%	20.659	8.619	71%	64%
1993	α	6.794		5.316	1.478	78%	41%
	δ	22.042		15.275	6.767	69%	40%

α : αφίξεις, δ : διανυκτερεύσεις

Πηγή : ΕΣΥΕ, στατιστικά τουριστικής κίνησης 1993-2003.

(3) ο πρώην Δήμος Κορθίου. Καλύπτει το 22% της συνολικής έκτασης του νησιού (Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων, 2001, σελ.323), συγκρατεί το 25% του πληθυσμού, 2.547 κατοίκους (στοιχεία 2001), ενώ οι διαμένοντες στο δημοτικό διαμέρισμα αυτό αντιπροσωπεύουν με βάση στοιχεία απασχόλησης της απογραφής 2001 ανά δημοτικό διαμέρισμα το μεγαλύτερο ποσοστό του αγροκτηνοτροφικού τομέα του νησιού (43%), το 22% του τομέα εμπορίου-ξενοδοχείων-εστιατορίων και ένα σημαντικό μικρότερο-σε σχέση με τα άλλα δημοτικά διαμερίσματα, ποσοστό (19%) του κατασκευαστικού τομέα. Το δημοτικό διαμέρισμα αυτό καλύπτει κυρίως το νότιο τμήμα του νησιού και αποτελεί ένα χώρο με ιδιαίτερη φυσιογνωμία. Αποτελεί το πιο «παρθένο» κομμάτι του νησιού, όσον αφορά την ανάπτυξη τουρισμού και παραθεριστικής κατοικίας, μ'ένα σημαντικό πλούτο φυσικού και ανθρωπογενούς αγροτικού τοπίου. Το κέντρο του δημοτικού διαμερίσματος αυτού, ο Όρμος Κορθίου, είναι τοποθετημένος σ'ένα φυσικό όρμο που τα τελευταία χρόνια φιλοξενεί εκδηλώσεις θαλασσίων sports. Ακόμη πιο περιορισμένο από τα υπόλοιπα δύο δημοτικά διαμερίσματα εμφανίζεται εδώ το ρεύμα παραθερισμού και η οικοδομική δραστηριότητα που το συνοδεύει. Το 2% των επίσημα καταχωρημένων κλινών του νησιού βρίσκονται στην περιοχή αυτή. Οι αφίξεις και διανυκτερεύσεις τουριστών εδώ εμφανίζουν σημαντικά αυξητικούς ρυθμούς της τάξης του 79% στις αφίξεις και 76% στις διανυκτερεύσεις το 2003, έναντι του 1993, ενώ για την ίδια περίοδο αυξημένη παρουσιάζεται η ποσοστιαία συμμετοχή των αφίξεων και διανυκτερεύσεων αυτού του δημοτικού διαμερίσματος στο σύνολο του νησιού (6% συμμετοχή αφίξεων και 6% συμμετοχή διανυκτερεύσεων στο σύνολο το 2003, έναντι, 2% συμμετοχή αφίξεων και 2% συμμετοχή διανυκτερεύσεων στο σύνολο το 1993).

Πίνακας Δ.14 : Τουριστική κίνηση (αφίξεις-διανυκτερεύσεις) ημεδαπών/αλλοδαπών, σε νόμιμα ξενοδοχειακού τύπου καταλύματα του Δήμου Κορθίου, για τα έτη 1993, 2003.

έτη	Σύνολο	μεταβολή %	Ελληνες	Αλλοδαποί	% Ελλήνων στο σύνολο	% συνολικών α/δ στο σύνολο
-----	--------	------------	---------	-----------	----------------------	----------------------------

							του νησιού
2003	α	407	79%	344	63	85%	6%
	δ	984	76%	773	211	79%	6%
1993	α	228		185	43	81%	2%
	δ	559		483	76	86%	2%

α : αφίξεις, δ : διανυκτερεύσεις

Πηγή : ΕΣΥΕ, στατιστικά τουριστικής κίνησης 1993-2003.

ii) συγκρότηση και αξιολόγηση του τουριστικού κυκλώματος/«προϊόντος» της Άνδρου

Το τουριστικό κύκλωμα περιλαμβάνει την «κατανάλωση»-χρήση των εξής αγαθών και υπηρεσιών εκ μέρους των τουριστών : **μετακίνηση** στον προορισμό, **διακίνηση** εντός του προορισμού, **διαμονή** σε κατάλυμα, **διατροφή**, επίσκεψη **αξιοθεάτων-δραστηριότητες-αγορές**, με τη χρήση ή όχι **υπηρεσιών τουριστικών γραφείων/πρακτόρων/ενδιαμέσων**. Με βάση τη λειτουργία του κυκλώματος αυτού προσεγγίζοντας κριτικά το οργανωμένο και προωθούμενο τουριστικό προϊόν της Άνδρου προχωρούμε σε βασικές επισημάνσεις.

Όσον αφορά τις ευκολίες **πρόσβασης** της, η Άνδρος προσεγγίζεται μόνο από το λιμάνι της Ραφήνας αποκλειστικά με πλοία τύπου ferry boat, σ'ένα ταξίδι διάρκειας 2 ωρών. Η συχνότητα των δρομολογίων κρίνεται ικανοποιητική, δεδομένου πως τους χειμερινούς μήνες υπάρχουν 2 δρομολόγια ημερησίως, ενώ τους καλοκαιρινούς πολλαπλάσια. Το παλαιότερο ενδεχόμενο μειονέκτημα, για την τουριστική ανάπτυξη του νησιού, της μοναδικής πρόσβασης στο νησί από το λιμάνι της Ραφήνας μετατράπηκε ενδεχομένως σε πλεονέκτημα, καθώς το νέο αεροδρόμιο Ελευθέριος Βενιζέλος βρίσκεται σε απόσταση λίγων χιλιομέτρων από το λιμάνι της Ραφήνας, καθιστώντας έτσι την Άνδρο έναν από τους κοντινότερους νησιωτικούς προορισμούς για τους αλλοδαπούς τουρίστες. Αεροδρόμιο δεν υπάρχει στο νησί, γεγονός που από πολλούς τουριστικούς παράγοντες του νησιού ευθύνεται για τον περιορισμένο αλλοδαπό τουρισμό του.

Όσον αφορά το οδικό δίκτυο για **την εσωτερική εξυπηρέτηση** των επισκεπτών, σε γενικές γραμμές καλύπτει σημαντικό μέρος του νησιού. Ωστόσο η εσωτερική διακίνηση με μέσα μαζικής μεταφοράς (ΚΤΕΛ) είναι υποτυπώδης και αφορά κυρίως τη σύνδεση του λιμανιού (Γαύριο) με τους υπόλοιπους τρεις μεγάλους οικισμούς του νησιού, το Μπατσί, το Κόρθι και τη Χώρα. Μόνο σε λιγοστά χωριά και τις παραλίες που βρίσκονται στον κεντρικό οδικό άξονα προσφέρονται δρομολόγια τους θερινούς μήνες. Συνεπώς περισσότερο ευνοείται η χρήση ιδιόκτητων ή ενοικιαζόμενων αυτοκινήτων και δικύκλων, καθώς και ταξί.

Όσον αφορά τα **καταλύματα** στην Άνδρο, θα λέγαμε πως κυριαρχούν καταλύματα μεσαίας πολυτέλειας μολονότι τα τελευταία χρόνια έχουν αυξηθεί τα ενοικιαζόμενα διαμερίσματα και μικροί ξενώνες και λιγοστά ξενοδοχεία και καταλύματα υψηλότερων κατηγοριών. Η κατά γενική ομολογία χαμηλή ποιότητα του παρεχομένου service (Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων, 2001, σελ. 178) που κυριαρχούσε τα προηγούμενα χρόνια υπάρχουν ενδείξεις ότι παρουσιάζει βελτίωση.

Το κομμάτι της **διατροφής και αγοράς παραδοσιακών προϊόντων** παρουσιάζει βελτίωση τα τελευταία χρόνια, αν εξαιρέσει κανείς τα προβλήματα αξιοποίησης (τυποποίηση και διάθεση) της ντόπιας παραδοσιακής παραγωγής (τυρί, λουκάνικο, ρακή, κρασί) και με εξαίρεση το μέλι. (Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων, 2001, σελ. 131).

Το κομμάτι των αξιοθεάτων-δραστηριοτήτων σίγουρα εμφανίζει πολλές αναξιοποίητες δυνατότητες, ήδη αναφερθήκαμε σε σημαντικό αριθμό αναξιοποίητων

μνημείων (αρχαιολογικοί κλπ.) προγενέστερα. Ενδιαφέροντες χώροι του νησιού συχνά δεν είναι δυνατό εύκολα να εντοπιστούν από τους επισκέπτες, λόγω ελλιπούς σηματοδότησης πχ. παραδοσιακοί οικισμοί, αξιόλογες παραλίες, φυσικά τοπία κ.α. Επιπλέον οι παρεχόμενες άλλοτε μπορούν να εντοπιστούν από τον καταναλωτή επί τόπου (μουσεία, εκθέσεις), άλλοτε οι δυνατότητες εντοπισμού τους είναι σημαντικά περιορισμένες λόγω ελλιπούς οργάνωσης και προωθησής τους στο ευρύ κοινό των επισκεπτών πχ. συμμετοχή σε τοπικά πανηγύρια, κ.α.

Οι παρεχόμενες τουριστικές υπηρεσίες (τουριστικών γραφείων-πρακτόρων) κατά πλειοψηφικό ποσοστό αφορούν την πώληση ακτοπλοϊκών εισιτηρίων για τη μετάβαση προς κ από το νησί και την μίσθωση οχημάτων κ δικύκλων ενώ τα τελευταία χρόνια υπάρχει περιορισμένος αριθμός ταξιδιωτικών γραφείων που παρέχουν εκδρομές, ξεναγήσεις ή άλλες υπηρεσίες που σχετίζονται με το τοπικό χρώμα και την ιδιαίτερη προσωπικότητα του νησιού.

Ολοκληρώνοντας την περιγραφή της συγκρότησης του τουριστικού «προϊόντος» της Άνδρου, θα πρέπει να επισημάνουμε σημεία αναφορικά με την **τιμολογιακή πολιτική** που πλαισιώνει το προϊόν αυτό. Η έλλειψη επαγγελματισμού, προοπτικής και οράματος εκ μέρους των επαγγελματιών του νησιού των προηγούμενων ετών που είχαν ως συνέπεια η Άνδρος να θεωρείται ένα «ακριβό» νησί σε σχέση με την ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχει. (βλ. Δημοσίευμα τοπικής εφημερίδας στο παράρτημα σελ. 174 (ΑΝΔΡΙΑΚΗ, 5/2005, σελ. 16)) φαίνεται σταδιακά να αλλάζει. Η ακριβή τιμή όταν συνοδεύεται από υψηλή ποιότητα και διαφοροποίηση του προϊόντος και στοχεύει σε τουρίστες υψηλού εισοδηματικού επιπέδου μπορεί να αποτελέσει επιτυχή στρατηγική, μολονότι όταν δεν ανταποκρίνεται στην προσφερόμενη ποιότητα ζημιώνει το profile του τόπου.

Μια σημαντική παράμετρος που αλληλεπιδρά με τις παραπάνω συνθήκες είναι η **έντονη εποχικότητα του τουρισμού στο νησί**- καθώς η τουριστική περίοδος διαρκεί κυρίως 2 μήνες (Ιούλιος-Αύγουστος) (Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων, 2001, σελ. 176). Οι προσπάθειες των τελευταίων ετών για πεζοπορικό και φυσιολατρικό τουρισμό ωστόσο μοιάζει να αποδίδουν καρπούς τα τελευταία χρόνια καθώς ολοένα και περισσότερα καταλύματα να παραμένουν ανοικτά τους μήνες Απρίλιο, Μάιο, Σεπτέμβριο και Οκτώβριο. Περαιτέρω μελέτη των αλλαγών αυτών κρίνεται σημαντική ώστε να εκτιμηθούν οι μεταβολές. Κατά γενική ομολογία η μεγάλη μάζα επισκεπτών επισκέπτεται το νησί τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο, γεγονός που αποδίδεται στο είδος του τουρισμού που το νησί προσέλκυε τα τελευταία χρόνια (εσωτερικός τουρισμός θερινής περιόδου), αφετέρου στη νοοτροπία και τις επιλογές των επαγγελματιών του τουρισμού της Άνδρου, οι οποίοι επιδιώκουν σε μεγάλο ακόμη βαθμό να αποκομίσουν μέσα σε δύο μήνες το εισόδημα της χρονιάς και μετά να «κλείσουν» τις επιχειρήσεις τους για το υπόλοιπο του έτους. Όπως επισημάνθηκε ξανά υπάρχουν προσπάθειες προς την κατεύθυνση της μείωσης της εποχικότητας με εμφανή αποτελέσματα χωρίς ακόμη τεμκηριωμένα με στοιχεία.

ιι) κυρίαρχο και δευτερεύοντα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης- χαρακτηριστικά τουριστικών ροών ανά πρότυπο

Με βάση τα στοιχεία των αναλύσεων που προηγήθηκαν μπορούμε να ισχυριστούμε πως **σήμερα η Άνδρος αποτελεί τουριστική περιοχή τύπου 2-μικτού τουριστικού προτύπου**- (Χ.Κοκκώσης, Π.Τσάρτας, 1999, σελ 79), περιοχή με την συνύπαρξη περισσότερων του ενός προτύπων τουριστικής ανάπτυξης. Ως **κυρίαρχο πρότυπο θεωρείται ο ημεδαπός παραθερισμός σε ξενοδοχειακού τύπου καταλύματα, σε ενοικιαζόμενα δωμάτια και σε ιδιόκτητες κατοικίες. Δευτερεύοντα πρότυπα τουριστικής**

ανάπτυξης του νησιού είναι ο περιορισμένος οργανωμένος αλλοδαπός τουρισμός, ο απροσδιορίστου μεγέθους ρεύματος πολιτιστικός και θρησκευτικός τουρισμός ενώ τέλος το ενισχυόμενο ρεύμα πεζοπορικού τουρισμού.

Ο παραθερισμός ως μορφή τουρισμού δεν χαρακτηρίζεται από οργάνωση σε group, αλλά είναι κυρίως μεμονωμένος, ενώ οργάνωση σε group, σύμφωνα με στοιχεία από τους επιχειρηματίες των καταλυμάτων του νησιού, εξακολουθεί να εμφανίζει κυρίως ένα τμήμα του αλλοδαπού τουρισμού του νησιού, ο θρησκευτικός τουρισμός και περιορισμένα τμήματα του πολιτιστικού και πεζοπορικού τουρισμού της Άνδρου.

Όσον αφορά τη χρονική περίοδο ενεργής λειτουργίας των τουριστικών ρευμάτων του κάθε προτύπου εντοπίζουμε τις εξής διαφοροποιήσεις : Τόσο ο παραθερισμός, όσο και ο μαζικός αλλοδαπός τουρισμός ενεργοποιούνται την θερινή περίοδο, ωστόσο τμήμα του ρεύματος που ενεργοποιείται από το πρώτο αναπτυξιακό πρότυπο και συνδυάζεται με την απόκτηση β' κατοικίας, είναι μερικά ενεργό καθ' όλη τη διάρκεια του έτους (Σαββατοκύριακα, αργίες, διακοπές, Πάσχα, κλπ.). Ο πολιτιστικός τουρισμός ενεργοποιεί ρεύμα τη θερινή περίοδο επίσης, δεδομένης της θερινής λειτουργίας των εκθέσεων, ενώ ο θρησκευτικός και ο πεζοπορικός τουρισμός εντοπίζονται κυρίως ενδιάμεσες εποχές, δηλαδή άνοιξη και φθινόπωρο. Σε κάθε περίπτωση πάντως, όπως αναφέραμε και στην προηγούμενη ενότητα, στην Άνδρο ο τουρισμός συνολικά, χαρακτηρίζεται από έντονη εποχικότητα τη θερινή περίοδο.

Δ.1.4. Υφιστάμενο κυρίαρχο αναπτυξιακό πρότυπο, στην Άνδρο, βασισμένο στον παραθερισμό

- ι) Αποτύπωση της λειτουργίας του κυρίαρχου αναπτυξιακού προτύπου : ημεδαπός παραθερισμός-ενεργοποίηση του κατασκευαστικού τομέα για την ανέγερση β' κατοικιών,*
- ιι) Νέες ομάδες συμφερόντων : παραθεριστές με τακτική παρουσία στην περιοχή, επαγγελματίες του κατασκευαστικού τομέα, οικονομικοί μετανάστες,*
- ιιι) Συσχετισμοί και αλληλεπιδράσεις του παραθεριστικού αναπτυξιακού προτύπου με το μαζικό τουρισμό - επιρροές του στο τουριστικό κύκλωμα και στη συγκρότηση του τουριστικού «προϊόντος» της Άνδρου*

ι) αποτύπωση της λειτουργίας του κυρίαρχου αναπτυξιακού προτύπου : ημεδαπός παραθερισμός-ενεργοποίηση του κατασκευαστικού τομέα για την ανέγερση β' κατοικιών.

Όπως έδειξαν στοιχεία στις αναλύσεις που προηγήθηκαν, τις τελευταίες δεκαετίες ο τουρισμός και ουσιαστικά ο παραθερισμός σε ξενοδοχειακά καταλύματα, ιδιόκτητες και ενοικιαζόμενες κατοικίες στην Άνδρο αναδεικνύεται ως κυρίαρχο αναπτυξιακό πρότυπο του νησιού. Το γεγονός αυτό λειτουργεί διττά : αφενός δημιουργείται ένα ρεύμα παραθεριστών οι οποίοι άλλοτε επισκέπτονται το νησί τη θερινή περίοδο, άλλοτε καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου (κυρίως οι ενοικιαστές και οι ιδιοκτήτες εξοχικών, αλλά και μερικοί τακτικοί επισκέπτες λοιπών καταλυμάτων) και «καταναλώνουν» λιγότερο ή περισσότερο προϊόντα που συγκροτούν το τουριστικό κύκλωμα, αφετέρου, ανθεί στον τόπο η οικοδομή-κατασκευή Β' παραθεριστικής κατοικίας, κυρίως για Αθηναίους και δευτερευόντως για λοιπούς Ευρωπαίους. Στον πίνακα 15 παρακάτω παρατηρούμε στοιχεία αναφορικά με την εξέλιξη του αριθμού εκδοθέντων οικοδομικών αδειών τα τελευταία 40 χρόνια περίπου:

Πίνακας Δ. 15 : Αριθμοί εκδοθέντων οικοδομικών αδειών για τις δεκαετίες 1966-1975, 1976-1985, 1986-1995, 1996-σήμερα

Σύνολα οικοδομικών αδειών για τις δεκαετίες 1966-1975, 1976-1985, 1986-1995, 1996-σήμερα					
περίοδοι	αρ. Αδειών	% μεταβολής	αρ. Αδειών για νέες οικοδομές	% μεταβολής νέων	% νέων στο σύνολο
1966-1975	1.390		478		34%
1976-1985	1.740	+25%	751	57%	43%
1986-1995	1.803	+4%	865	15%	48%
1996-2004	2.132	+18%	1.047	21%	49%

*Πηγές : ΕΣΥΕ, για τα έτη 1981-2003, Πολεοδομία Άνδρου
επεξεργασία πρωτογενών στοιχείων για τα έτη 1966-1981, 2003-2004*

Σημείωση : Η έκδοση μίας οικοδομικής άδειας, δεν συνεπάγεται με βεβαιότητα αποπεράτωσή του κτίσματος την κατασκευή του οποίου εγκρίνει. Σύμφωνα με εκτιμήσεις φορέων της πολεοδομίας και επαγγελματιών του τομέα των κατασκευών, ένα ποσοστό 90% περίπου αποπερατώνονται. Για το λόγο αυτό επιδιώχθηκε και η συλλογή στοιχείων από άλλες υπηρεσίες πχ. ΔΕΗ (αριθμοί νέων παροχών), ΕΣΥΕ (απογραφές κτηρίων, κατοικιών), προκειμένου για ακριβέστερες εκτιμήσεις.

► Η οικοδομική δραστηριότητα, κρινόμενη από τον αριθμό εκδοθέντων οικοδομικών αδειών παρουσιάζει ανοδικούς ρυθμούς για όλη την περίοδο από το 1966-2004, με μεγαλύτερη άνοδο (+25%) την περίοδο 1976-1985, σχετική σταθερότητα (+4%) την περίοδο 1986-1995 και ξανά σημαντικά ανοδικούς ρυθμούς (+18%) την περίοδο 1996-2004.

► Πιθανολογούμε ωστόσο πως οι άδειες της περιόδου 1966-1985 αφορούν τμήμα οικοδομικής δραστηριότητας που δεν σχετίζεται τόσο με τον παραθερισμό (μια λεπτομερέστερη επεξεργασία στοιχείων των εκδοθέντων οικοδομικών αδειών της περιόδου θα μπορούσε να αποτυπώσει με ακρίβεια) αλλά αφορά την κατασκευή ή ανακαίνιση ή επέκταση κατοικιών γηγενή πληθυσμού (ντόπιων που διαμένουν στην Άνδρο ή ναυτικών που επενδύουν στον τόπο τους) ο οποίος αναβαθμίζει την ποιότητα ζωής του. Αντίθετα θεωρούμε πως είναι οι άδειες της περιόδου 1986-σήμερα αφορούν οικοδομική δραστηριότητα ενεργοποιούμενη από κίνητρα παραθερισμού ατόμων που δεν κατάγονται απαραίτητα από την Άνδρο.

► Υποθέτουμε επίσης, στα πλαίσια του ίδιου σκεπτικού που διακρίνει την κατασκευαστική δραστηριότητα των δύο παραπάνω περιόδων, την ισχύ μιας ακόμη ουσιαστικότερης διαφοροποίησης: οι κατασκευές της πρώτης περιόδου (1966-1985) γίνονται κυρίως μέσα σε οικισμούς και όχι τόσο σε περιοχές εκτός σχεδίου, συχνά αφορούν επισκευές ή προσθήκες υπαρχόντων κατασκευών και λιγότερο νέες κατοικίες, ενώ συνήθως οι όποιες άδειες της ίδιας περιόδου αφορούν νέες κατοικίες, δεν προβλέπουν την κατασκευή περισσότερων της μίας (κατοικίες για ατομική χρήση) και είναι σχετικά μικρού σχετικά μεγέθους σε μ2. Αντίθετα οι κατασκευές της δεύτερης περιόδου (1986-σήμερα) συχνότερα αφορούν την κατασκευή σε περιοχές εκτός οικισμών-εκτός σχεδίου- και οι άδειες για νέες οικοδομές εδώ πολύ συχνότερα αφορούν την κατασκευή περισσότερων της μίας κατοικίας (επιχειρηματικού ενδιαφέροντος ανέγερση κατοικιών) (βλ. στοιχεία που συνηγορούν στον παραπάνω πίνακα και όπου ο ρυθμός αύξησης αδειών για νέες κατοικίες είναι υψηλότερος

από το ρυθμό αύξησης συνόλου αδειών, ενώ για όλη την εξεταζόμενη περίοδο (1966-2004) τα ποσοστά κατασκευής νέων κατοικιών στο σύνολο εμφανίζονται ολοένα αυξανόμενα και από 34% την περίοδο 1966-1975 και 43% την περίοδο 1976-1985, την περίοδο 1986-1995 ανέρχονται σε 48% και την περίοδο 1996-2004 σε 49%).

Ολοκληρώνοντας την προσπάθεια αποτύπωσης του παραθεριστικού φαινομένου σε β' κατοικίες παραθέτουμε παρακάτω στοιχεία εξέλιξης του αριθμού των κτιρίων με βάση τις αντίστοιχες απογραφές για το διάστημα 1971-2001, καθώς και τον αριθμό κενών κατοικιών που απογράφηκαν στις 3 τελευταίες απογραφές κτιρίων (1980, 1990, 2000), οι οποίες εκτιμάται πως κατά συντριπτικό ποσοστό ανήκουν σε παραθεριστές.

Πίνακας Δ. 16 : Εξέλιξη αριθμού κατοικιών για την περίοδο 1945-2011

		αριθμός κατοικιών	αριθμός πρόσθετων κατοικιών/έτος	
Σύνολο		9093	-	
περίοδος κατασκευής (απογραφή 2011)	Πριν από το 1945	2721	-	
	1946 - 1960	853	56,87	
	1961 - 1970	851	85,1	
	1971 - 1980	1085	108,5	
	1981 - 1990	1.191	119,1	Μέσος όρος νέων κατοικιών ανά έτος από το 1981 έως και το 2011 116,175
	1991 - 2000	1.328	132,8	
	2001 - 2005	649	129,8	
	2006 και μετά	415	83	

Πίνακας Δ.17 : Αριθμός κενών κατοικιών 1981, 1991, 2001, 2011

έτος	κενές κατοικίες
1981	2.920
1991	3.954
2001	3.884
2011	5.551

Πηγή : ΕΣΥΕ, απογραφές κτιρίων 1991, 2001 και απογραφή κατοικιών 1981

Τέλος παραθέτουμε στοιχεία από τη ΔΕΗ Άνδρου για την εξέλιξη του αριθμού παροχών ρεύματος για την περίοδο 1999-2004 στην Άνδρο (πίνακας 18 παρακάτω) ως ένδειξης ρυθμού αποπεράτωσης νέων κατοικιών ετησίως στο νησί.

Πίνακας Α.18 : Εξέλιξη αριθμού νέων παροχών ρεύματος

έτος	αριθμός οικιακών παροχών	προστιθέμενες παροχές ανά έτος	% μεταβολή παροχών
1999	7105		
2000	7185	80	1.13%
2001	7284	99	1.38%
2002	7455	171	2.35%
2003	7605	150	2.01%
2004	7775	170	2.24%
2005	7934	159	2.05%
2006	8100	166	2.09%
2007	8280	180	2.22%
2008	8480	200	2.42%
2009	8660	180	2.12%
2010	8775	115	1.33%
2011	8794	19	0.22%
2012	8755	-39	-0.44%
2013	8750	-5	-0.06%
2014	8809	59	0.67%
2015	8808	-1	-0.01%
ΣΥΝΟΛΑ		1703	
ΣΥΝΟΛΑ (2002-2015)		1524	
Πηγή : ΔΕΗ Άνδρου			

Με βάση όλα τα παραπάνω στοιχεία είναι εφικτή η διαμόρφωση εκτίμησης πως περίπου 120 νέες κατοικίες το χρόνο κατασκευάζονται στην Άνδρο τη περίοδο 1981-2011, πλήθος που ισοδυναμεί με την κατασκευή ενός μεγάλου νέου χωριού κάθε χρόνο ή αρκετών ξενοδοχείων και μάλιστα διάσπαρτα δεδομένου πως πολλές εκ των κατοικιών δομούνται σε περιοχές εκτός σχεδίου. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Pearce : “...in the aggregate, second homes may constitute a very sizeable proportion of total capacity in particular resorts.” (Pearce, 1992, p.25), ενώ ενδιαφέροντες προβληματισμοί για το φαινόμενο της β΄ κατοικίας αποτυπώνονται σε τεχνική έκθεση της Οικονομικής Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για την Ευρώπη “...the growth in the number of second homes during the 1990s constitutes another major problem : **the land area required by such a home, per person, is 40 times that for a flat and 160 times that for an 80-bed hotel (20 times when garden areas are excluded)**. (www.unece.org/europe/kiev/tourisme.pdf, 2004, p. 6-7).

Κλείνοντας την παρούσα ενότητα θα πρέπει να επισημάνουμε, την αντίθεση που παρουσιάζουν τα παραπάνω στοιχεία και οι θεωρήσεις, με τις στερεότυπες απόψεις που εκφράζονται κατά καιρούς από αρκετούς εκπρόσωπους της τοπικής αυτοδιοίκησης ή τους επαγγελματίες της Άνδρου ή ακόμη και από ειδικούς αναλυτές, οι οποίοι με σχετική ευκολία χαρακτηρίζουν την Άνδρο ως «μη τουριστική» ή «μη αναπτυσσόμενη τουριστικά» ή και αδικούμενη αναφορικά με το γεγονός πως για αρκετά έτη εξαιρέθηκε από τις ευνοϊκές διατάξεις του Αναπτυξιακού Νομοσχεδίου για την ανέγερση ξενοδοχειακών καταλυμάτων. Ως επιχείρημα συχνά αναφέρουν μεγέθη δεικτών που αποτυπώνουν την τουριστική φόρτιση πχ. ο αριθμός (ξενοδοχειακού τύπου) κλινών ανά 1.000 κατοίκους, αγνοώντας πλήρως το δυναμικό της β΄ κατοικίας που φιλοξενεί σημαντικό αριθμό επισκεπτών και οι οποίοι πέραν της ιδιομορφίας του καταλύματος στο οποίο διαμένουν, δεν παύουν να λειτουργούν ως μια ειδική κατηγορία τουριστών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αντλούμε

από τα πρακτικά συνεδρίου της Εταιρείας Ανδρίων Επιστημόνων (2003), όπου η Άνδρος με 124 κλίνες /1.000 κατοίκους –χωρίς να ληφθεί υπόψη το δυναμικό της β΄ κατοικίας– συγκρίνεται με την Σαντορίνη η οποία διαθέτει 1.730 κλίνες/1.000 κατοίκους.

ι) *Νέες ομάδες συμφερόντων : παραθεριστές με τακτική παρουσία στην περιοχή, επαγγελματίες του κατασκευαστικού τομέα, οικονομικοί μετανάστες,*

Όπως είδαμε και σε προηγούμενη ενότητα, η ανακάλυψη της Άνδρου κυρίως από ημεδαπούς Αθηναίους, ως προορισμού για τακτική επίσκεψη, κυρίως τη θερινή περίοδο, σταδιακά δημιούργησε ζήτηση για β΄ κατοικία στην περιοχή. Συνέπεια αυτής της ζήτησης ήταν η σταδιακή ενδυνάμωση καταρχήν του τοπικού δυναμικού που ήταν σε θέση ν΄ ανταποκριθεί στην ανάγκη αυτή (μηχανικοί, τεχνογνωσία, υλικά μέσα) και στη συνέχεια η προσέλκυση δυναμικού από άλλες περιοχές της χώρας. Χαρακτηριστικά είναι τα στοιχεία για τους πολιτικούς μηχανικούς και αρχιτέκτονες που δραστηριοποιούνται συστηματικά στην Άνδρο, την τελευταία 10ετία περίπου και παρουσιάζονται στον παρακάτω :

Πίνακας Δ.19 : Αριθμός πολιτικών μηχανικών-αρχιτεκτόνων που δραστηριοποιούνται τακτικά στην Άνδρο, τα τελευταία 10 έτη και βάσει στοιχείων καταγωγής (2005)

Καταγωγή	αριθμός ατόμων	% επί συνόλου
Από την Άνδρο	13	65%
Από άλλες περιοχές της χώρας	7	35%
Σύνολα	20	100%

Πηγή : Πολεοδομικό Γραφείο Άνδρου 2005

Παρατηρούμε πως μόνο σ΄ αυτή την επαγγελματική κατηγορία το 35% των επαγγελματιών δεν κατάγεται από την Άνδρο. Πέραν αυτής της ειδικής κατηγορίας επαγγελματιών της οικοδομής, ωστόσο, **σημαντικά ποσοστά εργολάβων ή ελεύθερων επαγγελματιών που εμπίπτουν σε μία ευρεία κατηγορία δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών** (χειριστές χωματουργικών μηχανημάτων, κατασκευαστές σκελετών μπετόν, υδραυλικοί, ηλεκτρολόγοι, ξυλουργοί, τεχνίτες επιχρισμάτων, βαφών), **εμπορικών δραστηριοτήτων** (οικοδομικών υλικών) ή και **παραγωγής** (ετοιμού σκυροδέματος) ή **εξόρυξης** οικοδομικών υλικών (πέτρα, μάρμαρο), **επίσης καλούνται να υποστηρίξουν το παραγωγικό κύκλωμα της κατασκευής β΄ κατοικίας στην Άνδρο**. Στα πλαίσια της ενδυνάμωσης του κυκλώματος αυτού, βασίζεται η απρόσκοπτη λειτουργία του κυρίαρχου αναπτυξιακού προτύπου στην Άνδρο. Είναι φανερό πως η ομάδα αυτή διαθέτει σημαντική ισχύ, δεδομένου πως **στη δραστηριοποίηση της βασίζεται σημαντικά η τοπική οικονομία (πολλαπλασιαστικές επιδράσεις στις περισσότερες δραστηριότητες κ κυρίως στον τριτογενή τομέα)**, ενώ εξαιτίας της καθίσταται εφικτή η **περαιτέρω ενδυνάμωση του ρεύματος παραθεριστών** στο χώρο που επιθυμούν να αποκτήσουν β΄ κατοικία.

Η ενεργοποίηση του κυκλώματος της οικοδομικής δραστηριότητας δημιουργεί όπως είναι λογικό, αυξημένες απαιτήσεις σε εργατικά χέρια, δημιουργώντας ευκαιρίες απασχόλησης για τους ντόπιους, αλλά πολύ περισσότερο ενδεχομένως για τους οικονομικούς μετανάστες γειτονικών στην Ελλάδα χωρών (Αλβανία). **Η νέα κοινωνική τάξη των οικονομικών μεταναστών**, που εξαιτίας της ιστορικής συγκυρίας των χωρών τους, αναζητούν ένα καλλίτερο μέλλον σε γειτονικές αναπτυγμένες, σχετικά μ΄ αυτές χώρες, όπως η Ελλάδα, σαφώς **ενδυναμώνεται στην Άνδρο, αν δεν αποτελεί ακόμη μία ακόμη κοινωνική τάξη που συγκροτείται εξαιτίας της ανάπτυξης του κατασκευαστικού τομέα στο χώρο**. Παραθέτουμε πίνακα ακολούθως που δείχνει την εξέλιξη της συμμετοχής των αλλοδαπών (συμπεριλαμβανομένων και των οικονομικών μεταναστών που αποτελούν την

πλειοψηφία) την τελευταία δεκαετία περίπου, στους συνολικούς πληθυσμούς τόσο της Άνδρου και των Κυκλάδων, όσο και της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου και της Ελλάδας. Για μια φορά ακόμη επισημαίνεται πως η οικονομική κρίση που πλήττει και την οικοδομική δραστηριότητα τα τελευταία χρόνια ενδέχεται να μεταβάλλει την εικόνα αυτή και τη συνακόλουθη επιρροή των κοινωνικών ομάδων που εμπλέκονται στη δραστηριότητα κατασκευής ΔΚ, ωστόσο για τη περίοδο 1991-2011 οι επιρροές εμφανίζονται ακόμη ισχυρές.

Πίνακας Δ.20 : Συμμετοχή πραγματικού αλλοδαπού πληθυσμού στον πραγματικό συνολικό πληθυσμό το 2001, στην Άνδρο ανα γεωγραφική ενότητα

Γεωγραφικοί Χώροι	1991			2001		
	συν.πληθ.	από αυτούς αλλοδαποί	% αλλοδ.στον συν. πληθ.	συν.πληθ.	από αυτούς αλλοδαποί	% αλλοδ.στον συν. πληθ.
Άνδρος	8.781	142	1,62%	10.009	997	9,96%
Κυκλάδες	94.005	1.559	1,66%	112.615	11.567	10,27%
Νότιο Αιγαίο	257.481	6.380	2,48%	302.686	30.365	10,03%
Ελλάδα	10.259.90	167.276	1,63%	10.964.02	797.091	7,27%

Πηγή : ΕΣΥΕ, απογραφές πληθυσμού 1991, 2001.

Σημείωση : (1) Ο πραγματικός πληθυσμός αφορά τον πληθυσμό που απογράφηκε στην περιοχή, ο μόνιμος αφορά τον πληθυσμό που κατά δήλωση διαμένει στην περιοχή μόνιμα, (2) Υποθέτουμε πως ο αριθμός των αλλοδαπών είναι υποεκτιμημένος, εξαιτίας του γεγονότος πως πολλοί οικονομικοί μετανάστες, μη τακτοποιημένοι όσον αφορά τις άδειες παραμονής τους, απέφυγαν να απογραφούν.

Εξετάζοντας σε μεγαλύτερη ανάλυση στοιχεία από την απογραφή πληθυσμού της Άνδρου για το 2001 και το 2011, σχετικά με τους αλλοδαπούς, παρατηρούμε την εξής εικόνα στον πίνακα που ακολουθεί :

Πίνακας Δ.21 : Συμμετοχή του αλλοδαπού πληθυσμού της Άνδρου, το 2001 & 2011, σε επί μέρους ομάδες πληθυσμού

2001	% στο μόνιμο πληθυσμό	2011	% στο μόνιμο πληθυσμό	κατηγορίες πληθυσμού
9.285		9.221		μόνιμος πληθυσμός
946	10%	1.539	17%	από αυτούς αλλοδαποί
3.166	34%	3.554	39%	ενεργός μόνιμος πληθυσμός
2.802	30%	3.093	34%	από αυτούς απασχολούμενοι
	% στους απασχολούμενους		% στους απασχολούμενους	
473	17%	626	20%	από αυτούς αλλοδαποί

Πηγή : ΕΣΥΕ, Τμήμα Στατιστικής Πληροφόρησης.

Παρατηρούμε λοιπόν την ενδυνάμωση της απασχόλησης των αλλοδαπών στην Άνδρο στη τελευταία απογραφή καθώς αποτελούν πλέον το 17% του μόνιμου πληθυσμού (από 10% το 2001) και το 20% των απασχολούμενων, έναντι 17% που καταγράφεται στην απογραφή του 2001. Δεδομένης της οικονομικής κρίσης και της πτώσης της οικοδομικής δραστηριότητας μεγάλο ενδιαφέρον αναμένεται να παρουσιάσουν τα στοιχεία της απογραφής του 2021.

Η «παραγωγή» β' κατοικιών με τη λειτουργία του κυκλώματος, που ήδη αναφέραμε, δημιουργεί ακόμη πιο πρόσφορες συνθήκες για την περαιτέρω ενδυνάμωση της νέας κοινωνικής τάξης των παραθεριστών στην Άνδρο, με τακτική παρουσία (ιδιοκτήτες ή ενοικιαστές β' κατοικίας). Όσον αφορά τον αριθμό των παραθεριστών που διαμένουν σε β' κατοικίες, εκτιμήσεις που προέρχονται από την Β' φάση της Χωροταξικής Μελέτης Άνδρου-Τήνου-Μυκόνου (ΕΧΜ, 1993, σελ. 49, 51), τους υπολογίζουν (συμπεριλαμβανομένων και των εποχιακά εργαζομένων) σε 4.000 άτομα περίπου το 1991, 5.209 το 1997, ενώ για την δεκαετία 1997-2007 «...ο ρυθμός αύξησης των μόνιμων παραθεριστών, λόγω της αυξημένης ανέγερσης ιδιόκτητων κατοικιών εκτιμάται σε 8% ετησίως» (ΕΧΜ, 1993, σελ. 51)(βλ. Πίνακα 7, σελ. 9 παραρτήματος). Με βάση τα στοιχεία αυτά σήμερα οι μόνιμοι παραθεριστές (ιδιοκτήτες β' κατοικίας και εποχιακά εργαζόμενοι) εκτιμώνται σε 9.641 άτομα.

Οι παραθεριστές, προερχόμενοι κυρίως από την Αθήνα, λειτουργούν σαν ένα ιδιαίτερο τύπο τουρίστα με περισσότερα δικαιώματα στο χώρο. Γίνονται σταδιακά γνωστοί στην κοινωνία της Άνδρου και ενσωματώνονται λιγότερο ή περισσότερο σ' αυτή αναπτύσσοντας σχέσεις συναλλαγής, κοινωνικής συναναστροφής, φιλίας και συχνά επαγγελματικής συνεργασίας με άλλα μέλη της τοπικής κοινωνίας (αγοράζουν γη από τους ντόπιους, ενισχύουν την τοπική αγορά αγαθών και υπηρεσιών, διεκδικούν υποδομές και εξυπηρετήσεις από τις τοπικές αρχές και τις δημόσιες υπηρεσίες, όπως δρόμους, ύδρευση ή αποχέτευση κλπ.).

iii) Συσχετισμοί και αλληλεπιδράσεις του παραθεριστικού αναπτυξιακού προτύπου με το μαζικό τουρισμό - επιρροές του στο τουριστικό κύκλωμα και στη συγκρότηση του τουριστικού «προϊόντος» της Άνδρου

Το τουριστικό αναπτυξιακό πρότυπο του παραθερισμού ημεδαπών και ο μαζικός αλλοδαπός τουρισμός συχνά συνυπάρχουν σε αρκετούς νησιωτικούς τουριστικούς προορισμούς της χώρας μας, όπως και στην Άνδρο, δεδομένου πως **εμφανίζουν μια σειρά από συγγενή χαρακτηριστικά μορφής και λειτουργίας**. Παράλληλα, δεν παύουν να διαφοροποιούνται σε κάποια σημεία, ενώ αλληλεπιδρούν και συχνά επηρεάζουν με διαφορετικό τρόπο τη συγκρότηση του τουριστικού «προϊόντος» και τους επί μέρους συμμετέχοντες στο τουριστικό κύκλωμα του προορισμού. Αναλυτικότερα εντοπίζουμε τα παρακάτω 6 σημεία (α έως στ) :

α) οι τουριστικές ροές που ενεργοποιούν και τα δύο πρότυπα εντοπίζονται κυρίως τους θερινούς μήνες,

β) οι ροές τους εμφανίζουν μαζικό χαρακτήρα τη θερινή περίοδο,

γ) τα κίνητρα που ενεργοποιούν τις ροές αυτές σχετίζονται σημαντικά με τους κλασσικούς παράγοντες έλξης ήλιου κ θάλασσας,

δ) η αναπτυξή τους προϋποθέτει, διεκδικεί και συνεπάγεται τη δημιουργία εκτεταμένων υποδομών (δρόμοι, ύδρευση, αποχέτευση, ρευματοδότηση κλπ.) και ανωδομών (καταλύματα, κατοικίες, επιχειρήσεις εστίασης, διασκέδασης κλπ.).

Η διάσπαρτη ένταξη της συγκεντρωμένης δόμησης, το σημαντικό ποσοστό αριθμού νέων κατοικιών σε σχέση με τις αναπαλαιούμενες, η δόμηση σε εκτός σχεδίου περιοχές και εντός

περιοχών ιδιαίτερης περιβαλλοντικής αξίας, αποτελούν μόλις μερικά από τα σημεία του αναπτυξιακού προτύπου του παραθερισμού που απολύτως συμπίπτουν με τις παραμέτρους της ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού.

ε) **τα ρεύματα επισκεπτών που ενεργοποιούν και τα δύο αυτά πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης, κάνουν από κοινού χρήση υποδομών και ανωδομών** (πχ. μεταφορές, εστίαση). Εδώ επισημαίνουμε δύο σημεία που χρήζουν περαιτέρω εξέτασης :

► Το τμήμα εκείνο του παραθερισμού που αφορά τους ιδιοκτήτες β' κατοικίας, τείνει κατά κάποιο τρόπο να ανταγωνίζεται τις υπόλοιπες μορφές τουρισμού που ενδεχομένως να συνυπάρχουν στον προορισμό, όσον αφορά την από κοινού χρήση κάποιων υποδομών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στην Άνδρο είναι η αδυναμία εύρεσης εισιτηρίων σε περιόδους όπου συρρέουν μαζικά οι ιδιοκτήτες β' κατοικίας, όπως το Πάσχα, τα καλοκαιρινά Σαββατοκύριακα ή Σαββατοκύριακα που εμπεριέχουν ή εκτείνονται σε αργίες. Ενδιαφέρον παρουσιάζει δημοσίευμα της τοπικής εφημερίδας ΑΝΕΜΟΣ, (αρ. Φύλλου 114/Απρίλιος 2005) την περίοδο του Πάσχα του 2004, όπου οι σύλλογοι επαγγελματιών των καταλυμάτων-ξενοδόχων κ ενοικιαζομένων δωματίων- διαμαρτύρονται στον Έπαρχο του νησιού για τις συνεχείς ακυρώσεις κρατήσεων που δέχονται, εξαιτίας της μη εύρεσης εισιτηρίων πλοίων, προφανώς λόγω της μεγάλης προσέλευσης ιδιοκτητών β' κατοικίας στο νησί και προκειμένου για τον προγραμματισμό ικανών εκτάκτων δρομολογίων, ώστε να είναι δυνατή η προσέλευση της πελατείας τους.

► Τόσο η παραπάνω επισήμανση-κοινή χρήση υποδομών και ανωδομών από τα τουριστικά ρεύματα που ενεργοποιούν τα δύο πρότυπα (μαζικός, παραθερισμός)-, όσο και οι προαναφερθείσες επισημάνσεις αναφορικά με τη συγκρότηση του τουριστικού «προϊόντος» της Άνδρου και τις ιδιαίτερες συνθήκες που το πλαισιώνουν, αποκαλύπτουν ποιότητες των **επιρρών του παραθερισμού ως διακριτής μορφής τουρισμού στην συνολική τουριστική οργάνωση του προορισμού.**

Εξετάζοντας προσεκτικότερα και επί μέρους τις επιρροές αυτές μεταξύ των διαφόρων επαγγελματιών του τουριστικού κυκλώματος, φαίνεται **από το παραθεριστικό ρεύμα να ευνοούνται περισσότερο οι μεταφορικές εταιρείες και οι επιχειρήσεις εστίασης και διασκέδασης**, δεδομένου πως περισσότερο οι πρώτες και λιγότερο οι δεύτερες, κατά κάποιο τρόπο, απολαμβάνουν «εξασφαλισμένη» πελατεία. Οι επιχειρηματίες των καταλυμάτων άλλοτε ευνοούνται άμεσα από το παραθεριστικό ρεύμα, στο βαθμό που έχουν εξασφαλίσει μια σταθερή πελατεία από το κομμάτι αγοράς αυτό, άλλοτε έμμεσα, στο βαθμό που η ύπαρξη των παραθεριστών ενεργοποιεί ρεύμα επισκεπτών τους, οι οποίοι διαμένουν σε ενοικιαζόμενα καταλύματα, ενώ άλλοτε ίσως τείνουν να «χάνουν» πελατεία, αν λάβει κανείς υπόψη του το γεγονός πως οι επισκέπτες του νησιού που δυνητικά θα διέμεναν σε ξενοδοχειακά καταλύματα, συχνά διαμένουν φιλοξενούμενοι σε ιδιόκτητες παραθεριστικές κατοικίες. Το φαινόμενο αυτό φαίνεται να εντείνεται τα τελευταία χρόνια με τη διάδοση που έχουν οι διάφορες πλατφόρμες κρατήσεων βραχυχρόνιας μίσθωσης κατοικιών του τύπου Airbnb.

Ο διαφορετικός αυτός βαθμός θετικής επιρροής του παραθερισμού στα επί μέρους τμήματα της τουριστικής αλυσίδας φαίνεται να διαφορφώνει σύνθετους συσχετισμούς συμφερόντων μεταξύ των επιχειρηματιών του τουρισμού και κυρίως σε ότι αφορά τις πλοιοκτήτριες εταιρείες και τις επιχειρήσεις εστίασης, ενώ από τα λοιπά τμήματα του τουριστικού κυκλώματος αυξημένα κίνητρα συνεργασίας και αυξημένη εξάρτηση φαίνεται να έχουν οι οι τουριστικοί πράκτορες κυρίως, οι ξενοδόχοι σημαντικά και τελευταίοι οι ιδιοκτήτες ενοικιαζομένων καταλυμάτων.

στ) ο ρόλος του παραθεριστή με ιδιόκτητη κατοικία εμφανίζει διαφορές και μεγαλύτερη βαρύτητα, όσον αφορά τις επιρροές του στην τοπική κοινωνία, σε σχέση με το ρόλο του κλασσικού τουρίστα. Ο κλασσικός τουρίστας (αλλοδαπός, μαζικής προσέλευσης) στις περισσότερες θεωρήσεις του ρόλου του και της επιδράσής του στην τοπική κοινωνία αντιμετωπίζεται ως ο εξωγενής, φέρων νέα πρότυπα συμπεριφοράς και επιδράσεις στην τοπική κοινωνία, στα πλαίσια μιας παρουσίας ωστόσο, με συγκεκριμένη χρονική διάρκεια. **Ο παραθεριστής με σταθερή παρουσία στο χώρο –κυρίως ο ιδιοκτήτης β΄ κατοικίας-** αντίθετα, **τείνει να αντιμετωπίζεται με το χρόνο και σε κάποιο βαθμό, ως στον κοινωνικό ιστό του προορισμού.** Σταδιακά δε, ο ίδιος, διεκδικεί και πολύ συχνά αποκτά δικαιώματα επί των τεκταινομένων στον τόπο, αφενός λόγω του ότι διαθέτει «περιουσία» εκεί, αφετέρου λόγω της τακτικής παρουσίας του στο χώρο. Δεν είναι λοιπόν ο περαστικός, ο «τουρίστας», ο ανεύθυνος, αλλά ο σταθερά ευρισκόμενος, ο έχων εξοχικό-παραθεριστής, ο συνειδητά και υπεύθυνα λήπτης της απόφασης να αποκτήσει μία έδρα (κατοικία) στον τόπο και ο οποίος δημιουργώντας σταδιακά ποικιλόμορφες σχέσεις με μέλη της τοπικής κοινωνίας, διεκδικεί μια θέση στην κοινωνία αυτή.

Δ.1.5 Σύγχρονα ζητήματα της Άνδρου σε σχέση με τους θεωρητικούς άξονες της διατριβής

Εξετάζοντας κανείς τη σύγχρονη πραγματικότητα της Άνδρου, εντοπίζει μια σειρά από ζητήματα που σχετίζονται με τους θεματικούς άξονες της βιωσιμότητας και του φαινομένου του ΤΔΚ. Τα ζητήματα αυτά γεννιούνται τόσο από **την παρούσα αναπτυξιακή δυναμική του τόπου και συγκεκριμένες ιδιομορφίες που χαρακτηρίζουν την Ανδριώτικη κοινωνία, όσο και από τάσεις που επικρατούν και συνθήκες που σχετίζονται με τον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο στον οποίο το νησί αυτό εντάσσεται.** Αναλυτικότερα :

ι) Ζητήματα-τάσεις πληθυσμιακής σύνθεσης & παραγωγικών δομών

► **«Η Άνδρος αντιμετωπίζει γηράσκοντα πληθυσμό, που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη μεταναστευτική ροή, η οποία είναι πολύ έντονη για τους κατοίκους της Άνδρου(Χώρας) και ιδιαίτερα τους νέους.»** (Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων, 2001, σελ. 79). Σε σημαντικό βαθμό, ωστόσο, τα αυξημένα ποσοστά γήρανσης πιθανόν να οφείλονται και στο σύγχρονο φαινόμενο της υπογεννητικότητας συνολικά για τη χώρα μας. Σε κάθε περίπτωση στοιχεία των απογραφών πληθυσμού του 1991 και 2001, που παραθέτουμε στον παρακάτω πίνακα 23 με τη χρήση του σχετικού δείκτη ((αριθμός πληθυσμού άνω των 65 ετών/αριθμό παιδιών 0-14 ετών)%) αποκαλύπτουν αυξανόμενα ποσοστά γήρανσης του πληθυσμού συνολικά για το νησί (ποσοστό γήρανσης στον πραγματικό πληθυσμό 180% το 2001 **(+53%)** και ποσοστό γήρανσης στον μόνιμο πληθυσμό ακόμη δυσμενέστερο 190% **(+64%)**, έναντι 127% το 1991).

Πίνακας Δ.22 : Πληθυσμός κατά φύλο και ομάδες ηλικιών, σύνολο ΑΝΔΡΟΥ 1991, 2001

Ομάδες ηλικιών	1991 Πραγματικός πληθυσμός			2001 Πραγματικός πληθυσμός			2001 Μόνιμος πληθυσμός		
	Σύνολο	Αρρενες	Θήλεις	Σύνολο	Αρρενες	Θήλεις	Σύνολο	Αρρενες	Θήλεις
0-14 ετών	1481	760	721	1285	686	599	1202	642	560
15-29 ετών	1386	656	730	1751	953	798	1621	901	720
30-44 ετών	1569	785	784	2052	1050	1002	1866	964	902
45-64 ετών	2470	1228	1242	2611	1278	1333	2307	1109	1198
65+	1875	1014	861	2310	1231	1079	2289	1190	1099
	8781	4443	4338	10009	5198	4811	9285	4806	4479
δείκτης γήρανσης πληθυσμού αριθμός πληθυσμού ετών 65+/100 παιδιά 0-14ετών				μεταβολή 2001/1991			μεταβολή 2001/1991		
	127%			180%	+53%		190%	+64%	

Πηγή : ΕΣΥΕ, Απογραφές πληθυσμού 1991, 2001.

Σημείωση : (1) Πραγματικός πληθυσμός είναι αυτός που απογράφηκε στην Άνδρο, ενώ μόνιμος αυτός που δήλωσε μόνιμη διαμονή στο χώρο.

Ο δείκτης αυτός παρουσιάζει σημαντικά δυσμενέστερη τιμή για την Άνδρο σε σχέση τόσο με το **Νομό Κυκλάδων** (τιμή δείκτη **108%** το 2001, αυξημένη κατά **21%** έναντι του 1991 που ήταν 87%), όσο και με την **Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου** (τιμή δείκτη **79%** το 2001, αυξημένη κατά **17%** έναντι του 1991 που ήταν 62%), αλλά και **τη χώρα σε σύνολο** (τιμή δείκτη **110%**, αυξημένη κατά **39%**, έναντι του 1991 που ήταν 71%). (βλ. Πίνακες 9-11, σελ. 10-11 Παραρτήματος)

Ενδιαφέρουσα μελέτη με θέμα τη διερεύνηση των λειτουργιών της οικογένειας που σχετίζονται με την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη της Άνδρου, αναφέρει τα εξής συμπεράσματα όσον αφορά τα κύρια τοπικά προβλήματα που παρουσιάζει για τους μόνιμους κατοίκους η παραμονή στο νησί (Χαζάπη, 1996, σελ. 122): «Η αδυναμία εύρεσης εργασίας, η ανεπαρκής παρεχόμενη πρωτοβάθμια υγειονομική περίθαλψη και η έλλειψη ευκαιριών μόρφωσης για τα παιδιά, με αποτέλεσμα τη μαζική φυγή κατοίκων προς τα μεγάλα αστικά κέντρα», ενώ «ο μικρός αριθμός των παλινοστούντων δεν καταφέρνει να αντισταθμίσει την αθρόα μείωση του γηγενή πληθυσμού που προκαλεί η αστυφιλία. Οι παλινοστούντες είναι κυρίως ηλικιωμένοι, οι οποίοι λόγω σωματικών και πνευματικών αδυναμιών δεν συμβάλλουν στον επιθυμητό βαθμό, στην τοπική ανάπτυξη.» **Η κοντινή απόσταση της Άνδρου από την Αθήνα** συμπληρώνουμε, αποτελεί έναν από τους καθοριστικούς παράγοντες της κατάστασης αυτής, ενώ η εικόνα αυτή, σύμφωνα με στοιχεία που παρουσιάσαμε στην προηγούμενη ενότητα, θα ήταν ακόμη δυσμενέστερη χωρίς τη παρουσία του μεταναστευτικού ρεύματος αλλοδαπών στην Άνδρο, με οικονομικά κίνητρα.

Σε κάθε περίπτωση η μετανάστευση των νέων (Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων, 2001, σελ. 79-80) «...συνεπάγεται ένα αριθμό σημαντικών αρνητικών επιδράσεων στην οικονομική και κοινωνική ζωή του τόπου, όπως :

- τη μείωση του ενδιαφέροντος των γονέων να δημιουργήσουν νέες δραστηριότητες, εφόσον δεν υφίσταται διάδοχη κατάσταση
- τη μείωση του επιχειρηματικού ενδιαφέροντος γενικότερα και συνεπώς του ρυθμού ανάπτυξης νέων θέσεων εργασίας
- τη συρρίκνωση του μεγέθους της τοπικής αγοράς και την περιορισμένη ζήτηση
- τη μείωση του ρυθμού ανανέωσης των μελών των συλλογικών οργάνων άσκησης τοπικής εξουσίας
- την έλλειψη εξειδικευμένων συμβούλων (οι νέοι που σπουδάζουν σταδιοδρομούν στα μεγάλα αστικά κέντρα και κυρίως στην Αθήνα), οι οποίοι θα μπορούσαν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους για την άρση συγκεκριμένων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι ντόπιοι επιχειρηματίες.»

► **Ο πρωτογενής τομέας**, δηλαδή ουσιαστικά η γεωργοκτηνοτροφία και η αλιεία, όπως είδαμε και νωρίτερα **σταδιακά** τις τελευταίες δεκαετίες **παρουσιάζει συρρίκνωση**, με βάση στοιχεία απασχόλησης του ενεργού δυναμικού, προς όφελος του τριτογενούς κυρίαρχα (τουρισμός, εμπόριο, υπηρεσίες) και του δευτερογενούς ακολούθως (οικοδομή-κατασκευή β' κατοικίας) τομέα. Η ανάπτυξη του δευτερογενούς τομέα, όπως παρουσιάσαμε, κυρίαρχα ενεργοποιείται από το τουριστικό ρεύμα των παραθεριστών σε ΔΚ στην περιοχή. **Η αυξανόμενη εξάρτηση της Άνδρου από τον τουρισμό στις διάφορες μορφές του** (ΔΚ και υπόλοιπες κατηγορίες ροών) είναι σταδιακά εμφανής. Αναλυτικότερα :

α) κυρίαρχη παραγωγική απασχόληση είναι οι κατασκευές, με συμμετοχή σ' αυτήν **18,5%** του ενεργού πληθυσμού, ποσοστό το οποίο με δεδομένη και την παράνομη απασχόληση τόσο ημεδαπών αλλά κυρίως αλλοδαπών οικονομικών μεταναστών θα πρέπει να είναι αρκετά υψηλότερο, **β) αθροιστικά το κομμάτι εμπορίου, εστιατορίων και ξενοδοχείων** απασχολεί επίσης ένα σημαντικό ποσοστό του ενεργού πληθυσμού, της τάξης του **21%**, το οποίο επίσης για τους προαναφερθέντες λόγους αλλά και λόγω της εποχικότητας αρκετών δραστηριοτήτων του τομέα αυτού, **θα πρέπει επίσης να θεωρηθεί υποεκτιμημένο**, **γ) η γεωργοκτηνοτροφία και αλιεία** εξακολουθούν να παίζουν σημαντικό αλλά φθίνοντα ρόλο στην σύνθεση της απασχόλησης του πληθυσμού, με ποσοστό απασχολουμένων **13,5%** στο σύνολο του ενεργού πληθυσμού, ωστόσο εδώ πιθανολογούμε πως η απασχόληση **εμφανίζεται υπερεκτιμημένη τουλάχιστον όσον αφορά τη δυναμική της**, αφενός λόγω της ύπαρξης Κοινοτικών ενισχύσεων για την κτηνοτροφία, αφετέρου λόγω της χρήσης της ιδιότητας του επαγγέλματος από αρκετούς για λόγους ασφάλισης ή απολαβής κάποιων προνομίων που συχνά σχετίζονται με τα επαγγέλματα αυτά. Μελέτη της Αναπτυξιακής Εταιρείας Κυκλάδων για την Αειφόρο ανάπτυξη της Άνδρου αναφέρει χαρακτηριστικά πως «...πάνω από το 70% των κτηνοτρόφων είναι άνω των 50 ετών» (άρα άνω των 65 ετών το 2016). **δ) οι λοιπές υπηρεσίες** (δημόσια διοίκηση, εκπαίδευση, υγεία, κλπ.) αποτελούν το αμέσως επόμενο από άποψη μεγέθους, θεματικό τμήμα απασχόλησης του ενεργού δυναμικού της Άνδρου, με ποσοστό **αθροιστικά στο 32%**.

ι) Προβλήματα προστασίας του περιβάλλοντος στην Άνδρο

Το αξιόλογο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον της Άνδρου, που σε αρκετές περιοχές έχει ακόμη μείνει σχεδόν αναλλοίωτο, εξαιτίας τόσο του ορεινού του ανάγλυφου και των σφοδρών βορείων ανέμων, όσο και των ιδιαίτερων οικονομικοκοινωνικών συνθηκών (κυριαρχία πρωτογενούς τομέα και ναυτιλίας) που βίωσε το νησί στο σχετικά πρόσφατο παρελθόν του, **σταδιακά δέχεται πιέσεις**. Μια σειρά από **περιβαλλοντικά προβλήματα**, που σχετίζονται με το είδος της ανάπτυξης που βιώνει το νησί σήμερα -

κτηνοτροφία στηριζόμενη σε Κοινοτικές επιδοτήσεις, παραθερισμός και ανοικοδόμηση β κατοικίας, κάνουν την εμφανισή τους ολοένα και εντονότερα τα τελευταία χρόνια στην Άνδρο. Σύμφωνα με μελέτη της Αναπτυξιακής Εταιρείας Κυκλάδων για την αειφόρο ανάπτυξη του νησιού, τα προβλήματα αυτά συνοπτικά είναι τα εξής 5 (α έως ε) : (Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων, 2001, σελ. 55-56)

α) η αύξηση της ζήτησης για β' κατοικία

Πέρα από τις προφανείς θετικές οικονομικές επιπτώσεις της οικοδομικής δραστηριότητας στην Άνδρο (εισόδημα, απασχόληση) μια σειρά από αρνητικές περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις ακολουθούν, όπως σε όλες τις περιοχές που λειτουργούν ως πόλοι έλξης παραθερισμού και αναπτύσσεται η κατασκευή της β' κατοικίας. Αναφέρουμε ενδεικτικά μερικές από αυτές, σύμφωνα με μελέτη για την παραθεριστική κατοικία στην Ελλάδα (ΥΠΕΧΩΔΕ, ΕΚΚΕ, ΕΜΠ, 1997, Φάση Ι, σελ. 75) στην αντίστοιχη με την Άνδρο περιοχή της Κέας : «Από μελέτη στο νησί της Κέας, διαφάνηκε η εμφάνιση κάποιων σημαντικών προβλημάτων σχετιζόμενων με την ανοικοδόμηση παραθεριστικών κατοικιών, τα οποία κρίθηκε πως θα επιδεινωθούν τα επόμενα χρόνια αν δεν αντιμετωπιστούν. Αυτά τα προβλήματα σχετίζονται αφενός με την υψηλή πυκνότητα, τη μεγάλη συγκέντρωση δραστηριοτήτων και την υπερφόρτωση των δικτύων και δημοσίων χώρων στους ήδη υφιστάμενους συνεκτικούς οικισμούς και αφετέρου με τις αλλαγές στο φυσικό περιβάλλον, τις οποίες επιφέρει η ανοργάνωτη ή οργανωμένη εκτός σχεδίου δόμηση (**υπερβολική διασπορά δόμησης, παραμορφώσεις του τοπίου και του αναγλύφου, διάνοιξη οδών**). Συχνότατα άλλωστε, όπως είναι γνωστό, η «νόμιμη», εκτός σχεδίου δόμηση, σε μεγάλες κλίσεις, που είναι τυπικό φαινόμενο στην Κέα, παραβιάζει σε σοβαρό βαθμό τους ισχύοντες περιορισμούς με τη δημιουργία κατοικιών στα υπόγεια ή κάτω από διαμορφωμένους με κτίσμα υπαιθρίους χώρους. Παρατηρούνται επίσης **προβλήματα έλλειψης έργων υποδομής με πρωτεύον πρόβλημα αυτό της αποχέτευσης, επισημαίνονται προβλήματα από την έλλειψη ικανής προστασίας των ακτών και από την επιβάρυνση περιοχών αρχαιολογικής σημασίας, καθώς και συγκρούσεις για τη χρήση της γης κ αρνητικές επιπτώσεις σε απασχολήσεις που συνδέονται με τη γεωργοκτηνοτροφία- επιρροές του προτύπου στις παραδοσιακές παραγωγικές δομές**».

Αντίστοιχα συμπεράσματα και προβλέψεις σχετικά με την ανάπτυξη της β' κατοικίας, αποτυπώνονται σε τεχνική έκθεση της Οικονομικής Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για την Ευρώπη : "Construction of second homes is increasing rapidly, creating more **intensive pressures on land and the environment, especially in coastal and mountain zones**.", "Most construction is in coastal zones, natural, rural and skiing areas.", ενώ σύμφωνα με στοιχεία που προέρχονται από την Γαλλική αγορά "...most second homes are seldom used : often only 2 weeks a year compared to more than 20 weeks for hotels" (www.unece.org/europe/kyiv/tourisme.pdf, 2004, p. 6-7)

Όπως είναι ίσως αναμενόμενο, ο μη σαφής θεσμοθετημένος υπολο υπολογισμός του παραθεριστή στις τουριστικές στατιστικές (ΥΠΕΧΩΔΕ, ΕΚΚΕ, ΕΜΠ, 1997, Φάση Ι, σελ. 196-198) συνεπάγεται δυσκολίες εκτίμησης, της φόρτισης και περιβαλλοντικής επιβάρυνσης (ανάγκες νερού, όγκοι απορριμάτων, λυμάτων, κόστη υποδομών υδροδότησης, αποχέτευσης, ρευματοδότησης, δρόμοι, κατοικίες, κλπ.) που η παρουσία του στο χώρο συνεπάγεται. Ιδιαίτερα για την περιοχή της Άνδρου οι πιέσεις στο φυσικό περιβάλλον που προκύπτουν από τη ζήτηση για β' κατοικία από Αθηναίους κυρίως, αναφέρονται σύμφωνα με μελέτη της Αναπτυξιακής Εταιρείας Κυκλάδων, ως ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα για την προστασία του περιβάλλοντος του νησιού (ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στους κινδύνους από τις ανεξέλεγκτες γεωτρήσεις και στους παράνομους βόθρους που απειλούν την ποιότητα του νερού) (Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων, 2001, σελ.146).

β) η υπερβόσκηση. Στη μελέτη της Αναπτυξιακής Εταιρείας Κυκλάδων αναφέρεται κυρίως η ανεξέλεγκτη βόσκηση (ελεύθερη βόσκηση - μηδενικό κόστος για τους κτηνοτρόφους), στα πλαίσια της εγκατάλειψης της γεωργίας κ χρήσης της γης για κτηνοτροφία στην Άνδρο. Ο μεγάλος αριθμός αιγοπροβάτων στην περιοχή, αλλά και οι αυξημένες πυρκαγιές για τη διαχείριση των βοσκοτόπων εγκυμονούν αυξημένους κινδύνους για το φυσικό περιβάλλον του νησιού.

γ) η διάβρωση του εδάφους. Σύμφωνα με τη μελέτη οφείλεται κυρίως στην εγκατάλειψη των καλλιεργιών σε αναβαθμίδες (οι οποίες αντιστοιχούν στο 61% της καλλιεργήσιμης γης της Άνδρου) αλλά και λόγω πυρκαγιών για τη διαχείριση των βοσκοτόπων.

δ) η ανεξέλεγκτη ρίψη απορριμμάτων και διάθεση αποβλήτων. Αξιοσημείωτο και ιδιαίτερα ανησυχητικό είναι πως παρόλη την οικιστική ανάπτυξη της Άνδρου τα τελευταία χρόνια, δεν έχουν ακόμη ούτε καν χωροθετηθεί υποδομές ΧΥΤΑ κ ΒΙΟΚΑ.

ε) απειλές για την χλωρίδα και την πανίδα εξαιτίας της ανθρώπινης δραστηριότητας. Σύμφωνα με τη μελέτη της Αναπτυξιακής Εταιρείας Κυκλάδων αρκετά σπάνια κ ενδημικά είδη που συναντώνται στην Άνδρο, απειλούνται λόγω της ρύπανσης των νερών, της καταστροφής της παρόχθιας βλάστησης, της δόμησης, της ανεξέλεγκτης συλλογής βιοτόπων, του ενατικού κυνηγιού, της λαθροθηρίας, της διέλευσης εναερίων καλωδίων υψηλής τάσης, της χρήσης εντομοκτόνων για γεωργικές καλλιέργειες, της μείωσης των αλιευμάτων που αποτελούν τροφή για τη μεσογειακή φώκια, κα.

ιι) Ζητήματα που αφορούν α) στερεότερες αντιλήψεις της τοπικής κοινωνίας προερχόμενες από το πρόσφατο παρελθόν της και β) επιρροές στη σύνθεση της τοπικής κοινωνίας από τις νέες κοινωνικές ομάδες παραθεριστών, οικονομικών μεταναστών (ενεργοί φορείς κοινωνικής αλλαγής στην περιοχή) και τη νέα επαγγελματική τάξη του κατασκευαστικού τομέα

α) στερεότερες αντιλήψεις της τοπικής κοινωνίας προερχόμενες από το πρόσφατο παρελθόν της
(weakness)

Οι ιδιαίτερες οικονομικοκοινωνικές συνθήκες που βίωσε η Άνδρος μέχρι το πιο πρόσφατο παρελθόν της- στήριξη στον πρωτογενή τομέα και τη ναυτιλία- εξηγούν την **χρονική της υστέρηση στην τουριστική ανάπτυξη** όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα και εν μέρει, τον «κλειστό»-συντηρητικό **χαρακτήρα των μελών της κοινωνίας της**. Οι οικογένειες των ναυτικών που έμεναν πίσω έπρεπε να προστατευθούν από τις όποιες εξωτερικές επιρροές (πχ. τουρισμός) οι οποίες θα έθεταν σε κίνδυνο τη συνοχή τους. **Οι εφοπλιστές**, ως ισχυρότερη οικονομικοκοινωνικά και πολιτικά κ ουσιαστικά άρχουσα τάξη του τόπου για πολλές δεκαετίες, δεν έπαψαν να **θεωρούνται από πολλούς Ανδριώτες και μη, πως ακόμη και σήμερα εξακολουθούν να διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο για τα τεκταινόμενα και τα αναπτυξιακά ζητήματα του νησιού**, παρ'ολη την εξασθένηση της σημασίας του ναυτικού επαγγέλματος για τους ντόπιους. «...οι εφοπλιστές δεν θέλουν και εμποδίζουν την τουριστική ανάπτυξη, θέλουν να διατηρηθεί ήσυχο το νησί τους για να μπορούν να το χαίρονται οι ίδιοι», ακούγεται συχνά από πολλούς Ανδριώτες, ενώ τα όποια «δεινά» που σχετίζονται με αναπτυξιακά ζητήματα χρεώνονται στην υποτιθέμενα ισχύουσα συνθήκη αυτή. **Η συνθήκη αυτή που πιθανότατα ίσχυε σημαντικά στο παρελθόν,**

θεωρούμε σήμερα πως έχει περιορισμένη σημασία όσον αφορά την ισχύ της αυτής καθεαυτή. Η σημασία της ωστόσο έγκειται στο γεγονός πως λειτουργεί ακόμη στις συνειδήσεις της τοπικής κοινωνίας, γεγονός που φαίνεται να δημιουργεί στους ντόπιους που πρεσβεύουν αυτές τις απόψεις, κάποιο αίσθημα αδυναμίας καθορισμού των εξελίξεων στον τόπο τους. Ενδεχόμενα δε εξηγεί την μοιρολατρική στάση, τη νωθρότητα, την έλλειψη δυναμισμού και συμμετοχής απέναντι στις όποιες εξελίξεις, που συχνά δείχνουν σε ποικίλα θέματα που αφορούν την περιοχή τους και που συχνά κατευθύνονται από εξωγενείς παράγοντες και φορείς (παράδειγμα η αποδοχή της διόδου υψηλής τάσης ρεύματος από την Άνδρο, ενώ τα υπόλοιπα νησιά αντέδρασαν).

Οι παραπάνω παράγοντες (σχετική οικονομική αυτονομία που παρείχε η ναυτιλία, κλειστός-συντηρητικός χαρακτήρας των ντόπιων, κυρίαρχες αντιλήψεις) πιθανότατα εξηγούν τις παρακάτω επισημάνσεις της Αναπτυξιακής Εταιρείας Κυκλάδων, αναφορικά με χαρακτηριστικά και ιδιομορφίες της Ανδριώτικης κοινωνίας :

- **Έλλειψη επιχειρηματικής πρωτοβουλίας και ανάληψης ρίσκων εκ μέρους των κατοίκων** (Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων, 2001,σελ. 156,165)
- **Έλλειψη πνεύματος συνεργασίας και συλλογικότητας μεταξύ των επαγγελματιών και των κατοίκων** (Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων, 2001, σελ. 121, 131) και

Τα τελευταία χρόνια ωστόσο παρατηρούνται αλλαγές και στις παραπάνω συνθήκες.

β) επιρροές στη σύνθεση της τοπικής κοινωνίας από τις νέες κοινωνικές ομάδες των παραθεριστών-ιδιοκτητών β' κατοικίας, των οικονομικών μεταναστών (ενεργοί φορείς κοινωνικής αλλαγής στην περιοχή) και της νέας επαγγελματικής τάξης του κατασκευαστικού τομέα

Η λειτουργία του παραθεριστικού αναπτυξιακού προτύπου όπως ήδη επισημίναμε συνεπάγεται την ύπαρξη και λειτουργία **τριών νέων ομάδων συμφερόντων στην Άνδρο: των παραθεριστών με τακτική παρουσία στην περιοχή, των επαγγελματιών του κατασκευαστικού τομέα και των οικονομικών μεταναστών.**

► **Οι παραθεριστές με τις β' ιδιότητες κατοικίες**, εξελίσσονται αριθμητικά σημαντικά όπως είδαμε παραπάνω και εκτιμώνται σήμερα –συμπεριλαμβανομένων και των εποχιακά εργαζομένων- περίπου ισάριθμοι με τον απογραφέντα μόνιμο πληθυσμό της Άνδρου το 2011, αν και πολύ πιθανό μερικώς να εμπεριέχονται στο σύνολο, δηλαδή ποσοστιαία να είναι ακόμη περισσότεροι. Πολύ συχνά ανήκοντες σε μεσαία και ανώτερα εισοδηματικά στρώματα (βλ. Μελέτη για την αντίστοιχη με την Άνδρο περιοχή της Κέας) (ΥΠΕΧΩΔΕ, ΕΜΠ, ΕΚΚΕ, 1997, σελ. 145-146), εμφανίζονται Σαββατοκύριακα, αργίες, κυρίως το καλοκαίρι, θαυμάζουν και απολαμβάνουν τις ομορφιές του νησιού, πολύ συχνά χαρακτηρίζοντας τους ντόπιους μόνιμους κατοίκους ως «τυχερούς» που ζουν μέσα σε τόση φυσική ομορφιά, ωστόσο, συχνά ενοχλούνται όταν τα πράγματα και οι υποθέσεις τους στο νησί δεν κινούνται με τους ρυθμούς της πόλης από την οποία προέρχονται. Παρατηρώντας κανείς το απογευματινό πλοίο της Παρασκευής όπου αποβιβάζονται επιβάτες και οχήματα στην Άνδρο, θα δει πλήθος ακριβών αυτοκινήτων να κατευθύνονται σε ποικίλους προορισμούς του νησιού, πολύ συχνά οδηγώντας με ρυθμούς πόλης, παραβιάζοντας τους ήρεμους ρυθμούς των ντόπιων, ενώ ενδιαφέρουσες εικόνες παρουσιάζουν τα ίδια αυτοκίνητα σταθμευμένα κοντά σε ταλαιπωρημένα αγροτικά οχήματα.

Η τοπική κοινωνία στην πράξη δέχεται σημαντικές επιδράσεις από τους παραθεριστές-ιδιοκτήτες β' κατοικίας, οι οποίοι κατά κάποιο τρόπο διεκδικούν μία θέση στην κοινωνία αυτή χωρίς να κατοικούν μόνιμως στην περιοχή. Η τακτική- συχνή παρουσία τους στο χώρο, συνεπάγεται την επίδειξη διαφορετικών συνηθειών, καταναλωτικών προτύπων προερχομένων από οικονομικούς πόρους που στην πληθώρα των

περιπτώσεων δεν συνδέονται ή δεν προέρχονται από δραστηριότητα τον τόπο : οι παραθεριστές λειτουργούν ως ένα πρότυπο του «επιτυχημένου» πρωτευουσίου με οικονομική επιφάνεια και ισχύ, η επίδειξη του οποίου ενδεχομένως επιτείνει την τάση φυγής των νέων του νησιού προς την Αθήνα. Μοιραία προκύπτουν συγκρούσεις μεταξύ του ιδιότυπου αυτού group και της μόνιμα διαμένουσας κοινωνίας, ενώ μια ενδιαφέρουσα αντίθεση καθορίζει τις σχέσεις μεταξύ ντόπιων και παραθεριστών με ιδιόκτητες κατοικίες στο νησί : οι παραθεριστές φαίνονται να επιθυμούν ότι έχουν οι μόνιμοι κάτοικοι (υψηλή ποιότητα φυσικού περιβάλλοντος-ποιότητα ζωής) και το αντίστροφο -οι μόνιμοι κάτοικοι επιθυμούν τις αυξημένες δυνατότητες σε ποικίλα πεδία (υποδομές εκπαίδευσης, υγείας, ανωδομές διασκέδασης, επιλογές απασχόλησης κλπ.)-και ένα αίσθημα κοινωνικής ελευθερίας που φαίνεται να προσφέρει η ζωή στην κοντινή πρωτεύουσα.

Ένα μέρος του «πλούτου» σε κάθε περίπτωση τείνει να μεταβιβάζεται από τους Αθηναίους παραθεριστές με πρόθεση απόκτησης β' κατοικίας, στους ντόπιους, κυρίως μέσω της αγοράς γης και δευτερευόντως μέσω της λαιπής κατανάλωσης τοπικά παραγομένων ή εισαγομένων αγαθών κ υπηρεσιών. Η σημαντική αύξηση της τιμής της γης στην Άνδρο, εξαιτίας της αυξημένης ζήτησης εκ μέρους των παραθεριστών υποψήφιων ιδιοκτητών β' κατοικίας, παρέχει σημαντικές ευκαιρίες οικονομικής «εξασφάλισης» για τους ντόπιους, επιτείνοντας ωστόσο τα ζητήματα συρρίκνωσης του πρωτογενούς τομέα, αλλά και τις πιέσεις στο φυσικό περιβάλλον του νησιού.

Εκτιμούμε λοιπόν με βάση τις παραπάνω παρατηρήσεις πως η παρουσία του παραθεριστή με β' κατοικία σ' ένα προορισμό, όπως η Άνδρος, συνεπάγεται έντονου και μόνιμου χαρακτήρα επιδράσεις στον πυρήνα της τοπικής κοινωνίας.

Σημείωση : Στην ομάδα των παραθεριστών θα πρέπει ενδεχομένως να διαφοροποιηθεί το τμήμα εκείνο του πληθυσμού με καταγωγή από την Άνδρο που μετοίκησε στην Αθήνα ή άλλου όπου κ ζει μόνιμα και επισκέπτεται τακτικά το νησί. Η ομάδα αυτή λειτουργεί εν μέρει διαφορετικά (διαθέτει συχνά κατοικία, διαμένει σε συγγενείς), ωστόσο επιδρά με συναφή τρόπο ίσως και εντονότερα στους εναπομείναντες ντόπιους, κυρίως τους νέους, ως πρότυπο του ντόπιου που αναβαθμίστηκε ζώντας στην πρωτεύουσα ή στο εξωτερικό (ομογενείς).

► Ήδη αναφερθήκαμε προγενέστερα στη νέα επαγγελματική τάξη της οικοδομής, που ενδυναμώνεται και ουσιαστικά καθιερώνεται στην Άνδρο ως σεβαστή ομάδα συμφέροντος τα τελευταία χρόνια, στα πλαίσια της λειτουργίας του κυρίαρχου αναπτυξιακού προτύπου. Το συνολικό δυναμικό αυτό, ανεξαρτήτως της προέλευσης του, ανταποκρινόμενο στη ζήτηση παραθεριστικής κατοικίας από τους Αθηναίους, «παράγει» περίπου 120 κατοικίες το χρόνο τις τελευταίες τρεις 10ετίες στην Άνδρο. Πρόκειται για μία ιδιαίτερος ισχυρή και δυναμική ομάδα, η οποία κατά μεγάλο ποσοστό με τη δυναμική συμμετοχή της στην τοπική ανάπτυξη και με τις παρούσες ευρύτερες συνθήκες ωθεί σε σαφείς αναπτυξιακούς προσανατολισμούς την Άνδρο, διαμορφώνοντας νέες ισορροπίες μεταξύ ομάδων στην τοπική κοινωνία.

Οι επιχειρηματίες και ελεύθεροι επαγγελματίες (κατασκευαστές, developers, μεσίτες, μηχανικοί, αρχιτέκτονες, εργολάβοι, τεχνίτες κλπ) της ομάδας αυτής φαντάζουν εν πολλοίς ως πρότυπο οικονομικής επιτυχίας για τον παραδοσιακό κοινωνικό πυρήνα της Άνδρου, μολοντί η οικονομική κρίση έχει δοκιμάσει σημαντικά τη δραστηριότητα τους.

► Οι οικονομικοί μετανάστες, αποτελούν σήμερα για την Άνδρο, έναν ακόμη ιδιαίτερα σημαντικό παράγοντα που επιδρά στη σύνθεση του ντόπιου πληθυσμού, αλλά και στις διαδικασίες τοπικής ανάπτυξης. Όπως είδαμε και σε προηγούμενη ενότητα στην αύξηση του αριθμού των οικονομικών μεταναστών αποδίδεται κατά πλειοψηφικό ποσοστό (+804 αλλοδαποί το 2001, έναντι του 1991, έναντι + 1.285 συνολικής πληθυσμιακής αύξησης της

Άνδρου το 2001, σε σχέση με το 1991, αν και ανεπίσημα εκτιμώνται σε 1.500 περίπου) η αύξηση του πληθυσμού της Άνδρου, ενώ η παρουσία τους συνέδραμε την ενεργοποίηση της οικοδομικής δραστηριότητας αλλά και την διατήρηση του γεωργοκτηνοτροφικού τομέα του νησιού. Εστιάζοντας στα στοιχεία της απογραφής πληθυσμού 2001, στον πίνακα 26 παρακάτω, παρατηρούμε την εικόνα της ποσοστιαίας συμμετοχής των αλλοδαπών που διαμένουν στην Άνδρο, στο ντόπιο μόνιμο πληθυσμό ανά ηλικιακό group. Με δεδομένη τη στασιμότητα του πληθυσμού του 2011 και την ενδυνάμωση της απασχόλησης των αλλοδαπών που είδαμε σε προηγούμενους πίνακες η εικόνα αυτή δεν αναμένεται διαφορετική για το 2011

Πίνακας Δ.23 : ηλικιακή σύνθεση & αναλογία αλλοδαπών στο σύνολο του πραγματικού πληθυσμού νήσου Άνδρου (2001)

Ομάδες ηλικιών	2001	
	Πραγματικός πληθυσμός	
	Σύνολο ανδρών κ γυναικών	% στο αντίστοιχο σύνολο του πληθυσμού
0-14 ετών	1.202	
από αυτούς αλλοδαποί	147	12,23%
15-29 ετών	1.621	
από αυτούς αλλοδαποί	354	21,84%
30-44 ετών	1.866	
από αυτούς αλλοδαποί	280	15,01%
45-64 ετών	2.307	
από αυτούς αλλοδαποί	120	5,20%
65+	2.289	
από αυτούς αλλοδαποί	45	1,97%
σύνολο πληθ.	9.285	
σύνολο αλλοδαπών	946	10,19%

Πηγή : ΕΣΥΕ, απογραφή πληθυσμού 2001, Τμήμα Στατιστικής Πληροφόρησης

Τα αριθμητικά στοιχεία αποκαλύπτουν **αναπλήρωση του ηλικιακά νέου ανθρώπινου δυναμικού της Άνδρου, από αλλοδαπούς οικονομικούς μετανάστες**. Σε όρους κοινωνικών επιδράσεων, οι μετανάστες για τους ντόπιους, φαίνονται να είναι αυτοί που ουσιαστικά σήμερα, σε αντίθεση με τα παιδιά των ντόπιων, επιλέγουν και προτιμούν τη μόνιμη διαμονή στην Άνδρο, κάνοντας εκεί οικογένεια και παιδιά, «ζωντανεύοντας» με την παρουσία τους το νησί και κερδίζοντας έδαφος σταδιακά, όσον αφορά την αναλογία τους στο σύνολο του πληθυσμού. Αναφορικά ωστόσο με την ιδιαίτερη συμμετοχή τους στην τοπική ανάπτυξη, δεν πρέπει να παραβλέψει κανείς το γεγονός πως η παραμονή τους, υπόκειται στη συγκυρία και ενδέχεται να έχει ημερομηνία λήξης ενώ η παράμετρος αυτή σε συνδυασμό με την συχνά ρατσιστική αντιμετώπιση τους από τους ντόπιους, συνεπάγεται μια στάση εκ μέρους τους σχετικά αδιάφορη έναντι της πορείας του τόπου.

Κλείνοντας την υποενότητα αυτή επισημαίνουμε πως **ο βαθμός επιρροής της κάθε μίας από τις παραπάνω εξετασθείσες ομάδες που γεννιούνται ή ενδυναμώνονται από την ιδιαίτερη μορφή τουρισμού (παραθερισμός σε β' κατοικίες)(παραθεριστές με β' κατοικία, επαγγελματίες του κατασκευαστικού τομέα, οικονομικοί μετανάστες))** στην τοπική κοινωνία και τη φυσιογνωμία της, **εξαρτάται σαφώς από την αναλογία μεγέθους της καθεμίας ομάδας** αλλά και από **την ισχύ και τη δυναμική της έναντι του παραδοσιακού κοινωνικού πυρήνα** : “The rate of culture change induced by tourism

affects the integration of the community, as well as the magnitude of the change. The nature of change associated with tourism must also be correlated with the source of regulatory power-that is whether the host culture or an external force is the prime element." (Peck, 1989, p.216).

Δ. 1.6 Σύνοψη: Κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της Άνδρου

A) φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον, ιστορία, ιδιαίτερες οικονομικοκοινωνικές συνθήκες της Άνδρου

► Η Άνδρος αποτελεί ένα από τα νησιά των Κυκλάδων με ιδιαίτερου χαρακτήρα φυσικό πλούτο. Εξαιτίας της ορεινής μορφολογίας της, των άφθονων υδατικών αποθεμάτων που συντελούν στη δημιουργία μικροκλιμάτων (υψηλά ποσοστά βροχόπτωσης) προσφέρει σύνθετα και ποικιλόμορφα τοπία, ενώ διαθέτει σημαντικό αριθμό αξιόλογων οικοσυστημάτων/ υγροβιότοπων με πλούσια χλωρίδα, πανίδα και αρκετά σπάνια ή ενδημικά είδη.

► Η Άνδρος διαθέτει ένα πλούτο ιστορικών και πολιτιστικών μνημείων (αρχαιολογικοί χώροι, ιστορικά μοναστήρια κ εκκλησίες, λοιπά μνημεία) ο οποίος σε μεγάλο βαθμό παραμένει σήμερα παραμελημένος και αναξιοποίητος. Ένα εκτεταμένο δίκτυο παραδοσιακών λιθόστρωτων και μη μονοπατιών, που συνέδεαν τους παραδοσιακούς αγροτικούς οικισμούς στο παρελθόν και απλώνεται διάσπαρτο σ'όλο το νησί, αποτελεί σήμερα έναν αξιόλογο και πόρο που τα τελευταία χρόνια αξιοποιείται μέσω της τοπικής πρωτοβουλίας Andros Routes. Η συντήρηση, προβολή και η λήψη Ευρωπαϊκής πιστοποίησης ποιότητας έχει δημιουργήσει αξιόλογο ρεύμα πεζοπορικού τουρισμού επιμηκύνοντας την τουριστική περίοδο την άνοιξη και το φθινόπωρο.

► Οι βασικότερες παραγωγικές δραστηριότητες των Ανδριωτών από τον 11^ο αιώνα μέχρι και το πιο πρόσφατο παρελθόν, υπήρξαν η μεταξουργία, η γεωργοκτηνοτροφία και η ναυτιλία. Η ναυτιλία αναπτύσσεται δυναμικά στα μέσα του 19^{ου} αιώνα και μέχρι τα μέσα του 20^{ου} αιώνα καθίσταται κυρίαρχη για τους Ανδριώτες. Η μέχρι τότε άρχουσα τάξη των γαιοκτημόνων αντικαθίσταται από την άρχουσα τάξη των εφοπλιστών. Η ύπαρξη της ναυτιλίας και της γεωργοκτηνοτροφίας συντελούν στην οικονομική αυτονομία του τόπου και τη διατήρηση της ανεξαρτησίας του από την τουριστική δραστηριότητα, ουσιαστικά μέχρι το 1980.

► Ο τουρισμός ως φαινόμενο και εναλλακτική πηγή εσόδων για τους Ανδριώτες εμφανίζεται την δεκαετία του 1950, αποκτώντας ουσιαστικά σημασία για τον τόπο από το 1975 και ύστερα, οπότε και σταδιακά η απασχόληση των κατοίκων στη ναυτιλία περιορίζεται. Από το 1980 μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1990 ο μαζικός τουρισμός, στην περιοχή Μπατσίου κυρίως, αποτελεί την κυρίαρχη μορφή τουρισμού στο νησί. Την ίδια περίοδο ξεκινά η ανακάλυψη του νησιού ως κοντινού παραθεριστικού προορισμού από τους Αθηναίους. Μια σειρά από παράγοντες (η μη κατασκευή αεροδρομίου, η χαμηλή ποιότητα των παρεχομένων υπηρεσιών, ο διεθνής ανταγωνισμός, κα.) οδηγούν σταδιακά σε σημαντικό περιορισμό του μαζικού αλλοδαπού τουρισμού, ο οποίος αντικαθίσταται ουσιαστικά, από το 1995 μέχρι σήμερα, από τον ημεδαπό παραθερισμό. Παράλληλα και υποκινούμενη από την εξέλιξη αυτή, αναπτύσσεται η οικοδομική δραστηριότητα για την κατασκευή β' κατοικίας.

► Η δραστηριοποίηση από το 1985 μέχρι σήμερα μιας ομάδας ιδρυμάτων, που κυρίαρχα χρηματοδοτούνται από εύπορες εφοπλιστικές οικογένειες του νησιού, συντέλεσε στην ίδρυση αξιόλογων χώρων πολιτισμού (Καΐρειος Βιβλιοθήκη, Αρχαιολογικό Μουσείο,

Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης, Ίδρυμα Κυδωνιέως). Οι κινήσεις αυτές, σε συνδυασμό με τη πιο πρόσφατη δημιουργία του Ανοικτού Δημοτικού Θεάτρου της Άνδρου και του αντίστοιχου θερινού Φεστιβάλ οδήγησαν στη **σταδιακή διαμόρφωση ρεύματος πολιτιστικού τουρισμού** προς την Άνδρο, απροσδιορίστου ωστόσο μεγέθους. Επιπλέον η συντήρηση και αποκατάσταση πεζοπορικών διαδρομών αρχικά το 1997, στα πλαίσια πρωτοβουλίας της Αναπτυξιακής Εταιρείας Άνδρου και του Υπουργείου Αιγαίου και από το 2013 μέχρι σήμερα από το εγχείρημα Andros Routes και η προσπάθεια προβολή της Άνδρου ως φυσιολατρικού προορισμού μέσω της πεζοπορίας φαίνεται να αναζωπυρώνει το ενδιαφέρον αλλοδαπών επισκεπτών εκτός της περιόδου αιχμής.

► Το τουριστικό «προϊόν» της Άνδρου σήμερα εξελίσσεται σταδιακά από την παροχή σχεδόν αποκλειστικά των βασικών υπηρεσιών του τουριστικού κυκλώματος (μεταφορά, διαμονή, διατροφή) προς την αξιοποίηση στοιχείων-πόρων που σχετίζονται με την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της (πχ. ανάδειξη των αξιόλογων μνημείων της, των παραδοσιακών προϊόντων και δραστηριοτήτων). Επισημαίνεται εδώ και πάλι η λειτουργία των Μουσείων και των λοιπών πολιτιστικών εκθέσεων και Φεστιβάλ στην Άνδρο.

► Ο μόνιμος πληθυσμός της Άνδρου, από 20.000 άτομα στα μέσα του 19^{ου} αιώνα παρουσίασε φθίνουσα πορεία μέχρι το 1980, φτάνοντας τους 8.317 κατοίκους. Το 2011 ο πληθυσμός που απογράφηκε ανήλθε σε 9,2 χιλ άτομα, εκ των οποίων το 39% αποτελούν οικονομικά ενεργό πληθυσμό (3.554 άτομα) και το 34% απασχολούμενους (3.093 άτομα). **Ο αριθμός των αλλοδαπών στο σύνολο του πληθυσμού ανέρχεται στο 17%** περίπου (1.539 άτομα), ενώ **στο σύνολο των απασχολούμενων ανέρχεται σε 20%** περίπου (626 άτομα στα 3.093). **Ο πληθυσμός της Άνδρου γηράσκει με ρυθμούς ταχύτερους από τους ρυθμούς τόσο του Νομού Κυκλάδων και της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, όσο και της Ελλάδας συνολικά.**

► Η οικονομία της Άνδρου σήμερα βασίζεται, σε όρους απασχόλησης, στον **τριτογενή τομέα** (50%), ενώ ακολουθούν ο δευτερογενής (23,4%) και ο πρωτογενής (13,5%). Ο **πρωτογενής τομέας** της Άνδρου μέχρι και το 1980 κατείχε πρωταγωνιστικό ρόλο (37,87%, έναντι 35,81 του γ' γενούς και 20,47 του β' γενούς) στην τοπική οικονομία. **Ο ρυθμός απαξίωσης του, σε όρους απασχόλησης 2001-έναντι του 1991-, κινείται ταχύτερα τόσο του Νομού Κυκλάδων και της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, όσο και της Ελλάδας συνολικά** Η δραστηριότητα εκείνη από όλους τους τομείς που συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό απασχόλησης (18%) είναι οι κατασκευές (οικοδομή). **Ο ρυθμός αύξησης της απασχόλησης στον κατασκευαστικό τομέα στην Άνδρο, με στοιχεία 2001, κινείται ταχύτερα τόσο του Νομού Κυκλάδων και της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, όσο και της Ελλάδας συνολικά,** αποκαλύπτοντας τον δυναμισμό της δραστηριότητας αυτής στον εξεταζόμενο χώρο.

► Το αξιόλογο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον της Άνδρου που σε αρκετές περιοχές έχει ακόμη σήμερα μείνει σχεδόν αναλλοίωτο, σταδιακά δέχεται πιέσεις. Μια σειρά από **περιβαλλοντικά προβλήματα**, που σχετίζονται με το είδος της ανάπτυξης που βιώνει το νησί σήμερα - κτηνοτροφία στηριζόμενη από Κοινοτικές επιδοτήσεις, παραθερισμός και ανοικοδόμηση β κατοικίας -, κάνουν την εμφανισή τους ολοένα και εντονότερα τα τελευταία χρόνια στην Άνδρο, σύμφωνα με διαπιστώσεις μελέτης της Αναπτυξιακής Εταιρείας Κυκλάδων: **η υπερβόσκηση** (κυρίαρχα η ανεξέλεγκτη βόσκηση), **η διάβρωση του εδάφους**, λόγω εγκατάλειψης και πυρκαγιών, **η ανεξέλεγκτη ρίψη απορριμμάτων και διάθεση αποβλήτων**, **η αύξηση της ζήτησης για β' κατοικία** καθώς και **απειλές για την χλωρίδα και την πανίδα.**

► Στις συνειδήσεις αρκετών από τους Ανδριώτες σήμερα εξακολουθεί να **υπάρχει η αντίληψη πως η κοινωνική ομάδα των εφοπλιστών καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τα τεκταινόμενα στο νησί.** Η παραδοσιακή εξάρτηση πολλών γενεών Ανδριωτών από τις

εφοπλιστικές οικογένειες, για επαγγελματική-οικονομική εξασφάλιση, εξηγεί ενδεχόμενα την μοιρολατρική στάση πολλών από τους κατοίκους και **την έλλειψη συλλογικότητας και συνεργασίας** μεταξύ τους (αδυναμία έναντι των ισχυρών). Οι επαγγελματικές επιλογές που παρείχε το τουριστικό φαινόμενο (επιχειρηματικότητα, απασχόληση στον τριτογενή τομέα) καθώς και η ενεργοποίηση-εξαιτίας του παραθερισμού- του δευτερογενούς τομέα (κατασκευές β' κατοικιών) (δυνατότητες απασχόλησης στον κατασκευαστικό τομέα, αυξημένες δυνατότητες πώληση γης) χαλάρωσε ουσιαστικά τις παραπάνω παραδοσιακές εξαρτήσεις. Η αναζωογόνηση της τουριστικής δραστηριότητας τα τελευταία χρόνια κυοφορεί αλλαγές, ωστόσο παρατηρεί κανείς σήμερα ένα κατάλοιπο μιας έλλειψης δυναμισμού και συμμετοχής απέναντι σε τοπικές εξελίξεις, που συχνά δείχνουν οι ντόπιοι σε ποικίλα θέματα που αφορούν την περιοχή και συχνά προέρχονται από εξωγενείς παράγοντες και φορείς. (παράδειγμα η δίοδος του ρεύματος υψηλής τάσης στην Άνδρου-πυλώνες ΔΕΗ ή η το πιο πρόσφατο ζήτημα της επικείμενης εγκατάστασης ανεμογεννητριών σε όλη την έκταση του νησιού)

β) λειτουργία του αναπτυξιακού προτύπου του παραθερισμού σε β' κατοικίες στην Άνδρο – επιδράσεις στη βιωσιμότητα :

► **Η επιστημονική αποτύπωση** του μεγέθους, των ποιοτικών χαρακτηριστικών και των συνεπειών του φαινομένου του ημεδαπού παραθερισμού σε ενοικιαζόμενες ή ιδιόκτητες κατοικίες, παρουσιάζει σήμερα στη χώρα μας σημαντικές δυσκολίες που σχετίζονται κυρίως με την άντληση καταλλήλων σχετικών στατιστικών στοιχείων

► **Το αναπτυξιακό πρότυπο που βασίζεται στον παραθερισμό ημεδαπών** σε νησιωτικές περιοχές:

- παρουσιάζει αρκετά κοινά σημεία με το πρότυπο ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού : ενεργοποίηση από κίνητρα ήλιου κ θάλασσας, μαζικός χαρακτήρας τη θερινή περίοδο, εκτεταμένες υποδομές και ανωδομές που χρησιμοποιούνται από κοινού απ' τα τουριστικά ρεύματα των δύο αυτών προτύπων,
- συνεπάγεται συχνά, εξαιτίας της ανάπτυξης της β' κατοικίας, μια σειρά από αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον (υπερβολική διασπορά της δόμησης, παραμορφώσεις του τοπίου και του αναγλύφου, παράνομη διάνοιξη οδών, προβλήματα έλλειψης έργων υποδομής με πρωτεύον πρόβλημα αυτό της αποχέτευσης και υδροδότησης, προβλήματα από την έλλειψη ικανής προστασίας των ακτών και από την επιβάρυνση περιοχών αρχαιολογικής σημασίας, συγκρούσεις για τη χρήση της γης-αρνητικές επιπτώσεις σε παραδοσιακούς κλάδους όπως η γεωργοκτηνοτροφία) (απειλές)

► **Το αναπτυξιακό πρότυπο που βασίζεται στον παραθερισμό ημεδαπών στην**

Άνδρο:

- τις τελευταίες δεκαετίες αναδείχτηκε ως κυρίαρχο αναπτυξιακό πρότυπο ενεργοποιώντας καθοριστικά τον τομέα της κατασκευής β' κατοικίας, διαμορφώνοντας συνθήκες αλληλεξάρτησης της οικονομίας του τόπου από το φαινόμενο
- διαμορφώνει τις περιόδους αιχμής συνθήκες ανταγωνισμού με το συμβατικό τουριστικό ρεύμα, κυρίως όσον αφορά τη χρήση μερικών υπηρεσιών του τουριστικού κυκλώματος (μεταφορές),
- εξαιτίας της σε διαφορετικό βαθμό θετικής επίδρασής του στα επί μέρους τμήματα της τουριστικής αλυσίδας (μεταφορικές εταιρείες και επιχειρήσεις εστίασης ευνοούνται κυρίως, επιχειρήσεις καταλυμάτων λιγότερο) και σε συνδυασμό με

ιδιαιτερότητες της Ανδριώτικης κοινωνίας (συντηρητική κοινωνία) τείνει να **διαμορφώνει σύνθετους συσχετισμούς συμφερόντων μεταξύ των επαγγελματιών του τουρισμού** «καθυστερώντας» ενδεχόμενες συνεργασίες που θα προέκυπταν από εξίσου κοινά συμφέροντα

- συνεπάγεται **πιέσεις και δυσμενείς συνέπειες στο φυσικό περιβάλλον**, συχνά σε εκτός σχεδίου περιοχές, συχνά κοντά σε ευαίσθητους περιβαλλοντικούς πόρους.
- συνεπάγεται τη συγκρότηση, λειτουργία ή/και ενδυνάμωση τριών νέων ομάδων συμφερόντων:

α) των παραθεριστών με τακτική παρουσία στην περιοχή. Πρόκειται για μία μεγάλη αριθμητικά ομάδα (εκτιμάται ισάριθμη με το μόνιμο πληθυσμό της Άνδρου περίπου) η οποία με την παρουσία και τη δράση της επιδρά σημαντικά στην τοπική κοινωνία. Οι παραθεριστές που είτε επισκέπτονται τακτικά το νησί, είτε διαθέτουν β' κατοικία, φαίνεται να λειτουργούν σαν ένα ιδιαίτερο τύπο τουρίστα με περισσότερα δικαιώματα στο χώρο. Η παρουσία τους στην Άνδρο συνεπάγεται την επίδειξη διαφορετικών συνήθειών, καταναλωτικών προτύπων προερχομένων από οικονομικούς πόρους που στην πληθώρα των περιπτώσεων δεν συνδέονται ούτε προέρχονται από δραστηριότητα τον τόπο, ενώ δεν παύουν να συμβολίζουν για τους ντόπιους, το πρότυπο του «επιτυχημένου» πρωτευουσιάνου με οικονομική επιφάνεια και ισχύ.

β) των επαγγελματιών της οικοδομής. Πρόκειται για μία ιδιαίτερος ισχυρή ομάδα οι επιχειρηματίες και οι ελεύθεροι επαγγελματίες της οποίας λειτουργούν συχνά ως πρότυπο οικονομικής επιτυχίας για την τοπική κοινωνία, μολονότι η οικονομική κρίση έχει πλήξει σημαντικά τη δραστηριότητα τους τα τελευταία χρόνια.

γ) των οικονομικών μεταναστών. Πρόκειται για μία ομάδα με σημαντική παρουσία στο χώρο αλλά και στο απασχολούμενο τοπικό δυναμικό η οποία σήμερα αναπληρώνει μερικώς τις αδυναμίες και ελλείψεις σε ανθρώπινο εργατικό κεφάλαιο του τόπου και σε νέους.

► **Η συνεχής αναβολή εφαρμογής της χωροταξικής μελέτης για την Άνδρο αλλά και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας,** οφειλόμενη κυρίως σε πολιτικές σκοπιμότητες (άσκηση πιέσεων από τις αντίστοιχες ομάδες συμφερόντων, προκειμένου για τη δυνατότητα χρήσης της γης για δόμηση, ατομικά ή επιχειρηματικά), είναι φανερό πως στο βαθμό που διαγωνίζεται, θέττει σε εκκρεμότητα τα ζητήματα προστασίας του περιβάλλοντος του τόπου,

Ο χωροταξικός σχεδιασμός, πέραν της σημασίας του για την προστασία του φυσικού κεφαλαίου ενός προορισμού, υπεισέρχεται, ως εργαλείο άσκησης πολιτικής, και σε ζητήματα προστασίας ανθρωπίνου κεφαλαίου, δεδομένου πως εμπεριέχει και «...**στόχους συνδεδεμένους με το κοινωνικό περιβάλλον και με την επίτευξη κρίσιμης μάζας για τη δημιουργία αναπτυξιακής ροπής ή την αποφυγή αλλοίωσης της κοινωνικής ταυτότητας ως αποτέλεσμα ανεπιτυχούς μίγματος/αναλογίας μονίμου-εποχιακού πληθυσμού**».
(Τσεκούρας, 2000, σελ.72)

Ε' Μέρος : ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΕΡΕΥΝΩΝ

Ε.1 ΕΡΕΥΝΑ ΝΟΜΙΜΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Ε.1.1 Περιγραφή έρευνας, παραδοχές & περιορισμοί

Λαμβάνοντας υπόψη την ύπαρξη δευτερογενών δεδομένων, αυτών της απογραφής του 2001 για το σύνολο των δεύτερων και εξοχικών μαζί κατοικιών¹⁵⁵, κρίθηκε σκόπιμο να διερευνηθούν οι οικοδομικές άδειες της περιόδου 1998-2009 ώστε να αντληθούν δεδομένα για την ποσοτική και ποιοτική εξέλιξη του φαινομένου στο νησί, την ενδιάμεση περίοδο μεταξύ των 2 τελευταίων απογραφών (δηλαδή 2001-2011).

Είναι ίσως προφανές ότι η διερεύνηση της οικοδομικής δραστηριότητα μπορεί μερικά να φωτίσει την εξέλιξη του φαινομένου της ΔΚ, καθώς δεν μπορεί να παράσχει στοιχεία για τις ΔΚ που ανήκουν σε έχοντες καταγωγή και διατηρούνται ως πατρογονικές, καθώς η χρήση τους δεν διέρχεται απαραίτητα μέσα από πολεοδομικές διαδικασίες. Ωστόσο η έκταση της κατασκευαστικής δραστηριότητας που σχετίζεται με τη ΔΚ στην Άνδρο καλείται να ελέγξει την ένταση του φαινομένου σε ότι αφορά τις νεόδμητες ΔΚ και τις ομάδες που εμπλέκονται στη ζήτηση τους. Η διερεύνηση αυτή κρίνεται βαρύνουσας σημασίας καθώς οι επιδράσεις νεόδμητων ΔΚ, όπως αναφέρθηκε ήδη στην προηγούμενη ενότητα για τη διεθνή βιβλιογραφία του φαινομένου, κρίνονται ιδιαίτερα σημαντικές τόσο από κοινωνικοοικονομική όσο και από περιβαλλοντική σκοπιά.

Σε κάθε περίπτωση, οι βασικοί στόχοι της έρευνας ήταν να ελεγχθεί σε ποιο βαθμό ο κατασκευαστικός τομέας της Άνδρου κινητοποιείται από το φαινόμενο, ποιοι είναι οι τρόποι αλλά και οι χώροι «παραγωγής» των ΔΚ αλλά και οι εμπλεκόμενες ομάδες ζήτησης ΔΚ.

Πιο συγκεκριμένα, τα χαρακτηριστικά της έρευνας, αλλά και τα επί μέρους ερωτήματα στα οποία κλήθηκε να απαντήσει, παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

¹⁵⁵ Υπήρξε ήδη εκτενής αναφορά για την προβληματική του γεγονότος αυτού, όπως και για τον διαχωρισμό της μεταβλητής στην πρόσφατη απογραφή του 2011 που θα δώσει σαφέστερα την εικόνα για το φαινόμενο.

Πίνακας Ε.1 : Έρευνα νόμιμης τοπικής κατασκευαστικής δραστηριότητας

Πηγές	Χαρακτηριστικά έρευνας			Δεδομένα-Μέθοδος & είδος έρευνας
	Αντικείμενα έρευνας & δειγματοληψία	Χρονικός ορίζοντας	Χωρική κλίμακα	
-Τοπικό Πολεοδομικό Γραφείο/ -Εμπλεκόμενοι ανά οικοδομική άδεια μηχανικοί	Α. Απογραφή οικοδομικών αδειών κατοικιών Σύνολο οικοδομικών αδειών περιόδου : 2.846 Β. Συνεντεύξεις με πολιτικούς μηχανικούς και αρχιτέκτονες	1998 έως 2009 (η άνευ στοιχείων περίοδος μετά την απογραφή του 2001)	Όλο το νησί	Στοιχεία οικοδομικών αδειών Ποσοτική-ποιοτική/περιγραφική στατιστική
Ερωτήματα	<ol style="list-style-type: none"> 1. Πόσες οικοδομικές άδειες και αριθμός κατοικιών προορίζονται για ΔΚ ; 2. Πόσες εξ αυτών αποπερατώθηκαν και σε ποιο χρονικό ορίζοντα ; 3. Πως αυτές κατανέμονται σε χωρικό επίπεδο ; 4. Ποια τα βασικά χαρακτηριστικά τους ως προς παραμέτρους τεχνοτροπίας κατασκευής (νεόδμητες/αναπαλαιούμενες, αυτόνομες/σε συγκροτήματα, για ιδιόχρηση/για εκμετάλλευση), κλίμακα (μεγάλες/μικρές, μ2 και μ2 κάλυψης γης), χωροθεσίας (εντός-εκτός σχεδίου) ; 5. Πόσες εξ αυτών χρησιμοποιούνται ήδη ως ΔΚ ; 6. Σε ποιές κατηγορίες εμπίπτουν οι ιδιοκτήτες τους, ως προς την εντοπιότητα/τόπο μόνιμης κατοικίας τους; 			

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε 3 φάσεις. Το πρώτο εξάμηνο του 2010 πραγματοποιήθηκε απογραφή όλων των οικοδομικών αδειών που αφορούσαν κατοικίες για τη χρονική περίοδο από το 1998 έως το 2009, στο Πολεοδομικό Γραφείο Άνδρου και ύστερα από τη λήψη σχετικής αδείας. Κάνοντας την παραδοχή πως μια οικοδομή από την έκδοση της αδείας της χρειάζεται 3-4 έτη για την αποπεράτωση της (ενίοτε και λιγότερο), επιχειρήθηκε με τον τρόπο αυτό η αποτύπωση της οικοδομικής δραστηριότητας που εκπορεύτηκε από τη ζήτηση ή εκτιμώμενη ζήτηση (προσφορά) για κατοικίες, από την προηγούμενη απογραφή του 2001. Η καταγραφή όλων των παραμέτρων ενδιαφέροντος ανά οικοδομική άδεια κατοικίας για το χρονικό διάστημα που προαναφέρθηκε πραγματοποιήθηκε σε φύλλα εργασίας του προγράμματος Microsoft Excel. Πιο συγκεκριμένα αντλήθηκαν στοιχεία για τις εξής μεταβλητές :

- αριθμός αδείας και έτος έκδοσης αδείας
- είδος άδειας (νέα, προσθήκη, επισκευή, αναπαλαίωση, νομιμοποίηση, αναθεώρηση, τροποποίηση, μικτή (δηλαδή συνδυασμός των προηγούμενων περιπτώσεων)) και αναλυτικά το αντικείμενο της αδείας, ενώ εξαιρέθηκαν οι περιτοιχίσεις και κατεδαφίσεις
- δημοτικό διαμέρισμα και περιοχή
- ονόματα μηχανικού και εντολοδόχου (προκειμένου να είναι δυνατό η εκ των υστέρων διασταύρωση των ελλιπών στοιχείων στη συνέντευξη με τον αρμόδιο μηχανικό)
- αριθμός κατοικιών ανά άδεια & αριθμός ορόφων

- μ2 κάλυψης και δόμησης, με ανάλυση σε κύριους και βοηθητικούς χώρους (όπου αυτό ήταν σαφές)
- το κατά πόσο η εγκεκριμένη δόμηση ήταν εντός οικισμών ή εκτός σχεδίου (όπου αυτό ήταν δυνατό, καθώς σε αρκετές άδειες δεν προέκυπτε με σαφήνεια από το στέλεχος της άδειας και το στοιχείο αυτό επιβεβαιώθηκε στην εκ των υστέρων συνέντευξη με τον αρμόδιο μηχανικό)
- η ύπαρξη ή μη πισίνας και δεξαμενής νερού
- το έτος αποπεράτωσης (εφόσον αυτό υπήρχε στην άδεια, αλλιώς στην εκ των υστέρων συνέντευξη με τον αρμόδιο μηχανικό)

Παράλληλα καταγράφηκαν και πάλι από το Πολεοδομικό Γραφείο Άνδρου, για το διάστημα 2001-2009 οι ρευματοδοτήσεις κατοικιών ώστε να διασταυρωθεί ποιες και πόσες από τις οικοδομικές άδειες κατοικιών αποπερατώθηκαν στο χρονικό αυτό διάστημα. Ωστόσο οι καταχωρήσεις ρευματοδοτήσεων εκ των υστέρων φάνηκε πως δεν αποτελούν επαρκή πηγή επιβεβαίωσης της αποπεράτωσης ή μη μιας οικοδομικής άδειας (σε αρκετές περιπτώσεις πληροφορηθήκαμε στα πλαίσια της δεύτερης φάσης της έρευνας κάνοντας συνεντεύξεις με τους αρμοδίους μηχανικούς ανά άδεια πως αρκετές κατοικίες χωρίς φάκελο ρευματοδότησης ήταν ήδη αποπερατωμένες και σε κάποιες περιπτώσεις ήδη κατοικούνταν).

Σε δεύτερη φάση, αφού ολοκληρώθηκε η παραπάνω εργασία, με μικρή τροποποίηση του φύλλου εργασίας διαμορφώθηκαν φόρμες ερωτηματολογίων με όλα τα διαθέσιμα στοιχεία ανά οικοδομική άδεια κατοικίας και κενά πεδία για στοιχεία τα οποία, είτε δεν στάθηκε δυνατό να αντληθούν στην αρχική καταγραφή λόγω ελλείψεων στα στελέχη των οικοδομικών αδειών, είτε ούτως ή άλλως δεν αναφέρονται στα εξετασθέντα έγγραφα και κρίθηκε απαραίτητο να συγκεντρωθούν στα πλαίσια της έρευνας. Λαμβάνοντας υπόψη πως οι μηχανικοί που εργάστηκαν για την έκδοση της πλειοψηφίας των αδειών της περιόδου υπήρξαν μία ομάδα 35 περίπου ατόμων, αρκετοί εκ των οποίων δραστηριοποιούνται κυρίως στο νησί, προσεγγίστηκαν και τους ζητήθηκε συνέντευξη. Πιο συγκεκριμένα το πρώτο εξάμηνο του 2011 κατέστη δυνατή η πραγματοποίηση συνεντεύξεων με 27 πολιτικούς μηχανικούς και αρχιτέκτονες της Άνδρου στους οποίους τέθηκαν ανά άδεια διευκρινιστικά ερωτήματα για τα εξής :

- κατά πόσο καθεμία οικοδομική άδεια κατοικίας αφορά όντως ΔΚ-ξεχωριστά εδώ κατηγοριοποιήθηκαν οι περιπτώσεις αδειών με επενδυτικό χαρακτήρα δηλαδή κατοικιών προς πώληση ή ενοικίαση, οι περιπτώσεις κατοικιών που μετατράπηκαν από δεύτερες σε πρώτες (μετοίκηση) αλλά και που οι χρήστες τους μοιράζουν το χρόνο τους μεταξύ διαφορετικών κατοικιών

Εν συνεχεία εφόσον επρόκειτο για οικοδομικές άδειες που αφορούσαν μία από τις παραπάνω περιπτώσεις, τέθηκαν περαιτέρω ερωτήματα προκειμένου να αποσαφηνιστούν τα εξής :

- ο αριθμός ΔΚ ανά άδεια¹⁵⁶
- αν έχουν εκτελεστεί και σε ποιο βαθμό οι προβλεπόμενες εργασίες,
- το κατά πόσο τα κτίσματα βρίσκονται σε περιοχές εντός οικισμών ή εκτός σχεδίου,
- σε περίπτωση επισκευών ή αναπαλαιώσεων αν πρόκειται για κατοικίες μέχρι πρότινος μη κατοικίσιμες άρα προστιθέμενες στο οικιστικό stock,

¹⁵⁶ Αφενός μια οικοδομική άδεια μπορεί να αφορά την κατασκευή περισσότερων της μίας κατοικίας, αφετέρου μόνο κάποιες μπορεί να προορίζονται για δεύτερες και όχι απαραίτητα όλες. Σκοπός του ερωτήματος αυτού ήταν το να δοθεί απάντηση στο τι ποσοστό της οικοδομικής δραστηριότητας, σε αριθμούς κατοικιών, αφορά ζήτηση ή εκτιμώμενη ζήτηση για ΔΚ

- ο τόπος κατοικίας των εντολοδόχων τους και η τυχόν ύπαρξη καταγωγής από την Άνδρο, καθώς και
- στοιχεία της αρχικής καταγραφής που δεν περιγράφονταν με σαφήνεια στα στελέχη των αδειών.

Κάποιοι μηχανικοί που είχαν εκδώσει μεμονωμένες ή λιγοστές άδειες στην Άνδρο και δεν διατηρούσαν συστηματικές σχέσεις με το νησί, δεν στάθηκε δυνατό να εντοπιστούν, κι έτσι δεν κατέστη δυνατό να αποσαφηνιστούν οι χρήσεις και τα χαρακτηριστικά των κατοικιών που αφορούσαν οι άδειες τους.

Όλα τα παραπάνω στοιχεία καταχωρήθηκαν εκ νέου αλλά οδήγησαν και στον αποκλεισμό αδειών, εφόσον αυτές δεν αφορούσαν δεύτερες κατοικίες. Επιπλέον έγινε μια σύντομη καταγραφή δεδομένων προφίλ των πολιτικών μηχανικών που εξέδωσαν τις άδειες. Πιο συγκεκριμένα οι υπεύθυνοι των αδειών ερωτήθηκαν για τα εξής :

- Ατομικά στοιχεία, όπως η ηλικία τους, η επαγγελματική τους έδρα
- Η χρονολογία επαγγελματικής δραστηριοποίησης τους στην Άνδρο
- Το ποσοστό των εργασιών τους που πραγματοποιούνται στην Άνδρο, καθώς και το αν απασχολούν μόνιμο προσωπικό

Στα πλαίσια της τρίτης φάσης της έρευνας, όλα τα παραπάνω δεδομένα συγκεντρώθηκαν και καταχωρήθηκαν σε φύλλο εργασίας του προγράμματος SPSS και η επεξεργασία τους πραγματοποιήθηκε το δεύτερο εξάμηνο του 2011.

Αναλυτικοί πίνακες των μεταβλητών που χρησιμοποιήθηκαν και των εναλλακτικών τιμών που έλαβαν, καθώς και των πινάκων και ερωτηματολογίων που χρησιμοποιήθηκαν παρατίθενται στο Παράρτημα.

E.1.2 Αποτελέσματα της έρευνας

1.2.1 Γενικές παρατηρήσεις

1.2.1.1 Το κλίμα στο Πολεοδομικό Γραφείο Άνδρου

Η πρώτη επαφή για την υλοποίηση της έρευνας αυτής έγινε με τον Προϊστάμενο της Πολεοδομίας Άνδρου. Εκείνος παρέπεμψε το ζήτημα στον Προϊστάμενο του Επαρχείου Άνδρου, τμήμα της Περιφερειακής Αυτοδιοίκησης στο οποίο ανήκε διοικητικά η Πολεοδομία, μέχρι τη σχετικά πρόσφατη διοικητική μεταρρύθμιση του νόμου «Καλλικράτης». Ο Έπαρχος ενέκρινε το αίτημα αλλά από κοινού με τον Πολεοδόμο εξέφρασαν την επιθυμία να μη βρίσκομαι εντός της Πολεοδομίας κατά τη διάρκεια υλοποίησης της έρευνας. Για το λόγο αυτό μου παραχωρήθηκε μικρό γραφείο εντός των υπηρεσιών του Επαρχείου όπου μπορούσα να καθίσω και παίρνοντας τα κλασέρ με τα στελέχη των αδειών να πραγματοποιώ τις απαραίτητες καταχωρήσεις. Τα κλασέρ ωστόσο έπαιρνα ένα ένα κάθε φορά μέσα από το Πολεοδομικό Γραφείο, όπου και τα επέστρεφα εν συνεχεία στη θέση τους. Μπαινοβγαίνοντας έτσι, είχα την ευκαιρία να «εισπράξω» το κλίμα που κυριαρχούσε εντός του Πολεοδομικού Γραφείου της Άνδρου. Τόσο οι εντυπώσεις αυτές, όσο και η αντιμετώπιση μου από τους μηχανικούς, αρκετούς από τους οποίους γνώριζα εξ όψεως, ομολογουμένως παρουσίασε μεγάλο ενδιαφέρον και μου παρείχε ενδιαφέρουσες ποιοτικού χαρακτήρα πληροφορίες¹⁵⁷.

¹⁵⁷ Ίσως πιο εύλωτες από τα ίδια τα δεδομένα της έρευνας.

Ως μια πρώτη εικόνα του Πολεοδομικού Γραφείου της Άνδρου, τουλάχιστον κατά τη διάρκεια που πραγματοποιούσα την έρευνα, κυριαρχούσε η ύπαρξη τεράστιου όγκου φακέλων παντός είδους σε ράφια, γραφεία και κάθε γωνία του χώρου. Σε ότι αφορά τη γενικότερη ατμόσφαιρα, σαφώς αντιλήφθηκα ένα διάχυτο κλίμα ειρωνείας μεταξύ των μηχανικών αλλά και με τους υπαλλήλους του Πολεοδομικού Γραφείου, αλλά και κάποιου είδους «συνωμοτική» επικοινωνία. Πολύ συχνά φάνηκε να ανακύπτουν δυσχέρειες στην εξυπηρέτηση του κοινού που σχετίζονταν με την έλλειψη προσωπικού ή μη σαφώς θεσμοθετημένες διαδικασίες και νομοθετικά κενά. Δεν έλειψαν και οι περιπτώσεις που υπήρξε μεγάλη ένταση μεταξύ ιδιωτών, του Προϊσταμένου της Πολεοδομίας αλλά και υπαλλήλων. Νομίζω σημαντικότερες αφορμές ήταν καταγγελίες ή καθυστερήσεις στην έκδοση αδειών. Σε ότι αφορά τη δική μου παρουσία εντός του χώρου του Επαρχείου Άνδρου και του Πολεοδομικού γραφείου, άκουσα αρκετές φορές πειρακτικά ή και ειρωνικά σχόλια του είδους : «από το παράθυρο μπήκες ; ή η κυρία Πολεοδόμος..., α... έχεις πολύ δουλειά, ...» κα. Σαν οιαδήποτε προσπάθεια έρευνας να φαινόταν αστεία μέσα στο χαοτικό κλίμα που επικρατούσε.

Στο γραφείο που μου παραχωρήθηκε προκειμένου να πραγματοποιήσω την καταγραφή υπήρχαν άλλοι 3 υπάλληλοι του Επαρχείου και αισθητό ήταν το διάστημα που βρισκόμουν εκεί το κλίμα κόντρας μεταξύ τους που φάνηκε να σχετίζεται με τη μικρή κοινωνία του νησιού (ο ένας γνωρίζει λίγο ως πολύ την οικογένεια και τον «κύκλο» του καθενός). Επίσης εντύπωση μεγάλη μου έκανε το γεγονός πως στο γραφείο που μου παραχωρήθηκε υπήρχαν στοιβαγμένες πολυάριθμες αφίσες προωθητικές της απαγόρευσης του καπνίσματος στους δημόσιους χώρους, ενώ στο συγκεκριμένο χώρο ο κανόνας αυτός δεν φαινόταν να τηρείται στο ελάχιστο. Σχεδόν όλοι σχεδόν κάπνιζαν, παρόλο που ένας από τους υπαλλήλους, ο μόνος μη καπνιστής, συστηματικά παραπονιόταν γι' αυτό.

Προς το τέλος της πρώτης φάσης της έρευνας και εφόσον είχα διαπιστώσει την απουσία αρκετών στελεχών οικοδομικών αδειών από τα κλασέρ, ζήτησα πρόσβαση στους αντίστοιχους φακέλους των αδειών στο αρχείο της Πολεοδομίας ώστε να καλύψω τις άδειες που απουσίαζαν. Το γεγονός σε πρώτη φάση φάνηκε να φέρνει αναστάτωση στον αρμόδιο Πολεοδόμο, καθώς μου μετέφερε πως ίσως οι μηχανικοί ενοχληθούν από την παρουσία μου εντός του αρχείου¹⁵⁸, αποκαλύπτοντας θεωρώ τη σημαντική ισχύ που διαθέτουν σε ότι αφορά τη λειτουργία του Πολεοδομικού Γραφείου της Άνδρου. Ύστερα από αρκετή πίεση, βεβαιώσεις, συνεννοήσεις κλπ. μου δόθηκε τελικά άδεια να χρησιμοποιήσω το χώρο του αρχείου, εντοπίζοντας τους φακέλους των αδειών που απουσίαζαν από τα κλασέρ προκειμένου να ολοκληρώσω την καταγραφή.

1.2.1.2 Διαπιστώσεις κατά την άντληση των στοιχείων

Ένα ίσως από τα βασικότερα ζητήματα που διαφάνηκαν κατά τη διαδικασία της έρευνας και την επεξεργασία των ευρημάτων είναι η καταχώρηση δεδομένων ανά οικοδομική άδεια και όχι ανά κατοικία. Καθώς μια άδεια μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερες της μίας κατοικίες, συχνά υπήρξαν περιπτώσεις όπου οι διάφορες κατοικίες κάτω από την «ομπρέλα» της ίδιας αδειάς είτε λάμβαναν διαφορετικές χρήσεις, είτε δεν ολοκληρώνονταν, γεγονός που εν τέλει δυσχέρανε την καταχώρηση, επεξεργασία αλλά και παρουσίαση των αποτελεσμάτων. Στην πορεία έγινε προσπάθεια να καταχωρηθούν τόσο οι

¹⁵⁸ Η παρουσία μου εντός του αρχείου ήταν η μόνη λύση ώστε να ανακαλύψω τις άδειες που απουσίαζαν από τα κλασέρ, καθώς ήταν σαφές πως δεν υπήρχε χρόνος και δυνατότητα υπάλληλος του Γραφείου να αφιερώσει χρόνο για να μου τα δώσει.

χρήσεις όσο και η έκβαση καθεμίας κατοικίας. Αναπόφευκτα η παρουσίαση των αποτελεσμάτων γίνεται σε αριθμούς αδειών και όσο επέτρεψε η περαιτέρω επεξεργασία σε αριθμούς κατοικιών.

Σχετικά με τον αριθμό κατοικιών σταδιακά διαφάνηκε πως στις περιπτώσεις αδειών όπου αναφέρεται αριθμός κατοικιών περισσότερων της μίας, συχνά πρόκειται για πρόσθετους χώρους που χρησιμοποιούνται από το ίδιο νοικοκυριό πχ. μικρούς ξενώνες που τοποθετούνται ανεξάρτητα στο χώρο ή παραμένουν ενσωματωμένοι στο κυρίως κτίσμα, διατηρούν πάντως κάποια αυτονομία. Δεδομένου πως οι χώροι αυτοί στα πλαίσια της τήρησης των στατιστικών καταγράφονται ως ξεχωριστές κατοικίες, τείνει να υποβαθμίζεται η εγκυρότητα των στοιχείων σε αριθμούς κατοικιών. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει την ανάγκη περιοδικής επανεξέτασης του σκεπτικού πίσω από την τήρηση των εκάστοτε στατιστικών στοιχείων, ώστε αυτά να ανταποκρίνονται στις παρούσες συνθήκες αλλά και ανάγκες.

Ένα ακόμη ζήτημα που προέκυψε κατά τη άντληση των στοιχείων είναι το γεγονός πως ένα μικρό ποσοστό οικοδομικών αδειών της περιόδου που εξετάστηκε (1998-2009), αποτελούν αναθεωρήσεις παλαιότερων οικοδομικών αδειών ή προσθήκες σε αυτές. Απαιτήθηκε έτσι αναδρομή σε κλασέρ στελεχών οικοδομικών αδειών παλαιότερων ετών για την άντληση των αρχικών στοιχείων της κάθε άδειας. Το ίδιο συνέβη και στις περιπτώσεις ρευματοδότησης της περιόδου 2001-2009, δηλαδή σε περιπτώσεις αδειών που λάμβαναν ρευματοδότηση αρκετά χρόνια μετά το έτος έκδοσης της αρχικής άδειας. Παρόλο που οι άδειες αυτές, αναφέρονται σε προγενέστερες περιόδους από τον χρονικό ορίζοντα της έρευνας αποφασίστηκε να συμπεριληφθούν και να εξεταστούν, αφενός γιατί αποτελούν και ως αναθεωρούμενες άδειες κομμάτι κάποιας δραστηριότητας της κυρίως εξεταζόμενης χρονικής περιόδου (δηλαδή 1998-2009), αφετέρου και κυρίως, προκειμένου να αποσαφηνιστεί το κατά πόσο αφορούν κατοικίες που για κάποιους λόγους η αποπεράτωση τους καθυστέρησε. Ειδικά στις περιπτώσεις αναθεωρήσεων ή προσθηκών σε προϋπάρχουσες τέτοιες άδειες, δόθηκε βαρύτητα στην απάντηση του ερωτήματος κατά πόσο δημιουργείται κατοικία μετά το 2001 ή πριν, καθώς μας ενδιαφέρει η μετά την τελευταία απογραφή δραστηριότητα.

Ένα ακόμη σημαντικό ζήτημα που ανέκυψε κατά τη διενέργεια της έρευνας υπήρξε το γεγονός πως αρκετά στελέχη οικοδομικών αδειών ήταν ελλιπώς συμπληρωμένα με συνέπεια να μην είναι δυνατή η άντληση όλων των απαραίτητων στοιχείων. Ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε η παράμετρος της μη σαφούς διάκρισης επί των οικοδομικών αδειών των χρήσεων μιας κατοικίας μεταξύ «πρώτης» και «δεύτερης», πλην ελαχίστων εξαιρέσεων. Αλλά και πληθώρα άλλων στοιχείων απουσίαζαν συχνά από τα στελέχη των οικοδομικών αδειών, όπως η διάκριση της δόμησης σε οικιακή ή επαγγελματική σε εντός οικισμών ή εκτός σχεδίου, ο αριθμός των μ2, η ακριβής τοποθεσία κα., γεγονός που υπαγόρευσε άλλωστε και τη διενέργεια συνεντεύξεων με τους μηχανικούς σε δεύτερη φάση.

Σε ότι αφορά τις περιπτώσεις αδειών επισκευής υφισταμένων κτισμάτων, έμφαση δόθηκε στο ερώτημα του κατά πόσο η αποπεράτωση τους συνεπάγεται την αύξηση του οικιστικού stock της Άνδρου, δηλαδή κατά πόσο πρόκειται για την επισκευή κατοικίας που ήταν πριν σε μορφή ερειπίου-μη κατοικήσιμη, με στόχο πάντα την εκτίμηση της αύξησης του stock ΔΚ της Άνδρου μεταξύ των δύο τελευταίων απογραφών (2001-2011).

Όσο προχωρούσε η εργασία των καταχωρήσεων, έγιναν ορατά και κάποια άλλα προβλήματα που φάνηκε να σχετίζονται με την ορθή λειτουργία των διαδικασιών της Πολεοδομίας αλλά και την τήρηση των δευτερογενών στατιστικών στοιχείων. Συγκεκριμένα διαπιστώθηκαν μικρές αποκλίσεις από τα δευτερογενή δεδομένα της Εθνικής Στατιστικής

Υπηρεσίας στο σύνολο του αριθμού αδειών σε κάποιες συγκεκριμένες χρονιές, ενώ δεν έλλειψε και η περίπτωση όπου εντοπίστηκαν 2 διαφορετικά στελέχη οικοδομικών αδειών που έφεραν τον ίδιο αριθμό (!).

Ένα ακόμη βασικό ζήτημα που ανέκυψε είναι η αδυναμία ικανοποιητικής κάλυψης των περιπτώσεων επισκευών και αναπλάσεων παλαιών κτισμάτων για ΔΚ στο νησί μέσα από την έρευνα αυτή αλλά και εν γένει. Πιο συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε η ύπαρξη 5 διαφορετικών περιπτώσεων προς επισκευή κατοικιών αλλά και διαδικασιών που μπορεί κανείς να ακολουθήσει επισκευάζοντας τες. Αναλυτικότερα :

- Κατοικίες που χρήζουν περιορισμένων επισκευών και κυρίως εσωτερικών επεμβάσεων κι όπου οι ιδιοκτήτες τους, προκειμένου να αποφύγουν το επιπλέον κόστος και τις καθυστερήσεις που σημαίνει η αδειοδότηση επιλέγουν την αποφυγή της, με συνέπεια την αδυναμία καταγραφής τους.
- Κατοικίες που απαιτούν πιο εκτεταμένες επισκευές προκειμένου να χρησιμοποιηθούν ως δεύτερες κι οι ιδιοκτήτες τους είτε λαμβάνουν τη συνήθη άδεια επισκευής, είτε την πραγματοποιούν παράνομα, με συνέπεια την αδυναμία καταγραφής των κατοικιών αυτών.
- Η περίπτωση επισκευής που φέρει τον τίτλο «επισκευή για λόγους υγιεινής και χρήσης», που αφορά μικρά παλαιά και κυρίως αγροτικά κτίσματα και στα πλαίσια της οποίας ο εκάστοτε ιδιοκτήτης λόγω του μειωμένου κόστους του συγκεκριμένου είδους άδειας και της ευκολίας στην έκδοση της, επισκευάζει παλαιό κτίσμα χωρίς να αναφέρεται και να καταγράφεται σαφώς πουθενά η χρήση του
- Η περίπτωση της άδειας με τίτλο «αναπαλαίωση», εφόσον πρόκειται για εκτεταμένες εργασίες, η οποία ίσως είναι η πιο ξεκάθαρη περίπτωση επισκευής κτισμάτων και τέλος
- Η περίπτωση ρευματοδότησης ακινήτου προ του 1955, στα πλαίσια της οποίας ένα παλαιό ακίνητο που βρισκόταν σε αχρηστία, κι ενώ ενδέχεται να χρειάζεται επισκευές, λόγω της παλαιότητας του λαμβάνει με σχετικά απλή διαδικασία το δικαίωμα ρευματοδότησης. Σε αρκετές από αυτές τις περιπτώσεις αυτό συχνά υπονοεί και κάποιες εργασίες επισκευών που και πάλι διαφεύγουν της όποιας καταγραφής.

Όλες οι παραπάνω διαφορετικές διαδικασίες πολύ συχνά αφορούν περιπτώσεις επανάχρησης και επισκευών παλαιών κτισμάτων προκειμένου για τη μετατροπή τους σε ΔΚ, χωρίς αυτό να αναφέρεται ευκρινώς σε κανένα στάδιο της διαδικασίας. Τέλος, πέραν των περιπτώσεων ρευματοδοτήσεων κτισμάτων προ του 1955, δεν προβλέπεται καμία αναφορά στην παλαιότητα των κτισμάτων αυτών. Σε κάθε περίπτωση δε και όχι μόνο μέσα από τις πολεοδομικές διαδικασίες, δεν υφίσταται κανενός είδους καταγραφή των περιπτώσεων επανάχρησης υφισταμένων κτισμάτων και στην ουσία της αλλαγής χρήσεων τους σε ΔΚ (οπωσδήποτε στις περιπτώσεις που είναι σε καλή κατάσταση).

Ένα ακόμη ζήτημα που προέκυψε κατά τη διαδικασία των συνεντεύξεων με τους μηχανικούς ήταν το γεγονός πως, ειδικά στις περιπτώσεις προς πώληση κατοικιών, υφίστατο διάκριση μεταξύ εντολοδόχων της άδειας και τελικών χρηστών. Όπου μας δόθηκαν πρόσθετα στοιχεία για τους τελικούς χρήστες, καταχωρήθηκαν ως πρόσθετες μεταβλητές. Εν τέλει τα στοιχεία που παρουσιάζονται παρακάτω συγκεντρωτικά ως προς τις χρήσεις των ΔΚ συμπεριλαμβάνουν αθροιστικά τελικές, όπου στάθηκε δυνατό, μαζί με προσωρινές-μεταβατικές χρήσεις (προς πώληση ή ενοικίαση).

Τέλος, κατά τη φάση άντλησης συμπληρωματικών στοιχείων μέσω των συνεντεύξεων με τους μηχανικούς της Άνδρου, δεν στάθηκε, όπως ίσως ήταν αναμενόμενο, να

επαληθευτούν και να συμπληρωθούν όλα τα ελλιπή στοιχεία, ανά άδεια και ανά ΔΚ, αν και σε μάλλον περιορισμένη κλίμακα.

1.2.2 Ευρήματα

1.2.2.1 Συμμετοχή και ποιοτική σύνθεση της ΔΚ στην οικοδομική δραστηριότητα της Άνδρου

Ως σημείο αφετηρίας για την πρωτογενή έρευνα, λήφθηκαν τα δευτερογενή δεδομένα της νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας της ΕΣΥΕ, συνολικά για την Άνδρο την περίοδο 1998-2009. Βάσει αυτών, την εν λόγω περίοδο εκδόθηκαν 2.846 οικοδομικές άδειες, εκ των οποίων 1.789 αφορούν νεόδμητες κατασκευές και προσθήκες, ενώ στο σύνολο τους αντιστοιχούν στην κατασκευή 2.530 κατοικιών, βλ. πίνακα ακολούθως.

Κατά αντιπαραβολή, στα πλαίσια της πρωτογενούς έρευνας, παρουσιάζονται τα αντίστοιχα ευρήματα στο δεύτερο τμήμα του πίνακα. Πιο συγκεκριμένα καταγράφηκαν στην πρώτη φάση 2.043 οικοδομικές άδειες κατοικιών της περιόδου 1998-2009 και εν συνεχεία, βάσει συνεντεύξεων με τους μηχανικούς τους, στάθηκε δυνατό να εξακριβωθούν τα στοιχεία των 1.764 από αυτές. Δεν στάθηκε δυνατό να εξακριβωθούν 279 οικοδομικές άδειες εξαιτίας του γεγονότος πως ανήκαν σε μηχανικούς εκτός Άνδρου, οι οποίοι στη πλειοψηφία τους δραστηριοποιήθηκαν περιστασιακά στο νησί. Ίσως είναι εύλογο εδώ να υποθέσει κανείς πως στην πλειοψηφία τους μάλλον αφορούν οικοδομικές άδειες ΔΚ αφού είναι αρκετά πιθανό οι εκτός Άνδρου εντολοδόχοι να επιλέγουν από τις περιοχές τους, γνωστούς τους και συνεπώς εκτός Άνδρου μηχανικούς.

Πίνακας Ε.2: Σύγκριση δευτερογενών & πρωτογενών στοιχεία οικοδομικών αδειών Άνδρου την περίοδο 1998-2009

Δευτερογενή στοιχεία οικοδομικών αδειών 1998-2009					
(1) σύνολο οικοδομικών αδειών				(3) από αυτές νέες άδειες + προσθήκες (κατασκευές)	(4) αριθμός κατοικιών που αντιστοιχούν
2.846				1.789	2.530
Πρωτογενή στοιχεία οικοδομικών αδειών 1998-2009					
(2) σύνολο αδειών που αφορούσαν κατοικίες	άδειες κατοικιών που εξακριβώθηκε η χρήση τους	άδειες κατοικιών που ΔΕΝ εξακριβώθηκε η χρήση τους	άδειες που σχετίζονται με το φαινόμενο της ΔΚ	από αυτές νέες άδειες + προσθήκες (κατασκευές)	αριθμός κατοικιών που αντιστοιχούν
2.043	1.764	279	1.249	1.007	1.980
72%		% στο σύνολο αδειών της περιόδου (1)	44%	56%	78%

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πινάκων νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας ΕΣΥΕ περιόδου 1998-2009 & στοιχείων πρωτογενούς έρευνας

Σε κάθε περίπτωση και ουσιαστικά απαντώντας στο ερευνητικό ερώτημα 1 του πίνακα Γ.12 («Πόσες οικοδομικές άδειες και αριθμός κατοικιών προορίζονται για ΔΚ ;), ο

αριθμός αδειών που φάνηκε να σχετίζονται με ποικίλους τρόπους με το φαινόμενο της ΔΚ (βλ. αναλυτικότερα παρακάτω) και πέρασαν στη δεύτερη φάση της έρευνας ανήλθαν σε 1.249 άδειες, δηλαδή ποσοστό 44% στο σύνολο των οικοδομικών αδειών της Άνδρου για την εξεταζόμενη χρονική περίοδο. Από τις σχετιζόμενες δε με το φαινόμενο της ΔΚ άδειες, οι 1.007 αφορούν νέες κατασκευές και προσθήκες και αντιστοιχούν στην κατασκευή 1.980 κατοικιών. Τα μεγέθη αυτά ως ποσοστά στο σύνολο των αδειών του νησιού, ανέρχονται σε ποσοστά ύψους 56% και 78% αντίστοιχα, μαρτυρώντας καταρχήν υψηλά ποσοστά συμμετοχής της αδειοδοτούμενης κατασκευαστικής δραστηριότητας ΔΚ στον οικοδομικό τομέα του νησιού.

Σε ότι αφορά τη διάκριση μεταξύ αδειοδοτηθείσας και υλοποιηθείσας οικοδομικής δραστηριότητας ΔΚ, τόσο σε αριθμούς οικοδομικών αδειών όσο και κατοικιών παρουσιάζονται στους δύο παρακάτω πίνακες μερικά ενδεικτικά στοιχεία. Στον πίνακα....., παρατηρούμε πως στην πλειοψηφία τους οι οικοδομικές άδειες που αφορούν το φαινόμενο υλοποιούνται, καθώς 906 άδειες που αντιστοιχούν σε 1.534 κατοικίες της εξετασθείσας περιόδου εκτελέστηκαν, καλύπτοντας 73% σε αριθμούς αδειών και το 68% σε αριθμούς κατοικιών αντίστοιχα της αδειοδοτούμενης δραστηριότητας. Εξ αυτών οι 1.370 κατοικίες υλοποιήθηκαν μετά το 2001. Όχι ευκαταφρόνητο ωστόσο είναι το ποσοστό των ανεκτέλεστων αδειών ΔΚ, καθώς φτάνει τις 158 άδειες και τις 335 κατοικίες και το 13% σε αριθμούς αδειών και το 15% σε αριθμούς κατοικιών αντίστοιχα του συνόλου της αδειοδοτούμενης δραστηριότητας της περιόδου. Μόλις ένα 9% των αδειών (108 άδειες) και 10% των κατοικιών (224 κατοικίες) βρίσκονται σε εξέλιξη την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας, ενώ ακολουθούν σε μικρά ποσοστά οι μερικώς ολοκληρωμένες ΔΚ, με 2% των αδειών (26 άδειες) και 3% των κατοικιών (72 κατοικίες) και οι σταματημένες, κυρίως εξαιτίας παρανομιών αλλά και για λόγους έλλειψης κεφαλαίων όπως μας εξήγησαν οι μηχανικοί τους, με 1% των αδειών (18 άδειες) 2% των κατοικιών (45 κατοικίες) αντίστοιχα.

Πίνακας Ε.3: Στοιχεία υλοποίησης οικοδομικής δραστηριότητας ΔΚ στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009

εξέλιξη αδειών που σχετίζονται με ΔΚ	Σύνολα αδειών	αρ. κατοικιών βάσει αδειών	αρ. κατοικιών μετά το 2001
ολοκληρώθηκε	906	1.534	1.370
ανεκτέλεστη	158	335	335
σε εξέλιξη	108	224	224
μερική ολοκλήρωση	26	72	72
σταματημένη	18	45	45
άλλη περίπτωση-δεν εξακριβώθηκε	33	42	42
σύνολα	<u>1.249</u>	<u>2.252</u>	-

εξέλιξη αδειών	% στα σύνολα αδειών	% στο σύνολο κατοικιών αδειών
ολοκληρώθηκε	73%	68%
ανεκτέλεστη	13%	15%
σε εξέλιξη	9%	10%
μερική ολοκλήρωση	2%	3%
σταματημένη	1%	2%

άλλη περίπτωση-δεν εξακριβώθηκε	3%	2%
σύνολα	100%	100%

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πινάκων νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας ΕΣΥΕ περιόδου 1998-2009 & στοιχείων πρωτογενούς έρευνας

Σε ότι αφορά το ποιες κατηγορίες αδειών θεωρήθηκε πως σχετίζονται με το φαινόμενο της ΔΚ και συμπεριλήφθηκαν στη δεύτερη φάση της έρευνας, περιλαμβάνουν:

- αμιγείς περιπτώσεις ΔΚ,
- περιπτώσεις επενδυτικών κατοικιών οι οποίες συμπεριλήφθηκαν στην καταγραφή με την εύλογη παραδοχή (δεδομένης της πληθυσμιακής σταθερότητας της Άνδρου) πως οι εντολοδόχοι τους τις κατασκεύασαν προσδοκώντας σε δυνητική ζήτηση για ΔΚ,
- μικτές περιπτώσεις όπου στην ίδια οικοδομική άδεια συνυπάρχουν κατοικίες που χρησιμοποιούνται ως «δεύτερες» αλλά και για επένδυση
- περιπτώσεις κατοικιών όπου οι ιδιοκτήτες τους μοιράζουν το χρόνο τους μεταξύ διαφορετικών κατοικιών (εποχικοί κάτοικοι) και δεν στάθηκε δυνατό με σαφήνεια να τοποθετηθούν στην κατηγορία της «πρώτης» ή της «δεύτερης» κατοικίας
- περιπτώσεις κατοικιών που αδειών που οι μηχανικοί τους θυμούνται πως έχουν σχέση με ΔΚ, χωρίς με σαφήνεια να αναφέρουν περίπτωση ιδιόχρησης, μίσθωσης ή πώλησης και συνεπώς θεωρείται πως δεν εξακριβώθηκε η χρήση τους και τέλος
- περιπτώσεις αρχικά ΔΚ που όμως σταδιακά μετατράπηκαν σε πρώτες εφόσον οι χρήστες τους αποφάσισαν την οριστική μετοίκηση τους στην Άνδρο. Ειδικά για την κατηγορία αυτή κρίθηκε σκόπιμο να συμπεριληφθεί δεδομένου πως ενίοτε εκφράζει μια σημαντική πτυχή του φαινομένου της ΔΚ και των επιδράσεων στις περιοχές υποδοχής, καθώς συχνά, μια κατοικία χρησιμοποιείται αρχικά ως δεύτερη και σταδιακά, κυρίως σε φάσεις συνταξιοδότησης, μετατρέπεται σε πρώτη. (Η απόφαση της οριστικής μετοίκησης από τους χρήστες της, ενδέχεται να κινητοποιείται κι από άλλους λόγους και η έκταση στην οποία συμβαίνει συνολικά στο νησί ενδέχεται να διαμορφώνει σημαντικές επιδράσεις σε τοπικό επίπεδο).

Στον επόμενο πίνακα παρουσιάζονται στοιχεία για τις αρχικά σχεδιαζόμενες χρήσεις αδειών που σχετίζονται με το φαινόμενο της ΔΚ. Κατά τη διαδικασία καταγραφής τους προέκυψαν αρκετές περιπτώσεις μικτών χρήσεων γεγονός που καθοδήγησε την κατηγοριοποίηση τους όπως παρουσιάζεται ακολούθως. Παρατηρούμε τα εξής :

- Τρεις από τις πέντε περιπτώσεις χρήσεων αδειών περιλαμβάνουν ιδιόχρηση, είτε αμιγώς, είτε συμπεριλαμβανομένου και κάποιου τμήματος δραστηριότητας για επένδυση. Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη την πρώτη και τρίτη γραμμή του πίνακα οι οποίες αναφέρονται σε αμιγώς ιδιοχρησιμοποιούμενες ΔΚ, παρατηρούμε πως η ποσοστιαία συμμετοχή τους στην αδειοδοτούμενη δραστηριότητα ανέρχεται αθροιστικά σε αριθμούς κατοικιών στο 52%, ενώ υπάρχει κι ένα ποσοστό μικτής χρήσης ιδιόχρησης και επένδυσης που ανέρχεται στο 9% που ενισχύει περαιτέρω αυτή την τάση. Σε όρους υλοποιούμενης μετά το 2001 δραστηριότητας τα ποσοστά ΔΚ που αρχικά προορίζονται για ιδιόχρηση εμφανίζουν ποσοστό 52% αθροιστικά στο σύνολο της υλοποιούμενης δραστηριότητας. Σε απόλυτα μεγέθη, οι ιδιοχρησιμοποιούμενες ΔΚ ανέρχονται αθροιστικά σε 1.170 βάσει των αδειών της περιόδου, εκ των οποίων μετά το 2001 αποπερατώνονται 728.

- Όχι ευκαταφρόνητο είναι το ποσοστό αδειοδοτούμενης αλλά και υλοποιούμενης δραστηριότητας που προορίζεται για επένδυση και τα οποίο ανέρχεται στο 39% και για τις δύο κατηγορίες δραστηριότητας (αδειοδοτούμενη και υλοποιούμενη μετά το 2001). Σε απόλυτους όρους οι αδειοδοτούμενες κατοικίες για επένδυση την εξεταζόμενη περίοδο ανέρχονται σε 869, εκ των οποίων υλοποιούνται οι 532.
- Τέλος ένα ποσοστό 9% της αδειοδοτούμενης και 8% της υλοποιούμενης μετά το 2001 δραστηριότητας σε αριθμούς κατοικιών αφορά μικτές περιπτώσεις ιδιόχρησης και επένδυσης με 202 και 107 κατοικίες αντίστοιχα.

Πίνακας Ε.4: Υποκατηγορίες αρχικών χρήσεων αδειών ΔΚ της περιόδου 1998-2009 στην Άνδρο

είδος χρήσης	αριθμός αδειών	αρ. κατοικιών βάσει αδειών	% στο σύνολο κατοικιών βάσει αδειών	από αυτές αποπερατωμένες μετά το 2001	% στο σύνολο αποπερατωμένων μετά το 2001
ιδιόχρηση	805	870	39%	546	40%
επενδυτικές	252	869	39%	532	39%
Ιδιόχρηση-οικογενειακές & φίλων	126	300	13%	182	13%
ιδιόχρηση & επένδυση	60	202	9%	107	8%
άγνωστη	6	11	0%	3	0%
σύνολα	<u>1.249</u>	<u>2.252</u>	<u>100%</u>	<u>1.370</u>	<u>100%</u>

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

Σε κάθε περίπτωση, το σύνολο κατοικιών που αντιστοιχεί στις 1.249 αυτές άδειες που θεωρείται πως λιγότερο ή περισσότερο σχετίζονται με το φαινόμενο της ΔΚ, είναι 2.252 κατοικίες, δηλαδή περίπου 2 κατοικίες ανά οικοδομική άδεια. Ιδωμένες ως ποσοστό του συνόλου των αδειοδοτούμενων κατοικιών της περιόδου στο νησί, (2.530 κατοικίες βλ. πίνακα Ε.2) φαίνεται να καλύπτουν τη συντριπτική πλειοψηφία φτάνοντας σε ποσοστό 89%.

1.2.2.2 Είδη αδειών και ΔΚ & υλοποιούμενη οικοδομική δραστηριότητα

Οι συνεντεύξεις με τους πολιτικούς μηχανικούς στην πορεία έδωσαν περισσότερα στοιχεία από τα αναμενόμενα επιτρέποντας τη διαμόρφωση εικόνας πιο κοντά στις τελικές χρήσεις των ΔΚ που αποπερατώνονται πριν και μετά το 2001. Έτσι, τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν στον πίνακα, στην προηγούμενη ενότητα σε μια νέα κωδικοποίηση ανά κατοικίες επιτρέπουν τη διάκριση των κατοικιών σε αμιγώς δεύτερες, σε προς πώληση ή ενοικίαση, κατοικίες «μοιρασμένης» χρήσης αλλά και αυτές που μετατράπηκαν σε κύριες. Παρατηρούμε τα εξής:

Πίνακας Ε.5: Χρήσεις ΔΚ της περιόδου 1998-2009 στην Άνδρο

κατηγορίες κατοικιών	αριθμός κατοικιών	% στον αριθμό κατοικιών	Αποπερ/μένες μετά το 2001	% στις αποπερ/μένες
αμιγώς ΔΚ	1.284	57%	876	64%
προς πώληση	477	21%	234	17%
προς ενοικίαση	340	15%	196	14%
είτε προς πώληση, είτε προς ενοικίαση	69	3%	14	1%
δεν εξακριβώθηκε	37	2%	17	1%
κατοικιών μοιρασμένης χρήσης	30	1%	21	2%
ΔΚ που μετατράπηκαν σε κύριες	15	1%	12	1%
σύνολα	2.252	100%	1.370	100%

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

- Η συντριπτική πλειοψηφία των κατοικιών που κρίθηκε ότι σχετίζονται με το φαινόμενο της ΔΚ, είναι αμιγώς ΔΚ, με ποσοστό 57% επί της συνολικού αυτού αριθμού κατοικιών και 1.284, εκ των οποίων αποπερατώνονται οι 876 μετά το 2001 συμμετέχοντας ποσοστιαία τη συνολική υλοποιούμενη δραστηριότητα του φαινομένου κατά 64%.
- Ένα σημαντικό επίσης ποσοστό κατοικιών που αγγίζει το 39% της αδειοδοτούμενης δραστηριότητας κατοικιών, προορίζεται από τους εντολοδόχους των αδειών να πωληθεί ή να μισθωθεί, αποκαλύπτοντας σημαντικά ποσοστά επενδυτικής φύσεως δραστηριότητας που σχετίζονται με το φαινόμενο της ΔΚ. Η ποσοστιαία συμμετοχή αυτού του χαρακτήρα της δραστηριότητας στο σύνολο της υλοποιούμενης μετά το 2001 διατηρείται στο ίδιο ποσοστό καθώς ανέρχεται στο 32%.
- Σε μικρά ποσοστά της τάξης του 1% εμφανίζονται οι κατοικίες τις οποίες οι ιδιοκτήτες τους χρησιμοποιούν το ήμισυ του χρόνου τους, έτσι ώστε να μην μπορούν να χαρακτηριστούν με ευκολία ως «κύριες» ή «δεύτερες». Συγκεκριμένα 30 τέτοιες περιπτώσεις εντοπίστηκαν μεταξύ των οικοδομικών αδειών της περιόδου, ενώ 21 από αυτές αποπερατώθηκαν μετά το 2001, αντιπροσωπεύοντας χαμηλά ποσοστά τόσο στο σύνολο των αδειοδοτηθέντων κατοικιών της περιόδου που σχετίζονται με το φαινόμενο όσο και των υλοποιηθέντων μετά το 2001. Αντίστοιχα χαμηλά ποσοστά και αριθμούς παρουσιάζουν οι περιπτώσεις ΔΚ που μετατράπηκαν σε κύριες καθώς ανέρχονται σε 15, εκ των οποίων 12 αποπερατώθηκαν μετά το 2001. Θα πρέπει εδώ ωστόσο να επισημάνουμε για τις δύο αυτές περιπτώσεις (κατοικίες μοιρασμένης χρήσης και δεύτερες που έγιναν πρώτες) πως δεν είναι δυνατό αυτά τα στοιχεία να δώσουν ικανές εκτιμήσεις για

την έκτασή τους. Ενδέχεται πολλές άλλες κατοικίες, είτε προ του 1998, είτε παλαιές που δεν «περνούν» μέσα από τη διαδικασία αδειοδοτήσεων, να εμπίπτουν σε αυτές (τις κατηγορίες).

Σε ότι αφορά τα είδη των αδειών που βάσει της έρευνας καταγράφηκαν και τους επί μέρους αριθμούς κατοικιών που αντιστοιχούν σε αυτές παρουσιάζονται αναλυτικά στον πίνακα, ακολούθως.

Πίνακας Ε.6: Είδη αδειών και αριθμοί κατοικιών οικοδομικών αδειών Άνδρου 1998-2009

είδος άδειας	αριθμός αδειών	αριθμός κατοικιών	Από αυτές αποπερατωμένες μετά το 2001
νέα	917	1.884	1.204
% στα σύνολα	73%	84%	88%
προσθήκη	90	96	28
% στα σύνολα	7%	4%	2%
επισκευή	199	208	115
% στα σύνολα	16%	9%	8%
νομιμοποίηση	29	39	16
% στα σύνολα	2%	2%	1%
άλλες	14	25	7
% στα σύνολα	1%	1%	1%
σύνολα	<u>1.249</u>	<u>2.252</u>	<u>1.370</u>

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

Εμφανής είναι εδώ η υψηλή αναλογία των νέων ΔΚ και δυνητικά ΔΚ στο σύνολο αυτών των κατασκευών στην Άνδρο με 917 άδειες και 1.884 κατοικίες και ποσοστά 73 και 84% αντίστοιχα. Οι αδειοδοτούμενες επισκευές αντιστοιχούν σε 199 άδειες για 208 κατοικίες, μόλις 16 και 9% αντίστοιχα. Ωστόσο εδώ θα πρέπει ξανά να επισημανθεί το γεγονός πως συχνά υπάρχουν περιπτώσεις κατοικιών που επισκευάζονται και χρησιμοποιούνται είτε για πρώτες είτε για δεύτερες, και οι ιδιοκτήτες τους δεν αιτούνται άδεια από το Πολεοδομικό Γραφείο Άνδρου. Θα πρέπει δηλαδή να λάβουμε υπόψη πως οι περιπτώσεις επισκευαζόμενων προϋπαρχόντων κατοικιών που χρησιμοποιούνται ως δεύτερες δεν καλύπτονται επαρκώς από τα στοιχεία αυτά. Σε ότι αφορά το ποσοστό της οικοδομικής δραστηριότητας ανά είδος άδειας και αριθμό κατοικιών που πράγματι υλοποιείται την εξεταζόμενη χρονική περίοδο, και ιδιαίτερα μετά το 2001, παρατηρούμε πως η συντριπτική πλειοψηφία (88%) και πάλι αφορά νέες ΔΚ (1.204 κατοικίες), ακολουθούν οι επισκευές με ποσοστό 8% στη συνολική υλοποιούμενη δραστηριότητα ή 115 κατοικίες και τέλος οι προσθήκες με 2% και 28 κατοικίες, οι νομιμοποιήσεις με 1% και 16 κατοικίες και 7 ακόμη άλλες περιπτώσεις ΔΚ με 1% συμμετοχή στη συνολική υλοποιούμενη δραστηριότητα της περιόδου.

1.2.2.3 Ποιοτικά χαρακτηριστικά κατασκευής ΔΚ : κλίμακες κατασκευών, παλαιότητα, χωροθεσία, κα.

Επιδιώκοντας τώρα την εξέταση μιας επί μέρους σειράς χαρακτηριστικών των ΔΚ που κατασκευάζονται στην Άνδρο, στους παρακάτω πίνακες παρουσιάζονται στοιχεία για την κλίμακα «παραγωγής», δηλαδή το κατά πόσο οι ΔΚ είναι αυτόνομες κατασκευές ή ανήκουν σε συγκροτήματα, τα μεγέθη τους, την έκταση γης που καλύπτεται με την κατασκευή τους, το σύνολο των δομούμενων επιφανειών, καθώς και τη χωροθέτηση τους σε περιοχές εντός οικισμών ή εκτός σχεδίου. Τέλος εξετάζεται η έκταση στην οποία προβλέπεται η κατασκευή πισίνας στο σύνολο της αδειοδοτούμενης δραστηριότητας.

Ως προς την κλίμακα «παραγωγής» ΔΚ, στους πίνακες παρακάτω παρατηρούμε πως η κατασκευή ΔΚ μοιράζεται μεταξύ αυτόνομων κατασκευών και συγκροτημάτων.

Πίνακας Ε.7: Κλίμακα «παραγωγής» ΔΚ στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009

αριθμός κατοικιών ανά άδεια	αριθμός αδειών	% στο σύνολο των αδειών	% αθροιστική συχνότητα
1	785	63,05	63,05
2	204	16,39	79,44
3	108	8,67	88,11
4	77	6,18	94,30
5	35	2,81	97,11
6	20	1,61	98,71
7	5	0,40	99,12
8	7	0,56	99,68
9	1	0,08	99,76
10	2	0,16	99,92
12	1	0,08	100,00
		100,00	
σύνολο	1.249		

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

Πιο συγκεκριμένα η πλειοψηφία των οικοδομικών αδειών φαίνεται να αφορούν περιπτώσεις ανεξάρτητων κατοικιών, εφόσον το 63,05% των αδειών που καταγράφηκαν προβλέπουν την κατασκευή μίας κατοικίας. Αν δε δεχτούμε πως υπάρχουν και περιπτώσεις οικογενειακών κατοικιών ή κατοικίας με ξενώνα, που μπορεί να εμπίπτουν σε άδειες που καταγράφονται ως 2 ή 3 κατοικιών, το ποσοστό αυτό ανεβαίνει στο 80-88% του συνόλου των αδειών που σχετίζονται με το φαινόμενο της ΔΚ. Σαφώς χαμηλότερα είναι τα ποσοστά των οικοδομικών αδειών που προβλέπουν τη δόμηση άνω των 3 κατοικιών καθώς συμπληρώνουν αθροιστικά ποσοστό που ανέρχεται στο 11 %, ενώ μεμονωμένες φαίνεται να είναι οι περιπτώσεις αδειών άνω των 10 κατοικιών.

Τα στοιχεία αυτά σε μια νέα κωδικοποίηση, όπου οι άδειες άνω των 2 κατοικιών καταγράφονται ως ανήκουσες σε συγκρότημα και προβλέπεται χωριστή κατηγορία για τις περιπτώσεις συγκροτημάτων διαμερισμάτων, στον παρακάτω πίνακα παρατηρούμε τα εξής :

- σε αριθμούς κατοικιών τα συγκροτήματα ΔΚ φαίνεται να υπερτερούν των ανεξάρτητων κατοικιών. Πιο συγκεκριμένα 404 άδειες μικρών συγκροτημάτων κατοικιών που αντιστοιχούν σε 1.219 ΔΚ καταγράφονται, αντιστοιχώντας στο 54% της συνολικής αδειοδοτηθείσας δραστηριότητας της περιόδου που αφορά το φαινόμενο. Οι κατοικίες αυτές αποπερατώνονται σε ποσοστό 57% στο σύνολο τους και αντιστοιχούν στο 51% των συνολικά αποπερατωθέντων μετά το 2001, με 693 ΔΚ. Ωστόσο υψηλότερα εμφανίζονται τα ποσοστά αποπεράτωσης των ανεξάρτητων κατοικιών αγγίζοντας το 63% των αποπερατωθέντων μετά το 2001 κατοικιών

Πίνακας Ε.8: Κλίμακα «παραγωγής» ΔΚ στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009

τύπος κατασκευής άδειας	αριθμός αδειών	(1) αριθμός κατοικιών	% συμμετοχή στον αριθμό κατοικιών	(2) αποπερ/μ ένες μετά το 2001	(2)/(1) % αποπερ/μένων στον αριθμό κατοικιών	% ποσοστιαία συμμετοχή στον αριθμό των τελικώς αποπερ/θέντων μετά το 2001 κατοικιών
ανεξάρτητη κατοικία	785	785	35%	492	63%	36%
συγκρότημα αυτόνομων κατοικιών	404	1.219	54%	693	57%	51%
συγκρότημα διαμερισμάτων	60	248	11%	185	75%	14%
σύνολα	1.249	2.252	100%	1.370	61%	100%

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

- Ακόμη μικρότερης κλίμακας φαίνεται η επιλογή της κατασκευής συγκροτημάτων διαμερισμάτων ΔΚ καθώς αντιστοιχούν σε 60 άδειες που προβλέπουν την κατασκευή 248 διαμερισμάτων, ή στο 11% της συνολικής αδειοδοτηθείσας δραστηριότητας της περιόδου που αφορά το φαινόμενο. Οι κατοικίες αυτές αποπερατώνονται σε υψηλό ποσοστό που φτάνει στο 75%, αντιστοιχούν όμως μόλις στο 14% των αποπερατωθέντων ΔΚ της περιόδου με 185 ΔΚ.

Σε ότι αφορά τώρα τα μεγέθη των ΔΚ βάσει των αδειών τους για την εξεταζόμενη περίοδο, παρατηρούμε τα εξής στον ακόλουθο πίνακα :

- Μάλλον μεσαίου και μεγάλου μεγέθους ΔΚ φαίνεται να κυριαρχούν στην Άνδρο, καθώς ένα αθροιστικό ποσοστό 59% των οικοδομικών αδειών αναφέρονται σε κατοικίες μεγέθους από 81-άνω των 300μ². Αναλυτικότερα το 25% των αδειών αφορούν κατοικίες μεγέθους 81-120μ² με 632 κατοικίες, το 27% των αδειών αφορούν κατοικίες μεγέθους 121μ²-200μ² με 468 ΔΚ, ένα 6% των αδειών αφορούν κατοικίες μεγέθους 201-300μ² με 78 ΔΚ, ενώ μόλις ένα 1% των αδειών αφορούν κατοικίες μεγέθους άνω των 301μ² και συγκεκριμένα 16 κατοικίες.

Πίνακας Ε.9: Μεγέθη ΔΚ στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009

κατηγορίες μεγεθών κατοικιών αδειών (σε μ2)	αριθμός αδειών	αρ. κατοικιών βάσει αδειών	από αυτές αποπερατωμένες μετά το 2001
10-50	85	285	205
% στα σύνολα	7%	13%	15%
51-80	217	520	347
% στα σύνολα	17%	23%	25%
81-120	315	632	353
% στα σύνολα	25%	28%	26%
121-200	331	468	326
% στα σύνολα	27%	21%	24%
201-300	69	78	51
% στα σύνολα	6%	3%	4%
>301	16	16	13
% στα σύνολα	1%	1%	1%
δεν εξακριβώθηκαν	216	253	75
% στα σύνολα	17%	11%	5%
σύνολα	<u>1.249</u>	<u>2.252</u>	<u>1.370</u>

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

- Οι μικρού και μεσαίου μεγέθους αντίστοιχα ΔΚ συγκεντρώνουν ένα όχι ευκαταφρόνητο αθροιστικό ποσοστό που φτάνει 24% των αδειών 36% των αδειοδοτούμενων κατοικιών με 302 άδειες και 805 ΔΚ. Αναλυτικότερα 85 άδειες αφορούν ΔΚ με μεγέθη 10-50μ2 και περιλαμβάνουν 285 κατοικίες και 217 άδειες με μεγέθη 51-80μ2 και 520 κατοικίες.
- Τα υψηλότερα ποσοστά αποπεράτωσης με βάση το μέγεθος των κατοικιών λαμβάνουν οι ΔΚ με μέγεθος μεταξύ 81 και 120μ2 ή ποσοστό 26% και 353 κατοικίες, ακολουθούν οι ΔΚ με μέγεθος 51-80μ2 με ποσοστό 25% και 347 κατοικίες και οι ΔΚ με μέγεθος 121-200μ2 ή ποσοστό 24% και 326 ΔΚ που αποπερατώνονται μετά το 2001.

Σε ότι αφορά το ζήτημα της κάλυψης ή σφράγισης της γης που συμβαίνει εξαιτίας της δόμησης κυρίως νέων ΔΚ, στον πίνακα ακολούθως παρουσιάζονται κάποια ενδεικτικά στοιχεία. Εδώ θα πρέπει να επισημανθεί το γεγονός πως ο τρόπος καταγραφής της κάλυψης της γης σε αρκετές οικοδομικές άδειες εμφάνισε προβληματική, καθώς υπήρχε αβεβαιότητα για το κατά πόσο στην κάλυψη συμπεριλήφθηκαν μ2 κάλυψης από στέρνες, πισίνες ή άλλους αποθηκευτικούς και συμπληρωματικούς στις κυρίως κατοικίες χώρους.

Επιπλέον, δεδομένου πως σε αρκετές οικοδομικές άδειες της περιόδου που εξετάστηκε και αφορούσαν ΔΚ δεν υπήρχαν διαθέσιμα τα στοιχεία κάλυψης στα στελέχη, δεν στάθηκε δυνατό να γίνει ολοκληρωμένη καταγραφή τους. Σε κάθε περίπτωση καταγράφηκαν τα

στοιχεία μ2 κάλυψης 1.090 οικοδομικών αδειών της περιόδου που αντιστοιχούν ενδεικτικά σε 15.781μ2 καλυπτόμενης γης για το διάστημα αυτό.

Πίνακας Ε.10: Κάλυψη γης βάσει μ2 αδειών ΔΚ στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009

	αριθμός αδειών	σύνολο μ2 κάλυψης
άδειες που εξακριβώθηκαν	1.090	15.781
άδειες που δεν εξακριβώθηκαν	159	*
σύνολο	<u>1.249</u>	<u>15.781</u>

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

Σε ότι αφορά το σύνολο των δομούμενων επιφανειών βάσει των αδειών της περιόδου 1998-2009 στην Άνδρο, παρουσιάζεται ενδεικτικά σε μ2 στον παρακάτω πίνακα. Δεδομένης της πλειοψηφίας των 2ορόφων οικοδομών στην Άνδρο, βάσει άλλωστε της σχετικής νομοθεσίας είναι εύλογος ο διπλασιασμός περίπου των μ2 κάλυψης στα μ2 δόμησης.

Πίνακας Ε.11: Σύνολο δομούμενων επιφανειών αδειών ΔΚ στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009

	αριθμός αδειών	σύνολο μ2 δόμησης
άδειες που εξακριβώθηκαν	1.125	30.579
άδειες που δεν εξακριβώθηκαν	124	*
σύνολο	<u>1.249</u>	<u>30.579</u>

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

Σε ότι αφορά τη χωροθέτηση των ΔΚ της περιόδου σε περιοχές εντός οικισμών ή εκτός σχεδίου στον πίνακα παρακάτω παρατηρούμε τα εξής :

- οι περισσότερες οικοδομικές άδειες αφορούν χωροθετήσεις κατοικιών που γίνονται σε περιοχές εκτός σχεδίου και συγκεκριμένα 698 άδειες, ανταποκρινόμενες σε 1.331 κατοικίες, εκφράζοντας το 56% και 59% των αδειών και κατοικιών της περιόδου 1998-2009 στην Άνδρο. Μετά το 2001 σε περιοχές εκτός σχεδίου έχουν αποπερατωθεί 774 κατοικίες, εκφράζοντας ένα ποσοστό 56% στο σύνολο των ΔΚ που έχουν κατασκευαστεί μετά το 2001.

Πίνακας Ε.12: Χωροθεσία αδειών ΔΚ στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009

είδος αδειών / κατοικιών	αριθμός αδειών	αρ. κατοικιών βάσει αδειών	από αυτές αποπερατωμένες μετά το 2001
εκτός σχεδίου	698	1.331	774
% στα σύνολα	56%	59%	56%
εντός οικισμών	520	850	546
% στα σύνολα	42%	38%	40%
δεν εξακριβώθηκε	31	71	50
% στα σύνολα	2%	3%	4%
σύνολα	<u>1.249</u>	<u>2.252</u>	<u>1.370</u>

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

- Αντίστοιχα, οι οικοδομικές άδειες που αφορούν χωροθετήσεις ΔΚ σε περιοχές εντός οικισμών ανέρχονται σε 520 ή 42% των αδειών ΔΚ της περιόδου, ενώ τα ποσοστά αυτά μειώνονται σε αριθμούς κατοικιών καθώς ανταποκρίνονται σε 850 κατοικίες ή 38% των αδειοδοτούμενων κατοικιών της περιόδου. Μετά το 2001 σε περιοχές εντός οικισμών έχουν αποπερατωθεί 546 κατοικίες ή το 40% του συνόλου των ΔΚ που έχουν κατασκευαστεί μετά το 2001.
- Για 31 άδειες ή ποσοστό 2% του συνόλου των αδειών ΔΚ, που ανταποκρίνονται σε 71 κατοικίες ή ποσοστό 3% των αδειοδοτούμενων ΔΚ δεν στάθηκε δυνατό να αποσαφηνιστεί αν χωροθετούνται σε περιοχές εντός οικισμών ή εκτός σχεδίου, κυρίως λόγω αδυναμίας παροχής της πληροφόρησης αυτής από τους μηχανικούς τους και δεδομένου βεβαίως πως δεν υπήρξε εμφανής η πληροφορία αυτή στα στελέχη των οικοδομικών αδειών. Συνεπώς για 50 κατοικίες που αποπερατώθηκαν στην Άνδρο την εξεταζόμενη περίοδο δεν στάθηκε δυνατό να καταγραφεί η χωροθέτηση τους εντός οικισμών ή εκτός σχεδίου.

Τέλος, σύμφωνα στο σύνολο των 1.249 αδειών που καταγράφηκαν ως σχετιζόμενες με το φαινόμενο της ΔΚ, 70 άδειες προβλέπουν την κατασκευή πλυσίνας και συνολικά 79 πλυσίνες.

1.2.2.4 Ποιοτικά χαρακτηριστικά ζήτησης ΔΚ : εντοπιότητα & τόποι μόνιμης κατοικίας εντολοδόχων αδειών ΔΚ

Στην ακόλουθη ενότητα πινάκων αποτυπώνονται κάποια ποιοτικά χαρακτηριστικά της ζήτησης για ΔΚ και πιο συγκεκριμένα το κατά πόσο οι εντολοδόχοι των αδειών αλλά και οι χρήστες των κατοικιών συνδέονται με σχέσεις καταγωγής από την Άνδρο, αλλά και το που κατοικούν μόνιμα.

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα..... ακολούθως σε αριθμούς οικοδομικών αδειών αλλά και κατοικιών που αδειοδοτούνται την εξεταζόμενη περίοδο, οι έχοντες καταγωγή από Άνδρο φαίνεται να υπερτερούν αριθμητικά από τις υπόλοιπες κατηγορίες, με 574 οικοδομικές άδειες που αντιστοιχούν σε 1.268 κατοικίες και ποσοστά στο σύνολο της αδειοδοτηθείσας δραστηριότητας 46% και 56% αντίστοιχα. Ακολουθούν οι ημεδαποί άλλης καταγωγής με 445 οικοδομικές άδειες και 886 κατοικίες με ποσοστά 36% και 39%

αντίστοιχα στο σύνολο της αδειοδοτηθείσας δραστηριότητας της περιόδου που αφορά το φαινόμενο. Ωστόσο το υψηλότερο ποσοστό αποπερατωμένων ΔΚ φαίνεται να ανήκει σε ημεδαπούς μη έχοντες καταγωγή από την Άνδρο καθώς οι 645 ΔΚ που υλοποιούνται και ανήκουν στην κατηγορία αυτή ανέρχονται στο 47% της υλοποιηθείσας δραστηριότητας έναντι ενός ποσοστού 43% και 590 κατοικιών που εντολοδόχοι τους ήταν Ανδριώτες.

Πίνακας Ε.13: Εντοπιότητα εντολοδόχων αδειών ΔΚ την περίοδο 1998-2009

καταγωγές εντολοδόχων	αριθμός αδειών	αρ. κατοικιών βάσει αδειών	από αυτές αποπερατωμένες μετά το 2001
Έλληνας άλλης καταγωγής	445	886	645
καταγωγή από Άνδρο	574	1.268	590
Αλλοδαπός	61	80	49
Άγνωστη καταγωγή	169	18	86
σύνολα	<u>1.249</u>	<u>2.252</u>	<u>1.370</u>
καταγωγές εντολοδόχων	αριθμός αδειών	αρ. κατοικιών βάσει αδειών	από αυτές αποπερατωμένες μετά το 2001
Έλληνας άλλης καταγωγής	36%	39%	47%
καταγωγή από Άνδρο	46%	56%	43%
Αλλοδαπός	5%	4%	4%
Άγνωστη καταγωγή	14%	1%	6%
σύνολα	<u>100%</u>	<u>100%</u>	<u>100%</u>

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

Μικρό αλλά όχι αμελητέο φαίνεται να είναι και το ποσοστό των αλλοδαπών εντολοδόχων αδειών ΔΚ την εξεταζόμενη περίοδο, καθώς αντιστοιχεί στο 5% του συνόλου των οικοδομικών αδειών που αφορούν το φαινόμενο και στο 4% του αριθμού των κατοικιών με 61 άδειες και 80 κατοικίες. Από αυτές αποπερατώνονται την εξεταζόμενη περίοδο 49, με ποσοστιαία συμμετοχή στο σύνολο των αποπερατωθέντων της περιόδου που ανέρχεται και πάλι στο 4%. Ας σημειωθεί ότι οι χώρες προέλευσης τους είναι κατά κύριο λόγο η Αγγλία, ακολουθούν ισόποσα η Ελβετία και η Γαλλία, αμέσως μετά η Γερμανία, λιγότερο Βέλγιο και Ιταλία και τέλος Αμερική και Ισπανία.

Ως προς τον τόπο μόνιμης κατοικίας των εντολοδόχων των αδειών στον πίνακα ... ακολούθως παρατηρούμε τα εξής :

- Η Αθήνα επιβεβαιώνεται πως είναι ο κυρίαρχος τόπος προέλευσης της ζήτησης για ΔΚ στην Άνδρο. Το 75% των αδειών που αφορούν το φαινόμενο εκπορεύεται από Αθηναίους κατοίκους και αντιστοιχεί σε 1.579 κατοικίες ή ποσοστό 70% της αδειοδοτούμενης δραστηριότητας της περιόδου που αφορά το φαινόμενο. Σε ότι αφορά την ποσοστιαία συμμετοχή αυτής της ομάδας στις αποπερατούμενες ΔΚ μετά το 2001, ανέρχεται στο 72% των κατοικιών που υλοποιούνται μετά το 2001 και σε 984 ΔΚ.

Πίνακας Ε.14: Τόποι μόνιμης κατοικίας εντολοδόχων αδειών ΔΚ την περίοδο 1998-2009

τόπος κατοικίας εντολοδόχων	αριθμός αδειών	αρ. κατοικιών βάσει αδειών	από αυτές αποπερατωμένες μετά το 2001
Αθήνα	933	1.579	984
λοιπή Ελλάδα	17	32	14
Άνδρος	125	357	220
λοιπή Ευρώπη	81	103	62
άλλη ήπειρος	41	65	31
άγνωστη	14	34	24
μικτή κατοίκηση	38	82	35
σύνολα	<u>1.249</u>	<u>2.252</u>	<u>1.370</u>
τόπος κατοικίας εντολοδόχων	αριθμός αδειών	αρ. κατοικιών βάσει αδειών	από αυτές αποπερατωμένες μετά το 2001
Αθήνα	75%	70%	72%
λοιπή Ελλάδα	1%	1%	1%
Άνδρος	10%	16%	16%
λοιπή Ευρώπη	6%	5%	5%
άλλη ήπειρος	3%	3%	2%
άγνωστη	1%	2%	2%
μικτή κατοίκηση	3%	4%	3%
σύνολα	<u>100%</u>	<u>100%</u>	<u>100%</u>

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

- Ένα όχι ευκαταφρόνητο ποσοστό οικοδομικών αδειών που αφορούν ΔΚ και δυνητικά ΔΚ ανήκει σε κατοίκους της Άνδρου και συγκεκριμένα ένα ποσοστό 10% των οικοδομικών αδειών, 125 οικοδομικές άδειες που αντιστοιχούν σε 357 ΔΚ ή δυνητικά ΔΚ. Από αυτές μόλις 220 αποπερατώνονται μετά το 2001, αντιστοιχώντας σε ποσοστό 16% των συνολικά υλοποιούμενων ΔΚ μετά το 2001 στην Άνδρο. Πιθανόν η κατηγορία αυτή να υποδηλώνει απόπειρες επιχειρηματικής εμπλοκής

ντόπιων στην κατασκευή ΔΚ, κάτι που θα επιχειρήσουμε να ελέγξουμε με την παρουσίαση στοιχείων σε επόμενη υποενότητα.

- Ένα ποσοστό 9% περίπου των οικοδομικών αδειών αποτελεί ζήτηση από κατοίκους του εξωτερικού, με μεγαλύτερη αναλογία από την Ευρώπη. Σε ανάλογα ποσοστά κυμαίνεται και η συμμετοχή τους στον αριθμό ΔΚ κατοικιών της περιόδου με 103 και 64 ΔΚ από Ευρώπη και άλλες ηπείρους και ποσοστά 5 και 3% αντίστοιχα. Από αυτές αποπερατώνονται 62 και 31 κατοικίες αντίστοιχα, συμμετέχοντας ποσοστιαία στις αποπερατούμενες ΔΚ μετά το 2001 με ποσοστά 5 και 2% αντίστοιχα.

1.2.2.5 Ευρήματα σε χωρικό επίπεδο- οι 3 πρώην Δήμοι Άνδρου & επί μέρους περιοχές

Στους παρακάτω πίνακες επιχειρείται η αποτύπωση στοιχείων της οικοδομικής δραστηριότητας που συνδέεται με το φαινόμενο της ΔΚ, σε χωρικό επίπεδο, για την εξεταζόμενη χρονική περίοδο. Πιο συγκεκριμένα παρουσιάζονται στοιχεία για την αδειοδοτούμενη και την υλοποιούμενη δραστηριότητα ανά πρώην Δήμο, τη διάκριση της σε εντός οικισμών και εκτός σχεδίου, σε νεόδμητη και επισκευών αλλά και στοιχεία για τα μεγέθη των κατοικιών. Τέλος ελέγχεται η τυχόν χωρική συγκέντρωση του φαινομένου σε συγκεκριμένες περιοχές των πρώην Δήμων του νησιού.

Πίνακας Ε.15: Αποπεράτωση αδειών ΔΚ & ΔΚ της περιόδου 1998-2009 στην Άνδρο

εξέλιξη αδειών	πρώην Δήμοι & αριθμοί αδειών			Σύνολα αδειών
	Υδρούσας	Άνδρου	Κορθίου	
ολοκληρώθηκε	507	273	126	906
ανεκτέλεστη	103	28	27	158
σε εξέλιξη	67	23	18	108
μερική ολοκλήρωση	16	4	6	26
σταματημένη	10	5	3	18
άλλη περίπτωση-δεν εξακριβώθηκε	9	17	7	33
<u>σύνολα</u>	<u>712</u>	<u>350</u>	<u>187</u>	<u>1.249</u>
<u>% στο σύνολο</u>	<u>57%</u>	<u>28%</u>	<u>15%</u>	<u>100%</u>
	% στα σύνολα τους			% στα σύνολα αδειών
ολοκληρώθηκε	71%	78%	67%	73%
ανεκτέλεστη	14%	8%	14%	13%
σε εξέλιξη	9%	7%	10%	9%
μερική ολοκλήρωση	2%	1%	3%	2%
σταματημένη	1%	1%	2%	1%
άλλη περίπτωση-δεν εξακριβώθηκε	1%	5%	4%	3%
<u>Σύνολα</u>	<u>100%</u>	<u>100%</u>	<u>100%</u>	<u>100%</u>

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

Σε ότι αφορά τη γεωγραφική διασπορά των οικοδομικών αδειών που σχετίζονται με το φαινόμενο της ΔΚ ανά πρώην Δήμο, οι περισσότερες άδειες ΔΚ και συγκεκριμένα 712 αφορούν τον πρώην Δήμο Υδρούσας, ενώ υλοποιούνται 507 εξ αυτών, σε ποσοστό 71%. Ακολουθεί ο πρώην Δήμος Άνδρου με 350 οικοδομικές άδειες ΔΚ, εκ των οποίων υλοποιούνται 273 φτάνοντας το 78% των αδειών της περιοχής που ολοκληρώνονται, ενώ τελευταίος έρχεται ο πρώην Δήμος Κορθίου με 126 οικοδομικές άδειες ΔΚ οι οποίες υλοποιούνται σε ποσοστό 67% φτάνοντας τις 126 κατοικίες. Ισόποσα φαίνεται να είναι τα ποσοστά ανεκτέλεστης αδειοδοτηθείσας οικοδομικής δραστηριότητας ΔΚ, αλλά και υπό εξέλιξη τόσο σε Υδρούσα όσο και σε Κόρθι με ποσοστά 14% και 9-10% αντίστοιχα. Χαμηλότερα ποσοστά ανεκτέλεστης και υπό εξέλιξη οικοδομικής δραστηριότητας ΔΚ εμφανίζει ο πρώην Δήμος Άνδρου με 8 και 7% αντίστοιχα.

Αναλυτικότερα η αδειοδοτηθείσα και υλοποιηθείσα κατασκευαστική δραστηριότητα σε αριθμούς ΔΚ στην Άνδρο, ανά γεωγραφική περιοχή και ουσιαστικά πρώην Δήμο της Άνδρου απεικονίζεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας Ε.16: Αριθμοί αδειών ΔΚ & ΔΚ της περιόδου 1998-2009, ανά πρώην Δήμο στην Άνδρο

περιοχή	αριθμός αδειών	αρ. κατοικιών βάσει αδειών	από αυτές αποπερατωμένες μετά το 2001
Υδρούσα	712	1.455	922
% στα σύνολα	57%	65%	67%
Χώρα	350	510	280
% στα σύνολα	28%	23%	20%
Κόρθι	187	287	168
% στα σύνολα	15%	13%	12%
σύνολο	<u>1.249</u>	<u>2.252</u>	<u>1.370</u>

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

Η πλειοψηφία της δραστηριότητας κατασκευής ΔΚ και δυνητικά ΔΚ εντοπίζεται στον πρώην Δήμο Υδρούσας όπου και εκδίδεται το 57% των αδειών ΔΚ του νησιού και το 65% του αριθμού των ΔΚ. Ακολουθούν η Χώρα με 28% των αδειών και το 23% των κατοικιών και το Κόρθι με το 15% των αδειών και το 13% των κατοικιών. Η αποπερατωθείσα δραστηριότητα είναι ακόμη μεγαλύτερη στον πρώην Δήμο Υδρούσας όπου υλοποιούνται μετά το 2001 922 κατοικίες ή το 67% των ΔΚ του νησιού.

Σε ότι αφορά την ποιοτική σύνθεση των κατασκευών ΔΚ σε περιοχές εντός οικισμών και εκτός σχεδίου ανά πρώην Δήμο της Άνδρου παρατηρούμε στον παρακάτω πίνακα τα εξής :

- Ο μεγαλύτερος όγκος της εκτός σχεδίου δόμησης τόσο σε αριθμό ΔΚ που αδειοδοτούνται όσο και που υλοποιούνται μετά το 2001 στην Άνδρο εντοπίζεται στον πρώην δήμο Υδρούσας και συγκεκριμένα 979 κατοικίες βάσει αδειών εκ των οποίων μετά το 2001 υλοποιούνται οι 555. Ακολουθεί ο πρώην Δήμος Κορθίου με 204 αδειοδοτούμενες και 125 υλοποιούμενες μετά το 2001 ΔΚ σε εκτός σχεδίου

περιοχές και ο πρώην Δήμος Άνδρου με 148 αδειοδοτούμενες και 94 υλοποιούμενες μετά το 2001.

- Οι περισσότερες ΔΚ σε περιοχές εντός οικισμών και πάλι εντοπίζονται στον πρώην Δήμο Υδρούσας με 439 αδειοδοτούμενες και 342 υλοποιούμενες μετά το 2001 ΔΚ. Ακολουθεί πρώην Δήμος Άνδρου εδώ με 354 ΔΚ εκ των οποίων υλοποιούνται μόλις οι 183 μετά το 2001 και ο πρώην Δήμος Κορθίου με 77 αδειοδοτούμενες και 41 υλοποιούμενες μετά το 2001.

Πίνακας Ε.17: Αριθμοί αδειών ΔΚ & ΔΚ εντός οικισμών και εκτός σχεδίου, ανά πρώην Δήμο στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009

αριθμοί κατοικιών βάσει οικοδομικών αδειών						
πρώην Δήμοι	εντός οικισμών	% ανά πρώην Δήμο	εκτός σχεδίου	% ανά πρώην Δήμο	δεν εξακριβώθηκε	σύνολα
Υδρούσα	439	30%	979	67%	37	1.455
Άνδρος	354	69%	148	29%	8	510
Κόρθι	77	27%	204	71%	6	287
Σύνολα & % στο σύνολο	870	39%	1.331	59%	51	2.252
αριθμοί κατοικιών που αποπερατώθηκαν μετά το 2001						
πρώην Δήμοι	εντός οικισμών	% ανά πρώην Δήμο	εκτός σχεδίου	% ανά πρώην Δήμο	δεν εξακριβώθηκε	σύνολα
Υδρούσα	342	37%	555	60%	25	922
Άνδρος	183	65%	94	34%	3	280
Κόρθι	41	24%	125	74%	2	168
Σύνολα & % στο σύνολο	566	41%	774	56%	30	1.370

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

- Η δραστηριότητα σε περιοχές εκτός σχεδίου ως ποσοστό στη δραστηριότητα του κάθε πρώην Δήμου εμφανίζεται και πάλι υψηλότερη στους Δήμους Κορθίου και Υδρούσας, τόσο σε αριθμούς κατοικιών βάσει των εκδοθέντων αδειών της εξεταζόμενης περιόδου, όσο και σε αριθμούς κατοικιών που υλοποιούνται μετά το 2001. Τα ποσοστά αυτά βρίσκονται στο 71% για το Δήμο Κορθίου και 67% για τον Δήμο Υδρούσας.
- Αντίθετα η δραστηριότητα σε εντός οικισμών περιοχές ως ποσοστό στη δραστηριότητα του κάθε πρώην Δήμου εμφανίζεται υψηλότερη στον Δήμο Άνδρου. Αναλυτικότερα το 69% της αδειοδοτούμενης δραστηριότητας του Δήμου και το 65% της δραστηριότητας που υλοποιείται μετά το 2001 εντοπίζεται σε περιοχές εντός οικισμών. Τη χαμηλότερη αναλογία εντός οικισμών δόμησης παρουσιάζει ο πρώην Δήμος Κορθίου με ποσοστά 27% επί της αδειοδοτηθείσας και 24% επί της υλοποιηθείσας δραστηριότητας κατασκευής ΔΚ μετά το 2001.

Σε ότι αφορά τη διάκριση της δόμησης σε νέα, προστιθέμενη, επισκευών, νομιμοποίησης κα. ανά πρώην Δήμο της Άνδρου παρατηρούμε στον παρακάτω πίνακα τα εξής :

- Ο μεγαλύτερος όγκος αδειοδοτούμενης και υλοποιούμενης δραστηριότητας εντοπίζεται στον πρώην Δήμο Υδρούσας, με 1.330 νέες ΔΚ εκ των οποίων υλοποιούνται οι 851 μετά το 2001. Ακολουθεί σε απόλυτα μεγέθη ο πρώην Δήμος Άνδρου με 313 αδειοδοτούμενες και 207 υλοποιούμενες νέες ΔΚ μετά το 2001 και τελευταίος ο πρώην Δήμος Κορθίου με 241 αδειοδοτούμενες και 146 υλοποιούμενες μετά το 2001 ΔΚ.

Πίνακας Ε.18: Αριθμοί αδειών & ΔΚ εντός οικισμών και εκτός σχεδίου, ανά πρώην Δήμο στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009

αριθμοί κατοικιών βάσει οικοδομικών αδειών										
πρώην Δήμοι	νέα	% ανά πρώην Δήμο & σύνολο νησιού	προσθήκη	% ανά πρώην Δήμο & σύνολο νησιού	επισκευή	% ανά πρώην Δήμο & σύνολο νησιού	νομιμοποίηση	% ανά πρώην Δήμο & σύνολο νησιού	άλλες	σύνολα
Υδρούσα	1330	91%	45	3%	56	4%	16	1%	8	1455
Άνδρος	313	61%	41	8%	119	23%	22	4%	15	510
Κόρθι	241	84%	10	3%	33	11%	1	0%	2	287
σύνολα	1884	84%	96	4%	208	9%	39	2%	25	2.252
αριθμοί κατοικιών που αποπερατώθηκαν μετά το 2001										
πρώην Δήμοι	νέα	% ανά πρώην Δήμο & σύνολο νησιού	προσθήκη	% ανά πρώην Δήμο & σύνολο νησιού	επισκευή	% ανά πρώην Δήμο & σύνολο νησιού	νομιμοποίηση	% ανά πρώην Δήμο & σύνολο νησιού	άλλες	σύνολα
Υδρούσα	851	92%	14	2%	45	5%	6	1%	6	922
Άνδρος	207	74%	10	4%	52	19%	10	4%	1	280
Κόρθι	146	87%	4	2%	18	11%	.	-	.	168
σύνολα	1204	88%	28	2%	115	8%	16	1%	7	1.370

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

- Σαφώς μικρότερη είναι η συμμετοχή των αδειών επισκευής υφιστάμενων κατοικιών, προσθηκών, νομιμοποιήσεων κα. Ειδικά πάντως για τις επισκευαζόμενες κατοικίες που χρησιμοποιούνται ως δεύτερες ο μεγαλύτερος όγκος δραστηριότητας εντοπίζεται στον πρώην Δήμο Άνδρου με 119 αδειοδοτούμενες και 52 υλοποιούμενες μετά το 2001 ΔΚ. Ακολουθεί ο πρώην Δήμος Υδρούσας και τελευταίος ο πρώην Δήμος Κορθίου.
- Η ποιοτική σύνθεση τώρα της δόμησης ανά πρώην Δήμο και ουσιαστικά η διάκριση των ΔΚ σε νεόδμητες και επισκευαζόμενες δείχνει πως και σε σχετικούς όρους ο πρώην Δήμος Υδρούσας εμφανίζει τα υψηλότερα ποσοστά νέων κατασκευών και τα

χαμηλότερα επισκευών σε σχέση με τους υπόλοιπους δύο πρώην Δήμους. Πιο συγκεκριμένα οι ΔΚ που αδειοδοτούνται και υλοποιούνται στον πρώην δήμο Υδρούσας κατά 91% και 92% αντίστοιχα είναι νεόδμητες. Υψηλά είναι τα ποσοστά αυτά και για τον πρώην Δήμο Κορθίου καθώς ανέρχονται στο 89% και 87% της αδειοδοτούμενης και υλοποιούμενης μετά το 2001 δόμησης ΔΚ στο σύνολο του πρώην Δήμου. Πιο σημαντικό ρόλο φαίνεται να διαδραματίζουν οι επισκευές ΔΚ στον πρώην δήμο Άνδρου καθώς το 23% της αδειοδοτούμενης και το 19% της υλοποιούμενης μετά το 2001 δόμησης ΔΚ αφορά επισκευαζόμενες κατοικίες.

Πίνακας Ε.19: Μεγέθη ΔΚ ανά πρώην Δήμο στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009

πρώην Δήμοι & % στο σύνολο κάθε Δήμου	κατηγορίες μεγεθών κατοικιών αδειών (σε μ2)						
	10-50	51-80	81-120	121-200	201-300	>301	
	αριθμοί κατοικιών βάσει αδειών						
Υδρούσα	209	351	462	310	43	7	1.382
% στα σύνολα	15%	25%	33%	22%	3%	1%	100%
Άνδρος	35	84	110	111	22	8	370
% στα σύνολα	9%	23%	30%	30%	6%	2%	100%
Κόρθι	41	85	60	47	13	1	247
% στα σύνολα	17%	34%	24%	19%	5%	0%	100%
σύνολα	285	520	632	468	78	16	1.999
πρώην Δήμοι & % στο σύνολο κάθε Δήμου	αριθμοί κατοικιών βάσει αδειών_						
	10-50	51-80	81-120	121-200	201-300	>301	
	αριθμοί κατοικιών αποπερατωμένων μετά το 2001						
Υδρούσα	159	238	254	215	26	7	899
% στα σύνολα	18%	26%	28%	24%	3%	1%	100%
Άνδρος	23	57	64	80	14	5	243
% στα σύνολα	9%	23%	26%	33%	6%	2%	100%
Κόρθι	23	52	35	31	11	1	153
% στα σύνολα	15%	34%	23%	20%	7%	1%	100%
σύνολα	205	347	353	326	51	13	1.295

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

Ως προς τα μεγέθη των αδειοδοτούμενων και υλοποιούμενων ΔΚ στην Άνδρο την εξεταζόμενη περίοδο ανά πρώην Δήμο στον πίνακα.... παρατηρούμε τα εξής :

- Το μικρότερο ποσοστό ΔΚ δηλαδή μεγέθους από 10-50μ2 που αδειοδοτούνται και υλοποιούνται μετά το 2001 εντοπίζονται στον πρώην Δήμο Άνδρου, ενώ κάπως υψηλότερα ποσοστά εντοπίζονται εξίσου στους πρώην Δήμους Κορθίου και Υδρούσας.
- Στον πρώην Δήμο Κορθίου εντοπίζεται το υψηλότερο ποσοστό μεσαίου μεγέθους ΔΚ (δηλαδή συμπτυγμένων των 2κατηγοριών από 51-120μ2) με 58% στην αδειοδοτούμενη και 57% στην υλοποιούμενη μετά το 2001 δραστηριότητα.

- Στον πρώην Δήμο Άνδρου εντοπίζεται το υψηλότερο ποσοστό μεγάλου μεγέθους ΔΚ (των 3 κατηγοριών από 121-άνω των 300μ2), με 38% της αδειοδοτούμενης και 41% της υλοποιούμενης δραστηριότητας μετά το 2001. Με μικρότερα ποσοστά συμμετέχουν στη δραστηριότητα μεγάλου μεγέθους ΔΚ οι πρώην Δήμοι Υδρούσας και Κορθίου με 26% και 24% στην αδειοδοτούμενη και 28% και οι δύο στην υλοποιούμενη δραστηριότητα.

Σε ότι αφορά το σε ποιες περιοχές εντοπίζονται κυρίως οι ΔΚ της εξεταζόμενης περιόδου, ανά πρώην Δήμο και επί μέρους δημοτικά διαμερίσματα στον παρακάτω πίνακα παρατηρούμε τα εξής :

Πίνακας Ε.20: Χωρικός εντοπισμός οικοδομικής δραστηριότητας ΔΚ, ανά δημοτικό διαμέρισμα την περίοδο 1998-2009

Δημοτικό Διαμέρισμα	αριθμός αδειών	αριθμός κατοικιών	αποπερατωμένες μετά το 2001	% στις αποπερατωθείσες
πρώην Δήμος Υδρούσας				
Γαύριο	211	516	298	22%
Μπατσι	99	228	173	13%
Απροβάτου	96	184	136	10%
Φελλός	110	217	122	9%
Μακροτάναλο	61	115	62	5%
Άνω Γαύριο	55	94	55	4%
Παλαιόπολη	21	29	24	2%
Κατάκοιλος	23	27	20	1%
Βιτάλι	22	29	18	1%
Άρνη	14	16	14	1%
Σύνολο Δ/Δ	712	1.455	922	67%
πρώην Δήμος Άνδρου				
Άνδρος	132	206	96	7%
Λάμυρα	60	93	66	5%
Μεσσαριά	69	101	57	4%
Στενιές	52	68	36	3%
Αποίκια	18	20	16	1%
Πιτροφός	16	19	8	1%
Βουρκωτή	3	3	1	0%
Σύνολο Δ/Δ	350	510	280	20%
πρώην Δήμος Κορθίου				
Όρμος Κορθίου	63	106	60	4%
Καππαριά	43	71	44	3%
Κόρθι	42	48	35	3%
Συνετί	20	37	20	1%
Παλαιόκαστρο	15	17	6	0%
Κοχύλου	4	8	3	0%
Σύνολο Δ/Δ	187	287	168	12%

δεν εξακριβώθηκε	1	1	.	
Σύνολο	<u>1.250</u>	<u>2.253</u>	<u>1.370</u>	100%

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

- Οι περιοχές όπου εντοπίζεται η σημαντικότερη δραστηριότητα δόμησης ΔΚ στον πρώην Δήμο Υδρούσας είναι το Γαύριο, το λιμάνι του νησιού, το Μπατσι, το παραδοσιακά τουριστικό τμήμα του και η περιοχή Φελλού σε μικρή απόσταση βόρεια του λιμανιού, όπου και υλοποιείται μετά το 2001 το 22%, το 13% και το 10% των συνολικά υλοποιηθέντων ΔΚ στο σύνολο του νησιού την εξεταζόμενη περίοδο.
- Στον πρώην Δήμο Άνδρου οι σημαντικότερες περιοχές που εντοπίζεται δραστηριότητα κατασκευής ΔΚ είναι η Χώρα-Άνδρος, δηλαδή η πρωτεύουσα του νησιού, ο οικισμός των Λαμύρων, νοτιοδυτικά της Χώρας και σε κοντινή απόσταση, οικισμός με πράσινο και νερά, αλλά και η Μεσσαριά σε κοντινή απόσταση στην ενδοχώρα και ο οικισμός των Στενιών, γνωστός ως οικισμός με κατοίκους που παραδοσιακά ασχολήθηκαν με τη ναυτιλία. Τα ποσοστά που καταλαμβάνουν στο σύνολο της δόμησης ΔΚ που υλοποιείται μετά το 2001 είναι 7%, 5%, 4% και 3% αντίστοιχα.
- Στον πρώην Δήμο Κορθίου τώρα το μεγαλύτερο τμήμα της δραστηριότητας παρατηρείται στο αστικό κέντρο του Όρμου Κορθίου, ενώ ακολουθούν η περιοχή της Καππαριάς, το Κόρθι και το Συνετί με ποσοστά 4%, 3%, 3% και 1% αντίστοιχα.

Αυτό που θα πρέπει εδώ να επισημανθεί είναι το γεγονός πως δεν στάθηκε δυνατό μέσω της καταγραφής των οικοδομικών αδειών να ελεγχθεί η παράκτια δόμηση που σε αρκετές από τις περιοχές του παρακάτω πίνακα είναι οφθαλμοφανής.

Τέλος στον πίνακα Ε.21, θεωρώντας ενδεικτική μιας τεχνοτροπίας πολυτελούς κατασκευής την ύπαρξη πισίνας σε μία ΔΚ, παρουσιάζεται ο αριθμός που καταγράφηκε ανά πρώην Δήμο. Όπως παρατηρούμε, σε 70 οικοδομικές άδειες της περιόδου προβλέπεται η κατασκευή πισίνας με αριθμό που τελικά ανέρχεται σε 79 πισίνες. Η πλειοψηφία τους αδειοδοτείται στον πρώην Δήμο Υδρούσας που ως σημειωθεί διαθέτει τα λιγότερα αποθέματα νερού (βάσει των στοιχείων μελέτης που παραθέσαμε σε προγενέστερη ενότητα).

Πίνακας Ε.21: Πισίνες ανά άδεια, ανά πρώην Δήμο την περίοδο 1998-2009

πρώην Δήμοι Άνδρου	αριθμός αδειών με πισίνες	πισίνες (αρ.)
Υδρούσα	43	52
Άνδρος	22	22
Κόρθι	5	5
σύνολο νησιού	<u>70</u>	<u>79</u>

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

1.2.2.6 Ευρήματα ανά υποκατηγορία εντολοδόχων ΔΚ

Στους παρακάτω πίνακες επιχειρείται η παρουσίαση στοιχείων μεταξύ των διακριτών κατηγοριών εντολοδόχων ΔΚ, με έμφαση στο αν διαθέτουν δεσμούς καταγωγής από την Άνδρο, το ποσοστό των αλλοδαπών αλλά και οι τόποι προέλευσης τους. Πιο συγκεκριμένα παρουσιάζονται στοιχεία για τη διάκριση της δόμησης ΔΚ μεταξύ αυτών των κατηγοριών σε εντός οικισμών και εκτός σχεδίου, σε νεόδμητη και επισκευών, στοιχεία για τα μεγέθη των κατοικιών, αλλά και στοιχεία για τις επί μέρους χρήσεις των ΔΚ, πχ. το κατά πόσο η δόμηση που η κάθε μια κατηγορία κινητοποιεί στοχεύει σε ιδιόχρηση ή επένδυση. Τέλος ελέγχεται η τυχόν χωρική συγκέντρωση του φαινομένου μεταξύ αυτών των κατηγοριών σε συγκεκριμένες περιοχές των πρώην Δήμων του νησιού.

Στον πίνακα..... ακολουθώς παρουσιάζεται η αδειοδοτούμενη και υλοποιούμενη μετά το 2001 δραστηριότητα κατασκευής ΔΚ ανά ομάδα εντολοδόχων και συγκεκριμένα διακρίνοντας τους σε έχοντες καταγωγή από την Άνδρο, λοιπούς ημεδαπούς και αλλοδαπούς. Παρατηρούμε τα εξής :

- Η ομάδα εντολοδόχων ημεδαπών χωρίς καταγωγή από την Άνδρο είναι εκείνη που παρουσιάζει τη μεγαλύτερη ποσοστιαία συμμετοχή αδειοδοτούμενης και υλοποιούμενης δόμησης ΔΚ σε περιοχές εκτός σχεδίου και πιο συγκεκριμένα σε ποσοστό 73% της αδειοδοτούμενης δραστηριότητας βάσει αριθμού κατοικιών και 67% της υλοποιούμενης με 646 και 390 κατοικίες αντίστοιχα.
- Αντίθετα, η ομάδα των αλλοδαπών εντολοδόχων εμφανίζει στο σύνολο των αδειοδοτούμενων και υλοποιούμενων ΔΚ της κατηγορίας της, τα υψηλότερα ποσοστά εντός οικισμών και συγκεκριμένα 50% επί των αδειοδοτούμενων και 60% επί των υλοποιούμενων μετά το 2001 κατοικιών και 40 και 28 κατοικίες αντίστοιχα.
- Η ομάδα εντολοδόχων με καταγωγή από την Άνδρο εμφανίζει πιο ισορροπημένη αναλογία εντός οικισμών και εκτός σχεδίου δόμησης, καθώς η δραστηριότητα της μοιράζεται εξίσου στα σύνολα της αδειοδοτούμενης και υλοποιούμενης μετά το 2001 δραστηριότητας κατασκευής ΔΚ της κατηγορίας της.

Πίνακας Ε.22: Δόμηση ΔΚ εντός σχεδίου και εκτός οικισμών ανά ομάδα εντολοδόχων 1998-2009

	εντός οικισμών		εκτός σχεδίου		δεν εξακριβώθηκε	
	αριθμοί κατοικιών βάσει αδειών	Αποπερ/μένες μετά το 2001	αριθμοί κατοικιών βάσει αδειών	Αποπερ /μένες μετά το 2001	αριθμοί κατοικιών βάσει αδειών	Αποπερ/μένες μετά το 2001
από Άνδρο	599	356	632	357	37	22
% στα σύνολα της κατηγορίας τους	47%	48%	50%	49%	3%	3%
ημεδαπός άλλης καταγωγής	231	182	646	390	9	6
% στα σύνολα της κατηγορίας τους	26%	31%	73%	67%	1%	1%
αλλοδαπός	40	28	39	19	1	
% στα σύνολα της κατηγορίας τους	50%	60%	49%	40%	1%	0%

άγνωστος			14	8	4	2
% στα σύνολα της κατηγορίας τους			78%	80%	22%	20%
σύνολα	870	566	1331	774	51	30

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

Στον επόμενο πίνακα η διάκριση σε εντός οικισμών και εκτός σχεδίου δόμηση παρουσιάζεται τώρα με βάση τον τόπο μόνιμης κατοικίας των εντολοδόχων των αδειών. Η εικόνα του παραπάνω πίνακα δεν φαίνεται να μεταβάλλεται σημαντικά καθώς είναι οι κάτοικοι εξωτερικού που φαίνεται να κινητοποιούν σε υψηλότερο ποσοστό την εντός οικισμών δόμηση, έναντι των εξ Αθηνών μόνιμων κατοίκων που φαίνεται να κινητοποιούν σε υψηλότερο ποσοστό την εκτός σχεδίου δόμηση. Η κατηγορία των κατοίκων της Άνδρου είναι λογικό να υποτεθεί πως αναφέρεται σε δόμηση επιχειρηματικής υφής προσδοκώντας την πώληση ή μίσθωση κατοικιών ως δεύτερων στην ενδιαφερόμενη αγορά. Τέλος οι περιπτώσεις μικτής κατοίκησης αναφέρονται κυρίως σε Ανδριώτες και μη που μοιράζουν το χρόνο διαμονής τους μεταξύ Άνδρου και Αθήνας ή Άνδρου και εξωτερικού.

Πίνακας Ε.23: Δόμηση ΔΚ εντός σχεδίου και εκτός οικισμών ανά τόπο κατοικίας εντολοδόχων, την περίοδο 1998-2009

τόπος μόνιμης κατοικίας εντολοδόχων	εντός οικισμών		εκτός σχεδίου		δεν εξακριβώθηκε	
	αριθμοί κατοικιών	Αποπερ/μένες μετά το 2001	αριθμοί κατοικιών	Αποπερ/μένες μετά το 2001	αριθμοί κατοικιών	Αποπερ/μένες μετά το 2001
Αθήνα	616	384	931	582	32	18
% στα σύνολα της κατηγορίας τους	39%	39%	59%	59%	2%	2%
Άνδρος	157	118	187	93	13	9
% στα σύνολα της κατηγορίας τους	44%	54%	52%	42%	4%	4%
Ευρώπη	44	31	58	30	1	1
% στα σύνολα της κατηγορίας τους	43%	50%	56%	48%	1%	2%
άλλη ήπειρος	23	14	42	17		
% στα σύνολα της κατηγορίας τους	35%	45%	65%	55%	0%	0%
μικτή κατοίκηση	25	18	56	17	1	
% στα σύνολα της κατηγορίας τους	30%	51%	68%	49%	1%	0%
λοιπή Ελλάδα	4	1	28	13		
% στα σύνολα της κατηγορίας τους	13%	7%	88%	93%	0%	0%

άγνωστη διεύθυνση	1		29	22	4	2
% στα σύνολα της κατηγορίας τους	3%	0%	85%	92%	12%	8%
σύνολα	870	566	1331	774	51	30

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

Σε ότι αφορά τις διαφαινόμενες προτιμήσεις ως προς τα μεγέθη κατοικιών της περιόδου μεταξύ των διαφορετικών κατηγοριών εντολοδόχων ΔΚ, βάσει της καταγωγής τους, στον πίνακα ... παρακάτω παρατηρούμε τα εξής :

Πίνακας Ε.24: Μεγέθη κατοικιών ανά κατηγορία εντολοδόχων αδειών ΔΚ την περίοδο 1998-2009

καταγωγή εντολοδόχων	από Άνδρο		ημεδαπός άλλης καταγωγής		αλλοδαπός		άγνωστος	
	Αρ. κατοικιών	Αποπερ/μένες μετά το 2001	Αρ. κατοικιών	Αποπερ/μένες μετά το 2001	Αρ. κατοικιών	Αποπερ/μένες μετά το 2001	Αρ. κατοικιών	Αποπερ/μένες μετά το 2001
μεγέθη ΔΚ (σε μ2)								
10-50	334	210	153	83	5	0	6	6
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	30%	30%	18%	15%	7%	0%	38%	60%
51-80	356	204	290	186	18	7	7	3
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	32%	29%	34%	33%	25%	18%	44%	30%
81-120	263	160	239	160	24	11	2	1
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	23%	23%	28%	29%	34%	28%	13%	10%
121-200	130	84	133	98	22	20	1	
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	12%	12%	16%	18%	31%	51%	6%	0%
201-300	41	32	33	26	2	1		
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	4%	5%	4%	5%	3%	3%	0%	0%
>300	6	3	4	4				
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	1%	0%	0%	1%	0%	0%	0%	0%

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

- Σχετικά μικρότερου μεγέθους ΔΚ φαίνεται να ζητούν τόσο οι έχοντες καταγωγή από την Άνδρο όσο και οι λοιποί ημεδαποί. Πιο συγκεκριμένα οι έχοντες καταγωγή παρουσιάζουν αθροιστικά ποσοστά στις κατοικίες μεγέθους από 10-80μ2 ύψους 62% στην αδειοδοτούμενη δραστηριότητα και 59% στην υλοποιούμενη μετά το

2001 της κατηγορίας τους. Οι λοιποί ημεδαποί παρουσιάζουν αντίστοιχα 52% στην αδειοδοτούμενη και 48% στην υλοποιούμενη δραστηριότητα μετά το 2001 της κατηγορίας τους.

- Στις μεσαίου μεγέθους ΔΚ υπάρχει ικανή συμμετοχή από όλες τις επί μέρους ομάδες εντολοδόχων με μεγαλύτερη ποσοστιαία συμμετοχή στο σύνολο της να εμφανίζει η ομάδα των αλλοδαπών εντολοδόχων. Πιο συγκεκριμένα οι αλλοδαποί εντολοδόχοι παρουσιάζονται να κινητοποιούν αθροιστικά τη δόμηση κατοικιών από 81-121μ² σε ποσοστό 65% της αδειοδοτούμενης και 79% της υλοποιούμενης μετά το 2001 δραστηριότητας της κατηγορίας τους. Ακολουθούν οι ημεδαποί λοιπής καταγωγής με αντίστοιχα ποσοστά 34% της αδειοδοτούμενης και 37% της υλοποιούμενης δραστηριότητας μετά το 2001 και σχεδόν ισάξια οι έχοντες καταγωγή με ποσοστά 35% τόσο επί της αδειοδοτούμενης όσο και επί της υλοποιούμενης δραστηριότητας των κατηγοριών τους.
- Τέλος, ελαφρώς υψηλότερη διαφαίνεται η ζήτηση σε σχετικούς όρους των εχόντων καταγωγή από την Άνδρο αλλά και των λοιπών ημεδαπών για μεγάλοι μεγέθους κατοικίες (από 2001 μέχρι άνω των 300μ²) έναντι των αλλοδαπών εντολοδόχων, καθώς τα ποσοστά συμμετοχής κάθε κατηγορίας στο σύνολο της ανέρχονται σε 4% επί της αδειοδοτούμενης και 5% επί της υλοποιούμενης δραστηριότητας.

Εξετάζοντας τώρα τις προτιμήσεις καθεμιάς κατηγορίας εντολοδόχων των αδειών ΔΚ της περιόδου, κυρίως ως προς τη διάκριση μεταξύ νεόδμητων και επισκευαζομένων κατοικιών στον πίνακα Ε.25 παρακάτω παρατηρούμε τα εξής :

Πίνακας Ε.25: Είδη αδειών ΔΚ ανά κατηγορία εντολοδόχων αδειών την περίοδο 1998-2009

καταγωγή εντολοδόχων	από Άνδρο		ημεδαπός άλλης καταγωγής		Αλλοδαπός		άγνωστο	
	Αρ. κατοικιών	Αποπερ/μ ένες μετά το 2001	Αρ. κατοικιών	Αποπερ/μ ένες μετά το 2001	Αρ. κατοικιών	Αποπερ/μ ένες μετά το 2001	Αρ. κατοικιών	Αποπερ/μ ένες μετά το 2001
Είδη αδειών ΔΚ								
νέα	993	627	819	538	55	30	17	9
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	78%	85%	92%	93%	69%	64%	94%	90%
προσθήκη	66	17	23	9	7	2		
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	5%	2%	3%	2%	9%	4%	0%	0%
επισκευή	153	69	38	30	16	15	1	1
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	12%	9%	4%	5%	20%	32%	6%	10%
νομιμοποίηση	33	15	5	1	1			
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	3%	2%	1%	0%	1%	0%	0%	0%

άλλη	23	7	1		1			
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	2%		0%		1%		0%	
		1%		0%		0%		0%
σύνολα	<u>1.268</u>	<u>735</u>	<u>886</u>	<u>578</u>	<u>80</u>	<u>47</u>	<u>18</u>	<u>10</u>

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

- Τα υψηλότερα ποσοστά νέων ΔΚ τόσο επί της αδειοδοτούμενης όσο και της υλοποιούμενης δραστηριότητας μετά το 2001 παρουσιάζονται στην κατηγορία εντολοδόχων ημεδαπών χωρίς καταγωγή από την Άνδρο, στο σύνολο της δραστηριότητας της ομάδας τους. Πιο συγκεκριμένα σε ποσοστό 92% της αδειοδοτούμενης και 93% της υλοποιούμενης μετά το 2001 δραστηριότητας, φαίνεται μέσα από τα στοιχεία αυτά να προτιμούν νεόδμητες ΔΚ. Υψηλά βέβαια είναι τα αντίστοιχα ποσοστά και στις λοιπές κατηγορίες εντολοδόχων, με χαμηλότερες προτιμήσεις για νεόδμητες ΔΚ να εκφράζονται από τους αλλοδαπούς εντολοδόχους.
- Αντίστροφα τα υψηλότερα ποσοστά επισκευαζόμενων ΔΚ εμφανίζει η κατηγορία των αλλοδαπών εντολοδόχων στο σύνολο αδειοδοτούμενης και υλοποιούμενης μετά το 2001 δραστηριότητας της κατηγορίας της και αντίστοιχα 20% και 32%. Ακολουθούν οι έχοντες καταγωγή από την Άνδρο με ποσοστά 12% και 9% και οι λοιποί ημεδαποί με σαφώς χαμηλότερα ποσοστά της τάξης του 4% και 5% επί της αδειοδοτούμενης και υλοποιούμενης μετά το 2001 δραστηριότητας κάθε κατηγορίας αντίστοιχα.

Ως προς τις σχεδιαζόμενες χρήσεις των κατοικιών, στον πίνακα Ε.26 ακολούθως παρατηρούμε τις εξής διαφοροποιήσεις μεταξύ των επί μέρους ομάδων εντολοδόχων:

- Θεωρώντας τις δύο πρώτες κατηγορίες του πίνακα ως ξεκάθαρες περιπτώσεις ίδιας χρήσης, παρατηρούμε πως τα υψηλότερα ποσοστά αθροιστικά τόσο επί της αδειοδοτούμενης όσο και επί της υλοποιούμενης δραστηριότητας μετά το 2001 στο σύνολο της ομάδας της εμφανίζει εκείνη των αλλοδαπών με 65% επί της αδειοδοτούμενης δραστηριότητας και 100% της υλοποιούμενης δραστηριότητας της ομάδας της μετά το 2001. Χαμηλότερα και πάντως όχι χαμηλά ποσοστά ιδιόχρησης εμφανίζουν οι λοιπές ομάδες. Αμέσως επόμενη έρχεται η ομάδα των λοιπών ημεδαπών με αθροιστικό ποσοστό 59% επί της αδειοδοτούμενης και 61% επί της υλοποιούμενης μετά το 2001 δραστηριότητας της ομάδας της και τελευταία η ομάδα των εχόντων καταγωγή με ποσοστά 46% επί της αδειοδοτούμενης και 44% της υλοποιούμενης δραστηριότητας μετά το 2001 της ομάδας της. Η ταξινόμηση των ομάδων δεν φαίνεται να μεταβάλλεται αν συμπεριληφθεί και η κατηγορία μικτής χρήσης αδειών ΔΚ, δηλαδή ιδιόχρησης και επένδυσης.
- Ως προς τη δραστηριότητα κατασκευής ΔΚ επενδυτικού χαρακτήρα, δηλαδή για μίσθωση ή πώληση, την μεγαλύτερη αναλογία εντός της κάθε ομάδας εντολοδόχων παρουσιάζει εκείνη των εχόντων καταγωγή από την Άνδρο. Πιο συγκεκριμένα εμφανίζει ποσοστά 45% επί της αδειοδοτούμενης και 48% επί της υλοποιούμενης δραστηριότητας της ομάδας της, υποδηλώνοντας υψηλότερη επιχειρηματικού τύπου εμπλοκή των μελών της στο φαινόμενο της ΔΚ. Αρκετά υψηλή αλλά πάντως χαμηλότερη εμφανίζεται και η επιχειρηματικού τύπου εμπλοκή στο φαινόμενο της ΔΚ μεταξύ των μελών της ομάδας των λοιπών ημεδαπών, καθώς ποσοστιαία αντιστοιχεί στο 31% επί της αδειοδοτούμενης και 30% επί της υλοποιούμενης μετά

το 2001 δραστηριότητας στο σύνολο της ομάδας της. Ακολουθεί τελευταία η ομάδα των αλλοδαπών με συμμετοχή 18% επί της αδειοδοτούμενης αλλά 0% επί της υλοποιούμενης μετά το 2001 δραστηριότητας της.

Πίνακας Ε.26: Χρήσεις αδειών ΔΚ ανά κατηγορία εντολοδόχων αδειών την περίοδο 1998-2009

καταγωγή εντολοδόχων	από Άνδρο		ημεδαπός άλλης καταγωγής		Αλλοδαπός		άγνωστο	
	αρ. κατοικιών	αποπερ/μένες μετά το 2001	αρ. κατοικιών	αποπερ/μένες μετά το 2001	αρ. κατοικιών	αποπερ/μένες μετά το 2001	αρ. κατοικιών	αποπερ/μένες μετά το 2001
Χρήσεις αδειών ΔΚ								
ιδιόχρηση	472	273	343	230	52	42	3	1
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	37%	37%	39%	40%	65%	89%	17%	10%
(ιδιόχρηση) οικογενειακές κατοικίες & φίλων	113	53	176	124	11	5		
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	9%	7%	20%	21%	14%	11%	0%	0%
ιδιόχρηση & επένδυση	110	55	89	52	3			
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	9%	7%	10%	9%	4%	0%	0%	0%
επενδυτικές	571	352	276	172	14		8	8
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	45%	48%	31%	30%	18%	0%	44%	80%
άγνωστη χρήση	2	2	2				7	1
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	0%	0%	0%	0%	0%	0%	39%	10%
σύνολα	1.268	735	886	578	80	47	18	10

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

- Τέλος ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατηγορία αδειών μικτής χρήσης ΔΚ, δηλαδή τόσο για ιδιόχρηση όσο και για επένδυση και κυρίως αφορά περιπτώσεις αδειών περισσότερων της 1 κατοικίας, όπου η μία ιδιοχρησιμοποιείται ως δεύτερη και οι άλλες προορίζονται για μίσθωση ή πώληση. Σε αυτού του είδους τις χρήσεις φαίνεται να συμμετέχει περισσότερο η ομάδα των λοιπών ημεδαπών και των

εχόντων καταγωγή με ποσοστά 10% επί της αδειοδοτούμενης και 9% επί της υλοποιούμενης μετά το 2001 δραστηριότητας της ομάδας της η πρώτη και 9% και 7% η δεύτερη αντίστοιχα.

Τα στοιχεία τώρα του προηγούμενου πίνακα παρουσιάζονται σε μια νέα κωδικοποίηση στον πίνακα ακολούθως ανά ομάδα εντολοδόχων και χρήσεων κατοικιών και συγκεκριμένα διακρίνοντας τις κατοικίες σε αμιγώς δεύτερες, σε προς πώληση ή ενοικίαση, κατοικίες «μοιρασμένης» χρήσης αλλά και αυτές που μετατράπηκαν σε κύριες.

Πίνακας Ε.27: Χρήσεις ΔΚ ανά κατηγορία εντολοδόχων αδειών την περίοδο 1998-2009

καταγωγή εντολοδόχων	από Άνδρο		ημεδαπός άλλης καταγωγής		Αλλοδαπός		άγνωστο	
	αφ. κατοικιών	αποπερ/μ ένες μετά το 2001	αφ. κατοικιών	αποπερ/μ ένες μετά το 2001	αφ. κατοικιών	αποπερ/μ ένες μετά το 2001	αφ. κατοικιών	αποπερ/μ ένες μετά το 2001
είδη ΔΚ								
αμιγώς ΔΚ	647	404	571	426	58	42	7	4
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	51%	55%	64%	74%	73%	89%	41%	40%
προς πώληση	281	140	187	94	9			
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	22%	19%	21%	16%	11%	0%	0%	0%
προς ενοικίαση	251	149	85	42	4		1	5
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	20%	20%	10%	7%	5%	0%	6%	50%
είτε προς πώληση, είτε προς ενοικίαση	33	7	33	7	3			
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	3%	1%	4%	1%	4%	0%	0%	0%
δεν εξακριβώθηκε	27	15	1	1			9	1
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	2%	2%	0%	0%	0%	0%	53%	10%
κατοικίες μοιρασμένης χρήσης	27	18	3	3				
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	2%	2%	0%	1%	0%	0%	0%	0%
ΔΚ που μετατράπηκαν σε κύριες	3	2	6	5	6	5		
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	0%	0%	1%	1%	8%	11%	0%	0%

σύνολα	<u>1.268</u>	<u>735</u>	<u>886</u>	<u>578</u>	<u>80</u>	<u>47</u>	<u>17</u>	<u>10</u>
---------------	---------------------	-------------------	-------------------	-------------------	------------------	------------------	------------------	------------------

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

Ενδιαφέρον εδώ παρουσιάζει η κατανομή των επενδυτικών κατοικιών σε προς πώληση ή ενοικίαση, των κατοικιών μοιρασμένης χρήσης αλλά και των ΔΚ εκείνων που μετατράπηκαν εν τέλει σε κύριες. Παρατηρούμε τα εξής :

- Η ομάδα που στο σύνολο της παρουσιάζει τη μεγαλύτερη ποσοστιαία αναλογία προς πώληση ΔΚ είναι αυτή των ημεδαπών εχόντων καταγωγή από την Άνδρο με 22% επί της αδειοδοτούμενης και 19% επί της υλοποιούμενης μετά το 2001 δραστηριότητας της συνολικά, ενώ ακολουθεί η ομάδα των λοιπών ημεδαπών με 21% και 16% αντίστοιχα. Αλλά και σε απόλυτα μεγέθη η ομάδα των εχόντων καταγωγή, σε αυτή την κατηγορία των προς πώληση ΔΚ υπερτερεί όλων των άλλων με 281 αδειοδοτούμενες και 140 υλοποιούμενες μετά το 2001 κατοικίες. Ελάχιστα έως καθόλου στη δραστηριότητα αυτή φαίνεται να συμμετέχουν οι αλλοδαποί καθώς εμφανίζουν 9 αδειοδοτούμενες κατοικίες την εξεταζόμενη περίοδο σε αυτή την κατηγορία, εκ των οποίων ουδεμία αποπερατωμένη μετά το 2001.
- Η εικόνα για τις προς ενοικίαση κατοικίες δεν μεταβάλλεται σημαντικά από τις προς πώληση σε ότι αφορά την κατανομή της μεταξύ των ομάδων αλλά και στην ποσοστιαία σύνθεση στο εσωτερικό των ομάδων. Έτσι οι περισσότερες προς ενοικίαση κατοικίες ανήκουν στην ομάδα των εχόντων καταγωγή από την Άνδρο και πιο συγκεκριμένα 251 αδειοδοτούμενες κατοικίες εκ των οποίων 149 αποπερατώνονται μετά το 2001, σε ποσοστιαία σύνθεση στο εσωτερικό της ομάδας τους 20% τόσο επί της αδειοδοτούμενης όσο και επί της υλοποιούμενης μετά το 2001 δραστηριότητας. Ακολουθεί με μικρότερα μεγέθη η ομάδα των λοιπών ημεδαπών και συγκεκριμένα 85 αδειοδοτούμενες εκ των οποίων 42 υλοποιούμενες μετά το 2001 κατοικίες, σε ποσοστό 10% επί της αδειοδοτούμενης και 7% επί της υλοποιούμενης του συνόλου κατοικιών της ομάδας της. Ελάχιστη ως μηδαμινή παρουσιάζεται η συμμετοχή στις προς ενοικίαση κατοικίες της ομάδας των αλλοδαπών με 4 αδειοδοτούμενες κατοικίες εκ των οποίων καμία δεν αποπερατώνεται μετά το 2001 και αντίστοιχα ποσοστά στο σύνολο της ομάδας της 5% και 0%.
- Η εικόνα δεν μεταβάλλεται σημαντικά αν ληφθούν υπόψη οι κατοικίες που προορίζονται είτε προς πώληση είτε προς ενοικίαση, με αμελητέα ενίσχυση σε ότι αφορά τη συμμετοχή της ομάδας των αλλοδαπών.
- Σε ότι αφορά τις κατοικίες μοιρασμένης χρήσης, όπως ίσως είναι αναμενόμενο, μεγαλύτερη συμμετοχή εμφανίζει η ομάδα των εχόντων καταγωγή. Πιο συγκεκριμένα 27 κατοικίες εκ των οποίων 18 υλοποιημένες μετά το 2001, χρησιμοποιούνται ως μοιρασμένης χρήσης, σε ποσοστό 2% επί της αδειοδοτούμενης αλλά και υλοποιούμενης μετά το 2001 δραστηριότητας συνολικά της ομάδας αυτής. Ακολουθεί η ομάδα των λοιπών ημεδαπών με 3 αδειοδοτούμενες και μετά το 2001 υλοποιούμενες κατοικίες και ελάχιστα ποσοστά αυτού του είδους κατοικιών στο σύνολο της δραστηριότητας της.
- Τέλος σε ότι αφορά τη συμμετοχή των επί μέρους ομάδων μεγαλύτερη συμμετοχή στις ΔΚ που μετατράπηκαν σε κύριες παρουσιάζουν οι αλλοδαποί και οι λοιποί ημεδαποί με 6 αδειοδοτούμενες και 5 υλοποιούμενες κατοικίες μετά το 2001 έκαστη αλλά μεγαλύτερο ειδικό βάρος, δηλαδή ποσοστιαία συμμετοχή στο σύνολο της ομάδας της αυτή των αλλοδαπών.

Θα πρέπει βέβαια εδώ να τονίσουμε το γεγονός πως η διερεύνηση των περιπτώσεων τόσο των κατοικιών «μοιρασμένης» χρήσης όσο και των δεύτερων που μετατράπηκαν σε κύριες δεν επιτυγχάνεται ικανοποιητικά μέσα από τα παραπάνω στοιχεία. Είναι σχεδόν βέβαιο πως υπάρχουν πολλές κατοικίες εχόντων καταγωγή συνταξιούχων, υφιστάμενες προ του 1998 που αποτελεί τον ορίζοντα της μελέτης αυτής, οι οποίες δεν περνούν μέσα από αδειοδοτικές διαδικασίες και χρησιμοποιούνται το ήμισυ περίπου του έτους από τους χρήστες τους. Αντίστοιχα ενδέχεται να υπάρχουν αρκετές ακόμη ΔΚ που δεν καταγράφηκαν στην αδειοδοτική διαδικασία της περασμένης 10ετίας και χρησιμοποιούνται πλέον ως κύριες. Τα παραπάνω στοιχεία είναι σε θέση να δώσουν απλά μία ένδειξη για την ύπαρξη των τάσεων και περιπτώσεων αυτών.

Σε ότι αφορά την επιλογή κατασκευής αυτόνομων κατοικιών ή συγκροτημάτων ανεξάρτητων κατοικιών ή διαμερισμάτων η εικόνα μεταξύ των διαφορετικών ομάδων εντολοδόχων ΔΚ διαμορφώνεται ως εξής :

Πίνακας Ε.28: Κλίμακα «παραγωγής» ΔΚ ανά κατηγορία εντολοδόχων αδειών την περίοδο 1998-2009

καταγωγή εντολοδόχων	από Άνδρο		ημεδαπός άλλης καταγωγής		Αλλοδαπός		άγνωστο	
	αφ. κατοικιών	αποπερ/μ ένες μετά το 2001	αφ. κατοικιών	αποπερ/μ ένες μετά το 2001	αφ. κατοικιών	αποπερ/μ ένες μετά το 2001	αφ. κατοικιών	αποπερ/μ ένες μετά το 2001
είδη ΔΚ								
ανεξάρτητη κατοικία	439	246	303	213	48	38	4	2
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	35%	33%	34%	37%	60%	81%	22%	20%
συγκρότημα ανεξάρτητων κατοικιών	651	336	525	336	29	9	7	5
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	51%	46%	59%	58%	36%	19%	39%	50%
συγκρότημα διαμερισμάτων	178	153	58	29	3	0	7	3
% στα σύνολα της κατηγορίας εντολοδόχων	14%	21%	7%	5%	4%	0%	39%	30%
σύνολα	1268	735	886	578	80	47	18	10

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

- Οι αλλοδαποί φαίνεται ποσοστιαία στο σύνολο της ομάδας τους να προτιμούν ανεξάρτητες ΔΚ, καθώς εμφανίζουν τα υψηλότερα ποσοστά και συγκεκριμένα 60% επί της αδειοδοτούμενης και 81% επί της υλοποιούμενης μετά το 2001 δραστηριότητας της ομάδας τους. Ακολουθούν με περίπου ισάξια ποσοστά που

κυμαίνονται κοντά στο 1/3 των αδειοδοτούμενων και υλοποιούμενων μετά το 2001 κατοικιών τους οι έχοντες καταγωγή και οι λοιποί ημεδαποί.

- Τα υψηλότερα ποσοστά ανεξάρτητων κατοικιών σε συγκροτήματα, που υπερβαίνουν περίπου το ½ των αδειοδοτούμενων αλλά και υλοποιούμενων μετά το 2001 κατοικιών τους, παρουσιάζει η ομάδα των λοιπών ημεδαπών με 59% και 58% αντίστοιχα. Ακολουθεί με λίγη διαφορά η ομάδα των εχόντων καταγωγή με αντίστοιχα ποσοστά 51% και 46%.
- Τέλος τα συγκροτήματα διαμερισμάτων φαίνεται να επιλέγονται περισσότερο οι έχοντες καταγωγή σε ποσοστό 14% επί της αδειοδοτούμενης και 21% επί της υλοποιούμενης μετά το 2001 δραστηριότητας της ομάδας τους για την εξεταζόμενη περίοδο.

Σε ότι αφορά τον χωρικό εντοπισμό ΔΚ μεταξύ των διαφορετικών ομάδων εντολοδόχων στους παρακάτω 3 πίνακες παρουσιάζονται στοιχεία για την εξεταζόμενη χρονική περίοδο.

Πίνακας Ε.29: Χωρικός εντοπισμός ΔΚ της περιόδου 1998-2009 ανά ομάδα εντολοδόχων (α)

Δημοτικό Διαμέρισμα	έχοντες καταγωγή από Άνδρο			
	αρ. κατοικιών	από αυτές αποπερ/μένες μετά το 2001	% στις αποπερ/θείσες της ομάδας τους	% στις αποπερ/θείσες του πρώην Δήμου της ομάδας τους
Γαύριο	285	165	22%	40%
Μπατσι	127	102	14%	25%
Απροβάτου	73	43	6%	11%
Φελλός	61	26	4%	6%
Άνω Γαύριο	50	29	4%	7%
Μακροτάνταλο	18	13	2%	3%
Βιτάλι	15	7	1%	2%
Κατάκοιλος	14	11	1%	3%
Παλαιόπολη	9	6	1%	1%
Άρνη	7	6	1%	1%
Σύνολο Δ/Δ	659	408	56%	100%
Άνδρος	183	88	12%	41%
Μεσσαριά	89	48	7%	23%
Στενιές	55	29	4%	14%
Λάμυρα	54	35	5%	16%
Πιτροφός	15	5	1%	2%
Αποίκια	10	8	1%	4%
Βουρκωτή			0%	0%
Σύνολο Δ/Δ	406	213	29%	100%
Όρμος Κορθίου	86	44	6%	6%
Κόρθι	34	26	4%	4%
Καππαριά	34	22	3%	3%
Συνετί	30	14	2%	2%
Παλαιόκαστρο	17	6	1%	1%

Κοχύλου	2	2	0%	0%
Σύνολο Δ/Δ	203	114	16%	100%
Σύνολο	1.268	735	100%	

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

Σε ότι αφορά τους έχοντες καταγωγή από την Άνδρο παρατηρούμε καταρχήν πως ο μεγαλύτερος όγκος της δραστηριότητας τους εντοπίζεται στον πρώην Δήμο Υδρούσας και συγκεκριμένα 408 ΔΚ ή ποσοστό 56% των αποπερατωμένων μετά το 2001 της ομάδας τους. Ακολουθεί ο πρώην Δήμος Άνδρου με 213 ΔΚ ή ποσοστό 29% της δραστηριότητας και ο πρώην Δήμος Κορθίου με 114 ΔΚ ή 16% της δραστηριότητας. Σε κάθε περίπτωση τόσο σε απόλυτα όσο και σε σχετικά μεγέθη οι ΔΚ που κατασκευάζουν εντοπίζονται στα 4 αστικά κέντρα του νησιού, δηλαδή Γαύριο, Άνδρο (Χώρα), Μπαταί και Όρμος Κορθίου, καθώς και σε επιλεγμένες περιοχές σε μικρές αποστάσεις από αυτά, τόσο στην ενδοχώρα όσο και παράκτιες πχ. Μεσσαριά, Απροβάτου, Λάμυρα, Φελλός, Στενιές, Άνω Γαύριο.

Πίνακας Ε.30: Χωρικός εντοπισμός ΔΚ της περιόδου 1998-2009 ανά ομάδα εντολοδόχων (β)

Δημοτικό Διαμέρισμα	ημεδαποί άλλης εκτός Άνδρου καταγωγής			
	αρ. κατοικιών	από αυτές αποπερ/μένες μετά το 2001	% στις αποπερ/θείσες της ομάδας τους	% στις αποπερ/θείσες του πρώην Δήμου της ομάδας τους
Γαύριο	220	124	21%	27%
Φελλός	123	72	12%	16%
Απροβάτου	101	88	15%	19%
Μπαταί	99	69	12%	15%
Μακροτάνταλο	85	47	8%	10%
Άνω Γαύριο	37	23	4%	5%
Παλαιόπολη	20	18	3%	4%
Βιτάλι	9	7	1%	2%
Κατάκοιλος	7	5	1%	1%
Άρνη	6	5	1%	1%
Σύνολο Δ/Δ	707	458	79%	100%
Λάμυρα	37	29	5%	43%
Άνδρος	20	11	2%	16%
Μεσσαριά	15	10	2%	15%
Στενιές	12	6	1%	9%
Αποίκια	10	8	1%	12%
Πιτροφός	4	3	1%	4%
Βουρκωτή	3	1	0%	1%
Σύνολο Δ/Δ	101	68	12%	100%
Καππαριά	34	19	3%	37%
Όρμος Κορθίου	19	15	3%	29%
Συνετί	11	11	2%	21%
Κόρθι	8	6	1%	12%

Κοχύλου	6	1	0%	2%
Παλαιόκαστρο			0%	0%
Σύνολο Δ/Δ	78	52	9%	100%
Σύνολο	886	578	100%	-

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

Σε ότι αφορά τους έχοντες καταγωγή από την Άνδρο παρατηρούμε καταρχήν πως ο και πάλι ο μεγαλύτερος όγκος της δραστηριότητας τους εντοπίζεται στον πρώην Δήμο Υδρούσας και είναι μεγαλύτερος από των εχόντων καταγωγή. Συγκεκριμένα 458 ΔΚ ή ποσοστό 79% των αποπερατωμένων μετά το 2001 της ομάδας τους. Ακολουθεί ο πρώην Δήμος Άνδρου με 68 ΔΚ ή ποσοστό 12% της δραστηριότητας και ο πρώην Δήμος Κορθίου με 52 ΔΚ ή 9% της δραστηριότητας. Σε αυτή την ομάδα η δραστηριότητα παρουσιάζεται κυρίως στην περιοχή Γαυρίου, Απροβάτου, Φελλού, Μπατσιού και Μακροταντάλου, δείχνοντας προτιμήσεις σε παράκτιες κυρίως περιοχές.

Πίνακας 31: Χωρικός εντοπισμός ΔΚ της περιόδου 1998-2009 ανά ομάδα εντολοδόχων (γ)

Δημοτικό Διαμέρισμα	Αλλοδαποί			
	αρ. κατοικιών	από αυτές αποπερ/μένες μετά το 2001	% στις αποπερ/θείσες της ομάδας τους	% στις αποπερ/θείσες του πρώην Δήμου της ομάδας τους
Φελλός	24	9	19%	26%
Άνω Γαύριο	7	3	6%	9%
Κατάκοιλος	6	4	9%	11%
Απροβάτου	5	5	11%	14%
Βιτάλι	5	4	9%	11%
Γαύριο	4	3	6%	9%
Άρνη	3	3	6%	9%
Μακροτάνταλο	3	2	4%	6%
Μπατσι	2	2	4%	6%
Παλαιόπολη			0%	0%
Σύνολο Δ/Δ	59	35	74%	100%
Άνδρος	8	1	2%	17%
Λάμυρα	2	2	4%	33%
Μεσσαριά	2	2	4%	33%
Στενιές	1	1	2%	17%
Αποίκια			0%	0%
Βουρκωτή			0%	0%
Πιτροφός			0%	0%
Σύνολο Δ/Δ	13	6	13%	100%
Κόρθι	4	3	6%	50%
Καππαριά	2	2	4%	33%
Όρμος Κορθίου	1	1	2%	17%

Συνετί	1		0%	0%
Κοχύλου			0%	0%
Παλαιόκαστρο			0%	0%
Σύνολο Δ/Δ	8	6	13%	100%
Σύνολο	80	47	100%	-

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας

Σε ότι αφορά τέλος τους αλλοδαπούς παρατηρούμε καταρχήν πως ο μεγαλύτερος όγκος της δραστηριότητας τους εντοπίζεται στον πρώην Δήμο Υδρούσας και συγκεκριμένα 35 ΔΚ ή ποσοστό 74% των αποπερατωμένων μετά το 2001 της ομάδας τους. Ακολουθεί ο πρώην Δήμος Άνδρου και ο πρώην Δήμος Κορθίου με 6 ΔΚ ή ποσοστό 13% της δραστηριότητας της ομάδας έκαστος. Εδώ οι προτιμήσεις φαίνονται σαφώς να μετατοπίζονται από τα αστικά κέντρα του νησιού προς συγκεκριμένες περιοχές τόσο παράκτιες όσο και της ενδοχώρας. Το μεγαλύτερο όγκο δραστηριότητας παρατηρούμε στην περιοχή Φελλού, στην περιοχή Απροβάτου, Κατακόλου και Βιταλίου.

Στο παράρτημα επισυνάπτονται πίνακες που παρουσιάζουν τα παραπάνω στοιχεία ανά περιοχή μόνιμης κατοικίας των εντολοδόχων.

Ε.1.3 Σύνοψη αποτελεσμάτων έρευνας

1.3.1 Η οικοδομική δραστηριότητα ΔΚ στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009 : ποσοτικά & ποιοτικά χαρακτηριστικά

Σε σημαντικό βαθμό φαίνεται να απασχολείται ο οικοδομικός τομέας της Άνδρου την περίοδο 1998-2001 με το φαινόμενο της ΔΚ. Σχεδόν οι μισές οικοδομικές άδειες της περιόδου (1.249 από τις 2.846 άδειες), άνω των μισών που προβλέπουν νέα δόμηση και προσθήκες (1.007 από τις 1.789 άδειες), αλλά και σχεδόν 80% των αδειοδοτούμενων κατοικιών (1.980 από 2.530 κατοικίες) σχετίζεται με το φαινόμενο. Υψηλός εμφανίζεται και ο βαθμός αποπεράτωσης των αδειών ΔΚ της εξεταζόμενης περιόδου, καθώς τα 2/3 αποπερατώνονται (906 άδειες και 1.534 κατοικίες), ενώ σε εξέλιξη βρίσκεται την περίοδο διενέργειας της έρευνας ακόμη ένα 10% δραστηριότητας (108 άδειες, 224 κατοικίες). Ένα 15% της δραστηριότητας παραμένει ανεκτέλεστο (158 άδειες, 335 κατοικίες), ενώ ένα 3% αφορά μερικώς ολοκληρωμένες κατασκευές (26 άδειες, 72 κατοικίες) και ένα 2% σταματημένες (18 άδειες, 45 κατοικίες), λόγω παρανομιών ή έλλειψης κεφαλαίων.

Λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία της τελευταίας διαθέσιμης απογραφής¹⁵⁹, από τις 7.423 κατοικίες που απογράφηκαν οι 2.992 χαρακτηρίζονται εξοχικές και δεύτερες, δηλαδή ποσοστό περίπου 40% του συνόλου του οικιστικού αποθέματος της Άνδρου. Σύμφωνα με την καταγραφείσα οικοδομική δραστηριότητα της έρευνας, εκτιμάται πως μετά το 2001 στο οικιστικό stock των ΔΚ του νησιού προστίθενται 1.370 ΔΚ αυξάνοντας το σχεδόν κατά το ήμισυ. Η αύξηση αυτή, με την παραδοχή πως δεν αυξάνει σημαντικά το απόθεμα των κύριων κατοικιών λόγω της σταθερότητας του πληθυσμού, ανεβάζει σημαντικά την ποσοστιαία αναλογία των ΔΚ στο συνολικό οικιστικό απόθεμα της Άνδρου και αποκαλύπτει τη διεύρυνση της σημασίας του φαινομένου της ΔΚ στην τοπική κοινωνία.

¹⁵⁹ του 2001-μέχρι και τη μέρα συγγραφής του παρόντος

Οι διαφορετικές χρήσεις των κατοικιών οι οποίες σχετίζονται με το φαινόμενο της ΔΚ, υπαγόρευσαν στην πορεία της έρευνας τη σύνθετη κατηγοριοποίηση τους και αναλυτικότερα διακρίθηκαν:

- Σε αμιγείς ΔΚ,
- Σε επενδυτικές κατοικίες, προς πώληση ή προς ενοικίαση
- Σε μικτές περιπτώσεις, όπου προβλέπεται ιδιόχρηση ΔΚ αλλά και κατασκευή πρόσθετων κατοικιών για επένδυση,
- Σε περιπτώσεις κατοικιών που δεν στάθηκε δυνατή η κατηγοριοποίηση τους ως «πρώτων» ή «δεύτερων», καθώς οι ιδιοκτήτες τους μοιράζουν το χρόνο τους μεταξύ 2 κατοικιών και οι οποίες χαρακτηρίστηκαν ως κατοικίες «μοιρασμένης» χρήσης
- Σε περιπτώσεις αρχικά ΔΚ, οι οποίες όμως μετατράπηκαν σε κύριες.

Ιδιαίτερα σε ότι αφορά την τελευταία περίπτωση κρίθηκε σκόπιμο να συμπεριληφθεί δεδομένου πως εκφράζει μια σημαντική πτυχή του φαινομένου και των επιδράσεων στις περιοχές υποδοχής. Πρόκειται για τις περιπτώσεις εκείνες όπου μια κατοικία που χρησιμοποιείται από τους ιδιοκτήτες της αρχικά ως «δεύτερη» μετατρέπεται σε κύρια, για ποικίλους λόγους πχ. επαγγελματικούς, οικογενειακών αλλαγών, αλλά κυρίως σε ηλικιακές φάσεις συνταξιοδότησης. Ως προς την παραπάνω κατηγοριοποίηση, σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας και με δείκτες τον αριθμό αδειοδοτούμενων κατοικιών αλλά και αυτών που αποπερατώνονται μετά το 2001, σχεδόν τα 2/3 της δραστηριότητας της εξεταζόμενης περιόδου είναι αμιγώς δεύτερες (1.170 αδειοδοτούμενες κατοικίες εκ των οποίων 728 αποπερατωμένες μετά το 2001), ενώ 1/3 οι προς επένδυση κατοικίες (869 και 532 κατοικίες αντίστοιχα). Εμφανείς υπήρξαν και οι περιπτώσεις κατοικιών «μοιρασμένης» χρήσης κατοικιών (30 και 21 αντίστοιχα) αλλά και δεύτερων που μετατράπηκαν σε κύριες (15 και 12 κατοικίες αντίστοιχα), σε πολύ χαμηλά ωστόσο ποσοστά. Η μικρή τους αναλογία, σε σχέση με τις λοιπές κατηγορίες ΔΚ, δεν θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ως αντιπροσωπευτική της πραγματικής έκτασης αυτής της τάσης, αλλά ενδεικτική της ύπαρξης της. Ενδέχεται δηλαδή να υπάρχει πληθώρα τέτοιων κατοικιών που αφενός προϋπάρχουν της εξεταζόμενης χρονικής περιόδου, αφετέρου δεν περνούν μέσα από την αδειοδοτική διαδικασία.

Σε ότι αφορά την καλυπτόμενη επιφάνεια γης αλλά και δόμησης ΔΚ στην Άνδρο την εξεταζόμενη περίοδο 1998-2009, αυτές σίγουρα υπερβαίνουν, δεδομένων των ελλείψεων στοιχείων σε αρκετές οικοδομικές άδειες, τα 15,7 χιλ. μ² και 30,5 χιλ. μ² αντίστοιχα. Αν δε ληφθούν υπόψη και τα κεφάλαια που δαπανώνται για αγοραπωλησίες γης αλλά και υφισταμένων κατοικιών που χρησιμοποιούνται ως δεύτερες, γίνεται αντιληπτή η οικονομική βαρύτητα του φαινομένου για την τοπική κοινωνία. Ως προς την περιβαλλοντική τώρα διάσταση του φαινομένου, αν και οι επιφάνειες κυρίως κάλυψης αλλά και δόμησης μοιάζουν περιορισμένες σε σχέση με το μέγεθος του νησιού θα πρέπει να ληφθεί υπόψη πως οι περισσότερες ΔΚ δομούνται σε περιοχές εκτός σχεδίου, δηλαδή διάσπαρτα και ανοργάνωτα. Συγκεκριμένα περισσότερες από τις μισές ΔΚ, δομούνται σε περιοχές εκτός σχεδίου (1.331 κατοικίες εκ των οποίων 774 μετά το 2001), έναντι ποσοστού 40% ΔΚ που δομούνται σε περιοχές εντός οικισμών (850 κατοικίες εκ των οποίων 546 μετά το 2001).

Ως προς το κατά πόσο το φαινόμενο της ΔΚ την εξεταζόμενη χρονική περίοδο στην Άνδρο αξιοποιεί και αναβαθμίζει το παλιό υφιστάμενο οικιστικό stock ή δημιουργεί νέο, η οικοδομική δραστηριότητα ΔΚ που εξετάστηκε χαρακτηρίζεται εντάσεως νέων κατασκευών και περιορισμένου βαθμού επανάχρησης υφιστάμενου οικιστικού αποθέματος. Η

συντριπτική πλειοψηφία των ΔΚ που αδειοδοτούνται αλλά και υλοποιούνται μετά το 2001 είναι νεόδμητες (1.884 και 1.204 κατοικίες που αποπερατώνονται μετά το 2001, ποσοστά 84% και 88% αντίστοιχα στα σύνολα τους), ενώ μόλις ένα μικρό ποσοστό αφορά αναπαλαιώσεις και επισκευές υφιστάμενων κτισμάτων (208 και 115 κατοικίες και ποσοστά 9% και 8% αντίστοιχα). Ενδιαφέρον παρουσιάζουν δύο ακόμη περιπτώσεις αδειών ΔΚ, που σε μικρή κλίμακα παρουσιάζονται μεταξύ των ευρημάτων της έρευνας, αυτές των προσθηκών σε υφιστάμενες κατοικίες (96 αδειοδοτούμενες κατοικίες ή 4% στο σύνολο τους και 28 κατοικίες που αποπερατώνονται μετά το 2001 ή 2% στο σύνολο τους) και νομιμοποιήσεων παράνομων κατασκευών (39 αδειοδοτούμενες κατοικίες ή 2% στο σύνολο τους και 16 κατοικίες που αποπερατώνονται μετά το 2001 ή 1% στο σύνολο τους).

Η οργάνωση της «παραγωγής» ΔΚ, κρινόμενη από τους αριθμούς κατοικιών ανά άδεια, παρουσιάζεται πιο κοντινή στην ατομική και «βιοτεχνική» κλίμακα, καθώς η πλειοψηφία των αδειών ΔΚ της εξεταζόμενης περιόδου αφορούν ανεξάρτητες κατοικίες ή μικρά συγκροτήματα αυτόνομων κατοικιών (63% των αδειών είναι μίας κατοικίας και αθροιστικά 94,3% των αδειών μέχρι 4 κατοικίες). Ο μεγαλύτερος αριθμός «παραγόμενων» μετά το 2001 ΔΚ ανήκουν σε συγκροτήματα αυτόνομων κατοικιών (693 κατοικίες ή 51% των κατοικιών μετά το 2001), ενώ ακολουθούν οι ανεξάρτητες κατοικίες (492 κατοικίες ή 36% των κατοικιών μετά το 2001) και τα συγκροτήματα διαμερισμάτων (185 κατοικίες ή 14% των κατοικιών μετά το 2001). Ο υψηλότερος βαθμός αποπεράτωσης των ανεξάρτητων κατοικιών έναντι των συγκροτημάτων υπήρξε ένα ακόμη εύρημα της έρευνας, ενδεχόμενα υποδηλώνοντας πως η υλοποίηση ΔΚ επενδυτικής υφής είναι πιο «ευαίσθητη» στη συγκυρία.

Σε ότι αφορά τώρα τα μεγέθη των ΔΚ, μάλλον μεσαίου και μεγάλου μεγέθους ΔΚ φαίνεται να κυριαρχούν στην Άνδρο. Σχεδόν το 60% των αδειών και αντιστοιχούν σε πάνω από τις μισές κατοικίες της περιόδου προβλέπουν την κατασκευή κατοικιών από 81-άνω των 300μ², ενώ ένα 30% των αδειών που αντιστοιχούν στο 1/3 των κατοικιών της περιόδου προβλέπουν την κατασκευή από 10-80μ².

Σε ότι αφορά τις επί μέρους ομάδες που κινητοποιούν τη διαδικασία κατασκευής νέων ΔΚ ή επισκευής υφιστάμενων κατοικιών ως δευτέρων, η έρευνα αποκάλυψε τις εξής αναμενόμενες κατηγορίες εντολοδόχων των αδειών : ημεδαπούς έχοντες καταγωγή από την Άνδρο, λοιπούς ημεδαπούς και αλλοδαπούς. Οι χώρες προέλευσης των αλλοδαπών είναι κατά κύριο λόγο η Αγγλία, ακολουθούν ισόποσα η Ελβετία και η Γαλλία, αμέσως μετά η Γερμανία, λιγότερο Βέλγιο και Ιταλία και τέλος Αμερική και Ισπανία. Αρχικά φάνηκε, τον μεγαλύτερο όγκο δραστηριότητας να κινητοποιούν οι έχοντες καταγωγή από την Άνδρο και συγκεκριμένα περισσότερες από τις μισές αδειοδοτούμενες ΔΚ της περιόδου, με επόμενη ομάδα αυτή των λοιπών ημεδαπών (39% των ΔΚ της περιόδου) και τελευταία των αλλοδαπών (με 4% των ΔΚ της περιόδου). Ωστόσο με κριτήριο την αποπερατούμενη δραστηριότητα μετά το 2001 η αναλογία αυτή μεταβάλλεται κυρίαρχη την ομάδα των λοιπών ημεδαπών με 47% των ΔΚ, αμέσως επόμενη αυτή των εχόντων καταγωγή με 43% και σταθερή τη θέση των αλλοδαπών με 4%.

Η συντριπτική πλειοψηφία της ζήτησης για ΔΚ, άνω των 2/3 σε αριθμούς τόσο αδειοδοτούμενων όσο και υλοποιούμενων μετά το 2001 κατοικιών, βάσει των στοιχείων της έρευνας, προέρχεται από κατοίκους της Αθήνας. Ένα ποσοστό 16% της δόμησης ΔΚ

κινητοποιείται από κατοίκους της Άνδρου υποδηλώνοντας κυρίως επιχειρηματική εμπλοκή στο φαινόμενο της ΔΚ και τέλος ένα 7% από αλλοδαπούς από Ευρωπαϊκές χώρες κυρίως.

1.3.2 Η χωρική διάσταση του φαινομένου της ΔΚ στην Άνδρο την περίοδο 1998-2009

Σε ότι αφορά τη χωρική αποτύπωση της δόμησης ΔΚ, ο πρώην Δήμος Υδρούσας, δηλαδή το βόρειο και δυτικό τμήμα του νησιού, το εγγύτερο στην Αττική και με την υπήνεμη στους βόρειους ανέμους ακτογραμμή, φαίνεται να συγκεντρώνει τη συντριπτική πλειοψηφία της αδειοδοτηθείσας αλλά και υλοποιηθείσας μετά το 2001 δραστηριότητας (57% των αδειών και 67% των κατοικιών). Ακολουθεί ο πρώην Δήμος Άνδρου, που καταλαμβάνει κυρίως κεντρικό και ανατολικό τμήμα του νησιού, αυτό που ταυτίζεται με την ναυτικό παράδοση και την ευμάθεια του παρελθόντος στο νησί και το οποίο βρίσκεται σε απόσταση 30 χλμ. από το λιμάνι, με το 1/3 περίπου της αδειοδοτηθείσας και 20% της υλοποιηθείσας μετά το 2001 δραστηριότητας. Την τελευταία θέση ως προς τον όγκο αδειοδοτούμενης δραστηριότητας δόμησης ΔΚ, λαμβάνει ο πρώην Δήμος Κορθίου, το πιο νότιο, αγροτικό και λιγότερο τουριστικό τμήμα του νησιού, με αντίστοιχα ποσοστά 15% (επί της αδειοδοτούμενης δραστηριότητας ΔΚ και 12% επί της υλοποιούμενης μετά το 2001).

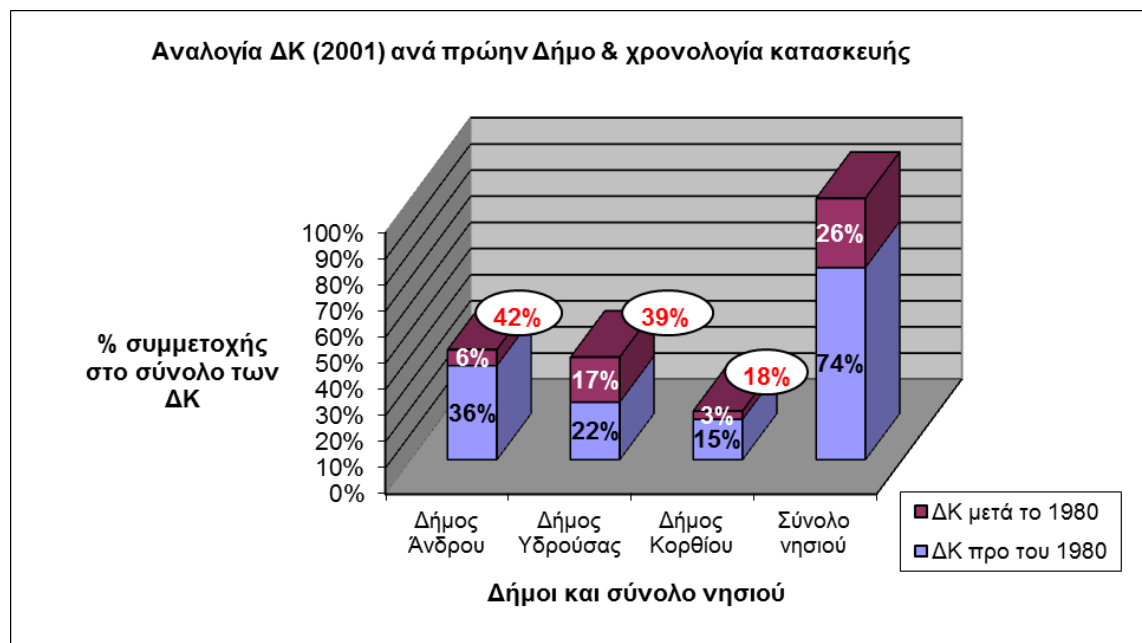
Σε ότι αφορά την αποπεράτωση κατοικιών μετά το 2001 τα ποσοστά εμφανίζονται υψηλότερα στον πρώην Δήμο Άνδρου (78%) και ακολουθούν οι πρώην Δήμοι Υδρούσας (71%) και Κορθίου (67%). Κάνοντας την μάλλον «απλοϊκή» άθροιση των δεδομένων ανά πρώην Δήμο των στοιχείων της απογραφής του 2001 (βλ. παρακάτω πίνακα και διάγραμμα) και των ευρημάτων ανά πρώην Δήμο της έρευνας, όπως φαίνεται στο διάγραμμα..., η σχετική σημασία του φαινομένου φαίνεται να μετατοπίζεται από τον πρώην Δήμο Άνδρου στον πρώην Δήμο Υδρούσας.

Πίνακας Ε.32 : Δεδομένα ΔΚ 2001

περιοχές πρώην Δήμου...	ΔΚ προ του 1980	% ΔΚ προ του 1980	ΔΚ μετά το 1980	% ΔΚ μετά το 1980	σύνολα ΔΚ ανά πρώην Δήμο	% συνόλων ΔΚ ανά πρώην Δήμο
Άνδρου	1.078	49%	182	23%	<u>1.260</u>	<u>42%</u>
Υδρούσας	659	30%	515	65%	<u>1.174</u>	<u>39%</u>
Κορθίου	463	21%	95	12%	<u>558</u>	<u>19%</u>
Σύνολο νησιού	2.200	100%	792	100%	<u>2.992</u>	<u>100%</u>

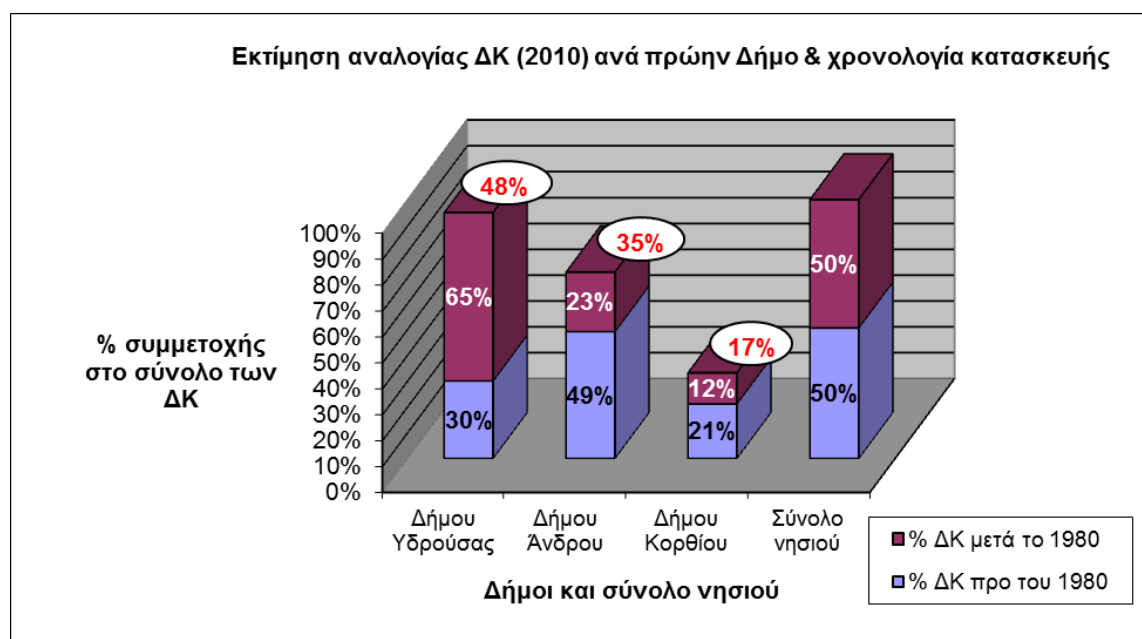
Ιδία επεξεργασία δεδομένων απογραφής 2001

Διάγραμμα Ε.1 : Αναλογίες ΔΚ 2001, ανά πρώην Δήμο & χρονολογία κατασκευής

Ιδια επεξεργασία δεδομένων απογραφής 2001

Διάγραμμα Ε.2 : Εκτιμώμενες αναλογίες ΔΚ 2010, ανά πρώην Δήμο & χρονολογία κατασκευής

Ιδια επεξεργασία δεδομένων απογραφής 2001 & ευρημάτων έρευνας νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας της Άνδρου το 2010

Συγκεντρωτικά οι μεταβολές στο οικιστικό απόθεμα βάσει της πρωτογενούς έρευνας αλλά και το ειδικό βάρος του φαινομένου ανά πρώην Δήμο αποτυπώνονται στον παρακάτω πολλαπλό πίνακα :

Πίνακας Ε.33 : Στοιχεία (2001) & εκτιμήσεις (2010) νοικοκυριών με ΔΚ στην Άνδρο

περιοχές πρώην...	ΔΚ προ 1980 (2001)	% ΔΚ προ 1980 (2001)	ΔΚ μετά το 1980 (2001)	% ΔΚ μετά το 1980 (2001)	ΣΥΝΟΛΑ ΔΚ (2001)
Δήμου Άνδρου	1.078	49%	182	23%	1260
Δήμου Υδρούσας	659	30%	515	65%	1174
Δήμου Κορθίου	463	21%	95	12%	558
Σύνολο νησιού	2.200	100%	792	100%	2992

περιοχές πρώην...	ΔΚ έρευνας (2010)	% ΔΚ έρευνας	ΣΥΝΟΛΑ ΔΚ (2001)	Εκτιμώμενα σύνολα ΔΚ (2010)	Εκτιμώμενα σύνολα ΔΚ (2010)
Δήμου Άνδρου	280	20%	1260	1.540	35%
Δήμου Υδρούσας	922	67%	1174	2.096	48%
Δήμου Κορθίου	168	12%	558	726	17%
Σύνολο νησιού	1.370	100%	2992	4.362	100%

περιοχές πρώην...	ΔΚ προ 1980 (2010)	%	Εκτιμώμενο σύνολο ΔΚ μετά το 1980 (2010)	%	Εκτιμώμενα σύνολα ΔΚ (2010)
Δήμου Άνδρου	1.078	49%	462	21%	1.540
Δήμου Υδρούσας	659	30%	1.437	66%	2.096
Δήμου Κορθίου	463	21%	263	12%	726
Σύνολο νησιού	2.200	100%	2.162	100%	4.362

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων απογραφής κατοικιών 2001, πρωτογενή δεδομένα έρευνας νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας 2010

Σε ότι αφορά το ειδικό βάρος της εκτός σχεδίου δόμησης εμφανίζεται υψηλότερο στους πρώην Δήμους Κορθίου και Υδρούσας, τόσο ως προς την αδειοδοτούμενη όσο και ως προς την υλοποιούμενη μετά το 2001 δραστηριότητα. Εντυπωσιακή είναι και η αναλογία νέων/επισκευαζόμενων ΔΚ στον πρώην Δήμο Υδρούσας και Κορθίου καθώς τα ποσοστά νεόδμητων ΔΚ αγγίζουν το 85-92%. Το μεγαλύτερο ποσοστό επισκευαζόμενων κατοικιών εμφανίζει ο πρώην Δήμος Άνδρου με 19% των ΔΚ που υλοποιούνται στο εσωτερικό του.

Σε ότι αφορά τη σύνθεση μεγεθών ΔΚ μεταξύ πρώην Δήμων, στον πρώην Δήμο Άνδρου εντοπίζεται η υψηλότερη αναλογία μεγάλου μεγέθους ΔΚ (121-άνω των 300μ² κατοικίες) και συγκεκριμένα 38% επί των αδειοδοτηθέντων ΔΚ του πρώην Δήμου και 41% επί των υλοποιηθέντων μετά το 2001. Ακολουθούν οι πρώην Δήμοι Υδρούσας με αντίστοιχα ποσοστά 26% και 28% και Κορθίου με ποσοστά 24% και 28%. Την υψηλότερη αναλογία μικρών και μεσαίων ΔΚ αθροιστικά (10-80μ²) παρουσιάζει ο πρώην Δήμος Κορθίου με

ποσοστά 51% επί των αδειοδοτηθέντων ΔΚ του πρώην Δήμου και 49% επί των υλοποιηθέντων μετά το 2001. Ακολουθούν ο πρώην Δήμος Υδρούσας με ποσοστά 40% επί των αδειοδοτηθέντων ΔΚ του πρώην Δήμου και 44% επί των υλοποιηθέντων μετά το 2001 και ο πρώην Δήμος Άνδρου με ενιαίο ποσοστό 32% τόσο επί των αδειοδοτηθέντων ΔΚ όσο και επί των υλοποιηθέντων μετά το 2001 του πρώην Δήμου του.

Η έρευνα επέτρεψε και τον εντοπισμό συγκεκριμένων δημοτικών διαμερισμάτων ανά πρώην Δήμο στα οποία παρουσιάζεται εντονότερη συγκέντρωση της δραστηριότητας κατασκευής ΔΚ. Οι περιοχές όπου εντοπίζεται η σημαντικότερη δραστηριότητα δόμησης ΔΚ στον πρώην Δήμο Υδρούσας είναι το Γαύριο, το λιμάνι του νησιού, το Μπατσι, το παραδοσιακά τουριστικό τμήμα του και η περιοχή Φελλού σε μικρή απόσταση βόρεια του λιμανιού. Στον πρώην Δήμο Άνδρου οι σημαντικότερες περιοχές που εντοπίζεται δραστηριότητα κατασκευής ΔΚ είναι η Χώρα-Άνδρος, δηλαδή η πρωτεύουσα του νησιού, ο οικισμός των Λαμύρων, νοτιοδυτικά της Χώρας και σε κοντινή απόσταση, οικισμός με πράσινο και νερά, αλλά και η Μεσσαριά σε κοντινή απόσταση στην ενδοχώρα και ο οικισμός των Στενιών, γνωστός ως οικισμός με κατοίκους που παραδοσιακά ασχολήθηκαν με τη ναυτιλία. Τέλος, στον πρώην Δήμο Κορθίου το μεγαλύτερο τμήμα της δραστηριότητας παρατηρείται στο αστικό κέντρο του Όρμου Κορθίου, ενώ ακολουθούν η περιοχή της Καππαριάς, το Κόρθι και το Συνετί.

Ένα ακόμη στοιχείο που ενδεχομένως μπορεί να θεωρηθεί ενδεικτικό μιας τεχνοτροπίας πολυτελούς κατασκευής ΔΚ, μπόρεσε να εκτιμηθεί στα πλαίσια της έρευνας και συγκεκριμένα, η ύπαρξη πισίνας. Ένα χαμηλό ποσοστό, μόλις 70 οικοδομικών αδειών της περιόδου που εξετάστηκε, προέβλε την κατασκευή πισίνας, αντιστοιχώντας σε 79 συνολικά πισίνες. Αυτό που ωστόσο είναι ενδιαφέρον είναι το γεγονός πως η πλειοψηφία τους αδειοδοτείται στον πρώην Δήμο Υδρούσας που αποτελεί και το τμήμα εκείνο του νησιού που διαθέτει τα λιγότερα αποθέματα νερού και τα μεγαλύτερα προβλήματα υδροδότησης.

1.3.3 Δεδομένα & ποιοτικά χαρακτηριστικά ζήτησης ΔΚ ανά ομάδες εντολοδόχων αδειών

Στα πλαίσια της έρευνας, επιχειρήθηκε η διερεύνηση των παραπάνω ποιοτικών χαρακτηριστικών της ζήτησης μεταξύ των διαφορετικών ομάδων εντολοδόχων αδειών ΔΚ και συγκεκριμένα το κατά πόσο καθεμία προτιμά νεόδμητες ή επισκευαζόμενες ΔΚ, μεγάλα ή μικρά μεγέθη ΔΚ, ΔΚ σε περιοχές εντός οικισμών ή εκτός σχεδίου, ανεξάρτητες ή σε συγκροτήματα, καθώς και συγκεκριμένες περιοχές της Άνδρου. Λαμβάνοντας υπόψη την ποσοστιαία σύνθεση των παραπάνω επιλογών εντός της κάθε μίας ομάδας διαμορφώθηκε εικόνα για λιγότερο ή περισσότερο διακριτές προτιμήσεις.

Πιο συγκεκριμένα, η ομάδα των εχόντων καταγωγή από την Άνδρο φαίνεται να προτιμά εξίσου εντός οικισμών και εκτός σχεδίου ΔΚ, κυρίως σε συγκροτήματα αυτόνομων κατοικιών, εν μέρει ανεξάρτητες ΔΚ και σε χαμηλό ποσοστό σε συγκροτήματα διαμερισμάτων. Ακόμη φαίνεται να προτιμά κυρίως μικρού και μεσαίου μεγέθους νεόδμητες ΔΚ και σε χαμηλό ποσοστό επισκευαζόμενες, σχεδόν εξίσου για ιδιόχρηση και για επένδυση, και σχεδόν εξίσου για πώληση και για ενοικίαση. Σε κάθε περίπτωση τόσο σε απόλυτα όσο και σε σχετικά μεγέθη οι ΔΚ προτιμώνται στα 4 αστικά κέντρα του νησιού, δηλαδή Γαύριο, Άνδρο (Χώρα), Μπατσι και Όρμος Κορθίου, καθώς και σε επιλεγμένες περιοχές σε μικρές αποστάσεις από αυτά, τόσο στην ενδοχώρα όσο και παράκτιες πχ. Μεσσαριά, Απροβάτου, Λάμυρα, Φελλός, Στενιές, Άνω Γαύριο.

Η ομάδα των λοιπών ημεδαπών φαίνεται να προτιμά ΔΚ σε περιοχές εκτός σχεδίου, στην πλειοψηφία τους σε συγκροτήματα αυτόνομων κατοικιών, εν μέρει ανεξάρτητες και

ελάχιστα σε συγκροτήματα διαμερισμάτων, μικρού και μεσαίου μεγέθους, στη συντριπτική πλειοψηφία τους νεόδμητες και ελάχιστες επισκευαζόμενες, κυρίως για ιδιόχρηση αλλά και ικανά για επένδυση. Σε αυτή την ομάδα η δραστηριότητα παρουσιάζεται κυρίως στην περιοχή Γαυρίου, Απροβάτου, Φελλού, Μπαταίου και Μακροταντάλου, αντανακλώντας προτιμήσεις χωροθέτησης σε παράκτιες κυρίως περιοχές.

Η ομάδα των αλλοδαπών φαίνεται να προτιμά ΔΚ σε περιοχές εντός οικισμών, στην πλειοψηφία τους ανεξάρτητες, σε μικρό βαθμό σε συγκροτήματα αυτόνομων κατοικιών και μηδαμινά σε συγκροτήματα διαμερισμάτων, μεσαίου μεγέθους, κατά τα 2/3 νεόδμητες και κατά το 1/3 επισκευαζόμενες, στη συντριπτική τους πλειοψηφία τους για ιδιόχρηση και μηδαμινές για επένδυση. Εδώ οι προτιμήσεις φαίνονται σαφώς να μετατοπίζονται από τα αστικά κέντρα του νησιού προς συγκεκριμένες περιοχές τόσο παράκτιες όσο και της ενδοχώρας. Το μεγαλύτερο όγκο δραστηριότητας παρατηρούμε στην περιοχή Φελλού, στην περιοχή Απροβάτου, Κατακοίλου και Βιταλίου.

Επιχειρώντας τέλος μια σύγκριση μεταξύ των ομάδων εντολοδόχων ως προς εκείνα τα χαρακτηριστικά που προέκυψαν σαφείς διαφοροποιήσεις, υψηλότερα ποσοστά ζήτησης για πολύ μεγάλες κατοικίες παρουσιάζουν οι ομάδες των εχόντων καταγωγή και των λοιπών ημεδαπών έναντι των αλλοδαπών. Αντίστροφα η ομάδα των αλλοδαπών εμφανίζει τα υψηλότερα μεταξύ των τριών ομάδων ποσοστά ζήτησης για επισκευαζόμενες ΔΚ. Η ομάδα των εχόντων καταγωγή από την Άνδρο εμφανίζει την υψηλότερη επιχειρηματικού τύπου εμπλοκή στο φαινόμενο της ΔΚ, καθώς φαίνεται να κινητοποιεί την κατασκευή των περισσότερων προς επένδυση κατοικιών τόσο στο σύνολο της δραστηριότητας της περιόδου όσο και στο σύνολο της ομάδας της. Αν και χαμηλότερη, αξιοσημείωτη επιχειρηματική εμπλοκή παρουσιάζουν και οι λοιποί ημεδαποί, ενώ μηδαμινή οι αλλοδαποί. Ως προς την περίπτωση μικτής χρήσης αδειών ΔΚ για ιδιόχρηση και επένδυση και πάλι μεγαλύτερη συμμετοχή συγκριτικά παρουσιάζουν οι λοιποί ημεδαποί και οι έχοντες καταγωγή από την Άνδρο. Τέλος η διαφοροποίηση μεταξύ ομάδων ως προς τις προτιμήσεις χωροθέτησης ΔΚ εντός οικισμών ή εκτός σχεδίου, δηλαδή τα υψηλότερα ποσοστά εντός οικισμών για αλλοδαπούς και ισόποσα για έχοντες καταγωγή, έναντι υψηλότερων ποσοστών εκτός σχεδίου για τους λοιπούς ημεδαπούς, πιθανόν οφείλονται σε συγκεκριμένες παραμέτρους. Για τους μεν αλλοδαπούς πιθανόν αντανακλούν κουλτούρα χωροθέτησης που κυριαρχεί στις Βορειοευρωπαϊκές χώρες προέλευσης τους ή την ανάγκη για κοινωνικοποίηση. Για τους έχοντες καταγωγή πιθανόν να οφείλονται, σε κάποιο ποσοστό τουλάχιστον, από κληρονομικές ιδιοκτησίες γης εντός οικισμών και πατρογονικούς δεσμούς με συγκεκριμένες περιοχές, ενώ για τους λοιπούς ημεδαπούς επιλογές άλλοτε οικονομικής φύσης που παρείχε η σχετική «αφθονία» εκτός σχεδίου γαιών, άλλοτε απλά και μόνο αισθητικού χαρακτήρα πχ. θέα ή γειτνίαση με θάλασσα.

Σε περιορισμένο βαθμό αλλά ενδεικτικό της ύπαρξης αυτής της τάσης εντοπίστηκαν μεταξύ των ομάδων περιπτώσεις κατοικιών «μοιρασμένης» χρήσης, δηλαδή εκείνες που οι χρήστες τους μοιράζουν το χρόνο τους μεταξύ 2 κατοικιών και δεν στάθηκε δυνατό να χαρακτηριστούν ξεκάθαρα ως «πρώτες» ή «δεύτερες», αλλά και ΔΚ που μετατράπηκαν σε κύριες. Συγκριτικά μεταξύ των ομάδων, στην πρώτη περίπτωση ΔΚ μεγαλύτερη εκπροσώπηση παρουσιάζει η ομάδα των εχόντων καταγωγή, που ενδεχομένως αφορά κατοικίες ντόπιων συνταξιούχων που διαχειμιάζουν στην Αθήνα και τους μήνες καλοκαιρίας μεταφέρονται στην Άνδρο. Σε ότι αφορά τη δεύτερη περίπτωση, δηλαδή των ΔΚ που μετατράπηκαν σε κύριες, μεγαλύτερη εκπροσώπηση μεταξύ των ομάδων παρουσιάζει εκείνη των αλλοδαπών και ενδεχόμενα αφορά περιπτώσεις μετανάστευσης συνταξιοδότησης (retirement migration).

E.2 ΕΡΕΥΝΑ ΙΔΙΟΚΤΗΤΩΝ & ΧΡΗΣΤΩΝ ΔΚ

E.2.1 Περιγραφή έρευνας, παραδοχές & περιορισμοί

Σε συνέχεια της έρευνας νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας στην Άνδρο, κρίθηκε σκόπιμη η έρευνα σε ιδιοκτήτες ΔΚ ώστε να εξεταστεί σε βάθος η σημαντική αυτή ομάδα που με τις επιλογές της σε μεγάλο βαθμό καθορίζει την εξέλιξη του φαινομένου, κινητοποιεί επιδράσεις και μεταβολές στον προορισμό. Οι υπό εξέταση παράμετροι που περιγράφηκαν ήδη στην ενότητα της μεθοδολογίας της διατριβής, παρουσιάζονται συνοπτικά, μαζί με τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά της έρευνας, στον παρακάτω πίνακα :

Πίνακας E.34 : Έρευνα ιδιοκτητών ΔΚ

Πηγές	Δειγματοληψία- μέγεθος δείγματος	Χρονικός ορίζοντας δειγματοληψίας	Χωρική κλίμακα δειγματοληψίας	Δεδομένα- Μέθοδος & είδος έρευνας
Πεδίο	<p>Σκόπιμη δειγματοληψία & διαθέσιμο δείγμα με χρήση quota στο πλήθος των νοικοκυριών με ΔΚ, δηλαδή βασισμένη σε αναλογίες που υπαγορεύουν οι εξής παράμετροι :</p> <ul style="list-style-type: none"> - η υπόθεση εργασίας για τη χρονική εξέλιξη του φαινομένου (αρχικά γηγενείς, αργότερα αστοί γειτονικών περιοχών και διεθνείς αστοί) - η γεωγραφική κατανομή των ΔΚ (απογραφή 2001) - οι ποσοστώσεις παλαιότητας των ΔΚ (απογραφή 2001) - μορφολογικά/χρωροθετικά ευρήματα από την έρευνα της νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας που προηγείται <p>Περίπου 100 ιδιοκτήτες ΔΚ</p>	Όλη η περίοδος εμφάνισης του φαινομένου σε αναλογίες θα προκύψουν από το διαθέσιμο & σκόπιμο δείγμα	Όλα τα δημοτικά διαμερίσματα, υιοθετώντας γεωγραφική ποσόστωση (quota)	<p>Ερωτηματολόγιο</p> <p>Ποσοτική- περιγραφική στατιστική</p> <p>Ποιοτική- ανάλυση προφορικού λόγου</p>
Θεματικές ενότητες	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ατομικές αφετηρίες & θεωρήσεις ιδιοκτητών ΔΚ 2. Τρόποι «παραγωγής» ΔΚ 3. Μοτίβα χρήσης ΔΚ 4. Λοιπές παράμετροι οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής συμπεριφοράς 			

στον προορισμό

Η μεγαλύτερη ίσως δυσκολία στην έρευνα αυτή, υπήρξε η αδυναμία γνώσης του ακριβούς μεγέθους του πληθυσμού των ιδιοκτητών ΔΚ, πόσω μάλλον των χρηστών ΔΚ. Ήδη έγινε εκτενής αναφορά στην προβληματική τήρησης κατάλληλων στατιστικών στοιχείων από εθνικές και τοπικές αρχές. Στοιχειώδη αφετηρία για μια εκτίμηση του πληθυσμού δεν μπορούσε να είναι άλλη από την πιο πρόσφατη απογραφή κατοικιών, που στην ουσία αναφέρεται σε στοιχεία αρκετών ετών πίσω (2001). Παράλληλα, η έρευνα της νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας που προηγήθηκε μπόρεσε να παράσχει μερικές ενδείξεις για την εξέλιξη του φαινομένου από την τελευταία απογραφή έως σήμερα, βλ. πίνακα... ακολούθως.

Πίνακας Ε.35 : Στοιχεία (2001) & εκτιμήσεις (2010) νοικοκυριών με ΔΚ στην Άνδρο

περιοχές πρώην...	ΔΚ προ 1980 (2001)	% ΔΚ προ 1980 (2001)	ΔΚ μετά το 1980 (2001)	% ΔΚ μετά το 1980 (2001)	ΣΥΝΟΛΑ ΔΚ (2001)
Δήμου Άνδρου	1.078	49%	182	23%	1260
Δήμου Υδρούσας	659	30%	515	65%	1174
Δήμου Κορθίου	463	21%	95	12%	558
Σύνολο νησιού	2.200	100%	792	100%	2992

περιοχές πρώην...	ΔΚ έρευνας (2010)	% ΔΚ έρευνας	ΣΥΝΟΛΑ ΔΚ (2001)	Εκτιμώμενα σύνολα ΔΚ (2010)	Εκτιμώμενα σύνολα ΔΚ (2010)
Δήμου Άνδρου	280	20%	1260	1.540	35%
Δήμου Υδρούσας	922	67%	1174	2.096	48%
Δήμου Κορθίου	168	12%	558	726	17%
Σύνολο νησιού	1.370	100%	2992	4.362	100%

περιοχές πρώην...	ΔΚ προ 1980 (2010)	%	Εκτιμώμενο σύνολο ΔΚ μετά το 1980 (2010)	%	Εκτιμώμενα σύνολα ΔΚ (2010)
Δήμου Άνδρου	1.078	49%	462	21%	1.540
Δήμου Υδρούσας	659	30%	1.437	66%	2.096
Δήμου Κορθίου	463	21%	263	12%	726
Σύνολο νησιού	2.200	100%	2.162	100%	4.362

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων απογραφής κατοικιών 2001, πρωτογενή δεδομένα έρευνας νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας 2010

Οι εκτιμήσεις εξέλιξης του stock ΔΚ στην Άνδρο ωστόσο, αφορούν κυρίως νεόδμητες και ανεπαρκώς επισκευαζόμενες και επαναχρησιμοποιούμενες-υφιστάμενες κατοικίες που χρησιμοποιούνται ως «δεύτερες». Οι περιπτώσεις αυτές ήδη επισημάνθηκε πως δεν στάθηκε δυνατό να διερευνηθούν επαρκώς στην προηγούμενη έρευνα και κρίνοντας από τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα αποτελούν ένα σημαντικό ποσοστό του φαινομένου και τους 3 Δήμους του νησιού. Λαμβάνοντας υπόψη το δεδομένο αυτό, αλλά και εξαιτίας του γεγονότος πως οι παράμετροι ενδιαφέροντος της έρευνας υπήρξαν πολλές (γεγονός που με τη σειρά του θα υπαγόρευε είτε ένα εκτενές ερωτηματολόγιο, είτε μεγάλης διάρκειας συνεντεύξεις), κρίθηκε σκόπιμο να υιοθετηθεί η λογική του διαθέσιμου δείγματος, σε ένα αριθμό 80 περίπου ιδιοκτητών ΔΚ χωρίς να είναι δυνατό να χαρακτηριστεί το δείγμα αυτό από στατιστική άποψη αντιπροσωπευτικό.

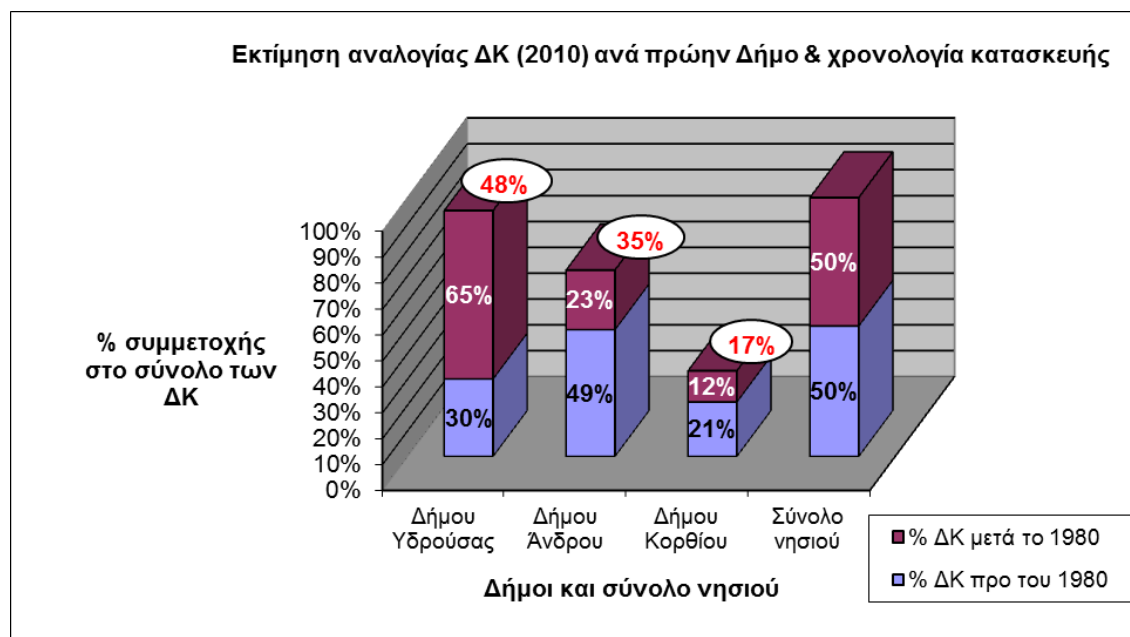
Έγινε ωστόσο προσπάθεια το δείγμα της έρευνας νοικοκυριών με ΔΚ να είναι αντιπροσωπευτικό επί μέρους ποιοτικών χαρακτηριστικών που διαφάνηκαν από τις προαναφερθείσες διαθέσιμες πηγές και συγκεκριμένα :

- Την ύπαρξη επί μέρους ομάδων ιδιοκτητών ΔΚ με βάση την καταγωγή (έχοντες καταγωγή από την Άνδρο, λοιποί ημεδαποί και αλλοδαποί)
- Τη διαφορετικότητα ως προς την παλαιότητα των κατασκευών που χρησιμοποιούνται ως ΔΚ (παλαιές, νεόδμητες)
- Τις επί μέρους γεωγραφικές ενότητες εντός του νησιού στις οποίες απαντάται το φαινόμενο

Πιο συγκεκριμένα, από τα στοιχεία της απογραφής κατοικιών του 2001, λήφθηκαν υπόψη οι ποσοτώσεις παλαιότητας ΔΚ ανά πρώην Δήμο του νησιού, βλ. διάγραμμα παρακάτω, ενώ από τα ευρήματα της νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας λήφθηκαν υπόψη :

- Η αυξημένη παρουσία νεόδμητων ΔΚ στον πρώην Δήμο Υδρούσας
- Η αυξημένη παρουσία εκτός σχεδίου κατασκευών ΔΚ

Διάγραμμα Ε.3 : Εκτιμώμενες αναλογίες ΔΚ 2010, ανά πρώην Δήμο & χρονολογία κατασκευής

Ίδια επεξεργασία δεδομένων απογραφής 2001 & ευρημάτων έρευνας νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας της Άνδρου το 2010

Εν τέλει, λαμβάνοντας όλα τα παραπάνω υπόψη και με τη λογική της σκόπιμης δειγματοληψίας, επιδιώχθηκε ισοδύναμη ποσόστωση των επί μέρους ομάδων ιδιοκτητών ΔΚ (έχοντες καταγωγή, λοιποί ημεδαποί, αλλοδαποί) έτσι ώστε να είναι δυνατός ο έλεγχος των παραμέτρων ενδιαφέροντος και τυχόν διαφοροποιήσεις μεταξύ των ομάδων. Επιπλέον τηρώντας την αναλογία της τελευταίας διαθέσιμης απογραφής, επιδιώχθηκε η συμπερίληψη ελαφρά περισσότερων περιπτώσεων ιδιοκτητών ΔΚ που βρίσκονται στον πρώην Δήμο Άνδρου και περισσότερων περιπτώσεων ΔΚ εντός οικισμών, δεδομένου πως οι περιπτώσεις αυτές δεν μπόρεσαν να καλυφθούν επαρκώς από τις μέχρι τώρα διαθέσιμες πηγές. Τέλος επιδιώχθηκε η συμπερίληψη τόσο νεόδμητων όσο και αναπαλαιούμενων ΔΚ. Οι δύο τελευταίες επιδιώξεις επιτεύχθηκαν σε βαθμό που επέτρεψε η τήρηση της αναλογίας των δύο προηγούμενων.

Σε κάθε περίπτωση, λαμβάνοντας τα στοιχεία της απογραφής του 2001 που αναφέρουν 2.992 ΔΚ και ουσιαστικά κατά κάτι λιγότερες, λαμβάνοντας υπόψη πως σε αυτές συμπεριλαμβάνονται τόσο «δευτερεύουσες» όσο και εξοχικές, καθώς και τις εκτιμήσεις για 1.370 ΔΚ που προστέθηκαν μετά το 2001 στο οικιστικό stock της Άνδρου βάσει της προηγούμενης έρευνας της νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας, το εξεταζόμενο δείγμα ιδιοκτητών ΔΚ κυμάνθηκε μεταξύ 2,6 και 5% του εκτιμώμενου μεγέθους του πληθυσμού.

Σε ότι αφορά τα ερευνώμενα πεδία, όπως ήδη αναλύθηκε στην ενότητα της μεθοδολογίας της διατριβής επιδιώχθηκε η διερεύνηση σειράς θεμάτων που αφορούν ποικίλες επιλογές των ιδιοκτητών ΔΚ, ως προς τη διατήρηση της ΔΚ τους, την κοινωνική, καταναλωτική και περιβαλλοντική τους συμπεριφορά στην Άνδρο και τις απόψεις τους και εκτιμήσεις τους για την εξέλιξη του νησιού και την προσωπική τους πορεία εκεί. Η διαφοροποίηση του δείγματος ιδιοκτητών ΔΚ με κριτήριο την καταγωγή ή όχι από την Άνδρο, επέτρεψε τη συνεκτίμηση της παραμέτρου της εντοπιότητας ως προς επί μέρους ερωτήματα, πχ. το συγχρωτισμό με επί μέρους ομάδες ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ αλλά και άλλα ζητήματα. Σε ότι αφορά τις ευρύτερες θεωρήσεις των συμμετεχόντων για τον τόπο διατήρησης της ΔΚ τους, τους ζητήθηκε να επισημάνουν το ποια είναι τα βασικότερα ζητήματα και προβλήματα που αντιμετωπίζει σύγχρονα το νησί, αλλά και πως με βάση την ατομική τους εμπειρία εξελίσσεται η ελκυστικότητα του τα τελευταία χρόνια.

Αναλυτικότερα οι θεματικές της έρευνας και οι παράμετροι ενδιαφέροντος περιέλαβαν τα εξής :

- 1) **Ατομικές αφετηρίες & θεωρήσεις ιδιοκτητών ΔΚ,**
 - Κίνητρα επιλογής περιοχής & απόκτησης-χρήσης ΔΚ
 - Συμβολισμοί ΔΚ
 - Μελλοντικά σχέδια σε σχέση με τη ΔΚ και τον προορισμό
 - Γνώση τοπικού πλαισίου / Προβλέψεις & επιθυμίες για την εξέλιξη της περιοχής
 - Βαθμοί ικανοποίησης από τη ΔΚ και τον προορισμό
 - Profile εισοδηματικά, μορφωτικά, ηλικιακά-φάσης κύκλου ζωής, εντοπιότητας
- 2) **Τρόποι «παραγωγής» ΔΚ**
 - Χωροθετικές παράμετροι
 - Παράμετροι παλαιότητας –τεχνοτροπίας
 - Παράμετροι κλίμακας- Λειτουργικότητας& Αλλαγών χρήσης, καθεστώτος απόκτησης & χαρακτήρα παραγωγής

- Οικονομικές & οικολογικές παράμετροι σε σχέση με τον τρόπο παραγωγής ΔΚ
- 3) **Μοτίβα χρήσης ΔΚ**
- Επισκεψιμότητα, μορφές κινητικότητας, μοτίβα φιλοξενίας (πληρότητες ΔΚ)
 - Λειτουργίες που επιτελεί η ΔΚ
 - Καταναλωτικά μοτίβα & οικολογικές πρακτικές σε σχέση με τη λειτουργία/χρήση της ΔΚ
- 4) **Οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική συμπεριφορά στον προορισμό,**
- Καταναλωτικές συνήθειες στον προορισμό και δραστηριότητες αναψυχής
 - Διοργάνωση-συμμετοχή σε τοπικές εκδηλώσεις ή τοπικές συλλογικές προσπάθειες
 - Δημιουργούμενες σχέσεις-Συγχρωτισμός με ντόπιους- Βαθμός συμμετοχής στα 'κοινά' της περιοχής

2.1.1 Περιγραφή ερωτηματολογίου και φάσεις υλοποίησης της έρευνας

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε περιείχε τόσο ανοικτού τύπου όσο και κλειστού τύπου ερωτήματα, περιέλαβε 11 θεματικές ενότητες με 29 ερωτήματα και υποερωτήματα αυτών, παρουσιαζόμενα συνοπτικά στον παρακάτω πίνακα :

Πίνακας Ε.36 : Θεματικές ενότητες ερωτηματολογίου έρευνας ιδιοκτητών ΔΚ

Θεματικές ενότητες--ερευνητικά ζητούμενα		Συνοπτική περιγραφή ερωτημάτων
1) Κίνητρα επιλογής ΔΚ		Λόγοι διατήρησης ΔΚ-ικανοποιούμενες ανάγκες
2) Κίνητρα επιλογής περιοχής		Λόγοι επιλογής της Άνδρου
	Διερεύνηση ρόλου 'νησιωτικότητας'	Λόγοι προτίμησης νησιού έναντι άλλου μη νησιωτικού προορισμού
3) Λειτουργίες-χρήση ΔΚ		Επισκεψιμότητα, φιλοξενία, δραστηριότητες, αλλαγές στην προσωπική ζωή σε σχέση με τη ΔΚ
4) Συσχετισμοί τουρισμού - ΔΚ		Διερεύνηση τυχόν πρότερης σχέσης με τον προορισμό (repeaters) -Εξέλιξη λοιπών τουριστικών ταξιδιών του νοικοκυριού
5) Παράμετροι τρόπων «παραγωγής» ΔΚ	Ιστορικά & γεωγραφικά-χωροθετικά στοιχεία	Έτη απόκτησης ΔΚ, περιοχή, γειτνίαση με θάλασσα, χωροθέτηση εντός οικισμών ή εκτός σχεδίου
	Κλίμακα	Μέγεθος σε μ2, κάλυψη γης, αριθμός υπνοδωματίων, έκταση γης
	Μορφολογία	Διερεύνηση παλαιότητας, ανεξάρτητη ή σε συγκρότημα, παράμετροι αλλαγής χρήσεων, πολυτελούς κατασκευής, διατήρησης παλαιών στοιχείων σε γη και κτίσμα, παράμετροι διαμορφώσεων περιβάλλοντος χώρου
	Οικονομικές	<i>Ποσοτικές & ποιοτικές παράμετροι :</i> Κόστη αγοράς, κατασκευής, ανάπλασης ή συντήρησης της ΔΚ, , επαγγελματικές κατηγορίες που απασχολήθηκαν, τρόποι απόκτησης ΔΚ, ανάγκες επέκτασης δικτύων

	Κοινωνικές	Ποσοτικές και ποιοτικές παράμετροι : Χωροθέτηση ΔΚ εντός οικισμών ή εκτός σχεδίου, χρήση παλαιάς ή νεόδμητης ΔΚ, αλλαγή χρήσης γης και κτίσματος
	Περιβαλλοντικές	Μέγεθος ΔΚ, κάλυψη γης, γειτνίαση με τη θάλασσα, παλαιότητα, αλλαγή χρήσης, διαχείριση ύδρευσης και αποχέτευσης, περιβαλλοντικές πρακτικές
	Ερμηνευτικές	Λόγοι επιλογής της συγκεκριμένης ΔΚ, χωροθετικά και μορφολογικά
6) Οικονομική συμπεριφορά		Επισκεψιμότητα, προτιμήσεις ενδομεταφορών, εστίασης, φιλοξενίας, απασχόληση προσωπικού, αγορά τοπικών προϊόντων, ετήσιες δαπάνες-συχρωτισμός με διαφορετικές ομάδες πληθυσμού, συμμετοχή σε τοπικές δραστηριότητες και τα «κοινά» της περιοχής
7) Κοινωνική συμπεριφορά		
8) Περιβαλλοντική συμπεριφορά		Ετήσια κατανάλωση νερού, ύπαρξη πισίνας, πρακτικές διαχείρισης λυμάτων, επέκταση δικτύων, οικολογικές πρακτικές, δενδροφύτευση, αγορά τοπικών προϊόντων
9) Profile	Προσωπικές αφετηρίες Profile	Τυχόν δεσμοί με το νησί πριν την απόκτηση ΔΚ, τυχόν καταγωγή από την Άνδρο Φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, υπηκοότητα, εκπαίδευση, επάγγελμα, εισόδημα, περιοχή μόνιμης κατοικίας, κατοχή άλλων ΔΚ
	Μελλοντικά σχέδια	Προγραμματιζόμενες αλλαγές στην προσωπική ζωή σε σχέση με τη ΔΚ και τον προορισμό
10) Γνώση & απόψεις για το τοπικό πλαίσιο & εμπλοκή & προθέσεις		Απόψεις για τα βασικά ζητήματα που αντιμετωπίζει το νησί, πεδία προσωπικής συνεισφοράς, αν ασκούνται εκλογικά δικαιώματα στην Άνδρο, απόψεις για την κατάργηση της εκτός σχεδίου δόμησης
11) Ικανοποίηση από την επιλογή διατήρησης ΔΚ στην περιοχή		Βαθμός ικανοποίησης από τη διατήρηση ΔΚ στην Άνδρο

Το ερωτηματολόγιο παρατίθεται αυτούσιο στο παράρτημα του παρόντος....., ενώ στον επόμενο πίνακα αντιστοιχίζονται οι 11 θεματικές ενότητες και τα ερευνητικά ζητούμενα με τα επί μέρους ερωτήματα και τα είδη δεδομένων που προκύπτουν.

Πίνακας Ε.37 : Πλαίσιο αντιστοίχισης θεματικών ενότητων έρευνας ιδιοκτητών ΔΚ και ερωτημάτων

Θεματικές ενότητες--ερευνητικά ζητούμενα		Ερωτήσεις που ικανοποιούν το στόχο	Αριθμός ερωτήσεων	Είδος δεδομένων
1) Κίνητρα επιλογής ΔΚ		1 ^α , 1β,	2	Ποιοτικά
2) Κίνητρα επιλογής περιοχής		1β, 2β	2	Ποιοτικά
	Διερεύνηση ρόλου 'νησιωτικότητας'	2 ^α	1	
3) Λειτουργίες-χρήση ΔΚ		1 ^α , 3, 6, 18, 23	5	Ποιοτικά & ποσοτικά
4) Συσχετισμοί τουρισμού - ΔΚ		1β, 3, 5, 26β	3	Ποιοτικά
5) Παράμετροι τρόπων «παραγωγής» ΔΚ	Ιστορικά & γεωγραφικά-χωροθετικά στοιχεία	4 ^α , 4β, 8, 9 ^{α,β,γ} , 10 ^α , β, γ	9	Ποσοτικά
	Κλίμακα	7, 7 ^α , 7β, 10 ^α ,	4	Ποσοτικά
	Μορφολογία	9γ, 10α, 11γ, 14α, β, γ, δ	4	Ποιοτικά
	Οικονομικές	9 ^α , 9 ^β , 9 ^γ , 13, 15 ^α , 15β	9	Ποσοτικά
	Κοινωνικές	8ιι, 9 ^α , 10β, 10δ	6	Ποιοτικά
	Περιβαλλοντικές	7 ^α , 8ι, 8ιι, 9 ^α , 9γ1, 10β, 11 ^α , 11β, 11γ, 12, 13, 14 ^α , β, γ, δ	11	Ποσοτικά & ποιοτικά
	Ερμηνευτικές	Μεταξύ 9γ και 10α,	5	Ποιοτικά
6) Οικονομική συμπεριφορά		3 ^α 16, 17, 18, 19, 20, 21	7	Ποσοτικά
7) Κοινωνική συμπεριφορά		3, 17, 18, 19, 22 ^α , 22β, 22γ	7	Ποιοτικά
8) Περιβαλλοντική συμπεριφορά		11 ^α , 11β, 12, 13, 14 ^α , 14β, 14γ, 14δ, 20	8	Ποσοτικά & ποιοτικά
9) Profile	Προσωπικές αφετηρίες	5, 29	1	Ποιοτικά
	Μελλοντικά σχέδια	6	1	
	Profile	29	1	Ποσοτικά & ποιοτικά
10) Γνώση & απόψεις για το τοπικό πλαίσιο & εμπλοκή & προθέσεις εμπλοκής		24 ^α , 24β, 25, 27	3	Ποιοτικά
11) Ικανοποίηση από την επιλογή διατήρησης ΔΚ στην περιοχή		26α	1	Ποιοτικά

Η έρευνα διενεργήθηκε σε τρεις φάσεις. Τέλη καλοκαιριού του 2010 διανεμήθηκαν πιλοτικά ερωτηματολόγια για έλεγχο και έγιναν οι απαραίτητες αναμορφώσεις. Την περίοδο από τα τέλη του 2010 έως τα τέλη του 2011 λήφθηκαν περίπου 50 ερωτηματολόγια και το καλοκαίρι του 2012 τα υπόλοιπα 30.

Τα δεδομένα της έρευνας καταχωρήθηκαν σε φύλλο εργασίας του προγράμματος excel και εν συνεχεία μετατράπηκαν σε φύλλο εργασίας του προγράμματος SPSS. Η επεξεργασία

τους πραγματοποιήθηκε στα τέλη του 2012. Ο αριθμός των μεταβλητών που χρησιμοποιήθηκαν ανήλθαν σε 304.

Ε.2.2 Αποτελέσματα της έρευνας

2.2.1 Ανταπόκριση στην έρευνα και γενικές παρατηρήσεις

Σε γενικές γραμμές η ανταπόκριση στην έρευνα υπήρξε θετική. Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζεται ο αριθμός των ερωτηματολογίων που διανεμήθηκαν ανά περιοχή πρώην Δήμου και ο βαθμός ανταπόκρισης στην έρευνα. Ένα ποσοστό 73% από εκπροσώπους νοικοκυριών με ΔΚ στην Άνδρο ανταποκρίθηκαν στην έρευνα, ενώ ένα ποσοστό 27% δεν συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο, με υψηλότερα ποσοστά μη ανταπόκρισης στον πρώην Δήμο Υδρούσας.

Όπως ίσως ήταν αναμενόμενο οι ερωτήσεις που δυσκόλεψαν περισσότερο τους συμμετέχοντες ήταν εκείνες που ζητούσαν οικονομικά δεδομένα, ενώ ενδιαφέρον παρουσίασε και το γεγονός πως αρκετοί προβληματίστηκαν και συνειδητοποίησαν τη συμμετοχή τους στο φαινόμενο όπως δήλωσαν για διάφορα ζητήματα με την παράδοση του ερωτηματολογίου. Ενδιαφέρον παρουσίασε περίπτωση ιδιοκτήτη ΔΚ που συμπληρώνοντας τον πίνακα με τις ετήσιες δαπάνες συνειδητοποίησε τα υψηλά ποσοστά δαπανών που πραγματοποιεί σε ετήσια βάση για τη διατήρηση της ΔΚ στην Άνδρο.

Πίνακας Ε.38 : αριθμός ερωτηματολογίων ανά περιοχή & βαθμός ανταπόκρισης

περιοχές πρώην Δήμων	αριθμός ερωτηματολογίων					
	διανεμήθηκαν	%	συμπληρώθηκαν	%	δεν συμπληρώθηκαν	%
Δήμο Υδρούσας	55	48%	38	33%	17	15%
Δήμο Άνδρου	51	44%	41	36%	10	9%
Δήμο Κορθίου	9	8%	5	4%	4	3%
Σύνολα ερωτηματολογίων	115	100%	84	73%	31	27%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Ακολουθούν αναλυτικά τα ευρήματα της έρευνας ανά ερώτημα.

2.2.2 Ευρήματα

2.2.2.1 Κίνητρα διατήρησης ΔΚ -τουρισμός & ΔΚ

Στο ερώτημα «Για ποιους λόγους διατηρείτε δεύτερη-εξοχική κατοικία- ποιες ανάγκες ικανοποιείτε με την επιλογή σας αυτή ;» στο οποίο δόθηκαν εναλλακτικές απαντήσεις αλλά και πεδίο για ελεύθερη συμπλήρωση, οι αποκρίσεις των ερωτηθέντων παρουσιάζονται στους 2 παρακάτω πίνακες :

Πίνακας Ε.39 : Λόγοι διατήρησης ΔΚ στην Άνδρο

Απαντήσεις	συχνότητα απάντησης	% στο σύνολο
(8) Έχω την ευκαιρία να βρεθώ κοντά στη φύση	44	52%
(12) Ξεφεύγω από τις πιέσεις της ζωής στην πόλη	44	52%
(2) Αναψυχή-ελεύθερος χρόνος	37	44%
(3) Διακοπές με μεγαλύτερη άνεση	37	44%
(10) Βιώνω εκεί ελευθερία και δημιουργικότητα	33	39%
(4) Αναζήτηση καλλίτερου κλίματος	31	37%
(7) Μπορώ να φιλοξενώ φίλους	30	36%
(9) Βιώνω εκεί αυθεντικό, παραδοσιακό τρόπο ζωής	28	33%
(5) Χώρος οικογενειακής συγκέντρωσης σε διακοπές και αργίες	25	30%
(6) Επιστρέφω στις ρίζες μου	20	24%
(14) Εξασκώ εξειδικευμένα ενδιαφέροντα μου	17	20%
(15) Άλλος λόγος	14	17%
(11) Μου δίνονται ευκαιρίες για κοινωνική ζωή και συμμετοχή	13	15%
(1) Ήρθε στην κατοχή μου κληρονομικά	11	13%
(13) Μπορώ να συνδυάζω προσωπική χρήση του χώρου και εισόδημα από περιστασιακή ενοικίαση της ΔΚ μου	6	7%

Πηγή : *Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας*

Ως κυρίαρχοι λόγοι εμφανίστηκαν η ανάγκη επαφής με τη φύση, η διαφυγή από την πόλη και το πλαίσιο ελεύθερος χρόνος-αναψυχή-διακοπές. Σε χαμηλότερα αν και σημαντικά ποσοστά κινήθηκαν άλλες παράμετροι που σχετίζονται με αισθήματα που βιώνονται, (ελευθερία, δημιουργικότητα), το ανθρώπινο στοιχείο (φίλοι, συγγενείς, κοινωνική ζωή), τις ρίζες και την καταγωγή, τυχόν εξειδικευμένα ενδιαφέροντα και τέλος τη χρήση της ΔΚ ως επενδυτικού μέσου.

Ως προς τα εξειδικευμένα ενδιαφέροντα που αναφέρθηκαν αλλά και τους άλλους λόγους που κινητοποιούν τη διατήρηση μιας ΔΚ, οι απαντήσεις παρουσιάζονται στους δύο παρακάτω πίνακες :

Πίνακας E.40 : Εξειδικευμένα ενδιαφέροντα που «φιλοξενούνται» στις ΔΚ

συγκεκριμένα ενδιαφέροντα	αριθμός αναφορών	αναφορές από αλλοδαπούς
ζωή στην ύπαιθρο- καλλιέργεια γης	5	1
ζωγραφική κα. χειροτεχνίες	4	2
γράψιμο	3	3
μαστορέματα	3	
μουσική και τραγούδι	2	2
περπάτημα	2	1
ενδιαφέρον για οικογενειακή κατοικία	2	1
κολύμπι	2	
πλέξιμο	1	1

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Και πάλι κυρίαρχος φάνηκε να είναι ο ρόλος της φύσης και η επαφή με τη γη και εν συνεχεία προσωπικά ενδιαφέροντα μάλλον ανεξάρτητα του χώρου διατήρησης της ΔΚ (ίσως εκτός από το κολύμπι)

Πίνακας E.41 : Άλλοι λόγοι διατήρησης ΔΚ

άλλος λόγος	αριθμός αναφορών	ενδεικτικά σχόλια
το ελληνικό στοιχείο-γνωριμία με άλλη κουλτούρα	4	"improving my greek", "second home in different culture area", "chance to learn another language and understand another culture", "a life- long involvement with Greece-having worked when young and other times too"
ύπαρξη φίλων/οικογένειας στην περιοχή	4	
κατοικία για συνταξιοδότηση-μελλοντική μόνιμη κατοικία	2	"affordable home for retirement"
δυνατότητα εργασίας/συνδυασμού διακοπών και εργασίας	2	"η σύζυγος μου είναι ακαδημαϊκός"
τοπική κοινωνία	1	"καλή γειτονιά, ο πόνος κι η χαρά μοιράζεται"

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά τους άλλους λόγους που αναφέρθηκαν χαρακτηριστικά είναι τα κίνητρα των αλλοδαπών για επαφή με την ελληνική κουλτούρα και η χρήση της κατοικίας για διαβίωση και μετανάστευση συνταξιοδότησης (retirement migration),

καθώς και το ανθρώπινο στοιχείο είτε η οικογένεια, είτε οι φίλοι που λειτούργησαν ως παράγοντες ώθησης στη διατήρηση της ΔΚς.

Σε ότι αφορά τα κίνητρα διατήρησης ΔΚ σε σχέση με την πραγματοποίηση τουριστικών ταξιδίων, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις που δόθηκαν από τους ερωτηθέντες ως προς την *οικειότητα* που δημιουργείται μέσω της ΔΚ και τις *δυνατότητες επιλογής* που παρέχει. Ακόμη, τη *σταδιακή γνωριμία με ένα τόπο και το δέσιμο* που δημιουργείται με τη διαρκή παρουσία και το πέρασμα του χρόνου. Αξιοσημείωτα είναι εδώ τα σχόλια που καταγράφονται αναλυτικά στον επόμενο πίνακα. Μέσα από τις παρατηρήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα διακρίνονται η ανάγκη και η σημασία που για πολλούς έχει η διατήρηση ενός ιδιωτικού, «οικείου» χώρου, της ΔΚς μέσα σε έναν ευρύτερο χώρο που επίσης καθίσταται με το χρόνο «οικείος», το νησί. Καθώς επίσης και η *ανάγκη δημιουργίας δεσμού και ρίζας με ένα τόπο* που επιλέγεται, χαρακτηριστική ίσως ανάγκη που γεννά η διαβίωση στα μεγάλα αστικά κέντρα.

Πίνακας Ε.42 : Κίνητρα διατήρησης ΔΚ σε σχέση με τα τουριστικά ταξίδια

α/α	κατηγορίες λόγων	αρ. απαντήσεων που εμπίπτουν στην κατηγορία	%
1	οικειότητα & επιλογή	22	19%
2	γνωριμία και δεσμός με τον τόπο- η διάρκεια και ο χρόνος	20	18%
3	οικογενειακές & διακοπές με φίλους, με ευκολίες-οικονομία	16	14%
4	κοινωνική ζωή	14	12%
5	φύση, κλίμα, θέλγητρα και ευκολίες της Άνδρου	8	7%
6	ο μη τουριστικός χαρακτήρας	7	6%
7	καταγωγή- οικογένεια	6	5%
8	οικειότητα & φυγή	5	4%
9	η νησιωτικότητα & το ελληνικό στοιχείο	4	4%
10	ειδικά ενδιαφέροντα-δραστηριότητες	3	3%
11	ευκολία μετακίνησης/η δυνατότητα συχνών επισκέψεων/η συνήθεια	3	3%
12	δυνατότητα εργασίας	2	2%
13	αισθήσεις που βιώνονται	2	2%
14	το ταξίδι-η περιήγηση	1	1%
	σύνολο λόγων	113	100%

Πηγή : *Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας*

Μία επόμενη ενότητα κινήτρων σχετίζονται και πάλι με την *οικογένεια και την ανθρώπινη επαφή* (οικογενειακές διακοπές, φίλοι, κοινωνική ζωή) και (με χαμηλότερη συχνότητα) την *καταγωγή*. Σε ότι αφορά τις οικογενειακές διακοπές

βαρύτητα φαίνεται να διαδραματίζουν οι παράμετροι της οικονομίας και της ευκολίας.

Άλλες κατηγορίες κινήτρων αποτελούν οι φυσικές ομορφιές του τόπου σε συνδυασμό με τις ευκολίες του (εγγύτητα στην Αθήνα), καθώς και ο μη τουριστικός χαρακτήρας του στο ευρύτερο πλαίσιο νησιωτικότητας και ελληνικού στοιχείου. Ιδιαίτερα σε ότι αφορά το μη τουριστικό χαρακτήρα του νησιού ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάγκη διατήρησης κατά κάποιο τρόπο μιας ταυτότητας («δεν είμαι "απρόσωπος"»), που συνήθως ακυρώνει η τουριστική εμπειρία σε ένα τουριστικό τόπο. Ακόμη, κάποιου είδους απέχθεια προς τη συμβατική μορφή διακοπών σε διαφορετικά καταλύματα, με συνωστισμό, παράλληλα με μια ανάγκη βαθύτερης γνωριμίας με ένα τόπο.

Επί μέρους κίνητρα αποτελούν, τυχόν ειδικά ενδιαφέροντα, η ευκολία της μετακίνησης διακριτά αυτή τη φορά, η δυνατότητα εργασίας, αισθήσεις που βιώνονται και αυτό καθεαυτό το ταξίδι προς τη ΔΚ και την Άνδρο.

Πίνακας Ε.43 : Κίνητρα διατήρησης ΔΚ σε σχέση με τα τουριστικά ταξίδια

κατηγορίες λόγων	απαντήσεις
οικειότητα & επιλογή	1. "Έχω τον χώρο μου, το κρεβατι μου, ξέρω που να φάω, που να ψωνίσω, γνωρίζω ντόπιους", 2. "δημιουργικότητα (το σπίτι) η οποία θα παραμείνει στα παιδιά μου", 3. "to get know a different place and a community in greater depth", 4. "Η οικειοποίηση του χώρου - είναι σαν δεύτερο σπίτι, δε νιώθω φιλοξενούμενη ή τουρίστρια. Αυτό προσφέρει ηρεμία και λιγότερο άγχος στις διακοπές. Γυρίζοντας ξανά και ξανά στον ίδιο τόπο ανακαλύπτω ολοένα και περισσότερες πτυχές του. Το νησί αποκαλύπτεται αν του δώσεις κανείς χρόνο.", 5. "our own house with our own style and comfortable living", 6. "familiarity with a place", 7. "περισσότερες μέρες διακοπών σε οικείο περιβάλλον", 8. "choose own surroundings", 9. "garden, our own furniture, books etc.", 10. "άνεση", 11. "a permanent availability", 12. "books and Cds and grand piano are kept in this SH", 13. "προσέφερε στα παιδιά ιδίως όταν ήταν μικρά μια πιο απλή και ανέμελη ζωή-σύνδεση με τον τόπο", 14. "sense of being home", 15. "άνεση της σταθερής έδρας", 16. "έκανα σταθερά διακοπές στην Άνδρο και μου έγινε εξάρτηση το νησί και η ενασχόληση με το κτήμα", 16. "μια σταθερή σχέση με το νησί και το περιβάλλον του", 17. "familiarity with the place and house", 18. "return to the familiar and known beauty of Andros, continuing social relations for 34 years now", 19. "comfort of living in your OWN house", 19. "familiarity", 20. "έχω το δικό μου σπίτι, οργανωμένο για παραμονή χειμώνα-καλοκαίρι", 21. "η ύπαρξη ενός οικείου χώρου (ΔΚ) δίνει τη δυνατότητα καλύτερης γνωριμίας ενός τόπου", 22. "έχουμε το δικό μας χώρο όπου μπορούμε να λειτουργήσουμε πιο άνετα, πιο χαλαρά"
γνωριμία και δεσμός με τον τόπο- η διάρκεια και ο χρόνος	1. "Την ομορφιά και την αυθεντικότητα που ακόμα βιώνει η Άνδρος. Είμαι πια συναισθηματικά δεμένη με το νησί", 2. "αγάπη για τον τόπο", 3. "Η δημιουργία δεσμών με τους κατοίκους", 4. "in depth relationship with the island". 5. "relationship with time garden maturity reminds their children at each stage of their lives", 6. "ο τόπος επελέγη γιατί μας αρέσει ιδιαίτερα και θάλουμε περισσότερο χρόνο διαμονής σε αυτόν", 7. "συναισθηματικό "δέσιμο" με τον τόπο αυτό", 8. "local knowledge, familiar setting is more relaxing, connection with people and the area", 9. "Γυρίζοντας ξανά και ξανά στον ίδιο τόπο ανακαλύπτω ολοένα και περισσότερες πτυχές του. Το νησί αποκαλύπτεται αν του δώσεις κανείς χρόνο", 10. "προσέφερε στα παιδιά ιδίως όταν ήταν μικρά μια πιο απλή και ανέμελη ζωή-σύνδεση με τον τόπο", 11. "sense of having roots", 12. "getting to know the island", 13. "έκανα σταθερά διακοπές στην Άνδρο και μου έγινε εξάρτηση το νησί και η ενασχόληση με το κτήμα", 14. "χαρά, ικανοποίηση να βρίσκομαι στον τόπο που αγαπώ", 15. "η απόκτηση ουσιαστικής "ρίζας" αφού η ζωή σε πολυκατοικία δεν αποτελεί "ρίζα", έστω και αν ζω στον τόπο που γεννήθηκα", 16. "Ριζώνω σε τόπο που αγαπώ", 17. "return to the familiar and known beauty of Andros, continuing social relations for 34 years now", 18. "a sense of continuity a deepening knowledge of place and people", 19. "η ύπαρξη ενός οικείου χώρου (ΔΚ) δίνει τη δυνατότητα καλύτερης γνωριμίας ενός τόπου", 20. "η αγάπη για την Άνδρο, το τοπικό κοινωνικό περιβάλλον"

οικογενειακές & διακοπές με φίλους, με ευκολίες-οικονομία	1. "Πιο ξεκούραστες διακοπές, αντί να αλλάζω προορισμούς, με 3 παιδιά και σίγουρα πιο οικονομικές.", 2. "Μία σταθερή βάση οικογενειακών διακοπών σε ένα γνώριμο περιβάλλον", 3. "Διακοπές με μεγαλύτερη άνεση", 4. " easy holidays", 5. "έχοντας σπίτι οι διακοπές είναι πολύ πιο οικονομικές επίσης λόγω σύνταξης μένω 5 μήνες το χρόνο", 6. "it is cheaper in the long run", 7. "έλυσα το πρόβλημα "που θα πάμε φέτος διακοπές;" 8. "δεν ψάχνεις κάθε φορά για κατάλυμα, μικρότερο κόστος για μεγάλες χρονικά διακοπές", 9. "φθηνότερη επιλογή", 10. "μη ανάγκη προγραμματισμού διακοπών δεδομένου ότι υπάρχει διαθέσιμο σπίτι ανά πάσα στιγμή", 11. "οικονομία", 12. "η ύπαρξη ενός οικείου χώρου (ΔΚ) δίνει τη δυνατότητα εάν ακόμη και τελευταία στιγμή πάρει κανείς την απόφαση να έρθει για λίγες μέρες χωρίς μεγάλη φασαρία προγραμματισμού.", 13. "σταθερότητα των διακοπών με σκοπό τη δημιουργία φίλων για τα παιδιά μου", 14. "οικονομία", 15. "οικονομικοί λόγοι"
κοινωνική ζωή	1. "Μου δίνονται ευκαιρίες για κοινωνική ζωή και συμμετοχή", 2. "see friends", 3. "relationships with friends who also live/visit the island.", 4. "κύκλος φίλων", 5. "constant friends are nearby", 6. "φιλικές κοινωνικές σχέσεις", 7. "there is an established circle of friends", 8. "renewing friends on the island", 9. "κοινωνικές σχέσεις", 10. "return to the familiar and known beauty of Andros, continuing social relations for 34 years now", 11. "this way I stay in contact with many friends who either live on the island or visit often", 12. "φίλους σταθερούς", 13. "φιλικές σχέσεις", 14. "η αγάπη για την Άνδρο, το τοπικό κοινωνικό περιβάλλον"
φύση, κλίμα, θέλγητρα και ευκολίες της Άνδρου	1. "enjoy a different climate", 2. "Taking advantage of good weather", 3. "the beaches and the sea", 4. "μου αρέσει το νησί", 4. "quiet, solitude, culture, nature", 5. "an excellent climate", 6. "εύκολη πρόσβαση", 7. "αναγνωρισιότητα, υπηρεσίες υγ. περιθαλψης, κοντά στην Αθήνα", 8. "εγγύτητα στην Αθήνα", 9. "περιβάλλον της αρεσκείας μας"
ο μη τουριστικός χαρακτήρας	1. "not tourists", 2. "get away from tourist areas", 3. "δε νιώθω φιλοξενούμενη ή τουρίστρια", 4. "δεν μου αρέσουν τα καταλύματα, βαρέθηκα αυτό τον τρόπο διακοπών", 5. "έχω φίλους δεν είμαι απρόσωπος", 6. "τα ταξίδια είναι ο παράδεισος των ανοήτων δεν φτάνει μια ζωή για να γνωρίσεις έναν τόπο", 7. "I don't like to stay in hotels"
καταγωγή- οικογένεια	1. "επιστρέφω στις ρίζες μου", 2. " to see friends and family", 3. "συγγενείς", 4. "συγγενικές σχέσεις", 5. "η καταγωγή, νοσταλγία για την Άνδρο", 6. "καταγωγή", 7. "οικογενειακές επαφές"
οικειότητα & φυγή	1. "Serenity, get away from it all feeling, pleasure of ownership of SH vis a vis hotel, etc.", 2. "Είναι μια βάση σταθερή μακριά-κοντά στην Αθήνα. Το καλοκαίρι έχω την τύχη να ταξιδεύω με ιστιοπλοϊκο αρα δεν μου λουτούν τα διαφορετικά μέρη.", 3. "a different non-city life", 4. "get away from tourist areas", 5. "freedom to escape business stress"
η νησιωτικότητα & το ελληνικό στοιχείο	1. "Deepening knowledge of the island, its geography and history Gradually learning to speak Greek and become involved in the culture and issues of another country", 2. " experience Greek life", 3. "ζω και μ' αρέσει η ελληνικότητα-εντοπιότητα του νησιού, οι δυνατοί του άνεμοι και τα νερά του και οι ακόμη καθαρές παραλίες", 4. "η θάλασσα"
ειδικά ενδιαφέροντα- δραστηριότητες	1. "εκτόνωση έρευνας", 2. "enjoy different activities-gardening/swimming/exploring", 3. "swimming gardening"
η δυνατότητα συχνών επισκέψεων-συνήθεια	"frequent visits", "ήμασταν συνηθισμένοι σε τέτοιες διακοπές", "ευκολία μετακίνησης ανά πάσα στιγμή χωρίς προηγούμενη προετοιμασία"
δυνατότητα εργασίας	1. "I can work here as an artist-painter", 2. "όμορφη θέα, χώρος, περιβάλλον για το σύζυγο της που εργάζεται σπίτι", 3. "I can work as well"
αισθήσεις που βιώνονται	1. "δημιουργική ρουτίνα, συγκέντρωση", 2. "δεν είναι μόνο διακοπές, δημιουργικότητα", 3. "χαρά, ικανοποίηση να βρίσκομαι στον τόπο που αγαπώ", 4. "ηρεμία ζωής"
το ταξίδι-η περιήγηση	1. "driving between the UK and Andros, seeing parts of Europe."

Πηγή : *Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας*

Σε ότι αφορά την απάντηση στο ερώτημα κατά πόσο η διατήρηση ΔΚ έχει επιδράσει στο βαθμό πραγματοποίησης άλλων τουριστικών ταξιδίων η συντριπτική πλειοψηφία δηλώνει πως είτε τα έχει περιορίσει (51%) είτε δεν ταξιδεύει πλέον σχεδόν καθόλου (17%) σε άλλους προορισμούς. Ενδιαφέρον εδώ ενδεχομένως θα παρουσιάσει η συσχέτιση της παραμέτρου αυτής με άλλες ποιοτικές που αφορούν τα κίνητρα διατήρησης ΔΚ αλλά και άλλα χαρακτηριστικά προφίλ στο τέλος της ενότητας αυτής όπου και θα παρατεθούν συνδυαστικά δεδομένα.

Πίνακας Ε.44 : Επιρροές της διατήρησης ΔΚ στη συχνότητα άλλων τουριστικών ταξιδιών

Από τότε που αποκτήσατε ΔΚ στην Άνδρο, ΚΑΝΕΤΕ ΑΛΛΑ ΤΑΞΙΔΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΡΙΣΜΟ :	συχνότητα απαντήσεων	%
περισσότερα	2	2%
τα ίδια	23	27%
λιγότερα	43	51%
σχεδόν καθόλου	14	17%
δεν απάντησαν	2	2%
Σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

2.2.2.2 Κίνητρα επιλογής του νησιωτικού χώρου

Στην κάπως επικαλυπτόμενη με τις προηγούμενες ερωτήσεις, γιατί επιλέγεται νησί και όχι πχ. παραθαλάσσια περιοχή στην ηπειρωτική χώρα για τη διατήρηση μιας ΔΚς, σχεδόν το 1/3 των ερωτηθέντων φαίνεται συνειδητά να επιθυμεί τα ιδιαίτερα εκείνα χαρακτηριστικά της νησιωτικότητας. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα γλαφυρά σχόλια, βλ. παρακάτω πίνακα, περί ορίων, απομόνωσης, μικρής κλίμακας αλλά και του νερού και του αέρα που «συμπυκνώνουν» νησιωτικά βιώματα και γεύσεις. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης σχόλια περί των αναγκών *φυγής και απομόνωσης* που «επιτυγχάνονται αποτελεσματικότερα» σε ένα νησί ("The possibility of being trapped, the enforced two hour journey, arriving by ship", «η απομόνωση που προσφέρει καθετί περιβάλλεται από τη θάλασσα»).

Και πάλι δεν λείπει η αναφορά κινήτρων από τους ερωτηθέντες που σχετίζονται με αρετές της ίδιας της Άνδρου, η ύπαρξη καταγωγής από την Άνδρο, το προφίλ του Αιγαίου, η συγκυρία, ο μη τουριστικός χαρακτήρας της Άνδρου αλλά και το αντίθετο (το τουριστικό προφίλ που γενικά τα νησιά έχουν). Τέλος προσωπικά βιώματα και αισθήματα οικειότητας, η ύπαρξη φίλων και κοινωνικής ζωής εκεί και το πολιτισμικό προφίλ των νησιών εν γένει.

Πίνακας Ε.45 : Κίνητρα επιλογής νησιού έναντι πχ. παραθαλάσσιας περιοχής

κατηγορίες λόγων	αρ. απαντήσεων που εμπίπτουν στην κατηγορία	%
νησιωτικότητα (όρια, απομόνωση, κλίμακα, νερό, αέρας)	30	33%
αρετές της Άνδρου	17	19%
καταγωγή	13	14%
το αιγαίο- οι Κυκλάδες	6	7%
συγκυρία	6	7%
ο μη τουριστικός χαρακτήρας της Άνδρου	4	4%

το τουριστικό προφίλ των νησιών	3	3%
οικειότητα	5	5%
φίλοι-κοινωνική ζωή	3	3%
ο πολιτισμός των νησιών - η κουλτούρα	2	2%
η νησιωτικότητα ως πρόβλημα	1	1%
σύνολο απαντήσεων	90	100%

Πηγή : *Ϊδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας*

Πίνακας Ε.46 : Κίνητρα επιλογής νησιού

κατηγορίες λόγων	απαντήσεις
νησιωτικότητα (όρια, απομόνωση, κλίμακα, νερό, αέρας)	1. "η άλλη αίσθηση που σου δίνει το να είσαι σε νησί...απομόνωση η αίσθηση ορίων", 2. "Γιατί το νησί έχει άλλη ατμόσφαιρα εντελώς διαφορετική από παραθαλάσσιο τόπο στην ηπειρωτική χώρα", 3. " the contrast of living in a relatively small community as opposed the the hugeness of London is also attractive.", 4. "Η ιδιαίτερη γοητεία του νησιού με κυρίαρχο στοιχείο την θάλασσα που το περιβάλλει -Το θαλάσσιο ταξίδι σαν πιά ξεκούραστο και ασφαλές από την οδήγηση στην ηπειρωτική χώρα", 5. "προτιμώ τα νησιά", 6. "Στα νησιά το φυσικό τοπίο είναι καλύτερα προστατευμένο", 7. "we also like islands, sea, coast, separateness of community", 8. "The possibility of being trapped, the enforced two hour journey, arriving by ship", 9. "we love the sea and sea views, we love the feeling of independence and uniqueness", 10. "το νησί φαινόταν πιο ιδιαίτερο", 11. "εν πάσει περιπτώσει στο νησί αισθάνεσαι πιο "μακριά" και αυθεντικά. 12. "Το περιβάλλον είναι διαφορετικό", 13. "για την ψευδαίσθηση του γύρω γύρω θάλασσα και τίποτε άλλο, 14. "άλλη η αίσθηση του ταξιδιού με καράβι, καταλαβαίνω ότι πραγματικά φεύγω από την πόλη", 15. "like the feeling of isolation an island gives, a defined area to get to know", 16. "more individual", 17. "η αίσθηση της απόστασης και της αποκοπής που δίνει η θάλασσα", 18. "less exposed to the hectic of todays world", 19. "αίσθηση απομάκρυνσης-απομόνωσης", 20. "an island is something very special", 21."we love islands", 22. "έχω συνδεθεί με τα νησιά εργάστηκα στα νησιά πολλά χρόνια, ολόκληρες απομονωμένες, αυτό που θέλω να βλέπω είναι μια ωραία θέα το νησί είναι σημαντικό η απομόνωση του νησιωτικού χώρου", 23. "αίσθηση ορίων, μικρόκοσμος", 24. "αγάπη για θάλασσα", 25."το νησί κάνει πιο "ασφαλή" την απόσταση από τη μεγαλούπολη η οποία δεν έχει ουσιαστικά χωροταξικά όρια", 26."because of the isolation", 27."I prefer the relative isolation of an island", 28."old life style", 29."η απομόνωση που προσφέρει καθετί περιβάλλεται από τη θάλασσα", 30."έχουν περισσότερες επιλογές παραλιών και επίσης έχουν νησιωτική παράδοση και φυσική ομορφιά", 31. "το μελέμι"
αρετές της Άνδρου	1. all year destination", 2. "It is also good to be within easy reach of the sea and a variety of beaches with different aspects", 3. "και κοντα στην Αθηνα που εχω μονιμα κατοικία", 4."περιβάλλον", 5."not very built up. Natural beauty, easy for a weeking from Athens (when we lived there)", 6."less populated, accessibility to mountains, coast, sea, nature", 7."δεν επιλέξαμε νησί. Επιλέξαμε την Άνδρο, ", 8."I could not find a similar romantic place elsewhere", 9."για τα φυσικα του κάλη", 10. "not far from Athens", 11."το καλοκαίρι έχει πολύ καλή ακτοποϊκή συγκοινωνία", 12. "μεγαλύτερη ποικιλία σε επιλογές επαφής με τη θάλασσα", 13. "κοντά στη μόνιμη κατοικία", 14."θάλασσα και κοντινή απόσταση", 15."many beaches and less tourists and more beautiful and wild island", 16."το νερό, η ύπαρξη παραγωγής", 17. "εκμετάλλευση καιρικών συνθηκών σε ένα περιβάλλον της αρεσκείας μας"
καταγωγή	1. "καταγωγή", 2. "καταγωγή από νησιά", 3. "κατάγομαι από νησί και μου αρέσει", 4."λόγω καταγωγής", 5."λόγω καταγωγής", 6."καταγωγή", 7. "καταγωγή", 8."λόγω καταγωγής", 9. "τόπος καταγωγής", 10."είναι τόπος καταγωγής μου", 11."οικογενειακοί δεσμοί με το νησί", 12."λόγω προϋπάρχουσας οικίας και καταγωγής", 13. "καταγωγή και κληρονομικοί παράγοντες-οικογενειακές επαφές"
το αιγαίο- οι Κυκλάδες	1. "Μου αρέσουν τα νησιά του Αιγαίου.", 2. "Μου αρέσουν τα νησιά του Αιγαίου , 3. "Το νησί και μάλιστα οι Κυκλάδες "δεν παίζονται", 4. " closer to the greek people", 5."η ιδιαιτερότητα του Αιγαίου", 6. "αγαπάω τις Κυκλάδες"
συγκυρία	1. "we did not set out to have a second home...we liked Andros so much we decided to do that. We were visiting Andros regularly to see my god-daughter and her (Greek) family", 2. "Andros chose us, we nearly bought 2 other Houses, in mani and Crete", 3. "because I inhereted it", 4. "I came here through a friendships invitation to stay and over 8 years evolved a love for Andros and

	then bought my house", 5."no known alternative", 6."by happy accident: after a holiday visit to a friend's house in 1988"
ο μη τουριστικός χαρακτήρας της Άνδρου	1. "δεν είναι τουριστικό πολύ", 2. "αποφυγή πολυκοσμίας", 3. "not non touristic, 30 years ago", 4. "many beaches and less tourists and more beautiful and wild island"
το τουριστικό προφίλ των νησιών	1. "Συνήθεις διακοπές σε νησιά", 2. " more holiday feeling far away from cities", 3. "έχουν περισσότερες επιλογές παραλιών και επίσης έχουν νησιωτική παράδοση και φυσική ομορφιά"
οικειότητα	1. "Coming from the Uk maybe I feel comfortable on an island", 2. "βιωματα", 3. "έζησα από το 1957 σε νησί των ΗΠΑ και αγαπώ την ανήσυχη θάλασσα", 4. "απόκτηση σταθερής σχέσης με τη φύση, το περιβάλλον και τους ανθρώπους", 5. "λόγοι ασφάλειας"
φίλοι-κοινωνική ζωή	1. "personal friendship", 2."friends introduced us", 3."I came here through a friendships invitation to stay and over 8 years evolved a love for Andros and then bought my house"
ο πολιτισμός των νησιών - η κουλτούρα	1. "οι νησιώτες πολύ πιο κοσμοπολίτες ,οι άνθρωποι ταξιδεμένοι, σηκώνουν τον μέσο όρο του αγρότη (οι αγρότες πολύ συντηρητικοί είναι μέλη οικογενείας όχι πολίτες)", 2. "το νησί έχει υψηλότερο πολιτισμό"
η νησιωτικότητα ως πρόβλημα	όχι, πολλές φορές το βλέπω σαν μειονέκτημα όταν δεν μπορώ να φύγω όταν πρέπει, θέματα υγείας κλπ.

Πηγή : *Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας*

2.2.2.3 Κίνητρα επιλογής της Άνδρου

Στο ερώτημα που αφορά την αυτή καθεαυτή επιλογή της Άνδρου ως τόπου διατήρησης μιας ΔΚς, για την πλειοψηφία των ερωτηθέντων ο βασικότερος λόγος είναι το προφίλ της Άνδρου ως ενός νησιού ήσυχου, χωρίς τουρισμό, κατάλληλου για οικογενειακές διακοπές, με όμορφο φυσικό περιβάλλον, πράσινο, νερά αλλά και ικανοποιητική πρόσβαση και γειτνίαση με τον τόπο μόνιμης κατοικίας.

Ως κίνητρα επιλογής της Άνδρου ακολουθούν η τοπική παράδοση και ο πολιτισμός, η αξία των ακινήτων, η καταγωγή από την Άνδρο, η ξεκάθαρη επιθυμία για νησί ή παραθαλάσσια περιοχή, η ύπαρξη φίλων ή συγγενών και η διαθεσιμότητα γης. Μικρότερη ακόμη βαρύτητα φαίνεται να διαδραματίζουν ως κίνητρα, για το συγκεκριμένο δείγμα, η ύπαρξη οικογενειακής κατοικίας τυχόν εξειδικευμένα ενδιαφέροντα, η γειτνίαση σε μεγάλη πόλη, η διαθεσιμότητα κατοικιών και η γειτνίαση σε αεροδρόμιο.

Πίνακας Ε.47 : Κίνητρα επιλογής της Άνδρου ως τόπου διατήρησης ΔΚ

Απαντήσεις	συχνότητα απάντησης	% στο σύνολο
(15) Ήσυχο, οικογενειακό νησί, χωρίς έντονο τουρισμό	59	70%
(10) Όμορφο φυσικό περιβάλλον	54	64%
(9) Νησί με πράσινο και νερά	47	56%
(6) Ικανοποιητική πρόσβαση	42	50%
(1) Βρίσκεται κοντά στην κυρία κατοικία μου	31	37%
(11) Τοπική παράδοση & πολιτισμός	26	31%
(12) Λογική-προσβάσιμη αξία ακινήτων	26	31%

(3) Κατάγομαι από την Άνδρο	25	30%
(8) Επιθυμούσα κατοικία σε νησί	24	29%
(16) Βλέπω συγγενείς μου ή φίλους που κατοικούν εκεί	24	29%
(7) Επιθυμούσα κατοικία σε παραθαλάσσια περιοχή	23	27%
(13) Διαθεσιμότητα γης	17	20%
(4) Υπάρχει εκεί οικογενειακή κατοικία	13	15%
(17) Στην Άνδρο μπορώ να ικανοποιήσω εξειδικευμένα προσωπικά μου ενδιαφέροντα	12	14%
(5) Βρίσκεται κοντά σε μεγάλη πόλη	8	10%
(14) Διαθεσιμότητα κατοικιών	7	8%
(2) Βρίσκεται κοντά σε αεροδρόμιο	6	7%
(18) Άλλοι λόγοι	6	7%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Ενδεικτικά σε ότι αφορά τα ειδικά ενδιαφέροντα ή άλλους λόγους που λειτουργούν ως καθοριστικά κίνητρα επιλογής της Άνδρου, αναφέρθηκαν η ενασχόληση με την θάλασσα (κολύμπι,υποβρύχιο ψάρεμα), το περπάτημα, η περιποίηση κατοικίας και κήπου, η ζωγραφική, το γράψιμο, φίλοι που έχουν ΔΚ στην Άνδρο ή οικογενειακές και φιλικές μαζώσεις στη ΔΚ, η εργασία, ο διαλογισμός και το διάβασμα.

2.2.2.4 Επισκεψιμότητα ΔΚ

Σε ότι αφορά τα μοτίβα επισκεψιμότητας των ΔΚ των συμμετεχόντων στην έρευνα στους παρακάτω πίνακες παρουσιάζονται ανά εποχή του χρόνου.

Πίνακας Ε.48 : Ταξίδια & διαμονή στη ΔΚ ανά εποχή

εποχή	αριθμός ταξιδίων δείγματος	μέσος όρος ταξιδίων δείγματος/εποχή	αριθμός διανυκτερεύσεων δείγματος	μέσος όρος διανυκτερεύσεων δείγματος/εποχή
χειμώνας	219	2,61	826	9,83
άνοιξη	264	3,14	2.231	26,56
καλοκαίρι	315	3,75	3.663	43,61
φθινόπωρο	231	2,75	1.604	19,10
Σύνολο έτους	1.029	12,25	8.324	99,10

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας Ε.49 : Χειμερινή επισκεψιμότητα ΔΚ

αριθμός ταξιδίων χειμώνα	συχνότητα απαντήσεων	%	αριθμός διανυκτερεύσεων χειμώνα	συχνότητα απαντήσεων	%
0-4	70	83%	0-4	32	38%
5-10	12	14%	5-10	24	29%
11-20	1	1%	11-20	16	19%
άνω των 20	0	0%	21-40	8	10%
δεν απάντησαν	1	1%	41-60	3	4%
			61-90	0	0%
			δεν απάντησαν	1	1%
σύνολο	84	100%	σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Περίπου μέχρι μία φορά το μήνα (0-4 ταξίδια το 83% και κατά μέσο όρο 2,61 ταξίδια) φαίνεται να επισκέπτονται τη ΔΚ τους η πλειοψηφία των ερωτηθέντων τη χειμερινή περίοδο, διαμένοντας 9 μέρες κατά μέσο όρο τη φορά (0-20 μέρες συνολικά το 86%).

Πίνακας Ε.50 : Εαρινή επισκεψιμότητα ΔΚ

αριθμός ταξιδίων άνοιξης	συχνότητα απαντήσεων	%	αριθμός διανυκτερεύσεων άνοιξης	συχνότητα απαντήσεων	%
0-4	62	74%	0-4	4	5%
5-10	20	24%	5-10	23	27%
11-20	1	1%	11-20	20	24%
άνω των 20	0	0%	21-40	18	21%
δεν απάντησαν	1	1%	41-60	10	12%
			61-90	8	10%
			δεν απάντησαν	1	1%
σύνολο	84	100%	σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Ελαφρά πιο υψηλή καθίσταται η επισκεψιμότητα των ΔΚ σε αριθμό ταξιδίων την εαρινή περίοδο με μέσο όρο ταξιδίων 3,14 και συγκεκριμένα έως μία φορά το μήνα (0-4 ταξίδια) για το 74% των ερωτηθέντων και έως 3 φορές το μήνα για το 24% των ερωτηθέντων. Αυξημένες παρουσιάζονται εδώ οι διανυκτερεύσεις σε σχέση με την χειμερινή περίοδο καθώς κατά μέσο όρο ανέρχονται σχεδόν σε 25,56, κυμαινόμενες για την πλειοψηφία (51%) από 5-20 και για ένα 24% από 21-40.

Πίνακας Ε.51 : Θερινή επισκεψιμότητα ΔΚ

αριθμός ταξιδίων καλοκαιριού	συχνότητα απαντήσεων	%	αριθμός διανυκτερεύσεων καλοκαιριού	συχνότητα απαντήσεων	%
0-4	65	77%	0-4	6	7%
5-10	13	15%	5-10	5	6%
11-20	3	4%	11-20	13	15%
άνω των 20	2	2%	21-40	20	24%
δεν απάντησαν	1	1%	41-60	19	23%
			61-90	20	24%
			δεν απάντησαν	1	1%
σύνολο	84	100%	σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Αναμενόμενα υψηλότερη καθίσταται η επισκεψιμότητα των ΔΚ σε αριθμό ταξιδίων τη θερινή περίοδο με μέσο όρο ταξιδίων 3,74 και συγκεκριμένα έως μία φορά το μήνα (0-4 ταξίδια) για το 77% των ερωτηθέντων και έως 3 φορές το μήνα για το 15% των ερωτηθέντων κι ακόμη υψηλότερη για ένα μικρό ποσοστό της τάξης του 6%. Αυξημένες παρουσιάζονται και οι διανυκτερεύσεις σε σχέση με όλες τις άλλες περιόδους καθώς κατά μέσο όρο ανέρχονται σχεδόν σε 43, ενώ κυμαίνονται για την πλειοψηφία (71%) από 21-90.

Πίνακας Ε.52 : Φθινοπωρινή επισκεψιμότητα ΔΚ

αριθμός ταξιδίων φθινοπώρου	συχνότητα απαντήσεων	%	αριθμός διανυκτερεύσεων φθινοπώρου	συχνότητα απαντήσεων	%
0-4	67	80%	0-4	21	25%
5-10	14	17%	5-10	20	24%
11-20	2	2%	11-20	16	19%
άνω των 20	0	0%	21-40	16	19%
δεν απάντησαν	1	1%	41-60	5	6%
			61-90	5	6%
			δεν απάντησαν	1	1%
σύνολο	84	100%	σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Στα επίπεδα της χειμερινής περιόδου φαίνεται να κινείται η φθινοπωρινή επισκεψιμότητα με κατά μέσο όρο 2,75 ταξίδια, ενώ ο αριθμός διανυκτερεύσεων κινείται ελαφρά χαμηλότερα από της εαρινής περιόδου και πάντως υψηλότερα από της χειμερινής, φτάνοντας στις 19,10.

2.2.2.5 Ιστορικά στοιχεία – σύνδεση με τον προορισμό & απόκτηση ΔΚ

Σε ότι αφορά την περίοδο απόκτησης ΔΚ στην Άνδρο φαίνεται να υπάρχει ισοκατανομή των περιπτώσεων της περιόδου 1981-2001 (43%) και της περιόδου 2001-2012 (επίσης 43%). Στο βαθμό που ένα τέτοιο δείγμα μπορεί να χαρακτηριστεί αντιπροσωπευτικό ενδεχομένως επιβεβαιώνονται τα στοιχεία που μαρτυρούν γέννηση και ανάπτυξη του φαινομένου της ΔΚ στην Άνδρο από τα μέσα της 10ετίας του 1980-σήμερα και εντατική δόμηση μετά το 2001.

Πίνακας Ε.53 : Περίοδοι απόκτησης ΔΚ στην Άνδρο

περίοδος απόκτησης ΔΚ στην Άνδρο	συχνότητα απαντήσεων	%
1971-1980	4	5%
1981-1990	22	26%
1991-2000	14	17%
2001-2012	36	43%
δεν απάντησαν	8	10%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Αντίστοιχα διαγράφονται και τα δεδομένα της παλαιότητας των ΔΚ, καθώς 30% των κτισμάτων είναι προγενέστερα του 1980, 35% της περιόδου 1981-2001 και 33% της περιόδου από το 2001 μέχρι σήμερα.

Πίνακας Ε.54 : Περίοδοι κατασκευής ΔΚ στην Άνδρο

περίοδος κατασκευής ΔΚ στην Άνδρο	συχνότητα απαντήσεων	%
προ του 1900	16	19%
1901-1950	6	7%
1951-1970	2	2%
1971-1980	2	2%
1981-1990	11	13%
1991-2000	17	20%
2001-2012	28	33%
δεν απάντησαν	2	2%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σχετικά με το κατά πόσο οι ερωτώμενοι υπήρξαν τακτικοί επισκέπτες της Άνδρου πριν την απόκτηση ΔΚ εκεί, η συντριπτική πλειοψηφία απάντησε θετικά (69%), ενδεχομένως υποδηλώνοντας κάποιου είδους ιστορική λογική που διέπει την απόκτηση ΔΚ σε ένα προορισμό.

Πίνακας Ε.55 : Επισκεψιμότητα στην Άνδρο πριν την απόκτηση της ΔΚ

τακτικός επισκέπτης του νησιού πριν την απόκτηση ΔΚ ;	συχνότητα απαντήσεων	%
ναι	58	69%
όχι	26	31%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Αναλυτικότερα, ένα ποσοστό 11% δήλωσε μακροχρόνιο δεσμό με το νησί και συγκεκριμένα άνω των 20 και μέχρι πάνω από 60 έτη (από τη γέννηση), ένα ποσοστό 10% δεσμό μιας ή δυο δεκαετιών, 21% δεσμό που φτάνει τη μία 10ετία ενώ ένα 10% τακτικές επισκέψεις στην Άνδρο πριν την απόκτηση ΔΚ του ύψους της 5ετίας.

Πίνακας Ε.56 : Έτη τακτικής επίσκεψης στην Άνδρο πριν την απόκτηση ΔΚς (για τις μη πατρογονικές κατοικίες)

έτη τακτικής επίσκεψης στην Άνδρο	συχνότητα απαντήσεων	%
0-4	8	10%
5-10	18	21%
11-20	8	10%
21-30	3	4%
31-40	1	1%
41-60	3	4%
60 και άνω	2	2%
δεν απάντησαν	41	49%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Ερμηνευτικά σχόλια για τους δεσμούς με την Άνδρο πριν την απόκτηση ΔΚς, παρουσιάζονται ομαδοποιημένα στον παρακάτω πίνακα και αποκαλύπτουν 3 κυρίαρχες και 2 επί μέρους κατηγορίες και συγκεκριμένα :

- Επισκέψεις σε γνωστούς και συγγενείς
- Καταγωγή από την Άνδρο/παιδικά χρόνια στο νησί
- Τακτικά τουριστικά ταξίδια συχνά λόγω γειτνίασης με την Αττική και
- Επαγγελματικές σχέσεις, μίσθωση κατοικίας και τα μουσεία του νησιού.

Πίνακας Ε.57 : Επεξηγηματικά σχόλια για τους τακτικούς-προ της απόκτησης ΔΚ- επισκέπτες

Απαντήσεις	συχνότητα απάντησης	% στο σύνολο	ενδεικτικές απαντήσεις
επισκέπτες σε γνωστούς και συγγενείς	13	33%	1. "We came to visit my husband's goddaughter, and her husband and in-laws", 2. "έως 20 χρονων φιλοξενούμενος στο σπίτι της γιαγιάς μου.", 3. "to see my god-daughter and family and the extended family she belongs to and enjoy the island", 4. "visiting friends with houses", 5. "φιλοξενούμενοι σε φίλους", 6. "ως παιδί", 7. "φιλικές σχέσεις", 8. "twice a year to visit friends", 9. "εργασία και φίλοι που επισκέπτονταν", 10. "ερχόμουν από παιδί κάθε καλοκαίρι", 11. "stayed in a friends house", 12. "since I was a young girl", 13. "για διακοπές", 14. "σπίτι φίλης, 1-2 φορές το χρόνο"
καταγωγή από την Άνδρο/μεγάλωσα στην Άνδρο	12	30%	1. "κατάγομαι από το νησί", 2. "καλοκαιρινές διακοπές-τόπος καταγωγής", 3. "τόπος καταγωγής μου", 4. "τουρισμός και επιστροφή στις ρίζες", 5. "Καταγωγή από την Άνδρο", 6. "μεγάλωσα στην Άνδρο", 7. "οι γονείς μου έρχονταν συχνά στο νησί όπου ζούσαν οι γιαγιάδες και οι παππούδες μου", 8. "υπήρχε το πατρικό μου σπίτι", 9. "η Άνδρος είναι η ιδιαίτερη πατρίδα μας, εδώ γεννηθήκαμε, την αγαπούμε κι ερχόμαστε κάθε χρόνο, προ 40 ετών κατοικούσαμε μόνιμα εδώ", 10. "γεννήθηκα και μεγάλωσα εδώ", 11. "όποτε ξεμπάρκαρα"
υπήρξε τακτικός επισκέπτης/τουρίστας στην Άνδρο/κοντά στην Αθήνα	9	23%	1. "κοντά στην Αθήνα, όμορφη φύση, ωραίες θάλασσες", 2. "visiting when living in Athens", 3. "easter, plus few other visits", 4. "κάθε χρόνο ολιγοήμερες διακοπές και 3ήμερα", 5. "μας άρεσε το μέρος και αποφασίσαμε να επενδύσουμε σε ΔΚ", 6. "διακοπές", 7. "επισκέπτης Σαββατοκύριακου για την ανεύρεση οικοπέδου", 8. "διακοπές και επίσκεψη σε μουσεία", 9. "as a tourist", 10. "1-2 φορές το χρόνο για κανά μήνα", 11.

			"από τα μέσα του 80 πηγαينوέρχομαι Αθήνα"
επαγγελματικές σχέσεις	2	5%	"εργασία", "εργαζόμασταν στην Άνδρο ως εκπαιδευτικοί"
μίσθωνα κατοικία/ ύπαρξη οικογενειακής κατοικίας	2	5%	"μίσθωνα κατοικία με το χρόνο από το 1998", "οικογενειακή κατοικία", "έμενα σε μισθωμένα καταλύματα", "πατρικό σπίτι για 30 χρόνια στην Άνδρο"
μουσεία της Άνδρου	2	5%	"επισκέψεις στα Μουσεία της Άνδρου", "Εκθέσεις Μουσείου Γουλανδρή"
σύνολο απαντήσεων	40	100%	

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

2.2.2.6 Τρόποι απόκτησης ΔΚ & μεταβολές χρήσεων γης & οικημάτων

Πίνακας Ε.58 : Άλλοι λόγοι διαμόρφωσης επιλογών χωροθέτησης ΔΚ

τρόποι απόκτησης ΔΚ	συχνότητα απαντήσεων	%
αγόρασα γη και έκτισα	37	44%
πραγματοποίησα επισκευή παλαιού κτίσματος	28	33%
αγόρασα έτοιμο κτίσμα	13	15%
κληρονόμησα έτοιμο κτίσμα	6	7%
κληρονόμησα γη και έκτισα	3	4%
άλλη περίπτωση	1	1%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Ως προς τους τρόπους απόκτησης ΔΚ, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων του δείγματος και συγκεκριμένα ένα 44% emπίπτουν στην περίπτωση αγοράς γης και ανέγερσης νέων ΔΚ, ενώ μόλις ένα 15% δηλώνει πως αγόρασε έτοιμο κτίσμα. Παρόλο που το δείγμα υπήρξε σκόπιμο το εύρημα αυτό ίσως είναι ενδεικτικό του ατομικού χαρακτήρα κατασκευής ΔΚ και στην ουσία ενός χαρακτήρα μη οργανωμένης ανάπτυξης του φαινομένου, στη λογική της ατομικής-οικογενειακής κλίμακας. Ένα ποσοστό 33% δηλώνει πως πραγματοποίησε επισκευή παλαιού κτίσματος, ενώ ένα 11% αφορά περιπτώσεις κληρονομικής κατοικίας ή γης επί της οποίας ανεγέρθηκε ΔΚ. Η άλλη περίπτωση αφορά μία και μοναδική εννοικιαζόμενη ΔΚ που συμπεριλήφθηκε στο δείγμα.

Πίνακας Ε.59 : Διαδικασίες κατασκευής ΔΚ

τρόποι κατασκευής	συχνότητα απαντήσεων	%
επέβλεψα ο ίδιος	25	49%
ανέθεσα σε εργολάβο	23	45%
άλλος τρόπος	3	6%
Σύνολο	51	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Ως προς τις διαδικασίες κατασκευής, στις οποίες περιλαμβάνονται τόσο νεόδομητες όσο και επισκευαζόμενες ΔΚ, σχεδόν οι μισοί ερωτηθέντες επέβλεψαν οι ίδιοι την κατασκευή επιβεβαιώνοντας κατά κάποιο τρόπο τον ατομικό χαρακτήρα της κατασκευής, ενώ ένα 45% των ερωτηθέντων ανέθεσαν σε εργολάβο. Ένα 6% που δήλωσε ότι εμπίπτει σε άλλη περίπτωση ανέφερε πως αρχικά έκανε ίδια επίβλεψη και μετά ανέθεσε σε εργολάβο, ή ανέθεσε σε αρχιτέκτονα την επίβλεψη ή έκανε από κοινού επίβλεψη με τον αρμόδιο μηχανικό.

Πίνακας Ε.60 : Αποκλειστική ή όχι χρήση γης ΔΚ

αποκλειστική ή όχι χρήση περιβάλλοντος χώρου/γης	συχνότητα απαντήσεων	%
αποκλειστικής χρήσης	71	85%
κοινόχρηστη με άλλες κατοικίες	8	10%
δεν απάντησαν	5	6%
Σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά τη χρήση του περιβάλλοντος χώρου του οικήματος της ΔΚ, δηλαδή την γη που της αντιστοιχεί, η συντριπτική πλειοψηφία δήλωσε πως διαθέτει αποκλειστικής χρήσης γη, ενώ μόλις ένα 10% κοινόχρηστη μαζί με άλλες κατοικίες, επιβεβαιώνοντας και πάλι τον ατομικό χαρακτήρα των οικημάτων που χρησιμοποιούνται για ΔΚ στην Άνδρο. Στις λίγες περιπτώσεις όπου δηλώθηκε η ύπαρξη κοινόχρηστης γης, αυτή αφορά μικρά συγκροτήματα από 1-6 κατοικίες.

Πίνακας Ε.61 : Αριθμός ΔΚ που μοιράζονται γη

κοινόχρηστη γη μαζί με Κατοικίες	συχνότητα απαντήσεων	%
2	2	29%
1	1	14%
3	1	14%
5	1	14%
6	1	14%
13	1	14%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά την έκταση γης που αντιστοιχεί στις ΔΚ των ερωτηθέντων του δείγματος ο μέσος όρος ανέρχεται σε 2,5 στρέμματα/ΔΚ ενώ το σύνολο του δείγματος περιλαμβάνει 191 περίπου στρέμματα γης. Όπως ίσως είναι αναμενόμενο, καθώς η πλειοψηφία των ΔΚ που εξετάστηκαν βρίσκονται σε περιοχές εντός οικισμών, όπου η απαιτούμενη γη για δόμηση ή οι υπάρχουσες ιδιοκτησίες είναι μικρότερες σε έκταση γης, στην πλειοψηφία τους οι περιπτώσεις του δείγματος (79%) αναφέρουν γη μεγέθους κάτω από 4 στρέμματα. Άνω των 4 στρεμμάτων που ούτως ή άλλως απαιτούνται για νεόδμητες ΔΚ σε περιοχές εκτός σχεδίου αφορούν το 19% των ερωτηθέντων του δείγματος.

Πίνακας Ε.62 : Έκταση γης ΔΚ

μέση έκταση γης ΔΚ σε μ2	σύνολο μ2 γης ΔΚ δείγματος
2.579	190.860

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας Ε.63 : Έκταση γης ΔΚ

έκταση γης ΔΚ	συχνότητα απαντήσεων	%
έως 200μ2	8	10%
201-1000μ2	23	27%
1001-2500μ2	16	19%
2501-4000μ2	11	13%
4001-10000μ2	13	15%
10001 και άνω μ2	3	4%
δεν απάντησαν	10	12%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά τις προγενέστερες χρήσεις γης και οικημάτων που χρησιμοποιούνται ως ΔΚ (για τις παλαιές), η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δήλωσε πως αφορούν αγροτικές καλλιέργειες (39%) ή οικισμό (20%). Ένα μάλλον σημαντικό ποσοστό δήλωσε άγνοια σχετικά (18%), ενώ μικρότερο ποσοστό πως αφορούν κτηνοτροφικές δραστηριότητες (15%) και ένα μικρότερο ακόμη άλλες χρήσεις (7%). Στις άλλες χρήσεις αναφέρθηκε η περίπτωση γης που βρίσκεται σε αχρηστία και που στην πραγματικότητα ίσως αφορά την πλειοψηφία των περιπτώσεων εν γένει. Αναφέρθηκαν επίσης κι άλλες χρήσεις που μαρτυρούν το ιστορικό παραγωγικό παρελθόν του νησιού, όπως η περίπτωση ελαιοτριβείου, μεταξουργείου και χώρου μελισσοκομίας.

Πίνακας E.64 : Προγενέστερες χρήσεις γης & οικημάτων ΔΚ

προηγούμενες χρήσεις γης & ΔΚ	συχνότητα απαντήσεων	%
για αγροτικές καλλιέργειες	33	39%
για οικισμό	17	20%
δεν γνωρίζω	15	18%
για κτηνοτροφία	13	15%
άλλη χρήση	6	7%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας E.65 : Άλλες προγενέστερες χρήσεις ΔΚ

άλλη χρήση	συχνότητα απαντήσεων	σχόλια
γη σε αχρηστία	2	1. "unused land before it had almond trees but died and no crops", 2. "unused land"
ελαιοτριβείο	1	"olive mill"
μεταξουργείο	1	
χώρος μελισσοκομίας	1	
Σύνολο	5	

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά τον τόπο κατοικίας των προγενέστερων ιδιοκτητών, ερώτηση που στόχευσε σε κάποιου είδους ανίχνευση της διαδοχής της ιδιοκτησίας αλλά και της ενδεχόμενης μεταφοράς των κεφαλαίων που γεννά η συναλλαγή για την απόκτηση ΔΚ στην Άνδρο, η πλειοψηφία των πρώην ιδιοκτητών φαίνεται να κατοικεί είτε στην Άνδρο, είτε στην Αθήνα. Ένα ποσοστό 19% των ερωτηθέντων δήλωσαν άγνοια για τον τόπο κατοικίας των προηγούμενων ιδιοκτητών, ενώ μόλις το 2% πως ζουν στο εξωτερικό. Βάσει των σχολίων που κατατέθηκαν από τους ερωτηθέντες στην κατηγορία της «άλλης περίπτωσης», η οποία έλαβε ως μεμονωμένη κατηγορία το υψηλότερο ποσοστό, το 1/3 περίπου των περιπτώσεων των προγενέστερων ιδιοκτητών φαίνεται πως έχουν πεθάνει, μαρτυρώντας δηλαδή διαδοχή ιδιοκτησίας από μάλλον γηρασμένο πληθυσμό. Μεμονωμένες περιπτώσεις άλλων πρώην ιδιοκτητών που αναφέρθηκαν υπήρξαν η περίπτωση ενός land developer, μετανάστη στην Αμερική και ανθρώπων που μοιράζουν το χρόνο τους μεταξύ Αθήνας και Άνδρου.

Πίνακας E.66 : Τόπος κατοικίας προγενέστερων ιδιοκτητών ΔΚ

τόπος κατοικία προηγούμενου ιδιοκτήτη	συχνότητα απαντήσεων	%
στην Άνδρο	19	23%
στην Αθήνα	17	20%

δεν γνωρίζω	16	19%
στο εξωτερικό	2	2%
άλλη περίπτωση	30	36%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας Ε.67 : Άλλες περιπτώσεις τόπου κατοικίας προγενέστερων ιδιοκτητών ΔΚ

άλλη χρήση	συχνότητα απαντήσεων	% στο δείγμα
deseased	26	31%
Αρχαία Ολυμπία μη Ανδριώτης	1	1%
the land had been bought by a land developer	1	1%
μισό χρόνο στην Άνδρο, μισό στην Αθήνα	1	1%
έχει μεταναστεύσει στην Αμερική	1	1%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά τέλος τον κλάδο απασχόλησης των προγενέστερων ιδιοκτητών γης και οικημάτων των ΔΚ, στα πλαίσια μιας προσπάθειας να διερευνηθεί το κοινωνικό προφίλ των πωλητών ιδιοκτησίας στον προορισμό, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων ιδιοκτητών ΔΚ δήλωσαν άγνοια σχετικά. Ένα ποσοστό 43% που δήλωσαν γνώση, ανέφεραν σχεδόν ισοδύναμα ποσοστά προγενέστερων ιδιοκτητών γης και οικημάτων ΔΚ που εμπλέκονται στον αγροτικό τομέα, στον οικοδομικό κλάδο και τη ναυτιλία καλύπτοντας αθροιστικά ένα 32%. Χαμηλά ποσοστά δηλώθηκαν για προγενέστερους ιδιοκτήτες με εμπλοκή στο εμπόριο και αμελητέα στον δημόσιο τομέα και τον τουρισμό. Τα στοιχεία αυτά αποτελούν ίσως ενδείξεις μιας αναμενόμενης μεταφοράς ιδιοκτησιών από τα «παραδοσιακά» τμήματα της τοπικής κοινωνίας (αγροτικού τομέα, ναυτιλίας) αλλά και του σχετικά πιο πρόσφατα εμπλεκόμενου τμήματος της τοπικής κοινωνίας στον κατασκευαστικό τομέα, προς την ενδιαφερόμενη αγορά με τις συγκεκριμένες προσδοκίες χρήσης (ΔΚ), κυρίως της κοντινής Αττικής.

Πίνακας Ε.68 : Απασχόληση προγενέστερων γης & κτίσματος ΔΚ

απασχόληση προηγούμενου ιδιοκτήτη	συχνότητα απαντήσεων	%
δεν γνωρίζω	48	57%
στον αγροτικό τομέα	9	11%
στον οικοδομικό κλάδο	9	11%
ναυτικός ή πρώην ναυτικός	8	10%
άλλη περίπτωση	4	5%
έμπορος	3	4%
στο δημόσιο	2	2%

στον τουρισμό	1	1%
σύνολο	84	100%
είναι τώρα συνταξιούχος	16	19%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

2.2.2.7 Μεταβολές & προβλεπόμενες αλλαγές που αφορούν χρήση των ΔΚ & δραστηριότητες στον προορισμό

Οι αλλαγές που φαίνεται να έχει επιφέρει η απόκτηση μιας ΔΚς ενδεχομένως αποκαλύπτουν και κάποια χρονικά στάδια εξέλιξης του φαινομένου από τη σκοπιά των ερωτηθέντων. Έτσι παρατηρούμε πως :

Πίνακας Ε.69 : Αύξηση επισκεψιμότητας & προβλέψεις

περισσότερες επισκέψεις το χρόνο - ΕΧΕΙ ΣΥΜΒΕΙ	συχνότητα απαντήσεων	%	περισσότερες επισκέψεις το χρόνο - ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΝΑ ΣΥΜΒΕΙ	συχνότητα απαντήσεων	%
ναι	47	56%	ναι	19	23%
όχι	37	44%	όχι	65	77%
σύνολο	84	100%	σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας Ε.70 : Αύξηση διάρκειας διαμονής & προβλέψεις

μεγαλύτερα διαστήματα διαμονής - ΕΧΕΙ ΣΥΜΒΕΙ	συχνότητα απαντήσεων	%	μεγαλύτερα διαστήματα διαμονής - ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΝΑ ΣΥΜΒΕΙ	συχνότητα απαντήσεων	%
ναι	46	55%	ναι	27	32%
όχι	38	45%	όχι	57	68%
σύνολο	84	100%	σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

- Για την πλειοψηφία (56%), έχει υπάρξει αύξηση των ταξιδιών στην περιοχή και τη ΔΚ, ενώ για ένα ποσοστό 23% αναμένεται να υπάρξει στο μέλλον
- Για την πλειοψηφία των ερωτηθέντων έχουν αυξηθεί τα διαστήματα διαμονής στις ΔΚς, ενώ για ένα ποσοστό 32% αναμένεται να αυξηθούν στο μέλλον

Πίνακας Ε.71 : Επαγγελματική κινητικότητα στην περιοχή & προβλέψεις

ανάπτυξη επαγγελματικών δραστηριοτήτων στην περιοχή - ΕΧΕΙ ΣΥΜΒΕΙ	συχνότητα απαντήσεων	%	ανάπτυξη επαγγελματικών δραστηριοτήτων στην περιοχή - ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΝΑ ΣΥΜΒΕΙ	συχνότητα απαντήσεων	%
Ναι	6	7%	ναι	8	10%
Όχι	78	93%	όχι	76	90%
Σύνολο	84	100%	σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας Ε.72 : Εποχική μετανάστευση στην περιοχή & προβλέψεις

Εποχική μετανάστευση στην Άνδρο λόγω εργασιακών ή άλλων αλλαγών - ΕΧΕΙ ΣΥΜΒΕΙ	συχνότητα απαντήσεων	%	Εποχική μετανάστευση στην Άνδρο λόγω εργασιακών ή άλλων αλλαγών - ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΝΑ ΣΥΜΒΕΙ	συχνότητα απαντήσεων	%
ναι	7	8%	ναι	57	68%
όχι	77	92%	όχι	27	32%
σύνολο	84	100%	σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

- Για ένα μικρό ποσοστό της τάξης του 7% έχει συμβεί ανάπτυξη επαγγελματικών δραστηριοτήτων στην περιοχή και για ελαφρά μεγαλύτερο (10%) αναμένεται να υπάρξει στο μέλλον
- Για ένα μικρό ποσοστό της τάξης του 8% έχει συμβεί εποχική μετανάστευση στην Άνδρο λόγω εργασιακών ή άλλων αλλαγών, ενώ για ένα σημαντικό ποσοστό που φτάνει το 68% αναμένεται να συμβεί στο μέλλον

Πίνακας Ε.73 : Εποχική μετανάστευση λόγω συνταξιοδότησης στην περιοχή & προβλέψεις

Εποχική μετανάστευση στην Άνδρο λόγω συνταξιοδότησης - ΕΧΕΙ ΣΥΜΒΕΙ	συχνότητα απαντήσεων	%	Εποχική μετανάστευση στην Άνδρο λόγω συνταξιοδότησης - ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΝΑ ΣΥΜΒΕΙ	συχνότητα απαντήσεων	%
ναι	16	19%	ναι	24	29%
όχι	68	81%	όχι	60	71%
σύνολο	84	100%	σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

- Για ένα όχι ευκαταφρόνητο ποσοστό της τάξης του 19% έχει συμβεί εποχική μετανάστευση στην περιοχή λόγω συνταξιοδότησης και για ελαφρά μεγαλύτερο (24%) αναμένεται να συμβεί στο μέλλον

Πίνακας Ε.74 : Ενοικίαση της ΔΚ & προβλέψεις

Ενοικίαση της ΔΚ- ΕΧΕΙ ΣΥΜΒΕΙ	συχνότητα απαντήσεων	%	Ενοικίαση της ΔΚ- ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΝΑ ΣΥΜΒΕΙ	συχνότητα απαντήσεων	%
ναι	9	11%	ναι	10	12%
όχι	75	89%	όχι	74	88%
σύνολο	84	100%	σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

- Για ένα μικρό αλλά όχι αμελητέο ποσοστό της τάξης του 11% έχει συμβεί μίσθωση της ΔΚς και για ελαφρά μεγαλύτερο (12%) αναμένεται να συμβεί στο μέλλον

Πίνακας Ε.75 : Πώληση της ΔΚ & προβλέψεις

Πώληση της ΔΚ- ΕΧΕΙ ΣΥΜΒΕΙ	συχνότητα απαντήσεων	%	Πώληση της ΔΚ- ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΝΑ ΣΥΜΒΕΙ	συχνότητα απαντήσεων	%
ναι	2	2%	ναι	5	6%
όχι	82	98%	όχι	79	94%
σύνολο	84	100%	σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

- Για ένα ελάχιστο ποσοστό της τάξης του 2% έχει συμβεί πώληση ΔΚς στην περιοχή και για ελαφρά μεγαλύτερο (6%) αναμένεται να συμβεί στο μέλλον

Πίνακας Ε.76 : Οριστική μετανάστευση στην περιοχή & προβλέψεις

Οριστική μετανάστευση στη ΔΚ- ΕΧΕΙ ΣΥΜΒΕΙ	συχνότητα απαντήσεων	%	Οριστική μετανάστευση στη ΔΚ- ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΝΑ ΣΥΜΒΕΙ	συχνότητα απαντήσεων	%
ναι	2	2%	ναι	10	12%
όχι	82	98%	όχι	74	88%
σύνολο	84	100%	σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

- Για ένα ελάχιστο ποσοστό της τάξης του 2% έχει συμβεί οριστική μετανάστευση στην περιοχή και ένα όχι ευκαταφρόνητο ποσοστό της τάξης του 12% αναμένεται να συμβεί στο μέλλον.

2.2.2.8 Βασικά χαρακτηριστικά των ΔΚ : κλίμακες, χωροθεσία, παλαιότητα

Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζονται οι μέσοι όροι και οι κατανομές συχνοτήτων βασικών χαρακτηριστικών των ΔΚ του δείγματος.

Πίνακας Ε.77 : Μέσοι όροι & σύνολα δείγματος χαρακτηριστικών ΔΚ

χαρακτηριστικά ΔΚ	μέσοι όροι	σύνολα δείγματος
μέγεθος	81-120μ ²	-
κάλυψη γης	136μ ²	9.644μ ²
αριθμός υ/δ	3	247
αριθμός κλινών	6	514

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά τα μεγέθη των ΔΚ που ανήκουν στους ερωτηθέντες του δείγματος φαίνεται να κυριαρχούν μεσαίου και μεγάλου μεγέθους ΔΚς, καθώς το μέσο μέγεθος ΔΚς του δείγματος κυμαίνεται από 81-120μ². Αναλυτικότερα περίπου 20% των κατοικιών φτάνουν τα 80μ² επιφάνεια, ενώ 60% από 81-200μ². Δεν λείπει και ένα ποσοστό 13% ΔΚ που ανέρχονται σε πάνω από 200μ².

Πίνακας Ε.78 : Μεγέθη ΔΚ

κλίμακες μεγεθών ΔΚ (σε μ ²)	συχνότητα απαντήσεων	%
10-50μ ²	4	5%
51-80μ ²	16	19%
81-120μ ²	19	23%
121-200μ ²	31	37%
201-300μ ²	11	13%
>300μ ²	1	1%
δεν απάντησαν	2	2%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Με την ίδια λογική η μέση σφράγιση εδάφους του δείγματος ανέρχεται σε 136μ², με 55% περίπου των περιπτώσεων να οδηγούν σε σφράγιση εδάφους από 81-200μ², παραπέμποντας και πάλι σε μεσαία και μεγάλα μεγέθη κατοικιών. Σε ότι αφορά τη συνολική σφράγιση γης που πραγματοποιήθηκε αθροιστικά από τις ξετασθείσες ΔΚ του δείγματος, ανέρχεται σε 10 στρέμματα περίπου.

Πίνακας Ε.79 : Κάλυψη εδάφους

κάλυψη (σφράγιση εδάφους) (σε μ2)	συχνότητα απαντήσεων	%
10-50μ2	6	7%
51-80μ2	11	13%
81-120μ2	22	26%
121-200μ2	24	29%
201-300μ2	3	4%
>300μ2	4	5%
δεν απάντησαν	14	17%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας Ε.80 : Αριθμός υπνοδωματίων των ΔΚ

αριθμός υπνοδωματίων ΔΚ	συχνότητα απαντήσεων	%
1	5	6%
2	22	26%
3	32	38%
4	15	18%
5	7	8%
7	1	1%
δεν απάντησαν	2	2%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Με την ίδια λογική ο μέσος αριθμός υπνοδωματίων ανά ΔΚ ανέρχεται σε 3 και ο αριθμός κλινών σε 6. Αναλυτικότερα το 54% των ΔΚ διαθέτουν από 3-4 υπνοδωμάτια, 26% 2 και 18% 4, ενώ σε μικρότερα ποσοστά κυμαίνονται ΔΚ με λιγότερα ή περισσότερα αυτών.

Πίνακας Ε.81 : Αριθμός κλινών ΔΚ

αριθμός κλινών ΔΚ	συχνότητα απαντήσεων	%
1	1	1%
2	5	6%
3	4	5%
4	11	13%
5	8	10%
6	21	25%
7	6	7%
8	12	14%
9	3	4%

10	7	8%
11	2	2%
12	2	2%
δεν απάντησαν	2	2%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας Ε.82 : Χωροθεσία ανά πρώην Δήμο

πρώην Δήμος	συχνότητα απαντήσεων	%
Υδρούσας	37	44%
Άνδρου	41	49%
Κορθίου	5	6%
δεν απάντησαν	1	1%
Σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά τη χωροθεσία των ΔΚ του δείγματος, όπως εξηγήθηκε και αρχικά, επιδιώχθηκε μια αυξημένη σε σχέση με τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής συμμετοχή του πρώην Δήμου Υδρούσας, καθώς βάσει των ευρημάτων της έρευνας της νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας διαπιστώθηκε εκεί εντατικότερη δόμηση ΔΚ. Εν πάσει περιπτώσει προέκυψε αναλογία περιπτώσεων ανά πρώην Δήμο 44% στον πρώην Δήμο Υδρούσας, 49% στον πρώην Δήμο Άνδρου και 6% στον πρώην Δήμο Κορθίου. Οι περιοχές στις οποίες βρίσκονται οι ΔΚ του δείγματος περιλαμβάνουν τόσο παραθαλάσσιες περιοχές όσο και οικισμούς της ενδοχώρας του νησιού, κατά κύριο λόγο κοντά στα 4 αστικά κέντρα των 3 πρώην Δήμων και με θέα θάλασσα.

Πίνακας Ε.83 : Χωροθεσία ανά πρώην Δήμο & ανά περιοχή

πρώην Δήμος Υδρούσας		πρώην Δήμος Άνδρου		πρώην Δήμος Κορθίου	
Φελλός	11	Χώρα	11	Αηδόνια	1
Άνω Αγ. Πέτρος	10	Υψηλού	6	Άνω Χώνες	1
Μερμηγκιές	3	Κάτω Υψηλού	4	Έξω Ρωγό	1
Άνω Γαύριο	2	Στραπουργιές	3	Πλάκα	1
Γαύριο	2	Πιτροφός	3	Χώνες	1
Κάτω Αγ. Πέτρος	2	Στενιές	3		
Μπασι	2	Μεσσαριά	3		
Απο Γανγιο	1	Ανεμόμυλοι Χώρας	1		
Άνω Φελλός	1	Σασά Μεσσαριάς	1		
Κουμάρι-Γαυρίο	1	Παραπόρτι	1		
Πισολιμνιώνας	1	Κατακαλαίοι	1		
Πούντα Απροβάτου	1	Άνω Μένητες	1		
		Άνω Πιτροφός	1		

		Μεσαθούρι	1	
		Μέσα Χωριό Λιβαδίων	1	
		Λάμυρα	1	
		Νημπορειό	1	
σύνολα	37		39	5
σύνολα		81	3	δεν συμπληρώθηκαν

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά την απόσταση των ΔΚ του δείγματος από τη θάλασσα, τόσο σε ευθεία γραμμή, όσο και μέσω δρόμου, ουσιαστικά προσπαθώντας να εκτιμηθεί η παράμετρος που διαδραματίζει η θέα και γειτνίαση σε αυτή αλλά και ακροθιγώς επιδράσεις στο τοπίο και την ακτογραμμή, τα ευρήματα παρουσιάζονται στους παρακάτω πίνακες :

Πίνακας Ε.84 : Απόσταση ΔΚ από τη θάλασσα σε ευθεία γραμμή

απόσταση ΔΚ από τη θάλασσα	μέσοι όροι
σε ευθεία γραμμή	1.243 μέτρα
μέσω δρόμου	2.779 μέτρα

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας Ε.85 : Απόσταση ΔΚ από τη θάλασσα σε ευθεία γραμμή

απόσταση από τη θάλασσα	συχνότητα απαντήσεων	%
έως 50μ	5	6%
51-100μ	4	5%
101-200μ	7	8%
201-400μ	8	10%
401-1000μ	22	26%
1001-2500μ	19	23%
2500-4000μ	8	10%
4001μ και άνω	2	2%
δεν απάντησαν	9	11%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Η μέση απόσταση των ΔΚ του δείγματος από τη θάλασσα σε ευθεία γραμμή υπερβαίνει ελαφρά το 1 χλμ., ενώ μέσω δρόμου φτάνει σχεδόν στα 3. Ωστόσο υπάρχει ποικιλία περιπτώσεων καθώς βλέπουμε στον επόμενο πίνακα πως για ένα ποσοστό 11% των ΔΚ του δείγματος, η απόσταση σε ευθεία γραμμή είναι πολύ μικρή, καθώς απέχουν έως 100μ από την ακτή και για ένα 19% ελαφρά μεγαλύτερη και συγκεκριμένα μέχρι 200μ.

Πίνακας Ε.86 : Απόσταση ΔΚ από τη θάλασσα μέσω δρόμου

σε απόσταση μέσω δρόμου από τη θάλασσα	συχνότητα απαντήσεων	%
έως 50μ	9	11%
51-100μ	3	4%
101-200μ	2	2%
201-400μ	6	7%
401-1000μ	6	7%
1001-2500μ	14	17%
2500-4000μ	16	19%
4001μ και άνω	21	25%
δεν απάντησαν	7	8%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Αντίστοιχα η απόσταση των ΔΚ του δείγματος μέσω δρόμου στη θάλασσα για ένα ποσοστό 15% είναι μόλις 100μ, για ένα ποσοστό 9% από 100-400μ, για ένα 7% από 401-1 χλμ., ενώ για 17% άνω του 1χλμ-2,5χλμ., για 19% από 2,5-4 χλμ και για ένα 19% άνω των 4 χλμ.

Πίνακας Ε.87 : Χωροθέτηση ΔΚ εντός οικισμών ή εκτός σχεδίου

χωροθέτηση	συχνότητα απαντήσεων	%
εκτός σχεδίου	28	33%
εντός οικισμών	55	65%
δεν απάντησαν	1	1%
Σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά τη χωροθέτηση των ΔΚ του δείγματος εντός οικισμών ή εκτός σχεδίου, χωρίς να είναι δυνατό να χαρακτηριστεί αντιπροσωπευτική η κατανομή αυτή, εφόσον το δείγμα υπήρξε σκόπιμο, ένα ποσοστό 33% βρίσκονται σε περιοχή εκτός σχεδίου και 65% εντός οικισμών.

Πίνακας Ε.88 : Παλαιότητα ΔΚ

παλαιότητα ΔΚ	συχνότητα απαντήσεων	%
νεόδμητη	45	54%
παλιό κτίσμα	34	40%
συνδυασμός παλαιού & νεόδμητου κτίσματος	3	4%
δεν απάντησαν	2	2%

Σύνολο	84	100%
---------------	-----------	-------------

Πηγή : *Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας*

Σε ότι αφορά την παλαιότητα των ΔΚ, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων επέλεξε ή ανέγειρε νεόδμητες κατοικίες.

Σε ότι αφορά την ύπαρξη θέας σε θάλασσα από τη ΔΚ, η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων απάντησαν θετικά.

Πίνακας E.89 : Θέα ΔΚ σε θάλασσα

θέα σε θάλασσα	συχνότητα απαντήσεων	%
ναι	66	79%
όχι	17	20%
δεν απάντησαν	1	1%
Σύνολο	84	100%

Πηγή : *Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας*

Πίνακας E.90 : Παράγοντες διαμόρφωσης επιλογών χωροθέτησης ΔΚ

παράγοντες διαμόρφωσης επιλογών	συχνότητα απαντήσεων	%
αξιόλογη θέα	48	57%
ήθελα σπίτι μέσα σε οικισμό	31	37%
άλλος λόγος	25	30%
κοντά στη θάλασσα	23	27%
ήταν η οικονομικότερη λύση	21	25%
κληρονομικοί λόγοι	18	21%
είναι πιο φιλικό στο περιβάλλον	14	17%
ήθελα σπίτι έξω από οικισμό	14	17%

Πηγή : *Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας*

Σε ότι αφορά τους παράγοντες εκείνους που διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην επιλογή των παραπάνω χαρακτηριστικών των ΔΚ του δείγματος, παρατηρούμε στον παραπάνω πίνακα πως βαρύνουσα σημασία για την πλειοψηφία έχει η αξιόλογη θέα. Για πάνω από τους μισούς από όσους επέλεξαν ΔΚ εντός οικισμού φαίνεται πως υπήρξε συνειδητή επιλογή, ενώ σημαντικό ρόλο φαίνεται να διαδραμάτισε και η γειτνίαση με τη θάλασσα αλλά και οικονομικοί παράγοντες.

Το 1/3 περίπου των ερωτηθέντων επέλεξε ως σημαντική και την ανοικτή κατηγορία «άλλος λόγος» (βλ. πίνακα παρακάτω), καταθέτοντας σχόλια που αφορούν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της περιοχής ή της κατοικίας που επέλεξαν κυρίως στην περίπτωση παλαιών κτισμάτων, το θέμα της γειτνίασης με την Αττική αλλά και της ανεξαρτησίας, της απομόνωσης και της γειτονίας (συμπεριλαμβανομένων

φίλων στην περιοχή). Τέλος αναφέρθηκαν λόγοι οικονομικοί σε σχέση με την ποιότητα, οι ευκολίες πρόσβασης στην ΔΚ, ζητήματα κλίμακας αλλά η συγκυρία και η παρόρμηση, με τελευταίο σε βαρύτητα το ζήτημα της καταγωγής.

Επιστρέφοντας στον κεντρικό πίνακα κάποιο ρόλο φαίνεται να διαδραμάτισαν στην επιλογή των συγκεκριμένων χαρακτηριστικών και της χωροθεσίας των ΔΚ τόσο κληρονομικοί λόγοι για ένα 21%, όσο και κάποιου είδους περιβαλλοντική ευαισθησία για ένα 17%. Τέλος για το ¼ από όσους επέλεξαν ΔΚ σε εκτός σχεδίου περιοχή φαίνεται αυτό να υπήρξε συνειδητή επιλογή.

Πίνακας Ε.91 : Άλλοι λόγοι διαμόρφωσης επιλογών χωροθέτησης ΔΚ

κατηγορίες άλλων λόγων	αρ. απαντήσεων	απαντήσεις
συγκεκριμένα χαρακτηριστικά περιοχής ή κατοικίας	9	1. "να σωθεί ένα ωραιότατο παλαιό σπίτι", 2. "μου άρεσε η γη και το οίκημα ήταν εντός οικισμού", 3. "Liked the location", 4. "I liked the unique and isolated location", 5. I wanted a house close to the city but not inside it", 6."I like old stone houses", 7."είναι πιο όμορφα τα παλαιά κτίσματα, εξυπηρετεί καλύτερα τις ανάγκες μου", 8. "ήθελα να αποκτήσω ΔΚ με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά", 9. "παράδοση και κουλτούρα"
γειτνίαση-γειτονία-απομόνωση-ανεξαρτησία	8	1. "we like to have people not far away ", 2. "looking for some isolation", 3. "ανεξαρτησία", 4. "μέσα στη φύση απομονωμένο", 5. "we had friends close by, it was for sale", 6. "φίλοι-γείτονες", 7. "I wanted a house close to my children's houses", 8. "προσφέρει ησυχία και δυνατότητα αυτοσυγκέντρωσης"
οικονομικοί λόγοι/ σχέση τιμής-ποιότητας	5	1. "είχα ακριβώς αυτά τα χρήματα", 2. "Η οικονομική δυνατότητα αγοράς αρχικά μόνο της γής και η κατά συνέπεια μεταγενέστερη ανέγερση", 3. "it was practical and affordable option", 4. "beautiful house and farm available at fair price", 5. "good investment"
ευκολίες πρόσβασης	2	1. "πρόσβαση χωρίς αμάξι", 2. "κοντά με εύκολη πρόσβαση"
κλίμακες/ οι όροι δόμησης - το μέγεθος	2	1. "ability to build more sq.m. of housing", 2. "μεγάλο κτήμα"
παρόρμηση-συγκυρία	2	1. "it was an impulse-the land was for sale and we just bought it, we did not look for anything else", 2. "we could not find something new"
καταγωγή	1	είναι τόπος γέννησης

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

2.2.2.9 Χρήση υποδομών για τη λειτουργία των ΔΚ

Σε ότι αφορά τη χρήση δημόσιων υποδομών αλλά και τη δημιουργία ιδιωτικών για την εξυπηρέτηση των ΔΚ, παρουσιάζονται στους ακόλουθους πίνακες τα ευρήματα της έρευνας.

Πίνακας Ε.92 : Τρόποι ύδρευσης ΔΚ

τρόποι ύδρευσης	συχνότητα απαντήσεων	%
Δημοτικό δίκτυο	54	64%
Γεώτρηση	22	26%
Δικαίωμα σε πηγαίο νερό	20	24%
Βρόχινο νερό	6	7%
Πηγάδι	3	4%
Αγορά νερού	2	2%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά τους τρόπους ύδρευσης των ΔΚ του δείγματος, όπως ίσως ήταν αναμενόμενο σε ποσοστό ισοδύναμο με τις περιπτώσεις ΔΚ εντός οικισμών, το 64% υδρεύονται από δημοτικό δίκτυο. Ένα ποσοστό 26% πραγματοποίησε γεώτρηση, ένα 24% κάνει χρήση παραδοσιακών δικαιωμάτων νομής νερού (που προφανώς προβλέπουν τα συμβόλαια αγοράς της ιδιοκτησίας), ενώ μόλις ένα 7% συλλέγει βρόχινο νερό (παρόλο των σημαντικών ποσοστών βροχόπτωσης του νησιού), ένα 4% διαθέτει πηγάδι και ένα 2% προβαίνει σε αγορά νερού. Για τις περιπτώσεις γεώτρησης που δόθηκαν στοιχεία βάθους ένα ποσοστό 41% χαρακτηρίζονται μάλλον επιφανειακές, φτάνοντας στα 20μέτρα, 27% μεσαίου φτάνοντας τα 50 μέτρα, ενώ 23% μεγάλου βάθους και συγκεκριμένα άνω των 50μέτρων και μέχρι άνω των 100μέτρων. Όπως φαίνεται στον πιο κάτω πίνακα το μέσο βάθος των γεωτρήσεων ανέρχεται σε 37 μέτρα.

Πίνακας Ε.93 : Βάθη γεωτρήσεων

μέτρα βάθους γεώτρησης	συχνότητα απαντήσεων	%
έως 10μ	7	32%
11-20μ	2	9%
21-50μ	6	27%
51-100μ	4	18%
άνω των 100μ	1	5%
δεν δόθηκαν στοιχεία βάθους	2	9%
σύνολο	22	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά την ετήσια κατανάλωση νερού από τα νοικοκυριά με τις ΔΚ του δείγματος, εντυπωσιακό είναι το ποσοστό των ερωτηθέντων που δηλώνουν άγνοια σχετικά ή δεν απάντησαν καθώς φτάνει στο 74%.

Πίνακας E.94 : Ετήσια κατανάλωση νερού ΔΚ

ζητήματα ύδρευσης ΔΚ	μέσοι όροι	σύνολα δείγματος
βάθος γεωτρήσεων	37 μέτρα	-
ετήσια κατανάλωση νερού	230 μ3	5.058μ3

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Βάσει των δηλωθέντων στοιχείων η μέση ετήσια κατανάλωση νερού ανά ΔΚ ανέρχεται σε 230μ3. Οι κατανομές συχνοτήτων της ετήσιας κατανάλωσης νερού σε επί μέρους κατηγορίες φαίνονται στον παρακάτω πίνακα και θα παρουσιάσει ενδεχομένως ενδιαφέρον και κάποιου είδους μηχανισμό ελέγχου η σύγκριση τους στο τέλος της ενότητας αυτής με εκτιμήσεις βάσει των δηλωθέντων στοιχείων επισκεψιμότητας και φιλοξενίας στις ΔΚ.

Πίνακας E.95 : Ετήσια κατανάλωση νερού ΔΚ

ετήσια κατανάλωση νερού	συχνότητα απαντήσεων	%
έως 40μ3	4	5%
41-80μ3	10	12%
81-120μ3	2	2%
121-500μ3	3	4%
501-1000μ3	2	2%
άνω των 1000μ3	1	1%
δεν απάντησαν - δεν γνωρίζουν	62	74%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Βάσει των δηλωθέντων στοιχείων ένα ποσοστό 11% των ΔΚ του δείγματος διαθέτουν πισίνα. Ενδιαφέρον θα παρουσιάσει στο τέλος της ενότητας αυτής στα συνδυαστικά αποτελέσματα ο έλεγχος χωροθέτησης των ΔΚ σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές, ως μηχανισμός ελέγχου τυχόν πίεσης σε ανάγκες νερού (που ενδεχομένως παρουσιάζουν ήδη πρόβλημα).

Πίνακας E.96 : Ύπαρξη πισίνας στη ΔΚ

ύπαρξη πισίνας	συχνότητα απαντήσεων	%
ναι	9	11%
όχι	75	89%

Σύνολο	84	100%
---------------	-----------	-------------

Πηγή : *Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας*

Σε ότι αφορά τη διαχείριση λυμάτων η πλειοψηφία των περιπτώσεων (61%) φαίνεται να χρησιμοποιεί απορροφητικό βόθρο ή συνδυασμό στεγανού και απορροφητικού. Μόλις ένα 17% κάνει χρήση δημοτικού δικτύου και ένα 14% χρήση στεγανού βόθρου. Ένα ελάχιστο ποσοστό που ανέρχεται σε 7% διαθέτει βιολογικό καθαρισμό για τα λύματα του. Σε κάθε περίπτωση τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν το ευρύτερο πρόβλημα της διαχείρισης λυμάτων της Άνδρου, καθώς, ακόμη και στις περιπτώσεις στεγανών βόθρων και δημοτικών δικτύων, τα λύματα αυτά είναι αβέβαιο που διοχετεύονται καθώς στο νησί λειτουργεί ένας και μοναδικός βιολογικός καθαρισμός στην περιοχή Κορθίου που ως σημειωθεί δεν είναι συνδεδεμένος με το δίκτυο της περιοχής. Τα περισσότερα δίκτυα ουσιαστικά εκβράζονται σε θάλασσες μέσω ρεματιών χωρίς καμία διαχείριση.

Πίνακας Ε.97 : Διαχείριση λυμάτων ΔΚ

διαχείριση λυμάτων	συχνότητα απαντήσεων	%
Απορροφητικός βόθρος	32	38%
Συνδυασμός στεγανού & απορροφητικού βόθρου	19	23%
Δημοτικό δίκτυο	14	17%
Στεγανός βόθρος	12	14%
Βιολογικός καθαρισμός	6	7%
δεν απάντησαν	1	1%
σύνολο	84	100%

Πηγή : *Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας*

Σε ότι αφορά την επέκταση δικτύων ρευματοδότησης προκειμένου για την εξασφάλιση παροχής στις ΔΚ του δείγματος, η πλειοψηφία των περιπτώσεων δήλωσε πως δεν απαιτήθηκε σημαντική επέκταση. Ωστόσο για ένα ποσοστό 18% δηλώθηκε πως απαιτήθηκε η προσθήκη από 1-7 κολωνών. Ενδεχομένως αν το δείγμα περιείχε περισσότερες εκτός σχεδίου ΔΚ τα ευρήματα αυτά να ήταν διαφορετικά. Ενδιαφέρον και μηχανισμό ελέγχου θα παρουσιάσει και εδώ η ταυτοποίηση των περιπτώσεων αυτών με περιπτώσεις εκτός σχεδίου ΔΚ.

Πίνακας Ε.98 : Επέκταση δικτύου ΔΕΗ για τη ρευματοδότηση των ΔΚ

σημαντική επέκταση δικτύου για τη ρευματοδότηση της ΔΚ	συχνότητα απαντήσεων	%
ναι	9	11%
όχι	75	89%
Σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας Ε.99 : Αριθμός προσθήκης κολώνων της ΔΕΗ που χρειάστηκαν για τη ρευματοδότηση των ΔΚ

αριθμός προσθήκης κολώνων της ΔΕΗ που χρειάστηκαν για τη ρευματοδότηση	συχνότητα απαντήσεων	%
1	2	2%
2	5	6%
3	4	5%
4	2	2%
6	1	1%
7	1	1%
Σύνολο	15	18%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Ως προς την ανάληψη του κόστους για την επέκταση του δικτύου ρευματοδότησης, στις περιπτώσεις που αυτή απαιτήθηκε, το 18% δήλωσε πως καλύφθηκε από τους ίδιους, ένα ποσοστό 6% από την τοπική αυτοδιοίκηση, αποκαλύπτοντας περιπτώσεις σαφούς επιβάρυνσης του τοπικού δημόσιου τομέα για την εξυπηρέτηση του φαινομένου, ενώ μόλις 1% σε συνδυασμό.

Πίνακας Ε.100 : Επιβάρυνση επέκτασης δικτύου ρευματοδότησης για την εξυπηρέτηση των ΔΚ

επιβάρυνση επέκτασης δικτύου από...	συχνότητα απαντήσεων	%
τους ίδιους	15	18%
τους ίδιους μαζί με την τοπική αυτοδιοίκηση	1	1%
την τοπική αυτοδιοίκηση	5	6%
άλλη περίπτωση	1	1%
Δεν χρειάστηκε/ δεν απάντησαν	62	74%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Η μία και μοναδική περίπτωση του δείγματος που δηλώθηκε στην ανοικτή κατηγορία «άλλη περίπτωση» αφορούσε μοιρασιά της δαπάνης μεταξύ γειτονικών κατοικιών, καθώς αρχικά δεν υπήρχε δυνατότητα υποδομής στην περιοχή.

2.2.2.10 Οικολογικές πρακτικές στην κατασκευή & λειτουργία ΔΚ

Σε ότι αφορά τυχόν οικολογικές πρακτικές που υιοθετήθηκαν κατά την κατασκευή και λειτουργία των ΔΚ αρχικά υποβλήθηκε ανοικτή ερώτηση στους συμμετέχοντες στην έρευνα και μετά πιο συγκεκριμένες κλειστές.

Ένα 24% και συγκεκριμένα 20 ερωτηθέντες απάντησαν στο ερώτημα καταθέτοντας σχόλια που εμπίπτουν στις εξής βασικές κατηγορίες πρακτικών :

- Εξοικονόμηση ενέργειας ή χρήση εναλλακτικών πηγών
- Διαχείριση απορριμμάτων
- Φύτευση, ανάπλαση και προστασία του περιβάλλοντος των ΔΚ χώρου (ιδιωτικού ή κοινόχρηστου)
- Μορφολογία της κατασκευής και συγκεκριμένα την κλίμακα, τεχνοτροπία κατασκευής και τη γενικότερη αισθητική
- Διαχείριση-εξοικονόμηση νερού
- Χρήση οικολογικών υλικών
- Χρήση τοπικών υλικών και εργατικών χεριών
- Διαχείριση λυμάτων
- Κοινωνικού χαρακτήρα

Πίνακας Ε.101 : Οικολογικές πρακτικές στην κατασκευή & λειτουργία των ΔΚ

οικολογικές πρακτικές	αρ. απαντήσεων	απαντήσεις
Εξοικονόμηση ενέργειας & εναλλακτικές πηγές ενέργειας	18	1. "Solar panel to heat water and minimize use of electricity and wall and roof insulation.", 2. "Δροσισμός στα υπνοδωμάτια με ανεμιστήρες οροφής, σκίαση το καλοκαίρι με πέργκολες συνολικής επιφανείας 50 μ2, θερμομονωτικά ξύλινα κουφώματα", 3. "ηλιακοί συλλέκτες", 4. "solar panel for water heating", 5. "μόνωση, διπλά τζάμια", 6. "insulation", 7. "solar heating, full insulation", 8. "a solar panel for hot water", 9. "θέρμανση χωρίς χρήση πετρελαίου", 10. "ηλιακός φωτισμός κήπου", 11. "βιοκλιματικός σχεδιασμός", 12. "οικολογικές λάμπες, ηλιακός συλλέκτης για ζεστό νερό", 13. "επισκευή δεξαμενής για φυσικό αέριο", 14. "τζάκι και ηλιακός", 15. "good quality doors and windows", 16. "solar panel for heating water"
Διαχείριση απορριμμάτων	14	1. "διαχωρισμός σκουπιδιών", 2. "ανακύκλωση", 3. "compost (3)", 4. "green lane for waste food", 5. "recycling", 6. "garbage recycling and compost", 7. "internalized the baza into renovation"
Φύτευση-ανάπλαση –προστασία περιβάλλοντος χώρου	11	1. "Δενδροφυτευση, περιφραξη από κατσίκια", 2. "reconstructed the "massies" as originally landscaped", 3. "planting trees", 4. "αύξηση χλωρίδας" 5. "no road, building materials with donkeys, kept old terraces, no tree cut", 6. "cleanning and caretaking of the riverbed", 7. "φροντίδα περιβάλλοντος χώρου", 8. "δεν έκανα διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου", 8. "ecological farming", 9. " φύτευση τοπικών ειδών", 10. "κήπος λαχανικών", 11. «ανάδειξη παλιάς βλαστησης»

Μορφολογία κατασκευής (Κλίμακα-τεχνοτροπία κατασκευής-αισθητική)	8	1. "προσπάθησα να μην κάνω 2ο όροφο", 2. "μικρό μέγεθος κατοικίας σε σχέση με τις δυνατότητες", 3. "υπόγειο καλώδιο", 4. "παραδοσιακή κατασκευή", 5. "προσοχή στο παραδοσιακό", 6. "πέτρινο σπίτι, παραδοσιακό", 7. "λευκό χρώμα", 8. "internalized the baza into renovation, used donkies to transport building materials"
Διαχείριση-εξοικονόμηση νερού	7	1. "Κατασκευή υδατοδεξαμενής 10 κ.μ για την διατήρηση αποθέματος που μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για σκοπούς πυρόσβεσης", 2. "δεξαμενή συλλογής ομβρίων", 3. "30m3 sterna for ramwater under the main veranda", 4. "νερά της κουζίνας στον κήπο, στέρνα, όχι πλυντήριο", 5. "consuming very litte water to save resources", 6. "careful water consumption", 7. "collection of the rainwater for roof terraces for gardening"
Χρήση υλικών (οικολογικών) (ξύλο, πέτρα, κεραμμίδια)	3	1. "χρήση ξύλου στις σκάλες, εσωτερικές επενδύσεις, βεράντες, κιόσκια, μονοπάτια κλπ.", 2. "κεραμμίδια", 3. "κεραμικά πλακάκια με εμποτισμό από φυσικές ρητίνες"
Χρήση τοπικών υλικών & εργασίας	3	1. "exclusively used local labor and bought materials locally", 2. "χρήση τοπικής πέτρας εκσκαφής", 3. " used donkies to transport building materials"
Διαχείριση λυμάτων	3	1. "βιολογικός καθαρισμός", 2. "little soap", 3. "private sewage treatment"
Κοινωνικές παράμετροι	1	1. "επιρροή σε γείτονες"

Πηγή : *Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας*

Στις πιο συγκεκριμένες ερωτήσεις που ακολούθησαν την ανοικτή οι ερωτώμενοι σε ποσοστό 65% δήλωσαν πως προέβησαν σε δενδροφύτευση βλ. αναλυτικότερα στον παρακάτω πίνακα :

Πίνακας E.102 : Δενδροφυτεύσεις & αριθμός δένδρων που φυτεύτηκαν από ιδιοκτήτες ΔΚ

αριθμός δένδρων που φυτεύτηκαν	συχνότητα απαντήσεων	%
έως 10	10	12%
11-20	31	37%
21-50	6	7%
51-100	5	6%
άνω των 100	3	4%
σύνολο	55	65%

Πηγή : *Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας*

Επίσης δήλωσαν σε ποσοστό 50% πως προέβησαν σε κατασκευή αναβαθμίδων στην ιδιοκτησία τους δημιουργώντας κατά μέσο όρο του δείγματος 358,2 καλλιεργήσιμης γης και συνολικά άνω των 30 στρεμμάτων.

Πίνακας E.103 : Επισκευή αναβαθμίδων από ιδιοκτήτες ΔΚ

επισκευή αναβαθμίδων	συχνότητα απαντήσεων	%
ναι	42	50%
όχι	38	45%
δεν απάντησαν	4	5%
Σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας E.104 : Επισκευή αναβαθμίδων από ιδιοκτήτες ΔΚ

μέση έκταση καλλιεργούμενης γης σε επισκευασμένες αναβαθμίδες	σύνολο έκτασης καλλιεργούμενης γης σε αναβαθμίδες
358μ2	30.110μ2

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Οι αντίστοιχες κατανομές συχνοτήτων σε συγκεκριμένες κατηγορίες μεγέθους καλλιεργήσιμης γης φαίνονται στον ακόμη πιο κάτω πίνακα.

Πίνακας E.105 : Καλλιεργούμενη έκταση που δημιουργήθηκε από την επισκευή αναβαθμίδων

καλλιεργούμενη έκταση που δημιουργήθηκε	συχνότητα απαντήσεων	% στο συνολικό δείγμα
έως 200μ2	11	13%
201-500μ2	7	8%
501-1000μ2	3	4%
1001-2000μ2	4	5%
2001-4000μ2	5	6%
δεν απάντησαν	12	14%
σύνολο	42	50%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Στο ερώτημα κατά πόσο υπήρξε ανάπτυξη-διατήρηση κάποιου «παραδοσιακού» στοιχείου της ιδιοκτησίας τους, κατατέθηκαν 34 περιπτώσεις διατήρησης παραδοσιακών στοιχείων και κυρίως ξηρολιθικών κατασκευών, παλαιών φούρνων, αλωνιών, κτίσματος-κελιού, φυσικών στοιχείων στον περιβάλλοντα χώρο, πατητηριών, λιοτριβειού, παλαιάς δεξαμενής και επί μέρους υλικών κτίσματος.

Πίνακας Ε.106 : Παλαιά στοιχεία που διατηρήθηκαν στην ιδιοκτησία της ΔΚ

παλαιά στοιχεία που διατηρήθηκαν	αρ. απαντήσεων	απαντήσεις
ξηρολιθιά	8	1. "Ξερολιθιά", 2. "πέτρινη περίφραξη", 3. "old walls", 4. "ξηρολιθιές, μάντρες", 5. "terrace walls", 6. "original walls where possible since it was a ruin", 7. "walls", 8. "λιθόκτιστος τοίχος"
παλιός φούρνος	7	1. "We have re-constructed an old bread oven which is now in occasional use...", 2. "restored and used 85 yer old bread oven", 3. "παραδοσιακός φούρνος", 4. "φούρνος εσωτερικός και τζάκι για χοιροσφάγια", 5. "old furnace, ", 6. "ξυλόφουρνο και πέτρινη ψησταριά"
αλώνι	7	1. "αλώνι", 2. "retained threshing circle", 3. "retained threshing circle", 4. "old thresh"
αναπαλαιωμένη κατοικία/κελί	5	1. "Όλο το σπίτι είναι πέτρινο αναπαλαιωμένο με εμφανείς θυρίδες στο εσωτερικό των δωματίων", 2. "κελί", 3. "old building restored, more to be done later", 4. "παραδοσιακό κελί με μπουντουλούμι και αιμασιές", 5. "κονάκι"
κτήμα, φυσικά στοιχεία περιβάλλοντος χώρου	2	1. "διατηρώ ωραία βράχια στην αυλή μου και τη φυσική βλάστηση που ήδη υπήρχε", 2. "κτήμα"
πατητήρι	2	πατητήρι
λιοτρίβι	1	olive press
στοιχεία παλαιών οικημάτων	1	τσιμεντοκονίες
παλιά δεξαμενή νερού	1	1. "χαβούζα"

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

2.2.2.11 Στοιχεία τοπικής απασχόλησης κατά την κατασκευή ΔΚ

Ως προς τις εργασίες που απαιτήθηκαν για την κατασκευή των ΔΚ του δείγματος, τα περισσότερο «ευνοημένα» επαγγέλματα με σειρά προτεραιότητας φαίνεται να είναι του ηλεκτρολόγου, του υδραυλικού, των σοβάδων/επιχρισμάτων, των κουφωμάτων, τα οικοδομικά υλικά εν γένει, οι νομικές υπηρεσίες, οι εργασίες μπετόν και χτισίματος. Σε υψηλά ποσοστά απαιτήθηκαν για τις περιπτώσεις ΔΚ του συγκεκριμένου δείγματος οι εργασίες μηχανικών, διαμορφώσεων με πέτρα, αρχιτέκτονα και χωματοργικά και το επάγγελμα του τοπογράφου.

Πίνακας Ε.107 : Εργασίες που απαιτήθηκαν για την κατασκευή των ΔΚ

εργασίες	εργασία που απαιτήθηκε	% στο σύνολο των ερωτηθέντων
ηλεκτρολογικά	76	90%
υδραυλικά	75	89%
σοβάδες/επιχρίσματα	74	88%
κουφώματα	74	88%
οικοδομικά υλικά	73	87%
νομικές υπηρεσίες	71	85%
δάπεδα	70	83%
μπετά - τούβλα	67	80%
μηχανικός	61	73%
τεχνίτες πέτρας - διαμορφώσεις	61	73%
αρχιτέκτονας	55	65%
χωματουργικά	54	64%
τοπογράφος	52	62%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Στο βαθμό που τα αποτελέσματα αυτά μπορούν να χαρακτηριστούν αντιπροσωπευτικά, στις περισσότερες εργασίες που απαιτήθηκαν για την αποπεράτωση και λειτουργία των ΔΚ του δείγματος φαίνεται να απασχολούνται μόνιμοι κάτοικοι και έχοντες καταγωγή. Σε κάποια ωστόσο επαγγέλματα τα ποσοστά απασχόλησης εχόντων καταγωγή μόνιμων κατοίκων Άνδρου φάνηκε να είναι χαμηλότερα. Πιο συγκεκριμένα χαμηλότερα είναι τα ποσοστά απασχόλησης εχόντων καταγωγή μόνιμων κατοίκων Άνδρου στα επαγγέλματα του αρχιτέκτονα, του τεχνίτη πέτρας, του δικηγόρου, του κατασκευαστή κουφωμάτων, του μηχανικού και των τοποθετητών δαπέδων.

Σε ότι αφορά το επάγγελμα του αρχιτέκτονα η «πίττα» φαίνεται να μοιράζεται σε εκτός Άνδρου επαγγελματίες (29%) και σε μικρότερο ποσοστό μη έχοντες καταγωγή μόνιμους κατοίκους Άνδρου (20%), πιθανόν δυναμικό που προσελκύνθηκε στην περιοχή λόγω της ανοικοδόμησης των ΔΚ.

Σε ότι αφορά το επάγγελμα του τεχνίτη πέτρας η «πίττα» φαίνεται να μοιράζεται και με αλλοδαπούς μετανάστες (36%) και σε μικρότερο ποσοστό μη έχοντες καταγωγή μόνιμους κατοίκους Άνδρου (7%), επίσης πιθανά προσελκυσμένα δυναμικά στην περιοχή λόγω ανοικοδόμησης ΔΚ, αλλά και εκτός Άνδρου επαγγελματίες.

Σε ότι αφορά τα επαγγέλματα μηχανικού και τοπογράφου ένα σημαντικό τμήμα της «πίττας» φαίνεται να μοιράζονται τόσο μη έχοντες καταγωγή μόνιμοι κάτοικοι Άνδρου (23% και στις δύο περιπτώσεις) πιθανόν δυναμικά που προσελκύνθηκαν στην περιοχή λόγω της ανοικοδόμησης των ΔΚ, όσο και εκτός Άνδρου επαγγελματίες (10% και στις δύο περιπτώσεις).

Τέλος σε ότι αφορά το επάγγελμα του δικηγόρου, η «πίττα» φαίνεται να μοιράζεται και με μη έχοντες καταγωγή μονίμους κατοίκους Άνδρου (21%), πιθανόν δυναμικό που προσελκύθηκε στην περιοχή λόγω της ανοικοδόμησης των ΔΚ αλλά και εκτός Άνδρου επαγγελματίες (17%).

Πίνακας Ε.108 : Εργασίες που απαιτήθηκαν ανά κατηγορία εντοπιότητας εργαζομένων-προμηθευτών

εργασίες	κάτοικος Άνδρου - Ανδριώτης	% στο σύνολο	κάτοικος Άνδρου - ημεδαπός μη Ανδριώτης	% στο σύνολο	κάτοικος Άνδρου - αλλοδαπός μετανάστης	% στο σύνολο	εκτός Άνδρου επαγγελματίας	% στο σύνολο	δεν γνωρίζω
ηλεκτρολογικά	65	86%	4	5%	0	0%	3	4%	4
υδραυλικά	63	84%	4	5%	0	0%	3	4%	5
σοβάδες/επιχρίσματα	62	84%	1	1%	7	9%	1	1%	3
κουφώματα	44	59%	8	11%	2	3%	14	19%	6
οικοδομικά υλικά	63	86%	2	3%	2	3%	1	1%	5
νομικές υπηρεσίες	39	55%	15	21%	0	0%	12	17%	5
δάπεδα	44	63%	4	6%	5	7%	11	16%	6
μπετά - τούβλα	57	85%	4	6%	3	4%	2	3%	1
μηχανικός	38	62%	14	23%	1	2%	6	10%	2
τεχνίτες πέτρας - διαμορφώσεις	31	51%	4	7%	22	36%	1	2%	3
αρχιτέκτονας	25	45%	11	20%	2	4%	16	29%	1
χωματοργικά	47	87%	3	6%	2	4%	1	2%	1
τοπογράφος	30	58%	12	23%	0	0%	5	10%	5

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

2.2.2.12 Στοιχεία δαπανών για την απόκτηση & κατασκευή ΔΚ

Σε ότι αφορά τα κόστη αγοράς γης, κτισμάτων αλλά και έτοιμων ΔΚ ή κατασκευής τόσο οι μέσοι όροι του δείγματος όσο και οι κατανομές συχνοτήτων των ευρημάτων παρουσιάζονται στους παρακάτω πίνακες.

Πίνακας Ε.109 : Μέσα κόστη απόκτησης ΔΚ

κόστη απόκτησης ΔΚ	μέσοι όροι δείγματος
αγορά έτοιμης ΔΚ	122.000 €
αγορά γης για ανέγερση ΔΚ	48.000 €
κατασκευή ΔΚ	195.000 €
μετασκευή-επισκευή-ανάπλαση ΔΚ	99.000 €

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Στο βαθμό που τα αποτελέσματα αυτά μπορούν να χαρακτηριστούν αντιπροσωπευτικά η αγορά έτοιμης ΔΚ φαίνεται να είναι οικονομικότερη της αγοράς γης και ανέγερσης ΔΚ.

Πίνακας E.110 : Κόστη αγοράς έτοιμων ΔΚ

ύψος αγοράς έτοιμης ΔΚ (γης + κτίσματος), σε €	συχνότητα απαντήσεων	%
έως 25.000	5	31%
25.001-50.000	1	6%
51.000-100.000	2	13%
100.001-150.000	2	13%
150.001-200.000	2	13%
200.001 και άνω	4	25%
σύνολο	16	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Θα πρέπει ωστόσο να ληφθεί υπόψη πως τα δεδομένα αυτά αφορούν διαφορετικές περιόδους χρονικές και συνεπώς τα κόστη μπορεί να διαφέρουν σημαντικά, οπότε οποιοσδήποτε γενικεύσεις θα πρέπει να αντιμετωπιστούν με σκεπτικισμό.

Πχ. σε ότι αφορά τα κόστη αγοράς έτοιμων ΔΚ, η πλειοψηφία των περιπτώσεων του δείγματος φαίνεται να ανήκουν σε κατηγορίες μεσαίου και υψηλού κόστους 13% ανήκουν στην κατηγορία άνω των 50 και μέχρι 100 χιλ €, 26% στην κλίμακα άνω των 100χιλ € και μέχρι 200 χιλ €, ενώ 25% άνω των 200 χιλ €. Ασφαλέστερα όμως συμπεράσματα θα δώσει ο εντοπισμός των περιπτώσεων εκείνων που αφορούν παλαιότερες συναλλαγές που πιθανότητα έγιναν σε χαμηλότερες τιμές (κατά τα αρχικά στάδια εμφάνισης του φαινομένου) και θα παρουσιαστούν στο τέλος της ενότητας αυτής.

Πίνακας E.111 : Κόστη αγοράς γης για ανέγερση ΔΚ

ύψος αγοράς γης για ανέγερση ΔΚ, σε €	συχνότητα απαντήσεων	%
έως 25.000	6	16%
25.001-50.000	10	27%
51.000-100.000	7	19%
100.001-150.000	1	3%
δεν απάντησαν	13	35%
σύνολο	37	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας Ε.112 : Κόστη κατασκευής ΔΚ

ύψος κατασκευής ΔΚ σε €	συχνότητα απαντήσεων	%
έως 25.000	3	7%
25.001-50.000	3	7%
51.000-100.000	5	12%
100.001-150.000	1	2%
150.001-200.000	8	20%
200.001-300.000	5	12%
300.001-500.000	5	12%
δεν απάντησαν	11	27%
σύνολο	41	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας Ε.113 : Κόστη επισκευής/μετασκευής ΔΚ

ύψος επισκευής/μετασκευής ΔΚ σε €	συχνότητα απαντήσεων	%
έως 25.000	3	11%
25.001-50.000	7	25%
51.000-100.000	3	11%
100.001-150.000	5	18%
150.001-200.000	2	7%
200.001 και άνω	1	4%
δεν απάντησαν	7	25%
σύνολο	28	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

2.2.2.13 Παράμετροι διαμονής στην Άνδρο- χρήσης, λειτουργία, φιλοξενία σε ΔΚ

Σε ότι αφορά τα μέσα μετακίνησης των ερωτηθέντων στην Άνδρο, η πλειοψηφία χρησιμοποιεί ΙΧ αυτοκίνητο που φέρνει στην Άνδρο, ενώ υπάρχει και ένα ποσοστό που αγγίζει το 1/3 περίπου που κάνει χρήση ΙΧ που αφήνει στην Άνδρο, ήδη έγινε αναφορά στην ενότητα που κατατέθηκε η προσωπική μου εμπειρία στο νησί, στους χώρους στάθμευσης που βρίσκονται στο λιμάνι του νησιού και συνήθως γεμίζουν με οχήματα που ανήκουν σε ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ. Σε χαμηλότερα αλλά όχι ευκαταφρόνητα ποσοστά ανέρχονται οι περιπτώσεις ανθρώπων που κινούνται με τα πόδια, πιθανότατα σε κατοικίες που βρίσκονται κοντά στο λιμάνι ή τα αστικά κέντρα του νησιού, αλλά και περιπτώσεις που κάνουν χρήση λεωφορείου ή ταξί. Ενδιαφέρον παρουσιάζει εδώ ένα μικρό ποσοστό που ανέρχεται στο 6% του δείγματος που δηλώνει χρήση ενοικιαζόμενου μέσου ενισχύοντας έτσι τα τοπικά γραφεία ενοικιάσεων πιθανότατα και σε περιόδους χαμηλής κίνησης.

Πίνακας Ε.114 : Μέσα μετακίνησης στην Άνδρο

τρόποι μετακίνησης εντός Άνδρου (ενδομετακινήσεις)	συχνότητα απαντήσεων	% στο σύνολο των ερωτηθέντων
ΙΧ αυτ/το που φέρνω στην Άνδρο	54	64%
ΙΧ αυτ/το που αφήνω στην Άνδρο	27	32%
με τα πόδια	11	13%
Λεωφορείο	7	8%
ενοικιαζόμενο ΙΧ ή μοτοσυκλέτα	5	6%
taxi	3	4%
ιδιόκτητη μοτοσυκλέτα	3	4%
ποδήλατο	1	1%
σύνολο απαντήσεων	111	

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά τα ποσοστά γευμάτων που πραγματοποιούνται σε εστιατόρια του νησιού, κατά μέσο όρο ανέρχονται στο 28%. Αξιοσημείωτα είναι τα ποσοστά των ερωτηθέντων που δήλωσαν πως πραγματοποιούν από 26-50% των γευμάτων τους σε εστιατόρια και συγκεκριμένα σε ποσοστό 24% του δείγματος καθώς και εκείνοι που δήλωσαν πως πραγματοποιούν άνω του 50% και μέχρι άνω του 75% των γευμάτων τους και συγκεκριμένα ποσοστό ερωτηθέντων της τάξης του 13%.

Πίνακας Ε.115 : % γευμάτων σε εστιατόρια στην Άνδρο

% γευμάτων σε εστιατόρια της Άνδρου	συχνότητα απαντήσεων	% στο σύνολο των ερωτηθέντων
0-10%	26	31%
11-25%	21	25%
26-50%	20	24%
51-75%	4	5%
άνω των 75%	7	8%
δεν απάντησαν	6	7%
σύνολο απαντήσεων	84	100%
Μέσο ετήσιο % γευμάτων σε εστιατόρια		28%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά τα μοτίβα φιλοξενίας στις ΔΚ του δείγματος ανά εποχή, οι μέσοι όροι φιλοξενίας ανά εποχή ανά ΔΚ ανέρχονται σε 1,58 και 2,04 φιλοξενούμενους χειμώνα και φθινόπωρο αντίστοιχα με μέσους όρους διανυκτερεύσεων 11,83 και σχεδόν διπλάσιες το φθινόπωρο, συγκεκριμένα 18. Αντίστοιχα οι φιλοξενούμενοι

στις ΔΚ του δείγματος ανέρχονται σε 1,76 την άνοιξη και 6,52 το καλοκαίρι και οι μέρες διανυκτέρευσης 24,9 και 101,38, αντίστοιχα.

Πίνακας E.116 : Συνολικά στοιχεία φιλοξενουμένων & διανυκτερεύσεων στις ΔΚ του δείγματος

εποχή φιλοξενίας	συνολικός αριθμός φιλοξενουμένων δείγματος	μέσοι όροι φιλοξενουμένων/εποχή/ΔΚ	συνολικός αριθμός διανυκτερεύσεων φιλοξενουμένων δείγματος	μέσοι όροι διανυκτερεύσεων/εποχή/ΔΚ
χειμώνα	133	1,58	994	11,83
άνοιξης	148	1,76	2.092	24,90
καλοκαιριού	548	6,52	8.516	101,38
φθινοπώρου	171	2,04	1.537	18,30
σύνολα	1.000	11,90	13.139	156,42

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Οι κατανομές συχνοτήτων σε επί μέρους κατηγορίες αριθμών φιλοξενουμένων και διανυκτερεύσεων ανά εποχή παρουσιάζονται στους ακόλουθους πίνακες.

Πίνακας E.117 : Στοιχεία φιλοξενίας σε ΔΚ τη χειμερινή περίοδο

αριθμός φιλοξενουμένων χειμώνα	συχνότητα απαντήσεων	%	αριθμός διανυκτερεύσεων χειμώνα/άτομο	συχνότητα απαντήσεων	%
0	54	64%	0	25	30%
1-4	12	14%	1-4	35	42%
5-10	8	10%	5-10	14	17%
11-20	3	4%	11-20	3	4%
άνω των 20	0	0%	21-40	0	0%
δεν απάντησαν	7	8%	41-60	0	0%
			61-90	0	0%
			δεν απάντησαν	7	8%
σύνολο	84	100%	σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας Ε.118 : Στοιχεία φιλοξενίας σε ΔΚ την εαρινή περίοδο

αριθμός φιλοξενουμένων άνοιξης	συχνότητα απαντήσεων	%	αριθμός διανκκυτερεύσεων άνοιξης/άτομο	συχνότητα απαντήσεων	%
0	54	64%	0	25	30%
1-4	9	11%	0-4	21	25%
5-10	12	14%	5-10	24	29%
11-20	1	1%	11-20	5	6%
άνω των 20	1	1%	21-40	2	2%
δεν απάντησαν	7	8%	41-60	0	0%
			61-90	0	0%
			δεν απάντησαν	7	8%
σύνολο	84	100%	σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας Ε.119 : Στοιχεία φιλοξενίας σε ΔΚ τη θερινή περίοδο

αριθμός φιλοξενουμένων καλοκαιριού	συχνότητα απαντήσεων	%	αριθμός διανκκυτερεύσεων καλοκαιριού/άτομο	συχνότητα απαντήσεων	%
0	7	8%	0	7	8%
1-4	25	30%	0-4	13	15%
5-10	30	36%	5-10	34	40%
11-20	12	14%	11-20	15	18%
άνω των 20	2	2%	21-40	4	5%
δεν απάντησαν	8	10%	41-60	3	4%
			61-90	1	1%
			δεν απάντησαν	7	8%
σύνολο	84	100%	σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας Ε.120 : Στοιχεία φιλοξενίας σε ΔΚ τη φθινοπωρινή περίοδο

αριθμός φιλοξενουμένων φθινοπώρου	συχνότητα απαντήσεων	%	αριθμός διανκκυκτερεύσεων φθινοπώρου/άτομο	συχνότητα απαντήσεων	%
0	40	48%	0	40	48%
1-4	22	26%	1-4	14	17%
5-10	14	17%	5-10	14	17%
11-20	1	1%	11-20	6	7%
άνω των 20	0	0%	21-40	3	4%
δεν απάντησαν	7	8%	41-60	0	0%
			61-90	0	0%
			δεν απάντησαν	7	8%
σύνολο	84	100%	σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά το κατά πόσο οι ερωτηθέντες του δείγματος απασχολούν μόνιμο προσωπικό για τη συντήρηση και λειτουργία των ΔΚ τους, ένα ποσοστό 32% απάντησε θετικά, ενώ η απασχόληση αυτή αφορά κυρίως αλλοδαπούς μετανάστες και κατά δεύτερο λόγο ντόπιους έχοντες καταγωγή, ενώ ελάχιστα ημεδαπούς άλλης καταγωγής. Είναι μάλλον προφανές πως η δημιουργούμενη απασχόληση μοιράζεται μεταξύ προσελκυσμένου και συνήθως φθηνότερα αμοιβόμενου αλλοδαπού δυναμικού και του γηγενούς δυναμικού της περιοχής.

Πίνακας Ε.121 : Απασχόληση προσωπικού για τη λειτουργία των ΔΚ

απασχόληση μόνιμου προσωπικού	συχνότητα απαντήσεων	%
ναι	27	32%
όχι	56	67%
δεν απάντησαν	1	1%
Σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας Ε.122 : Καταγωγή απασχολουμένων

καταγωγή μόνιμου προσωπικού	συχνότητα απαντήσεων	%
αλλοδαπός μετανάστης	12	44%
Ανδριώτης	9	33%
Ανδριώτης & αλλοδαπός μετανάστης	4	15%

ημεδαπός άλλης καταγωγής	2	7%
Σύνολο	27	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

2.2.2.14 Κατανάλωση τοπικών προϊόντων

Σε ότι αφορά το κατά πόσο οι ερωτηθέντες καταναλώνουν τοπικά προϊόντα, δείκτης διασύνδεσης της τοπικής παραγωγής με το φαινόμενο της ΔΚ και ουσιαστικά ενίσχυσης του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα από το φαινόμενο, υψηλά διαμορφώνονται τα δηλωθέντα ποσοστά. Σε υψηλότερο ποσοστό φαίνεται να καταναλώνονται τα τοπικά γαλακτοκομικά προϊόντα, τα φρούτα, το μέλι και το κρέας και τα αλλαντικά. Σημαντικά είναι και τα ποσοστά κατανάλωσης τουρσιών και κάππαρης, κρασιού, ρακιού και τοπικών γλυκών. Σε χαμηλότερα ποσοστά κινείται η κατανάλωση ζυμαρικών.

Πίνακας Ε.123 : Κατανάλωση τοπικών προϊόντων

τοπικά προϊόντα	καταναλώνονται από... συχνότητα απαντήσεων	% στο σύνολο των ερωτηθέντων
γαλακτοκομικά	71	85%
φρούτα & λαχανικά	72	86%
μέλι	66	79%
κρέας-αλλαντικά	63	75%
τουρσιά-κάππαρη	56	67%
κρασί-ρακί	55	65%
γλυκά	54	64%
ζυμαρικά	33	39%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Στα πλαίσια μιας προσπάθειας να συνεκτιμηθούν και τοπικές παράμετροι και ιδιαιτερότητες των τοπικών αυτών παραγωγικών δραστηριοτήτων, εξετάζοντας δηλαδή τη λειτουργία της προσφοράς τέθηκε πεδίο συμπλήρωσης στους ερωτηθέντες σχετικά με την τυχόν ακρίβεια, κακή ποιότητα και μικρή προσβασιμότητα των προϊόντων αυτών. Σε γενικές γραμμές φαίνεται να θεωρούν πως τα τοπικά προϊόντα χαρακτηρίζονται από υψηλή ποιότητα, με κάποια μικρά ποσοστά που εντοπίζουν προβλήματα στην παραγωγή τοπικού κρασιού και ρακιού και τα ζυμαρικά. Σε ότι αφορά το ζήτημα της τιμής των τοπικών προϊόντων διατυπώνονται κάποια ποσοστά «παραπόνων», καθώς ένα σημαντικό ποσοστό που ανέρχεται περίπου στο 1/3 των ερωτηθέντων θεωρεί πως τα γαλακτοκομικά πωλούνται σε ακριβή τιμή, όπως και το μέλι. Το ¼ θεωρεί ακριβό το κρέας και τα αλλαντικά, το 1/5 τα φρούτα και λαχανικά και κάποια μικρότερα ποσοστά τα γλυκά, τα τουρσιά, το κρασί, το ρακί και τα ζυμαρικά. Τέλος σε ότι αφορά την

προσβασιμότητα το μεγαλύτερο πρόβλημα φαίνεται να εντοπίζουν οι ερωτηθέντες αν και όχι σε ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό στη διάθεση φρούτων και λαχανικών και σημαντικά χαμηλότερα στις λουιτές κατηγορίες.

Πίνακας Ε.124 : Σχολιασμός τοπικών προϊόντων

τοπικά προϊόντα	είναι ακριβά	τοπικά προϊόντα	έχουν κακή ποιότητα	τοπικά προϊόντα	έχουν μικρή προσβασιμότητα
γαλακτοκομικά	33,30%	κρασί-ρακί	6,00%	λαχανικά & φρούτα	16,70%
μέλι	31,00%	ζυμαρικά	2,40%	γαλακτοκομικά	9,50%
κρέας-αλλαντικά	26,20%	λαχανικά & φρούτα	1,20%	κρασί-ρακί	9,50%
λαχανικά & φρούτα	21,40%	γλυκά	1,20%	τουρσιά-κάππαρη	7,10%
γλυκά	16,70%	γαλακτοκομικά	1,00%	ζυμαρικά	7,10%
τουρσιά-κάππαρη	16,70%	μέλι	0,00%	μέλι	4,80%
κρασί-ρακί	14,30%	κρέας-αλλαντικά	0,00%	κρέας-αλλαντικά	4,80%
ζυμαρικά	13,10%	τουρσιά-κάππαρη	0,00%	γλυκά	2,40%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

2.2.2.15 Ετήσιες δαπάνες νοικοκυριών με ΔΚ

Σε ότι αφορά τις ετήσιες δαπάνες των εξετασθέντων νοικοκυριών με ΔΚ, τα ευρήματα παρουσιάζονται στους παρακάτω πίνακες ανά κατηγορία δαπάνης και συγκεκριμένα :

- Δαπανών ταξιδίων
- Δαπανών συντήρησης της ΔΚ
- Δαπανών καθαριότητας
- Δαπανών δημοσίων υποδομών
- Δαπανών αγοράς τροφίμων
- Δαπανών αγοράς τοπικών προϊόντων
- Δαπανών σε εστιατόρια
- Δαπανών σε ενδομεταφορές
- Δαπανών σε δραστηριότητες αναψυχής
- Άλλες δαπάνες

Πίνακας Ε.125 : Σύνολο & μέσοι όροι ετησίων δαπανών δείγματος νοικοκυριών ΔΚ

είδη δαπανών	συνολικά ποσά, σε €	μέσοι όροι δείγματος, σε €	% στην ετήσια δαπάνη
--------------	---------------------	----------------------------	----------------------

ετήσια έξοδα ταξιδίων	76.111	1.248	18%
ετήσιες δαπάνες συντήρησης κατοικίας	103.285	1.751	26%
ετήσιες δαπάνες καθαριότητας κατοικίας	16.507	300	4%
ετήσιες δαπάνες ηλεκτρισμού/ύδρευσης/αποχέτευσης	27.704	478	7%
ετήσιες δαπάνες αγορά τροφίμων	62.490	1.042	15%
ετήσιες δαπάνες αγορά τοπικών προϊόντων	21.528	378	6%
ετήσιες δαπάνες σε εστιατόρια	40.300	683	10%
ετήσιες δαπάνες σε ενδομεταφορές	14.050	293	4%
ετήσιες δαπάνες δραστηριοτήτων αναψυχής	7.460	155	2%
άλλες ετήσιες δαπάνες	10.100	532	8%
σύνολα	379.535	6.858	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Όπως παρατηρούμε στον παραπάνω πίνακα το μεγαλύτερο τμήμα της ετήσιας δαπάνης απορροφάται στη συντήρηση της ΔΚ, ενώ ακολουθούν τα έξοδα ταξιδίων, οι δαπάνες αγοράς τροφίμων και οι δαπάνες σε εστιατόρια. Χαμηλότερη συμμετοχή στην ετήσια δαπάνη παρουσιάζουν οι ετήσιες δαπάνες για τη χρήση των δημοσίων υποδομών, τοπικά προϊόντα, καθαριότητα της ΔΚ και ενδομεταφορές.

Στα πλαίσια μιας προσπάθειας, τα αποτελέσματα της οποίας θα πρέπει να χαρακτηριστούν ενδεικτικά, λαμβάνοντας υπόψη το μέσο ετήσιο αριθμό διανυκτερεύσεων στις ΔΚ από τους ερωτηθέντες στο δείγμα, είμαστε σε θέση να εξάγουμε μια ημερήσια δαπάνη που αντιστοιχεί στη χρήση των ΔΚ του δείγματος. Έτσι με δεδομένη μια μέση ετήσια δαπάνη 6.858€ και ένα μέσο ετήσιο αριθμό διανυκτερεύσεων 156,42 ημερών μια μέση ετήσια δαπάνη ανά ΔΚ αν διανυκτέρευση εκτιμάται στα 44€.

Οι κατανομές συχνοτήτων σε επί μέρους κατηγορίες δαπανών παρουσιάζονται στους ακόλουθους πίνακες.

Πίνακας Ε.126 : Ετήσιες δαπάνες ταξιδίων στις ΔΚ

ετήσια έξοδα ταξιδίων, σε €	συχνότητα απαντήσεων	%
έως 500	13	15%
501-1.000	20	24%
1.001-2.000	16	19%
2.001-4.000	9	11%
4.001-6.000	3	4%
δεν απάντησαν	23	27%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας Ε.127 : Ετήσιες δαπάνες συντήρησης ΔΚ

ετήσιες δαπάνες συντήρησης κατοικίας, σε €	συχνότητα απαντήσεων	%
έως 500	8	10%
501-1.000	16	19%
1.001-2.000	19	23%
2.001-4.000	8	10%
4.001-6.000	5	6%
6.001-8.000	1	1%
8.001-10.000	2	2%
δεν απάντησαν	25	30%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας E.128 : Ετήσιες δαπάνες καθαριότητας ΔΚ

ετήσιες δαπάνες καθαριότητας κατοικίας, σε €	συχνότητα απαντήσεων	%
0	13	15%
έως 500	34	40%
501-1.000	4	5%
1.001-2.000	4	5%
δεν απάντησαν	29	35%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας E.129 : Ετήσιες δαπάνες δημοσίων υποδομών για τη λειτουργία των ΔΚ

ετήσιες δαπάνες ηλεκτρισμού/ύδρευσης/αποχέτευσης, σε €	συχνότητα απαντήσεων	%
0	1	1%
έως 500	35	42%
501-1.000	14	17%
1.001-2.000	8	10%
δεν απάντησαν	26	31%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας E.130 : Ετήσιες δαπάνες αγοράς τροφίμων στην Άνδρο

ετήσιες δαπάνες αγορά τροφίμων, σε €	συχνότητα απαντήσεων	%
0	2	2%
έως 500	16	19%

501-1.000	18	21%
1.001-2.000	17	20%
2.001-4.000	5	6%
4.001-6.000	2	2%
δεν απάντησαν	24	29%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας Ε.131 : Ετήσιες δαπάνες αγοράς τοπικών προϊόντων στην Άνδρο

ετήσιες δαπάνες αγορά τοπικών προϊόντων, σε €	συχνότητα απαντήσεων	%
0	3	4%
έως 500	46	55%
501-1.000	4	5%
1.001-2.000	4	5%
δεν απάντησαν	27	32%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας Ε.132 : Ετήσιες δαπάνες νοικοκυριών ΔΚ σε εστιατόρια στην Άνδρο

ετήσιες δαπάνες σε εστιατόρια, σε €	συχνότητα απαντήσεων	%
0	2	2%
έως 500	27	32%
501-1.000	17	20%
1.001-2.000	8	10%
2.001-4.000	5	6%
δεν απάντησαν	25	30%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας Ε.133 : Ετήσιες δαπάνες ενδομεταφορών στην Άνδρο

ετήσιες δαπάνες σε ενδομεταφορές, σε €	συχνότητα απαντήσεων	%
0	14	17%
έως 500	24	29%
501-1.000	7	8%
1.001-2.000	3	4%

δεν απάντησαν	36	43%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας E.134 : Ετήσιες δαπάνες δραστηριοτήτων αναψυχής στην Άνδρο

ετήσιες δαπάνες δραστηριοτήτων αναψυχής, σε €	συχνότητα απαντήσεων	%
0	15	18%
έως 500	28	33%
501-1.000	4	5%
1.001-2.000	1	1%
δεν απάντησαν	36	43%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας E.135 : Άλλες ετήσιες δαπάνες στην Άνδρο

άλλες ετήσιες δαπάνες, σε €	συχνότητα απαντήσεων	%
0	17	20%
έως 500	11	13%
501-1.000	8	10%
1.001-2.000	3	4%
δεν απάντησαν	45	54%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

2.2.2.16 Παράμετροι παρουσίας ιδιοκτητών ΔΚ στη τοπική κοινωνία της Άνδρου

Σε ότι αφορά την παρουσία των ιδιοκτητών ΔΚ στην τοπική κοινωνία της Άνδρου τα ευρήματα της έρευνας παρουσιάζονται στους ακόλουθους πίνακες.

Πίνακας E.136 : Συμμετοχή ιδιοκτητών ΔΚ σε τοπικές συλλογικές προσπάθειες

συμμετοχή σε τοπικές συλλογικές προσπάθειες	συχνότητα απαντήσεων	%
ναι	44	52%
όχι	39	46%
δεν απάντησαν	1	1%
Σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σχεδόν οι μισοί από τους ερωτηθέντες δηλώνουν κάποιου είδους συμμετοχή σε τοπικές συλλογικές προσπάθειες που στο ανοικτό πεδίο φάνηκε να σχετίζονται κυρίως με την παρακολούθηση και συμμετοχή σε τοπικούς συλλόγους, εκδηλώσεις κλπ.

Πίνακας Ε.137 : Συμμετοχή ιδιοκτητών ΔΚ στα τοπικά «κοινά» & ζητήματα πολιτικής

συμμετοχή σε τοπικά "κοινά" & ζητήματα πολιτικής	συχνότητα απαντήσεων	%
ναι	12	14%
όχι	70	83%
δεν απάντησαν	2	2%
Σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Περιορισμένη συμμετοχή δηλώνουν οι ερωτηθέντες σε ότι αφορά στα τοπικά «κοινά» και ζητήματα πολιτικής καθώς μόλις ένα 14% δηλώνει κάποιου είδους εμπλοκή, ενώ σε ότι αφορά τις προθέσεις εμπλοκής μόλις ένα 27% αποκρίνεται θετικά, ενώ ένα 38% δεν απαντά.

Πίνακας Ε.138 : Επιθυμία συμμετοχής ιδιοκτητών ΔΚ στα τοπικά κοινά & ζητήματα πολιτικής

επιθυμία συμμετοχής στα τοπικά "κοινά" & ζητήματα πολιτικής	συχνότητα απαντήσεων	%
ναι	23	27%
όχι	29	35%
δεν απάντησαν	32	38%
Σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Στο ανοικτό πεδίο της τελευταίας αυτής ερώτησης προβάλλονται ερμηνευτικά της μη εμπλοκής αλλά και προθέσεις εμπλοκής σε συγκεκριμένα πεδία. Πιο συγκεκριμένα ένα σημαντικό ποσοστό προβάλλει κάποιες παραμέτρους δυσκολίας στην εμπλοκή όπως ο περιορισμένος χρόνος στην Άνδρο ή η μη ικανοποιητική αφομοίωση και η δυσκολία επικοινωνίας με τους ντόπιους. Σε ότι αφορά τα πεδία εμπλοκής εκφράζεται ενδιαφέρον για τα περιβαλλοντικά ζητήματα του νησιού, οικονομικούς τομείς όπως ο τουρισμός, ενώ κατατίθεται και σχόλιο που εκφράζει

την άποψη πως πρέπει να υπάρξει εκπροσώπηση των αλλοδαπών ιδιοκτητών ΔΚ στις τοπικές διαδικασίες πολιτικής.

Πίνακας Ε.139 : Σχόλια που αφορούν την πρόθεση εμπλοκής σε τοπικά ζητήματα πολιτικής

πεδία - ζητήματα στην πρόθεση εμπλοκής	συχνότητα απαντήσεων	% στο δείγμα	σχόλια
παράμετροι δυσκολίας	8	10%	1. "έλλειψη χρόνου", 2. "δεν είμαι μόνιμα εκεί", 3. "δύσκολα λόγω περιορισμένης και διακοπτόμενης παρουσίας", 4. "δεν αισθάνομαι ακόμη Ανδριώτης", 5. "μόνο συμβουλευτικά αλλά συνήθως οι τοπικοί άρχοντες της διοίκησης δεν χρειάζονται συμβουλές", 6. "language problem", 7. "αδυναμία συνεννόησης", 8. "περιορισμένος ο χρόνος διαμονής"
περιβαλλοντικά ζητήματα	4	5%	1. "fire prevention", 2. "local politics, protection of the environment", 3. "καθαριότητα", 4. "λόγω ειδικότητας, είμαι γεωλόγος με ενδιαφέρει η γενικότερη βελτίωση των τοπικών συνθηκών"
κοινωνικοοικονομικοί	2	2%	1. "βελτίωση τουριστικής ανάπτυξης", 2. "κοινωνική ανάγκη κατεπείγουσα"
εκπροσώπηση αλλοδαπής κοινωνίας στα τοπικά	1	1%	"foreign community should be represented on local council"
λοιπά σχόλια	1	1%	1. "ενημερώνομαι"
Σύνολο	16	19%	

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά το συγχρωτισμό των ερωτηθέντων με τους μόνιμους κατοίκους του νησιού μοιρασμένες εμφανίζονται οι τοποθετήσεις καθώς ένα 23% δηλώνει υψηλό βαθμό, ένα 35% μέτριο, ένα 35% λίγο και μόλις 6% καθόλου.

Πίνακας Ε.140 : Συγχρωτισμός ιδιοκτητών ΔΚ με μόνιμους κατοίκους Άνδρου

συγκρωτισμός με μονίμους κατοίκους της Άνδρου	συχνότητα απαντήσεων	%
πολύ	19	23%
μέτρια	29	35%
λίγο	29	35%
καθόλου	5	6%
δεν απάντησαν	2	2%
Σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά τη διατήρηση εκλογικών δικαιωμάτων στην περιοχή, μόλις το 18% αποκρίνεται θετικά και ενδιαφέρον έχει η διασταύρωση της παραμέτρου αυτής με την παράμετρο της καταγωγής από την Άνδρο, που θα παρουσιαστεί στο τέλος της ενότητας.

Πίνακας Ε.141 : Εκλογικά δικαιώματα ιδιοκτητών ΔΚ στην Άνδρο

Ψηφίζετε στην Άνδρο;	συχνότητα απαντήσεων	%
ναι	15	18%
όχι	69	82%
Σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά την πρόθεση μεταφοράς των εκλογικών δικαιωμάτων στην Άνδρο ένα ελάχιστο ποσοστό αποκρίνεται θετικά, πάνω από το 1/3 αρνητικά ενώ το ¼ το θεωρεί πιθανό. Σε υψηλά ποσοστά που φτάνουν το 1/3 των ερωτηθέντων είναι εκείνοι που δεν απάντησαν.

Πίνακας Ε.142 : Πρόθεση μεταφοράς εκλογικών δικαιωμάτων στην Άνδρο

Σκοπεύετε να φέρετε τα εκλογικά σας δικαιώματα στην Άνδρο ;	συχνότητα απαντήσεων	%
ναι	8	10%
όχι	30	36%
ίσως	21	25%
δεν απάντησαν	25	30%
Σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά τις απόψεις για την πρόταση κατάργησης της εκτός σχεδίου δόμησης που συχνά τίθεται από χωροτάκτες, επιστήμονες του περιβάλλοντος, κα., ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός πως η πλειοψηφία και συγκεκριμένα ένα

ποσοστό 52% τάσσεται υπέρ. Σχεδόν το 1/3 ωστόσο διαφωνεί, ενώ ένα 11% δήλωσε άγνοια και ένα 10% δεν επέλεξε κάποια από τις απαντήσεις. Ενδιαφέρον αναμένεται και εδώ να παρουσιάσει η διασταύρωση των απαντήσεων αυτών με την κατοχή κατοικιών σε περιοχές εντός σχεδίου ή εντός οικισμών από τους ερωτώμενους που θα παρουσιαστεί στο τέλος της ενότητας.

Πίνακας E.143 : Απόψεις για την κατάργηση της εκτός σχεδίου δόμησης

άποψη για την πρόταση κατάργησης της εκτός σχεδίου δόμησης	συχνότητα απαντήσεων	%
συμφωνώ	44	52%
διαφωνώ	23	27%
δεν έχω άποψη	9	11%
δεν απάντησαν	8	10%
Σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

2.2.2.17 Βαθμοί ικανοποίησης από τη διατήρηση ΔΚ & τον προορισμό

Σε ότι αφορά το βαθμό ικανοποίησης των ερωτηθέντων από τη διατήρηση ΔΚ στην Άνδρο η συντριπτική πλειοψηφία δηλώνει πάρα πολύ και πολύ ικανοποιημένη. Μόλις ένα 6% των ερωτηθέντων δηλώνουν λίγο ικανοποιημένοι και 1% καθόλου ικανοποιημένοι.

Πίνακας E.144 : Βαθμός ικανοποίησης από τη διατήρηση ΔΚ στην Άνδρο

βαθμός ικανοποίησης από την επιλογή διατήρησης ΔΚ στην Άνδρο	συχνότητα απαντήσεων	%
πάρα πολύ	54	64%
πολύ	24	29%
λίγο	5	6%
καθόλου	1	1%
Σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

2.2.2.18 Παράμετροι προφίλ ιδιοκτητών ΔΚ

Σειρά χαρακτηριστικών προφίλ των ερωτηθέντων και συγκεκριμένα, ηλικία, φύλο, υπηκοότητα, οικογενειακή κατάσταση, θέση στο επάγγελμα, εισόδημα, μόρφωση, χώρα και τόπος κύριας κατοικίας, τυχόν καταγωγή από την Άνδρο ή κατοχή κι άλλης «δεύτερης» κατοικίας παρουσιάζονται διαδοχικά στους παρακάτω πίνακες.

Πίνακας E.145 : Ηλικία ιδιοκτητών ΔΚ

ηλικία	συχνότητα απαντήσεων	%
25-35	2	2%
36-45	12	14%
46-55	10	12%
56-65	25	30%
66-75	25	30%
>75	6	7%
δεν εξακριβώθηκε	4	5%
<u>σύνολο</u>	<u>84</u>	<u>100%</u>

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά την ηλικία των συμμετεχόντων στην έρευνα, όπως ίσως είναι αναμενόμενο η πλειοψηφία ανήκει στην μέση και τρίτη ηλικία.

Πίνακας E.146 : Φύλο ιδιοκτητών ΔΚ

φύλο	συχνότητα απαντήσεων	%
άνδρας	45	54%
γυναίκα	38	45%
δεν εξακριβώθηκε	1	1%
<u>σύνολο</u>	<u>84</u>	<u>100%</u>

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά το φύλο των ερωτηθέντων υπερτερούν κατά 10% περίπου οι άνδρες.

Πίνακας E.147 : Υπηκοότητα ιδιοκτητών ΔΚ

υπηκοότητα	συχνότητα απαντήσεων	%
Ελληνική	56	67%
Βρετανική	16	19%

Γερμανική	6	7%
Βέλγικη	1	1%
Γαλλική	1	1%
Ελβετική	3	4%
Ελληνική-Ελβετική	1	1%
σύνολο	<u>84</u>	<u>100%</u>

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά την οικογενειακή κατάσταση η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων είναι παντρεμένοι με παιδιά, στις περισσότερες ενήλικα, ενώ δεν λείπουν και περιπτώσεις χωρισμένων, χήρων ή μόνων και ανθρώπων χωρίς παιδιά.

Πίνακας Ε.148 : Οικογενειακή κατάσταση ιδιοκτητών ΔΚ

οικογενειακή κατάσταση	συχνότητα απαντήσεων	%
μόνος/η	12	14%
σε σχέση	1	1%
παντρεμένος/η	58	69%
χωρισμένος/η	6	7%
χήρος/α	4	5%
δεν εξακριβώθηκε	3	4%
σύνολο	<u>84</u>	<u>100%</u>

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας Ε.149 : Ηλικίες παιδιών ιδιοκτητών ΔΚ

ηλικίες παιδιών	συχνότητα απαντήσεων	%
βρέφη	4	5%
έφηβοι	13	15%
ενήλικες	49	58%
χωρίς παιδιά/δεν εξακριβώθηκε	18	21%
σύνολο	<u>84</u>	<u>100%</u>

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες που απάντησαν στο ερώτημα της θέσης στο επάγγελμα δήλωσαν επιχειρηματίες και ελεύθεροι επαγγελματίες και συγκεκριμένα το 37%, ένα 17% στελέχη του ιδιωτικού ή δημοσίου τομέα, μόλις ένα 11% υπάλληλοι του ιδιωτικού ή δημοσίου τομέα, ένα 4% εισοδηματίες. 32% των ερωτηθέντων δεν απάντησαν, ενώ το 42% δήλωσε πως βρίσκεται σε σύνταξη.

Πίνακας Ε.150 : Θέση στο επάγγελμα

θέση στο επάγγελμα	συχνότητα απαντήσεων	%
--------------------	----------------------	---

επιχειρηματίας	10	12%
ελεύθερος επαγγελματίας	21	25%
στέλεχος ιδιωτικής επιχείρησης	8	10%
στέλεχος δημοσίου οργανισμού	6	7%
δημόσιος υπάλληλος	6	7%
ιδιωτικός υπάλληλος	3	4%
εισοδηματίας	3	4%
δεν εξακριβώθηκε	27	32%
σύνολο	84	100%
συνταξιούχος	35	42%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Στο βαθμό που τα αποτελέσματα μπορούν να χαρακτηριστούν αξιόπιστα στο ερώτημα του ύψους του εισοδήματος των ερωτηθέντων του δείγματος, η πλειοψηφία δηλώνει μάλλον μεσαία εισοδήματα και συγκεκριμένα από 15 χιλ. έως 45 χιλ €. Δεν λείπει και ένα ποσοστό 8% που δηλώνει εισόδημα άνω των 45 χιλ € αλλά και ένα 10% που δηλώνει υψηλό εισόδημα και συγκεκριμένα άνω των 60 και μέχρι 100 χιλ €.

Πίνακας E.151 : Εισόδημα ιδιοκτητών ΔΚ

ετήσιο εισόδημα	συχνότητα απαντήσεων	%
>15.000 €	7	8%
15.000€> <30.000€	26	31%
30.001€> <45.000€	14	17%
45.001€> <60.000€	9	11%
45.001€> <60.000€	7	8%
60 001€> <100.000€	8	10%
δεν εξακριβώθηκε	13	15%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης των ερωτηθέντων η συντριπτική πλειοψηφία διαθέτει τριτοβάθμια εκπαίδευση και συγκεκριμένα το 78%, εκ των οποίων 42% είναι απόφοιτοι πανεπιστημίου, 26% κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου και 10% διδακτορικού.

Πίνακας E.152 : Εκπαίδευση-μόρφωση ιδιοκτητών ΔΚ

επίπεδο εκπαίδευσης	συχνότητα απαντήσεων	%
απόφοιτοι γυμνασίου	12	14%
απόφοιτοι πανεπιστημίου	35	42%
κάτοχοι μεταπτυχιακού	22	26%

κάτοχοι διδακτορικού	8	10%
δεν εξακριβώθηκε	7	8%
σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά τη χώρα κύριας κατοικίας η πλειοψηφία κατοικεί στην Ελλάδα, ενώ ελαφρά άνω του 1/3 στο εξωτερικό και κατά κύριο λόγο στην Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη, με πρώτη χώρα την Αγγλία (18%), τη Γερμανία (6%), την Ελβετία (5%), το Βέλγιο (4%) και σε ισότιμα χαμηλά ποσοστά της τάξης του 1% η Ρωσία, Αμερική, Γαλλία και Αυστρία.

Πίνακας Ε.153 : Χώρα κύριας κατοικίας

χώρα κύριας κατοικίας	συχνότητα απαντήσεων	%
Ελλάδα	52	62%
Αγγλία	15	18%
Γερμανία	5	6%
Ελβετία	4	5%
Βέλγιο	3	4%
Ρωσία	1	1%
Αμερική	1	1%
Γαλλία	1	1%
Αυστρία	1	1%
δεν απάντησαν	1	1%
Σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά το χαρακτήρα του τόπου διατήρησης της κύριας κατοικίας η συντριπτική πλειοψηφία κατοικεί σε προάστιο πόλης ή σε κέντρο πόλης, μόλις 15% στην ύπαιθρο και ένα 5% σε παραθαλάσσια περιοχή.

Πίνακας Ε.154 : Τόπος διατήρησης κύριας κατοικίας

τόπος πρώτης κατοικίας	συχνότητα απαντήσεων	%
ύπαιθρος	13	15%
κέντρο πόλης	31	37%
προάστιο πόλης	36	43%
παραθαλάσσια περιοχή	4	5%
ενδοχώρα	1	1%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά το κατά πόσο οι ερωτηθέντες διαθέτουν πρόσθετη ΔΚ πέραν αυτής στην Άνδρο, ένα ποσοστό 17% αποκρίθηκε θετικά και η πλειοψηφία του 83%

αρνητικά. Για όσους απάντησαν θετικά οι τόποι που δηλώθηκαν παραπέμπουν σεαστικά και περιαστικά μέρη αλλά και ορεινά μέρη και ενδοχώρες. Ενδεικτικά αναφέρθηκαν Νέα Μάκρη (2), Καπανδρίτι, Αθήνα, Αρκαδία, Γορτυνία, Καλάβρυτα, Άρτα, Άνδρο, South Tyrol Italy, London , μέρη που μοιάζει να παραπέμπουν σε τόπους καταγωγής ή αναφορές σε κάποιο αστικό κέντρο.

Πίνακας E.155 : Κατοχή πρόσθετων « ΔΚ»

διαθέτετε άλλη ΔΚ αλλού ;	συχνότητα απαντήσεων	%
ναι	14	17%
όχι	70	83%
Σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Τέλος, σε ότι αφορά το κατά πόσο οι ερωτηθέντες διαθέτουν καταγωγή ή όχι από την Άνδρο, χαρακτηριστικό που άλλωστε αποτέλεσε και κριτήριο διαμόρφωσης του σκόπιμου δείγματος, ελαφρά άνω του 1/3 του δείγματος διαθέτει καταγωγή από την Άνδρο. Ένα 31% είναι Έλληνες άλλης καταγωγής και ένα 33% αλλοδαποί.

Πίνακας E.156 : Καταγωγή από την Άνδρο

καταγωγή	συχνότητα απαντήσεων	%
Ανδριώτης	30	36%
ημεδαπός μη Ανδριώτης	26	31%
αλλοδαπός	28	33%
Σύνολο	84	100%

Πηγή : Ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Στην ενότητα που ακολουθεί αρκετά από τα χαρακτηριστικά προφίλ που παρουσιάστηκαν εδώ αλλά και άλλα θα χρησιμοποιηθούν ως φίλτρα επί μέρους ερωτημάτων προκειμένου να ελεγχθούν βασικά ερευνητικά ερωτήματα της διατριβής.

Ε.2.3 Σύνοψη συμπερασμάτων έρευνας

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε σε σκόπιμο δείγμα ώστε να εκφραστούν τα χαρακτηριστικά καθεμιάς από τις διακριτές ομάδες ιδιοκτητών ΔΚ (ημεδαποί με καταγωγή από την Άνδρο, λοιποί ημεδαποί, αλλοδαποί) αλλά και να υπάρχει γεωγραφική διασπορά του δείγματος ανάλογη με την κατασκευαστική δραστηριότητα που προέκυψε από την προηγούμενη έρευνα. Συνεπώς τα όποια ευρήματα της θα πρέπει να θεωρηθούν ενδεικτικά σε ότι αφορά κάποιες ποσοτικές διαστάσεις και να δοθεί έμφαση στα ποιοτικά ευρήματα που φαίνεται να φωτίζουν σημαντικές πτυχές του φαινομένου και σε ικανοποιητικό βαθμό να αποκρίνονται στα αρχικά ερευνητικά ερωτήματα. Στις ακόλουθες υποενότητες συγκεντρώνονται τα βασικά ευρήματα.

2.3.1 Ατομικές αφετηρίες, κίνητρα & θεωρήσεις ιδιοκτητών ΔΚ

Σε ότι αφορά τα ποικίλα **profile εισοδηματικά, μορφωτικά, ηλικιακά-φάσης κύκλου ζωής, εντοπιότητας των ιδιοκτητών ΔΚ** που συμπεριλήφθηκαν στο δείγμα :

- η πλειοψηφία των ιδιοκτητών ΔΚ ανήκει στη **μέση & τρίτη ηλικία** (67% άνω των 56 ετών)
- η πλειοψηφία των ιδιοκτητών ΔΚ είναι **άνδρες** (54%)
- η πλειοψηφία των εξετασθέντων (βάσει της σκόπιμης δειγματοληψίας) είναι **Έλληνες** (67%) και οι αλλοδαποί προέρχονται από τη Μεγάλη Βρετανία (19%), τη Γερμανία (7%), Βέλγοι, Γάλλοι, Ελβετοί (από 1% καθεμία ομάδα)
- η πλειοψηφία των ιδιοκτητών ΔΚ είναι **παντρεμένοι** (69%) **με παιδιά** (79%) **σε ενήλικη φάση** (58%)
- η πλειοψηφία των ιδιοκτητών ΔΚ δήλωσαν **ελεύθεροι επαγγελματίες** (25%), **επιχειρηματίες** (12%) και **στελέχοι ιδιωτικής ή δημόσιας επιχείρησης** (17%), και σε μικρότερα ποσοστά υπάλληλοι ιδιωτικού & δημοσίου τομέα (11% αθροιστικά)
- η πλειοψηφία (56%) δηλώνει μάλλον **μεσαία εισοδήματα** (από 15 χιλ. έως 45 χιλ. €.), ενώ ένα σημαντικό αθροιστικό ποσοστό δηλώνει εισοδήματα άνω των 45 χιλ. € και μέχρι 100 χιλ. €. (29%)
- η πλειοψηφία των ιδιοκτητών ΔΚ διαθέτει **τριτοβάθμια εκπαίδευση** (78%) (εκ των οποίων 42% είναι απόφοιτοι πανεπιστημίου, 26% κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου και 10% διδακτορικού)

Σε ότι αφορά **τη χώρα κύριας κατοικίας** :

- η πλειοψηφία **κατοικεί στην Ελλάδα**, ενώ
- ελαφρά άνω του 1/3 στο εξωτερικό και κατά κύριο λόγο
 - στην Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη,
 - με πρώτη χώρα την Αγγλία (18%),
 - τη Γερμανία (6%),
 - την Ελβετία (5%),
 - το Βέλγιο (4%) και
 - σε ισότιμα χαμηλά ποσοστά της τάξης του 1% η Ρωσία, Αμερική, Γαλλία και Αυστρία.

Σε ότι αφορά το χαρακτήρα του τόπου διατήρησης της κύριας κατοικίας **η συντριπτική πλειοψηφία κατοικεί σε προάστιο πόλης ή σε κέντρο πόλης**, μόλις 15% στην ύπαιθρο και ένα 5% σε παραθαλάσσια περιοχή.

Σε ότι αφορά το **κατά πόσο οι ερωτηθέντες διαθέτουν πρόσθετη ΔΚ πέραν αυτής στην Άνδρο**, ένα ποσοστό 17% αποκρίθηκε θετικά και η πλειοψηφία του 83% αρνητικά. Για όσους απάντησαν θετικά οι τόποι που δηλώθηκαν παραπέμπουν σεαστικά και περιαστικά μέρη αλλά και ορεινά μέρη και ενδοχώρες που μοιάζει να παραπέμπουν σε τόπους καταγωγής ή αναφορές σε κάποιο αστικό κέντρο.

Σε ότι αφορά **τα κίνητρα διατήρησης ΔΚ** ως κυρίαρχοι λόγοι εμφανίστηκαν :

- η ανάγκη επαφής με τη φύση,
- η διαφυγή από την πόλη και
- το πλαίσιο ελεύθερος χρόνος-αναψυχή-διακοπές.

Σε χαμηλότερα ποσοστά κινήθηκαν άλλες παράμετροι που σχετίζονται με :

- αισθήματα που βιώνονται, (ελευθερία, δημιουργικότητα),
- το ανθρώπινο στοιχείο (φίλοι, συγγενείς, κοινωνική ζωή),
- τις ρίζες και την καταγωγή, τυχόν εξειδικευμένα ενδιαφέροντα και τέλος
- τη χρήση της ΔΚ ως επενδυτικού μέσου.

Ως προς τα εξειδικευμένα ενδιαφέροντα που αναφέρθηκαν αλλά και τους άλλους λόγους που κινητοποιούν τη διατήρηση μιας ΔΚ, και πάλι κυρίαρχος φάνηκε να είναι :

- ο ρόλος της φύσης και η επαφή με τη γη και εν συνεχεία
- προσωπικά ενδιαφέροντα μάλλον ανεξάρτητα του χώρου διατήρησης της ΔΚ

Σε ότι αφορά **τα κίνητρα διατήρησης ΔΚ σε σχέση με την πραγματοποίηση τουριστικών ταξιδιών**, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις που δόθηκαν από τους ερωτηθέντες ως προς :

- την *οικειότητα* που δημιουργείται μέσω της ΔΚ και τις *δυνατότητες επιλογής* που παρέχει. Ακόμη,
- τη *σταδιακή γνωριμία με ένα τόπο και το δέσιμο* που δημιουργείται με τη διαρκή παρουσία και το πέρασμα του χρόνου, ενώ μέσα από τα σχόλια των ερωτηθέντων σαφώς προέκυψαν η ανάγκη και η σημασία διατήρησης ενός ιδιωτικού οικείου χώρου μέσα σε ένα ευρύτερο χώρο που καθίσταται επίσης οικείος (το νησί)
- τη δυνατότητα *οικογενειακών διακοπών* με φίλους και την *κοινωνική ζωή*, με έμφαση στις παραμέτρους της οικονομίας και της ευκολίας

Άλλες κατηγορίες κινήτρων αποτελούν :

- οι *φυσικές ομορφιές* του τόπου σε συνδυασμό με τις *ευκολίες* του (εγγύτητα στην Αθήνα), καθώς και
- ο *μη τουριστικός χαρακτήρας* του στο ευρύτερο πλαίσιο νησιωτικότητας και ελληνικού στοιχείου. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάγκη διατήρησης κατά κάποιο τρόπο μιας *ταυτότητας* («δεν είμαι "απρόσωπος"»), που συνήθως ακυρώνει η τουριστική εμπειρία σε ένα τουριστικό τόπο. Ακόμη, κάποιου είδους απέχθεια προς τη συμβατική μορφή διακοπών σε διαφορετικά καταλύματα, με συνωστισμό, παράλληλα με μια ανάγκη βαθύτερης γνωριμίας με ένα τόπο.

Επί μέρους κίνητρα αποτελούν:

- τυχόν ειδικά ενδιαφέροντα,
- η ευκολία της μετακίνησης διακριτά αυτή τη φορά,
- η δυνατότητα εργασίας,
- αισθήσεις που βιώνονται και αυτό καθαυτό το ταξίδι προς τη ΔΚ και την Άνδρο

Σε ότι αφορά **τα κίνητρα επιλογής του νησιωτικού χώρου** για τη διατήρηση ΔΚ ένας στους τρεις συνειδητά επιλέγει νησί κι όχι παραθαλάσσια περιοχή στην ηπειρωτική χώρα επιλέγοντας τα ιδιαίτερα εκείνα χαρακτηριστικά της νησιωτικότητας. Γλαφυρά εδώ τα σχόλια περί :

- ορίων,
- απομόνωσης,
- μικρής κλίμακας αλλά και
- του νερού και του αέρα που «συμπυκνώνουν» νησιωτικά βιώματα και γεύσεις.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης σχόλια περί των αναγκών *φυγής* και *απομόνωσης* που «επιτυγχάνονται αποτελεσματικότερα» σε ένα νησί ("The possibility of being trapped, the enforced two hour journey, arriving by ship", «η απομόνωση που προσφέρει καθετί περιβάλλεται από τη θάλασσα»).

Επαναλαμβάνονται εδώ από τους ερωτηθέντες και κίνητρα που σχετίζονται με :

- αρετές της ίδιας της Άνδρου,
- την ύπαρξη καταγωγής από την Άνδρο,
- το προφίλ του Αιγαίου,
- τη συγκυρία,
- το μη τουριστικός χαρακτήρας της Άνδρου αλλά και
- το αντίθετο (το τουριστικό προφίλ που γενικά τα νησιά έχουν). Τέλος,
- προσωπικά βιώματα και αισθήματα οικειότητας,
- η ύπαρξη φίλων και κοινωνικής ζωής εκεί και
- το πολιτισμικό προφίλ των νησιών εν γένει.

Σε ότι αφορά αυτά καθεαυτά **τα κίνητρα επιλογής της Άνδρου ως τόπου διατήρησης μιας Δκς** για την πλειοψηφία των ερωτηθέντων ο βασικότερος λόγος είναι **το προφίλ της Άνδρου ως ενός νησιού ήσυχου, χωρίς τουρισμό, κατάλληλου για οικογενειακές διακοπές, με όμορφο φυσικό περιβάλλον, πράσινο, νερά αλλά και ικανοποιητική πρόσβαση και γειτνίαση με τον τόπο μόνιμης κατοικίας**. Ακολουθούν άλλα κίνητρα όπως :

- η τοπική παράδοση και ο πολιτισμός,
- η αξία των ακινήτων,
- η καταγωγή από την Άνδρο,
- η ξεκάθαρη επιθυμία για νησί ή παραθαλάσσια περιοχή,
- η ύπαρξη φίλων ή συγγενών και η διαθεσιμότητα γης.

Μικρότερη ακόμη βαρύτητα φαίνεται να διαδραματίζουν ως κίνητρα, για το συγκεκριμένο δείγμα, η ύπαρξη οικογενειακής κατοικίας τυχόν εξειδικευμένα ενδιαφέροντα, η γειτνίαση σε μεγάλη πόλη, η διαθεσιμότητα κατοικιών και η γειτνίαση σε αεροδρόμιο.

Σε ότι αφορά **το κατά πόσο η διατήρηση ΔΚ έχει επιδράσει στο βαθμό πραγματοποίησης άλλων τουριστικών ταξιδίων σε άλλους προορισμούς**, φαίνεται πως για τη συντριπτική πλειοψηφία αυτά έχουν περιοριστεί (51%) ή δεν πραγματοποιούνται σχεδόν καθόλου (17%).

Σε ότι αφορά **ιστορικά στοιχεία που αφορούν τη σύνδεση με τον προορισμό και την απόκτηση ΔΚ** :

- η συντριπτική πλειοψηφία (69%), υπήρξαν **τακτικοί επισκέπτες της Άνδρου πριν την απόκτηση ΔΚ** εκεί, ενδεχομένως υποδηλώνοντας κάποιου είδους ιστορική λογική που εν γένει διέπει την απόκτηση ΔΚς σε ένα προορισμό

- 21% των ιδιοκτητών ΔΚ του δείγματος επισκέπτονταν το νησί τακτικά από 10 έτη και πάνω, 21% από 5-10 έτη, ενώ μόλις ένα 10% από 0-4 έτη, ενώ ερμηνευτικά σχόλια για τους δεσμούς με την Άνδρο πριν την απόκτηση Δκς αφορούν :
 - Επισκέψεις σε γνωστούς και συγγενείς
 - Καταγωγή από την Άνδρο/παιδικά χρόνια στο νησί
 - Τακτικά τουριστικά ταξίδια συχνά λόγω γειννίας με την Αττική και
 - Επαγγελματικές σχέσεις, μίσθωση κατοικίας και τα μουσεία του νησιού.
- οι μισοί ιδιοκτήτες ΔΚ του δείγματος απέκτησαν ΔΚ στην Άνδρο την περίοδο 1980-2001, ενώ οι υπόλοιποι μετά το 2001, σε συμφωνία με τα στοιχεία εκείνα της οικοδομικής δραστηριότητας που μαρτυρούν **γέννηση και ανάπτυξη του φαινομένου της ΔΚς στην Άνδρο από τα μέσα της 10ετίας του 1980-σήμερα και εντατική δόμηση μετά το 2001.**

Σε ότι αφορά τα **μελλοντικά σχέδια σε σχέση με τη ΔΚ και τον προορισμό**, είναι φανερό η πρόθεση ενίσχυσης της διάρκειας διαμονής στις Δκς και αλλαγές επισκεψιμότητας αλλά και ευρύτερων επιλογών ζωής που στοχεύουν στην εξέλιξη αυτή. Πιο συγκεκριμένα :

- Για την πλειοψηφία (56%), **έχει υπάρξει αύξηση των ταξιδίων στην περιοχή και τη ΔΚ**, ενώ για ένα ποσοστό 23% αναμένεται να υπάρξει στο μέλλον
- Για την πλειοψηφία των ερωτηθέντων **έχουν αυξηθεί τα διαστήματα διαμονής στις ΔΚς**, ενώ για ένα ποσοστό 32% αναμένεται να αυξηθούν στο μέλλον
- Για ένα μικρό ποσοστό της τάξης του 7% έχει συμβεί **ανάπτυξη επαγγελματικών δραστηριοτήτων στην περιοχή** και για ελαφρά μεγαλύτερο (10%) αναμένεται να υπάρξει στο μέλλον
- Για ένα μικρό ποσοστό της τάξης του 8% έχει συμβεί **εποχική μετανάστευση στην Άνδρο λόγω εργασιακών ή άλλων αλλαγών**, ενώ για ένα σημαντικό ποσοστό που φτάνει το 68% αναμένεται να συμβεί στο μέλλον
- Για ένα όχι ευκαταφρόνητο ποσοστό της τάξης του 19% έχει συμβεί **εποχική μετανάστευση στην περιοχή λόγω συνταξιοδότησης** και για ελαφρά μεγαλύτερο (24%) αναμένεται να συμβεί στο μέλλον
- Για ένα μικρό αλλά όχι αμελητέο ποσοστό της τάξης του 11% έχει συμβεί **μίσθωση της ΔΚς** και για ελαφρά μεγαλύτερο (12%) αναμένεται να συμβεί στο μέλλον
- Για ένα ελάχιστο ποσοστό της τάξης του 2% έχει συμβεί **πώληση ΔΚς** στην περιοχή και για ελαφρά μεγαλύτερο (6%) αναμένεται να συμβεί στο μέλλον
- Για ένα ελάχιστο ποσοστό της τάξης του 2% έχει συμβεί **οριστική μετανάστευση στην περιοχή** και ένα όχι ευκαταφρόνητο ποσοστό της τάξης του 12% αναμένεται να συμβεί στο μέλλον.

Σε ότι αφορά το **βαθμό ικανοποίησης των ερωτηθέντων από τη διατήρηση ΔΚ στην Άνδρο** η συντριπτική πλειοψηφία δηλώνει **πάρα πολύ και πολύ ικανοποιημένη**. Μόλις ένα 6% των ερωτηθέντων δηλώνουν λίγο ικανοποιημένοι και 1% καθόλου ικανοποιημένοι.

Σε ότι αφορά τις **απόψεις για την πρόταση κατάργησης της εκτός σχεδίου δόμησης** που συχνά τίθεται από χωροτάκτες, επιστήμονες του περιβάλλοντος, κα., ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός πως η πλειοψηφία και συγκεκριμένα ένα ποσοστό 52% τάσσεται υπέρ. Σχεδόν το 1/3 ωστόσο διαφωνεί, ενώ ένα 11% δήλωσε άγνοια και ένα 10% δεν επέλεξε κάποια από τις απαντήσεις. Το ποσοστό αυτό ωστόσο βρίσκεται σε "συμφωνία" με την ποσόστωση συμμετοχής στο δείγμα της έρευνας ιδιοκτητών με ΔΚ εντός οικισμών.

2.3.2 Τρόποι “παραγωγής” ΔΚ

Σε ότι αφορά τους **τρόπους απόκτησης ΔΚ**, τυχόν **μεταβολές στις χρήσεις γης και οικημάτων** με τα οποία συνδέεται, τα **καθεστώτα απόκτησης & το χαρακτήρα “παραγωγής” ΔΚ** :

- επικρατέστερος τρόπος φαίνεται να είναι η **άγορά γης και ανοικοδόμηση** (44%) ενώ το 1/3 περίπου του δείγματος των ιδιοκτητών ΔΚ πραγματοποίησε επισκευή παλαιού κτίσματος και υπολοίπονται :
 - η αγορά έτοιμου κτίσματος (15%)
 - η κληρονομιά έτοιμου κτίσματος (4%) και
 - η κληρονομιά γης στην οποία πραγματοποιήθηκε ανοικοδόμηση (4%)
- η **κατασκευή ΔΚ γίνεται κυρίως με ίδια επίβλεψη** (σχεδόν οι μισοί ερωτηθέντες επέβλεψαν οι ίδιοι την κατασκευή) **επιβεβαίωση κατά κάποιο τρόπο του ατομικού χαρακτήρα της κατασκευής** (ένα 45% των ερωτηθέντων ανέθεσαν σε εργολάβο)
- στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων ΔΚ, αντιστοιχεί **αποκλειστική χρήση γης** (μόλις ένα 10% κοινόχρηστη μαζί με άλλες κατοικίες), επιβεβαιώνοντας και πάλι τον **ατομικό χαρακτήρα των οικημάτων που χρησιμοποιούνται για ΔΚ στην Άνδρο** (στις λίγες περιπτώσεις όπου δηλώθηκε η ύπαρξη κοινόχρηστης γης, αυτή αφορά μικρά συγκροτήματα από 1-6 κατοικίες).
- οι προγενέστερες χρήσεις γης & οικημάτων αφορούν **αγροτικές καλλιέργειες** (39%) ή **οικισμό** (20%). Ένα μάλλον σημαντικό ποσοστό ερωτηθέντων **δήλωσε άγνοια** σχετικά (18%), ενώ μικρότερο ποσοστό πως αφορούν **κτηνοτροφικές δραστηριότητες** (15%) και ένα μικρότερο ακόμη άλλες χρήσεις (7%). Στις άλλες χρήσεις αναφέρθηκαν :
 - η περίπτωση **γης που βρίσκεται σε αχρηστία** και που στην πραγματικότητα ίσως αφορά την πλειοψηφία των περιπτώσεων εν γένει καθώς
 - κι άλλες χρήσεις που μαρτυρούν το **ιστορικό παραγωγικό παρελθόν του νησιού**, όπως η περίπτωση ελαιοτριβείου, μεταξουργείου και χώρου μελισσοκομίας
- οι προγενέστεροι ιδιοκτήτες γης & ακινήτων που αντιστοιχούν στις ΔΚ έχουν πεθάνει (31%), μαρτυρώντας **ενδεχομένως διαδοχή ιδιοκτησίας από μάλλον γηρασμένο πληθυσμό**, ενώ οι εν ζωή κατοικούν στην πλειοψηφία τους κυρίως στην Άνδρο (23%) και στην Αθήνα (20%), αποκαλύπτοντας μια **διαδοχή ιδιοκτησίας κατά κάποιο πιο “απόμακρη” και πιθανά ενδεχόμενη μεταφορά κεφαλαίων από την Άνδρο στην Αθήνα**.
- Το 32 % των προγενέστερων ιδιοκτητών γης & ακινήτων που αντιστοιχούν στις ΔΚ απασχολούνταν ή απασχολούνται στον οικοδομικό κλάδο (11%), στον αγροτικό τομέα (11%) και στη ναυτιλία (10%), με μικρότερα ποσοστά εργαζομένων στον τριτογενή τομέα. Τα στοιχεία αυτά αποτελούν ίσως **ενδείξεις μιας αναμενόμενης μεταφοράς ιδιοκτησιών από τα «παραδοσιακά» τμήματα της τοπικής κοινωνίας (αγροτικού τομέα, ναυτιλίας) αλλά και του σχετικά πιο πρόσφατα εμπλεκόμενου τμήματος της τοπικής κοινωνίας στον κατασκευαστικό τομέα, προς την ενδιαφερόμενη αγορά με τις συγκεκριμένες προσδοκίες χρήσης (ΔΚ), κυρίως της κοντινής Αττικής**.

Σε ότι αφορά **παραμέτρους κλίμακας, χωροθεσίας & παλαιότητας** :

- η μέση έκταση γης που αντιστοιχεί σε καθεμία ΔΚ (που βέβαια καθορίστηκε σε κάποιο βαθμό από την ποσόστωση των περιπτώσεων εντός οικισμών που απαιτούν την ύπαρξη λιγότερης γης για ανοικοδόμηση αλλά και συνήθως μικρότερες γαίες) **ανέρχεται σε 2,5 περίπου στρέμματα**
- στα μεγέθη των ΔΚ του δείγματος φαίνεται να κυριαρχούν **μεσαίου και μεγάλου μεγέθους ΔΚς**, καθώς το μέσο μέγεθος κυμαίνεται από 81-120μ². (περίπου 20% των κατοικιών φτάνουν τα 80μ² επιφάνεια, 60% από 81-200μ² και 13% Δκ πάνω από 200μ²)
- η μέση σφράγιση εδάφους του δείγματος **ανέρχεται σε 136μ²/ΔΚ**
- Ο μέσος αριθμός υπνοδωματίων ανά ΔΚ **ανέρχεται σε 3 και ο αριθμός κλινών σε 6**
- Οι χωροθετικές προτιμήσεις των ΔΚ του δείγματος περιλαμβάνουν τόσο **παραθαλάσσιες περιοχές όσο και οικισμούς της ενδοχώρας του νησιού**, κατά κύριο λόγο **κοντά στα 4 αστικά κέντρα των 3 πρώην Δήμων και με θέα θάλασσα**.
- Η μέση απόσταση των ΔΚ του δείγματος από τη θάλασσα σε ευθεία γραμμή **υπερβαίνει ελαφρά το 1 χλμ.**, ενώ μέσω δρόμου φτάνει **σχεδόν στα 3**. (για ένα ποσοστό 11% των ΔΚ του δείγματος, όμως έως 100μ από την ακτή και για ένα 19% ελαφρά μεγαλύτερη και συγκεκριμένα μέχρι 200μ) μαρτυρώντας τη σημασία που διαδραματίζει η θέα και γειτνίαση με τη θάλασσα αλλά και ακροθιγώς επιδράσεις στο τοπίο και την ακτογραμμή
- Σε ότι αφορά την παλαιότητα των ΔΚ, η **πλειοψηφία του δείγματος των ερωτηθέντων επέλεξε ή ανέγειρε νεόδμητες κατοικίες (54%) με θέα θάλασσα (79%)**
- Βαρύνουσας σημασίας ανάμεσα στα χωροθετικά κριτήρια ήταν :
 - κατά πλειοψηφία η **ύπαρξη θέας (57%)**,
 - η επιλογή διαβίωσης **εντός οικισμών (37%)**,
 - άλλοι λόγοι (30%) όπως
 - συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της περιοχής ή της κατοικίας που επέλεξαν κυρίως στην περίπτωση παλαιών κτισμάτων,
 - το θέμα της γειτνίασης με την Αττική αλλά και
 - της ανεξαρτησίας της απομόνωσης και
 - της γειτονίας (συμπεριλαμβανομένων φίλων στην περιοχή). Τέλος
 - λόγοι οικονομικοί σε σχέση με την ποιότητα,
 - οι ευκολίες πρόσβασης στην ΔΚ,
 - ζητήματα κλίμακας αλλά και
 - η συγκυρία και η παρόρμηση,
 - με τελευταίο σε βαρύτητα το ζήτημα της καταγωγής.
 - η **γειτνίαση με τη θάλασσα (27%)**
 - λόγοι **οικονομικοί (25%) και κληρονομικοί (21%)**
 - **περιβαλλοντικές ευαισθησίες (17%) και τέλος**
 - η επιλογή διαβίωσης **εκτός οικισμών, δηλαδή σε σχετική απομόνωση (17%)**

Σε ότι αφορά οικονομικές και οικολογικές παράμετρους σε σχέση με τον τρόπο “παραγωγής” των ΔΚ:

- Η πλειοψηφία των περιπτώσεων ΔΚ του δείγματος (64%) υδρεύονται από **δημοτικό δίκτυο**, συνεπές με το γεγονός πως ισόποσο ποσοστό ΔΚ βρίσκονται **εντός οικισμών**. Ενδιφέρον πάντως παρουσιάζει το γεγονός πως 26% των ΔΚ του

- δείγματος υδρεύονται από **γεώτρηση** ενδεικτικό μάλλον για τις περισσότερες περιπτώσεις κατοικιών εκτός σχεδίου (δηλαδή πάνω από τις μισές του δείγματος (36% ήταν εκτός σχεδίου)). Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζουν ένα ποσοστό 24% των ΔΚ του δείγματος που απολαμβάνουν εθιμικό δικαίωμα **σε πηγαία νερά**
- **το μέσο βάθος των περιπτώσεων γεώτρησης**, για τις οποίες παρασχέθηκε το στοιχείο αυτό, ανέρχεται **στα 37 μέτρα**
 - ένα ποσοστό 11% των ΔΚ του δείγματος διαθέτει **πισίνα**
 - η πλειοψηφία των περιπτώσεων ΔΚ του δείγματος (61%) διαθέτει **απορροφητικό ή συνδυασμό στεγανού και απορροφητικού βόθρου** για τα λύματα του. Μικρότερα ποσοστά κάνουν χρήση δημοτικού δικτύου αποχέτευσης (17%) και διαθέτουν βιολογικό καθαρισμό (7%). Τα δεδομένα αυτά δείχνουν **το ευρύτερο πρόβλημα της διαχείρισης λυμάτων της Άνδρου**. Ακόμη και στις περιπτώσεις στεγανών βόθρων και δημοτικών δικτύων, τα λύματα είναι αβέβαιο που διοχετεύονται καθώς στο νησί λειτουργεί ένας και μοναδικός βιολογικός καθαρισμός στην περιοχή Κορθίου που ως σημειωθεί δεν είναι συνδεδεμένος με το δίκτυο της περιοχής. **Τα περισσότερα δίκτυα ουσιαστικά εκβράζονται σε θάλασσες μέσω ρεματιών χωρίς καμία διαχείριση.**
 - Η πλειοψηφία των περιπτώσεων δήλωσε πως **δεν απαιτήθηκε σημαντική επέκταση δικτύων ρευματοδότησης προκειμένου για την εξασφάλιση παροχής στις ΔΚ του δείγματος**. Ωστόσο για ένα ποσοστό **18% δηλώθηκε πως απαιτήθηκε η προσθήκη από 1-7 κολωνών**. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων το κόστος καλύφθηκε από τους ίδιους τους ιδιοκτήτες (18%) ενώ σε κάποιες περιπτώσεις από τη τοπική αυτοδιοίκηση (7%). Ενδεχομένως αν το δείγμα περιείχε περισσότερες εκτός σχεδίου ΔΚ τα ευρήματα αυτά να ήταν διαφορετικά.
 - 24% του δείγματος των ιδιοκτητών ΔΚ δήλωσε κάποιες **οικολογικές πρακτικές που υιοθετήθηκαν κατά την κατασκευή και λειτουργία των ΔΚ** στην ανοικτή ερώτηση που προβλέφθηκε και συγκεκριμένα αναφέρθηκαν οι εξής κατηγορίες :
 - Εξοικονόμηση ενέργειας ή χρήση εναλλακτικών πηγών
 - Διαχείριση απορριμμάτων
 - Φύτευση, ανάπλαση και προστασία του περιβάλλοντος των ΔΚ χώρου (ιδιωτικού ή κοινόχρηστου)
 - Μορφολογία της κατασκευής και συγκεκριμένα την κλίμακα, τεχνοτροπία κατασκευής και τη γενικότερη αισθητική
 - Διαχείριση-εξοικονόμηση νερού
 - Χρήση οικολογικών υλικών
 - Χρήση τοπικών υλικών και εργατικών χεριών
 - Διαχείριση λυμάτων
 - Κοινωνικού χαρακτήρα
 - Η συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων ιδιοκτητών ΔΚ προέβη σε κάποιου είδους **δενδροφύτευση** (65%) ενώ περίπου οι μισοί προέβησαν στην **επισκευή ή κατασκευή αναβαθμίδων αναβιώνοντας μέρος καλλιεργήσιμης γης**
 - Ελαφρά λιγότεροι από τους μισούς ιδιοκτήτες ΔΚ προχώρησαν στη διατήρηση κάποιων παραδοσιακών στοιχείων και κυρίως ξηρολιθικών κατασκευών, παλαιών φούρνων, αλωνιών, κτίσματος-κελιού, φυσικών στοιχείων στον περιβάλλοντα χώρο, πατητηριών, λιοτριβείου, παλαιάς δεξαμενής και επί μέρους υλικών κτίσματος

- Ως προς τις εργασίες που απαιτήθηκαν για την κατασκευή των ΔΚ του δείγματος, **τα περισσότερα «ευνοημένα» επαγγέλματα** με σειρά προτεραιότητας φαίνεται να είναι του :
 - ηλεκτρολόγου,
 - υδραυλικού,
 - τεχνικού σοβάδων/επιχρισμάτων,
 - τεχνικού κουφωμάτων,
 - των εμπόρων οικοδομικών υλικών εν γένει,
 - των νομικών υπηρεσιών,
 - των τεχνιτών μπετόν και χτισίματος.
 - Σε υψηλά ποσοστά απαιτήθηκαν για τις περιπτώσεις ΔΚ του συγκεκριμένου δείγματος οι εργασίες μηχανικών, διαμορφώσεων με πέτρα, αρχιτέκτονα και χωματουργικά και το επάγγελμα του τοπογράφου.
- Στο βαθμό που τα αποτελέσματα αυτά μπορούν να χαρακτηριστούν αντιπροσωπευτικά, στις περισσότερες εργασίες που απαιτήθηκαν για την αποπεράτωση και λειτουργία των ΔΚ του δείγματος φαίνεται να απασχολούνται **μόνιμοι κάτοικοι και έχοντες καταγωγή**. Σε κάποια ωστόσο επαγγέλματα τα ποσοστά απασχόλησης εχόντων καταγωγή μονίμων κατοίκων Άνδρου φάνηκε να είναι χαμηλότερα, όπως στα επαγγέλματα :
 - του αρχιτέκτονα,
 - του τεχνίτη πέτρας,
 - του δικηγόρου,
 - του κατασκευαστή κουφωμάτων,
 - του μηχανικού και
 - των τοποθετητών δαπέδων.

Σε ότι αφορά **στοιχεία δαπανών για την απόκτηση & κατασκευή ΔΚ :**

- **η αγορά έτοιμης ΔΚ φαίνεται να είναι οικονομικότερη** της αγοράς γης και ανέγερσης ΔΚ (122 χιλ ευρώ ο μέσος όρος), έναντι της αγοράς γης και ανέγερσης ΔΚ όπου αθροιστικά ανέρχεται σε 243 χιλ. Ευρώ κατά μέσο όρο)

2.3.3 Μοτίβα χρήσης ΔΚ- Οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική συμπεριφορά στον προορισμό

Σε ότι αφορά **την επισκεψιμότητα, τις μορφές κινητικότητας και τα μοτίβα φιλοξενίας** (πληρότητες ΔΚ):

- **οι μέσοι όροι φιλοξενίας ανά εποχή ανά ΔΚ** ανέρχονται σε :
 - 1,58 και 2,04 φιλοξενούμενους χειμώνα και φθινόπωρο αντίστοιχα με μέσους όρους διανυκτερεύσεων 11,83 και σχεδόν διπλάσιες το φθινόπωρο, συγκεκριμένα 18.
 - 1,76 την άνοιξη και 6,52 το καλοκαίρι και μέρες διανυκτέρευσης 24,9 και 101,38, αντίστοιχα
 - δηλαδή 156,42 διανυκτερεύσεις κατά μέσο όρο ετησίως/ΔΚ & 11,9 φιλοξενούμενους ετησίως/ΔΚ
- **η πλειοψηφία χρησιμοποιεί ΙΧ αυτοκίνητο που φέρνει στην Άνδρο** (64%), το 1/3 κάνει χρήση ΙΧ που αφήνει στην Άνδρο, ενώ ένα μικρό ποσοστό (6%) κάνει χρήση

ενοικιαζόμενου μέσου ενισχύοντας έτσι τα τοπικά γραφεία ενοικιάσεων πιθανότατα και σε περιόδους χαμηλής κίνησης.

Σε ότι αφορά καταναλωτικές συνήθειες στον προορισμό και δραστηριότητες αναψυχής :

- τα ποσοστά γευμάτων που πραγματοποιούνται σε εστιατόρια του νησιού, κατά μέσο όρο ανέρχονται στο 28%
- το 32% των ερωτηθέντων του δείγματος απασχολεί μόνιμο προσωπικό για τη συντήρηση και λειτουργία της ΔΚ του, ενώ η απασχόληση αυτή αφορά κυρίως αλλοδαπούς μετανάστες και κατά δεύτερο λόγο ντόπιους έχοντες καταγωγή, ενώ ελάχιστα ημεδαπούς άλλης καταγωγής. Είναι μάλλον προφανές πως η δημιουργούμενη απασχόληση μοιράζεται μεταξύ προσελκυσμένου και συνήθως φθηνότερα αμοιβόμενου αλλοδαπού δυναμικού και του γηγενούς δυναμικού της περιοχής.
- Σε ότι αφορά το κατά πόσο οι ερωτηθέντες καταναλώνουν τοπικά προϊόντα, δείκτης διασύνδεσης της τοπικής παραγωγής με το φαινόμενο της ΔΚ και ουσιαστικά ενίσχυσης του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα από το φαινόμενο, υψηλά διαμορφώνονται τα δηλωθέντα ποσοστά. Σε υψηλότερο ποσοστό φαίνεται να καταναλώνονται :
 - τα τοπικά γαλακτοκομικά προϊόντα, τα φρούτα, το μέλι και το κρέας και τα αλλαντικά.
- Σημαντικά είναι και τα ποσοστά κατανάλωσης
 - τουρσιών και κάππαρης, κρασιού, ρακιού και τοπικών γλυκών. Σε χαμηλότερα ποσοστά κινείται η κατανάλωση ζυμαρικών.
- Σε γενικές γραμμές οι ερωτηθέντες θεωρούν πως τα τοπικά προϊόντα χαρακτηρίζονται από υψηλή ποιότητα, με κάποια μικρά ποσοστά που εντοπίζουν προβλήματα (στην παραγωγή τοπικού κρασιού και ρακιού και τα ζυμαρικά).
- Σε ότι αφορά το ζήτημα της τιμής των τοπικών προϊόντων διατυπώνονται κάποια ποσοστά «παραπόνων», καθώς ένα σημαντικό ποσοστό που ανέρχεται περίπου στο 1/3 των ερωτηθέντων θεωρεί πως τα γαλακτοκομικά πωλούνται σε ακριβή τιμή, όπως και το μέλι. Το ¼ θεωρεί ακριβό το κρέας και τα αλλαντικά, το 1/5 τα φρούτα και λαχανικά και κάποια μικρότερα ποσοστά τα γλυκά, τα τουρσιά, το κρασί, το ρακί και τα ζυμαρικά.
- Τέλος σε ότι αφορά την προσβασιμότητα το μεγαλύτερο πρόβλημα φαίνεται να εντοπίζουν οι ερωτηθέντες αν και όχι σε ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό στη διάθεση φρούτων και λαχανικών και σημαντικά χαμηλότερα στις λοιπές κατηγορίες.

Σε ότι αφορά τις ετήσιες δαπάνες νοικοκυριών με ΔΚ :

- το μεγαλύτερο τμήμα της ετήσιας δαπάνης απορροφάται στη συντήρηση της ΔΚ (26% και 1,7 χιλ ευρώ κατά μέσο όρο), ενώ ακολουθούν τα έξοδα ταξιδιών (18% και 1,2 χιλ ευρώ κατά μέσο όρο), οι δαπάνες αγοράς τροφίμων (15% και χιλ ευρώ κατά μέσο όρο) και οι δαπάνες σε εστιατόρια (10% και 700 ευρώ κατά μέσο όρο).
- χαμηλότερη συμμετοχή στην ετήσια δαπάνη παρουσιάζουν οι ετήσιες δαπάνες για τη χρήση των δημοσίων υποδομών (ύδρευση, αποχέτευση, ηλεκτρισμός, 7% με 500 ευρώ κατά μέσο όρο), οι δαπάνες για αγορά τοπικών προϊόντων (6% και κατά μέσο όρο 400 ευρώ), η καθαριότητα της ΔΚ (4% κατά μέσο όρο 300 ευρώ) και ενδομεταφορές (4% κατά μέσο όρο 300 ευρώ).

- με δεδομένη μια μέση ετήσια δαπάνη 6.858€, ένα μέσο ετήσιο αριθμό διανυκτερεύσεων 156.42 ημερών, μια **μέση ημερήσια δαπάνη ανά ΔΚ ανά διανυκτέρευση εκτιμάται στα 44€**

Σε ότι αφορά **παραμέτρους παρουσίας των ιδιοκτητών ΔΚ στην τοπική κοινωνία της Άνδρου :**

- Σχεδόν **οι μισοί δηλώνουν συμμετοχή σε τοπικές συλλογικές προσπάθειες**, που στο ανοικτό πεδίο φάνηκε να σχετίζονται κυρίως με την παρακολούθηση και συμμετοχή σε τοπικούς συλλόγους, εκδηλώσεις κλπ.
- μόλις ένα 14% δηλώνει κάποιου είδους **εμπλοκή στα τοπικά “κοινά”**, ενώ σε ότι αφορά τις προθέσεις εμπλοκής μόλις ένα 27% αποκρίνεται θετικά, ενώ ένα 38% δεν απαντά. Στα ανοικτά πεδία της πρόθεσης εμπλοκής :
 - ένα σημαντικό ποσοστό προβάλλει κάποιες παραμέτρους δυσκολίας στην εμπλοκή όπως **ο περιορισμένος χρόνος στην Άνδρο ή η μη ικανοποιητική αφομοίωση και η δυσκολία επικοινωνίας με τους ντόπιους**
 - εκφράζεται ενδιαφέρον για
 - τα περιβαλλοντικά ζητήματα του νησιού,
 - οικονομικούς τομείς όπως ο τουρισμός,
 - ενώ κατατίθεται και σχόλιο που εκφράζει την άποψη πως πρέπει να υπάρξει εκπροσώπηση των αλλοδαπών ιδιοκτητών ΔΚ στις τοπικές διαδικασίες πολιτικής.
- Η πλειοψηφία των ιδιοκτητών ΔΚ δηλώνουν μέτρια έως λίγο συγχρωτισμό με μονίμους κατοίκους του νησιού (70%)
- Ένα 18% διαθέτει εκλογικά δικαιώματα στην περιοχή, ενώ μόλις ένα 10% σκέφεται να τα μεταφέρει κι ένα 25% ίσως.

E.3 ΕΡΕΥΝΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΩΝ

E.3.1 Περιγραφή έρευνας

3.1.1 Στόχοι και χαρακτηριστικά της έρευνας, περιορισμοί & παραδοχές

Βασικοί στόχοι της έρευνας αυτής υπήρξαν, αφενός η αποτύπωση της οικονομικής επιρροής του φαινομένου της ΔΚ στο τοπικό κοινωνικοοικονομικό σύστημα της Άνδρου, αφετέρου η καταγραφή των απόψεων ασκούντων επάγγελμα στο νησί για τις ευρύτερες επιδράσεις του φαινομένου στην τοπική κοινωνία, οικονομία και περιβάλλον.

Πιο συγκεκριμένα, τα χαρακτηριστικά της έρευνας, αλλά και τα ερωτήματα στα οποία κλήθηκε να απαντήσει, παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας E.157 : Έρευνα επαγγελματιών

Πηγές	Δειγματοληψία-αναμενόμενο μέγεθος δείγματος	Χρονικός ορίζοντας δειγματοληψίας	Χωρική κλίμακα δειγματοληψίας	Δεδομένα-Μέθοδος & είδος έρευνας
Πεδίο	<p>Απογραφή καταστημάτων επί των αγορών των 4 αστικών κέντρων του νησιού & Δειγματοληψία διαθέσιμου δείγματος επί μέρους επαγγελματιών που δεν διαθέτουν κατάστημα αλλά κρίθηκε σκόπιμο να εξεταστούν.</p> <p>Πιο συγκεκριμένα σε ότι αφορά τις πρόσθετες, εκτός αγορών ομάδες επαγγελματιών κρίθηκε σκόπιμο να συμπεριληφθούν στην έρευνα:</p> <ul style="list-style-type: none">- τοπικοί παραγωγοί (πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα)- ελεύθεροι επαγγελματίες της οικοδομής- λοιποί επαγγελματίες που εμπλέκονται στον τουρισμό (ξενοδόχοι, εστιατόρια, μεταφορείς, ταξιτζήδες, κα.) <p>342 επαγγελματίες</p>	Φθινόπωρο 2011-φθινόπωρο 2012	<p>Όλες οι κεντρικές αγορές σε επίπεδο πρώην Δήμων</p> <p>Επιλεγμένοι επαγγελματίες στο χώρο εργασίας τους</p>	<p>Ερωτηματολόγιο</p> <p>Ποσοτική Περιγραφική στατιστική</p> <p>Ποιοτική-ανάλυση προφορικού λόγου</p>
Κατηγορίες ερωτημάτων	<p>1. Εμπλοκή στο φαινόμενο της ΔΚ και οικονομικές απολαβές - % τζίρου ετησίως και ανά εποχή που προέρχεται από ιδιοκτήτες ΔΚ, τουρίστες, μόνιμο πληθυσμό</p> <p>2. Εκτιμήσεις, απόψεις και αντιλήψεις για το βαθμό ισχύος συγκεκριμένων οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών επιδράσεων που αναφέρει η διεθνής βιβλιογραφία και αποδίδονται στο φαινόμενο της ΔΚ, στην Άνδρο</p> <p>3. Συγκρισιμότητα με ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ</p> <p>4. Απόψεις για τα σύγχρονα ζητήματα που αντιμετωπίζει το νησί & την εξέλιξη της ελκυστικότητας του</p>			

<p>5. Απόψεις για το βαθμό επάρκειας των πολιτικών διαχείρισης ζητημάτων που σχετίζονται με το φαινόμενο της ΔΚ στην Άνδρο</p> <p>6. Στοιχεία προφίλ - Profile εισοδηματικά, μορφωτικά, ηλικιακά, οικογενειακά, εντοπιότητας</p> <p>7. Ειδικά για τους επαγγελματίες του τουρισμού-βαθμός τυχόν ανταγωνισμού με το φαινόμενο της ΔΚ</p>
--

Αν και στην πραγματικότητα πραγματοποιήθηκε απογραφή των καταστημάτων των αστικών κέντρων του νησιού, δεν παύουν οι επαγγελματίες αυτοί να αποτελούν ένα υποσύνολο του συνόλου των επιχειρήσεων του νησιού. Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία (2008) του μητρώου επιχειρήσεων της ΕΣΥΕ, το σύνολο των επιχειρήσεων του νησιού, όλων των τομέων ανέρχονται συνολικά σε 1.143. Συνεπώς το εξεταζόμενο δείγμα ανήλθε γύρω στο 30% των επιχειρήσεων του νησιού.

Πίνακας Ε.158 : αριθμός επιχειρήσεων Άνδρου ανά πρώην Δήμο (2008)

Πρώην Δήμοι	Αριθμός επιχειρήσεων
Άνδρου	473
Υδρούσας	504
Κορθίου	166
Σύνολο επιχειρήσεων	<u>1.143</u>

Πηγή : επεξεργασία στοιχείων μητρώου επιχειρήσεων 2008 ΕΣΥΕ

Σύμφωνα με πιο πρόσφατα στοιχεία του Παραρτήματος του Επιμελητηρίου Κυκλάδων στην Άνδρο (2012), το σύνολο των επιχειρήσεων του νησιού, που κυρίως ανήκουν σε δευτερογενή και τριτογενή τομέα¹⁶⁰ ανέρχονται συνολικά σε 1.012. Συνεπώς το εξεταζόμενο δείγμα βάσει αυτών των στοιχείων εκτιμάται στο 33% των επιχειρήσεων του νησιού.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε επαγγελματίες της Άνδρου αντιμετωπίζοντας τους όχι μόνο ως τέτοιους, αλλά και ως κατοίκους του νησιού. Ως προς την πρώτη τους ιδιότητα στόχος ήταν να συγκεντρωθούν στοιχεία και εκτιμήσεις για την οικονομική τους εμπλοκή στο φαινόμενο της ΔΚ και στην ουσία τα οφέλη που τυχόν απολαμβάνουν ως επαγγελματίες από την εξέλιξη του στην Άνδρου. Ως προς τη δεύτερη τους ιδιότητα, αυτή των κατοίκων, επιδιώχθηκε η καταγραφή των απόψεων τους για τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις του φαινομένου της ΔΚ στην Άνδρο, όπως εκείνοι τις βιώνουν ως μέρος της τοπικής κοινωνίας και πάντα σε συνάρτηση με το ευρύτερο τοπικό πλαίσιο και τις ιδιαιτερότητες του νησιού.

Παράλληλα με τους κυρίως σκοπούς της έρευνας έγινε προσπάθεια να συνεκτιμηθεί η παράμετρος της εντοπιότητας σε σχέση με επί μέρους ερωτήματα, τόσο σε ότι αφορά τους ίδιους τους επαγγελματίες όσο και την επαφή τους με τις επί μέρους ομάδες ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ. Επιδιώχθηκε δηλαδή η καταγραφή του κατά πόσο οι επαγγελματίες διαθέτουν καταγωγή από το νησί και κατά πόσο αυτό επηρεάζει το συγχρωτισμό τους με επί μέρους ομάδες ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ.

Ακόμη έγινε προσπάθεια να καταγραφούν με κάποιο τρόπο, οι ευρύτερες θεωρήσεις των συμμετεχόντων για τον τόπο διαβίωσης τους. Πιο συγκεκριμένα, ζητήθηκε από τους

¹⁶⁰ Ουσιαστικά στις επιχειρήσεις του Επιμελητηρίου περιλαμβάνονται όλες εκείνες που ανήκουν στον εμπορικό κλάδο, αποτελούν βιοτεχνίες ή επιχειρήσεις μεταποίησης, ανήκουν στον κλάδο του τουρισμού, αλλά και οι ελεύθεροι επαγγελματίες.

ερωτηθέντες να επισημάνουν το ποια είναι τα βασικότερα ζητήματα και προβλήματα που αντιμετωπίζει σύγχρονα το νησί, αλλά και πως εξελίσσεται η ελκυστικότητα του για επισκέπτες και μόνιμους κατοίκους τα τελευταία χρόνια.

Η έρευνα κρίθηκε σκόπιμο να πραγματοποιηθεί τη φθινοπωρινή περίοδο, καθώς πρόκειται για μια σχετικά πιο ήσυχη εποχή του χρόνου, σε συνέχεια της αιχμής των θερινών μηνών, οπότε οι επαγγελματίες θα είχαν τη δυνατότητα να μιλήσουν και να αφιερώσουν περισσότερο χρόνο, χωρίς να πιέζονται από τις δουλειές τους. Επιλέχθηκε επίσης γιατί είναι η περίοδος που «κλείνει» η «σαιζόν» και συνεπώς υπάρχει διαμορφωμένη εικόνα για το σύνολο της οικονομικής χρονιάς που πέρασε, ενώ είναι νωπές εντυπώσεις και βιώματα από το φαινόμενο της ΔΚ.

Η έρευνα υλοποιήθηκε σε 2 φάσεις. Το φθινόπωρο του 2011 πραγματοποιήθηκε διανομή ερωτηματολογίων σε όλα τα καταστήματα των κεντρικών αγορών στα 3 από τα 4 αστικά κέντρα του νησιού, το λιμάνι του Γαυρίου, τη Χώρα και το Κόρθι. Το φθινόπωρο του 2012 πραγματοποιήθηκε διανομή ερωτηματολογίων και στο 4^ο αστικό κέντρο του νησιού και το πλέον τουριστικό, το Μπατσι. Δεδομένης της χωρικής συγκέντρωσης των καταστημάτων του νησιού στα 4 αστικά του κέντρα και επί συγκεκριμένων οδών (πχ. στο λιμάνι η παραλιακή αγορά και οι κάθετοι σε αυτοί οδοί, ομοίως και στην περιοχή Κορθίου σε 2 παράλληλες οδούς (παραλιακή και εσωτερική)), στάθηκε δυνατό να καλυφθούν σχεδόν ολοκληρωτικά. Συμπεριλήφθηκαν και οι αγορές που βρίσκονται επί κεντρικών δρόμων κοντά στα αστικά κέντρα (λίγο πριν και μετά κατά μήκος της κεντρικής οδού).

Το ερωτηματολόγιο έγινε προσπάθεια να συμπληρώσει ο ίδιος ο επιχειρηματίας και στην πλειοψηφία των περιπτώσεων αυτό κατέστη δυνατό. Στις περιπτώσεις που δεν κατέστη δυνατό συμπληρώθηκε από τον εκάστοτε υπεύθυνο εργαζόμενο.

3.1.2 Περιγραφή ερωτηματολογίου

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε περιείχε τόσο ανοικτού τύπου όσο και κλειστού τύπου ερωτήματα. Λαμβάνοντας υπόψη το φαινόμενο της πολυαπασχόλησης αλλά και της εποχικής λειτουργίας επιχειρήσεων που απαντάται συχνά στα τουριστικά μέρη, διαιρέθηκε σε 2 τμήματα. Το πρώτο συμπεριέλαβε στοιχεία της επιχείρησης και μια σειρά ακόμη ερωτημάτων, έτσι ώστε σε περιπτώσεις πολυαπασχολούμενων (πχ. επιχειρηματία και ελεύθερου επαγγελματία), να είναι δυνατή η συμπλήρωση του περισσότερες της μίας φορές. Το δεύτερο, καθώς στη μεγαλύτερη του έκταση ζητούσε απόψεις και εκτιμήσεις των ερωτώμενων για τις επιδράσεις του φαινομένου της ΔΚ, στις περιπτώσεις πολυαπασχολούμενων συμπληρώθηκε άπαξ, αλλά καταχωρήθηκε όσες φορές αναλογούσαν στα ασκούμενα επαγγέλματα. Μεταξύ των δύο τμημάτων του ερωτηματολογίου δόθηκε ένα σύντομο κείμενο με ορισμούς για τη δεύτερη κατοικία και το πλαίσιο της έρευνας.

Θα πρέπει ακόμη να σημειωθεί πως κάποια από τα ερωτήματα που τέθηκαν στους επαγγελματίες, υπήρξαν κοινά με ερωτήματα που τέθηκαν στην έρευνα των ιδιοκτητών-χρηστών ΔΚ, έτσι ώστε να υπάρξει η δυνατότητα συγκρίσεων.

Τα ερωτήματα που τέθηκαν αναλυτικότερα ανά τμήμα ερωτηματολογίου παρουσιάζονται ακολούθως.

Α' μέρος :

- Ερωτήματα αναφορικά με τα έτη διαμονής στο νησί, το ασκούμενο επάγγελμα και τα έτη άσκησης του, την κατοχή ή όχι κατοικίας στην Άνδρο, το απασχολούμενο

προσωπικό, με διάκριση ως προς απασχολούμενα μέλη της οικογένειας, μόνιμους και εποχικούς υπαλλήλους, έχοντες καταγωγή και οικονομικούς μετανάστες

- Ερωτήματα με τη μορφή πίνακα, στα πλαίσια των οποίων ζητήθηκε από τους ερωτηθέντες να αναφέρουν σε ποσοστά την κατανομή του τζίρου τους μεταξύ μόνιμου πληθυσμού, τουριστών και ιδιοκτητών ΔΚ, ετησίως αλλά και για κάθε εποχή του χρόνου ξεχωριστά (άνοιξη και φθινόπωρο, χειμώνα και καλοκαίρι). Επιπλέον τους ζητήθηκε, εφόσον ήταν σε θέση, να αναφέρουν την κατανομή του τζίρου τους που προέρχεται από ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ σε τρεις ομάδες : έχοντες καταγωγή από την Άνδρο, λοιπούς ημεδαπούς και αλλοδαπούς, ώστε να διερευνηθεί η σχετική σε οικονομικούς όρους για τους επαγγελματίες βαρύτητα της κάθε ομάδας.
- Ερώτημα που αφορά κυρίως τους επαγγελματίες του τουρισμού και ζητά την εκτίμηση των συμμετεχόντων για το βαθμό στον οποίο διακρίνουν ανταγωνισμό μεταξύ του τουρισμού και του φαινομένου της ΔΚ και δυνατότητα σχολιασμού
- Ερώτημα με τη μορφή πίνακα για το βαθμό συγχρωτισμού του ερωτηθέντος, εξαιρώντας τις επαγγελματικές σχέσεις, με ιδιοκτήτες ΔΚ και διάκριση αυτών σε έχοντες καταγωγή, λοιπούς ημεδαπούς και αλλοδαπούς, ώστε να ελεγχθούν τυχόν διακρίσεις.

Β' μέρος :

- Σειρά ερωτημάτων που ζητούν από τους συμμετέχοντες να εκτιμήσουν το βαθμό ισχύος συγκεκριμένων οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών επιδράσεων που αναφέρει η διεθνής βιβλιογραφία και αποδίδονται στο φαινόμενο της ΔΚ, στην Άνδρο. Πιο συγκεκριμένα σε ότι αφορά τις επιδράσεις στην τοπική κοινωνία και οικονομία ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να εκτιμήσουν σε πιο βαθμό ισχύουν εξαιτίας του φαινομένου της ΔΚ οι παρακάτω στην Άνδρο :

- Ενίσχυση τοπικών επαγγελμάτων
- Ανάπτυξη νέων οικονομικών δραστηριοτήτων
- Υπερβολική εξάρτηση της τοπικής οικονομίας
- Εκσυγχρονισμός κατοικιών
- Διάσωση-αναστήλωση ιστορικών κτηρίων
- Ανάδειξη τοπικού χαρακτήρα
- Βελτίωση τοπικών υποδομών
- Βελτίωση τοπικών υπηρεσιών
- Αύξηση τιμών γης και κατοικιών
- Συγκρούσεις με άλλες οικονομικές δραστηριότητες
- Σταδιακή εκτόπιση ντόπιων από τα αστικά κέντρα ή άλλες περιοχές
- Συνωστισμός τις εποχές αιχμής
- Αυξημένες απαιτήσεις και ανάγκες συντήρησης τοπικών υποδομών
- Αύξηση οικονομικών μεταναστών
- Επίδειξη πλούτου και αστικών καταναλωτικών προτύπων
- Διαφορετικές αντιλήψεις και ενίοτε συγκρούσεις μεταξύ ντόπιων και επισκεπτών για τοπικά ζητήματα
- Απώλεια πολιτισμικής ταυτότητας

Σε ότι αφορά τις επιδράσεις στο φυσικό περιβάλλον της Άνδρου που είναι δυνατό να αποδοθούν στο φαινόμενο της ΔΚ, ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να εκτιμήσουν σε πιο βαθμό ισχύουν οι παρακάτω:

- Πιέσεις στους φυσικούς πόρους (γη, νερό, βιοποικιλότητα, τοπίο) από τις νέες κατασκευές και τα συνοδευτικά τους έργα
- Διάβρωση, απώλεια εδάφους από τις εκσκαφές για την ανέγερση ΔΚ σε μεγάλες κλίσεις
- Δραστική υποβάθμιση σημαντικών ενοτήτων τοπίου με ιδιαίτερη πολιτισμική αξία ή οικολογικά ευαίσθητων εξαιτίας της δόμησης ΔΚ
- Επιβάρυνση ακτών ιδιαίτερου κάλλους, παραμορφώσεις του τοπίου και του φυσικού αναγλύφου με δόμηση μεγάλων και ψηλών οικοδομών ΔΚ σε κλίσεις και κορυφογραμμές
- Αυθαίρετη διάνομη για οικοπεδοποίηση ή ατομικές ΔΚ
- Επέκταση δικτύων-γραμμών ηλεκτρικού ρεύματος και τηλεφώνου για τις ανάγκες κατασκευής ΔΚ
- Έλλειψη πόσιμου νερού λόγω υπερκατανάλωσης τη θερινή περίοδο από χρήστες ΔΚ
- Κακή ποιότητα πόσιμου νερού λόγω υφαλμύρυνσης-αυξημένων γεωτρήσεων-ανεξέλεγκτων βόθρων στις ΔΚ
- Επιβάρυνση ενδιαιτημάτων προστατευόμενων ειδών χλωρίδας και πανίδας λόγω εκτεταμένης ανοικοδόμησης και λειτουργίας ΔΚ στις περιοχές αυτές
- Αυξημένη θαλάσσια ρύπανση λόγω των ΔΚ
- Αυξημένες πυρκαγιές που μπορούν να αποδοθούν άμεσα ή έμμεσα στις ΔΚ
- Δέσμη ερωτημάτων που αποτυπώνει απόψεις και επιθυμίες των επαγγελματιών της Άνδρου ως προς την εξέλιξη της φυσιογνωμίας του νησιού και τη διαβίωση σε αυτό και συγκεκριμένα :
 - Ερώτημα τοποθέτησης ως προς την πρόταση κατάργησης της εκτός σχεδίου δόμησης, ένα σημαντικό ζήτημα που αφορά τη μεγέθυνση του οικοδομικού τομέα και σχετίζεται με τη ΔΚ, όχι μόνο στην Άνδρο
 - Ερώτημα σχετικά με τα βασικά ζητήματα και προβλήματα που αντιμετωπίζει το νησί σύγχρονα, καθώς το ποια ζητήματα εντοπίζει ο ερωτώμενος να βελτιώνονται και ποια να χειροτερεύουν τα τελευταία χρόνια
 - Ερώτημα εκτίμησης της εξέλιξης της ελκυστικότητας του νησιού τα τελευταία χρόνια τόσο από τη σκοπιά του μόνιμου κατοίκου, όσο και για λογαριασμό των επισκεπτών
- Σειρά ερωτημάτων, στα πλαίσια των οποίων ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να εκτιμήσουν το βαθμό επάρκειας των ασκούμενων πολιτικών που αφορούν τη διαχείριση του φαινομένου της ΔΚ στην Άνδρο και συγκεκριμένα :
 - Την ισχύουσα νομοθεσία καθορισμού χρήσεων γης και χωροταξίας
 - Την ισχύουσα νομοθεσία όρων δόμησης κατοικιών στην Άνδρο
 - Τις πρακτικές της τοπικής αυτοδιοίκησης για τη διαχείριση νερού, λυμάτων, απορριμμάτων
 - Τις πρακτικές της τοπικής αυτοδιοίκησης που αφορούν τη διαχείριση προστατευόμενων περιοχών στην Άνδρο
- Ερωτήματα προφίλ, φύλου, ηλικιακά, οικογενειακής κατάστασης, εισοδηματικά, μορφωτικά και εντοπιότητας.

Οι 3 προτελευταίες κατηγορίες ερωτημάτων κρίθηκε σκόπιμο να συμπεριληφθούν στο ερωτηματολόγιο, αν και δεν συνδέονται ευκρινώς με το φαινόμενο της ΔΚ, για δύο βασικούς λόγους. Αφενός παρέχουν ένα «στίγμα» των ερωτώμενων για τη διαβίωση τους στο νησί. Αφετέρου σκιαγραφούν ενδεχόμενες κυρίαρχες απόψεις, προθέσεις και

αντιλήψεις εκ μέρους του ενεργού αυτού επαγγελματικού τμήματος της κοινωνίας της Άνδρου για βασικά ζητήματα που αντιμετωπίζει σύγχρονα το νησί. Η αντιπαράθεση των θεωρήσεων αυτών, με τις απαντήσεις των προηγούμενων ερωτήσεων, που φαίνεται πιο ξεκάθαρα να αφορούν το φαινόμενο της ΔΚ, κρίθηκε ότι μπορεί να δώσει πιο ολοκληρωμένη εικόνα για το πλαίσιο στο οποίο αυτό εντάσσεται και εξελίσσεται.

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε παρατίθεται αυτούσιο στο Παράρτημα, σελ.

.....

Ε.3.2 Αποτελέσματα της έρευνας

3.2.1 Γενικές παρατηρήσεις : ανταπόκριση των συμμετεχόντων και διαπιστώσεις κατά τη διενέργεια της έρευνας

Σε γενικές γραμμές η συμμετοχή των επαγγελματιών στην έρευνα υπήρξε ιδιαίτερα ικανοποιητική, καθώς οι περισσότεροι που έλαβαν ερωτηματολόγιο το επέστρεψαν συμπληρωμένο. Το συνολικό ποσοστό συμπληρωθέντων ερωτηματολογίων ανήλθε στο 81%. Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται αναλυτικά ο βαθμός συμμετοχής των επαγγελματιών ανά περιοχή.

Πίνακας Ε.159 : Περιοχές διενέργειας έρευνας επαγγελματιών & βαθμός ανταπόκρισης

περιοχές διενέργειας έρευνας	ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν	άρνηση συμπλήρωσης	%
Χώρα	72	14	19%
Έξω Αγορά Χώρας	26	9	35%
Νημπορείο	20	2	10%
Πιτροφός	7	-	-
Μεσσαριά	7	-	-
Λειβάδια	1	-	-
Στενιές	1	-	-
Υψηλού	1	-	-
Στραπουργιές	1	-	-
Μένητες	1	-	-
σύνολο επαγγελματιών πρώην Δήμου Άνδρου	137	25	18%
Μπατσι	47	16	34%
Γαύριο	46	13	28%
Παλαιόπολη	3	-	-
σύνολο επαγγελματιών πρώην Δήμου Υδρούσας	96	29	30%
Όρμος Κορθίου	51	2	2%
Καππαριά	2	-	-
σύνολο επαγγελματιών πρώην Δήμου Κορθίου	53	2	4%
σύνολο επαγγελματιών	286	56	19%

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις όπου υπήρξαν καθυστερήσεις και δυσχέρειες στη συμπλήρωση του και εν τέλει η εργασία έλαβε τη μορφή συνέντευξης. Το πλεονέκτημα στις περιπτώσεις αυτές ήταν κάποιες ενδιαφέρουσες συζητήσεις που έγιναν στα πλαίσια των οποίων διατυπώθηκαν σχόλια και απόψεις που αλλιώς δεν θα είχαν καταγραφεί.

Καθώς η έρευνα πραγματοποιήθηκε τα τελευταία 2 χρόνια που η οικονομική κρίση γινόταν και εξακολουθεί να είναι ολοένα και πιο αισθητή, η παράμετρος της τέθηκε από πολλούς συμμετέχοντες ερωτώμενους. Πιο συγκεκριμένα οι επαγγελματίες που κυρίως βρίσκονται σε τουριστικές περιοχές, επεσήμαναν πως η εκτίμηση τους για την οικονομική συνεισφορά του φαινομένου της ΔΚ στο τζίρο τους, έχει σαφώς διαμορφωθεί από την πρόσφατη πτώση του τζίρου της αμιγώς τουριστικής κίνησης, αλλά και της πελατεία των ΔΚ. Αυτό που συγκεκριμένα αναφέρθηκε από αρκετούς ερωτώμενους είναι, πως « τα στοιχεία αυτά είναι του τελευταίου έτους, παλαιότερα ήταν αλλιώς...» υπονοώντας υψηλότερη αναλογία κυρίως για τον τουρισμό, αλλά και άλλα ύψη τζιρών και για τις δύο δραστηριότητες. Στο βαθμό που τα σχόλια αυτά περιγράφουν μια ισχύουσα τάση, η σημασία του φαινομένου ενδεχόμενα ενισχύεται σε σχέση με τον τουρισμό εξαιτίας της κρίσης.

Ακόμη πάντως και στις περιπτώσεις επαγγελματιών που δεν ανέφεραν μείωση σε τουριστικούς τζίρους, διατυπώθηκε σχεδόν από την πλειοψηφία πως οι αναλογίες τζιρών που δίνονται αφορούν τη μέχρι προ κρίσης περίοδο και πως «... από δω και στο εξής τα πράγματα θα αλλάξουν...» υπονοώντας δυσμενέστερες οικονομικές συνθήκες εν γένει.

Σε ότι αφορά τα ερωτήματα που τέθηκαν, δεν ήταν λίγες και οι περιπτώσεις που κάποια δυσκόλεψαν και συχνά επισημάνθηκε στους ερωτώμενους η δυνατότητα τους να επιλέξουν την απάντηση «Δεν γνωρίζω». Ακόμη, παρουσιάστηκε χαμηλό ποσοστό συμπλήρωσης του ερωτήματος που αφορούσε την ενδεχόμενη σύγκρουση μεταξύ τουρισμού και ΔΚ, ζήτημα όμως το οποίο συζητήθηκε εκτενώς με επαγγελματίες τουριστικών περιοχών και σχόλια θα παρατεθούν σε επόμενη ενότητα.

Ένα ζήτημα ακόμη, το οποίο διαφάνηκε προς το τέλος της έρευνας, και αφορά τον επιμερισμό των τζιρών των επαγγελματιών σε συγκεκριμένες κατηγορίες καταναλωτών, ήταν η ανάγκη πρόβλεψης ξέχωρης κατηγορίας για τους οικονομικούς μετανάστες αλλά και τους επισκέπτες στο νησί επαγγελματίες. Η μεν πρώτη κατηγορία θα παρείχε μια εκτίμηση έμμεσης συνεισφοράς του φαινομένου της ΔΚ στον τζίρο των τοπικών επιχειρήσεων, καθώς στην πλειοψηφία τους οι οικονομικοί μετανάστες απασχολούνται στον τοπικό οικοδομικό κλάδο, ο οποίος με τη σειρά του κινητοποιείται σε σημαντικό βαθμό από τη ζήτηση για ΔΚ. Η δεύτερη κατηγορία, δηλαδή αυτή των επισκεπτών επαγγελματιών (εμπορικοί αντιπρόσωποι, κα.) αν και αναφέρθηκε μάλλον περιορισμένα από κάποιους επαγγελματίες, αποτελεί μια διακριτή κατηγορία που ανταποκρίνεται σε κάποιο ποσοστό ετήσιου τζίρου, κυρίως δε τη χειμερινή περίοδο.

Τέλος ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίασαν κατά την εκπόνηση της έρευνας κάποιες κοινές αλλά και κάποιες διαφορετικές ανά περιοχή, τάσεις αντιμετώπισης από τους επαγγελματίες. Πιο συγκεκριμένα, τόσο στην περιοχή Κορθίου όσο και Γαυρίου οι συμμετέχοντες στην έρευνα υπήρξαν αρκετά ομιλητικοί και επικοινωνιακοί. Αντίθετα στην περιοχή της Χώρας υπήρχε έντονη επιφυλακτικότητα και διάχυτος ένας φόβος μήπως η έρευνα αφορά κάποιου είδους οικονομικό έλεγχο, ενώ δεν έλειψαν και αρνητικές τοποθετήσεις σχετικά με τις ερωτήσεις περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος¹⁶¹. Στην περιοχή Μπαταίου ενώ οι ερωτώμενοι υπήρξαν αρχικά αρκετά επιφυλακτικοί, στην πορεία και με

¹⁶¹ Υπήρξαν διάφορα σχόλια με χαρακτηριστικό το εξής «... πάλι οι οικολόγοι ανακατευτήκανε...».

έναυσμα τις ερωτήσεις που αφορούσαν γενικότερα την εξέλιξη του νησιού έκαναν εκτενείς αναφορές στο «δοξασμένο» τουριστικό παρελθόν της περιοχής τους και την παρούσα παρακμή του. Το ζήτημα αυτό φάνηκε να απασχολεί πολύ περισσότερο αυτό το τμήμα της τοπικής κοινωνίας από όλα τα υπόλοιπα και μάλιστα με μια έντονη διάθεση αυτοκριτικής για «τα λάθη του παρελθόντος».

Σε όλες τις παραπάνω περιοχές που εκπονήθηκε η έρευνα δεν έλειψαν τόσο θετικά όσο και αρνητικά σχόλια αναφορικά με τις επιδράσεις του φαινομένου της ΔΚ, τόσο έγγραφα, δηλαδή με τη μορφή σχολίων στο ερωτηματολόγιο, όσο και προφορικά στις περιπτώσεις ερωτώμενων όπου η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου έγινε παρουσία μας. Τα σχόλια αυτά θα παρατεθούν, αναλόγως των πεδίων που αφορούν, στις επόμενες ενότητες.

3.2.2 Ευρήματα

3.2.2.1 Στοιχεία προφίλ ερωτηθέντων

Σε ότι αφορά το φύλο των ερωτηθέντων, όπως φαίνεται στον ακόλουθο πίνακα ελαφρώς υπερτερούν οι άνδρες με ποσοστό 52% έναντι 47% των γυναικών.

Πίνακας E.160: Φύλο επαγγελματιών

φύλο	αριθμός επαγγελματιών	%
άνδρας	150	52%
γυναίκα	135	47%
δεν εξακριβώθηκε	1	0%
σύνολο	286	100%

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά την ηλικία των ερωτηθέντων, όπως φαίνεται στον ακόλουθο πίνακα, η πλειοψηφία των επαγγελματιών και συγκεκριμένα το 62% είναι μεσήλικες (2 μεσαίες κατηγορίες. Ένα 30% περίπου των επαγγελματιών είναι νέοι (2 πρώτες κατηγορίες), ενώ ένα ποσοστό 7% πιο προχωρημένης ηλικίας.

Πίνακας E.161: Ηλικίες επαγγελματιών

ηλικία	αριθμός επαγγελματιών	%
<25	9	3%
25-35	76	26%
36-45	91	32%
46-60	85	30%
61-75	19	7%
>75	1	0%
δεν εξακριβώθηκε	5	2%
σύνολο	286	100%

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων, όπως φαίνεται στον ακόλουθο πίνακα, κυριαρχούν οι παντρεμένοι σε ποσοστό 62% των επαγγελματιών, ενώ ένα 15% δηλώνει πως διατηρεί σχέση και ανάλογο ποσοστό δηλώνουν πως είναι μόνοι. Χαμηλά είναι τα ποσοστά των επαγγελματιών που είναι χωρισμένοι ή χήροι.

Πίνακας Ε.162: Οικογενειακή κατάσταση επαγγελματιών

οικογενειακή κατάσταση	αριθμός επαγγελματιών	%
μόνος/η	42	15%
σε σχέση	43	15%
παντρεμένος/η	179	62%
χωρισμένος/η	15	5%
χήρος/α	5	2%
δεν εξακριβώθηκε	2	1%
σύνολο	286	100%

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης των ερωτηθέντων, όπως φαίνεται στον ακόλουθο πίνακα, η πλειοψηφία του 40% έχει αποφοιτήσει από το λύκειο, ενώ ακολουθούν οι απόφοιτοι πανεπιστημίου με ποσοστό 19%, οι απόφοιτοι γυμνασίου με 16% και οι απόφοιτοι τεχνικών σχολών με 15%. Σε χαμηλά ποσοστά αλλά υπαρκτά κινούνται οι περιπτώσεις αναλφάβητων επαγγελματιών και αποφοίτων δημοτικού και οι κάτοχοι μεταπτυχιακών τίτλων.

Πίνακας Ε.163: Επίπεδο εκπαίδευσης επαγγελματιών

επίπεδο εκπαίδευσης	αριθμός επαγγελματιών	%
αναλφάβητοι	2	1%
απόφοιτοι δημοτικού	9	3%
απόφοιτοι γυμνασίου	46	16%
απόφοιτοι λυκείου	115	40%
απόφοιτοι τεχνικής σχολής	42	15%
απόφοιτοι πανεπιστημίου	55	19%
κάτοχοι μεταπτυχιακού	10	3%
δεν εξακριβώθηκε	7	2%
σύνολο	286	100%

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Τα εισοδηματικά επίπεδα των ερωτηθέντων, παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα και είναι εμφανής, στο βαθμό που τα στοιχεία ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, η κυριαρχία χαμηλών και μεσαίων εισοδημάτων.

Πίνακας E.164: Εισοδηματικά επίπεδα επαγγελματιών

ετήσιο εισόδημα	αριθμός επαγγελματιών	%
>15000 €	127	44%
15000€> <30000€	78	27%
30000€> <45000€	15	5%
45000€> <60000€	6	2%
> 60000€	5	2%
δεν εξακριβώθηκε	55	19%
σύνολο	286	100%

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά τη θέση στο επάγγελμα των ερωτηθέντων, όπως φαίνεται στον ακόλουθο πίνακα, το 54% δηλώνουν επιχειρηματίες, ενώ ένα ποσοστό 27% δηλώνουν ελεύθεροι επαγγελματίες. Τέλος ένα ποσοστό 12% υπάλληλοι και 5% στελέχη των επιχειρήσεων και πρόκειται για τις περιπτώσεις εκείνες που δεν στάθηκε δυνατό το ερωτηματολόγιο να συμπληρωθεί από τους ίδιους τους επιχειρηματίες.

Πίνακας E.165: Θέση στο επάγγελμα

θέση στο επάγγελμα	αριθμός επαγγελματιών	%
επιχειρηματίας	156	54%
ελεύθερος επαγγελματίας	77	27%
υπάλληλος ιδιωτικής επιχείρησης	34	12%
στέλεχος ιδιωτικής επιχείρησης	13	5%
συνταξιούχος	3	1%
δεν εξακριβώθηκε	3	1%
σύνολο	286	100%

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά το κατά πόσο διαθέτουν καταγωγή από το νησί, όπως φαίνεται στον ακόλουθο πίνακα, η συντριπτική τους πλειοψηφία και ποσοστό 72% διαθέτουν σχέσεις καταγωγής από την Άνδρο, υποδηλώνοντας αναμενόμενα ίσως υψηλά ποσοστά εμπλοκής της τοπικής κοινωνίας στην τοπική επιχειρηματική δραστηριότητα που εντοπίζεται στα αστικά κέντρα. Δεν είναι αμελητέο ωστόσο ένα ποσοστό 28% των επαγγελματιών που δεν διαθέτουν σχέσεις καταγωγής από την

Άνδρο και πιθανά αλλά όχι απαραίτητα αποτελούν περιπτώσεις εισερχόμενων στο νησί επιχειρηματιών (πιθανότητα εξαιτίας τουρισμού και φαινομένου της ΔΚ)

Πίνακας Ε.166: Χρήσεις ΔΚ της περιόδου 1998-2009 στην Άνδρο

καταγωγή από Άνδρο	αριθμός επαγγελματιών	%
δήλωσαν καταγωγή από την Άνδρο	206	72%
δεν δήλωσαν καταγωγή από την Άνδρο	80	28%
σύνολο	286	100%

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

3.2.2.2 Κατηγορίες επαγγελματιών, χρονική παρουσία στο νησί, στοιχεία απασχόλησης

Οι κατηγορίες των επαγγελματιών που συμμετείχαν στην έρευνα παρουσιάζονται συνοπτικά και αναλυτικά στους δύο ακόλουθους πίνακες. Προφανής καθίσταται η κυριαρχία του τριτογενούς τομέα στο σύνολο των αγορών των αστικών κέντρων του νησιού, καθώς ένα 86% των επαγγελματιών που επέστρεψαν ερωτηματολόγιο ασκεί επάγγελμα του τριτογενούς τομέα.

Πίνακας Ε.167: Περιοχές διενέργειας έρευνας επαγγελματιών & βαθμός ανταπόκρισης

τομέας απασχόλησης	αριθμός επαγγελματιών	%
τριτογενής	247	86%
δευτερογενής	23	8%
δευτερογενής & τριτογενής	16	6%
σύνολο	286	100%

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Το ποσοστό αυτό παραμένει σε υψηλά επίπεδα και στο σύνολο των επαγγελματιών στους οποίους διανεμήθηκε ερωτηματολόγιο, δηλαδή μαζί με εκείνους που δεν το επέστρεψαν καθώς ανέρχεται στο 72%.

Αναλυτικά οι κλάδοι δραστηριότητας στους οποίους ανήκουν οι επαγγελματίες της έρευνας και τα επαγγέλματα ανά κλάδο αναλυτικά παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας Ε.168: Περιοχές διενέργειας έρευνας επαγγελματιών & βαθμός ανταπόκρισης

κλάδος δραστηριότητας	αριθμός επαγγελματιών	%	επαγγέλματα
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο	120	41,8%	20 καταστήματα ψιλικών και ειδών συσκευασίας, 16 ρούχων και αξεσουάρ, 11 ειδών σπιτιού, 9 super market, 8 οικοδομικών υλικών, 7 κρεοπωλεία, 6 μπακάλικά-μανάβικα, 5 πρατήρια καυσίμων, 5 κοσμηματοπωλεία, 4 καταστήματα χαρτικών, 4 φαρμακεία, 4 ανθοπωλεία, 3 ηλεκτρικών ειδών, 3 ηλεκτρονικών ειδών και κινητής τηλεφωνίας, 3 ειδών αλιείας, 3 καταστήματα φωτογραφικών υλικών, 2 ειδών θέρμανσης και κλιματισμού, 2 πρακτορεία εφημερίδων, 1 χαρτοβιβλιοπωλείο, 1 οπτικών, 1 ηλεκτρολογικού υλικού, 1 κάβα, 1 ειδών γάμου και βαφτιστικών
Υπηρεσίες παροχής καταλύματος και εστίασης	80	28,0%	36 εστιατόρια, 35 καφετέριες-bar, 6 ενοικιαζόμενα διαμερίσματα και 3 ξενοδοχεία
Μεταποιητικές βιοτεχνίες	24	8,4%	11 φούρνοι, 8 ζαχαροπλαστεία, 5 πρατήρια παρασκευής και πώλησης αραδοσιακών προϊόντων
Κατασκευές	22	7,7%	6 πολιτικοί μηχανικοί, 6 ξυλουργοί, 3 υδραυλικοί, 3 εργολάβοι οικοδομών, 2 σιδεράδες, 1 ελαιοχρωματιστής, 1 εργολάβος χωματοουργικών έργων
Μεταφορές αποθήκευση και επικοινωνίες	21	7,3%	6 πρακτορεία εισιτηρίων, 6 ταξιτζήδες, 5 επιχειρήσεις ενοικίασης οχημάτων, 3 courier, 1 μεταφορέας προϊόντων-αυτοκινητιστής
Λοιπές υπηρεσίες	13	4,5%	8 κομμωτήρια, 1 γεωπόνος, 1 σινεμά, 1 κατάστημα τυχερών παιχνιδιών, 1 μοδίστρα, 1 ασφαλιστικό γραφείο
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	2	0,7%	1 ιατρός, 1 ιατρικό κέντρο
Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες και διαχείριση ακίνητης περιουσίας	3	1,0%	2 μεσίτες, 1 συμβολαιογράφος
Εκπαίδευση	1	0,3%	1 φροντιστήριο computer
σύνολο	286	100,0%	

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Παρατηρούμε κυριαρχία του εμπορικού κλάδου σε ποσοστό 41,5%, ενώ ακολουθούν με σημαντική εκπροσώπηση στις κεντρικές αγορές του νησιού οι επιχειρήσεις καταλυμάτων και εστίασης και συνολικά ποσοστό 27,9%. Σε χαμηλότερα ποσοστά αλλά όχι ευκαταφρόνητα στις κεντρικές αγορές του νησιού εντοπίστηκαν μεταποιητικές βιοτεχνίες και καταστήματα διάθεσης των προϊόντων τους αλλά και ο κλάδος των κατασκευών.

Σε ότι αφορά τη χρονική παρουσία των ερωτηθέντων στο νησί, σε ότι αφορά τη διαμονή τους και την άσκηση επαγγέλματος στην Άνδρο παρουσιάζονται στοιχεία στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας E.169: Έτη διαμονής & άσκησης επαγγέλματος στην Άνδρο

έτη διαμονής & άσκησης επαγγέλματος στο νησί	αριθμός επαγγελματιών / έτη διαμονής	%	αριθμός επαγγελματιών / έτη άσκησης επαγγέλματος	%
0-5	20	7%	40	14%
άνω των 5-10	21	7%	61	21%
άνω των 10-20	34	12%	80	28%
άνω των 20-30	58	20%	44	15%
άνω των 30-40	55	19%	22	8%
άνω των 40	94	33%	15	5%
δεν εξακριβώθηκε	4	1%	24	9%
σύνολο	286	100%	287	100%

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η μεταξύ των δύο αυτών κατηγοριών σύγκριση των στοιχείων. Πιο συγκεκριμένα, υψηλά ποσοστά επαγγελματιών εμφανίζεται να διαμένουν στην Άνδρο πριν την περίοδο εμφάνισης και μεγέθυνσης του φαινομένου της ΔΚ καθώς φτάνουν στο 52% οι περιπτώσεις διαμονής άνω των 30 ετών στο νησί (και 72% άνω των 20 ετών). Αντίθετα παρατηρούμε πως η συντριπτική πλειοψηφία (63%, άθροισμα των 3 πρώτων κατηγοριών) των επαγγελματιών ξεκινούν τη δραστηριότητα τους αυτή εντός της τελευταίας 20ετίας, ενώ το ποσοστό αυξάνεται στο 78% αν συμπεριληφθούν και τα επαγγέλματα που η άσκηση τους ξεκινά εντός της τελευταίας 30ετίας, περίοδοι εντός των οποίων εμφανίζεται και αποκτά σημαντικές διαστάσεις το φαινόμενο της ΔΚ στην Άνδρο. Η διαφοροποίηση αυτή μάλλον επιβεβαιώνει την κυριαρχία των εντόπιων επαγγελματιών στις κεντρικές αγορές της Άνδρου και τη περιορισμένη διείσδυση εισερχόμενων. Η υπόθεση αυτή ενδεχομένως ενισχύεται από τα στοιχεία του παρακάτω πίνακα βάσει των οποίων ένα ποσοστό 82% των επαγγελματιών διαθέτουν ιδιόκτητη κατοικία στο νησί και συνεπή με τα ευρήματα του πίνακα... παραπάνω που αποκαλύπτουν τα υψηλά ποσοστά εντοπιότητας των επαγγελματιών.

Πίνακας E.170: Κατοχή κατοικίας στην Άνδρο

απάντηση	αριθμός επαγγελματιών	%
ναι	235	82%
όχι	45	16%
σύνολο	286	100%

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά τα στοιχεία απασχολούμενου δυναμικού των επαγγελματιών παρουσιάζονται στοιχεία στους παρακάτω δύο πίνακες. Τα υψηλά ποσοστά απασχολούμενων μελών των

οικογενειών των επαγγελματιών (69% των επιχειρήσεων) μαρτυρούν τον οικογενειακό χαρακτήρα των επιχειρήσεων.

Πίνακας Ε.171: Απασχόληση μελών της οικογένειας

απάντηση	αριθμός επαγγελματιών	%
ναι	198	69%
όχι	88	31%
σύνολο	286	100%

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Στην ίδια λογική κινούνται και τα ευρήματα ως προς την καταγωγή του απασχολούμενου δυναμικού που δίνουν το προβάδισμα σε Ανδριώτες υπαλλήλους με ποσοστό 59% των επιχειρήσεων. Ακολουθούν οι αλλοδαποί μετανάστες σε ποσοστό 15% και τελευταίοι με ποσοστό 11% οι λοιποί ημεδαποί.

Πίνακας Ε.172: Στοιχεία απασχολούμενου δυναμικού

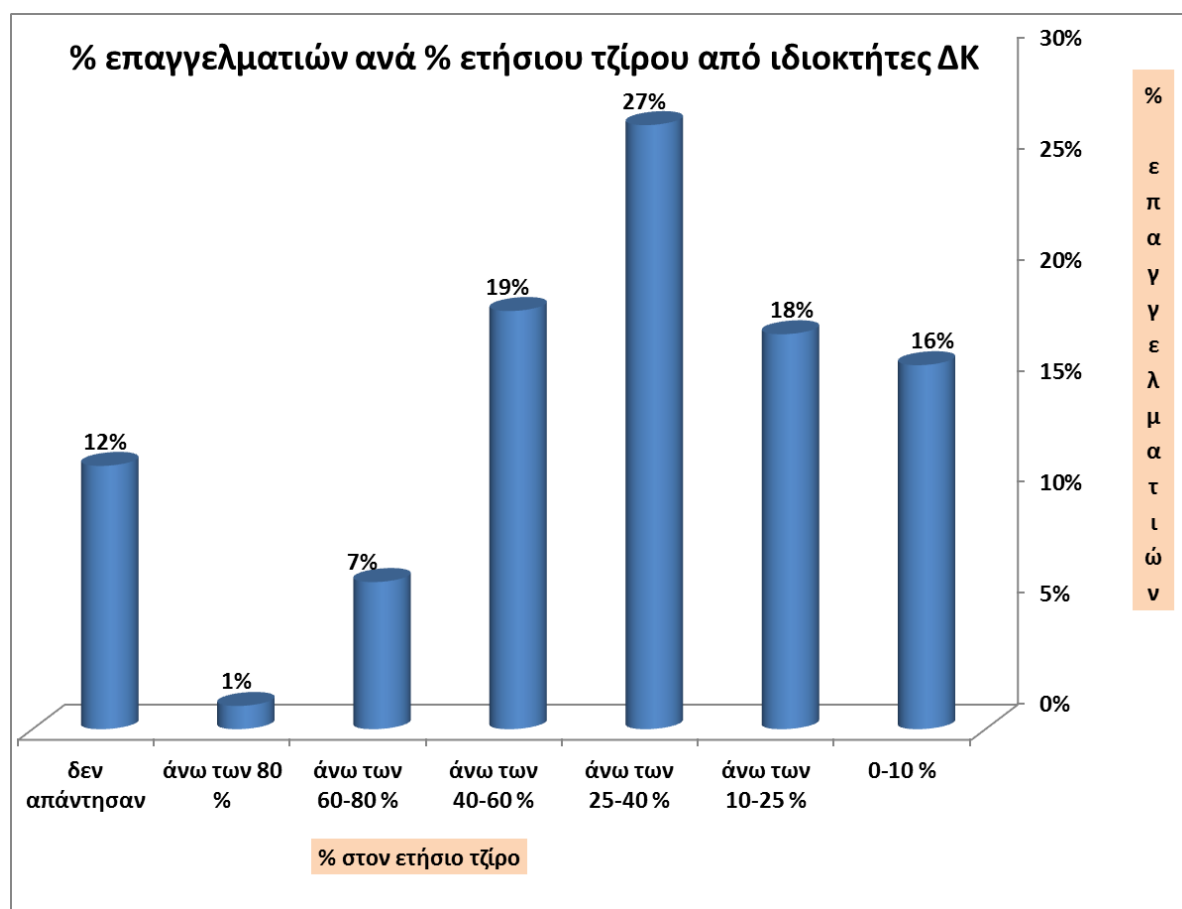
Καταγωγές απασχολουμένων	αριθμός επαγγελματιών	% στο σύνολο των επαγγελματιών
απασχολούν Ανδριώτες	170	59%
απασχολούν αλλοδαπούς μετανάστες	43	15%
απασχολούν λοιπούς ημεδαπούς	32	11%

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

3.2.2.3 Βαθμός εμπλοκής επαγγελματιών & ποσοστά τζίρου που αποδίδονται στο φαινόμενο της ΔΚ

Τα ποσοστά ετήσιου τζίρου που οι επαγγελματίες εκτιμούν ότι προέρχονται από ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ για το σύνολο του έτους, παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα. Τα στοιχεία αυτά παρέχουν ενδείξεις για το βαθμό εμπλοκής των επαγγελματιών στο φαινόμενο και την οικονομική βαρύτητα που αυτό έχει για τις επιχειρήσεις τους. Βάσει των στοιχείων του παρακάτω διαγράμματος, το φαινόμενο της ΔΚ φαίνεται να διαδραματίζει μικρότερο ή μεγαλύτερο ρόλο στη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων όλων σχεδόν των συμμετεχόντων στην έρευνα επαγγελματιών. Όπως ίσως είναι αναμενόμενο, λόγω του εποχικού του χαρακτήρα, το φαινόμενο δεν συμμετέχει με υψηλά ποσοστά στον ετήσιο τζίρο για μεγάλη μερίδα επαγγελματιών, καθώς μόλις ένα 8% αυτών δηλώνει πως ξεπερνά το 60% του ετήσιου συνολικού τους τζίρου. Ωστόσο δεν είναι ευκαταφρόνητα τα ποσοστά επαγγελματιών που δηλώνουν πως το τζίρος των ιδιοκτητών ΔΚ ανταποκρίνεται σε ποσοστά άνω του 25-40% και συγκεκριμένα 27% των επαγγελματιών και άνω των 40-60% για 19% των επαγγελματιών. Τέλος για ένα αθροιστικό ποσοστό της τάξης του 34%, δηλαδή περίπου το 1/3 των ερωτηθέντων επαγγελματιών, ο τζίρος που προέρχεται από ιδιοκτήτες ΔΚ κυμαίνεται από χαμηλά ποσοστά μέχρι το 25% του ετήσιου τζίρου τους. Ένα ποσοστό της τάξης του 12% δεν απάντησε στο ερώτημα.

Διάγραμμα Ε.4: Συνεισφορά ιδιοκτητών ΔΚ στον ετήσιο τζίρο των επαγγελματιών

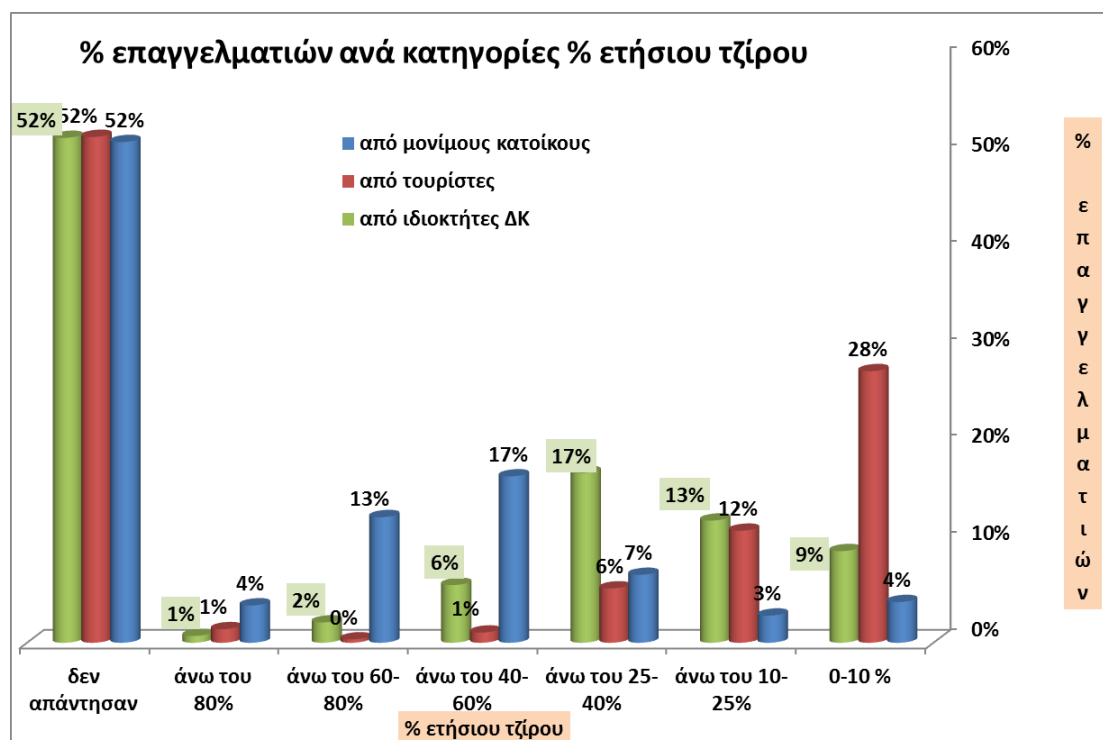

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε μια προσπάθεια να διευκολυνθούν οι εκτιμήσεις των επαγγελματιών για την κατανάλωση που προέρχεται από το φαινόμενο των ΔΚ, αλλά και να αντληθούν στοιχεία που λαμβάνουν υπόψη την εποχικότητα, η ερώτηση επαναδιατυπώθηκε συμπεριλαμβάνοντας 2 ακόμη κατηγορίες καταναλωτών, τους μονίμους κατοίκους και τους τουρίστες και τις διαφορετικές εποχές του χρόνου.

Σε ότι αφορά την κατανομή του ετήσιου τζίρου των επαγγελματιών μεταξύ των 3 διαφορετικών ομάδων καταναλωτών, μονίμων κατοίκων του νησιού, τουριστών και των ιδιοκτητών ΔΚ, για το σύνολο του έτους η ερώτηση απαντήθηκε από το 48% του συμμετεχόντων στην έρευνα και λήφθηκαν οι παρακάτω εκτιμήσεις.

Διάγραμμα Ε.5: Συνεισφορά επί μέρους ομάδων καταναλωτών στον ετήσιο τζίρο των επαγγελματιών

Ποσοστά επαγγελματιών ανά κατηγορίες ποσοστών ετήσιου τζίρου και ανά κατηγορίες καταναλωτών (συμπεριλαμβανομένων των % επαγγελματιών που δεν απάντησαν)

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

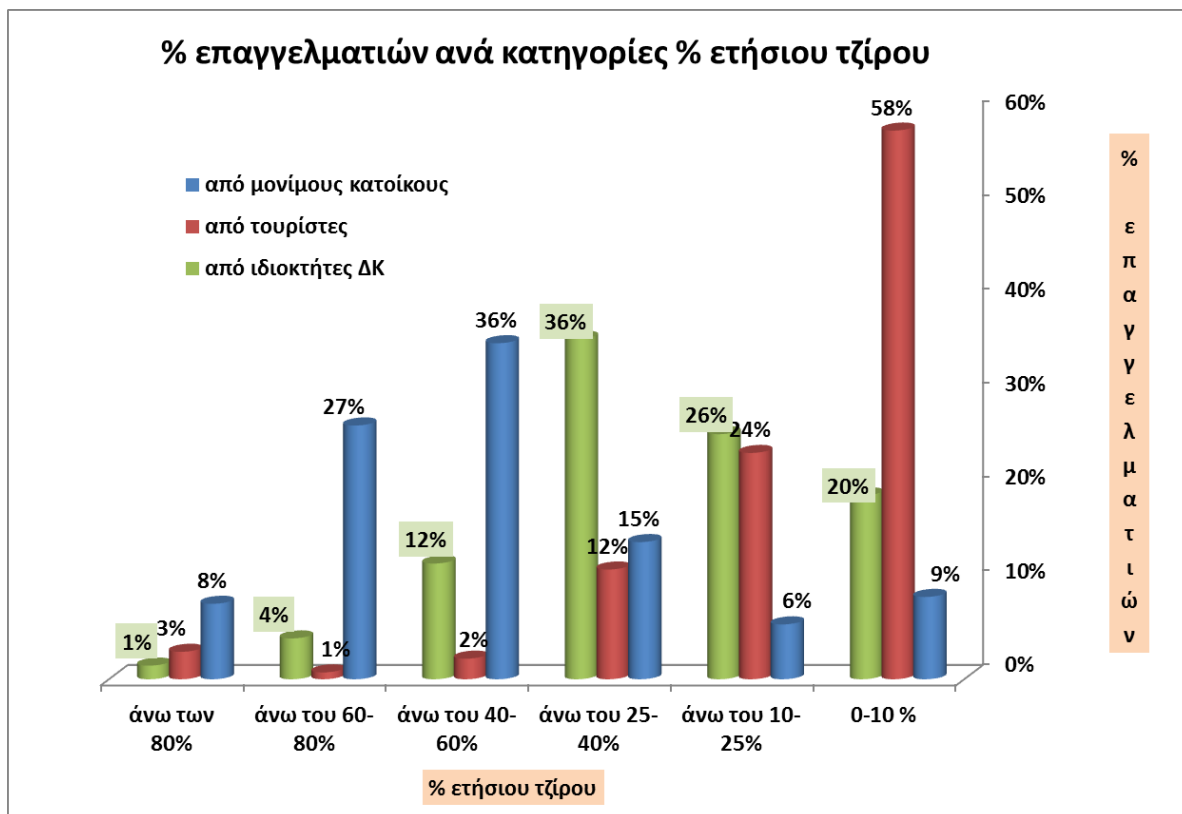
Μη συμπεριλαμβάνοντας προς στιγμήν τους επαγγελματίες που δεν ανταποκρίθηκαν στην παραπάνω ερώτηση, το παραπάνω διάγραμμα αναδιαμορφώνεται ως εξής παρακάτω και παρατηρούμε τα εξής :

- Είναι εμφανή και μάλλον αναμενόμενα τα υψηλά (υψηλότερα των λοιπών κατηγοριών) ποσοστά επαγγελματιών που δηλώνουν συμμετοχή μεγάλης κλίμακας των μονίμων κατοίκων στον ετήσιο τζίρο και συγκεκριμένα 27% στην κατηγορία άνω του 60-80% συμμετοχή στον ετήσιο τζίρο τους και 8% στη κατηγορία άνω του 80% συμμετοχή στον ετήσιο τζίρο τους, σε σχέση με τα αντίστοιχα ποσοστά συμμετοχής τουριστών και ιδιοκτητών ΔΚ.
- Αυτό που παρουσιάζει κάποιο ενδιαφέρον είναι τα υψηλά ποσοστά επαγγελματιών που δηλώνουν συμμετοχή στον ετήσιο τζίρο στις μεσαίες κλίμακες συνεισφοράς από ιδιοκτήτες ΔΚ, σε σχέση με τους τουρίστες στις μεσαίες κατηγορίες και συγκεκριμένα 36% συμμετοχή των ιδιοκτητών ΔΚ στην κατηγορία άνω του 25-40% του ετήσιου τζίρου, έναντι 12% των τουριστών και 15% των μονίμων κατοίκων και 12% συμμετοχή των ιδιοκτητών ΔΚ στην κατηγορία άνω του 40-60% του ετήσιου τζίρου, έναντι 2% των τουριστών.
- Υψηλότερη είναι η συμμετοχή των ιδιοκτητών ΔΚ στον ετήσιο τζίρο των επαγγελματιών στην κλίμακα άνω του 10-25% με ποσοστό 26%, έναντι 24% επαγγελματιών που δηλώνουν τζίρο προερχόμενο από τουρίστες και 6% από μονίμους κατοίκους.

- Περισσότερο φαίνεται να συμμετέχει το τουριστικό φαινόμενο με χαμηλά ποσοστά στον ετήσιο τζίρο των επιχειρήσεων και συγκεκριμένα 58% στην κλίμακα από 0-10% του ετήσιου τζίρου.

Διάγραμμα Ε.6.: Συνεισφορά επί μέρους ομάδων καταναλωτών στον ετήσιο τζίρο των επαγγελματιών

(χωρίς το % επαγγελματιών που δεν απάντησαν)

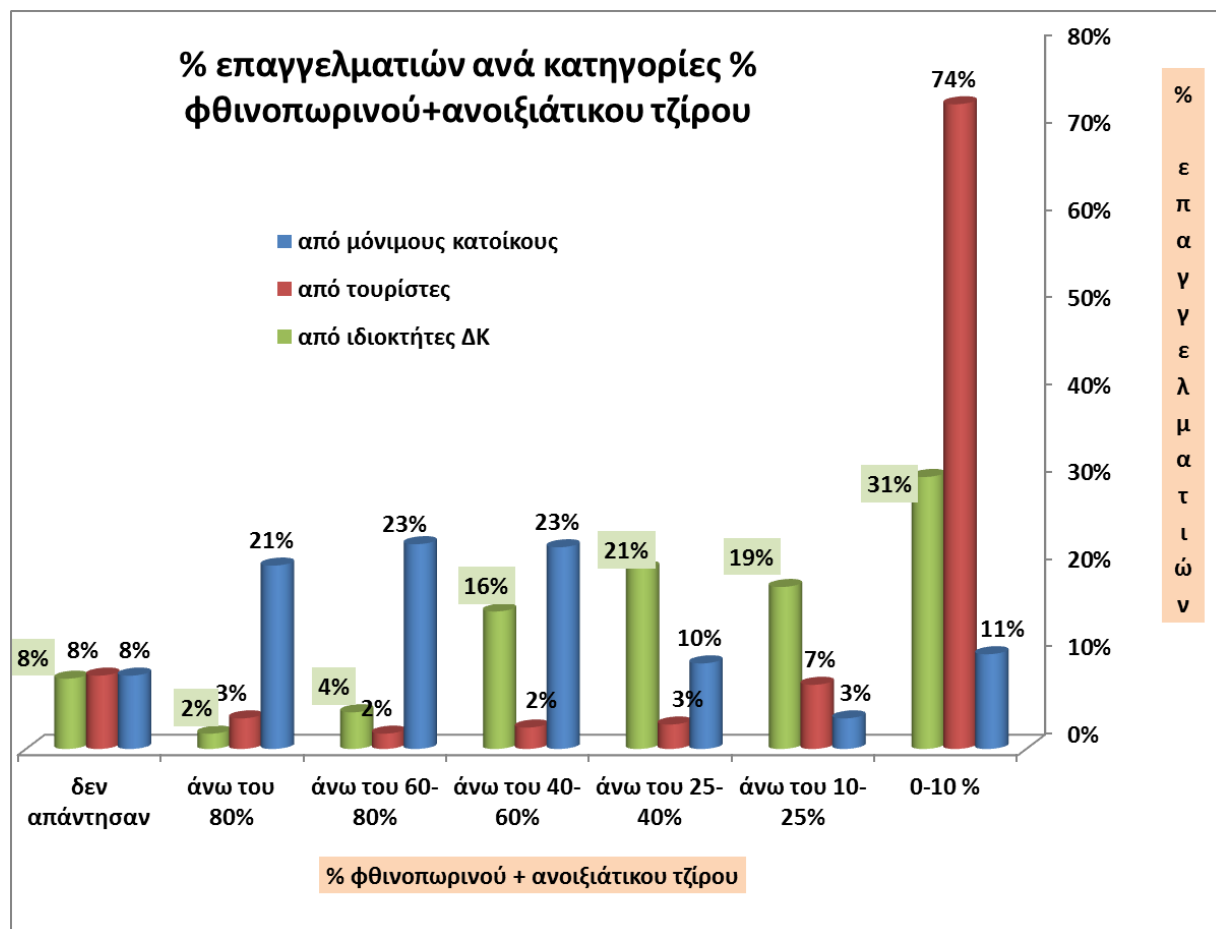

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Τα ποσοστά συμμετοχής των 3 διαφορετικών ομάδων καταναλωτών μεταβάλλονται ως εξής σε ότι αφορά τη συνεισφορά τους στο φθινοπωρινό και ανοιξιάτικο τζίρο των επαγγελματιών:

- Υψηλότερη και πάλι διαμορφώνεται η συνεισφορά των μονίμων κατοίκων στις υψηλές κλίμακες τζίρου των επαγγελματιών έναντι ιδιοκτητών ΔΚ και τουριστών.
- Υψηλότερη διαμορφώνεται και πάλι η συνεισφορά των ιδιοκτητών ΔΚ στις μεσαίες κλίμακες τζίρου των επαγγελματιών έναντι των μονίμων κατοίκων και τουριστών.
- Για μια φορά ακόμη υψηλότερη είναι η συμμετοχή των τουριστών στις χαμηλές κλίμακες φθινοπωρινού και ανοιξιάτικου τζίρου σε σχέση με τους μόνιμους κατοίκους και τους ιδιοκτήτες ΔΚ

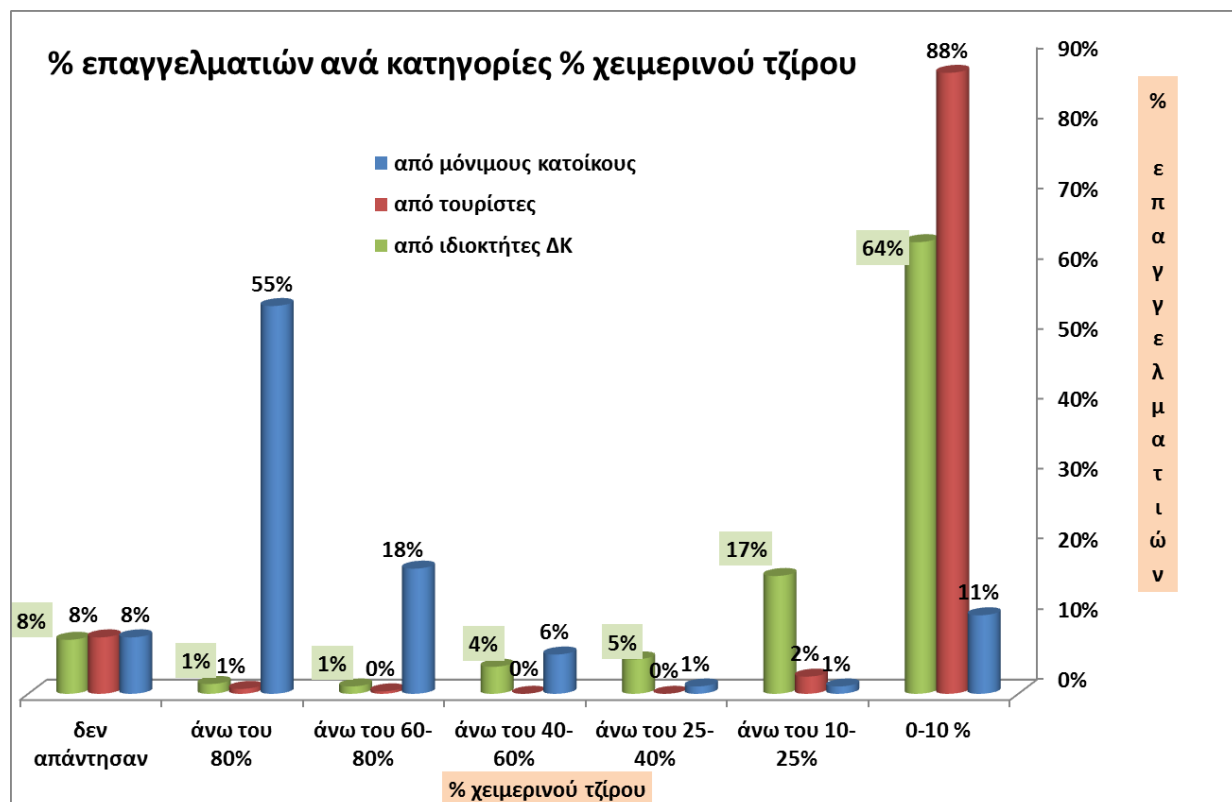
Διάγραμμα Ε.7.: Συνεισφορά επί μέρους ομάδων καταναλωτών στον φθινοπωρινό και ανοιξιάτικο τζίρο των επαγγελματιών

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Η εικόνα σε ότι αφορά τη συμμετοχή των 3 διαφορετικών ομάδων καταναλωτών στο χειμερινό τζίρο των επαγγελματιών είναι συνεπής με την εποχικότητα που χαρακτηρίζει το φαινόμενο του τουρισμού αλλά και των ΔΚ, καθώς αυξημένος εμφανίζεται ο ρόλος των μονίμων κατοίκων στις υψηλές κλίμακες τζίρου. Ο τζίρος που προέρχεται από ιδιοκτήτες ΔΚ και πάλι φαίνεται να συνεισφέρει περισσότερο στις μεσαίες κλίμακες τζίρου και να διατηρεί αξιοσημείωτη συμμετοχή στην κλίμακα άνω 10-25% γεγονός που μάλλον δείχνει τη βαρύτητα του φαινομένου και τη χειμερινή περίοδο. Η ποσοστιαία συμμετοχή αυτής της κατηγορίας καταναλωτών εμφανίζει σημαντική άνοδο και στη μικρή κλίμακα από 0-10% σε σχέση με αυτή των τουριστών η οποία και πάλι κυριαρχεί.

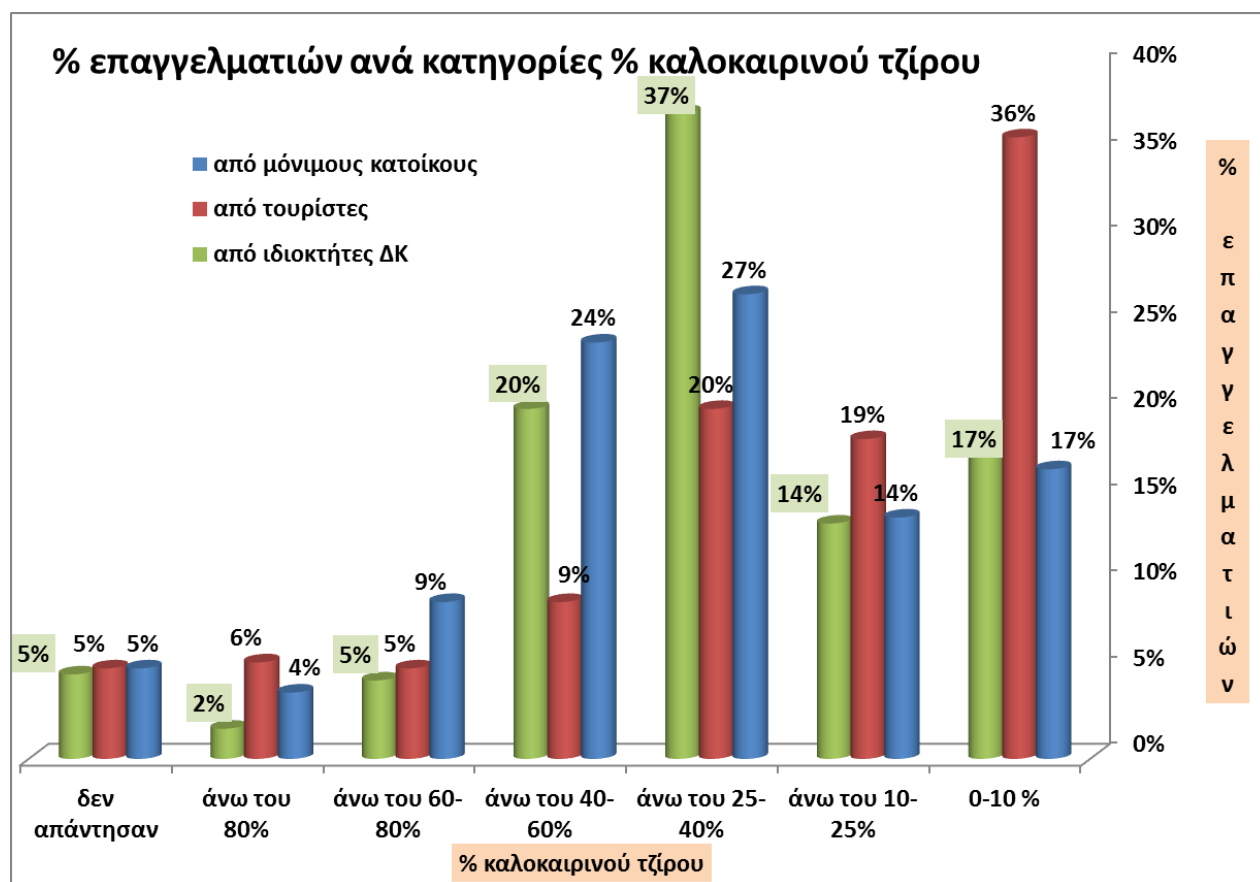
Διάγραμμα Ε.8.: Συνεισφορά επί μέρους ομάδων καταναλωτών στο χειμερινό τζίρο των επαγγελματιών

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Η εικόνα σε ότι αφορά τη συμμετοχή των 3 διαφορετικών ομάδων καταναλωτών στο θερινό τζίρο των επαγγελματιών είναι συνεπής με την εποχικότητα που χαρακτηρίζει το φαινόμενο του τουρισμού αλλά και των ΔΚ, δίνει αντίστροφα τώρα αυξημένο ρόλο στις μεσαίες αλλά και μεγάλες κλίμακες τζιρών στους τουρίστες καταναλωτές καθώς κυριαρχούν τώρα στην κλίμακα άνω του 10-25%, αλλά και την κλίμακα άνω του 80%. Η ομάδα των ιδιοκτητών ΔΚ διατηρεί την κυριαρχία της στην κλίμακα τζιρού άνω του 25-60%, αλλά μειώνει τη διαφορά της από τη κυρίαρχη ομάδα των μόνιμων κατοίκων στην κλίμακα τζιρού άνω του 40-60%, γεγονός που αναδεικνύει σημαντική συνεισφορά του φαινομένου τη βιωσιμότητα των τοπικών επιχειρήσεων. Ο ρόλος του τζιρού των τουριστών ενισχύεται στις μεσαίες και υψηλότερες κλίμακες.

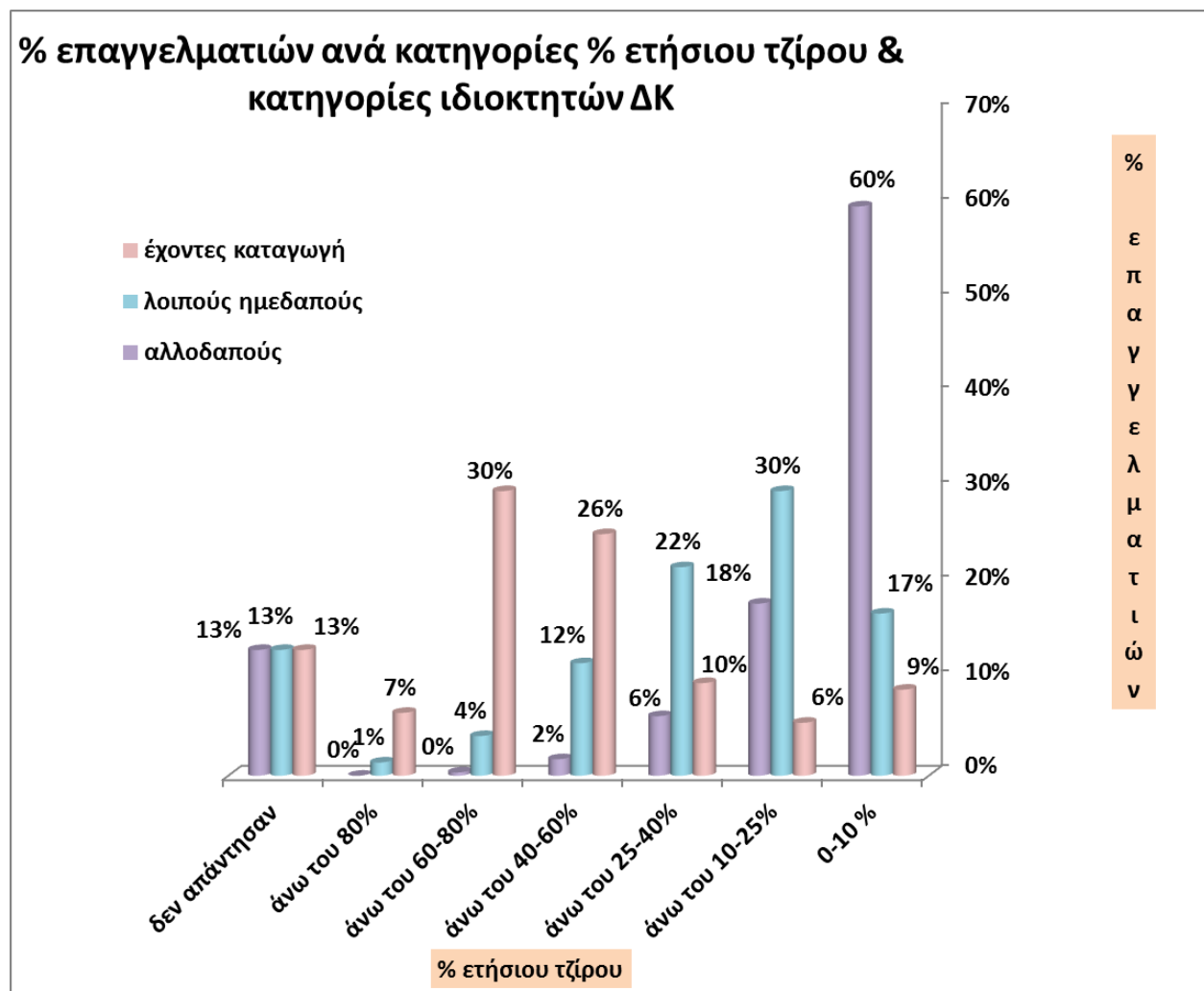
Διάγραμμα Ε.9: Συνεισφορά επί μέρους ομάδων καταναλωτών στο θερινό τζίρο των επαγγελματιών

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά τις εκτιμήσεις των επαγγελματιών για την κατανομή του ετήσιου τζίρου τους που προέρχεται από ιδιοκτήτες ΔΚ, μεταξύ των διαφορετικών υποομάδων τους και με κριτήριο την καταγωγή, στις μεγάλες κλίμακες τζίρου φαίνεται να κυριαρχούν οι έχοντες καταγωγή ιδιοκτήτες ΔΚ, στις μεσαίες λοιποί ημεδαποί και στις μικρές οι αλλοδαποί.

Διάγραμμα Ε.10.: Συνεισφορά επί μέρους ομάδων ιδιοκτητών ΔΚ στον ετήσιο τζίρο των επαγγελματιών

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

3.2.2.4 Συγκρισιμότητα με ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ

Σε ότι αφορά το βαθμό συγκρισιμότητας των ερωτηθέντων με τους ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ, όπως φαίνεται στον ακόλουθο πίνακα, εντονότερα φαίνεται να είναι οι επαφές τους με τους έχοντες καταγωγή ιδιοκτήτες ΔΚ (68% των επαγγελματιών δήλωσαν μέτρια και πολύ), λιγότερο με τους λοιπούς ημεδαπούς ιδιοκτήτες ΔΚ (40% των επαγγελματιών δήλωσαν μέτρια και πολύ), ενώ αισθητά λιγότερο με τους αλλοδαπούς ιδιοκτήτες ΔΚ (μόλις το 18% των επαγγελματιών δήλωσαν αθροιστικά μέτρια και πολύ)

Πίνακας Ε.173: Συγκρισιμότητα επαγγελματιών και ιδιοκτητών ΔΚ

βαθμός συγκρισιμότητας με Ανδριώτες ιδιοκτήτες ΔΚ	αριθμός επαγγ/τιών	%	βαθμός συγκρισιμότητας με ημεδαπούς ιδιοκτήτες ΔΚ μη έχοντες καταγωγή από την Άνδρο	αριθμός επαγγ/τιών	%	βαθμός συγκρισιμότητας με αλλοδαπούς ιδιοκτήτες ΔΚ	αριθμός επαγγ/τιών	%
καθόλου	32	11%	καθόλου	67	23%	καθόλου	126	44%
λίγο	58	20%	λίγο	101	35%	λίγο	105	37%
μέτρια	97	34%	μέτρια	70	24%	μέτρια	32	11%
πολύ	96	34%	πολύ	45	16%	πολύ	19	7%
δεν απάντησαν	3	1%	δεν απάντησαν	3	1%	δεν απάντησαν	4	1%
σύνολα	286	100%	σύνολα	286	100%	σύνολα	286	100%

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Στην ίδια δέση ερωτημάτων συμπεριλήφθηκε και ερώτημα ως προς το βαθμό συγκρισιμότητας των επαγγελματιών με τον μόνιμο πληθυσμό του νησιού ώστε να υπάρχει ένα μέτρο σύγκρισης στις βαθμολογήσεις. Τα αποτελέσματα παρατίθενται στον επόμενο πίνακα.

Πίνακας Ε.174: Συγκρισιμότητα επαγγελματιών με μόνιμους κατοίκους της Άνδρου

βαθμός συγκρισιμότητας με μόνιμους κατοίκους του νησιού	αριθμός επαγγελματιών	%
καθόλου	10	3%
λίγο	26	9%
μέτρια	49	17%
πολύ	197	69%
δεν απάντησαν	4	1%
σύνολα	286	100%

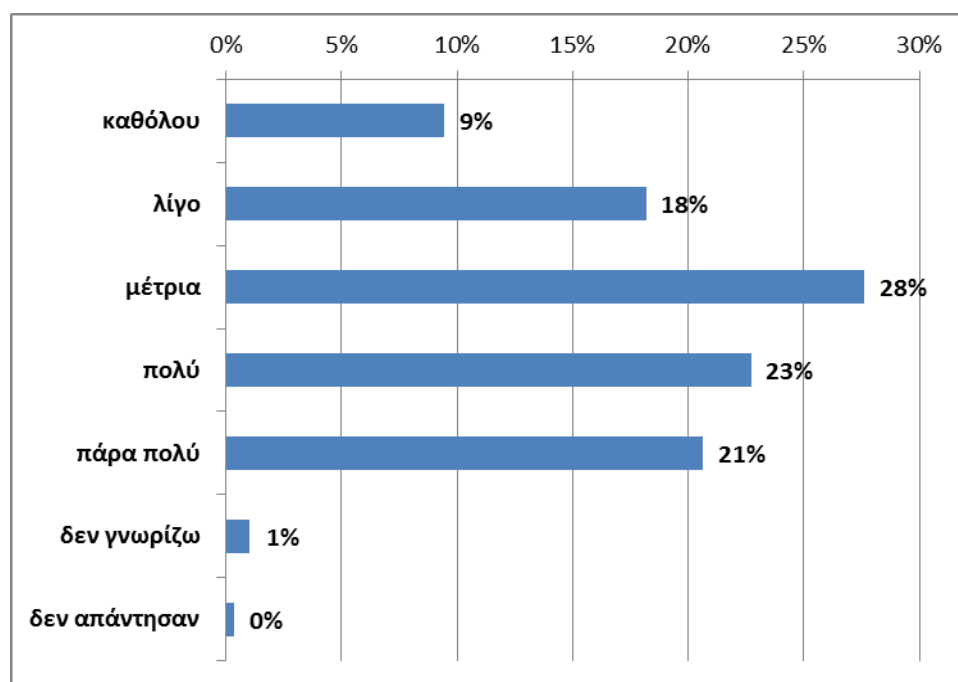
Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Μάλλον αναμενόμενα εμφανίζονται τα αποτελέσματα καθώς η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων και ποσοστό 86% δηλώνουν εντονότερες φιλικές επαφές με τον μόνιμα διαμένοντα στην Άνδρο πληθυσμό (το άθροισμα των ποσοστών που δήλωσαν μέτρια και πολύ).

3.2.2.5 Επιδράσεις του φαινομένου της ΔΚ στην κοινωνία και οικονομία της Άνδρου : απόψεις και εκτιμήσεις

Σε ότι αφορά τώρα τις εκτιμήσεις των ερωτηθέντων για επί μέρους κοινωνικοοικονομικές επιδράσεις του φαινομένου της ΔΚ στην Άνδρο, βάσει της διεθνούς βιβλιογραφίας, αυτές παρουσιάζονται διαδοχικά στα επόμενα διαγράμματα. Ως προς το κατά πόσο ισχύουν οι παρακάτω επιδράσεις του φαινομένου των ΔΚ στην Άνδρο, μοιρασμένες εμφανίστηκαν οι απόψεις των ερωτηθέντων.

Διάγραμμα Ε.11: Απόψεις για το βαθμό αναζωογόνησης-ενίσχυσης τοπικών επαγγελματιών-τομέων (εισόδημα-απασχόληση-επιχειρηματικότητα) εξαιτίας του φαινομένου της ΔΚ στην Άνδρο (επίδραση 1)

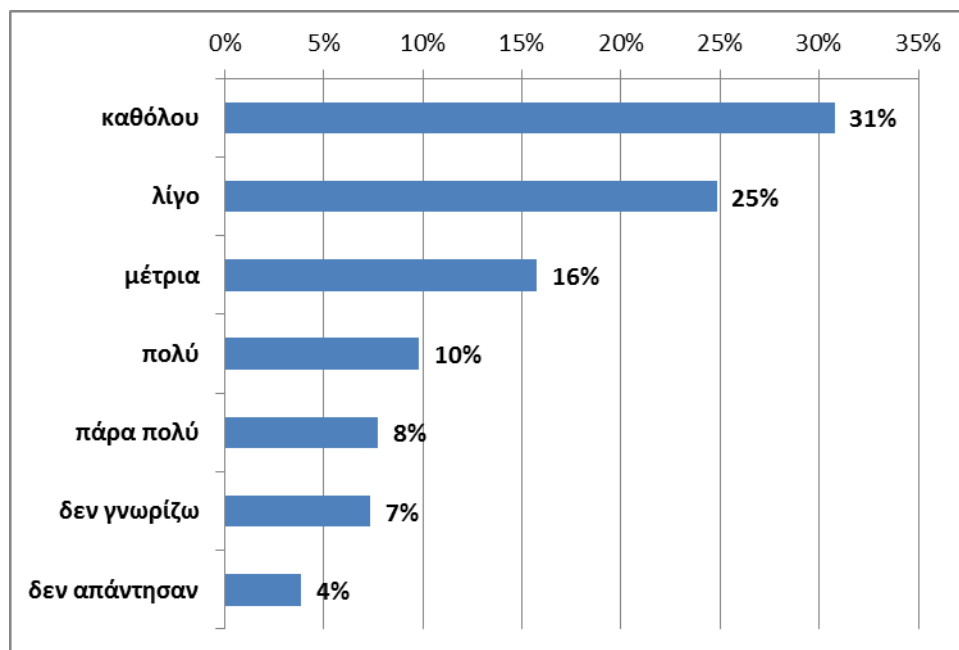

Πηγή : *ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας*

Πιο συγκεκριμένα, ένα 27% εκτιμά ελάχιστη έως ανύπαρκτη τη συνεισφορά του φαινομένου στην αναζωογόνηση των τοπικών επαγγελματιών, ένα 28% την εκτιμά μέτρια, ενώ ένα 44% πολύ και πάρα πολύ σημαντική.

Μεταξύ των σχολίων που κατατέθηκαν έγινε αναφορά πως τα επαγγέλματα που ενισχύονται είναι κυρίως των «βαριών» συνεργειών της οικοδομής (μπετά, χτισίματα κλπ.), οι μεσιτικές εργασίες και η εστίαση, τα εμπορικά καταστήματα, τα θαλάσσια σπορ και αθλήματα, τα θαλάσσια ταξί, οι υπηρεσίες διασκέδασης και οι εναλλακτικές μορφές ενέργειας. Ενδιαφέρον παρουσίασε το σχόλιο επαγγελματία πως «... λίγοι ασχολούνται με τα τοπικά επαγγέλματα», θεωρώντας πως τα ενισχυόμενα επαγγέλματα είναι σε κάποιο βαθμό «εισαγόμενα» και συνδεδεμένα με το φαινόμενο, πολύ περισσότερο απ' ό τι με τις προϋπάρχουσες ιδιαιτερότητες της τοπικής κοινωνίας.

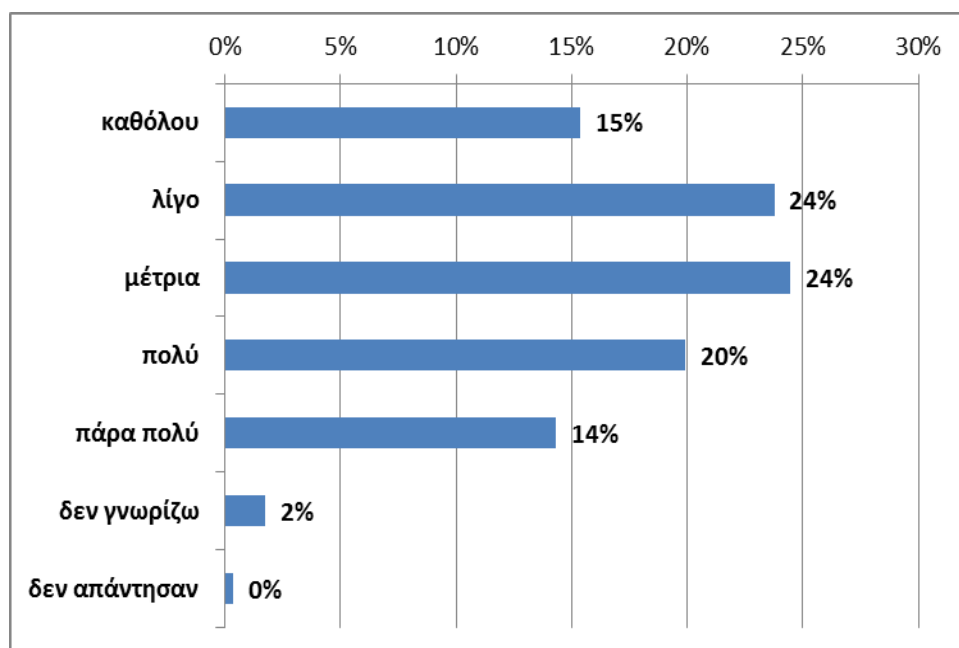
Διάγραμμα Ε.12: Απόψεις για το βαθμό ανάπτυξης νέων οικονομικών δραστηριοτήτων εξαιτίας του φαινομένου της ΔΚ στην Άνδρο (επίδραση 2)

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Ελάχιστη έως ανύπαρκτη εκτιμά ένα σημαντικό ποσοστό της τάξης του 55% τη συνεισφορά του φαινομένου στην ανάπτυξη νέων οικονομικών δραστηριοτήτων στην Άνδρο, ένα 16% την εκτιμά μέτρια ενώ ένα 18% πολύ και πάρα πολύ σημαντική.

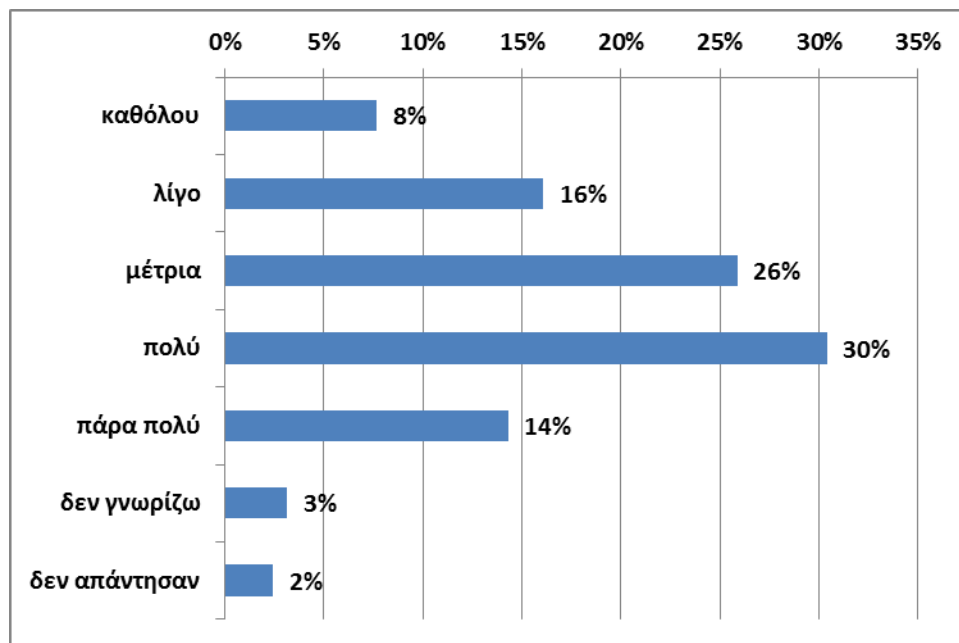
Διάγραμμα Ε.13: Απόψεις για τυχόν υπερβολική εξάρτηση της τοπικής οικονομίας από το φαινόμενο των ΔΚ στην Άνδρο (επίδραση 3)

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Διχασμένες φαίνονται να είναι και οι απόψεις και ως προς το κατά πόσο δημιουργείται υψηλός βαθμός εξάρτησης της τοπικής οικονομίας από το φαινόμενο των ΔΚ στην Άνδρο, καθώς ένα ποσοστό 39% την εκτιμά από ανύπαρκτη έως ελάχιστη, ένα 24% μέτρια και ένα 34% πολύ και πάρα πολύ σημαντική.

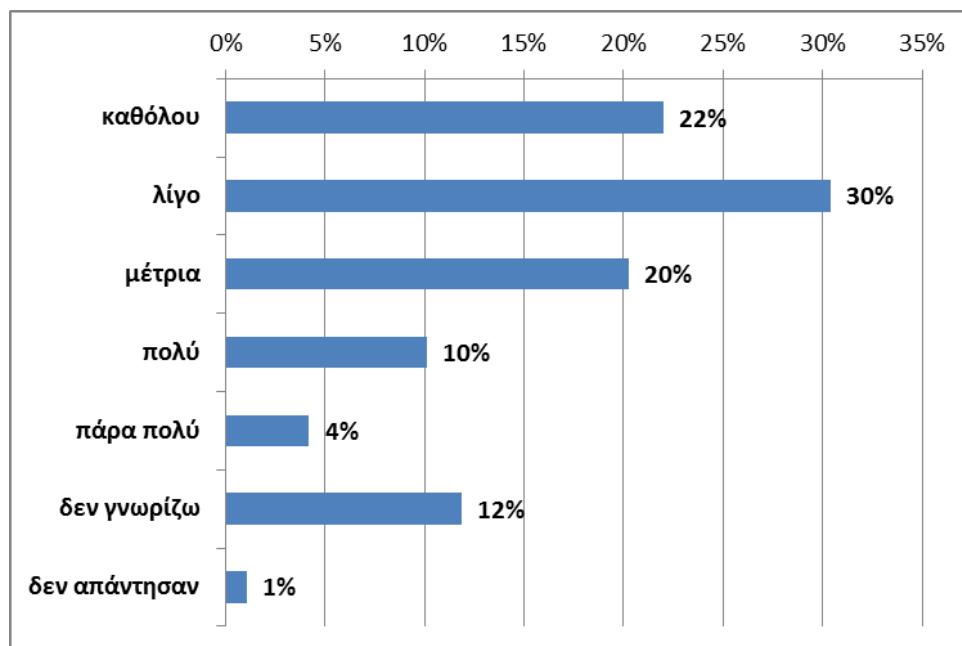
Διάγραμμα Ε.14: Απόψεις για το βαθμό γενικότερου εκσυγχρονισμού κατοικιών και βελτίωσης του οικιστικού αποθέματος εξαιτίας του φαινομένου των ΔΚ στην Άνδρο (επίδραση 4)

Πηγή : *ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας*

Ένα μάλλον υψηλό ποσοστό της τάξης του 44% αξιολογεί ως πολύ και πάρα πολύ σημαντική τη συνεισφορά του φαινομένου στο γενικότερο εκσυγχρονισμό κατοικιών και στη βελτίωση του οικιστικού αποθέματος της Άνδρου, ενώ ένα 26% την εκτιμά μέτριας σημασίας και ένα 24% από ανύπαρκτη έως ελάχιστη.

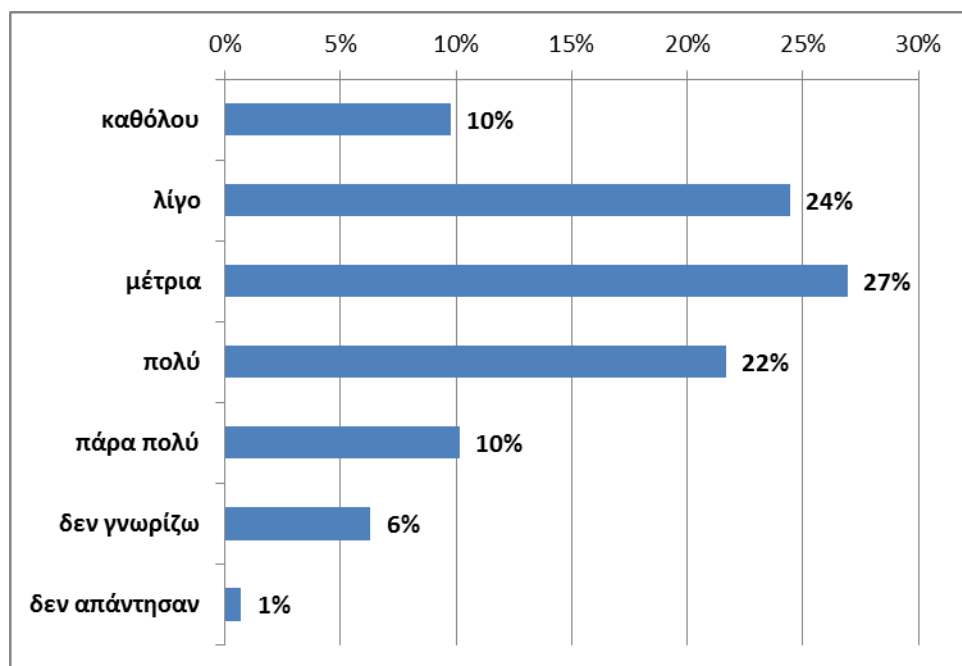
Διάγραμμα Ε.15: Απόψεις για την έκταση αναστήλωσης ιστορικών κτηρίων για χρήση ΔΚ (επίδραση 5)

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Ως προς τη συνεισφορά του φαινομένου στην αναστήλωση ιστορικών κτηρίων για χρήση ΔΚ, αυτή αξιολογείται ως χαμηλή έως ανύπαρκτη από το 52%, ένα 20% την εκτιμά μέτριας σημασίας ενώ μόλις ένα 14% ως πολύ και πάρα πολύ σημαντική.

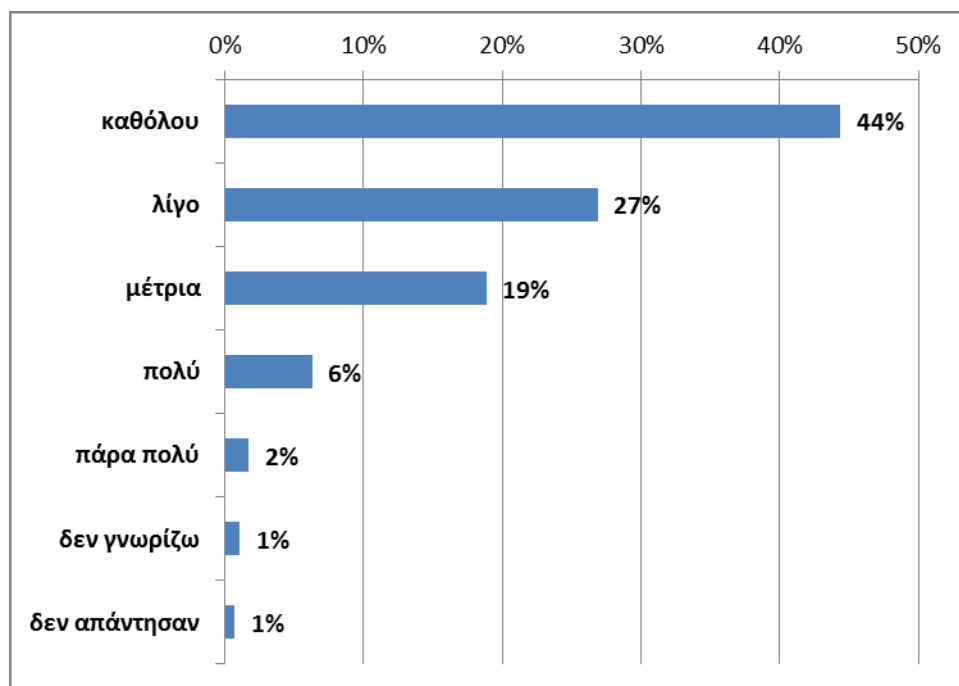
Διάγραμμα Ε.16: Απόψεις για το βαθμό ανάδειξης του τοπικού παραδοσιακού χαρακτήρα με την επισκευή του αγροτικού τοπίου (αιμασιές, μάντρες, κλπ.) εξαιτίας του φαινομένου των ΔΚ (επίδραση 6)

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Και πάλι διχασμένες παρουσιάζονται οι απόψεις των επαγγελματιών για το κατά πόσο το φαινόμενο των ΔΚ στην Άνδρο συνεισφέρει στην ανάδειξη του τοπικού παραδοσιακού αγροτικού τοπίου, καθώς ένα 34% την εκτιμά από ανύπαρκτη έως ελάχιστη, ένα 32% πολύ και πάρα πολύ σημαντική και ένα 27% μέτριας σημασίας.

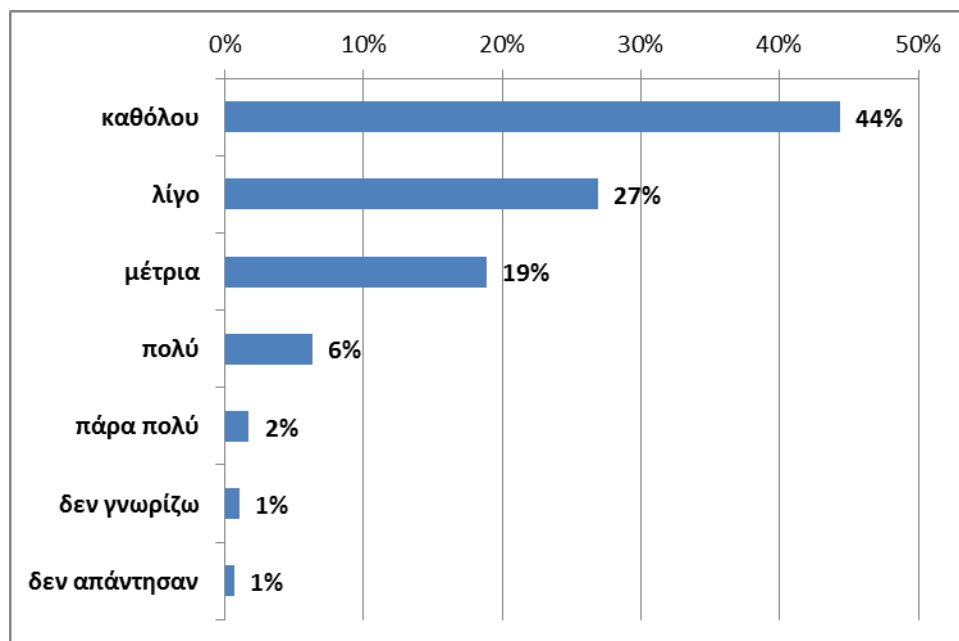
Διάγραμμα Ε.17: Απόψεις για το βαθμό βελτίωσης/ανάπτυξης τοπικών υποδομών (λιμάνια, δρόμοι, δίκτυα) εξαιτίας της επέκτασης και αύξησης ΔΚ (επίδραση 7)

Πηγή : *ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας*

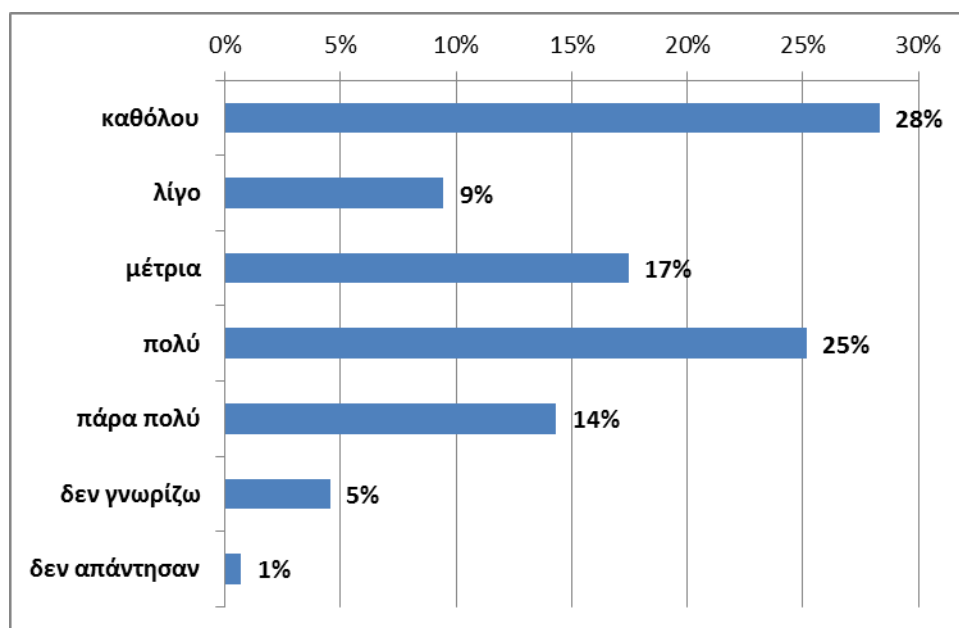
Πιο ξεκάθαρες στο σύνολο τους φαίνονται οι απόψεις των επαγγελματιών για το κατά πόσο το φαινόμενο των ΔΚ στην Άνδρο συνδέεται σε κάποιο βαθμό με την βελτίωση και ανάπτυξη των τοπικών υποδομών και υπηρεσιών (άνω και κάτω του κειμένου διάγραμμα), καθώς η συντριπτική πλειοψηφία και συγκεκριμένα το 71% θεωρεί ανύπαρκτη έως ελάχιστη τη συνεισφορά του, 19% τη θεωρεί μέτρια και μόλις ένα 8% πολύ και πάρα πολύ σημαντική.

Διάγραμμα E.18: Απόψεις για το βαθμό βελτίωσης των τοπικών υπηρεσιών (πχ. μεταφορών, υγείας, ...) λόγω αύξησης της ζήτησης από ιδιοκτήτες ΔΚ (επίδραση 8)

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

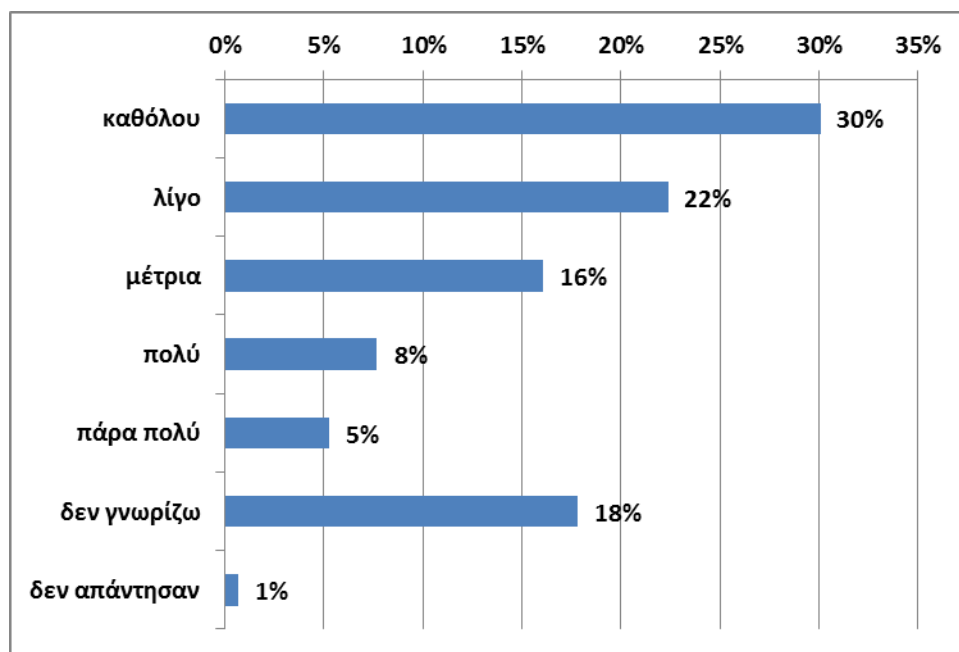
Διάγραμμα E.19: Απόψεις για την έκταση της ανόδου τιμών γης και κατοικιών λόγω αυξημένης ζήτησης έτοιμων ΔΚ ή γης για ανοικοδόμηση ΔΚ (επίδραση 9)

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Διχασμένες εμφανίζονται και πάλι οι απόψεις για το κατά πόσο το φαινόμενο της ΔΚ έχει προκαλέσει άνοδο των τιμών γης και κατοικιών, καθώς το 39% θεωρεί πολύ και πάρα πολύ σημαντική αυτή την επίδραση στην Άνδρο, το 37% ανύπαρκτη έως ασήμαντη και ένα 17% μέτρια σημαντική.

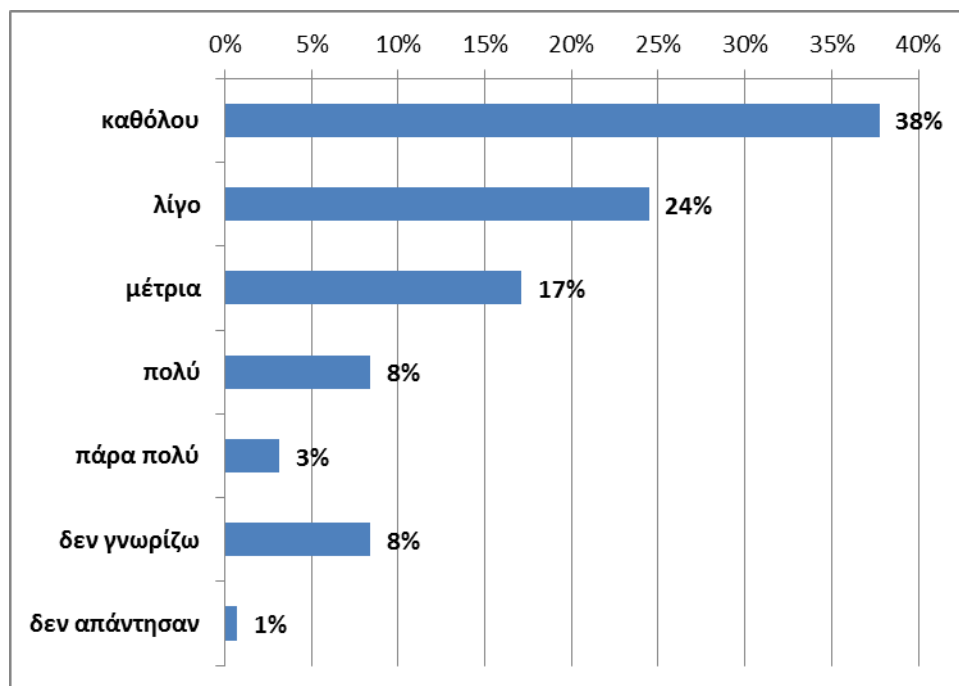
Διάγραμμα Ε.20: Απόψεις για το βαθμό ύπαρξης ανταγωνισμού ή συγκρούσεων με άλλες τοπικές οικονομικές δραστηριότητες για τη χρήση γης, χώρων ή υποδομών από ΔΚ, π.χ. με τον τουρισμό ή με την κτηνοτροφία (επίδραση 10)

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Ως προς το κατά πόσο το φαινόμενο των ΔΚ στην Άνδρο ανταγωνίζεται ή συγκρούεται με άλλες τοπικές οικονομικές δραστηριότητες, η πλειοψηφία των επαγγελματιών και συγκεκριμένα το 52% θεωρεί ανύπαρκτη έως ελάχιστη τη συνεισφορά του, 16% τη θεωρεί μέτρια και 13% πολύ και πάρα πολύ σημαντική. Ωστόσο θα πρέπει εδώ να λάβουμε υπόψιν το υψηλό ποσοστό ερωτηθέντων, 18% που δήλωσαν άγνοια.

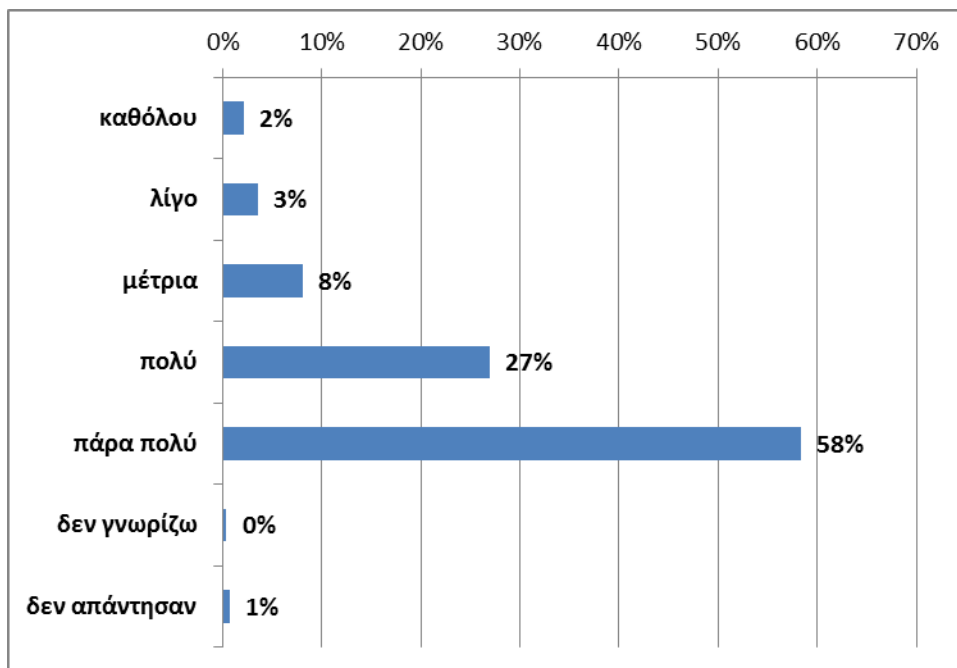
Διάγραμμα E.21: Απόψεις για την έκταση στην οποία συμβαίνει σταδιακή εκτόπιση των ντόπιων από τα αστικά κέντρα ή άλλες περιοχές χρησιμοποιούμενες από ιδιοκτήτες ΔΚ (επίδραση 11)

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Περισσότερο φάνηκε να συμφωνούν μεταξύ τους οι επαγγελματίες ως προς το κατά πόσο το φαινόμενο των ΔΚ ευθύνεται για τυχόν φαινόμενα σταδιακής εκτόπισης των ντόπιων από αστικά κέντρα ή άλλες περιοχές όπου εντοπίζονται συγκεντρώσεις ΔΚ, καθώς το 62% θεωρεί ανύπαρκτη έως ελάχιστη τη συνεισφορά του φαινομένου, 17% μέτριας ισχύος και 11% πολύ και πάρα πολύ σημαντική.

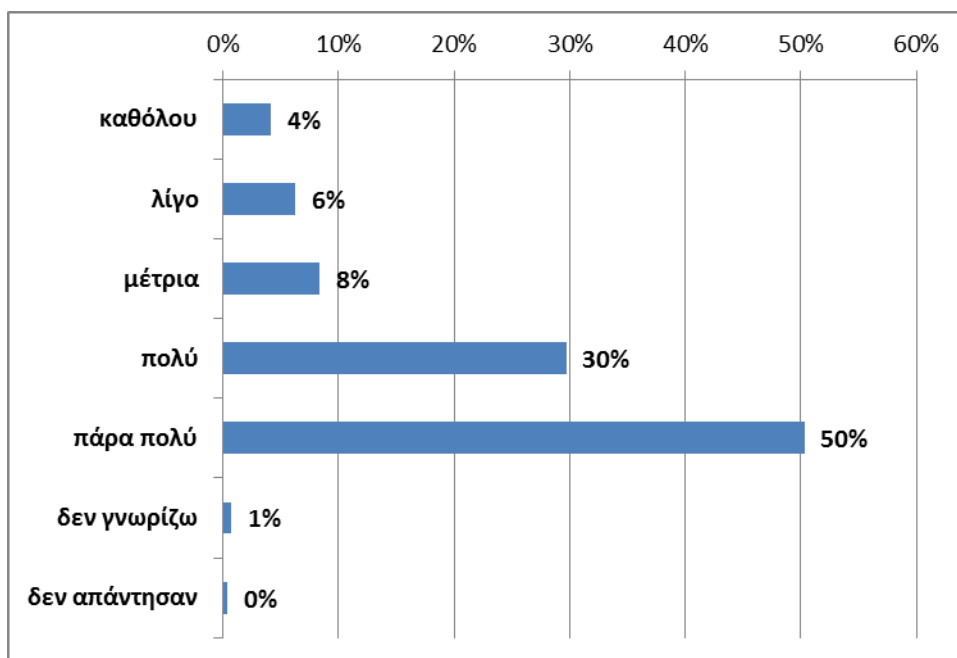
Διάγραμμα E.22: Απόψεις για το κατά πόσο βιώνουν συνωστισμό τις εποχές αιχμής και αντίστροφα δημιουργία έρημων οικισμών τη χειμερινή περίοδο εξαιτίας του φαινομένου των ΔΚ στην Άνδρο (επίδραση 12)

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σχεδόν ομοφωνία υπήρξε μεταξύ των επαγγελματιών για τη συνεισφορά του φαινομένου των ΔΚ σε συνωστισμό τις εποχές αιχμής και αντίθετα δημιουργία έρημων οικισμών τη χειμερινή περίοδο, καθώς το 85% τη χαρακτήρισε πολύ και πάρα πολύ σημαντική.

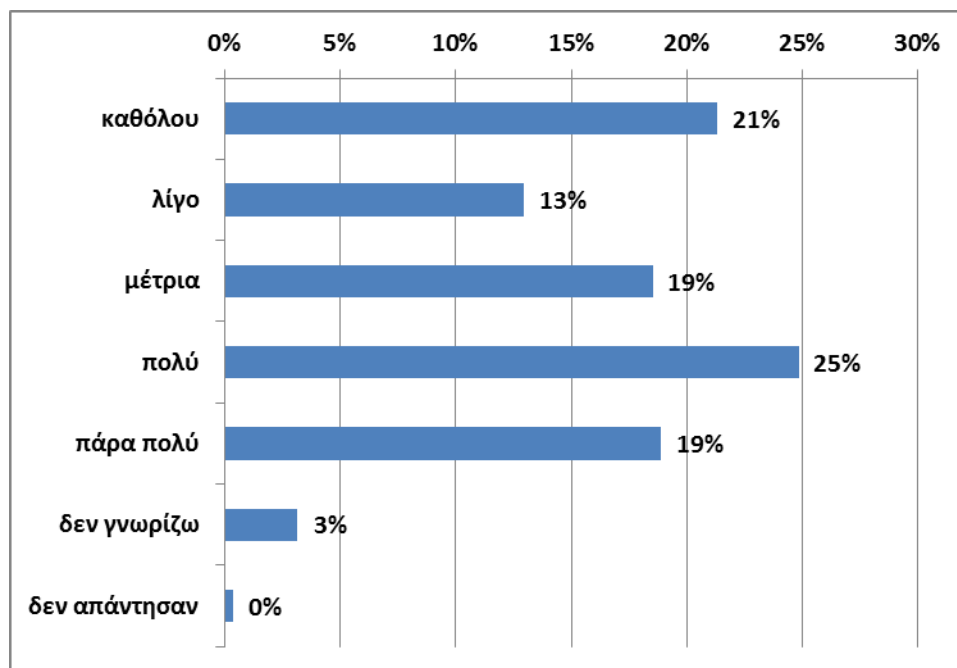
Διάγραμμα Ε.23: Απόψεις για το βαθμό στον οποίο εντοπίζουν αυξημένες απαιτήσεις/ανάγκες συντήρησης τοπικών υποδομών & παροχής δημοτικών υπηρεσιών για την εξυπηρέτηση ΔΚ (αποκομιδή απορριμμάτων, παροχές ύδρευσης, αποχετευτικό δίκτυο, κα.) (επίδραση 13)

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Αντίστοιχα, σε υψηλά ποσοστά που αγγίζουν το 80%) συμφωνούν μεταξύ τους οι επαγγελματίες τη συνεισφορά του φαινομένου σε αυξημένες απαιτήσεις (πολύ και πάρα πολύ) και ανάγκες συντήρησης τοπικών υποδομών και τοπικών υπηρεσιών (ύδρευση, αποχέτευση, αποκομιδή απορριμμάτων, κα.), ενώ ένα 13% τη θεωρεί ανύπαρκτη έως ελάχιστα σημαντική και 8% μέτριας σημασίας.

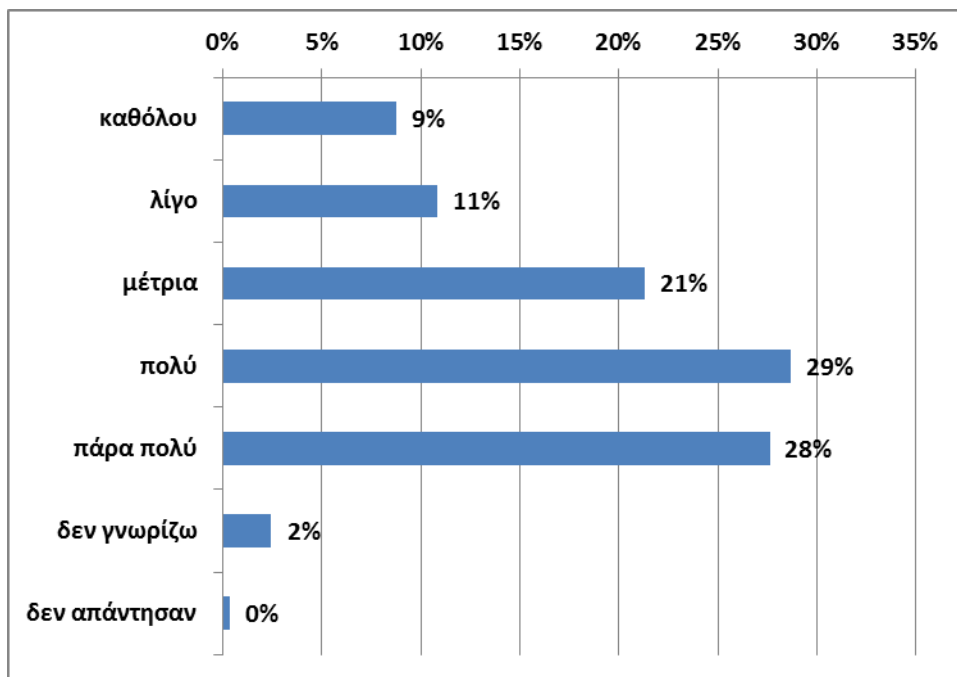
Διάγραμμα E.24.: Απόψεις για το βαθμό στον οποίο εντοπίζουν αύξηση των οικονομικών μεταναστών που απασχολούνται στο φαινόμενο (πχ. οικοδομή), με συνέπεια την αλλαγή σύνθεσης του μόνιμου πληθυσμού (επίδραση 14)

Πηγή : *ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας*

Να κυριαρχεί η άποψη μεταξύ των επαγγελματιών φαίνεται πως το φαινόμενο της ΔΚ ευθύνεται για την αύξηση των οικονομικών μεταναστών στην Άνδρο, καθώς το 44% κρίνει πως αυτό ισχύει πολύ και πάρα πολύ, ενώ όχι αμελητέο είναι το ποσοστό των επαγγελματιών που θεωρεί καθόλου έως λίγο υπάρχουσα την επίδραση αυτή (34%) και ένα 19% μετρίως ισχύουσα.

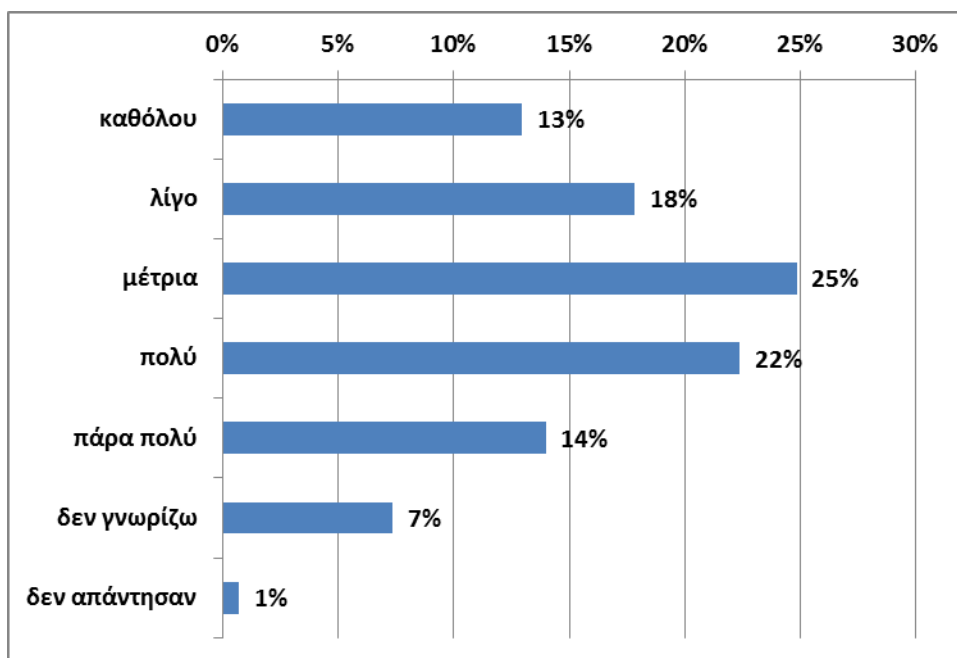
Διάγραμμα E.25: Απόψεις για το κατά πόσο βιώνουν επίδειξη πλούτου & γενικά αστικών καταναλωτικών προτύπων από τους ιδιοκτήτες ΔΚ (ακριβά οχήματα, μεγάλες & εντυπωσιακές κατοικίες, πισίνες, σκάφη, κλπ.) στην Άνδρο (επίδραση 15)

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε σημαντικό τώρα βαθμό φαίνεται να συμφωνούν μεταξύ τους οι επαγγελματίες για την επίδειξη πλούτου και αστικών καταναλωτικών προτύπων από ιδιοκτήτες ΔΚ στην Άνδρο, καθώς το 57% κρίνει πως κάτι τέτοιο συμβαίνει πολύ έως πάρα πολύ, ένα ποσοστό 21% μέτρια και ένα 20% λίγο έως καθόλου.

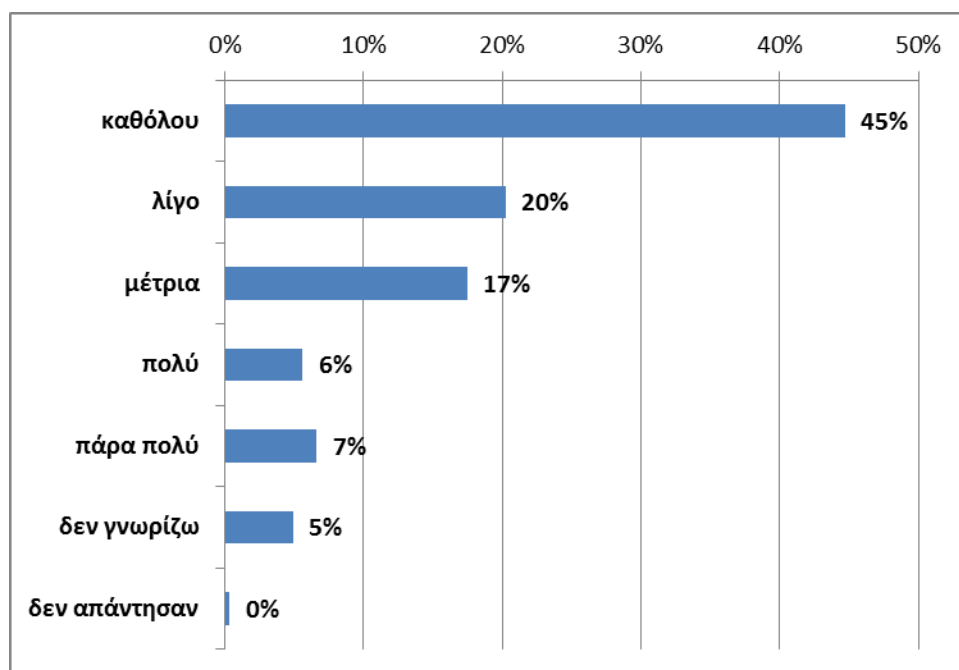
Διάγραμμα Ε.26: Απόψεις για το βαθμό στον οποίο εντοπίζουν/βιώνουν την ύπαρξη διαφορετικών αντιλήψεων και ενίοτε συγκρούσεων μεταξύ μονίμων κατοίκων και ιδιοκτητών ΔΚ για τοπικά αναπτυξιακά ζητήματα (επίδραση 16)

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Διχασμένες εμφανίζονται και πάλι οι απόψεις μεταξύ των επαγγελματιών για το κατά πόσο εντοπίζουν την ύπαρξη διαφορετικών αντιλήψεων και ενίοτε συγκρούσεων μεταξύ μονίμων κατοίκων και ιδιοκτητών ΔΚ για τοπικά αναπτυξιακά ζητήματα, καθώς ελαφρά υπερτερούν ποσοστιαία οι επαγγελματίες που θεωρούν πως κάτι τέτοιο συμβαίνει από πολύ έως πάρα πολύ στην Άνδρο και συγκεκριμένα 36%, έναντι 31% εκείνων που θεωρούν κάτι τέτοιο ελάχιστα ισχύον έως ανύπαρκτο, ενώ σημαντικό είναι και το ποσοστό των μετριοπαθών που ανέρχεται στο 25%.

Διάγραμμα Ε.27: Απόψεις για το βαθμό στον οποίο εντοπίζουν απώλεια πολιτισμικής ταυτότητας (τοπικού χρώματος, ηθών & εθίμων, κλπ.) εξαιτίας των παραπάνω επιρροών των ΔΚ στην Άνδρο (επίδραση 17)

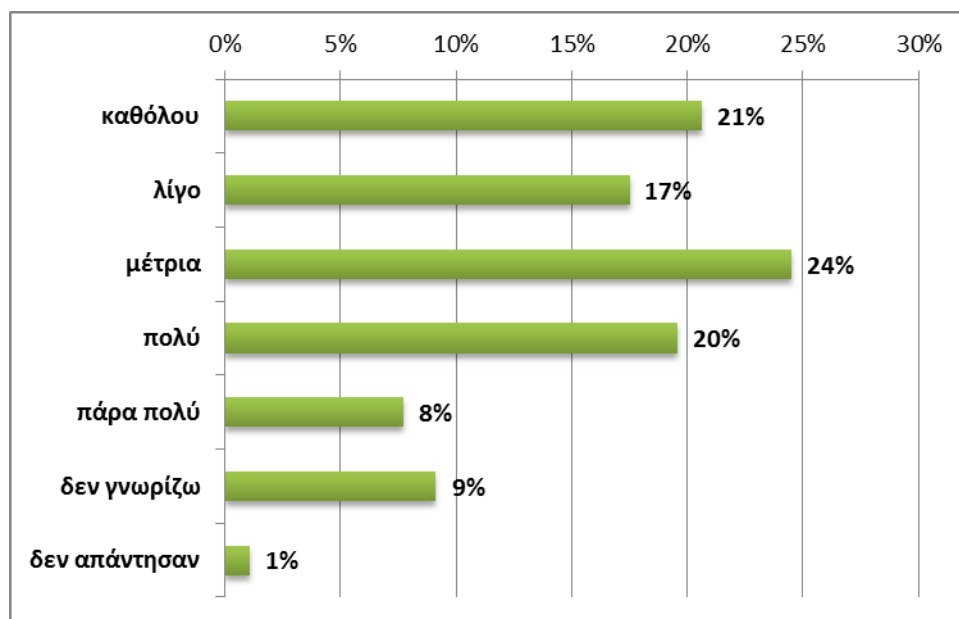
Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Να συμφωνούν φαίνεται τέλος οι επαγγελματίες σε υψηλό ποσοστό πως δεν εντοπίζουν σε υψηλό βαθμό απώλεια πολιτισμικής ταυτότητας εξαιτίας όλων των παραπάνω επιρροών των ΔΚ στην Άνδρο, καθώς ένα ποσοστό 65% θεωρεί μια τέτοια επίδραση ως ανύπαρκτη έως ελάχιστη, ένα 17% μέτρια και μόλις ένα 13% ως πολύ και πάρα πολύ ισχύουσα.

3.2.2.6 Επιδράσεις του φαινομένου της ΔΚ στο φυσικό περιβάλλον της Άνδρου : απόψεις και εκτιμήσεις

Σε ότι αφορά τώρα τις εκτιμήσεις των ερωτηθέντων για επί μέρους περιβαλλοντικές επιδράσεις του φαινομένου της ΔΚ στην Άνδρο, βάσει της διεθνούς βιβλιογραφίας, αυτές παρουσιάζονται διαδοχικά στους επόμενους πίνακες.

Διάγραμμα Ε.28: Απόψεις για βαθμό πίεσης στους τοπικούς φυσικούς πόρους (γη, νερό, βιοποικιλότητα, τοπίο) κυρίως από νέες κατασκευές ΔΚ & τα συνοδευτικά τους έργα (δρόμοι, διαμορφώσεις σε πρανή, δίκτυα, κλπ.)

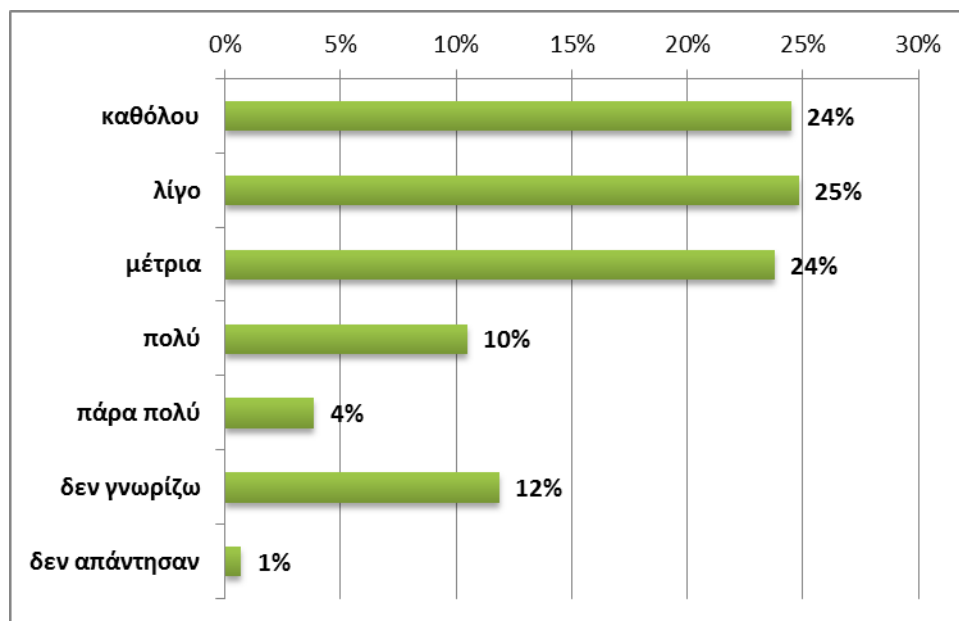

Πηγή : *ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας*

Ποικίλες εμφανίζονται οι απόψεις ως προς τους βαθμούς πίεσης στους τοπικούς φυσικούς πόρους της Άνδρου εξαιτίας των νέων κατασκευών ΔΚ και των συνοδών έργων τους, με σχετική κυριαρχία ποσοστού 38% που τις θεωρεί ανύπαρκτες έως ελάχιστες, ένα ποσοστό 28% που τις θεωρεί πολύ έως πάρα πολύ σημαντικές και ένα ποσοστό 20% μέτριας σημασίας.

Βάσει των επί μέρους σχολίων που συνόδευσαν την απάντηση στο παραπάνω ερώτημα, κατονομάστηκαν συγκεκριμένες περιοχές που οι ερωτώμενοι εντοπίζουν τις επιδράσεις αυτές και συγκεκριμένα, στην περιοχή του πρώην Δήμου Άνδρου, η περιοχή της Χώρας, τα χωριά γύρω της, Στενιές, Αποίκια, Πιτροφός, στον πρώην δήμο Υδρούσας, το Γαύριο, ο Κάτω και Άνω Άγιος Πέτρος, το Κυπρί, το Μπασι, το Απροβάτου, η Παλαιόπολη, ο Φελλός και η περιοχή του Κάβο Ντόρο, ενώ στον πρώην δήμο Κορθίου, οι περιοχές Χώνες, Συνετί, και Πλάκα. Έγιναν επίσης αναφορές στο ζήτημα των ασύδοτων γεωτρήσεων εν γένει και συγκεκριμένη αναφορά σε δραστηριότητες δόμησης ΔΚ στην παραλία Πίσω Γιάλια σχολιάζοντας την κατάσταση ως «... ανοχή σε παράνομες δραστηριότητες πλουσίων», παραπέμποντας, πέραν της περιβαλλοντικής διάστασης και σε συσχετισμούς ισχύος και κοινωνικές ανισότητες που συνοδεύουν το φαινόμενο της ΔΚ στην Άνδρο.

Διάγραμμα Ε.29: Απόψεις για το κατά πόσο εντοπίζουν διάβρωση-απώλεια εδάφους λόγω εκσκαφών για κατασκευή ΔΚ σε μεγάλες κλίσεις

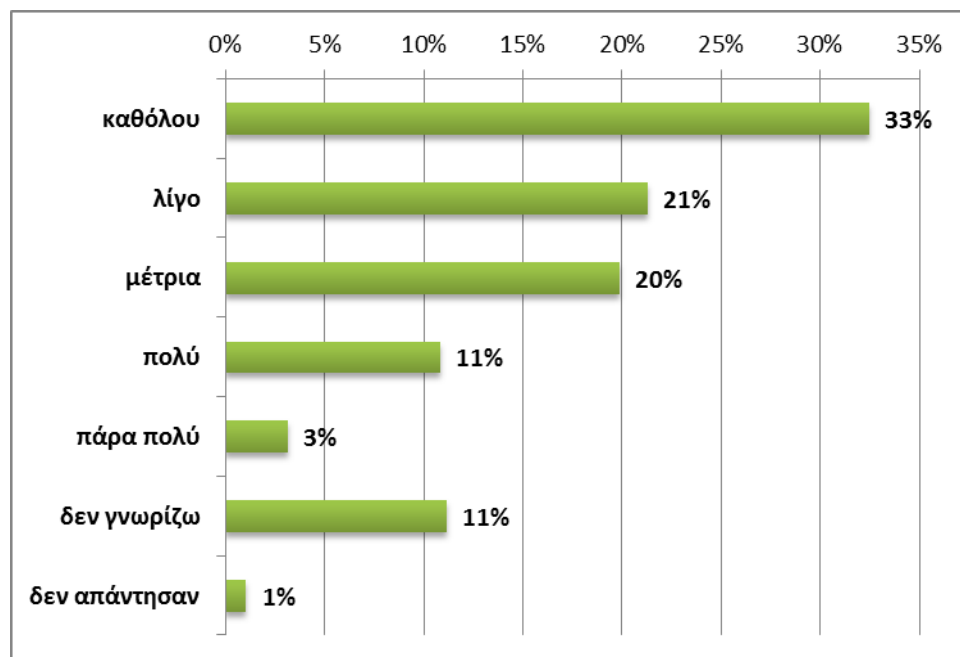

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Στα όρια της πλειοψηφίας κινείται το ποσοστό των επαγγελματιών που θεωρούν ανύπαρκτα έως ελάχιστα τα φαινόμενα διάβρωσης-απώλειας εδάφους λόγω εκσκαφών για την κατασκευή ΔΚ σε μεγάλες κλίσεις στην Άνδρο, καθώς το 49% τα κρίνει ανύπαρκτα έως ελάχιστα, το 24% μέτριας κλίμακας και το 14% πολύ έως πάρα πολύ σημαντικά. Ένα ποσοστό 12% δηλώνει άγνοια σχετικά.

Στα σχόλια των ερωτηθέντων έγινε αναφορά σε συγκεκριμένες περιοχές που αντιμετωπίζουν το πρόβλημα και συγκεκριμένα στον πρώην Δήμο Υδρούσας, στις περιοχές Άγιος Πέτρος, Απροβάτου, Κυπρί, Μπασιί, Φελλός και Παλαιόπολη και στον πρώην Δήμο Κορθίου στις περιοχές Χώνες, Συνετί και Πλάκα. Σχολιάστηκε ο ορεινός χαρακτήρας του νησιού που σύμφωνα με συγκεκριμένο επαγγελματία καθιστά τη διάβρωση αναπόφευκτο φαινόμενο.

Διάγραμμα Ε.30: Απόψεις για το κατά πόσο εντοπίζουν δραστική υποβάθμιση σημαντικών ενοτήτων τοπίου με ιδιαίτερη πολιτισμική αξία ή οικολογικά ευαίσθητων, εξαιτίας του φαινομένου των ΔΚ

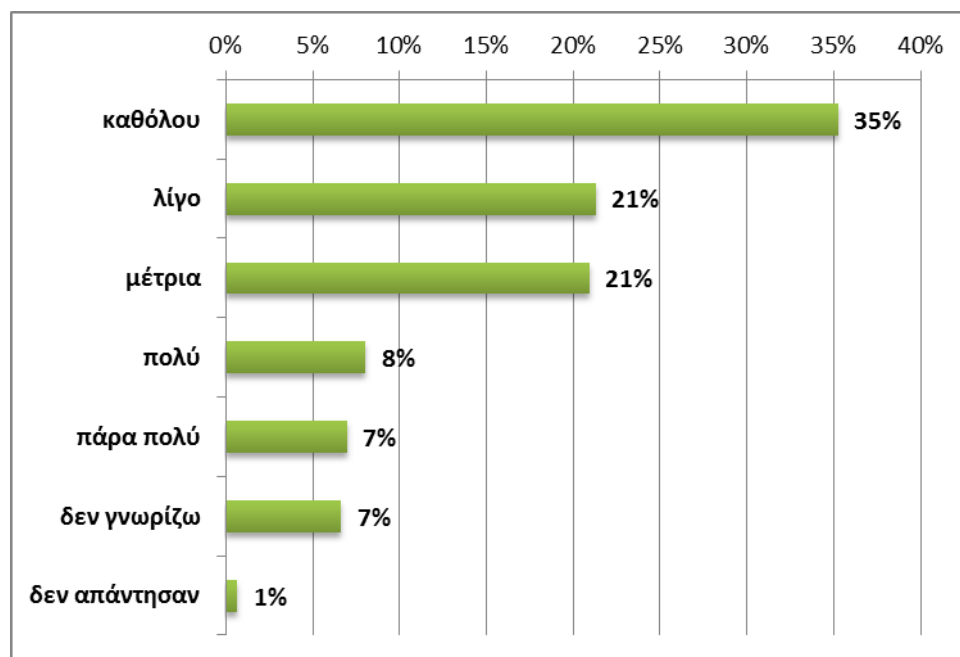

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Η πλειοψηφία των επαγγελματιών θεωρούν ανύπαρκτες έως ελάχιστες τις επιδράσεις του φαινομένου των ΔΚ στην Άνδρο σε φαινόμενα υποβάθμισης σημαντικών ενοτήτων τοπίου με ιδιαίτερη πολιτισμική αξία ή οικολογικά ευαίσθητων, καθώς ένα ποσοστό 54% τις θεωρεί ανύπαρκτες έως ελάχιστες, ένα ποσοστό 20% μέτριας σημασίας και ένα ποσοστό 14% πολύ έως πάρα πολύ σημαντικές. Ένα ποσοστό 11% δηλώνει άγνοια σχετικά.

Στα σχόλια εκείνων των επαγγελματιών που έκριναν ισχύουσα την επίδραση αυτή υποδείχθηκαν συγκεκριμένες περιοχές και συγκεκριμένα στον πρώην Δήμο Άνδρου, η Χώρα, η Σταυροπέδα (όπου για πολλά χρόνια λειτουργεί ΧΑΔΑ του νησιού), οι παραλίες Πίσω Γιάλια και Άγλα, στον πρώην Δήμο Υδρούσας οι περιοχές Μπατσι, Πούντα Απροβάτου και Ζόργκος και στον πρώην Δήμο Κορθίου οι περιοχές Πλάκα και Ράχη. Δεν έλειψαν και πιο έντονοι σχολιασμοί του είδους «... σε όλο το νησί...» αλλά και πιο μετριοπαθείς που συνόδευαν αντίστοιχες απαντήσεις στο ερώτημα του είδους «...γενικά τηρούνται οι όροι δόμησης» και «...σχετικό είναι...».

Διάγραμμα Ε.31: Απόψεις για το κατά πόσο εντοπίζουν επιβάρυνση ακτών ιδιαίτερου κάλλους, παραμορφώσεις του τοπίου & φυσικού αναγλύφου (δόμηση μεγάλων και ψηλών οικοδομών ΔΚ σε κλίσεις και κορυφογραμμές)

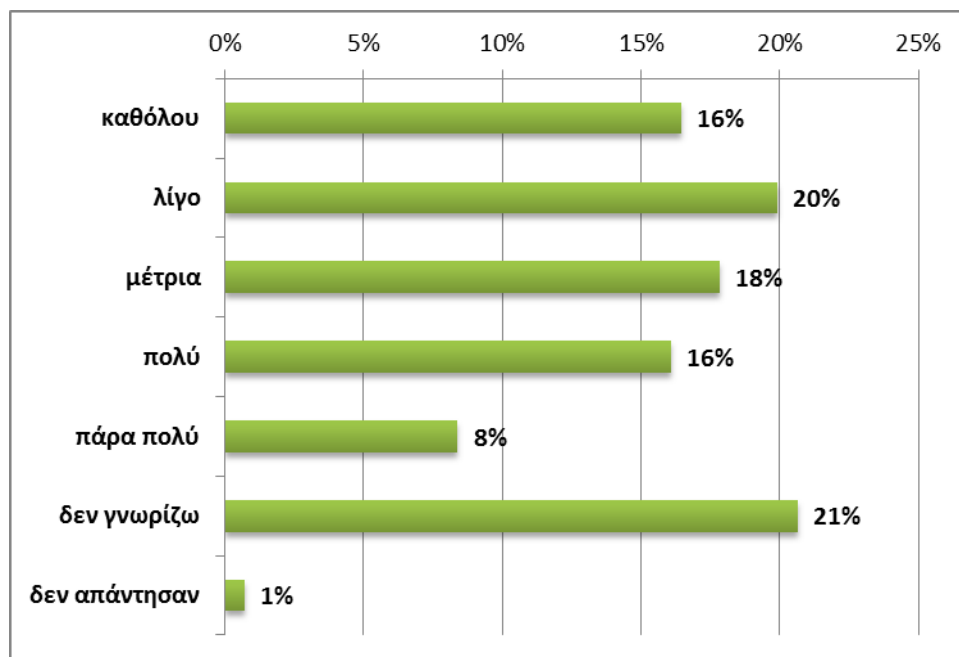

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Η πλειοψηφία των επαγγελματιών και συγκεκριμένα ποσοστό 56% θεωρούν ανύπαρκτες έως ελάχιστες τις επιδράσεις του φαινομένου των ΔΚ στην Άνδρο σε φαινόμενα επιβάρυνσης ακτών ιδιαίτερου κάλλους, παραμορφώσεις τοπίου και φυσικού αναγλύφου με τη δόμηση μεγάλων και ψηλών οικοδομών σε κλίσεις και κορυφογραμμές, ένα ποσοστό 21% μέτριας σημασίας και ένα ποσοστό 15% πολύ έως πάρα πολύ σημαντικές. Ένα ποσοστό 7% δηλώνει άγνοια σχετικά.

Στα σχόλια του ερωτήματος υποδείχθηκαν και πάλι συγκεκριμένες περιοχές, στον πρώην Δήμο Υδρούσας, το Γαύριο, ο Φελλός, ο Ζόργκος, το Βιτάλι, ο Αγ. Πέτρος, το Κυπρί, στον πρώην Δήμο Άνδρου, οι Στενιές και τα Πίσω Γιάλια και τα Άχλα. Επιστημάνθηκαν επίσης οι περιπτώσεις «...μεγάλων κτηρίων κοντά σε παραλίες» και «...σπιτιών που δεν ταιριάζουν με το κυκλαδίτικο στυλ».

Διάγραμμα Ε.32: Απόψεις για το κατά πόσο εντοπίζουν αυθαίρετη διάνοιξη οδών για οικοπεδοποίηση (εκμετάλλευση γης προς οικοδομικής δραστηριότητα) ή ατομικές ΔΚ

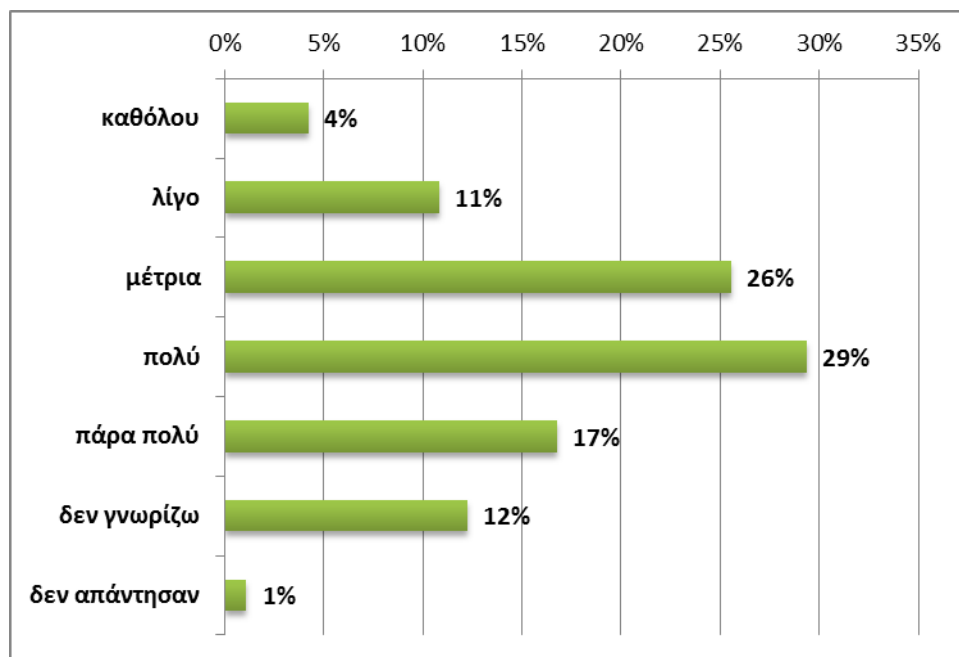

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Ποικίλες εμφανίζονται οι απόψεις ως προς τις διανοίξεις οδών για οικοπεδοποίηση ή ατομικές ΔΚ, με κυρίαρχο ένα ποσοστό 36% τις θεωρεί ανύπαρκτες έως ελάχιστες, ενώ υπάρχει ένα ποσοστό 24% που τις θεωρεί πολύ έως πάρα πολύ σημαντικές και ένα ποσοστό 18% μέτριας σημασίας. Αξιοσημείωτο εδώ είναι το υψηλό ποσοστό επαγγελματιών, 21%, που δήλωσαν άγνοια σχετικά.

Στα σχόλια υποδείχθηκαν και εδώ συγκεκριμένες περιοχές, στον πρώην Δήμο Υδρούσας η περιοχή της Βόρης, στον πρώην Δήμο Άνδρου, το Μεσαθούρι, ο Πιτροφός και οι Μένητες, η Βουρκωτή και τα Άχλα και στον πρώην Δήμο Κορθίου, ο Όρμος Κορθίου. Έγινε αναφορά στην ύπαρξη «... πολλών παράδρομων», ενώ δεν έλειψαν και σχόλια του είδους «... χρειάζονται οι δρόμοι για τα αυτοκίνητα».

Διάγραμμα Ε.33: Απόψεις για την έκταση επέκτασης δικτύων -γραμμών ηλεκτρικού ρεύματος & τηλεφώνου εξαιτίας του φαινομένου των ΔΚ

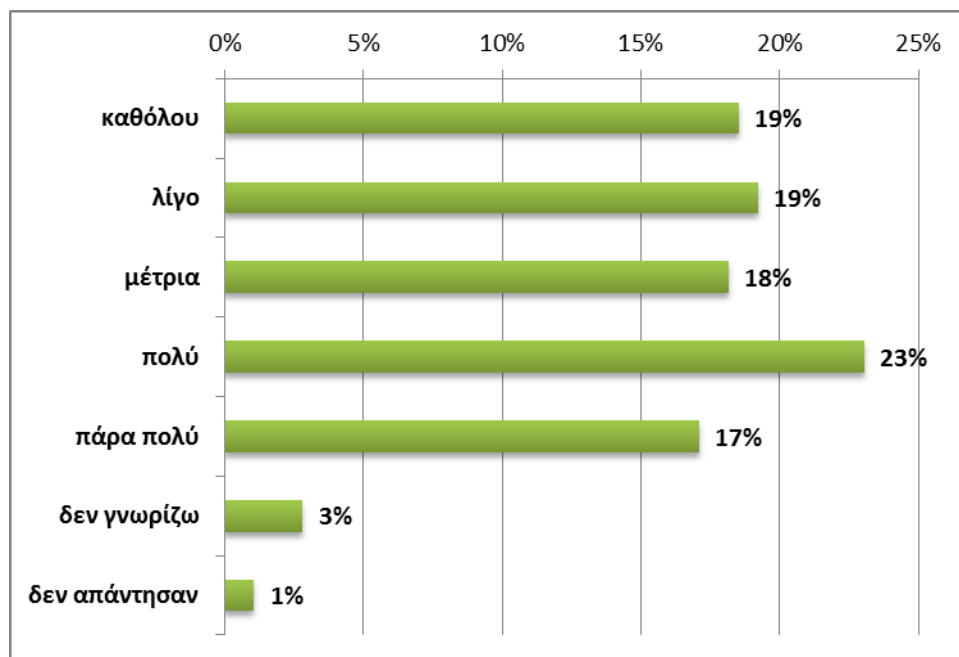

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Στα όρια της πλειοψηφίας κινείται το ποσοστό των επαγγελματιών που θεωρούν πολύ έως πάρα πολύ σημαντικές τις επεκτάσεις δικτύων, ρεύματος, τηλεφώνου κλπ., εξαιτίας του φαινομένου των ΔΚ στην Άνδρο και συγκεκριμένα ένα ποσοστό 46%, ενώ ένα ποσοστό 26% μέτριας κλίμακας και ένα 15% ανύπαρκτες έως ελάχιστες. Ένα ποσοστό 12% δηλώνει άγνοια σχετικά.

Στα σχόλια έγινε αναφορά σε συγκεκριμένες περιοχές που εντοπίζονται αυτές οι επεκτάσεις και συγκεκριμένα στον πρώην Δήμο Υδρούσας στο Γαύριο και το Μπατσι, στον πρώην Άνδρου στον Πιτροφό και στον πρώην Δήμο Κορθίου στην περιοχή του Όρμου. Αξίζει να σημειωθεί η επισήμανση της τοποθέτησης πυλώνων ηλεκτρικού ρεύματος που διατρέχουν σε όλο το μήκος του τις ράχες του νησιού («... από Κάβο Ντόρο, μέχρι το Στενό της Τήνου») ΑΝΔΡΟΣ, Πιτροφός. Δεν έλειψαν και πιο μετριοπαθή σχόλια του είδους «... ε φυσικό είναι».

Διάγραμμα Ε.34: Απόψεις για το κατά πόσο βιώνουν έλλειψη πόσιμου νερού λόγω υπερκατανάλωσης τη θερινή περίοδο από χρήστες ΔΚ (πισίνες, κήποι, κα.)

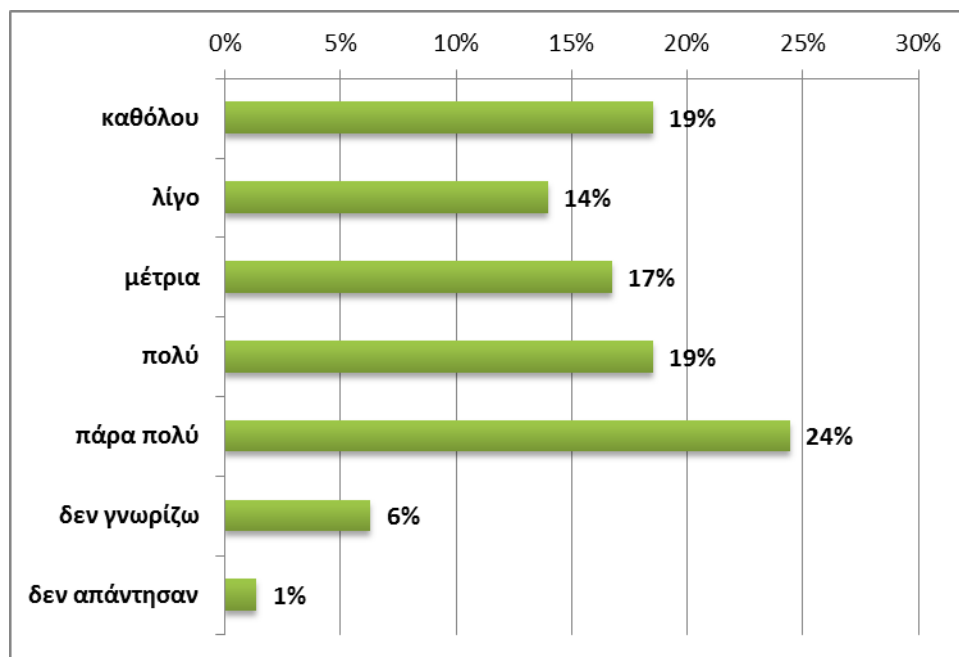

Πηγή : *ιδία επεξεργασία στοιχείων έρευνας*

Διχασμένες παρουσιάζονται οι απόψεις των επαγγελματιών ως προς το κατά πόσο το φαινόμενο των ΔΚ στην Άνδρο ευθύνεται για τυχόν ελλείψεις πόσιμου νερού λόγω υπερκατανάλωσης από τους χρήστες των ΔΚ, με σχετική πλειοψηφία ενός ποσοστού 40% που θεωρεί πως αυτές είναι πολύ έως πάρα πολύ σημαντικές, ενώ ακολουθούν ένα ποσοστό 38% που τις θεωρεί ανύπαρκτες έως ελάχιστες και ένα ποσοστό 18% μέτριας σημασίας.

Στα σχόλια υποδείχθηκαν συγκεκριμένες περιοχές που οι ερωτώμενοι εντοπίζουν το πρόβλημα και συγκεκριμένα στον πρώην Δήμο Άνδρου στη Μεσσαριά, στο Ζαγανιάρη, στα Λάμυρα, στις Στραπουργιές, στα Υψηλού και στα Βραχνού, στον πρώην Δήμο Υδρούσας στο Γαύριο, στο Μπατσι, στο Άνω Γαύριο και τα Γαυριοχώρια και στον πρώην Δήμο Κορθίου στην περιοχή του Όρμου. Αναφέρθηκαν και σχόλια που θεωρούν το πρόβλημα μάλλον τεχνικής φύσεως ζήτημα «... παλαιών δικτύων» ή «...μη σωστής εκμετάλλευσης λόγω έλλειψης υποδομών». Τέλος έγινε αναφορά στην έλλειψη πόσιμου νερού κυρίως στην περιοχή του Γαυρίου, στις χρονιές με χαμηλή βροχόπτωση αλλά και στο ζήτημα της μη αποτελεσματικής διαχείρισης της ζήτησης με μοναδικό εργαλείο την τιμολόγηση καθώς «... δεν λογαριάζεται η κατανάλωση γιατί πληρώνω και το θέλω τώρα...».

Διάγραμμα Ε.35: Απόψεις για το κατά πόσο θεωρούν πως υπάρχει κακή ποιότητα πόσιμου νερού, λόγω υφαλμύρυνσης-αυξημένων γεωτρήσεων-ανεξέλεγκτων βόθρων, εξαιτίας του φαινομένου των ΔΚ

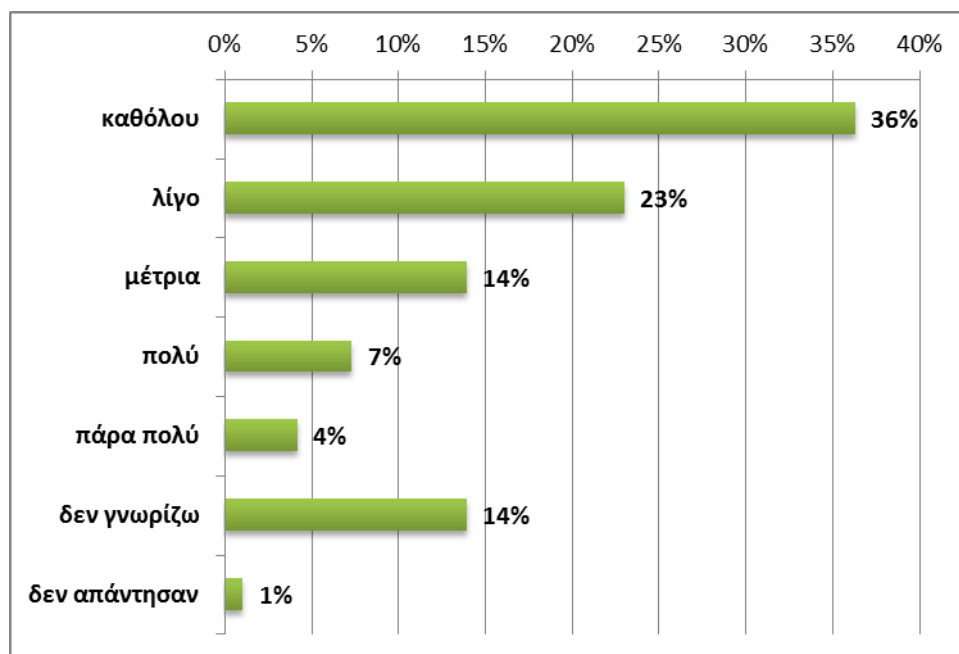

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πιο σημαντικές φαίνεται οι επαγγελματίες να θεωρούν τις επιδράσεις του φαινομένου των ΔΚ στην Άνδρο στην ποιότητα του πόσιμου νερού και συγκεκριμένα περιπτώσεις υφαλμύρυνσης ή επιβάρυνσης από γεωτρήσεις και βόθρους στα πόσιμα νερά, καθώς το 43% τις θεωρεί πολύ έως πάρα πολύ σημαντικές, ενώ ένα ποσοστό 33% τις θεωρεί ανύπαρκτες έως ελάχιστες και ένα 17% μέτριας σημασίας.

Στα σχόλια έγινε αναφορά στις περιοχές του πρώην Δήμου Άνδρου, Χώρα, Άβυσσος και Μεσσαριά, του πρώην Δήμου Υδρούσας, Γαύριο, Άγιος Πέτρος και Μπατσι και του πρώην Δήμου Κορθίου, Όρμος και δεν έλειψαν σχόλια που θεωρούν το ζήτημα σημαντικό «.. σε όλο το νησί». Και πάλι επισημάνθηκαν το ζήτημα της «...κακής διαχείρισης εκ μέρους των αρχών» και σχόλια του είδους «... υπάρχουν όμως φυσικές πηγές» και «... κακό δίκτυο, πολύ παλαιό», αλλά και η ποιότητα του νερού «... είναι σκληρό» και η ανάγκη ελέγχου του.

Διάγραμμα Ε.36: Απόψεις για το κατά πόσο θεωρούν ότι υπάρχει επιβάρυνση ενδιαιτημάτων προστατευομένων ειδών χλωρίδας και πανίδας (πχ. υγρότοποι, περιοχές NATURA, καταφύγια άγριας ζωής, κα.), εξαιτίας του φαινομένου των ΔΚ

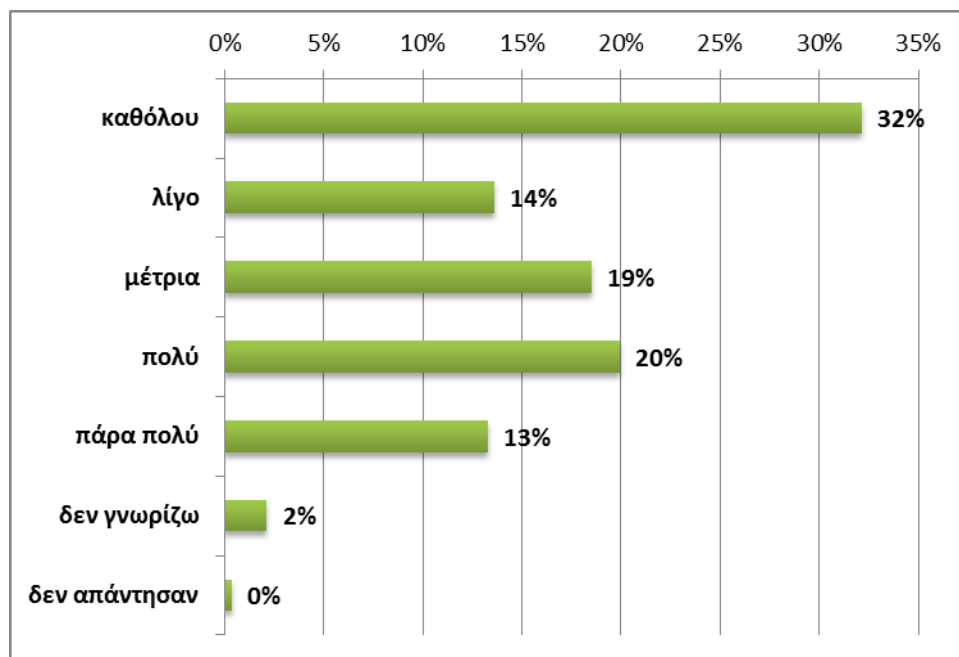

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Ανύπαρκτες έως ελάχιστα σημαντικές φαίνεται να αξιολογούν οι επαγγελματίες την επιβάρυνση του φαινομένου των ΔΚ στην Άνδρο σε ενδιαιτήματα προστατευομένων ειδών χλωρίδας και πανίδας, καθώς το 59% τις θεωρεί ανύπαρκτες έως ελάχιστες, ενώ ένα ποσοστό 14% μέτριας σημασίας και μόλις ένα 11% πολύ έως πάρα πολύ σημαντικές. Αξιοσημείωτο εδώ είναι και το ποσοστό των επαγγελματιών, 14%, που δήλωσαν άγνοια σχετικά.

Ο σχολιασμός εδώ περιέλαβε την ανάγκη επανεξέτασης των περιοχών Natura, αλλά και την άποψη πως «... δεν υπάρχει ανοικοδόμηση» και «... δεν επιβαρύνονται οι περιοχές». Τέλος έγινε συγκεκριμένη αναφορά στην παραλία Άχλα και δεν έλειψαν πιο έντονες απόψεις που εντοπίζουν το πρόβλημα «... σε όλο το νησί».

Διάγραμμα Ε.37: Απόψεις για το κατά πόσο αυξάνει η θαλάσσια ρύπανση (από αύξηση σκουπιδιών, λυμάτων, σκαφών, κλπ.), εξαιτίας του φαινομένου των ΔΚ

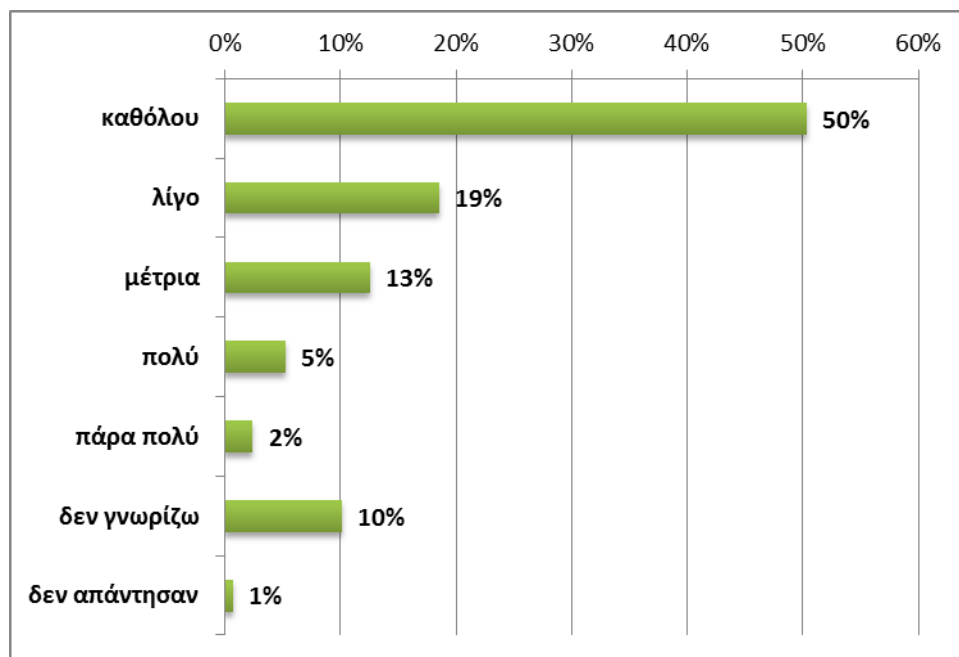

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Ποικίλες εμφανίζονται οι απόψεις ως προς το κατά πόσο το φαινόμενο των ΔΚ στην Άνδρο ευθύνεται για τη θαλάσσια ρύπανση, με κυρίαρχο ένα ποσοστό 46% τις θεωρεί ανύπαρκτες έως ελάχιστες, ενώ υπάρχει ένα ποσοστό 33% που τις θεωρεί πολύ έως πάρα πολύ σημαντικές και ένα ποσοστό 19% μέτριας σημασίας.

Στα σχόλια υποδείχθηκαν και πάλι συγκεκριμένες περιοχές, στον πρώην Δήμο Άνδρου, η Χώρα, το Νημπορειό, οι Στενιές, τα Γιάλια, και τα Άχλα και στην περιοχή Υδρούσας το Μπασιό. Για την περιοχή της Χώρας έγινε αναφορά στα λύματα που χύνονται στη θάλασσα χωρίς καμία διαχείριση και στην ουσία στην έλλειψη βιολογικού καθαρισμού. Έγινε ακόμη ιδιαίτερη αναφορά στο ζήτημα της κατάρρευσης της χωματερής πέρσι το Φεβρουάριο στην παραλία Σχοινιά στη Σταυροπέδα, γεγονός που σχολιάστηκε ως «... έγκλημα!» και «... όταν είναι ανεγκέφαλοι...» προφανώς υπονοώντας τους ιθύνοντες εν γένει. Τέλος έγινε αναφορά στον περισσότερο κόσμο που δέχεται το νησί τα τελευταία χρόνια αλλά και τη ρύπανση που οφείλεται στα βαπόρια.

ΔιάγραμμαΕ.38: Απόψεις για το κατά πόσο αυξάνουν οι πυρκαγιές που μπορούν να αποδοθούν άμεσα ή έμμεσα στο φαινόμενο των ΔΚ

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Μεγαλύτερη συμφωνία εμφανίζεται μεταξύ των επαγγελματιών της Άνδρου για το κατά πόσο μπορούν να αποδοθούν στο φαινόμενο των ΔΚ στο νησί αυξημένα περιστατικά πυρκαγιών, καθώς το 69% κρίνει μια τέτοια εκδοχή ως ανύπαρκτη ή ελάχιστα ισχύουσα, ένα ποσοστό 13% ως μέτριας ισχύος και μόλις ένα 7% πολύ έως πάρα πολύ σημαντική. Όχι ευκαταφρόνητο και εδώ το ποσοστό επαγγελματιών, 10%, που δήλωσαν άγνοια σχετικά.

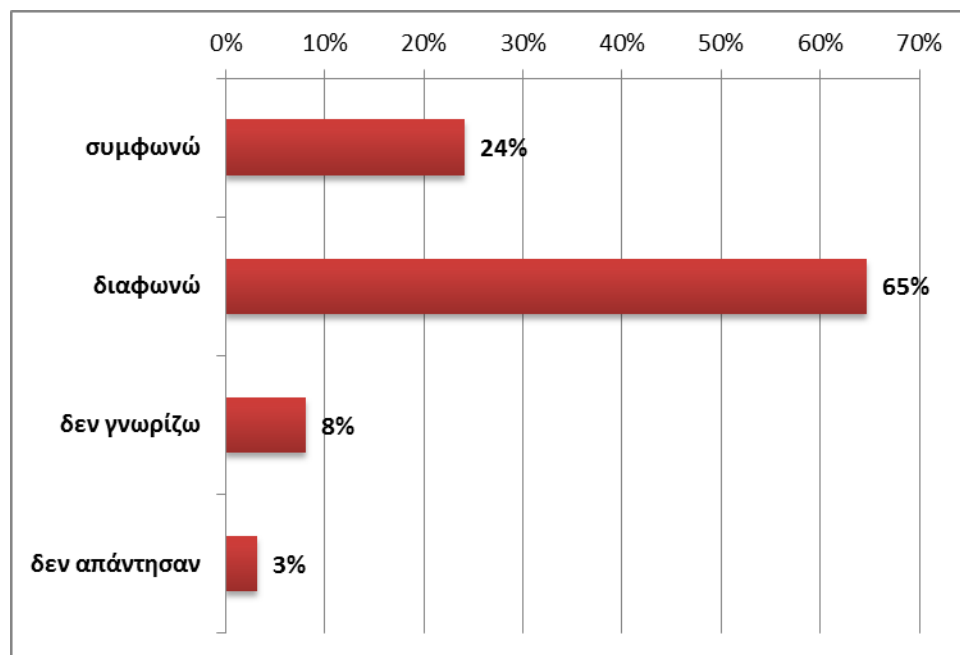
Ενδιαφέρον παρουσίασαν εδώ σχόλια που κάνουν λόγο για «... αμέλεια» ή «...οι ντόπιοι είναι πιο επικίνδυνοι» και (οι πυρκαγιές) «...χρειάζονται κι αυτές».

3.2.2.7 Βασικά ζητήματα και η ελκυστικότητα της Άνδρου : απόψεις και εκτιμήσεις

Σε ότι αφορά τώρα τις εκτιμήσεις των ερωτηθέντων για βασικά ζητήματα που αντιμετωπίζει σύγχρονα η Άνδρος, αλλά και την εξέλιξη της ελκυστικότητας της τα τελευταία χρόνια, αυτές παρουσιάζονται διαδοχικά στους επόμενους πίνακες.

Σε ότι αφορά τη γνώμη των ερωτηθέντων για την πρόταση κατάργησης της εκτός σχεδίου δόμησης η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων και συγκεκριμένα ένα ποσοστό 65% διαφωνεί, ενώ ακολουθεί ένα 24% επαγγελματιών που συμφωνούν και ένα 8% που δήλωσαν άγνοια.

Διάγραμμα Ε.39: Απόψεις για την πρόταση κατάργησης της εκτός σχεδίου δόμησης

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά τώρα την ανοικτή ερώτηση για το ποια είναι τα βασικά ζητήματα που αντιμετωπίζει σύγχρονα η Άνδρος, η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων και συγκεκριμένα ένα ποσοστό 63% κατέθεσε σχόλιο με αρνητικό περιεχόμενο, ενώ ακολουθεί ένα 23% επαγγελματιών που κατέθεσαν σχόλιο μικτού περιεχομένου, τόσο θετικό όσο και αρνητικό, ενώ 10% δεν απάντησαν και μόλις ένα 3% κατέθεσε ουδέτερα σχόλια. Σχεδόν μηδενικό ήταν το ποσοστό των επαγγελματιών που κατέθεσε σχόλιο με αμιγώς θετικό περιεχόμενο.

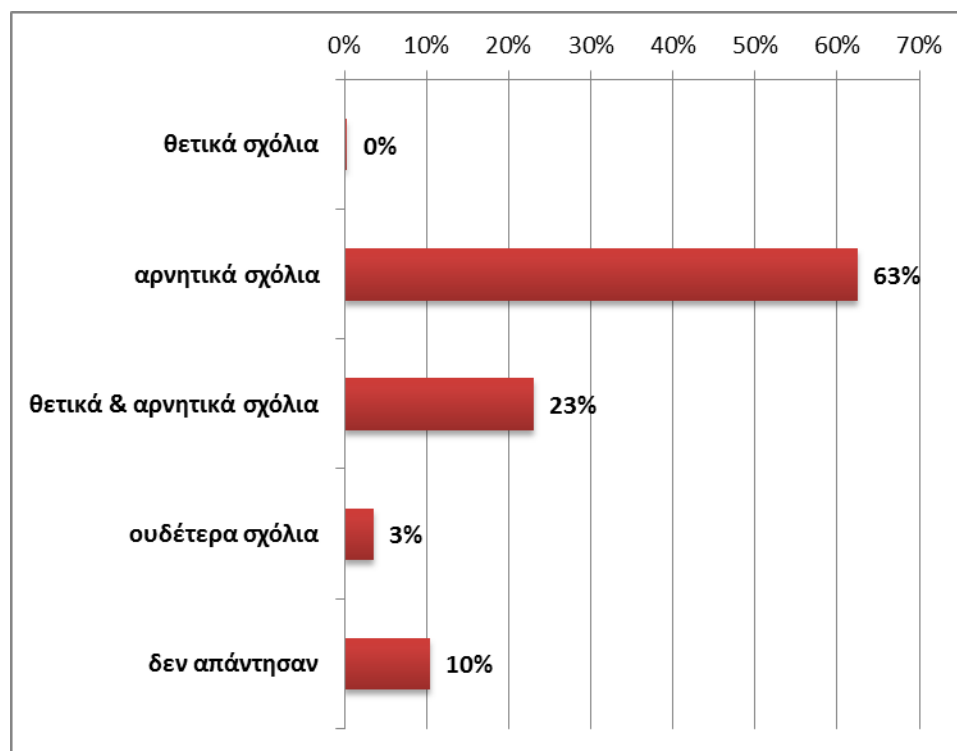
Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα σχόλια που κατατέθηκαν από τους επαγγελματίες σχετικά και τα οποία παραπέμπουν στην θεματολογία του παρακάτω πίνακα, ενώ παρουσιάζονται αναλυτικά στο παράρτημα..... Σε αριθμό σχολίων υπερτερούν σχόλια που αντανακλούν μερική συνειδητοποίηση του ζητήματος της εκτός σχεδίου δόμησης και πάντως την ανάγκη για κάποιες αλλαγές, αλλά όχι απαραίτητα την ολοκληρωτική της κατάργηση. Σε συνάφεια με αυτά, πιο ξεκάθαρα τοποθετημένοι σχολιάζει ένα μέρος επαγγελματιών το πόσο σημαντική είναι η εκτός σχεδίου δόμηση για την τοπική οικονομία και κυρίως σε ότι αφορά την οικοδομή και τον τουρισμό αλλά και κάποιο μέρος που εκφράζεται σχολιάζοντας κάθετα υπέρ της διατήρησης της και κάποιο ακόμη που θεωρεί πως το νησί διαθέτει αφθονία ελεύθερων γαιών και εξ αυτού του λόγου δεν παρουσιάζει τόσο μεγάλη επιβάρυνση. Μερικά ακόμη ζητήματα που τίθενται περιλαμβάνουν την πρόταση-ανάγκη της επέκτασης των υφιστάμενων οικισμών και καθορισμού ορίων αυτών, τη δυνατότητα χρήσης υφιστάμενων κτισμάτων στις εκτός σχεδίου περιοχές, το ζήτημα της κοινωνικής αδικίας που ενέχει η πρόταση της κατάργησης της εκτός σχεδίου δόμησης και τέλος την υιοθέτηση οικολογικών πρακτικών κατά τη δόμηση και λειτουργία των κατοικιών.

Πίνακας Ε.175: Σχόλια για την πρόταση κατάργησης της εκτός σχεδίου δόμησης

ταξινόμηση σχολίων για την πρόταση κατάργησης της εκτός σχεδίου δόμησης	αριθμός σχολίων
μερική συνειδητοποίηση ή συνειδητοποίηση ανάγκης αλλαγών	13
σημαντική η εκτός σχεδίου δόμηση για την οικονομία του νησιού, στην οικοδομή και τον τουρισμό	8
υπέρ της δόμησης ή/και κάθετη απόρριψη της πρότασης	6
ανάγκη επέκτασης οικισμών	3
αφθονία γης-μεγάλη η Άνδρος δεν έχει πρόβλημα	3
η κοινωνική αδικία στην κατάργηση της εκτός σχεδίου δόμησης	2
ανάγκη καθορισμού ορίων οικισμών	1
τα παλαιά οικήματα εκτός οικισμών	1
περιβαλλοντικές παράμετροι πχ. ενεργειακή αυτονομία κτηρίων	1

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

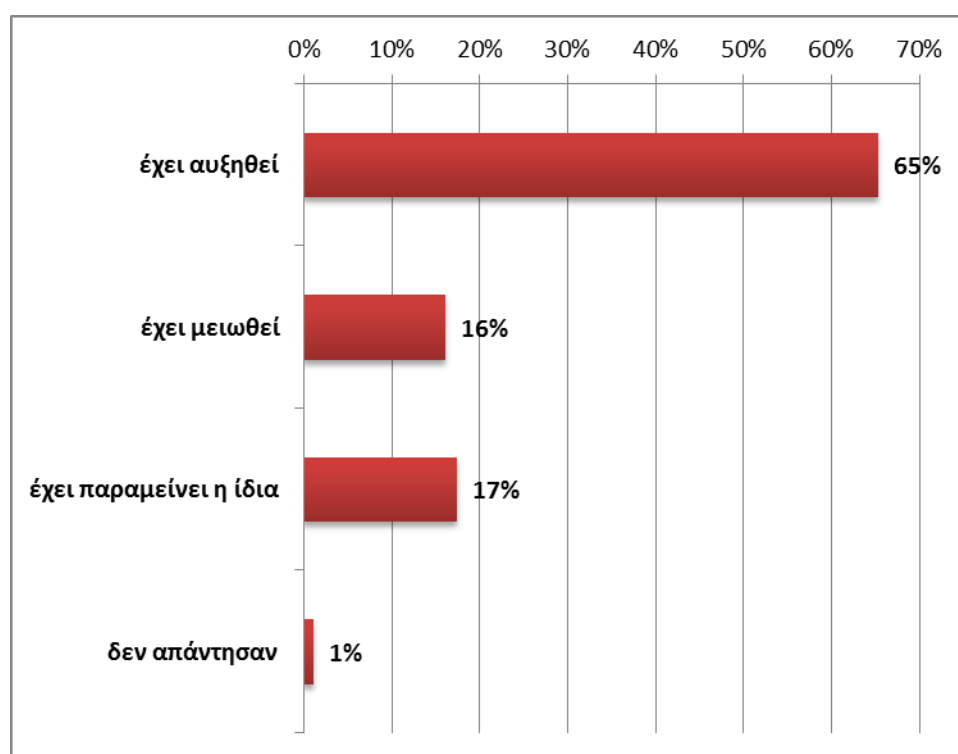
Διάγραμμα Ε.40: Είδος σχολίων στο ερώτημα «Τι έχετε εντοπίσει να βελτιώνεται και τι να χειροτερεύει στην Άνδρο τα τελευταία χρόνια ;»

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύγκριση των αποτελεσμάτων των εκτιμήσεων των επαγγελματιών για την εξέλιξη της ελκυστικότητας της Άνδρου τόσο ως τόπος διακοπών, δηλαδή για τους επισκέπτες, όσο και ως τόπος μόνιμης κατοικίας δηλαδή για τους μόνιμους κατοίκους. Ενώ η συντριπτική πλειοψηφία και συγκεκριμένα ποσοστό 65% θεωρεί πως η ελκυστικότητα του νησιού έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια για τους επισκέπτες, οι επαγγελματίες που θεωρούν πως η ελκυστικότητα της Άνδρου ως τόπου μόνιμης διαμονής έχει αυξηθεί ανέρχονται μόλις σε 31%. Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων και ποσοστό 40% θεωρούν πως η ελκυστικότητα της Άνδρου ως τόπου διαβίωσης παραμένει σταθερή.

Διάγραμμα Ε.41: Συμπλήρωση της φράσης «Η ελκυστικότητα της Άνδρου για τους επισκέπτες της τα τελευταία χρόνια ...»

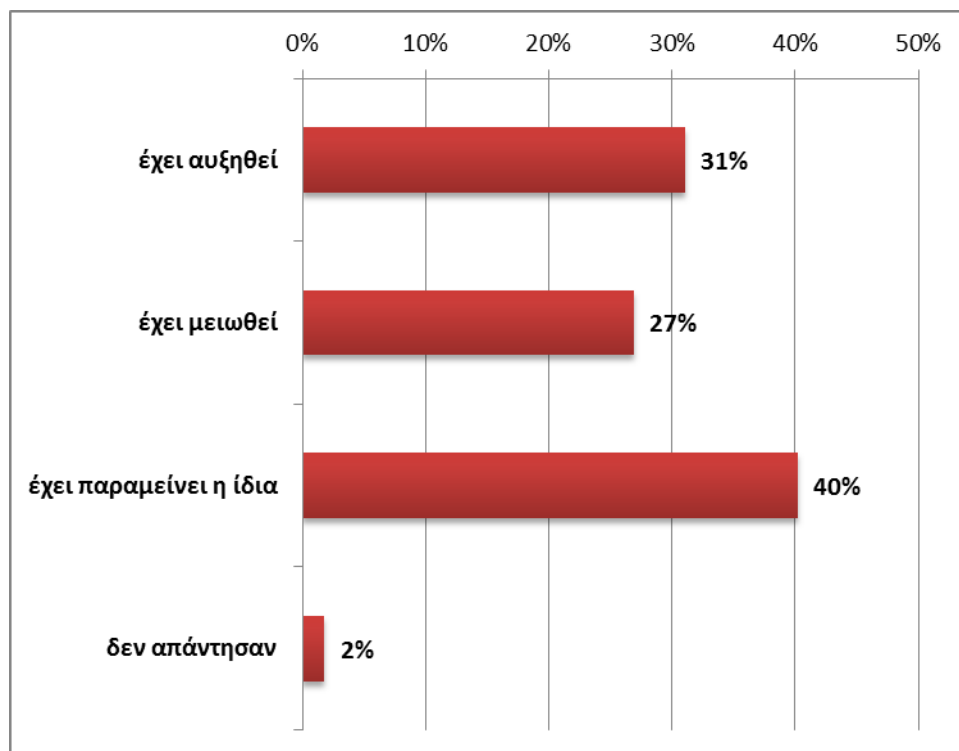

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Υψηλότερη εκτιμάται η μείωση της ελκυστικότητας του νησιού ως τόπου μόνιμης κατοικίας έναντι της μείωσης της ελκυστικότητας του ως τόπου διακοπών με ποσοστά 27% και 16% αντίστοιχα.

Στο πεδίο ανοικτού σχολιασμού επί για την ελκυστικότητα της Άνδρου για τους επισκέπτες, εκφράστηκαν απόψεις πως η ελκυστικότητα έχει αυξηθεί λόγω προβολής του νησιού αλλά και μικρού κόστους μετάβασης (φθηνά εισιτήρια). Ακόμη πως η ελκυστικότητα έχει αυξηθεί κυρίως για τους αλλοδαπούς και στις περιπτώσεις που εκφράστηκε η άποψη πως έχει μειωθεί πως «...φταίνε οι ντόπιοι... λόγω συμπεριφοράς».

Διάγραμμα Ε.42: Συμπλήρωση της φράσης «Η ελκυστικότητα της Άνδρου για τους μόνιμους κατοίκους της τα τελευταία χρόνια ...»

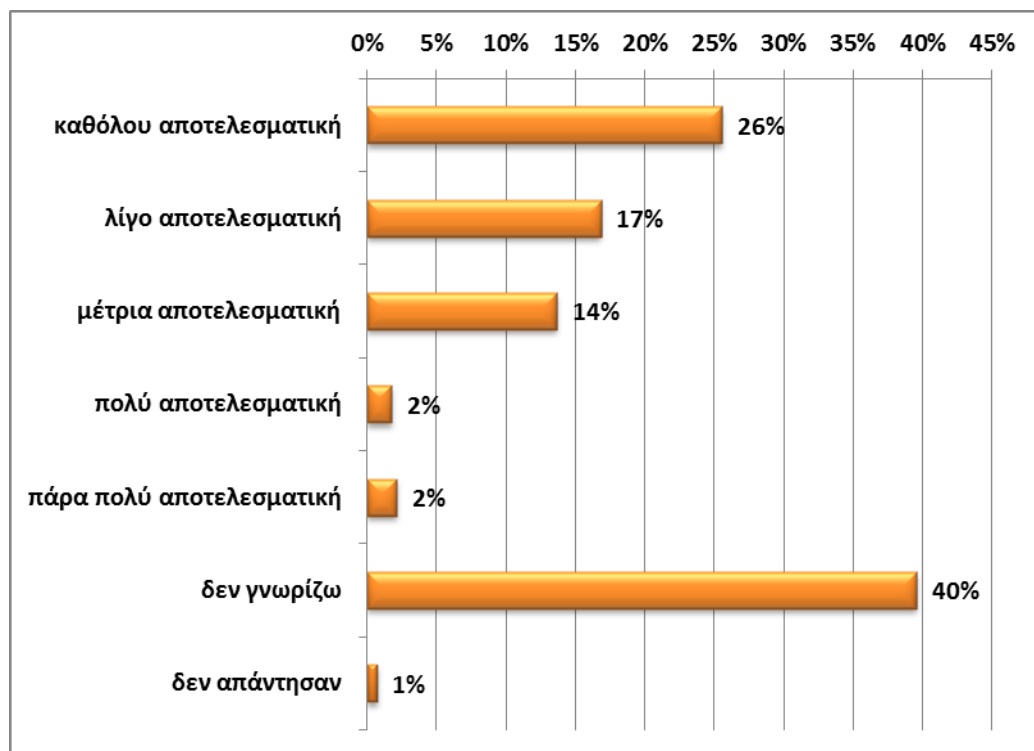
Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Στο πεδίο ανοικτού σχολιασμού για την ελκυστικότητα της Άνδρου ως τόπου διαβίωσης, για εκείνους που θεωρούν πως έχει μείνει σταθερή, εκφράστηκε η άποψη πως «... εξαρτάται από την ύπαρξη δουλειάς-επαγγέλματα», ενώ για κάποιους που θεωρούν πως έχει μειωθεί πως υπάρχουν «... πολλές ελλείψεις στο νησί» και πως «... οι νέοι φεύγουν».

3.2.2.8 Βαθμός επάρκειας νομοθεσίας και πολιτικών που σχετίζονται με τη διαχείριση του φαινομένου της ΔΚ στην Άνδρο

Σε ότι αφορά τώρα τις εκτιμήσεις των ερωτηθέντων για το βαθμό επάρκειας της νομοθεσίας και πολιτικών που σχετίζονται με τη διαχείριση του φαινομένου της ΔΚ στην Άνδρο, αυτές παρουσιάζονται διαδοχικά στους επόμενους πίνακες.

Διάγραμμα Ε.43: Απόψεις για το βαθμό αποτελεσματικότητας της νομοθεσίας καθορισμού χρήσεων γης & χωροταξίας

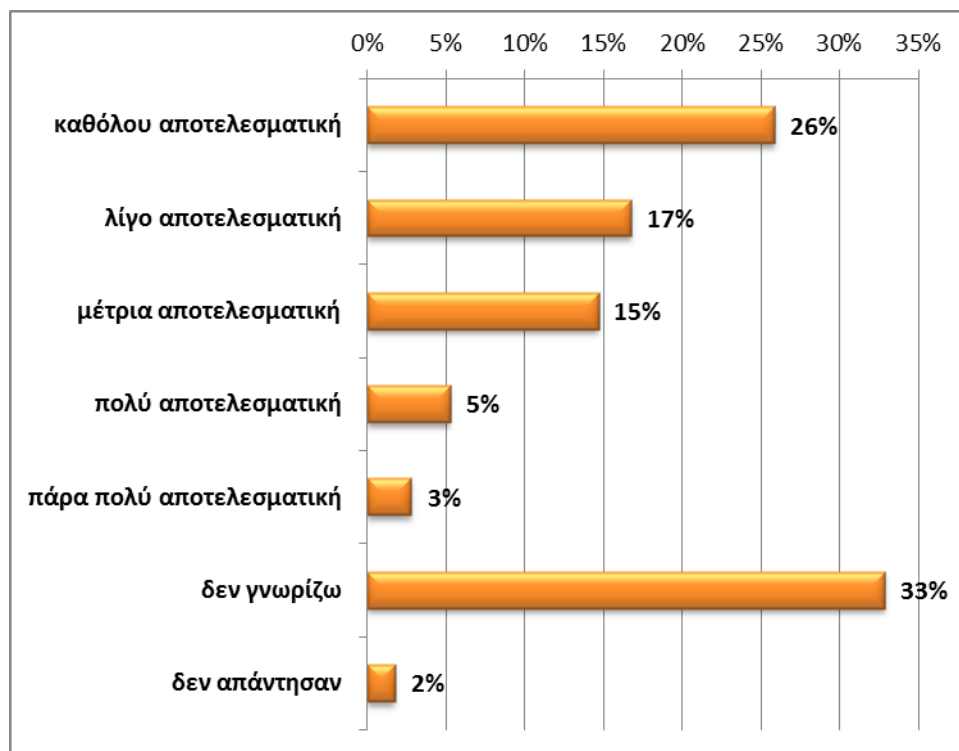

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά το βαθμό αποτελεσματικότητας της νομοθεσίας καθορισμού χρήσεων γης και χωροταξίας, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων και συγκεκριμένα ποσοστό 43% τη θεωρεί από καθόλου έως λίγο αποτελεσματική, ενώ ένα ποσοστό 14% τη θεωρεί μέτρια αποτελεσματική. Μόλις ένα 4% τη θεωρεί πολύ έως πάρα πολύ αποτελεσματική, ενώ αξιολογείται και το ποσοστό των επαγγελματιών, 40%, που δήλωσαν άγνοια σχετικά.

Αξιοσημείωτα είναι εδώ σχόλια όλων των ειδών όπως «...δεν υπάρχει χωροταξικό», «... Πολεοδομία ανύπαρκτη και μιζαδόρική», σχόλια εκφράζοντα πιο βαθύς προβληματισμούς όπως «... γη υπάρχει αλλά πως χρησιμοποιείται και από ποιους ; πως ;» αλλά και πιο συναινετικά αντικατοπτρίζοντας αποδοχή του φαινομένου των ΔΚ, του είδους «... όλοι οι καλοί χωρούνε...».

Διάγραμμα Ε.44 : Απόψεις για το βαθμό αποτελεσματικότητας της νομοθεσίας καθορισμού όρων δόμησης κατοικιών εν γένει

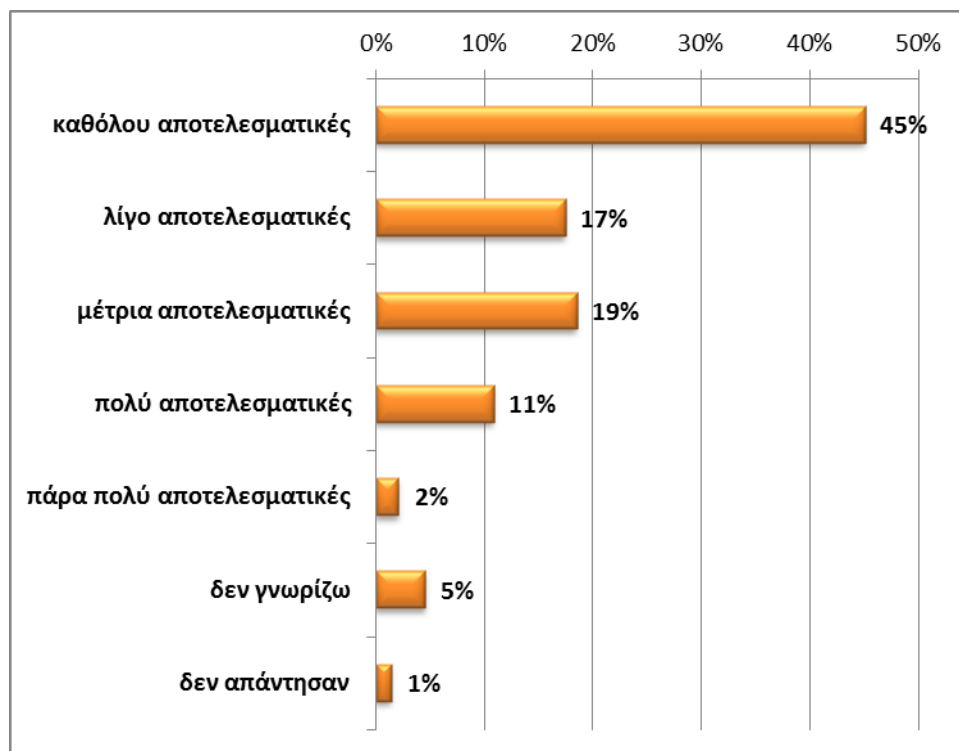

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Σε ότι αφορά το βαθμό αποτελεσματικότητας της νομοθεσίας καθορισμού όρων δόμησης κατοικιών εν γένει, η πλειοψηφία και πάλι των ερωτηθέντων και συγκεκριμένα ποσοστό 43% τη θεωρεί από καθόλου έως λίγο αποτελεσματική, ενώ ένα ποσοστό 15% τη θεωρεί μέτρια αποτελεσματική. Μόλις ένα ποσοστό 8% τη θεωρεί πολύ έως πάρα πολύ αποτελεσματική, ενώ αξιοσημείωτο και πάλι είναι και το ποσοστό των επαγγελματιών, 33%, που δήλωσαν άγνοια σχετικά.

Και πάλι στο σχολιασμό που δόθηκε η δυνατότητα να γίνει ανοικτά σε αυτό το ερώτημα εκφράστηκε ποικιλία θέσεων. Πιο συγκεκριμένα οι όροι δόμησης χαρακτηρίστηκαν «... απαράδεκτοι» ή πως «... είναι πολλά τα 4 στρέμματα, καθόλου επαρκείς οι πολιτικές», η ύπαρξη σύγχυσης σχετικά με αυτούς και το γεγονός πως «σε άλλα χωριά είναι αυστηρή και σε άλλα κάνεις ότι θέλεις». Τέλος τέθηκε και το ζήτημα της δόμησης σε κλίσεις και συγκεκριμένα «η κλίση του εδάφους είναι έτσι που βγάζεις ένα σπίτι ακόμη» αλλά και πως δεν είναι ικανοποιητικοί οι όροι δόμησης σε σχέση με το γεγονός πως «δεν υπάρχουν οικόπεδα εντός σχεδίου».

Διάγραμμα Ε.45: Απόψεις για το βαθμό αποτελεσματικότητας των πρακτικών της τοπικής αυτοδιοίκησης για τη διαχείριση νερού

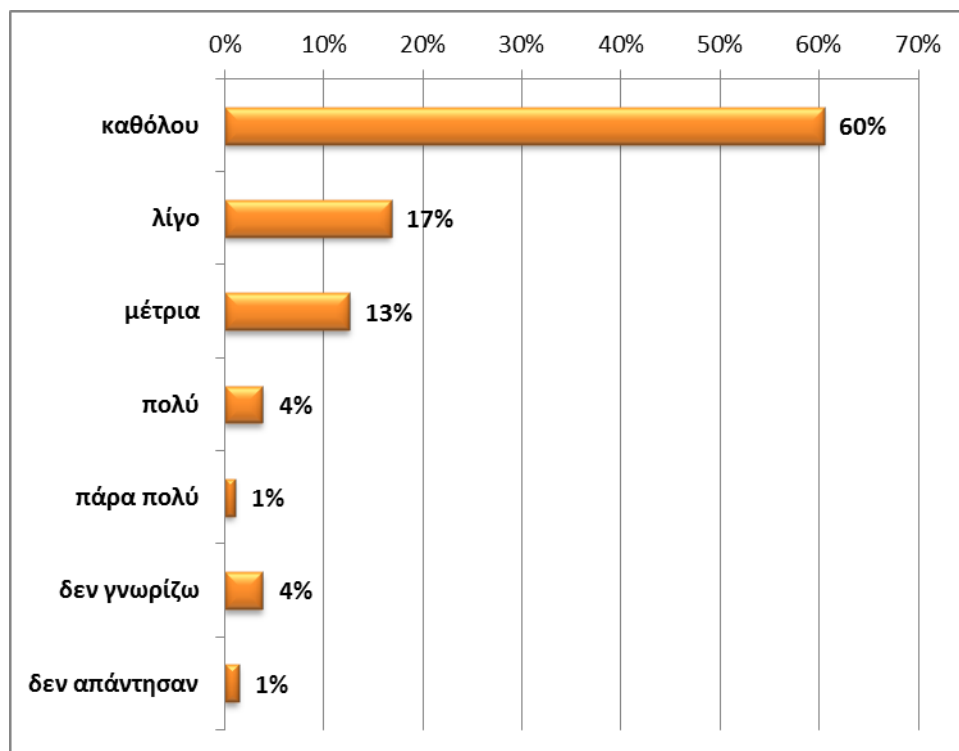

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Καθόλου έως ελάχιστα αποτελεσματικές θεωρεί σημαντική πλειοψηφία των επαγγελματιών και συγκεκριμένα ένα ποσοστό 62% τις πρακτικές της τοπικής αυτοδιοίκησης για τη διαχείριση νερού, ένα ποσοστό 19% μέτρια αποτελεσματικές ενώ ένα 13% πολύ έως πάρα πολύ αποτελεσματικές.

Στα σχόλια υπήρξε διακριτή η άποψη πως ενώ υπάρχει νερό δεν γίνονται οι απαραίτητες ενέργειες για τη χρήση του, ενδεικτικά σχόλια «...απαράδεκτες-τίποτα», «αν και τα βουνά μας χαρίζουν άφθονο, ΚΑΝΕΝΑ ΠΛΑΝΟ!», «έχει πολύ νερό αλλά δεν αξιοποιείται». Εκφράστηκαν τέλος προτάσεις για την εκμετάλλευση των υδάτων του νησιού με σχόλια του είδους χρειάζονται «χρειάζεται δημιουργία μικρών φραγμάτων για διάσωση υδάτινων πόρων και διαχείριση στα νερά που χάνονται στα ρέματα».

Διάγραμμα Ε.46: Απόψεις για το βαθμό αποτελεσματικότητας των πρακτικών της τοπικής αυτοδιοίκησης για τη διαχείριση λυμάτων

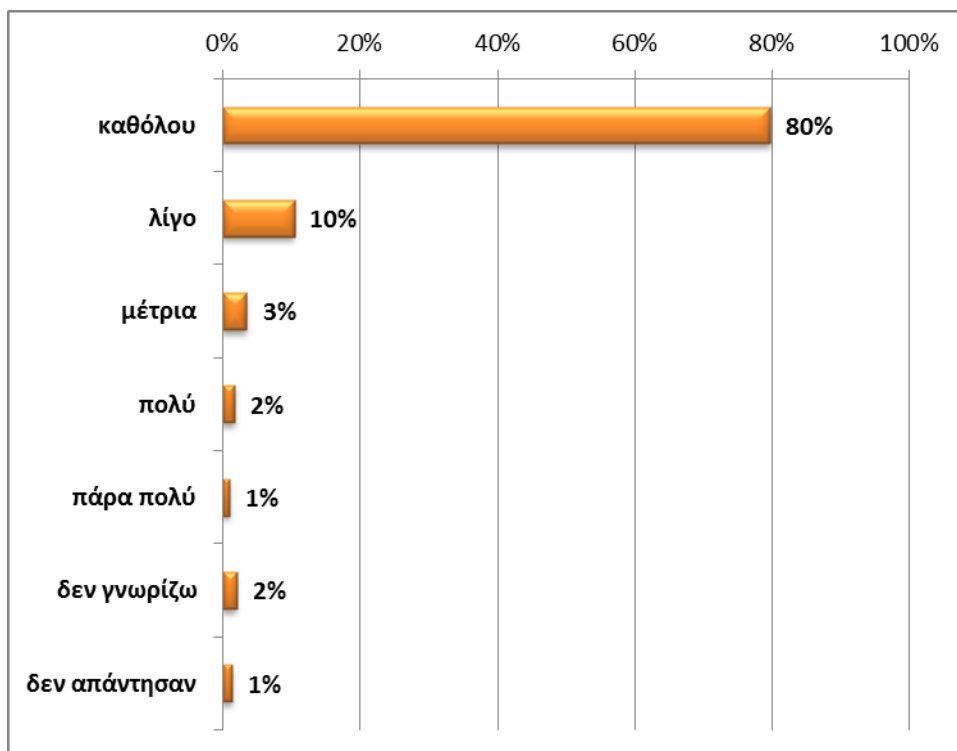

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Καθόλου έως ελάχιστα αποτελεσματικές θεωρεί η συντριπτική πλειοψηφία των επαγγελματιών τις πρακτικές της τοπικής αυτοδιοίκησης τόσο για τη διαχείριση λυμάτων όσο και για τη διαχείριση απορριμμάτων και συγκεκριμένα ένα ποσοστό 77% στην πρώτη περίπτωση και ένα ποσοστό 90% στη δεύτερη.

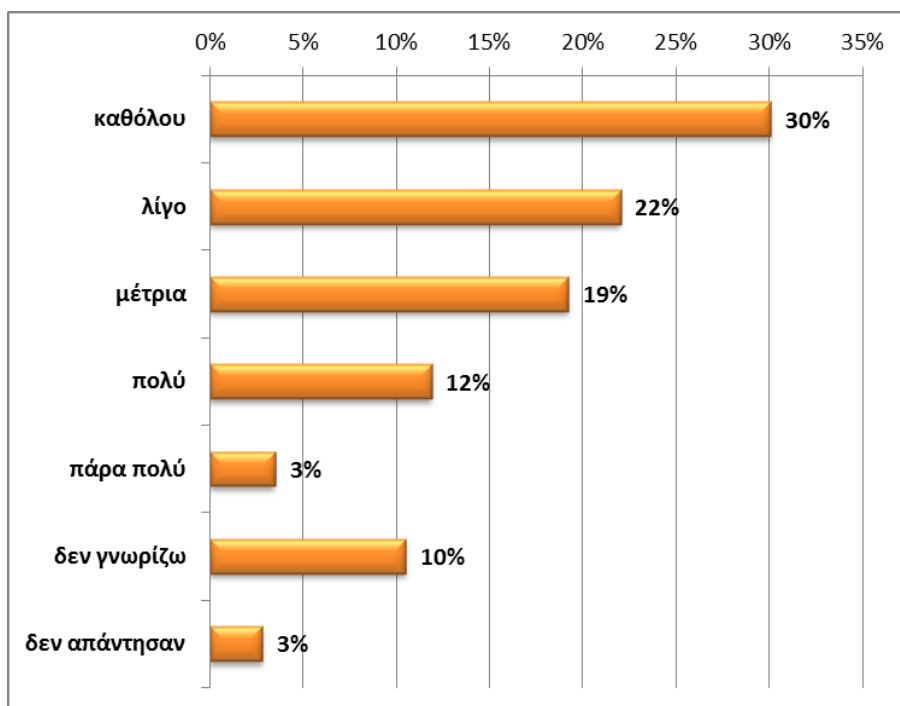
Μεταξύ των σχολίων κατατέθηκαν απόψεις πως «...δεν υπάρχει κανένας έλεγχος», πως η διαχείριση λυμάτων αποτελεί «...το μόνιμο πρόβλημα τα τελευταία 30 χρόνια, με ανεπιτυχή και ζημιογόνα για τη φύση πειράματα» και πως το πρόβλημα παρουσιάζεται εντονότερο τη θερινή περίοδο. Δεν έλειψαν και κάπως μοιρολατρικά και αυτοσαρκαστικά σχόλια του είδους «... κάθε τόπος με την ιδιομορφία του».

Διάγραμμα Ε.47.: Απόψεις για το βαθμό αποτελεσματικότητας των πρακτικών της τοπικής αυτοδιοίκησης για τη διαχείριση απορριμμάτων

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Διάγραμμα Ε.48.: Απόψεις για το βαθμό αποτελεσματικότητας των πρακτικών της τοπικής αυτοδιοίκησης για τη διαφύλαξη προστατευόμενων περιοχών

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Τέλος καθόλου έως ελάχιστα αποτελεσματικές θεωρεί το 52% των επαγγελματιών τις πρακτικές της τοπικής αυτοδιοίκησης για τη διαφύλαξη προστατευομένων περιοχών, ένα ποσοστό 19% μέτρια αποτελεσματικές και ένα 15% πολύ έως πάρα πολύ αποτελεσματικές. Ένα ποσοστό 10% των ερωτηθέντων δήλωσε άγνοια σχετικά.

Ε.3.3 Σύνοψη αποτελεσμάτων έρευνας

Σε γενικές γραμμές η συμμετοχή των επαγγελματιών στην έρευνα υπήρξε ιδιαίτερα ικανοποιητική, καθώς το 81% των ερωτηθέντων ανταποκρίθηκε στην έρευνα.

Καθώς η έρευνα πραγματοποιήθηκε τα τελευταία 2 χρόνια που η οικονομική κρίση καθίσταται ολοένα και πιο αισθητή, η παράμετρος της τέθηκε από πολλούς συμμετέχοντες. Επισημάνθηκε πτώση στους αμιγώς τουριστικούς τζίρους, εκτιμήσεις για περαιτέρω πτώση την επόμενη περίοδο αλλά και πτώση στους τζίρους που αποδίδονται στους ιδιοκτήτες ΔΚ. Εκφράστηκαν ακόμη εκτιμήσεις για αναβάθμιση της σχετικής σημασίας του φαινομένου των ΔΚ με φόντο την κρίση στα έσοδα των τοπικών επιχειρήσεων.

Ιδιαιτερότητες προέκυψαν κατά την άντληση των στοιχείων στις διαφορετικές περιοχές του νησιού και συγκεκριμένα πιο ανοικτοί και επικοινωνιακοί υπήρξαν οι επαγγελματίες των περιοχών Γαυρίου και Κορθίου και επιφυλακτικότεροι οι επαγγελματίες Χώρας και Μπατσίου, ενώ οι τελευταίοι φάνηκε να ανησυχούν για την τουριστική προοπτική του νησιού, κάνοντας εκτενείς αναφορές στο «δοξασμένο» τουριστικό παρελθόν της περιοχής τους και την παρούσα παρακμή του, με μια έντονη διάθεση αυτοκριτικής για «τα λάθη του παρελθόντος».

Σε ότι αφορά το προφίλ των επαγγελματιών των κεντρικών αγορών του νησιού υπήρξε σχετικά ισότιμη εκπροσώπηση ανδρών και γυναικών (ελαφρά κυριαρχία των ανδρών), κυριαρχία των παντρεμένων και σε σχέση, όπως και των μέσης ηλικίας επαγγελματιών (2/3 περίπου) με ικανή εκπροσώπηση νέων επαγγελματιών (1/3 περίπου). Σε ότι αφορά το μορφωτικό επίπεδο άνω των μισών επαγγελματιών έχουν λάβει δευτεροβάθμια μόρφωση φτάνοντας μέχρι το λύκειο, το 1/5 περίπου έχουν λάβει πανεπιστημιακή μόρφωση, ενώ δεν λείπει και ένα μικρό ποσοστό αναλφάβητων και αποφοίτων δημοτικού. Σε ότι αφορά το εισοδηματικό επίπεδο, στο βαθμό που τα στοιχεία ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, κυριαρχούν χαμηλά και μεσαία εισοδήματα. Σε ότι αφορά τους κλάδους απασχόλησης στη συντριπτική τους πλειοψηφία τα καταστήματα και οι επαγγελματίες των κεντρικών αγορών του νησιού ανήκουν στον τριτογενή τομέα (86% αμιγώς τριτογενούς-92% μικτές τριτογενούς και δευτερογενούς) και ένα ποσοστό 8% αμιγώς στο δευτερογενή. Η πλειοψηφία των επαγγελματιών (72%) κατοικεί στο νησί πάνω από 20 έτη, ενώ η πλειοψηφία των επαγγελματιών (63%) ασκεί επάγγελμα στο νησί τα τελευταία 20 έτη, διαφοροποίηση που επιβεβαιώνει κυριαρχία ντόπιων επαγγελματιών στις κεντρικές αγορές της Άνδρου και περιορισμένη διείσδυση εισερχόμενων. Επιβεβαιωτικά της υπόθεσης αυτής είναι και τα υψηλά ποσοστά επαγγελματιών οι οποίοι διαθέτουν σχέσεις καταγωγής από το νησί (72%), τα υψηλά ποσοστά επαγγελματιών που διαθέτουν ιδιόκτητη κατοικία στο νησί (82%), ο σε υψηλά ποσοστά οικογενειακός χαρακτήρας των επιχειρήσεων (69% απασχολούν μέλη οικογενείας τους) αλλά και ο υψηλός βαθμός απασχόλησης υπαλλήλων με καταγωγή από το νησί (59%). Εμφανές ωστόσο δεν παύει να είναι το μερίδιο εισερχόμενων επαγγελματιών και εργαζομένων, όπως αποκαλύπτουν τα ευρήματα (28% των επαγγελματιών δεν διαθέτουν σχέσεις

καταγωγής, 15% απασχολούν αλλοδαπούς οικονομικούς μετανάστες και 11% λοιπούς ημεδαπούς).

Σε ότι αφορά το βαθμό συγχρωτισμού των τοπικών επαγγελματιών με τις διάφορες κατηγορίες ιδιοκτητών ΔΚ και πάλι με κριτήριο την καταγωγή, εντονότερα φιλικές φαίνεται να είναι οι επαφές τους με έχοντες καταγωγή ιδιοκτήτες ΔΚ, λιγότερες με λοιπούς ημεδαπούς και αισθητά λιγότερες με τους αλλοδαπούς ιδιοκτήτες ΔΚ.

3.3.1 Βαθμός εμπλοκής επαγγελματιών στο φαινόμενο της ΔΚ & εκτιμώμενες κοινωνικοοικονομικές επιδράσεις

Σε ότι αφορά την οικονομική συνεισφορά του φαινομένου των ΔΚ στη λειτουργία των τοπικών επιχειρήσεων, φαίνεται να διαδραματίζει μικρότερο ή μεγαλύτερο ρόλο στη βιωσιμότητα των περισσοτέρων. Πιο συγκεκριμένα φαίνεται να καλύπτει από 25%-60% του ετήσιου τζίρου για ελαφρά λιγότερους από τους μισούς επαγγελματίες και από ελάχιστα έως 25% του ετήσιου τζίρου για περίπου το 1/3 των ερωτηθέντων. Για ένα μικρό ποσοστό επαγγελματιών (8%) καλύπτει τζίρους που ξεπερνούν το 60% του ετήσιου.

Η σύγκριση της συνεισφοράς στον ετήσιο τζίρο των επιχειρήσεων μεταξύ ιδιοκτητών ΔΚ μονίμων κατοίκων και τουριστών δείχνει εύλογη κυριαρχία των μονίμων κατοίκων στις κλίμακες υψηλής συνεισφοράς, κυριαρχία των ιδιοκτητών ΔΚ στις κλίμακες μεσαίας συνεισφοράς και κυριαρχία των τουριστών στις κλίμακες χαμηλής συνεισφοράς. Η αναλογία αυτή δεν φαίνεται να διαταράσσεται ιδιαίτερα στις διαφορετικές εποχές του χρόνου με εξαίρεση την ενίσχυση του ρόλου των τουριστών και ιδιοκτητών ΔΚ τη θερινή περίοδο.

Σε ότι αφορά τις εκτιμήσεις των επαγγελματιών για την κατανομή του ετήσιου τζίρου τους μεταξύ των επί μέρους ομάδων ιδιοκτητών ΔΚ με κριτήριο την καταγωγή, στις μεγάλες κλίμακες τζίρου φαίνεται να κυριαρχούν οι έχοντες καταγωγή ιδιοκτήτες ΔΚ, στις μεσαίες λοιποί ημεδαποί και στις μικρές οι αλλοδαποί, παρέχοντας ενδεχομένως ενδείξεις πως εξακολουθούν προς το παρόν να κυριαρχούν ποσοτικά οι έχοντες καταγωγή ιδιοκτήτες ΔΚ.

Ως προς τις εκτιμήσεις των επαγγελματιών για τις κοινωνικοοικονομικές επιδράσεις του φαινομένου των ΔΚ στην Άνδρο εν γένει, εμφανίζεται ποικιλία απόψεων. Περισσότερη ομοφωνία απόψεων διακρίνεται σε συγκεκριμένες επιδράσεις, καθώς οι επαγγελματίες κρίνουν :

- ομόφωνα **πολύ και πάρα πολύ σημαντική τη συνεισφορά του φαινομένου των ΔΚ σε συνωστισμό τις εποχές αιχμής και αντίθετα δημιουργία έρημων οικισμών τη χειμερινή περίοδο (85%)**
- **πολύ και πάρα πολύ σημαντική (80%) τη συνεισφορά του φαινομένου σε απαιτήσεις και ανάγκες συντήρησης τοπικών υποδομών και τοπικών υπηρεσιών (ύδρευση, αποχέτευση, αποκομιδή απορριμμάτων, κα.), (10% τη θεωρεί ανύπαρκτη έως ελάχιστα σημαντική και 8% μέτριας σημασίας)**
- **σημαντικά ισχύουσα την επίδειξη πλούτου και αστικών καταναλωτικών προτύπων από ιδιοκτήτες ΔΚ στην Άνδρο (57%) (21 μέτρια και ένα 20% λίγο έως καθόλου)**

- **ανύπαρκτη έως ελάχιστη απώλεια πολιτισμικής ταυτότητας** εξαιτίας όλων των παραπάνω επιρροών των ΔΚ στην Άνδρο, (65% θεωρεί μια τέτοια επίδραση ως ανύπαρκτη έως ελάχιστη, ένα 17% μέτρια και μόλις ένα 13% ως πολύ και πάρα πολύ ισχύουσα)
- **ανύπαρκτη έως ελάχιστη (62%) την τυχόν συνεισφορά του φαινομένου των ΔΚ σε σταδιακή εκτόπιση των ντόπιων από αστικά κέντρα ή άλλες περιοχές όπου εντοπίζονται συγκεντρώσεις ΔΚ**, 17% μέτριας ισχύος και μόλις 11% πολύ και πάρα πολύ σημαντική
- **ελάχιστη έως ανύπαρκτη τη συνεισφορά του φαινομένου στην ανάπτυξη νέων οικονομικών δραστηριοτήτων** στην Άνδρο (55%), με μικρότερα ποσοστά που τη θεωρούν (18%) πολύ και πάρα πολύ σημαντική και (16%) μέτριας σημασίας
- **ανύπαρκτες έως ελάχιστες ανταγωνισμούς ή συγκρούσεις του φαινομένου της ΔΚ με άλλες τοπικές οικονομικές δραστηριότητες** (52%), με το αμέσως επόμενο υψηλό ποσοστό (18%) να δηλώνει άγνοια, ένα μέρος (16%) τη θεωρεί μέτρια και ένα ακόμη (13%) πολύ και πάρα πολύ σημαντική

Διάσταση απόψεων και σχετικές πλειοψηφίες διακρίνονται μεταξύ των ερωτηθέντων, στα ζητήματα :

- **της συνεισφοράς του φαινομένου των ΔΚ στην αναζωογόνηση των τοπικών επαγγελματιών** (44% που θεωρούν πολύ και πάρα πολύ σημαντική τη συνεισφορά του φαινομένου στην αναζωογόνηση των τοπικών επαγγελματιών, 28% μέτρια συνεισφορά και 27% ελάχιστη έως ανύπαρκτη).
- **της συνεισφοράς του φαινομένου στο γενικότερο εκσυγχρονισμό κατοικιών και στη βελτίωση του οικιστικού αποθέματος της Άνδρου** (44% τη θεωρούν πολύ και πάρα πολύ σημαντική, 26% την εκτιμά μέτριας σημασίας και 24% από ανύπαρκτη έως ελάχιστη).
- **της συνεισφοράς του φαινομένου στην αύξηση των οικονομικών μεταναστών στην Άνδρο** (44% κρίνει πως αυτό ισχύει πολύ και πάρα πολύ, 34% καθόλου έως ελάχιστα και 19% μετρίως).
- **της συνεισφοράς του φαινομένου των ΔΚ σε άνοδο των τιμών γης και κατοικιών**, (39% θεωρεί πολύ και πάρα πολύ σημαντική αυτή την επίδραση στην Άνδρο, 37% ανύπαρκτη έως ασήμαντη και 17% μέτρια σημαντική).
- **της ύπαρξης διαφορετικών αντιλήψεων και ενίοτε συγκρούσεων μεταξύ μονίμων κατοίκων και ιδιοκτητών ΔΚ για τοπικά αναπτυξιακά ζητήματα**, (36% θεωρούν πως κάτι τέτοιο ισχύει πολύ έως πάρα πολύ, 31% ελάχιστα έως καθόλου και 25% μέτρια).
- **της συνεισφοράς σε υψηλούς βαθμούς εξάρτησης της τοπικής οικονομίας από το φαινόμενο των ΔΚ**, (39% την εκτιμά ανύπαρκτη έως ελάχιστη, 24% μέτρια και 34% πολύ και πάρα πολύ σημαντική).
- **της συνεισφοράς του φαινομένου στην ανάδειξη του τοπικού παραδοσιακού αγροτικού τοπίου**, (34% την εκτιμά από ανύπαρκτη έως ελάχιστη, 32% πολύ και πάρα πολύ σημαντική και 27% μέτριας σημασίας).

3.3.2 Απόψεις για τις περιβαλλοντικές επιδράσεις του φαινομένου ΔΚ στην Άνδρο

Ως προς τις εκτιμήσεις των επαγγελματιών για τις περιβαλλοντικές επιδράσεις του φαινομένου των ΔΚ στην Άνδρο και πάλι εμφανίζεται ποικιλία απόψεων. Περισσότερη

ομοφωνία απόψεων διακρίνεται μεταξύ των επαγγελματιών ως προς τη **μη ισχύ** συγκεκριμένων περιβαλλοντικών επιδράσεων εξαιτίας του φαινομένου των ΔΚ στην Άνδρο και συγκεκριμένα:

- **αυξημένα περιστατικά πυρκαγιών**, (69% κρίνει μια τέτοια εκδοχή ως ανύπαρκτη ή ελάχιστα ισχύουσα, 13% μέτριας ισχύος, 7% πολύ έως πάρα πολύ σημαντική, ενώ 10% δήλωσαν άγνοια σχετικά).
- **την επιβάρυνση του φαινομένου των ΔΚ στην Άνδρο σε ενδιαιτήματα προστατευομένων ειδών χλωρίδας και πανίδας**, (59% τις θεωρεί ανύπαρκτες έως ελάχιστες, 14% μέτριας σημασίας, 11% πολύ έως πάρα πολύ σημαντικές και 14% που δήλωσαν άγνοια σχετικά).
- **τα φαινόμενα επιβάρυνσης ακτών ιδιαίτερου κάλλους, παραμορφώσεις τοπίου και φυσικού αναγλύφου με τη δόμηση μεγάλων και ψηλών οικοδομών σε κλίσεις και κορυφογραμμές**, (56% τα κρίνει ανύπαρκτα έως ελάχιστα, 21% τα θεωρεί μέτριας ισχύος, 15% πολύ έως πάρα πολύ ισχύοντα και ένα ποσοστό 7% δηλώνει άγνοια). Υποδείχθηκαν συγκεκριμένες περιοχές, στον πρώην Δήμο Υδρούσας, το Γαύριο, ο Φελλός, ο Ζόργκος, το Βιτάλι, ο Αγ. Πέτρος, το Κυπρί, στον πρώην Δήμο Άνδρου, οι Στενιές και τα Πίσω Γάλια και τα Άχλα.
- **την υποβάθμιση σημαντικών ενοτήτων τοπίου με ιδιαίτερη πολιτισμική αξία ή οικολογικά ευαίσθητων**, (54% τις θεωρεί ανύπαρκτες έως ελάχιστες, 20% μέτριας σημασίας, 14% πολύ έως πάρα πολύ σημαντικές και 11% δηλώνει άγνοια). Στα σχόλια εκείνων των επαγγελματιών που έκριναν ισχύουσα την επίδραση αυτή υποδείχθηκαν συγκεκριμένες περιοχές και συγκεκριμένα στον πρώην Δήμο Άνδρου, η Χώρα, η Σταυροπέδα (όπου για πολλά χρόνια λειτουργεί ΧΑΔΑ του νησιού), οι παραλίες Πίσω Γάλια και Άχλα, στον πρώην Δήμο Υδρούσας οι περιοχές Μπατσί, Πούντα Απροβάτου και Ζόργκος και στον πρώην Δήμο Κορθίου οι περιοχές Πλάκα και Ράχη.

Διάσταση απόψεων και σχετικές πλειοψηφίες διακρίνονται μεταξύ των ερωτηθέντων, στα ζητήματα :

- **των επεκτάσεων δικτύων, ρεύματος, τηλεφώνου κλπ., εξαιτίας του φαινομένου των ΔΚ στην Άνδρο** (46% θεωρεί πως ισχύουν πολύ έως πάρα πολύ, 26% μέτρια, 15% ελάχιστα έως καθόλου και ένα ποσοστό 12% δηλώνει άγνοια σχετικά). Στα σχόλια έγινε αναφορά σε συγκεκριμένες περιοχές που εντοπίζονται αυτές οι επεκτάσεις και συγκεκριμένα στον πρώην Δήμο Υδρούσας στο Γαύριο και το Μπατσί, στον πρώην Άνδρου στον Πιτροφό και στον πρώην Δήμο Κορθίου στην περιοχή του Όρμου.
- **υφαλμύρυνσης ή επιβάρυνσης από γεωτρήσεις και βόθρους στα πόσιμα νερά**, (43% τις θεωρεί πολύ έως πάρα πολύ σημαντικές, 33% ανύπαρκτες έως ελάχιστες και 17% μέτριας σημασίας). Στα σχόλια έγινε αναφορά στις περιοχές του πρώην Δήμου Άνδρου, Χώρα, Άβυσσος και Μεσσαριά, του πρώην Δήμου Υδρούσας, Γαύριο, Άγιος Πέτρος και Μπατσί και του πρώην Δήμου Κορθίου, Όρμος.
- **ελλείψεων πόσιμου νερού λόγω υπερκατανάλωσης από τους χρήστες των ΔΚ**, (40% θεωρεί ισχύουν πολύ έως πάρα πολύ, 38% που τις θεωρεί ανύπαρκτες έως ελάχιστες και 18% μέτριας ισχύος). Υποδείχθηκαν συγκεκριμένες περιοχές που οι ερωτώμενοι εντοπίζουν το πρόβλημα και συγκεκριμένα στον πρώην Δήμο Άνδρου στη Μεσσαριά, στο Ζαγανιάρη, στα Λάμυρα, στις Στραπουργιές, στα Υψηλού και

στα Βραχνού, στον πρώην Δήμο Υδρούσας στο Γαύριο, στο Μπασιό, στο Άνω Γαύριο και τα Γαυριοχώρια και στον πρώην Δήμο Κορθίου στην περιοχή του Όρμου

- της διάβρωσης-απώλειας εδάφους λόγω εκσκαφών για την κατασκευή ΔΚ σε μεγάλες κλίσεις στην Άνδρο, (49% τα κρίνει ανύπαρκτα έως ελάχιστα, 24% μέτριας κλίμακας, 14% πολύ έως πάρα πολύ σημαντικά και 12% δηλώνει άγνοια). Στα σχόλια των ερωτηθέντων έγινε αναφορά σε συγκεκριμένες περιοχές που αντιμετωπίζουν το πρόβλημα και συγκεκριμένα στον πρώην Δήμο Υδρούσας, στις περιοχές Άγιος Πέτρος, Απροβάτου, Κυπρί, Μπασιό, Φελλός και Παλαιόπολη και στον πρώην Δήμο Κορθίου στις περιοχές Χώνες, Συνετί και Πλάκα.
- της θαλάσσιας ρύπανσης εξαιτίας των ΔΚ στην Άνδρο, (46% τις θεωρεί ανύπαρκτες έως ελάχιστες, 33% πολύ έως πάρα πολύ σημαντικές και 19% μέτριας σημασίας). Υποδείχθηκαν και πάλι συγκεκριμένες περιοχές, στον πρώην Δήμο Άνδρου, η Χώρα, το Νημπορειό, οι Στενιές, τα Γιάλια, και τα Άχλα και στην περιοχή Υδρούσας το Μπασιό.
- τις διανοίξεις οδών για οικοπεδοποίηση ή ατομικές ΔΚ, (36% τις θεωρεί ανύπαρκτες έως ελάχιστες, 24% τις θεωρεί ισχύουσες πολύ έως πάρα πολύ, 21%, που δήλωσαν άγνοια σχετικά και 18% μέτριας ισχύος). Υποδείχθηκαν και εδώ συγκεκριμένες περιοχές, στον πρώην Δήμο Υδρούσας η περιοχή της Βόρης, στον πρώην Δήμο Άνδρου, το Μεσαθούρι, ο Πιτροφός και οι Μένητες, η Βουρκωτή και τα Άχλα και στον πρώην Δήμο Κορθίου, ο Όρμος Κορθίου.
- της θαλάσσιας ρύπανσης, (46% τις θεωρεί ανύπαρκτες έως ελάχιστες, 33% τις θεωρεί πολύ έως πάρα πολύ σημαντικές και 19% μέτριας σημασίας).
- πιέσεις στους τοπικούς φυσικούς πόρους της Άνδρου εξαιτίας των νέων κατασκευών ΔΚ και των συνοδών έργων τους, (38% τις θεωρεί ανύπαρκτες έως ελάχιστες, 28% θεωρεί πως ισχύουν πολύ έως πάρα πολύ και 20% μέτρια). Από αυτούς που απάντησαν θετικά, υποδείχθηκαν συγκεκριμένες περιοχές που εντοπίζουν τις επιδράσεις αυτές και συγκεκριμένα, στην περιοχή του πρώην Δήμου Άνδρου, η περιοχή της Χώρας, τα χωριά γύρω της, Στενιές, Αποίκια, Πιτροφός, στον πρώην δήμο Υδρούσας, το Γαύριο, ο Κάτω και Άνω Άγιος Πέτρος, το Κυπρί, το Μπασιό, το Απροβάτου, η Παλαιόπολη, ο Φελλός και η περιοχή του Κάβο Ντόρο, ενώ στον πρώην δήμο Κορθίου, οι περιοχές Χώνες, Συνετί, και Πλάκα.

3.3.3 Απόψεις για τη σύγχρονη πραγματικότητα της Άνδρου

Σε ότι αφορά τώρα τις εκτιμήσεις των ερωτηθέντων για βασικά ζητήματα που αντιμετωπίζει σύγχρονα η Άνδρος, η συντριπτική πλειοψηφία (63%) κατέθεσε σχόλιο με αρνητικό περιεχόμενο, ενώ τέθηκαν τα εξής ζητήματα ταξινομημένα με βάση τη συχνότητα αναφοράς :

- διαχείριση απορριμμάτων και δημόσια καθαριότητα
- υγεία
- συγκοινωνίες

Σε ότι αφορά την εξέλιξη της ελκυστικότητας της Άνδρου για επισκέπτες και μονίμους κατοίκους τα τελευταία χρόνια εκφράζεται σαφής διαφοροποίηση, καθώς η πλειοψηφία των επαγγελματιών (65%) θεωρούν πως έχει αυξηθεί για τους επισκέπτες, ενώ έχει διατηρηθεί σταθερή για τους μονίμους κατοίκους (40%). Σημαντικό διχασμό

εκφράζουν τα αντίστοιχα ποσοστά ερωτηθέντων που απαντούν πως η ελκυστικότητα της Άνδρου ως τόπου διαβίωσης έχει αυξηθεί (31%) αλλά και μειωθεί (27%).

Σε ότι αφορά τη γνώμη των ερωτηθέντων για την πρόταση κατάργησης της εκτός σχεδίου δόμησης η συντριπτική πλειοψηφία (65%) δήλωσε διαφωνία, εκφράζοντας σαφή αναγνώριση των «ευκαιριών» που παρέχει η πρακτική της για την τοπική οικονομία. Ενδιαφέρον παρουσίασαν τα σχόλια που κατατέθηκαν στο ανοικτό πεδίο της ερώτησης τα οποία ταξινομημένα με βάση τη συχνότητα τους εκφράζουν :

- μερική συνειδητοποίηση ή συνειδητοποίηση ανάγκης αλλαγών σχετικά με την πρακτική αυτή
- τη βαρύτητα και σημασία της εκτός σχεδίου δόμησης στην οικονομία του νησιού, στην οικοδομή και τον τουρισμό
- απόλυτες θέσεις υπέρ της δόμησης ή/και κάθετη απόρριψη της πρότασης
- την ανάγκη επέκτασης οικισμών
- την άποψη πως η Άνδρος παρουσιάζει αφθονία γης λόγω του μεγέθους της και συνεπώς δεν βλέπουν ιδιαίτερο πρόβλημα σχετικά
- την κοινωνική αδικία που ένα τέτοιο μέτρο θα επιφέρει μεταξύ των ιδιοκτητών γης
- την ανάγκη καθορισμού ορίων των υφιστάμενων οικισμών
- τις προτάσεις εκμετάλλευσης υφιστάμενων κτισμάτων στις εκτός σχεδίου περιοχές και ενσωμάτωσης περιβαλλοντικών προϋποθέσεων στην κατασκευή ΔΚ πχ. ενεργειακή αυτονομία κτηρίων

Ως προς τις εκτιμήσεις των επαγγελματιών για το βαθμό επάρκειας και αποτελεσματικότητας της νομοθεσίας και των ασκούμενων πολιτικών εκ μέρους της τοπικής αυτοδιοίκησης υπήρξαν σαφείς οι αρνητικές τοποθετήσεις σε όλα τα πεδία θεωρώντας καθόλου έως ελάχιστα αποτελεσματικές συγκεκριμένα :

- **τις πρακτικές της τοπικής αυτοδιοίκησης τόσο για τη διαχείριση λυμάτων όσο και για τη διαχείριση απορριμμάτων** (77% στην πρώτη περίπτωση και 90% στη δεύτερη)
- **τις πρακτικές της τοπικής αυτοδιοίκησης για τη διαχείριση νερού**, (62% τις θεωρεί καθόλου έως ελάχιστα αποτελεσματικές, 19% μέτρια αποτελεσματικές ενώ ένα 13% πολύ έως πάρα πολύ αποτελεσματικές)
- **τη διαφύλαξη προστατευομένων περιοχών**, (62% τις θεωρεί καθόλου έως ελάχιστα αποτελεσματικές, 19% μέτρια αποτελεσματικές, 15% πολύ έως πάρα πολύ αποτελεσματικές και 10% των ερωτηθέντων δήλωσε άγνοια σχετικά).
- **με τη νομοθεσία καθορισμού χρήσεων γης και χωροταξίας**, (43% τη θεωρεί από καθόλου έως λίγο αποτελεσματική, 40%, δήλωσαν άγνοια σχετικά, 14% τη θεωρούν μέτρια αποτελεσματική και 4% πολύ έως πάρα πολύ αποτελεσματική).
- **τη νομοθεσία καθορισμού όρων δόμησης κατοικιών εν γένει**, (43% τη θεωρεί από καθόλου έως λίγο αποτελεσματική, 33%, δήλωσαν άγνοια σχετικά, 15% τη θεωρεί μέτρια αποτελεσματική και μόλις 8% πολύ έως πάρα πολύ αποτελεσματική).

ΣΤ' Μέρος : ΣΥΝΟΨΗ-ΕΞΑΓΩΓΗ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ

Εδώ και 23 χρόνια (από το 1993) η γράφουσα συμμετέχει και παρατηρεί το φαινόμενο της ΔΚ στην Άνδρο, ενώ εδώ και 12 χρόνια (από το 2004) έχει μόνιμα μετοικήσει εκεί. Τα βιώματα των πρώτων χρόνων παρατήρησης του φαινομένου κινητοποίησαν το παρόν πόνημα και τροφοδότησαν τη διατύπωση συγκεκριμένων ερευνητικών ερωτημάτων αλλά και ενός μεθοδολογικού υποδείγματος για τη διερεύνηση τους. Πληθώρα παρατηρήσεων που συσσωρεύτηκαν όλα αυτά τα χρόνια κατατέθηκε σε διακριτό τμήμα της διατριβής που ζητήθηκε από τον επιβλέποντα ως ένα σημαντικό «συμπλήρωμα» των ερευνών που ακολούθησαν.

Οι τρεις επιτόπιες έρευνες :

- α) της νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας,
 - β) δείγματος ιδιοκτητών ΔΚ και
 - γ) της πλειοψηφίας των τοπικών επαγγελματιών που δραστηριοποιούνται στις 4 κεντρικές αγορές των αντίστοιχων αστικών κέντρων του νησιού, την περίοδο 2009-2013
- στόχευσαν στο να φωτίσουν βασικές πτυχές του πολύπλοκου φαινομένου της ΔΚ στην Άνδρο.

Τα ποικίλα δευτερογενή δεδομένα που συγκεντρώθηκαν και στα οποία έγινε επεξεργασία επέτρεψαν σε κάποιες περιπτώσεις την εξαγωγή συνολικότερων συμπερασμάτων για την εξέλιξη του υπό μελέτη προορισμού, της Άνδρου, ως προς τη μεγέθυνση και λειτουργία του φαινομένου των ΔΚ εκεί.

Στις επόμενες υποενότητες του τελευταίου αυτού μέρους της διατριβής ακολουθεί η αντιστοίχιση των ερωτημάτων με τα ευρήματα της κάθε έρευνας και επισημαίνονται με έντονη γραφή πεδία για μελλοντική έρευνα.

ΣΤ.1 ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΗΣΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΩΝ & ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Α. Ποιες μεταβολές & πιέσεις σε τοπική οικονομία, κοινωνία και φυσικό περιβάλλον ανιχνεύονται από τη μεγέθυνση & λειτουργία του φαινομένου της ΔΚ ;

- Πως το φαινόμενο της ΔΚ επιδρά στη μεταβολή της σύνθεσης του τοπικού κοινωνικού ιστού/ποιες οι μεταβολές του ; Ποιες άλλες κοινωνικές επιδράσεις του φαινομένου της ΔΚ είναι ορατές ;
- Πως το φαινόμενο της ΔΚ επιδρά στο τοπικό στο τοπικό παραγωγικό σύστημα/ποιες μεταβολές επιφέρει σε επί μέρους οικονομικούς τομείς ;

➤ Το φαινόμενο της ΔΚ φαίνεται να επηρεάζει τη σύνθεση του τοπικού κοινωνικού ιστού σε βάθος χρόνου καθώς συνεπάγεται τη σταθερή παρουσία στο χώρο, τουλάχιστον τους μήνες αιχμής αλλά και περιοδικά κατά τη διάρκεια όλου του χρόνου, ενός σημαντικού αριθμού ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ. Πληθώρα συσχετίσεων και συναλλαγών γεννώνται με τη μόνιμη κοινωνία και πολλές άυλες επιρροές. Αναλυτικότερα :

1. Σύμφωνα με την καταγραφείσα οικοδομική δραστηριότητα της πρωτογενούς έρευνας, εκτιμάται πως μετά το 2001 στο οικιστικό stock των ΔΚ του νησιού προστίθενται 1.370 ΔΚ αυξάνοντας το σχεδόν κατά το ήμισυ. Η αύξηση αυτή, με την παραδοχή πως δεν αυξάνει σημαντικά το απόθεμα των κύριων κατοικιών λόγω της σταθερότητας του πληθυσμού, ανεβάζει σημαντικά την ποσοστιαία αναλογία των ΔΚ στο συνολικό οικιστικό απόθεμα της Άνδρου και αποκαλύπτει τη διεύρυνση της σημασίας του φαινομένου της ΔΚ στην τοπική κοινωνία. Τα

στοιχεία αυτά επιβεβαιώνονται κι από την πιο πρόσφατη απογραφή κατοικιών (δείκτης κενών κατοικιών) αλλά και την αύξηση των οικιακών παροχών ΔΕΗ.

2. Αν πράγματι βάσει των στοιχείων που συγκεντρώθηκαν ο αριθμός ΔΚ κατοικιών σήμερα στο νησί ανέρχεται στις 4,5-5 χιλιάδες, πλέον περισσότερες από τις μισές κατοικίες του νησιού είναι “δεύτερες” κι η αναλογία εποχικού και μόνιμου πληθυσμού εντελώς διαφορετική από ότι ήταν τις προηγούμενες 10ετίες.
 3. Κάνοντας ένα αδρό υπολογισμό τόσο της δυναμικότητας σε κλίνες όσο και του πληθυσμού αιχμής (με την υπόθεση πως 70% των ΔΚ χρησιμοποιείται, καθεμία από τις οποίες διαθέτει τουλάχιστον 4 κλίνες) προκύπτει πως η δυναμικότητα φιλοξενίας των ΔΚ στην Άνδρο (18-20 χιλ. κλίνες) υπερκερνά εντυπωσιακά τη δυναμικότητα των αμιγώς τουριστικών καταλυμάτων (4,5 χιλ. κλίνες). Δεν μπορεί παρά αντίστοιχη αναλογία να υφίσταται και στη σύνθεση του πληθυσμού αιχμής.
 4. Αντίστοιχα στοιχεία επιβεβαιώνει και η έρευνα ιδιοκτητών ΔΚ, όπου με μέσο αριθμό φιλοξενουμένων στη ΔΚ 7 άτομα τη θερινή περίοδο, για περίπου 4 χιλιάδες ΔΚ, περίπου 30 χιλιάδες εκτιμώνται οι επισκέπτες σε ΔΚ την περίοδο αιχμής, δηλαδή τριπλάσιοι από το μόνιμο πληθυσμό.
- Το φαινόμενο της ΔΚ φαίνεται επίσης να επιδρά και στη σύνθεση του απασχολούμενου ενεργού ανθρώπινου δυναμικού, δηλαδή σε όρους απασχόλησης καθώς μέχρι και σήμερα ένα σημαντικό ποσοστό της τοπικής οικονομίας (σε όρους απασχόλησης) κινητοποιείται από και εμπλέκεται στο φαινόμενο της ΔΚ τόσο άμεσα (18% των απασχολούμενων στις κατασκευές) όσο και έμμεσα (λοιπό εμπορικό κύκλωμα). Σημειωτέον ότι το ποσοστό αυτό και μέχρι την πιο πρόσφατη απογραφή παραμένει υψηλό. Σε αρκετά επαγγέλματα που φαίνονται να ευνοούνται από την κατασκευή ΔΚ στην Άνδρο, βάσει της έρευνας, ασχολούνται μόνιμοι κάτοικοι και έχοντες καταγωγή, αν και για κάποια πιο εξειδικευμένα συχνά εκτός Άνδρου επαγγελματίες. Είναι σαφή και εύλογα τα οικονομικά οφέλη για την τοπική κοινωνία από το φαινόμενο. Η απασχόληση τοπικού δυναμικού σε μόνιμη ή περιστασιακή βάση συνεχίζει και μετά την αποπεράτωση της λειτουργίας μιας ΔΚ, δηλαδή στη φάση της λειτουργίας της, αν και στη φάση αυτή φαίνεται να ευνοούνται περισσότερο αλλοδαποί μετανάστες, καθιστώντας **άδηλο λόγω αναμενόμενων διαρροών το ποσοστό των εισοδημάτων που δαπανώνται τοπικά**. Σε κάθε περίπτωση ως ποσοστό της ετήσιας δαπάνης η συντήρηση της ΔΚ παραμένει η σημαντικότερη δαπάνη και εκτιμάται συντηρητικά στα 6,8 εκατ. Ευρώ (για 4 χιλιάδες ΔΚ με 1,7 χιλιάδες ετήσιο κόστος συντήρησης, όπως προέκυψε από την έρευνα ιδιοκτητών ΔΚ). **Θα είχε ενδιαφέρον το ποσό αυτό να μπορούσε, αν υπήρχαν διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία, να συγκριθεί με το τοπικό ΑΕΠ**.
- Οι περισσότεροι ιδιοκτήτες ΔΚ καταναλώνουν τοπικά προϊόντα διατροφής αν κι από ότι φαίνεται ως ποσοστό της ετήσιας δαπάνης τους το ποσό αυτό παραμένει χαμηλό. Σημαντικότερα ποσοστά της ετήσιας δαπάνης φαίνεται να στηρίζουν τα επαγγέλματα που εμπλέκονται στις ταξιδιωτικές υπηρεσίες αλλά και οι δαπάνες για τρόφιμα και εστίαση (εστιατόρια). Η μέση ημερήσια δαπάνη ανά ΔΚ ανά διανυκτέρευση εκτιμάται στα 44ευρώ.
- Σε ότι αφορά την οικονομική συνεισφορά του φαινομένου των ΔΚ στη λειτουργία των τοπικών επιχειρήσεων, φαίνεται να διαδραματίζει μικρότερο ή μεγαλύτερο ρόλο στη βιωσιμότητα των περισσότερων, όπως κατέδειξε η έρευνα τοπικών επαγγελματιών. Το σημαντικότερο μερίδιο κατέχουν οι μόνιμοι κάτοικοι,

ακολουθούν οι ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ και έπονται οι συμβατικοί τουρίστες, γεγονός που αντανακλά τη σημασία του φαινομένου των ΔΚ για την τοπική οικονομία. Σημαντικότερα μερίδια σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των επαγγελματιών μεταξύ των διαφορετικών ομάδων ιδιοκτητών ΔΚ κατέχουν οι έχοντες καταγωγή, ακολουθούν οι λοιποί ημεδαποί και τέλος οι αλλοδαποί, πιθανά επιβεβαιώνοντας την ποσοτική κυριαρχία των πρώτων, άρα και την ερευνητική υπόθεση **για το μίγμα ιδιοκτητών ΔΚ στην Άνδρο.**

3. Στο βαθμό που τα δεδομένα επιτρέπουν γενικεύσεις, τουλάχιστον για το χρονικό ορίζοντα της έρευνας κατασκευαστικής δραστηριότητας αξιοσημείωτα κεφάλαια δαπανώνται για την ανέγερση ΔΚ στην Άνδρο, μέρος από τα οποία αναμφίβολα ενισχύουν την τοπική οικονομία αν και μέρος από αυτά διαρρέει λόγω μετοίκησης των αρχικών ιδιοκτητών στην Άνδρο αλλά και λόγω εισαγόμενου εργατικού δυναμικού και υλικών κατασκευής. Με συντηρητικές εκτιμήσεις (το μέσο όρο χαμηλότερου κόστους απόκτησης μιας ΔΚ, δηλαδή αγοράς έτοιμης (122 χιλ ευρώ/ΔΚ και για 1370 νεόδμητες ΔΚ στο χρονικό ορίζοντα της έρευνας), μόνο για το χρονικό διάστημα του ορίζοντα της έρευνας εκτιμάται δαπάνη άνω των 160 εκατομμυρίων ευρώ. Περαιτέρω **έρευνα της διάθεσης των κεφαλαίων που προκύπτουν από την πώληση γης από τους ντόπιους προς τους επισκέπτες θα μπορούσε να παράξει περισσότερο αξιόπιστα στοιχεία.**
4. Το φαινόμενο της ΔΚ διαθέτει και επενδυτική διάσταση για αρκετούς εντολοδόχους κατασκευαστικής δραστηριότητας καθώς βάσει των ευρημάτων της έρευνας κατασκευαστικής δραστηριότητας σχεδόν το 40% των κατοικιών κατασκευάζονται είτε για πώληση είτε για ενοικίαση με τον ντόπιο πληθυσμό να κατέχει μεγαλύτερο μερίδιο εμπλοκής.
5. Ο χαρακτήρας «παραγωγής» ΔΚ στην Άνδρο διατηρείται στο μεγαλύτερο βαθμό σε ατομική-βιοτεχνική κλίμακα, συνεπής με το χαρακτήρα και του λοιπού εμπορικού κυκλώματος που κυριαρχεί στις αγορές του νησιού και συνεπώς σε σχετική συνάφεια με τον οικογενειακό χαρακτήρα της κοινωνίας της περιοχής.
6. Όπως προέκυψε από τις παρατηρήσεις της γράφουσας στα πλαίσια της διαδικασίας συμμετοχικής παρατήρησης για αρκετά χρόνια στο νησί, πληθώρα είναι και οι κοινωνικές επιδράσεις από την παρουσία των διαφορετικών ομάδων ιδιοκτητών ΔΚ όπως :
 1. επιρροές στην τοπική κοινωνία από την επίδειξη αστικών προτύπων
 2. συγκρούσεις για τις χρήσεις γης,
 3. οικονομική και κοινωνική τόσο στήριξη (χορηγίες, δωρεές και συμμετοχή στην επίλυση τοπικών ζητημάτων ή στην ανάπτυξη θετικών πρωτοβουλιών) αλλά
 4. και επιβάρυνση (κυρίως στις περιοχές εκτός οικισμών) από ιδιοκτήτες ΔΚ σε ότι αφορά τα διάφορα ζητήματα υποδομών (νερό, λύματα κ.α.)
7. σε ότι αφορά το συγχρωτισμό των ιδιοκτητών ΔΚ με την τοπική κοινωνία, πέραν του προφανούς των οικονομικών συναλλαγών που προκύπτουν σαφώς από όλες τις παραπάνω παρατηρήσεις, φαίνεται να υπάρχει μέτριας έντασης επαφή κι ενδεχομένως ισχυρότερη με τους έχοντες καταγωγή και ασθενέστερη με αλλοδαπούς ιδιοκτήτες ΔΚ (όπως κατέδειξε η έρευνα επαγγελματιών). Ένα όχι ευκαταφρόνητο ποσοστό της τάξης του 18% των ερωτηθέντων του δείγματος διαθέτει εκλογικά δικαιώματα στην περιοχή, τεκμαίροντας διάθεση πιο ενεργής συμμετοχής στα τοπικά τεκταινόμενα.

- Πως, σε ποιους φυσικούς πόρους ασκούν οι συνδεόμενες με το φαινόμενο της ΔΚ πιέσεις ; Ποιες οι πιέσεις αυτές σε έδαφος, νερό, βιοποικιλότητα, τοπίο ;

- Σε ότι αφορά τις πιέσεις στους φυσικούς πόρους από το φαινόμενο της ΔΚ αυτές είναι δυνατό να διακριθούν σε αυτές που αφορούν την αύξηση του οικιστικού stock ΔΚ και σε αυτές που αφορούν τη λειτουργία τους.
 - Η διαφαινόμενη αλλαγή χρήσεων γης με την οποία συχνά συνδέεται η δημιουργία μιας ΔΚ διαφαίνεται να συνδέεται με την ευρύτερη εγκατάλειψη της γεωργίας λόγω των παγκοσμιοποιημένων συνθηκών παραγωγής αλλά και λόγω της αστυφιλίας που έπληξε και την Άνδρο τις προηγούμενες 10ετίες από την εμφάνιση του φαινομένου. Η αλλαγή στις χρήσεις γης που υφίσταται δεν μπορεί να αποδοθεί στο φαινόμενο αυτό καθαυτό. Συχνά δε **μέρος της γης αυτής καλλιεργείται ξανά για αυτοκατανάλωση από τους ιδιοκτήτες ΔΚ.**
 - Σύμφωνα με την έρευνα της νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας, οι περισσότερες ΔΚ που αποτυπώνονται είναι νεόδμητες και σε περιοχές εκτός σχεδίου δηλαδή διάσπαρτα και ανοργάνωτα χωροθετημένες. **Η σφράγιση της γης** που προκύπτει από τις νέες κατασκευές, φαντάζει στην παρούσα φάση να αποτελεί μικρό μέρος της συνολικής έκτασης του νησιού (0.004%), αν και δε λείπουν περιπτώσεις όπου αυτό συμβαίνει **σε ευαίσθητες και οικολογικής αξίας περιοχές και σημεία** (πχ. ρεματιές, παράκτιες περιοχές κα.).
 - Η εξάπλωση των νεόδμητων ΔΚ σε περιοχές εκτός σχεδίου σημαίνει με τη σειρά της ανάγκες ρευματοδότησης, υδροδότησης αλλά και διαχείρισης λυμάτων. Σύμφωνα με στοιχεία της ΔΕΗ, στο σύστημα ρευματοδότησης προστίθενται 1,5 χιλιάδες οικιακοί χρήστες τη 10ετία 2002-2015. Το γεγονός αυτό συνδυαζόμενο με τα ευρήματα της πρωτογενούς έρευνας όπου προκύπτουν 1,4 χιλιάδες νεοδμητες ΔΚ εκτός οικισμών εύλογα συνεπάγεται αντίστοιχης έκτασης ανάγκες ρευματοδότησης. Ανάλογες συνάγονται και οι ανάγκες διαχείρισης απορριμμάτων, λυμάτων και χρήσης νερού. Λαμβάνοντας υπόψη πως η πλειοψηφία των ΔΚ που δομήθηκαν τη χρονική περίοδο μελέτης είναι μεμονωμένες και ανεξάρτητες και απαντώνται στο ΒΔ τμήμα του νησιού που διαθέτει την κυρίως τουριστική υποδομή σε καταλύματα, συνδυαζόμενο με **προβλήματα επαρκούς υδροδότησης τις περιόδους αιχμής τα οποία σημειώνονται συστηματικά τα τελευταία έτη δεν μπορεί παρά να υποδεικνύει κάποια συσχέτιση.**
 - Τα μεγέθη των ΔΚ που κατασκευάζονται στην Άνδρο είναι μεσαία και μεγάλα, συχνά σε παραθαλάσσιες περιοχές και με θέα θάλασσα κι ορατά στην ακτογραμμή, αναμφίβολα επιδρώντας στο τοπίο και την παράκτια ζώνη. Οι περισσότερες ΔΚ σε περιοχές εκτός σχεδίου υδροδοτούνται από γεωτρήσεις σε μεσαίο βάθος και λαμβάνοντας υπόψη τους τη χωρική εξάπλωση τους στα ΒΔ του νησιού, δηλαδή το πιο άνυδρο τμήμα, αλλά και τα προβλήματα υδροδότησης τους μήνες αιχμής, προκύπτουν φανερές συσχετίσεις. Η πλειοψηφία των ΔΚ, είτε εντός οικισμών, είτε εκτός σχεδίου στέλνουν τα λύματα τους σε απορροφητικούς βόθρους και με δεδομένη την έλλειψη ικανών βιολογικών καθαρισμών οι επιδράσεις τους στους υπόγειους υδροφορείς είναι πολύ πιθανές. **Περαιτέρω έρευνα σε συσχέτιση με στοιχεία ποιότητας των πηγαίων νερών της Άνδρου-όπου τα**

τελευταία χρόνια αρκετά έχουν κριθεί ακατάλληλα- θα παρείχε ενδιαφέρουσες συσχετίσεις.

- Σε ότι αφορά την αναγνώριση του φαινομένου και των επιδράσεων του από την τοπική κοινωνία, όπως αυτή καταγράφηκε στην έρευνα τοπικών επαγγελματιών, οι τελευταίοι φαίνεται να αναγνωρίζουν περισσότερο επιδράσεις που έχουν να κάνουν με τη συνεισφορά του φαινομένου σε συνωστισμό τις εποχές αιχμής καθώς και τη συνεισφορά του φαινομένου σε απαιτήσεις και ανάγκες συντήρησης τοπικών υποδομών και υπηρεσιών (ύδρευση, αποχέτευση, αποκομιδή απορριμμάτων κα.), καθώς επίσης και την επίδειξη πλούτου και αστικών καταναλωτικών προτύπων. Σημαντικά λιγότερο το κομμάτι αυτό της τοπικής κοινωνίας αναγνωρίζει άλλα περιβαλλοντικά ζητήματα που σχετίζονται με ζητήματα βιοποικιλότητας και τοπίου.
- *Ποιες οι πιέσεις και τα τυχόν οφέλη στους τοπικούς ανθρωπογενείς πόρους (τοπίο, πολιτισμική κληρονομιά, υποδομές) ;*

- Το φαινόμενο της ΔΚ την εξεταζόμενη χρονική περίοδο στην Άνδρο φαίνεται να είναι εντάσεως νέων κατασκευών και περιορισμένης επανάχρησης και αναβάθμισης του υφιστάμενου οικιστικού stock. Ωστόσο εδώ θα πρέπει να επισημανθεί πως αυτό το εύρημα δεν λαμβάνει υπόψη τις ΔΚ που δεν έχρηζαν κάποιας κατασκευαστικής δραστηριότητας, δηλαδή λειτουργούσαν ήδη είτε ως πρώτες που μετατράπηκαν σε δεύτερες, είτε ως πατρογονικές κατοικίες εχόντων καταγωγή χωρίς ανάγκες επισκευών ή επεκτάσεων. Σε ότι αφορά τη δόμηση εκτός οικισμών μεμονωμένων κατοικιών, οι επεκτάσεις δικτύων ρευματοδότησης με εναέριες κολώνες αναμφίβολα επιδρούν στην αισθητική του τοπίου, κάτι που εν μέρει επιβεβαιώθηκε από την έρευνα ιδιοκτητών ΔΚ (αν και οι κατοικίες εκτός οικισμών στο εξεταζόμενο δείγμα είχαν χαμηλότερη εκπροσώπηση).

- Σε ότι αφορά οφέλη και πιέσεις στην πολιτισμική κληρονομιά του νησιού, μέρος της οποίας αποτελούν και τα μνημεία αγροτικά και μη φαίνεται να συνυπάρχουν. Δε λείπουν οι περιπτώσεις αναπλάσεων παλαιών αγροτικών κτισμάτων, ξηρολιθίων και εν γένει αποκατάστασης και αναβίωσης του αγροτικού τοπίου, όπως σαφώς προέκυψε από την έρευνα ιδιοκτητών ΔΚ, ωστόσο δε λείπουν και οι περιπτώσεις επεμβάσεων αισθητικής υποβάθμισης (βλ. Ατομική εμπειρία γράφουσας, παράνομη δόμηση κατοικίας σε επαφή με μνημείο προβιομηχανικής εποχής, τη γνωστή “Φάμπρικα” ή νερόμυλο του Εμπειρικού)

- Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ευρήματα της έρευνας τοπικών επαγγελματιών σε ότι αφορά την εξέλιξη της ελκυστικότητας της Άνδρου για τους επισκέπτες και διακριτά για τους μονίμους κατοίκους καθώς και για το βαθμό επάρκειας των ασκούμενων τοπικά κοινωνικοοικονομικών και περιβαλλοντικών πολιτικών. Στη μεν πρώτη περίπτωση εκφράζεται εντονότερα η άποψη πως η ελκυστικότητα έχει αυξηθεί μεν για τους επισκέπτες αλλά παραμένει σταθερή για τους μονίμους κατοίκους καθώς επίσης και διχασμός για το αν η τελευταία τείνει να αυξηθεί ή να μειωθεί. Στη δεύτερη περίπτωση εκφράζεται έντονα η άποψη πως οι ασκούμενες τοπικά πολιτικές είτε αυτές αφορούν τη διαχείριση περιβαλλοντικών υποδομών (απορρίμματα, λύματα, νερό), είτε τις χρήσεις γης, τη χωροταξία και τη διαφύλαξη ευαίσθητων περιοχών, χαρακτηρίζονται από μεγάλο βαθμό ανεπάρκειας και αναποτελεσματικότητας. Όλα τα παραπάνω αντανακλούν θεωρήσεις ενός

προβληματικού πλαισίου μέσα στο οποίο το εξεταζόμενο φαινόμενο της ΔΚ εξελίσσεται και επιδρά αλλά και πιθανών δυσχερειών μιας ουσιαστικότερης συνδρομής αναβάθμισης της τοπικής ποιότητας ζωής για το μόνιμο πληθυσμό.

- *Ποιές οι επί μέρους κατηγορίες ιδιοκτητών ΔΚ ; Διαφαίνονται τυχόν διαφοροποιήσεις στις επιδράσεις τους κι αν ναι ερμηνεύονται από συγκεκριμένες και αν ναι από ποιες παραμέτρους επιρροής ;*

Στον παρακάτω πίνακα συγκεντρώνονται τα χαρακτηριστικά των “τρόπων παραγωγής” ΔΚ ανά κατηγορία εντολοδόχων των οικοδομικών αδειών της εξεταζόμενης περιόδου, βάσει των οποίων προκύπτουν επί μέρους μικρές διαφοροποιήσεις. Ίσως η σημαντικότερη παρατήρηση είναι η προτίμηση των αλλοδαπών στις περιοχές εντός οικισμών και η προτίμηση των ημεδαπών που δεν διαθέτουν καταγωγή στις περιοχές εκτός σχεδίου, γεγονός που συνεπάγεται μια σειρά περιβαλλοντικών αλλά και κοινωνικών επιδράσεων που ήδη αναφέρθηκαν στη βιβλιογραφία. Η ίδια υποομάδα εντολοδόχων φαίνεται να λειτουργεί περισσότερο επιβαρυντικά σε ότι αφορά τις πιέσεις που ασκούνται στην παράκτια ΒΔ ζώνη έναντι των άλλων δύο υποομάδων (αλλοδαπών και εχόντων καταγωγή) που φαίνεται με τις επιλογές τους η μεν πρώτη να “επιδοτεί” μια περαιτέρω αστικοποίηση, η δε δεύτερη κατά περίπτωση να ενισχύει έστω και εποχικά την μαρασμένη ενδοχώρα του νησιού. Πιθανά για αλλοδαπούς που προέρχονται από χώρες της Ευρώπης με πολύ ισχυρότερους θεσμούς χρήσεων γης και χωροταξίας η επιλογή διατήρησης ΔΚ εντός οικισμών να αντανακλά γνώριμες καταβολές (εντός οικισμών).

Πίνακας Στ.1 : Τυπολογία ιδιοκτητών ΔΚ & τρόπων «παραγωγής» ΔΚ

Κατηγορία εντολοδόχων αδειών ΔΚ	Ημεδαποί καταγωγή Άνδρο	με από	Ημεδαποί καταγωγή Άνδρο	χωρίς από	Αλλοδαποί
Τύπος ΔΚ (νεόδμητη ή παλαιά)	Επιλέγουν κυρίως νεόδμητες		Επιλέγουν κυρίως νεόδμητες		Επιλέγουν κυρίως νεόδμητες αλλά και επισκευαζόμενες
					Υψηλότερα μεταξύ των 3 ομάδων ποσοστά επισκευαζόμενων
Κλίμακα (μεγάλη, μεσαία, μικρή)	Επιλέγουν μικρά & μεσαία μεγέθη		Επιλέγουν μικρά & μεσαία μεγέθη		Επιλέγουν μεσαία μεγέθη
	Υψηλότερα % μεγάλων ΔΚ μεταξύ των 3 ομάδων		Υψηλότερα % μεγάλων ΔΚ μεταξύ των 3 ομάδων		
Κλίμακα (σε συγκρότημα ή ανεξάρτητη)	Επιλέγουν συγκροτήματα		Επιλέγουν συγκροτήματα		Επιλέγουν ανεξάρτητες
Χωροθεσία (εντός σχεδίου ή εκτός οικισμών)	Επιλέγουν εξίσου ΕΝΤΟΣ & ΕΚΤΟΣ		Επιλέγουν κυρίως ΕΚΤΟΣ		Επιλέγουν κυρίως ΕΝΤΟΣ
Χωροθεσία- περιοχές της Άνδρου	Στα 4 αστικά κέντρα του νησιού ή σε κοντινούς οικισμούς		Στις παράκτιες περιοχές του νησιού		Σε περιοχές παράκτιες αλλά και της ενδοχώρας
Χρήσεις (ιδιόχρηση - επένδυση)	Επιλέγουν εξίσου		Επιλέγουν κυρίως για ιδιόχρηση αλλά ικανά & για επένδυση		Επιλέγουν κυρίως για ιδιόχρηση
	Υψηλότερα μεταξύ των 3 ομάδων ποσοστά σε επενδυτικές ΔΚ				
Χρήσεις (μικτή/ιδιόχρηση & επένδυση)	Υψηλότερα μεταξύ των 3 ομάδων				
Χρήσεις (μεταξύ "πρώτης" & ΔΚ	Υψηλότερα μεταξύ των 3 ομάδων		Χαμηλότερα μεταξύ των 3 ομάδων		Υψηλότερα μεταξύ των 3 ομάδων

- Ποιος ο ρόλος των τοπικών ιδιαιτεροτήτων (κοινωνικών, οικονομικών, περιβαλλοντικών) του προορισμού αλλά και των πολιτικών που σχετίζονται με το φαινόμενο στις επιδράσεις του τοπικά ;
- Η εγκατάλειψη της γεωργίας στην Άνδρο σε συντριπτικό βαθμό είναι ένα αδιαμφισβήτητο γεγονός που οφείλεται στις σύγχρονες παγκοσμιοποιημένες συνθήκες παραγωγής και την αστυφιλία. Το γεγονός πως η πλειοψηφία των προγενέστερων χρήσεων γης στην οποία σύγχρονα δομούνται ΔΚ αφορούσε αγροτικές καλλιέργειες ή όπως χαρακτηριστικά ειπώθηκε από ερωτηθέντες «γη που βρίσκεται σε αχρηστία» αντανακλά μια υφιστάμενη πραγματικότητα που στην ουσία προηγείται του φαινομένου των ΔΚ κι όχι μια επίπτωση του. Ωστόσο είναι η έλλειψη καθορισμένων χρήσεων γης που επιτρέπει στην Ελλάδα την ανοικοδόμηση σε παραγωγική γη και δεν υποστηρίζει την ανάπτυξη του υφιστάμενου εγκαταλελειμένου οικιστικού stock. Σε κάθε περίπτωση είναι εμφανής μια **διαδοχή ιδιοκτησίας με πιθανολογούμενη μεταφορά κεφαλαίων από την Άνδρο στην Αθήνα, καθώς αρκετοί από τους αρχικούς πωλητές ιδιοκτησίας για ΔΚ αν δεν έχουν αποβιώσει, κατοικούν στην Αθήνα. Ανάλογου ενδιαφέροντος είναι και ενδείξεις πως οι γαίες μεταφέρονται-μέσω της εμπλοκής τους στο φαινόμενο των ΔΚ -από πιο «παραδοσιακά» τμήματα της τοπικής κοινωνίας (αγροτικού τομέα, ναυτιλίας) αλλά και του σχετικά πιο πρόσφατα εμπλεκόμενου τμήματος της τοπικής κοινωνίας στον κατασκευαστικό τομέα, προς την ενδιαφερόμενη αγορά με τις συγκεκριμένες προσδοκίες χρήσης (ΔΚ), κυρίως της κοντινής Αττικής. Όλα τα παραπάνω μακροπρόθεσμα μοιάζει να κυοφορούν σημαντικές αλλαγές στην τοπική κοινωνία και οικονομία.**
- Όλες οι παραπάνω επιδράσεις λαμβάνουν χώρα σε καθεστώς έλλειψης χωροταξικού σχεδιασμού αλλά και με τη λειτουργία του θεσμού της εκτός σχεδίου δόμησης. Θα πρέπει σαφώς να ληφθεί υπόψη πως, ίσως τα δεδομένα θα ήταν διαφορετικά αν υπήρχαν κανόνες και θεσπισμένες χρήσεις γης.

Β.ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ & ΔΚ: Τοποθέτηση του φαινομένου στα θεωρητικά πλαίσια του τουρισμού

- Ποιες μορφές τουρισμού /τουριστικά κίνητρα εμπεριέχονται στο εξεταζόμενο φαινόμενο ;

Σε ότι αφορά τα κίνητρα που κινητοποιούν τη διατήρηση ΔΚ, αναμενόμενη ταύτιση με τα κίνητρα ενός συμβατικού τουριστικού ταξιδιού εντοπίστηκαν :

- στην ανάγκη επαφής με τη φύση,
- στη διαφυγή από την πόλη και στο πλαίσιο ελεύθερος χρόνος-αναψυχή-διακοπές.

Ταύτιση κινήτρων αν και ελαφρώς χαμηλότερης έντασης παρατηρήθηκαν στο αίσθημα ελευθερίας που βιώνεται σε μια ΔΚ αλλά και δημιουργικότητας που ενδεχομένως ευνοεί η διατήρηση μιας ΔΚ. Άλλος λόγος που αναφέρθηκε και εμπίπτει στην ίδια κατηγορία με τα τουριστικά κίνητρα για τους αλλοδαπούς είναι η επαφή με την ελληνική κουλτούρα.

Άλλοι λόγοι που ενδεχομένως υποδεικνύουν τα όρια μεταξύ των δύο φαινομένων σχετίζονται με :

- 4) το ανθρώπινο στοιχείο (φίλοι, συγγενείς, κοινωνική ζωή), που ενίοτε λειτούργησαν ως παράγοντες ώθησης στη διατήρηση ΔΚ
- 5) ρίζες και καταγωγή,
- 6) εξειδικευμένα ενδιαφέροντα και τέλος

- 7) η χρήση της ΔΚ ως επενδυτικού μέσου και
- και για τους αλλοδαπούς η ΔΚ ως κέλυφος διαβίωσης για τη φάση της συνταξιοδότησης (retirement migration).

 - *Ποιοι οι χωροχρονικοί συσχετισμοί τουριστικού φαινομένου και ΔΚ στον προορισμό; (θεωρία area life-cycle, Butler)*

Στην περίπτωση της Άνδρου το φαινόμενο της ΔΚ φαίνεται να γεννιέται σε μια ύστερη φάση εντατικής τουριστικής κίνησης κυρίως στην περιοχή Μπατοσίου. Η Άνδρος δεν μετατρέπεται σε ένα νησί όπως τα υπόλοιπα Κυκλαδονήσια, αν και το πλησιέστερο στην Αττική, για λόγους που έχουν να κάνουν με το ναυτικό στοιχείο που διαμορφώνει μια ιδιότυπη και αυτάρκη οικονομικά κοινωνία, όπου ο τουρισμός δεν αποτελεί μια επιδίωξη προτεραιότητας τουλάχιστον μέχρι τη 10ετία του 1980. Την περίοδο αυτή ξεκινά η “ανακάλυψη” της Άνδρου ως προορισμού για διατήρηση ΔΚ η οποία τις επόμενες 2 δεκαετίες οδηγεί σε σημαντικά επίπεδα ανοικοδόμησης. Είναι εμφανές στην περίπτωση αυτή και από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων στην έρευνα ιδιοκτητών ΔΚ πως το προφίλ της Άνδρου ως ενός σχετικά παρθένου και μη τουριστικού προορισμού αποτέλεσε και παράγοντα προτίμησης της για τη διατήρηση ΔΚ. Ενδιαφέρον εδώ παρουσιάζουν και μικρές συγκρούσεις για τη χρήση των τοπικών υποδομών μεταξύ φορέων των δύο φαινομένων (πχ. Για τη διαθεσιμότητα εισιτηρίων τις μέρες αιχμής όπου ξενοδόχοι διατυπώνουν παράπονα για τη δυσκολία τουριστών να έρθουν στο νησί). **Συνεπώς πρόκειται για μια περίπτωση προορισμού που το φαινόμενο της ΔΚ υπερκερνά και ενίοτε δημιουργεί συγκρούσεις με το τουριστικό φαινόμενο κι όχι περίπτωση όπου η ενδεχόμενη φάση ωριμότητας και παρακμής (decline phase) οδηγεί σε αλλαγή της χρήσης τουριστικών καταλυμάτων σε ΔΚ.**

Σε κάθε περίπτωση πάντως η πλειοψηφία των ιδιοκτητών ΔΚ της έρευνας υπήρξαν τακτικοί επισκέπτες του νησιού πριν την απόκτηση κατοικίας εκεί για αρκετά χρόνια, συνεπώς το φαινόμενο των ΔΚ μπορεί να ιδωθεί και ως συνέπεια του τουριστικού φαινομένου.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η χωρική συνύπαρξη του φαινομένου της ΔΚ με τις συμβατικότερες μορφές τουρισμού όπως αυτή αποτυπώνεται στη κατασκευή νέων ΔΚ. Όπως παρατηρούμε στον παρακάτω πίνακα η πλειοψηφία των νέων ΔΚ εντοπίζονται στο πιο τουριστικό τμήμα του νησιού (ΔΕ Υδρούσας) με τη πρωτεύουσα του νησιού να ακολουθεί, γεγονός ωστόσο που ενδεχόμενα σχετίζεται και με τη κοντινότερη πρόσβαση των περιοχών αυτών στο λιμάνι του νησιού αλλά και τον υπήνεμο χαρακτήρα της ακτογραμμής ως βασικό κίνητρο.

Πίνακας Στ.2 : Χωρική εξάπλωση ΔΚ στην Άνδρο, δείκτες & χαρακτηριστικά

Δημοτικές Ενότητες (% αναλογίες)	ΔΕ Υδρούσας	ΔΕ Χώρας	ΔΕ Κορθίου
Αδειοδότηση κατασκευής ΔΚ	Πλειοψηφία των ΔΚ	Ακολουθεί	
Αποπεράτωση κατασκευής ΔΚ	Ακολουθεί	Πλειοψηφία των ΔΚ	
Αναλογία ΔΚ (2009) στο σύνολο κατοικιών	Πλειοψηφία των ΔΚ	Ακολουθεί (αν και προηγείτο την προηγούμενη 10ετία)	
Χωροθεσία (εντός σχεδίου ή εκτός οικισμών)	Υψηλότερα %		Υψηλότερα %
Κλίμακα (μεγάλη, μεσαία, μικρή)	Ακολουθεί	Υψηλότερα %	
Χωρική συγκέντρωση – συγκεκριμένες περιοχές	Γαύριο (λιμάνι), Μπατσι (τουριστική περιοχή), Φελλός (κοντά στο λιμάνι)	Χώρα, Λάμυρα, Μεσαριά, Στενιές	Όρμος, Καππαριά, Κόρθι, Συνετί
Υπαρξη πισίνας	Η πλειοψηφία των περιπτώσεων		

- Γιατί επιλέχθηκε η διέξοδος της ΔΚ έναντι 'συμβατικότερων' τουριστικών επιλογών ; ποιες οι λειτουργίες & συμβολικές διαστάσεις της ΔΚ σε σχέση με τη συμβατική τουριστική εμπειρία ;

Σε ότι αφορά τα κίνητρα διατήρησης ΔΚ σε σχέση με την πραγματοποίηση τουριστικών ταξιδιών, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις που δόθηκαν από τους ερωτηθέντες ως προς :

- την οικειότητα που δημιουργείται μέσω της ΔΚ και τις δυνατότητες επιλογής που παρέχει (τη σταδιακή γνωριμία με ένα τόπο και το δέσιμο που δημιουργείται με τη διαρκή παρουσία και το πέρασμα του χρόνου).
- την ανάγκη και σημασία που για πολλούς έχει η διατήρηση ενός ιδιωτικού, «οικείου» χώρου, της ΔΚς μέσα σε έναν ευρύτερο χώρο που επίσης καθίσταται με το χρόνο «οικείος», το νησί.
- η ανάγκη δημιουργίας δεσμού και ρίζας με ένα τόπο που επιλέγεται, χαρακτηριστική ίσως ανάγκη που γεννά η διαβίωση στα μεγάλα αστικά κέντρα.

Άλλες κατηγορίες κινήτρων που αναφέρθηκαν σε αυτή την ενότητα ερωτήσεων αναφέρονται εν μέρει σε αμιγώς τουριστικά κίνητρα όπως :

- τις φυσικές ομορφιές του τόπου σε συνδυασμό με τις ευκολίες του (εγγύτητα στην Αθήνα),

- Το μη τουριστικό χαρακτήρα του στο ευρύτερο πλαίσιο νησιωτικότητας και ελληνικού στοιχείου

αλλά και άλλα που αναφέρονται σε μια ανάγκη διαφοροποίησης από την ταυτότητα του "τουρίστα" όπως :

- την ανάγκη διατήρησης κατά κάποιο τρόπο μιας ταυτότητας («δεν είμαι "απρόσωπος"»), που συνήθως ακυρώνει η τουριστική εμπειρία σε ένα τουριστικό τόπο,
- κάποιου είδους απέχθεια προς τη συμβατική μορφή διακοπών σε διαφορετικά καταλύματα, με συνωστισμό, παράλληλα με
- μια ανάγκη βαθύτερης γνωριμίας με ένα τόπο.

Δεν έλειψαν και επί μέρους κίνητρα όπως κάποια ειδικά ενδιαφέροντα, η ευκολία της μετακίνησης διακριτά αυτή τη φορά, η δυνατότητα εργασίας, αισθήσεις που βιώνονται και αυτό καθεαυτό το ταξίδι προς τη ΔΚ και την Άνδρο.

Αξίζει εδώ να σημειωθεί πως σχεδόν το 70% των ερωτηθέντων δηλώνει πως με τη διατήρηση ΔΚ έχει περιορίσει τα τουριστικά της ταξίδια (51%) είτε δεν ταξιδεύει πλέον σχεδόν καθόλου (17%) σε άλλους προορισμούς.

Γ.Συσχετισμοί νησιωτικότητας και φαινομένου ΔΚ

11. Έχει ιδιαίτερη σημασία η επιλογή του παράκτιου νησιωτικού χώρου για τους ιδιοκτήτες ΔΚ ;

12. Η νησιωτικότητα (τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του νησιωτικού χώρου) διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην επιλογή τους για κατοχή ΔΚ ;

Για σχεδόν το 1/3 των ερωτηθέντων φαίνεται συνειδητή επιλογή του παράκτιου νησιωτικού χώρου και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και συνθηκών του. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα γλαφυρά σχόλια, περί ορίων, απομόνωσης, μικρής κλίμακας αλλά και του νερού και του αέρα που «συμπυκνώνουν» νησιωτικά βιώματα και γεύσεις. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης σχόλια περί των αναγκών φυγής και απομόνωσης που «επιτυγχάνονται αποτελεσματικότερα» σε ένα νησί ("The possibility of being trapped, the enforced two hour journey, arriving by ship", «η απομόνωση που προσφέρει καθετί περιβάλλεται από τη θάλασσα»).

Και πάλι δεν λείπει η αναφορά κινήτρων από τους ερωτηθέντες που σχετίζονται με:

1. αρετές της ίδιας της Άνδρου,
2. την ύπαρξη καταγωγής από την Άνδρο,
3. το προφίλ του Αιγαίου,
4. τη συγκυρία,
5. το μη τουριστικό χαρακτήρα της Άνδρου αλλά και
6. το αντίθετο (το τουριστικό προφίλ που γενικά τα νησιά έχουν). Τέλος
7. προσωπικά βιώματα και αισθήματα οικειότητας,
8. η ύπαρξη φίλων και κοινωνικής ζωής εκεί και
9. το πολιτισμικό προφίλ των νησιών εν γένει.

Σε ότι αφορά αυτά καθεαυτά **τα κίνητρα επιλογής της Άνδρου ως τόπου διατήρησης μιας Δκς** για την πλειοψηφία των ερωτηθέντων ο βασικότερος λόγος είναι **το προφίλ της Άνδρου ως ενός νησιού ήσυχου, χωρίς τουρισμό, κατάλληλου για οικογενειακές**

διακοπές, με όμορφο φυσικό περιβάλλον, πράσινο, νερά αλλά και ικανοποιητική πρόσβαση και γειτνίαση με τον τόπο μόνιμης κατοικίας

Προκύπτει αφενός η αντιμετώπιση των νησιών ως τουριστικών «παραδείσων» και «κιβωτών» παράδοσης και μια νοσηματοδότηση της απόκτησης ΔΚ της λογικής του «αγοράζω μερίδιο στον τουριστικό παράδεισο & στον παραδοσιακό τρόπο ζωής» Σε κάθε περίπτωση τα κίνητρα φυγής «εξυπηρετούνται» επιτυχέστερα σε ένα νησί.

ΣΤ. 2 Ποιοτικές επισημάνσεις

Το φαινόμενο της ΔΚ όπως εκτενώς συζητήθηκε στις προηγούμενες ενότητες της διατριβής συνιστά ένα οριακό φαινόμενο (frontier issue) τουρισμού. Αν και παρατηρείται σύμπτωση στα κίνητρα που κινητοποιούν τη διενέργεια ενός συμβατικού τουριστικού ταξιδιού και στη διατήρηση μιας ΔΚ, υπάρχουν και ενδιαφέρουσες διαφορές. Σε πιο συμβολικά και εσωτερικά επίπεδα, μια ΔΚ ενίοτε λειτουργεί σαν «πλατφόρμα» ανανέωσης, δημιουργίας και επαναδημιουργίας ενός προσωπικού χώρου (σε συνέχεια της πρώτης κατοικίας) εντός ενός ευρύτερου καμβά φυσικής ομορφιάς, εν προκειμένω της Άνδρου. Η φύση, το αίσθημα αγνότητας και ήσυχης ζωής ενός νησιού, μετατρέπει τη ΔΚ σε προσωπική όαση και μοιάζει να διευκολύνει εσωτερικές μεταβάσεις σε χώρους ηρεμίας, γαλήνης, θετικότητας. Υπ' αυτή την οπτική, η ΔΚ μπορεί να γίνει κατανοητή και ως ένας χώρος φυγής, προστασίας, ενός είδους ησυχαστήριο, ένα «κέλυφος» ατομικότητας στο οποίο υλοποιούνται εσωτερικές διεργασίες. Ως προς την επαφή των ανθρώπων που έχουν ή χρησιμοποιούν ΔΚ με τον τόπο διατήρησης της, η ΔΚ μπορεί να νοηθεί ως ενός είδους «ρίζα» σε έναν τρόπο ζωής πιο κοντά στη φύση, πιο απλό, πιο αληθινό, πιο αυθεντικό, πιο «παραδοσιακό», ή ως ενός είδους επιστροφή σε αξίες του παρελθόντος, μέσα από σύγχρονους όρους.

Μια ΔΚ ωστόσο δεν παύει να λειτουργεί κι ως ένα σύμβολο κύρους, γοήτρου, επίδειξης οικονομικής ισχύος και αισθητικής. Αλλά και ως μέσο απόλαυσης μιας κάποιας αισθητικής αξίας, εν προκειμένω «ενός μπαλκονιού στο Αιγαίο». Πολύ πιο εμφανώς ίσως, η ΔΚ λειτουργεί ως ένας χώρος οικογενειακής συνένωσης με θετικές προοπτικές, ένας χώρος παιχνιδιού, καλλιέργειας της φιλίας και της συντροφικότητας. Η φυσική απομόνωση του νησιού προσδίδει το δικό της ιδιαίτερο περιεχόμενο στις λειτουργίες αυτές.

Ο νησιωτικός χώρος φαίνεται να διαδραματίζει διακριτό ρόλο ως επιλογή του τόπου διατήρησης της ΔΚ καθώς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του συνιστούν κίνητρα επιλογής του. Τα όρια, το αίσθημα φυγής και απομόνωσης, η μικρή κλίμακα αλλά και το νερό και ο αέρας που αναμφίβολα «συμπυκνώνουν» νησιωτικά βιώματα και γεύσεις.

Όλες οι παραπάνω παρατηρήσεις επιβεβαιώνονται σε μεγάλο βαθμό από τα ποιοτικά δεδομένα της έρευνας ιδιοκτητών ΔΚ αλλά και από τις χωροθετικές επιλογές που αποκάλυψε η έρευνα της νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας.

Σε ότι αφορά το πώς το φαινόμενο παρουσιάζεται και εξελίσσεται στην Άνδρο και το πώς επιδρά στην εξέλιξη του τόπου υπό το πρίσμα της βιωσιμότητας, σύμφωνα με τα δευτερογενή δεδομένα, το φαινόμενο της ΔΚ φαίνεται να εκτυλίσσεται στην Άνδρο ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Η γειτνίαση του νησιού με την πολυπληθή και υποβαθμισμένη Αττική, η φυσική ομορφιά του, η έλλειψη έντονου τουρισμού, η αφθονία γης και ακινήτων, η αναζήτηση προσοδοφόρων δραστηριοτήτων από τους ντόπιους, αλλά και το γενικότερο κλίμα «ευημερίας» και θετικών προσδοκιών στην

ελληνική κοινωνία, φαίνεται να αποτελούν μερικούς από τους βασικότερους παράγοντες που τροφοδότησαν τη ζήτηση για ΔΚ και στην Άνδρο. Για σχεδόν τρεις 10ετίες «ξένοι» και ντόπιοι εμπλέκονται σε μια ανταλλαγή γης, κατοικιών, χρημάτων και εν τέλει τρόπων ζωής. Προκειμένου να ικανοποιήσουν οι μεν τις ανάγκες τους για φυσική ομορφιά, αναψυχή, διαφυγή από το άστυ και την καθημερινότητα, οι δε για οικονομική «εξασφάλιση», πλουτισμό, μια ευκαιρία για «καλύτερη» και μάλλον πιο αστικών προτύπων ζωή. Καθώς το φαινόμενο εξελίσσεται στην Άνδρο, η τοπική κοινωνία του νησιού εμπλουτίζεται με τρεις νέες κοινωνικές και επαγγελματικές ομάδες : τους ιδιοκτήτες και χρήστες ΔΚ, τους επαγγελματίες της οικοδομής και τους οικονομικούς μετανάστες. Οι κοινωνικές αλλά και οι οικονομικές δομές μεταβάλλονται καθώς εδραιώνεται ισχυρά η νέα τάξη των επαγγελματιών της οικοδομής, ενώ η ομάδα των οικονομικών μεταναστών προμηθεύει την πρώτη με φθινό εργατικό δυναμικό. «Τροφοδότης» της ισχύος και παρουσίας των δύο αυτών ομάδων, φαίνεται να αποτελεί η ομάδα των ιδιοκτητών και νομέων ΔΚ, χωρίς την ζήτηση και παρουσία της οποίας, για οιονδήποτε λόγο, η εικόνα δεν θα μπορούσε παρά να είναι διαφορετική και κάθε πρόβλεψη μάλλον παρακινδυνευμένη.

Οι τρόποι που η ΔΚ «παράγεται» και ως φαινόμενο επιδρά σε τοπική κοινωνία, οικονομία και περιβάλλον, φαίνεται να συναρτώνται άμεσα με το ευρύτερο νομοθετικό, θεσμικό πλαίσιο, τις τοπικές διαχειριστικές και εθιμικές πρακτικές και ιδιαιτερότητες που είναι ορατές στην Άνδρο (και όχι μόνο). Τα βασικότερα ζητήματα αποτελούν ο θεσμός της εκτός σχεδίου δόμησης, η έλλειψη καθορισμού χρήσεων γης και η συνακόλουθη αδυναμία άσκησης οιασδήποτε συγκροτημένης, μακροπρόθεσμης και ισόρροπης κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής εκ μέρους των ποικίλων εταίρων. Συνέπεια αυτών, η εκτεταμένη αντιμετώπιση και διαχείριση της γης ως ενός κερδοσκοπικού αγαθού και η ενδυνάμωση του τοπικού οικοδομικού κλάδου, καθιστώντας αυτές 'επιλογές διαβίωσης', πιο προσοδοφόρες και κοινωνικά επιθυμητές. Οι διάσπαρτες σε εκτός σχεδίου περιοχές ΔΚ μοιραία ανακινούν ζητήματα που επιτακτικά χρήζουν διαχείρισης και αφορούν τις αυξημένες ανάγκες πόρων και υποδομών, όπως δρόμοι, δίκτυα ηλεκτροδότησης, ύδρευση, αποχέτευση και αποκομιδή απορριμμάτων. Τα δεδομένα της έρευνας ιδιοκτητών ΔΚ παρείχαν μόλις μερικές ενδείξεις των ζητημάτων αυτών κι εδώ διαφάνηκε η σημαντική ανάγκη για λήψη αξιόπιστων δεδομένων που θα επιτρέψουν καλύτερη αξιολόγηση των επιδράσεων του φαινομένου αλλά και σχεδιασμό για τη διαχείριση του.

Σε κάθε περίπτωση, η διαρκής μεγέθυνση του φαινομένου της ΔΚ στην Άνδρο, όπως αυτή εκφράζεται από τους αριθμούς αύξησης των ΔΚ τις τελευταίες 10ετίες, «θρέφει» μάλλον επιλεκτικά την τοπική οικονομία και κοινωνία και αναμφίβολα τις εξαρτά από την εξέλιξη του. Η πρόσφατη οικονομική κρίση, που ήδη διαφαίνεται και στο νησί με ραγδαία συρρίκνωση της ζήτησης για ΔΚ και συνακόλουθη πτώση της οικοδομικής δραστηριότητας, αναμένεται να δοκιμάσει την ανθεκτικότητα της τοπικής οικονομίας και σίγουρα φέρνει την κοινωνία της Άνδρου σε σταυροδρόμια «νέων» οικονομικών επιλογών.

Κλείνοντας το μάλλον μακροσκελές αυτό πόνημα, αναμφίβολα οι παρατηρήσεις που αφορούν το φαινόμενο της ΔΚ υπήρξαν πολλές όπως πολλά και τα αναπάντητα ερωτήματα. Και κυρίαρχα το πολυσύνθετο εξής : *Θα μπορούσε άραγε να είναι αλλιώς ; Τι θα είχε γίνει αν οι θεσμοί στην Άνδρο λειτουργούσαν διαφορετικά; Αν υπήρχε σαφής καθορισμός χρήσεων γης; Αν δεν ίσχυε η πρακτική της εκτός σχεδίου δόμησης και οι περισσότερες νεόδμητες ΔΚ είτε δομούντο εντός οικισμών, είτε αποτελούσαν*

ανακαινισμένα παλαιά οικήματα ; Αν η όποια επέκταση των ΔΚ είχε ως βασική προϋπόθεση τη δυνατότητα εξυπηρέτησης τους σε υποδομές ; Αν καλλιεργείτο ισχυρή διασύνδεση των τοπικών παραγωγικών τομέων με την αγορά των ιδιοκτητών και χρηστών ΔΚ; Αν είχαν προβλεφθεί κάποιοι μηχανισμοί «συνάντησης» της μόνιμης κοινωνίας με τη νέα αυτή κοινωνική ομάδα των ιδιοκτητών και νομέων ΔΚ, σε επίπεδα άλλα, πέραν αυτών των οικονομικών συναλλαγών ; Τι θα γινόταν αν υπήρχε ένα όριο στην επέκταση των ΔΚ και συνάμα ένα όριο στο βαθμό που η τοπική κοινωνία θα απασχολείτο σε και θα εξαρτιόνταν από το φαινόμενο αυτό ;

Δεν μπορεί παρά να υποθέσει κανείς πως το φαινόμενο των ΔΚ θα είχε αξιοποιηθεί διαφορετικά από την τοπική κοινωνία της Άνδρου και θα είχαν ενδεχομένως αναδυθεί άλλες ποιότητες στην πορεία εξέλιξης της.

Με μια μόνο ματιά στα αριθμητικά δεδομένα, η ανάγκη αναγνώρισης του φαινομένου των ΔΚ σε εθνικό επίπεδο φαντάζει επιτακτική καθώς η κλίμακα του ξεπερνά ιδιαιτέρως συχνά απαρατήρητα αυτή του αμιγώς τουριστικού φαινομένου σε πολλές περιοχές της χώρας μας. Τα πεδία για περαιτέρω έρευνα αλλά και στοιχειώδεις μεταρρυθμίσεις τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο είναι άφθονα.

ΣΤ. 3 Αντι επιλόγου... απολογίες & ευχαριστίες !

Η διατριβή αυτή ταξίδεψε για πολύ στο χρόνο. Βασικότερος λόγος η ενασχόληση μου με τα μονοπάτια της Άνδρου, στα πλαίσια του μη κερδοσκοπικού εγχειρήματος Andros Routes (www.androsroutes.gr) που ήμουν τυχερή να καταφέρω με τη βοήθεια πολλών ανθρώπων να δημιουργήσω και να λειτουργήσω από το 2009. Ήταν όμως τα διαβάσματα περί βιωσιμότητας των πρώτων χρόνων που με οδήγησαν σε αυτά τα βήματα τα πιο πρακτικά και τα γεμάτα ανησυχία όλη αυτή η πολύτιμη γνώση και τα θαυμαστά γραπτά να βρουν μια θέση στη ζωή. Ήταν οι ατέλειωτοι τόμοι ακόμη στιβαμένοι στα ράφια των βιβλιοθηκών μου που με ενέπνευσαν να κάνω πράξη κάτι για το μέρος που επέλεξα να ζήσω.

Θέλω να ευχαριστήσω όλους όσους με συντρόφεψαν σε αυτή τη μακριά πορεία διαβασμάτων, συλλογισμών, γραπτών, συζητήσεων, επαναστάσεων, απουσιών και κενών για μεγάλες χρονικές περιόδους μέχρι να ολοκληρωθεί η διατριβή. Τον επιβλέποντα καθηγητή μου Πάρι Τσάρτα, τον Γιάννη τον Σπιλάνη που παρέμεινε στη τριμελή μου επιτροπή, στην Ελένη Μπριασούλη, τον Αλέξανδρο Μαβή συνοδοιπόρο μου για χρόνια. Αλλά και σε όσους με ξεκόλλησαν λίγο και με παρότρυναν να ολοκληρώσωτον Αχιλλέα Κλεισούρα και ιδιαίτερα την Ηρώ Κουρασάνη !

Ελπίζω το κείμενο αυτό να χρησιμέψει σε όσους το μελετήσουν !

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγγελίδης Μ., (2000), «Χωροταξικός σχεδιασμός και βιώσιμη ανάπτυξη», Αθήνα, Εκδόσεις Συμμετρία
- Αυγερινού-Κολώνια (1998), «Ο παραθερισμός στις ευαίσθητες περιοχές της υπαίθρου», στο Ε.Παναγιωτάτου (Επ. Υπ.) (1998), Α' Φάση, «Παραθεριστική Κατοικία κ Οικιστική Ανάπτυξη στην Ελλάδα», Αθήνα, ΕΚΚΕ κ ΕΜΠ, σελ. 240-276
- Ball M., (2005), "European Housing Review", RICS, Royal Institution of Chartered Surveyors, UK
- Ball M., (2007), "European Housing Review", RICS, Royal Institution of Chartered Surveyors, UK
- Bartelmus P., (1999), "Sustainable Development-Paradigm or Paranoia?", διαθέσιμο στην ηλεκτρονική σελίδα του Ινστιτούτου Wuppertal, www.wupperinst.org
- Bramwell B. (2004a) Mass Tourism, Diversification and Sustainability in Southern Europe's Coastal Regions, in Bill Bramwell (ed.) *Coastal Mass Tourism: Diversification and Sustainable Development in Southern Europe*, Great Britain: Channel View Publications, pp. 1-31.
- Briassoulis H., (2007), "Golf-Centered Development in Coastal Mediterranean Europe : A Soft Sustainability Test", University of the Aegean, Department of Geography, Lesvos (σε διαδικασία δημοσίευσης)
- Bell S., Morse S., (2003), "Measuring Sustainability, Learning from Doing", UK, Earthscan Publications
- Bell M., Ward G., (2000), Comparing temporary mobility with permanent migration, *Tourism Geographies* 2(1), pp. 87-107
- Bjerregaard Ritt, "Agenda 21 (1997): The First Five Years", European Community progress on the implementation of Agenda 21 1992-1997, Luxembourg : Office for Official Publications on the European Communities, p. 5.
- Butler Richard, (1992), "The thin edge of the wedge", "Tourism Alternatives : Potentials and problems in the development of tourism", University of Pennsylvania Press, Philadelphia, p. 31-46.
- Bulter R.W., (2005), (Ed.) "The Tourism Area Life Cycle Vol.1, Applications and Modifications", *Aspects of Tourism*, Channel View Publications, UK
- Campbell M. Lisa, (1999), "Ecotourism in rural developing communities", *Annals of Tourism Research*, Volume 26, Issue 3, July 1999, pp. 534-553.
- Γετίμης Π., (2000). *Οικιστική πολιτική στην Ελλάδα, τα όρια της μεταρρύθμισης*, Αθήνα: Οδυσσέας
- Callicot J. B. (1995), "Summary of the Search for an Environmental Ethic", in Krishnan N., Harris J., Goodwin N.R., (Ed.) "A Survey of Ecological Economics" (1995), Island Press, USA, p. 344-347, originally published in "Matters of Life and Death, New Introductory Essays in Moral Philosophy", 3d ed. Tom Regan (New York : Mc Graw Hill 1993: 322-382)
- Christensen P.P., (1995), "Historical Roots for Ecological Economics-Biophysical Versus Allocative Approaches", in Krishnan N., Harris J., Goodwin N.R., (Ed.) "A Survey of Ecological Economics" (1995), Island Press, USA, p. 6-10, (originally published in *Ecological Economics* 1 (February 1989): 17-36)
- Cleveland C.J., (1995), "Natural Resource Scarcity and Economic Growth Revisited : Economic and Biophysical Perspectives", in Krishnan N., Harris J., Goodwin N.R., (Ed.) "A Survey of Ecological Economics" (1995), Island Press, USA, p. 214-219, (originally

- published in *Ecological Economics : The Science and Management of Sustainability*, ed. Robert Costanza (New York: Columbia University Press, 1991), 289-317)
- Cobb W.C., Rixford C., (1998), "Lessons learned from the History of Social Indicators", διαθέσιμο στο www.redefiningprogress.org
- Daly, H.E., (1995), "Introduction to the Steady-State Economy", in Krishnan N., Harris J., Goodwin N.R., (Ed.) "A Survey of Ecological Economics" (1995), Island Press, USA, p. 116-121, (originally published in "Valuing the Earth: Economics, Ecology, Ethics, (ed) Herman E. Daly and Keneth N. Townsend (Cambridge: Massachusetts and London: The MIT Press, 1993) and in "Economics, Ecology, Ethics: Essays Toward a Steady-State Economy, (ed) Herman E. Daly (New York and San Francisco: W.H. Freeman and Company, 1980), 1-31).
- Daly H.E, (1996), "Beyond growth", USA, Beacon Press
- Daly, H.E., Farley J., (2004), "Ecological Economics, principles and applications", Island Press, USA
- Δέφνερ Α., (1998), «Παραθεριστική κατοικία : Η διεθνής εμπειρία», στο Ε.Παναγιωτάτου (Επ. Υπ.) (1998), Α' Φάση, « Παραθεριστική Κατοικία κ Οικιστική Ανάπτυξη στην Ελλάδα», Αθήνα, ΕΚΚΕ κ ΕΜΠ. Σελ. 160-194
- Diamond J., (1998), "Guns, Germs and Steel, a short history of everybody for the last 13.000 years", Vintage, USA
- Diamond J., (2005), "Collapse: How Societies Choose to Fail or Survive", Penguin, USA
- Dodds S., (1997), "Towards a 'science of sustainability': Improoving the way ecological economics understands human well-being", *Ecological Economics*, 23, pp. 95-111
- Douglas N., Derrett R., (2001), "Special Interest Tourism", Wiley, Australia, 2001, p.33
- Economist, (2002), "A survey of Greece", σελ. 7
- Δρουσιώτου Θ. (2006), «Αγορά Δεύτερης Κατοικίας», Παρουσίαση στο Rhodes Tourism Forum, Νοέμβριος 2006, Cybarco (Civil Engineering Building Construction Property Development)
- EEA- European Commission (1999).Towards environmental pressure indicators for the EU. European Commission: Luxembourg. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στη διεύθυνση: <http://www.e-m-a-il.nu/tepi/document.htm> .
- Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού. 2009. *Actions for Sustainable Tourism*. Available at : <http://www.diktioaigaiou.gr/contents/draseis.php?kkid=78&kid=63&action=show&m1=4&lang=1> (accessed : 5 March 2009)
- ΕΣΥΕ, (1951-1991). Στοιχεία απογραφής πληθυσμού, διαθέσιμα στο <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>
- ΕΣΥΕ, (1997-2007). στοιχεία νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας διαθέσιμα στο <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>
- ΕΣΥΕ, (2001, 2011). στοιχεία απογραφής πληθυσμού και κατοικιών και απογραφής κτηρίων διαθέσιμα στο <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>
- ΕΣΥΕ, (1997-2005), στοιχεία νόμιμης οικοδομικής δραστηριότητας, διαθέσιμα στο <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>
- ΕΣΥΕ, (2005), στοιχεία έρευνας τουριστικών ταξιδίων
- ΕΤΝΑ, (2005), «Επιστημονική μελετη κ μεθοδολογία: 'Οικονομικό, Κοινωνικό κ Περιβαλλοντικό Αποτύπωμα'», Δράση 7.1-Καινοτομία-Αειφορία κ Τοπική Ατζέντα 21, Π.1

- EUROSTAT, (2001), στοιχεία απογραφής κατοικιών
- EU (1999), (E(1998)3950): European Commission Decision of the 9th December 1998 regarding the implementation procedures of the directive 95/57/EK of the Council in relation to the statistical data collection in tourism, Official Newspaper no L 009 15/01/1999 0023 – 0047, Available at : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31999D0035:EL:HTML> (accessed : May 2008)
- Frazier J.G., (1997), “Sustainable Development : modern elixir or sack dress?”, *Environmental Conservation* 24 (2), pp. 182-193
- Foster D.M., Murphy P.,(1991), Resorty Cycle Revisited-The Retirement Connection, *Annals of Tourism Research*, Vo 18, pp. 553-567
- Gallent N., Mace A., Tewdwr-Jones M., (2005), “Second Homes, European Perspectives and UK Policies”, Ashgate, UK
- Gartner C. William, (1987), “Environmental impacts of recreational home developments”, *Annals of Tourism Research*, Vol. 14, Issue 1, 1987, pp.38-57
- Gunther T., (2002), “Development of Second Home Tourism in Denmark”, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, Vol. 2, No 2, 2002, Taylor and Francis
- Guy B.G., Kibert C., (1998), “Developing indicators of sustainability : US experience”, *Building Research & Information*, 26 (1), pp. 39-45
- Goulet D., (1995), “Authentic Development : Is it Sustainable?”, in Trzyna “A Sustainable World, Defining and Measuring Sustainable Development”, IUCN-The World Conservation Union, International Center for the Environment and Public Policy, Earthscan, USA
- Haake J., Kuhndt M., Liedtke C., Orbach T., Rohn H., (1999), “Firms and Dematerialisation”, in Kohn J., Gowdy J., Hinterberger F., van der Straaten J., “Sustainability in Question, the search for a conceptual framework”, (ed), Costanza R., Series in Ecological Economics, Edward Elgar Publishing, USA, p. 193-207
- Hall M.C., Müller D.K., (2004), “Tourism, Mobility and Second Homes, Between Elite Landscape and Common Ground”, Channel View Publications, Aspects of Tourism, UK
- Hall M.C., (2005), Reconsidering the Geography of Tourism and Contemporary Mobility, *Geographical Research*, 43(2), pp. 125-139
- Halseth G., (2004), “The ‘Cottage’ Privilege : Increasingly Elite Landscapes of Second Homes in Canada”, in Hall C.M., Muller K.D. (Ed.), (2004), “Tourism, Mobility and Second Homes, pp. 35-54 Between Elite Landscape and Common Ground”, Channel View Publications, USA on
- Hardin G. (1968), “The tragedy of the commons”, *Science*, Vol. 162, p. 1243-1248, διαθέσιμο στο www.sciencemag.org .
- Harris M.J., (1995), “Historical Perspectives Overview Essay”, in Krishnan N., Harris J., Goodwin N.R., (Ed.) “A Survey of Ecological Economics” (1995), Island Press, USA, p. 1-5
- Harrison P., (1995), “One Part Wisdom : The Great Debate”, in Krishnan N., Harris J., Goodwin N.R., (Ed.) “A Survey of Ecological Economics” (1995), Island Press, USA, p. 43-46, (originally published in Paul Harrison, “The Third Revolution : Environment, Population and a Sustainable World”, (London and New York: I.B. Tauris & Co. Ltd, 1992 and Penguin Books, 1993), 7-20).
- Hettinger S.W., (2003), “Living and working in paradise : Housing strategies for tourism

- communities”, Abstract of Dissertation submitted to the College of Business and Economic Development of the University of South Mississippi in partial fulfillment of the requirements for the Degree of Doctor of Philosophy, August 2003, pp. 124, 132, Πηγή : Internet.
- Iakovidou, O., Turner, C., (1995), "The female gender in Greek agrotourism". *Annals of Tourism Research*. Vol. 22, no. 2 pp. 481-484
- Illes S., Michalko Gabor, (2008), Relationships between International Tourism and Migration In Hungary: Tourism Flows and Foreign Property Ownership, *Tourism Geographies*, Vol. 10, no 1, pp. 98-118.
- Θεοχάρης Ρ., (1985), "Η εξέλιξη της Οικονομικής Σκέψης από τους Αρχαίους Έλληνες στους Κλασικούς», Παπαζήσης, Αθήνα
- Καραγιάννη Ο., (2005), 'Νέα' τουριστικά προϊόντα : Κοινωνική έρευνα απόψεων και αντιλήψεων στην Άνδρο, Πτυχιακή εργασία στα πλαίσια ολοκλήρωσης του Μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών Διοίκησης Τουρισμού και Τουριστικών Επιχειρήσεων, Πάτρα : Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
- Καραγιάννη Ο., (2007), Η δόμηση στις Κυκλάδες τις τελευταίες 10ετίες : Μια απόπειρα καταγραφής και αξιολόγησης, στο ηλεκτρονικό περιοδικό του Δικτύου Οικολογικών Οργανώσεων Αιγαίου, διαθέσιμο στο 13ο Τεύχος, Μάιος 2007, <http://eyploia.aigaio-net.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=816>
- Καραγιάννη Ο., (2007), Τουρισμός δεύτερης κατοικίας: Αξιολόγηση των επιδράσεων του φαινομένου στον Ελληνικό νησιωτικό χώρο., Δημοσίευτη πρόταση διδακτορικής διατριβής, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Διατμηματικό Μεταπτυχιακό «Σχεδιασμός, Διοίκηση και Πολιτική του Τουρισμού», Χίος
- Karayiannis O., Iakovidou O., Tsartas P. 2010, Il fenomeno dell'abitazione secondaria in Grecia e suoi rapporti con il turismo, in *Il turismo residenziale-Il fenomeno della mobilità turistica residenziale in Europa: nuovi stili di vita e sviluppo sostenibile del turismo*, edited by Tullio Romita , Italy-Milano, Franco Angeli, 91-109.
- Karayiannis O. 2007a. Construction activity in the Cyclades the last decades: attempting a survey and assessment, *EYPLOIA-electronic newspaper of the Network of Ecological Organizations of the Aegean*, 13th issue. Available at : <http://old.eyploia.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=816> . (accessed 10 February 2010).
- Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ) και Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (ΠΘ) (1998), *Παραθεριστική κατοικία και Οικιστική ανάπτυξη στην Ελλάδα*, Β' και Γ' Φάση Αθήνα : ΚΕΠΕ.
- Khosla A., (1995), in Trzyna C.T., (1995), "A Sustainable World, Defining and Measuring Sustainable Development", p. 7, IUCN-The World Conservation Union, International Center for the Environment and Public Policy, Earthscan, USA
- Kohn J., Gowdy J, Hiterberger F., van der Straaten J., (1999), "Sustainability in Question, the search for a conceptual framework", Edward Elgar
- Κομίλης Π., Βαγιονής Ν., Κάρμας Κ., Μυλωνάς Α., Παπαδημητρίου Μ., Παπαπολύμερος Γ., (2001), «Μελέτη τουριστικής ανάπτυξης Νομού Εύβοιας», Αθήνα, ΚΕΠΕ
- Kuhn S.T., (2004), «Η δομή των επιστημονικών επαναστάσεων», Αθήνα, Σύγχρονα θέματα, Επιστημολογία, Επιμέλεια: Β. Κάλφας, Μετάφραση: Γ. Γεωργακόπουλος, Β. Κάλφας, χρονολογία πρωτότυπης έκδοσης 1962
- Lagiewski, R.M. (2005), "The Application of the TACL Model : A Literature

- Survey”, in Bulter R.W., (2005), (Ed.) “The Tourism Area Life Cycle Vol.1, Applications and Modifications”, Aspects of Tourism, Channel View Publications, UK, pp. 27-50
- Lele M. S., (1991), “Sustainable Development : A Critical Review, World Development, Vol. 19, No 6, pp. 607-621
- Lele M.S., Norgaard B.R., (1996), “Sustainability and the Scientist’s Burden”, Conservation Biology, Vol. 10, No 2, pp. 354-365
- Lynn White Jr., (1995), Summary of “The Historical Roots of Our Ecological Crisis”, in Krishnan N., Harris J., Goodwin N.R., (Ed.) “A Survey of Ecological Economics” (1995), Island Press, USA, p. 36-39, (originally published in Science 155 (10 March 1967): 1203-1207)
- Lumley S., Armstrong P., (2004), “Some of the nineteenth century origins of the sustainability concept”, Environment, Development and Sustainability 6 : 367-378
- Mathieson A, Wall G., (1982) Tourism: economic, physical and social impacts. UK: Longman
- Mendoni G.L., Margaris N., (1998), The history of landscape and local stories, Centre of Greek and Roman Antiquities-National Research Foundation, Aegean University, Department of Environment, Athens: Hellenic Ministry for the Environment, Physical Planning and Public Works
- Μέργος Γ., Παπαδασκαλόπουλος Αθ., Χριστοφάκης Εμμ., Αρσενιάδου Ειρ., Καλλίρη Αγγ., (2004). *Οικονομικά χαρακτηριστικά και στρατηγική ανάπτυξης της νησιωτικής Ελλάδος*, Αθήνα : Ακαδημία Αθηνών, Γραφείο Οικονομικών Μελετών, Μελέτη αρ. 1
- Martinez-Alier J., Schlupmann K., (1995), “Introduction to Ecological Economics: Energy, Environment and Society”, in Krishnan N., Harris J., Goodwin N.R., (Ed.) “A Survey of Ecological Economics” (1995), Island Press, USA, p. 21-24, (originally published by Blackwell Books, Oxford, England and Cambridge, Massachusetts, 1987, 1990, 1-19)
- McIntyre N., Williams D., McHugh K., (2006), “Multiple Dwelling and Tourism, Negotiating Place, Home and Identity”, CABI, UK
- McWatters R, M., (2009), Residential Tourism-(De)Constructing Paradise, Tourism and Cultural Change Series, Channel View Publications, UK
- McCool S.F., Moisey R.N., (2001), “Tourism, Recreation and Sustainability, Linking Culture and the Environment”, CABI Publishing
- Meadows D., Meadows D., Randers J., (1992), ‘Beyond the limits’, Earthscan Publications Limited, London.
- Mebratu D., (1998), “Sustainability and Sustainable Development : Historical and Conceptual review”, Environmental Impact and Assessment Review, 18: 493-520
- Meppem T., Gill R., (1998), “Planning for sustainability as a learning concept”, Ecological Economics, 26, pp. 121-137
- Mitcham C., (1995), “The concept of sustainable development : its origins and ambivalence”, Technology In Society Vol. 17, No 3, pp. 311-326
- Mitchell RossE. “Community Perspectives in Sustainable Tourism : Lessons from Peru”, in McCool F. S., Moisey R. N. (Ed.) (2001), “Tourism, Recreation and Sustainability, Linking Culture and the Environment” CABI Publishing. UK p. 137-162.
- Nath B., (2003), “Education for Sustainable Development : The Johannesburg Summit and Beyond”, Environment, Development and Sustainability 5: 231-254
- Newton J.L. and Freyfogle E.T., (2005), “Sustainability : A Dissent”, Conservation Biology, Vol. 19, No 1, pp. 23-52
- Norgaard B. R., (1994), “Development Betrayed, the end of progress and a

- coevolutionary revisioning of the future”, Routledge, USA
- OECD (1993). OECD core set of indicators for environmental performance reviews. OECD Environment Monographs No. 83. OECD: Paris.
<http://lead.virtualcentre.org/en/dec/toolbox/Refer/gd93179.pdf>.
- OECD, (2004), “Measuring Sustainability, Integrated Economic, Environmental and Social Frameworks”
- O’Reily Karen (2003), When is a tourist ?, The articulation of tourism and migration in Spain’s Costa del Sol, *Tourism Studies*, 3 (3), pp. 301-317, London: Sage
- Παναγιώτατου Ε. (Επ. Υπ.) (1998), Α’ & Β’ Φάσεις, «Παραθεριστική Κατοικία και Οικιστική Ανάπτυξη στην Ελλάδα», Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών και Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
- Παπανίκος Γ., (2000) *Οι Ελληνικές Μικρές & Μεσαίες Ξενοδοχειακές Επιχειρήσεις*, Αθήνα: ΙΤΕΠ
- Πασχάλης Π. Δημήτριος, «Η Ιστορία της Νήσου Άνδρου», Αθήνα 1995, εκδόσεις Γ. Δαρδανός, σελ.198
- ΠΑΠΥΡΟΣ LAROUSSE, (2003), “Εικονογραφημένο Εγκυκλοπαιδικό λεξικό κ πλήρες λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας”, ΠΑΠΥΡΟΣ, Αθήνα.
- Parayil G., (1998), “Sustainable Development: The Fallacy of a Normatively-Neutral Development Paradigm”, *Journal of Applied Philosophy*, Vol. 15, No. 2, pp. 179-194
- Partalidou M., Iakovidou O. (2008), Crafting a policy framework of indicators and quality standards for rural tourism management, *International Journal of Tourism Policy* - Vol. 1, No.4 pp. 353 – 367
- Prefectures of Aegean Islands and Crete (2006), Regional Operational Programme 2007-2013 for Crete and Aegean Islands Regions, available at <http://www.notioaigaio.gr/site.asp?uID=2§ion=42>
- Pearce G. Douglas. 1992. Alternative Tourism: Concepts, Classifications and Questions, in *Tourism Alternatives : Potentials and problems in the development of tourism*, edited by Smith V., USA, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 16-19
- Ratner B.D., (2004), “ “Sustainability” as a Dialogue of Values: Challenges to the Sociology of Development”, *Sociological Inquiry*, Vol. 74, No. 1, February 2004, pp. 50-69
- Peck J. G., Shear L.A., (1992), “Tourism in Complex Societies, Tourism and Development in Three North Carolina Coastal Towns”, *Tourism Alternatives : Potentials and problems in the development of tourism*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1992, p. 203-218.
- Priestley G.K., Edwards J.A., Coccossis H., (1996), “Sustainable Tourism? European Experiences”, CAB International, London 1996, pp. 70-86, Morris Arthur: “Tourism and local awareness: Costa Brava, Spain”
- Περιφέρεια Κρήτης και Νήσων Αιγαίου (ΠΚΝΑ), (2006) Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κρήτης-Νήσων Αιγαίου 2007-2013
- Redclift M., (1987), “Sustainable Development, Exploring the Contradictions”, Great Britain, Routledge
- Redclift M., (1988), “Sustainable Development and the Market”, *Futures*, December 1988, pp. 635-650
- Redclift M., (1998), “Dances with wolves? Interdisciplinary research on the global environment”, *Global Environmental Change*, Vol. 8, No. 3, pp. 177-182

- Richards G., Hall D., (2000), "Tourism and Sustainable Community Development", Routledge, London.
- Sachs W., (1992), "Bygone splendour", in Ekins P., Max-Neef M., "Real Life Economics, understanding wealth creation", Routledge, London, p. 156-161
- Sachs W., (1992), "Poor not different", in Ekins P., Max-Neef M., "Real Life Economics, understanding wealth creation", Routledge, London, p. 161-165
- Sachs W., (2000), "Development, the Rise and Decline of an Ideal", Wuppertal Institute Papers, p. 1-19, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική σελίδα του Ινστιτούτου Wuppertal, www.wupperinst.org
- Salfo & Συνεργάτες Μελετητική ΑΕ., Ενviplan- Γ.Θ. Τσεκούρας & Συνεργάτες, Σ. & Κ. Φωτόπουλος & Συνεργάτες ΕΕ., Ζαχαράτος Γ., Τσάρτας Π., (2003), *Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου*, Φάση Α' –Διάγνωση του δυναμικού της τουριστικής ανάπτυξης, Αθήνα : ΕΟΤ
- Sharpley R., (2001), "Tourism : A Vehicle for Development ?", στο Sharpley R., Telfer D., "Tourism and Development, Concepts and Issues", Channel View Publications, Aspects of Tourism, UK
- Σηφουνάκης Ν. (2005), *Πολιτική : Σχεδιασμός και Πράξη, η εμπειρία της περιόδου 2000-2004*, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Smith L. Valene, Eadington R. William, (1992), "Tourism Alternatives : Potentials and problems in the development of tourism", University of Pennsylvania Press, Philadelphia p. 3.
- Smith G.A., (1995), "The Teleological View of Wealth: A Historical Perspective", in Krishnan N., Harris J., Goodwin N.R., (Ed.) "A Survey of Ecological Economics" (1995), Island Press, USA, p. 10-14, (originally published in "Valuing the Earth: Economics, Ecology, Ethics, (ed) Herman E. Daly and Keneth N. Townsend (Cambridge: Massachusetts and London: The MIT Press, 1993) and in "Economics, Ecology, Ethics: Essays Toward a Steady-State Economy, (ed) Herman E. Daly (New York and San Francisco: W.H. Freeman and Company, 1980), 215-237).
- Σπιλάνης Γ. (2000), Τουρισμός και Περιφερειακή ανάπτυξη: η περίπτωση των νησιών του Αιγαίου, στο Τσάρτας Π. (Επ.), *Τουριστική Ανάπτυξη, Πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις*, (σελ. 149-180), Αθήνα: Εξάντας
- Σπιλάνης Γ., Βαγιάνη Ε., Βακουφάρης Χ., Κονδύλη Ι., (2003), «Βιώσιμη ανάπτυξη νησιωτικού χώρου», Εργαστήριο Τοπικής κ Νησιωτικής Ανάπτυξης Πανεπιστημίου Αιγαίου, Μυτιλήνη,
- Σπιλάνης Ι., Κίζος Θ., (2004), *Σημειώσεις του Μαθήματος : Νησιωτική Γεωγραφία*, Μυτιλήνη : Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Γεωγραφίας
- Σπιλάνης Ι., Κίζος Θ., Κουλούρη Μ., Κονδύλη Ι., Βακουφάρης Χρ., (2005), *Επιστημονική μελέτη και μεθοδολογία: Οικονομικό, Κοινωνικό και Περιβαλλοντικό Αποτύπωμα*. Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα ΙSTOS, ΕΤΠΑ 2000-2006, Δράση 7.1-Καινοτομία-Αειφορία και Τοπική Ατζέντα 21, Π.1, Μυτιλήνη : Εργαστήριο Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξης (ΕΤΝΑ)
- Spilanis I., (2006), "Tourism Economic, Social and Ecological Footpring in a Sustainable Perspective. The case of Aegean islands", παρουσίαση στο IGR-2 Partnerships Day, Beijing
- Spilanis G. (2000), Tourism and Regional Development : the Aegean islands case study, in Tsartas P. (Ed.) Tourism Development, Multidisciplinary approaches, (pp. 149-180), Athens: Exantas

- Spilanis G., Kizos Th., Koulouri M., Kondyli I., Vakoufaris C., (2005), Scientific survey and methodology: 'Economic, Social and Environmental Footprint' European Union Program ISTOS, European Regional Development Fund 2000-2006, Action 7.1- Novelty –Sustainability and Local Agenda 21 D.1, Mytilene: Laboratory of Local and Islands Development
- Spilanis I., (2006), "Tourism Economic, Social and Ecological Footprint in a Sustainable Perspective. The case of Aegean islands", paper presented at the IGR-2 Partnerships Day, Beijing
- Spilanis G., Karayiannis O. 2010, Tourism and environment: Pressures of tourism related construction activity on the natural environment of host areas - Attempting a survey in the Cyclades, *Tourismos,*
- Strapp J.D. (1988), The Resort Cycle And Second Homes, Annals of Tourism Research, Vol. 15, pp. 504-516
- Stroud H.B., (1995), "The Promise of Paradise, Recreational and Retirement Communities in the United States since 1950", The Johns Hopkins University Press, USA
- ΣΤΕ (1996), ΠΕ 16/1996 «Η προστασία των μικρών νήσων ως ευπαθών οικοσυστημάτων έχει ιδιαίτερη σημασία δια την Ελλάδα, κατ' εξοχήν νησιωτική χώρα, η δε ορθολογική χωροταξία είναι η αποτελεσματικότερη μορφή της προστασίας αυτής.»
- Taylor George, (1995), «The community approach : does it really work ?", Great Britain, Tourism Management, Vol 16, No 7, pp.487-489.
- Trzyna C.T., (1995), "A Sustainable World, Defining and Measuring Sustainable Development", IUCN-The World Conservation Union, International Center for the Environment and Public Policy, Earthscan, USA
- Τσάλτας Ι.Γ.,(2005), «Αειφορία και Περιβάλλον : Ο Νησιωτικός Χώρος στον 21ο Αιώνα», Πάντειο Πανεπιστήμιο Ευρωπαϊκό Κέντρο Περιβαλλοντικής Έρευνας και Κατάρτισης, Ινστιτούτο Αιγαίου του Δικαίου της Θάλασσας και του Ναυτικού Δικαίου, Εκδόσεις Ι.Σιδέρης.
- Τσάρτας Πάρις, (1996),«Τουρίστες, ταξίδια, τόποι : Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό», Αθήνα, Εξάντας.
- Τσάρτας Π., (1998), «Τουρισμός και Παραθερισμός : Εννοιολογικές οριοθετήσεις», στο Ε.Παναγιώτατου (Επ. Υπ.) (1998), Α' Φάση, «Παραθεριστική Κατοικία και Οικιστική Ανάπτυξη στην Ελλάδα», Αθήνα, ΕΚΚΕ κ ΕΜΠ, σελ. 195-239
- Τσάρτας Π., Μανώλογλου Ε., Μάρκου Α.,(2001), «Ποιοτικά χαρακτηριστικά και Τάσεις Ζήτησης Εσωτερικού Τουρισμού», Αθήνα, ΕΚΚΕ
- Τσεκούρας Γ.Θ. κ Συνεργάτες, ENVIPLAN (2000) : «Χωροταξικό σχέδιο Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου», Φάση Γ', ΥΠΕΧΩΔΕ, συγχρηματοδότηση ΥΠΕΧΩΔΕ, ΕΤΠΑ, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ε.Ε. «Περιβάλλον», Αθήνα.
- UNECE, (2006), Kiev report – Draft summary Version of 21-11-2002. p. 6, Available at [www.uncece.org http://search.uncece.org/cgi-bin/query?keys=second+homes](http://search.uncece.org/cgi-bin/query?keys=second+homes)
- UNEP, (1987), "Our common future", World Commission on Environment and Development, διαθέσιμο στο www.unep.org
- UNEP, (2002), "Integrating the Environment and Development: 1972-2002", διαθέσιμο στο www.unep.org .
- UNEP, (2005), "Making Tourism More Sustainable, A Guide For Policy Makers"
- Uriely N. (2001), 'Travelling Workers'and 'Working Tourists': Variations across the Interaction between Work and Tourism, *International Journal of Tourism Research*, 3, pp. 1-8

- Urry J., (2000), "Sociology Beyond Societies, mobilities for the twenty-first century", UK, Routledge
- Urry J., (2002), "The tourist gaze", Sage Publications, Second edition, London.
- Wallace A., Bevan M., Croucher K., Jackson K., O'Malley L., Orton V., (2005), "The Impact of Empty, Second and Holiday Homes on the Sustainability of Rural Communities : A Systematic Literature Review", The Centre for Housing Policy, The University of York
- Williams M.A., Hall M.C., (2000), Guest editorial, *Tourism Geographies*, (2)1, pp. 2-4
- Williams C.C. and Millington A.C., (2004), "The diverse and contested meanings of sustainable development", *The Geographical Journal* Vol. 170, No 2, p.p. 99-104
- Wolfe R.I., (1952), Wasaga Beach: The divorce from the Geographic Environment, *Canadian Geographer*, Vol.1, no 2, pp. 57-66
- WTO, (1995), "Concepts, Definitions And Classifications For Tourism Statistics", WTO, Spain.
- WTO, (2004), "Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations, a Guidebook", WTO, Madrid, Spain.p.7
- WTO, "Tourism 2020 Vision, (2001) : Global forecasts & profiles of market segments", Vol. 7, Madrid
- Χαζάπη Αικατερίνη, «Διερεύνηση των λειτουργιών της οικογένειας που σχετίζονται με την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη της νησιωτικής χώρας : η περίπτωση των νήσων Άνδρου κ Τήνου», Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Πτυχιακή Μελέτη, Αθήνα, 1997.
- Χειμωνίτη-Τερροβίτη Στ., (2001), «Διερεύνηση των εξελίξεων στην κατοικία τις τελευταίες 10ετίες : παρατηρήσεις και ενδείξεις για τις αστικές κυρίως περιοχές», Αθήνα, ΚΕΠΕ
- Χειμωνίτη-Τερροβίτη Στ., (2005), «Εξελίξεις στην αγορά κατοικιών», Αθήνα, ΚΕΠΕ
- ΥΠΕΧΩΔΕ, (2003) Υπουργική απόφαση 25290, ΦΕΚ Β 1487 20031010/10/10/2003 «Έγκριση Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου»,
- ΥΠΕΧΩΔΕ, (2006), «Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κρήτης-Νήσων Αιγαίου 2007-2013»
- ΥΠΕΧΩΔΕ, (2007), Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό, Σχέδιο Κοινής Υπουργικής Απόφασης

ΛΟΙΠΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Αστυνομικό Τμήμα Μπαταίου (εκτιμήσεις για ανεπίσημο αριθμό οικονομικών μεταναστών στην Άνδρο)
- Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων Α.Ε., Σύνδεσμος Δήμων Άνδρου, «Αειφόρος Ανάπτυξη Νήσου Άνδρου: Έκθεση Α' φάσης, Υφιστάμενη κατάσταση», Νοέμβριος 2001, Έκθεση Α' φάσης
- Δεκλερής Μ., «Άνδρος : Αιολικά Πάρκα και στα Μικρά Νησιά;», Επιμελητήριο Περιβάλλοντος και Βιωσιμότητας, , Ιούνιος 2004, Αθήνα
- Δημόσια συζήτηση για την αειφορία και τις πολιτικές περιβάλλοντος με θέμα : «Αειφόρος ανάπτυξη : το κοινό μας μέλλον», Περιφερειακό Ταμείο Ανάπτυξης Νοτίου Αιγαίου, πρόγραμμα : «Πρακτικές βιώσιμης ανάπτυξης στα νησιά του Νοτίου Αιγαίου (νήσοι Ίος και Τήλος)», Συγχρηματοδότηση ΥΠΕΧΩΔΕ (Πρόγραμμα ΕΤΕΡΠΣ), σχετικό έντυπο έκδοσης Απριλίου 2004).

- Ειδική Χωροταξική Μελέτη Άνδρου για τον καθορισμό χρήσεων γης με στόχο την ανάπτυξη και την προστασία στα πλαίσια του Κοινοτικού Προγράμματος Envíreg, Κείμενα Δεύτερης Φάσης, ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα, Σεπτέμβριος 1993, σελ. 27-36.
- Επαρχείο Άνδρου, “Άνδρος επίγειος παράδεισος, μια ανάσα από την Αττική γη...», τουριστικός οδηγός, έκδοση 2003, Αθήνα, σελ. 4-5.
- Επαρχείο Άνδρου, α) σύλλογοι-σωματεία που δραστηριοποιούνται στην Άνδρο, β) αριθμός αιρετών Τοπικής Αυτοδιοίκησης
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (α) στοιχεία τουριστικής κίνησης-αφίξεις, διανυκτερεύσεις ανά δήμους κ κοινότητες και κατηγορία καταλύματος-1993-2003, β) απογραφές πληθυσμού κ κατοικιών από 1889-2001 και κτηρίων, γ) αριθμοί έκδοσης οικοδομικών αδειών ανά είδος αδείας 1981-200
- Ίδρυμα Βασίλη κ Ελίζας Γουλανδρή (στοιχεία κίνησης επισκεπτών από 1996-σήμερα)
- Ίδρυμα Κυδωνιέως (στοιχεία κίνησης επισκεπτών από 1996-σήμερα)
- Καΐρειος Βιβλιοθήκη (στοιχεία κίνησης επισκεπτών από 1996-σήμερα)
- Λιμεναρχείο Χώρας (στοιχεία έκδοσης ναυτικών φυλλαδίων από 1974-σήμερα)
- Ναυτικό Μουσείο Άνδρου (στοιχεία κίνησης επισκεπτών από 1996-σήμερα)
- Οίκος Ναύτου (στοιχεία ασφαλισμένων ενεργών κ μη ενεργών ναυτικών 1974-σήμερα)
- «Παραθεριστική κατοικία και οικιστική ανάπτυξη στην Ελλάδα», Μελέτη ΥΠΕΧΩΔΕ, ΕΜΠ, ΕΚΚΕ, Α΄ Φάση Τόμος Ι.
- Πρακτικά ανοικτών συναντήσεων του προγράμματος LIFE που πραγματοποιήθηκε στην Άνδρο με τίτλο «Οικολογικό όραμα για την αειφόρο ανάπτυξη»
- Πρακτικά-Εισηγήσεις του Α΄ συνεδρίου Οικονομικής Ανάπτυξης Άνδρου, από την Εταιρεία Ανδρίων Επιστημόνων, Δημοτικό Θέατρο Χώρας Άνδρου, Νοέμβριος 2002.
- Πολεοδομικό Γραφείο Άνδρου (στοιχεία αριθμών έκδοσης οικοδομικών αδειών 1966-1981 και 2004-2005, επεξεργασία είδους οικοδομικών αδειών-νέες, αναπαλαιώσεις κλπ.)
- Συμβούλιο της Επικρατείας,
(α) Αριθμός 247/2003, Πρακτικά συνεδρίασεως και γνωμοδότηση του Συμβουλίου της Επικρατείας Τμήμα Ε΄ με αντικείμενο την Επεξεργασία σχεδίου προεδρικού διατάγματος : «Καθορισμός Ζώνης Οικιστικού Ελέγχου (ΖΟΕ) κατωτάτου ορίου κατάτμησης και λοιπών όρων δόμησης στην εκτός του εγκεκριμένου ρυμοτομικού σχεδίου και εκτός ορίων οικισμών προϋφισταμένων του έτους 1923 περιοχή των δήμων Άνδρου (τέως δήμου Άνδρου και κοινοτήτων Αποικίων, Βουρκωτής, Λαμύρων, Μεσαριάς, Πιτροφού και Στενιών), Κορθίου (τέως κοινοτήτων Καππαριάς, Κορθίου, Κοχύλου, Όρμου Κορθίου, Παλαιοκάστρου και Συνετίου), Υδρούσας (τέως κοινοτήτων Αμολόχου, Άνω Γαυρίου, Απροβάτου, Αρνά, Βιταλίου, Γαυρίου, Κατακοΐλου, Μακροταντάλου, Μπατσίου, Παλαιούπολης και Φελλού) νήσου Άνδρου και νησίδων Γαυριονήσια.
- (β) αποφάσεις
ι) ΠΕ 273/1998 «Δεν επιτρέπεται η δημιουργία νέου οικισμού δια του θεσμού της ιδιωτικής πολεοδομήσεως στην νήσο Άνδρο»
ιι) την ΠΕ 16/1996 «Η προστασία των μικρών νήσων ως ευπαθών οικοσυστημάτων έχει ιδιαίτερη σημασία δια την Ελλάδα, κατ΄ εξοχήν νησιωτική χώρα, η δε ορθολογική χωροταξία είναι η αποτελεσματικότερη μορφή της προστασίας αυτής.»
- Σπαρτινού Μαρία, Τζιάφα Στέλλα, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση για την αειφορία στα σχολεία του Νοτίου Αιγαίου : «Να θέλεις+να μαθαίνεις+να ενεργείς = έτσι αγαπάς!», Περιφερειακό Ταμείο Ανάπτυξης Νοτίου Αιγαίου, πρόγραμμα : «Πρακτικές βιώσιμης

ανάπτυξης στα νησιά του Νοτίου Αιγαίου (νήσοι Ίος και Τήλος)», Συγχρηματοδότηση ΥΠΕΧΩΔΕ (Πρόγραμμα ΕΤΕΡΠΣ), σχετικό έντυπο έκδοσης Απριλίου 2004).

- ΥΠΕΧΩΔΕ, α) Υπουργική απόφαση 25290, 2003, ΦΕΚ Β 1487 20031010/10/10/2003 «Έγκριση Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου», β) Υπουργική απόφαση 26382/17-6-05, ΦΕΚ 705, τεύχος Δ, 30-6-05 «Αναστολή χορήγησης οικοδομικών αδειών σε εκτός σχεδίου περιοχές, νήσου Άνδρου.
- www.unepce.org/europe/kiiev/tourisme.pdf , Τεχνική έκθεση Μάιος 2004 της Οικονομικής Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για την Ευρώπη, p. 1-9.
- Σύλλογος Εθελοντών Δασοφυροσβεστών Άνδρου (ΣΕΔΑ)

BIBLIOGRAPHY

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Πίνακας.....:

Σχόλια επαγγελματιών για την πρόταση κατάργησης της εκτός σχεδίου δόμησης

ταξινόμηση σχολίων για την πρόταση κατάργησης της εκτός σχεδίου δόμησης	αριθμός σχολίων	Σχόλια
μερική συνειδητοποίηση ή συνειδητοποίηση ανάγκης αλλαγών	13	1. να γίνεται κατά περίπτωση με την προϋπόθεση να μην επιβαρύνει το περιβάλλον, 2. με μέτρο-κατάργηση της δόμησης στα εκτός οικισμού, 3. ύπαρξη κανόνων δόμησης, 4. διαφωνεί, νέο χωροταξικό και οργάνωση, 5. να εργαστούν σωστά οι αρμόδιοι φορείς προς επίλυση όλων των προβλημάτων-διαφωνεί με την κατάργηση, 6. να συνεχιστεί με προϋποθέσεις, 7. διαφωνώ-με σωστές προϋποθέσεις, 8. να συνεχιστεί με μέτρο-διαφωνεί να καταργηθεί, 9. συμφωνώ υπό προϋποθέσεις, 10. διαφωνώ, αρκεί να γίνεται με όρους και ελεγχόμενα, 11. να γίνεται δόμηση αλλά σε κάποια όρια όπου πάει ρόδα πρέπει να υπάρχει και ζωή και στην κορφή βουνού, 12. ναι στο κτίσιμο αλλά αυστηρότερος έλεγχος, 13. διαφωνεί-μπορεί να λειτουργήσει με κανόνες, 14. διαφωνεί αρκεί να διατηρείται το παραδοσιακό χρώμα
σημαντική η εκτός σχεδίου δόμηση για την οικονομία του νησιού, στην οικοδομή και τον τουρισμό	8	1. σε τουριστικά μέρη, νησιά κοκ. να επιτρέπεται η δόμηση με τους κατάλληλους νόμους και υποδομές που χρειάζεται η εκάστοτε ΔΚ ή μονάδα τουρισμού, 2. Η Άνδρος ζει από την οικοδομική δραστηριότητα Είναι άλλο η οικιστική μεγέθυνση και άλλο οι περιοχές Natura, 3. διαφωνώ, θα ήταν φρένο στην ανάπτυξη, 4. οικονομικό πρόβλημα σε επαγγέλματα που αφορούν την οικοδομή, 5. διαφωνεί καθώς ενισχύει την τοπική οικονομία, 5. διαφωνεί, γιατί κινείται οικονομικά το νησί, αρκεί να μην υπερκατοικηθεί, 6. σε κάποιες περιπτώσεις χρειάζεται η εκτός σχεδίου δόμηση για οικονομικούς λόγους, αλλά στα πλαίσια του νόμου, 7. διαφωνεί για οικονομικούς λόγους, 8. διαφωνεί, υπάρχει ανάγκη από κόσμο-πελάτες

υπέρ της δόμησης ή/και κάθετη απόριψη της πρότασης	6	1. τότε ας κτίσουν όλοι στην Αθήνα , 2. οι ιδιοκτήτες ΔΚ διαλέγουν το μέρος λόγω του φυσικού πλούτου και δεν επεμβαίνουν αλλά γίνονται ένα με αυτό, 3. διαφωνώ διότι εφόσον τηρούνται πολεοδομικά οι κατάλληλες προϋποθέσεις των οικοδομών και δεν προσβάλλουν το περιβάλλον, 4. διαφωνώ-ελεγχόμενη εκτός οικισμού δόμηση ανακουφίζει την πόλη, προστατεύει το περιβάλλον, ηρεμεί τον πληθυσμό, 5. διαφωνώ, παν μέτρον άριστον, 6. διαφωνεί-μέσα στα νομικά πλαίσια
ανάγκη επέκτασης οικισμών	3	1. διαφωνία, εκτός αν συνδυαστεί με επέκταση οικισμών, 2. να επεκταθούν τα όρια των οικισμών, 3. συμφωνώ με αντίστοιχη οργάνωση και ανάπτυξη πολεοδομικών ενοτήτων πέριξ των υφιστάμενων οικισμών και νέων όπου απαιτείται
αφθονία γης-μεγάλη η Άνδρος δεν έχει πρόβλημα	3	1. η Άνδρος έχει μεγάλες εκτάσεις και με σεβασμό μπορούν να δομηθούν σωστά, 2. διαφωνώ, όχι εφόσον γίνεται σωστά, υπάρχει μεγάλος μέρος του νησιού αδόμητο, 3. διαφωνώ, μεγάλη έκταση μη κατοικήσιμη
η κοινωνική αδικία στην κατάργηση της εκτός σχεδίου δόμησης	2	1. να επεκταθούν τα όρια εντός οικισμού, καταστρέφονται περιουσίες ανθρώπων, 2. συμφωνεί, μόνο όμως όταν η γη δεν φορολογείται,
ανάγκη καθορισμού ορίων οικισμών	1	Ίσως θα πρέπει να εξεταστεί καλύτερα τι ακριβώς θεωρείται "εκτός" οικισμού. Κι εν πάσει περιπτώσει αυτά τείνουν δυστυχώς να είναι ρευστά
τα παλαιά οικήματα εκτός οικισμών	1	διαφωνεί- αν υπάρχουν ήδη παλαιά οικήματα για ποιο λόγο να μην εκμεταλλευτούν αυτά για την επέκταση οικισμών
περιβαλλοντικές παράμετροι πχ. ενεργειακή αυτονομία κτηρίων	1	να κτίζονται εκτός οικισμών αλλά να είναι ενεργειακά αυτόνομα

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας...α:

Χωροθεσία ΔΚ ανά περιοχή μόνιμης κατοικίας εντολοδόχων οικοδομικών αδειών (έρευνα νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας)-Μόνιμοι κάτοικοι Αθήνας

Δημοτικό Διαμέρισμα	Αθήνα			
	αρ. κατοικιών	από αυτές αποπερ/μένες μετά το 2001	% στις αποπερ/θείσες της ομάδας τους	% στις αποπερ/θείσες του πρώην Δήμου της ομάδας τους
Γαύριο	350	212	22%	33%
Μπατσι	159	115	12%	18%

Απροβάτου	138	111	11%	17%
Φελλός	129	76	8%	12%
Μακροτάνταλο	96	55	6%	8%
Άνω Γαύριο	49	27	3%	4%
Παλαιόπολη	26	24	2%	4%
Βιτάλι	18	12	1%	2%
Άρνη	12	10	1%	2%
Κατάκοιλος	12	10	1%	2%
Σύνολο Δ/Δ	989	652	66%	100%
Άνδρος	148	62	6%	30%
Λάμυρα	76	56	6%	27%
Μεσσαριά	69	31	3%	15%
Στενιές	59	34	3%	17%
Πιτροφός	18	8	1%	4%
Αποίκια	17	14	1%	7%
Βουρκωτή	3	1	0%	0%
Σύνολο Δ/Δ	390	206	21%	100%
Όρμος Κορθίου	72	48	5%	38%
Καππαριά	51	36	4%	29%
Κόρθι	29	22	2%	17%
Συνετί	27	12	1%	10%
Παλαιόκαστρο	13	5	1%	4%
Κοχύλου	8	3	0%	2%
Σύνολο Δ/Δ	200	126	13%	100%
δεν εξακριβώθηκε				
Σύνολο	1.579	984	100%	

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας...β:

Χωροθεσία ΔΚ ανά περιοχή μόνιμης κατοικίας εντολοδόχων οικοδομικών αδειών (έρευνα νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας)- Μόνιμοι κάτοικοι Άνδρου

Δημοτικό Διαμέρισμα	Άνδρος			
	αρ. κατοικιών	από αυτές αποπερ/μένες	% στις αποπερ/θείσες της	% στις αποπερ/θείσες του πρώην Δήμου της

		μετά το 2001	ομάδας τους	ομάδας τους
Γαύριο	80	51	24%	34%
Μπατσι	58	49	23%	32%
Φελλός	42	15	7%	10%
Άνω Γαύριο	28	20	9%	13%
Απροβάτου	26	14	6%	9%
Βιτάλι	4	1	0%	1%
Κατάκοιλος	4	1	0%	1%
Μακροτάνταλο	1	1	0%	1%
Άρνη			0%	0%
Παλαιόπολη			0%	0%
Σύνολο Δ/Δ	243	152	70%	100%
Άνδρος	47	29	13%	55%
Μεσσαριά	18	15	7%	28%
Λάμυρα	14	8	4%	15%
Στενιές	2		0%	0%
Αποίκια	1	1	0%	2%
Πιτροφός	1		0%	0%
Βουρκωτή			0%	0%
Σύνολο Δ/Δ	83	53	25%	100%
Καππαριά	7	3	1%	27%
Κόρθι	6	5	2%	45%
Συνετί	3	3	1%	27%
Κοχύλου			0%	0%
Όρμος Κορθίου			0%	0%
Παλαιόκαστρο			0%	0%
Σύνολο Δ/Δ	16	11	5%	100%
δεν εξακριβώθηκε			0%	
Σύνολο	342	216	100%	-

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας....γ:

Χωροθεσία ΔΚ ανά περιοχή μόνιμης κατοικίας εντολοδόχων οικοδομικών αδειών (έρευνα νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας)- μόνιμη κατοικία σε εκτός Ελλάδας Ευρωπαϊκές χώρες

Δημοτικό Διαμέρισμα	Ευρώπη			
	αρ. κατοικιών	από αυτές αποπερ/μένες μετά το 2001	% στις αποπερ/θείσες της ομάδας τους	% στις αποπερ/θείσες του πρώην Δήμου της ομάδας τους
Άνω Γαύριο	10	5	8%	11%
Απροβάτου	8	7	12%	16%
Άρνη	3	3	5%	7%
Βιτάλι	5	4	7%	9%
Γαύριο	8	4	7%	9%
Κατάκοιλος	6	4	7%	9%
Μακροτάνταλο	6	3	5%	7%
Μπατσι	3	2	3%	5%
Παλαιόπολη			0%	0%
Φελλός	27	12	20%	27%
Σύνολο Δ/Δ	76	44	75%	100%
Άνδρος	10	5	8%	56%
Αποίκια	1		0%	0%
Βουρκωτή			0%	0%
Λάμυρα	3	2	3%	22%
Μεσσαριά	2	2	3%	22%
Πιτροφός			0%	0%
Στενιές			0%	0%
Σύνολο Δ/Δ	16	9	15%	100%
Καππαριά	2	2	3%	33%
Κόρθι	4	4	7%	67%
Κοχύλου			0%	0%
Όρμος Κορθίου			0%	0%
Παλαιόκαστρο			0%	0%
Συνετί	1		0%	0%
Σύνολο Δ/Δ	7	6	10%	100%
δεν εξακριβώθηκε			0%	
Σύνολο	99	59	100%	-

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας...δ:

Χωροθεσία ΔΚ ανά περιοχή μόνιμης κατοικίας εντολοδόχων οικοδομικών αδειών (έρευνα νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας)- εκτός Ευρώπης μόνιμη κατοικία

Δημοτικό Διαμέρισμα	άλλη ήπειρος			
	αρ. κατοικιών	από αυτές αποπερ/μένες μετά το 2001	% στις αποπερ/θείσες της ομάδας τους	% στις αποπερ/θείσες του πρώην Δήμου της ομάδας τους
Άνω Γαύριο			0%	0%
Απροβάτου	4	3	11%	23%
Άρνη	1	1	4%	8%
Βιτάλι	1		0%	0%
Γαύριο	22	6	21%	46%
Κατάκοιλος	1	1	4%	8%
Μακροτάνταλο			0%	0%
Μπατσι	2	1	4%	8%
Παλαιόπολη	2		0%	0%
Φελλός	1	1	4%	8%
Σύνολο Δ/Δ	34	13	46%	100%
Άνδρος			0%	0%
Αποίκια	1	1	4%	11%
Βουρκωτή			0%	0%
Λάμυρα			0%	0%
Μεσσαριά	10	7	25%	78%
Πιτροφός			0%	0%
Στενιές	2	1	4%	11%
Σύνολο Δ/Δ	13	9	32%	100%
Καππαριά	3	1	4%	17%
Κόρθι	7	4	14%	67%
Κοχύλου			0%	0%
Όρμος Κορθίου			0%	0%
Παλαιόκαστρο	2	1	4%	17%
Συνετί			0%	0%
Σύνολο Δ/Δ	12	6	21%	100%
δεν εξακριβώθηκε			0%	
Σύνολο	59	28	100%	-

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας....ε:

Χωροθεσία ΔΚ ανά περιοχή μόνιμης κατοικίας εντολοδόχων οικοδομικών αδειών (έρευνα νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας)-άγνωστη περιοχή μόνιμης κατοικίας

Δημοτικό Διαμέρισμα	άγνωστο			
	αρ. κατοικιών	από αυτές αποπερ/μένες μετά το 2001	% στις αποπερ/θείσες της ομάδας τους	% στις αποπερ/θείσες του πρώην Δήμου της ομάδας τους
Άνω Γαύριο	1		0%	0%
Απροβάτου			0%	0%
Άρνη			0%	0%
Βιτάλι			0%	0%
Γαύριο	11	10	42%	45%
Κατάκοιλος	3	3	13%	14%
Μακροτάναλο	4		0%	0%
Μπατσι	6	6	25%	27%
Παλαιόπολη			0%	0%
Φελλός	3	3	13%	14%
Σύνολο Δ/Δ	28	22	92%	100%
Άνδρος			0%	0%
Αποίκια			0%	0%
Βουρκωτή			0%	0%
Λάμυρα			0%	0%
Μεσσαριά			0%	0%
Πιτροφός			0%	0%
Στενιές	1		0%	0%
Σύνολο Δ/Δ	1	0	0%	0%
Καππαριά	2	2	8%	100%
Κόρθι	2		0%	0%
Κοχύλου			0%	0%
Όρμος Κορθίου			0%	0%
Παλαιόκαστρο			0%	0%
Συνετί			0%	0%
Σύνολο Δ/Δ	4	2	8%	100%
δεν εξακριβώθηκε	1		0%	
Σύνολο	34	24	100%	-

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Πίνακας....στ:

Χωροθεσία ΔΚ ανά περιοχή μόνιμης κατοικίας εντολοδόχων οικοδομικών αδειών (έρευνα νόμιμης κατασκευαστικής δραστηριότητας)-μικτή κατοίκηση (Άνδρος και...)

Δημοτικό Διαμέρισμα	μικτή κατοίκηση			
	αρ. κατοικιών	από αυτές αποπερ/μένες μετά το 2001	% στις αποπερ/θείσες της ομάδας τους	% στις αποπερ/θείσες του πρώην Δήμου της ομάδας τους
Γαύριο	36	15	44%	63%
Φελλός	9	3	9%	13%
Άνω Γαύριο	6	3	9%	13%
Απροβάτου	1	1	3%	4%
Βιτάλι	1	1	3%	4%
Μακροτάνταλο	1	1	3%	4%
Παλαιόπολη	1		0%	0%
Άρνη			0%	0%
Κατάκοιλος			0%	0%
Μπατσι			0%	0%
Σύνολο Δ/Δ	55	24	71%	100%
Μεσσαριά	7	5	15%	50%
Άνδρος	6	4	12%	40%
Στενιές	4	1	3%	10%
Αποίκια			0%	0%
Βουρκωτή			0%	0%
Λάμυρα			0%	0%
Πιτροφός			0%	0%
Σύνολο Δ/Δ	17	10	29%	100%
Παλαιόκαστρο	2		0%	
Συνετί	1		0%	
Καππαριά			0%	
Κόρθι			0%	
Κοχύλου			0%	
Όρμος Κορθίου			0%	
Σύνολο Δ/Δ	3	0	0%	
δεν εξακριβώθηκε				

<u>Σύνολο</u>	<u>75</u>	<u>34</u>	<u>100%</u>	-
---------------	-----------	-----------	-------------	---

Πηγή : ίδια επεξεργασία στοιχείων έρευνας